

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒARTY МИНИСТРЛІГІНІҢ
« БАЛАЛАРДЫ ЕРТЕ ДАМУЫ ИНСТИТУТЫ» РММ

«NEGESH INTERNATIONAL» МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ТӘРБИЕ МЕН ОҚЫТУДЫҢ
ИННОВАЦИЯЛЫҚ КЕШЕНІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ІС БАСҚАРМАСЫ МЕДИЦИНАЛЫҚ
ОРТАЛЫҒЫНЫҢ «ҚАРЛЫҒАШ» БАЛАБАҚШАСЫ» РМК

«ABADAN» БАЛАБАҚШАСЫ ЖӘНЕ ОТБАСЫЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ

ЦИФРЛЫҚ ҚОҒАМ ЖАҒДАЙЫНДА МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУЫ ПРОЦЕСІНДЕ ДАҒДЫЛАРДЫ КІРІКТІРУ: МӘСЕЛЕЛЕР, ШЕШІМДЕР ЖӘНЕ КЕЛЕШЕГІ

*Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары
13 маусым 2025 жыл*

ИНТЕГРАЦИЯ НАВЫКОВ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЕ РЕЧИ ДОШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБЩЕСТВА: ПРОБЛЕМЫ, РЕШЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ

*Материалы международной научно-практической конференции
13 июня 2025 года*

Астана, 2025

Редакция құрамы:

Жиенбаева Сайра Нагашибаевна – п.ғ.д., профессор, Педагогика кафедрасы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Жумабекова Фатима Ниязбековна - п.ғ.к., профессор, Педагогика кафедрасы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Сағалиева Жанар Каукербековна– п.ғ.к., доцент, ҚР оқу-ағарту министрлігі Балаларды ерте дамыту институты, ғылыми қызметкер

Адамова Манара Елекенқызы – п.ғ.м., ҚР Оқу –ағарту министрлігі, Мектепке дейінгі білім беру департаментінің басшысы

Ерманова Мария Наятқызы – п.ғ.м., ҚР оқу-ағарту министрлігі Балаларды ерте дамыту институтының директоры

Тезекова Орынтай – Педагогика және психология білім беру бағдарламасының 3-курс Phd докторанты, Педагогика кафедрасы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

УДК 373.2

ББК 74.100

Ц42

«Цифрлық қоғам жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту процесінде дағдыларды кіріктіру: мәселелер, шешімдер және келешегі» Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарының жинақтары»: - Астана, «Бика» баспасы, 2025.- 508 б.

ISBN 978-601-7075-63-7

«Цифрлық қоғам жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту процесінде дағдыларды кіріктіру: мәселелер, шешімдер және келешегі» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының жинағында (AP19677736 «Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың ғылыми-педагогикалық негіздері»" гранттық қаржыландыру ғылыми жобасын іске асыру аясында) мектепке дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудың өзекті мәселелері бойынша ғалымдардың, магистранттар, докторанттар, жас ғалымдар, практиктердің ғылыми және практикалық тәжірибелеріне байланысты мақалалары жинақталған.

© «Бика» баспасы Астана, 2025

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС БАЯНДАМАЛАРЫ

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДІ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖАҢҒЫРТУДА БАЛАНЫҢ ТІЛДІК ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚАМТЫЛУЫ

Адамова Манара Елекеновна,
Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің
Мектепке дейінгі білім беру департаментінің басшысы,
manara.adamova@gmail.com

Аннотация. Мақалада баланы ерте жастан дамыту - адами капиталға инвестициялар тұрғысынан ең тиімді болып саналады және елдің тұрақты дамуының кепілі екендігі баяндалады. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамытудың басым бағыттарының бірі – мемлекеттік тілдің қолданыс аясын кеңейту, балалардың сөйлеу тілін дамыту бағытындағы зерттеулер мен олардың тиімді нәтижелерін тәжірибеге енгізу туралы жұмыстар ашып көрсетіледі.

Кілт сөздер. Баланы ерте жастан дамыту, адами капитал, мазмұнды трансформациялау, балалардың сөйлеу тілін дамыту, педагогтардың кәсіби құзыреттілігі, сапалы білім беру.

Қазіргі әлемдегі мектепке дейінгі білім, бұл адами капиталдың сапалы негізі. Бала білім беру жүйесіне неғұрлым тезірек кірсе, адами капитал соғұрлым жақсы болады, экономика соғұрлым тұрақты болады. Оқу-ағарту министрлігі білім беру жүйесін дамытудың 2029 жылға дейінгі тұжырымдамасын [1] әзірледі, осы стратегиялық құжатта мектепке дейінгі білім беру саласын дамыту және сапасын арттыру бойынша барлық қадамдар көзделген. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту білім беру жүйесінің бірінші деңгейі ретінде меншік нысанына қарамастан, отбасында немесе бір жастан бастап мектепке дейінгі ұйымдарда бірінші сыныпқа қабылданғанға дейін жүзеге асырылады.

Мектепке дейінгі кезең – мектепке даярлаудың алғашқы баспалдығы, баланың өмірлік маңызды дағдыларын дамыту кезеңі. Сондықтан, баланың өміріндегі мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың рөліне көзқарас ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінен оның жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, әр баланың әлеуетін барынша дамыту үшін жағдай жасауға өзгеріп келеді.

Балалар білім беру ұйымдарында көп уақыт өткізеді, бұл балалық шақ кезеңіндегі балалардың мәдени және этникалық әртүрлілікті құрметтейтін үйлесімді, мейірімді, дамытушы, инклюзивті, әділ ортада өмір сүруі үшін тиісті жағдай жасаудың маңыздылығын түсінуге әкеледі. Бала үйренуге белсенді қатысушысы ретінде қабылдануы керек, оның әлем туралы өзіндік түсінігін құруға құқығы мен мүмкіндігі бар. Баланың мүдделерін ұстану және оның күнін педагогтің алдын-ала жоспарлаған іс-әрекеттерімен шектелмей, баланың таңдаған іс-әрекеттеріне сүйене отырып құру маңызды. Мектепке дейінгі ұйымдарда және үйде балалардың әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын дамытуға ерекше назар аудару қажет. Сол себепті, баланың сөйлеуінің толыққанды дамуы үшін бүгінгі таңда әрбір мектепке дейінгі ұйымда заттық дамытушы орта құрып, онда балалардың қарым-қатынас орнатуына қажетті тілдік орта қалыптастыру қолға алынды. Үздік педагогикалық тәжірибе, Балаларды ерте дамыту институтының сүйемелдеуімен Құзіреттілік орталықтары арқылы таратылуда.

Баланы ерте жастан дамыту - адами капиталға инвестициялар тұрғысынан ең тиімді болып саналады және елдің тұрақты дамуының кепілі. Көптеген дәлелденген мәліметтерге сүйенер болсақ, ерте жастағы кезеңнен қабылданған шаралар балалық шақтың қолайсыз тәжірибесінің әсерін азайту үшін маңызды екенін көрсетеді, мұның бәрі мемлекет пен қоғам үшін шығындар мен ауыртпалықты азайтары сөзсіз.

Отбасының бала күтіміне деген сұраныстары мен қажеттіліктерін қанағаттандыру, оларды жалпы мәдени, ұлттық құндылықтар негізінде үйлесімді дамыту, баланы жалпы орта білім берудің бастауыш сатысына дайындау мақсатында елде мемлекеттік және жекеменшік мектепке дейінгі ұйымдар желісі құрылды. Бүгінгі таңда республикада 11 864 мектепке дейінгі

ұйым жұмыс істейді, оның ішінде 5 мыңнан астамы мемлекеттік және 6 мыңнан астамы жекеменшік. Бүгінгі таңда 1 миллионнан астам бала (кезекте тұрған балалардың 93 %) мектепке дейінгі ұйымдарға барады, соның арқасында ата-аналарға өз жұмысын және оқуын жалғастыру, қоғамдық өмірге белсенді қатысу үшін қажетті жағдайлар жасалған. Мектепке дейінгі ұйым бір жастан алты жасқа дейінгі мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу мен оқытуды, олардың физикалық және психикалық денсаулығын қорғауды және нығайтуды, жеке қабілеттерін дамытуды және жалпы білім беретін және (немесе) арнайы бағдарламалар негізінде ерекше қажеттілігі бар балалардың даму бұзылыстарын қажетті түзетуді жүзеге асырады.

Ел халқының 2025 жылға дейінгі өсу болжамы 2-6 жастағы балалар саны 132 572 балаға және 3-6 жастағы 97 114 балаға ұлғаюын болжайды. Бұл фактілер мектепке дейінгі ұйымдардағы орындардың қосымша қажеттілігін көрсетеді. 2020-2021 жылдардағы туу динамикасын ескере отырып, соңғы 3 жылда мектепке дейінгі тәрбие мен оқытумен қамтамасыз ету үшін жаңа орындардың ашылуы ұлғаюда. Соңғы 3 жылда 157 мың жаңа орындар ашылды. Бұл кезектіліктің одан әрі төмендеуін реттеуге мүмкіндік берді (соңғы 5 жылда кезектілік 2 есе азайды).

Сонымен қатар, зерттеу нәтижелері баланың қызығушылықтарын, жасын және қажеттіліктерін; баланың білім беруді дамытушы ортасының қолжетімділігін; зейінін; санаудың, сөйлеудің, коммуникацияның, дербестіктің, әлеуметтенудің базалық дағдыларын қалыптастырудың сапасын көтеру қажеттігін көрсетеді. Бұл бағытта келесі жұмыстар қолға алынды.

1. *Мазмұнды трансформациялау.* Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту саласын дамыту мақсатында Мемлекет басшысының ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің үшінші отырысында берген тапсырмасы бойынша 2021 жылы Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі (бұдан әрі - Модель) [2] әзірленді, ол мектепке дейінгі білім берудің бүкіл жүйесін кешенді трансформациялауға серпін берді. Оқу-ағарту министрлігі Модельдің негізінде стандарт, оқу жоспарлары мен бағдарламасын қайта қарап, бекітті [3,4]. Баланы ерте жастан тәрбиелеу тәсілі түбегейлі қайта қаралды. Педагогтерге оқу бағдарламасын іске асыру бойынша әдістемелік құралдар әзірленді, МДТМО жаңа стандартына сәйкес біліктілікті арттыру курстарының бағдарламалары қайта қаралды. Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды дамыту бойынша жүйелі шаралар кешені іске асырылуда. Қазіргі әлемдегі мектепке дейінгі білім, бұл адами капиталдың сапалы негізі. Бала білім беру жүйесіне неғұрлым тезірек кірсе, адами капитал соғұрлым жақсы болады, экономика соғұрлым тұрақты болады.

Оқу-ағарту министрлігі білім беру жүйесін дамытудың 2029 жылға дейінгі тұжырымдамасын әзірледі, осы стратегиялық құжатта мектепке дейінгі білім беру саласын дамыту және сапасын арттыру бойынша барлық қадамдар көзделген.

2. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ БАЛАБАҚШАМЕН ҚАМТУ

2-6 жастағы балаларды сапалы мектепке дейінгі тәрбиемен және оқытумен қамту бойынша алдымызға қойылған міндеттерді іске асыру. Осыған байланысты 2028 жылға дейін 5 жылда жаңа 300 мың орын ашу жоспарланды, бұл ата-аналардың мектепке дейінгі білім беру қажеттілігін толық қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Сонымен бірге, отбасылық тәрбие принциптерін ұстанатын және балабақшаға баруға ұмтылмайтын отбасылар бар. Сондай-ақ қиын өмірлік жағдайға тап болған отбасылар, олар үшін мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту қол жетімді емес. Біздің міндетіміз – барлық туылған балаларды сапалы мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ету. Бұл қадамдар қазірдің өзінде жасалуда. Қолданыстағы мектепке дейінгі білім беру желісі ата-аналардың әртүрлі әлеуметтік сұраныстарын, соның ішінде мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарының сұраныстарын қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

МДТМО дамытудың басым бағыты қазақ тілінде оқытатын мектепке дейінгі ұйымдар желісін кеңейту болып табылады. Ағымдағы жылы қазақ тілінде оқытатын мектепке дейінгі ұйымдар желісі 71 % құрап, ондағы бала саны 800 мыңнан асты. Қазақ тілінде оқытатын мектепке дейінгі ұйымдардың ең көп үлесі бар өңірлердің картасы кеңейтілді.

3. *Педагогтер.* Білім беру сапасы педагогтардың кәсіби құзыреттілік деңгейіне тікелей байланысты. Мемлекет басшысы мектепке дейінгі білім беру педагогінің мәртебесін көтеру,

кәсіби әлеуетін арттыру және жалақысын көтеру міндетін қойды. Мектепке дейінгі білім беру жүйесінің білікті педагог кадрларының жоғары деңгейі мектепке дейінгі білім беру сапасын арттыру үшін аса маңызды болып табылады. Педагогтерге деген қажеттілік демографиялық өсуіне байланысты тез артып кетті.

Министрлікте салаға талантты педагогтердің келуін ынталандыру үшін қолдау шаралары қабылдануда. Соңғы жылдары педагогикалық мамандықтарға оқуға түскен «Алтын белгі» төсбелгісін алған мектеп түлектерінің саны екі есеге артқан (2023 жылы «Алтын белгі» төсбелгісінің иегерлеріне 1 528 грант берілсе, 2024 жылы 1 797 грант берілген). МДҰ педагогтері 119 колледжде және 37 ЖОО-да даярланады. 2024 жылы колледж бітірген 4 993 түлектің 66 пайызы (3 295) МДҰ-ға орналасқан. Биылғы оқу жылында МДҰ педагогі мамандығы бойынша оқып жатқан 16 085 студенттің 1 917-сі - 4 курстың түлектері. ЖОО-да педагог мамандығын таңдайтын студенттер санының жыл сайын артуы байқалады. Соңғы екі жылдың түлектерін салыстырғанда студенттер саны 2 853 адамға өскен, яғни 3 800 адамды құрады. Жоғары білімді және ғылымды дамытудың Тұжырымдамасы аясында «Болашақ» халықаралық стипендиясының басым бағыттары тізбесіне «Балаларды ерте дамыту саласы» мамандығы енгізілді. Қазақстанның білім беру жүйесін дамыту үдерістері педагогтердің үздіксіз кәсіби даму бағытын басымдыққа айналдырады. Мектепке дейінгі ұйымдар педагогтерінің сапалы деңгейін арттыру мәселесін шешуге кешенді көзқарасты көздейді.

4. *Біліктілік курстары.* Республиканың мектепке дейінгі ұйымдарында 103 мың педагог жұмыс істейді, оның ішінде жоғары білімі бар - 69 мың, техникалық және кәсіптік білімі бар – 32 мың. Тәрбиешілердің 81 % - проф. бейіндік білімі бар. Әдістемелік жағынан тәрбиешілердің біліктілік деңгейі көп қолдауды талап етеді, өйткені санаты жоқ педагогтардың қатары мектепке дейінгі білім беру саласында көбірек. Осыған байланысты, жыл сайын 33 % педагогтардың біліктілігін арттыру жоспарланған. Мектепке дейінгі ұйымдардың 20 мыңнан астам тәрбиешілері, әдіскерлері мен өзге де педагогтары соңғы 3 жылда курстық дайындықтан өтті.

2022 жылдан бастап ПШО және «Өрлеу» БАҰО АҚ біліктілікті арттыру курстары бағдарламаларының мазмұны «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту моделін іске асыру» модулімен толықтырылды, оның шеңберінде мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудағы педагогикалық тәсілдерді өзгерту негіздері қарастырылады. Мектепке дейінгі ұйымдардың педагогтеріне арналған ойын сабақтарының практикалық кейстері әзірленді. Соңғы 2 жылда біліктілікті арттыру бағдарламалары бойынша курс өткізуді стандарт пен үлгілік оқу бағдарламасының авторы болып табылатын Балаларды ерте дамыту институты да қолға алды және Құзиреттілік орталықтарының базасында үздік практиканы тарату бойынша тәжірибелік алаң жұмыстарын жолға қойды.

2024-2025 оқу жылы Балаларды ерте дамыту институты педагогтарды арнайы курстан өткізе отырып, солтүстік аймақтағы 5 облыста 135 балабақшаны қамтып, «Тілге бойлау» жобасын сынақтан өткізді [5]. Сынақ нәтижелері тілдік орта қалыптастыра отырып, балалардың сөйлеу тілін дамытуда, балалардың сөздік қорын толықтыруда, бағдарламадағы сөздік минимумды қолдануда, баланың байланыстырып сөйлеуін дамытуда айтарлықтай нәтиже көрсетті.

«Өрлеу» БАҰО педагогтің таңдауы мен қажеттілігіне сәйкес тақырыптық курстарды құру мәселесін жетілдіру үстінде.

5. *Құзиреттілік орталықтары.* Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үздік тәжірибелерін тарату және тәрбиешілердің кәсіби әлеуетін арттыру үшін 79 мектепке дейінгі ұйымның базасында тұрақты негізде «құзиреттілік орталықтары» құрылды [6]. Басқа серіктес ұйымдардың ресурстары мен мүмкіндіктерін пайдалана отырып, мектепке дейінгі ұйымдарды әдістемелік сүйемелдеу сапалы жаңа деңгейге шығарылады.

Қазіргі заманғы әлемдік тенденциялар педагогтердің әр баланың толыққанды дамуына жағдай жасауға бағытталғандығын көрсетеді, сәйкесінше, баланы дамыту, тәрбиелеу және оқыту процестеріне жеке көзқарасқа бағытталған бағдарламаларға артықшылық берілуде.

МДТМО жаңа стандартына сәйкес баланың даралығы мен субъективтілігін қолдауға, өмірлік маңызды балалардың физикалық, әлеуметтік, эмоционалдық, коммуникативтік танымдық дағдыларын дамуға бағытталған кедергісіз даму ортасын, трансформацияланатын ойын және тақырыптық аймақтарды құруға мектепке дейінгі екі ұйым вариативті, жеке, бейімделген даму

бағдарламаларын, оқытудың әртүрлі әдістері мен технологияларын, білім беру процесін ұйымдастырудың формаларын, әдіс-тәсілдерін қолдана алады.

6. Ата-аналармен жұмыс. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуда баланың өмірі мен дамуына әсер ететін барлық факторларды ескеру қажет. Демек, ата-анамен, қоршаған ортамен қарым-қатынаста баламен жұмыс жасау өте маңызды. Барлық ерекшеліктерді: әлеуметтік жағдайы, отбасы тарихы, елдің мәдени ерекшеліктері мен дәстүрлері, баланың мінезі мен ерекшеліктерін ескеру қажет. Ата-аналармен күнделікті қарым-қатынас және оларды бейімделу мен оқыту процестеріне тарту мектепке дейінгі ұйым ұжымының басты міндеттерінің бірі болуы керек. Жаңа нормативтік-мазмұнды тәсілдерді іске асыру жағдайында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың алдында ата-аналармен ашықтықты, тығыз ынтымақтастықты және өзара іс-қимылды көздейтін нысаналы бағдарлар қойылады. Білім беру жүйесінің алдында тұрған міндеттер ата-аналардың оқу-тәрбие процесінің нәтижелілігі үшін ортақ жауапкершілігін арттыруды көздейді. Ата-аналарды балаларды дамыту, тәрбиелеу және оқыту процесіне тарту мәселесі мыналар арқылы шешілетін болады: Ата-аналарға білім беру және білім беру – баланың дені сау және қауіпсіз дамуының алғышарттарының бірі. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы ата-аналармен жұмыс бағдарламасын баланың сау дамуын қамтамасыз етудің тиімді шараларының бірі ретінде атап өтеді.

Ата-аналарды АҚШ, Италия, Ұлыбритания, Израиль, Германия, Англия, Норвегияда бала күтімі мәселелері бойынша оқыту тәжірибесі назар аударарлық. Біздің мектепке дейінгі ұйымдарда да осындай тәжірибе бар. Білім беру ұйымдары жанынан ата-аналардың қажеттіліктерін ескере отырып, балалары балабақшаға бармайтын ата-аналарды әлеуметтік психологиялық-педагогикалық қолдау мақсатында консультациялық пункттер құрылды. Тұғаннан бастап үш жасқа дейінгі балаларды дамыту кезеңінде отбасыларға психологиялық- педагогикалық көмек көрсету әртүрлі ақпараттық ресурстар арқылы ата-аналарға педагогикалық білім беру мен оқытудың ұлттық бағдарламасын құру қажеттілігін өзектендіреді. Бүгінгі таңда Қазақстанда Minderoo (Австралия) қорымен «Thrive by five» («беске дейін үлгеру») бірлескен жобасы ілгерілеуде. Жоба шеңберінде 0-6 жас аралығындағы даму және күтім кезеңдеріне қатысты ата-аналардың хабардарлығын арттыру және практикалық білімдерін арттыру бойынша ата-аналарға арналған мобильді қосымша әзірленуде. Мобильді қосымша ата-аналарға 2024 жылдың қазан айынан бастап қол жетімді болды. Ақпараттық кеңістікті кеңейту және интернет-ресурстарды пайдалану халықтың кеңінен хабардар болуын және балалардың ерте дамуы мәселелері бойынша ата-аналардың білім беру сапасын арттыруды қамтамасыз етеді.

7. Мектепке дейінгі білім беру сапасы.

Мектепке дейінгі білім беру сапасын анықтау үшін 2017 жылы Қазақстанда алғаш рет мектеп жасына дейінгі балалардың дағдылары мен біліктілігін дамыту индикаторларының жүйесі (мониторинг) енгізілді. Осы мониторинг нәтижелері бойынша 5-6 жастағы балаларда дағдыларды қалыптастыру үлесінің динамикасы айқындалады (2020 жылы 82% және 2017 жылы 62,5%). Мәселе бойынша зерттеулер жүргізіліп, мектепке дейінгі білім беру сапасын анықтау үшін қолданылатын құралдарды жетілдіру жүргізілуде.

Білім беру сапасы мәселесінде министрлікпен 2022 жылы түйінді интегралдық өлшемшарттармен мынадай параметрлер айқындалды [7]:

- қолданыстағы нормативтік актілерге сәйкес нормалар мен талаптарды сақтау;
- оқу бағдарламасының міндеттерін сапалы іске асыру;
- педагогтердің құзыреттілігінің жоғары деңгейі;
- ортаның қол жетімділігі және дамушы заттық-кеңістіктік орта жағдайларына сәйкестігі;
- мектепке дейінгі ұйымның материалдық-техникалық жарақтандырылуы;
- балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету;
- ата-аналардың тәрбие мен оқыту процесіне қатысуы.

Сапаны бағалау критерийлері 2022 жылы 39 пилоттық МДҰ-да сыналды. Мектепке дейінгі ұйым үшін сапаны бағалау критерийлерін сынақтан өткізу бойынша пилотқа қатысқан мектепке дейінгі ұйымдардың ұсыныстары ескерілді (2022). Сондай-ақ, осы құжатта («Білім беру сапасын қамтамасыз ету жөніндегі нұсқаулық», №292 бұйрық) мектепке дейінгі білім берудің ішкі

сапасын қамтамасыз ету жөніндегі стандарттар анықталған: Стандарт 1. Қауіпсіздік пен қолжетімділік; Стандарт 2. Балалардың денсаулығы; Стандарт 3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жалпы білім беретін оқу бағдарламалары; Стандарт 4. Баланың дамуындағы прогресті бағалау; Стандарт 5. Педагогикалық құрам және персонал; Стандарт 6. Өзара ынтымақтастық: тәрбиеші, ата-ана және бала; Стандарт 7. Дамытушы орта; Стандарт 8. Қоғамды ақпараттандыру; Стандарт 9. Мерзімді сыртқы сапаны қамтамасыз ету. Сапаны қамтамасыз ету саласындағы саясат сапалы білім беру ортасын құру және дамыту және білім беру қызметін тиімді ұйымдастыру негізінде мектепке дейінгі ұйым қызметінің сапасын қамтамасыз етуді үздіксіз жетілдіруге бағытталған.

8. *Лицензиялау және аккредиттеу.* Болашақта мектепке дейінгі ұйымды сыртқы бағалау оны институционалдық аккредиттеуді жүзеге асыруды көздейді. Мектепке дейінгі ұйымдарды аккредиттеу еріктілік, тәуелсіздік және ақылылық қағидаттарында жүргізілетін болады. Мектепке дейінгі ұйымдарды аккредиттеуді өздері әзірлеген стандарттар мен регламенттер бойынша танылған ұлттық немесе халықаралық аккредиттеу органдары жүргізуі мүмкін. Мектепке дейінгі ұйымдарды лицензиялау мәселесі жұртшылықпен, қауымдастықтармен, тәуелсіз сарапшылармен (2021-2024) кеңінен талқыланды. Ағымдағы жылы Заң жобасына енгізілген өзгерістерге сәйкес 2027 жылғы 1 қаңтардан бастап мектепке дейінгі білім беру қызметін лицензиялауды енгізу жоспарлануда.

9. *Жан басына қаржыландыру.* Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың сапасы көптеген компоненттерді қамтитын ұғым, олардың арасында қаржылық реттеу бар. Сапа көрсеткіштерінің үш тобы бар және бала күтімі қызметтерін ұсынатын ұйымдардың сапасын бағалаудың әрбір халықаралық құралы осы көрсеткіштердің өзіндік балансына ие. Мемлекеттік тапсырысты орналастыру жүйесі халықтың мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуға қажеттілігін есепке алудың өзгеруіне және ата-аналарға арналған ваучерлерді енгізуге байланысты қайта қаралатын болады. Мектепке дейінгі ұйымдарда мемлекеттік тапсырысты орналастыруды жоспарлаудың міндетті шарты өңірлік көші-қон ағындары мен демографиялық болжам болады. Ваучерлерді енгізу ата-аналарға қаражат бөлуге және бәсекелестікті күшейтуге мүмкіндік береді, өйткені ата-аналар мектепке дейінгі білім берудің ең қолайлы провайдерін таңдауға нақты мүмкіндік алады.

2025 жылы 1 тәрбиеленушіге шаққандағы жан басына шаққандағы нормативтің орташа мөлшері 58 мың теңгеден асады. Қазіргі уақытта елімізде «қаражатты баланың соңынан ілестіру» қағидатымен дербестендірілген қаржыландыру механизмі сынақтан өтіп жатыр. Бұл жобадан күтілетін нәтиже барлық процестердің ашықтығын қамтамасыз ету, әртүрлі тәуекелдердің алдын алу, ата-ана үшін таңдау мүмкіндігін беру, қаражаттың тиімді жұмсалуды бақылауға қол жеткізу болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>
2. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы № 137 қаулысы <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000137>
3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>
4. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің м.а. 2016 жылғы 12 тамыздағы № 499 бұйрығы <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600014235/history>
5. http://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/2022/Pilotnye_proekty_020922_kaz.zip
6. «Озық педагогикалық тәжірибені тарату және енгізу үшін мектепке дейінгі ұйымдардың құзыреттілік орталықтарын құру туралы» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2023 жылғы 1 шілдедегі № 192 бұйрығы https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32097476
7. «Білім беру деңгейлері бойынша сапаны қамтамасыз ету жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы» ҚР БҒМ 2022 жылғы 23 маусымдағы №292 бұйрығы <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/319826?lang=ru>

ETHICAL ASPECTS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE SPEECH DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN AND PROSPECTS FOR THEIR INTEGRATION INTO TEACHER TRAINING

Elena Repman

Doctoral Candidate, Niccolò Cusano University, Rome, Italy

elena.repman@unicusano.it

Abstract. This article explores the ethical challenges and opportunities associated with integrating artificial intelligence (AI) into the speech development of preschool children, emphasizing the need for culturally sensitive and value-conscious approaches. While AI tools such as chatbots and educational robots can enrich language learning and therapy, they also risk reinforcing cultural biases, diminishing linguistic diversity, compromising privacy, and blurring distinctions between humans and machines. The paper argues that effective and responsible AI integration requires teacher training programs to embed AI ethics as one of the core components, equipping educators to navigate legal, cultural, and pedagogical complexities. The discussion highlights practical strategies for developing ethical competencies, such as case-based learning and interdisciplinary collaboration, and considers future professional roles dedicated to safeguarding children's rights and identities in digital environments.

Keywords: Artificial Intelligence, Early Childhood Education, Speech Development, AI Ethics, Teacher Training

1. introduction. Artificial Intelligence (AI) is gradually making its way into the field of early childhood education, including areas related to speech and language development. In practice, chatbots and educational robots are already being used to support children's language and cognitive growth through interactive and age-appropriate learning experiences [1]. In speech therapy, approaches like "computer-assisted therapy" are being implemented [2], while tools such as ChatGPT-4.0 are being explored as supplementary resources for professionals [3].

At the same time, there are still technical limitations: low sensitivity to linguistic nuances, challenges in tailoring speech stimuli to developmental stages, and poor recognition of dialects. Nonetheless, the rapid advancement of AI technologies offers hope that some of these issues may be resolved in the near future.

2. Ethical Considerations of Using AI in Culturally and Value-Diverse Contexts

The integration of AI into educational environments requires attention not only to the functionality of these systems but also to the ethical implications of their use. As Müller points out [4], behind technological efficiency lies a spectrum of potential risks—ranging from discrimination and the erosion of personal autonomy to manipulation, lack of algorithmic transparency, threats to privacy, the development of dependency, and—particularly sensitive in early childhood contexts—the undermining of cultural and moral diversity. These challenges are especially significant when working with young children, where norms and values are transmitted not only through content but also through tone of voice, intonation, gestures, and everyday activities.

Research [5] shows that language models such as GPT-3, which are primarily trained on English-language sources, tend to replicate cultural frameworks typical of the Anglo-American tradition—emphasizing individual achievement, competitiveness, and independence. These patterns often persist even when interacting with texts containing alternative cultural codes. As a result, AI tools based on large datasets—predominantly reflecting Western, English-speaking value systems—may unintentionally reproduce embedded ethical assumptions, overlooking local cultural diversity.

2.1. Loss of Cultural and Linguistic Diversity. The use of AI in the field of speech development inevitably raises a critical question: whose language norms and cultural standards does the algorithm consider “correct”? This is not merely a technical issue—it is an ethical dilemma that touches on a child's fundamental right to express their linguistic and cultural identity. For example, an AI system calibrated to standard Italian may interpret features of the Neapolitan dialect as errors, even though UNESCO [6] recognizes Neapolitan as a distinct language and lists it as endangered. A child from Naples who pronounces a word like “school” as /ʃko.la/ instead of the standard /ˈskwo.la/ may receive feedback indicating that their pronunciation is “wrong”—despite the fact that this is how the word is naturally

spoken in their linguistic environment. This is not only a matter of accurate speech assessment but also a question of how such feedback might affect a child's emerging sense of belonging and the perceived value of their cultural identity. The involvement of technology in such a delicate and vulnerable domain demands particular care—not only in terms of linguistics but also ethics, pedagogy, and cultural awareness. After all, language is more than a tool for communication; it is a bearer of identity, memory, and social meaning.

2.2. Personal Data and the Question of Consent

The use of AI in early childhood settings also raises important questions about informed consent. Clearly, due to their age, children are not capable of providing consent on their own. However, even adults—such as parents and educators—may lack a full understanding of how AI systems process, store, and interpret voice data, which is, in essence, biometric information.

Transparency in these processes is a critical prerequisite for the ethical integration of AI into work with children. It directly affects levels of trust, safety, and legal protection.

2.3. Between Human and Machine: The Risk of Anthropomorphizing

As AI becomes increasingly integrated into educational environments, the role of the educator as a mediator between the child and technology takes on new significance. It is the adult who must guide the child in distinguishing between human and machine interactions, fostering a respectful yet critically informed attitude toward digital environments.

This is especially important because the very terminology of AI—borrowed from cognitive sciences (e.g., attention, memory, learning)—can encourage the perception of machines as possessing human-like qualities [7]. Even for adults, these metaphors often go beyond abstraction: many people interact with AI as if it were a conversation partner, attributing intentions, emotions, and even responsibility—sometimes reacting with frustration when errors occur.

For a child who is still developing an understanding of the world, the boundary between real and artificial can be even more blurred. The risk of confusing human and machine in early childhood is particularly high—making the presence of clear, ethically informed adult guidance absolutely essential.

3. AI Ethics as a New Component of Teacher Training: Prospects and Development Directions

3.1. The Problem

Although international organizations—particularly UNICEF [8] and UNESCO [9]—emphasize the importance of an ethical approach to using AI with children, its practical implementation in early childhood education often lacks appropriate regulatory or methodological support. The pace of technological change is outstripping the education system's ability to adapt.

A telling example is the case of Kazakhstan, where the initiative to introduce AI into preschools is largely being driven by the educators themselves. According to our previous research, a significant number of institutions are already using AI tools in practice. However, many professionals report a lack of training in digital safety and AI-related ethics.

3.2. The Solution

In the context of digital transformation, the professional role of the educator is being redefined: teachers are increasingly positioned as mediators between the child, technology, and a broader system of values. This represents a new area of responsibility that demands specific knowledge and skills.

Educators need not only to understand how AI systems function, but also to critically reflect on potential cultural and ethical biases embedded in algorithms, and to advocate for the child's interests in digital environments. As noted in recent studies [10], addressing AI ethics effectively requires educators to embody multiple roles: teacher, researcher, analyst, and facilitator.

This calls for the development of new educational programs in which AI ethics is not treated as an optional subject, but as a core component. Ideally, such programs should include at least three key areas:

- **Legal Foundations** — covering topics such as informed consent, the handling of biometric data, and children's digital rights;
- Value Diversity** — with a focus on cultural variations in understanding norms and ideals (e.g., individual autonomy vs. collective responsibility);
- Critical Thinking** — as a tool for evaluating the implications of AI integration in educational practice. To effectively integrate AI ethics into teacher training, it is crucial to use formats that go beyond

theoretical instruction and promote the development of applied ethical reasoning. These may include discussions of real-world case studies where AI use presents ethical or legal dilemmas; role-playing and simulation exercises to model typical conflicts (e.g., between privacy and efficiency); and interdisciplinary projects involving IT specialists, speech therapists, and educators.

Such training could culminate in the development of practical tools—checklists, methodological guidelines, or mini-codes of ethics—tailored to the specific needs of preschools or educational teams.

3.3. Future Perspectives

As the use of AI in early childhood settings continues to expand, there is a growing need to rethink not only the content of teacher training programs but also the governance models underpinning education. In the coming years, we may see the emergence of new professional roles—such as AI Ethicist [10] or AI Education Consultant. These roles are not primarily technical, but rather focused on values and worldviews: their mission is to ensure the meaningful and ethically responsible integration of technology into educational environments.

At a systemic level, this may require a revision of professional standards and the alignment of training programs with the challenges of the digital age. One illustrative example is the European Union's AI Act, which classifies educational AI systems as "high-risk" [11]. This designation entails specific obligations: algorithmic transparency, risk management, mandatory human oversight, and the protection of vulnerable groups—first and foremost, children.

Based on the AI Act, European ethical standards [12] are already being developed. These standards are likely to become the foundation for embedding ethical regulation mechanisms into the education system. Their implementation will probably involve case-based methods, discussions of ethically ambiguous situations, and the development of interdisciplinary formats for collaboration between educators, AI specialists, and ethics experts.

Such an approach can help shape professionals who do more than simply use technology—they are capable of managing its impact on child development, with sensitivity to age, cultural context, and moral values.

4. Conclusion AI presents significant opportunities for supporting children's speech and language development, particularly in the early years. However, the effectiveness of such solutions depends not only on the technologies themselves but also on educators' readiness to engage with the ethical, cultural, and legal dimensions of the digital environment. Digital transformation is inevitably reshaping educational practices—and teacher education must evolve in step with these changes. In this context, AI ethics is not an optional add-on, but a necessary component of professional preparation.

Speech development is not merely about acquiring language. It involves the formation of thinking, self-expression, emotional sensitivity, and connection to cultural context. For this reason, the use of AI in this domain must be approached with care and intention—with an understanding that speech is not only a tool of communication, but a key element of identity.

The future of early language development will depend not so much on the perfection of algorithms as on the professional sensitivity and value-based guidance of those who accompany the child on their journey toward understanding themselves and the world.

References

1. Solichah, S., & Shofiah, N. (2024). Artificial Intelligence in Early Childhood Education: A Scoping Review. *PSIKOLOGIKA, Volume 29 Num. 2, July 2024: 173-190, DOI:10.20885/psikologika.vol29.iss2.art1*
2. Utepbayeva, A., Zhiyenbayeva, N., Assylbekova, L., & Tapalova, O. (2022). Artificial intelligence in the diagnosis of speech disorders in preschool and primary school children. *World Journal on Educational Technology: Current Issues. 14(6), 1698-1711. https://doi.org/10.18844/wjet.v14i6.7616*
3. Birol, N. Y., Berber Çiftci, H., Yılmaz, A., Çağlayan, A., & Alkan, F. (2025). Is there any room for ChatGPT AI bot in speech-language pathology? *European Archives of Oto-Rhino-Laryngology. https://doi.org/10.1007/s00405-025-09295-y*
4. Müller, V. C. (2020). Ethics of Artificial Intelligence and Robotics. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2020 Edition), E. N. Zalta (Ed.). <https://plato.stanford.edu/entries/ethics-ai/>
5. Johnson, R. L., Pistilli, G., Menendez-Gonzalez, N., Dias Duran, L. D., Panai, E., Kalpokiene, J., & Bertullo, D. J. (2022). The Ghost in the Machine has an American Accent: Value Conflict in GPT-3. *arXiv preprint arXiv:2203.07785. https://doi.org/10.48550/arXiv.2203.07785*
6. UNESCO. (n.d.). *Atlas of the World's Languages in Danger*. Retrieved May 14, 2025, [from](#)

<http://www.unesco.org/languages-atlas>

7. Floridi, L., & Nobre, A. C. (2024). *Anthropomorphising machines and computerising minds: the crosswiring of languages between Artificial Intelligence and Brain & Cognitive Sciences*. SSRN.

<https://ssrn.com/abstract=4738331>

8. UNESCO. (2021). *AI and Education: Guidance for Policy-Makers*. Paris: UNESCO.

9. UNICEF. (2021). *Policy Guidance on AI for Children*. <https://www.unicef.org/globalinsight/reports/policy-guidance-ai-children>

10. Cocchiaro, M. Z., Novelli, C., Panai, E., Tartaro, A., Floridi, L., & Morley, J. (2024). Who is an AI Ethicist? An Empirical Study of Expertise, Skills, and Profiles to Build a Competency Framework. *AI and Ethics* <https://doi.org/10.1007/s43681-024-00643-y>

11. European Commission. (2024). *Artificial Intelligence Act: Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council*.

12. CEN-CENELEC. (2024). *Artificial Intelligence – CEN and CENELEC Activities on European Standards for AI*.

КАЧЕСТВЕННЫЙ ДЕТСКИЙ САД: СОЗДАНИЕ УСЛОВИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧИ И ГРАМОТНОСТИ ДЕТЕЙ

Киикова Гаухар

Независимый исследователь, эксперт по качеству дошкольного образования
Oylab Education, Казахстан, Астана
gaukhar.kiikova@gmail.com

Аннотация. В статье рассматриваются ключевые показатели для создания качественных условий для развития речи и грамотности детей от 3 до 5 лет в дошкольных организациях. В качестве примера предложен кейс детского сада из города Конаев «Академия детства», на основе которого представлены изменения в уровне качества после внесенных воспитателем изменений в свою работу.

Ключевые слова: показатели качества, ECERS, центр чтения, условия для развития речи

Создание условий для развития речи и грамотности детей дошкольного возраста является одной из ключевых задач детского сада, которые влияют на качество дошкольного образования – и, соответственно, на опыт, который получают дети. Несмотря на присутствие отдельного направления речевого развития детей в Государственных стандартах прошлых лет, результаты детей и уровень качества условий, которые создают детские сады по республике, не является достаточным.

В Казахстане в 2021-2022 годы было проведено Национальное исследование качества, которое охватило все регионы страны, государственные и частные дошкольные организации в городе и селе [1, с.]. Исследователи использовали международную шкалу для комплексной оценки качества образования в дошкольных образовательных организациях ECERS-3, с помощью которой оценили 48 детских садов. Результаты оценки качества показали уровень качества 1,83 [1, с.74], что соответствует оценке «неудовлетворительное качество» по подшкале «Речь и грамотность». Данная подшкала оценивает следующие показатели: «Помощь детям в расширении словарного запаса», «Побуждение детей к общению», «Использование книг персоналом при работе с детьми», «Побуждение детей к использованию книг», «Знакомство с печатным словом / текстом» [2, с.13]. Все эти показатели влияют на то, как дошкольная организация способствует развитию речи и грамотности ребенка. Ни в одном из этих показателей уровень качества не достиг минимального. Более того, группы с казахским языком обучения имели балл по данной подшкале на 0,55 балла ниже, чем группы с русским языком обучения [1, с.78]. Основными проблемами, которые отметили исследователи, было отсутствие свободной игры, когда воспитатели могут использовать реальный опыт и интересы ребенка, чтобы задавать интересные детям вопросы и обсуждать игру [1, с.82-83]. Другой проблемой было отсутствие либо недоступность детям интересных, соответствующих возрасту и интересам

книг, которые дети могли бы использовать в течение дня, а также воспитатели не использовали книги с детьми во время наблюдений [3].

В моей практике оценки качества уже более 100 групп детских садов разных стран, включая Казахстан, Узбекистан, Таджикистан и США. На сегодняшний день основным недостатком системы дошкольного образования стран СНГ является отсутствие понимания, как создавать условия для развития речи и грамотности детей. Развитие речи и грамотности у детей – долгосрочный процесс, основа которого закладывается в раннем детстве. Чтение вслух на постоянной основе – один из основных путей развития ранней грамотности у детей раннего возраста [4, с.30]. В условиях недоступности книг у детей или недостатка времени у родителей детские сады могут внести большой вклад в развитие речи и грамотности детей. Также критически важно, как воспитатель разговаривает с детьми: какие слова использует, какие вопросы задает, на какие темы разговаривает, интересно ли детям обсуждаемое, изучаются ли новые концепты и темы абстрактно или связаны с реальным детским опытом [2].

Какие стратегии могут использовать воспитатели для того, чтобы создать условия для развития речи и грамотности у детей:

- Интерактивное чтение вслух детям [5, с. 10]. Воспитатели читают интересные детям книги, задают вопросы по контексту, которые требуют развернутого ответа, спрашивают мнение детей;

- Развивают понимание детьми текста [4, с.35]. Когда воспитатель читает, он водит пальцем по тексту, а детям видно, что именно читает воспитатель. Также воспитатели используют надписи и соответствующие картинки внутри группы детского сада, подписывая материалы и места, где они хранятся;

- Правильно организуют пространство в группе детского сада, чтобы дети могли подойти к Центру чтения и выбрать интересные им книжки [6, с. 15];

- Организуют Центр чтения согласно требованиям [2, с.43]: много интересных детям книг (30 книг на 15 детей плюс еще по одной на каждого дополнительного ребенка), книги включают вымышленные истории и основанные на фактах, все книги собраны в одном месте и доступны детям, стоят обложками, есть мягкое уютное место, в котором детям удобно читать книги;

- Воспитатели используют книги, чтобы искать ответы на интересующие детей вопросы.

Когда воспитатели знают и умеют создавать условия для развития речи и грамотности детей, это позитивно влияет на оценку качества дошкольного образования в конкретной группе детского сада, а соответственно – на опыт, который получает ребенок. В этой статье мы рассмотрим кейс детского сада «Академия детства» из города Конаев, который прошел путь от низкой оценки качества – к высокой (рис 1). Первичная оценка качества в группе «Львята» прошла 20 августа 2024 года. В результате оценки уровень качества по показателю «Речь и грамотность» составил 1,8 балла (неудовлетворительное качество):

- «Помощь детям в расширении словарного запаса» - 4 балла
- «Побуждение детей к общению» - 2 балла
- «Использование книг персоналом при работе с детьми» - 1 балл
- «Побуждение детей к использованию книг» - 1 балл
- «Знакомство с печатным словом / текстом» - 1 балл.

Основные проблемы, которые отметил эксперт оценки качества, включали отсутствие свободной игры, а также индивидуального общения воспитателя с детьми во время игры; воспитатель не использовал реальный опыт детей для объяснения тем (например, не использовал календарь, когда говорили про день недели, время года); воспитатель задавал только вопросы, которые требовали заученных или односложных ответов; воспитатель не просил детей коммуницировать между собой; воспитатель не использовал ни одну книгу во время наблюдения; Центр чтения не соответствовал требованиям (не было уютного места, книги были неинтересны детям – много текста, устаревшие сказки); в группе не было никаких надписей, а также имен детей на шкафчиках, кроватках и личных рисунках.

По прошествии 5 месяцев, после интенсивного обучения и создания необходимых условий, была проведена повторная оценка качества той же группы 22 января 2025 года. Опыт детей

кардинально изменился. Теперь уровень качества по показателю «Речь и грамотность» составил 5,2 балла (хорошее качество):

- «Помощь детям в расширении словарного запаса» - 6 балла
- «Побуждение детей к общению» - 4 балла
- «Использование книг персоналом при работе с детьми» - 6 балл
- «Побуждение детей к использованию книг» - 7 балл
- «Знакомство с печатным словом / текстом» - 3 балл.

Экспертом в ходе оценки качества было отмечено, что для детей были созданы условия высокого уровня, в частности:

- Звучало много разговоров между персоналом и детьми во время свободной игры в помещении;
- Воспитатели ассистент позитивно реагировали на детское общение и поощряли детей говорить больше;
- Персонал часто использовал возможности, которые дают элементы оформления помещения, пособия или другой значимый опыт детей, чтобы вводить слова;
- Персонал знакомит детей с новыми темами, которые интересны детям, чтобы ввести новые слова и понятия;
- Воспитатель обычно использует широкий диапазон понятий, чтобы более четко пояснить, о чем он говорит, учитывая возраст и способности детей. Ниже пример того, что говорила воспитатель:
- «Что такое ассоциации? Это то, что приходит в голову.»
- «Снег какой? Белый, пушистый, хрустящий, сверкающий, крепкий»
- «Это биатлон – состоит из бега на лыжах и стрельбы»
- Персонал регулярно задавал вопросы, на которые детям интересно отвечать
- «Почему у нас две воды? Какие бывают моря?»
- Большинство ясно различимых печатных надписей сочетались с картинками;
- Персонал показывал и читал текст детям;
- В помещении использовались таблички с именами детей.

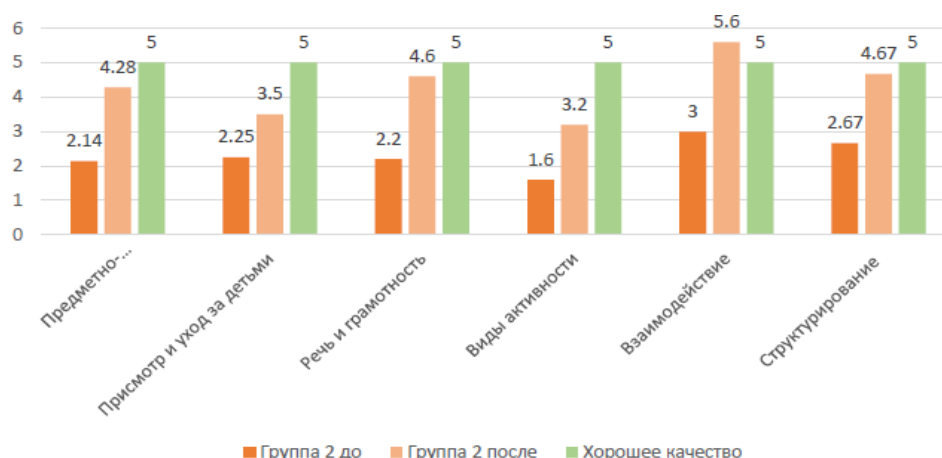

Рисунок 1. Сравнительный график оценки качества группы «Львята» детского сада «Академия детства», город Конаев.

В Казахстане уже много детских садов, которые значительно улучшили уровень качества в целом, и по показателям, влияющим на развитие речи и грамотности детей, в частности. Некоторые примеры – это детский сад «Аламан» из города Шымкент (с 1,4 до 5,6 баллов), детский сад «Рауан» из города Актобе (с 1,4 до 4,4 баллов), детский сад «Алтын Урпак» из города Астана (с 1,8 до 4,8 баллов) и множество других. Самыми главными факторами, которые могут повлиять на улучшение качества условий, является поддержка администрации детского сада – предоставление нужных книш и материалов, побуждение к повышению квалификации, а также уровень знаний и профессионализма воспитателя группы – полное понимание того, как

развивается ребенок и как создать условия для развития его речи и грамотности. Практика показывает, что только системный подход к улучшению качества в детском саду в целом может привести к значительным изменениям в качестве.

Список использованных источников

1. Kiikova, Gaukhar, Altynay Bektemirova, Aizhan Ramazanova, IssinaZhazira, and Sogdiana Chukurova. 2024. "Quality of Early Childhood Education and Care in Kazakhstan: The First Nationwide Study". *Voprosy Obrazovaniya / Educational Studies Moscow* 1 (3). <https://doi.org/10.17323/vo-2024-16870>.
2. Harms, T., Clifford, R. M., & Cryer, D. (2014). Early Childhood Environment Rating Scale, third edition (ECERS-3). New York, NY: Teachers College Press.
3. Киикова, Г. Презентация «Quality of early childhood education and care in Kazakhstan: the first nationwide study». *Международная конференция ECERS*. 18 ноября 2022 года. Онлайн.
4. International Reading Association and National Association for the Education of Young Children. (1998). Learning to read and write: Developmentally appropriate practices for young children. *Young Children*, 53(4).
5. Bus, A. G.; van Ijzendoorn, M. H.; & Pellegrini, A. D. (1995). Joint book reading makes for success in learning to read: A metaanalysis on intergenerational transmission of literacy. *Review of Educational Research*, 65(1).
6. Neuman, S. B., & Roskos, K. (1997). Literacy knowledge in practice: Contexts of participation for young writers and readers. *Reading Research Quarterly*, 32(1).

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДА КІТАП ОҚЫП БЕРУДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Жиенбаева Сайра Нагашибаевна

П.ғ.д., профессор Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана қ. Қазақстан, Saira1962@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда кітап оқудың теориялық негіздері отандық, алыс-жақын шетелдік ғалымдардың зерттеулерін талдау негізінде анықталған. Балаларға кітап оқудың мүмкіндіктері, балалардың жас ерекшелігіне қарай кітап оқып берудің түрлері, кезеңдері және оқып берудің әдістемесі берілген. Кітап оқудың әдістерін тәжірибелік-эксперименттік жұмыста тиімділігі дәлелденіп, ұсыныстар берілген.

Кілт сөздер. Мектеп жасына дейінгі балалар, кітап оқып беру, дауыстап оқу, интерактивті оқу, электронды оқу.

Мектепке дейінгі балалық шақта қалыптасқан білім беру, адамгершілік, дүниетанымдық, мәдени және физикалық артықшылықтар ұрпақтардың өмір жолын белгілейді, бүкіл өркениеттің дамуы мен жағдайына әсер етеді. Соның ішінде кітап оқу-бұл өзіндік құндылық, өйткені кітаппен қарым-қатынас барысында адам әлемнің өткенін, бүгінін және болашағын ғана емес, сонымен бірге талдауды, ойлауды үйренеді, шығармашылық қабілетін, сөйлеу дағдысы дамиды. Кітап оқу адамның сөйлеуін жақсартады, оны түсінікті, анық, дұрыс, әдемі, бейнелі жеткізуіне әсер етеді. Мектеп жасына дейінгі балаларды көркем әдебиетпен таныстыру сөйлеу, кітапқа деген сүйіспеншілігін пен қызығушылығын, әлемге оң көзқарасын дамыту құралы ретінде маңызды рөл атқарады. Дегенмен, қазіргі таңда адамдардың, балалардың кітапқа деген қызығушылығының төмендеуі әлемдік тенденция болып, көптеген елдерде балалардың өмірінде кітап оқуға деген қызығушылығын оятудың жолдары іздестіріліп зерттеулер жүргізіліп, тәжірибелері таратылуда. Елімізде мектепке дейінгі білім бер сапасын көтеруде «Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі (2021) қабылданып, онда «Қарым-қатынас дағдыларын педагог өзі көрсетуге тиіс. Балалармен диалог жүргізуде педагог қарым-қатынас тәсілдерін көрсетеді, әңгімелесушінің сезімін ескеру қажеттілігін түсіндіреді, сыпайылық пен адамдармен араласу қағидалары туралы айтады. Бала тәрбиесіндегі халық ауыз әдебиетінің маңызын ескере отырып, баланың ертегілер мен кітаптарға қызығушылығын қолдау қажет» делінген [1]. Мектепке дейінгі педагогика тарихында балаларды көркем шығармамен

таныстыру, кітап оқып беру, қайтадан айтып беруге үйретудің әдістемесін зерттеген ғалымдардың еңбектері қалыптасқан. Атап айтсақ, Н.Құлжанованың «Мектептен бұрынғы тәрбие» атты еңбегінде (1923) «Бала тілінің шеберлігі» бөлімінде «жас баланың айналыны білуге деген құмарлығын, сөйлеуге, сұрақтар беруге бейім болатынын, сол арқылы ойы өсіп, жетілетінін айта келе, баланың ойын дамыту үшін олардың сұрақтарын жауапсыз қалдыруға болмайды. Қазақтар баламен сөйлесуге жете мән бермейді. Сондықтан, олардың сөйлеу мәдениеті толыққанды жетілмейді дейді » деп баланың мектепке дейінгі кезеңнен тілін дамытуға қолайлы кезең екенін ескертеді [2].

В.Н.Андросова Балабақша жағдайында мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың поэзияға қызығушылығын дамыту (1969) деген зерттеуінде балалардың назарын поэзияның сұрақтарды қолдануды ұсынады[3], Б.Баймұратова «Сәбилердің сөздік қоры мен сөз игеру ерекшеліктері» (1970) зерттеуінде баланың сөздік қоры, сөйлеу деңгейі жайлы мәселелерді ауыз әдебиеті мен балалар әдебиетін сабақтастырып, мектепке дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесін ғылыми негізін жасады[4]. А.Б.Бакрадинова өзге тілді мектепке дейінгі балаларға қазақша тілін үйретудің әдістемесін ұсынды[5].

Кейінгі зерттеулерде балалардың қарым-қатынасын (Х.Т.Наубаева (1999), Ж.К.Аубакирова (2002), Атыманова К.Ж (2010), Ғ.З.Таубаева (2005), К.М. Метербаева (2005)) қршаған ортамен таныстыру арқылы мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастырудың педагогикалық шарттарын ұсынды. Аталған зерттеулерді көркем әдебиетті баланы сөйлеуін дамыту, қарым-қатынасын, коммуникативтік дағдыларын дамыту құралы ретінде қарастырылған. Ресей зертеушілері көркем сөз, көркем сурет, көркем ойыншық баланың тілінің дамуында рөлін Е. А.Флерина(1933)[6], кітап оқып беруде естуін дамыту қажеттілігін, «ата-аналардың бірінші міндеті- балалардың есту мүшелеріне ең мұқият күтім жасау, олардың есту қабілетін дамытуға қамқорлық жасау» керек дегенді Е. И. Тихеева(1937)[7], балаларға көркем шығарманы оқып беру және әңгімелеп айту әдістемесін М. М. Кони́на (1950)[8], балалардың көркем сөзге деген сүйіспеншілігін, кітапқа деген құрметін қалыптастыру; балаларға оқуға, айтуға, жаттауға қажет көркем әдебиет туындыларының тақырыптарымен таныстыруды О. С. Ушакова (1990)[9] ұсынды, О. В. Акулова (2000) [10] және басқалардың еңбектерінде көркем әдебиет шығарманы оқып беру, көркем сөзді қолдану мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеуін дамытып, әдеби тілін, сөйлеу лексикасын және көркем сөздің үлгілерін меңгертеді деп тұжырымдайды.

Шетел зерттеулерінде мектепке дейінгі балаларға кітап оқудың ерекшелігі және оқып беру технологиясының көптеген қырлары қарастырылған. Кітап оқып беру балалардың қиялы мен ойын әрекетінің сапасына әсер етеді ([Kohm et al., 2016](#)) коммуникативтік дағдыларын ([Cárdenas et al., 2020](#)); мораль үйрету ([Breitfeld et al., 2021](#)), кітап оқуға тарту ([Son et al., 2023](#)); әлеуметтік-эмоционалды және танымдық дағды, оқығанды түсінуіне ықпал етеді ([Diazgranados et al., 2016](#); [Ebert, 2020](#); [Kim et al., 2018](#); [LaRusso et al., 2016](#)), сөздік қорын молайту, грамматикалық дұрыс сөйлеу, сауаттылық дағдыларын ([Hietland et al., 2017](#); [Lervåg et al., 2018](#)); әңгімелеу дағдыларын дамытады ([Oakhill & Cain, 2012](#); [van Kleeck, 2008](#)).

В.Норкин (2009) еңбегінде кітаптарда таныс кейіпкерлер болуы керек деп болжайды: балалар таныс жүздерді көргенді ұнатады. Кітаптар күндіз, күндізгі ұйқы және ұйықтар алдында оқуға арналған кітаптар бар; қарапайым, жағымды оқиғасы бар әңгімелер — ұйықтар алдында балаға тартымды болатын таңдау. Балаларға әртүрлі кітап түрлерімен жұмыс істеуге мүмкіндік беру және заттарды, құыршақтарды немесе ойыншықтарды пайдалану арқылы кітаптың әртүрлі құндылығы түсінуге мүмкіндік беру керек деген[11]. Chall J.S. (1983) мәліметтері бойынша кітап оқуды дамытудың 6 кезеңге бөледі. Оның алғышқы екі кезеңі: 0 кезең - оқуға дейінгі кезең, шамамен алты айдан алты жасқа дейін бала кітап беттеріне, аталуына, бірнеше сөздерді және фонетикалық қабылдауына қарай оқиганы қайталайды. 1 кезең - Бастапқы оқу және декодтау (6 – 7 жас); бұл кезеңде балалар дыбыстар мен әріптерді байланыстырады, әріптер мен дыбыстардың таңбалануын біледі[12]. Kertein мен Dahlberg (2004) үлкен кітаптарды пайдалану балалардың тілін дамыту, алдымен кітап қарауды,

оқуды үйренуге мүмкіндік береді, "оқуды және есте сақтауды, көрінетін сөздерді тануды және... оқиғаны таңбалауға және ауызша сөйлеуді жазбаша сөзбен сәйкестендіруді бастайды" [13.91-6]. Әлемдік деңгейдегі зерттеулерде кітап оқып берудің мынандай түрлерін ұсынады: диалогтық оқу, бірлескен оқу ([Dias-Correa et al., 2016](#)), бірлескен интерактивті оқу ([Nielsen et al., 2011](#)), жай кітап оқу / әңгімелер оқу / суретті кітаптар оқу / дауыстап оқу ([Salay, 2018](#)), ата-аналармен бірге талқылауы немесе дискурсы ([Chou, Chang, 2008](#); [Laible, Song, 2006](#)), Диалогтық түрде ата-аналармен бірге суретті кітап оқу (сұрақтар, балаға үлгісін ұсыну, кейін суретін салу арқылы жаттығады), грамматикалық дұрыс сөйлеуі дағдылары қалыптасады (Arnold et al. ([1994](#)))

Мектепке дейінгі балаларға кітап оқу беру когнитивті ынталандырушы және ересектермен және құрдастарымен диалогқа түсуге мүмкіндік болады (J. C Bruner, 1990). Үйде және мектепке дейінгі ұйымда диалогқа түсу арқылы балалармен кітапты бірлескен оқу тиімді. Балалармен бірлескен кітап оқуда педагог делдал рөлін атқарады, олардың диалогқа белсенді қатысуға ынталандыруға жауапты (Mjør, 2009)[15]. Осылайша, балалар кеңейтілген дискурстарға қатысады (Dickinson, Tabors, 2001) [17], бұл әсіресе олардың тілінің дамуына ықпал етеді деген. Зерттеушілер педагогтің рөлі-осындай диалогтарды бастау және қолдау (Burger, 2015) [17], мәтінге қатысты зерттеу сұрақтарын (Gjems, 2007) [18], тікелей контекстен тыс сұрақтарды (Smith, Dickinson, 1994) [19] қолдана отырып, оқиғаны дамыту үшін кідіріс жасау, бақылау және сөздерді, оқиғаны нақтылап отыруы қажет деген. Соның ішінде Smith, Dickinson зерттеуі бойынша 4 жастағы балалардың кітаптарды талқылау және кітапты оқудан жинаған тәжірибесі, балалардың сөздік қоры және оқығанды түсінуі бір жылдан кейін бақылағанда өскендігін көрсеткен[19]. Bleakly (2012) [20] пікірі бойынша дауыстап оқу дауысты тану, түсіну және баспа туралы хабардар болу дағдыларын қалыптастырады. Оның пайымдауынша, педагог әр бетте мәтіні көп емес кітаптарды таңдауы және олар әбден түсінгенше кітапты бірнеше рет оқуы керек.

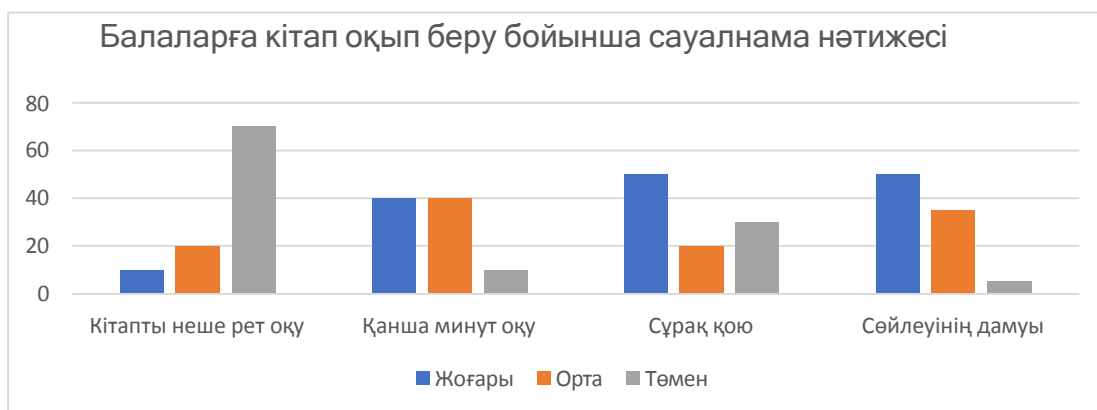
Педагогтер кітап оқу стратегияларын қолданудың бірнеше түрлерін білуі керек. Олар балалардың қажеттіліктерін қанағаттандыру, ынталандыру және ескеру үшін кейбір оқу стратегияларын қолдана алады (Zucker, Ward, Justice, 2009) [21]. Bosch K., Blamey K., Walpole S (2012))[22] авторлары мектеп жасына дейінгі балалар дауыстап оқудың ұзақтығы әр түрлі болуы мүмкін деп санайды; дегенмен, ұзақтығы әдетте 15 -тен 25 минутқа дейін. Ғалымдар дауыстап оқуда мына жағдайларды ескеруді ұсынады: баланың қызығушылығына сәйкес кітапты таңдау; ынта қойып, мәнерлі оқу; кітаптың мазмұнына сәйкес түрлі әдістер қолдану; оқығаннан кейін мәтіннің негізгі идеясын сипаттап беру; балалардан мәтін туралы не ойлайтынын сұрау, сұрақтар қойып әңгімеге тарту (2012, 5 - бет). ауызекі сөздерге келісім ("Иә"), келіспеушілік ("жоқ"), түсініктеме беру туралы өтініштер және кеңестер ("не?"). Кітап оқудың нтерактивті оқу түрін кеңінен қолданған жөн. Кітапты интерактивті оқу-бұл бала үшін оқуды қызықты етудің тамаша тәсілі. Оқиғаны оқып жатқанда, әңгіме туралы сұрақтар қою, кейіпкерлерге байланысты әртүрлі дауыстарды қолдану және баладан әрі қарай не болатынын болжауды сұрау. Бұл интерактивті тәсіл оқуды қызықты етіп қана қоймайды, сонымен қатар түсіну мен сыни ойлауды жақсартады. Балалардың дағдыларын игеру және оқуды жағымды ету үшін сөздік ойындарды қолдану құндылығын арттырады.

Қазіргі кезеңдегі цифрлық қоғамда балаларға кітап оқып беруде электрондық кітаптарды қолдану кеңірек өріс алды, мобильдік кітапхалардағы кітаптарды қолдану өмір талабы.

Шетел ғалымдарының дәстүрлі кітап оқу мен электрондық кітаптарды балаларға оқып беру арасындағы айырмашылықты, тиімді және тиімсіз жақтарын саралап берген зерттеулері жеткілікті. Көптеген ғалымдар дәстүрлі кітап оқып берудің педагогикалық құндылығына басымдық береді. Біздің еліміздегі мектепке дейінгі ұйымдарда QR-код кітап оқу, ертегілердің, әңгіме, өлеңдерді тыңдау тәжірибеге енгізілген. Дегенмен, дәстүрлі кітап оқудың тиімді әдістерін, тетіктерін күшейту қажет.

Біздің жоба бойынша эксперименттік алаңдағы балабақшаларда (Алматы қаласы, Ақтөбе, Қарағанды, Павлодар, Көкшетау, Петропавлск, Атырау аймақтарында) эмпирикалық зерттеу жұмыстарын жүргіздік. Педагогтерден (103) алынған сауалнама

алынды. Сауалнамада мынандай сұрақтар қамтылып және нәтижелері төмендегі 1-суретте берілді.

Сурет 1. Балалардың бірлескен кітап оқуға қызығушылығының деңгейі

Ересек топ балаларының педагогтерінен алынған сауалнама нәтижелері. 1-сұрақ бойынша кітап неше рет оқу керек деген сұраққа 70% - аптасына 2-3 рет; 20% күн сайын оқу, ал 10% - аптасына 4-5 рет кітап оқу керек деп жауап берді. 2-сұрақ бойынша мектеп жасына дейінгі балаларға қанша минут оқу деген сұраққа 40% - 10-15 минут, 40% - 15-20 минут, ал 20% - 10 минут деген ойларын білдірді. 3-сұрақ бойынша педагогтердің 50%- ы сұрақ ашық болу, 20% - ы бұл қызықты сұрақтар, 10% - ы қарапайым және бір жауап сұрақтар болу керек деді. 4-сұрақ бойынша кітап оқып беру кезінде балалардың сөздік қорына ықпал етті ме? деген сұраққа 3-сұрақ бойынша педагогтердің 50%- ы сөздік қоры молайды, 35% - ы күнделікті қолданатын сөздерді есте сақтады, 10% - ы сөзді есте сақтауда қиналады деген жауаптар алынды. Ата-аналар мен олардың балаларының кітапқа деген қызығушылығын, кітапты қабылдау ерекшеліктерін анықтау үшін ата-аналардан сауалнама алынды. Сауалнама нәтижесінде: ата-аналар балаларға кітапты сирек сатып алады (негізгі "сыйлық" - ойыншықтар, тәттілер); балаларымен көркем және танымдық әдебиеттерді бірлесіп оқуы өте сирек кездеседі, тек бірнеше ата-аналар балалармен оқығандарын талқылайды; бірде-бір отбасы балалар кітапханасына жазылмаған. Ата-аналардың сауалнамаларын талдау көрсеткендей, ата-аналардың 60% - ы балаларға үнемі кітап оқуға тырысады, бірақ негізінен ертегілер ғана оқиды, 15% - ы балаларына танымдық кітаптар оқып береді, ата-аналардың 10% - ы балалармен оқылған шығармаларды талқылайды. Қалғандары дауыстап оқумен шектеледі. Ата-аналар жаңа кітаптарға нашар бағдарланған, мектеп жасына дейінгі балаларға арналған кітаптар туралы түсініктері өздерінің бала кезінен таныс ертегілермен, аз санымен шектеледі. Сауалнамаға қатысқан барлық ата-аналар (100 %) балаларының кітап оқығанды ұнатқанын қалайды, бірақ олардың қалай оқытыны туралы нақты түсініктері жеткіліксіз, уақыттары жоқ екенін, балаларының кітапқа қызықпайтынын, қазақ тіліндегі көрем шығармалардың жеткіліксіз, балаларды қызықтырматынын айтады.

Біз жоба аясында эксперименттік алаң бағдарламасы бойынша балалардың тілінің даму деңгейін анықтау мақсатында "Ертегі айтамыз" диагностикалық тапсырмалар қолданылды.

Мақсаты: таныс ертегілер мен шағын шығармалардың мазмұны бойынша сұрақтарға жауап береді, мазмұнын өз бетінше қайталап айтуын зерттеу.

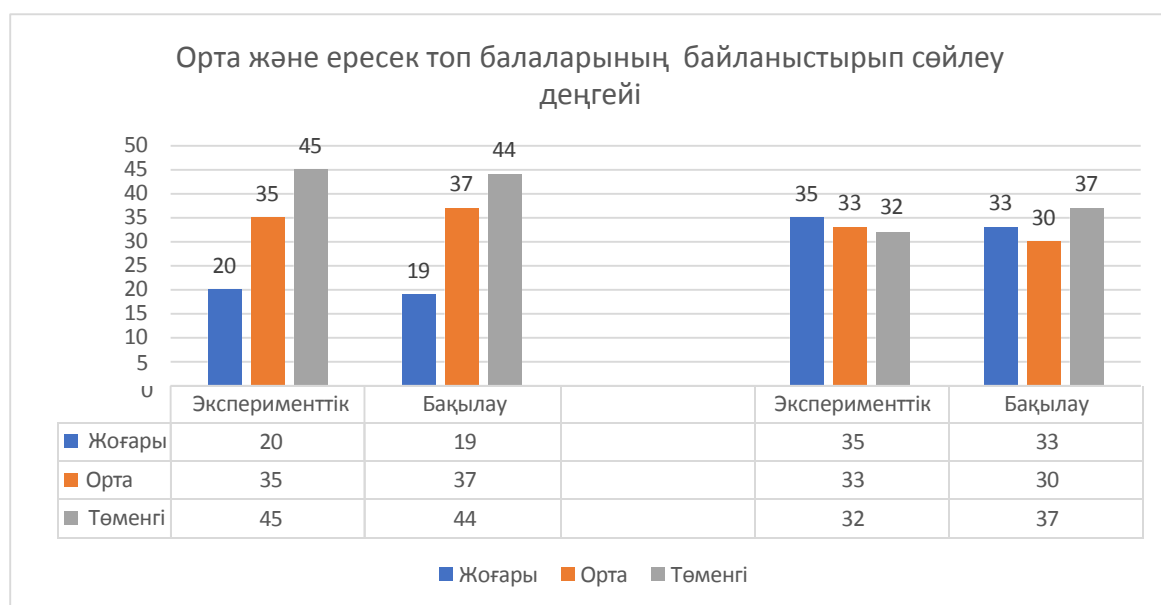
Материал: ертегінің иллюстрациялы кітапшасы немесе сюжетті суреттерді, үстел үсті театрын пайдалану.

Нұсқаулық: ертегі сюжеттік суреттер арқылы ұсынылып, сол бойынша балаға сұрақ қойылады. Мысалы: Мақтаңыз бен мысық неге дос болыпты? Мақтаңыз не тауып алады? Нені шақырады? Төмендегі өлшемдермен балааның кітап оқып беруге деген қызығушылығы, сөздік қоры, байланыстырып сөйлеу дағдылары анықталды.

Кесте 1- Орта топтағы балалардың байланыстырып сөйлеуін анықтау көрсеткіштері

№	Орта топ балаларының байланыстырып сөйлеу көрсеткіштері	Ұпайы	Деңгейі
1	Шығарманы тыңдайды, сұрақтарға жауап береді, шығарма мазмұнын қысқа қайтадан өзбетінше айта алады	3	Жоғары деңгей
2	Шығарманы тыңдайды, сұрақтарға жауап береді, шығарма мазмұнын тәрбиешінің көмегімен қысқа қайтадан айтады	2	Орта деңгей
3	Шығарманы аяғына дейін тыңдамайды, сұрақтарға жауап беруде суретті көрсетумен шектеледі, шығарма мазмұнын қысқа қайтадан айтып бере алмайды.	1	Төменгі деңгей

Орта топтағы жоғары деңгейдегі эксперименттік топтағы балалардың -20%-ы; ал бақылау тобының балалары -19% (шығарманы тыңдайды, сұрақтарға жауап береді, шығарма мазмұнын қысқа қайтадан өзбетінше айта алады); орта деңгейдегі эксперименттік топтағы балалардың -35%-ы; ал бақылау тобының балалары -37% (Шығарманы тыңдайды, сұрақтарға жауап береді, шығарма мазмұнын тәрбиешінің көмегімен қысқа қайтадан айта алады); төменгі деңгейдегі эксперименттік топтағы балалардың -45%-ы; ал бақылау тобының балалары -44 % болды. Нәтижелерді сапалы талдау топтағы балалардың көпшілігінде орташа және төмен деңгейдегілер деп қорытынды жасауға мүмкіндік берді.

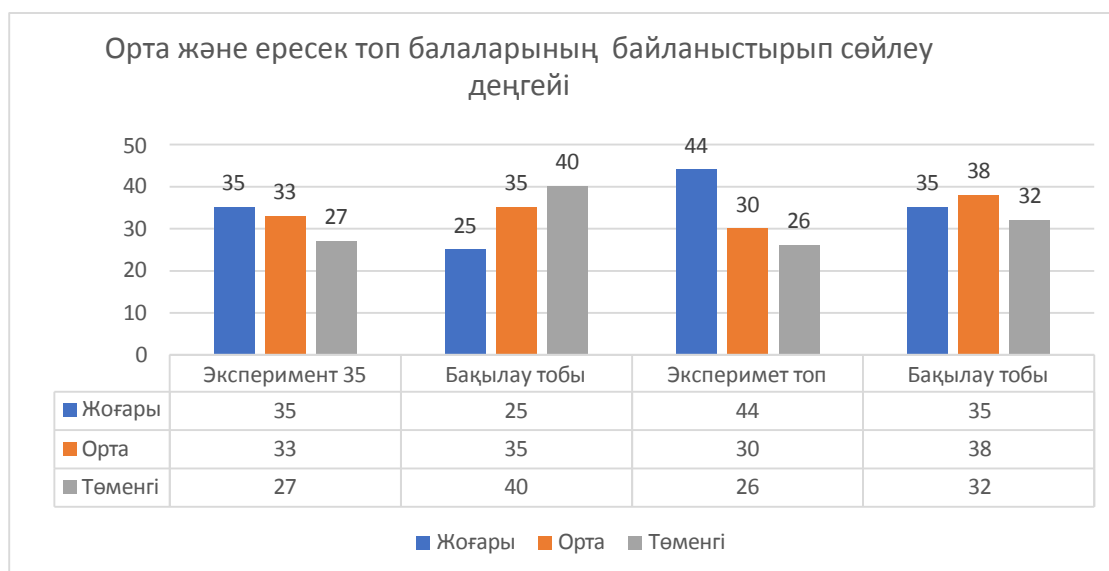

Ересек топ бойынша сандық талдауға сүйене отырып, қорытынды жасалды: жоғары деңгей – 35 % -33%; (балалар тәрбиешіні қызығушылықпен тыңдады, сахналауға қатысты, ал естігендерін тәрбиешінің аздаған көмегімен айтылды); орта деңгей - 33%-30% құрайды; (балалар кітап оқығанда ықыласпен тыңдады, бірақ кітаптан оқығандарын ойнауда қиындықтар туындады. Сахналау бұл балаларға қиын, педагогтің кеңестерімен болды) төмен деңгейді – 32%-37 % құрайды. (Балалар кітапты оқуды алғашқы 10 минутта ғана мұқият тыңдады, содан кейін алаңдай бастады, қозғала бастады, жолдастарына кедергі келтірді. Оқуды ойнату кезінде кітаптан тек жеке сөздерді, кейде екі сөзден тұратын сөйлемді атай алады. Сахналаудан бас тартылды). Кейбір балалар (15%) үйде кітаптарды аз және сирек оқып беретінін, сүйікті кітабын, сүйікті кейіпкерін атауға қиналды. Балалардың 60% - ы үйде көптеген кітаптар бар екенін айтты, сүйікті кітаптарын, сүйікті кейіпкерін атады, бірақ бәрібір теледидар көру немесе компьютер ойнау оларға көбірек ұнайды. Балалардың тек 15% үйде жиі кітап оқитынын айтты, ересектер оқығанда

тыңдағанды ұнатады. Барлық балалар оқуды үйренгісі келетінін айтты. Зерттеу нәтижесі көрсеткендей балалардың кітапқа деген қызығушылығын, ересектердің балаларға кітап оқып беру біліктілігін арттыру үшін семинарлар жүргізіліп, кеңестер берілді. Соның ішінде мектеп жасына дейінгі балаларға кітап оқып беруде белгілі бір тетіктерді негізге алған жөн. *Біріншіден*, мәтінді оқып беру, бірақ мәтінді сөзбе сөз оқу міндетті емес, кейбір сөздердің жеңіл тілмен жеткізу; *екіншіден*, кітаптағы иллюстрацияны, суретті көрсету немесе сипаттау (кітапқа қатысты сұрақтар ("бұл доп", "құлын қайда тұр?«); *үшіншіден*, тақырыпты кеңейтіп жеткізу (мысалы, баланың өз тәжірибесімен байланыстыру, көргендерін еске түсіріп); *төртіншіден*, баланың мінез-құлқын немесе назарын кітапқа бағыттау және соған сәйкес сөздерді қолдану ("ойланып отыр"); *бесіншіден*, түсініктемелер - бала, ата-ана немесе кітап және кейіпкер, сөздер туралы мәлімдемелер беріледі ("сен жақсы тыңдаушысың", "маған бұл кітап ұнайды"); *алтыншыдан*, ауызекі сөздерге келісім ("иә"), келіспеушілік ("жоқ"), түсініктеме беру туралы өтініштер және кеңестер ("не?») деген жауаптар алуға болады. Кітап оқуды түрлендіріп отыру қажет. Мәселен,

1. Бір шығарманы оқу немесе айтып беру.
2. Бір тақырыпқа байланысты (қыс, жануарлар туралы өлеңдер мен әңгімелер оқу) немесе кейіпкерлерге байланысты (түлкі туралы ертегілер) бірнеше шығармаларды біріктіріп оқу. Бір жанрдағы шығармаларды (екі әңгіме) немесе бірнеше жанрды (жұмбақ, әңгіме, өлең) біріктіру, мұндай жағдайда олар бір жаңа және бұрынғы таныс материалды біріктіру, еске түсіріп оқып беру.
3. Әр түрлі өнер түрлеріне жататын шығармаларды біріктіру.
4. Әдеби шығарманы оқып беру және картинаны қарау; кітап оқып беру және оны музыкамен үйлескен оқу (поэтикалық шығарма).
5. Көрнекі материалды қолдана отырып оқу және айту (ойыншықты қолдану, үстел үсті театры, мультфильм түсіру).
6. Көркем шығармалардың суретін салу, жапсыру немесе кітап жасау.
7. Кітап оқуды баланың барлық іс- әрекетімен интеграциялау, ойын арқылы ұйымдастыру. Мынандай қолданылатын тәсілдер ұсынылды:
 - мәтінде кездескен балаларға түсініксіз сөздерді түсіндіру;
 - кейіпкерлердің іс – әрекеттеріне этикалық баға беру сөздерін енгізу;
 - балалардың назарын мәтіннің грамматикалық құрылымдарына аудару, оларды синонимдес сөздерімен ауыстыру;
 - екі шығарманы салыстыру, олардың екіншісі біріншісінде басталған тақырыпты жалғастырады және нақтылайды немесе екі кейіпкердің ұқсас жағдайларындағы мінез- құлықты салыстырады-оң және теріс іс-әрекеттерін атай алады. Осы бағыттағы жұмыстардан кейін эксперимент нәтижесінде мектеп жасына дейінгі балалардың кітапқа деген қызығушылығы артып, әңгімелесу және әңгілеп айтып берулерінде өзгерістер болды. Оны төмендегі суреттен көре аласыздар.

Орта топты жоғары деңгейдегі эксперименттік топтағы балалардың -35 %-ы; ал бақылау тобының балалалары -25% (шығарманы тыңдайды, сұрақтарға жауап береді, шығарма мазмұнын қысқа қайтадан өзбетінше айта алады); орта деңгейдегі эксперименттік топтағы балалардың -33%-ы; ал бақылау тобының балалалары -35% (Шығарманы тыңдайды, сұрақтарға жауап береді, шығарма мазмұнын тәрбиешінің көмегімен қысқа қайтадан айта алады); төменгі деңгейдегі эксперименттік топтағы балалардың -27%-ы; ал бақылау тобының балалалары - 40 % болды. Нәтижелерді сапалы талдау топтағы балалардың жоғары деңгейдегілердің көбейгенін, орта және төмен деңгейдегілердің азайғанын байқаймыз. Оның себептерінің бірі атап кетуге болады Алматы қаласындағы №187 балабақшада балалардың түскі ұйқы алдында ата-аналарының аудиоға жазылған ертегісі оқылады. «Бүгін Ернардың анасының ертегісін тыңдаймыз» деп атап, сосын ертегіні тыңдайды. Бұл бала үшін мақтаныш, екіншіден ата-аналардың үйде ертегі оқуға жауапкершілігін арттырады. Әрбір ертегіні оқыған сайын жаңа сөздермен таныстырып, оны күнделікті өмірде қолдану дәстүрге айланды.

Ересек топ бойынша сандық талдауға сүйене отырып, қорытынды жасалды: жоғары деңгей – 44 % -35%; (балалар тәрбиешінің қызығушылықпен тыңдады, сахналауға қатысты, ал естігендерін тәрбиешінің аздаған көмегімен айтылды); орта деңгей - 30%-38% құрайды; (балалар кітап оқығанда ықыласпен тыңдады, бірақ кітаптан оқығандарын ойнауда қиындықтар туындады. Сахналау бұл балаларға қиын, педагогтің кеңестерімен болды) төмен деңгейді – 26%-32 % құрайды.

Бұл топтағы балалардың кітапқа қызығушылығының артуы, қайтадан айтып беруі кітап оқып беру кезеңдерін сақтауы және түрлі әдістерді кітаппен таныстыру, кітапты оқып беру, дауыстап бірге оқу, кітаптың иллюстрациясымен оқу, театрландыру жұмыстары жолға қойылуына байланысты болды. Мысалы, балаларға «Жылан мен тышқан» ертегісін тыңдап, балаларға сұрақ қойылды. Балалар естігені бойынша жауап берді? Інінен айырылған тышқан неге келді? Олар тышқанға қандай ақыл берді? Қайғырып келе жатса, алдынан кімді көрді? Тышқан жыланнан кегін алу үшін қандай айла тапты? Тышқан жыланнан қалай кегін алды? Бұл ертегіні тыңдай отырып, балалар «айла», «әділдік», «кек», «ін», «кісі», «шалқасынан» деген сөздерді үйренді. «Адам» деген сөздің синоним сөзі «кісі» дегенін түсінді. Соның ішінде «шалқасынан» деген сөзді ойын әрекетінде, түрлі жағдаяттар тудырып дербес әрекеттерінде қолданылды. Отбасына да жаңа сөздер үйретілгені туралы, оны қолдануы қажеттілігі ескертілді. Сонымен қорытындылап айтқанда, жүргізілген зерттеу жұмыстары мектеп жасына дейінгі балалардың кітапқа деген қызығушылығын қалыптастыру, сөздік қорын, грамматикалық сөйлеуін қалыптастыру, байланыстырып сөйлеуін дамыту мәселелерін шешуде әлі де мынадай бағыттар бойынша жұмысты болжайды: тілдік ортаның сапасын арттыру; кітап бұрышын балалардың қызығушылығына, қажеттіне қарай ұйымдастыру; кітап оқып беру бойынша ата-аналармен бірлескен жұмыстардың тиімді жолдарын зерттеу; интеграция тәсілдемесімен балалардың барлық әрекетінде үйлесімді байланыстырып қолдану, күнделікті өмірмен байланыстыру қажет деп санаймыз.

Алғыс білдіру. Аталған мақала Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті 2023-2025 жылдары жүргізілетін AP19677736 «Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың ғылыми-педагогикалық негіздері» ғылыми және (немесе) ғылыми техникалық жобаларды гранттық қаржыландыру аясында дайындалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделін бекіту туралы http://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/npa/2023/04/kz_1304.docx

2. Құлжанова Н. Халқыма деп іс қылдым [Мәтін] : Педагог, журналист, әдебиетші Нәзипа Құлжанованың мұрасы / Құлжанова Н. - Алматы : Рауан, 1993. - 168 б.
3. Андросова В.Н. Развитие интереса к поэзии у детей старшего дошкольного возраста в условиях детского сада: Автореф.дисс. .канд.пед.наук. Алма-Ата, 1969. - 16 с.
4. Баймұратова Б.Б Сәбилердің сөздік қоры мен сөз игеру ерекшеліктері: Пед.ғыл. канд. дисс.авторефераты. Алматы, 1970 - 20 б.
5. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту: пед. ғ. канд. дисс. авторефераты–Алматы., 1993.- 18 б.
6. Живое слово в дошкольном учреждении: Учебное пособие для дошкольных отделений педтехникумов и педвузов / Е.А. Флерица. - М.: Гос. учеб.-пед. изд-во, 1933. - 56 с.
7. Тихеева Е.И. Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста). Пособие для воспитателей дет. сада / Под ред. Ф.А. Сохина. 5-е изд. М.: Просвещение, 2012. 159 с.
8. Коница М. М. Роль картинки в обучении родному языку детей старшего дошкольного возраста // Изв. АПН РСФСР. М. -И. , 1948. -С. 145-176.
9. Ушакова О.С. Развитие речи дошкольников. – М., 2001.
10. Акулова О.В. Развитие выразительности речи старших дошкольников в играх по мотивам фольклорных произведений. [Текст] / О.В. Акулова // Игра и дошкольник / под ред. Т.И. Бабаевой, З.А. Михайловой. – СПб.: «Детство–Пресс»,2004. – 192 с
11. Hopkins, B. (2009). A selection of books for preschoolers . Source: Helium by hyperlink "http://www.helium.com/items/1540097-choosing-books-for-preschoolers
12. Chall, J. S. (1983). Stages of reading development. New York: McGraw-Hill.
13. Curtaines, H. and Dahlberg, K.A. (2004) Languages and children: the search for conformity. Boston: Pearson Education.
14. Bruner, J. S. (1983). Education as social invention. Journal of Social Issues, 39(4), 129–141. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1983.tb00179>.
15. Mjør, (2009). Høgtlesar, barn, bildebok: vegar til meining og tekst (Ph.D.)University of Agder, Kristiansand
16. Dickinson, D. K., & Tabors, P. O. (Eds.). (2001). Beginning literacy with language: Young children learning at home and school. Paul H. Brookes Publishing Co.
17. K. Burger Effective early childhood care and education: Successful approaches and didactic strategies for fostering child development European Early Childhood Education Research Journal, 23 (5) (2015), pp. 743-760
18. L. Gjems Hva lærer barn når de forteller? Barns læringsprosesser gjennom narrativ praksis Fagbokforlaget, Bergen (2007)
19. M.W. Smith, D.K. Dickinson Describing oral language opportunities and environments in Head Start and other preschool classrooms Early Childhood Research Quarterly, 9 (3-4) (1994), pp. 345-366
20. Bleakley, T. (2012). How to Read Aloud Books for Preschool. Retrieved from http://www.ehow.com/how_5903211_read-aloud-books-preschool.html
21. Zucker, T. A., Ward, A. E., & Justice, L. M. (2009). Print referencing during read-alouds: A technique for increasing emergent readers' print knowledge. *ERIC* 63 (1), 62-72
22. Bosch, K., Blamey, K. and Walpole, S. (2010). Effective reading aloud for Early literacy Development: A guide for preschool and first grade teachers. Source: <https://books.google.hn/books?>
23. Жиенбаева С.Н, Адамова М.Е, Жубандыкова А.М., Тезекова О.Т. Сәби шақтағы балалардың сөздік қорын дамытудың педагогикалық шарттары// Gumilyov Journal of Pedagogy. 2025, №1 (150)

**1-СЕКЦИЯ. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУЫНЫҢ
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ӨЗЕКТІ АСПЕКТІЛЕРІ
СЕКЦИЯ-1. АКТУАЛЬНЫЕ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ, ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ
АСПЕКТЫ РЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ**

**МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ ҚОС ТІЛДІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІНІҢ ДАМУЫНА ӘСЕР
ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР**

Х.Сандуғаш

Моңғолия Мемлекеттік СИТИ университетінің оқытушысы
khsandugash@gmail.com

Ж.Батдэлгэр,

профессор, доктор (Ph.D.) Моңғолия Мемлекеттік педагогдер университеті

idelger0806@gmail.com

Аңдатпа. Моңғолияда өмір сүретін аз ұлттың мектеп жасына дейінгі балаларын екі тілде (қазақ және моңғол) дамыту мәселесін қалай жүзеге асырудың шешімі түсініксіз, арнайы бағдарламасының жоқтығы- назар аударатын көкейтесті мәселе. асырудың шешімі түсініксіз. Мәселенің түп төркіні бала өз тілін, төл мәдениетін игерумен қатар білім алудың негізгі құралы болып табылатын мемлекеттік тілді де қоса меңгеру қажеттілігі туындауда. Баланың тілінің дамуына әсер ететін факторларды анықтау. Бұл ғылыми мақаланың мақсаты 4-5 жасар қос тілді (қазақ, моңғол) балалардың түсіну және сөйлеу деңгейін анықтауды көздейді. Америкалық ғалымдар Уэйн П.Хреско, Д.Ким Рейд және Дональд Д.Хэмилдердің TELD-3 (Test of Early Language Development) әдісін және жеке сұхбат әдісін пайдаландық. Ал балаларды қос тілде дамыту жұмысына Тіл қуыршағы әдiстемесiн қолдандық.

Кілт сөздер: Тіл, түсіну, сөйлеу, TEDL-3 тесті, тіл қуыршағы

Кіріспе. Бала балабақшаға келгенде, үйде сөйлейтін тілінен басқа тілдік ортаға енуі оның өзіне деген сенімін азайтып, өз ойын жеткізуде, басқаларды түсінуде, басқалармен қарым-қатынас жасауда қиындықтарға тап болады. Мұндай қиындықтар Моңғолияның Баян-Өлгий аймағынан басқа аймақтарда тұратын қазақ балаларына қатысты мәселе болып отыр. Бұл туралы Моңғолия Мемлекеттік университетінің Еуропалық зерттеулер кафедрасының профессоры, доктор А.Алтынгүлдің «Қалалар мен елді мекендерде тұратын қазақ азаматтарының ана тілін қолдануы және адам құқықтары» атты мақаласында жазылған. Қос тілді балалардың тіл дамуы көптеген факторларға байланысты болады. Олардың ішінде отбасы мен әлеуметтік ортаның тілдік қолдауы, тіл үйрену кезеңі, мотивация, және балалардың жеке психологиялық ерекшеліктері маңызды рөл атқарады. Қос тілділіктің дамуы балалардың когнитивтік қабілеттерін арттыруы мүмкін, бірақ дұрыс қолдау мен жағдай жасалмаса, тілдік дамуда қиындықтар туындауы ықтимал.

Халықаралық деңгейде балалардың мектепке дейінгі кезінен бастап ана тіліне негізделген екі тілді және көптілді білім беру бағдарламаларын табысты жүзеге асыру тәжірибесі бар. [1] Кез келген елдегі этникалық азшылықтардың балалары өз ана тілімен қатар мемлекеттің ресми тілін де үйренуге құқылы және қажеттілік болып табылады. Өз тілі мен мәдениетін сақтау және мұра ету – бұл балалардың негізгі құқығы, ал мемлекеттік тілді меңгеру – этникалық аз ұлттар балаларының қоғамдық қатынастарға араласушының, қалаған жерінде үздіксіз білім алуының нақты шарты. [2] Тіл тек қарым-қатынас пен ақпарат алу құралы ғана емес, сонымен қатар жеке адамдар мен ұлттардың өзіндік ерекшеліктерін нығайтудың негізі болып табылады. [3] Сондықтан этникалық азшылық балаларының қостілді білім алуға ерекше қажеттіліктерін мойындай отырып, көп елдер бастауыш және негізгі білім беруде қос тілді білім беру бағдарламалары мен оқыту әдістерін енгізеді.

Негізгі бөлім. «Мектепке дейінгі жастағы балалардың екі тілде және көп тілде даму ерекшеліктері» тақырыбындағы зерттеуді 2008 жылы Түркия елінің Акдениз университетінің

мектепке дейінгі білім беруі оқытушысы доктор Зелиха Языжы және шет ел тілі кафедрасының оқытушысы доктор Биннур Генч жүргізген. Бұл зерттеуде қостілді балаларды туадан екі тілде дамыту және 3-6 жас аралығындағы балаларға екінші тілді үйрету тиімді деп санады. Өйткені бала неғұрлым жас болса, соғұрлым ми клеткаларында жаңа байланыстар қалыптасады және екінші тілді меңгеру процесі бір тілді меңгеру процесімен бірдей болғандықтан, бала екі тілде қатар қабылдап, меңгере алады. [9] деген қортынды жасаған. 1997 жылы Румыниядағы Димитри Кантемир университетінің зерттеушісі Анка Немес, Адела Морарулар мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту бойынша зерттеу жүргізді. Олар өз зерттеулерінде мектеп жасына дейінгі екі тілді меңгерген 40 баланың (5-7 жас) фонологиясы мен сөздік қоры жағынан тілдік дағдыларының өзара айырмашылығын зерттеді. Р.Браунның (Р.Браун, 1965) «Тіл таңбалардың ерікті жүйесі ретінде анықталады» деген анықтамасына сүйене отырып, жас балалардағы қостілділіктің артықшылықтары мен кемшіліктері туралы пікірталасқа сүйене отырып, мынадай қорытынды жасалды. Ол: «Сөз оқиғалар мен заттарды білдіретін таңбалар, бала таңбалар мен оқиғалардың байланысын білу арқылы тілді меңгереді. Тілді дұрыс қолдану үшін балаға сөздік қор ғана емес, сонымен қатар грамматикалық білім де қажет. (Journal of Speech-Language Pathology and Audiology, 1997 ж. желтоқсан). [10] деп көрген. Кейбір зерттеушілер ерте жастағы қостілділік балалардың когнитивті дамуына кері әсерін тигізеді деген қорытындыға келгенімен, соңғы зерттеулер баланың қостілді дамуы мен ана тілінің дамуы арасында ешқандай байланыс жоқ, әсіресе көп тіл тілдің дамуын тежейді деген тұжырымдарды жоққа шығарды. Керісінше екі тілді болу адамның танымдық қабілетін жақсартатынын көрсетеді. Баланың екі тілде еркін сөйлейтін фонологиясы мен сөздік білімі екі тілде де бірдей деңгейде екені анықталды. Бір тілдің сөздік құрамы жағынан екі тілде шамалы айырмашылықтар болса да, балалардың екі тілдің барлық дыбыстарын айта алатыны дәлелденді. [7].

Моңғолия еләнең Білім институтының 2014 жылығы этникалық азшылықтар мен шет елдегі моңғол балаларын оқыту жөніндегі ғылыми-зерттеу бөлімі «Қос тілді орта мектептердегі бастауыш білім беруде ана тілінің деңгейін зерттеу» [4] атты зерттеу жүргізді. “Қос тілде білім беретін орта мектептердің бастауыш оқушыларының моңғол тілінің деңгейі” атты зерттеуі 2015 жылы жасалды. [5] Қостілді ортадағы тілдік қолдануды талдаудың негізгі құралы – тілдердің құндылығы мен айырмашылығын білдіретін негізгі фактор болып саналатын тілдік қолданыс ауқымы маңызды. [6]. Ал мектепке дейінгі жастағы балалардың қос тілде дамуы туралы әлі зерттеу жұмысы жүрілмеген. Біз зерттеу барысында балалардың екітілдік дамуын анықтау үшін Американдық ғалымдар Уэйн П.Хреско, Д.Ким Рейд және Дональд Д.Хэммил әзірлеген (TELD-3) (Test of Early Language Development) пайдаланылды. Біз бұл әдісті Түркиядағы Анадолы университетінің зерттеу орталығының зерттеушілері Сейхан Топбаш пен Селчук Гювен 2013 жылы түрік тілінде жазған нұсқасын моңғол, қазақ тілдеріне аударып, 25 балаға тәжірибелік оқыту құрыстан өткізіп, кейбір сөйлемдер мен суреттерді моңғол елінің ұлттық ерекшелігіне қарай реттеп, қолдандық. Балалардың түсінуі мен сөйлеу қабілетін анықтауға арналған тест барлығы 70 сұрақтан құралған және әр сұраққа сәйкес ұпай беріледі. Бала оның түсіну деңгейін анықтайтын сұраққа суретке қарап, дұрыс жауабын саусағымен көрсетеді, немесе сұраққа «Иә», «Жоқ», деген сөздермен, не өз жауабын дене қимылымен көрсету арқылы жауап береді.

Тест баланың жасы мен психикалық ерекшеліктеріне сай 15-30 минут аралығында алынады. Тест парағында баланың жасы белгіленіп, қай сұрақтан бастау керек екені көрсетілген. Дұрыс жауаптар үшін 1 (бір) ұпай, қате жауаптар үшін 0 (нөл) ұпай. Егер бала қатарынан 3 (үш) сұраққа қате жауап берсе, тест тоқтатылады және алғашқы сұрақтың алдындағы сұрақтар үш рет 1 (бір) ұпай алынғанша қойылады. Мысалы, 3 жасар бала №10 сұрақтан бастайды. Бала 10 және 11 сұрақтарға дұрыс жауап берсе, 12 және 13 сұрақтарға 0 (нөл) ұпай, 14 сұраққа 1 (бір) ұпай алса, жалғастырады. Бірақ қатарынан 3 сұраққа жауап бермесе немесе 0 (нөл) ұпай алса, 9-шы сұрақтан бастап, 1 (бір) ұпай алғанша қатарынан үш рет 8, 7, 6 – сұрақтарды сұрайды. TELD-3 тесті үшін барлығы төрт көрсеткіш есептеледі: Түсінудің стандартты балы, сөйлеу қабілетінің стандартты балы, түсіну мен сөйлеу қабілетінің ұпайларының қосындысы болып табылатын тіл дамуының жалпы балы және сәйкес деңгейі арқылы баланың тілінің даму деңгейі анықталады. Балалардың қос тілдігі дамуын анықтаған соң оларды қос тілде дамыту тәжірибелік оқыту курсына ұйымдастырдық.

Кесте -1 Балалардың түсіну деңгейін анықтайтын тестіде барлығы 27 тапсырма бар.

Стандартты балл	Бағалау	Тілдің даму деңгейі
131-165	Өте жақсы	6
121-130	Жақсы	5
111-120	Орташадан жоғары	4
90-110	Орташа	3
80-89	Ортадан төменге дейін	2
35-79	Қолдау қажет	1

Тестіні бір тілден екінші тілге аудару жаңа тесттер мен әдістемелерді әзірлеуге қарағанда тиімдірек. Егер екі тіл арасында салыстырмалы зерттеу жүргізетін болса, бірінші тілдегі нұсқасын ана тілінде және екінші тілдегі нұсқасын екінші тіл үшін қолданған дұрыс [8]. Балалардың қазақ тілінің деңгейін анықтау үшін TELD-3 тестінің А нұсқасы, моңғол тілінің деңгейін анықтау үшін тесттің В нұсқасы қолданылды. Зерттеудің мақсаты – балалардың екі тілді түсіну және сөйлеу қабілетінің деңгейін анықтау және дамыту кұрысын жүргіз. Зерттеуге қатысқан балалардың 52%-ы ұлдар, 48%-ы қыздар. Балалардың орташа жасы 4 жас 8 ай, ең кішісі 4 жас 1 ай, ең үлкені 5 жас 6 ай, ең көбі 4 жас 6 ай. Балалардың қос тілді түсіну және сөйлеу қабілетін дамытуға арналған тәжірибелік оқыту кұрыста қолданылған тіл қуыршағы әдістемесі туралы қысқаша тоқталайық. Тіл қуыршағы әдістемесі арқылы жүргізілген бұл тәжірибелік оқыту кұрыста бірнеше тілді кіріктіріп қолдану тәсілі (MILA) деп аталады. MILA – бұл метатілдік білімді дамытуға бағытталған тәсіл, оны «тіл шекарасынан асып түсетін нәрсені ұғыну» деп аударуға болады. Бұл – тіл үйрену үдерісінде бұрынғы білім, дағды және тәжірибеге сүйене отырып, бірнеше тілді бір мезгілде қолдану әдісі. Осылайша балаларда тілдер арасындағы байланыс қалыптасады (ұқсастықтар, айырмашылықтар, ерекшеліктерді тану арқылы). Бұл тілдерді бөлек оқытпай, бірдей әдіс арқылы әртүрлі тілді қатар үйрену үдерісі болып табылады. Аталған тіл қуыршағы әдісін қолданатын елдерде «Бір тіл – бір түс» қағидасы негізінде жүзеге асады. Педагогдер «тілдік қуыршақ» деп аталатын әдісті таңдап қолданған. Педагогнің саусақтарының қозғалысы арқылы түрлі қимылдар жасай алатын бұл қуыршақтар айтылған сөздерді қайталап, қозғалады. Педагог саусағын қозғалтқанда қуыршақ аузын ашады. Әр қуыршақтың өзіне тән түсі болады, ал бұл түстер (көк – қазақ тілі, қызыл – моңғол тілі) белгілі бір тілді білдіреді. Екі тілді қолдану барысында балалар шатастырмау үшін педагогдер бұл қуыршақтарды делдал ретінде пайдаланады.

Қос тілді түсіну және сөйлеу қабілетін дамыту мақсатында жүргізілген тәжірибелік оқыту кұрыске жалпы 60 бала қамтылды. Бұл балалардың қос тілде сөйлеу және түсіну қабілеттеріне терең талдау жасалды. Оқытуға қатысқан балалар үш топқа бөлінді, әр топта 20 баладан. Оның ішінде 20 бала Баянзүрх ауданында бір топқа, ал қалған 40 бала Налайх ауданында екі топқа бөлініп, оқытуға тартылды. Тәжірибелік оқыту кұрыске қатысатын балалардың ата-аналарына оқыту бағдарламасы таныстырылып, жазбаша келісім алынды.

Біздің 4–5 жастағы балалардың қос тілді түсіну және сөйлеу қабілетін дамыту мақсатында қолданған әдістемеміз келесі ерекшеліктерге ие:

1. Л.С. Выготский, Ноам Хомский сынды ғалымдардың теорияларына негізделген;
2. Қырғызстан, Қазақстан және Ладин сынды көп тілді бағдарламалар қолданылатын елдердің тәжірибесіне сүйенген;
3. 4–5 жастағы балалардың тіл үйрену қабілетін дамытуға бағытталған;
4. Қазақ және моңғол тілдерінің лексикасы, фонетикасы және синтаксис ерекшеліктері ескерілген;
5. Қос тілді балалардың ерекшеліктеріне бейімделген;

6. ҚР БҒМ-нің 2022 жылғы 22 маусымдағы №А/224 бұйрығымен бекітілген Мектепке дейінгі білім берудің баламалы бағдарламаларын ұйымдастыру қағидаларының 5.2.3-тармағына сәйкес аптасына 15 сағат сабақ жүргізілді;

7. Сенбі және жексенбі күндері 5 сағаттан, яғни 300 минуттан оқу іс-шаралары ұйымдастырылды. Бұл 4–5 жас аралығындағы аралас топ болғандықтан, бір әрекет уақыты 20 минут болып есептелді.

Біздің ұйымдастырған қос тілді оқыту бағдарламасы балалардың білімге деген ынтасын арттырып, ойын арқылы олардың әлеуметтенуін, зияткерлік және дене дамуын кешенді түрде дамытуға бағытталды. Сабақтар күннің бірінші жартысында бір тілде, ал түстен кейін екінші тілде өткізілді. Жалпы 10 тақырып аясында қазақ және моңғол тілдерінде арнайы бағдарлама жасалып, жүзеге асырылды. Оқу аяқталған соң, балалардың қос тілдегі жетістіктері қайтадан TELD тесті арқылы сарапталып, нәтижесі есептелді.

Зерттеу нәтижесін баланың қазақ және моңғол тілдерін түсіну мен сөйлеу дағдыларының көрсеткіштері бойынша қортындыладық.

Кесте 2. Қазақ тілінде сөйлеу және түсіну қабілеттерінің көрсеткіштерін салыстыру

	Test Value = 0				
	t	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
				Lower	Upper
ҚТ ТҮСІНУ-1	15.643	.000	75.63333	65.9584	85.3083
ҚТ ТҮСІНУ-2	32.519	.000	97.60000	91.5943	103.6057
ҚТ СӨЙЛЕУ-1	14.016	.000	61.28333	52.5340	70.0327
ҚТ СӨЙЛЕУ-2	33.706	.000	87.95000	82.7287	93.1713

Жоғарыдағы көрсеткіштерден байқалғандай, қазақ тілін түсіну қабілетінің орташа мәні дамытуға арналған тәжірибелік оқыту кұрыске дейінгі зерттеуде **75.63** болса, эксперименттен кейін 97.60-қа жетіп, 20.01-ге артқан. Ал сөйлеу қабілетінің орташа мәні дамытуға арналған тәжірибелік оқыту кұрыске дейін **69.7** болса, эксперименттен кейін 87.95-ке өсіп, 19.64-ке артқаны статистикалық тұрғыдан маңыздылығы бар екені дәлелденді (*Sig. (2-tailed) ≤ .000*).

Кесте-3. Моңғол тілінде сөйлеу және түсіну қабілеттерінің өрсеткіштерін салыстыру

	Test Value = 0				
	t	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
				Lower	Upper
МТ ТҮСІНУ-1	79.057	.000	201.33333	196.2374	206.4293
МТ ТҮСІНУ-2	105.383	.000	216.11667	212.0131	220.2203
МТ СӨЙЛЕУ-1	75.209	.000	113.433	110.42	116.45
МТ СӨЙЛЕУ-2	118.527	.000	123.233	121.15	125.31

Жоғарыдағы көрсеткіштерге қарағанда, монғол тілін түсіну қабілетінің орташа мәні Дамытуға арналған тәжірибелік оқыту курсына дейін 113.43 болса, эксперименттен кейін 123.23-ке жетіп, 9.8-ге өскені байқалады. Ал сөйлеу қабілетінің орташа мәні Дамытуға арналған тәжірибелік оқыту курсына дейін 201.3 болса, эксперименттен кейін 216.23 болып, 14.9-ға өскені көрініп тұр. Бұл нәтиже тілдік қуыршақ әдістемесі арқылы жүргізілген қостілді оқыту балалардың екі тілді меңгеруіне оң әсерін тигізіп, тиімді нәтиже бергенін көрсетеді. Сонымен қатар, біз ата-аналардың үйде баламен қай тілде сөйлесетіні баланың тілдік дамуына әсер ететінін анықтау мақсатында ANOVA талдауын жүргіздік. Төменде осы талдаудың нәтижелері берілген. ANOVA

Кесте - 4. Баланың қазақ тіліндегі ілгерілеуіне үйде қазақ тілінде сөйлеудің әсері

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	6208.811	3	2069.604	4.431	.007
Within Groups	26157.123	56	467.091		
Total	32365.933	59			

ANOVA

Кесте-5. Баланың моңғол тіліндегі ілгерілеуіне үйде моңғол тілінде сөйлеудің әсері

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	88.681	3	29.560	.293	.830
Within Groups	5654.053	56	100.965		
Total	5742.733	59			

Кесте 5- ке қарағанда, Sig мәні 0.5-тен төмен, яғни 0.07 болып, бұл қазақ тіліндегі ілгерілеуге баланың үйде сөйлейтін тілі әсер ететінін көрсетеді. Ал 12-кестеден қарағанда, моңғол тіліндегі ілгерілеуге баланың үйде сөйлейтін тілі әсер етпейді дегенді Sig = 0.830 мәні айқын дәлелдейді. Бұл жағдай баланың балабақшада қатысып отырған тілі мен ортаның тілі моңғол тілі болуымен байланысты, сондықтан үйде қай тілде сөйлесе де, баланың моңғол тілін дамытуға айтарлықтай әсер етпейтінін көрсетеді.

Оқытуға қатысқан балалардың екі тілдегі дамуына әсер ететін факторларды анықтап, келесі талдауды жүргіздік:

1. Баланың отбасының тілдік ортасы.
2. Интернетте көріп отырған видео және контент.
3. Ата-ананың балаға ертегі, кітап оқып беру тілі.

Екі тілдің деңгейіне әсер ететін факторларды талдағанда, келесі тәуелділіктер анықталды.

Кесте-6. Екі тіл деңгейіне әсер ететін факторлардың талдауы (Correlations)

	Қазақ тілі деңгейімен байланы	Қазақ тілі деңгейі	Қазақ тілі деңгейі
Балаңыз қай тілде электрондық ақпарат, видео контент қарайды?	Pearson Correlation	.018	-.035
	Sig. (2-tailed)	.892	.789
	N	60	60
Сіз балаңызға ертегі, кітап бірге оқисыз ба?	Pearson Correlation	-.160	-.050

	Sig. (2-tailed)	.221	.703
	N	60	60
Үйде балаңызбен қай тілде сөйлесесіз?	Pearson Correlation	.194	-.117
	Sig. (2-tailed)	.138	.372
	N	60	60

Балалардың қазақ тілінде көретін электронды контенті қазақ тілінің деңгейімен 0.8 және одан жоғары деңгейде байланысты болып, ал моңғол тілінде көретін видео, контенті моңғол тілінің деңгейімен де тығыз байланысты екені байқалады. Курс барысында біз балаларға қазақ тілінде сөйлеу дағдыларын дамыту мақсатында 1600 түрлі видео контент, ал моңғол тілінде 1500 видео контент дайрап бердік. Балалар мен ата-аналарға күн сайын 20 минут бірге қарау кестесін ұйымдастырдық. Бұл баланың екі тілде сөйлеу деңгейінің дамуына электронды контенттің әсері болғанын көруге болады.

Қорытынды. Моңғолияда соңғы жылдары мемлекет тарапынан аз ұлт балаларының қостілділігіне көңіл бөлінуде, алайда ішкі аймақта тұратын балалардың ана тілінде білім алуы мен дамуы бойынша оқыту және ғылыми-зерттеу жұмыстары жеткілікті жүргізілмеген.

Зерттеу нәтижелері балалардың тұратын өңірі, өмір сүретін ортасы олардың аймақтарына байланысты қазақ және моңғол тілдерінің дамуына қалай әсер ететінін тереңдетіп зерттеу қажеттілігін көрсетті.

Зерттеу жұмысының статистикалық көрсеткіштері балалардың түсіну мен сөйлеу деңгейі қоршаған орта тіліне тікелей байланысты екенін анықтады. Зерттеу балалардың күнделікті өмірінде қолданылатын тіл бір тілдің басым, екінші тілдің әлсіз дамуының басты себебі екені дәлелденді. Зерттеуге қатысқан барлық балалардың 35,9 пайызының қазақ тілін, 21,9 пайызының моңғол тілінің деңгейін қолдауды қажет етеді екен. Зерттеуге қатысқан балалардың ата-аналары үйде баласымен қай тілде сөйлесетіні, баланың электронды контент пен бейнероликтерді қай тілде көретіні де маңызды болып отыр. Улаанбаатар қаласында тұратын балалардың 52 пайызының қостілді дамуына оқыту тілі мен өмір сүретін ортаның тілі әсер ететіні көрінді.

Қазақ тілінде сөйлеу дағдысы орта деңгейде болған балалардың түсіну деңгейі жақсы болды. Бұдан баланың алдымен түсіну дағдысы, одан кейін сөйлеу дағдысы дамитынын байқауға болады. Моңғол тілінде жұмыс істейтін балабақшаларға баратын балалардың моңғол тілінде сөйлеу қабілеті жақсы. Түсіну деңгейін анықтайтын тест бойынша балалардың көпшілігі суретке қарап, дұрыс нұсқасын қолмен кермету тапсырмасын жақсы орындады.

Балалардың көпшілігі суретті атау және бір сөзден тұратын жауап тапсырмаларын жақсы орындады. Балалардың көпшілігі орындай алмаған тапсырма естігендерін қорытындылап айту болды.

Зерттеу жұмысының статистикалық көрсеткіштері балалардың түсінуі мен сөйлеу қабілетінің деңгейі қоршаған орта тілімен, оқыту тілімен, үйдегі тілдік ортамен тікелей байланысты екенін анықталды. Бұл зерттеуде баланың күнделікті өмірінде қолданатын тіл бір тілдің дамуының басым, екінші тілдің дамуының әлсіз болуының басты себебі екені байқалды.

Улаанбаатарлық 4-5 жасар балалардың көпшілігінің қазақ тілінде түсінуі мен сөйлеу қабілеті нашар, яғни олардың қазақша түсініп, сөйлеу қабілетін дамыту керек. Балаларды екі тілде дамыту оқыуының нәтижесінде (N=60) тәжірибелік оқыту курсы алдында моңғол тілінің орташа ұпайы 101.83 болса, тәжірибелік оқыту курсынан кейін 109.56-ға жетіп, 8.3 ұпайға өскен. Ал қазақ тіліндегі жалпы ұпайдың орташа мәні тәжірибелік оқыту курсы алдында 66.46 болса, оқудан кейін 90.96-ға өсіп, 24.5 ұпайға жеткен.

Екі тілдегі даму деңгейіндегі оң өзгерісті t-тест (тәуелсіз үлгілердің тесті) арқылы талдау нәтижесінде даму тәжірибелік оқыту курсына қойылған мақсаттардың табысты жүзеге асқанын көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. (2019) Эрдэм шинжилгээний бичиг. Дугаар 24. Боловсролын хүрээлэн. Улаанбаатар
 2. (2020) Тодорхой бүлгийн хүүхдүүдэд боловсрол эзэмшихэд тулгардаг саад тотгорууд судалгааны тайлан. Бүх нийт боловсролын төлөө ИНБ. Улаанбаатар
 3. (2008) ЮНЕСКО
 4. (2008) Dilbilim arařtırmaları dergisi no 3. Sayfa 47-61. Ankara.
 5. Journal of Speech-Language Pathology and Audiology · December 1997
 6. (2013) Хос хэлээр сургалт явуулдаг ЕБС-ийн бага ангийн эх хэл (казах, тува) -ний сургалтын үр дүнг тандах судалгааны тайлан. Боловсролын хүрээлэн. Улаанбаатар
 7. (2015) Хос хэлээр сургалт явуулдаг ЕБС-ын сургуулиудын бага боловсролын монгол хэлний түвшнийг тандах судалгааны тайлан. Боловсролын хүрээлэн. Улаанбаатар
 8. (2015) Г.Чулуун-Эрдэнэ. Монгол улс дахь хос хэлний нөхцөл байдлыг нийгэм хэл шинжлэлийн үүднээс судалсан судалгааны тайлан. Улаанбаатар.
 9. (2013) Seyhan TOPBAŞ ve Selçuk GÜVEN. TELD-3 Kullanım Klavuzu, Detay Yayıncılık. Ankara
 10. (2013) Seyhan TOPBAŞ ve Selçuk GÜVEN. TELD-3 Kullanım Klavuzu, Detay Yayıncılık, Ankara .
 11. (2008) Dilbilim arařtırmaları dergisi no 3. Sayfa 47-61. Ankara.
- Journal of Speech-Language Pathology and Audiology · December 1997

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТІН БОС УАҚЫТТА ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰРАЛДАРЫ МЕН ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Бакраденова Алтын Бакраденовна

п.ғ.к., қауымдастырылған профессор

І.Жансүгіров ат. ЖУ, Талдықорған, Қазақстан

E-mail: altyn.bakradenova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың бос уақытын ұйымдастыру арқылы сөйлеуін дамытудың тиімділігі, әдістері мен тәсілдері қарастырылады. Автор қазіргі цифрлық қондырғылардың зияндылығы мен отбасында оларды қолданудың этикеті сақталмайтындығы айтылып, әдістемелік ұсынымдар береді.

Кілт сөздер. Бос уақыт, мектепке дейінгі ұйым, сөйлеу әрекетін, ата-аналар, отбасы, кітап, сәби шақ.

Бүгінгі отбасы мен балабақшаның бала тәрбиесіне қатысты жұмыстарындағы ортақ мәселе – мектеп жасына дейінгі балалармен тілдік қарым-қатынасқа түсуде үлкендердің коммуникативтік біліктілігінің аздығы. Өйткені қазіргі ақпараттық технологиялар дамыған заманда коммуникативтік қатынас қағаз, техникалық құралдар тіліне ауысуда. Ата-аналардың жұмысбастылығы, үйде болмауы, күні бойы баланың балабақшада тәрбиеленуі, үйге келгеннен бастап көпшілігінің қол телефондарға, гаджеттерге телінуі үйреншікті әдет болып барады. Қазіргі ата-ананың балаларға деген қамқорлығы олардың ақша мен материалдық құралдармен қамтамасыз етілуімен ғана көрінуде. Бұл орайда В.А. Сухомлинскийдің: «...бала отбасында қамқорлықтың жеткіліксіздігінен ғана емес, оның артық болуынан да зардап шегеді» деген сөздері бүгінгі материалдық жағдайға қатысты қайталанып отырғандығын ұмытпауымыз керек [1].

Мектеп жасынан бастап балаға отбасында жайлы, жақсы жағдай туғызу өте маңызды. Балабақшаға дау-дамай, жанжалдары көп отбасынан келетін балалардың сөйлеуі, өзін-өзі ұстауы туралы қайшылықтар туындаса, отбасы жағдайында шешу жолдарын қарастырған жөн [2]. Отбасы мен мектепке дейінгі білім беру мекемелері – баланың мектепке дейінгі балалық шақта әлеуметтендірудің маңызды институттары. Абай өз қара сөзінің бірінде бала тәрбиені ең жақсы қоретін адамынан алатынын айтса, ана тілімізде алғаш жарық көрген «Педагогика» кітабының авторы М.Жұмабаев: «Бала тәрбиесі–өнер, жеке бір ғылым иесі болуды тілейтін өнер» деген [3]. Ертедегі әжелердің ертегілері, ананың бесік жыры қазір бейне жазбалардан аз тыңдалады. Ұлттық салт-дәстүрлеріміз әлі де сақталып келе жатқан Батыс Қазақстанда, оңтүстік өңірлерде балалар жарыса ән салып, би билеп руханиятымызды жаңғыртып келе жатса, ана

тіліне бой ұсындырмай, балаларды еуропалық салтқа бұрып жіберген отбасыларында балалардың бос уақыттары жат мәдениетке телінуде. Олардың ұялы телефондарында орыс, ағылшын тілінде жазылған ән-жырлар, ертегілер балалардың бос уақытындағы күнделікті ермегіне айналады.

«Отбасы педагогикасы» оқу құралында: «Қазіргі кезде көптеген ата-аналар күнделікті өмірде балалардың мінез-құлқында қажетті қасиеттердің қалыптасуына назар аударып, тәрбие үдерісінде теріс қылықтарды болдырмаудың жолдарын іздестіруде» деп көрсетілгенмен, бүгінгі жағдаят балаға ұлттық құндылықтарды, әсіресе балаға сөйлеу арқылы жеткізілетін әдеби мұраны игертуде тоқырауда тұрғандай [4]. Жасыруға келмейтін жайт: бала түгілі үлкендердің өзі бала өміріне жақын өлеңдерді жатқа білмейді, олармен ойнамайды, кітап оқу, ертегі айту дәстүрден тыс қалып жатыр.

Отбасы – бала коммуникативті сөйлеу дағдыларын, ұлттық құндылықтар мен мінез-құлық үлгілерін игеретін алғашқы әлеуметтік орта ретінде қызмет етуі керек. Мектеп жасына дейінгі баланың дамуына отбасы әсерінің негізгі аспектілерін былайша көрсетуге болады:

- Балаға өзіне деген сенімді қалыптастыру: Бала өмірінің алғашқы жылдарында жақындарымен қарым-қатынас жасау арқылы әлемді сезуді, яғни жылы сөздерді, жақсы-жаман әрекеттерді қабылдауға үйренеді.

- Адамгершілік және әлеуметтік дамуы: Отбасы – адамгершілік бағыт-бағдар берудің бірінші көзі. Еліктеу әдісімен үлкендердің сөздерін қайталау арқылы тілдік қатынасқа түседі, өзара сыйластық пен жауапкершілікке үйренеді.

- Сөйлеу және танымдық дамыту: Ата-ананың әңгімесі, ортақ іс-әрекеті, кітап оқуы баланың сөйлеуін, ойлауын, қиялын дамытуға көмектеседі.

- Дербестікті дамыту: Отбасында бала өзін-өзі күтудің қарапайым дағдыларынан бастап, айналасындағыларға түсінікті тілді меңгереді, бұл дербестіктің дамуына, ана тілінде не ата-ананың сөйлеу тілінде болуына ықпал етеді. Осылайша, отбасы баланың тұлғалық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуының негізін қалайтындығын көптеген зерттеушілер көрсеткен. Мектеп жасына дейінгі баланы тұрмыстық, шаруашылық, ортақ демалу, қоғамдық пайдалы іс-әрекетке, ата-ана еңбегіне жанама араластыруға отбасында мүмкіндіктер мол. Тіл мәселесі де осындай, яғни баланың ана тілінде байланыстырып сөйлеуі, сөйлеуде тіл мәдениетін сақтауы, сөз арасына қарапайым, ауызекі тілге тән қолданыстарды қоспай, ана тілінің лексикалық, грамматикалық нормаларына сай сөйлеуі – барлығы баланың ата-анасының, туыстарының тойларда, көңілді кездесулерде, демалу сәттеріндегі сөйлеу үлгілерінен ауысады.

Педагогика ғылымдарының докторы, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің профессоры Қалипа Тұрсынқызы Атемова балалардың отбасындағы еңбекке қатысуы және бос уақытын ұйымдастыруда тілдік-танымдық тәрбиенің маңызын түсіндіре отырып, баланың дербестігін дамытуға ата-ананың үлесін бөліп көрсетеді. Ол, әсіресе, отбасы мүшелерінің бірлесе отырып, баланың күнделікті міндеттеріне тез бейімделуіне бақылаудың қажеттілігі туралы жазған [5]. Біздің қосарымыз: күнделікті тұрмыстық қатынастағы еңбекті баламен сөйлесе отырып, қызығушылығын тудыратын мысалдар айта отырып атқару.

Бала мен отбасы мүшелерінің күнделікті қарым-қатынасы туралы тәрбиешілер тарапынан да көзқарастар туындап жатады. Ұзақ жылдық еңбек өтілі бар бір тәрбиешінің арнайы семинарда жасаған баяндамасында мынадай жайттар айтылған екен: «Балаңызды тәрбиелеу – бұл керемет өнер. Ата-аналар қиын жағдайларда дұрыс шешім табуды әрдайым біле бермейді. Мектепке дейінгі тәрбиешілер баланың даму заңдылықтарын, оны тәрбиелеу әдістерін білетіндіктен, ата-аналарға педагогикалық білімнің негіздерін игеруге көмектесуі керек. Отбасы – баланың сезім мектебі. Егер ата-аналарға балабақшада болып жатқан барлық нәрсеге тиімді көзқарас тән болса, онда бала балабақшадағы өз көңіл-күйімен бөлісе алады. Бала табиғаты бойынша белсенді және ізденімпаз, ол берілген білімнің бәрін оңай сіңіреді, оған балабақшадағы барлық ересек адамдардың көңіл-күйі беріледі. Не көргенін, не естігенін сұрап отырсаңыз, балабақшадағы өмірін сүйсіне әңгімелей алады. Бірақ мәселе: қай тілде сөйлесуіңіз?! Педагогикалық білімнің тиісті деңгейіне ие емес ата-аналардың санаты бар, бірақ ол тәрбиешіден кеңес сұрамайды немесе қажет деп те санамайды. Сондықтан, бала балабақшаға түскен алғашқы күндерден бастап ата-аналармен отбасы мәртебесін зерттеу бағытында жұмыс

жүргізу қажет деп ойлаймын. Әрдайым танымдық білім беру, материалдық жақтан қамтамасыз ету маңызды, бұған қоса ата-әжелердің балаларды тәрбиелеу процесіне қатысуы одан да маңыздырақ. Мен ата-анамен бірлесе ұйымдастырылған бос уақытты баланы тәрбиелеу құралы деп ойлаймын. Бұл бірлескен жұмысты балабақша мен отбасы арасындағы ынтымақтастықтың бір түрі ретінде қарастырамын. Алғашқы топтық мерекелерге дайындық кезінде ата-аналар қарапайым көрермен болмауы керек. Ынтымақтастықта балалардың рухани әлеміне қатысуы, әр ата-ананың баласына деген сүйіспеншілік пен ризашылықты жеткізуі өзара қарым-қатынас қажеттілігін көрсетеді. Ертеңгіліктің жетекші кейіпкерлерін, сахналау кейіпкерлерін таңдау үшін сіз ата-аналардың қабілеттерін білуіңіз керек. Бұл үшін ойын техникасын қолдану тиімді. Мысалы: ата-ананың біреуіне шамды беріп: «Балалық шақта мерекеде не істегенді ұнататыныңызды айтыңызшы» - деп ойынға тартуға болады. Топтық мерекенің басты қонақтары мен қатысушылары: ата-әжелер, ата-аналар, аға-әпкелермен «Әкем, анам және мен» спорттық отбасы ойынын, «Қысқы ойын-сауық», «Наурыз мейрамы» және т. б. сияқты іс-шаралар ұйымдастыру балабақша ұжымының отбасымен бірлігіне пайдалы әсер етеді. Басты мақсат – біздің ортақ ісімізде өзара түсіністікке қол жеткізу, балаларымызды тәрбиелеу және өзара сөйлесе отырып, көркем шығармалар арқылы бірлесе балалардың бос уақытын ұйымдастыру, ата-аналардың өз балаларымен ойындарға, театрландырылған қойылымдарға, мерекелік шараларға қатысуын қамтамасыз ету».

Тәрбиеші толғап отырған сұрақтарға жауапты Н.И. Бочарованың теориялық еңбегінен [6], ал практикалық үлгі материалдарды Е.Г. Стратилатова [7], О. В. Хұхлаева [8], М.А. Михайлова, Е.В Горбиналардың [9], жинақтарынан алуға болады. Осы іспеттес қазақ балабақшаларына арналған әдістемелік ұсынымдар ата-анамен байланыс жасау үшін қажет екендігіне біз тәжірибелі тәрбиешілермен әңгімелесу арқылы көз жеткіздік.

«Балаби, Шиірбай шешен, тоғыз жасар Төле би шыққан ел тарихында «Қасиетті сөз құс болып аспанда ұшып жүргенде, қазақ халқының төбесіне жақынырақ келіпті» деген аңыз бар. Ана тілінде баланың байланыстырып сөйлеп, өз ойын түсінікті, анық жеткізе алуы алдымен оның тілдесімдік-диалогтік сөйлеуінің нормаға сай қалыптасуына қатысты.

Балаларды диалогке тартудың бірнеше әдістері бар. Олар: сөз әдебін сақтауға үйрете сөйлесу, тікелей қойылған сұрақтар бойынша сөйлесу, белгілі-бір әрекетке, жағдаятқа бейімдей әңгімелесу, ортақ тақырыпта пікірлесу. Мысалы, баланы қонақ шақыруға жұмсаңыз, туған күнмен құттықтауға, сыйлық алғанда рақмет айтуға, тіпті амандасу әдебінде үлкендердің туысқандық қатысын сақтауға қатысты сөз қолданыстарына үйрету ұлттық құндылықтарымызды сақтаудың бірден-бір жолы болмақ» деп ата-аналарға кіші-гірім түсінік беріп, әдістемелік нұсқаулықта төмендегідей әдістемелік кеңестер берілді [10].

3-9 жас аралығындағы балалардың иілгіш сазбалшықтай көнбіс кезеңін жіберіп алмаңыз! Телефонмен сөйлесуде болсын, ауызекі түрдегі қарым-қатынаста жақын жандарымен, достарымен өтетін әңгімелесулерде болсын, балалардың сөз саптаулары жетілсін десек, ұрпақтарымызды балабақша мен бастауыштық оқыту кезеңдерінде сөздік қорының жеткілікті болып, бай әдеби тіліміздің құрылысын сақтап сөйлеуге үйретейік. Ол үшін бұл әдістемелік жинақта берілген дидактикалық материалдардың қажеттісін педагогтер оқу үдерісінде, ал тәрбиешілер мен ата-аналар балалармен өткізетін бос уақыттарында қолдана алады деп ойлаймыз.

Балаларға кітапты қолға ала салып оқи беру екінің бірінің қолынан келмейді, жаттыққан адамдар ғана мәтінді балаға ешқандай театрлық безендірусіз жандандырып жеткізуге болады» деген театр өнерінің майталманы М.Станиславский айтқандай, балалы үйдің үлкендері сәбиін әлдилеп өсіру мақсатында халықтық өлең-жырларды, ойын өлеңдерді отбасында жиі қолданулары керек. Бұл мақсатты жүзеге асыру үшін дискіге жазылған әлди жырын күнделікті ұйықтар алдында тыңдату, оянған уақытта бой сергіту ойындарын ойнату, серуен кезінде балаға жылы сөздерімен дем беру тиімді болмақ» .

Әдістемелік жинақты нұсқаулық ретінде құрастырудағы мақсатымыз – мектепке дейінгі және бастауыш оқытып-тәрбиелеу мекемелері мен отбасындағы тәрбиені бірізді ету, өзара жақындастыру.

Мектепке дейінгі мекемелерді әдістемелік қамтамасыз ету – ғылыми-әдістемелік қызметтің дамуының жаңа кезеңі. Әдістемелік қамтамасыз етудің түпкі мақсаты – мәдениет мекемелерін озық техникамен жарақтандыру және осының негізінде қоғамның және әрбір жеке тұлғаның қажеттіліктерін қанағаттандыратын жұмыс деңгейін қамтамасыз ету. Мақаламызда қарастырып отырған мәселеге байланысты айтарымыз – балабақшада педагогтер мен ата-ана бірлестігі құрылуы керек. Бірлестіктің мақсаты – баланың бос уақытын ұйымдастыруға арналған әдістемелік басшылық жұмыстарын жоспарлап, дидактикалық құралдар арқылы балалардың коммуникативті сөйлеуін дамытудың әдіс-тәсілдеріне жас ата-аналарды бағыттау.

Баланың бос уақытын ұйымдастыратын және ойын-сауықтық әрекетін қамтамасыз ететін, үлкендермен коммуникативті сөйлеуін тиімдірек жүзеге асыруға ықпал ететін ақпараттық, оқу-әдістемелік кешендер, әртүрлі әдістемелік құралдар қажеттілігі дәл қазір сезілуде. Өз кезегінде әдістемелік жетекшілік – бұл әрқашан әлеуметтік-мәдени саладағы жұмыстың мақсаттарын, мазмұнын, әдістері мен формаларын таңдаудан басталатын әдістемелік қызметтің кез келген түрін ұйымдастыру.

Біз осы орайда дидактикалық-хрестоматиялық материалдар жинағын жоғарыда көрсеткен әдістемелік ұсынымдарымен шығаруды жөн көрдік. «Балалардың үлкендермен және өзара коммуникативтік сөйлеуін дамыту» деп аталған әдістемелік нұсқаулық мектепке дейінгі және бастауыш сынып оқушыларын ауызша-жазбаша тілдік қатынасқа баулуға және мәтіндер арқылы балаларды коммуникативті сөйлеу әрекетіне машықтандыруға арналды.

Отбасында баланың таңдауына ерік беру, жоғарыда айтқанымыздай, оның қолtelefonға таңылуына әкеліп жатыр. Балабақшадағы тәрбие мазмұны, ондағы тәрбие ресурстары бекітілген бағдарлама бойынша жүзеге асатындықтан және жас ерекшелігіне қарай тәрбиеші әр субъектімен тиісті талаптар бойынша әрекеттестікке түсетіндіктен, арнайы ұйымдастырылатын оқу қызметі формаларынан тыс бос уақыт топтың режимдік күн тәртібіне тәуелді. Бұл орайда Қ.Т. Атемованың

«...отбасындағы тәрбие ісінің бірізділігі балаға тұрақты дағды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады». Дағды уақыт өте келе әдетке айналып, баланың өз бетінше іс-әрекет жасау қабілетін арттырады» деген пікірін ескерген жөн. Үйде ата-ананың рұқсатынсыз баланың шамадан тыс өзге тілдегі мультфильмдерді тамашалауы, шетелдік виртуалды ойындармен көздерін талдыруы, қатты музыка қойып билеуі, баланың жүйкесін жайландырудың орнына миын ашытып, санасын сарсаңға түсіріп жатқаны шындық. Балабақшадағы балалардың мінез-құлқының, жүріс-тұрысының, күнделікті әрекеттестікте эмоциясындағы ауытқушылықта баланың отбасында туындайтын түрлі мәселелердің болуынан, ата-ана мен мектепке дейінгі ұйымның байланысы тығыз орнықтауынан деп есептейміз.

«Әдістемелік нұсқаулыққа» тапсырмалар мен ойындар енгізілумен қатар, оларды орындауға байланысты кеңестер берілді. «Баланың өзгелермен қарым-қатынасқа түсуі үшін оның сөйлесуге қажетті сөздік қоры болуы керек. Сіз ерте сәби шақтан баланың тілін дамытуға назар аударып жүрсіз бе? Тәрбие – отбасынан, бұл үшін отбасында және баланың өсіп, тәрбиеленіп келе жатқан тілдік ортасы қандай, ойланыңыз!» делініп, ата-аналарға төмендегідей сұрақтар қойылды:

- үйде және балабақшада ана тілінде дұрыс сөйлеуді дамытуға жағымды психологиялық жағдайлар тудырылған ба?

- айналасындағы әртүрлі жастағы балалармен, үлкендермен тілдік қатынасқа түсу мүмкіндігі бар ма?

- бала топта не бір ұжым ортасында тартынбай сөйлеуге машықтанған ба, әңгімелесе алуға сіздердің не педагогтердің қолдауы жеткілікті ме?

Осы сұрақтар төңірегінде ата-аналарға тапсырмаларды орындау бойынша көмек ретінде төмендегідей нұсқаулар берілді:

- Сәби шақтан бала өміріне, оның дамуына көңіл бөліңіз, ойнаса, бірге ойнаңыз, жаңылтап айтқызып, тіл ширату арқылы жиі сөзге тартыңыз. Күнделікті немен айналысқанын сұрап отырыңыз.

- Бір мезет сөзбен ойын өткізіңіз. Жұмбақ шешкізу, онымен жарысып санамақ айту, мимика, қимыл-қозғалыспен түрлі дала және үй жануарларының қимылына, даусына салып бейнелеңіз, бала осы әрекетіңізге қызығып, ойынды кері жүргізсін.

- Өз жұмысыңыздың қалай өткенін, кімдермен кездесіп, сөйлескеніңізді айтып беріңіз, бір қызықты оқиғаңызбен бөлісіңіз.

- Баланың пікірін тыңдауға үйреніңіз! «Саған қандай ойын ұнайды, мен кім болайын, сен кім боласың?», «Атаға, апаға қандай тағамдар әзірлесек екен?», «Қанеки, екеулеп дастарқан жайып, қонақты қарсы алуға дайындалайық, тәттілерден не алайық, сусындардың қандай түрін қойсақ болады?» – деп балаларды сөзге тартыңыз.

Балабақшаның режиміне сәйкес бос уақытта балалар ойын (рөлдік ойындар, үстел-баспа ойындары, драматизация ойындары, құыршақ театры) әрекеттерімен айналысады. Сонымен қатар, тәрбиеленушілермен белгілі бір дағдыларды пысықтау, таза ауада серуендеу бойынша жеке жұмыстар жүргізіледі.

Мектеп есігін ашқан балалардың бос уақытын ойынға, оқуға, шығармашылыққа, спорттық және дамытушылық іс-шараларға бағыттай алатын ата-аналар өз балаларын жаңа дағдыларды үйренуге көмектесе алады.

Жинақтап айтқанда, балалардың бос уақытын ұйымдастыру саласындағы зерттеулерді талдау балабақшамен отбасының бос уақыттағы әрекеттерді мазмұнды ұйымдастыру мақсатын көздейді, дегенмен, бұл мәселе әлі өз деңгейінде емес. Өйткені отбасы мен балабақша әрекеттестігіне қатысты әдістемелік ұсынымдар біршама бар болғанмен, практикалық үлгі материалдары бар нұсқаулықтар жеткіліксіз[11,12].

Мектепке дейінгі ұйым мен отбасының бала өмірін қызықты өткізуде бірлесе жұмыс жасауының маңызы ерекше. Сондықтан балабақша мен отбасының өзара әрекеттесуі туралы зерттеулер әлі де жалғасын табады деп есептейміз.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека, Педагогическое наследие. /В.А. Сухомлинский. – М.: «Педагогика», 1990. 288с.
2. Ауталипова У.И. Психология детско-родительских отношении в конфликте: Учебное пособие. – Алматы: ТОО «ФОРТРЕСС», 2004-141. 27 бет
3. М.Жұмабаев «Педагогика», Алматы: 1992ж.
4. Жүндібаева Т. Н.Отбасы педагогикасы: Оқулық./ Т. Н. Жүндібаева - Алматы: «Экономика» баспасы ЖШС, 2014.-312 бет
5. Атемова Қ.Т. Отбасында баланың іс-әрекетін ұйымдастыру. –Алматы, 2002жыл.
6. Бочарова Н. И. Педагогика досуга. Организация досуга детей в семье: учеб. пособие для акад. бакалавриата / Н.И. Бочарова, О. Г. Тихонова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. :Юрайт, 2019. – 218 с
7. Стратилатова Е. Г. Шкатулка сказок : сб. сценариев интерактив. спектаклей / Е. Г. Стратилатова. Ярославль: Перспектива, 2014. – 36 с.
8. Хухлаева О.В. Практические материалы для работы с детьми 3–9 лет. Психологические игры, упражнения, сказки / О. В. Хухлаева. – 4-е изд. – М. : Генезис, 2016. – 175 с.
9. Михайлова М.А., Горбина Е.В. Поем, играем, танцуем дома и в саду: Популярное пособие для родителей и педагогов. – Ярославль: Акад. развития, 1996
10. Бакраденова А.Б., Сарсекулова Д.М., Сейдрасыл С.М. Балалардың үлкендермен және өзара коммуникативтік сөйлеуін дамыту. – Талдықорған, 2024.
11. Мектепке дейінгі білім беру ұйымының тәрбиелеу-білім беру процесіне ата-аналарды тарту» әдістемелік ұсынымдар: Әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2023. – 50 бет.
12. Балабақшалар жанында «Әжелер мектебін», «Аналар мектебін», «Әкелер мектебін» ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар – Астана, 2024. – 23 б.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛДІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ДАҒДЫЛАРЫН ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

А.Е.Манкеш

Абай атындағы ҚазҰПУ-нің профессоры, п.ғ.д., Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы, E-mail: a.mankesh@mail.ru

У.С.Джанегизова

Абай атындағы ҚазҰПУ 1 курс докторанты, Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік қарым-қатынас дағдыларын ойын арқылы қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Авторлар ойын қызметінің баланың тілін дамытудағы ерекше рөліне назар аудара отырып, танымдық, коммуникативтік және шығармашылық қабілеттерін арттырудағы маңызын теориялық және практикалық тұрғыда сипаттайды. Зерттеуде тілдік қатынасты дамыту кезеңдері, әдістері мен формалары, сондай-ақ педагог пен баланың өзара әрекеттесуінің тиімді жолдары ұсынылады. Мақалада отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, ойын арқылы тілдік қарым-қатынасты дамытуға бағытталған педагогикалық тәсілдер жүйеленген.

Кілт сөздер. Мектеп жасына дейінгі балалар, тілдік қарым-қатынас, ойын технологиясы, коммуникативтік дағды, педагогикалық үдеріс, сөйлеу қабілеті, балабақша.

Қазақстан Республикасының Тіл туралы Заңында ұлт тілінде жұмыс істейтін балалар ұйымдарын құру қамтамасыз етіледі деп, оқу-тәрбие жұмысын ана тілінде және қарым-қатынас мәдениетін меңгертуді балабақшадан бастау

Коммуникативтік дағдыларды дамыту тәрбиеленушілердің түрлі іс-әрекетінде балаларды көркем әдебиетпен таныстыру арқылы ауыз-екі байланыстырып сөйлеу, шығарманы бірге оқу мен айтып беру, талдау, сөйлеудің дыбыстық мәдениетін қалыптастыру, белсенді сөздік қорын байыту, тілдік нормаларды, қарым-қатынас мәдениетін меңгерту міндеттеріне 2022 жылғы 11 маусымдағы № 917 Жарлығына сәйкес қабылданған Стандартта басымдық берілген [2].

Демек, қазіргі кезде оқытудың жаңа формалары мен тәсілдерін іздестіріп қарастыру заңды да, қажетті құбылыс. Себебі, «жаңа білім беру жүйесінде» әрбір адам өзінің барлық мүмкіншіліктерін пайдалана отырып еңбек етуі міндеттеледі. Мұндай мақсатты жүзеге асыру балабақшадан бастап жас бүлдіршіндерді мектепте оқуға даярлаудан басталары сөзсіз. Мұндай мақсаттың жүзеге асуы балабақшада балаларды мектепке даярлауда, олардың жан-жақты үйлесімді дамуында ойынның маңызды орын алатыны белгілі. Қай заманда, қай халықтың өмірінде болсын бала мүмкіндігіне, шамасына қарай ойын ойнайды. Халық мектепке дейінгі жастағы баланы «ойын баласы» деп тегін айтпаған.

Халық педагогикасына тән, дәстүрлік таным-түсініктен туындайтын қазақ халқының ұлттық ойындары іс-әрекетке, адамгершілік әдептерді игеруге, ақыл-ойын жетілдіруге, отансүйгіштікке баулуда теңдесі жоқ құрал. Балалар ойындарында жас ерекшелік, физиологиялық дамуына үйлесімді қимыл-қозғалыс, тіл ұстарту, сөздік қорды молайту жағынан өте бай және педагогикалық заңдылықтар тапқырлықпен үйлесімді қиыстырылған. Ойын білім беру мен тәрбиелеуде педагогикалық құралдардың бірі ретінде қазіргі уақытта ерекше мәнге ие болып отыр. Қазіргі уақытта ойынға деген қызығушылықтың артуына не себеп болды? Ол бір жағынан педагогикалық теория мен практиканың дамуымен, проблемалық оқытудың таралуынан туындаса, екінші жағынан жан-жақты белсенді тұлғаны қалыптастырудағы әлеуметтік-экономикалық қажеттіліктерге байланысты.

Е.А. Аркин, Е.А. Флерина, Е.И. Тихеева; Н.Құлжанова, М.Жұмабаев, А.П. Усова, А.К. Меңжанова, Турскельдина М.Т., Иманбеков Т., Төленова Ұ.Т. және т.б. ғалымдар педагогика ғылымында балаларды жан-жақты тәрбиелеудің ең маңызды құралы ретінде ойын теориясын әр қырынан зерттеп, тұжырым жасаған[3].

Педагогикалық үдерісті жетілдіруде Н.Құлжанова «Ойын бала үшін еліктеу, инстинг, күнделікті негізгі іс-әрекет және оның жеке өмірі екендігіне тоқтала келіп, баланың ойлау және қиялдау қабілеттерін дамытуға жетелейді»- деп көрсетеді. Ғалымдар «Бала ойында шынығып, «жұмыс жасап», өсіп жетіледі. Оның ойлау қабілеті жетіліп қарым-қатынас жасау мүмкіндігі артады», - деп пайымдайды. Сол сияқты бала өміріндегі ойынның алатын маңызы туралы педагог М.Жұмабаев «Ойын-бала үшін өмірлік тәжірибе. Ойын барысында бала өзін қоршаған орта туралы алған білімін пайдаланады. Ойын кезінде бала терең әсер алып, үлкен белсенділік

көрсетіп, қисынды ойлау қабілеті күшейеді, ойынды баланың тілін дамыту үшін де пайдалану керектігіне» - үлкен мән берген [4]. Н.П. Усованың пікірінше, ойын идеясы бұл балалардың қиялынан туған жеміс емес, олардың ойларына бақылай жүріп түйгендерінің нәтижесі. Кіші топтың балаларында ойын идеясы заттық ортамен байланысты, жаңа сюжеттік тізбектер жаңа ойыншықтың ойынға қосылуымен бірге келеді. Бала әрекеттен ойға көшеді, ал ересек топ балалары керісінше, ойдан әрекетке көшеді. Бұдан шығатын тұжырым мектеп жасына дейінгі балалардың ойлаудан әрекетке көшуі олардың танымы мен белсенділігінің қалыптасуымен байланысты [5].

Қ.М.Меңдаяхова балалардың тілін дамытуда ойынның рөлін көрсете отырып, баланың тілін дамытуда сөйлеу маңызды орын алады-деп көрсетеді. Сөйлеудің негізгі және басты өлшемі қарым-қатынас құралы ретінде коммуникативтік қызмет атқарады. Бала әлеуметтік қарым-қатынасқа түсуде ақпарат алысады. Тілдің коммуникативтік қызметінің бұл аспектілерін мектеп жасына дейінгі балалар белсенді меңгереді. Дәл осы тілдік қызмет баланың тілді меңгеруіне ықпал етіп, оның фонетика, лексика, грамматикалық тұрғыда дұрыс сөйлеуі мен диалогтық сөйлеуді игертеді. Автордың пікірінен тіл дамыту арқылы балада қарым-қатынас дағдыларының ойын негізінде қалыптасатындығын байқаймыз. [6].

К.М.Метербаева мектеп жасына дейінгі баланың дамуына қажетті қоғамдық фактордың шеңберіне тіл дамыту жұмыстары кіреді-деп көрсетеді. Баланың барша іс-әрекеті қоғамдық ортада айналасындағылармен қарым-қатынас жасау жағдайында өтеді. Бала ойнай ма немесе еңбек ете ме, міне, осының бәрі айналадағы дүниемен араласудың көрінісі, сонымен бірге тіл дамыту құралы болып табылады. Автор ойынның мүмкіндіктеріне тоқтала келіп: «Баланың білімді жүйелі түрде әрі терең меңгеруі үшін практикалық іс- әрекеттер немесе ойын ыңғайындағы танымдық міндеттерді ғана жеке бөліп алып қарастыру аздық етеді... Өйткені ойын – бір жағынан, іс-әрекеттің жаңа түрі – танымдық талпыныстың қалыптасуына түрткі болса, екінші жағынан ақыл-ойды жұмсауды көбірек қажет ететін жұмбақ түріндегі немесе интеллектуалдық ойындарға ұласуы арқылы тағы бір қырынан көрінеді, – деп тұжырым жасаған»[7].

Бүгінгі таңда қоғамның әлеуметтік объективті сұранысын орындауда мектеп жасына дейінгі балаларды танымдық адамгершілік және сабаққа қызығушылығын, белсенділігін дамыту педагогикалық әрекеттерден туындайды. Ойынның басты шарты - жеңіске жету болса да, әр ойыншы өз қарсыласының мүмкіндігімен санасып, бір-біріне деген сенімін арттырады. Ойын арқылы бала өздігінен жұмыс істеуге үйренеді, ойлау қабілеті дамып, сөздік қоры жетіледі. Сондай-ақ ойын үстінде балалардың тілін дамытып, ойын жүйелі айта беруге үйрету - тәрбиешінің басты парызы. Ендеше, «ойын»– бұл адамның мінез-құлқын өзінің басқаруымен анықталатын қоғамдық тәжірибені қалыптастыруға арналған жағдаяттар негізіндегі іс-әрекеттің бір түрі.

Ойынның негізгі мақсаты - баланы қызықтыра отырып білімді берік меңгерту болса, тәрбиешінің міндеті - сол ойын түрлерін пайдалана отырып, балаларды өздігімен жұмыс істей білуге, ой белсенділігі мен тіл байлығын арттыра түсуге түрлі дағды мен шеберлікті де меңгертуге қол жеткізу. Ұйымдастырылған іс-әрекетте тілдік қарым - қатынасты қалыптастыру – балалардың ойынын ұйымдастыру барысында жүзеге асады. Қазіргі кезде бала іс-әрекетінің жемісті, нәтижелі болуына, тілдік қарым-қатынасы мен ізденімпаздығын ынталандыруға септігін тигізетін өздігінен ойын ойнауын ұйымдастырудың түрлі әдістерін, тәсілдері мен нысандарын іздестіру – аса маңызды міндет.

Философтар В.П.Рожин, Д.Кішібеков өздерінің тұжырымдамаларында бала ана тілдің нәзіктігін танып білсе, солғұрлым оның ана тіліндегі сөздердің ерекшелігін қабылдауы да нәзік бола түседі, оның болмысы басқа халықтардың тілін игеруге даярланады[8].

Мектеп жасына дейінгі баланың туылғаннан бастап алты-жеті жасқа дейін ересектермен қарым-қатынастың төрт формасы алмасады: *біріншіден*, оқиғалы жеке (екі ай мен алты ай), *екіншіден* оқиғалы іскерлік (алты ай мен үш жас), *үшіншіден* оқиғалы емес танымдық (үш жас пен бес жас), *төртіншіден* оқиғалы емес жеке (бес жас пен жеті жас). Мұндай алмасу балалардың ересектермен қарым-қатынасына қарай мазмұнының өзгеруімен орын алады. Жаңа қарым - қатынасқа деген қажеттіліктердің пайда болуы соған дейінгі қажеттіліктерді алып

тастамай, керісінше солардың үстіне қосылады. Алдында болған қажеттіліктермен қосылып, бірегей мазмұн құрады. Бірақ балалардың қарым- қатынасы тек ересектер қатынасымен шектелмейді. Зерттеулер бойынша баланың құрдастарымен қатынасы оның қарым-қатынас іс-әрекетінде өмірінің үшінші жылында көрініс табады. Бұған дейін бала басқа нәрселерге, ойыншыққа, қызықтырған заттарға жалпы жаны жоқ заттарға жақын болған. М.И.Лисина, Қ.Т.Шеръязданованың [9] зерттеулерінде көрсеткендей, алғашқы жеті жыл ішінде балалардың ересектер мен құрдастары арасындағы қатынастың өзгеру тәсілдерін, яғни тілдік қарым-қатынасты қалыптастырудың кезеңдері 1- кестеде берілген.

Кесте-1 Тілдік қарым-қатынасты қалыптастырудың кезеңдері

ЖАС КЕЗЕҢДЕРІ	БАЛАНЫҢ ҚАТЫНАСТА АЛАТЫН ОРНЫ	ҚАТЫНАС ҮРДІСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ ДИНАМИКАСЫ	ҚАРЫМ- ҚАТЫНАСТЫ Ң БАСЫМ ТҮРІ
Ерте жас тобы	қарым-қатынас құралдарын (вербальдыжәне вербальды емес) қолдану	-тілдік қарым-қатынасты таныту; -өзін-өзі тануыныңдамуы; -эмоция деңгейінің кеңеюі.	Ойын барысы
Ортаңғы топ	-құрдастарымен іскерлікбірлестік құруға тырысуы; -әрекеттерді үйлестіруге ұмтылуы; -өз достарының баға беретін және қызығатын объектісіне айналуы; -ойын бірлестіктен өзінкөруі.	-«көрінбейтін айна» феномені пайда болады(М.И.Лисина) -өз- өзінің жақсы іс-әрекетінен көру; -құрдастың сыйы мен мән берушінің қажеттілігіне сұраныс.	Ойындағы оқиғалы іскерлік
Ересек топ	-құрдастармен біріккен істерде, ойында негізгібірлестік; -өзінің міндеттерін сезіну.	-жан-жалдарды шешу жолдарын қалыптастыру; -бірлескен істер арқылы басқаларментілдік қарым- қатынасқа түсу; -қабылдаудың эмоционалды тәжірибесін меңгеру.	Ойындағы оқиғалы емес іскерлік.

Психолог Қ.Т.Шеръязданова, балалардың ересектер мен құрдастарымен қатынасы әр түрлі деңгейде болады-деп көрсетеді. Ересектермен қатынасы төмен деңгейде – бала, ал жоғарыда – ересек адам тұратынымен ерекшеленеді. Ал құрдастарымен бала тепе-тең деңгейде араласады [10].

Мектеп жасына дейінгі балалардың құрдастармен тілдік қарым-қатынастың өзгеше ерекшеліктері:

- ашық эмоционалды: құрдастармен әңгімелесу кезінде дауыс ырғағы еркін шығады;
- балалардың сөйлеу үлгілерінің болмауы: қатал ережелер мен заңдардың болмауы, айтылудың нақты ережелеріне бағытталуы болып табылады;
- жауапты сөздерді басым сөздердің жеңуі:
- ересек пен құрдастың әңгімесін тыңдап қоймай, өз сөйлеу шеберлігінде қолдана білуі;
- қарым-қатынас өзінің берілуімен, қызметімен бай: баланың серіктеске қатынасының көп түрлілігі; бала ересекпен қатынаста өз іс-әрекетіне баға алғысы келеді немесе жаңа ақпарат күтеді; өзінің көңіл-күйін тек сөзбен ғана емес, сонымен бірге вербалды емес құралдарды да қолдануы.

Ойын іс-әрекеті барысында мектеп жасына дейінгі балаға толыққанды, саналы серіктес ретінде қарау тәрбиеші мен тәрбиеленуші арасында сенім мен қарым-қатынас атмосферасын қалыптастырады. Ойын баланың қабілетін, құқығын, болашағын және тілдік қарым-қатынасын қалыптастыруға негіз болады. Балалардың бет-әлпетінде ерекше назарға оның көзқарасы

ілігеді. Яғни, көзбен кез-келген сезімі мен қарым-қатынасын білдіруге болады. Сондай-ақ тәрбиешінің көзқарасына бала ым-ишарамен жауап береді. «Көзбе-көз» мектепке дейінгі білім беру стандарттарында көрсетілгеніндей адамгершілік әсер етудің көрсеткіштері болып табылады. Қарым-қатынас барысында тағы бір мимикалық әрекет ерекше бағаланады – ол «күлкі». Күлкі, сыпайылық ретінде серіктес үшін жасалатын ым-ишара.

Үлкен адамның күлкісі баланы адалдыққа, адамгершілікке бейімдейді. Сонымен, тілдік қарым-қатынас ойын іс-әрекетінде қатынасқа түсу қабілетімен ерекшеленеді, ол оның жеке тұлғасын басқа адамдармен қатынас барысында да дамытуға мүмкіндік беріп, адамның шығармашылық мүмкіндігін жүзеге асыру құндылығын қалыптастырады. Қатынастық-тілдік қабілеттің психологиялық ерекшелігі оның компоненттерінің танымдық-шығармашылық қабілеттерін белсенді түрде жүзеге асыруға тікелей қатысты, ол қиялдың дамуында айқын көрсетілген. Ендеше, коммуникациялық - тілдік қызмет қабілетінің маңызды белгілерін сараптап баяндайтын тілдің когнитивті-лингвистикалық, аффектілі-еріктік және шығармашылық көрсеткіштерін айқын көрсетеді.

Тілдік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру кезеңдері, формалары, әдістері, ұстанымдары, қарым-қатынасты дамытуға байланысты жұмыс тәсілдері кіреді. Мұнда әдістер білім мен тәрбие беру мақсатына қол жеткізуге бағытталған бала мен педагогтың бірлескен әрекетінің тәсілі ретінде түсіндіріледі.

Сонымен мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік қарым-қатынас дағдыларын ойын арқылы қалыптастыруда, төмендегідей ерекшеліктерді айқындауға мүмкіндік береді:

- тілдік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға бағытталған ойын тапсырмаларын құру;
- ойынға бағытталған, ұйымдастырылған іс-әрекетіне тапсырмаларды балалардың білуіне, түсінуіне, қолдануына, біліктілігін меңгеруге бағыттап, төрт деңгейде құру;
- балалардың тілдік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруда ойын технологияларын пайдалану;
- тілдік қарым-қатынасқа әрбір баланың жеке қатысуы негізінде ойын іс- әрекетін ұйымдастыру және т.б.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Тіл туралы Заңы. – Алматы: Дәнекер, 2001. – 7 б.
2. 2022 жылғы 11 маусымдағы № 917 Жарлығына сәйкес қабылданған Стандарт. Астана-2023
3. Құлжанова Н. Халқыма деп іс қылдым. – Алматы: Рауан, 1993. – 46 б.
4. Жұмабаев М. Шығармалары (әдеби басылым). 2-том: Әңгіме, ғылыми еңбек, мақалалар, аудармалар, жарияланбаған өлеңдер / Құраст. Сәндібек Жұбаниязов. Алматы: Жазушы, 2013.– 376 бет.
5. Усова А.П. Усова А.П. Обучение в детском саду. – М., 1999
6. Меңдаяхова Қ.М.Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың ғылыми негіздері. –Алматы, 2007. – 94 б.
7. Метербаева К.М. Қоршаған дүниемен таныстыру арқылы балалардың байланыстырып сөйлеуін қалыптастыру (5-7жас): пед. ғыл. канд автореф. - Алматы, 2005. – 22 б.
8. Кішібеков Д., Сыдықов Ұ. Философия. – Алматы: Ғылым, 2012 – 360 б.
9. Лисина М. И., Шерьязданова Х. Т. Л 63. Специфика восприятия и общения у дошкольников. – Алма-Ата: Мектеп, 1989. – 80 с.
10. Шерьязданова Х.Т., Суркова Т.И, Педагогу о стиле общения с детьми. – Алматы: Рауан, 2007. – 145 б.

СӨЙЛЕУДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА ҚАТЫСТЫ ТҰЖЫРЫМДЫ ҰСТАНЫМДАР

Жумабаева Зайда Ефимовна

педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор,
Астана халықаралық университеті, педагогикалық институтының профессоры, Астана,
Қазақстан Республикасы, e-mail: zezh@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі жастағы баланың сөйлеу дағдыларын қалыптастырудың мәселелері қарастырылған. Сөйлеуді қалыптастыру үдерісінің кейбір ерекшеліктері жинақталып, олардың мазмұндық сипаты мен ерекшеліктерінің біршамасы жайында айқындық берілген. Уәждеңдіру үдерісінің орны мен маңызы, "батыру» (погружение) ұстанымы, қарым-қатынас үрдісінде диалогтік үлгінің ерекшеліктері, ересек адамның функцияларының мектепке дейінгі жастағы баланың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру барсындағы рөлдері де баяндалған.

Кілт сөздер. Сөйлеу дағдылары, уәждеңдіру үдерісі, қарым-қатынас, диалогтік үлгі, ересек адам, мектепке дейінгі жастағы бала, сөйлеуді қалыптастыру.

Қазіргі сөйлеуді қалыптастыратын орта тек субъектілік орта ғана емес, технологияның дамуының негізінде қосылған ресурстар қатарында Мортон Хейлинг, Джарон Ланьелер бастаған VR (виртуалды шындық), AR (қосымша шындық), MR (сканерленген шынайы әлем), XR (кеңейтілген шындық) бар. Бұл технологиялар баланың сөйлеуін не тежейді, не алға кеңейтілген қадам жасауға апаратыны анық. Бірақ қазіргі цифрландырудың өтпелі кезеңінде мектепке дейінгі жастағы баланың сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда субъектілік әрекеттер басымдық рөлін атқарып отыр.

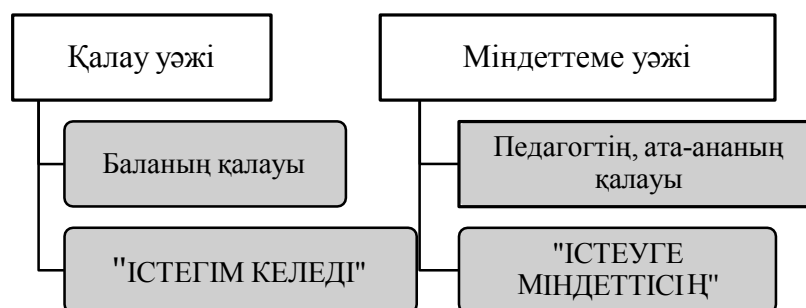
Мектепке дейінгі жастағы баланың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру туылғаннан басталады, мидың сөйлеу аймақтарының белсенді жұмысымен және жүйке жүйесінің икемділігімен байланысты. Алайда, туа біткен алғышарттарға қарамастан, сөйлеуді меңгеру процесінің өзі ересек адаммен қарым-қатынассыз мүмкін емес. Балаға нақты қарым-қатынас жағдайында сөйлеудің қалай жұмыс істейтінін көрсететін ересек адам.

Мұндай өзара әрекеттесу тек ақпаратты беру ғана емес, сонымен қатар бала сөйлеуді "іс-әрекетте" бақылайтын және оны әртүрлі тапсырмаларды орындау үшін қолдануды үйренетін күрделі айна сынды процесі.

Баланың сөйлеуді сәтті меңгеруінің негізгі факторларының бірі - уәждеңдіру. Уәждеңдіру - сананы жайлы ұйымдастыруға бағытталған әрекет деп санаған дұрыс. Сана өз атқаратын қызметі арқылы баланың сөйлеу уәжін дамытуға әсерлі ықпал ететін ресурс. Уәждеңдіру де, сана қызметі де баланың тұлғалық дамуына қомақты үлес қосады. Сана қызметінен бастау алған уәждеңу үдерісі мектепке дейінгі жастағы баланың сөйлеу дағдыларын қалыптастырудың алғашқы сатысы болуы ықтимал.

Уәждеңдіру екі форматта болуы шарттылық: қалауы арқылы уәждеңу және міндетті әрекет арқылы уәждеңу. Бұл уәждеңу үдерістерінің өзіндік құрылымы да бар. Бірі – өз қалауы болса (баланың ішкі дүниесіндегі элемент), екіншісі – басқа субъектінің қалауы (қолданбалы элемент).

Қалау – жекеленген субъектінің ішкі дүниесіндегі әрекеттер жинағы. Немесе тіршілікті қабылдауға бағытталған сананы қызметке келтіру кейсі деуге де болары сөзсіз. Осы үдерісте сұлбаға жүктеп, төмендегі ақпаратқа назар аудартамыз.

Сурет 1 – Уәждеңдіру құрылымы.

Тілді сәтті меңгерудің келесі факторы ретінде педагогика әлемінде белгілі орын алған "батыру» (погружение) ұстанымы. Алғашқы кезеңдерде баланың айналасындағы әлемге қатысуға деген ұмтылысынан туындаған сөйлеуге бейсаналық ниет танытуы. Ол ересектердің қарым-қатынас жасау, мәселелерді шешу, эмоцияларды білдіру үшін сөйлеуді қолданатынын көреді және өзі де солай істегісі келеді. Бұл ішкі ұмтылысты тілге "батыру» (погружение)

ұстанымы деп атауға болады. Бірте-бірте осы бастапқы ішкі ұмтылыс негізінде тілдік көзқарас қалыптасады, бала санасында тілдің сөйлеу мен коммуникативті жағдайдың бірлігіне айналып отырғанын қабылдап, оны басты құралға айналдыра алады. Бала дыбыстар мен сөздерді тыңдап қана қоймай, олардың мағынасына, сөз тіркестерінің логикасына, интонациясына назар аудара бастайды.

Ол әртүрлі жағдайларда қандай сөздер мен өрнектер қолданылатынын, белгілі бір тұжырымдарды тудыратын реакцияларды түсінуге ықпал етеді. Бұл кезеңде сөздердің мағынасы мен қарым-қатынас мағынасы арасындағы өзара әрекеттесуді реттейтін ересек адам маңызды рөл атқарады. Ересек адам балаға қалай, қашан және қандай жағдайда сөйлеу керектігін көрсете отырып, тілді дұрыс қолданудың үлгісін жасақтап, бала үшін тіл модераторына айналады.

Қарым-қатынас үрдісінде диалогтік үлгінің ерекшеліктері мен ересек адамның функцияларын айтып өтейік [1, 168 б.]. Диалогтік үлгінің өзіндік ерекшеліктері:

- диалогтің барлық қатысушылары үшін бірыңғай, қызықты мәселенің болуы;
- екі немесе одан да көп (жұп, топ, ұжым) қатысушылардың болуы;
- материалдарды, ақпараттарды еркін ұсыну мүмкіндіктері, өз көзқарастарын дәлелдей алу, қорғай білу;
- кері байланыс орнату мүмкіндігі.

Төмендегі суретте диалогтік сөйлесудегі функцияларды құты ретінде жіктеген едік (қараңыз).

Сурет 2 – Ересек адамның диалогтік сөйлесудегі функциялары.

Сөйлеуді меңгеру процесі бірнеше кезеңнен өтеді, олардың әрқайсысы сөйлеу белсенділігінің ерекше формаларымен сипатталады.

1. Еліктеу моделін қолдану. Бірінші кезеңде бала ересек адамнан кейін сөздерді ғана емес, оның сөйлеумен бірге жүретін әрекеттерін де қайталайды. Ол алдымен ересек адамның сөйлеу сүйемелдеуімен бір уақытта әрекет етеді, содан кейін кешіктіріліп, бірақ әлі де үлгіні басшылыққа алады. Бұл кезеңде баланың өз сөйлеуін саналы түрде бақылауы әлі жоқ, ол жай ғана естігенін көшіреді.

2. Есте сақтау арқылы сөйлеу моделін қолдану. Уақыт өте келе бала сөйлеу құрылымдарын өзара әрекеттесу кезінде ғана емес, басқа да ұқсас жағдайларда қолдана бастайды. Жағдайға байланысты сөйлеу өрнектерін саралау мүмкіндігі пайда болады. Бала тілдің негізгі функцияларын игере бастайды: заттарды атау және өзара әрекеттесуді реттеу

3. Аналогия (ұқсастық) бойынша сөйлеу моделін қолдану. Осы кезеңде бала естігендерін қайталап қана қоймай, таныс сөздер мен конструкцияларды өз қалауы бойынша біріктіре бастайды. Ол өз пікірін, эмоциясын және болып жатқан жағдайға деген көзқарасын білдіруге саналы түрде ұмтылады. Жетістікке деген мотивация пайда болады - дұрыс қана емес, мәнерлі, әдемі сөйлеуге деген ұмтылыс.

Мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеуге үйретуде тілдің қолданысын табиғи интуитивті сезіну қабілетінің болуы өте маңызды.

Отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулерінде бұл құбылысты «тілді сезіну қабілеті» деп анықтама беріп, бұл үдерістің сипатын анықтап, сөйлеуді меңгерудің негізгі кезеңдерінің бірі - "тілді сезіну қабілетінің" интуициялық форматта әрекет ету қажеттілігінің дамыған нұсқасына тоқталған және ол екі механизмді қамтитынын дәлелдеген.

Бірінші тетігі – ол баланың тұрақты өрнектер мен мөртабандарды есте сақтайтын және қайталайтын бірлестіктермен жұмыс жасауының қажеттілігінде болуы.

Екіншісі - баланың танымал заттар, құбылыстар, әрекеттерге негізделген жаңа тілдік компоненттерді өз бетінше жасағанда олардың алдынғыға ұқсастықтарын қолдануы қажет екендігін сезінуі.

«Тілді сезіну қабілетілік» сөйлеу дағдысының дамуында маңызды рөл атқарады, өйткені ол балаға өз сөйлеуін әртүрлі жағдайларға бейімдеуге және мүмкін болатын қателіктердің орнын толтыруға мүмкіндік беретін құрал. Ол бір хабарды әртүрлі сөздермен жеткізуге болатынын түсіне бастайды және ең қолайлы сөздік өрнектерді таңдауды үйренеді. Мектепке дейінгі жаста бала өз сөзінің грамматикалық дұрыстығын емес, белгілі бір жағдайда сөйлеуді қолдану орындылығын бағалай алуы ықтимал.

Мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеу дағдысының даму тұжырымдамасының кейсі – ол сөйлеуде өзін-өзі бақылауды қалыптастыру үдерісі. Осы үдерістің өзі де көптеген ғалымдардың пайымдауынша бірнеше сатыдан тұрады.

Бірінші кейс – баға беру әрекеті. Сөйлеу дамыған сайын баланың сөйлеуін бақылау және оның дұрыстығын бағалау қабілеті қалыптасады. Бастапқыда бұл бақылау салыстыру негізінде жүзеге асырылады. Бала басқалардың айтқанын тыңдайды және оны өз сөйлеу мазмұнымен салыстыра алу деңгейіне жетеді. Әрі қарай ол өз сөздерін түсінікті ме, жоқ па, өз ойын қаншалықты дұрыс білдіргенін бағалай білу деңгейіне қол жеткізеді.

Екінші кейс - сөйлеу мазмұнын түзету мүмкіндік барын білу. Бұл кезеңде бала сөйлеуді қолдануға ғана емес, сонымен қатар түзетуге болатындығын біледі. Ол өз сөзінің дыбысына, оның мазмұнының хабарлау жағдайына қаншалықты сәйкес келетініне назар аудара бастайды.

Үшінші кейс - сөйлеу әрекетін эстетикалық тұрғыдан бағалау. Әдемі, қисынды, үйлесімді сөздерді сөйлеу мазмұнына енгізуге назар аудару, пайдалана алу үдерісі.

Мектепке дейінгі жаста сөйлеу дағдысын қалыптастыру бірнеше кезеңнен тұратын күрделі процесс. Бұл процесте ересек адам маңызды рөл атқарады, ол балаға тілді қалай қолдану керектігін көрсетіп қана қоймай, оның сөйлеуін дамытуға жағдай жасайды. Ересек адам ұғымына тек қана ата-аналар ғана емес, олармен бірге арнайы кәсіби білімі бар тұлғаларда жатады, оның ішінде басымдық рөлі педагогтерге тиесілі. Өйткені педагогтер маман ретінде арнайы инструменттерді пайдалана отырып, тұлғаға дұрыс жол көрсетуде шеберлік танытатын ересек адам.

Педагог Анатолий Гинге тиесілі «педагогикалық конструктор» идеясын пайдалана отырып, ересек адамдар құрамындағы балабақша педагогтерінің мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу дағдысын қалыптастыру жолдарының моделі жинақталды [2, 91 б.].

Сурет 3 – Ересек адамдар құрамындағы балабақша педагогтерінің мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу дағдысын қалыптастыру жолдарының моделі.

Ұйымдастырушылық кезең сөйлеу дағдысын қалыптастыруды ұйымдастыруға дайындауда құрылымдық рөл атқарады. Бұл кезеңге мақсат қою (мақсат, міндеттер, жоспарланған немесе күтілетін нәтижелер), тапсырмаларды орындауға арналған нұсқаулықтар мен түсіндірмелер, кіріспе сөзі, топтарға бөлу, кеңістікті құрастыру, жұмыс ережелерін әзірлеу (нормаларды, рәсімдерді айқындау) кіреді. Ұйымдастырушылық кезеңдерінің қызметі осы тізімімен шектелмейді.

Ақпараттық кезең жаңа ақпаратпен жұмыс істеуге бағытталған. Ақпарат көздері мәтіндік құжаттар, графикалық, электрондық ресурстар, бейне материалдар, әртүрлі кескіндер болуы мүмкін. Ақпараттың анық, иллюстрациялық, формасы әр түрлі (бұл қазіргі ақпараттық қоғамда өте маңызды), дұрыс (оның ішінде ғылыми тұрғыдан да), әр түрлі позицияларды, түсінуге қол жетімді (жас ерекшеліктері мен дайындық деңгейіне бағытталған) болуы өте маңызды.

Мектепке дейінгі жастағы баланың сөйлеудегі коммуникативтік мәдениетін қалыптастыруға арналған белсенді әдістер конструкторы – жүйелі құрылым арқылы сөйлеу үрдісін жобалау моделі және вариативті толықтыру мүмкіндігі бар негізгі кезеңдерді (ұйымдастырушылық, ақпараттық, тәжірибелік) қамтиды.

Жаңа ақпаратқа жалпылау жасау, талқылау жүргізу, салыстыру, қорытынды жасау, шығармашылық қабілеттерін қолдана отырып жаңа шешімдер ұсынуға мүмкіндік беретін сөйлеуді қалыптастыру жұмыстары кіреді. Бұл кезең әртүрлі формада ұйымдастырылуы мүмкін: ойындар, пікірталастар, театр қойылымдары.

Рефлексивті кезең. Рефлексия мектепке дейінгі жастағы баланың сөйлеудегі жаңа түсінікке жету, өзінің сенімдері мен құндылық бағдарларын негіздеу және ағымдағы процестің шегінен шығу үшін өмірлік тәжірибені түсіну қабілетін көрсетуге бағытталады. Кері байланыс – бұл жақсарту бағыттарын анықтауға көмектесетін, сөйлеу дағдыларын қалай түзетуге және жақсартуға болатындығын көрсететін, басқалармен бірлескен өнімді сөйлеу дағдыларын қалыптастыру жұмыстарына бағыттайтын байланыс үрдісінің бөлігі. Нығайтатын кері байланыс өзіне деген сенімділікті дамыта отырып, жетістіктерге назар аударады. Түзетуші кері байланыс жетілдіруді қажет ететін салаларды көрсетеді.

Қорытындылап айтқанда, мектепке дейінгі жастағы баланың сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда уәждеңдіру үдерісінің орны мен маңызы, "батыру" (погружение) ұстанымы, қарым-қатынас үрдісінде диалогтік үлгінің ерекшеліктері, ересек адамның функциялары мен сөйлеу моделі, еліктеу моделін қолдану, есте сақтау арқылы сөйлеу моделін қолдану, аналогия (ұқсастық) бойынша сөйлеу моделін қолдану, «тілді сезіну қабілетін» дамыту моделі, белгілі бір жағдайда сөйлеуді қолдану моделі сынды ресурстар басымдық қызметтерін атқара отырып,

баланың туылғаннан бастау ала отырып, мидың сөйлеу аймақтарының белсенді жұмысы және жүйке жүйесінің икемділігін бағыттайтын ересек адамдардың мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу дағдысын қалыптастырудағы тұжырымды ұстанымдар болып табылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Зайцева Е.А., Коротаева Е.В. Возможности учебного диалога в обучении и развитии младшего школьника // Педагогическое образование в России. №12. 2014. – 166-170 с.
2. Гин А.А. Приемы педагогической техники: Свобода выбора. Открытость. Деятельность. Обратная связь. Идеальность: Пособие для учителя / А.А. Гин. — 13-е изд. — М.: ВИТА-ПРЕСС, 2013. — 112 с.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ТІЛІН ДАМУ

Шалғынбаева Қадisha Қадырқызы

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор,

Л.Н.Гумилев ат. ЕҰУ, Астана, Қазақстан

E-mail: Kadisha1954@mail.ru

Аңдатпа. Ұсынылып отырған мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың тілін - ұлттық құндылықтар негізінде дамытуда қазақ халық педагогикасының теориялық және практикалық мазмұнындағы педагогикалық идеялар мен ағартушылық ой-пікірлер және тәрбие құралдары ретінде «тыйым» сөздердің тілді дамытудағы, қарым-қатынас мәдениетін жетілдіруге тигізетін әсері қарастырылды. Сонымен қатар, мектеп жасына дейінгі кезеңдегі балалармен сөздік жұмысын жүргізудегі дидактикалық ойындарға ұлттық ойындарды ойнату арқылы олардың тілін дамытуда, қоршаған ортадағы түрлі құбылыстар жайындағы ұғым, түсініктерін дамыта отырып, белсенді түрде тілдік қарым-қатынас жасай білуге үйретуге мән берілді.

Кілт сөздер. Ұлттық тіл, құндылықтар, тіл дамыту, қазақ халық педагогикасы, құндылыққа бағдарлану, ұлттық ойындар, афоризмдер, ұлттық идея және т.б.

Ұлттық құндылықтардың қайнар көзі қазақ халық педагогикасы ғылымындағы, өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудегі ғасырлар сынынан өткен халықтық тәжірибе негізінен бастау алады. Өйткені, халық педагогикасындағы озық идеялар қазақ халқының тіршілік тынысымен, ұлттық тәрбие дәстүрімен тығыз байланыста туындап, өсіп-өркендеп, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып жетіп отырды. Сондай-ақ, өмірдің әлеуметтік жағдайларының өзгеруімен, қоғам мен тұлға қажеттіліктерінің дамуымен байланысты халық тәжірибесіндегі педагогикалық құндылықтар қайта жасалып, жаңаша сипат алып отырады.

Себебі, педагогика тарихында алдыңғы теориялардың мазмұнының кеңейтіліп, тың көзқарастар мен ағымдардың қалыптасуы заңды құбылыс, мұның өзі әлемдік педагогика мазмұнын қазақ педагогика ғылымының жетекші идеяларымен толықтыру қажеттілігін дәлелдейді. Өйткені құндылық бағдарлар тұлғаның ең басты, ауқымды сипаттамасының бірі ретінде әрекет етеді, ал оларды дамыту ізгілендіру педагогикасының негізгі міндеті және қоғам дамуының маңызды жолы болып табылады.

Қазіргі таңда елін сүйген, өз халқының болашағын ойлаған, «жеті атасын білмейтін ер жетесіз, жеті ғасыр тарихын білмейтін ел жетесіз» деген халық даналығын санасына ұлы қағида ретінде түйген зиялы ойдың иелері қазақ халқының этногенез жағынан алғанда, үш мың жылдан аса тарихы мен мәдениеті бар екендігін барша әлемге мойындату үшін күш жұмсауда.

Қазақ халқының арғы тегі Еуразиядағы ең ірі этностардың бірі түркі халықтарының әлемдік руханиятқа үлес қосуына Еуразия құрлығындағы Ұлы даланы мекендеген халықтардың көшпелі мәдениеті мен тәрбие тәжірибесі, ұлттық тілі, ислам дінінің озық тәрбиелік идеялары, ежелгі түрік, византия, араб, парсы, үнді, қытай мәдениеттері тоғысқан Түркістан жеріндегі Қарахан мемлекетінің саяси-экономикалық және әлеуметтік-мәдени жағдайлары әсер етіп, барлық адамзат баласын талай ғасырлар бойы толғандырып келе жатқан адам мен оның тәрбиесі

туралы ілімнің қыр-сырын зерттеуге жаңа мүмкіндіктер туғызды.

Түркі тектес халықтардың барлығына ортақ алғашқы педагогикалық ой-пікірлердің дамуы VI-IX ғасырлардан бастау алады, бұл қоғамдық сананың алғаш дүниеге келу кезеңі. Орхон-Енисей ескерткіштеріндегі жазбалардың мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеудегі, өскелең ұрпаққа лепті үнмен мәнерлеп ғибрат айту, көтеріңкі сарынмен үндеу тастау түрінде берілуімен тәрбиелік мәні орасан зор [1].

Алайда, ұлттық тіл жөніндегі маңызды пікірлер қазақ ағартушылығы мен ғұлама ойшылдары: Әл-Фараби, Ж.Баласағұн, Қ.А.Яссауи, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, М.Дулатов, және т.б. еңбектерінде көрініс тапқан. Орта ғасырларлық ғұламалардың мұраларындағы бұл мәселе төңірегіндегі айтылған ой-пікірлер XIX ғасырдың екінші жартысында Ыбырай, Абай, Шәкәрім, Сұлтанмахмұт мұраларында жалғасын тапты.

Мәселен, Әл-Фарабидің "Сөз ғылымдарының классификациясы туралы" деп аталатын трактаты 5 тараудан тұрады. Олар: "Тіл туралы ғылым", "Логика", "Математика", "Табиғат ғылымдары және тәңірілік ғылымдары", "Азаматтық ғылым, заң ғылымдары және догматикалық діни ілім" және т.б. Тараулардың аттарынан-ақ белгілі болып отырғандай, Әл-Фараби бұл ғылым салаларынан түрлеріне ерекше мән бере отырып түсіндіруге тырысады. Осы трактаты туралы Әл-Фараби: "Бұл кітаптағының бәрі пайдалы, өйткені, егер адам осы ғылымдардың бірін қарастырып, зерттегісі келсе, онда ол неден бастаудың, атап айтқанда, нені зерттеу керек екенін, зерттеу үшін ненің жарамсыз екенін және өзінің оған қай дәрежеде қолы жете алатындығын білетін болады. Сөйтіп, оның ғылымға баратын жолы қараңғылық пен надандыққа емес, білім мен парасатқа негізделетін болады", - деп жазды [2].

Сонымен қатар, 20 ғасырдың басындағы қазақ қоғамының шындығын, ондағы жаңашыл ой-пікірдің дамуына зор үлес қосқан Сұлтанмахмұт Торайғыров шығармалары. Ол өзінің қысқа өмірінде қазақ әдебиетінде жарқын із қалдырып қазақ халқының жазба әдебиетінде әр жанрда еңбек етіп, ерекше көзге түскен, «қараңғы қазақ көгіне өрмелеп шығып күн болған», артынан өшпес із қалдырған көрнекті ақын. Әсіресе өзінің: Сүйемін туған тілді – анам тілін, Бесікте жатқанымда-ақ берген білім. Шыр етіп жерге түскен минутымнан, Құлағыма сіңірген таныс үнін, – деп жырға қосқан. Ана тіліміз - ата-бабамыздан мирас болып келе жатқан баға жетпес мұра [3].

Демек, ұлттық құндылықтар: ұлттың тілі, ділі, діні, салт-дәстүрі, әдеп-ғұрпы, тарихы, мәдениеті, өнері, әдебиеті, музыкасы, ата мұрасы және т.б. Осы құндылықтардың мәні не, маңызы қандай, мақсаты неде дегенге келетін болсақ, құндылықтардың әрқайсысы мектеп жасына дейінгі балалардың өмірлік ұстанымына тікелей әсер-ықпал етіп, олардың жеке тұлғалық бағыттылығын, сенімдерін, дүниеге көзқарасын, идеалдарын, ұмтылыстарын, өмір сүру түрін еркін таңдай алуын өздігінен іске асырып, олардың коммуникативтік әлеуетін барынша ашуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар ұлттық тіл — мемлекеттің тұғырлы тірегі, халықтың рухани байлығы, өткені мен болашағының айқын көрінісі. Қазақстанда тұратын барлық этностардың тілін сақтай отырып, ұлт бірлігін нығайтудың маңызды факторы ретінде саналған мемлекеттік тілді балабақша, мектеп, жоғары оқу орындары, мемлекеттік қызмет және қоғамдық саяси, әлеуметтік-кәсіпкерлік саласында батыл қолданысқа енгізіп, қазақстандықтардың өмірлік қажетіне айналдыру- бұл мемлекеттік ұстаным. Мәселен, қазақ халқының мектеп жасына дейінгі балаларды отбасында еңбекке даярлаудағы тәрбие құралы ретінде пайдаланылатын моральдық-этикалық ұғымдары ұрпақтан ұрпаққа жазылмаған заң ретінде ұлағатты асыл сөздері немесе афоризмдер арқылы беріліп отырған.

Бұл афоризмдердегі еңбек тәрбиесі моральдық-этикалық көзқарас тұрғысында жай сипаттаумен ғана шектелмейді, моральдық-этикалық норма, тәжірибе түрінде қарастырылады. Енді осы моральдық-этикалық ережелер мен нормалардың мектеп жасына дейінгі балаларды еңбекке даярлаудағы рөлін анықтап көрейік. Қуаң табиғат, көшпелі өмір салтының қиыншылықтарына көндігу адамдардың бірін-бірі жатсынбай, біріне-бірі арқа сүйеп өмір сүруін қажет етті. Бұл қажеттілікті терең сезінген көшпелілер «адамның күні – адаммен» деген принципті тіршіліктеріне тірек еткен. Сондықтан да әрбір көшпелі қазақ туыстық-қандастық жүйені тарата білуді өмір сүрудің нормасы, моральдық-этикалық өлшемдер деп білген. Мұндай

дәстүрдің бұлжымай сақталуына жеті аталық үрдіс ұйытқы болып отырған. Бұл орайда жеті аталық үрдіске ұлттың этнобиологиялық және этномәдени тұтастығын қамтамасыз ететін ғажайып тетік (механизм) ретінде ден қоюға тұра келеді.

Қазақтың дәстүрлі еңбек тәрбиесіне байланысты моральдық-этикалық ұғымдарын **«тыйым» сөздердің** мазмұнынан да толық байқауға болады. Тыйым сөздердің әлеуметтік қызметі мектеп жасына дейінгі балаларды еңбек тәрбиесінде шаруаға ұқыптылық, салмақтылық қасиеттерін қалыптастыруға, еңбекті қадірлеп, өзін-өзі тәрбиелей білуге, еңбек адамдарына құрмет көрсете білуге баулуға бағытталған. Көне замандардан бастау алатын мұндай сөздерді қазақ балалары бесік жырымен есітіп, зердесіне құйған, талқылауға жатпайтын, сөзсіз орындалуы тиіс ақиқат ретінде қабылдаған. Үлкенді сыйлап, айтқанын екі етпеген бала осы нақылдарды ылғи есіне алып, жаман әдеттерден бойын таза сақтаған. Олар адамды өмірдің күрделі жағдайларында артында зардабы бар теріс жолдар мен қылықтардан сақтандырып отырған. Күрмеуі қиын, толқымалы сәттерде бірден-бір дұрыс және математикалық өрнек іспетті, дайын шешім болып табылатын тыйым сөздердің моральдық-этикалық маңызы бүгінгі күнде артпаса, кеміген жоқ. Қайта, бабаларымыздың балаға ескерту жасап, реніш, өкпе, наз айта салғанындай көрінетін осы сөздердің мағанасы мектеп жасына дейінгі балалардың еңбек тәрбиесі үшін тікелей пайдасы бары ғылым-білім жетістіктерімен де расталып келеді [4].

Себебі, тыйым сөздердің көпшілігі көне замандардағы наным-сенімдерден бастау алғанымен, іс-жүзінде барлығы да өмір қажеттіліктерінен туындап отырған. Бұл тыйымдардың сан ғасырлар бойы тұрақты сөз тіркесі ретінде тілдік қолданысымызда сақталып келуінің өзі, олардың наным-сеніммен ғана емес, нақты тіршілікпен байланыстылығының, өмір үшін өзектілігінің белгісі. Тіл – таразымызда тартылып, сөз санамызда сақталып қалған моральдық-этикалық түсініктер мазмұны ұлттық таным көкжиегін кеңейтіп, бүгінгі қазақ халық педагогикасында мектеп жасына дейінгі балаларды еңбекке даярлауда тірек болды. Оларға мынадай тыйым сөздерді жатқызуға болады: Аз жұмысты қиынсынсаң – көп жұмысқа тап боласың; Азға қанағат қылмасаң – көптен құр қаласың; Егер ісім өнсін десең – ретін тап; Еңбек – қуаныш, жалқаулық Ұ айырылмас азап; Еңбек қылмай тапқан мал, дәулет болмас, қардың суы секілді тез суалар; Жұмысы жоқтық, тамағы тоқтық, аздырар адам баласын; Сақалын сатқан кәріден, еңбегін сатқан бала артық; Адам естіп-білгені арқылы ғана жетілмейді, еңбек пен іс-әрекет үстінде қалыптасады; Жеңіл еңбекпен бақытты бола алмайсың; Еңбек Ұ рахаттың атасы; Егер адам бір-біріне мүлдем қарама-қайшы екі істі бірден қолға алса, оның бірі сөзсіз сәтсіздікке ұшырайды; Көкейдегі ойды айқын түсіндіретін нәрсе – адамның еңбек әрекеті; Толассыз еңбек тосқауылды бұзып өтеді; Ең әуелі ниет керек, одан соң күш керек, одан соң тәртіп керек; Адал белсенді еңбек, ерік пен мінездің жарасымды бітімін жетілдіре түседі және т.б. [5]. Осы тұрғыдан алғанда мектеп жасына дейінгі балалардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру олардың дүниетанымы мен сана-сезімін жетілдірудің ерекше жолы. Өйткені, қарым-қатынас – білім мен біліктілік, дағды және адамның ішкі құндылықтарына негізделген мәдени сауаттылығы Ұлттық құндылықтарға негізделген қарым-қатынас мәдениеті мектеп жасына дейінгі балалардың саналы көзқарасын, ізгілікті қарым-қатынас орнатуына, рухани-адамгершілік құндылықтарының қалыптасуына, жүйелі іс-әрекет жасауына мүмкіндік береді.

Әлемде қанша ұлт, нәсіл болса, соларды бір бірінен даралап тұратын басты бойтұмары – туған тілі. «Әр халықтың ана тілі-білімнің кілті», – деп Ахмет Жұбанов тілдің адамзат өміріндегі маңызын аша түсті. Ана тілінің құдіреті жайлы қаншама ойшыл, ақын жазушыларымыз, даналарымыз құнды пікірлер қалдырды. Осынау бабаларымыз сөйлеп, даналарымыз толғап, аналарымыз әлдейлеп өскен қазақ тілінің еліміздің болашағының көркеюіне зор ықпал етуі ақиқат [6].

Алайда, егер біз қазіргі қоғамының ғылыми санасын өзге тілде ғана қалыптастыратын болсақ, онда жалпыұлттық санамызға үлкен нұқсан келеді. Себебі ұлттық сана тұтас дүние сияқты көрінгенмен, ол бірнеше элементтен құралады. Ұлттық сананың тарихи сана, тілдік сана, діни сана, эстетикалық сана, құқықтық сана сияқты т.б. бірнеше түрі бар. Соның ішіндегі ең мықтысы – ғылыми сана. Егер ғылыми сана сол ұлттың өзінің тілінде қалыптаспайтын болса, онда сол ұлт өкілдерінің түсінігінде қазақ тілі, яғни олардың ана тілі ғылымның терең қалтарыстарын жеткізуге қауқарсыз тіл деген нигилистік сезім қалыптасады. Бұл өте қауіпті. Ал ғылыми сана

ойсыраған ұлт қандай қауіптерге ұшырайды? Ең алдымен, деструктивті элементтер күшеюі, экстремистік сана белең алуы мүмкін. Себебі ғылыми сана бар жерде мұндай теріс құбылыстарға жол жоқ. Ал ғылыми сананы қалыптастыру үшін не істеуіміз керек? Ғылыми сана қай кезде қалыптасатынын ғалымдар айтып берген, ол баланың 6-7 жас аралығы, әсіресе сол кезеңде бала тұтынатын ақпараттардың ішінде ғылыми контентті, оның сапасын арттыру керек. Ғылыми ақпараттарды жасөспірімдерге қызықты түрде насихаттайтын телеарналар, интернет ресурстар, әлеуметтік желілердегі контент, мерзімді басылымдар аса қажет. Бір өкініштісі, мұндай дүниелер Қазақстанда тым аз десек болады.

Осы орайда, мектеп жасына дейінгі кезеңдегі балалармен сөздік жұмысын жүргізу ісі — дидактикалық ойындар арқылы тіл дамытудың негізгі бір міндеттері болып есептелінеді. Дидактикалық ойын арқылы сөздік жұмысын жүргізе отырып, балаларды айналасындағы заттармен таныстырып, атын атай білуге, қасиеті мен сапасын, түр- түсін және пішінін ажырата білуге, өмірдегі, қоршаған ортадағы түрлі құбылыстар жайындағы ұғым, түсініктерін дамыта отырып, белсенді түрде тілдік қарым-қатынас жасай білуге үйретуге болады. Дидактикалық ойын бала тілінің дамуына ықпалын тигізіп, таным белсенділігінің дамуына жол ашады. Қай бала болмасын ойынмен өседі, өйткені бала табиғатының өзі тек ойынмен байланысты. Ұлттық ойындарды ойнау барысында бала ешнәрсеге тәуелсіз. Ол өзін еркін ұстайды. Ал, еркіндік дегеніміз барлық дамудың баспалдағы, бәрін білуге деген талпынысы мен құлшынысы. Баланың білуге деген құштарлығы, сөйлеуі ойын үстінде қалыптасады. Халық даналығында «Ойнай білмеген, ойлайда білмейді», «Ойында озған, өмірде де озады» деген аталы сөздер сырына жүгінсек, мектепке дейінгі жастағы баланың ойынға деген құлқы, қарым-қатынасы, мінез-құлық көріністері олар өсіп-есейгенде де жалғаса береді.

Мәселен, «Асық ату», «Сақина тастау», «Сөз табу», «Ақ сере пен көк серек» және т.б., ұлттық ойындарды ойнату, олардың қоғамдық санасын, тілін дамытуға, шығармашылық әрекетін байытуға бағытталады. Баланың ойын кезіндегі қимыл-қозғалысы дене бітімін жетілдірсе, ал қарым-қатынастағы пайымдаулары өзіндік таным-түсінік, мінез-құлық әдептерін бекітуіне әсер етеді. Бала ұлттық ойындар арқылы бір әрекеттен екінші әрекетке ауыса отырып, өзіне түрлі ақпараттар алады, дүние сырын ашады [7].

Қортындылай келе, қазіргі мектеп жасына дейінгі балалардың тәрбиешілері - олардың шығармашылық, креативтілік, коммуникативтілік қабілеттерін жетілдіру үшін, сөзін мұқият тыңдау, дұрыс үлгілік сөйлеу дағдыларын, ана тілінің грамматикалық ережелерін ескеріп, сөйлемдерді құруды қалыптастыру, лепті интонацияны түсінуді дамыту, қоршаған орта туралы білімін кеңейту, сенсорлық қабілеттерін дамыту, сенімді әрекеттерге қызығушылықтарын ояту, байқампаздығын және т.б. білімдерін және дағдыларын дамыту міндеттерін табысты орындай білуі қажет [7].

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Алғашқы педагогикалық ой-пікірлердің дамуы // Ғылым және білім - 2008: жас ғалымдардың халықаралық ғылыми конференциясының материалдар жинағы. - 3-бөлім. — Астана: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2008. — Б.233-235.
2. Әл-Фараби, Философиялық трактаттар, Алматы, 2003, 115-116 беттер
3. Ұзақбаева С.А., Шалғынбаева Қ.Қ, Сұлтанмахмұт Торайғыровтың педагогикалық көзқарастары. — Алматы, «Білім», 1998. — 126 б.
4. Қожахметова К.Ж. Халықтық педагогиканы зерттеудің кейбір ғылыми және теориялық мәселелері. — Алматы, РБК, 1993. — 162 б.
5. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. — Алматы, «Санат», 1995. — 552 б.
6. Жубанова А. Общелингвистическая концепция Афтореф. дисс... канд.филол.наук. —Алматы, 2000. — 28 с
7. Педагогтің кәсіби стандарты Жалпы ережелер. «Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық кәсіпкерлер палатасының Басқарма төрағасының 2017 жылғы 8 маусымдағы № 133 бұйрығына қосымша

«ГЕЙМИФИЦИРУЙ ЭТО»: КАК ПРЕВРАТИТЬ ОРГАНИЗОВАННУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ИГРУ

(на примере развития речи)

Арзанбаева Бахытжамал Оразгалиевна

кандидат педагогических наук, доцент КазНацЖенПУ,
Алматы, Казахстан

E-mail: barzanbaeva@mail.ru

Иминова Юлдуз Бахтияровна

докторант КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

E-mail: iminova.yulduza@mail.ru

Аннотация. В условиях трансформации дошкольного воспитания и обучения стоит необходимость пересмотра содержания в соответствии с современными требованиями. Проанализировано текущее состояние системы дошкольного образования, и осуществлен поиск эффективных способов обучения детей поколения «Альфа», «Бета». Так авторами предложено включение в воспитательно-образовательный процесс, в т.ч. по организованной деятельности «Развитие речи» элементов геймификации. В статье предложены виртуальные игры по развитию речи (для детей 4 лет).

Ключевые слова. Старшая дошкольная группа, организованная деятельность, развитие речи, геймификация, качественное образование, цифровизация.

В условиях модернизации системы образования возникает необходимость пересмотра содержания дошкольного образования в соответствии с современными требованиями. В практике развитых стран основным направлением образовательной политики является цифровизация и геймификация воспитательно-образовательного процесса дошкольной организации. В связи с чем возникает необходимость обновления содержания системы дошкольного образования, причиной которому послужило поколение «Альфа», так называемые «цифровые аборигены». В частности, для детей, рожденных с 2020-х цифровые технологии являются основной средой обитания. С раннего возраста они живут в двух мирах: реальном и цифровом, легко переходя от одного к другому. Любимые игрушки нового поколения «Альфа» воспринимаются как смартфоны и планшеты, а у поколения «Бетта» они являются частью жизни. В этой связи мы уверены, что применение цифрового развивающего контента в дошкольной организации путем геймификации, в частности по развитию речи детей старшей дошкольной группы, определит на практике как современный инструмент дошкольного образования.

В Концепции развития дошкольного образования РК на 2023 – 2029 годы, актуальным является создание инфраструктуры, обеспечивающей комфортное и безопасное пребывание ребенка. Однако практическое отсутствие качественного развивающего контента для дошкольников в электронном формате усложняет предоставление качественного образования. В этой связи необходимо расширить цифровой развивающий контент для детей дошкольного возраста (мультфильмы и учебно-методические комплексы, цифровые национальные игры), направленные на повышение качества дошкольного воспитания и обучения [1].

На пороге XXI века, ведущие национальные образовательные системы и международные организации (ЮНЕСКО, ОЭСР, Всемирный банк) пришли к выводу о необходимости реформирования национальных образовательных систем. Меняется набор ключевых компетенций, наиболее актуальные из которых являются аналитическое мышление и инновативность, проактивный подход к образованию, комплексный характер решения проблем, критическое мышление и анализ, креативность и оригинальность. Ответом на вызов современности может стать включение геймификации в воспитательно-образовательный процесс.

Геймификация – это использование игровых практик в неигровых процессах, в том числе и в образовательном. Ю-Кай Чоу рассматривает геймификацию не как средство детской забавы, а

как образовательный инструмент, способный сфокусировать внимание на процессе познания через игровую деятельность [2].

В исследовании «Children, Technology and Play» («Дети, технологии и игра»), опубликованном фондом LEGO, содержатся весомые доказательства того, что игры с цифровыми технологиями оказывают целый ряд положительных эффектов на знания, умения и навыки детей. Результаты данного исследования показывают, что качественная игра с цифровыми технологиями, развивает технические, социальные, и коммуникативные навыки, эмоциональное благополучие, развивает креативность и критическое мышление [3].

Цель геймификации – вовлечение воспитанников в воспитательно-образовательный процесс посредством игровой деятельности, повышение их заинтересованности в решении познавательных задач и дальнейшем применении полученных знаний. Среди ее задач можно выделить следующие:

- 1) закрепление знаний о мире, развитие диалогической речи через создание игровой ситуации;
- 2) развитие логического мышления, активизация внимания, памяти и речи детей в процессе выполнения игровых заданий;
- 3) воспитание чувства взаимопомощи, способность вызывать желание оказывать помощь героям.

Преимущества геймификации в развитии речи детей старшей дошкольной группы включают:

Увлекательность: игрообразное обучение делает процесс более интересным и привлекательным для детей, что способствует развитию умственных, творческих, познавательных, исследовательских навыков;

Мотивация: игровые элементы, такие как баллы, достижения и награды, могут служить дополнительным стимулом для детей развиваться и достигать поставленных целей;

Вовлеченность: игры рассчитаны на участие каждого ребенка в процессе, они способствуют коммуникации и сотрудничеству в социуме, что помогает развивать социальные навыки;

Повышение уровня усвоения материала: использование игровых элементов может способствовать лучшему запоминанию и пониманию информации;

Развитие творческого мышления: игровые задания и задачи могут стимулировать детей думать креативно, принимать нестандартные решения, формирует критическое мышление.

Примеры геймификации по развитию речи детей старшей дошкольной группы включают использование игровых приложений на планшетах или компьютерах, обучающих игрушек и игровых ситуаций. Такие методы геймификации могут быть эффективными инструментами для развития умений, таких как речь, логика, память и мелкая моторика и др.

Определив преимущества геймификации в воспитательно-образовательном процессе, проанализируем возможности ее применения во время организованной деятельности по развитию речи. С этой целью изучена Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения, старшая группа, направление «Развитие коммуникативных навыков». Развитие данных навыков осуществляется ежедневно в игровой деятельности и через ОД по развитию речи, художественной литературе, казахскому языку. Целью является формирование устной разговорной, диалогической речи для общения в социуме с применением инновационных методик и технологий. Ожидаемые результаты по развитию речи являются умение произносить гласные и согласные звуки, говорить медленно, быстро, использовать разные типы предложений (простые и сложные), прилагательные, наречия, предлоги, составляет рассказы по изображенным рисункам и изделиям, другое. Методика развития речи в старшей группе включает работу по формированию звуковой культуры речи, словарного запаса, грамматического строя речи, связной речи [4].

Исходя из поставленной цели и ожидаемых результатов программы, мы осуществили поиск технологий и средств которые можно применить во время ОД по развитию речи. Среди средств, относящихся к геймификации, можно выделить применение интерактивной доски. Дети успешно взаимодействуют с ее инструментами, организованная деятельность продуктивна, интересна и увлекательна. К примеру, во время организованной деятельности по развитию речи можно применить следующие задания и квесты:

Компьютерная игра «Чтение и грамота» (учим буквы и звуки, читаем слоги и слова, читаем фразы и предложения, развиваем речь). Цель: закрепление представлений о буквах и звуках у детей 4 лет.

Данное приложение предлагает ребенку несколько направлений по разделу «Чтение и грамота для детей 4 лет»: изучение букв и звуков - задание на узнавание и соотнесение букв с соответствующими звуками; чтение слогов и слов - упражнение на составление слогов и простых слов из букв; развитие речи - упражнения, способствующие активному словарному запасу и грамматически правильной речи. Ссылка на игру: <https://iqsha.ru/uprazhneniya/topic/chtenie-i-gramota/4-goda>

Цифровая образовательная платформа «iBars-kids» (Сұлтанқұлов А.М.). Цель: создание условий для раннего развития детей через обучающие игровые задания с мультязычной поддержкой, направленные на развитие речи, мышления, восприятия окружающего мира.

Данное приложение имеет следующие преимущества: аудиосопровождение (каждая игра сопровождается голосами дикторов, благодаря которому ребенок учится понимать речь); задачи для детей от 2+ лет; увлекательность (в игре имеется 4 разных раздела); мультязычность (в игре можно выбрать 3 языка на выбор: казахский, русский, английский). Ссылка на игру: <https://ibars-kids.com/main/ru>

Компьютерная игра «Развитие речи» (Логиклайк). Цель: развитие речи и мышления у детей старшей дошкольной группы в процессе выполнения игровых логических и речевых заданий в интерактивной форме.

Игра «Развитие речи» на платформе LogicLike представляет серию логических, речевых и развивающих заданий для детей дошкольного возраста. Задания подобраны с учетом возрастных особенностей детей и представлены в игровой форме: словесные головоломки и речевые задачи, направленные на расширение словарного запаса; упражнения на составление предложений для развития грамматического строя речи; аудиовизуальное сопровождение помогает усваивать материал и внимание ребенка. Ссылка на игру: <https://logiclike.com/v3/cabinet/dashboard/48>

Предлагаемые нами виртуальные игры и платформы позволяют осуществлять одно из направлений Модели развития дошкольного воспитания и обучения РК «Обучение через игру. В детских садах начнут внедрять новую модель развития ребёнка. Основная задача перезагрузки дошкольного образования сделать так, чтобы дети меньше сидели за партами, и больше изучали окружающий мир через игры» [5].

Таким образом, проведенное исследование показывает ее актуальность, ввиду того, что сейчас мы воспитываем детей, открытых к «цифровизации», что требует пересмотра системы дошкольного образования. Однако необходимо отметить, что при выборе цифрового контента необходимо соблюдать ряд условий:

- адаптированный контент: цифровой контент должен быть адаптирован к возрасту и интересам дошкольников. Он должен быть понятным, привлекательным и развивающим;
- интерактивность: игровые элементы, включают задания, квесты, бонусы и достижения, которые помогут сделать обучение более интерактивным и увлекательным для детей;
- безопасность и конфиденциальность: применение цифрового контента должен быть безопасным для детей и соответствовать требованиям конфиденциальности и защиты данных;
- разнообразие контента: разнообразные игровые сценарии и задания необходимы для того, чтобы дети могли изучать грамматический строй речи, звуковую культуру речи, связную речь и др.;
- взаимодействие с педагогами и родителями: поддержание коммуникации с педагогами и родителями, с целью поддержания и дополнения обучения дома и вне дошкольной организации;
- оценка и обратная связь: предоставление детям обратной связи и возможность отследить свой прогресс в обучении по развитию речи;
- интеграция в учебный процесс: применение цифрового контента как части широкого образовательного процесса, интегрируя ее в учебную программу.

Однако, несмотря на обоснованную эффективность геймификации в исследованиях, до сих пор, дошкольные организации используют традиционные методы обучения и соответственно вместо того, чтобы применять свои умения и навыки в решении проблем, дети просто рассчитывают на знания, полученные от педагога. Механическое заучивание и запоминание замедляет процесс познания нового. А предоставление детям свободы выбора и действий в том, как они анализируют и подходят к проблеме, выдвигают гипотезы и изучают возможные пути решения вместе со сверстниками/взрослыми способствует более глубокому обучению, результатом которого является целостное развитие и долгосрочный успех.

Список использованной литературы

1. Об утверждении Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы (утв. от 28 марта 2023 года № 249). – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249>
2. Чоу Ю. Геймифицируй это. Как стимулировать клиентов к покупке, а сотрудников – к работе. Москва : Эксмо, 2022. 400 с.
3. Children, Technology and Play. Summary of full research report by Marsh J. et.al. 2020 Full research report available on www.LEGOfoundation.com
4. О внесении изменения в приказ исполняющего обязанности Министра образования и науки Республики Казахстан от 12 августа 2016 года № 499 "Об утверждении Типовых учебных программ дошкольного воспитания и обучения". Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 14 октября 2022 года №422. – URL: http://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/PRIKAZY/2022/ru_26102022.pdf
5. Модель развития дошкольного воспитания и обучения. Постановление Правительства Республики Казахстан №137 от 15.03.2021 года. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000137>

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛА ТІЛІН ДАМЫТУДАҒЫ КІРІКТІРУДІҢ МАҢЫЗЫ

Таубаева Галия Закарьяновна

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің доценті, педагогика
ғылымдарының кандидаты, Алматы, Қазақстан

E-mail: galiya_63@bk.ru

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытудағы танымдық-зияткерлік, шығармашылық, әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын кіріктіру туралы сөз болады. Балалар тілін дамытудағы еңбек, ойын әрекеті, танымдық-зерттеушілік, өнімді қызметтің маңыздылығы баяндалады.

Кілт сөздер. Балалардың сөйлеу тілі, танымдық дағды, шығармашылық дағды, әлеуметтік-эмоционалдық дағды, ойын, еңбек және бейнелеу әрекеті

Қазіргі кездегі еліміздің экономикалық даму жағдайында мектеп жасына дейінгі бала бойында креативтілікті, сыни ойлауды, коммуникативтілік пен командада жұмыс істей білу дағдыларын дамытуға басты назар аударылып, баланың әлеуметтік тұлғасын қалыптастыру қажеттілігі артып отыр [1]. Бұл өз кезегінде, балалардың физикалық, танымдық, коммуникативтік, эмоционалдық дамуын зерттеуді, балалардың дамуы үшін қолайлы жағдайлар жасауды талап етеді. Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдауларында ұлт сапасын жақсарту ісіндегі білім беру жүйесіне, оның ішінде мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жұмысын ұйымдастыруға өзгерістер енгізудің бірқатар шаралары көрсетілген. Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаев «...мектепке дейінгі тәрбие жұмысы басты назарда болуы керектігін» атап өткен. Қазақта «...Ел боламын десең, бесігіңді түзе» деген сөз бар екендігіне аса мән берген [2]

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында «Коммуникативтік дағдыларды дамыту балалардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып[3], ауызекі сөйлеуді, сөздік қорды дамытуды, өмірде әртүрлі жағдайлардағы қарым-қатынас дағдыларын меңгертуді, қолдың ұсақ моторикасын және командада жұмыс істеу дағдыларын дамытуды қарастырады» деп атап көрсетілген. Ендеше, осындай міндеттерді

басшылыққа ала отырып, мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытудың маңызы айдан анық.

Мектепке дейінгі жас – бұл баланың сөйлеу тілін белсенді меңгеру кезеңі, сөйлеудің барлық аспектілері (фонетикалық, лексикалық және грамматикалық) қалыптасады және дамиды. Мектепке дейінгі кезеңде сөйлеуді толық меңгеру балалардың ақыл-ой, эстетикалық және адамгершілік тәрбиесінің міндеттерінің қажетті шарты болып табылады.

Сөйлеу-бұл сенсорлық процестермен, есте сақтаумен, ойлаумен, қиялмен, эмоциялармен тығыз байланысты ерекше әрекет түрі. Сөйлеуді дамыту-бұл күрделі де шығармашылық процесс, бала дамуының маңызды бағыттарының бірі.

Балабақшада мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеуін дамыту жұмысында кіріктірілген тәсілді қолдану - олардың мотивациясы мен белсенділігінің жоғары деңгейін сәтті қолдануға мүмкіндік береді, нәтижесінде бұл педагогикалық мақсаттарға – балалардың сөйлеу дамуының деңгейін арттыруға әкеледі. Мұндай жұмыста тәрбиешінің атқарар еңбегі жауапты болып табылады, балалармен мәнерлі, түсінікті, үйлесімді сөйлеуі керек.

Мектепке дейінгі тәрбиеу мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасының талаптарына [4] сәйкес балабақшаның тәрбиелеу мен білім беру жұмысының тиісті түрлерін іздеуді және пайдалануды көздейді. Мектепке дейінгі ұйымдағы білім беру процесі кешенді-тақырыптық тәсілге сүйене отырып, интеграция принципін ескереді.

Кіріктіру деп тәрбиелеу-білім беру үдерісінің біртұтастығын қамтамасыз ететін әртүрлі білім дағдыларының өзара әрекеттесу формасын, өзара енуін айтамыз.

Мектепке дейінгі ұйымда әртүрлі қызмет түрлерінде интеграцияны қолдануға болады:

- ойын әрекетінде, коммуникативті, еңбек, танымдық-зерттеу, өнімді;
- режимдік сәттер барысында;
- саяхатта, серуен барысында, драмалық ойындарда;
- тәжірибелік-зерттеушілік жұмыс барысында;
- қоршаған әлеммен және көркем әдебиетпен таныстыру әрекетінде;
- көркемдік-шығармашылық әрекет;
- балалардың арнайы ұйымдастырылған және еркін іс-әрекетінде, т.б.;
- балалардың отбасыларымен өзара іс-әрекет барысында және т. б.

Дағдылар	Сөйлеу дамуымен интеграция формалары
Дене қасиетін дамыту	Ойын барысында (қимылды, ұлттық, т.б) балалардың бір-бірімен тілдік қатынаста болуы, тіл табыса алуы, командаға бірігуі, т.б.
Танымдық	Табиғи объектілермен жұмыс, сипаттамасы, жіктелуі, ауызша Есептер
Шығармашылық	Сурет бойынша әңгімелеу, ертегілерді сахналау, өлең тақпақтар жаттау, көркем шығарма оқу, қолөнер негізінде әңгімелер құру
Әлеуметтік эмоционалды	Көркем әдебиет оқу, рөлдік ойындар, әңгімелер, топпен (командамен) жұмыс істеу

Бейнелеу іс-әрекетінде (сурет салу, аппликация, мүсіндеу) балалардың тілдік, танымдық-зияткерлік, шығармашылық дамуын ынталандыратын инновациялық әдістерді кіріктіруге болады. Балалармен саусақ ойындары, саусақ жаттығулары мен бейнелі көркем сөзбен бастауға болады. Бейнеленетін заттарды анықтап, сипаттап, балалардың белсенді сөйлеуде сөздерді түсінуге, ажыратуға және қолдануға үйрету қажеттілігі туындайды.

Балабақшада математика негіздері мен сөйлеуді дамыту ұйымдастырылған іс-әрекеті кіріктіре жүргізіледі. Айталық, математика негіздерінің ұғымдары (сан, санау, жиын, форма, геометриялық пішіндер, кеңістікті және уақытты бағдарлау) түсіндіру барысында байланыстыра сөйлеу, сөздік қорларын молаюына, заттың түр-түсін, пішінін, олардың грамматикалық құрылымы, жекеше, көпше, т.б. меңгерту қарастырылады[5].

Балабақшада кіріктіру бір-бірін толықтыра отырып, әртүрлі дағдыларды білімді тең негізде біріктіреді (көркем әдебиет, математика негіздері, бейнелеу іс-әрекеттерінде). Сонымен бірге, тәрбиеші оқыту үдерісінде бірнеше даму міндеттерін шешуге мүмкіндігі бар.

Мектепке дейінгі ұйымда ұйымдастырылған іс-әрекет барысында бала дамуының әртүрлі бағыттарын біріктіруге болады :

- қоршаған ортамен танысу және сөйлеуді дамыту;
- жаратылыстану идеяларын қалыптастыру және көркем әдебиетті оқу;
- бейнелеуіс-әрекеті (сурет салу, мүсіндеу, жапсыру) мен көркем әдебиет;
- математика негіздері мен бейнелеу іс-әрекеті (құрастыру) және көркем еңбек;
- баланың денесін дамыту мен музыка;
- валеологиялық білімді қалыптастыру және дене дамуын қалыптастыру.

Бұл бағыттар мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық-зияткерлік, көркемдік-шығармашылық және әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын дамыту мақсатында білім беру мазмұнын кіріктіруді көздейді.

Осындай кіріктірілген дағдылар мектеп жасына дейінгі балаларды қоршаған шындықты белсенді білуге, себеп-салдарлық байланыстарды табуға және түсінуге, логиканы, ойлауды, коммуникативті қабілеттер мен олардың сөйлеу тілін дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ұйымдастырылған іс-әрекет барысында әртүрлі дағдыларды кіріктіру балалардың зейінін жоғары деңгейде ұстайды, қызығушылықтары мен мотивациясын арттырады. Балалардың қиялын, зейінін, есте сақтауын және шығармашылық белсенділігін дамытады.

Сөйлеуді дамыту жұмысында кіріктірілген тәсілді қолдану балалардың мотивациясы мен белсенділігінің жоғары деңгейін сәтті қолдауға мүмкіндік береді, нәтижесінде бұл педагогикалық мақсаттарға – балалардың сөйлеу дамуының деңгейін арттыруға әкеледі.

Сөйлеуді дамыту және коммуникативті қызмет

Сөйлеуді дамытудың маңызды құралы-қарым-қатынас. Тіл -қарым-қатынас құралы бола отырып, сөйлеу қарым-қатынас дамуының белгілі бір кезеңінде пайда болады. Бұл баланың табиғатынан туындамайды, оның әлеуметтік ортада өмір сүру процесінде қалыптасады. Оның пайда болуы мен дамуы қарым-қатынас қажеттіліктерінен, баланың өмірлік сұраныстарынан туындайды. Қарым-қатынаста туындайтын қайшылықтар баланың тілдік қабілетінің пайда болуына және дамуына, қарым-қатынастың жаңа құралдарын, сөйлеу формаларын игеруге әкеледі. Бұл баланың ересек адаммен ынтымақтастығының арқасында пайда болады, ол баланың жас ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып құрылады.

Әртүрлі жастағы балалар арасындағы қарым-қатынас пайдалы. Мектеп жасына дейінгі ересек жастағы балалармен бірігу балалардың сөйлеуді қабылдауына және оны белсендіруіне қолайлы жағдай туғызады: олар іс-әрекеттер мен сөйлеуге белсенді түрде еліктейді, жаңа сөздерді игереді, ойындарда рөлдік сөйлеуді, суреттердегі, ойыншықтар туралы әңгімелердің қарапайым түрлерін меңгереді. Осылайша, қарым-қатынас сөйлеуді дамытудың жетекші құралы болып табылады. Оның мазмұны мен формалары балалардың сөйлеу мазмұны мен деңгейін анықтайды. Сонымен, қарым-қатынас сөйлеуді дамытудың жетекші құралы болып табылады. Оның мазмұны мен формалары балалар сөйлеуінің мазмұны мен деңгейін анықтайды.

Сөйлеуді дамыту және ойын әрекеті

Мектепке дейінгі жаста балалардың сөйлеу тілінің дамуында ойын үлкен маңызға ие. Оның сипаты сөйлеу функцияларын, мазмұнын және қарым-қатынас құралдарын анықтайды. Сөйлеуді дамыту үшін ойын әрекеттерінің барлық түрлері қолданылады. Әртүрлі ойындар балалардың сөйлеу тілін дамытуға әсер етеді[6].

Қимылды ойындар сөздікті байытуға, дыбыстық мәдениетті тәрбиелеуге әсер етеді. Драматизация ойындары сөйлеу белсенділігінің, көркем сөзге деген талғам мен қызығушылықтың, сөйлеу мәнерлілігінің, көркемдік және сөйлеу әрекетінің дамуына ықпал етеді.

Дидактикалық және үстел үсті ойындары сөйлеуді дамытудың барлық мәселелерін шешу үшін қолданылады. Балалардың сөздік қорлары молаяды, сөздерді бекітеді және нақтылайды, ең қолайлы сөздерді жылдам, тез таңдау дағдылары, сөздерді өзгерту және құру дағдыларын қалыптастырады, сөйлемдер құрастыруға жаттығады, түсіндірмелі сөздерді дамытады.

Дидактикалық ойындар ерекше маңызды орын алады, өйткені олардың міндетті элементі танымдық мазмұн мен ақыл-ой міндеттері болып табылады. Осы ойындар барысында балалардың сөйлеуі ойынның бағытына байланысты дамиды.

Сюжетті рөлдік ойындар. Мұнда бала сөйлеудің мәнерлі құралдарын қолданады (интонация, дыбыс деңгейі, қарқын, эмоционалды бояу, ономотопея және т.б.). Ол ойын жоспарын жоспарлауды, оны дамытуды, оқиғалардың одан әрі барысын ойластыруды, ойын жағдайына әртүрлі позициялардан қарауды үйренеді, өйткені ол бірнеше рөлдерді орындайды.

Театрландырылған ойындарда балалар әдеби шығармалардан, ертегілердің, мұдәфильмдерден және т.б. оқиғаларды сахналап, сөздерді сомдайды. Ойында шығармалардың мәнін тереңірек түсінуге және балалардың сөйлеуін белсендіруге ықпал етеді.

Құрылыс-конструктивті ойындар процесінде балалар құрылыс техникасын байқауға, ажыратуға, салыстыруға, есте сақтауға және көбейтуге, іс-әрекеттер тізбегіне назар аударуға үйренеді. Балалар ғимаратты жасау схемасын игереді, жұмысты жоспарлауды үйренеді, оны тұтастай ұсынады, ғимаратты талдайды және синтездейді, қиялын көрсетеді.

Зерттеушілік ойындары-бұл танымдық және сөйлеу мәселелерін шешуде өте тиімді, сонымен қатар мектеп жасына дейінгі балалар үшін тартымды және қызықты ойындардың ерекше тобы. Балалардың себеп-салдарлық байланыстарды игеруі нәтижесінде балалардың сөздік қоры байытылады, грамматикалық жүйесі жақсарады, үйлесімді сөйлеу дамиды.

Баланың сөйлеуін, ойынды кез-келген іс-әрекетке қоспай дамыту мүмкін емес!

Баланың сөйлеуін дамыту - балалардың танымдық іс-әрекетін сүйемелдейді және жетілдіреді. Танымдық-зерттеушілік дағды барысында келесі міндеттер шешіледі:

- танымдық-зерттеушілік әрекет арқылы балалардың белсенді сөздік қорларын байытуға ықпал ету;
- заттармен, құбылыстармен, адамдармен тікелей қарым-қатынас жасау процесінде балалардың эмоционалды-сезімтал тәжірибесін байыту;
- қоршаған әлемге ұқыпты қарауды қалыптастыру, жағымды эмоцияларды бекіту, оларды көрсете білу;
- балалардың қызығушылықтарын анықтауға және қолдауға, олардың танымдық-сөйлеу дамуындағы дербестіктің көрінісін ықпал ететін жағдайлар жасау;
- іс-әрекеттің барлық түрлерінде мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық-сөйлеу процестерін дамыту үшін жағдайларды қамтамасыз ету;
- ата-аналарды балалармен сөйлесу әрекетін дамытуға ықпал ететін бірлескен ғылыми-зерттеу және өнімді іс-шараларға тарту.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілінің дамуы [7] олардың көркемдік және шығармашылық қызметіне тікелей әсер етеді. Тіл - тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар ойлау мен қиялдың дамуына негіз болатын механизм. Балалар сөздік қорын байытып, сөйлеу дағдыларын жетілдірген сайын, олар өз ойын еркін жеткізуге, сюжеттік-рөлдік ойындарда, әңгімелер мен шығармашылық жұмыстарда белсенді болуға қабілетті болады.

Сөйлеу мен көркемдік қызметтің байланысын зерттеу барысында, келесі факторларды ескеруге болады:

- *Тілдік орта:* сөздік қоры мол және дұрыс тілдік үлгілер балалардың көркемдік қиялын қалыптастыруға көмектеседі.
- *Эмоциялық-әлеуметтік факторлар:* сөйлеу арқылы эмоцияларды білдіру дағдысы шығармашылық процесті жандандырады.
- *Ойын және рөлдік іс-әрекет:* Балалар рөлдік ойындарда сөйлесу арқылы оқиғаларды құрастырады, бұл олардың бейнелік ойлауын дамытады.
- *Көркемдік әдебиет:* әңгімелер мен ертегілер арқылы алынған лексикалық және грамматикалық құрылымдар балалардың сөздік қорын байытып, сөйлеу қабілетін дамытады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілінің дамуы олардың музыкалық қызмет дамытуда маңызды рөл атқарады. Музыка арқылы балалар фонематикалық қабылдауын жақсартады, сөздік қорын кеңейтеді, сөйлеу ырғағын меңгереді және интонациясын байытады. Бұл процеске бірнеше негізгі аспект кіреді:

- *Ән айту:* балалар әндер арқылы жаңа сөздер мен грамматикалық құрылымдарды үйренеді, дыбыстарды дұрыс айтуды меңгереді.
- *Музыкалық ойындар:* ритмдік жаттығулар мен сөздерді ырғақпен айту сөйлеу дағдыларын жетілдіреді.
- *Музыкалық ертегілер:* әуенмен сүйемелденген әңгімелер балалардың есте сақтау қабілетін жақсартып, сөйлеу мәнерін дамытады.
- *Әуен мен сөздің байланысы.* Мұнда сөйлеуді дамытуда ән айту ерекше маңызды рөл атқарады. Ән айту жаттығулары үш жағынан өтеді, бұл тыныс алу, дикция бойынша жұмыс және дауысты қою.

Сөйлеу міндеттері де бірлесіп шешіледі:

- ән айтуға арналған дауыстық аппаратты жетілдіру, сонымен бірге баланың сөйлеу тілі де жетілдіріледі;
- ән айтуда қажет мәнерлі орындау мәдениеті сөйлеу мәнерлілігін қалыптастырады;
- жеке ән айту дағдыларын қалыптастыру- монологиялық сөйлеудің негізін қалады;
- гармония сезімін, музыкалық интонацияны дамыту, сөйлеу интонациясының қабілетін ашады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуға еңбек әрекетіне айтарлықтай ықпал етеді. Балалар түрлі практикалық іс-әрекеттерге қатысқан сайын, олар жаңа сөздерді меңгереді, сөйлеу құрылымдарын қалыптастырады және қарым-қатынас дағдыларын дамытады. Бұл үдерісті бірнеше негізгі аспект бойынша қарастыруға болады:

- *Тәжірибелік әрекет пен сөздік қор:* балалар еңбек әрекеттеріне (қолөнер, бау-бақша жұмыстары, тұрмыстық дағдылар) қатысу арқылы жаңа ұғымдарды, атауларды және әрекет сипаттамаларын үйренеді.
- *Коммуникация мен бірлескен іс-әрекет:* бірге жұмыс істегенде, балаларға тапсырмалар мен әрекеттерді сипаттап айту қажет болады, бұл олардың сөйлеу қабілетін жетілдіреді.
- *Сөйлеу мен ойлаудың байланысы:* еңбек әрекеті балаларды жоспарлауға, реттеуге және орындалған іс-әрекеттерді сипаттауға дағдыландырады, бұл жүйелі сөйлеу қалыптастыруға көмектеседі.
- *Қызығушылық пен мотивация:* балалар өз іс-әрекеттерінің нәтижесін көргенде, олар оны сөзбен жеткізуге, ой бөлісуге және эмоцияларын білдіруге тырысады.

Еңбек әрекеті арқылы диалогтік сөйлеу дағдылары дамиды, балалардың белсенді мәлімдемелері ынталандырылады, құрдастарына деген достық қарым-қатынас, ерлі-зайыптыларда жұмыс істеу қабілеті қалыптасады. Бұл міндеттер кезекшілік, бақылау, еңбек тапсырмалары кезінде, режимдік сәттер кезінде және т. б. шешіледі.

Тәрбиеші мен балалардың ауызша өзара әрекеттесуінсіз бірде-бір білім беру саласы өмір сүре алмайды. Педагогикалық процестің кез-келген саласында бір нәрсені үйрену және бір нәрсені үйрену үшін балалар мен педагогге вербалды емес тәсілдермен де, ауызша да сөйлесу қажет.

Осыған сүйене отырып, мектеп жасына дейінгі балалардың үйлесімді сөйлеуін қалыптастыру және белсендіру үшін дәстүрлі әдістермен бірге инновациялық технологияларды қолдануға болады:

- Көрнекі модельдеу технологиясы;
- АКТ технологиялары;
- Синквейн;
- Мнемотехника;
- Кинезиология;
- ТРИЗ технологиясы;
- LEGO-технология;
- Ертегі терапиясы

Кіріктірудің негізгі бағыттары:

1. Сөйлеуді дамыту және таным:

Сөйлеудің дамуын оны қоршаған әлем туралы білімнің кеңейуімен байланыстыру арқылы ынталандыруға болады. Мысалы, "жануарлар" тақырыбын зерттеу кезінде олардың сипаттамасына байланысты сөйлеу ойындарын қолдануға болады және бұл білімді сөздік қорын да, сөйлемдердің грамматикалық құрылымын да ынталандыратын иллюстрациялармен салыстыруға болады.

2. Сөйлеуді дамыту және ойнау:

Ойын-сөйлеуді дамытудың табиғи құралы. Балалар әртүрлі жағдайлар мен рөлдерге еліктейтін рөлдік ойындар қарым-қатынас дағдыларын ғана емес, сонымен қатар үйлесімді сөйлеуді қалыптастыру және өз ойларын жеткізе білу сияқты сөйлеу дағдыларын дамытады.

3. Сөйлеуді дамыту және шығармашылық:

Бейнелеу және әдеби шығармашылық, ән айту және би де сөйлеуді дамытуға ықпал етеді. Мысалы, кезінде көктемгі орман туралы сурет салу, балалар біртұтас сөйлеуді қалыптастыру және сөздік қорын кеңейту арқылы өз әсерлерін сипаттай алады.

4. Сөйлеуді дамыту және байланыс:

Басқа адамдармен, құрдастарымен де, ересектермен де қарым-қатынас жасау сөйлеуді дамытудың маңызды факторы болып табылады. Әңгімелер, сұрақтар мен жауаптар, бірлескен сабақтар диалогтық сөйлеуді және басқаларды тыңдау және түсіну қабілетін дамытуға ықпал етеді.

Қорытынды. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуда танымдық, коммуникативтік, шығармашылық, әлеуметтік дағдыларды кіріктіру сәтті дамытудың негізгі факторы болып табылады. Дамудың әртүрлі дағдыларын кіріктіруге негізделген тәсіл сөйлеу дағдыларын тәрбиелеу мен оқытуда ең тиімді және қызықты ортаны құруға мүмкіндік береді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы (ҚР Үкіметінің қаулысы). – Астана, 28.03.2023 <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>
2. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаевтың 2024 жылы қазақстан халқына «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты жолдауы (02.09.2024 ж.) <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-adiletty-kazakstannyn-ekonomikalyk-bagdary-atty-kazakstan-halkyna-zholdauy-18333>
3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты, (ҚР оқу-ағарту министрінің 03.08.2022 ж. №348 бұйрығы); http://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/PRIKAZY/GOS_DVO_030822_348_kaz.pdf
4. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламалары (ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 14 қазанындағы №422 бұйрығы) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600014235>
5. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі ұйымдары мен мектепалды сыныптарында 2024-2025 оқу жылында тәрбиелеу мен білім беру процесін ұйымдастыру туралы.. Әдістемелік нұсқау хат. – Астана, 2024
6. Баймұратова Б. «Тіл дамыту». – Алматы., Оқу құралы, 2011ж
7. Метербаева К.М., Исакова А. Мектеп жасына дейінгі балалардың тіліне дамыту әдістемесі Оқу құралы. – Астана, «Фолиант» баспасы, - 2017.-184 бет.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДА ОТБАСЫНЫҢ РӨЛІ

Атемова Қалипа Тұрсынқызы

Профессор, п.ғ.д., Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан, Kalipa_atemova@mail.ru

Аңдатпа. Мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін дамытуда отбасының алатын орны ерекше. Мақалада отбасындағы тәрбие мен қарым-қатынастағы олқылықтар сипаттала отырып, мектеп жасына дейінгі балалардың тілінің дамуына кедергі болатын себептер және оның алдын

алу шаралары туралы ақпараттар ұсынылады. Қазақтың зиялы ғалымдары мен ғұламалары мұраларындағы тәрбие тұжырымдары негізінде баланың тілінің дамуы тұтас тәрбиесін ұйымдастыру ерекшелігімен байланыста баяндалады.. Мақалада ата-аналар үшін отбасы тәрбиесі жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуға байланысты ұсыныстар беріледі.

Кілт сөздер: Отбасы, мектепке дейінгі жастағы балалар, ата-ана, тәрбие, даму.

Ұрпақ тәрбиесінің бастау көзі мен негізі отбасы екендігі бәрімізге белгілі. Әйтсе де, қоғамның бүгінгі қарқынды дамуы ата-аналарды отбасындағы басты міндеттерінен көрі қоғамдық және қызметтік міндеттерін басты назарға алып, бала тәрбиесіне уақыт қалдармауы қоғамдағы көптеген келеңсіз жағдайлардың болуына алып келуде. Олар балалардың мәдениеті мен тәртібіндегі олқылықтар, денсаулығы мен дамуындағы олқылықтар, ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтары мен болашаққа бардарларындағы олқылықтар. Шындығында ұрпақ тәрбиесінің негізі осы мектепке дейінгі жаста қаланатынын ескерер болсақ, отбасы тәрбиесін қолға алу қаншалықты маңызды екендігін түсінер едік. Осы тұста кеңес педагогтары: «Сіз бес жасқа дейін өзіңіз еккен ағаштың гүлін өсірумен шұғылданасыз, ал бес жастан кейін жемісін жеп бастайсыз», - деген болатын»[1]. Шындығында ата-аналар көбінесе баланың қиқар мінезі мен қыңырлығын оның балалығы немесе еркелігі деп түсінеміз. Әйтсе де, ол оның бес жасқа дейінгі алған тәрбиесінің жемісі немесе салдары екенін мойындай бермейміз. Сөйтіп, «әлі бала ғой, өсе келе қояды» деп өзімізді жұбатамыз. Бұл тұжырымды ата - бабаларымыз да: «Бес жасқа дейін балаңды патшаңдай күт, бес жастан он үшке дейін құлыңдай жұмса, он үштен кейін құрдасыңдай сырлас», - деп текке айтпаған[2]. Бұл екі тұжырымнан да байқайтынымыз баланың бес жасқа дейінгі кезеңі оның азаматтық тұлғасының қалыптасуының өзегі әрі негізі екендігін көреміз. Сондықтан, отбасындағы бала тәрбиесін дұрыс ұйымдастырудың бала болашағы үшін маңызы үлкен.

Мақалада отбасы тәрбиесі жағдайында баланың бес жасқа дейінгі кезеңінде оның тәрбиесін ұйымдастыру мәселелері, соның ішінде бала тілінің дамуы қарастырылады. Бүгінгі мектеп жасына дейінгі балалардың дамуында ерекшеліктер айтарлықтай. Балалар кеш сөйлейді немесе анық емес, түсініксіз сөйлейді. Ойларын жас шамасына лайықты жеткізу мен қарым-қатынаста да кешеуілдік жиі байқалады. Ата-аналар отбасы тәрбиесі жағдайында өз балаларын тәрбиелеуде бірқатар қиыншылықтарға тап болуда. Бүгінгі балаларға тән қиыншылықтардың бірі – олардың телефонға ерте тәуелді болуы. Соның салдарынан бала қарым-қатынаста пассивті болып, сөйлемейді, тек тыңдайды және көреді. Мұндай жағдайдың орын алуына ата-аналардың да кінәсі бар. Балалардың шектен тыс белсенділігі мен агрессивті әрекетін игере алмаған жағдайда оны алдандыру мақсатында телефон беру мәселеден шығудың уақытша жолы деп ойлайды. Бірақ, екіншіше орай бала біртіндеп телефонға тәуелді бола бастайтынын ойламайды.

Екіншіден, ата-ана мен бала арасындағы байланыстың яғни қарым-қатынастың жетіспеушілігі немесе тым шектен тыс қамқорлықтың болуы. Бүгінде кез-келген отбасында, тіптен жас отбасыларының өзінде бала үшін барлық қажеттіліктер қолжетімді. Соған қарамастан, бала тәрбиесін ұйымдастырудағы олқылықтар, педагогикалық-психологиялық ерекшеліктерін ескермеу кері нәтижеге алып келеді. Осы тұста тағы да кеңес педагогтары: «Бала отбасындағы мейірімділіктің аздығынан ғана зардап шекпейді, оның ұшан теңіз молдығынан да зардап шегеді», - деген тұжырымды ойы негіз болады[3]. Өйткені, отбасында ата-аналарынан немесе ондағы ересектерден мейірімділікті жеткілікті дәрежеде көріп, сезіне алмаған балада жасықтық, ұяңдық немесе ұялшақтық, тартыншақтық, өзіне деген сенімсіздік пен өзін төмен бағалаушылық секілді сипаттар көрініс беретін болады. Ал, мейірімділікті тым кешткен тыс молынан алған балада үнемі бетін қайтармаған сұраныс пен ысырапшылдық, тәкаппарлық пен өзін жоғары санаушылық, еркелік, эгоизм, агрессивтілік пен шектен тыс батылдық секілді теріс сипаттар көрініс беретін болады. Сондықтан, ата-бабаларымыз айтып кеткендей «Балаңды аясаң, оны аяма» деген тұжырымын да ұмытпағанымыз жөн болар. Шындығында, бала материалдық қажеттіліктен көрі, рухани азыққа мұқтаж келеді. Ата-анасымен байланыса отырып, тіл табысу, пікір алмасу, сөздік қарым-қатынасқа түсу секілді әрекеттер бала тілі мен көзқарасының дамуына әсер етеді.

Үшіншіден, өз балаларын өзгенің тәрбиесіне беруі. Күтуші жалдау арқылы баланы өзге адамдардың бағып-қағуы оларды ата-аналарынан біртіндеп алшақтатып, өзара түсіністік пен қарым-қатынастықта белгілі бір келеңсіздікке алып келуі мүмкін. Ата-ананың міндеттерін күтуші орындауы арқылы күтпеген салдарларға алып келуі мүмкін.

Мектепке дейінгі балалардың тәрбиесін ұйымдастыруда, соның ішінде олардың тілін дамытуда ата-аналардың педагогикалық-психологиялық сауаттылығын жетілдіру, балабақша мамандары мен тәрбиешілері тарапынан кеңес беру-ағарту жұмыстарын жүйелі, сатылы, кезеңді жүргізіп отыру маңызды. Отбасындағы мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда олардың жас ерекшеліктеріне сай тәрбие әдістерінің де ерекшеліктерін ата-аналардың білгені абзал. Себебі, салауатты отбасында ғана салауатты ұрпақ тәрбиеленетінін ескерсек, тәрбиені ең алдымен ата-аналар өздерінен бастағаны дұрыс. Бала естігенін емес, көргенін қайталайды және жасайды. Осы тұста қазақ зиялыларының бірі Мағжан Жұмабаевтың бала табиғатына байланысты айтқан тамаша ұсыныстарын ескеру маңызды. Ол өзінің «Педагогика» атты кітабында былай дейді: «Бала тәрбиесінде олардың табиғатын ескеру керек. Олардың табиғаты екі аспектіден тұрады: біріншіден, бала еліктемпаз болатындықтан оның айналасында тек жағымды әрекеттер мен көріністер болуы тиіс; ал екіншіден, бала тынымсыз әрекетте болатындықтан, оларға тыныш отыр, жүгірме, шулама, қозғалма... деген секілді тыйымдарды қолданбау керек», - деп айта отырып, мектеп жасына дейінгі және бастауышта оқитын баланы өзінің табиғатына тән нәрселерден тыймай тәрбиелеу керек екендігін айтады[4].

Бала табиғаты шулау мен жүгіруді, сөйлеу мен сұрақ қоюды қалайды деп шектен тыс еркіне де жіберу дұрыс емес. Осы тұста түріктің ұлы құраламасы әл-фарабидің трактаттарында баланы тәрбиелеуде «тең орта шамасын ұстау» әдісін тиімді деп біледі. Онда ғұлама тәрбиешілер мен ата - аналарға балаларды тәрбиелегенде мінез - құлықтағы орта шаманы, яғни қалыпты жағдайды табу туралы кеңестер береді. "Тең орта" шаманы табу алғаш қарағанда өте қиын болғандықтан, адам өзінің мінез - құлқын бір қалыпқа келтіруге мүмкіндігінше жақындатуға бағытталған амалдарды пайдалану қажеттігін ұсынады. Мысалы, тәнді орташа жылылықта ұстау қиын, бұл үшін тәнді сондай жылылыққа жеткізуге мүмкін болғанша жағдай жасайтын амалдар пайдаланылады: мінез - құлықтың орташа шамасына жету үшін қолданылатын амалдар өзімізде дағдыға айналған мінез - құлықты қарастыру болып табылады, егер мінез - құлқымызға тән нәрсе артық кету болса, жетімсіз болудан түсетін әрекеттерге баулимыз, егер мінез - құлқымызға жетімсіздік тән болса, онда өзімізді артық кетуге сәйкес әрекеттерге баулимыз. Сонан соң, біз өзімізге қандай мінез - құлық қалыптасып шыққанын ойластырып қарастырамыз, - дейді[5]. Олай болса, мектеп жасына дейінгі бала мінез-құлқы мен оның өзін ортада қалыпты ұстауының бір көрінісі оның сөздік қарым-қатысқа түсе алуымен көренеді. Ол үшін отбасы ортасының көмегі қажет. Осы мақсатта «Жаратылысында әрбір адамға өз тіршілігі үшін ең жоғары кемелділік дәрежесіне жету үшін көп нәрсе керек, ол мұны өзі жалғыз жүріп таба алмайды және бұған жету үшін ол қандай да бір адам қауымын қажет етеді. Сондықтан да бір - біріне көмектесіп отыратын біреуі екіншісінің өмір сүруіне қажетті нәрселердің бір бөлігін тауып беріп отыратын көптеген адамдар бірлестіктері арқылы ғана адам өзінің жаратылысына сай кемелділік дәрежесіне жете алады", - деп отбасында өзара көмек пен ынтымақ болғанда ғана ортақ мүддеге қол жеткізуге болатындығын және сол арқылы әрбір отбасы мүшесі өз мүддесіне, бақытына қол жеткізетіндігін түсіндіреді[6]. Ғұламаның бұл тұжырымынан мектепке дейінгі жастағы баланың тілін дамыту үшін оған отбасындағы әрбір адамның көмегі яғни онымен тілдік қарым-қатынас жасауға қатысып отыруы, сұрақтарына жауап қайтаруы, түсінбеген құбылыстар бойынша әңгімелеу мен түсіндіру жұмыстарын жүргізіп отыруы, осылайша, олардың өз кезегінде сөйлеу дағдыларын біртіндеп дамуына үлес қосуын меңзейді. Яғни, мектеп жасына дейінгі баланың тәрбиесін отбасындағы барлық адамдар біріге отырып іске асыруы тиіс. Ойымызды тұжырымдай келе, отбасы тәрбиесі жағдайында мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеуде ата-аналар мынадай қарым-қатынасты орнатып, жүйелі түрде жүргізіп отыруы керек:

- балалардың тілдік қорын дамытып, ой өрісі мен көзқарастарын дамыту үшін ата-аналары тарапынан ертегілерді, аңыз-әңгімелерді жүйелі түрде оқып, бірге талқылап отыруы тиіс. Ондағы кейіпкерлердің іс-әрекеті мен тұлғалық мінез-құлқы туралы сипаттап, оның бүгінгі қоғамдағы

жағымды немесе жағымсыз сипаттарын түсіндіріп, баланың жақсы сапаларға ұмтылысын қалыптастыруға мән беру керек;

- телефон немесе теледидарға тәуелділіктің алдын алу мақсатында және мектеп жасына дейінгі балалардың физиологиялық жетілуінің қалыпты дамуын қамтамасыз ету үшін белсенді іс-қимылдардан тұратын әрекет түрлерімен айналысу. Жүгірумен, сөйлеумен, қимыл-қозғалыспен байланысты болатын ойындар мен әрекеттерді отбасында ұйымдастырып отыру;

- мектеп жасына дейінгі балалардың ірі және майда моторикаларын дамыту мақсатында отбасында ермексазбен мүсіндер мен әртүрлі фигуралар жасату. Суреттер салу және оны бағалап, көтермелеп отыру арқылы өнерге деген ынтасын арттыру;

- балалардың дұрыс емес әрекеттерін түзеу мақсатында оларды кінәлап емес, ол әрекеттерді жаман балалар жасайтын болғандықтан оған оның лайықты еместігін түсіндіру. Балаларды тәрбиелеу әдіс-тәсілдерін дұрыс таңдай білу;

- бір мезгіл теледидар көру де қажет. Әйтсе де, балалар қандай бағдарлама көріп жатқандығын таңдап беру және кеңес беру маңызды. Балалардың таңдаған бағдарламаларына оң баға беріп, қолдау көрсетіп отыру;

- Балалармен бос уақытты бірге өткізу және отбасылық ойындар ойнауды дәстүрге айналдыру;

- балалардың күн тәртібін дұрыс әрі пайдалы ұйымдастыру және оның орындалуын қадағалау. Мысалы, ерте жатқызу, уақытылы тамақтану және т.б. секілді.

Баланың болашағы оның жастай алған тәрбиесі мен қарым-қатынастағы әсеріне байланысты. Сондықтан, ата-аналар отбасы тәрбиесінде баланы өз заманына лайықты азамат етіп тәрбиелеуде қоғам сұраныстарын да ескеруі тиіс. Осы тұста М.Жұмабаев: «Ата-аналар балаларын дәл өзіндей етіп емес, өзінен де мықты етіп тәрбиелеуі тиіс. Өйткені, олардың заманы ата-аналардың заманына қарағанда анағұрлым күрделі әрі талапшаң болмақ» деген болатын. Олай болса, мектеп жасына дейінгі балалар тәрбиесі олардың азамат болып жетілген кезеңіндегі болмысының өзегі әрі негізі болатынын ұмытпағанымыз жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Сухомлинский В.А. Сухомлинский А.В. Балаға жүрек жылуы. Шығармалар толық жинағы. –Алматы, 1987. - 476 б.
2. Жұмабаев М. Педагогика. - Алматы: Ана - тілі, 1992. - 160 б.
3. Сухомлинский В.А. Шығармалар жинағы. -М.: Педагогика, 1984. -353 с.
4. Атемова Қ.Т. Отбасындағы баланың іс - әрекетін ұйымдастырудың жолдары. - Алматы, 2002. - 58 б.
5. Атемова К.Т. Әл-Фараби трактаттарындағы отбасы тәрбиесі мәселелері. //Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ - нің Хабаршысы ғылыми журналы. - Астана, 2005. –№3 (43). –Б.24-30.
6. Әл-Фараби. Бақытқа жету жолында. Философиялық - әлеуметтік трактатында. - Алматы: Ғылым, 1975. - 305 б.

БАЛАЛАРДЫҢ СЫНИ ТҰРҒЫДАН ОЙЛАУЫН ДАМУЫ ТЕХНОЛОГИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Асылбекова Маризия Пазылқызы

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

Ермаш Ұлболсын Мұратбекқызы

6В012-Мектепке дейінгі тәрбиелеу және оқыту БББ

4-курс студенті

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Қазіргі заманғы ақпараттық қоғамда балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту аса маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Әсіресе, мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кезеңінде байланыстырып сөйлеуді дамыту – баланың ойлау қабілеті, тіл байлығы мен әлеуметтік қарым-қатынасы үшін маңызды рөл атқарады. ҚР мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында: «Коммуникативтік дағдыларды дамыту

тәрбиеленушілердің түрлі іс-әрекетінде белсенді сөздік қорын байыту, тілдік нормаларды, қарым-қатынас мәдениетін меңгерту міндеттерін шешу» мәселесі қарастырылған [1]. Бұл үдерісті тиімді жүргізу үшін заманауи технологиялардың қолданылуы – жаңа мүмкіндіктер мен артықшылықтарды ашады. Осы орайда, балалардың байланыстырып сөйлеуін дамытудың теориялық негіздерін қарастыру маңызды.

Байланыстырып сөйлеу – балалардың өз ойларын, сезімдері мен пікірлерін логикалық құрылымда және дұрыс тілдік құралдар арқылы білдіру дағдысы. Бұл қабілет олардың танымдық және коммуникативтік дамуының көрсеткіші болып табылады[2]. Педагогикалық зерттеулер көрсеткендей, баланың байланыстырып сөйлеуін дамыту оның ақыл-ойының, тіл байлығының дамуына, сондай-ақ әлеуметтік бейімделуіне ықпал етеді. Байланыстырып сөйлеудің негізгі қызметі коммуникативті болып табылады. Ол екі негізгі формада жүзеге асырылады – диалог және монолог. Осы формалардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар, олар оларды қалыптастыру әдістемесінің сипатын анықтайды.

О.С.Ушакова байланыстырып сөйлеудің бір түрі монологтың құрылымдық компоненттері оның тұтастығын анықтайтынын айтады. Монологтың басталуы оның негізгі бөлігін анықтап, ал аяқталуы айтылған ойды қорытындылайды[2]. Мектепке дейінгі жаста монологиялық сөйлеудің негізгі түрлері сипаттама, баяндау және пайымдау арқылы жүзеге асырылады.

В.В.Гербова сипаттаманы заттың немесе объектінің жалпы анықтамасы мен атауынан басталатын мәтін ретінде анықтайды. Кейіннен сипаттама белгілерді, қасиеттерді, сипаттамаларды және әрекеттерді тізбектеуді қамтиды[3]. Мәтін, әдетте, объектіге баға беретін немесе оған деген көзқарасты білдіретін сөз тіркесімен аяқталады. Сипаттама өзінің статикалық табиғатымен және оның компоненттерін өзгерту немесе қайта реттеу мүмкіндігімен ерекшеленеді.

Ф. А. Сохин баяндауды логикалық ретпен дамитын оқиғалар туралы әңгіме ретінде сипаттайды[4]. Т. А.Ладыженскаяның айтуынша, баяндаудың құрылымы үш негізгі кезеңнен тұруы керек: басы, ортасы және соңы (байлау, шарықтау шегі, түйін)[5]. Б.Баймұратова, мектепалды даярлық тобында шығарма авторының айтпақ ойын, кейіпкерлерді суреттеуі арқылы қандай көңіл-күйде болғанын, ол кітапты қандай шығармамен салыстыруға үйрету қажет деп көрсетті[2].

А. Меңжанова «Мектеп жасына дейінгі балаларды көркем әдебиет арқылы тәрбиелеу» [6] әдістемелік құралында, қазақ совет балалар әдебиетіне шолу жасай отырып, көркем шығарманы, мектеп жасына дейінгі балаларды адамгершілікке, еңбекке тәрбиелеудің бастауы екенін, еңбек әрекеті кезінде әдеби шығарманы пайдалану балалардың адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуына әкеліндігі көрсетілді. Отандық ғалымдардан А.Б.Бакраденова «Мектеп жасына дейінгі балалар тілін дамыту теориясы мен әдістемесі» [7] кітабында мектепке дейінгі балаларды кітаппен таныстыру міндеттерін ашып көрсеткен болатын. Автор: «балаларды көркем шығармаға таныстыруда балабақшаның басты міндеті-шығарма түрлерін жас ерекшелігіне қарата отырып, балалардың эстетикалық қабылдауына сәйкестендіру» деп көрсетті.

Профессор С.Н.Жиенбаева еңбектерінде қазіргі заманғы қоғамның цифрлануы бала тілінің дамуына де айтарлықтай кері ықпалын тигізіп келетінгі, сөйлеудегі ауытқулардың болуының себептерінің бірі болып отыр. Сол сияқты ғалым баланың сөздік қорын байыта отырып, грамматикалық дұрыс сөйлеуіне дұрыс бағыт берген жағдайда байланыстырып сөйлеуі, оның ішінде нарративтік қабілетінің дамуына, шығармашылықпен әңгіме құрастыру деңгейіне жете алатындығын дәлелдейді [8]. Балаға дұрыс сөйлеуді үйрету оның әлемді тану қабілетін арттырып, айналасындағы адамдармен, қоғаммен қарым-қатынас орнату жолында үлкен рөл атқарады. Заманауи технологиялардың қолданысы бұл үдерісті жаңа деңгейге көтеріп, балалардың байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамытуда бірқатар артықшылықтар береді. Ондай технологиялардың бірқатары тәжірибеде қолданыста болып, тиімділігін дәлелеп отыр. Атап айтсақ, Мнемотехника, Синквейн, Логоритмика, Монтессори технологиясы, ТРИЗ технологиясы, Ф. Фребельдің материалдары, ойн арқылы оқыту технологиясы және т.б. атауға болады. Соның ішінде сыни тұрғыдан ойлауын дамыту технологиясының баланың

байланыстырып сөйлеудегі мүмкіндіктері жоғары. Оны төменгі кестеден көре аласыздар (1-кесте).

Кесте – 1. Сыни ойлау технологиясы негізінде балаларды байланыстырып сөйлеуге үйрету әдістері

Тәрбиешінің қызметі	Балалардың қызметі	Әдіс – тәсілдер
Ақпарат беру кезеңі		
Балалардың зерттелетін заттар бойынша білімін өзектендіру және жинақтау олардың қызығушылығын арттырады. Бұл процесс балалардың затқа деген ынтасын оятып, оларды белсенді қызметке тартады.	Ол зерттелетін мәселе бойынша өз білімін есіне түсіреді, жеке тәжірибесіне негізделген болжамдар жасайды және тәрбиешіге сұрақтар қояды.	Болжау Иә-Жоқ Кіріспе сұрақ Дұрыс-дұрыс емес пікірлер Аралас оқиғалар Идеялар себеті Кілт сөздер, білемін, білгім келеді, білдім
Мазмұнды түсіну кезеңі		
Жаңа тақырып бойынша қызығушылықты арттырады. Бұл процесс ескі білімнен жаңа білімге өту кезінде жанама түрде басқаруды қамтамасыз етеді.	Тапсырмаларды орындап, тыңдайды, қарайды және зерттейді (ауыр, жеңіл). Жаңа білімді қалыптастырады. Аралық нәтижелерді бекітеді.	Миға шабуыл Логикалық тізбектер Қысқа және ұзақ сұрақтар Аялдамаларды айту Текшелермен айту Схема бойынша жаттау Сюжеттік кесте Синквейн Мнемоникалық кестелер Модельдеу
Рефлексия кезеңі		
Қойылған міндеттерге сәйкес қызмет нәтижелерін байланыстыруға көмек көрсетеді. Нәтижелерді жалпылауға ықпал етеді. Қорытындыларды тұжырымдауға көмектеседі.	Қойылған міндеттерге сәйкес әрекет нәтижелерін салыстыру. Нәтижелерді қорытындылау. Тұжырымдарды қалыптастыру.	Венн Диаграммалары Кластер Рөлдік ойын Синквейн Ақылды карталар Алты ойлау шляпасы Қатені табу Шатастырылған логикалық тізбектер Логикаға оралу тізбектер Рефлексиялық экран

Аталаған технологияның кезеңдерін қарастыратын болсақ, бірінші кезең — "ақпарат беру" кезеңі деп аталады. Бұл кезеңде тәрбиеші балалардың тақырыпқа деген қызығушылығын арттырады, әртүрлі іс-әрекеттер арқылы ұйымдастырылған әрекеттер өткізеді. Ол балалардың лексикалық қорын белсендіру үшін әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолданады. Балалар сөз тіркестерінде және сөйлемдерде сөздерді қолдану қабілетін дамытады, сондай-ақ сөйлеу жағдайына және контекстке сәйкес грамматикалық тұрғыдан дұрыс сөйлемдер құрастыруға үйренеді. Бұл жұмыстар балаларға тілдік құралдарды еркін пайдалану және мәлімдемелерді құрастыруда қолдау көрсетеді, нәтижесінде мәтіндер мен сөйлемдерді қайталау жеңілдейді.

Екінші кезең "Түсіну" кезеңі – мағыналық кезең болып табылады. Бұл кезеңде мектеп жасына дейінгі балалар жаңа материалмен тікелей жұмыс істей бастайды. Балалар осы кезеңде жаңа ақпаратты алып, оны түсініп, бар білімдерімен байланыстыру мүмкіндігіне ие болады. Тәрбиеші балаларға шағын сипаттап айтып беруге көмектеседі, мысалы, салыстырулар және басқа да баяндау құралдарын қолдануды үйретеді. Бұл кезең сөйлеу дағдыларды дамытуға мүмкіндік

береді, әсіресе құрылымдық бөліктерді сақтап сөйлеу дағдысын қалыптастыруға назар аударады. Балалар тәрбиешімен бірге жұмыс істей бастайды, кейін суреттер, ойыншықтар және өз тәжірибелері бойынша дербес жұмыс істей алады.

Үшінші кезең - "Рефлексия" кезеңі. Бұл кезеңде тәрбиеші балаларға іс-әрекет нәтижелерін байланыстыруға және қорытындылауға көмектеседі. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дамуы өзгерістерге ұшырайды. Балалар тәрбиешімен бірге әңгіме құрайды, олар сипаттау, баяндау және пайымдауды қамтиды. Бұл кезеңде балалар тілдік құралдарды пайдалана отырып, сөйлеудің құрылымдық элементтерін – басы, ортасы, соңы бар біртұтас сөйлеу үлгілерін қолдануды үйренеді. Сонымен қатар, балалардың семантикалық және сыни ойлау қабілеттері дамиды, грамматикалық қателіктерді түзетуді үйренеді, сөйлеу қабілетін басқарып, логикалық дәлелдеу мен қорытынды жасауды меңгереді. Сөздік қорды байыту жұмыстары жалғасады, балалар синонимдер, антонимдер және көп мағыналы сөздерді қолдана бастайды. Сыни тұрғыдан ойлауын дамыту технологиясы бойынша балалардың тілінің даму деңгейін анықтауды мақсат еттік. Эксперименттік-зерттеу жұмыстары Астана қаласы әкімдігінің №7 «Аққу» балабақшасында жүргізілді. Тәжірибелік жұмысқа 30 бала, оның 16 ұл бала және 14 қыз бала қатысты. «Балдырған» даярлық тобының балалары бақылау тобында болды. Тәжірибелік жұмысқа 28 бала, оның 16 ұл бала және 12 қыз бала қатысты. Зерттеу жұмыстары анықтаушы, қалыптастырушы және қорытынды кезеңдерінен тұрды.

Кесте 2. Заманауи технолоиялар арқылы балалардың байланыстырып сөйлеуінің даму көрсеткіштері

РР /с	Деңгейлері	Экспериментке дейін		Эксперименттен кейін	
		Эксперименттік топ	Бақылау топ	Эксперименттік топ	Бақылау топ
1	Жоғары	7(23%)	6(21%)	10 (34%)	7 (25%)
2	Орташа	10 (34%)	10(36%)	14(46%)	11 (39%)
3	Төмен	13(43%)	12(43%)	6 (20%)	10 (36%)

Осыған сәйкес, сыни тұрғыдан ойлауын дамыту технологиясы арқылы байланыстырып сөйлеу орта деңгейдегі балалардың жоғарғы деңгейге қосылғанын аңғаруымызға болады. Бақылау тобындағы заманауи технологиялар арқылы байланыстырып сөйлеуді дамыту деңгейлерінің төменгі дәрежедегі балалардың саны эксперимент кезеңіне дейінгі көрсеткіштерден сәл ғана айырмашылықтары бар. Сонымен бірге, заманауи технологиялар арқылы байланыстырып сөйлеуді дамыту деңгейі төмен балалардың көрсеткіш деңгейі 34 % - дан, эксперименттен кейін 20 % - ға төмендеді. Бақылау тобындағы балалардың қорытындылары бойынша аздаған өзгерістерді байқауымызға болады. Жоғары деңгейдегі көрсеткіштер 21% -дан 25 % - ға дейін көтерілген. Ал орташа деңгейдегі көрсеткіш 39 %. Соған сәйкес төмен деңгейдегі көрсеткіш 40 % - дан 36 % - ға дейін төмендеді. Жалпы, зерттеу нәтижелері көрсеткендей, сыни ойлауын дамыту технологияларды тиімді пайдалану балалардың байланыстырып сөйлеуін дамытуда маңызды рөл атқарады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы / / Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 5 тамызда № 29031 <https://adilet.zan.kz/>
2. Баймұратова Б. Балабақшадағы даярлық топ балаларының тілін дамыту, -Алматы, Мектеп ,1984
3. Ушакова О. С. Ознакомление дошкольников с литературой и развитие речи. – 2011.
4. Гербова В. В. Развитие речи в детском саду. Программа и методические рекомендации //М.: Мозаика-синтез. – 2010.
5. Сохин Ф. А. Психолого-педагогические основы развития речи дошкольников. – 2005

6. Меңжанова А.К «Балаларды көркем шығарма туындылары арқылы адамгершілікке тәрбиелеу».- Алматы 1991

7. Б.Бакреденова «Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі» құралы, 2023

8. Жиенбаева С.Н. Сәби шақтағы балалардың сөздік қорын дамытудың педагогикалық шарттары// Gumilyov Journal of Pedagogy 2025, №1 (150), 194-214 66 ISSN: 3080-1710 <file:///C:/Users/User/Documents>

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫН ЖЕКЕ ДАРА ҚАРАУ АРҚЫЛЫ ТІЛІН ДАМУ

Ахтанова Салтанат Кубейбековна

п.ғ.к., доцент Л.Н.Гумилев ат. ЕҰУ, Астана, Қазақстан

E-mail: salta0378@mail.ru

Муталиева Ардак Шагаевна

п.ғ.к., доцент Л.Н.Гумилев ат. ЕҰУ, Астана, Қазақстан

E-mail: mutalieva.ardak@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың жеке ерекшеліктері ескеріле отырып, олардың қарым-қатынасын ұйымдастырудың педагогикалық шарттары теориялық тұрғыдан негізделген; қолданылған әдістердің тиімділігін растайтын эксперименттік зерттеу деректері келтірілген.

Кілт сөздер. Жеке көзқарас; даралық; темперамент; қарым-қатынас; ойын.

Адамдар арасындағы жеке айырмашылықтар айқын дәлел болып табылады. Демек, оқу-тәрбие үдерісінде баланың сөйлеуін дамытуда жеке ерекшеліктерді, әр балаға әсер ететін ішкі жағдайларды ескеру қажет.

Біздің болашақ мамандардың балабақшада өтетін тәжірибе барысындағы мақсаты әр баланың жан-жақты дамуын, тілінің дамуын және жеке тұлғалық шығармашылық әлеуетін анықтау арқылы баладағы даралықты қалыптастыруды қамтиды.

Мектепке дейінгі балалардың сөйлеуін дамытуда тәрбиелеу мен оқытудың жаңа формалары мен әдістерін іздеу жеке көзқарас мәселесіне көбірек көңіл бөлудің қажеттілігімен байланысты. Ғалымдар бұл тұжырымдаманы балалардың сөйлеуін дамытудағы білім беруді интеграциялау аясында қарастырады, сонымен бірге олар баланы ойын арқылы оқыту арқылы жеке белсенділігі мен ересектердің іс-әрекеттері арасындағы тепе-теңдіктегі іс-әрекетті ұйымдастырудың әртүрлі формаларын қолдану арқылы нәтиже көрсетеді.

Отандық және шетелдік мектепке дейінгі педагогиканың көптеген өкілдері балалардың сөйлеуін дамытуда жеке дара қарау мәселесіне назар аударады. Қазірдің өзінде педагогикалық жүйеде балалардың сөйлеуін дамытуда жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оларды тәрбиелеу және білім беру процесін құру қажеттілігі туралы айтады [1,3-6].

Психологтар баланың сөйлеуін дамытуда жеке дара қарау мәселесін зерттей отырып, жеке тұлғаны қалыптастыру процесінде адамның жоғары жүйке қызметінің ерекшеліктерінің маңыздылығын атап өтті, өйткені темперамент белсенділікті, өнімділікті, өзгертін жағдайларға бейімделудің жеңілдігін, мінез-құлықтың тепе-теңдігін анықтайды. Адамның сөйлеуінің дамуының маңызды салаларының бірі-қарым-қатынас. Ғалымдар баланың есте сақтау, зейін, ойлау сияқты жоғары психикалық функциялары алдымен ересектермен қарым-қатынаста қалыптасатынын, содан кейін ғана толығымен ерікті болатынын атап өтті [2]. Ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынас барысында бала адами қатынастардың заңдары мен нормаларын біледі.

Әрбір баланың қарым-қатынас мәселелері болуы мүмкін екенін атап өткен жөн, өйткені кез-келген психикалық функция сияқты қарым-қатынас жасау қабілеті адамның әлеуметтік тәжірибесінің нәтижесі болып табылады. Д. Б. Эльконин проблемалы баланың бірқатар ерекшеліктерін көрсетеді [6]. Бұл қасиеттер құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас процесін қиындатады және мұндай қарым-қатынастың нәтижелері баланың одан әрі психикалық дамуын анықтайды.

Балалардың ерекшеліктерін және олардың ересектермен, құрдастарымен қарым-қатынасын талдау негізінде ғалымдар олармен жұмыс жасаудың үш негізгі бағытын анықтайды. *Біріншіден*, баланың айналасындағы адамдарға деген қызығушылығын ояту керек, оны олардың мүдделері мен қажеттіліктері туралы ойлауға мәжбүр ету керек. Мұндай ақпарат балаға өзіне деген көзқарастың шынайы сипатын объективті түрде анықтауға көмектеседі, ал басқаларға қызығушылық пен назар аудару, олардың мүдделері мен мақсаттары туралы ақпарат ықтимал келіспеушіліктердің орнын толтыруға мүмкіндік береді (мысалы, егер бір ойында келіспеушіліктер болса, жаңасын бірге бастауға болады). Осылайша, қарым-қатынас дағдыларын оңтайландыру бойынша жұмыстың бірінші бағыты балаларды күрделі, соның ішінде жанжалды жағдайларда өзара тиімді шешімдерді бірлесіп іздеуге үйретуге, айналасындағы адамдар туралы ақпаратты іздеуге және түсінуге, басқаларды тыңдау және оларға қызығушылық таныту қабілетін дамытуға бағытталған.

Ерекше балалардың қарым-қатынас функцияларын дамытудың екінші бағыты олардың жағдайын өзін-өзі реттеу әдістерін үйретумен байланысты, бұл оларға жанжалдың билігінен шығуға мүмкіндік береді, осылайша олардың әлеуметтік икемділігін қалпына келтіреді. Зерттеу көрсеткендей, мектепке дейінгі мекеменің басты міндеті-тұлғаға бағытталған білім беру идеяларын жүзеге асыру. Диагностиканың нәтижелері бойынша эксперименттің анықталған кезеңінде мектеп жасына дейінгі баланың жеке ерекшелігі айқын көрінеді деген қорытынды жасауға болады. Балалар белсенділік деңгейімен, жағымды және жағымсыз эмоциялардың басым болуымен, сөйлеу, қарым-қатынас, қоршаған әлемді тану құралдарымен ерекшеленеді. Даралық, ең алдымен, адамның іс-әрекетінің динамикалық жағын сипаттайтын және психикалық белсенділік пен эмоционалдылыққа әсер ететін темпераментті құрайды. Сондықтан баланың жеке типологиялық ерекшеліктерін тәрбиелеу мен оқытуда ескеру маңызды.

Қарым-қатынас сипатын талдау әр түрлі типтегі балаларда осы функцияны оңтайландыру үшін түзету және дамыту жұмыстарының жолдарын анықтауға мүмкіндік берді. Даралықты толыққанды дамытудың басты шарты-түсіністікке, төзімділікке, мейірімділік пен сүйіспеншілікке негізделген әр түрлі іс-әрекеттерде және қоршаған ортамен қарым-қатынаста баланың оңтайлы еркіндігін қамтамасыз ету.

Сангвиник темперамент типіндегі балалармен жұмыс әртүрлі тапсырмаларды, жанды ойындарды және олардың арасындағы міндетті релаксация үзілістерін қамтиды. Бала өте көпшіл болғанымен, оның көптеген достары бар, бірақ оның сүйіспеншілігі таяз, ол жолдастарын түсінуге, олардың сезімдеріне енуге тырыспайды. Көптеген ойындардың маңыздылығы - оларда бәрі физикалық байланысқа негізделген. Мысалы, «достық пен мейірімділік – біздің ең жақсы достарымыз», «достық сезімдерін қалай дұрыс білдіруге болады» деген тақырыптардағы баланы баулу жұмыстары - бұл балаға айналасында оны қабылдайтын, онымен ойнағысы келетін және араласқысы келетін басқа балалар бар екенін сезінуге көмек.

«Комплимент», «жылы сөздер» жаттығулары балаларға бір-біріне жағымды сөздер айтуды, бір-бірінен жағымды қасиеттерді байқауды үйретеді. Сондай-ақ, сангвиниктермен «науқас Досыңа көмектес», «ойыншықты жөндеуге көмектес», «басқа адамға жылу бер» сияқты жағдайларды ойын арқылы берген жөн. Осы типтегі тағы бір жаттығу – «сәтсіздік жолағы», онда педагог әр балаға кезек-кезек кеңес береді, оған қиын жағдайларда қалай әрекет ету керектігін айтады, әлеуметтік құзыреттілікті жетілдірумен қатар, эмпатия сияқты қасиеттерді қалыптастырады.

Сангвиник балаларда қарым-қатынас дағдыларын дамыту үшін олармен жиі әңгімелесу маңызды, оның барысында балалар әңгіменің әрбір қатысушысын мұқият тыңдауға, барлық идеяларды кезекпен талқылауға үйренді, өте ұзақ және жылдам сөйлемей, өз көзқарастарын анық білдіруге үйренеді.

Флегматик типтегі балалар тобы мінез-құлқындағы ұстамдылығымен, сергектігімен ерекшеленеді. Флегматик балаларды жанама істерінен алшақтату үшін жұмыстың басталуына қатты қошемет көрсетіледі. Біздің тәжірибемізде қолданған зейінді арттыруға арналған алғашқы жаттығуымыз «мені қайтала» болды. Бұл жаттығу ересектерге арналған және балаларға қол шапалақтауды, жаттығуды қайталауды қамтиды. Флегматик типті балаларға «көңілді жаттығу»

ойыны қатты ұнайды, онда олар әртүрлі жануарлардың қимылдарын көрсетуі мүмкін, қимылды қайталап, үнін дыбыстайды.

Флегматик типті балалар ертегілерді тыңдағанды және қиялдағанды ұнатады. Бірлескен әңгімелесуді қолдау дағдыларын дамытуда «Қызыл телпек» ертегісінің желісімен жүргізілген ұйымдастырылған әрекет бақыланды. Әңгіменің мақсаты осы шығарманың кейіпкерлерін талқылау болды, содан кейін барлық балалар кезек-кезек осы ертегінің соңын қысқаша ұсынды және ең ұнаған нұсқа сахналады. Рөлдерді бөлу кезінде балалар бастама көтермеді, әркімге оның рөлін тағайындауға тұра келді. Әрекеттер эмоционалды емес, ұқыпты және реттелген болды.

Кішкентай флегматик типіндегі балалар «Бір қазан сүт», «Торғай мен тышқан», «Су жүрек қоян» ертегі кейіпкерлерін талқылауда жанашырлық пен қуаныш сезімдерін білдірді. Әрі қарай, флегматик типтегі балаларға өздерінің әлеуметтік мәртебесі мен ақпарат алу сияқты қасиеттерді дамытатын күрделі міндеттер берілді, өйткені флегматиктер сынға немқұрайлы қарайды. Ол үшін балаларға қандай да бір жануарды бейнелеу және өздеріне баға беру ұсынылды. Балалардың көргендерін талқылауы басталған кезде, олар кезек-кезек өз ескертулерін және ең бастысы тілектерін білдірді.

Содан кейін балалар жасалған ескертулерді ескере отырып, жануарларын қайтадан көрсетті. Балалардың бейнелері әлдеқайда жанды болды. Балаларды дұрыс сынға үйрету үшін біз оларға адамдардың іс-әрекеттерін бағалауды үйретеміз. Бұл әрекеттерді ойнаған жағдайлардан мысал келтірсек: «бала жасына қарай кішісін шақырады», «бала анасына ауыр сөмкені көтеруге көмектеспейді» және т.б. Флегматик балалармен қарым-қатынас дағдыларын дамытуға арналған сабақтарда бейнелеу, ән, музыкалық шығармашылықтың болуы маңызды. Флегматик балаларды қызықтыру керек, бірақ үнемі жігерлендірмеу керек, өйткені балалар мақтауға үйреніп, оған немқұрайлы қарайды.

Холерик типіндегі балалармен жұмыс жасаудағы басты назарды альтруизмді, әділеттілік сезімін, басқа адамдардың сезімдеріне назар аударуды дамытуға аударған жөн. Бұған, тәжірибеде «сиқыршылар» деп аталатын жаттығулардың бүкіл сериясы арналды. Сонымен, «Сиқырлы дүкен» жаттығуы балаларға кез-келген сиқырлы затты (сиқырлы таяқша, өздігінен ұшатын кілем, жылдам жүретін етік, көрінбейтін қалпақ) сатып алуға болатын жағдайды ұсынады, бұл оларға не үшін қажет екенін егжей-тегжейлі түсіндіру үшін. Сонымен бірге, баланың таңдаған затын өз мүддесі үшін емес, басқалардың пайдасына пайдаланғысы келетін жауаптары ерекше атап көрсетіліп, көтермеленеді. Холериктер өте импульсивті, жанды, жігерлі болғандықтан, сабақтарға релаксация үзілістері бар көптеген ойындар енгізіледі.

Балалардың этикалық дамуына ертегі кейіпкерлерінің мінезі туралы ойлау ықпал етеді, сондықтан жетекші сұрақтар қолданылады: бұл кейіпкер жақсы ма, жаман ба? Батыл немесе ұялшақ па? Неліктен? Пайымдау барысында балалар мейірімділік, батылдық, ашкөздік, ұялшақтық сияқты адами қасиеттердің мәнін түсінеді. Холерик балалар жалпы әңгімені жалғастыруды үйренуі үшін талқылау үшін «біздің балалар қаласы», «әлемдегі ең жақсы кейіпкер» т.б. тақырыптар ұсынылады.

Балалармен жүргізілген осы жұмыстардың нәтижесінде, біз холерик темпераментті типті балаларда эмоционалды жағдайларда өзін-өзі реттеу дағдыларын дамыту, қарым-қатынас функцияларын жақсарту жұмыстары айтарлықтай жеңілдейтінін байқадық. Осы мақсатта біз балаларға күшті жағымсыз эмоциялардан өз бетінше арылуға үйретіп, оларға бұл эмоциялар достықты, ортақ ойынды ойнауға кедергі болатынын түсіндірдік. Мінез-құлықтағы жанжал мен агрессивтілік темпераменттің осы түріне тән болғандықтан, балалардың бұл қиын жағдайларды реніш, жанжал немесе кету арқылы емес, жанжалдан шығудың тиімді жолын іздеу арқылы шеше алуы маңызды.

Сонымен қатар, біз холерик типіндегі балаларда олардың импульсивтілігіне байланысты «бәрі мүмкін» деген әсер болатынын ескердік. Әдетте, мұндай балалардың өзін-өзі бағалауы жоғары, олар кейде агрессивті болады, өйткені олар көшбасшылыққа ұмтылады, сондықтан балаларда өзін-өзі бағалау қабілетін дамыту қажет. Холерик типті балалар үшін музыка, би, қозғалыс сабақтары өте маңызды. Олар балаларға еркіндік пен қуаныш сезімін береді, ойын бастамасына ықпал етеді, моториканы ынталандырады.

Меланхолик типті балалар тез шаршайды, олар үшін күн тәртібі, сабақтар мен демалыстардың ауысуы маңызды. Сондықтан меланхолик типіндегі балалармен сабақтарымыз релаксация үзілістерімен кезектесіп отырды. Қалыптастырушы эксперимент жүргізгеннен кейінгі балалардың қарым-қатынас ерекшеліктерін, эксперименттік зерттеу нәтижелерін талдау, әртүрлі типтегі балалардағы қарым-қатынасты оңтайландыруда қолданған әдістердің тиімділігін дәлелдеді.

Қорытындылай келе, жеке көзқарас мәселесін баланың іс-әрекетін, айналасындағыларға деген көзқарасын, оның мүдделерін ескере отырып қарастыру қажет. Жеке көзқарасты жүзеге асырудың маңызды шарты - әр балаға қатысты топтық және сараланған тәсілдердің үйлесімін табу. Жеке көзқарас тәрбиешіден үлкен шыдамдылықты, баланың психикасының күрделі көріністерін түсінуді талап етеді. Балаға жеке көзқарасты дұрыс жүзеге асырудың шарттарының бірі - мектепке дейінгі мекеме мен мектеп арасындағы сабақтастық, ата-аналардың ықпалдастығы. Балалар арасындағы қарым-қатынас салауатты әлеуметтік ортада, олардың «үнін» есту арқылы ұйымдастырылған дамытушы заттық кеңістікте дұрыс жүрген жағдайда балалардың психикалық және физикалық қабілеттерін толыққанды дамытуға мүмкіндік бар.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. 513888. Избранные педагогические сочинения / И. Коменский; переводчики н. П. Степанов, Д. Н. Корольков, А. А. Красновский [Электронный ресурс]. – М.: Издательство «Юрайт», 2023. – 440 с. - (о, антологии). - URL: <https://urait.ru/bcode/517210>
2. Выготский Л.С. Когнитивная психология. Избранные труды [Электронный ресурс]. – М.: Издательство «Юрайт», 2023. – 281 с. - (хронология). - URL: <https://urait.ru/bcode/>
3. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 т. Т. 4 / составители: М.Д. Виноградова, А.А. Фролов. - М.: Педагогика, 1984. - 400 с.
4. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. – М.: Концепт, 2016. – 312 с. - (гуманитарное образование).
5. Ушинский К. Д. Воспитание человека как предмет: экспериментальная педагогика. антропология. – М.: Ярмарка Пресс, 2004. – 574, [1] С.
6. Эльконин Д. Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте // Психическое развитие в детском возрасте: избранные психологические труды / Д.И. Под редакцией Фельдштейна. - 2-е издание, стереотипное. – М.: Изд-во «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. – С. 66-86.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ БАЙЛАНЫСТЫРА СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДАҒЫ ОҚЫП БЕРУ ӘДІСІНІҢ РӨЛІ

Дәуірбаева Дана Сәбитқызы

Докторант, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Dauirbaeva95@bk.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде балалардың байланыстыра сөйлеу тілін дамытуда оқып беру (read-aloud) әдісін қолданудың маңыздылығы қарастырылады. Шетелдік тәжірибелерге, соның ішінде Швеция мысалына сүйене отырып, оқып берудің тілдік дағдыны жетілдірудегі әлеуеті сараланады. Зерттеудің мақсаты – мектепке дейінгі ұйымдарда оқып беру арқылы балалардың байланыстырып сөйлеу қабілетін дамыту жолдарын көрсету және педагогтердің осы бағыттағы көзқарастары мен тәжірибелерін сипаттау.

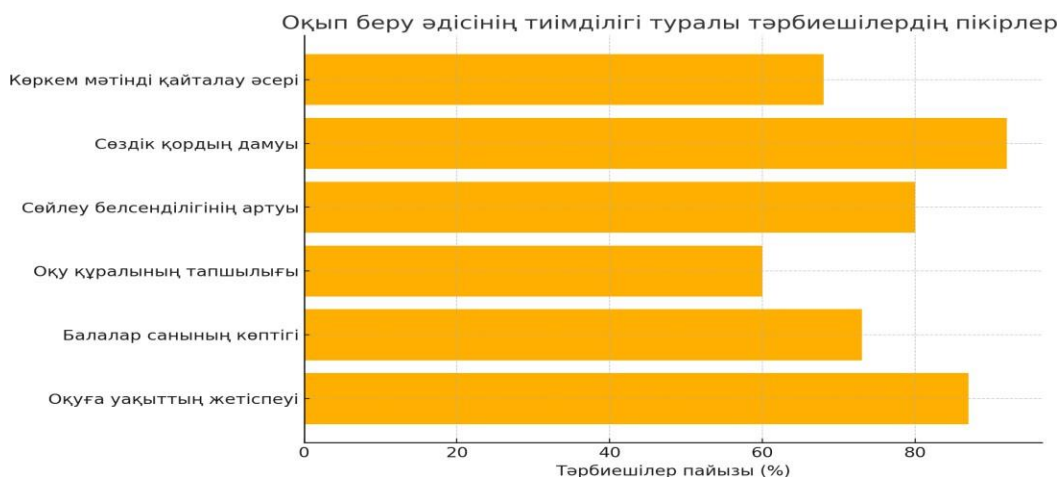
Кілт сөздер. Байланыстыра сөйлеу, мектепке дейінгі білім, оқып беру, тілдік даму, тәрбиешінің көзқарасы, кәсіби даму, әдістемелік қолдау.

Мектепке дейінгі кезең – баланың тілдік дамуының қарқынды жүретін уақыты. Осы кезеңде сөйлеудің күрделі формалары қалыптасады, соның ішінде байланыстырып сөйлеу қабілеті ерекше мәнге ие. Байланыстыра сөйлеу дегеніміз – ойды логикалық түрде тізбектеп, жүйелі жеткізу, яғни тілдік бірліктерді бір-бірімен байланыстыру арқылы мағыналы мәтін құрау. Бұл қабілетті дамытуда көркем әдебиеттің және оқып беру әдісінің орны ерекше. Виготскийдің көзқарасы бойынша, бала дамуы ең алдымен әлеуметтік өзара әрекет арқылы жүзеге асады. Ол

«жақын арадағы даму аймағы» ұғымын енгізе отырып, ересектер мен білікті серіктестердің көмегімен бала өзінің әлеуеттік мүмкіндіктерін жүзеге асыра алатынын дәлелдеді [1, 45-б.]. Ульенс еңбектерінде көрсетілгендей [2, 121-б.] дидактикалық тәсілдері балалардың тілдік дамуындағы әлеуметтік өзара әрекеттестіктің маңызын көрсетеді. Бұл теорияларға сәйкес, ересектер мен балалар арасындағы өзара байланыс (мысалы, оқып беру барысында) баланың ойлау, сөйлеу және түсіну қабілеттерін кеңейтеді. Сонымен қатар, Шедд пен Дьюк зерттеулерінде [3, 22-б.] оқып беру баланың фонематикалық танымын, сөздік қорын, және мәтінді түсінуін арттыратыны дәлелденген. Сондай-ақ, балалардың сөйлеу белсенділігін арттыруда әңгімелеу әдісі мен оқиғалар желісін қайталау, сұрақ-жауап тәсілдері де ерекше әсер ететіні зерттеулермен көрсетілген [4, 10-б.].

Зерттеуімізде сапалы әдіснама (qualitative approach) қолданылды. Алматы қаласындағы №182 бөбекжай-балабақшасындағы бес тәрбиешімен фокус-топтық сұхбат жүргізілді. Тәрбиешілерге оқып беру жағдайлары бейнетаспа арқылы көрсетіліп, сол негізде олардың көзқарастары мен тәжірибелері талқыланды. Зерттеу барысында тәрбиешілердің балалармен оқып беру процесіндегі өзара әрекеті, жаңа сөздерді түсіндіруі, және балалардың сөйлеуге тартылу деңгейі бақыланды [5, 500-б.]. Сонымен қатар, кейбір тәрбиешілермен жеке интервьюлар жүргізіліп, олардың әдістемелік ұстанымдары мен оқуға деген ынтасы талданды.

Төмендегі диаграммада оқып беру әдісінің түрлі аспектілері бойынша тәрбиешілердің пікірлері пайыздық көрсеткішпен берілген.

Ұйымдастырушылық мәселелер: Көптеген тәрбиешілер оқуға уақыт таппайтынын, ал топтағы балалар санының көптігі байланыстыра сөйлеуді дамытуға кедергі екенін айтты. Сонымен қатар, оқу құралдарының жеткіліксіздігі, балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келетін материалдардың тапшылығы да атап өтілді.

Әлеуметтік өзара әрекет: Оқып беру балалардың бір-бірімен және педагогпен байланыс орнатуына, сөйлем құрау, пікір айту дағдыларына оң әсер ететіні байқалды. Кейбір тәрбиешілер оқып беру арқылы балалардың бір-біріне сұрақ қою, әңгімені жалғастыру, көзқарас білдіру секілді коммуникативтік дағдыларының артқанын атап өтті.

Тілдік даму: Тәрбиешілер балалардың жаңа сөздерді тез қабылдап, оларды сөйлем ішінде қолдануға талпынатынын жеткізді. Балалар мәтін мазмұны бойынша өз ойларын айтып, сұрақтар қойып, пікір білдіруге қызығушылық танытты. Сонымен қатар, көркем мәтіндердің қайталануы арқылы балаларда сюжеттік құрылымдарды тану, оқиғаны жүйелеу дағдылары қалыптасқаны байқалды [6, 245-б.].

Зерттеу барысында тәрбиешілердің арасында оқып беру әдісін мақсатты түрде қолданатындар да, оны тек тыныштандыру немесе уақыт өткізу құралы ретінде қабылдайтындар да кездескені анықталды. Кәсіби біліктілігі жоғары тәрбиешілер оқуға дейінгі дайындық, мәтінді талдау, балалармен диалог жүргізу сияқты әдістемелік тәсілдерді жиі қолданатыны байқалды. Бұл нәтижелер кәсіби даму курстары мен әдістемелік қолдаудың қажеттілігін көрсетеді.

Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде байланыстыра сөйлеу тілін дамытуда оқып беру әдісі тиімді құрал бола алады. Ол үшін тәрбиешілерге әдістемелік қолдау

көрсету, кәсіби дамуына жағдай жасау қажет. Сонымен қатар, күнделікті тәжірибеде оқып беруді тек тыныштандыру немесе көңіл көтеру құралы емес, тілдік даму құралы ретінде жүйелі енгізу қажет. Балалардың сөйлеу белсенділігі мен ойлау қабілетін жетілдіру үшін оқып беру процесінде сұрақтар қою, мәтін бойынша пікір білдіру, сюжеттік мазмұнды талдау секілді әдістерді кешенді түрде қолдану ұсынылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Выготский Л.С. (1986). Мышление и речь. М.: Педагогика.
2. Ульенс М. (1997). Дидактика: Теория, рефлексия и практика. Лунд: Студентлиттератур.
3. Shedd, M.K., & Duke, N.K. (2008). The power of planning: Developing effective read-alouds. *Young Children*, 63(6), 22–27.
4. Бек пен МакКоун тұжырымдарына сәйкес [4, 10-6.] (2001). Text talk: Capturing the benefits of read-aloud experiences for young children. *The Reading Teacher*, 55(1), 10–20.
5. Ньюман зерттеулерінде [5, 500-6.] (1996). Children engaging in storybook reading: The influence of access to print resources, opportunity and parental interaction. *Early Childhood Research Quarterly*, 11(4), 495–513.
6. Dickinson, D.K., & Caswell, L. (2007). Building support for language and early literacy in preschool classrooms. *Early Childhood Research Quarterly*, 22(2), 243–260.

ПОТЕНЦИАЛ РЕДЖИО-ПОДХОДА КАК ОТВЕТ НА ПРОБЛЕМЫ РЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ В ДОШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ И ЕГО ОЦЕНКА ПО ШКАЛЕ ECERS-3

Турбекова Жибек Сериковна

Учредитель ТОО «Бүлдіршін – 2012» детский сад и семейный центр Abadan,
Астана, Казахстан, E-mail: zhibek.turbekova@mail.ru

Аннотация. В статье раскрывается потенциал Реджио-подхода как среды, способствующей естественному речевому развитию дошкольников. Приводятся практические примеры, рассматриваются условия, соответствующие шкале ECERS-3, и подчеркивается значимость зоны ближайшего развития как основы для формирования живой, осмысленной речи.

Ключевые слова. Речь дошкольников, Реджио-подход, ECERS-3, речевая среда, зона ближайшего развития, проектная деятельность, визуальные высказывания, свободная игра, детская инициатива, коммуникативное развитие.

Развитие речи в дошкольном возрасте — ключевой показатель общего психического и личностного развития ребёнка. По мнению Л.С. Выготского, речь формирует не только мышление, но и социализацию, эмоциональный опыт и поведение ребёнка в социуме[1]. Современные исследователи указывают, что снижение речевой активности у дошкольников связано с цифровизацией, нарушением коммуникативной среды, ограниченным участием ребёнка в живом диалоге.

Проблема усугубляется тем, что в ряде образовательных программ речь рассматривается как отдельная область, а не как естественный результат повседневного взаимодействия и исследовательской деятельности ребёнка. В этом контексте актуализируется необходимость поиска альтернативных, естественно развивающих подходов к речевому развитию.

Реджио-подход, вдохновлённый педагогической философией Лориса Малагуцци предлагает иную парадигму: речь рассматривается как один из «ста языков» ребёнка, то есть способов самовыражения[2]. Важнейшим элементом здесь становится среда, наполненная смыслом, в которой у ребёнка есть право на вопрос, гипотезу, объяснение, обсуждение и оформление собственных мыслей.

Речевая активность детей развивается не через отдельные занятия, а органично пронизывает весь образовательный процесс. Среда становится полноценным участником педагогического взаимодействия — «третьим педагогом». В нашем детском саду использование визуальных дневников и «говорящих стен» стало важной частью речевой среды. Так, в рамках проекта «Что

может дать нам одна косточка?» дети вместе с педагогами вели коллективный визуальный дневник, в который ежедневно заносились детские наблюдения, фотографии, зарисовки, а рядом фиксировались их собственные высказывания: «Я посадил косточку, и она спит в земле», «Земля — это кровать для косточки». Эти фразы распечатывались и размещались на стенде в группе. В процессе дети не только наблюдали за ростом растения, но и учились формулировать мысли, делиться переживаниями, уточнять слова.

Мы принципиально не используем готовую печатную продукцию — плакаты, схемы, карточки с правилами и алгоритмами. Вместо этого все визуальные материалы, связанные с правилами поведения, алгоритмами действий или классификацией предметов и явлений, дети создают самостоятельно в процессе совместного обсуждения и реального опыта[3].

Например, после нескольких случаев разлитой воды в зоне для опытов дети сами пришли к мысли, что нужно создать «правила для экспериментов». Вместе с педагогом они обсудили, что важно делать и чего не стоит, нарисовали свои правила, придумали подписи и оформили плакат: «Берём по очереди», «Вытираем, если пролили», «Спрашиваем, можно ли». Эти высказывания и изображения были размещены рядом с экспериментальной зоной и использовались в повседневной деятельности.

Также важным элементом, способствующим развитию речи, являются *маркировки и обозначения*, выполненные самими детьми в игровых зонах, которые организованы в соответствии с требованиями шкалы ECERS-3. Согласно этой шкале, одна из ключевых позиций — это наличие разнообразных и насыщенных материалов в каждой игровой зоне, а также доступных для детей обозначений, помогающих им ориентироваться в пространстве и действовать самостоятельно[4]. Все названия, схемы и подписи дети создают сами. Например, в строительной зоне дети нарисовали вывеску «Место для башен», в зоне ролевых игр появились таблички «Салон красоты», «Поликлиника», «Касса», а на контейнерах с материалами — подписи: «Камушки для моста», «Детали для машины», «Карандаши для открыток».

Подобная практика даёт детям колоссальный опыт: они не просто усваивают правила — они формулируют их своими словами, договариваются, обсуждают, визуализируют, то есть задействуют активную речь, логическое мышление, навыки аргументации и самоорганизации. Это создаёт прочную основу для формирования предпосылок к грамотности: понимание структуры текста, связи между словом и действием, умение выстраивать высказывания в логической последовательности и доносить свои мысли до других.

«Говорящая стена» в коридоре стала местом, где родители могли прочитать детские высказывания, а сами дети с гордостью рассказывали, где именно написано их мнение. Этот живой обмен способствовал развитию связной речи, расширению словарного запаса и формированию у детей чувства значимости собственного голоса в общем образовательном пространстве[5].

Всё пространство детского сада наполнено смыслом и побуждает ребёнка к выражению своих идей через слова, рисунки, символы и рассказы. В отличие от привычных, «правильных» и симметричных стен, которые часто встречаются в традиционных детских садах, коридоры нашего учреждения на первый взгляд могут показаться неструктурированными для тех, кто заходит к нам впервые. Однако за кажущейся спонтанностью скрывается глубокий смысл и живая педагогика. На стенах и даже на окнах размещены визуализированные детские высказывания — это фразы, сказанные ребёнком в определённый момент наблюдения, исследования или игры, зафиксированные педагогом и оформленные вместе с детьми. Каждое высказывание не случайно: у него есть контекст, связанный с конкретной ситуацией, проектом или переживанием. Дети сами выбирают, куда прикрепить свою фразу, могут рассказать, по какому поводу они это сказали, когда именно это было, и что для них это значит.

Такая среда становится настоящим пространством диалога, в котором речь ребёнка не просто услышана, но и *признана значимой*. Это формирует у детей уверенность в своей мысли, обостряет внимание к языку, побуждает прислушиваться к другим и обогащает речевую практику. Пространство говорит голосом самих детей — и именно в этом проявляется одна из главных ценностей Реджио-подхода[6].

Одним из ярких примеров реализации совместного исследования в нашем детском саду стало *проектное исследование архитектуры Казахстана*. Инициатива возникла после экскурсии по городу, когда один из детей, рассматривая здание с куполом, спросил: «Почему крыша круглая, как шапка?». Этот живой интерес стал отправной точкой для целого проекта, в котором дети начали изучать архитектурные особенности родного города и страны.

В ходе проекта они рассматривали фотографии Байтерека, Хан-Шатыра, мечети Хазрет Султан, мавзолея Ходжи Ахмета Яссауи, делали зарисовки, конструировали и лепили элементы зданий. Обсуждая увиденное, дети задавали вопросы: «Почему у мечети так много башен?», «А кто придумал такую высокую башню, как Байтерек?», «Почему юрта круглая?». Эти вопросы фиксировались педагогами и становились поводом для дальнейшего исследования. В процессе обсуждения дети формулировали гипотезы, высказывали свои версии: «Юрта круглая, чтобы ветер её не уносил», «Наверное, купол — чтобы было больше воздуха внутри».

Речь в этом контексте становилась не просто средством общения, а инструментом осмысления реальности. Дети учились уточнять мысли сверстников, аргументировать, сравнивать, строить логические цепочки. Они использовали различные формы выражения — устные рассказы, схемы, рисунки, макеты, что способствовало обогащению речевого опыта.

Важно отметить, что вся проектная деятельность разворачивалась *в зоне ближайшего развития*, о которой писал Л.С. Выготский. Педагог создавал условия, в которых ребёнок, действуя в сотрудничестве со взрослым и другими детьми, мог сделать шаг за пределы актуального уровня развития. Благодаря поддержке, ненавязчивым вопросам и среде, побуждающей к наблюдению и размышлению, дети осваивали новые способы выражения, строили более сложные речевые конструкции, учились задавать вопросы и искать ответы. Именно в такой живой совместной деятельности, где соединяются интерес, опыт и речь, закладываются прочные основы речевого и когнитивного развития.

Завершением любого исследования часто становится публичное представление результатов. Дети с удовольствием рассказывают о ходе проекта, демонстрируют свои работы и делятся впечатлениями с родителями, педагогами, сверстниками [7]. Это важный этап, развивающий монологическую речь, умение выстраивать логический рассказ, удерживать внимание аудитории и выражать собственные мысли связно и последовательно.

У нас нет искусственно созданных «уроков речи», но каждое взаимодействие — это возможность для ребёнка услышать, подумать, сформулировать и быть услышанным. Такой подход формирует живую, функциональную речь, основанную на собственном опыте ребёнка и его искренней потребности в самовыражении. В международной шкале ECERS-3 особое внимание уделяется показателям, связанным с развитием речи и грамотности (Language and Literacy). В рамках оценки учитываются такие аспекты, как количество и качество разговоров и обсуждений между педагогами и детьми, степень вовлечённости ребёнка в диалог, его инициативность в коммуникации, доступность книг и материалов для письма, а также естественное использование языка в контексте игр и повседневной жизни [4]. Значимым показателем также выступает формирование у детей навыков смыслового чтения и слушания.

Шкала ECERS-3 позволяет объективно зафиксировать не только уровень речевой активности детей, но и условия, которые создаются в образовательной среде для её поддержки и развития. В учреждениях, вдохновлённых Реджио-подходом, оценка по этим критериям показывает устойчиво высокие результаты [4]. Это становится возможным благодаря созданию многоязыковой и насыщенной визуально-речевой среды, в которой активно используются тексты, детские высказывания, обсуждения текущих проектов. Существенную роль играет гибкая и наблюдательная позиция педагога, который способен поддерживать и развивать инициативу ребёнка в коммуникации. Кроме того, в образовательный процесс органично интегрированы все возможные формы выражения — от устной и письменной речи до графических, художественных и телесных форм, что способствует всестороннему языковому и коммуникативному развитию ребёнка.

В одной из младших групп были организованы зоны сюжетно-ролевой игры, строительная зона, зона сенсорных игр и уголок уединения. Все зоны были открыты для свободного выбора и содержали разнообразные доступные материалы, соответствующие возрасту детей.

Пространство наполнялось предметами реального мира: кастрюлями, деревянными ложками, мягкими куклами, миниатюрной мебелью, строительными блоками, натуральными материалами. Во время свободной игры в ролевой зоне несколько детей начали «играть в семью». Сначала они молча распределяли роли, затем стали называть себя по именам: «Я мама», «Ты — папа», «А я — сестрёнка». Далее игра перешла в более активную фазу: дети начали имитировать бытовые действия и сопровождать их речью: «Я готовлю суп», «Ты ушёл на работу», «Пора спать», «Мама, где моя кукла?». Педагог не вмешивался, а мягко поддерживал игру, подкидывая идеи: «Что вы сегодня будете готовить?», «Кто принесёт продукты?». Это побуждало детей формулировать фразы, уточнять друг у друга намерения, имитировать диалоги взрослых. В строительной зоне дети обсуждали, что именно они строят: «Это мой дом», «А у меня будет мост», «Ставь сюда, чтобы не упало». Их речь становилась более целенаправленной, связной, наполненной глаголами, вопросами и логикой действий[8].

Благодаря свободе выбора, продуманной среде и ненавязчивой поддержке взрослого у детей формировались речевые навыки в естественном контексте. Игра давала возможность развивать диалогическую речь, расширять словарный запас, учиться слушать и быть услышанным. Всё происходило в зоне ближайшего развития, где ребёнок, подражая и взаимодействуя со сверстниками и педагогом, делал важные шаги в освоении языка как инструмента мышления и общения.

Этот опыт показывает, что нам не нужно демонстрировать детям карточки с изображением семьи, дома или стола и обучать их заученным фразам вроде: «Это моя мама», «Это мой дом», «Я ем». Всё это дети говорят сами — тогда, когда это рождается из реального действия и личного опыта. В свободной игре, в среде, организованной по принципам ECERS-3, где каждый предмет имеет смысл и даёт импульс к действию, речь формируется *естественно* — как необходимость выразить себя, установить контакт, донести замысел.

Мы не навязываем детям готовые шаблоны, а наблюдаем, как речь разворачивается в их собственном темпе, в их зоне ближайшего развития. Именно в таких моментах — когда ребёнок не повторяет, а *произносит осознанно*, исходя из ситуации, — формируется не механическая, а живая речь, связанная с мышлением, эмоциями и опытом ребёнка.

Один из примеров создания условий для речевого и познавательного развития — это использование *пирамиды и зеркального куба* с внутренними отражающими поверхностями. Эти объекты расположены в исследовательской зоне и доступны детям для свободного взаимодействия. Когда ребёнок заглядывает внутрь, он неожиданно видит множество отражений — своего лица, рук, предметов, которые он помещает внутрь конструкции.

Один мальчик 3 лет, увидев, как его отражение повторяется в глубине зеркального куба, воскликнул: «Я там! Я ещё один!» — и стал махать рукой, проверяя, двигается ли «тот другой». Девочка, поставив внутрь прозрачный шарик, сказала: «Он как на луне... везде свет!» Дети экспериментировали: помещали внутрь куба цветные предметы, смотрели, как меняется цвет и форма в отражении, и обсуждали увиденное между собой: «Смотри, теперь зелёное стало красным!», «Он спрятался — и стал много!»

Педагог в таких ситуациях действует мягко — задаёт уточняющие вопросы, побуждает детей к высказываниям: «Что ты увидел?», «А как ты думаешь, почему так?» Эти простые на первый взгляд конструкции становятся мощным стимулом для речевой активности, так как вызывают подлинное удивление, интерес, желание делиться, объяснять, формулировать гипотезы. Всё это происходит в зоне ближайшего развития — на границе между тем, что ребёнок уже знает, и тем, что он только начинает осваивать, и именно здесь рождается живая, значимая, осмысленная речь.

Игры с тенями также играют важную роль в развитии речи и мышления у дошкольников. В нашем детском саду такие игры происходят в специально оборудованной зоне, где дети могут использовать лампы, прозрачные и непрозрачные предметы, ткани, силуэтные фигурки и собственные руки для создания теней на стене или экране.

Когда ребёнок впервые замечает, что его рука «появляется» на стене, он с удивлением восклицает: «Это я!», «Он за мной идёт!», и начинает двигаться, наблюдая, как тень повторяет его действия. Дети начинают задавать вопросы: «Почему он двигается за мной?», «А если свет

выключить — он исчезнет?», экспериментируют: «А если я поставлю кубик?», «Теперь он большой!»

Однажды в ходе таких игр дети начали создавать целую сказку с теневыми персонажами. Они придумали волка, дерево, дом, и озвучивали происходящее: «Волк идёт по лесу...», «Ой, тень спряталась!» Речь здесь развивалась естественно, как сопровождение игры и как способ выразить наблюдение, выдумку, страх, интерес. Каждый ребёнок включался в процесс на своём уровне, в зоне ближайшего развития, ориентируясь на действия и речь других детей и мягкое сопровождение взрослого.

Такие игры формируют не только речь, но и воображение, причинно-следственное мышление, понимание пространственных понятий (больше–меньше, ближе–дальше, свет–тьма) и способствуют развитию описательной и повествовательной речи. Главное — что всё это происходит через свободную игру и исследование, в атмосфере настоящего открытия.

Закключение. Таким образом, проблема развития речи в дошкольном возрасте требует комплексного подхода, в основе которого лежит уважение к речевому опыту самого ребёнка. Реджио-подход позволяет не столько «обучать речи», сколько создавать условия для её органического развития через исследование, проектную деятельность, активное слушание и диалог. А шкала ECERS-3 служит инструментом, позволяющим профессионально отразить и проанализировать эту среду.

Современное дошкольное образование, ориентированное на развитие личности, должно перейти от обучения к сотворчеству — от урока к диалогу.

Список использованной литературы

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. — М.: Педагогика, 1983.
2. Ахутина Т.В. Нейропсихология и развитие речи. — М.: ВЛАДОС, 2004.
3. Кравцова Е.Е. Психология возрастного развития. — М.: Академия, 2010.
4. Harms T., Clifford R.M., Cryer D. *Early Childhood Environment Rating Scale (ECERS-3)*. — New York: Teachers College Press, 2015.
5. Malaguzzi L. *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Experience in Transformation*. — Reggio Children, 2011.
6. Гончарова Е.Л. Речь и коммуникация в дошкольном образовании. — М.: Просвещение, 2016.
7. Lewin-Benham A. *Bringing Reggio Emilia Home: An Innovative Approach to Early Childhood Education*. — Teachers College Press, 2006.
8. Михеева И.А. Организация развивающей предметно-речевой среды в ДОО. — СПб.: Детство-Пресс, 2020.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДА ТІЛДІҢ КЕШ ШЫҒУ ДИАГНОСТИКАСЫ, СЕБЕПТЕРІ ЖӘНЕ СӨЙЛЕУДІ ҚОЛДАУ ӘДІСТЕРІ

Ж.Қ.Исаева, М.Е.Адамова, М.Н.Ерманова, А.Ж.Атызова

ф.ғ.к., доцент, ҚР Оқу-ағарту министрлігі Балаларды ерте дамыту институтының
ғылыми қызметкер;

п.ғ.м., ҚР Оқу-ағарту министрлігі, Мектепке дейінгі білім департаменті директоры,
п.ғ.м., ҚР Оқу-ағарту министрлігі Балаларды ерте дамыту институтының директоры,
Астана қ.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, ғылыми қызметкер

E-mail: manara_adamova@mail.ru

Аңдатпа. Мектеп жасына дейінгі балаларда сөйлеудің дамуының кешеуілдеуі олардың коммуникативтік дағдыларына, когнитивтік дамуына және әлеуметтік бейімделуіне ықпал ететін өзекті проблема болып табылады.

Кілт сөздер. Мектеп жасына дейінгі балалар, сөйлеудің дамуының кешеуілдеуі, мектепке дейінгі жас, сөйлеуге диагностика жүргізу, сөйлеу бұзылыстарының себептері, логопедиялық

түзету, сөйлеуді дамыту, сөйлеуді қолдау, коммуникативтік дағдылар, әлеуметтік бейімделу, түзету әдістері.

Аталған жұмыста неврологиялық, психологиялық және әлеуметтік факторларды қоса алғанда, сөйлеудің кешеуілдеуінің негізгі себептері қарастырылады. Сөйлеу тілінің бұзылыстары бар балаларды уақтылы анықтауға мүмкіндік беретін диагностикалық әдістерге ерекше көңіл бөлінеді. Сондай-ақ, логопедиялық түзету, ойын технологиялары, ата-аналармен жұмыс және оқытуда инновациялық тәсілдерді қолдану тәрізді сөйлеуді дамытуды қолдаудың заманауи және тиімді әдістеріне талдау жасалады.

Сөйлеуді дамыту баланың жалпы дамуының және оның сәтті әлеуметтенуінің маңызды құрамдас бөлігі [1-2]. Мектепке дейінгі жаста одан әрі оқыту және қоршаған әлеммен өзара әрекет ету үшін қажетті негізгі коммуникативтік дағдылар қалыптасады. Алайда, соңғы жылдары сөйлеуінің кешеуілдеуі бар балаларды қоса алғанда түрлі ауытқулары бар балалар санының артуы байқалды.

Бұл құбылыс үлкен проблемаға айналуға, өйткені ол баланың зияткерлік, эмоционалды және тұлғасының дамуына әсер етуі мүмкін. Сөйлеудің дамуының кешеуілдеуі – баланың жас ерекшеліктері нормаларына сәйкес сөйлеу дағдыларын игере алмауы. Бұл проблеманы тудырған себептерге байланысты сөйлеудің дамуы кешеуілдеуінің бірнеше түрлері бар: биологиялық (неврологиялық, генетикалық, анатомиялық ерекшеліктер), психологиялық (ортаның әсері, педагогикалық немқұрайлылық, эмоционалдық жарақаттар) және әлеуметтік факторларға байланысты (отбасында сөйлеу өзара қарым-қатынастың болмауы, көп тілді орта және т.б.).

Уақтылы диагностика жүргізу және түзету әдістерін дұрыс таңдау сөйлеудің кешеуілдеуін сәтті еңсеруде негізгі рөл атқарады. Логопедиялық жұмыс, ата-аналармен өзара қарым-қатынас, жайлы жағдайлар жасау маңызды.

Аталған тақырыптың өзектілігі сөйлеу тілінің бұзылыстары бар балалар санының артуына, диагностика мен түзетуге кешенді тәсілдің қажеттілігіне, сондай-ақ көмек көрсетудің тиімді әдістерін іздестірудің маңыздылығына байланысты. Бұл мәселені зерделеу сөйлеудің дамуының кешеуілдеуі бар балаларды қолдаудың неғұрлым тиімді әдістерін анықтауға мүмкіндік береді және олардың білім беру ортасына сәтті бейімделуіне ықпал етеді [3-4].

Сөйлеуді қолдаудың тиімді әдістерін әзірлеу сөйлеу дағдыларын қалыптастыру процесін жеделдетуге және баланың мектепке дайындық деңгейі мен одан әрі әлеуметтік бейімделуін арттыруға мүмкіндік береді. Сөйлеудің дамуының кешеуілдеуі – баланың жас ерекшеліктері нормаларына сәйкес сөйлеу дағдыларын игере алмауы [5]. Бұл жағдай сөйлеудің дамуының жеңіл баяулауынан кешенді түзетуді қажет ететін сөйлеу тілінің күрделі бұзылыстарына дейін болуы мүмкін. Сөйлеудің кешеуілдеуінің бірнеше түрлері бар: сөйлеудің функционалды кешеуілдеуі, органикалық зақымданулар салдарынан сөйлеудің кешеуілдеуі, психоэмоционалды бұзылыстарда сөйлеудің кешеуілдеуі, көп тілді ортада сөйлеудің кешеуілдеуі.

Сөйлеудің функционалды кешеуілдеуі – педагогикалық тұрғыдан көңіл бөлмеу, тәрбиенің ерекшеліктері немесе қоршаған ортаның әсері тәрізді уақытша факторларға байланысты. Жайлы жағдайлар жасалған кезде сөйлеудің дамуы қалыпқа келеді. Органикалық зақымданулар салдарынан сөйлеудің кешеуілдеуі – баланың неврологиялық немесе физиологиялық ерекшеліктерімен байланысты, мысалы, перинатальды энцефалопатия, мидың немесе есту қабілетінің бұзылуы. Психоэмоционалды бұзылыстарда сөйлеудің кешеуілдеуі – аутизм, психикалық дамудың тежелуі және сөйлеу белсенділігінің жетіспеушілігімен қатар жүретін басқа да ауытқулары бар балаларда кездеседі.

Көп тілді ортада сөйлеудің кешеуілдеуі – екі тілде сөйлейтін ортада өскен балаларда байқалады. Екі тілді бірден меңгеру қажеттілігіне байланысты бала сөйлеуінің дамуы уақытша артта қалуы мүмкін. Сөйлеудің кешеуілдеуінің себептерін ерте анықтау түзетудің оңтайлы әдістерін таңдауға және баланың табысты дамуына ықпал етеді.

Сөйлеудің кешеуілдеуіне ықпал ететін негізгі факторларды бірнеше топқа бөлуге болады:

1) биологиялық (неврологиялық және физиологиялық) факторлар:

– орталық жүйке жүйесінің перинаталдық зақымдануы (гипоксия, туғандағы жарақаттар, жүктілік кезіндегі ананың инфекциялық аурулары);

– тұқым қуалауға бейімділік;

– есту қабілетінің бұзылуы, сөйлеу аппараты құрылымындағы ауытқулар;

– мидың дамуына әсер ететін дәрумендер мен микроэлементтердің жетіспеушілігі;

2) психологиялық-педагогикалық факторлар:

– отбасында сөйлеу қарым-қатынасының жеткіліксіздігі;

– шамадан тыс қамқорлық және өзбетінше сөйлеу белсенділігін шектеу;

– психоэмоционалды жарақаттар, күйзеліс, жайсыз отбасылық жағдай

– гаджеттерді шамадан пайдалану және белсенді сөйлеуге қатыспай ақпаратты пассивті қабылдау;

3) әлеуметтік факторлар:

– құрдастарымен қарым-қатынастың жеткіліксіздігі;

– тәрбиенің жағымсыз әдістері, сөйлеуге ынталандырудың жеткіліксіздігі немесе артық болуы;

– бала түрлі тілдік модельдермен ұшырасатын екі тілді орта.

Барлық мүмкін факторларды ескеру кешенді диагностиканы жүргізуге және сөйлеуді қолдаудың неғұрлым тиімді әдістерін таңдауға мүмкіндік береді. Сөйлеудің кешеуілдеуіне диагностика жүргізу әдістері. Сөйлеудің кешеуілдеуіне диагностика жүргізу бірнеше кезеңдерді қамтиды:

1) баланың сөйлеу дағдыларын бағалау – сөздік қорды, тілдің грамматикалық құрылымын, байланыстырып сөйлеуді, фонематикалық есту мен артикуляцияны талдау;

2) психологиялық-логопедиялық тексеру – жалпы және сөйлеудің даму деңгейін, когнитивтік қабілеттерді анықтау;

3) медициналық тексеру – органикалық патологияларды анықтау үшін неврологтың, отоларинголог пен психиатрдың қарауы;

4) тесттер мен әдістемелерді қолдану – сөйлеуді арнайы тексеру, сөйлеуді түсінуге арналған тесттер, артикуляциялық жаттығулар, дыбыстарды

айтуын талдау. Диагностика неғұрлым ерте жүргізілсе, кейінгі түзету жұмысы соғұрлым тиімді болады. Диагностикалау жұмыстары Көкшетау, Қарағанды, Павлодар, Астана, Ақтөбе қалаларындағы эксперименттік жүргізу бағдарламасының негізінде анықтау эксперимент нәтижесі төмендегідей болды.

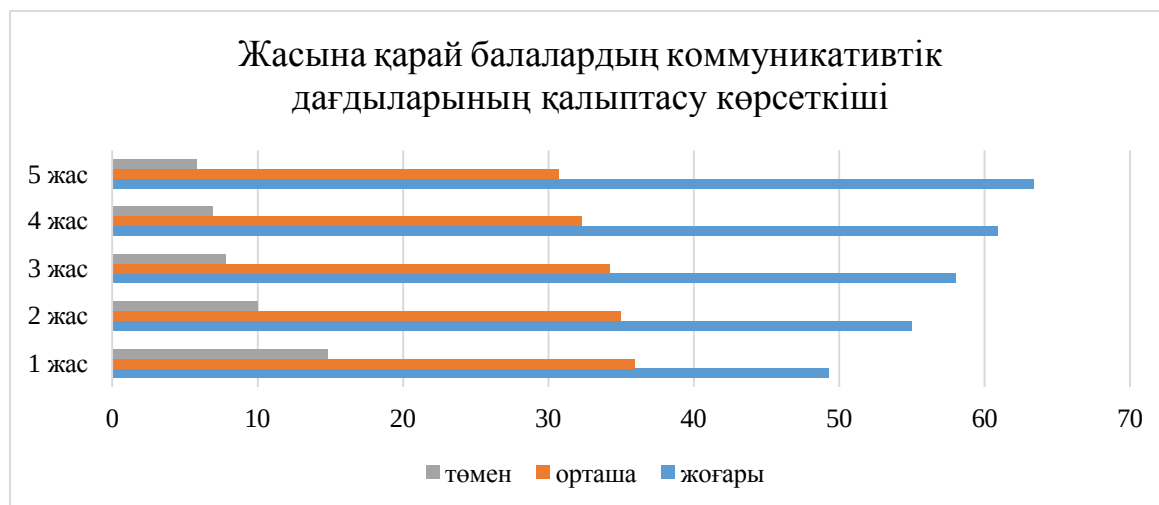
Эксперимент алаңының жұмысы барысында зерттеуші топ педагогикалық дидактиканың келесі маңызды сұрақтарына жауап іздеді: «нені үйрету керек?» (сөйлеуді дамытуда оқу мазмұны – балалардың жас ерекшелігіне сай сөздік минимумдар, клишелер (сөз тіркестері, фразалар, сөздік шаблондар)), «қалай оқыту керек?» (оқытудың әдістері, құралдары, ережелері мен ұйымдастырушылық формалары), «неге оқыту керек?» (мектепке дейінгі мекеменің оқу мақсатына сай), «кімді оқыту керек?» және «кім үйретеді?» (оқыту субъектілеріне қойылатын талаптар жүйесі), «тілді қайда оқыту керек?» (серуенде, ойын кезінде, мәдени-демалыс шараларында және т. б.) және «қашан оқу керек?» (балаларға ұйымдастырылатын әрекет түрін таңдағанына байланысты: күні бойы немесе уақыт ұзақтығы - шектеусіз).

Сенсорлық және сөйлеуді дамыту арасындағы байланыс көптеген зерттеулермен дәлелденген. Бимен және йогамен, спорттық жаттығулармен айналысу, доппен ойындар арқылы қимылдарды үйлестіруді дамыту, қимылды ойындар, нейропсихологиялық жаттығулар әдісін қолдану пайдалы болып келеді. Мектеп жасына дейінгі балаларда сөйлеудің дамуының кешеуілдеуі – баланың одан әрі когнитивтік, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына айтарлықтай ықпал ететін өзекті мәселе. Қазіргі кезде сөйлеу тілінің бұзылыстары бар балалар санының артуы байқалуда, бұл сөйлеудің кешеуілдеуіне диагностика жүргізу, түзету және алдын алу мәселелеріне мұқият қарауды талап етеді.

Жоғарыдағы суреттен мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуінің төменгі деңгейінің 10-15% пайыз екендігін, ал орташа деңгейінің 38-33% пайыз көрсеткіш екенін байқадық. Сондықтан мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуді дамытуды қолдаудың тиімді әдістері және

сөйлеудің кешеуілдеуін түзетуде логопедиялық жұмысты, отбасының, тәрбиешілер мен мамандардың қатысуын қамтитын кешенді тәсілді қажет етеді.

Сурет 1. Балалардың сөйлеу дағдыларының қалыптасуының жас ерекшелігі бойынша салыстырмалы көрсеткіші

Зерттеу сөйлеудің кешеуілдеуі түрлі: биологиялық, психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік себептерге байланысты болуы мүмкін екенін көрсетті. Жайлы жағдайлар жасалған кезде сөйлеу өздігінен қалпына келуі мүмкін, бірақ көптеген жағдайларда мамандар мен отбасы тарапынан кешенді қолдау қажет [8].

Диагностика әдістерін талдау сөйлеуді дамытудың кешеуілдеуін анықтаудың негізгі кезеңдерін айқындауға мүмкіндік берді, олардың ішінде:

- 1) бала сөйлеуінің даму деңгейін бағалау, сөздік қордағы, тілдің грамматикалық құрылымындағы, фонематикалық есту және дыбыстарды айтудағы ауытқуларды анықтау;
- 2) органикалық бұзылыстарды анықтау үшін кешенді медициналық тексеру;
- 3) баланың когнитивтік және сөйлеу қабілетін талдауға бағытталған арнайы тестілеу әдістерін қолдану. Жұмыс барысында сөйлеуді дамытуды қолдаудың негізгі әдістері қарастырылды.

Тиімді әдістердің ішінде: логопедиялық түзету, ойын әдістері, ата-аналарды тәрбиелеу-білім беру процесіне белсенді тарту, заманауи технологияларды қолдану және сенсомоторлық дағдыларды дамытуды бөліп көрсетуге болады. Осы бағыттардың барлығын қамтитын кешенді тәсіл неғұрлым жылдам және тұрақты нәтижелерге қол жеткізеді.

Мектеп жасына дейінгі балаларда сөйлеудің дамуының кешеуілдеуі – бұл әр балаға жеке тәсілді талап ететін күрделі көп факторлы құбылыс. Диагностика неғұрлым ерте жүргізіліп, түзету жұмыстары басталса, сөйлеудің кешеуілдеуін сәтті еңсеру ықтималдығы соғұрлым жоғары болады.

Логопедиялық жұмыс түзетудің негізгі әдісі болып табылады, бірақ оның тиімділігі ата-аналар мен педагогтердің қатысуымен артады. Ойын технологиялары, заманауи цифрлық ресурстар және сенсомоторлық даму сөйлеуді қалыптастыруға оң ықпал етеді.

Сөйлеуді қолдаудың негізгі әдістері: логопедиялық түзету, сөйлеуді дамыту процесіне ата-аналарды тарту, инновациялық технологиялар мен цифрлық ресурстар, сенсорлық даму және физикалық белсенділік. Логопедиялық түзету, логопедпен жұмыс артикуляциялық аппаратты дамытуға, фонематикалық естуді жақсартуға, тілдің грамматикалық құрылымын қалыптастыруға және байланыстырып сөйлеуді дамытуға бағытталған.

Негізгі әдістер: артикуляциялық жаттығулар, логопедиялық массаж, тыныс алу жаттығулары, сөйлеуге ынталандыратын ойын әдістері, түзету бағдарламалары (мысалы, Зайцев әдістемесі, Дымованың жүйесі және т.б.).

Сөйлеуді дамытудағы ойын әдістері. Ойын - мектеп жасына дейінгі баланың негізгі әрекеті болып табылады, сондықтан сөйлеуге арналған ойындарды енгізу сөйлеуді дамытуға айтарлықтай ықпал етеді. Тиімді әдістер: сөйлеуді дамытуға ықпал ететін үстел үсті және

сюжетті-рөлдік ойындар («Дүкен», «Аурухана», «Отбасы» және т.б.), ұсақ моториканы дамытатын ойындар (құммен ойнау, мүсіндеу, сурет салу) мидың сөйлеу аймақтарының жұмысын жақсартуға көмектеседі.

Ата-аналарды сөйлеуді дамыту процесіне тарту. Ата-аналар баланың сөйлеуін қалыптастыруда негізгі рөл атқарады. Ата-аналарға арналған ұсынымдар: баламен жиі сөйлесу, тұрмыстық жағдайларды айту, ертегілер оқып беру, оқығанын талқылау, сұрақтар қою, мультфильмдерді көру уақытын шектеу және оны белсенді сөйлеумен алмастыру, әңгімелерді, оқиғаларды айтып беруге ынталандыру

Инновациялық технологиялар және цифрлық ресурстар. Заманауи технологиялар дұрыс қолданылған кезде сөйлеуді дамытуда көмекші бола алады. Үлгілер: логопедиялық мобильді қосымшалар, тапсырмалары бар аудио ертегілер, сөздік қорды және фонематикалық естуді дамытатын интерактивті оқыту ойындары. Сенсорлық даму мен физикалық белсенділік

Сөйлеуді дамыту бойынша жүйелі жұмыс коммуникативті дағдыларды жақсартуға ғана емес, сонымен бірге баланың жалпы сәтті әлеуметтенуіне де ықпал етеді. Осылайша, бұл зерттеу сөйлеу кідірістерін ерте анықтау және түзетудің тиімді әдістерін енгізу қажеттілігін көрсетеді. Ата-аналардың, тәрбиешілердің, логопедтердің және басқа мамандардың балаға қажетті қолдауды қамтамасыз ете отырып, тығыз қарым-қатынаста жұмыс істеуі маңызды.

Сөйлеуді дамыту бойынша жүйелі жұмыс тек коммуникативтік дағдыларды жақсартуға ғана емес, сонымен қатар баланың сәтті әлеуметтенуіне ықпал етеді. Осылайша, зерттеу жұмысы сөйлеудің кешеуілдеуін ерте анықтау және түзетудің тиімді әдістерін енгізу қажеттілігін көрсетеді. Балаға қажетті қолдауды қамтамасыз ете отырып, ата-аналар, тәрбиешілер, логопедтер мен басқа мамандардың тығыз қарым-қатынаста жұмыс жүргізуі маңызды. Бұл тақырыпты одан әрі зерделеудің келешегі балалардың жеке ерекшеліктеріне бейімделген түзетудің жаңа әдістерін әзірлеумен, сондай-ақ заманауи цифрлық технологиялардың сөйлеуді дамытуға ықпалын зерделеумен байланысты.

Инновациялық тәсілдерді енгізу және мамандардың кешенді өзара әрекеті мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілінің бұзылыстарының деңгейін төмендетуге және оларды мектепте табысты оқуға дайындауға және қоғамда әлеуметтенуге септігін тигізеді.

Зерттеу сөйлеуінің дамуы кешеуілдеуі бар балаларға көмектесудің неғұрлым тиімді әдістерін анықтауға бағытталған, бұл олардың білім беру ортасына сәтті енуіне және үйлесімді дамуына ықпал етеді. Зерттеу 2023-2025 жылдарға арналған АР19677736 «Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудың ғылыми-педагогикалық негіздері» ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық гранттық қаржыландыру жобасы негізінде орындалды.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Білім туралы: Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы. – <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319> (жүгіну күні: 01.03.2025)
2. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы № 137 қаулысы.– <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000137> (жүгіну күні: 01.03.2025)
3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты: Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы.– <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031> (жүгіну күні: 01.03.2025)
4. Педагог мәртебесі туралы: Қазақстан Республикасының Заңы 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 293-VI ҚРЗ. – <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1900000293> (жүгіну күні: 01.03.2025)
5. Исаева Ж.К., Жиенбаева С.Н., Адамова М.Е. Критерии оценки качества дошкольного воспитания и обучения // Сборник материалов форума «Научные основы модернизации системы образования и науки». – Астана: НАО им. И. Алтынсарина, 2023. – С. 165-171. – https://drive.google.com/file/d/1-Z2mP1cSp63l4cZ646ZХс_wEJn6Co2rl/view?usp=sharing (дата обращения: 01.03.2025)
6. Жиенбаева С.Н., Исаева Ж.К., Адамова М.Е. Социально-эмоциональное дошкольное воспитание и интеллектуальное развитие ребенка // Обществознание и социальная психология. – 2023. – № 5 (49).– С.806-810.–https://drive.google.com/file/d/1q4P6Kmg9OpX_xtCfjZ97lQ79A_rZ40nR/view?usp=share_link (дата обращения: 01.03.2025) SPEECH DELAY IN PRESCHOOLERS: DIAGNOSIS, CAUSES AND METHODS OF

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ КІТАПҚА ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жиенбаева Сайра Нагашибаевна

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, п.ғ.д., профессор

Saira1962@mail.ru

Амангелді Нұрсезім Абайқызы

«Мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеу» мамандығының 4 курс студенті.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

Аңдатпа. Мектеп жасына дейінгі балалардың кітапқа қызығушылығын қалыптастыру – олардың танымдық, сөйлеу және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Ерте жастан оқуға баулу сөздік қорын байытып, қиялын дамытады және оқу дағдыларының негізін қалайды. Бұл үдерісте ойын элементтерін қолдану, театрландырылған қойылымдар ұйымдастыру, кітап бұрышын жасау және отбасылық оқу дәстүрін қалыптастыру маңызды рөл атқарады.

Түйін сөздер: кітапқа қызығушылық, мектепке дейінгі балалар, оқуға баулу, танымдық даму.

Мектепке дейінгі балалардың танымдық, коммуникативтік және шығармашылық қабілеттерін дамытуда кітапқа деген қызығушылықты ерте қалыптастыру маңызды. Көркем әдебиет баланың сөздік қорын байытып, сөйлеу, ойлау және қиялдау дағдыларын дамытады.

Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты тілдік және коммуникативтік дағдыларды жетілдіруді көздейді. Сондықтан, мектепке дейінгі ұйымдарда көркем әдебиетке негізделген оқыту әдістерін, интерактивті тәсілдерді және ойын элементтерін пайдалану қажет[1]. Г. И. Щукина танымдық қызығушылықты білімге, оның мазмұнына және игеру процесіне бағытталған тұлғаның таңдамалы бағыты ретінде сипаттайды. Ол бұл қызығушылықты адамның қоршаған ортадағы объектілер мен құбылыстарға деген күрделі қатынасы деп қарастырды[2]. И. М. Осмоловская мен Л. Н. Петрова оқырман қызығушылығы тек танымдық бағыт емес, сонымен қатар кітапқа жағымды эмоциялар мен өзара әрекетке деген ұмтылысты қалыптастыратынын атап өтті. Балалар кітапты қарап, парақтап, оқып, таңдаулы шығармаларға қызығушылық танытады[3].

Рудольф Штайнер – вальдорф педагогикасының негізін қалаушы. Ол ертегілер мен әдебиетті баланың шығармашылық ойлау қабілетін дамытуда маңызды құрал ретінде қарастырған[4].

Джером Брунер – ерте жастағы балалардың тілдік дамуы мен оқуға қызығушылығын қалыптастыру туралы зерттеген. Ол кітап оқу барысында диалогтық әдістің маңыздылығын атап өтті[5]. Шейла Макгиннис және Жан Шаретт – мектепке дейінгі балалардың кітапқа деген қызығушылығын арттыруда ата-аналар мен тәрбиешілердің рөлі туралы зерттеулер жүргізген[6].

Л.М. Гурович, Л.Б. Берегова, В.И. Логинова "Бала және кітап" еңбегінде мектепке дейінгі балалардың көркем әдебиетті қабылдау ерекшеліктерін зерттеді. Олар баланың әдебиетке қызығушылығы жас кезеңдеріне байланысты дамитынын анықтады: кіші мектепке дейінгі жас – балалар қарапайым, нақты оқиғаларға, қайталанатын сөз тіркестері мен ырғақты шығармаларға қызығады. Халық ертегілері мен қысқа өлеңдер олар үшін тартымды, бірақ жасырын мағыналар мен күрделі сюжеттерді түсіну қиын. Ортаңғы мектепке дейінгі жас – балалардың әдеби шығарманы түсінуі тереңдейді, олар реалистік және қиял-ғажайып жанрларды ажырата бастайды, кейіпкерлердің әрекеттеріне баға беріп, эмоционалды байланыс орнатады. Ересек мектепке дейінгі жас – балалар шығармалардың мәнін терең түсініп, кейіпкерлердің ішкі сезімдерін бағалай алады. Олардың ғажайып ертегілер мен ұзақ оқиғалы шығармаларға қызығушылығы артады. Кітап оқу арқылы бала қоршаған ортаны танып, сөздік қорын байытады, сөйлеу мәдениетін қалыптастырады және шығармашылық ойлауын дамытады. Әр жас кезеңіне сәйкес әдеби шығармаларды дұрыс таңдау – олардың оқуға деген қызығушылығын арттырудың маңызды шарты[7].

Жапон инженері Масару Ибука «Үш жастан кейін кеш» атты кітабында балалардың ерте жаста дамуының маңыздылығын айтады. Ол үш жасқа дейінгі кезеңде баланың миы қарқынды

дамитынын және дәл осы уақытта кітапқа деген қызығушылықты қалыптастыру маңызды екенін көрсетеді. Балалар ертегілерді қайта-қайта тыңдауды жақсы көреді. Бұл олардың есте сақтау қабілетін жақсартып, логикалық ойлауын дамытады және сөздік қорын байытады. Егер бала белгілі бір кітапты жиі сұраса, бұл оның оқуға деген ынтасы бар екенін білдіреді. Ертегі тыңдау мен кітап қарау баланың қиялын дамытады. Ал ата-ана баламен бірге оқып, кітаптың мазмұнын талқыласа, бала бұл процесті қызықты әрі пайдалы іс ретінде қабылдайды. Сондай-ақ, музыка тыңдау баланың сөздер мен ырғақты қабылдау қабілетін арттырып, кітап оқуға деген қызығушылығын оятуы мүмкін. Егер бала кішкентайынан кітапқа қызықса, ол өскенде де оқуды жақсы көретін болады. Сондықтан ата-аналар мен тәрбиешілер ерте жастан бастап кітапқа деген сүйіспеншілікті қалыптастыруға көңіл бөлуі керек[8].

Баланың кітапқа қызығушылығы оқитын шығармаларына да байланысты. Даниялық психолог Бруно Бетельхейм сиқырлы ертегілерді балалар үшін ең қолайлы деп санайды, өйткені олардың тілі қарапайым, кейіпкерлері аз және сюжетті түсіну жеңіл. Бұл ертегілер баланың қиялын дамытып, эмоцияларын түсінуге көмектеседі. Мектепке дейінгі балаларға арналған кітаптар олардың алғашқы танымдық тәжірибесін қалыптастырады. Жарқын түстер мен қарапайым мәтіндер оқу процесін қызықты етеді. Мұндай кітаптар тілді дамытуға көмектесіп, сөздік қорды байытады, когнитивтік қабілеттерді жетілдіріп, логикалық ойлауды дамытады, әлеуметтік дағдыларды қалыптастырып, мейірімділік пен ынтымақтастықты үйретеді, эмоциялық өсуге ықпал етіп, сезімдерін түсінуге және жеткізуге үйретеді. Осылайша, мектепке дейінгі кезеңде оқылған кітаптар баланың интеллектуалдық, әлеуметтік және эмоциялық дамуына ықпал етіп, оны болашақта саналы оқырманға айналдыруға негіз қалайды[9].

Балаларды баспа өнімдерімен және әдеби элементтермен таныстыру олардың оқуға деген қызығушылығын арттырып, танымдық қабілеттерін дамытады. Нарықта мектепке дейінгі балалар үшін пайдалы көптеген кітаптар бар. Оларға қалқымалы (жылжымалы), тактильді (жанасу арқылы сезінетін), дыбыстық (анимациялық), рифмалық және әліпби кітаптары жатады. Әрқайсысы баланың танымдық, сөйлеу және шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі[10].

Кітап түрі	Сипаттамасы	Мысал кітаптар
Қалқымалы (жылжымалы) кітаптар	Балаларға кітаппен белсенді әрекеттесуге мүмкіндік береді. Мұндай кітаптарда ашылатын терезелер, қозғалатын элементтер, айналмалы бөлшектер болады, олар баланың қызығушылығын арттырып, оқу процесін ойынға айналдырады. Бұл кітаптар балалардың моторикасын, зеректілігін және көру қабілетін жақсартады.	Карен Кац – Zoom Zoom Baby[11]
Тактильді (жанасу арқылы сезінетін) кітаптар	Әртүрлі текстуралар мен материалдардан жасалған элементтері бар кітаптар. Олар балаларға жанасу арқылы зерттеуге мүмкіндік береді, ұсақ моториканы дамытады және сенсорлық қабылдауды жақсартады. Бұл әсіресе көру қабілеті шектеулі балалар үшін пайдалы.	Роджер Прайди – Bright Baby Touch and Feel, Montessori Quiet Books for Toddlers [12]
Дыбыстық (анимациялық) кітаптар	Балаларға тыңдау арқылы оқуды қызықты етеді. Бұл кітаптарда әртүрлі дыбыстар, әуендер немесе сөйлейтін батырмалар бар. Олар балалардың есту қабілетін дамытып, сөздерді жақсы тануға көмектеседі. Сонымен қатар, дыбыстық кітаптар балаларды сөйлеуге ынталандырады.	Кіші Билл Мартин мен Эрик Карл – Polar Bear, Polar Bear, What Do You Hear? [13]

Рифмалық кітаптар	Балалардың сөздердің дыбыстық құрылымын түсінуіне көмектеседі. Ритм мен қайталаулар есте сақтауды жеңілдетіп, тілдік дағдыларды дамытады. Бұл кітаптар фонематикалық есту қабілетін жақсартып, оқуға деген ынтаны арттырады.	Анна Дьюдни – Llama Llama Red Pajama [14]
Әліпби кітаптары	Балаларды әріптермен және олардың дыбыстарымен таныстырады. Әріптер үлкен, айқын етіп жазылады, оларды үйретуге көмектесетін суреттермен толықтырылады. Бұл кітаптар фонематикалық қабылдауды дамытады, баланың сауат ашуға дайындалуына ықпал етеді.	Билл Мартин кіші мен Джон Арчамбо – Chicka Chicka Boom Boom [15]

Адель Фабер мен Элейн Мазлиштің «Балалардың тыңдауы үшін қалай айту керек және балалар сөйлеуі үшін қалай тыңдау керек» (*How To Talk So Kids Will Listen And Listen So Kids Will Talk*) кітабы ата-аналар мен тәрбиешілерге балалармен тиімді қарым-қатынас орнатуға көмектесетін тәжірибелік нұсқаулық ретінде кеңінен танымал. Кітап тыңдау және дұрыс сөйлесу дағдыларының маңыздылығын ерекше атап өтеді. Авторлар ата-аналарға баланың эмоцияларын түсіну, оларды қабылдау және қолдау көрсету арқылы сенімді байланыс орнатуды үйретеді. Фабер мен Мазлиштің ойынша, балалардың ата-ананы тыңдауы көбіне ересектердің олармен қалай сөйлесетініне байланысты. Кітапта қарым-қатынас стилін жақсартуға көмектесетін практикалық әдістер ұсынылған, олар: мұқият тыңдау – баланың сезімдерін елемей, оны жұбата салу орнына, оның ойын толық тыңдап, шынайы жауап беру. Оң көзқараспен жауап беру – тыйым салу немесе жазалаудың орнына, баланың әрекетін түсініп, оны өз қателігін түзетуге ынталандыру. Баланың эмоцияларын дұрыс басқару – баланың көңіл-күйіне түсіністікпен қарап, оны сөзбен қолдау. Бұл әдістер ата-ана мен бала арасындағы сенімді қарым-қатынасты нығайтып қана қоймай, баланың өзін түсінікті сезінуіне, ашық сөйлеуіне және өз пікірін еркін білдіруіне ықпал етеді. Кітап негізінен ата-аналарға арналған, бірақ оның қағидалары тәрбиешілер мен педагогдер үшін де пайдалы, өйткені дұрыс қарым-қатынас жасау – баланың дамуы мен тәрбиесінде маңызды рөл атқарады[16].

Қазіргі таңдағы балалардың кітапқа қызығушылығын зерттеу барысында Астана, Алматы, Ақтөбе, Атырау өңірлеріндегі ата-аналарға арналған сауалнама жүргізілді. Сауалнамада 12 сұрақ берілді, 8 ата-ана жауап берді.

Сурет 1- Ата-аналармен жүргізілген сауалнама нәтижесі

Сауалнама нәтижелері бойынша, балалардың кітапқа деген қызығушылығы орташа деңгейде байқалады. Мысалы, дүкенде олар кітап сөресіне емес, алдымен ойыншық сөресіне көңіл бөледі, жаңа кітапқа тек қысқа уақыт қызығып, оның суреттеріне назар аударады. Ата-аналар балалардың кітапқа деген ынтасын арттыру үшін сүйікті тақырыптағы кітаптарды таңдап, оқу процесін ойынға айналдыруға тырысатыны байқалады. Дегенмен, балалардың назарын ұзақ уақыт кітапқа аудару әлі де қиындық тудырады, сондықтан кітапқа деген қызығушылық қалыптасып келе жатқан, әрі оны одан әрі нығайту қажет деген тұжырымға келуге болады.

Сауалнама нәтижесіне байланысты келесідей ұсыныстар бере аламыз: кітапқа деген қызығушылықты арттыру: балаларға қызықты кітаптарды ойын түрінде таныстыру. Оқиғаны қызықты етіп баяндап, диалог түрінде оқуға дағдыландыру. Кітап мазмұнына негізделген шығармашылық тапсырмалар беру (сурет салу, әңгіме жалғастыру). Ата-аналардың рөлін күшейту: баламен бірге кітап дүкеніне барып, оның қызығушылығын ояту. Кешкі уақытта телефон немесе теледидар орнына кітап оқуды әдетке айналдыру. Балаларға кітап оқу кезінде олардың назарын аудару үшін түрлі әдістер қолдану (сұрақтар қою, рөлдерге бөлу). Балабақша мен мектепке дейінгі ұйымдарда: кітап оқу бұрыштарын тартымды етіп ұйымдастыру. Оқыған кітаптар бойынша шағын қойылымдар өткізу. Балалардың сүйікті кейіпкерлеріне байланысты шаралар ұйымдастыру.

Жалпы, ата-аналардың қолдауы жеткілікті болғанымен, балалардың кітапқа деген қызығушылығы төмен деңгейде қалып отыр. Сондықтан оқуға деген ынтаны арттыру үшін ойын элементтері мен шығармашылық әдістерді белсенді қолдану қажет. Осыған орай, қазіргі кездегі шет елдік тәжірибелер өз нәтижесін беруде. Баланың кітапқа деген қызығушылығын қалыптастыру арқылы оның сөйлеуін, сөздік қорын, фонематикалық естуін, жалпы тілдік дағдыларын жетілдіре аламыз.

Джим Трелиз (Jim Trelease) – "The Read-Aloud Handbook" (дауыстап оқуға арналған нұсқаулық) сүйіспеншілікке толы ата-аналарға, қамқор ата-әжелер мен ақылды тәрбиешілерге арналған үстел кітабы. Джим Трелиздің бұл еңбегінде балаға ерте жастан бастап кітап оқудың оның сөздік қорын байытудағы маңыздылығын көрсетті. Ол дауыстап оқуды баланың болашақта оқу және жазу дағдыларын жетілдірудің маңызды қадамы ретінде қарастырады. Кітаптың басты мақсаты – дауыстап оқудың балалардың эмоциялық, тілдік және интеллектуалдық дамуына тигізетін пайдасын дәлелдеп, бұл әдісті күнделікті өмірде қолдануды насихаттау[17].

Стивен Крашеннің «The Power of Reading: Insights from Research» еңбегінде еркін ерікті оқудың (FVR) маңыздылығы ғылыми дәлелдермен расталады. Автордың пікірінше, оқудың міндеттемесіз, өз қалауы бойынша жүргізілуі балаға мынандай артықшылықтар әкеледі. Тілдік және когнитивті даму: еркін оқудың арқасында бала сөздік қорын байытып, жазу және грамматикалық құрылымдарды меңгере алады. Мәтіннің мағынасына көңіл бөлу тілді үйренуге тиімдірек әдіс деп саналады. Мағыналы оқу тәжірибесі: механикалық жаттаудан гөрі, мағыналы мәтіндерді оқу арқылы тілді игеру әлдеқайда тиімді. Бұл тәсіл баланың ойлау қабілетін, түсінігін және шығармашылық қабілеттерін дамытады. Оқу ортасының қолайлылығы: үйде, мектепте және қоғамдық орындарда кітаптардың мол болуы, баланың өз еркімен кітап таңдауына және оқуға ынтасын арттыруға ықпал етеді. Егер қажетті әдебиеттер оңай қолжетімді болса, бала кез келген уақытта оқуға қызығушылық танытады. Оқытуды жағымды ету әдістері: дауыстап оқу, оқуды ойынға айналдыру және қызықты мәтіндерді ұсыну сияқты тәсілдер арқылы балалар кітаппен достасады. Бұл әдістер оқуды қуаныш пен қызығушылықпен қабылдауға көмектеседі және балада кітапқа деген терең сүйіспеншілік қалыптастырады. Қорыта айтқанда, Крашен еркін ерікті оқудың тек тілдік дағдыларды жетілдіріп қана қоймай, жалпы білім мен рухани-мәдени дамуға да оң әсер ететінін дәлелдейді. Баланың кітаппен өз еркімен танысуы оның ұзақ мерзімді дамуына ықпал етеді[18].

Нелл Дьюктың *Literacy and the Youngest Learner* кітабында 0-5 жас аралығындағы балалардың сауаттылық дағдыларын ерте жастан дамыту жолдары қарастырылады. Автор балалардың тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу қабілеттерін қалыптастыру үшін оларды кітаппен ерте таныстырудың маңыздылығын ерекше атап өтеді. Баланың айналасында әрдайым кітаптар, жазу құралдары және түрлі мәтіндер болуы керек, бұл олардың сөздерді тануына және қолдануына көмектеседі. Оқу мен жазуға деген қызығушылықты арттыру үшін драмалық ойындар, кітап оқу бұрыштары және жазу аймақтарын ұйымдастыру ұсынылады. Сондай-ақ, ән айту, жаңылтпаштар жаттау, дауыстап оқу сияқты әдістер баланың сөздік қорын кеңейтіп, дыбыстарды ажырату қабілетін дамытады. Кітап оқу үдерісін қызықты ету үшін рөлдік ойындар мен көрнекі құралдарды пайдалану маңызды. Автор ата-аналар мен педагогдерге балалармен күнделікті бірге кітап оқып, оқылған әңгімелерді талқылауды ұсынады. Баланы оқуға баулу үшін қызықты әрі түрлі-түсті суреттері бар кітаптарды таңдау, олармен бірге оқыған кітап туралы сөйлесу және кітапты ойынмен байланыстыру тиімді әдістер ретінде қарастырылады[19].

Питер Джонстон (Peter H. Johnston) "Choice Words: How Our Language Affects Children's Learning"(Таңдау сөздері: Біздің тіліміз балалардың оқуына қалай әсер етеді) кітабы тәрбиешілердің, педагогдердің қолданатын тілі балалардың оқу процесіне және жеке дамуына қалай әсер ететінін зерттейді. Автор сыныптағы қарапайым сөздер мен сөйлемдердің балалардың ойлау қабілетін, өзіне деген сенімділігін және оқу дағдыларын қалай қалыптастыратынын көрсетеді. Бұл еңбек педагогдерге, тәрбиешілерге және ата-аналарға арналған, өйткені балалардың дамуына әсер ететін негізгі құрал – олар еститін сөздер[20].

Патриция Куэл (Patricia Kuhl) – балалардың ерте тіл дамуы мен ми пластикалығы саласындағы жетекші зерттеушілердің бірі. Оның еңбектері балалардың алғашқы жылдарында дыбыстарды қалай қабылдайтынын және тілді қалай меңгеретінін зерттейді. "The Linguistic Genius of Babies" (2010, TED Talk) - бұл зерттеу балалардың алғашқы жылдарында тілді меңгеру қабілетінің жоғары болатынын дәлелдейді. Ол 6 айдан бастап балалар өз ана тілінің дыбыстарын қабылдап, басқа тілдердің дыбыстарынан ерекшелене бастайтынын көрсетеді[21]. "Foreign-Language Experience in Infancy: Effects of Short-Term Exposure and Social Interaction" (2003, PNAS Journal) - бұл зерттеуде балалар шет тілін меңгеруде тікелей әлеуметтік қарым-қатынас маңызды екенін көрсетеді. Яғни, балалар тілді тек тыңдау арқылы емес, тірі қарым-қатынас арқылы жақсы үйренеді[22]. "Early Language Acquisition: Cracking the Speech Code" (2004, Nature Reviews Neuroscience)- бұл мақала балалардың ерте жастағы сөйлеуді қабылдау механизмдерін зерттейді. Автор ми пластикалығы мен фонематикалық естудің дамуындағы маңызды кезеңдерді сипаттайды[23]. Патриция Куэлдің зерттеулері балалар дыбыстарды қабылдауда ерекше қабілетке ие екенін және бұл қабілет ерте жаста тез дамидынын көрсетеді. Ол кітап оқу, интерактивті әдістерді қолдану және ата-анамен жиі қарым-қатынас жасау тіл дамуына үлкен әсер ететінін дәлелдейді.

Осы кітаптарды педагогтер мен ата-аналарға беру арқылы әрбір автордың ұсыныстарын жүзеге асыру барысында балалардың кітапқа деген қызығушылығын оңай әрі қызықты қалыптастыра аламыз. Балаларды кітап оқуға қызықтыру үшін түрлі әдістерді қолдану маңызды. Ойын элементтерін енгізу, көрнекі құралдарды пайдалану, театрландырылған қойылымдар ұйымдастыру – баланың зейінін аударып, оқуға деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар, ата-аналар мен педагогтардың үлгісі үлкен рөл атқарады. Үйде кітап оқу мәдениетін қалыптастыру, арнайы кітап бұрышын ұйымдастыру – балалардың кітапқа деген ықыласын оятудың тиімді жолдары. Мектепке дейінгі ұйым мен отбасы бірлесіп, отбасылық оқу дәстүрін жандандыруы, балаларды кітапханаға апаруы, әдеби кейіпкерлермен таныстыруы және шығармаларды сахналауы қажет. Сондай-ақ, балаларға өздері шағын кітаптар жасап, әңгіме құрастыруға мүмкіндік беру олардың шығармашылық қабілетін дамытады. Осы әдістерді жүйелі түрде қолдану арқылы балалардың танымдық, сөйлеу және шығармашылық дағдыларын жетілдіруге болады. Кітап оқуға деген сүйіспеншілікті қалыптастыру – олардың болашағына жасалған маңызды қадам.

Бұл мақала Л.Н.Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті 2023-2025 жылдары жүргізілетін АР19677736 ««Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың ғылымипедагогикалық негіздері» ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық жобаларды гранттық қаржыландыру шеңберінде дайындалды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты
2. Щукина, Г. И. Танымдық қызығушылық және оның қалыптасуы. – М.: Педагогика, 1988.
3. Осмоловская, И. М., Петрова, Л. Н. Балалар әдебиетін қабылдау ерекшеліктері. – СПб.: Детство-Пресс, 2005.
4. Steiner, R. (1996). The Education of the Child: And Early Lectures on Education. Anthroposophic Press.
5. Bruner, J. (1983). Child's Talk: Learning to Use Language. Oxford University Press.
6. McGinnis, S., & Charette, J. (2008). Fostering Early Literacy: The Role of Parents and Educators. Early Childhood Research Journal.
7. Гурович, Л. М., Берегова, Л. Б., Логинова, В. И. Бала және кітап. – М.: Просвещение, 1990.
8. После трех уже поздно / Масару Ибука ; [Пер. с англ. Н. Перо вой]. — 8-е изд., испр., с предисловием Макото Ибуки. — М.: Альпина нон-фикшн, 2017.
9. Bettelheim, Bruno. The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales. Knopf, 1976.
10. Communication Community. Best children's books for home or therapy [Электрондық ресурc]. – Қолжетімді: <https://www.communicationcommunity.com/best-childrens-books-home-or-therapy/>
11. Katz, K. (2013). Zoom Zoom Baby! New York: Little Simon.
12. Priddy, R. (2006). Bright Baby Touch and Feel. New York: Priddy Books.
13. Martin Jr., B., & Carle, E. (1991). Polar Bear, Polar Bear, What Do You Hear? New York: Henry Holt and Co.
14. Dewdney, A. (2005). Llama Llama Red Pajama. New York: Viking Books for Young Readers.
15. Martin Jr., B., & Archambault, J. (1989). Chicka Chicka Boom Boom. New York: Simon & Schuster.
16. Faber, A., & Mazlish, E. (2012). How to Talk So Kids Will Listen & Listen So Kids Will Talk. HarperCollins Publishers.
17. Trelease, J. (2013). The Read-Aloud Handbook. New York, NY: Penguin Books.
18. Krashen, S. D. (2004). The Power of Reading: Insights from Research. Portsmouth, NH: Heinemann.
19. Duke, N. K., & Bennett-Armistead, V. S. (2003). Literacy and the Youngest Learner: Best Practices for Educators of Children from Birth to 5. New York, NY: Scholastic.
20. Johnston, P. H. (2004). Choice Words: How Our Language Affects Children's Learning. Portland, ME: Stenhouse Publishers.
21. Kuhl, P. K. (2010). The Linguistic Genius of Babies [TED Talk]. TED Conferences.
22. Kuhl, P. K., Tsao, F. M., & Liu, H. M. (2003). Foreign-Language Experience in Infancy: Effects of Short-Term Exposure and Social Interaction. Proceedings of the National Academy of Sciences, 100(15), 9096-9101.
23. Kuhl, P. K. (2004). Early Language Acquisition: Cracking the Speech Code. Nature Reviews Neuroscience, 5(11), 831-843.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Серікова Орал Серікқызы

п.ғ.м., аға оқытушы., Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық униерситеті Алматы,
Қазақстан

E-mail: seriova.o@qyzpu.edu.kz

Ерзат Жанбота

п.ғ.м., оқытушы., Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық униерситеті Алматы, Қазақстан

E-mail: erzat.zh@qyzpu.edu.kz

Аңдатпа. Қазіргі қоғамда мектепке дейінгі балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту – олардың тұлғалық дамуы мен әлеуметтік бейімделуінің маңызды шарты болып табылады. Бұл дағдылар баланың сөйлеу мәдениетін, сұхбаттасу қабілетін және өз ойын жүйелі жеткізуін қалыптастырады. Қазақстанның білім беру стандарттары мен бағдарламаларында да осы бағытқа ерекше көңіл бөлінген. Ата-аналар мен тәрбиешілердің бірлескен еңбегі балалардың сөйлеу және қарым-қатынас қабілеттерін жетілдіруге ықпал етеді. Нәтижесінде, жақсы дамыған коммуникативтік дағдылар баланың болашақтағы табысты әлеуметтенуінің негізін құрайды.

Кілт сөздер. Коммуникативтік дағдылар, тұлғалық даму, әлеуметтік бейімделу, сөйлеу мәдениеті, қарым-қатынас

Қазіргі қоғамдағы ғылым мен техниканың қарқынды дамуы, білім берудің жаңартылған мазмұнға көшуі, мектепке дейінгі кезеңде бала тұлғасын жан-жақты дамытуға басымдық беруде. Әсіресе, баланың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру мәселесі өзекті бола түсуде. Қазақстан Республикасының стратегиялық құжаттарында, сондай-ақ ҚР Оқу-ағарту министрлігінің нормативтік ережелерінде мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілін, қатысымдық қабілетін, өз ойын жеткізе білу дағдысын дамыту басты мақсат ретінде қарастырылады.[1,26 -б];

Мектеп жасына дейінгі ересек балалар – тұлғалық дамуы белсенді жүретін жас кезең. Осы жастағы балаларда сөйлеу, қарым-қатынас құру, ойды жеткізу, диалог жүргізу қабілеттері қалыптаса бастайды. Сондықтан коммуникативтік дағдыларды мақсатты әрі жүйелі түрде дамыту – баланың болашақтағы табысты әлеуметтенуінің негізі.

Коммуникация ұғымы философиялық, психологиялық және педагогикалық ғылымдарда түрліше түсіндіріледі. Коммуникация – байланыс, қарым-қатынас, хабар алмасу. Коммуникативтік дағды – адамның ақпаратты тиімді жеткізуі, өз ойын білдіруі, тыңдай білуі, сөйлеу әдебін сақтауы сияқты қабілеттер жиынтығы.

Ғалымдардың пайымынша, мектепке дейінгі балалардың коммуникативтік дағдылары мыналарды қамтиды:

- сөйлеу мәдениеті (дұрыс дыбыстау, сөзді орынды қолдану);
- сұрақ қою және жауап беру білігі;
- диалог пен монолог құру;
- сөздік қорды дамыту;
- тілдік бірліктерді грамматикалық жағынан дұрыс қолдану.[2, 58-б];

Коммуникативтік дағдылар – баланың әлеуметтік ортасына бейімделу, өзін еркін сезіну, құрдастарымен және ересектермен тіл табысу қабілеттерінің негізі. Жеткілікті дамымаған коммуникативтік дағды баланың мектептегі бейімделуіне, оқу процесіне қатысуына, өзін-өзі танытуына кедергі келтіреді.[3,79-б];

Еркебаева С.Ж. өз зерттеуінде мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың құрылымдық-мазмұндық моделін ұсынады. Ол төрт негізгі компонентті қамтиды:

- *Мотивациялық* – балада қарым-қатынас жасауға деген ниет, қызығушылық;

➤ *Танымдық* – сөздік қор, сөйлеу үлгілерін меңгеру, сөйлеудің мағыналық құрылымын түсіну;

➤ *Іс-әрекеттік* – қатынас жасау тәсілдері мен құралдарын қолдану (сөйлеу, мимика, қимыл т.б.);

➤ *Эмоциялық* – қарым-қатынас барысында серіктесіне жағымды сезіммен қарау, эмоциялық үндестік орнату [4,126-6];

Ғалым балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытуда ойын әрекетінің рөліне ерекше назар аударады. Сюжеттік-рөлдік ойын, дидактикалық ойын, сахналық қойылымдар мен ертегі терапиясы арқылы балалар сөйлеу тәжірибесін жетілдіруге болады деп тұжырым жасаған.

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығына сәйкес, мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сай, сөйлеуді дамыту «Коммуникативтік дағдылар» бағытымен тығыз байланысты.

Үлгілік оқу бағдарламасында сөйлеуді дамыту келесі міндеттер арқылы жүзеге асады:

- сөйлеуді қарым-қатынас құралы ретінде пайдалану;
- белсенді сөздік қорын толықтыру;
- байланыстырып сөйлеуді қалыптастыру;
- грамматикалық тұрғыдан дұрыс сөйлеу мәдениетін қалыптастыру;
- сөйлеу шығармашылығын дамыту.[5,56-6];

Бағдарламада ауызша сөйлеу дағдысын жетілдіру, әртүрлі өмірлік жағдаяттарда еркін қарым-қатынас жасау, оқу мен жазуға дайындыққа бағытталған алғышарттарды меңгеру басты мақсат ретінде белгіленген. Бұл талаптар баланың өз ойын жүйелі жеткізуіне, диалог пен монолог жүргізуіне, пікір алмасуға белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

Коммуникативтік дағдыны дамыту баланың зияткерлік, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына ықпал етеді. Л.С. Выготскийдің «жақын даму аймағы» теориясына сүйене отырып, ересектер мен құрдастарының қолдауымен бала әлеуетін толық жүзеге асырады. М.И. Лисина, А.А. Леонтьев, Е.О. Смирнова сияқты ғалымдар баланың тұлға ретінде қалыптасуында сөйлеу мен өзара әрекеттесудің маңызын айқындаған.[6,250-6];

Сондай-ақ, Н.Құлжанова, Б.Баймұратова, Қ.Меңдаяқова, А.К.Меңжанова, Ә.Әмірова сынды қазақ педагог-ғалымдары мектепке дейінгі балалардың тілін дамытуда халық ауыз әдебиеті үлгілерінің, көркем шығармалардың, сұрақ-жауап, әңгімелеу әдістерінің маңыздылығын атап көрсеткен[7,85-6]; Олардың зерттеулерінде диалогтық сөйлеуді қалыптастыру, сұхбаттасу, тыңдау және кері байланыс орнату секілді дағдылардың дамуы баланың өзіндік пікірін білдіруіне, өз ойын жүйелі жеткізуіне оң әсер ететіні дәлелденген. [8,265-6]; Сонымен қатар, халық ауыз әдебиеті үлгілері (жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтел, ертегі) балалардың тілдік және логикалық ойлау қабілетін дамытудың қуатты құралы ретінде танылған.[9, 85-6];

Коммуникативтік дағдыларды дамытудың тиімді жолдары

➤ *Ойын әрекеті* – балалардың қарым-қатынасқа еркін араласуы мен рөлдік үлгілерді меңгеруіне мүмкіндік береді;

➤ *Ертегілер мен әдеби шығармалар* – сөздік қорды молайтып, ойлау мен сөйлеуді дамытады;

➤ *Сахналық қойылымдар* – балаға өз ойын ашық жеткізуге көмектеседі;

➤ *Тәрбиешімен және құрдастарымен ұйымдастырылған әңгімелер* – белсенді тыңдау мен жауап беру дағдысын жетілдіреді;

➤ *Ата-анамен ынтымақтастық* – баланың үйде де тілдік ортасы дамуына жағдай жасайды;

➤ *Ситуациялық тапсырмалар мен визуалды әдістер* – суретке қарап әңгіме құрау, тақырыптық жағдаяттарды шешу, бейнелі ойлау мен сөйлеуді дамытуға әсер етеді;

➤ *Мультимедиялық құралдар мен АКТ пайдалану* – бала қызығушылығын арттырып, жаңа сөздерді визуалды есту және көру арқылы меңгеруге ықпал етеді.[10,185-6];

Мектепке дейінгі жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру – олардың тұлғалық дамуының негізі. Сөйлеу қабілеті жақсы дамыған бала болашақта мектепте де, әлеуметтік өмірде де табысты болады. Коммуникативтік дағдыны дамытуда ойын, әдебиет,

сахналық әрекет, сөйлесу сияқты амалдар үйлесімді пайдаланылған жағдайда бала бойында сенімділік, тіл байлығы, қарым-қатынасқа икемділік сияқты қасиеттер қалыптасады.

Бұл бағытта ата-аналар мен педагогтердің бірлесе жұмыс жүргізуі – басты шарт. Жүйелі ұйымдастырылған жұмыс нәтижесінде мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік дағдылары жан-жақты дамиды. Демек, бүгінгі күн талабына сай келетін, әлеуметтік жағынан бейімделген, өзін еркін сезінетін, ой-пікірін жеткізе алатын бала – ертеңгі интеллектуалды ұлттың негізі.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйр. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты
2. Janus M., Offord D.R. Development and Psychometric Properties of the Early Development Instrument (EDI): A Measure of Children's School Readiness // Canadian Journal of Behavioural Science. – 2007. – Vol. 39, №1. – P. 1-22.
3. Метербаева К.М. Қоршаған дүниемен таныстыру арқылы балалардың байланыстырып сөйлеуін қалыптастыру (5-7 жас): пед. ғыл. канд. ... диб.- Алматы, 2005. - 150 б.
4. Еркебаева С.Ж. Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың құрылымдық-мазмұндық моделі. — Алматы: Білім, 2020. — 150 бет.
5. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы, //ҚР Білім және ғылым министрінің 24.09.2020 №412
6. Леонтьев А.А. Деятельность общения как объект научного исследования. Психология общения. - М.: Смысл, 1999. - 365 б.
7. Құлжанова Н. Мектептен бұрынғы тәрбие. Орынбор. 1923. Антология педагогической мысли в Казахстане / сост. К.Б. Жарыкбаев, Б.К. Калиев.- Алматы: Рауан, 1995. – 918 б.
8. Баймұратова Б. Сәбилердің сөздік қоры мен сөз игеру ерекшеліктері жөнінде: пед. ғыл. канд. ... диб. - Алматы, 1976. – 219 б.
9. Меңдаяқова Қ.М. Байланыстырып сөйлеуге үйрету арқылы қазақ тілін оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері. - Алматы, 2008. – 188 б.
10. Жұмабаева Ә.Е., Еркебаева Б.Ж. Сөйлеуді дамыту дәптері мен тәрбиешілерге арналған әдістемелік құралы. – Алматы: Атамұра баспасы, 2022. – 150 б.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ДИАЛОГТІК СӨЙЛЕУІН ДАМУДА ТІЛДІК ОРТА МЕН ЭМОЦИОНАЛҒЫ ФАКТОРЛАРДЫҢ ӨЗАРА ҰҚПАЛЫ

Мансурова Меруерт Алмабековна

Оқытушы, п.ғ.магистрі, М.Мәметова атындағы Қызылорда педагогикалық жоғары колледжі, Қызылорда, Қазақстан
E-mail: mansurova_meruert@mail.ru

Бахадурова Гүлзира Уалихановна

Директордың оқу жұмысы жөніндегі орынбасары, п.ғ.магистрі, М.Мәметова атындағы Қызылорда педагогикалық жоғары колледжі, Қызылорда, Қазақстан
E-mail: gulia_korda@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың диалогтік сөйлеуін дамытудағы лингвистикалық және психологиялық факторлар – тілдік орта мен эмоциялық ахуалдың өзара ықпалы қарастырылады. Диалогтік сөйлеудің баланың тұлғалық және әлеуметтік дамуына әсері талданып, мектепке дейінгі ұйымдарда қолдануға болатын тиімді педагогикалық әдістер ұсынылады. Сонымен қатар, коммуникативтік-тілдік дағдыларды қалыптастырудағы тілдік ортаның маңызы мен эмоциялық қолдаудың рөлі ғылыми тұрғыдан негізделеді.

Кілт сөздер. Диалогтік сөйлеу, мектепке дейінгі жас, тілдік орта, эмоциялық ахуал, коммуникативтік дағдылар, педагогикалық әдістер, тұлғалық даму

Мектепке дейінгі кезең — баланың жан-жақты дамуы мен әлеуметтенуінің негізгі іргетасы қаланатын кезең. Осы кезеңде сөйлеу әрекеті мен тілдік қарым-қатынас дағдылары ерекше қарқынмен дамиды. ҚР мектепке дейінгі білім беру жүйесінде жүзеге асып жатқан "Тілге бойлау" жобасы және "Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың моделі" баланың тілдік құзыреттілігі мен коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

Тілге бойлау жобасы баланың тілдік мәдениетін қалыптастыруға, қазақ тілінің бай сөздік қорын меңгеруге және диалогтік сөйлеуге қатысуын арттыруға бағытталған. Мұнда баланың тыңдау, сөйлеу, түсіну және өз ойын білдіру дағдылары біртұтас жүйе ретінде қарастырылады.

Диалогтік сөйлеу – бұл баланың өз ойын білдіру, басқа адаммен өзара пікір алмасу, сұрақ қою мен жауап беру, эмоциялық күйін білдіру тетігі. Аталған қабілет баланың жеке тұлға ретінде дамуына, когнитивтік ойлау қабілетінің жетілуіне және әлеуметтік ортамен өзара қарым-қатынас орнатуына тікелей әсер етеді. Демек, диалогтік сөйлеуді дамытудың тиімді жолдарын іздеу – заманауи білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі.

Бұл мақалада біз баланың диалогтік сөйлеуін дамытуға әсер ететін екі маңызды аспектіні – лингвистикалық (тілдік орта) және психологиялық (эмоциялық ахуал) факторларды қарастырамыз. Бұл факторлардың өзара байланысы, олардың баланың сөйлеу белсенділігіне тигізетін ықпалы ғылыми-теориялық және практикалық тұрғыда ашылады.

Сөйлеу әрекеті – адамның психологиялық қызметінің бір бөлігі. Диалогтік сөйлеу – екі немесе одан да көп адамның белсенді өзара әрекетін қажет ететін күрделі тілдік процесс. Бала диалогке қатысу арқылы өз ойын білдіреді, қарсы тараптың пікірін тыңдайды, сұрақ қойып, жауап қайтарады. Бұл үдерісте зейін, есте сақтау, эмоциялық тұрақтылық секілді психологиялық функциялар белсенді қатысады.

Л.С. Выготскийдің «жақын даму аймағы» ұғымына сүйене отырып, баланың диалогтік сөйлеуі ересектердің (тәрбиешілердің, ата-аналардың) қолдауымен қалыптасатынын көреміз. Эмоциялық қолдау мен сенімді қарым-қатынас жағдайында бала өз ойын еркін жеткізуге ұмтылады. Сонымен қатар баланың сөйлеу белсенділігі оның ішкі мотивациясына да байланысты.

Диалогтік сөйлеудің дамуы арнайы педагогикалық ықпал мен жүйелі әдістемелік жұмыстарды қажет етеді. Мектепке дейінгі ұйымдарда қолдануға болатын тиімді әдістер баланың жас ерекшелігіне, тілдік дамуына және эмоциялық жағдайына сәйкес іріктелуі тиіс. Бұл тұста жаңаша көзқарас пен дәстүрден тыс әдіс-тәсілдерді енгізу маңызды рөл атқарады.

Тиімді педагогикалық әдістерге дәстүрлі тәсілдермен қатар жаңашыл және жасанды интеллект элементтерін қолданатын әдістерді ұсынуға болады:

Сұрақ-жауап әдісі. Тәрбиеші баланы ойлануға, логикалық байланысты сөйлемдер құрауға ынталандырады. Мысалы, «Неге?» деген сұрақтар арқылы баланың себеп-салдар байланысын құру қабілеті артады;

Сюжеттік-рөлдік ойындар. Балалар бір-бірімен әртүрлі рөлдерді ойнап, диалогке түседі. Бұл ойындар балалардың сөйлеу бастамасын көтеруге және өзара тыңдауға үйретеді;

Көркем әдебиет оқу. Ертегі тыңдау немесе әңгіме оқу барысында балалар жаңа сөздер үйренеді, сөйлем құрылымын меңгереді;

Әңгімелеу және қайта баяндау әдісі. Бала естіген немесе көрген оқиғаларын айтып беруге тырысады, бұл оның есте сақтау және тілдік ұйымдастыру қабілеттерін дамытады;

Интерактивті әдістер. Мультимедиялық құралдар, бейне-сабақтар арқылы баланың қызығушылығы артып, диалогтік белсенділігі артады;

Жаңашыл әдістер мен ЖИ технологиялары: «Сөйлеуді модельдеу» (*speech modeling*) әдісі. Балаларға алдын ала дайындалған сөйлеу үлгілері ұсынылады (мысалы, интерактивті қосымшаларда), содан кейін олар осы үлгілер бойынша диалог құрастырады;

Жасанды интеллект көмегімен тіл үйрену чатботтары. Мысалы, қарапайым тілдегі сұрақ-жауап форматында диалогке түсетін интерактивті боттар арқылы бала сөйлеу тәжірибесін дамытады;

Сөйлеу эмоциясын тану бағдарламалары. Бала өз эмоциясын дыбыстап жеткізгенде бағдарлама оны таниды және сәйкес жауап береді, бұл баланың эмоциялық әрі тілдік өзара әрекет дағдысын арттырады;

AR/VR технологиялары негізіндегі рөлдік орта. Балалар виртуалды кеңістікте кейіпкер ретінде қатысып, шынайы диалогтік жағдаяттарды бастан кешіреді;

Мұндай әдістер балаға өз ойын еркін білдіру, пікір алмасу, сұрақ қою және жауап беру дағдыларын қалыптастыруда тиімді. Тәрбиешінің міндеті – баланың сөйлеуге деген ынтасын төмендетпей, керісінше, әрдайым қолдап, мадақтап отыру. Балаға өз ойын еркін білдіру, пікір алмасу, сұрақ қою және жауап беру дағдыларын қалыптастыруда тиімді.

Тілдік орта мен лингвистикалық факторлардың ықпалы. Баланың сөйлеуінің қалыптасуына әсер ететін маңызды фактор – бұл тілдік орта. Тілдік орта дегеніміз – баланың айналасындағы сөйлеу әрекеті белсенді жүретін әлеуметтік-мәдени кеңістік. Мұнда:

- ✓ Отбасылық тілдік орта;
- ✓ Мектепке дейінгі мекемедегі қарым-қатынас;
- ✓ Құрдастармен сөйлесу жағдайлары;
- ✓ Мәдени және ақпараттық ресурстар (ертегі, мультфильм, ән, т.б.) ерекше рөл атқарады.

Тілдік орта бай және жүйелі болған жағдайда бала да сөйлеуді тез меңгереді.

Біртұтас тәрбие бағдарламасы ұсынған құндылықтарға негізделген тұлғалық-бағдарлы тілдік орта құру — мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың маңызды және тиімді әдістемелік негізі болып табылады. Бұл орта баланың тек тілдік дағдыларын дамытуға ғана емес, сонымен қатар оның әлеуметтік қарым-қатынас мәдениетін, шығармашылық қабілеттерін және ішкі әлеуетін ашуға мүмкіндік береді. «Бірлік және ынтымақ» құндылығы аясында қалыптасатын қарым-қатынас этикасы мен өзара құрмет баланың өзгелермен өзара әрекеттесуін жеңілдетіп, сенімді диалогтың негізін қалайды. Ал «Жасампаздық және жаңашылдық» құндылығы баланың ой еркіндігін, тілдік шығармашылығын дамытуға жағдай жасап, оның сөйлеу белсенділігін арттырады. Осылайша, бағдарламадағы тұлғалық бағдарлы тілдік орта тұжырымдамасы балалардың жан-жақты тұлға болып қалыптасуына ықпал етіп, олардың қоғамға сәтті бейімделуін қамтамасыз етеді.

Лингвистикалық тұрғыдан баланың сөйлеуге қабілеттілігі оның тілдік бірліктерді меңгеру деңгейімен тікелей байланысты. Мұнда:

Фонетикалық деңгей: дыбыстарды дұрыс айту, интонацияны сақтау;

Лексикалық деңгей: сөздік қордың молдығы, мағыналы сөздерді қолдану;

Грамматикалық деңгей: сөйлем құрау дағдысы, сөздердің байланысу заңдылықтары маңызды орын алады. Тәрбиеші осы деңгейлердің әрқайсысына мақсатты түрде әдістемелік жұмысты, ойын әрекеттерін жүргізген жағдайда ғана сөйлеу дағдысы тұрақты дамиды.

Заманауи әдістерде бұл аспектілерді дамытуда интерактивті тапсырмалар, сөз ойындары, QR-кодты карточкалар, сөз тіркестерімен жұмыс, ойын-сұхбат әдістері кеңінен қолданылады. Мысалы, бір ойында балалар экрандағы суретке қарап, кейіпкерлер арасында болған диалогты құрастырады. Немесе QR-код арқылы жасанды интеллект чатботпен байланысқа түсіп, нақты жағдаят бойынша өз пікірін білдіреді. Бұл тәсілдер баланың тілдік белсенділігін ғана емес, сөйлеу мәдениетін, сөйлеу мотивациясын, грамматикалық құрылымды дұрыс қолдануын дамытуға мүмкіндік береді.

Мектепке дейінгі жас аралығындағы балалардың диалогтік сөйлеуін дамыту – олардың тұлғалық, әлеуметтік және тілдік дамуының маңызды факторы. Тілдік орта мен эмоциялық ахуалдың өзара ықпалы баланың сөйлеуге деген сенімін арттырып, коммуникативтік ынталылықты қалыптастыруға негіз болады. Педагогикалық тұрғыдан алғанда, тәрбиешілердің жаңашыл әдістерді, әсіресе интерактивті және ойын элементтерін тиімді пайдалану арқылы баланың сөйлеу белсенділігін арттыруға мүмкіндік туады. Лингвистикалық аспектілерді ескере отырып, баланың сөйлеу қабілетін дамытуда коммуникативтік-тілдік дағдыларды қалыптастыру маңызды болып табылады. Осы мәселелерді ескере отырып, мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбиешілер ойын әрекеттерін ұйымдастыру кезінде тұлғалық бағдарлы тілдік ортаны қалыптастыруға ерекше мән беруі қажет. Бұл балалардың сөйлеу мәдениетін дамытуға, олардың қоғамға сәтті бейімделуіне және жан-жақты тұлға болып өсуіне ықпал етеді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Әбішев, Б.Е. (2019). Мектепке дейінгі жас ерекшеліктері психологиясы. Алматы: Білім.

2. Батыралиева, А.К. (2018). Мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін дамыту әдістемесі. *Педагогика және білім*, №3, 12-18.
3. Иванова, Т.В. (2017). Развитие речевой деятельности дошкольников: психолого-педагогический аспект. *Вестник образования*, №4, 45-51.
4. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. (2023). Біртұтас тәрбие бағдарламасы. Астана: ҚР Оқу-ағарту министрлігі.
5. Тихомирова, Е.В. (2015). Речевое развитие детей дошкольного возраста в условиях современного образовательного учреждения. *Дошкольное образование*, №1, 32-38.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ СВЯЗНОЙ РЕЧИ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Бахралинова Асель Жаксылыковна

доцент высшей школы педагогики

87013271319@mail.ru

Кошкинбаева Раиса Халыковна

старший преподаватель высшей школы педагогики

Павлодарский государственный педагогический университет

им.Әлкей Марғұлан, Павлодар

raisahalykovna@gmail.com

Аннотация. Актуальность данного исследования обусловлена необходимостью изучения лингвистических основ речевого развития дошкольников, поскольку это позволит более глубоко и детально увидеть взаимосвязь фонетического, лексического, словообразовательного, морфологического и синтаксического уровней языка. Целью научной статьи является показать роль лингвистических основ в обучении родного языка. В исследовании использовался теоретический метод, а именно анализ литературы, системный анализ. В ходе исследования были проанализированы закономерности усвоения языка и дано свое пояснение, предложен комплексный подход как эффективное средство обучения родному языку.

Ключевые слова: лингвистические основы, развитие речи, связная речь, дети дошкольного возраста.

В эпоху глобализации вопросы речевого развития дошкольников усиливаются, что приводит к интеграции коммуникативных, познавательных, интеллектуальных навыков. Которые, в свою очередь, реализуются через интеграцию организованной деятельности по развитию речи, художественной литературе, основам грамоте, согласно государственному общеобязательному стандарту дошкольного воспитания и обучения [1].

Речевое развитие дошкольников предполагает развитие словаря, звуковой культуры речи, овладение грамматическим строем речи, овладение навыками связной речи. Показателем высокого уровня речевого развития является овладение монологической и диалогической речью дошкольниками, что является центральной задачей методики развития речи.

В данной статье мы рассмотрим лингвистические основы обучения связной речи детей дошкольного возраста.

Цель: обосновать роль лингвистических основ в речевом развитии дошкольников. Исследование направлено на выявление интеграции навыков в процессе развития речи дошкольников.

Лингвистическую основу методики развития речи составляет учение о языке как знаковой системе. Язык как система подразумевает изучение всех уровней: фонетического, лексического, морфологического, словообразовательного синтаксического. Все эти уровни необходимо знать и учитывать при обучении дошкольников связной речи, поскольку процесс обучения основывается на понимании сущности и отличительных черт языка.

Так, фонетический уровень лежит в основе воспитания звуковой культуры речи и подготовки к основам грамоты; лексический уровень опирается на обогащение и активизацию словарной

работы; морфологический, словообразовательный и синтаксический уровни находят свое отражение в знании грамматики. Данные задачи взаимосвязаны между собой, что позволяет говорить о комплексном подходе к обучению родному языку.

Комплексное использование всех уровней языка является эффективным способом обучения родному языку. Взаимосвязь языка и речи неоднократно описывались в трудах ученых. Так, по мнению Н.И. Жинкина, язык и речь –структуры комплементарные, поскольку нет языка без речи и речи без языка [2, с.341]. По С.Л. Рубинштейну, «речь и язык едины и различны, поскольку они обозначают два аспекта единого целого. Речь-это деятельность общения-выражения, воздействия-посредством языка; речь-это язык в действии» [3].

Выделяют следующие закономерности усвоения речи детьми, во-первых, понимание смысла речи зависит от усвоения ребенком лексических и грамматических языковых значений разной степени обобщенности, т.е. родная речь усваивается, если развивается способность понимать лексические и грамматические языковые значения; во-вторых, усвоение выразительности речи зависит от развития у ребенка восприимчивости к выразительным средствам фонетики, лексики и грамматики. Усваивая лексические и грамматические значения, дети интуитивно чувствуют, как отражается в языке внешний по отношению к говорящему мир, а усваивая внутренний мир человека, как человек выражает свои чувства, дает оценку действительности. Т.А. Ткаченко, Т.Б. Филичева отмечали, что «только овладев определенными языковыми закономерностями, ребенок правильно моделирует собственные речевые высказывания» [4].

Отсюда вытекает вывод, что все уровни языка взаимосвязаны и взаимообусловлены, поэтому при обучении родному языку педагогу необходимо руководствоваться лингвистическими основами речевого развития, что обеспечивает более глубокое понимание и выявление закономерностей языка и речи.

Показателем высокого уровня овладения речью является формирование у обучающихся навыков связной речи, под которой понимают смысловое развернутое высказывание, обеспечивающее общение и взаимопонимание.

Связной речи характерны следующие признаки:

1. содержательность и точность;
2. логичность и последовательность;
3. уместность;
4. краткость;
5. богатство и разнообразие используемых лексических и грамматических средств;
6. чистота и ясность [4, с.250].

Основная функция связной речи- коммуникативная, осуществляемая в двух формах: диалоге и монологе. Обучение связной речи осуществляется непосредственно через организованную деятельность по развитию речи, начиная с раннего возраста, когда происходит использование активной речи дошкольниками как средства общения. В старших группах дошкольники овладевают формулами речевого этикета, формируется культура общения. Все это направлено на развитие монологической речи обучающихся в условиях детского сада.

Монологическое овладение речью характеризуется целостностью, структурным оформлением, связностью, объемом высказывания и плавностью. Перечисленные признаки формируются и развиваются у воспитанников в речевом высказывании с помощью умений понимать и осмысливать тему, определять границы, отбирать необходимый материал, располагать материал в нужной последовательности, пользоваться средствами языка в соответствии с литературными нормами, строить речь преднамеренно и произвольно. Данные умения приводят к интеграции коммуникативных, познавательных, интеллектуальных навыков у дошкольников. Все это осуществляется не только в организованной деятельности, но и в игровой, повседневном общении, на прогулке с детьми.

Связная речь формируется постепенно, усвоение родной речи зависит от интенсивности образования речевых навыков, от языковой среды. В старшей группе у дошкольников формируются навыки пересказывания литературных произведений без помощи воспитателя, умение составлять повествовательные рассказы по игрушке, по серии сюжетных картин,

рассказы из опыта. При обучении большое внимание уделяется формированию элементарных представлений о структуре описания и повествования, учитываются целостность и связность высказывания. Таким образом, занятия по развитию речи, а именно по обучению связной речи оказывают всестороннее воздействие на познавательное развитие детей, что, в свою очередь, способствует развитию коммуникативных, познавательных, интеллектуальных навыков обучающихся.

Проведенное исследование демонстрирует многогранность и важность лингвистических основ в речевом развитии дошкольников. Анализ теоретических основ позволил подтвердить закономерности усвоения речи, взаимосвязь языка и речи, учение о языке как знаковой системе. Ключевым выводом является то, что обучение связной речи способствует развитию коммуникативных, познавательных, интеллектуальных навыков обучающихся.

Список использованных источников:

1. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения от 3 августа 2022 года №348
2. Жинкин Н.И. Язык.-Речь.-творчество (Избранные труды).-М.; 1998.-С.341
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. -С-Пб, 1999.-С.392
4. Яшина В.И. Теория и методика развития речи детей:учебник для студ.учреждений высш.образования/В.И. Яшина., М.М. Алексеева; под общ. ред. В.И. Яшиной.-5-е изд.-е., стер.-М.:Издательский центр «Академия», 2014.-448с.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДАҒЫ ПСИХОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАР

Өтегенова Елдана Қобландықызы

Оқытушы, М.Өтемісов ат. БҚУ, Орал, Қазақстан

E-mail: ueldana@inbox.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамыту үдерісіндегі психолінгвистикалық және нейрпсихологиялық негіздер ғылыми тұрғыда талданады. Тіл мен ойлау арасындағы байланыс, сөйлеудің физиологиялық, когнитивтік және әлеуметтік факторлармен байланысы жан-жақты сипатталып, практикалық маңызы қарастырылады.

Кілт сөздер. Сөйлеу тілі, психолінгвистика, нейрпсихология, мектепке дейінгі кезең, тіл дамыту, когнитивтік үдеріс, коммуникативтік қабілет.

Қазіргі таңда психология мен психолінгвистика тіл адамның санасын дамытушы жүйе ретінде қарастырады. Тіл ережелерін бала қарым-қатынаста және танымдық жүйелердің даму нәтижесінде меңгереді. Бастапқыда бала бұл заңдарды түсінбеуі мүмкін, кейін психикалық аппараты біртіндеп қабылдайды. Тілдік дағдылар өз кезегінде білім мен дағдыға және іс-әрекет кестесіне сәйкес келуі керек (Л.С. Выготский [1], Ж.Пиаже [2], т.б.). Тілдің шығу тегі белгілі бір когнитивтік арна негізінде орнығады. Балалардағы тіл сөйлеуден кейінгі ойлау жүйесіне айтарлықтай әсер етеді, бұл баланың тіл системасының дамуына да әсері бар. Балалардың тіл байлығы үлкендермен тығыз қарым-қатынас жасау арқылы қалыптасады. Адам баласында тілдік процестердің қалыптасуын - екі жүйе «ми мен тіл» арасындағы байланысты И.М.Сеченов және И.П.Павлов өздерінің еңбектерінде қарастырған[3].

И.П.Павлов жаңа физиологиялық бөлімнің – ми жарты шарларының физиологиясының негізін салушы. Екінші сигналдық жүйені басқару біріншімен тікелей байланыста жүзеге асырылатынын атап өтті. Қарым-қатынастың бұзылуы сөздердің ұғымсыз ағынына апарды. А.Р.Лурия атап өткендей, ми қыртысындағы сөйлеу аймақтары Брока және Верник аймақтары делінеді[4]. В.Пенфилд қосымша қызмет атқаратын жоғарғы сөйлеу аймағын ашты. Ғалым оның барлық үш сөйлеу механизмін басқаратынын нақтылады. М.М.Кольцованың пікірінше, сөйлеу тітіркендіргіштеріне жауап беретін мидың қозғалтқыш бөлігі сөйлеудің қозғалтқыш орталығы

деп аталады. Сөйлеу анализаторы сөйлеу тілі қалыптасқаннан кейін ғана қызмет етіп, дами бастайды. И.П.Павловтың екі сигналдық жүйе туралы ұстанымын дамыта отырып, А.Н.Соколов өз еңбектерінде ішкі сөйлеудегі 1-ші сигналдық жүйенің ерекшеліктерін атап өтті. Сөйлеу жүйесін меңгеру сөйлеуші ойлауының басқа түрлеріне – көрнекі-бейнелік, көрнекі-практикалық ойлауға әкелетінін айтты. Бұлар ішкі сөйлеу түрінде сақталады және кейіннен белсендірілетін ұғымдар тіліне негізделеді. А.Н.Соколов ішкі сөйлеуді «ойлаудың басты құралы» деп санайды. Ғалым ішкі сөйлеу сан алуан сөйлеу механизмдерінің (қозғалыс, есту, көру) жиынтығынан тұрады деп санады[5].

Нейрофизиологиялық және психологиялық тәжірибелік зерттеулер көрсеткендей, кез-келген патология қоршаған ортаны «талдау» мүмкіндігіне септігін тигізеді. Бұзылыстың ерекшелігіне қарай қоршаған ортаның көрсеткіштері сан алуан болып өзгереді. Мәселен, сенсорлық патологияда алынған сенсорлық ақпараттың өзгеруі бастапқы кезеңде - оның бұзылысы бар анализаторлардан өткеннен басталады; эмоционалды-жекетұлғалық сфераның патологиясында қабылдау процесі, әлеуметтік мәліметтің талдануы және қолданылуы бұзылады. Ерекше мәнді орынға сөйлеудің бағыттаушы қызметінің қалыптасуы ие, ол сөйлеу қызметінің және бас миының маңдай бөлімінің дамуымен байланысты.

Мидың маңдай бөлімдері дамуының кешеуілдеуі бірнеше дизонтогениялардың жалпы патогенетикалық мінездемелері болады (ақыл-есі кемдік, психикалық дамудың кешеуілдеуі, ерте балалық шақ аутизмі және т.б.). Психикалық дамудың барлық ауытқушылық түрлерінде сөздік емес және сөздік іс-әрекеттің дивергенциясы бақыланады, ал бұл әрекет баланың қалыпты дамуына әсер етіп, оны оқытып-тәрбиелеуде арнайы тәсілдердің пайдаланылуын талап етеді.

Кез-келген кемістік адам баланың қажеттіліктерін қамтамасыз ету мен оларды орындау шарттары арасындағы үйлесімділікте жетілуін қиындатады (шарттары дегенде күнделікті жағдайда кездесетін қиындықтар - пандустың болу-болмауы, сонымен қатар әлеуметтік-психологиялық - жақын әлеуметтік ортаның ауытқушылығы бар адаммен қарым-қатынасқа түсуге дайындығы). Әлеуметтік-психологиялық бейімделе алмаудың пайда болу шарттарының бірінші тобына дизонтогенетикалық бұзылыстардың жалпы заңдылықтары (мысалы, анализатор жүйелерінің жетілмеуі негізінде пайда болған - көру, есту, тері, қозғалыс/ немесе бас миының ерте органикалық зақымдалуы) зияты зақымдалған, психикалық дамудың кешеуілдеу, церебралды-органикалық генез және т.б.) жатады. Екінші топқа нақты дизонтогенез түріне сәйкес заңдылықтар жатады (ақыл-есі кемістігі түрі бойынша жалпы тұрақты психикалық жетілмеу; ерте балалық шақ аутизм түрі бойынша бұрмаланған даму).

Ауызша сөйлеудің дамуының психологиялық аспектілерін ескере отырып, қазіргі психологияның мәні психиканың детерминирленген әрекетінің теориясы екенін атап өткен жөн. Л.С. Выготский ізденістерінде оның орны маңызды. Тіл сана мен тілдік түсіндіру арқылы жалпы психологиялық категориялар жүйесіне жатады. Жоғары психикалық функциялардың пайда болуының психологиялық концепциясында Выготскийдің заттық іс-әрекеттегі белгінің қызметі туралы ұстанымы басты орынды алады. Ол сөйлеудің пайда болуы мен дамуы бойынша жұмыс жасады. Зерттеушілер сөйлеудің ең алуан түрлі формаларының бірі екенін дәлелдеді. Белгілерді меңгеру заттық әрекеттесу және байланыс жүйесінде жүреді. Психологтар (Л. С. Выготский, А. Н. Леонтьев және т.б.) ауыз екі сөйлеудің қалыптасуы іс-әрекеттің пайда болуына байланысты екенін атап көрсетті. Тиісінше, кез келген іс-әрекет сияқты, ауызша сөйлеуді қалыптастырудың маңызды шарты баланың сөйлеуінің ынталандырушы жағын дамыту болып табылады. Сөйлеуді дамыту үшін қарым-қатынаста қоршаған ортамен қарым-қатынасқа негізделген қажеттіліктер болуы керек. Тілдік дағды материалды меңгеру жүйесінде ерте жастан қалыптасады. Бұл мәселені алдағы уақытта зерттеу керек.

Балалардың психологиялық қалыптасуы мәдени-тарихи практиканы меңгеруге бағытталған, оның иесі ересек адам. Бұл күрделі жүйе, мұнда бала мен ересек адам арасындағы дұрыс ұйымдастырылған қарым-қатынас айрықша орын алады. Бала мен ересек адамның қарым-қатынасының ерекшеліктерін Л.С.Выготский, А.Н.Леонтьев, Д.Б.Эльконин, М.И.Лисина зерттеген. М.И.Лисинаның жетекшілігімен жүргізілген зерттеулер тұжырымдағандай, ересектермен қарым-қатынас балалардың туғаннан жеті жасқа дейінгі барлық байланыс

жағдайының өзгеруінен туындайды [6]. Балалардың әрқайсысына қарым-қатынасқа деген қажеттілік, негізгі мотив, негізгі құрал тән, яғни қатынас түрі коммуникативті әрекеттің белгілі бір даму деңгейін анықтайды. Балалардың үш жасқа дейін сөйлеуі қалыптасады (М.М. Алексеева, М. М. Кольцова). Бүлдіршіндер өмірінің алғашқы үш жылында қоршаған ортамен байланыстың белгілі бір түрлерін игереді: ситуациялық-тұлғалық (бала өмірінің бірінші жартысында) және ситуациялық-белсенділік (6 ай-3 жас), қоршаған ортамен өзара әрекеттесу қатынас 3 жастан басталады, қарым-қатынастың ең жоғары түрі болып табылады (3 жас – 5 жас). Бұл заңдылық танымдық мотивтер мен қарым-қатынас құралдарында көрініс табады. Алты-жеті жастан бастап балада тұлғалық қатынас басталады. Процесті ұтымды үйлестіре отырып, баланың сөйлеуі психологиялық дамудың, оның іс-әрекетінің, қарым-қатынасының дамуына ықпал ететінін ескеру қажет. Байланыс - бұл ерекше қызмет түрі. Сөйлеу әрекетін дамыту секілді тілді меңгеру өсуді білдіреді. Сөйлеулердің екі түрі бар: сыртқы және ішкі. Сөйлеу екі түрге бөлінеді: ауызша және жазбаша. Сөздің баяулығы бүкіл қоғамның да, жеке адамның да дамуына ықпал етеді. Сондықтан балабақшада сөздіктермен жұмыс жасау үлкен мәселе.

Сөздікпен жұмыс жасау процесі төрт саланы қамтиды. Ең бастысы – балалардың сөздік қорын дамыту. Біріншіден, бала білмейтін бейтаныс сөздерді табу. Екіншіден, бейтаныс сөздердің айтылуы мен мағынасын мұқият зерттеу болып табылады. Бұл сөздерді олардың сөздерінің контекстінде қолданыңыз. Үшіншіден, белсендіру тілдері, әр баланың тілінің сөздік қорын байыту. Бұл сөздерді сөйлемде, басқаша айтқанда, әр мәтінде қолдануды үйретеміз. Төртіншіден, балалар әдеби емес сөздерді қолдана отырып, көптеген қателіктер жіберді. Бұл төрт бағыт та бір-бірімен байланысты болып келеді. Бала жеткілікті қалыпты сөздік қорын дамыту үшін күніне 5-6 жаңа сөз үйренуі керек.

Сөйлеуді меңгеру жүйесі әртүрлі сипаттағы сараланған аймақта белгілерді жұмылдыру арқылы жүзеге іске асады. Осы жүйе есту анализаторының нәтижесінде жүзеге асады және көру мен сөйлеу - қозғалыс анализаторларының тығыз әрекеттесу барысында дамиды. Баланың психологиялық дамуының сенсомоторлы негізі дауыс пен есту, қол мен көз арасында болатын үйлестіру болып табылады. Онтогенезде сөйлеу қызметінің дамуы заңдылық бойынша жүреді.

Сөйлеу системасының сан қырлы қалыптасуы өзара байланыста және бірте-бірте (лексикалық жазудың фонетикалық аспектілері мен грамматикалық қатар) анықталады. Сөйлеу және сөйлеу-мотор анализаторларының қызметтік байланысы, ауызша сөйлеуді қалыптастыру жүйесінің мәселелерін В.И. Белтюков, А.Н. Гвоздев, Н.И. Красногорский, Р.Е. Левин, Н.Х.Швачкин және т.б. ғылыми зерттеулерде қарастырылады. Баладағы есту анализаторы моторлы сөйлеу анализаторының құрылымдарына қарағанда әлдеқайда ерте дамиды. Бала өмірінің алғашқы жылдарында дыбыс артикуляциялық аппарат мүшелерінің қозғалысы арқылы пайда болады. Болашақта дыбыс пен артикуляцияның арақатынасы түбегейлі өзгереді: артикуляция айтылатын фонемаға бейімделеді [7]. Бүлдіршіндер үшін дыбыс басқалардың әңгімесі болып есептеледі. Сөздің дыбыс диапазоны жасалғанда есту анализаторы өз бетінше жұмыс істей бастайды, сөздің дыбыстары айтылу қиындығы бойынша деңгейленеді. Қалыпты жағдайда сөйлеуді дамыту және қолдану үшін қалыпты есту өте маңызды. Бұл құрылымды адамның есту анализаторы атқарады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сенсорлы қалыпсуының арнайы педагогикалық байланысының мүмкіндігі толыққанды психологиялық еңбектерде қамтылған. И.П.Павловтың пікірінше, қалыпты дыбыстар ең алдымен жалпы қасиеттерімен ерекшеленеді; екіншіден, таза фонемалық белгілер; сөз құрамына енетін дыбыстың дыбыстық белгілері, осы қасиеттердің күрделі тіркесімі. Тілді меңгеру құлақ арқылы жүзеге асады және фонетикалық құрылымның лексикалық және грамматикалық сәйкестігін талап етеді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамыту — тіл, ойлау және когнитивтік процестердің тығыз байланысына негізделген күрделі жүйе. Бұл процесте ересекпен қарым-қатынас, әлеуметтік орта және сенсорлық даму ерекше рөл атқарады. Сөйлеудің нейрофизиологиялық негіздерін түсіну баланың тілдік мүмкіндіктерін ғылыми тұрғыда бағалауға мүмкіндік береді. Ерте кезеңнен бастап жүйелі дамытушылық жұмыстар жүргізілсе, балада толыққанды тілдік және танымдық қабілеттер қалыптасады. Сөйлеу тілінің бұзылыстары баланың жалпы дамуына әсер ететіндіктен, дер кезінде психолингвистикалық қолдау қажет. Сондықтан сөйлеу тілін дамыту – бала тұлғасының жан-жақты қалыптасуының негізі.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Выготский Л.С. Психология искусства. Москва, 1985.
2. Пиаже Ж. Восприятие мира у детей. — СПб.: Питер, 2025. — 400 с.
3. И.М.Сеченов және И.П.Павлов. Физиология нервной системы. Избранные труды. Вып. 3, кн. 1
4. Лурия А.Р.. Мозг человека и психические процессы. Том 1: Нейропсихологические исследования. Москва: Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1963 г. - 480 страниц, иллюстрации.
5. Соколов А.Н. Исследования по проблеме речевых механизмов мышления. Москва, 1959.
6. Лисина М.И. Общение и речь. Развитие речи у детей в общении со взрослыми. Москва: Педагогика, 1985. — 208 с.
7. Эльконин Д.Б. Развитие устной и письменной речи. Москва: Интор, 1998. — 112 с.

МУЛЬТИПЛИКАЦИЯ АРҚЫЛЫ ЕРЕСЕК ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ КІТАПҚА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Онланбекова Гульшат Онланбекқызы

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Республикасы Президенті іс басқармасы медициналық орталығы «Қарлығаш»

балабақшасының директоры

Gulshat.mo.73@gmail.com

Асқарова Айгерім Айбекқызы

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,

М012-Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу БББ-ның 1-курс магистранты

Тақырып өзектілігі. Мектеп жасына дейінгі балалардың кітапқа қызығушылығын ересек жастан бастап арттыру, оның ішінде мультипликация арқылы кітапқа құмарлығыны қалыптастырудың жаңа жолдарын іздеу, өзектілігі мектепке дейінгі білім беруде дамытудың қазіргі кезеңінде заңда көрсетілген баланың үйлесімді дамыған жеке тұлғасын қалыптастыру, оның кітап оқуға деген қасиеттерін дамыту өзекті проблема болып табылады.

«Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы» (14.10.2022) (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) бұйрығының міндетінде көрсетілгендей «балаларға жастарына сәйкес тыңдауға, сахналауға, тәрбиелік мәні бар әдеби шығармаларды ұсыну; балалар әдебиетіне, театр әлеміне қызығушылықты дамыту». Сонымен қатар, ересектермен бірге ертегі мен әңгіменің басын, соңын ойдан құрастырады; *кітаптағы иллюстрацияларды* өз бетінше қарап, ертегі, әңгіме құрастырады; Балалардың түрлі әрекеттерінде ертегілерді, әңгімелерді, өлеңдерді тыңдауға, көркем сөзге, кітапқа қызығушылыққа баулу; Балалардың кітаптағы иллюстрацияларды өз бетінше қарастырып, ертегі, әңгіме құрастыруына мүмкіндік беру [1]. Мектеп жасына дейінгі кезеңде балалардың кітапқа қызығушылын зерттеген шетелдік ғалымдар: М.М.Алексеева, В.И. Яшина[2], Д.В Велинский[3], И. И.Николаева[4], Н. С. Кучерова[], Е. Н Мартынова[6], Баймұратова [7], А.Меңжанова[8], Б.Бакреденова[9] С.Жиенбаева[10], Метербаева[11], және т.б. зерттеу жұмыстарын жазған.

Балалардың кітапқа қызығушылық мәселелерін зерттеу қазіргі күні көлемде зерттелуде , оған бірқатар педагогтар мен ғалымдардың жүргізген зеттеу жұмыстары мен ғылыми мақалаларын жатқыза аламыз. Мысалы ретінде, британдық жазушы Давид Дикинсон [12,19-6] өз еңбектерінде балалардың сөйлеу тілінің жан-жақты аспектісін қарастырып, олардың кітапқа деген қызығушылығын педагогикалық тұрғыдан қарастырды. Дәл солай, балалар жазушы әрі кітап иллюстраторы Сара Фокста пікірінше, «балалар да оқу ерте жастағы жылдам дамуға алып келеді» [13,56-6] деп көрсетті. Ол өзінің (Снежные медведи) сынды үш жастағы балаларға арналған ертегілер жинағын басып шығарғанда баланың кітап қызығушылығының қалыптасу үшін «Кітап ең алдымен мейірімділікті» көрсетуге бағытталуы тиістігін айтып өтті.

«Мультфильм өз қолыңмен» еңбегінде Ю.Красный мен Л.Курдяков мультипликацияны баланы үш жағынан дамытатындығын көрсетті:

- шығармашылығын ынталандырады;
- ойлау көкжиегін жетілдіреді;
- бала әрекетінде әмбебап тәжірибе береді[20].

Американдық профессор, Э. Томпсон зерттеулері [14] балалардың тәрбиесіндегі мультфильмнің рөліне бағытталған. Бірқатар елдерде тікелей мультипликация арқылы мектепке дейінгі ұйымда кітапқа деген қызығушылықты туындату тиімді әдіс ретінде танылды. Ж. Пирсон және К.Фернандес сияқты бала дамуына үлес қосушы зерттеушілер баланың кітапқа деген қызығушылығында мультфильмнің әсері туралы зерттеу жүргізді. Екі зерттеушінің жұмысында анимация арқылы жасалған материал балаларға көбірек ұнағаны, кітап оқуға деген қызығушылықты тудырғанын талдайды [42]. Отандық мультипликация ең алғаш 1967 жылғы «Қарлығаштың құйрығы неге айыр тан және түркі елінде алғашқы болып анимация жанрын әкелген Ә.Ә.Қайдаров болып саналады. Ә.Ә.Қайдаровтың пікірінше, «мультфильм терең мазмұнмен тек балаға емес, ата-анаға әсер ететіні анық» деп көрсетті. Ә.Сабырдың пікірінше: «мультфильм өнері –тәрбиенің құралы. Оны жасауға педагогтерде атсалысу керек және ең бастысы оның мағынасына аса назар аудару керек» деп көрсетті. Қазіргі таңда, Ә.Сабырдың бірнеше мультипликациялық туындылары да («Үш достың ерлігі», «Бәйтерек қасиеті») балабақша да балалардың ерекше қызығушылығы тудырып, олардың бойына достық, адамгершілік, сыйластық ұғымдарын үйретуде .

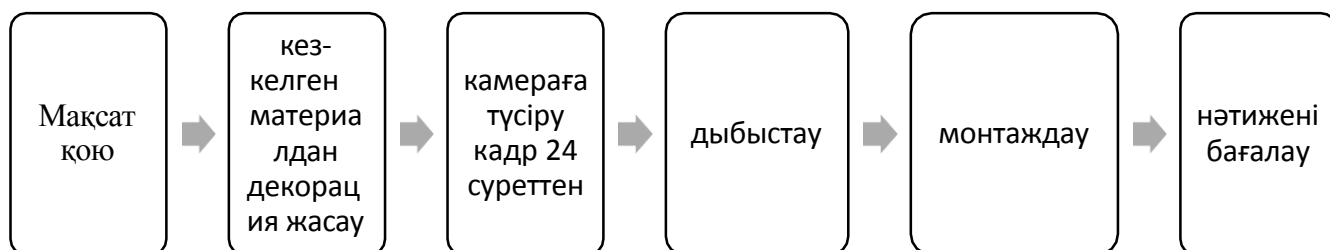
Қазіргі таңда, отандық мультипликация саласында «Қазақфильм», «Сақ», «Аниматор Pro», «Azia animation» сынды студиялар жұмыс жасайды. Бұл студияларда композиторлық құрылым мен ритмі үйлесімді біршама туындылар кішкене көрермендерге ұсынылды. Пластинді мультипликация –кейіпкерлерді және ондағы басқада нысандарды пластиннен немесе сазбалшықтан жасап, қозғалыс әсері үшін жылжытып , өзгертетін анимация түрі [3]. Мектепке дейінгі ұйымда бұл әдіс шыдамдылық пен мұқияттылықты талап етеді, дегенмен көркем және түпнұсқа түрінде анимацияны дайындайды. Пластинді мультипликация анимациялаудың Г.Бардиннің ұсынған үш әдісі бар: үш өлшемді, қайта реттеу, біріктіру арқылы. Аталған зерттеу, балалардың назарын визуальды және мультимедиялық әдісті пайдалану арқылы шығарашылық ойлау мен есте қаларықтай етуге көмектескенін дәлелдеді(78%) .

Құм анимациясы- бейнелеу өнеріне бағытталған, анимацияны жасауда құмды пайдаланатын мультипликацияның түрі. Құмда қозғалатын анимацияны жасау үшін оның пішінін, кескінін, таралуын өзгертеді. Қазіргі таңдағы құм анимациясын зерттеуде ерекше орынға Каролина Норидің 21 ғасырдың басында жасалған зерттеу жұмысын жатқызамыз. Оның зерттеуі балаларды оқуға және кітапқа қызығушылықты қалыптастыруда маңызға ие компонент ретінде көрсетті.

Ф.С.Хитрук «Сегізінші өнер» атты мақаласында: «Анимация – бұл, әрине, өнердің ерекше, дербес түрі , Анимация өнері ең алдымен балалардың қиялына, қиялына әсер етеді.Бұл әбден түсінікті: тіпті статикалық иллюстрациялардың да тәрбиелік мәні зор екенін білеміз және суреттер балалар кітаптарында ойнайды. Анимацияда сурет «жанданады»[12,79-б]. Мультфильмдер жасаудың көптеген әдістері бар, бірақ мектепке дейінгі ұйым негізінен пластин, объект, бос анимация және тасымалдау техникасын қолданатын анимация қолданылады. Лего мультипликация ең алғаш Ресей елінде тараған, мультфильмді жасауда лего кірпіштерді(конструкторларды) пайдалана отырып жасаланатын анимация [13]. Лего анимацияның өзектілігі балаларды ақпараттық технологияларды меңгерту мен ата-аналардың сұранысын жиі тудыртуда. Лего мультипликация балалардың қиялын , бала ойын шексіз ойлау әлемін құруға, кейіпкерлерге жаңа өмір сыйлауға, оны жандандыруға жол ашады. Бұл әдісті құрастыру ұйымдастырлған іс-әрекетінде қолдана отырып, балаларды құрылыс дағдыларын қалыптастырады. Қуыршақ мультипликациясы көлемді анимация қатарына жатады, макеттен құрылған сахнаға қуыршақтарды кейіпкер ретінде қоюмен ерекшеленеді. Қуыршақ мультипликациясы ерекшелігінің әрбір кадрдан кейін минимальды өзгерістер болады [13,17-б]. Мектепке дейінгі ұйымдарда қуыршақ материалына мата немесе саз қолданылады. Қуыршақ мультипликациясының дүниеге келуінің себепкері С.Старевичтің пікірінше, «Қуыршақ баланың

жан дүниесін көрсетуге мүмкіндік жасайды. Сол арқылы шығармашылық дербестігі қалыптасады» [14] деп көрсеткен болатын.

Жалпы алғанда, анимация арқылы түсіндірілген кітап балалардың дамуында оң әсер ететіндігі мүмкіндігі бары анықталды. Бүгінгі таңда мультипликация өнердің бір түрі ретінде, педагогикалық құндылығы, балаларды интерактивті дамытуда жатыр. Соңғы 10 жылдықтағы зерттеулердің бірқатары, мультипликацияны тәжірибеде пайдаланудың келесідей артықшылығын көрсетті: 1) бейнені өзгертудің тиімділігі(қысқа уақытта әрі динамизді қою жеңілдігі); 2) оқиғаны шынайы әрі қиял-ғажайып ете алу; жансыз заттар туралы да , тірі құбыластарды да көре алу қабілеттілігі [57].

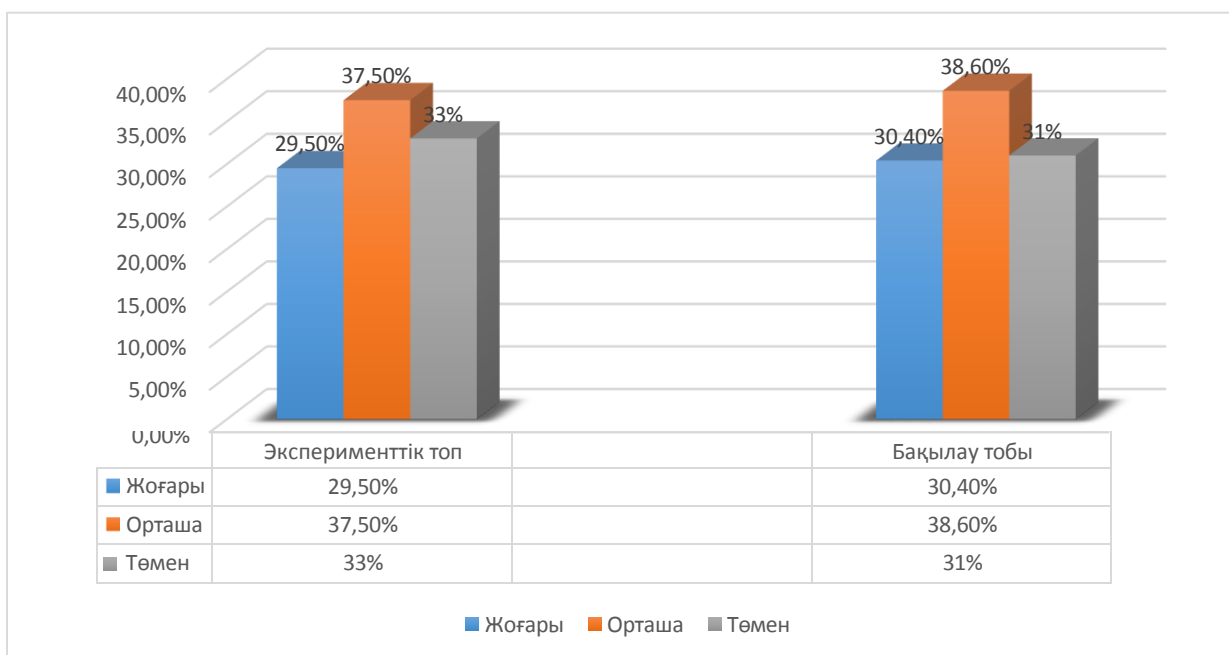
Сурет 1- Мультипликацияны жасау кезеңдері

Бұл кезеңдер арқылы балалармен бірлесе отырып, кітап анимациясын және интерактивті материалдарды біріктіре отырып, мобилді қосымша тудыруға болады. Бұл мүмкіндік арқылы да балаларды кітап оқу мен тыңдауға шақыра аламыз[16]

Зерттеу мәселеміз бойынша, эксперимент Астана қаласы №95 «Алматы» балабақшасында, «Үшқоңыр» және «Алматы» ересек топтарында өткізілді, анықтау жұмысына «Үшқоңыр» ересек тобында 24 бала, 20 ата-ана, 2 тәрбиеші және «Алматы» ересек тобында 25 бала, 19 ана-ана, 2 тәрбиеші қатысты. Диагностика жүргізу үшін біз мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың құм және пластилинді мультипликация арқылы кітапқа қызығушылығын анықтауға бағытталған диагностикалық тапсырмалар кешенін таңдадық. Тапсырмалар кешенін құрастыру кезінде бірқатар әдіскер, ғалымдардың (Н.С.Сырлатынова, Е.А.Шишина, С.Б.Ткаченко) жұмыстарына сүйендік. Диагностика № 1 «Кітаптар залы» (Дунаева С.Н). Диагностика барысы: Әрбір баламен жеке сұхбат («Әдеби ел» диагностикалық ойыны) Балаларға «Кітап залына» келгендігі айтылды. Бұл жерде бала «әдебиеттермен сөйлесу» мүмкіндігі барын біледі, яғни балалар өзі қалаған кітапты оқиды және оны басқалармен бөлісіп талдайды.

Мультипликация арқылы ересек топ балаларының кітапқа қызығушылығын қалыптасуы бойынша анықтау экспериментінің нәтижесі (арифметикалық орта есеппен %)

Диагностика нәтижесінде жоғары деңгей (18-15 балл) 7 бала : тапсырмаларды орындауда дербестік пен шығармашылықты көрсетті; орындалған жұмыстың жоғары сапасы. Орташа деңгейді (14 – 10 балл) 11 бала тақырып бойынша суреттер жасауда қиындықтарға тап болды; тәрбиешінің көмегімен ол белгілі бір ретпен және үлгі бойынша суреттер жасады; тапсырмаларды орындауда Тәуелсіздік пен шығармашылықты аз көрсетті; орындалған жұмыстың қанағаттанарлық сапасы.Төмен деңгей (9-6 балл): бала тәрбиешінің көмегімен заттардың бейнесін жасау қиынға соғады; жұмысты белгілі бір ретпен және үлгі бойынша дәйекті түрде орындайды; тапсырмаларды орындау кезінде тәуелсіздік пен шығармашылықты көрсетпейді; орындалған жұмыстың сапасының төмендігі.

Сурет 2 Анықтау экспериментіндегі бақылау және эксперименттік топ балаларының кітапқа қызығушылық деңгейлері (пайызбен %)

Анықтау кезеңінің нәтижесінде балалардың кітапқа қызығушылық жоғарғы деңгейі бақылау тобындағы балаларда 36%, эксперименттік топтағы балаларда 29% құрады. Анықтау кезеңінде бақылау тобы балалары үшін «Ертегі жолы» тапсырмасын орындау қиындық тудырды. Балалар өз бетінше жаңа ертегі бейнесін жасау айтарлықтай қиындық тудырды. Олар үшін кейіпкер композициясын жасауда бірқатар қиындықтар туындады. Ал эксперимент тобы балалары үшін кітап көрінісіне деген қызығушылығын бейнелеу іс-әрекетіндегі тәжірибе арқылы анықтау қиынырақ болды. Себебі, бұған дейін балалар техника мен әдістерді меңгермегендігі болып табылды.

Анықтау эксперименті кезеңіндегі алынған нәтижелерді талдау негізінде, мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың кітапқа қызығушылығын қалыптастыруға бағытталған ойындар мен әдістерді әзірлеу, балалармен бірлесе отырып, «Хайуанаттар әлемі» ересек топ балаларға арналған қысқа мерзімді жоба әзірледік. Екі негізгі мультипликация әдісі: «пластилин» және «құм» анимациялары таңдалды. Біз «Үшқоңыр» ересек тобының балаларына сауалнама жүргіздік. Бірінші кезеңде балалардың пластилинмен жұмыс жасау деңгейін диагностикалау жүзеге асты. Топтағы, 8 бала пластилинмен жұмыс жасауға дағдыланған болды, техникаларын білді. Бірақ қалған топтағы балаларда пластилинмен жұмыс жасау техникасы дұрыс қалыптаспағанын аңғардық. Осы мәселе барысында, 4-апта бойы ересек топ балалармен «Ермексаздың кереметтілігі» тақырыбында бірнеше жұмыстар жүргізілді және оның нәтижесінде «Үшқоңыр» ересек топ балаларының іс-әрекетінде сапалы өзгерістер байқалды. Нәтижесінде, балалардың ұсақ моторикасын, шығармашылық қиялын артырып, мультфильм жасауға мүмкіндік туды. Балалар ермексазбен жұмыстың бірнеше

техникасын (алақан арасына салып есу, шымшып созу, илеу, бөлшектерді біріктіру, тегістеу) меңгерді.

Ермексазбен жұмыс жасауға дағдыланған соң, негізгі іс-әрекетке мультипликация жасауға кірістік. Ең бірінші, «Мультипликация әлемі» тақырыбында анимацияның жалпы тарихымен және оны жасауға атсалысатын мамандық иелерімен таныстық. Дәл осы орайда, «Мультфильмдер кәсіптерінің шеруі» тақырыбында әдістемелік іс-шара жүзеге асты.

Мақсаты: Мультфильмді ұжымдық жасау барысында мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық әлеуетін дамыту.

Жұмыс барысы: мультфильмдер, оларды жасаушыл мамандар туралы әңгімелесу, жасайтын анимациялық жұмыс үшін декорация жасау үлгілері жайында кеңестер берілді.

Дидактикалық ойын «Мультфильм жасаудағы мамандықтар» ойыны

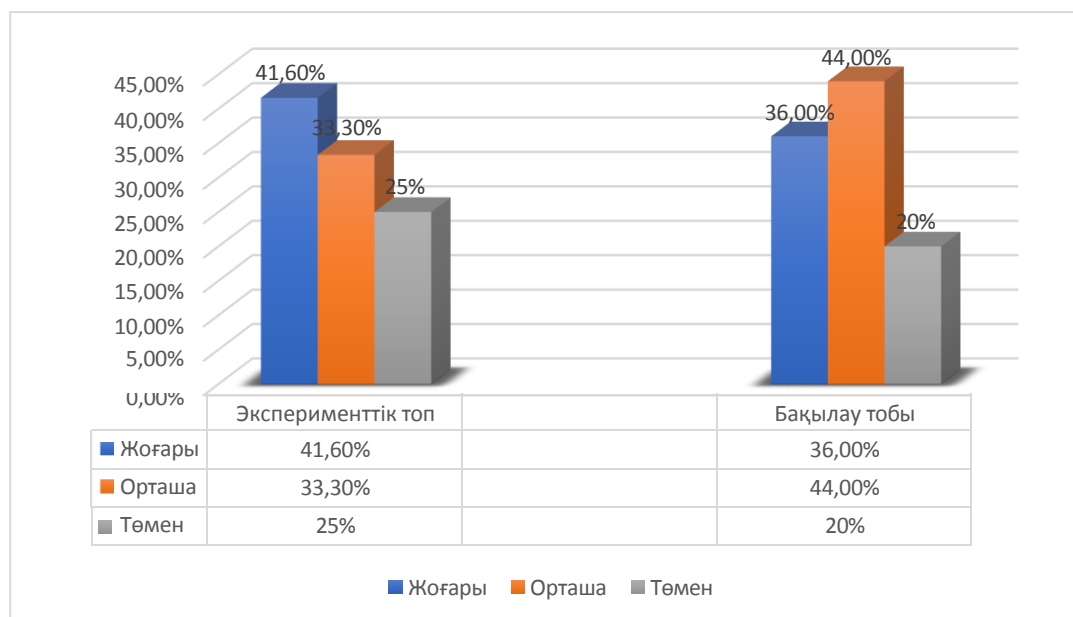
Ойын барысында: Сценаристер мультфильм сценарийін жазатынын, оператор — кадрларды немесе суретке түсіретін адам, редактор оны студияда өңдейді, яғни компьютерде мультфильм жасайды, дыбыс режиссері мультфильмді дубляждайды. Ал бүкіл процесті режиссер басқартындығы айтылды.

Сонымен қатар, Дайындық кезеңінде балалармен бірқатар анимациялық ойындар ойнадық. Ең алдымен, «Армандаушылар» дидактикалық ойыны ойнатылды. Ойын барысында балаларға сюжетті құрастыру үшін дайын материалдар жинағы беріледі. Егер бала бұл заттардан ештеңе құрастыра алмаса немесе қиын болса немесе жұмысының дұрыстығына сенімсіз болса, оның алдына үлгі қойылады, оған сәйкес бала берілген сюжетті құрастыра алады. Әртүрлі дауыспен сөйлеу» ойыны, ономотопиялық ойындардың көмегімен дыбыстардың алуан түрімен танысты. Балалар бұл дыбыстарды қайталап, өздерінің, жаңа дыбыстар жасауға ұмтылады. Осы дидактикалық ойындардан кейін балалармен бірлесе отырып, сценарий жазуға кірістік.. Біз құм анимациясына белгілі «Түлкі, тасбақа, кене» ертегісі, ал пластилинді анимацияға сценарийді балалармен бірлесе отырып, қиялымыздан жаздық . Нәтижесінде «Хайуанаттар әлемі» шығармасын жазып шығардық.

Сценарий жазу барысында, «Үздік ертегі ойлап табушы» сайысын ұйымдастырдық. Мақсаты: Балалардың шығармашылық қиялын ояту , арттыру болды. Сайыс барысында: балаларға қызықтыратын үш тақырып ұсынылды («Ертегілер елінде», «Хайуанаттар патшалығы», «Менің сүйікті ойыншығым»). Осы тақырыптарға сәйкес, балалар өз қиялдарынан жаңа мультфильм сюжетін жасады. Олар шығармасында кейіпкерлерді дұрыс ажыратып, олардың рөлі арқылы сюжетті қызықты көрсете алды. Мысалы ретінде: А.Н. деген қыз бала

«Менің сүйікті ойыншығым» тақырыбында ертегі сценарийінде, өзінің ойыншығы Понидің бастан кешке оқиғасын суреттеді. Понидің жасаған ерлігі арқылы, ол барлық ойыншық патшалағын құтқарады. Сюжет арқылы, А.Н. «батырлық» көрсеткен өз ойыншығын мақтан тұтты.

Бұл сайыс топтағы бірнеше балаларға қиындық тудырды. А.А, Г.Расул, Б.А оқиғаны бастап, бірақ оны аяқтауда қиындықтар болды. Сол үшін балаларға бұрыннан таныс ертегілерін жалғастыру бойынша тапсырмалар берілді. Бірнеше ертегілерді талдай отырып, «Хайуанаттар елі» тақырыбында сценарий жазып шығардық.

Сурет 3 Мультимпликация арқылы ересек топ балаларының кітапқа қызығушылығын қалыптасуы бойынша бақылау және эксперименттік топтардың кітапқа қызығушылығының қалыптасу деңгейлері (пайыз есебімен%)

Қорытынды. Мультимпликация арқылы кітапқа қызығушылық бағыттарын игеруде орта даму деңгейі бар балалар 52% көрсетті. Демек орта топ балалар саны 10% өсті.

Сапалық талдау нәтижелері жүргізілген жұмыстар оң нәтиже берді, көркем әдебиетке деген қызығушылықтың даму деңгейі оңды өзгерді. Балалар белгілі бір шығарманы тыңдауға деген ынтасын жиі білдіре бастады және қабылдау процесіне оңай қатысады. Мәтінді талдауға байланысты ересектердің сұрақтарына ықыласпен жауап беру. Олар көркем шығарма мәтіні бойынша ойын ойнағанды ұнатады, сюжетті жаңғыртуда және кейіпкерлердің образдарын жасауда шығармашылық бастама көрсетеді. Олар шығарманың әдеби бейнесі мен сюжетін басқа іс-әрекет түрлерінде пайдаланады.

Пайданылған әдебиеттер тізім

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы»: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600014235>
2. Алексеева М.М., Яшина В.И. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников. - М. 1997. - С.3
3. Велинский, Д.В. Технология процесса производства мультфильмов в техниках перекладки [Текст]: Методическое пособие / Д.В.Велинский. – 2-е изд., исп. и доп.: Новосибирск, 2011. – 41с.
4. Стюарт, Ю.В. Становление художественно-эстетической компетенции детей старшего дошкольного возраста [Текст]: автореферат диссертации кандидата педагогических. наук: 13.00.02 / Ю.В. Стюарт. – Челябинск, 2012. – 15 с.
5. "Твоя книга:сборник для чтения в семье и в детском саду" Для детей трех-пяти лет Сост. Н.Карпинская и П.Дымшиц М.: Детская литература 1968.
6. Развитие интереса к чтению младших школьников [Текст] / И. И. Николаева, Н. С. Кучерова // Наука и современность. – 2012. – № 16. – С. 159-163.
7. Мартынова, Е. Н. Развитие интереса к чтению книг у детей в процессе обучения [Текст] / Е. Н. Мартынова // Ярославский педагогический вестник.
8. Баймұратова Б. «Балабақшадағы даярлық топ балаларының тілін дамыту», Алматы «Мектеп» 1984 ж
9. Меңжанова А.К «Балаларды көркем шығарма туындылары арқылы адамгершілікке тәрбиелеу».- Алматы 1991
10. Б.Бакреденова «Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі» құралы.
11. Жиенбаева С.Н. Сәби шақтағы балалардың сөздік қорын дамытудың педагогикалық шарттары. Gumilyov Journal of Pedagogy 2025, №1 (150) 193-214 66 ISSN: 3080-1710
12. Метербаева К.М Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі.- Алматы, 2023
13. Больгерт Н. Мультстудия Пластилин / Н. Больгерт, С. Больгерт. – М.: Издательство Робинс, 2012. – 66 с.
14. Gomes Carneir C., De Velo Bezerra F., Oste G., Cremonesi G., Reis T. A., Graziano G. O. Study on the Alpha Generation and the reflections of its behavior in the organizational environment // Quest Journals. Journal of Research in Humanities and Social Science. 2018. Vol. 5, no. 6. P. 9–19
15. Филиппова О.Н. Мультимпликация как средство развития диалогической и монологической речи детей дошкольного возраста // Современный ученый : электрон. журн. – 2023. – № 2. – С. 13-16

РЕЖИССЕРЛІК ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ БАЙЛАНЫСТЫРЫП СӨЙЛЕУІН ДАМУ

Жумадилова Акмарал Нурмагамбетовна

педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

Zhumadilova_an@mail.ru

Даулетқызы Аңсаған

"6B01201 Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту"

Білім беру бағдарламасының 3-курс студенті

Андатпа. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балаларда байланыстырып сөйлеуді дамытудың тиімді әдісі ретінде режиссерлік ойынын қолданудың теориялық аспектілері мен әдістемелік ұсыныстары қарастырылады. Бұл әдістеменің сөйлеуді дамытуға әсер ету механизмдері талданады, балалардың сөйлеу әрекетін белсендіруге бағытталған ойын тапсырмалары мен педагогикалық әдістердің мысалдары келтірілген. Мұндай ойындарды ұйымдастыруда және өткізуде педагогтің рөліне, сондай-ақ мектеп жасына дейінгі балалардың жалпы сөйлеу дамуының контекстінде олардың тиімділігін бағалауға ерекше назар аударылады.

Кілт сөздер. Режиссерлік ойын, байланыстырып сөйлеу, қарым-қатынас, мектеп жасына дейінгі бала

Байланыстырып сөйлеу мектеп жасына дейінгі баланың дамуында маңызды рөл атқарады, өйткені ол басқалармен сәтті қарым-қатынасты қамтамасыз етіп қана қоймай, одан әрі білім алу үшін негіз қалыптастырады. Мектепке дейінгі жастағы сөйлеуді дамыту білім беру процесінің басым міндеті болып табылады, өйткені дәл осы кезеңде коммуникативті дағдылар қалыптасады, сөздік қоры байытылады, сөйлеудің грамматикалық құрылымы жетілдіріледі және логикалық және дәйекті түрде ойлау қабілеті дамиды [1]. Баланың болашақ оқу іс-әрекетінің сәттілігі, оның қоғамға бейімделуі, сондай-ақ есте сақтау, ойлау, қиял және зейін сияқты танымдық қабілеттердің қалыптасуы сөйлеудің даму деңгейіне байланысты.

Заманауи педагогикалық технологиялар балалардың сөйлеуін дамытуға ықпал ететін көптеген әдістер мен тәсілдерді ұсынады, олардың арасында ойын қызметі ерекше орын алады. Ойын мектеп жасына дейінгі балалардың жетекші іс-әрекеті болып табылады, өйткені ойын арқылы бала қоршаған әлемді таниды, жаңа ұғымдарды игереді, шығармашылық қабілеттері мен қарым-қатынас дағдыларын дамытады. Модельдеу элементтерін, символдық бейнені, рөлдік ойын мен тәуелсіз шығармашылық әрекетті біріктіретін режиссерлік ойыны ерекше қызығушылық тудырады.

Режиссерлік ойыны мынада: бала жазықтықта объектілердің, кейіпкерлердің және оқиғалардың схемалық бейнелерін жасай отырып (мысалы, қағаз парағында, планшетте немесе құм жәшігінде) сюжетті қалыптастырады және оны сөйлеу түрінде қайталайды. Сонымен бірге ол суретші ретінде ғана емес, сонымен бірге баяндаушы ретінде де әрекет етеді, өз әрекеттерін түсіндіреді, диалог ойлап табады және не болып жатқанын сипаттайды. Мұндай процесс біртұтас сөйлеуді дамытуға, сөздік қорын байытуға, логикалық және кеңістіктік ойлауды қалыптастыруға ықпал етеді, сонымен қатар қиял мен шығармашылықты ынталандырады [2].

Маңызды аспект - режиссер сызба ойыны табиғи және кездейсоқ сөйлеу қарым-қатынасына жағдай жасайды, өйткені балалар өздері бейнелеген нәрселер туралы әңгімелейді, сюжетке әртүрлі кейіпкерлерді қосады, олармен өзара әрекеттеседі және баяндау дағдыларын дамытады. Бұл әсіресе сөйлеу қабілеті бұзылған балаларға қатысты, өйткені жұмыстың бұл түрі ұялшақтықты жеңуге көмектеседі, сөйлеуді белсендіреді және оның тегістігі мен мәнерлілігін дамытуға көмектеседі [3].

Педагогикалық практикада режиссерлік ойынын жеке және топтық жұмыста қолдануға болады, бұл әр баланың сөйлеу дамуының деңгейін ескеруге және диалогтық және монологиялық сөйлеудің дамуына ықпал ететін жағдайларды жасауға мүмкіндік береді. Педагогтің балалардың ойын әрекеттерін сауатты бағыттауы, олардың сөздерін құрылымдауға, жаңа сөздер мен сөз тіркестерін енгізуге көмектесуі, сондай-ақ логикалық тұрғыдан аяқталған сөздердің құрылысын үйретуі маңызды [2, 4].

Зерттеу әдістері мен материалдар. Зерттеу мектеп жасына дейінгі балаларда когерентті сөйлеудің дамуына режиссерлік ойынның әсерін бағалау үшін теориялық және эмпирикалық әдістерді қолданды. Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау балалардың сөйлеу дамуының теориялық аспектілерін зерттеуге, сондай-ақ педагогикалық практикада қолданылатын тиімді ойын технологияларын анықтауға көмектесті.

Бақылау әдісі ойын әрекеті процесінде балалардың сөйлеу белсенділігіндегі өзгерістерді тіркеуге, олардың сөздік қорының даму динамикасын, сөздердің грамматикалық дұрыстығын, сөйлеудің логикасы мен үйлесімділігін анықтауға мүмкіндік берді. Зерттеудің маңызды кезеңі педагогикалық эксперимент болды, оған анықтау, қалыптастыру және бақылау кезеңдері кірді. Эксперимент барысында сөйлеуді дамыту деңгейін диагностикалау, режиссерлік ойында сызу әдісін қолдана отырып ұйымдастырылған әрекеттерді өткізу және оның тиімділігін кейіннен бағалау жүргізілді.

Әңгімелесу әдісі балалардың сөйлеу мүмкіндіктерін диалогтық және монологиялық түрде зерттеуге бағытталған. Режиссерлік ойын процесінде жасалған балалар жұмысын талдау, баяндау дағдыларының қалыптасу деңгейін және тұжырымдардың логикалық құрылысын бағалауға мүмкіндік берді. Алынған деректерді объективті түсіндіру үшін ұсынылған әдістеменің тиімділігін анықтауға мүмкіндік беретін статистикалық талдау қолданылды.

Зерттеудің материалдық базасы балалардың режиссерлік ойын процесіне белсенді қатысуына ықпал ететін түрлі құралдар болды. Диаграммалық кескіндерді жасау үшін қағаз, қарындаштар, маркерлер пайдаланылды, ал құмды планшеттер сюжеттерді модельдеуге көмектесті. Сондай-ақ, жұмыста интерактивті тақталар мен цифрлық сурет планшеттері, сөйлеу белсенділігін ынталандыру үшін заттар мен кейіпкерлердің суреттері бар карталар қолданылды. Ойын технологиялары арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың үйлесімді сөйлеуін дамытуға бағытталған педагогдерге арналған нұсқаулықтар мен ұсыныстар маңызды рөл атқарды [4, 5].

Әр түрлі әдістер мен материалдарды қамтитын кешенді тәсілді қолдану режиссерлік ойынының мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дамуына әсерін жан-жақты зерттеуге, сондай-ақ оны білім беру практикасында кеңінен қолдану мүмкіндігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік берді.

Талдау мен зерттеу нәтижелері. Жүргізілген зерттеу режиссерлік ойынының мектепке дейінгі жастағы балалардың байланыстырып сөйлеу дағдысын дамытуға оң әсерін тигізетінін көрсетті. Әдістемені қолданудың алдында және кейінгі кезеңдерінде жүргізілген салыстырмалы талдау балалардың сөздік қорының кеңеюін, грамматикалық құрылымының жақсаруын, ойды логикалық әрі жүйелі түрде баяндау қабілетінің дамуын және сөйлеу мәнерлілігінің артуын анықтады.

Анықтау эксперименті кезеңде балалардың байланыстырып сөйлеу деңгейін анықтау мақсатында бастапқы диагностика жүргізілді. Бұл кезеңде балаларға шағын мәтіндерді мазмұндау, суреттер тізбегі бойынша әңгіме құрастыру, педагогпен диалог жүргізу және ұсынылған схемаларға сүйене отырып, оқиға құру сияқты тапсырмалар берілді. Алынған нәтижелер көрсеткендей, балалардың көпшілігі байланыстырып сөйлеуде қиындықтарға тап болды. Олардың 70%-ында сөйлеу фрагменттелген, логикалық жүйелілік сақталмаған, ал сөздік қоры жеткіліксіз болды. Сонымен қатар, 60%-ға жуық бала өздігінен кеңейтілген сөйлемдер құруда қиындықтар көрді, ал интонациялық мәнерлілік төмен деңгейде қалды.

Қалыптастырушы кезеңде режиссерлік сызу ойыны әдістемесі енгізіліп, сөйлеу белсенділігін арттыруға бағытталған арнайы ұйымдастырылған әрекеттер ұйымдастырылды. Балалар түрлі сюжеттік-рөлдік ойындарға қатысып, оқиғалар мен кейіпкерлердің сызбаларын жасап, өз әрекеттерін түсіндіріп, әңгіме құру дағдыларын дамытты. Бұл жұмыстар балалардың сөйлеуге деген қызығушылығын арттырып, олардың сөздік қорын байытуға және грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдануға мүмкіндік берді. Ұйымдастырылған әрекет барысында балалар белсенділік танытып, ойын сюжеттерін өздігінен құруға, өз ойларын еркін білдіруге ынталы болды.

Бақылау кезеңінде балалардың сөйлеу дағдылары қайта бағаланды. Алынған нәтижелер әдістеменің тиімділігін дәлелдеді. Сөздік қоры жоғары деңгейдегі балалар саны 30%-дан 70%-ға дейін өсті, ал логикалық және жүйелі баяндау қабілеті бар балалар саны 35%-дан 80%-ға дейін артты. Грамматикалық жағынан дұрыс сөйлеу көрсеткіші 40%-дан 75%-ға дейін жақсарды. Өзіндік кеңейтілген әңгімелер құру қабілеті 25%-дан 65%-ға, сөйлеудің мәнерлілігі 30%-дан 72%-ға дейін жоғарылады.

Кесте 1. Балалардың байланыстырып сөйлеуін дамыту динамикасы

Бағалау критерийлері	Экспериментке дейін (% есебімен)	Эксперименттен кейін (% есебімен)
Сөздік қоры жоғары деңгейде	30%	70%
Грамматикалық жағынан дұрыс сөйлеу	40%	75%
Логикалық және жүйелі сөйлеу	35%	80%
Өзіндік кеңейтілген әңгіме құрастыру	25%	65%
Сөйлеу мәнерлілігі (интонация, сипаттау құралдарын қолдану)	30%	72%

Балалардың жеке ерекшеліктеріне талдау жүргізілді. Сөйлеу деңгейі бастапқыда төмен болған балаларда анағұрлым жоғары ілгерілеу байқалды. Олар диалогтарға белсене қатысып, ойын барысында ойларын еркін жеткізуге және өз пікірлерін анық білдіруге бейімделді. Ұйымдастырылған әрекет өткізу процесін бақылау барысында әдістеменің тек сөйлеуді ғана емес, сонымен қатар балалардың өзіне деген сенімділігін қалыптастыруға да көмектесетіні анықталды. Бұрын сөйлеуден қашқақтап жүрген балалар белсенділік танытып, өздерінің сызбалары мен ойларын тәрбиешілер мен құрдастарымен талқылауға қызығушылық білдірді. Бұл әдістеменің балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамытуға және әлеуметтенуіне оң ықпалын көрсетеді. Зерттеу барысында режиссерлік ойыны әдістемесінің тиімділігі тәрбиешінің балаларды бағыттау деңгейіне де тәуелді екені анықталды. Ең жоғары нәтиже педагог белсенді түрде ойын процесін ұйымдастырып, балаларға сұрақтар қойып, олардың сюжетін толықтыруға көмектескен топтарда байқалды.

Жүргізілген зерттеу режиссерлік ойынының мектепке дейінгі жастағы балалардың байланыстырып сөйлеуін дамытуда тиімді әдіс екенін дәлелдеді. Ол сөздік қорды байытуға, грамматикалық құрылымдарды жетілдіруге және ойды логикалық әрі жүйелі түрде баяндауға үйретуге ықпал етеді. Алынған нәтижелер бұл әдістемені мектепке дейінгі білім беру жүйесінде кеңінен қолдануды ұсынуға мүмкіндік береді.

Қорытынды. Жүргізілген зерттеу режиссерлік сызу ойынының мектепке дейінгі жастағы балалардың байланыстырып сөйлеуін дамытуда жоғары тиімділік көрсететінін дәлелдеді. Бұл әдістеме балалардың сөйлеу дағдыларын жетілдіруге, олардың сөздік қорын кеңейтуге, сөйлеудің грамматикалық дұрыстығын жақсартуға, ойды логикалық түрде жеткізу қабілетін қалыптастыруға және сөйлеудің мәнерлілігін арттыруға оң әсерін тигізді. Қорытынды, режиссерлік ойыны балалардың сөйлеу әрекетін дамытудың инновациялық және тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Оның көмегімен балалар өз ойларын нақты, жүйелі әрі көркем түрде жеткізуге үйренеді, сөйлеуге деген қызығушылығы артады, ал бұл олардың жалпы тілдік дамуына және болашақ оқу жетістіктеріне оң әсер етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Асеева И.И. Развитие связной речи [Текст] / И.И. Асеева. – М.: Литера, 2016. – 64с.
2. Акименко, В.М. Речевые нарушения у детей [Текст] / В.М. Акименко. – М.: метод. пособ., 2010. – 141с.
3. Арушанова, А.Г. Речь и речевое общение детей 3-7 лет [Текст] / А.Г. Арушанова. – М.: Мозаика-Синтез, 2014. – 128с.
4. Генинг, М.Г., Герман, Н.А. Обучение дошкольников правильной речи [Текст] / М.Г. Генинг, Н.А. Герман. – М.: учеб. для студ., 2011. – 216 с.
5. Глухов, В.П. Исследование особенностей связной речи старших дошкольников с задержкой психического развития и общим недоразвитием речи [Текст] / В.П. Глухов // Логопедия. – 2015. – Т.2. – № 3. С.13-24.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Нұрмағанбетова Эльмира Жалпақбайқызы

Қызылорда облысының білім басқармасының, Қазалы ауданы бойынша білім бөлімінің №7 «Балдырған» санаториялық бөбекжай-балабақшасының меңгерушісі

Аңдатпа. Мақала мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудың психологиялық-педагогикалық және лингвистикалық бағыттарын қарастырады. Педагогикалық әдістер мен ойындар, сондай-ақ фонетикалық, лексикалық және коммуникативтік сапаларды қалыптастыру аспектілері талданады. Әрбір бөлімнің тиімділігін ғылыми әдебиеттер негізінде дәлелдейміз.

Кілт сөздер. Сөйлеу дамуы, Психологиялық-педагогикалық әдістер, Лингвистикалық аспектілер, Мектеп жасына дейінгі балалар, Коммуникативтік дағдылар, Тілдік орта.

Балалардың сөйлеуін дамытудың басты факторы – олардың эмоциялық қауіпсіздігі мен педагогикалық қолдаудың үйлесімді үйлесімі. Эмоциялық сенімді орта балаға жаңа лексика мен құрылымдарды қабылдауда батылдық беріп, жұмыс жады мен назартану процестерін жақсартады. «Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі» оқу құралында атап көрсетілгендей, эмоционалдық қолдау балалардың сөйлеу әрекетіне деген ынтасын арттырып, тілдік инновацияларды қабылдауын жеделдетеді [1, 23-б.].

Педагогтың рөлі – тек ақпаратты ұсынумен шектелмей, «жәрдемші қолдау» (scaffolding) арқылы баланы дұрыс бағыттауға негізделеді. Баймұратова ойын әрекеттерін тиімді тәсіл ретінде қарастыра отырып, «рөлдік және драматизациялық ойындар жаңа грамматикалық формалар мен лексикалық бірліктерді интерактивті тәжірибе арқылы меңгеруге мүмкіндік береді» деп жазады [2, 45-б.]. Сонымен бірге бірлескен кітап оқу (joint book reading) әдісі балаға баяндау шеберлігін дамытуға және сұрақ-жауап форматындағы әңгімелесуді үйренуге жағдай жасайды.

Осылайша, мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытуда эмоционалдық қолдау мен педагогтың жәрдемші қолдауы, сондай-ақ интерактивті ойын әдістері біртұтас кешенді жүйе ретінде қарастырылуы тиіс. Балалардың сөйлеуін дамытуда лингвистикалық компоненттің басты екі бағыты – фонетикалық және лексикалық-грамматикалық дағдыларды жетілдіру болып табылады. Фонетикалық даму. Мектеп жасына дейінгі кезеңде бала тіліндегі дыбыстар жүйесі қалыптасады. Жаттықтырушы-педагогтардың тәжірибесі көрсеткендей, артикуляциялық аппаратты дамытуға бағытталған арнайы жаттығулар (мимикалық гимнастика, дауыс қимылдарын байыту жаттығулары) phonemes дыбыстарды анық ажыратады және дыбыстық талдау дағдыларын нығайтады. «Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі» оқу құралында бұл жаттығуларды күніне 5–7 минуттан тұрақты жүргізу ұсынылған, себебі үнемі қайталану арқылы дыбыстарды дәл айту дағдылары сенімді қалыптасады [1, 34-35-б.].

Лексикалық және грамматикалық құрылымдарының ерекшеліктері болады. Балалар лексикалық қорын кеңейту үшін тақырыптық сөздік блоктарды – «отбасы», «тағам», «ойын» тәрізді күнделікті тәжірибеге сай топтастырып, көрнекі суреттер мен заттай материалдар арқылы меңгерген дұрыс. Баймұратова «Тіл дамыту» еңбегінде балаларды жаңа сөздермен таныстыруда диалогтық әдістерді – сұрақ-жауап, толықтыру және міндетті қайталау формаларын – қолдану лексика көлемін 30–40 %-ға артыруға ықпал етеді деп жазады [2, 102-б.]. Грамматикалық дағдыларды дамытуда сөйлем құрамындағы синтаксистік бірліктерді меңгеру үшін ертегі құру және суретке әңгіме құрастыру тапсырмалары тиімді: мұнда бала субъекті-объектілік қатынас, үстеулік және көмекші сөздер сияқты грамматикалық байланыстарды табиғи түрде қабылдайды.

Осылайша, фонетикалық және лексикалық-грамматикалық жаттығулардың үйлесімді жиынтығы мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік дағдыларын кешенді түрде жетілдіруге мүмкіндік береді.

Қортынды. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытуда эмоциялық қауіпсіздік пен педагогикалық «жәрдемші қолдауды» (scaffolding) үйлестіру, сондай-ақ артикуляциялық, лексикалық-грамматикалық жаттығуларды интеграциялау негізгі нәтиже береді. Арнайы фонетикалық жаттығулар арқылы дыбыстарды дәл айту дағдылары қалыптасып, тақырыптық

сөздік блоктар мен диалогтық әдістер лексикалық қорды байытады және грамматикалық құрылымдарды табиғи контекстте меңгеруге ықпал етеді [1, 34–35 -б.; 2, 102 -б.]. Сонымен қатар, ойындар мен бірлескен оқу (joint book reading) әдістері балалардың коммуникативтік және когнитивтік дағдыларын бір мезгілде жетілдіре отырып, сөйлеу дағдыларын кешенді түрде дамытады. Болашақта цифрлық платформалар мен жасанды зерде негізіндегі бағалау құралдарын қолдану арқылы әр баланың жеке даму траекториясын және жетістіктерін нақты сандық көрсеткіштермен өлшеу мүмкіндігі зерттеуді қажет етеді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Баймұратова Б.Б. Тіл дамыту әдістемесі. – А., 2012
2. Метербаева К.М., Искакова А.Т. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі. Оқу құралы. – Астана, Фолиант, 2017.- 184 б
3. Акулова О.В. Развитие выразительности речи старших дошкольников в играх по мотивам фольклорных произведений. [Текст] / О.В. Акулова // Игра и дошкольник / под ред. Т.И. Бабаевой, З.А. Михайловой. – СПб.: «Детство–Пресс», 2004. – 192 с
4. Логина В.И. Теоретические основы словарной работы в трудах Е.И. Тихеевой // Л., 2012. 13 с.

МОНОЛОГТІ СӨЙЛЕУДІ ДАМЫТУДАҒЫ ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫНЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Орынғалиева Шолпан Оралғалиевна

доцент м.а., PhD доктор, Alikhan Bokeikhan University, Семей, Қазақстан

sh.oryngalieva@gmail.com

Омиртаева Ельназ Шакеровна

әдіскер, №9 “Айгөлек” бөбекжайы, Семей, Қазақстан

aigolek9@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада ертегі терапиясының 5–6 жастағы балалардың байланысты монологтік сөйлеуін дамытудағы рөлі мен мүмкіндіктері қарастырылады. Ертегінің бала психологиясына және сөйлеу дағдыларына ықпалы ғылыми және тәжірибелік тұрғыда талданады. Ертегі терапиясының балалардың сөздік қорын байытуға, сөйлем құрау дағдысын жетілдіруге, эмоционалдық сезім әлемін дамытуға тигізетін әсері сипатталады және креативті, нәтижелі әдістерінің бірі ретінде қарастырылады.

Түйін сөздер: ертегі терапиясы, монологты сөйлеу, байланысты сөйлеу, түзету-дамыту жұмысы, сөздік қор, балалар психологиясы

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартының екінші тарауы, тәрбиелеу-білім беру процесінде: «әр баланың қызығушылықтарын, ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, жалпы адами және ұлттық құндылықтар негізінде оларды толыққанды дамыту мен әлеуетін ашу жүзеге асырылады» [1] деп тұжырымдалған. Сондықтан да, мектепке дейінгі білім беру стандартының енгізілуі білім беру бағдарламасының құрылымын өзгертіп қана қоймай, балалармен жұмысты ұйымдастыруда, әсіресе сөйлеуді дамыту жұмысына жаңа тәсілдер іздеуді қажет ететіндігін көреміз. Бұл жағдай мектеп жасына дейінгі балалардың ұйымдастырылған іс-әрекеттерінде сөйлеу тілін тиімді дамыту технологияларын іздеу мәселесінің өзектілігін арттыруға негіз болады.

Мектепке дейінгі жастағы балаларда арасында сөйлеу тілінің жалпы дамымауы (СТЖД) бар балалардың үлесі жоғары болған жағдайда, байланысты монологтік сөйлеуді қалыптастыру – жалпы мектепке дейінгі тәрбиенің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Бұл міндетті тиімді шешу тек СТЖД бар балалардың сөйлеу қиындығын еңсеруге ғана емес, сонымен қатар оларды мектепке дайындау процесіне де елеулі үлес қосады. Соңғы жылдары мектеп жасына дейінгі балалардың байланысты монологтік сөйлеуін дамыту әдісі ретінде **ертегі терапиясы** үлкен танымалдыққа ие болуда. Бұл – ертегі мектеп жасына дейінгі балаларға да, педагогтерге де түсінікті әрі қолжетімді, универсал, кешенді әдіс болғандықтан, сөйлеуді дамытудағы түзету жұмысында кеңінен қолдануға мүмкіндік береді. Жазушы М. Әуезов ертегінің адам баласына

тәлім-тәрбиелік, рухани маңызы жөнінде айта келіп: «Ертегі - ол баяғы замандағы елдің дүниеге көзқарасын білдіретін, я сол көзқарастың белгілі ізін көрсететін, онан соң елдің белгілі салтын білдіретін, арнаулы үлгі айтатын, жамандықты жерлеп, жақсылықты көтеріп айтқан, ойдан шығарған көтерме әңгіме», - деп анықтама беруінің өзі мектепке дейінгі баланың тұлғалық дамуына оң үлесін қосатын әдістердің бірі деп қорытынды жасауды негіздейді. Балаларды психологиялық тұрғыда сүйемелдеу жұмыстарын ұйымдастыруда ертегі терапиясы арқылы байланысты сөйлеуді дамыту Н.М. Погосова, В.П. Аникина, Н.Я. Большунова, И.В. Вачков, В.М. Водовозова, Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева, Л.Д. Короткова, О.С. Ушакова, О.А. Шорохова және т.б. педагог-ғалымдардың зерттеу объектісі болды. Мәселен, Н.М. Погосова (Огненко) ертегілердің балалардың сөздік қорын кеңейтуге, сөйлемдерді дұрыс құруға, байланысты монологтік сөйлеуді дамытуға ықпал ететінін атап көрсеткен [2, 22-б.]. Сонымен қатар, ертегі терапиясы процесінде балаларда сөйлеудің әртүрлі бағыттары дамиды: лексика-грамматикалық құрылымдарды жетілдіру; тілдің фонетикалық жағы; тыңдау дағдысы (аудирование); диалогтік және монологтік сөйлеу; сөздік қорды толықтыру; естігенін қабылдау және интерпретациялау; көру, есту және қимыл анализаторларының арасындағы байланысты қалыптастыру; сөйлеудің көркемдігі мен байланыстылығын қамтамасыз ететін тілдік құралдарды меңгеру. Бұған қоса, ертегі терапиясы балалардың эмоциялы-сезімдік саласын байытып, жалпы психологиялық жағдайын тұрақтандырады, ана тілі мен оның тасымалдаушыларының халық шығармашылығына баулиды. Ертегілерде балаларға түсінікті метафоралар қолданылатындықтан, ертегі терапиясы түзету-оқыту және дамыту бағдарламаларында қолдануға ең ыңғайлы әрі тиімді әдіс болып табылады. Бұл әдіс педагог (немесе ата-ана) мен бала арасындағы сенімді және жақын қарым-қатынастың орнауына да жағдай жасайды [3, 20-б.].

С.Л. Рубинштейн ертегі терапиясы арқылы шешуге болатын бірқатар міндеттерді бөліп көрсетті. Олар: балалардың шығармашылық белсенділігі, тиімді оқыту, эмоционалдық, танымдық және өмірлік тәжірибе жинақтау, өзін-өзі бағалауды арттыру, мазасыздық деңгейін төмендету. Мұның бәрі балалардың сөйлеу белсенділігін арттырып, мектеп жасына дейінгі балалардың жеке қабілеттерін дамытуға ықпал етеді [4, 52-б.]. Осыған байланысты, ертегі терапиясының мектеп жасына дейінгі балалармен жүргізілетін келесі әрекеттер мен жұмыс түрлерін бөліп көрсетуге болады:

- ертегілердегі метафоралық мазмұнды (бейнелерді, ассоциацияларды) талқылау;
 - ертегі кейіпкерлерінің мінез-құлқын талдау, олардың әрекеттерінің себептерін анықтау, жасаған іс-әрекеттеріне баға беру;
 - ертегіден алынған кейбір эпизодтарды алдын ала дайындықсыз сахналау (рөлдік ойын түрінде көрсету);
 - ертегінің беріп отырған өмірлік сабағын (тәлімін) талдау.
- Ертегі терапиясын мектеп жасына дейінгі балалардың байланысты монологтік сөйлеуін дамыту құралы ретінде жоғары бағаламау мүмкін емес, себебі ол балалардың сөйлеу саласына кешенді түрде әсер етеді. Бұл әсер келесі бағыттарды қамтиды:
- лексика-бейнелі әсері – баланың тілдік мәдениетін қалыптастырады;
 - есту-сөйлеу әсері – баланың есте сақтау қабілетін, тыңдау дағдысын және дұрыс дыбыстауын белсендіреді әрі дамытады;
 - сөйлеу мәдениетінің қалыптасуы – бала ертегінің мазмұнын әңгімелеуді және сахналауды үйренеді;
 - экспрессивтік (вербалды-бейнелі) және коммуникативтік сөйлеу функцияларын дамыту – бала өз ойын көркем жеткізу мен қарым-қатынас құру дағдыларын меңгереді;
 - дамыта-терапиялық әсері – ертегі терапиясы баланың бүкіл жеке тұлғасына оң ықпал етеді (психотерапиялық әсер береді).

Байланысты сөйлеуді түзетуге бағытталған ертегі терапиясы арқылы жүргізілетін жұмыс әртүрлі формада ұйымдастырылуы мүмкін. Бұл:

- логопедтің ұсыныстарына сүйене отырып, байланысты сөйлеуді дамытуға арналған фронтальды (топтық) сабақтар;

- балалардың сөздік қорын толықтыру, нақтылау және белсендіру бойынша жұмыс, соның ішінде ертегінің жекелеген сәттерін немесе толық мазмұнын сахналауға дайындық барысында, дұрыс дыбыстау мен тыңдау дағдыларын бақылаумен қатар; балалардың байланысты диалогтік және монологтік сөйлеуін саналы түрде жетілдіру және күрделендіру арқылы сөздік-логикалық ойлауын дамытуға жағдай жасау.

Ертегі терапиясы арқылы жұмыс жүргізу Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева, Л.Д. Короткова, Л.Б. Фесюкова сынды ғалымдардың еңбектерінде жан-жақты қарастырылған. Мысалы, Л.Д. Короткова мектепке дейінгі балалармен ертегі терапиясы арқылы жұмыс жүргізуге арналған екі кезеңнен тұратын әдістемелік жүйені ұсынды:

1- кезеңде педагогтың ертегіні оқып беруі – балалардың ертегі мазмұнын тыңдауы арқылы бастапқы қабылдауын қалыптастыру; ертегі мазмұнын бойынша әңгіме жүргізу; ертегіде көтерілген рухани-адамгершілік тақырыптарды, эмоционалдық-тұлғалық сезімдерді талқылау; сөйлеу жаттығулары – сөздікпен жұмыс жүргізу, фразалық сөйлеуді нақтылау, тұрақты тіркестерді, мақал-мәтелдерді түсіндіру; қиял мен ойлауды дамыту – ертегіге байланысты сұрақтарды талдау; арттерапия элементтері – қабылдау мен елестету қабілетін дамыту, эстетикалық талғамды қалыптастыру, ұсақ моториканы дамытуға бағытталған жұмыстарды негіздесе, II кезең жұмыс мазмұнында ертегі мазмұнын бойынша әңгіме жүргізу – оқиғаның мәнін, негізгі ойды тереңірек ашу; жекелеген эпизодтарын немесе толық мазмұнын сахналау – рөлдік ойындар арқылы балалардың сөйлеу белсенділігін арттыру; психогимнастика – эмоциялық күйді реттеу, өзін-өзі еркін ұстауға үйрету; сөйлеу мәнерін жетілдіру – дауыс ырғағы, тембр, эмоциялық бояу арқылы көркем сөйлеуді дамыту; психокоррекциялық жұмыс – тұйықтықты, мазасыздықты, қорқынышты жеңуге бағытталған жаттығулар мен әдістер толықтырады [5, 27-б.]. Осылайша, біз мектеп жасына дейінгі балалармен ертегі терапиясы арқылы жұмыс жүргізу олардың жеке басының дамуындағы әртүрлі бағыттарға оң ықпал ететінін анық байқаймыз. Атап айтқанда: сөздік қорын байытуға, өз ойын нақты әрі дұрыс жеткізуге, өз эмоциясын білдіруге, ішкі шиеленісті жеңілдетіп, конструктивті және оң қарым-қатынас орнатуға, логикалық және эмоциялық-адамгершілік тұрғыдан ойлауды дамытуға мүмкіндік береді. Демек, ертегі терапиясын мектеп жасына дейінгі балалардың байланысты монологтік сөйлеуін дамытуда қолдану орынды әрі тиімді әдіс болып табылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы
2. Погосова Н.М. Погружение в сказку: коррекц.-развив. программа для детей, имеющих проблемы с речью и эмоц. стабильностью. СПб. : Речь, 2008. 208 с.
3. Дьяченко О. М. Возможности оценки развития детей старшего дошкольного возраста педагогами дошкольных образовательных учреждений // Психологическая наука и образование. 1998 № 2 С. 18-24.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб. : Питер, 2000 712 с.
5. Короткова Л. Д. Сказкотерапия для дошкольников и младшего школьного возраста : метод. рекомендации для пед. и психокорр. работы. М. : ЦГЛ, 2003 126 с.

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК МҮМКІНДІКТЕРІ

Бекназарова Майра Жумадиловна

Астана қаласы әкімдігінің №94 «Сұңқар» балабақшасы МКҚК әдіскері,
Астана, Қазақстан, E-mail: mayra_beknazarova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі және бастауыш білім беру деңгейінде балалардың тілін дамыту мәселелері қарастырылған. Автор заманауи білім беру үрдісінде тиімді қолданылатын әдістемелік тәсілдерді саралап, баланың коммуникативтік құзыреттілігін арттыру жолдарын

көрсетілген. Интерактивті технологиялар, ойын әдістері, визуализация, цифрлық ресурстар мен жобалау қызметінің ықпалына ерекше назар аударылған.

Кілт сөздер. Тіл дамыту, әдістеме, заманауи білім беру, ойын технологиясы, цифрлық құралдар, коммуникация, мектепке дейінгі білім.

Қазіргі білім беру жүйесінде баланың тұлғалық дамуына ерекше мән беріліп отыр. Соның ішінде тілдік құзыреттілік - баланың әлеуметтік-эмоционалдық, когнитивтік және мәдени дамуындағы негізгі факторлардың бірі. Заманауи талаптарға сәйкес, тіл дамытудың әдістемесі де жаңартуды, жаңаша көзқарасты қажет етеді. Қазіргі жағдайда балалардың тілін дамыту әдістемесінде басшылыққа алынатын негізгі нормативтік құжаттарда 2022 жылғы жаңартылған Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың мемлекеттік стандартында - тілдік, сөйлеу және коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру баланың негізгі даму бағыттарының бірі ретінде көрсетілген. Әр жас кезеңі үшін тілдік даму нәтижелері мен индикаторлар ұсынылған [1]. Тәрбие мен оқыту процесінің үлгілік оқу бағдарламасында коммуникациялық дағдыларды дамытуда білім беру саласы аясында тіл дамыту, сөйлеу мәдениетін қалыптастыру, сөздік қорды байыту әдістері қарастырылған. Балалармен жұмыс түрлеріне (әңгіме, көркем сөз, ойын) әдістемелік бағыттар беріледі. Тіл дамытудың күнделікті оқу-іс әрекетіне енгізілген мазмұны мен әдістерін көрсетеді. Ұлттық құндылықтармен байланысты тілдік дамыту тәсілдері жүйеленген [2]. Заманауи білім беру жағдайында балалардың тілін дамыту - кешенді, көпқырлы процесс. Оның тиімділігі педагогтың кәсіби даярлығына, әдістемелік құралдарды дұрыс таңдауы мен оқу ортасын тиімді ұйымдастыруына тікелей байланысты. Жаңа технологиялар мен инновациялық әдістерді ұштастыра отырып, баланың тілдік әлеуетін барынша дамытуға болады.

Мектепке дейінгі кезең – тұлғаның дамуындағы маңызды кезең, баланың өмірлік маңызды дағдыларын дамыту кезеңі, бұл оның одан әрі дамуында, білім алуында және болашағын айқындауда шешуші рөл атқарады. Біздің дана халқымыз бала тәрбиесіне, ұрпағының саналы азамат болып ізін жалғастыруына ерекше мән берген. Қазақ қоғамында біртұтас әлеуметтік отбасылық институт тәрбие мәселесімен айналысқан, ондағы әрбір тұлғаның өз орны, ықпалы болған. Балалар аталары мен әжелерінің өсиетін тыңдап, бірге дастандар жаттап, ертегі тыңдап өссе, ал аға-жеңгелерімен сырласқан. Құрбыластарымен жұмбақ, жаңылтпаш айтып, жатқа жырлар оқып жарысқан, табиғатпен тілдескен. Қазіргі зерттеулерге сүйенетін болсақ біздің осы түп тамырымыздан ажырап бара жатқанымызды, ата-аналармен бірге ықпалдастық, ынтымақтастықты қайта жаңғыртып, педагогтарымыздың бұған күш-жігерлерін салып еңбектенуі қажеттігін көрсетіп отыр. Себебі, жас ата-аналарымыз баланың салауатты ерте дамуына, отбасында тілінің дамуына жеткілікті мән бере алмай отырғаны ақиқат. Біздің байқағанымыз, салмақ педагогтерге түсіп отырғандығы [3].

Осыған орай, педагогтерге күнделікті жұмыста қолданылатын бірнеше тиімді әдістемелік мүмкіндіктерді ұсынамыз. «Баламен әңгімелесуге дайындық»

1. Мобильді кітапхана, буккроссинг, кітаптар, кітап тізімдерінен нақты ертегі немесе әңгімелерді ұсыну, суреттер, фотосуреттер, ата-аналар чатына мәтін жіберу және т.б. арқылы ата-аналарға үйде балаға оқып беруге тапсырма беру. Келесі күні, күн бойында балалармен сол тақырыпта сөйлесу және сұрақтар қою, балалардың өзін сұрақ қоюға ынталандыру. Соңында балалардың белсенділігін бағалауға болады, ата-аналармен талқылап, олармен бірге осы тәсілді жетілдіруге болады.

2. Балаларға қызықты, олардың қоршаған ортасымен, өмірімен байланысты тақырыптарды зерделеп, әңгімелесуге сұрақтар немесе қысқа бейнесюжеттер дайындап алу.

3. Балалардың қызығушылықтары, сүйікті ісі, көретін мультфильмдері туралы жеке әңгімелесу арқылы көпшілігіне ұнайтын және қатысатын ортақ тақырыптарды таңдау. «Орта үшінші педагог» Топ бөлмесінде, кең рекреация алаңдарында, дәлізде қабырғаларды пайдалы жұмыс құралдарымен безендіру, фетрадан жасалған сюжетті кілемшелерді ілу, оларды толықтыру, сюжеттерін өзгерту арқылы әңгіме өрбіту. Дамытушы аймақтардағы ойындарда коммуникативтік белсенділікті қолдау, диалог құрып ойнауға ыңғайлы ойындарға басымдық беру. «Баланы кітапқа қызықтыру» «Балалармен бірге иллюстрациялы кітаптарды қарау, әңгімелесу, кітап суреттерінің сюжетін сипаттау үшін балаларға сұрақтар қою, тыңдау, жетекші сұрақтар қойып отыру. Қызықты кітап оқып беру. «Жаңа ертегі» Баланың қоршаған ортасымен

байланысты, соңы сәтті аяқталатын ертегілер құрастыру, өздерімен бірге ойластырып және сюжетін дамыту [3].

Заманауи білім беру жағдайында балалардың тілін дамытудың әдістемелік негіздеріне сүйенетін болсақ олардың жас ерекшеліктеріне сай тәсілдер қолданылады. 2–5 жас аралығындағы балалардың тілдік дамуына бағытталған әдістемелер когнитивті дамудың кезеңдік заңдылықтарына негізделуі керек. Коммуникативтік-әрекеттік тәсілдерді пайдалануда баланың қарым-қатынасқа еркін түсуін қамтамасыз ететін сұхбат, диалог, рольдік ойындар – басты құралдар болып табылады. Сондай-ақ, сөйлеуді дамытуда интерактивті және ойын технологиялары арқылы оқытудың маңызы зор. Мысалы: Сюжеттік-рөлдік ойындар, дидактикалық ойындар, лүллия шеңбері, бусоград, мнемокестелер тілдік белсенділікті арттырады.

Интерактив құралдар: Genially, Kahoot, Balamultik платформалары арқылы визуалды, аудиалды және кинестетикалық арналар іске қосылады.

Цифрлық білім беру мүмкіндіктері -Баланың тілдік қорын кеңейтуге арналған мобильді қосымшалар (мысалы, «Bilimland», «iMekter»), мультимедиялық контент – тіл дамытудың жаңа деңгейін қамтамасыз етеді.

Ата-ана мен педагог арасындағы онлайн кері байланыс тілді дамытудың жүйелілігін қамтамасыз етеді.

Әдістемелік ұйымдастырудың тиімді жолдары - тақырыптық апталар мен шығармашылық жобалар аясында тіл дамыту. Мәтінмен жұмыс (ертегі, өлең, қысқа әңгімелер) арқылы тіл байлығын арттыру. Аудиовизуалды құралдар арқылы тыңдалым, сөйлеу, жазылым дағдыларын қалыптастыру [4].

Балалардың сөйлеу тілін дамытудың әдістемелік мүмкіндіктері – бұл баланың жас ерекшелігіне, жеке қабілетіне және даму деңгейіне сай тілдік дағдыларын (тыңдалым, сөйлеу, түсіну, сөздік қорды дамыту, байланыстырып сөйлеу) қалыптастыру мен жетілдіруге бағытталған әдістер мен тәсілдердің жиынтығы. Заманауи білім беру жағдайында бұл мүмкіндіктер келесі бағыттар арқылы сипатталады:

1. Дидактикалық және ойын әдістері - сюжеттік-рөлдік ойындар, дидактикалық ойындар, ойын-сұхбаттар арқылы бала тілдік жағдаяттарға кіріп, сөйлеу тәжірибесін меңгереді. Ойын баланың қызығушылығын арттырып, еркін, белсенді сөйлеуге ынталандырады.

2. Мәтіндік және көркем сөз әдісі - ертегілер, өлеңдер, мақал-мәтелдер, жұмбақтар тілдік қорды кеңейтеді, сөйлеу құрылымын меңгертеді. Бұл әдістер арқылы балалар тілдің бейнелілік және ұлттық ерекшелігін түсінуге бейімделеді.

3. Жоба және зерттеу тәсілдері – тақырыптық жобалар аясында бала қоршаған ортаны зерттейді, бақылау нәтижелерін ауызша жеткізу арқылы тілін дамытады. Мысалы: «Менің отбасым», «Менің сүйікті тағамым» жобалары.

4. Интерактивті әдістер – сұрақ-жауап, диалогтық оқыту, миға шабуыл, кластер құрастыру тәсілдері арқылы ойды жүйелі жеткізу, сөз байлығын дамыту жүзеге асады. Педагог балаға сұрақ қойып, пікір айтуға, дәлелдеуге жетелейді.

5. Көрнекілік пен визуалды құралдарды қолдану–суретпен жұмыс, пиктограмма, мнемотехника, Бусоград сияқты құралдар арқылы бала сөйлем құрауға, логикалық байланыс орнатуға үйренеді. Бұл тәсілдер сөйлеу әрекетін жеңілдетеді, есте сақтауға көмектеседі.

6. Цифрлық ресурстар мен мультимедиа – Bilimland, iMekter, Kahoot, Genially сияқты платформаларда жаттығулар, дыбыстық жазбалар, бейнеертегілер арқылы тілді дамыту жүзеге асады. Цифрлық құралдар балалардың мотивациясын арттырып, оқыту процесін жекелендіреді.

7. Ата-анамен бірлескен жұмыс – үйде оқыту, бірге кітап оқу, сөйлесу, бірлесе тапсырма орындау бала тілінің тұрақты дамуын қамтамасыз етеді. Педагог ата-анаға әдістемелік кеңес беріп, оқу процесінің жалғастығын ұйымдастырады. Осы әдістемелік мүмкіндіктерді кешенді түрде қолдану – баланың тілін жан-жақты дамытуға, өз ойын еркін жеткізуге және коммуникативтік қабілетін нығайтуға мүмкіндік береді [5].

Балалардың тілін дамытудың әдістемелік мүмкіндіктерін кешенді түрде қолдануға арналған тәжірибелік үлгісін береміз.

Тақырыбы: «Менің сүйікті жануарым» – кешенді оқу-ойын іс-әрекеті

Мақсаты: балалардың сөздік қорын байыту, сөйлеу мәдениетін қалыптастыру, тілдің барлық компоненттерін дамыту (фонетика, лексика, грамматика, сөйлеу әрекеті). 5 жас.

Ұйымдастыру формасы: ұжымдық, шағын топтық, жеке жұмыс

Кешенді әдістемелік мүмкіндіктер:

- көрнекілік әдісі: жануарлардың суреттері, макеттері
 - сөздік әдіс: түсіндіру, әңгімелесу, сипаттау
 - ойын әдісі: дидактикалық ойын «Кім қалай дыбыстайды?», рөлдік ойын «Ветеринар»
 - жаңа технология: интерактивті тақтада бейнематериал көрсету
 - жазу және сурет әдісі: «Сүйікті жануарымды саламын» (сурет салу арқылы сөйлем құрау)
 - шығармашылық әдіс: ертегі ойлап табу «Ертегі кейіпкері – мысық»
 - Музыкалық-ритмдік әдіс: жануарлар туралы тақпақ жаттау және қимылды ойындар
- Іс-әрекет кезеңдері:**

1. Кіріспе:

- Шеңберде амандасу, ауа-райы туралы шағын диалог
- Жануарлар туралы жұмбақтар шешу

2. Негізгі бөлім:

- Сөздік жұмыс (атау, сипаттау сөздер, етістіктер)
- Видеоматериал көру: «Жануарлар әлемі»
- Сюжеттік әңгімелеу: «Менің мысығым не істейді?»
- Дидактикалық ойын: «Сурет арқылы сөйлем құра»
- Рөлдік ойын: «Ветеринар дәрігер»

3. Қорытынды бөлім:

- Сұрақ-жауап арқылы бекіту
- Қимылды ойын «Жануарлар қалай дыбыстайды?»
- Балалардың суреттерінен көрме жасау

Құрал-жабдықтар: суреттер, ойыншықтар, бейнепроектор, интерактивті тақта Фломастерлер, қағаздар, музыка жазбалары т.б.

Нәтижесінде:

- Баланың сөздік қоры мен байланыстырып сөйлеу дағдысы дамиды;
- Фонематикалық есту қабілеті артады;
- Баланың шығармашылығы мен ойлау қабілеті жетіледі [6].

Оқу-іс әрекеті барысында балалар жануарлар туралы білімдерін тереңдетіп, жаңа сөздермен танысты, сөйлем құрау, сипаттау, әңгімелеу сияқты тілдік дағдыларын жетілдірді. Ойын және шығармашылық әдістердің көмегімен сөйлеу белсенділігі артты, қимылды және рөлдік ойындар арқылы баланың эмоциялық-жеке тәжірибесі кеңейіп, тіл дамыту тапсырмаларына деген қызығушылығы оянды, іс-әрекеттің мақсаты толық орындалды.

Ойымызды қорытындылай келе, балалардың тілін дамытуда әдістемелік мүмкіндіктерді кешенді қолдану – тілдік құзыреттілікті жүйелі және тиімді қалыптастырудың негізгі шарты. Өртүрлі әдістер мен технологияларды сабақтың мазмұны мен баланың жас ерекшелігіне сай ұштастыра отырып қолдану сөйлеу мәдениетін, сөздік қорын, грамматикалық құрылымдарды меңгеруін қамтамасыз етеді. Практикалық жұмыста ойын, көрнекілік, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және шығармашылық әдістерді бірлікте қолдану баланың тілін дамытуда жоғары нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана: 2022.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы, ҚР Білім Министрінің 2022.10.14 № 422 бұйрығы.
3. «Баланың тілін дамытуда кешенді тәсілдерді қолдану жолдары» әдіскерлер мен педагогтерге арналған әдістемелік ұсынымдар – Астана, 2024 ж. – 42 бет.
4. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту: педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін жазылған дисс. –А., 1993

5. Арушанова А.Г. Речь и речевое общение детей: формирование грамматического строя речи//Методическое пособие для воспитателей. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Мозаика-синтез, 2005.- 296 с

6. Жиенбаева С.Н, Адамова М.Е. Тіл – ұлттың рухымен бірге және оның ажырамас бөлігі ретінде бірге дамиды. // Балаларды ерте жастан дамыту мен отбасы мәселелері: зерттеулер және тәжірибелер» тақырыбында Халық. конф. матер. жинағ. = Сб. матер. Междун. конф. на тему «Развитие детей раннего возраста и проблемы семьи: исследования и практики» = Coll. of mater. of the Intern. Conf. on the topic «Early childhood development and family studies: research and practice»: – Алматы: ҚазҰҚПУ, 2024. – 295 б.

7. Жиенбаева С.Н, Адамова М.Е Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу онтогенезінің мәселелері:тәсілдеріменшешімдері// Қазақстан Республикасында мемлекеттік тілді оқытудың жүйесі: деңгейлері мен сатылары. Конференция, семинар-кеңес материалдарының жинағы. – Алматы, 2024. – 394 б.

ҚҰРАСТЫРУ ІС-ӘРЕКЕТІН ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ ЖӘНЕ СӨЙЛЕУІН ДАМУЫ

Турсунбаева Гүлмира Рейимбаевна

«АІМАН-2017» бөбекжай-бақшасы ЖШС әдіскері, Алматы облысы, Қарғалы ауылы

E-mail: tursunbayeva.8585@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдарда ұйымдастырылатын оқу іс-әрекетінде ұлттық нақыштағы зергерлік бұйымдарды пайдалану мен құрастырудың тәрбиелік және дамытушылық маңызы қарастырылды. Қазақ халқының дәстүрлі зергерлік өнері балалардың шығармашылығын дамытып қана қоймай, ұлттық сана-сезімін, эстетикалық талғамын, ұқыптылық пен шеберлік дағдыларын қалыптастырады. Іс-әрекет барысында қолданылатын құрал-жабдықтар, ұйымдастыру кезеңдері мен күтілетін нәтижелер нақты сипатталды. Мақалада жас ұрпақты ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеудің тиімді әдісі ретінде зергерлік бұйымдарды қолданудың маңыздылығы ашып көрсетілді.

Кілт сөздер. Құрастыру, ұлттық құндылықтар, мектепке дейінгі тәрбие, киіз үй, ұлттық тәрбие, шығармашылық.

Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес, құрастыру іс-әрекетінің мақсаты - балалардың шығармашылық қабілеттерін, кеңістіктік ойлауын, қолдың ұсақ моторикасын, танымдық белсенділігін, қиялын және эстетикалық талғамын дамыту – деп атап көрсетілген [1].

Құрастыру әрекеті арқылы балалар әртүрлі материалдармен (қағаз, табиғи материалдар, құрылыс жиынтықтары, конструкторлар т.б.) жұмыс істеуді үйренеді. Пішіндерді, көлемді, кеңістікті дұрыс қабылдауды дамытады, өздерінің ойларын, қиялдарын шығармашылықпен іске асыру жолында жоспарлауды, логикалық және себеп-салдарлық байланыстарды түсінуді меңгереді. Бірлесіп жұмыс істеу, жауапкершілік, зейінділік және төзімділік дағдыларын қалыптастырады. Құрастыру әрекеті баланың жан-жақты дамуына, соның ішінде коммуникативтік, әлеуметтік, коммуникативтік және шығармашылық салаларына ықпал ету мақсатында ұйымдастырылады.

Құрастыру іс-әрекеті – мектепке дейінгі жастағы балалардың ойлау қабілетін, шығармашылығын, ұсақ моторикасын және кеңістіктік қабылдауын дамытудың маңызды құралы.Бұл іс-әрекетті ұлттық құндылықтар негізінде ұйымдастыру балалардың туған халқына деген құрметін, ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға жол ашады. Қазақ халқының мәдениеті, тұрмысы, ұлттық болмысы құрастыру іс-әрекеті арқылы тәрбиелік сипатта берік орнығуы мүмкін. Ұлттық құндылықтардың тәрбиелік әлеуеті ұлттық құндылықтарға тілді құрметтеу, дәстүрлі өнер түрлерін (ою-өрнек, қолөнер, сәулет өнері, ұлттық киімдер), тұрмыстық заттарды (кереге, шаңырақ, киіз үй жабдықтары), сондай-ақ отбасы, ынтымақ, еңбексүйгіштік, батырлық, қонақжайлылық секілді адамгершілік қасиеттерді жатқызуға болады. Бұл құндылықтар балаларға тек вербалды деңгейде емес, көрнекі, практикалық іс-әрекет арқылы да дарытылады [2].

«Мектеп жасына дейінгі балалардың құрастыру әрекеттерін дамытудың тиімді жолдары» тақырыбында республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция өткізіліп, жеке меншік балабақшалар арасында тәжірибе алмасуда түрлі ашық іс-әрекет түрлері, тренингтер мен экскурсия жасалды және «Рухани құндылықтар – ұлт қуаты» тақырыбындағы мерекелік іс -шара өткізілді. Республиканың түкпір-түкпірінен келген әріптестер өз ризашылықтарын білдіріп өте жақсы деңгейде өткенін жайында өз ой пікірлерін айтты. Мұнда құрастыру іс-әрекетінде ұлттық нақыштағы ойын құралдарын пайдаланудың тиімділігіне басымдық берілді.

Мектепке дейінгі тәрбиеде ұлттық нақыштағы ойын құралдарын құрастыру әрекетінде пайдалану – балалардың тек шығармашылық қабілеттерін ғана емес, сонымен қатар олардың ұлттық сана-сезімін, тарихи танымын және эстетикалық талғамын дамытуға ықпал етеді. Мұндай құралдар арқылы бала өз халқының мәдени мұрасын сезініп, ұлттық болмысты тереңірек түсінуге мүмкіндік алады [3]. *Тиімділік жақтары:*

Біріншіден, ұлттық сана мен патриотизмді қалыптастыруда балалар киіз үй, домбыра, ою-өрнектерді құрастыру, ат әбзелдері, ұлттық киімдер сияқты қазақ халқының тұрмысын бейнелейтін заттарды өз қолымен жасай отырып, олардың маңызын ұғынады. Бұл -туған елге деген сүйіспеншілік пен ұлттық мақтаныш сезімін оятады.

Екіншіден, балалардың эстетикалық және көркемдік талғамды дамытуда әсері мол болды. Қазақтың ою-өрнектерімен безендірілген үлгілерді пайдалану арқылы балалар түс үйлесімділігі мен симметрияны меңгерді, көркемдік талғамын қалыптастырды. Сәнді тұтынатын бұйымдар, қол өнер туындылары балаларға ерекше әсер қалдырды. Балалардың сөздік қорын байыту, байланыстырып сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға да зор ықпал етті. Ұлттық атаулар мен ұғымдарды (шаңырақ, уық, жүк, қамшы, кебеже т.б.) қолдану арқылы баланың тілі дамиды, ұлттық терминологиямен танысады.

Үшіншіден, қолдың ұсақ моторикасын дамытуда балалар құрастыру материалдарын пайдалану арқылы оның ұсақ бөліктерін біріктіру, өрнек салу, сәндеу әрекеттері арқылы баланың моторикасы мен кеңістіктік ойлауы дамыды. Сондай-ақ, мәдени мұралардың сабақтастықтығын жалғастыруда – ұлттық ойын құралдары - тек материалдық мәдениет үлгілері ғана емес, олар арқылы ұрпақтан-ұрпаққа берілетін құндылықтар, дәстүрлер мен өмір салты танылады. Осылайша, құрастыру іс-әрекетінде ұлттық нақыштағы құралдарды пайдалану балалардың жан-жақты дамуына ықпал етіп, оларды мәдениетке бейім, рухани бай тұлға ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді [4].

Құрастыру әрекетін ұлттық мазмұнда ұйымдастыруда балалар төмендегідей ұйымдастырылған іс-әрекеттерді көрсетті.

Қазақтың киіз үйін балалар ата-аналарымен бірлесіп өздері далада құрастырып көрсетті. Балалар шаңырақ, кереге, уық, есік элементтерін өздері құрастырып, оның маңызын түсіндірді, атауларын айтып берді.

Балабақшамыз Тараздық қолөнерші ұсынған авторлық ойыншық 16 данадан тұратын топтама 6 жақты текшені де қолданып отыр. Балалар бұл текшелер арқылы ою-өрнектерден түрлі құрастырулар құрастырса, жеңіл әрі қауіпсіз текшелерді санауға, әр түрлі бағытта орналастыруға, логикалық іс-әрекеттерге және де физикалық дағдыны дамытуға да мол әсер ететіні дәлелденіп келеді.

Ұлттық тағамдар түрін құрастыру: ойыншық қамырдан бауырсақ, құрт, жент жасау арқылы ұлттық асханамен таныстыру күнделікті іс-әрекет барысында жүйелі, тұрақты жүргізіледі.

Мал шаруашылығына байланысты заттар: ат әбзелдері, құдық, жүк артқан арба сияқты бұйымдарды құрастыруда күнделікті әс әрекет барысында пайдаланылады. Ұлттық ойындарға арналған құрал-жабдықтар: зергерлік бұйымдар, тұрмыстық заттар, ыдыс-аяқтар, ұлттық киімдерді безендіру, асық, тұмар, домбыра макеттерін жасау арқылы бала халқымыздың ойын мәдениетін сезінеді. Құрастыру әрекетінің тәрбиелік және дамытушылық мүмкіндіктері Құрастыру - баланың логикалық ойлауын, кеңістіктік қиялын, ұжыммен жұмыс дағдыларын дамытатын қуатты құрал. Ұлттық мазмұнмен байланысқан кезде бұл іс-әрекетте баланың тіл байлығы да жетіледі, сөздік қоры ұлттық ұғымдармен толығады. Сонымен қатар, баланың қол моторикасы, пішіндерді ажырата білуі, түс үйлестіруі жақсарады. Ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінің үлгісін ұсынамыз [5].

Тақырыбы: «Зергерлік бұйым – қазақ қызының көркі»

Заттық дамытушы орта: Мақта-мата, моншақтар, түймелер, фольга, картон, жіп, сым, фетр. Желім, қайшы, қарындаш, безендіруге арналған тастар. Слайд-презентация: «Қазақтың ұлттық әшекейлері». Ұлттық музыка (фон ретінде)

Мақсаты: Ұлттық нақыштағы зергерлік бұйымдарды жасау, қазақ халқының ұлттық зергерлік бұйымдары (шолпы, білезік, сырға, алқа, жүзік, бойтұмар) туралы түсінік беру. Қалдық және табиғи материалдардан зергерлік бұйымдарды құрастыру дағдыларын қалыптастыру. Шығармашылық қабілеттерін, эстетикалық талғамын дамыту және ұлттық өнерге қызығушылығын ояту, сүйспеншілікке, ұқыптылық пен жұмыс жасай білуге тәрбиелеу.

Іс-әрекет кезеңдері: Тәрбиеші балаларға қазақ қыздарының ұлттық киімі мен зергерлік бұйымдары бейнеленген суреттерді көрсетіп немесе бейнежазбадан сұрақ қояды: «Сіздер осындай бұйымдарды қайдан көрдіңіздер?» «Қыз-келіншектер не үшін әшекей тағады?». «Бұл бұйымдар нені білдіреді?» Шолпы, алқа, сырға, жүзік, бойтұмар, білезік сияқты бұйым түрлері туралы қысқаша ақпарат беріледі.

Негізгі бөлім (құрастыру әрекеті):

Балалар шағын топтарға бөлініп, әрқайсысы бір бұйым түрін жасауға кіріседі:

1-топ: білезік

2-топ: шолпы

3-топ: алқа

4-топ: сырға мен жүзік

Материалдарды ұқыпты қолдана отырып, балалар өз бұйымдарын жасайды. Ою-өрнек элементтері мен моншақтарды пайдаланады. Тәрбиеші көмегімен әр топ өз жұмысын аяқтап, дайын бұйымдарын сәндік көрме ретінде безендіреді [3].

Рефлексия: Әр топ өз жасаған зергерлік бұйымын таныстырып, қандай материалдар қолданғанын және оның мәнін түсіндіреді. Балаларға «Сен зергер болсаң, қандай әшекей жасар едің?» деген сұрақ арқылы шығармашылық әңгіме жүргізіледі. «Ұлттық өнер – менің мақтанышым!» атты ұранмен іс-әрекет қорытындыланады.

Күтілетін нәтиже:

- Балалар қазақ халқының зергерлік өнері мен бұйымдарының атауын, маңызын меңгереді.
- Қарапайым материалдардан әшекей жасау дағдыларын игереді.
- Шығармашылық қиялы дамиды, қол моторикасы жетіледі.
- Эстетикалық сезімі мен ұлттық рухы қалыптасады.

Ұлттық нақыштағы зергерлік бұйымдарды пайдалану арқылы ұйымдастырылатын оқу іс-әрекеті мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың ұлттық дүниетанымын, эстетикалық көзқарасын және көркемдік талғамын қалыптастыруға ықпал етеді. Балалар қарапайым құралдар арқылы ата-баба мұрасын қолмен жасап көріп, халық өнеріне жақындай түседі. Мұндай іс-әрекет баланың ойлауын, ұсақ моторикасын, ынтымақтастықта жұмыс істеуін дамытумен қатар, болашақта ұлттық өнерге қызығушылығының іргетасын қалайды. Сондықтан ұлттық өнерге негізделген құрастыру жұмыстарын жүйелі түрде ұйымдастыру – тәрбие мен оқытудың мазмұнын байыта түсетін тиімді әдіс [3].

Енді қажетсіз қалдық заттармен ойын іс-әрекетін ұйымдастыру барысына тоқталамыз. Қажетсіз қалдық заттарды (бросовый материал) мектепке дейінгі ұйымдарда ойын және құрастыру іс-әрекетінде пайдалану – экологиялық тәрбиенің, шығармашылық ойлаудың және ұсақ моториканы дамытудың тиімді тәсілі. Бұл әдіс балаларға қарапайым заттарға жаңа көзқараспен қарауды, оларды қайта өңдеп, пайдаға асыруды үйретеді.

Қолдануға болатын материал түрлері: пластикалық бөтелкелер мен қақпақтар. Картон қораптар (жұмыртқа салғыш, дәріқалта). Түймелер, мата қиындылары. Доңғалақтар мен орамалар (дәретхана қағазы, скотч). Газет, журнал, фольга, жіп, ескі CD дискілер т.б.

Ұйымдастыру кезеңдері. 1. Дайындық кезеңі: Тәрбиеші балалармен қалдық материалдардың табиғатқа әсері, оны қайта қолданудың маңызы туралы әңгіме өткізеді. Балалардан үйден таза және қауіпсіз материалдарды жинап әкелуін сұрайды.

Негізгі бөлім (ойын немесе құрастыру іс-әрекеті). Тақырыптық тапсырмалар: мысалы, «Экологиялық қалашық», «Ұлттық киімдер көрмесі», «Құстарға ұя», «Бау-бақша бұрышы», «Қазақтың ұлттық тағамдары» сияқты жобалар жасау.

Балалар қиялына сүйене отырып, топпен немесе жеке жұмыстар жүргізеді.

Қорытынды кезең. Жасалған бұйымдардан көрме ұйымдастырылады. Балалар өз туындылары туралы әңгімелейді, бір-бірін бағалайды. Қауіпсіздік және экологиялық ережелер қайталанады [6].

Мұндай материалдармен жұмыс жасаудың тиімділігі: Балалардың шығармашылығы, қиялы, ұсақ моторикасы дамиды. Экологиялық тәрбие қалыптасады: қайта өңдеу, табиғатты қорғау түсініктері бекітіледі. ынтымақтастықта жұмыс істеу және шешім қабылдау дағдылары дамиды. Қарапайым тұрмыстық заттардың жаңа маңызын түсінуге мүмкіндік береді.

Ойымызды қорытындылай келе, қалдық материалдармен ойын іс-әрекетін ұйымдастыру – балалар үшін қызықты әрі тәрбиелік мәні жоғары үдеріс. Бұл әдіс арқылы білім мен тәрбие мазмұны заманауи, креативті бағытта жүзеге асырылады. Құрастыру іс-әрекетін ұлттық құндылықтар негізінде ұйымдастыру – баланың жан-жақты дамуына, ұлттық тәрбиенің беріктігіне және жас ұрпақтың өз мәдениетіне құрметпен қарауына ықпал ететін тиімді әдіс. Бұл тәсіл арқылы баланың шығармашылығы ғана емес, рухани-адамгершілік әлеуеті де кеңейеді.

Ұлттық нақыштағы ойындарды құрастыру іс-әрекетінде қолдану – мектепке дейінгі балалардың рухани-мәдени дамуына, шығармашылық ойлауы мен эстетикалық талғамының қалыптасуына ықпал ететін тиімді педагогикалық әдіс. Бұл үдеріс арқылы балалар тек әсемдік әлеміне еніп қана қоймай, қазақ халқының бай мұрасымен, ұлттық өнермен танысып, оған деген құрмет сезімін бойларына сіңіреді. Қарапайым қалдық және табиғи материалдарды пайдалана отырып, өз қолымен бұйым жасау баланың танымдық қызығушылығын арттырып, еңбекке баулуға, ұқыптылыққа, төзімділікке тәрбиелейді. Сонымен қатар, балалардың сөздік қоры, бейнелі ойлауы, ұжымдық жұмыс дағдылары қалыптасады. Осылайша, ұлттық құндылықтарға негізделген құрастыру әрекеті баланың жан-жақты дамуына жол ашады және тәрбие мен оқытудың мазмұнын тереңдете түседі.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана: 2022.
2. Қасиманов С. Қазақ халқының қолөнері. – Алматы: Қазақстан, 1995

3. Тәтіғұлов С. Қазақтың зергерлік өнері. – Алматы: Өнер, 1982.
4. Жұмабекова Ф.Н. «Құрастыру және қол еңбегі (әдістемелік нұсқау)», Алматы:кітап, 2021.
5. Мүбәрак Ж. Балалармен ойын арқылы тәрбие. – Астана: Фолиант, 2012.
6. Кожевникова Н.Н. Конструирование в детском саду. – Москва: Владос, 2015.
7. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту: педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін жазылған дисс. –А., 1993
8. Ушакова О.С. Развитие речи дошкольников / О.С. Ушакова. М.: Изд-во Института психотерапии, 2014. 240 с.

БАЛАБАҚШАДАҒЫ БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ ДАМУЫ: БАЛАНЫҢ ТІЛДІК ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МАҢЫЗДЫ ҚАДАМДАР

Кожасова Фарида Қазангаповна

Қызылорда облысы, Шиелі ауданы, Кәусар бөбекжайының меңгерушісі

E-mail: kozhasovafarida66@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада балабақша кезеңіндегі балалардың сөйлеу тілінің дамуына ықпал ететін негізгі факторлар мен тілдік қабілетті қалыптастыру жолдары қарастырылады. Мектепке дейінгі тәрбие – баланың жеке тұлғалық, танымдық және коммуникативтік дағдыларының негізі қаланатын шешуші кезең. Бала тілі дамуының ғылыми-теориялық негіздері мен сөйлеу мәдениетін қалыптастырудағы тәрбиешілер мен ата-аналар арасындағы өзара іс-қимылдың маңызы талданады.

Кілт сөздер. Баланың сөйлеу тілі, тілдік дағдылар, сюжетті суреттер мен иллюстрациялар, визуалды құралдар, тыңдату, көрсету, айтқызу, сөздік қор.

Баланың сөйлеу тілі балабақшада қалыптасып, ойлау мен қарым-қатынас дағдысының негізін қалайды. Ерте жастан дамыған тілдік қабілет — болашақта білім мен тұлғалық өсудің маңызды көрсеткіші. Сөйлеу тілін дамыту үшін тілдік орта мен тәрбиешінің рөлі шешуші мәнге ие.

Баланың сөйлеу тілінің дұрыс қалыптасуына қажетті 4 дағдының үнемі кешенді қолданылуы мектепке дейінгі кезеңде аса маңызды. *Тыңдатқан* кезде *естіп* отырған ақпаратын бала көзбен *визуалды* көре алатын болса, оған өзінің ойын *айтқызу*, сөздің қорын молайту жеңілдейді. Мысалы, бұған иллюстрациялы кітаптарды пайдалану арқылы қол жеткізуге болады.

Тыңдату. Бұл кезеңде бала дауыс ырғағын, сөздің дұрыс айтылуын, интонацияны, сөйлеудің мәнін есту арқылы қабылдайды. Тәрбиеші балалармен жиі сөйлесіп, қарапайым, анық сөйлемдер қолдана отырып, тілдің байлығын жетілдіріп отыруы қажет. Балабақшада балалардың сөздік қорын кеңейту мақсатында әртүрлі ойындар, жаттығулар және тақпақтар арқылы жаңа сөздер енгізіледі. Балаларға түсініксіз сөздер мен ұғымдарды түрлі суреттер, көрнекіліктер арқылы көрсетіп, оларды сөздермен байланыстыруға мүмкіндік жасалады.

Мысалы, «Жемістер мен көкөністер» тақырыбын өткенде, балаларға жаңа сөздер: *анар, қауын, брокколи, асқабақ* сияқты бұрын кездеспеген ұғымдар таныстырылады. Бұл сөздер балаларға бірден түсінікті бола бермейтіндіктен, тәрбиеші әрқайсысының суретін көрсетіп, шынайы үлгілерін немесе мүляждарын пайдаланады. Балаларды көркем әдебиетпен таныстыру олардың тілдік қорының толығына ықпал етеді. Ертегілер тыңдату баланың қиялын ұштап, түсінігін қалыптастырады, сөздік қорын молайтады. Ертегі тыңдалып болғаннан кейін тәрбиеші балалармен бірге оны талқылайды. Мысалы, балаларға қазақтың халық ертегісі «Түлкі мен ешкі» оқылғанда мынадай сұрақтар қойылуы мүмкін: Түлкі не істеді? Ешкі неге суға түсті? Тәрбиеші үшін балалардың тарапынан қойылатын сұрақтарды тыңдау маңызды, себебі түсініксіз сөздер немесе олардың ертегіні қабылдауы көрінеді.

Мысалы, «қулық», «аңқау», «құдық», «шығу жолы» сияқты жаңа сөздер меңгеріледі. Мұндай сөздер балалардың сөздік қорын кеңейтіп қана қоймай, ойлау мен себеп-салдар байланысын құру қабілетін де дамытады. Көркем әдебиеттегі кейіпкерлердің әрекетін талдай отырып, бала

тілді түсініп қолдануға, өз ойын жеткізуге дағдыланады. Бұл әдіс әсіресе диалог құру, сұраққа жауап беру және ертегіні қайта әңгімелеу арқылы бала тілін белсенді түрде жетілдіреді.

Сонымен бірге, мектепке дейінгі ұйымдарда балаларға арналған ертегілер мен өлеңдер жиі қолданылады. Мысалы, «Төлдер айтысы» ертегісінде балалар жануарлардың әдеттері мен мінез-құлқымен танысады. Бұл ертегіде де төлдердің бір-бірімен айтысы арқылы балалар жаңа сөздер мен ұғымдарды меңгереді.

Есму. Айтылғанды бала естіді ме және қаншалықты қабылдады? Балаларға әңгімелер құрастыру, сұрақтарға жауап беру, өз ойларын білдіру дағдыларын үйретуде айтылған сөзді немесе ақпаратты олардың қабылдауын зерделеу аса маңызды. Бұл бағыттағы жұмыстар арқылы баланың өз эмоцияларын дұрыс жеткізе білуін, қарым-қатынас жасауды үйренуіне көмектесеміз. Бұл жерде жиі кері байланыс жасау, жетекші сұрақтарды қолдану тиімді.

Көру. Тілдік қабілеттерді қалыптастыру барысында балалардың когнитивті дамуы да жүзеге асады, өйткені тіл мен ойлау тығыз байланысты. Сол себепті, балаға көмек ретінде визуалды құралдар, сюжетті суреттер мен иллюстрацияларды жұмыс барысында көбірек пайдалану өз нәтижесін береді.

Сюжетті суреттер мен иллюстрациялар арқылы оқыту: Мысалы, балаларға «Қыс» туралы ертегі оқығаннан кейін, қыс мезгіліне байланысты сюжетті суреттермен жұмыс жасау ұсынылады.

Көрнекі құралдар арқылы тіл дамыту: «Жемістер мен көкөністер» тақырыбында ұйымдастырылған іс-әрекет арқылы балаларға жеміс-жидектер мен көкөністерді ажыратуды үйретуге болады. Тәрбиеші суреттегі әрбір жеміс пен көкөніс туралы әңгімелеп, балаларға сұрақтар қояды: «Бұл не?», «Оның дәмі қандай болады?», «Оның түсі қандай?» т.б.. Балалар осы сұрақтарға жауап бере отырып, жаңа сөздерді де үйренеді. Сурет арқылы танысқан жаңа сөздер балалардың есінде жақсы сақталып, оларды сөз тіркестерінде қолдануға дағдыланады.

Тақпақтар мен өлеңдермен жұмыс: Балаларға өлеңдер жаттату кезінде, әр өлең мен тақпаққа байланысты түрлі иллюстрациялар көрсетіледі.

Айтқызу. Баланың өз ойын жеткізуі — баланың тілдік дамуының маңызды кезеңі болып табылады. Бұл процесс баланың сөздік қорын толықтыруға, дұрыс сөйлем құрауға, ойы мен сезімдерін түсінікті етіп жеткізуге көмектеседі. Айту қабілеті дамыған баланың коммуникация дағдылары мен когнитивті қабілеттері жетіле түседі.

Тәжірибе мен мысалдар арқылы бала өз ойын қалай жеткізетінін және бұл процесстің қалай жүзеге асатынын қарастырайық:

1. Жаттығулар мен тапсырмалар арқылы айта білу қабілетін дамыту

1) «Тақпақ жаттау және айту» жаттығуы.

Балалар белгілі бір тақпақты жаттап, оны дауыс ырғағымен айтып беруі тиіс. Бұл жаттығу баланың тек сөздерді дұрыс айтуын ғана емес, сөздердің мағынасын түсініп, оларды қалай қолдану керектігін де үйретеді.

Мысал: «Қарлығаш» тақпағын жаттап айтқан бала қарлығаш құсының сыртқы бейнесі мен ерекшеліктерін айта алады, себебі бала жаттап айту кезінде сол құс туралы ақпаратты есте сақтап, оны түсініп айтады. Бұл балаға сөздермен байланыс орнатуға, өз ойын жеткізуге мүмкіндік береді.

2. Ойын және шығармашылық жұмыстар арқылы өз ойын айту

1) Рөлдік ойындар.

«Дәрігер мен пациент», «Дүкенде», «Ателье», «Шаштараз», «Асханада» т.б. Бұл ойындар балаға сөйлем құрауды, сұрақтарды дұрыс қоюды үйретеді және сол арқылы баланың сөйлеу қабілеті артады.

2) Суреттермен жұмыс жасау.

Балаға әртүрлі суреттер немесе иллюстрациялар көрсетіліп, олардан әңгіме құрау сұралады. Мысалы: «Жазғы демалыс» суреті. Бала өзінің жазғы демалысы туралы әңгіме құра отырып, өз ойын түсінікті түрде жеткізуге тырысады. Мұндай тапсырма балаға тілде ойын анық әрі толық жеткізу дағдыларын дамытады.

3) Сюжетті әңгімелер құрастыру.

Балаға әртүрлі элементтері (кейіпкерлер, орындар, оқиғалар) бар суреттер жиынтығы беріліп, оларды пайдаланып, өз әңгімесін құрау ұсынылады. Мысалы: Балаларға бірнеше жануарлардың суреті мен олардың белгілі бір әрекеттерін көрсететін карточкалар беріледі. Бала бұл карточкаларды пайдаланып, «Түлкі орманда не істейді?» деген сияқты сұрақтарға жауап бере отырып, өз әңгімесін құрайды.

Зерттеулер көрсеткендей, баланың сөздік қорының дамуы 3-6 жас аралығында өте белсенді жүреді. Мысалы, белгілі психолінгвист ғалымы Линда Сноу жасаған зерттеулерінде баланың 3 жасынан 6 жасына дейінгі аралықта сөздік қорының екі есе көбейетіндігі дәлелденген. Психолінгвистика саласында жүргізілген зерттеулер баланың сөздік қорының осы жаста екі есеге дейін ұлғаятындығын дәлелдеді [Snow, 2010]

Тәрбиешілер балалармен жиі сөйлесіп, оларды қарапайым әрі түсінікті сөйлемдермен бағыттайды. Бұл орайда педагогтың қолданған сөздері, интонациясы, сөйлеу мәнері балаға дұрыс қабылдауға әсер етеді. Виготскийдің [Vygotsky, 1978] әлеуметтік даму теориясы бойынша, балалардың тілдік қабілеттері тек өз бетінше емес, әлеуметтік өзара әрекеттесу арқылы қалыптасады. Бұл орайда бала ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынас жасаған кезде тілдік дағдыларын дамытады.

Қазіргі жағдайда, ең көп кездесетін кейс – ол, балабақшада бала көбірек сөйлесуге, өз ойын толық жеткізуге талпынып жатыр, бірақ сөздік қоры шектеулі. Тәрбиеші балаға арнайы тапсырмалар мен жаттығулар беріп, тілін дамытуға арналған әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдануды жоспарлайды.

Баланың сөйлеу тіліндегі қиындықтардың себебі неде болуы мүмкін? Бала тілінің дамуында бірнеше факторлар әсер етуі мүмкін. Мысалы, бала отбасында сөйлесуге көп мүмкіндік алмаған болса, сөздік қоры шектеулі болуы мүмкін. Мұндай жағдайда тілдік дамуды ынталандыратын ойындар мен жаттығулар қолдану өте тиімді болады. Бұл балалардың сөйлем құрау қабілетін дамытады. Жоғарыда айтылғандай, суреттер, карточкалар, кітаптар мен көрнекі құралдарды қолдану баланың сөздік қорын кеңейтуде көмектесетінін тәжірибеміз көрсетіп отыр.

Тәрбиеші баланың сөйлеу тілімен жұмыс жасаған кезде позитивті мотивация беруі керек. Мысалы, бала дұрыс сөйлем құрған кезде оны мақтап, ал қателіктерін түсіндіреді. Тәрбиеші баламен диалог жүргізу арқылы оның өз ойын ашық және толық жеткізуіне көмектеседі. Диалогтар мен сөздік ойындар арқылы балалар өз ойларын айқын әрі толық жеткізуге дағдыланады. Бала өз ойын білдіруді үйреніп, сөздік қоры кеңейген сайын оның жалпы тілдік қабілеттері де тез дамиды.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Алексеева М.М., Яшина В.И. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников / М.М. Алексеева, В.И. Яшина. М.: Академия, 2015. 412 с.
2. Ушакова О.С. Развитие речи дошкольников / О.С. Ушакова. М.: Изд-во Института психотерапии, 2014. 240 с.
3. Тихеева Е.И. Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста). Пособие для воспит
Snow, C. E. (2010). *Academic Language and the Challenge of Reading for Learning about Science*. Science, 328(5977), 450–452
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press

БАЛАБАҚШАДА БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Айғабыл Ақтоты Жақсылыққызы

Тәрбиеші, педагог-сарапшы, Қызылорда облысы, Қазалы ауданы, Әйтеке би кенті,

«Нұрай» жеке балабақшасы ЖШС

E-mail: aktoty.avgabyl@mail.ru

Аңдатпа. Балабақшада балалардың сөйлеу тілін дамыту – тәрбие мен оқытудың маңызды бағыты. Бұл үдеріс ойын, ертегі, сұхбат, жаттығулар арқылы жүзеге асады. Сөйлеу қабілетін жетілдіру бала тұлғасының дамуына ықпал етеді және қарым-қатынас жасауға

дағдыландырады. Бұл мақалада балалардың сөйлеу тілін дамытуда қолданылған әдістер қарастырылады.

Кілт сөздер. Сөйлеу тілі, педагогикалық әдіс, дидактикалық ойын, коммуникация, тіл дамыту, қабілет.

«Тіл – халықтың жаны, сәні мен салтанаты» — деген халқымыздың даналық сөзі бала тіліне де тікелей қатысты. Себебі, ұлттың рухани негізі — тілде, ал тілдің тірегі — ұрпақтың дұрыс сөйлеуінде. Сөйлеу тілі – баланың тұлғалық қалыптасуының, танымының, қоғаммен қарым-қатынасының басты құралы. Сондықтан мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы басты мақсаттардың бірі — баланың сөйлеу тілін жетілдіру, сөздік қорын байыту, өз ойын сауатты жеткізуге тәрбиелеу. Сөздік қорды байыту ойын, суретпен жұмыс, көркем әдебиет арқылы жаңа сөздерді меңгерту.

Т. Н. Ушакованың пікірінше, баланың сөйлеу дамуы генетикалық берілген бағдарламаның басым әсерінен ерте кезеңдерде пайда болатын жалпы психогенездің жағы ретінде көрінеді. Яғни, баланың сөйлеу дамуының негізі гендерге негізделген, ал өзін-өзі дамыту әсіресе белсенді бұл балалық шақта болады. Үш жастан жеті жасқа дейінгі жас сөйлеу функциясының қалыптасуы мен дамуындағы ең маңызды болып табылады. [1]. Бүгінгі күні бала тәрбиесі мен оның дамуы қоғамдағы маңызды мәселелердің біріне айналып отыр. Баланың толыққанды дамуы үшін тілінің дамуы аса маңызды. Сөйлеу тілі — бұл баланың психологиялық, әлеуметтік және когнитивтік дамуының негізі. Тіл арқылы бала өз ойларын, сезімдерін білдіре алады, қоршаған ортаны түсініп, өз пікірін айта алады. Сонымен қатар, тіл баланың әлемді тануына, білім алуына және қоғамдық өмірге қатысуына мүмкіндік береді. Осыған байланысты балабақшада балалардың сөйлеу тілін дамыту мәселесі өзекті болып табылады.

Бала тілі тек сөздермен шектелмейді, ол оның ішкі әлемін, ойлау қабілетін, рухани және әлеуметтік дамуын көрсетеді. Балабақшада баланың сөйлеу тілін дамыту үшін тәрбиеші әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдануы қажет. Баймұратова Б мектеп жасына дейінгі балаларды сөйлеуге үйретудің әдістерін, олардың тиімділігін және даму барысындағы мәселелер туралы айтылған. Сөйлеу тілі – баланың психологиялық, әлеуметтік және танымдық дамуының негізгі құралы. Баланың тілін ерте жастан дамыту – оның болашақта тұлға болып қалыптасуына зор әсер етеді. Баланың сөйлеу тілі мен оның ойлау қабілеті тығыз байланысты. Әсіресе, балабақша жасындағы балаларда сөйлеу тілі мен ойлау процестерінің дамуында бірізділік байқалады. Сөйлеу тілі баланың логикалық ойлауына әсер етеді. Бала сөйлеу арқылы өз ойларын тұжырымдап, жаңа ақпараттарды қорытуға дағдыланады. Тіл арқылы бала өзінің қоршаған ортаны түсіну деңгейін көрсетеді. Мысалы, 2-3 жастағы балаларда тілдің дамуы тек сөздік қордың өсуімен шектелмейді, сонымен қатар олардың логикалық ойлау қабілеті де дамиды [2].

Мектепке дейінгі жаста тіл дамуы қарқынды жүретін кезең. Осы кезеңде тілдік қарым-қатынасты, сөздік қорды, дыбыстық мәдениетті қалыптастыру қажет.. Сөйлеу тілі тек сөздер мен дыбыстардың жиынтығы емес, ол балаға әлемді тану, ойлау дағдыларын қалыптастыру үшін қажет құрал болып табылады. Мектепке дейінгі кезеңде балалардың ойлауы көрнекі-әрекеттік сипатта болады, яғни олар сөздерді қолданған кезде белгілі бір бейнелер мен іс-әрекеттермен байланыстырады. Бұл кезеңде баланың сөздік қоры кеңейіп, сөйлеу дағдылары қалыптасады. Әсіресе, балаларға жаңа сөздер мен ұғымдарды үйрету, оларды сөйлемдерде қолдануға дағдыландыру өте маңызды.

Балабақшада тәрбиеші баланың ойлау қабілетінің дамуына ықпал ету үшін әртүрлі әдістерді пайдаланады. Келесі бір әдістердің бірі – сұрақ-жауап әдісі. Бұл әдіс дәстүрлі педагогикада оң нәтижесін берген әдістердің бірі. Сұрақ-жауап әдісі өтілген тақырыпты қайталауда, бекітуде, балалардың сөйлеуге итермелеп, жауап беруіне мүмкіндік туғызады. Бұл әдіс бала қай жаста болсын, қандай тақырып болсын қолдануға ыңғайлы. Сұрақ-жауап әдісінің өзіне тән талаптары бар. Әдісті қолдануда баланың жас ерекшелігін ескеру, мысалы, орта топта бұл не? Қандай? Сұрақтарын қою арқылы бала тілін дамытсақ. Байланыстырып сөйлеуге, сөз бен сөзді құрап, сөз тіркесін айтуға дағдыландырсақ, ересек топта Не істеді? Қалай істеді? деген сұрақтар қойылып, тақырыпты күрделендіре түсеміз. Мектепалды топтарда сұрақ-жауап әдісін күрделендірген дұрыс. Топтың даму деңгейін ескергеніміз абзал. 478 Мектепалды топта Қалай істеді? Мына зат не үшін қажет? Не себепті? сұрақтары себебін айтуға дағдыландырамыз. Мектепалды топ ойын

жай сөйлеммен байланыстыра жеткізе отырып, берілген тақырыпты ашады. Белгілі ғалым психолог Д.Б.Элконин: «Ойын – баланы ешкім, ешқашан үйрете алмайтын нәрсеге үйретеді. Бұл нақты өмірге, кеңістікке, құбылыстарға, адамның ісәрекетіне бағдар беретін зерттеу тәсілі. Ойын үрдісі кезінде балалар зерттеу, сараптама жасау, оқу арқылы өмірге, әлемді танып-білуге бағалауға үйренеді»- демекші ойын – мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі іс-әрекеті» [4]. Тіл дамыту ойындары әр күн режимінде 3 түрлі кезекпен ұйымдастырылады. Олар: сюжеттік-рөлдік, үстел үсті (дидактикалық) және қимыл-қозғалыс ойындары. Мысалы, балаларға «Бұл сурет не туралы?» немесе «Бұл зат қандай қызмет атқарады?» деген сұрақтар қойып, олардан жауап алу арқылы баланың сөздік қоры мен ойлау қабілетін дамытуға болады.

Дидактикалық ойындар балалардың сөйлеу тілін дамытуда аса маңызды рөл атқарады. Ойын — бұл бала үшін қызықты әрі тиімді оқыту құралы. Ойын арқылы бала жаңа білім мен дағдыларды игереді. Балалар ойын барысында сөздерді үйреніп қана қоймай, оларды дұрыс қолдануды, сөйлемдерде байланыстырып қолдануды үйренеді. Сонымен қатар, ойындар баланың шығармашылық қабілетін, ойлау деңгейін және коммуникативті дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Дидактикалық ойындар баланың танымдық дамуына да әсер етеді. Ойында балалар көбінесе түрлі заттарды, құбылыстарды, жағдайларды сипаттауға мәжбүр болады, бұл олардың сөздік қорын байытуға көмектеседі. Мысалы, балаларға белгілі бір объектіні сипаттап, оның қасиеттерін айту тапсырмасын беруге болады. Бұл тапсырма балалардың логикалық ойлауын дамытумен қатар, олардың тілдік құрылымдарды дұрыс қолдануына әсер етеді.

«Сөздер мен суреттерді сәйкестендіру» ойыны балалардың тілін дамыту үшін өте тиімді. Бұл ойын балалардың жаңа сөздермен танысуына, олардың мағыналарын түсінуіне көмектеседі.

Сонымен қатар, сөздер мен суреттердің арасындағы байланысты табу балалардың танымдық қабілеттерін дамытады. Мұндай ойындар баланың білімін тереңдетіп, сөздік қорын молайтады.

Балалар тек сөйлеу арқылы ғана емес, сонымен қатар өз эмоцияларын, ойларын, сезімдерін білдіру үшін вербальді емес құралдарды да қолданады. Мимика, дене қимылдары, көзқарас сияқты вербальді емес қарым-қатынас құралдары баланың коммуникативтік дағдыларын дамытуда үлкен рөл атқарады. Сөйлеу тілі мен дене тілінің үйлесімді қолданылуы баланың эмоциялық және әлеуметтік дамуына әсер етеді.

Қорытындылай келе, балабақшада балалардың сөйлеу тілін дамыту — бұл көп қырлы және өзара байланысты процесс. Тәрбиеші баланың тілін дамыту үшін түрлі әдістер мен тәсілдерді қолдануы қажет. Дидактикалық ойындар, шығармашылық жұмыстар, вербальді және вербальді емес қарым-қатынас құралдары балалардың сөйлеу тілін дамытуда маңызды орын алады. Сөйлеу тілінің дамуы баланың әлемді тану деңгейін көрсетеді, бұл оның ойлау қабілетінің, әлеуметтік қатынастардың дамуына әсер етеді. Тәрбиеші балалардың тілін дамыту барысында олардың жеке тұлғалық ерекшеліктерін ескере отырып, әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы тиіс. Осылайша, балабақшада балалардың сөйлеу тілін дамыту, олардың ойлау қабілеттері мен тұлғалық дамуына үлкен ықпал етеді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Ушакова О.С, Струнина Е.М. Методика развития речи детей дошкольного возраста: Учеб.-метод. пособие для воспитателей дошкол. образоват. учреждений. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. — 288 с.
2. Баймұратова Б «Мектеп жасына дейінгі балаларды сөйлеуге үйрету» Алматы, «Мектеп» 1981 ж
3. Львов М.Р. Основы теории речи: учеб. пос. для студ. высш. пед. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2000. — 248 с.
4. Чеботарева Е.Ю. Денисенко В.Н., Крупнов А.И. Психолингвистический анализ речевых действий. — М.: Изд-во РУДН, 1998. — 69 с

ҚОЗҒАЛЫС КАРТАЛАРЫ ӘДІСІМЕН СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ (ВИЗУАЛДЫ-МОТОРЛЫ ӘДІС)

Нурбаланов Ербол Кудайбергенұлы

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу қабілетін визуалды қолдауға негізделген «Қозғалыс карталары» әдісі арқылы дамыту тәжірибесі сипатталады. Бұл әдісте әр жаттығу көру нұсқаумен (сурет, пиктограмма, қысқа сөз тіркесі) сүйемелденеді. Балалар суретке қарап, оны қимылмен көрсетіп, соңында сөйлем құрап үйренеді. Бұл тәсіл көрнекілік арқылы есте сақтау мен сөйлеуді белсендіруге ықпал етеді.

Кілт сөздер. Визуалдық қолдау, сөйлеу, моторика, көрнекі әдіс, қимыл, мектепке дейінгі білім.

Балалардың сөйлеу қабілетін дамытудың тиімді жолдарының бірі -визуалды-моторлы интеграция. «Қозғалыс карталары» арқылы бала визуалды бейнені әрекетке айналдырып, сөйлеу әрекетін де іске қосады [1, 62-6].

Мектепке дейінгі жас - баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуындағы ең маңызды кезеңдердің бірі. Бұл кезеңде оның психикалық қасиеттері, соның ішінде сөйлеу тілі қарқынды дамиды. Сөйлеу тілі баланың айналадағы әлемді тануына, ойлау қабілетінің дамуына, әлеуметтік ортаға бейімделуіне тікелей әсер етеді. Алайда, қазіргі таңда сөйлеу тілінің әртүрлі бұзылыстары бар балалардың санының артуы педагогтар үшін үлкен мәселеге айналып отыр. Осы тұрғыда, дәстүрлі әдістермен қатар, жаңа, инновациялық және тиімді әдіс-тәсілдерді іздестіру қажеттілігі туындайды.

Сол себепті визуалды-моторлы тәсілге негізделген қозғалыс карталары әдісіне ерекше назар аударуға болады. Бұл әдіс баланың көру арқылы қабылдауын, қозғалыс белсенділігін және сөйлеу дағдыларын біртұтас жүйеде дамытуға мүмкіндік береді. Мақаланың негізгі мақсаты – қозғалыс карталары әдісінің сөйлеу тілін дамытудағы ғылыми негіздерін ашып көрсету, оның тиімділігін дәлелдеу және мектепке дейінгі ұйымдардың педагогтеріне практикалық қолдану бойынша әдістемелік ұсыныстар беру.

Визуалды-моторлы интеграция - бұл көру арқылы қабылдау мен қимыл-қозғалыстың байланысы, яғни баланың көргенін қимылмен қайта жаңғырту қабілетін айтамыз. Бұл қызмет бала миының күрделі әрекеттесуінің нәтижесі болып табылады және оның дамуы сөйлеу тілінің қалыптасуына тікелей әсер етеді[1,25-6].

Адам миындағы көру аймағы (визуалды ақпаратты өңдеуге жауапты), қозғалыс аймағы (қимылдарды басқаруға жауапты) және мишық (қимылдардың үйлесімділігі мен тепе-теңдігін қамтамасыз етеді) сияқты аймақтар бір-бірімен тығыз байланыста жұмыс істейді. Бала көріп, соған сәйкес қимыл жасаған кезде, бұл ми аймақтарының арасында жаңа нейрондық байланыстар қалыптасады. Бұл процесті мидың пластикалығы деп атайды, яғни мидың жаңа ақпаратты игеруге және бейімделуге қабілеттілігі [2,100-6].

Сөйлеу тілінің дамуы да осы нейрофизиологиялық процестермен тығыз байланысты. Мысалы, артикуляциялық аппараттың (тіл, ерін, жақ) дәл және үйлесімді қозғалыстары дыбыстарды дұрыс айту үшін қажет. Бұл қозғалыстар жалпы моториканың дамуымен өзара байланысты. Сөйлеу тілінің ырғақты-интонациялық құрылымы да қимылдардың ритмімен және динамикасымен реттеледі. Орыс психолог-педагогі Л.С. Выготский сөйлеу мен ойлаудың бірлігі туралы теориясында, сондай-ақ А.Р.Лүрия мидың жүйелі жұмысы туралы еңбектерінде психикалық функциялардың, соның ішінде сөйлеудің, дамуында әртүрлі ми құрылымдарының кешенді өзара әрекеттесуінің маңыздылығын атап көрсеткен[1,78-6]. Визуалды-моторлы интеграция осы жүйелі әрекеттесудің бір маңызды компоненті болып табылады.

Қозғалыс картасы - бұл белгілі бір қимылды, дыбысты, сөзді немесе сөйлемді көрнекі түрде бейнелейтін визуалды стимул (сурет, кесте, пиктограмма, фотосурет). Бұл әдістің негізгі қағидасы - көру арқылы моторлы жауапты (қимылды) ынталандыру және оны сөйлеу элементтерімен байланыстыру. Яғни, бала картадағы суретті көріп, оған сәйкес қимыл жасап, сол қимылға байланысты сөзді немесе дыбысты айтады. Бұл сенсорлық қабылдауды (көру, есту, қимыл-қозғалыс) белсендіреді, бұл сөйлеу тілін меңгерудегі тиімділікті арттырады. Әр түрлі сенсорлық

арналар арқылы ақпаратты қабылдау, оның мида тереңірек бекуіне және есте сақтау қабілетінің жақсаруына ықпал етеді.

Қозғалыс карталары әдісі сөйлеу тілінің әртүрлі жақтарын, атап айтқанда: дыбыстық айтылымды, сөздік қорды, грамматикалық құрылымды және байланыстырып сөйлеуді кешенді дамытуға мүмкіндік береді.

Қозғалыс карталары әдісінің тиімділігі оны дұрыс және жүйелі қолдануға байланысты. Педагогтарға келесі ұсыныстарды ескеру маңызды:

- Карталарды дайындау: Қозғалыс карталары анық, түсінікті, баланың жас ерекшеліктеріне сай және эстетикалық тұрғыдан тартымды болуы керек. Суреттер, пиктограммалар немесе фотосуреттер қолданылуы мүмкін. Картадағы бейненің қимылға немесе сөзге нақты сәйкес келуі.

- Ойын түрінде ұйымдастыру: Сөйлеу тілін дамыту сабақтарын міндетті түрде ойын формасында өткізу қажет. Ойын балада қызығушылық тудырып, оқу процесін қызықты әрі жеңіл етеді. «Қимылды тап», «Не көрсеттің?», «Оқиғаны айтып бер» сияқты ойындарды қолдануға болады.

- Жүйелілік және кешенділік: Қозғалыс карталарын тек жеке сабақтарда ғана емес, сонымен қатар күнделікті режимдік сәттерде (таңғы жаттығу, серуен, тамақтану алдында), басқа да дидактикалық құралдармен және әдістермен (музыкалық қимылдар, саусақ ойындары) бірге қолдану қажет. Жүйелі қайталау материалды бекітуге ықпал етеді.

- Жекелендіру: Әр баланың сөйлеу тілінің даму деңгейі мен қажеттіліктері әртүрлі. Сондықтан, карталарды және жаттығуларды жекелендіріп, әр баланың мүмкіндіктеріне қарай бейімдеу маңызды. Қарапайымнан күрделіге қарай принципін ұстану керек.

- Кері байланыс: Баланың дұрыс қимылын және сөйлеуін әрдайым мақтап, қолдау көрсету қажет. Кері байланыс баланың өзіне деген сенімділігін арттырып, одан әрі дамуына ынталандырады. Қателерді сыпайы түрде түзетіп, дұрыс үлгіні көрсету керек.

- Ата-аналармен жұмыс: Ата-аналарды қозғалыс карталары әдісімен таныстырып, оны үйде де балаларымен бірге қолдануға шақыру қажет. Үйдегі қолдау баланың сөйлеу дағдыларын бекітуге және дамытуға үлкен септігін тигізеді.

Қорытындылай келе, қозғалыс карталары әдісі - бұл визуалды-моторлы интеграция негізінде балалардың сөйлеу тілін дамытуға арналған ғылыми негізделген, тиімді және практикалық тәсіл. Бұл әдіс сөйлеу тілінің барлық жақтарын - дыбыстық айтылымды, сөздік қорды, грамматикалық құрылымды және байланыстырып сөйлеуді - кешенді дамытуға мүмкіндік береді. Карталар арқылы көру арқылы ақпаратты қимылмен біріктіру балалардың ақпаратты қабылдауын жеңілдетіп, оны есте сақтау қабілетін арттырады.

Мектепке дейінгі ұйымдардың педагогтері бұл әдісті өз тәжірибелерінде белсенді қолдану арқылы балалардың сөйлеу тілінің дамуына елеулі үлес қоса алады деп ойлаймын. Бұл тәсіл тек сөйлеу қабілетін ғана емес, сонымен қатар баланың танымдық процестерін (зейін, есте сақтау, қабылдау, ойлау), ұсақ және жалпы моторикасын, шығармашылық дағдыларын және әлеуметтік бейімделуін де дамытуға ықпал етеді. Қозғалыс карталары - бұл оқу процесін қызықты, интерактивті және жемісті ететін, баланың сөйлеу тілі қабілетін толық ашуға көмектесетін күшті педагогикалық құрал.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском творчестве. 3-е издание. - М., 1991. - С. 7. Пиаже Ж. Психология ребенка. - М.: Академия, 2010. - 156 б.
2. Лурия, А.Р. Основы нейропсихологии : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А.Р. Лурия. - 4-е изд., стер. - М.: Издательский центр «Академия», 2006.
3. Ильин Е.П. Мозг, моторика и речь. - СПб.: Речь, 2016. - 208 б.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Создание. Личность. - М.: Политиздат, 1972. - С. 304.
5. Рубинштейн С.Л. Установки творческой самодеятельности. Вopr. психологии. 1986. № 4. - С. 15-18.

СӨЙЛЕУДІ ДАМУДЫҢ ЛЕКСИКА-ГРАМАТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КОММУНИКАТИВТІК АСПЕКТІЛЕРІНДЕГІ САБАҚТАСТЫҚ

Кенжина Анаргүль Мұхамедрахымқызы

Астана қаласы әкімдігінің №94 Сұңқар балабақшасы МКҚК тәрбиешісі, Астана,

Қазақстан

E-mail: akenzhina74@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада балалардың сөйлеу тілін дамытудағы лексика-грамматикалық және коммуникативтік аспектілердің өзара байланысы мен сабақтастығы жан-жақты қарастырылады. Сөйлеу дамуының бұл екі бағытының өзара сабақтастығы баланың тілдік және коммуникативтік құзыреттілігін арттыруда шешуші рөл атқарады. Автор сөйлеу тілін дамытудың тиімді жолдары ретінде ойын әдістері, жағдаяттық сөйлесу, интеграцияланған сабақтар және диалогтық оқытуды ұсынады. Мақалада сабақтастықты қамтамасыз ету жолдары нақты мысалдармен беріліп, педагогикалық тәжірибеде қолдануға болатын ұсыныстар ұсынылған.

Кілт сөздер. Сөйлеу тілін дамыту, лексика-грамматикалық аспект, коммуникативтік құзыреттілік, сабақтастық, диалог, жағдаяттық сөйлесу, рөлдік ойын, интеграцияланған сабақ. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың Үлгілік оқу бағдарламасында балалардың сөйлеу тілін жүйелі және кезең-кезеңмен дамыту негізгі бағыттардың бірі ретінде көрсетілген. Бағдарламада лексика-грамматикалық аспект бойынша: балалардың сөздік қорын байыту, сөз мағынасын түсініп қолдану, грамматикалық дұрыс сөйлеу (жекеше-көпше түр, септік, шақ т.б.), және сөйлем құрастыру және сөйлем құрылымдарын меңгерту міндеттері қойылған. Коммуникативтік аспект бойынша: өз ойын айту, пікір білдіру, әңгімеге қатысу, сұрақ қою және жауап беру, қарым-қатынас кезінде тілдік этиканы сақтау және диалог және монолог құру біліктерін дамыту мақсаты көзделген [1].

Осы мақсаттарды жүзеге асыру барысында сабақтастық қағидатын сақтай отырып, оқу бағдарламасында әр жас кезеңіне сәйкес тілдік материал мен коммуникативтік тапсырмалардың бірізділігі мен күрделенуіне негізделіп құрылған. Мысалы, 3-4 жаста қарапайым атаулар мен сұрақ-жауап үлгілері қарастырылса, 4-5 жаста күрделі сөйлемдер құру және жағдаяттық сөйлесу ұйымдастырылады. Сонымен қатар бағдарламада тіл дамыту іс-әрекеті басқа білім салаларымен (таным, көркем әдебиет, музыка, бейнелеу) интеграцияда жүзеге асуы тиіс екені көрсетілген. Бұл өз кезегінде сөйлеуді дамытудың екі аспектісін бір уақытта дамытуға мүмкіндік береді.

Сөйлеу - адамның қарым-қатынас жасау, ойды білдіру құралы ретінде негізгі коммуникативтік қызмет атқаратын күрделі психолингвистикалық процесс. Мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балалардың тілін дамытуда лексика-грамматикалық және коммуникативтік аспектілердің өзара байланысы мен сабақтастығы ерекше маңызға ие. Бұл осы екі аспектінің сөйлеу дамуына әсері, олардың сабақтастығының маңызы мен оны қамтамасыз ету жолдарын қарастырамыз.

Сөйлеуді дамытудың лексика-грамматикалық аспектісі. Лексика-грамматикалық аспекті сөйлеудің тілдік құрылымымен, яғни сөздік қордың байлығы, грамматикалық формаларды дұрыс қолдану және сөйлем құрастыру біліктілігімен байланысты. Бұл бағыттағы жұмыстың мақсаты - баланың сөздік қорын кеңейту, сөздердің мағынасын дұрыс түсініп, оларды сөйлемде орынды қолдануға үйрету, грамматикалық категорияларды меңгерту. Балалар заттардың, әрекеттердің атауын, сапа-белгісін, санын білдіретін сөздер мен сөз тіркестерін меңгеру арқылы тілдің жүйелілігімен танысады. Сонымен бірге, септік, көптік, шақ, рай, жіктік формаларын меңгеру арқылы грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдануға үйренеді [2].

Сөйлеуді дамытудың лексика-грамматикалық аспектісіне арналған тәжірибелік жұмыс үлгісі ұсынамыз. 5 жасқа арналған.

Тақырыбы: «Сөз тіркестерін құра және сөйлем жаса»

Мақсаты: балалардың зат атауын, әрекет және сапа белгілерін білдіретін сөздерді байланыстырып, сөз тіркестері мен қарапайым сөйлем құрау дағдысын дамыту.

Міндеттері:

- сөздердің грамматикалық байланысын бекіту (зат есім + сын есім, зат есім + етістік);
- сөйлем құрылымын меңгерту;
- сөйлеу белсенділігін арттыру.

Қажетті құрал-жабдықтар: Суреттер топтамасы (ойыншықтар, жануарлар, адамдар, заттар), сөз карточкалары, магнитті тақта, «Сиқырлы қорапша».

Іс-әрекет барысы: Ұйымдастыру кезеңі. Балалар шеңберге тұрып, бір-біріне тілек айтып амандасады.

Кіріспе бөлімі. Тәрбиеші: балалар, менде «Сиқырлы қорапша» бар. Оның ішінен суреттер мен сөздер шығады. Біз олардан сөз тіркестері мен сөйлемдер құраймыз.

Негізгі бөлім. 1-тапсырма: Сурет бойынша сын есім + зат есім тіркесін құру. Мысалы: Сурет: алма → балалар: қызыл алма, тәтті алма.

2-тапсырма: Сурет бойынша зат есім + етістік тіркесін құру. Мысалы: мысық → мысық жүгіреді, мысық ұйықтап жатыр.

3-тапсырма: Сөз карточкаларынан сөйлем құрау. Карточкалар: балалар, ойнады, аулада → балалар құрастырады: Балалар аулада ойнады.

4-тапсырма: «Қателеспе!» ойыны: тәрбиеші дұрыс емес сөз тіркесін оқиды (мысалы: ұйықтаған алма) – балалар қатесін табады.

4. Қорытынды кезең. Балалар өздері құрастырған сөйлемдерді айтып береді.

- «Қай сөздер бүгін есімізде қалды?» сұрағы арқылы кері байланыс жасалады. Нәтижесінде: балалар сөздерді грамматикалық жағынан дұрыс байланыстырып қолдана алады; қарапайым сөйлемдер құрастыруға дағдыланады; Сөздік қоры мен сөйлеу белсенділігі артады.

Коммуникативтік аспект және оның маңызы ол коммуникативтік аспект - баланың сөйлеу әрекетін өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдана білуін қамтиды. Бұл - сұрақ қою, жауап беру, өтініш білдіру, әңгіме жүргізу, келісу мен келіспеу, пікір білдіру сияқты коммуникативтік ниеттерді игеруді білдіреді. Коммуникативтік сөйлеу баланың тілдік материалды практикалық тұрғыдан қолдану арқылы өз ойын жеткізу дағдыларын дамытады. Коммуникативтік құзыреттілік сөйлеудің функционалдық бағытына негізделіп, тілдік құралдарды нақты қарым-қатынас мақсатында пайдалану арқылы жүзеге асады. Сондықтан сөйлеудің бұл аспектісі лексика-грамматикалық біліммен тығыз байланысты [3].

Коммуникативтік коммуникативтік аспект бойынша тәжірибелік жұмыс үлгісі. «Дүкенде» рөлдік ойыны арқылы сөйлесу мәдениетін дамыту.

Мақсаты: Балалардың қарым-қатынас жасау дағдыларын жетілдіру, сұрақ қою, жауап беру, сыпайы сөйлеу, диалог құру арқылы коммуникативтік қабілеттерін дамыту.

Міндеттері:

- Сөйлеу жағдаятында өз ойын нақты әрі сыпайы жеткізуге үйрету;
- Диалогтік сөйлеуді дамыту;
- Қарым-қатынас жасау этикетін меңгерту (сәлемдесу, алғыс айту, қоштасу).

Құрал-жабдықтар: ойыншық ақша, азық-түлік мүляждары, касса, сөмкелер, алманың, нанның, сүттің, жемістердің суреттері, дүкен сөресінің макеті.

Іс-әрекет барысы: Ұйымдастыру кезеңі. Балалармен шеңбер жасап, сәлемдесу, көңіл-күйін сұрау.

Кіріспе бөлім. Тәрбиеші: «Бүгін біз дүкенге барамыз. Дүкенде қалай сөйлесу керек? Алдымен, сәлемдесуіміз керек. Сосын не сатып алатынымызды айтуымыз керек. Кассирге қалай сөйлейміз?» – деген сұрақтар арқылы балалармен әңгіме құру.

Негізгі бөлім. 1-тапсырма: Диалог құрау (тәрбиешімен жұптасып). Тәрбиеші - сатушы, бала-сатып алушы. Сәлеметсіз бе! Сізде сүт бар ма? Маған бөтелкедегі сүтті беріңізші. Рақмет! Сау болыңыз!

2-тапсырма: Рөлдік ойын: «Дүкен». Балалар екі топқа бөлінеді: сатушылар мен сатып алушылар. Бірі сатады, екіншісі сатып алады. Балалар кезекпен ауысады. Әр жұп өз диалогын басқа балаларға көрсетеді.

3-тапсырма: «Қай бала сыпайы сөйлесті?» ойыны. Бірнеше жағдаят беріледі (біреуінде бала сәлемдеспей сұрайды, екіншісінде алғыс айтпайды). Балалар қай сөйлеу үлгісі дұрыс екенін талдайды.

4. Қорытынды кезең. Қай бала қандай рөлде болды? Не үйрендік? Балалар өз әсерімен бөліседі. «Сыпайы сөйлесу үшін не маңызды?»

Нәтижесінде: балалар жағдаятқа сәйкес сөйлеу түрін таңдай алады; Диалог құрастыру, сұрақ-жауап жасауға үйренеді; Сөйлеу мәдениетін меңгереді (сәлемдесу, алғыс айту, қоштасу). Бұл жұмыс коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруда тиімді, әрі тілдік бірліктерді нақты өмірлік жағдаяттармен байланыстыруға көмектеседі [4].

Сабақтастық қағидатына негіздей отырып лексика-грамматикалық және коммуникативтік аспектілердің сабақтастығы - балалардың сөйлеуін кешенді дамытуда шешуші рөл атқарады. Егер лексикалық және грамматикалық материал оқшау, қарым-қатынасқа қатыссыз түрде берілсе, ол ұзақ уақыт есте сақталмайды және нақты жағдаяттарда қолданылмайды. Сондықтан тілдік материалды коммуникативтік жағдаятпен ұштастырып, оны қолданудың практикалық негізін жасау қажет. Бұл сабақтастық баланың сөзді саналы қолдануына, мағыналық байланысты сақтай отырып сөйлем құрастыруына ықпал етеді. Сабақтастықты қамтамасыз ету жолдары:

1. Ойын арқылы оқыту - сөйлеу міндеттерін орындауға арналған рөлдік, дидактикалық ойындар сөздік қор мен сөйлеу жағдаяттарын біріктіруге мүмкіндік береді. Мысалы. «Сиқырлы қапшық»

Мақсаты: балалардың сөздік қорын байыту, грамматикалық дұрыс сөйлеу және диалогтік қарым-қатынас дағдыларын дамыту.

Қажетті құрал-жабдықтар: қапшық (ішіне әртүрлі ұсақ ойыншықтар немесе заттар салынады: алма, доп, аю, қасық, сағат т.б.)

Ойын барысы: Балалар шеңберде отырады. Тәрбиеші қапшықты бір баланың қолына береді. Бала көзін жұмып, ішінен бір затты алып шығады. Сол затқа байланысты сөйлем құрауы керек: Зат атауы: «Бұл-қасық». Сапа белгісі: «Қасық-күміс, жылтыр». Әрекет сипаттау: «Мен қасықпен тамақ ішемін». Келесі бала тәрбиешімен диалог құрайды: Бұл не? Бұл - доп. Ол не істейді? Ол секіреді. Доп қандай? Доп - үлкен, қызыл.

Дамытушылық әсері: Лексика-грамматикалық: балалар затты сипаттай отырып сын есім, зат есім, етістіктерді байланыстырып қолданады. Коммуникативтік: сұрақ-жауап үлгісінде диалог жүргізеді, өз ойын білдіруге үйренеді. Балалар ойын арқылы сөйлеу дағдысын белсенді қолданады, жаңа сөздерді есте сақтайды және оларды дұрыс грамматикалық формада айтуға жаттығады. Ойын - тіл дамытудың табиғи әрі қызықты тәсілі [5].

2. Сөйлеу жағдаяттарын құрастыру - нақты тұрмыстық немесе әлеуметтік жағдаяттарға байланысты сөйлеу әрекеттерін ұйымдастыру: дүкенде, дәрігерде, балабақшада т.б. Мысал (мектепке дейінгі балаларға арналған, коммуникативтік аспектіні дамытуға бағытталған):

1. Жағдаят: «Қонаққа бару». Мақсаты: Сыпайы сөйлеу, сәлемдесу, алғыс айту, қоштасу дағдыларын қалыптастыру. Сюжет: Бала ойыншық досына (немесе тәрбиешіге) қонаққа барады. Сөйлесу үлгісі: Сәлеметсіз бе! Қалыңыз қалай? Мынау сізге сыйлығым. Рақмет, төрлетіңіз! Қош болыңыз!

2. Жағдаят: «Асханада». Мақсаты: Тағам атауларын қолдану, өтініш айту, алғыс білдіру. Сюжет: Балалар асханаға келіп, тәрелке, қасық сұрайды. Сөйлесу үлгісі: Маған сорпа құйып бересіз ба? Міне, алыңыз. Рақмет! Ас болсын!

3. Интеграцияланған сабақтар - көркем әдебиет, музыка, бейнелеу өнері сабақтарында сөйлеу дағдыларын мақсатты дамыту.

4. Диалог және монолог құру - сұрақ-жауап әдістері арқылы байланысты сөйлеуге баулу.

5. Сюжеттік бейнематериалдар қолдану - баланың визуалды және есту арқылы ақпаратты қабылдауын пайдалана отырып, жаңа лексика мен грамматиканы коммуникацияда бекіту.

Сюжеттік бейнематериалдар - балалардың көріп, тыңдап, кейін өз ойын айтып, пікір білдіруіне мүмкіндік беретін тиімді құрал. Олар сөйлеудің лексика-грамматикалық және коммуникативтік аспектілерін кешенді түрде дамытуға бағытталған. Оны қолдану жолдары:

Бейнематериалды көру алдында: балалардың қызығушылығын ояту үшін сұрақтар қою (мысалы, Бұл оқиға туралы не білесің?, Бүгін не туралы болады деп ойлайсың?). Тақырыпқа қажетті сөздер мен сөйлем үлгілерін алдын ала таныстыру. Көру кезінде: сюжеттің маңызын ұғынуға бағытталған қысқа түсіндірмелер беру. Түсініксіз сөздер мен әрекеттерге дереу

түсініктеме жасау (қажет жағдайда). Көруден кейінгі жұмыс: Сұрақ-жауап: Кім не істеді?, Қайда болды? Не ұнады? сияқты сұрақтармен баланың ойын жеткізуге ықпал ету. Сюжетті ретімен айту: оқиғаны басынан аяғына дейін қайта айтып беру (лексика-грамматикалық құрылымдарды қолдана отырып).

Рөлдік ойын: бейнематериалдағы кейіпкерлердің диалогтарын қайта құру. Жаңа аяқтау: балаларға сюжетті өз қиялы бойынша жалғастыру не аяқтау тапсырмасы беріледі. Сурет салу және сипаттау: көрген бейнематериалға байланысты сурет салып, оны сипаттап айту. Салыстыру: Бұндай жағдай сенің өміріңде болды ма? Сен не істер едің? деген коммуникативтік сұрақтар қою. Бейнематериалды көруді тиімділігі мен артықшылықтары:

- Көру арқылы есте сақтау жақсарады.
- Сөздерді көрнекілікпен меңгеру жеңілдейді.
- Диалог құрастыруға және өз ойын айтуға итермелейді.
- Қызығушылықты арттырады, сөйлеу белсенділігіне жетелейді.

Қолдануға болатын бейнематериал түрлері:

- Қысқа мультфильмдер (моральдық, тәрбиелік мазмұнда)
- Қарапайым өмірлік жағдаяттар бойынша анимациялық роликтер
- Балалардың өздері түскен көріністері
- Дыбысы өшірілген бейне (балалар өзі дыбыстайды)

Сюжеттік бейнематериалдарды әдістемелі түрде қолдану балалардың сөздік қорын байытып, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға, нақты өмірдегі қарым-қатынасқа бейімдеуге үлкен септігін тигізеді [6].

Ойымызды қорытындылай келе, сөйлеуді дамытуда лексика-грамматикалық және коммуникативтік аспектілерді өзара байланыста қарастыру - тілді функционалды меңгерудің негізі болып табылады. Бұл сабақтастық баланың тілін жан-жақты дамытуға, оны нақты өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдануға мүмкіндік береді. Баланың тілдік дамуы үздіксіз, жүйелі және жағдаятқа бағытталған оқу-тәрбие үдерісі арқылы жүзеге асуы тиіс. Балалардың сөйлеу тілін дамытуда лексика-грамматикалық және коммуникативтік аспектілердің өзара сабақтастығы-тілдік және әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің қалыптасуына негіз болады. Сөздік қорды байыту, грамматикалық құрылымдарды меңгерту мен оларды сөйлеу жағдаяттарында қолдану баланың тілін жүйелі дамытуға ықпал етеді. Тіл дамыту үдерісі жүйелі, өмірмен байланысты, баланың жас ерекшелігіне сәйкес және қызықты түрде ұйымдастырылса, оның сөйлеу дағдылары қалыптасып қана қоймай, коммуникативтік қабілеті де жетіледі.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың Үлгілік оқу бағдарламасы. Астана. 2022.
2. Баймұратова Б.Б Баймұратова Б. Мектеп жасына дейінгі балаларды сөйлеуге үйрету. – А.: Мектеп, 1991.
3. Метербаева К. А., Исакова Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі: Оқу құралы / – Астана: Фолиант, 2017. – 184 б.
4. Бақраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың ауызша сөйлеу тілін дамыту. Оқу-әдістемелік құрал. – Павлодар: ПМПИ баспасы, 2012. - 153 бет.
5. Л.П.Федеренко, Г.А.Фомичева, В.К. Лотарев, Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту методикасы. А., «Мектеп», 1981, 244
6. Дүкенбаева Ғ.С. Мектеп жасына дейінгі балаларды ойын арқылы адамгершілікке тәрбиелеу: Алматы. Рауан, 1992.-60 б.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДАҒЫ САХНАЛЫҚ ҚОЙЫЛЫМДАРДЫҢ БАЛА ТІЛІН ДАМУДА АЛАТЫН ОРНЫ

Ерназарова Зафура Шаршабековна

«Шаттық» мектепке дейінгі мекемесінің меңгерушісі, Қызылорда қ.

guliya-09@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада театрландырылған әрекеттің алуан түрлі тәсілдері және жанрларының бала тіліннің дамуында орны ашылады. Авторлар театр ойынын ұйымдастырудың тиімді әдістерін ұсынады.

Кілт сөздер. театрландырылған әрекет, сахналық қойылым, ертегілер мен әдеби шығармалар.

Балабақшада сахна, театр ерекше рөл атқарады. Онда нағыз театр өнеріндегідей айшықты құралдар көмегімен- дауыс ырғағы, бет әлпетінің өзгеруі, қол қимылдары, дене бітімінің жағдайы мен жүріс-тұрысы арқылы нақты бейнелер қалыптасады. Балалардың өзі театр ойындарын өз бетінше ойнамайды. Олардың қызығушылығын, тәрбиешінің ұсынысы бойынша және басқаруымен болатын сахналау ойындары арттырады. Театрландырылған әрекеттің алуан түрлі тәсілдері және жанрлары балаларға ойнау іс әрекетінің сипатымен ерекшеленетіні айқындалған. Сондай-ақ өздері қойған сахналық ойындар балалардың ой өрісін-кеңейтеді, балаларды әңгімеге араласуға, ата- аналарына, жолдастарына әңгімелеп беруге итермелейді. Бұның бәрі балалардың сөйлеу қабілетінің дамуына, диалог түрінде сөйлеуге, өзі алған әсерін монолог түрінде сөйлеп жеткізуге себебін тигізеді. Ертегілер дүниесіне сапар шегу балалардың қиялдау, елестету, тіпті өздерін ойдан шығару қабілетін дамытады. Әдебиеттің ең озық үлгілерінің адамгершілік рухында тәрбие алған балалар өздері шығарған ертегілермен әңгімелерінде өздерін әділетті көрсетіп, әлсіздермен жәбірленгендерді қорғап жауыздарды жазалауға тырысады.

Бүгінгі таңда балалардың негізгі қабілеттері қалыптасатын және дамитын, мектеп жасына дейінгі кезеңдегі тұлға дамуының ерекше өзектілігіне айрықша назар аударылуда. Оның ішкі мәдениетінің байлығы, зияткерлік еркіндігі, биік шығармашыл әлеуеті, жоғары көркемдік талғамы, тұлғааралық, ұлтаралық және әлеуметтік қарым-қатынаста төзімділік таныта білуі қазіргі заманғы жан-жақты дамыған тұлға қалыптастыруға қажетті жағдайлар болып табылады[1].

Осы орайда мектепке дейінгі ұйымдардағы театрландырылған әрекеттер – бұл тұлға шығармашылығына бағытталған тәрбие, баланың шығармашылық әлеуетін ашудың мүмкіндігі. Театрландырылған әрекеттерді ұйымдастыру баланың қызығушылығы мен қабілеттерін дамытуға жәрдемдеседі, жалпы дамуына, білуге құштарлығының айқындалуына, жаңаны тануға деген ұмтылысын, жаңа ақпараттарды және әрекеттердің жаңа әдістерін игеруге, ассоциативті ойлануға; рөлдерді орындау кезіндегі эмоцияның, ақыл-парасатының көрінуіне, мақсатқа жету үшін ұмтылуына, табандылығының дамуына ықпал етеді. Балалар қоршаған әлемдегі қызықты идеяларды байқауға, оларды қолдана білуге, кейіпкердің өзіндік көркем бейнесін құруға үйренеді, оларда балалар шығармашылығының кең тараған түрі – шығармашылық қиялы дамиды. Осы мақсатта мектепке дейінгі білім беру жүйесінің дамуымен қатар мектеп жасына дейінгі балалар өміріне театр мықтап енді. Театр – балаларға арналған ең қолжетімді және демократиялық өнердің бір түрі және ол:

- балалардың шығармашылық тұрғыда дамуына;
- эстетикалық талғамының қалыптасуына;
- адамгершілік тәрбиесіне;
- тұлғаның коммуникативтік қабілеттерінің (ауызша және ауызша емес тілдесудің түрлеріне оқыту) дамуына;

- ерік-жігерін тәрбиелеуге, зейінін, елестете білуін, бастамашылдығын, қиялын тілін (диалог және монолог) дамытуға;

- оң эмоциялық көңіл-күй құруына, шаршағанды басуына, даулы жағдаяттарды ойын арқылы шешуге ықпал етеді. Театрландырылған әрекеттер мазмұндық-рөлдік ойындармен өте тығыз байланысты және оның бір түрі болып есептеледі. Театрландырылған әрекеттерді ұйымдастыруға және әдістемесіне байланысты жұмыстар тәжірибесін оқып үйрену отандық ғалым педагогтардың: Б.Б.Баймұратова, Қ.Меңдаяқова, А.Бакраденова және басқалардың еңбектерінде кеңінен көрініс тапқан. Отандық және шетелдік әдебиеттерге талдау жасау балалардың қатысуымен болатын театрлық қойылымдар олардың дамуында, өзінің мүмкіндіктері мен ішкі сенімсіздігін жеңуде роль атқаратынын көрсетті.

Белгілі балалар психологы А.В.Запорожец баланың қиялындағы жағдаяттарда ойша әрекет ете білу білігін қалыптастыруда театрландырылған ойындардың рөліне маңыз берді [2]. Театрландырылған қойылымдар арқылы мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін дамыту, байланыстырып сөйлеулерін қалыптастыру, өмірлік оң көзқарастарын тәрбиелеуге болады.

Театрландырылған ойындардың міндеттері:

- театрландырылған қойылымдар арқылы балалар тілін дамыту;
- сөздік қорларын байыту;
- ауызша сөйлегенде дыбыстарды анық айтуға үйрету;
- кейіпкерлердің іс-әрекеттері мен дауыс ырғақтарын сәйкестендіре дұрыс сөйлеуге баулу;
- байланыстырып сөйлеуге дағдыландыра отырып, шығарма барысын, мазмұнын ұғынуға, рөлдерді түсініп ойнауға үйрету;

Әдіс-тәсілдер:

- балалардың жас ерекшеліктеріне байланысты материалдарды жинақтау;
- қойылымдарға қажетті театр түрлерін іріктеп, дайындау;
- қойылымдарға керекті көрнекіліктер мен құрал-жабдықтарды дайындау (ширма, атрибуттар, костюмдар т.б.)
- ата-аналармен жұмыс: қойылымдарға ата-аналарды қатыстыру, газеттер, жылжымалы папкалар шығару, қажетті жабдықтар дайындауға көмектесу.

Жұмысты жүйелі жүргізу негізінде төмендегі нәтижелерге қол жеткізіледі:

- балалар тілі дамиды;
- сөздік қорлары толығады;
- байланыстырып сөйлеуге дағдыланады;
- дұрыс дыбыстау, мәнерлеп сөйлеу дағдылары қалыптасады;
- театр өнеріне деген қызығушылықтары артады.

Мектепке дейінгі кезең бойында баланың тілі белсенді түрде: сәби кезеңдегі еріксіз эмоциядан орта топтағы балалардың дауыс ырғағына және мектепке дейінгі ересек жастың мәнерлі тілі дамиды. Мәнерлеп сөйлеуді дамыту үшін, әрбір бала өзінің эмоциясын, сезімін, қалауын және көзқарастарын, әдеттегі әңгімелерде ғана емес сондай-ақ, жариялы түрде, таныс емес тұлғалардың алдында көрсете алатындай жағдайлар туғызу қажет. Адамның көпшілік аудиторияның алдында мәнерлеп сөйлеу дағдысына ерте балалық шақтан бастап баулып-тәрбиелеуге болады. Театр әр балаға қуаныш, қызық, ұмытылмас әсер сыйлайды. Балалардың эстетикалық талғамын, қиялын дамытады.

Қазір балабақшаларда балалармен ертегілер мен әдеби шығармаларды рөлмен ойнау, қойылымдар қою жұмыстары жақсы жүргізілуде. Дегенмен де осы жұмыстарды жүргізуде кездесетін қиындықтар мен қарама-қайшылықтар да жоқ емес. Олардың ең негізгісі қазақ ертегілерінің кейіпкерлерінің қуыршақ театрына арналған қуыршақ киімдерінің жоқтығы. Ертегілердің балалардың жас ерекшеліктеріне қарап іріктелінбегендігі. Қазақ жазушыларының балалар жасына арналған шығармаларының аздығы. Балаларға ертегіні өлең шумақ ретінде берілсе балалар тез түсініп, тез ролымен ойнар еді, тіл байлықтарыда тез молайар еді. Мектепке дейінгі ұйымдарда театрландырылған әрекеттер күннің бірінші және екінші жартысында белгіленбеген уақытта ұйымдастырылады, басқа сабақтарға үйлесімді түрде енгізіледі, сондай-ақ тіл дамыту және қоршаған ортамен таныстыру бойынша сабақтардың апталық кестесінде арнайы жоспарланған. Әрбір балаға дербес қарым-қатынас жасауды қамтамасыз ету үшін театрландырылған әрекеттердің барлық ұйымдастырылған түрлерін шағын топтарда өткізу ұсынылады. Сонымен қатар, сабақ мазмұнына байланысты шағын топ әр кезде әртүрлі қалыптасып құрылуы мүмкін. Мектепке дейінгі ұйымдардағы театрландырылған әрекеттердің негізгі түрлері жеке жұмыстарда, театрландырылған ойындарда, сауықтарда, мерекелерде, үйірме жұмыстарында ұйымдастырылады. Драмалық ойындарда «әртіс» ретінде бала рөлдерді орындайды, ауызша және ауызша емес мәнерлілік құралдар кешенінің көмегімен өзбетімен бейнелерді жасай алады. Жануарлардың, адамдардың, әдеби кейіпкерлердің бейнесіне ұқсатып қайталап салатын-ойындар; мәтін негізіндегі рөлдік диалогтар; шығармаларды сахналау; бір немесе бірнеше шығарма бойынша қойылымдар; алдын ала дайындықсыз

мазмұнды ойнайтын (немесе бірнеше мазмұнды) сол бойда ойдан шығаратын - ойындар драмалаудың түрлеріне жатады.

Режиссерлік ойындарда ойыншықтар немесе оларды алмастырушылар «әртіс» болып табылады, ал бала «сценарист және режиссер» ретінде әрекеттерді ұйымдастырады, «әртістерді» басқарады. Кейіпкерлерді «сөйлетеді» және мазмұнға түсінік береді, ол ауызша мәнерлеудің түрлі құралдарын қолданады. Балабақшада қолданылатын режиссерлік ойындардың түрлері театрлардың алуан түрлілігіне: *үстелдік, жазықтықтық және көлемдік, қуыршақтық (бибабо, саусақтық, марионетка)* және басқаларға байланысты анықталады. Б.Баймұратова театрландырылған әрекеттерді дамыту бойынша жұмыстар жүйесін үш кезеңге бөліп қарастырады:

I. Әдеби және фольклорлық шығармаларды көркем қабылдау;

II. Негізгі («әртіс», «режиссер») және қосымша («сценарист», «көркемдеуші», «костюмер») рөлдерді орындаушы болып қалыптасуы үшін арнайы біліктерді меңгеру;

III. Дербес шығармашылық әрекет [3;59-6].

О.А.Анищенко театрландырылған әрекеттердің бағыттары үш аспекті бойынша жүзеге асатынын айтады, олар: біріншіден, драмалық мазмұн құруда, яғни берілген әдеби мәтіннің мазмұнын немесе вариативтік шығарманы ия өзі құрастырған мазмұнды түсіндіреді, мағынасына қайтадан ой жүгіртеді; екіншіден, өзінің ойға алғандарын орындау кезінде, яғни біліктеріне сәйкес келетін көркем бейнені мәнерліліктің әртүрлі құралдарының: дауыс ырғағы, ымы, ишарасы, қимылы, дыбыстаудың көмегімен жүзеге асырады; үшіншіден, қойылымды көркемдеу – декорация, костюмдер, музыкалық сүйемелдеулер, афиша, бағдарлама (іріктеу, әзірлеу, стандарттан тыс қолданулар) құру арқылы [4;102-6]. Театрландырылған әрекеттерді қамтамасыз ететін заттық-кеңістіктік ортаны ұйымдастыру бойынша, балалардың бірлескен және дербес театрландырылған әрекеттерін қамтамасыз ету үшін топта бала өз рөлінің мазмұнын еске түсіретіндей, шығарма мазмұнының иллюстрациясын қарастыра алатындай театрлық аймақ немесе театрлық бұрыш жабдықталуы қажет.

Балаларға арналған көркем шығарманы оқыту неғұрлым дұрыс ұйымдастырылса, мектеп жасына дейінгі балалардың эстетикалық талғамын дамыту соғұрлым табысты болады. Тіпті ерте жас тобынан бастап-ақ тақпақпен қысқа өлеңдерді айтқызғанда көркем сөздер әсерлі естілу үшін үстел үстіндегі театрды, қысқа сахналы қойылымдар көрсетуді қолдана берген жөн.

-Бірінші кезеңде балалар ұжым болып, ертегі мәтінін ауызша айтады.

-Екінші кезеңде ертегінің барлық кейіпкерлері үшін оқып шығу бір балаға ғана ұсынады.

-Үшінші кезеңде балалар бір неше шығармашылық тапсырмаларды орындайды. \қорқыныш, қуаныш сезімдерін көрсете білу және т.с.с

-Төртінші кезеңде рөлдерге бөлініп, ертегіні оқу жүзеге асырылады.

Қорыта келгенде, театр балалардың көркем қабілеттіліктерінің жетілдіріп қана қоймай оларды тұлға аралық қарым-қатынасқа, өнерге деген қызығушылықтарын арттырады, сөйлеу тілін дамытады. Сонымен бірге сахнаға бейімделген балалардың бойында өзіне деген сенім артып, алғашқы қол шапалақтауларды сезіне алады. Қалай десекте театр- балалар үшін мереке, демалыс орны.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасының. – Астана, 2022
2. Запорожец А.В. Организация уголка для театрализованных представлений: мир домашнего театра. - М.: Просвещение, 2009
3. Баймұратова, Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту методикасы: (2-6 жас аралығы) / Б. Баймұратова. - Алматы : Рауан, 1990. - 144 с. : б. - ISBN 5-625-00943-0 : Б.
4. Анищенко О.А. Формирование предпосылок учебной деятельности у детей старшего дошкольного возраста М., 2015.

ҒАЛАМТОРҒА ТӘУЕЛДІ БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА НЕЙРОЖЕЛІЛЕРДІҢ ЫҚПАЛЫ

Алдабергенова Гульжан Естаевна

Педагог-эксперт, мектепке дейінгі ұйым тәрбиешісі

СКО Уәлиханов ауданы «Ақтүйесай орта мектебі»

жанындағы «Арай»шағын орталығы

aldabergenova_81d@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада ғаламторға тәуелді баланың сөйлеу әрекетінің төмендеу себептері мен оның педагогикалық-психологиялық негіздері қарастырылады. Сонымен қатар, сөйлеуді дамыту үшін жасанды интеллекттің бір түрі – нейрожелілердің мүмкіндіктері мен қолдану тәсілдері туралы айтылады. Теориялық және әдіснамалық негіздерге сүйене отырып, заманауи білім беру үдерісінде нейротехнологияларды тиімді пайдаланудың маңыздылығы дәйектеледі.

Кілт сөздер: ғаламтор, байланыстырып сөйлеу, заманауи технология, жазбаша сөйлеу, дыбысталған сурет, үнсіз мультфильм.

Ғаламторға тәуелді баланың сөйлеу әрекетін қалыптастыруда ең алдымен балаға педагогикалық және психологиялық қолдау көрсетіледі. Мұндағы басты назарға ұстанатын дүние – ол ата-ана мен педагог арасындағы тығыз байланыс нәтижесінде дұрыс тәрбиеге бағыттау қажет. Заманауи технологиялардың үздіксіз даму кезеңінде балаларды ғаламтордан алшақтату мүмкін емес, бірақ бақылау мен баламен тығыз қарым-қатынас орнату арқылы тәуелділікті жоюға септігін тигізе аламыз. Бұл ғаламтордың әсерінен баланың танымдық іс-әрекетін қалыптастыруда кері әсерін тигізу қауіпі бар. Мысалы: *тілдегі мүкістік, тілдің шұбарлануы, қозғалыстың аздығы*, тағы да басқа мәселелер белең алуда. Қазіргі қоғамда ақпараттық технологиялардың шапшаң дамуы балалардың санасына, мінез-құлқына және қарым-қатынас стиліне тікелей ықпал етіп отыр. Әсіресе ғаламтор мен әлеуметтік желілерге тәуелділік баланың тұлғалық дамуына, соның ішінде сөйлеу әрекетінің дұрыс қалыптасуына кедергі келтіруде.

Бала бойында сөйлеу әрекетін жетілдіруде қоршаған ортамен байланысы арқылы байқалады. Бала өз ортасында әрбір дыбысқа, көріністерге кері байланыс жүргізіп отыруда ең басты әрекет ол – сөйлеу. Сөйлеу әрекетін дамытуда педагогикалық еңбектерде біршама анықтамалар мен дәлелдемелер келтірілген. Соның бірі, *“баланың алғашқы жас кезеңдерінде байланыстырып сөйлеуінің дамуына назар аудару өте маңызды, себебі осы уақытта баланың миы қарқынды өсіп, оның қызметтері қалыптасады. Байланыстырып сөйлеу дегеніміз – айтылған сөздерді игеріп, оның компоненттері, яғни сөйлемдер мен сөздерді бір-бірімен дұрыс байланыстырып сөйлеуді айтамыз, демек, бұл қатесіз дұрыс сөйлей білу”* [1. 51- б.]. Бала айналасындағы өмірмен таныса келе, түрлі құбылыстарды байқап, олармен бетпе-бет кездеседі. Күнделікті тұрмыста, табиғат аясында, ойын, еңбек, серуен және сабақ кезінде қоршаған орта туралы жаңа сөздерді үйренеді. Үйренген сөздерін күнделікті істерде қолданып, сөйлем ішінде жүйелі және дұрыс байланыстырып сөйлеуге дағдыланады. Бұл туралы көптеген ғалымдар өз анықтамаларын берген. Ғалым А. Бақраденова “Тәрбиеші мен балалардың сөйлесуі – қатысымдық әрекет. Қатысымдық әрекетте тәрбиеші балалармен сөйлесу әреке-тіне қатысатын қатардағы сөйлесуші ғана емес, ол дұрыс, әдеби тілге үйретуші. Балалар әдеби тілде сөйлеуді тәрбиешінің қалай сөйлеуіне қарап үйренеді” [2, 33-б]. Мысалы, А.М. Бородич байланыстырып сөйлеуді былай түсіндіреді: «Байланыстырып сөйлеу — адамдардың бір-бірін түсінуіне мүмкіндік беретін, мағыналы сөздердің сөйлем ішіндегі жүйесі». Ал Ф.А. Сохина байланыстырып сөйлеуді «белгілі бір ойды жүйелі, анық, грамматикалық тұрғыдан дұрыс және бейнелі түрде жеткізу» деп сипаттайды [3, 449-б.] Осылайша, байланыстырып сөйлеу — бала тілінің дамуының маңызды көрсеткіші болып табылады, ол отбасында және балабақшада жүзеге асады. Байланыстырып сөйлеу дағдысы бала тілінің жүйелі дамуына негіз болады. Бұл дағды қалыптасқан сайын бала өз ойын дәл, толық әрі түсінікті жеткізе алады. Сонымен қатар,

байланыстырып сөйлеу қабілеті логикалық ойлауды жетілдіріп, оқиғалар арасындағы себеп-салдарлық байланыстарды анықтап, ретімен баяндауға мүмкіндік береді.

Жазбаша сөйлеу – баланың тіл мәдениетінің дамуына ерекше ықпал жасайтын қуатты фактор [4, 31-б.]. Жазбаша сөйлеу – мектепке дейінгі жастағы балалардың тіл мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқаратын ықпалды құралдардың бірі. Бұл кезеңде балалар сурет салу, қарапайым белгілер қою, әріп элементтерімен танысу сияқты әрекеттер арқылы жазуға дайындық жасайды. Осындай ерте дағдылар баланың ойлауын, сөйлеу құрылымын жүйелеуге көмектесіп, болашақта сауатты жазу мен байланыстырып сөйлеудің негізін қалайды. Жазбаша сөйлеу дағдыларының дамуы баланың логикалық ойлауын жетілдіріп, оқу мен жазу қабілеттерінің қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан жазбаша сөйлеуді дамыту – баланың жалпы тілдік және интеллектуалдық дамуының негізі болып табылады.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі білім беру саласында баланың сөйлеу әрекетін дамыту өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Цифрлық заманның бала дамуына тигізетін ықпалы екіжақты: бір жағынан, ақпарат құралдары мен экрандық құрылғылар баланың ой-өрісін кеңейтуге мүмкіндік берсе, екінші жағынан, олардың шектен тыс қолданылуы сөйлеу белсенділігін төмендетіп, табиғи тілдік қатынасты шектейді. Әсіресе балабақша жастағы балалар экран алдындағы уақытты пассивті түрде өткізіп, сөздік қорын байыту мен ойды еркін жеткізу мүмкіндігінен айырылып жатады. Сондықтан сөйлеу әрекетін дамытумен қатар, ғаламторға тәуелділікті алдын ала шектеу маңызды міндеттердің бірі болып отыр.

Мұндай жағдайларда педагог баланың тілдік ортасын табиғи және мағыналы етіп ұйымдастыруы тиіс. Ең алдымен бала сөйлеуге итермелейтін, пікір айтуға, сұрақ қоюға ынталандыратын әрекеттерге жиі тартылуы қажет. Мысалы, *ертегі мазмұнын өзгерту, суретке қарап әңгіме құрастыру, рөлдік ойындар арқылы диалог құру, дыбыстық тапсырмалар* орындау баланың сөйлеуін белсендіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, педагогтың эмоциялық қолдауы мен мадақтауы балада сенімділік тудырып, еркін сөйлеуге жол ашады. Осылайша баланың сөйлеу әрекетін дамыту арқылы оның экранға тәуелді болуын табиғи түрде шектеуге болады.

Қазіргі таңда нейрожелілік технологияларды балабақшада тікелей қолдану шектеулі болғанымен, педагогтың араласуымен жанама түрде тиімді тәсіл ретінде пайдалануға болады. Мұндай құралдар баланың сөйлеуін тыңдап, дыбыстық әсер беру, ертегі кейіпкерлерінің даусын келтіру, сұрақ-жауап форматында тыңдау сияқты әрекеттерде тиімді қолданылуы мүмкін.

«Дыбысталған сурет» әдісі – осы бағытта қолдануға болатын тиімді тәсіл. Бұл әдісте педагог нейрожелілік дыбыстандыру құралдарын (мысалы, *Naraket* аудио генерациясы немесе басқа да дыбыстық синтезаторлар) қолданып, суреттегі кейіпкердің немесе заттың атынан хабарлама оқып береді. Бала сол хабарламаға жауап ретінде диалог құруға, оқиғаны жалғастыруға немесе өз нұсқасын айтуға талпынады. Бұл әдіс баланың есте сақтау, тыңдап түсіну, өз ойын айту қабілеттерін қатар дамытады және шынайы тілдік ортаға жақын жағдай туғызады.

«Үнсіз мультфильм» әдісі де осы топқа жатады. Балаларға дыбыссыз қысқа бейнематериал көрсетіледі. Содан кейін педагог оларға: *«Кейіпкер не деді деп ойлайсың?», «Ол не істегісі келді?»* деген сұрақтар қойып, баланың сөйлеуін белсендіруге жағдай жасайды. Бұл тәсіл мультфильмді тек көру емес, оны оймен сөйлеуге аударуға итермелейді. Нейрожелі жүйе арқылы бұл көрініске кейіннен дыбыстық сүйемелдеу қосылып, бала өз жауаптарын салыстыра алады. Бұл рефлексивті тыңдау мен тілдік талдауға негіз болады.

Жалпы алғанда, *жазбаша сөйлеу* балабақша кезеңінде әлі толық қалыптаспаса да, алғышарттары осы кезеңде қаланады. Әңгіме құрастыру, сурет бойынша оқиға ойлау, сөз тіркестері мен сөйлемдерді жаттау арқылы балада жазу мен сөйлеу арасындағы логикалық байланыс түзіледі. Сондықтан баланың сөздік қорын жүйелеу, сөйлем құрау дағдыларын дамыту жазбаша сөйлеуге дайындық болып табылады. Бұл кезеңде жазу әрекетінің өзі емес, соған жетелейтін сөйлеу, түсіну, ойлау әрекеттері басым болады.

Қорыта айтқанда, балабақшада ғаламторға тәуелділікті азайту үшін ең алдымен баланы белсенді тілдік ортаға тарту қажет. Бұл жағдайда сөйлеу әрекетін дамытатын табиғи, қызықты және интерактивті әдістерді таңдау маңызды. Нейрожелі технологияларды баланың жас ерекшелігіне сай бейімдей отырып, педагогтың бағыттауымен қолдану сөйлеу мен ойлау

қабілетін дамытуда қосымша қолдау бола алады. Осылайша баланың тілдік дамуына кедергі келтіретін интернетке тәуелділік саналы түрде шектеліп, баланың тұлғалық жетілуіне жағдай жасалады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Сөйлеу тілі онтогенезі барысында ана тілінің тілдік жүйесінің қалыптасу ерекшеліктері/құраст.: Тасжурекова Ж.Т., Сейсенова А.Д., Ибатова Г.Б., Оспанова А.С. – Алматы: АИБД ҰҒПО, 2020. – 74 б.
2. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі: Оқу құралы / К. Метербаева, А. Искакова. – Астана: Фолиант, 2017. – 184 б.
3. Сөйлеу мәдениеті : оқу құралы.- Шымкент : ХГТУ, 2021. -80 б. Утешева А.Ж.
4. <https://www.narakeet.com/>

БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІНДЕ ЕСТУ ЗЕЙІНІ МЕН ФОНОЛОГИЯЛЫҚ ҚАБЫЛДАУЫН ДАМУДАҒЫ ТИІМДІЛІГІ

Жакпарова Гульнар Алдонгаровна

Аға оқытушы, Шәкәрім университеті, Семей, Қазақстан

guma_6565@mail.ru

Андатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудағы есту зейінгі мен фонологиялық қабылдауын дамытудың қажеттілігі, сөйлеудің физиологиялық механизмдерінің шамадан тыс жүктелуі нәтижесіндегі ауытқулардың алдын алу жолдарын ата-аналар мен педагогтердің ескеру қажеттілігі көрсетіледі.

Кілт сөздер. Тіл, мектеп жасына дейінгі бала, фонологиялық қабылдау, есту зейіні, дыбыстарды дұрыс айту

Мектеп жасына дейінгі балалардың таза сөйлеуін дамыту - үлкен әлеуметтік мәні бар міндет, оның маңыздылығын ата-аналар да, тәрбиешілер де білуі керек. Баланың сөйлеуі неғұрлым бай және дұрыс болса, оның өз ойын жеткізуі оңайырақ, шындықты түсінуге мүмкіндігі артады, оның балалармен және ересектермен болашақ қарым-қатынасы, мінез-құлқы, демек, оның жеке басы соғұрлым толық болады. Баланың түсініксіз сөйлеуі оның адамдармен қарым-қатынасын айтарлықтай қиындатады және көбінесе оның мінезінде ауыр із қалдырады. [2, 121-б.]; 5-6 жаста сөйлеу кемістігі бар балалар оларды ауыр сезінеді, ұялшақ, тұйық, кейбіреулері тіпті ашушаң болады. Мұндай балалар өздерінің құрдастарына, кейде ересектерге агрессияны байқауға болады. Сөйлеу кемістігі бар балалар оларды ауыр сезінеді, ұялшақ, тұйық, ал кейбіреулері тіпті ашушаң болады. Мұндай балалар өздерінің құрдастарына, кейде ересектерге агрессияны байқауға болады. Жасқа байланысты барлық айтылу қателері 4-5 жасқа дейін балаларда жоғалады. Бірақ бұл процесс өздігінен емес, үлкендердің сөзінің әсерінен және олардың педагогикалық ықпалымен жүреді. [3, 56-б.]; Бұл әсер бала қалыпты сөйлеуді естігенде, үлкендерден қалай сөйлеу керектігі туралы нұсқаулар алып, нәтижесінде дұрыс, анық сөйлеуге қызығушылық таныта бастағанда тиімді. Осылайша, баланы қоршаған сөйлеу ортасының толық жұмыс істеуі өте маңызды, яғни ата-ана да, педагогтер де дұрыс және анық сөйлейді. Айтылым ақаулары артикуляциялық аппарат құрылымының бұзылуының салдары болуы мүмкін: тістердің дамуындағы ауытқулар, жоғарғы тістердің төменгі тістерге қатысты дұрыс орналаспауы және т.б. Сөйлеу ақауларының алдын алу үшін тіс жүйесінің жай-күйі мен дамуын бақылау өте маңызды, тіс дәрігерінен кеңес алу, тіс дәрігерінен кеңес алу және тіс ақауларын уақытылы жою. Естуге ерекше назар аудару керек. [4, 89-б.]; Есту баланың сөйлеуді меңгеруінде және дыбыстарды дұрыс және дер кезінде қабылдауында маңызды рөл атқарады. Сөйлеуді, жеке сөздерді, дыбыстарды ести отырып, бала оларды өзі айта бастайды. Есту қабілетінің шамалы төмендеуінің өзінде ол сөйлеуді қалыпты түрде қабылдау қабілетін жоғалтады. Сондықтан ата-аналардың нәрестенің есту қабілетінің дамуына назар аударуы өте маңызды. Баланың есту қабілетін тұрақты қатты дыбыстардан (радио немесе теледидар толық дыбыс деңгейіне дейін көтерілген)

қорғау керек, есту аурулары кезінде оларды үйдегі дәрі-дәрмектермен емес, медициналық мекемелерде дер кезінде емдеу керек. Ата-аналар баланың әлі де нәзік дауыс аппаратына қамқорлық жасауы керек, тым қатты сөйлеуден аулақ болу керек, әсіресе суық мезгілде мұрнымен тыныс алуды үйрету және созылмалы мұрынның ағуының алдын алу. [3, 25-б.]; Ересектер балаға дұрыс айтылуды меңгеруге көмектесуі керек, бірақ сөйлеуді дамытуды мәжбүрлеуге болмайды. Балаға күрделі сөйлеу материалын шамадан тыс жүктеу, оны өзі түсінбеген сөздерді қайталауға мәжбүрлеу, формасы, мазмұны мен көлемі жағынан күрделі өлеңдерді жаттау, дұрыс оқыту, артикуляциялық аппаратының дайын еместігіне байланысты оған әлі жетпеген дыбыстарды айту (мысалы, 2-3 жаста ысқырған дыбыстарды, р дыбысын дұрыс айтуды үйрету), мектеп жасындағы балаларға арналған көркем шығармаларды оқу [1, 45-б.]; Бала сөйлеуді еліктеу арқылы меңгереді. Сондықтан, сіз, ересектер, дыбыстарыңызды бақылап, баяу сөйлеп, барлық дыбыстар мен сөздерді анық айту өте маңызды. Көбінесе дыбыстардың дұрыс айтылмауының себебі - баланың ересектердің, аға-әпкелерінің, апасыңділерінің және бала жиі сөйлесетін достарының ақаулы сөздеріне еліктеуі. Ата-аналар баламен сөйлескенде, әсіресе ерте және ерте мектеп жасына дейінгі кезеңде балалардың сөйлеуіне «еліктеу», сөздерді бұрмалап айтуға, жалпы қабылданған сөздердің орнына қысқартылған сөздерді немесе ономотопеяларды («гуд», «ляля» және т. Бұл тек дыбыстардың ассимиляциясын бәсеңдетеді және сөздік қорды дер кезінде меңгеруді кешіктіреді. Кішірейткіш немесе ықылас жұрнақтары бар сөздерді, сондай-ақ балаға түсініксіз немесе дыбыстық және буындық жағынан күрделі сөздерді жиі қолдану баланың сөйлеуінің дамуына ықпал етпейді. [5, 112-б.]; Егер сіздің балаңыз қандай да бір дыбыстарды, сөздерді немесе сөз тіркестерін қате айтса, оған еліктеуге, күлуге, керісінше, мақтауға болмайды. Сондай-ақ, бала өмірінің сол кезеңінде бұл процесс аяқталмаған кезде дыбыстардың дұрыс айтылуын талап ете алмайды. Көбінесе отбасында нәрестенің тіліне бейімделіп, олар оны сөйлеп, сөйлейді. Кейде тіпті тәрбиешілер де балалармен осы тілде сөйлеседі («Вовочка ауырады»; «Машенька юм-юм болады»; «Кел, колготки киеміз»), олар баламен сенімді қарым-қатынасқа түседі деп қателеседі. Мұндай қарым-қатынас тәсілі баланы дыбыстарды дұрыс айтуды меңгеруге итермелеп қана қоймайды, сонымен қатар оның кемшіліктерін ұзақ уақыт бойы күшейтеді. Көбінесе балаларға олардың айтылу қабілеттеріне тым қиын өлеңдерді жаттау ұсынылады. [3, 151-б.]; Сөйлеудің физиологиялық механизмдерінің шамадан тыс жүктелуі нәтижесінде жасқа байланысты айтылу қателері бекітіледі және тіпті көбейеді. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының тәрбиешілері балалардың мектепке дейінгі жастан бастап дыбыстардың дұрыс айтылуын дамыту үдерісіне басшылық етуі керек. Оқу іс-әрекетінде, серуендеу кезінде және күнделікті процестерде балалардың сөйлеуін мұқият бақылап, оның анық, анық және түсінікті болуын қамтамасыз ету қажет. Сөйлеуді дамыту бойынша жұмыстың жалпы жүйесінде балалардың анық дикциясы мен дұрыс дыбысталуын дамытуға бағытталған ойындар мен оқу іс-әрекеттері үлкен орын алуы керек. Нақты артикуляцияны дамытуға балаларда сөйлеу кезінде әңгімелесушіге қарап, ерін мен тілдің қимылын қадағалау әдетін тәрбиелеу көмектеседі. [4, 59-б.]; Дыбысты дәл есту арқылы дұрыс айтуды ынталандырады, және дұрыс артикуляция өз кезегінде фонематикалық қабылдаудың жақсы болуына ықпал етеді. Мектеп жасына дейінгі балаларды сөйлеу дыбыстарымен әр дыбысты белгілі бір бейнемен байланыстыра отырып, ойнақы түрде таныстырған жөн (з – масаның әні, с – судың әні, ж – қоңыздың немесе араның ызыңы, р – ұшақтың немесе автомобиль моторының жұмысы, sh – ашулы қаздың ысқыруы, т.б.). Тілді әзіл-қалжың қолданудың әсері мол. Балалар оларды қызығушылықпен тыңдайды, есте сақтайды, қайталайды («Са, са, са – қу түлкі»; «Па, па, па – биік тау»; «Ку, ку, ку – бұтақтағы көкек», т.б.). Ономотопеяға негізделген ойындар балаларға пайдалы. [2, 75-б.]; Мысалы, сәбилер аралар сияқты ызылдайды; сағат сияқты тықылдатады; мысықтар сияқты мияулайды және т.б. Балалар педагогпен кейін құбырдың (ду-ду-ду), кіші қоңыраудың (дин-донг), үлкен қоңыраудың (дон-донг-донг) қалай дыбысталатынын қуана қайталайды. Мұндай жүйелі жұмыс мектеп жасына дейінгі балаларға дыбыстарды дұрыс айтуды дамытуға мүмкіндік беріп қана қоймайды, сонымен бірге сөйлеу патологиясының пайда болуына жол бермейді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі :

1. Бакунова И. В. мүмкіндігі шектеулі жандарды психологиялық-педагогикалық диагностикалау және түзету / И.В.Бакунова, Л.И.Макадей. - Ставрополь: GFR, 2016. – С122.
2. Борозинец, Н.М. Логопедия: сөйлеудің фонетикалық-фонематикалық дамымауы, сөйлеудің жалпы дамымауы, алалия: оқу құралы / Н.М. Борозинец, Т.С.Шеховцова, М. в. Колокольникова. - Ставрополь: GFR, 2016. – С203. - [Электрондық ресурс]. – URL: <http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=466810>
3. Волковская, Т.Н. Сөйлеу қабілеті нашар адамдарға психологиялық көмектің ұйымдастырушылық-әдістемелік негіздері : оқу құралы / Т. Н. Волковская. - М.: Ұлттық кітап орталығы, 2015. – С144.
4. Мектепке дейінгі жастағы сөйлеу бұзылыстарын анықтау және жеңу / ред.И. Ю. Кондратенко. – М.: Ирис Пресс, 2013. – С 224.
5. Елецкая О.В. сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың психологиялық-педагогикалық диагностикасы / О. В. Елецкая, А. А. Тараканова. - Санкт-Петербург.: Оларға өтірік айту. А. С. Пушкина, 2012. – С312

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА СӨЗДІК ҚОРЫНЫҢ РӨЛІ

Жаздықбаева Мария Ботайқызы, п.ғ.к., профессор,

mariya.jazdykbayeva@ayu.edu.kz,

Орынбасар Меруерт Бекбосынқызы,

7M01202 – Мектепке дейінгі тәрбиелеу және оқыту педагогикасы білім беру
бағдарламасының 1 курс магистранты.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралақ қазақ – түрік университеті, Түркістан қ.
meruertorynbasar2003@gmail.com

Мектеп жасына дейінгі кезең – баланың тұлғалық дамуы мен танымдық қабілеттерінің негізгі қаланатын маңызды уақыт. Бұл кезеңде баланың сөйлеу тілі дамып, қоршаған ортамен белсенді қарым-қатынас жасауға деген қабілеті артады. Тіл дамуы – тек сөздерді меңгеру ғана емес, сонымен қатар, өз ойын, сезімін, қажеттілігін түсінікті жеткізе білу, басқа адамдарды тыңдап, жауап қатысу, яғни коммуникативтік дағдыларды меңгеру үдерісі болып табылады.

Коммуникативтік дағдылар дегеніміз – адамның басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас жасай білу қабілеті. Бұл дағдылар баланың қоршаған ортамен байланыс орнатуына, әлеуметтік қатынастар құруына, өзін еркін сезінуіне мүмкіндік береді. Мектепке дейінгі жаста қалыптасқан дұрыс қарым-қатынас дағдылары баланың болашақтағы оқуында, қоғамда өзін-өзі көрсетуінде және әлеуметтенуінде маңызды рөл атқарады [1]. Осы процесте сөздік қордың рөлі ерекше. Сөздік қор неғұрлым бай болса, бала өз ойын, сезімін толық әрі анық жеткізе алады. Сонымен қатар, ол өзге адамдардың айтқанын түсінуге, сұрақтар қоюға, диалог жүргізуге қабілетті болады. Демек, сөздік қор мен коммуникативтік дағдылар бір-бірімен тығыз байланысты, әрі бұл байланыс бала дамуының барлық аспектілеріне әсер етеді. Коммуникативтік дағдылар – бұл адамның өз ойы мен сезімін тиімді түрде білдіре алу қабілеті, сондай-ақ басқа адамдардың сөздерін, әрекеттерін түсініп, оларға жауап қайтару дағдылары. Бұл дағдылар қарым-қатынас процесінің барлық элементтерін қамтиды: тыңдау, сөйлеу, түсіну, диалог құру және әлеуметтік өзара әрекеттесу.

Мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік дағдылары олардың жас ерекшеліктеріне сәйкес дамиды. 3-6 жас аралығындағы балаларда тілдік қабілеттер қарқынды өсіп, сөздік қор кеңейеді. Бұл жастағы балалар сөйлем құру, сұрақ қою, әңгімені жалғастыру сияқты күрделі тілдік операцияларды меңгере бастайды. Сонымен қатар, олар эмоцияларын білдіруде және өзара қарым-қатынас мәдениетінде негізгі дағдыларды қалыптастырады [2].

Қарым-қатынас мәдениеті – бұл адамдар арасындағы өзара түсіністік пен сыйластық негізінде құрылған қатынас түрі. Балаларда бұл мәдениетті қалыптастыру ерте жастан басталуы керек. Оған сыпайы сөйлеу, кезек күту, басқа адамның пікірін тыңдау және құрметтеу сияқты ережелер жатады.

Коммуникативтік дағдылардың дұрыс дамуы мектеп жасына дейінгі кезеңде баланың әлеуметтік ортаға бейімделуіне, эмоциялық тұрақтылығына және жалпы тұлғалық даму деңгейіне ықпал етеді. Сондықтан бұл дағдыларды қалыптастыруда сөздік қордың рөлі ерекше маңызды болып табылады. Сөздік қор – бұл адамның меңгерген сөздері мен сөз тіркестері жиынтығы. Ол екіге бөлінеді: активті және пассивті сөздік қор. Активті сөздік қорға адам күнделікті қарым-қатынаста жиі қолданатын сөздер кіреді, ал пассивті сөздік қор – түсінуге қабілетті, бірақ сирек қолданылатын сөздерден тұрады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың, атап айтқанда 3-6 жас аралығындағы балалардың, сөздік қоры қарқынды өседі. 4 жастағы балаларда сөздік қордың көлемі мен сапасы баланың қоршаған ортамен қарым-қатынасы мен танымдық белсенділігіне тікелей байланысты. Бұл кезеңде баланың сөздік қоры жылына бірнеше мың сөзге дейін өсуі мүмкін. Сөздік қордың дамуы баланың сөйлеу мәдениетінің қалыптасуы мен коммуникативтік дағдыларды жетілдіруінің негізі болып табылады. Сөздерді дұрыс меңгеру, оларды сөйлем ішінде орынды пайдалану арқылы бала өз ойын анық жеткізе алады, қарым-қатынасқа белсенді қатысады [3].

Сөздік қорды дамытуда түрлі әдістер мен тәсілдер қолданылады: оқулықтар, ертегілер, ойындар, диалогтар, суреттер арқылы әңгімелеу және т.б. Сонымен бірге, балалардың сөздік қорын байытуға бағытталған педагогикалық жұмыстар мен ата-аналардың белсенді қатысуы өте маңызды. Сонымен қатар, сөздік қордың жетіспеушілігі немесе оның дамымауы коммуникативтік дағдылардың төмендеуіне әкеледі. Бұл балаларда сөйлеу дағдарыстары мен әлеуметтік бейімделу қиындықтарын туындатуы мүмкін. Осыған байланысты мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын жүйелі түрде дамыту – олардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастырудағы маңызды факторлардың бірі болып табылады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытуда сөздік қорды байыту маңызды рөл атқарады. Тілдік қордың кеңеюі баланың өзін еркін әрі нақты білдіруіне, сұхбат жүргізуіне, өзара түсіністікке қол жеткізуіне мүмкіндік береді. Осы мақсатта түрлі әдістер мен әдістемелік тәсілдер қолданылады [4]. Бірінші кезекте, көркем әдебиет пен ертегілерді пайдалану өте тиімді. Балалар ертегілерді тыңдап, кейіпкерлердің іс-әрекеттері мен сезімдерін талқылау арқылы жаңа сөздер мен сөйлем құрылымдарын үйренеді. Бұл әдіс сөздік қорды кеңейтіп қана қоймай, ойлау қабілетін, шығармашылық қиялын дамытады. Сюжеттік-рөлдік ойындар – сөздік қорды дамытудың тағы бір тиімді тәсілі. Мұндай ойындар балаларға белгілі бір жағдайларда сөйлесу және өз ойын жеткізу дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Ойын барысында балалар диалог жүргізеді, бір-бірінің пікірін тыңдап, өзара әрекеттесуді үйренеді. Суреттермен жұмыс істеу де баланың сөздік қорын арттыруға ықпал етеді. Балаларға суреттер көрсетіліп, олардан көргендерін сипаттау, оқиғаларды құрастыру талап етіледі. Бұл әдіс сөйлеу белсенділігін және сөздік қордың практикалық қолданылуын арттырады. Сонымен қатар, сұрақ-жауап әдісі арқылы балалардың сөйлеу дағдыларын жетілдіруге болады. Тәрбиеші балаларға тақырып бойынша сұрақтар қойып, олардың толық әрі түсінікті жауап беруін ынталандырады. Бұл тәсіл диалог құруға және ойлау қабілетін дамытуға септігін тигізеді.

Қазіргі уақытта мультимедиялық құралдар мен интерактивті технологияларды қолдану да танымал. Анимациялар, бейнероликтер, дыбыстық ойындар балалардың қызығушылығын арттырып, сөздерді есте сақтауды жеңілдетеді [5]. Осы әдістерді үйлестіре отырып, балалардың сөздік қорын жүйелі және тиімді түрде дамытуға болады, бұл олардың коммуникативтік дағдыларын айтарлықтай жетілдіреді. Мектеп жасына дейінгі кезеңдегі балалардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруда сөздік қордың рөлі аса маңызды. Бұл кезеңде тіл дамуы қарқынды жүріп, балалар өз ойларын нақты және түсінікті жеткізе алуы үшін бай әрі сапалы сөздік қор қажет болады.

Коммуникативтік дағдылардың қалыптасуы баланың әлеуметтік ортаға бейімделуі мен тұлғалық дамуы үшін негіз болып табылады. Сондықтан балалардың сөздік қорын жүйелі түрде дамыту педагогикалық және ата-аналық қолдауды талап етеді. Тәрбиешілер мен ата-аналардың бірігіп, баланың тілін дамытуға бағытталған түрлі әдістерді тиімді пайдалану арқылы сөздік қордың кеңеюіне және коммуникативтік дағдылардың жетілуіне қол жеткізуге болады. Осылайша, мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту —

олардың болашақтағы білім алуына, әлеуметтік қарым-қатынасына және жалпы тұлғалық өсуіне жағдай жасайтын маңызды педагогикалық міндет болып табылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Метербаева К.М., Искакова А.Т. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі. Оқу құралы. - Астана, Фолиант, 2017. - 184 б.
2. Бақреденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалар тілін дамыту теориясы мен әдістемесі. Оқу құралы. - ПМПИ ғылыми баспа орталығы, 2016. - 200 б.
3. Бақреденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалар тілін дамыту әдістемесі. Оқу құралы. - Алматы: «Эверо» баспасы, 2020. - 352 б.
4. Баймұратова Б.Б. Тіл дамыту. - А., 2012. - 144 б.
5. Аркин Е.А. Ребенок в дошкольные годы. - М., 1968. - 145 с.

\\НЕЙРООЙЫНДАР – БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІН ЖЕТІЛДІРУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІС

Әлімбаева Арай Қайратқызы

Аға оқытушы, Шәкәрім университеті, Семей, Қазақстан

E-mail: alimbaeva.arai@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудағы нейро ойындарының мәнін және оны қолданудың тиімді әдістері талқыланады.

Кілт сөздер. Мектеп жасына дейінгі балалар, нейро ойын, ми, кинезиологиялық жаттығулар

Нейро ойындар – бұл мидың жарты шар тәрізді өзара әрекеттесуіне ықпал ететін арнайы жасалған жаттығулар. Олар мектеп жасына дейінгі балалардың есте сақтау қабілетін, зейінін, ойлауын және қозғалыс үйлестіруін жақсартуға көмектеседі. Нейро ойындардың басты мақсаты- жоғары психикалық процестерді дамыту және ми жарты шарларының синхрондалуын ынталандыру.

Зерттеулерге сәйкес, нейроойындармен үнемі айналысатын балалар құрдастарымен салыстырғанда 30% жақсы оқу нәтижелерін көрсетеді. Бұл нейро ойындар мидың екі жарты шарын бір уақытта ынталандыратындығына байланысты, бұл баланың үйлесімді дамуы үшін өте маңызды. [5, 122-б.];

Психикалық процестердің дамуына ықпал ететін нейропсихологиялық жаттығулар мен ойын кешендері тәрбиешілер мен ата-аналар арасында танымал бола бастады. Олар когнитивті функцияларды ғана емес, сонымен қатар баланың эмоционалды саласын тиімді дамытуға мүмкіндік береді.

Балалармен жұмыс жасауда нейро ойындарды пайдалану Мектеп жасына дейінгі балаларды дамытудың күшті құралы болып табылады. Бұл ойындар мидың сөйлеуге, зейінге, есте сақтауға және басқа танымдық процестерге жауап беретін аймақтарын белсендіреді. Көптеген нейропсихологиялық ойындар мен жаттығулардың авторы бұл тәсіл баланың денесінің барлық жүйелерін үйлесімді дамытуға мүмкіндік беретінін атап көрсетеді. [7, 44-б.];

Мектеп жасына дейінгі балаларға арналған нейроойын түрлері:

Жарты шар аралық өзара әрекеттесу ойындары

Бұл ойындар мидың сол және оң жарты шарларының бір уақытта жұмыс істеуіне бағытталған. Мысалы, бала бір уақытта екі қолмен әртүрлі фигураларды салуы керек. Сол қол — шеңбер, ал оң қол — шаршы. Мұндай жаттығулар үйлестіруді жақсартады және жарты шар аралық байланыстардың дамуына ықпал етеді. Екі қолмен жұмыс істеу, мысалы, екі қолдың саусақтарымен бірдей геометриялық фигураларды табу қажет болғанда, нейро ойындардың тиімділігін арттырады. Мұндай ойындар моторлық үйлестіруді дамытып қана қоймайды, сонымен қатар мидың сөйлеу орталықтарын белсендіреді.

Кинезиологиялық жаттығулар

Кинезиологиялық жаттығулар мидың әртүрлі аймақтарын белсендіретін қозғалыстарды қамтиды. Мысалы, «құлақ-мұрын»: бала бір қолымен мұрынның ұшын, ал екінші қолымен қарама — қарсы құлақты алады. Содан кейін сіз бір уақытта құлақ пен мұрынды босатып,

қолыңызды шапалақтап, қолыңыздың орнын өзгертуіңіз керек. Саусақ гимнастикасы кинезиологиялық жаттығуларға да жатады және ұсақ моториканы дамытуға және балалардың сөйлеуін белсендіруге өте тиімді. Балаңызды әртүрлі жануарларды немесе заттарды бейнелеу арқылы саусақтарыңызбен қозғалыстарды қайталауға шақырыңыз.

Есте сақтау және зейінді дамыту ойындары

Бұл ойындар зейін мен есте сақтауды жақсартуға көмектеседі. Мысалы, «айырмашылықтарды табыңыз» немесе «не өзгерді?». Балаға суреттер көрсетіледі, содан кейін айырмашылықтарды табуды немесе не өзгергенін есте сақтауды сұрайды. Мұндай ойынның қызықты нұсқасы – «сандар мен фигуралар». Ересек адам балаға бірнеше секунд ішінде сандары немесе геометриялық фигуралары бар карталарды көрсетеді, содан кейін көргендерін қайталауды сұрайды. Бұл жаттығу визуалды қабылдау мен қысқа мерзімді есте сақтауды дамытады. [6, 14-б.];

Ұсақ моториканы дамытуға арналған жаттығулар

Ұсақ моториканың дамуы сөйлеу мен ойлаудың дамуымен тікелей байланысты. Сіз саусақ ойындарын, модельдеуді, бір уақытта екі қолмен сурет салуды қолдана аласыз. Мысалы, «жұдырық-алақан» ойыны, онда бала бір уақытта бір қолымен жұдырығын қысып, екінші қолымен алақанын ашып, содан кейін қолының орнын өзгертуі керек. Баланың дамуында үлкен моториканың да маңызды рөл атқаратынын ескеру маңызды. Жалпы моториканы ұсақ моторикамен біріктіретін ойындар әсіресе тиімді. Мысалы, «шеру саусақтары» жаттығуы, онда бала саусақтарын үстелдің үстінен аяқтың қимылымен «жүреді».

Дәстүрлі жалпы қабылданған психологиялық-педагогикалық түзету әдістері Көптеген жағдайларда тиімсіз. Қазіргі уақытта білім беру ортасында жоғары психикалық функциялардың генезисі мен күрделі құрылымы туралы заманауи (Александр Романович Лурияға сәйкес) идеяларға негізделген нейропсихологиялық тәсіл жеткілікті түрде таралды. [4, 33-б.];

Нейропсихологтар жарты шар аралық өзара әрекеттесудің бұзылуы сөйлеу, оқу және жазудағы кемшіліктердің себептерінің бірі деп санайды. Жарты шар аралық өзара әрекеттесу - сол және оң жарты шарды біртұтас интегративті, біртұтас жұмыс істейтін жүйеге біріктірудің ерекше механизмі. Жарты шар аралық байланыстардың дамуы мидың екі жарты шарын қамтитын жаттығулар мен ойындарға негізделген. Жарты шар аралық өзара әрекеттесудің бір нұсқасы-екі қолмен бір уақытта жұмыс істеу, бұл процесте екі жарты шар да белсендіріледі және бірден бірнеше дағдылар қалыптасады: қол қимылдарының үйлесімділігі және көз қозғалыстарының үйлесімділігі. Егер біз дыбыстың дұрыс айтылуын қатар жасасақ, онда тілдің дәйектілігі де бар. Сонымен, нейро ойындар дегеніміз не? [3, 54-б.];

Нейропсихологиялық ойындар-бұл 3-12 жас аралығындағы балалардағы психикалық дисфункцияларды түзете алатын құрал. Нейро ойындарды қолдану баланың есте сақтау қабілетін, зейінін, сөйлеуін, кеңістіктік көріністерін, ақыл-ой белсенділігін, ұсақ және жалпы моторикасын жақсартуға мүмкіндік береді, шаршауды азайтады, ерікті бақылау қабілетін арттырады. Өмірлік энергияның тепе-теңдігін үйлестіруге әкелетін және емдік және стресске қарсы әсері бар жарты шар аралық өзара әрекеттесуді белсендіруге мүмкіндік береді. [8, 67-б.];

Нейро ойын-бұл мидың белсенділігін дамытатын және балалардың танымдық қызметін жақсартуға көмектесетін ойын. Нейропсихологиялық ойындардың мақсаты: ми қыртысының әртүрлі бөліктерін, оның үлкен жарты шарларын белсендіру, бұл жоғары психикалық функцияларды дамытуға мүмкіндік береді. [1, 134-б.];

Нейро ойындар баланың дамуына кешенді оң әсер етеді, есте сақтау қабілетін, зейінін, сөйлеу дағдыларын, кеңістіктік ойлауды, когнитивті функцияларды, ұсақ және жалпы моториканы ынталандырады, сонымен бірге шаршауды азайтады және өзін-өзі бақылауды күшейтеді. Олар мидың екі жарты шарының жұмысын үйлестіруге ықпал етеді, қалпына келтіретін және стресске қарсы әсер етеді. Әрбір жаттығу ой мен қозғалысты біріктіру арқылы мидың белгілі бір аймағын белсендіреді. Белгілі бір қозғалыстардың мидың белгілі бір аймақтарының дамуымен байланысы есте сақтау қабілетінің жақсаруын қамтамасыз етеді (дене немесе аяқ қозғалысы арқылы), санау және оқу дағдылары; қолдың дамуы дыбыстық ойнатуды, жазуды және сөйлеуді ынталандырады; және қозғалыс реттілігі тактильді ойлаудың дамуына ықпал етеді. [9, 98-б.];

Максималды нәтижеге жету үшін сабақтар үнемі тыныш және достық атмосферада өткізілуі керек. Жаттығуды дәл орындау өте маңызды, сондықтан әр баланы оқытуға жеке көзқарас қажет. Сабақтар негізгі жаттығуларды игеруден басталады, олар біртіндеп күрделене түседі, орындалатын тапсырмалардың көлемін арттырады. Тұрақты жаттығулар физикалық дағдыларды жақсартуға ықпал етеді, соның ішінде симметриялы және асимметриялық қозғалыстар, тепе-теңдік, иық белдеуінің қозғалғыштығы, қол мен қолдың ептілігі. Балалар ыңғайсыздықты сезінбестен дұрыс қалыпта болуды үйренеді және ептілікке ие болады. Сонымен қатар, бұл жаттығулар эмоционалды саланы жақсартады, баланы стрессті аз қабылдайды, көпшіл және ойындарда, содан кейін оқу әрекеттерінде шығармашылық қабілеттерін көрсете алады. Миға арналған Гимнастика да дислексияның алдын алу болып табылады. Ойындарды сабақ кезінде, серуендеу кезінде немесе балалардың еркін іс-әрекетінде зейінді ауыстыру және белсенділікті арттыру тәсілі ретінде таңдауға болады. Оларды орындау оңай, ал ойындар мен жаттығулардың элементтерін кез-келген әрекетке бейімдеу, ақпаратты игеру, психоэмоционалды шиеленісті жеңілдету немесе жай көңіл көтеру үшін пайдалануға болады.

Сабақтарда нейропсихологиялық ойындар мен жаттығуларды қолдану нәтижесінде балалардың есте сақтау қабілеті, өзін-өзі бақылау жақсарады, зейіні артады, кеңістіктік бағдарлар қалыптасады және өзіне деген сенімділік артады. Бұл өз кезегінде бастауыш сынып оқушыларының психологиялық денсаулығының маңызды көрсеткіштерінің бірі болып табылады. [2, 45-б.]

Қорытынды. Нейро ойындар-бұл жай ғана көңілді емес, балаңызды дамытудың қуатты құралы. Олар жарты шар аралық байланыстардың қалыптасуына ықпал етеді, есте сақтауды, зейінді, үйлестіруді және мидың жалпы дамуын жақсартады. Бүгін нейро ойындарды қолдана бастаңыз, сонда сіз кішкентайыңыздың әлеуеті ашылғанын көресіз! Заманауи технологиялар мидың құрылымын және оның даму процестерін жақсы түсінуге мүмкіндік береді. Осы деректерді пайдалана отырып, біз балаларды дамытудың тиімді әдістерін жасай аламыз. Нейро ойындар-бұл баланың дамуын ынталандыру арқылы оның миымен байланыса алатын тіл. Есіңізде болсын, баланың дамуы үздіксіз процесс және нейро ойындар оның маңызды бөлігі бола алады. Олар когнитивті функцияларды дамытып қана қоймай, балаға өзін, денесін және айналасындағы әлемді жақсы түсінуге көмектеседі. Бұл сіздің балаңыздың болашағына инвестиция, ол міндетті түрде өз жемісін береді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Жиенбаева С.Н., Бекмағамбетова Р.К. А.Ж.Сыздықбаева Мектепке дейінгі педагогика//Оқу құралы-Алматы, Альманах, 2018 – 269
2. Ананьева Е.Н. – Развитие ребенка дошкольного возраста: теория и практика — М.: Просвещение, 2018
3. Артемьева А.А. – Нейроигры. Развиваем мозг ребёнка играя — М.: Бином, 2022
4. Ковалёва Е.В. – Нейропсихология для педагогов: как понять и развить мозг ребёнка — М.: Национальное образование, 2021
5. Белова О.Н. – Нейрогимнастика для дошкольников — М.: Айрис-пресс, 2020
6. Зуева И.А. – Нейроподход в детском развитии: нейрогимнастика, логика, движения — СПб.: Речь, 2021
7. Киселева Л.В. – Нейрогимнастика в детском саду: методическое пособие — М.: Детство-Пресс, 2019
8. Қуанова А.С. – Нейропсихология негіздері және мектепке дейінгі жаста қолданылуы – Нұр-Сұлтан: Ұлағат, 2020
9. Мырзагелдиева А. – Ойын арқылы миды дамыту (Нейропедагогика элементтері) – Алматы: Білім, 2023

**2-СЕКЦИЯ. ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ДАҒДЫЛАРДЫ КІРІКТІРУ- МЕКТЕП ЖАСЫНА
ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУЫНЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ
СЕКЦИЯ -2. ИНТЕГРАЦИЯ НАВЫКОВ КАК СРЕДСТВА РАЗВИТИЯ РЕЧИ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ
ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА**

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Жумабекова Фатима Ниязбековна

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры, педагогика
ғылымдарының кандидаты, доцент
E-mail: Zhumbekova.58@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада бейнелеу өнерінің түрлері мен бейнелеу іс-әрекетінің өзара байланысы және оның баланың сөйлеу тілін дамытудағы маңызы ашып көрсетілген. Мектепке дейінгі жастағы балалармен жұмыс істейтін педагогтерге арналған. Бейнелеу іс-әрекеті баланың көркемдік-эстетикалық дамуына ықпал етіп, шығармашылық қабілетін және сөйлеу тілін дамытудың тиімді жолдары мен тәржірибелік мүмкіндіктері қарастырылған.

Кілт сөздер. Бейнелеу өнері, сөйлеу тілі, живопись, графика, мүсін, сәулет және сәндік-қолданбалы өнер

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасында коммуникативтік дағдыларды дамыту балалардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, күн сайын ойын түрінде және сөйлеуді дамыту, көркем әдебиет, сауат ашу негіздері, қазақ тілі ұйымдастырылған іс-әрекеттері арқылы жүзеге асырылады. Сондай-ақ, бейнелеу іс-әрекетінде шығармашылықпен әңгімелеп беруді жетілдіру: ересектердің көмегімен әңгіменің жалғасын және соңын ойдан шығару, бақылаулар мен суреттер бойынша сипаттау және хабарлау әңгімелерін құрастыру, өзара байланысты бірізді сюжет құрастыру, сөйлегенде бейнелі сөздерді, эпитеттерді, салыстыруларды қолдану көзделген. Заттардың, ертегі кейіпкерлерінің бейнесін өзіне тән ерекшеліктерімен салу, сюжеттерде қарапайым мағыналы байланыстарымен ондағы заттардың арасындағы кеңістікті қатынастарды жеткізе білу қарастырылған [1].

Мектепке дейінгі жастағы бала үшін тіл - қоршаған ортамен байланыс жасаудың негізгі құралы. Осы кезеңде сөйлеу тілін дамыту арнайы ұйымдастырылған әрекеттер арқылы жүзеге асады. Солардың бірі – бейнелеу өнері. Живопись, графика, мүсін, сәулет және сәндік-қолданбалы өнер түрлері арқылы баланың қиялы дамып, сөздік қоры байиды, сөйлем құрау, сипаттау, әңгімелеу дағдылары жетіледі. Бейнелеу өнері түрлерінің баланың сөйлеу тілін дамытуда маңызы өте зор.

Бейнелеу өнерінің классикалық түрлері - бала дамуының барша қырын жетілдіретін әмбебап құрал. Әсіресе сөйлеу тілін дамытуда бұл өнер түрлері балаға табиғи ортада сөз айтуға, ойын еркін жеткізуге мүмкіндік береді. Живопись - қиялды; графика - нақтылықты; мүсін – кеңістік түсінікті; сәулет - құрылымдық ойды; сәндік өнер - ұлттық тілді және мәдени сөз қорын дамытуға ықпал етеді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда бұл бағыттарды жүйелі пайдалану - баланың сөйлеу тілінің белсенді дамуына жол ашады.

Живопись - түрлі бояулармен жазылған көркем шығарма ретінде мектепке дейінгі тәрбиеде балаға кескіндеме туындыларын көрсетіп, ондағы көріністерді сипаттату, өз ойын айту ұсынылады. Сөйлеу тілін дамытуға ықпалы: суретті сипаттау арқылы сөздік қор дамиды: «күн ашық», «гүлдер жайқалып тұр». Сюжеттік суреттерден әңгіме құрау арқылы сөйлем құрау машығы қалыптасады. Эмоциялық тіл пайда болады: «Маған ұнады, өйткені...», «Мына сурет көңілді екен».

Графика бұл - сызық, дақ, штрих арқылы салынатын көркем бейне (қарындаш, қалам, тушьпен). Балаларға түрлі иллюстрацияларды, контурлық суреттерді көрсетіп, оларды әңгімелеу ұсынылады және сөздік қоры дамиды, сөйлеу белсенділігі артады. Сөйлеу тілін дамытуда нақты бейнені сипаттау арқылы дәл сөз табуға үйренеді. Қарапайым және күрделі сөйлемдер құрау қабілеті артады. Көру арқылы қабылдаған бейнені сөзге айналдыру қабілеті дамиды.

Мүсін - көлемді көркем шығарма, сазбалшық, гипс сияқты материалдан жасалады. Мектепке дейінгі топтарда баламен бірге жануарлар, адамдар, заттар бейнесін жасау – тіл дамыту үшін таптырмас құрал. Мүсін өнері және сөйлеуді белсендіруге және сөйлеу тілін дамытуға ықпалы: «Не жасап жатырсың?», «Бұл не істеп тұр?» сияқты сұрақтарға жауап беру арқылы бала өз ісін түсіндіреді. Сипаттау және салыстыру дағдылары дамиды: «бұл аю – үлкен, ал мысық – кішкентай». Баланың белсенді сөздігі кеңейеді (пішіндер, көлем, қозғалыс, эмоция т.б.). Байланыстырып сөйлеу дағдысы, сөздік қоры молаяды.

Сәулет өнері – ғимараттар мен құрылыс нысандарын жобалау және салу өнері. Балалар кубиктерден, конструкторлардан «үй», «мектеп», «қамал» құрастырып, олар жайлы әңгімелей алады. Сәулет өнері және кеңістікті сөзбен жеткізу арқылы баланың сөйлеу тілі дамиды. Тілдік ықпалы: кеңістіктік түсініктерді сөзбен жеткізеді: «сол жақта», «астында», «үстінде». Құрылым сипаттауға машықтанады: «үйде үш терезе бар», «есік биік». Топпен жұмыс барысында қарым-қатынас тілі дамиды.

Сәндік-қолданбалы өнер – тұрмыстық бұйымдарды көркем безендіру: кілем, кесте, зергерлік бұйым, ою-өрнек. Бұл өнер арқылы балалар ұлттық мәдениетпен танысып, сөздік-мәдени тәжірибесін кеңейтеді. Сәндік-қолданбалы өнер және көркем сөйлеуге дағдыланады. Сөйлеу тілін дамытуға ықпалы: өю-өрнектерді атау, сипаттау арқылы тіл байлығы дамиды. Заттың жасалу жолын әңгімелеу арқылы баяндау дағдысы артады. Ұлттық құндылықтар туралы түсініктері байытылып, сәндік қолданбалы өнер түрлеріне қатысты сөздермен, теңеулермен, көркем тіркестермен танысады: «шолпы», «тұмарша», «күміс білезік». Ұлттық тұтынатын бұйымдар, ұлттық киімдер, ат әбзелдері, қарау-жарақ, ыдыс-аяқ, жағаштан жасалған тұрмыстық заттардың көркемдік талғамға сай дайындалуы, сәндік эстетикалық тәрбие негізі болуымен сипатталады [2].

Бейнелеу өнерінің түрлеріне сәйкес мектепке дейінгі ұйымдарда балалар бейнелеу іс-әрекетінің түрлерімен айналысады. Бұл бала тұлғасын жан-жақты дамытуда маңызды құралдардың бірі. Ол баланың эстетикалық талғамын тәрбиелеумен қатар, қиялын, ойлау қабілетін және ең бастысы - сөйлеу тілін дамытуға ықпал етеді. Ерте жастан бастап сурет салу, жапсыру, мүсіндеу сияқты шығармашылық әрекеттер баланың қоршаған ортамен байланысын нығайтып, тіл байлығын кеңейтеді.

Бейнелеу өнері арқылы баланың сөйлеу тілінің белсенділігі артады. Бейнелеу әрекеті кезінде бала заттарды сипаттайды, түстер мен пішіндерді атайды, өзінің ойымен бөліседі. Бұл сөйлеу белсенділігін арттырады, сөздік қорын молайтады. Мысалы, сурет салу барысында бала «доп - домалақ», «алма - қызыл» деген секілді сөз тіркестері арқылы сипаттау машығын дамытады. Бейнелеу іс-әрекетінің байланысы ол әңгімелеу арқылы бала өз салған суретін түсіндіруге тырысып, әңгімелесу қабілетін жетілдіреді. Тәрбиешінің дұрыс бағыт-бағдар беруі арқылы баланың сөйлем құрауы, логикалық байланысты сөйлеуі дамиды. Бұл - еркін сөйлеудің негізі болып табылады. Сондай-ақ, баланың қиялы мен шығармашылық қабілеттерін арттырып, сөйлеу тілін дамытады. Бейнелеу өнері қиялға ерік беретін сала. Бала ойынан ертегі кейіпкерлерін, қиял әлемін жасап, соны сипаттап беруге тырысады. Мұндай шығармашылық жұмыстар баланың тілінің мазмұнды, бейнелі болуына әсер етеді. Диалогтік сөйлеуді дамыту құралы ретінде топтық бейнелеу жұмыстары барысында балалар бір-бірімен пікірлеседі, көмек сұрайды, түсіндіреді [3].

Бұл - тілдік қарым-қатынастың дамуына қолайлы орта. Сөздікпен жұмыс жасайды және ол сөйлеу тілін байытады. Бейнелеу сабақтарында педагог сурет құралдарының атауын, түстерді, пішіндерді атай отырып, баланың сөздік қорын кеңейтуге ықпал етеді. Бейнелеу іс-әрекетінде жаңа сөздерді қолдану арқылы бала тілдің әртүрлі құрылымын меңгереді. Өзінің салған суреттері, мүсіндері мен жапсыру іс-әрекетінде және құрастыру барысында оны әңгімелеп айтып беру арқылы байланыстырып сөйлеу дағдысы да қалыптасады. Оны іске асыру барысы төмендегі кестеде көрсетілді.

Кесте –1. Сөйлеуді дамытуда қолданылатын бейнелеу іс-әрекетінің түрлері

№	Түрі	Сипаттамасы	Қолдану мысалдары
1	Сурет салу	Қағаз бетіне бояу, қарындаш, фломастер арқылы бейнелер түсіру	«Менің отбасым», «Табиғат әлемі» тақырыптарына сурет салу
2	Мүсіндеу	Пластин, сазбалшық, қамыр арқылы көлемді бейнелер жасау	Жануарларды, жеміс-жидектерді мүсіндеу
3	Жапсыру (аппликация)	Түрлі түсті қағаздарды қиып, жапсыру	Күзгі жапырақтар, гүлдер
4	Құрастыру	Геометриялық пішіндер мен заттардан бейнелер құрастыру	Құрылыс материалдарынан үй немесе көлік жасау
5	Көркем әшекейлеу (декорация)	Ою-өрнек, түрлі көркем формалар арқылы затты әсемдеу	Ұлттық нақыштағы суреттер, мүсіндерді бояу

Біріншіден, бейнелеу іс-әрекеті баланың көркемдік-эстетикалық дамуына ықпал етіп, түстерді сезінуі, жазықтықты бағдарлай алуы, форма мен пропорцияны ажырату қабілеті дамиды. Эстетикалық талғам, сұлулыққа деген көзқарас қалыптасады. Ұлттық өнер мен мәдениет элементтері арқылы көркем сана дамиды. Бейнелеу өнері - сөздік емес тіл түрі. Алайда бала салған суретті сөзбен сипаттауға, мазмұндауға тырысқанда, ол жаңа сөздер мен сөйлемдер құрауға үйренеді. Бұл процесс мынадай тізбек бойынша жүреді:

- Заттың атауын меңгеру (қалам, күн, құс);
- Қасиетін сипаттау (үлкен, сары, ұшып жүр);
- Әрекетін айту (секірді, жылады, күлімдеді);
- Өз ойын айту (маған ұнады, бұл – анам).

Екіншіден, шығармашылық қабілетті дамытуға бейнелеу әрекеті – баланың еркін ойлауын, қиялын, елестетуін ынталандырады. Сюжеттік суреттер мен мүсіндеулер барысында бала өзі ойлап табатын кейіпкерлер мен оқиғаларды жасап, шығармашылық әлеуетін дамытады. «Қиял әлемі», «Ғажайып орман» сияқты ашық тақырыптар еркін шығармашылыққа жол ашады. Қиял мен сюжеттік ойлауды дамыту арқылы еркін сөйлеуге жетелеу. Сюжеттік сурет салу, мысалы, «Менің отбасым», «Табиғат көрінісі», «Балабақшадағы күн» тақырыптары балаға өзіндік ой айтуға, оқиғаларды сипаттауға мүмкіндік береді. Педагогтің «Не салып жатырсың?», «Бұл не істеп жатыр?» деген сұрақтары баланың сөйлеуін белсенді етеді. Бұл жағдайда бала сөйлем құрауға, баяндауға, қиялдан шығаруға машықтанады.

Үшіншіден, баланың сөйлеу тілін дамытуда маңызы зор. Бала өз салған суретін түсіндіру барысында сөйлем құрауға үйренеді. Сипаттау, әңгімелеу, салыстыру, себеп-салдарлық байланыс орнату дағдылары дамиды. Жаңа сөздер меңгеріп, сөздік қоры толығады (мысалы: «домалақ», «ашулы», «жайқалған»). Диалог, монолог және көркем сөз үлгілерін қолдану белсендіріледі. Топтық әрекет арқылы тілдік қарым-қатынас қалыптастырады.

Топпен сурет салу барысында балалар арасында тілдік байланыс орнайды. Олар бір-біріне құрал сұрайды, түс таңдайды, өз пікірін білдіреді. Мысалы:

«Маған жасыл қарындашты берші». «Мен үй саламын, сен ағаш салшы». Осы әрекеттер қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырып, тілдік қатысымды дамытады.

Төртіншіден, бейнелеу өнерін баланың сөйлеу тілін дамытуға тиімді қолдану жолдары ол: сюжеттік сурет бойынша әңгіме құратуда бала салған бейне негізінде қысқа ертегі немесе оқиға айтып беру. Суретпен сұрақ-жауап ойыны: мысалы, «Бұл кім?», «Не істеп жатыр?», «Қайда барады?» деген сұрақтарға жауап беру. Қиялдан сурет салдыру және ертегі ойлап табу: баланың ойлау қабілеті мен сөйлеу машығы дамиды. Сөздікпен жұмыс: жаңа бейнелеу әрекетіне кіріспес бұрын сол тақырыпқа қатысты сөздермен таныстыру. Ұжымдық жұмыс: балалар бірлесе отырып сурет салып, өзара сөйлесу арқылы тілдік қарым-қатынас орнатады. Бала тілінің дамуы - мектепке дейінгі тәрбиенің негізгі бағыттарының бірі. Сөйлеу - тек қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар баланың ой-санасының, эмоциялық әлемінің, танымдық белсенділігінің

көрсеткіші. Осы тұрғыдан бейнелеу өнері - тіл дамытуда таптырмас құрал [4]. Сурет салу, жапсыру, мүсіндеу сияқты әрекеттер арқылы бала өз ойын көрнекі түрде жеткізеді, оны сөзбен сүйемелдейді, нәтижесінде тілдік белсенділігі артады. Сөздік қор мен грамматикалық құрылымды байытуда бейнелеу әрекеті кезінде педагог тақырыпқа байланысты сөздік жұмысын жүргізеді. Мысалы, «жануарлар» тақырыбында: «аяу», «қасқыр», «аңшылық», «орман» сөздерімен таныстырып, оларды сөйлемде қолдануға үйретеді. Сондай-ақ: Сын есімдер: үлкен, ашулы, жылдам; Етістіктер: жүгіріп келеді, қарап тұр; Шылаулар мен септік жалғаулары: орманда, аңмен, үйге. Эмоциялық және көркем сөйлеу элементтерін меңгереді. Балалар өз суреттеріне эмоционалдық реңк беруге тырысады. Мұны сөзбен білдіруде метафора, теңеу сияқты көркем сөйлеу тәсілдерін қолдануға ынталанады. Мысалы: «Анам - күн сияқты жылы». «Көбелек гүлге қонып, ән салып тұр» [5].

Ойымызды қорытындылай келе, бейнелеу өнері мектепке дейінгі баланың тұлғалық қалыптасуында маңызды рөл атқарады. Ол арқылы бала тек эстетикалық тәрбие алып қана қоймай, шығармашылықпен ойлау, еркін сөйлеу, өз ойын жеткізу сияқты өмірлік маңызды дағдыларды меңгереді. Сондықтан бейнелеу өнерін тіл дамыту құралы ретінде мақсатты әрі жүйелі қолдану - педагогикалық процестің тиімділігін арттырады. Бейнелеу өнері - баланың сөйлеу тілін дамытуда тиімді әдіс. Ол ойлау, есте сақтау, сөйлеу, қиял сынды психикалық үдерістерді бірлесіп дамытып, баланың жан-жақты жетілуіне жағдай жасайды. Сондықтан мектепке дейінгі және бастауыш білім беру ұйымдарында бейнелеу әрекетін тіл дамыту міндеттерімен ұштастыру – педагогтің кәсіби шеберлігінің бір көрсеткіші. Бейнелеу өнері баланың жан-жақты дамуына әсер ететін әмбебап құрал. Ол баланың тілдік мүмкіндіктерін ашып, ойын еркін жеткізуге, көркем сөйлеуге баулиды. Баланың сөздік қоры байып, сөйлем құру, өз ойын жүйелі жеткізу дағдысы қалыптасады. Сондықтан бейнелеу өнерін тек эстетикалық тәрбие құралы емес, сонымен қатар сөйлеу тілін дамытудағы маңызды педагогикалық ресурс ретінде жүйелі қолдану қажет. Аталған мәселерді пайдаланумен қоса бірқатар ұсыныстар айта кетуді жөн көрдік:

- әр бейнелеу іс-әрекеті барысында сөздік жұмысын міндетті түрде енгізу;
- балаларға сурет бойынша әңгімелеу, сипаттау, ертегі ойлап табу тапсырмаларын жиі беру;
- қиялды дамытатын, шығармашылықпен сөйлеу тілін дамытуды интеграциялауға арналған тақырыптар ұсыну («Ғажайып орман», «Бақытты әлем» т.б.);
- дәстүрден тыс әдістерді күнделікті бос уақыттарында пайдалану және оны әңгімелету арқылы ойлау, сөйлеу тілін дамытуға ықпал ету;
- топтық және жұптық жұмыс түрлерін қолданып, балаларды бір-бірімен сөйлесуге ынталандыру.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. 2022 жылғы 14 қазан. № 422 бұйрығы.
2. Аманжолов. С.А. Бейнелеу өнерінің әдістемесі, Астана. 2010.
3. Жұмабекова Ф.Н. Бейнелеу өнерінің әдістемесі. Алматы. ЕВЕРО. 2014.
4. Ф.Н.Жұмабекова. Өнер көзі – халықта. Үлгілік оқу бағдарламасы бойынша әдістемелік нұсқау. Астана. 2017.
5. Сакулина Н.П., Комарова Т.С. Бейнелеу іс-әрекеті мен конструкциялауды үйрету методикасы. Алматы. Мектеп. 1985.
6. Алексеева М.М., Яшина В.И. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников / М.М. Алексеева, В.И. Яшина. М.: Академия, 2015. 412 с.
7. Ушакова О.С. Развитие речи дошкольников / О.С. Ушакова. М.: Изд-во Института психотерапии, 2014. 240 с.
8. Тихеева Е.И. Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста). Пособие для воспитателей дет. сада / Под ред. Ф.А. Сохина. 5-е изд. М.: Просвещение, 2012. 159 с.
9. Бородич А.М. Методика развития речи детей. М., 2012. С. 20-21.
7. Логинова В.И. Теоретические основы словарной работы в трудах Е.И. Тихеевой // Л., 2012. 13 с
9. Бакраденнова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту: педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін жазылған дисс. –А., 1993

ЦИФРЛЫҚ ҚОҒАМ ЖАҒДАЙЫНДА МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУЫНДА ДАҒДЫЛАРДЫ ИНТЕГРАЦИЯЛАУДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР

Бапаева Мариям Курманғалиевна

Психология ғылымдарының кандидаты, профессор м.а.

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті. Алматы, Қазақстан.

baeva.m@qyzpu.edu.kz

Аңдатпа. Мақалада цифрлық қоғам жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту процесінде түрлі дағдыларды (когнитивтік, тілдік, әлеуметтік және цифрлық) интеграциялау қажеттілігі қарастырылады. Мақалада қазіргі қоғамдағы өзекті мәселелер сараланып, оларды шешу жолдары ұсынылады. Сонымен қатар болашаққа арналған перспективалық бағыттар да талданады.

Кілт сөздер: сөйлеуді дамыту, мектеп жасына дейінгі балалар, цифрлық қоғам, интеграция, цифрлық құралдар, білім беру.

Әлем елдері дамуының көшбасшы тренді ретінде қазіргі әлемде қоғамның тыныс-тіршілігінің барлық векторларын қамтитын цифрлық трансформация процесі көрініс табуда. Дәл осы робототехника, интеллект және басқа да цифрлық технологиялар әлемдік экономиканың дамуына айтарлықтай әсер етеді. Әлемдік ауқымдағы цифрландыру процесінің жаһандылығы мен өзектілігі кез келген елдің қоғамының әрбір өкіліне ықпал етеді.

Цифрлық технологиялардың дамуы қоғам өмірінің барлық салаларына, оның ішінде мектепке дейінгі білім беру жүйесіне де әсер етуде.

Мектеп жасына дейінгі балалардың өмірінде де цифрлық құрылғылар мен платформалар маңызды рөл атқара бастады. Ерте жаста тіл дамыту – баланың әрі қарайғы білім алуы мен әлеуметтенуінің негізі. Алайда цифрлық ортада бұл процесс жаңа мәселелер мен сын-қатерлерге тап болуда. Сондықтан сөйлеуді дамытудың интеграциялық тәсілдерін қолдану яғни, когнитивтік, әлеуметтік, эмоционалдық және цифрлық дағдыларды біріктіру – заманауи білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі.

Бүгінде балалар ерте жастан цифрлық құрылғылармен таныс болады. Бұл жағдай сөйлеу тілі мен коммуникативтік дағдылардың дамуына жаңа мүмкіндіктермен қатар бірқатар қауіптер де төндіреді.

Барлық салаларға еніп және әлеуметтік процестерге әсер ете отырып, цифрлық трансформация баланың дамуы мен өсуінің сипатын, оның ересектермен өзара іс-қимылын түбегейлі өзгертеді, бұл сөзсіз сөйлеу, сенсорлық және психикалық дамуға әсер етеді.

Қазіргі кезде балалардың ата-аналарымен және құрдастарымен тікелей сөйлесу, тілдік қарым-қатынастың уақыты қысқарып келеді. Балалар көп уақытын экран алдында өткізіп, гаджет, ұялы телефондарды қолдануға шамандан тыс әуестенуі салдарынан тілдік қарым-қатынасқа белсенді түрде қатыса бермейді. Тілдік ортаның тапшылығы, балалардың ата-аналарымен және құрдастарымен тікелей қарым-қатынас жасау мүмкіндігін аз пайдалануынан көрінеді. Цифрлық құрылғыларға тәуелділік тілдік дамуды тежейтіні анық. Соның салдарынан бала ақпаратты тек қабылдап, оны талдауға немесе қайта айтуға дағдыланбайды, экрандық мазмұн баланың сөйлеу белсенділігін төмендетуі мүмкін.

Қазіргі кезде мектепке дейінгі мекемелерде балаларға ойын арқылы базалық цифрлық дағдылармен танысуға мүмкіндік беретін интерактивті әдістемелер жиі қолданылады. Оқыту қосымшаларын, электрондық кітаптар мен интерактивті тақталарды пайдалану балаларды оқыту процесіне белсенді тартуға мүмкіндік береді. Цифрлық технологияларды пайдаланудың артықшылықтары:

- Сыни ойлауды дамытып, қалыптастыруға ықпал етеді, балалар ақпаратты талдауға және қорытынды жасауға үйренеді;
- : цифрлық құралдар есте сақтауды, зейін аударуды және көру қабілетін дамытып, жалпы когнитивтік дағдыларды жақсартады.

- Әлеуметтік өзара іс-қимылды дамытуға да оңтайлы ықпал етеді. Цифрлық кеңістіктегі бірлескен ойындар мен жобалар әлеуметтік дағдыларды және командада жұмыс істей білуді дамытуға көмектеседі.

Мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде қазіргі заманғы цифрлық ортаны ұйымдастыру бірқатар қағидаттарды іске асыруға ықпал етеді. Бұл туралы С.Е. Шукшина өз жұмысында цифрлық құзыреттілікті дамыту - қазіргі мектепке дейінгі балалардың жалпы және жаратылыстану-ғылыми дамуының ажырамас бөлігі екенін атап өтті[1],

С.Е. Шукшина тиісті жұмыстың арқасында педагогтар мен тәрбиешілер бірқатар оң нәтижелерге қол жеткізе алады деп санайды. Мәселен:

1. Әртүрлі қабілеттері мен мүмкіндіктері бар балалардың цифрлық сауаттылығын қалыптастыру;
2. Барлық салаларды цифрландыру және компьютерлендіру аясында әрбір баланың ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру қызметін құру;
3. Шығармашылық әлеуетті дамытуға, мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің дамушы ортасын байытуға байланысты міндеттерді шешу;
4. Бастамашылық, қызығушылық, жауапкершілік, электрондық құрылғылармен саналы түрде жұмыс істеу және т.б. қасиеттерін қалыптастыру [1].

С.В. Еманова мектепке дейінгі жастағы сандық құзыреттілікті дамыту арқасында балалардың заманауи мектептің ақпараттық ортасына дайындығына қол жеткізуге болады деп тұжырымдайды:

- Қашықтықтан оқытуға дайындығы;
- Сабақтан тыс уақытта әлеуметтік желілерде, виртуалды қоғамдастықтарда педагогтармен өзара іс-қимыл жасауға дайындығы;
- Жобаларды іске асыру үшін ақпарат іздеу;
- Жалпыға қолжетімді білім беру ресурстары арқылы кеңейтілген форматта өз бетінше оқыту [2].

Балалардың цифрлық ортадағы технологиялық құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық және практикалық аспектілерін қараған А.А.Потапов білім беру жағдайында дамудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынатын цифрлық компьютерлік технологиялармен тікелей байланыс баланы жан жақты дамытады деген маңызды қорытынды жасайды[3]. Осыдан келіп, қазіргі заманғы мектепке дейінгі білім беру мекемелері компьютерлендіруді және цифрландыруды талап ететіні анық, онсыз мектепке дейінгі жастағы балалардың цифрлық құзыреттерін дамыту күрделенеді.

Г.В. Садықова атап өткендей: «... цифрлық сауаттылық арқылы балалардың да, педагогтардың да сандық құзыреттіліктерін дамыту маңызды рөл атқарады» [4]. Яғни, даярланбаған маман балаға тақырыптағы маңызды дағдыларды алуға көмектесе алмайды. Мектепке дейінгі балаларды тәрбиелеу мен білім беру бағытындағы табысты жұмыс:

1. қазіргі заманғы мектепке дейінгі білім беру мекемелерін тиісті техникалық, электрондық құралдармен жарақтандыруды;
2. педагогтар мен тәрбиешілердің цифрлық сауаттылығын болжайды.

Цифрлық тұжырымдамаларды дамытудағы маңызды қадам мектепке дейінгі балаларға арналған білім беру бағдарламаларына технологияларды ықпалдастыру болып табылады. Көптеген балалар мекемелері цифрлық құралдарды пайдалануға негізделген инновациялық әдістемелерді енгізуде. Мұны дамытуға бағытталған бағдарламалар мынадай элементтерді қамтуы мүмкін:

Бағдарламалау негіздерін оқыту: бағдарламалаудың элементтерін қамтитын бағдарламалар логикалық ойлауды және міндеттерді шешуде шығармашылық тәсілді дамытады. Балаларға ойын арқылы бағдарламалау әлеміндегі алғашқы қадамдарды жасауға мүмкіндік беретін көптеген қосымшалар мен ойыншықтар бар.

Креативті технологиялар: балалар өздерінің мультфильмдерін, анимацияларын немесе қарапайым графикасын жасай алады, бұл көркем және технологиялық дағдыларды дамытуға ықпал етеді.

Интерактивті ойындар мен қосымшалар: оқуды, математиканы және басқа да дағдыларды дамытуға ықпал ететін планшеттер мен компьютерлердегі білім беру ойындары оқу процесін қызықты және қолжетімді ете алады.

Көптеген педагогтар цифрлық құралдарды тек ойын-сауық мақсатында қолданумен шектеліп, оларды білім беру үдерісіне тиімді енгізе алмайды. Сондай-ақ интеграциялық тәсілге арналған әдістемелердің жеткіліксіз болуы, педагогтардың дайын болмауы, кейбір тәрбиешілер мен педагогтардың цифрлық технологияларды тиімді қолдана алмауы интеграциялық тәсілдердің толық жүзеге аспауына әкеледі.

Интеграциялық әдістерді енгізу мақсатында сөйлеу дағдыларын дамытуда тіл, математика, музыка, цифрлық сауаттылық сияқты түрлі білім салаларын біріктіру. Мысалы: балаларға арналған интерактивті ертегілер, сөйлеуді жаттықтыратын ойындар.

Цифрлық құралдарды тиімді пайдалану сапалы, жас ерекшелігіне сай жасалған қосымшалар мен платформалар (мысалы: «Balapan» AR-қосымшалар, аудиоертегілер, танымдық мультфильмдер, сөйлейтін кітаптар) аудио/видео құралдарды сөйлеуді дамытуда көмекші құрал ретінде қолдану арқылы жүзеге асырылады.

Әрине баланың тілін дамытуда педагог пен ата-ананың ықпалы ерекше екені түсінікті. Осы орайда педагогтар мен ата-аналарға арналған семинарлар, вебинарлар, біліктілік арттыру курстарын ұйымдастыру және әдістемелік құралдар арқылы сөйлеуді дамыту жолдарын үйрету маңызды. Олардың бала тілін дамытуда белсенді серіктес болуы тиіс.

Цифрлық қоғамда мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытуда интеграцияланған тәсіл — заманауи білім беру жүйесінің маңызды бағыты. Дағдыларды біріктіру баланың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Бұл салада тиімді нәтижеге жету үшін мемлекет, педагог және ата-ана арасындағы тығыз ынтымақтастық қажет.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту – күрделі әрі кешенді процесс. Қазіргі цифрлық қоғамда бұл үдерісті жетілдіру үшін дағдыларды интеграциялау — тиімді шешімдердің бірі. Оқу-тәрбие жұмысына цифрлық ресурстарды үйлесімді енгізу, педагог пен ата-ананың бірлескен әрекеті және инновациялық тәсілдер — баланың тілдік дамуы мен әлеуметтенуін қамтамасыз етеді. Цифрлық ортада сөйлеуді дамытудың психологиялық-педагогикалық аспектілерін зерттеу арқылы жаңа әдістемелер мен құралдарды жасауға жол ашылады. Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде цифрлық ортаға бейімделген ұлттық бағдарламалар мен стандарттарды жасау маңызды. Бұл саладағы инфрақұрылым мен кадрлық ресурстарды жетілдіру — басты басымдықтардың бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі :

1. Еманова С.В. Дополнительное образование в детском саду: учебное пособие. Курган: Курганский государственный университет, 2018. – 120 с.
2. Методологическое обоснование междисциплинарного комплекса диагностики физического и психического развития детей как инструмента выявления рисков освоения образовательных программ дошкольного образования / Е.И. Изотова, Г.В. Молчанова, Т.П. Авдулова [и др.] // Теория и практика физической культуры. 2024. № 1. С. 88-90.
3. Потапов А.А., Петрова Т.Н., Корниенко Т.В. Формирование технологической компетентности детей в новой цифровой среде: монография. Йошкар-Ола: Марийский государственный университет, 2021. 199 с.
4. Садыкова Г.В. Билингвизм в эпоху цифровых технологий. Казань: Казанский федеральный университет, 2021. 167 с.
5. Шукшина С.Е., Ходакова Н.А., Муртазина Н.П. Теоретические и методические аспекты естественно-научного образования детей 5-11 лет в условиях развития информационного общества: монография. Ульяновск: Зебра, 2020. 115 с.

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ФОРМИРОВАНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ ИНТЕГРАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Капсанова Гულიмира Бейсеновна
докторант КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

Абитова Гулбану Тастановна

Доктор философии PhD, ассоциированный профессор

КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

Жакупова Алтынай Жумабековна

Доктор философии PhD, старший преподаватель

КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

Сейлхан Айнұр Сейлханқызы

Доктор философии PhD, старший преподаватель

КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье представлен систематический обзор современных подходов и практик использования цифровых технологий в формировании экологической грамотности детей дошкольного возраста средствами интегративной деятельности. Рассматриваются теоретические основы экологической грамотности, значение интегративного подхода в дошкольном образовании, а также возможности применения интерактивных образовательных игр, виртуальных экскурсий и мультимедийных творческих платформ.

Ключевые слова: цифровые технологии, экологическая грамотность, дошкольное образование, интегративная деятельность, мультимедийные ресурсы

Введение. В условиях стремительного развития цифровых технологий и их широкого внедрения в образовательные практики современного общества наблюдается глубокая трансформация всех уровней образовательных процессов (UNESCO, 2017). Особое значение в этой трансформации отводится дошкольному образованию, которое выступает первоначальным этапом формирования базовых компетенций личности, включая экологическую грамотность. Последняя понимается как способность ребёнка осознанно воспринимать, понимать и взаимодействовать с окружающей природной средой на основе знаний и ценностных установок [1]. Раннее формирование экологической грамотности играет важнейшую роль не только в приобретении базовых представлений о природе, но и в развитии эмоционально-ценностного отношения, а также формировании экологически ответственного поведения (Выготский, 1982; Дьюи, 2010). Одним из наиболее результативных педагогических подходов в формировании экологической грамотности дошкольников является интегративная деятельность, которая предполагает синтез и взаимосвязь различных видов деятельности — игровой, познавательной, творческой и практической — в рамках единого образовательного процесса (Калиева, 2020). Такой комплексный подход способствует целостному развитию личности ребёнка, формирует его мировоззрение и экологическую культуру.

Внедрение цифровых технологий в дошкольное образование открывает новые горизонты для реализации интегративных методов обучения и воспитания. Благодаря высокой интерактивности, мультимедийности и адаптивности цифровые ресурсы способствуют не только углублению знаний, но и повышению мотивации, вовлечённости и активности детей в освоении экологических понятий и практических навыков [2,3]. Применение таких технологий расширяет педагогические возможности и позволяет создавать более эффективные и привлекательные формы экологического воспитания.

Актуальность данного обзора определяется недостаточной разработанностью научно-методических основ цифровых ресурсов именно в контексте интегративной деятельности дошкольников. Системный анализ роли цифровых технологий в формировании экологической грамотности посредством интегративной деятельности позволяет выявить как теоретические основы, так и практические возможности совершенствования педагогических практик использования цифровых технологий в дошкольном образовании.

Целью данного обзора является систематизация и анализ современных теоретических подходов, методик и практик, связанных с применением цифровых технологий для формирования экологической грамотности детей дошкольного возраста средствами интегративной деятельности. В рамках достижения цели рассматриваются следующие задачи: исследование теоретических основ экологической грамотности и интегративного подхода в

дошкольном образовании; обзор современных цифровых технологий, применяемых в экологическом воспитании. Обзор литературы показывает, что цифровые технологии в совокупности с интегративной деятельностью обладают высоким потенциалом для формирования экологической грамотности у дошкольников. В литературе подчёркивается значимость использования инновационных цифровых средств для развития не только знаний, но и эмоционально-ценностных ориентиров, а также практических экологических навыков, что особенно важно в условиях быстроменяющегося информационного пространства и вызовов современного общества (UNESCO, 2017).

Экологическая грамотность в дошкольном возрасте формируется не только через усвоение знаний, но и посредством эмоционального восприятия, творческой и игровой деятельности, что в совокупности способствует развитию ценностных ориентиров и практических навыков [2]. Интегративный подход, базирующийся на объединении различных видов деятельности — игровой, познавательной, творческой и практической — обеспечивает комплексное развитие ребёнка и формирует устойчивые экологические установки (Калиева, 2020). К числу наиболее эффективных цифровых ресурсов, применяемых в дошкольном экологическом воспитании, относятся:

- *Интерактивные образовательные игры и приложения*, которые моделируют природные явления, знакомят детей с флорой и фауной, и учат бережному отношению к окружающей среде. Например, приложения типа «Экологический патруль» или «Маленькие исследователи» позволяют в игровой форме закреплять знания и формировать навыки экологически безопасного поведения.
- *Виртуальные экскурсии и видеоуроки*, которые расширяют возможности наблюдения за природой в условиях городской среды или ограниченного доступа к природе. Такие ресурсы позволяют детям изучать биомы, жизненные циклы растений и животных, что стимулирует любознательность и эмоциональный отклик.
- *Мультимедийные творческие платформы*, на которых дети могут создавать рисунки, коллажи и анимации на экологическую тематику, интегрируя технологические навыки с творческим самовыражением.

Образовательные программы, сочетающие интегративный подход с использованием цифровых технологий, способствуют развитию трёх основных компонентов экологической грамотности: когнитивного (знания и понимание), эмоционально-ценностного (отношения и мотивации) и поведенческого (практических навыков и действий) [2,3].

Современные исследования подчёркивают, что цифровые технологии не должны заменять живое общение с природой и традиционные виды деятельности, а служить дополнением, расширяя и углубляя возможности экологического воспитания.

В этом контексте интегративная деятельность с использованием цифровых технологий является перспективным направлением, обеспечивающим комплексное и гармоничное развитие экологической грамотности у дошкольников [4].

Таким образом, перспективы дальнейших исследований видятся в разработке методических рекомендаций для педагогов по эффективному внедрению цифровых ресурсов в интегративное экологическое воспитание, а также в создании инновационных образовательных программ, учитывающих современные требования и особенности дошкольного возраста.

Материалы и методы исследования. Данное исследование представляет собой систематический и комплексный обзор литературы, посвящённой применению цифровых технологий в формировании экологической грамотности детей дошкольного возраста посредством интегративной деятельности. Поиск научных публикаций и методических материалов осуществлялся в ведущих международных электронных научных базах данных и репозиториях, включающих Google Scholar, Scopus, Web of Science, CyberLeninka, eLIBRARY.RU, а также в специализированных электронных ресурсах по педагогике и экологии. Обзор включал публикации, выпущенные в период с 2010 по 2024 годы, что связано с динамичным развитием цифровых технологий и их внедрением в образовательную практику за последнее десятилетие. Особое внимание уделялось публикациям, освещающим интегративный подход в образовательной деятельности. Для систематизации и анализа собранного материала

применялись методы контент-анализа с кодированием информации по ключевым темам: теоретические подходы к экологической грамотности, особенности интегративной деятельности, типы и эффективность цифровых технологий, педагогические условия применения цифровых ресурсов, результаты внедрения инновационных методов в дошкольном экологическом воспитании.

Результаты и обсуждение. Цифровые ресурсы, обладающие высокой интерактивностью и мультимедийностью, предоставляют уникальные возможности для стимулирования познавательной активности, формирования ценностных ориентаций и закрепления практических навыков у детей раннего возраста, что делает их перспективным инструментом в дошкольном экологическом воспитании.

Интегративный подход, основанный на объединении различных видов деятельности — игровой, познавательной, творческой и практической — выступает эффективной педагогической стратегией для комплексного развития экологической грамотности. Цифровые технологии существенно расширяют возможности реализации интегративной деятельности, позволяя создавать динамичные, адаптивные и эмоционально насыщенные образовательные среды, способствующие повышению мотивации и вовлечённости детей в освоение экологических знаний и формирование ответственного отношения к окружающей среде. В частности, использование интерактивных игр, виртуальных экскурсий и мультимедийных творческих платформ способствует не только развитию теоретических знаний, но и активному переживанию и эмоциональному восприятию экологических проблем, что критически важно для формирования устойчивых ценностных установок [6,7]. Однако выявленные в ходе обзора исследования подчёркивают и существующие проблемы внедрения цифровых технологий в дошкольное экологическое воспитание.

Безусловно, современные цифровые технологии не могут полностью заменить непосредственное общение с окружающей средой, но при грамотном использовании они способны существенно обогатить образовательный процесс, сделав его более привлекательным и эффективным. В свете выявленных тенденций перспективным направлением представляется разработка комплексных, междисциплинарных образовательных программ, которые объединяют интегративную деятельность с цифровыми технологиями и учитывают возрастные особенности, индивидуальные потребности и уровень подготовки детей.

При условии сбалансированного и методически обоснованного применения они способны существенно повысить эффективность экологического воспитания, развить у детей глубокое понимание и ценностное отношение к природе, а также сформировать необходимые практические навыки экологически ответственного поведения. Результаты анализа современных научных данных и педагогической практики подчёркивают важность дальнейших исследований в области разработки инновационных цифровых образовательных продуктов, адаптированных для дошкольного возраста, и их интеграции в образовательные программы.

Заключение. Проведенный систематический обзор свидетельствует о том, что цифровые ресурсы обладают значительным потенциалом для развития когнитивных, эмоционально-ценностных и поведенческих компонентов экологической грамотности, что обеспечивает более комплексное и эффективное экологическое воспитание. Интегративный подход, объединяющий игровые, творческие, познавательные и практические формы деятельности, в сочетании с цифровыми технологиями способствует повышению мотивации, вовлечённости и активности дошкольников в освоении экологических знаний и формировании ответственного отношения к окружающей среде.

Список использованных источников

- [1] Концепция развития экологической культуры среди населения на 2024-2029 годы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400000910#z14>
- [2] Методические рекомендации по формированию экологической культуры дошкольников: Методические рекомендации. – Астана, 2024 г. http://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/metodicheskie_razrabotki/2024/mr29r.pdf
- [3] План мероприятий экологического образования и воспитания в организациях дошкольного, среднего, технического и профессионального образования на 2023-2029 годы: Приказ и.о. Министра

просвещения Республики Казахстан от 19 июля 2023 года № 213. – 2023. – https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=39058193

[4] Хабарова Т. В., Шафигуллина Н. В. Планирование занятий по экологии и педагогическая диагностика экологической воспитанности дошкольников. М.: Детство-Пресс. 2011.

[5] Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023-2029 годы: Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 249. – 2023. – <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249>

[6] Модель развития дошкольного воспитания и обучения: Постановление Правительства от 15 марта 2021 г. № 137. – 2021. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000137>

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ЕРЕСЕК ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН ДАМУДА МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫҢ РӨЛІ

Жумадуллаева Айгуль Аязбаевна, п.ғ.к., доцент,

Орынбасар М.Б.

7M01202 – Мектепке дейінгі

тәрбиелеу және оқыту педагогикасы білім беру бағдарламасының 1 курс
магистранты.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралақ қазақ – түрік университеті, Түркістан қ.

E-mail: aigul.jumadullaeva@ayu.edu.kz, meruertorynbasar2003@gmail.com.

Қазіргі заманауи қоғамда білім беру жүйесі қарқынды түрде жаңарып, жаңа технологияларды енгізу арқылы оқыту мен тәрбиелеу процесі түбегейлі өзгеріске ұшырап келеді. Бұл өзгерістердің басты қозғаушы күші – цифрландыру мен ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамуы. Білім берудің барлық деңгейлерінде, соның ішінде мектепке дейінгі ұйымдарда да мультимедиялық технологияларды қолдану қажеттілігі артып келеді [1]. Мультимедиялық құралдар арқылы оқыту — бұл визуалды, дыбыстық және интерактивті элементтерді кіріктіру арқылы баланың танымдық белсенділігін арттыруға бағытталған тиімді әдіс. Мұндай технологиялар баланың ақпаратты қабылдауын жеңілдетіп қана қоймай, сонымен қатар қызығушылығын оятып, оқуға деген оң көзқарасын қалыптастырады.

Мектеп жасына дейінгі ересек топтағы балалар үшін тілдік даму — бұл маңызды әрі жауапты кезең. Бұл кезеңде балалар қоршаған ортамен белсенді қарым-қатынасқа түсіп, жаңа сөздерді меңгеруге, оларды дұрыс қолдануға, өз ойын нақты жеткізуге үйренеді. Сөздік қоры неғұрлым бай болса, баланың ойлау, есте сақтау және сөйлеу қабілеттері де соғұрлым жоғары дамиды.

Сондықтан тіл дамыту — мектепке дейінгі білім берудің басым бағыттарының бірі. Дегенмен, дәстүрлі әдістердің өзі кей жағдайларда баланың қызығушылығын толықтай қанағаттандыра алмайды. Осы тұста мультимедиялық технологиялар көмекке келеді. Мультфильмдер, интерактивті ойындар, анимациялар мен бейнежаттығулар баланың назарын аударып, сөздерді визуалды әрі дыбыстық түрде ұсыну арқылы есте сақтауын жеңілдетеді. Сонымен қатар, бұл құралдар баланың сөйлеу белсенділігін арттырып, жаңа лексиканы меңгеруге жағдай жасайды.

Мультимедиялық құралдарды дұрыс әрі жүйелі қолдану — баланың тілдік дамуын жан-жақты қолдауға мүмкіндік беретін заманауи әдістердің бірі. Ол тек сөз үйретумен шектелмей, баланың сөйлеу мәдениетін, коммуникативтік дағдыларын, сондай-ақ танымдық қызығушылығын дамытуға септігін тигізеді. Мектепке дейінгі ересек топтағы балалардың тілдік дамуы қарқынды жүреді. 4 жас — баланың сөздік қоры мен сөйлеу дағдыларының айтарлықтай өсетін кезеңі. Бұл жаста балалар жаңа сөздерді белсенді меңгеріп, оларды сөйлеуінде қолданып, ойларын еркін жеткізе бастайды.

Е.А. Аркиннің зерттеуіне сәйкес, 4 жасар баланың орташа сөздік қоры 1926 сөзді құрайды [2]. Бұл көрсеткіш 1 жастан бастап (шамамен 9 сөз) біртіндеп ұлғайып, 6 жасқа дейін 4000 сөзге дейін жетеді. Сонымен қатар, В. Штерннің мәліметтері бойынша, 4 жастағы балалардың сөздік қоры шамамен 1600 сөзге тең, ал 5 жасында бұл көрсеткіш 2200 сөзге жетеді [3]. Сөздік қордың кеңеюі баланың танымдық қабілеттерімен тығыз байланысты. Тіл арқылы бала әлемді таниды, логикалық ойлауды дамытады, эмоцияларын білдіреді және әлеуметтік қарым-қатынасқа

белсенді қатысады. Сондықтан сөздік қор — мектепке дейінгі жас балалардың ойлау, сөйлеу және қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырудағы негізгі құрал.

Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту — олардың оқу және әлеуметтік ортаға тиімді бейімделуінің маңызды негізі. Бұл кезеңде сөздік қорды байытуға бағытталған жүйелі жұмыс, соның ішінде мультимедиялық технологияларды қолдану ерекше өзектілікке ие.

Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда мультимедиялық құралдардың маңызы зор. Олар балалардың танымдық қызығушылығын арттырып, оқу процесін жан-жақты әрі қызықты етеді. Қазіргі білім беру жүйесінде әртүрлі мультимедиялық технологиялар қолданылады, олардың ішінен негізгі түрлері төмендегідей [4]:

- *Интерактивті тақталар* — бұл құралдар балалардың сабаққа белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Ойын түріндегі тапсырмалар мен суреттер, мәтіндерді көрсету арқылы баланың тілін дамытуға ықпал етеді.

- *Мультимедиялық презентациялар, анимациялар және бейнежазбалар* — көрнекі және динамикалық ақпарат балалардың назарын аударып, жаңа сөздер мен ұғымдарды есте сақтауды жеңілдетеді. Әсіресе, анимациялар балалардың эмоционалды қабылдауын арттырады.

- *Оқу-танымдық мультфильмдер мен электронды қосымшалар* — ойын элементтері бар бұл құралдар баланың тіл үйренуге деген ынтасын арттырады, жаңа сөздерді қайталап меңгеруге көмектеседі.

- *Дыбыстық сүйемелдеуі бар ойындар мен жаттығулар* — сөйлеу тілінің дұрыс дамуына, дыбыстарды дұрыс айтуға ерекше ықпал етеді.

Мультимедиялық құралдарды қолданудың тиімділігі келесідей аспектілерде көрінеді [5]:

- Олар баланың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырады, сабақты ойын түрінде қабылдау арқылы тілдік дағдыларды дамытуға жағдай жасайды.

- Көрнекілік пен дыбыстық ақпарат баланың жаңа сөздерді тез түсініп, есте сақтауына мүмкіндік береді. Балалар көргенін және естігенін жақсы меңгереді.

- Қайталау мен бекіту функциялары тіл үйрену процессін тұрақты етеді, бұл баланың сөздік қорын кеңейтуге көмектеседі.

- Мультимедиялық құралдар тілдік дағдылармен қатар танымдық қабілеттерді — ойлау, зейін, есте сақтау — дамытуды қамтамасыз етеді.

Осылайша, мультимедиялық технологиялар мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың тиімді және қолжетімді құралы болып табылады. Оларды қолдану баланың сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда, сөздік қорын байытуда маңызды рөл атқарады.

Мультимедиялық құралдарды мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда тиімді пайдалану үшін педагогтың кәсіби шеберлігі маңызды. Бұл құралдарды дұрыс және үйлесімді қолдану сабақтың нәтижелі болуына әсер етеді. Педагог жұмысының ерекшеліктері мына бағыттарда көрінеді [6]:

- *Сабақ жоспарына мультимедиа элементтерін енгізу* — сабақ тақырыбына сәйкес, мультимедиялық презентациялар, бейнежазбалар, интерактивті тапсырмаларды жоспарға қосу қажет. Бұл балалардың назарын ұстап, оқу процесін қызықты әрі есте қаларлық етеді.

- *Жас ерекшелігіне сай мазмұн таңдау* — мультимедиялық материалдар баланың жас ерекшеліктері мен даму деңгейіне сәйкес болуы тиіс. Бұл балалардың қабылдау қабілетін ескере отырып, мазмұнның оңай әрі түсінікті болуын қамтамасыз етеді.

- *Балалармен жеке және топтық жұмыста қолдану* — мультимедиялық құралдарды топтық сабақтарда ғана емес, жеке жұмыс кезінде де тиімді пайдалану маңызды. Бұл балалардың әрқайсының ерекшеліктерін ескеріп, тіл дамыту процесін жекелендіруге мүмкіндік береді.

- *Ата-аналармен байланыс және үйде қолдануға ұсыныстар* — педагогтар ата-аналарға мультимедиялық ресурстарды үйде де пайдалану жолдарын түсіндіріп, балалардың тілдік дағдыларын үй жағдайында қолдауға кеңес береді. Бұл ата-аналар мен педагогтың бірлескен жұмысын күшейтіп, баланың даму процесін жеделдетеді. Осы тәсілдер арқылы педагогтар мультимедиялық құралдарды тиімді кіріктіріп, мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда сапалы нәтиже көрсетеді [7].

Қорытындылай келе, мультимедиялық құралдар мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын дамытуда маңызды рөл атқарады. Олар тілдік дағдыларды тиімді қалыптастырып, оқу үдерісін көрнекі әрі интерактивті етеді. Бұл технологиялар баланың ойлау, есте сақтау және назарын кешенді түрде дамытады. Болашақта мультимедиялық құралдарды білім беру үдерісіне одан әрі енгізу, педагогтардың кәсіби деңгейін арттыру және ата-аналармен ынтымақтастықты нығайту маңызды. Сонымен қатар, құралдардың мазмұнын жас ерекшеліктеріне сәйкес жаңарту қажет. Осылайша, мультимедиялық технологиялар мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда тиімді құрал болып табылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Сабыров Д. Оқу - тәрбие үдерісінде білім беруді ақпараттандыруды қолдану. - Алматы: Мектеп, 2016. - 110 б.
2. Аркин Е.А. Ребенок в дошкольные годы.- М.,1968.- 145 С.
3. М.И.Дедюкина, А.В.Платонова.Теория и методика развития речи детей дошкольного возраста [Электронный ресурс]: учебное пособие /авт. – сост. Электрон.текст.дан.-Киров: Изд-во МЦИТО,2019.
4. Тинчурина, М. К. Мультимедийные презентации как форма работы в дошкольной образовательной организации / М. К. Тинчурина. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2016. — № 7.6 (111.6). — С. 271.
5. Кротова Татьяна Викторовна, Дмитриев Юрий Александрович, Калинина Татьяна Валерьевна Мультимедийные технологии в современном дошкольном образовании // Сборник материалов Ежегодной международной научно-практической конференции «Воспитание и обучение детей младшего возраста». 2016.- С. 689–690.
6. С.Н.Петрина, Е. А. Заева-бурдонская Образовательный аспект мультимедийного дизайна в детском информационно-развивающем центре // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. 2019. №1-1. – С. 230.
7. Кучай Александр Владимирович. Интеграция мультимедийных технологий в процесс обучения // КНЖ. 2013. №4. – С. 62.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Жиенбаева Сайра Нагашибаевна

п.ғ.д, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Saira1962@mail.ru

Сайлауова Сандугаш Сайлауовна

п.ғ.к, доцент, ms.2110@bk.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Байтуған Гулназым

«Мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеу» БББ-ның 4 курс студенті. Л.Н.Гумилев
атындағы Еуразия ұлттық университеті,

nazrubyan@mail.ru

Астана, Қазақстан

Қазіргі заманғы цифрлық технологиялар білім беру саласында үлкен рөл атқарады. Әсіресе, мектепке дейінгі білім беруде инновациялық әдістерді қолдану арқылы балалардың сөйлеу тілін дамыту маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Цифрлық технологияларды тиімді пайдалану – баланың сөздік қорын кеңейтуге, сөйлеу дағдыларын жетілдіруге және танымдық қабілеттерін дамытуға оң ықпал етеді. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында (өзгерістер мен толықтырулар енгізілген нұсқасына сәйкес) мектепке дейінгі білім беру жүйесінде инновациялық әдістерді енгізу және сапалы білім беру ортасын қалыптастыру басты міндеттердің бірі ретінде көрсетілген. Бұл заңның 43-бабында мектепке дейінгі ұйымдардың оқу

бағдарламалары заманауи технологияларды қолдану арқылы балалардың танымдық және сөйлеу қабілеттерін дамытуға бағытталуы тиіс екені атап өтіледі.[1]

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты (МЖМБС) мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуда қолданылатын әдістердің бала жасына сәйкес, тиімді және дамытушы сипатта болуы керектігін талап етеді [2]. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде цифрлық технологияларды қолдануды қолдайды, бұл 3D мэппингті қолдануға заңды негіз береді.[4]

Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2024 жылғы 2 қыркүйектегі халыққа Жолдауында Қазақстан жасанды интеллект кеңінен қолданылатын және цифрлық технологиялар дамытын елге айналуы тиіс екенін атап өтті. Президенттің айтуынша, жасанды интеллект технологияларын электрондық үкімет платформасына белсенді енгізу қажет, бұл цифрландыру саласында қол жеткізілген нәтижелерді күшейтуге ықпал етеді.[5]

Цифрлық технологиялар қазіргі таңда әлемнің барлық елдерінде білім беру жүйесіне кеңінен енгізілуде. Қазақстанда да бұл үрдіс қарқынды түрде дамып келеді. Интерактивті тақталар, мультимедиялық бағдарламалар, мобильді қосымшалар, виртуалды және толықтырылған шындық технологиялары – мұның барлығы балалардың сөйлеу қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Тіл – адамның қарым-қатынас құралы ғана емес, ойлау мен дүниетанымның негізгі көрсеткіші. Сондықтан баланың сөйлеу дағдыларын ерте жастан қалыптастыру маңызды.

Шетелдік және отандық ғалымдардың зерттеулеріне сүйенсек, интерактивті технологияларды дұрыс пайдалану баланың сөздік қорын байытып қана қоймай, сөйлеу мәдениетін қалыптастырып, тілдік белсенділігін арттырады. Бұл мақалада цифрлық технологиялардың бала тілін дамытудағы рөлі, олардың тиімділігіне қатысты шетелдік тәжірибелер және белгілі ғалымдардың көзқарастары қарастырылады.). Bremer, D Солтүстік Американың балалар мен жасөспірімдер психиатриялық клиникаларында жүргізген зерттеуінде интернет және балалар: артықшылықтары мен кемшіліктері.н көрсеткен[6] Arsenic, B., Pepper, A., and Gabor, D зерттеулерінде «Компьютерлік және мобильді қосымшалар арқылы мектепке дейінгі жастағы дағдыларды дамытудың жолдарын және қажеттілігін көрсетті.[7]

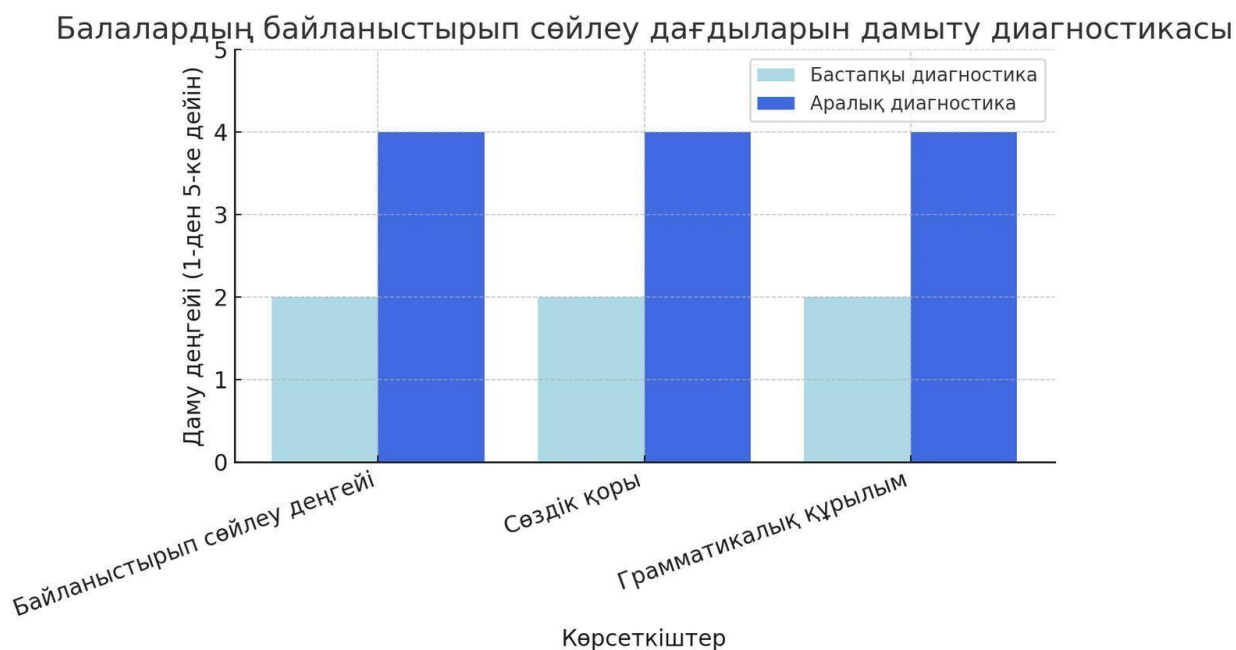
И.Д. Емельянова И.Д. көптеген фактілерді келтіре келе, іске асырылып жатқан цифрлық көздер бағдарламасының білім беру салаларын білім беруде интеграциялау кезінде педагогикалық процестің нәтижелілігін арттыруды растайды дейді.[8]

Қазақстанда мектепке дейінгі білім беру ұйымдары бұл мүмкіндіктерді тиімді пайдаланып, балалардың сөйлеу тілін дамыту үшін цифрлық технологияларды кеңінен енгізуі тиіс. Келешекте жасанды интеллект пен виртуалды шынайылық технологиялары сөйлеу тілін дамыту үдерісін жаңа деңгейге көтереді. Балаларға арналған интеллектуалды роботтар, онлайн логопедиялық қызметтер және мультимедиялық оқыту құралдары сөйлеу дағдыларын жетілдіруді жеңілдетеді.

Мектепке дейінгі білім беруде тәрбиешілер өз жұмысын жеңілдету және балалардың оқу тиімділігін арттыру үшін AIED технологияларын пайдалануды зерттеуге тырысты. Мысалы, Jin (2019) төрт мысалда ЖИ Қосымшаларының әлеуетін зерттеді: балаларды ЖИ-мен бағалау, ЖИ-мен оқыту жүйесі, ЖИ-мен білім беру роботы және ЖИ-мен виртуалды шындықты оқыту, сондай-ақ ЖИ-ді отбасылық білім беру мен ата-аналардың білімін кеңейтуде қолдануды ұсынды. С. Liang (2020) балаларға тіл үйренуді және визуализацияны үйренуді жақсарту үшін чатботтармен өзара әрекеттесуге мүмкіндік беретін диалог жүйесімен өзара әрекеттеседі[9]. ҰҒА (2020) жасанды интеллект арқылы балаларды бірлескен ортада оқуға ынталандыру және балалардың оқуға деген қызығушылығын арттыру үшін жасанды интеллектке негізделген оқыту жүйесін қолданды. Бұл зерттеулер балабақша деңгейінде AIED технологиясын қолданудың тиімділігін көрсету үшін жеткілікті дәлелдер береді. Ол үшін цифрлық сауаттылық қажет. Yang пікірінше, кішкентай балалардың ЖИ-ны үйренуінің бірнеше себептерін атап өтті: (1) ЖИ-дің негізгі құзыреттіліктерін білу және түсіну және ЖИ қосымшаларын қолдану барлық азаматтар үшін қазіргі цифрлық әлемде ЖИ-де сауатты болу үшін маңызды (Ng et al., 2021a, b); (2) Балалар мақсатты басшылықпен ЖИ-ны түсінуі, қолдануы және бағалауы керек ((Williams., 2019a);[10] (3) балалар жасанды интеллекттің негізгі функцияларын түсінуі керек, әсіресе олардың күнделікті

тәжірибесінде жақсы жобаланған жасанды интеллект ойыншықтары пайда болған кезде (Kewalramani et al., 2021).). Su and Yang (2022) сонымен қатар балаларды тұжырымдамалармен және PopBots және Zhogai сияқты ai оқыту құралдарымен таныстырған ECE зерттеулерінде де анықтады [11]. Сонымен қатар, балаларды цифрлық дағдылармен және ойлаумен қаруландыру өте маңызды. Қазіргі заманда білім беру саласында жаңа технологияларды пайдалану кеңінен таралуда. Соның ішінде 3D мэппинг әдісі мектепке дейінгі мекемелерде оқыту үдерісін тиімді әрі қызықты етіп ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Бұл технология көрнекілік пен интерактивтілікті қамтамасыз етіп, балалардың сөйлеу дағдысын дамытуға оң әсер етеді [12]. *Соның ішінде 3D мэппинг технологиясының мектепке дейінгі білім берудегі рөлі зор.*

3D мэппинг – бұл арнайы проекциялау әдісі, ол жазық немесе көлемді бетке цифрлық кескіндерді түсіруге мүмкіндік береді. Нәтижесінде статикалық объектілер тірі сияқты көрініп, қозғалысқа келеді. Бұл технология арқылы анимациялық эффекттер жасап, түрлі көріністерді шынайы етіп көрсетуге болады. Қазіргі таңда мектепке дейінгі білім беруде 3D мэппинг технологиясын қолдану заман талабына сай шешімдердің бірі болып табылады. Бұл әдіс балалардың оқу үдерісіне деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың сөйлеу, ойлау және шығармашылық қабілеттерін дамытады. Осылайша, 3D мэппинг балабақшаларда инновациялық оқыту құралы ретінде маңызды рөл атқарады [13]. 3D мэппинг мектепке дейінгі білім беру саласында келесі бағыттарда қолданылады: Ертегілер мен әңгімелерді визуализациялау; балаларға белгілі бір ертегінің көріністерін көрсету арқылы олардың қызығушылығын арттыру; Кейіпкерлердің дауыстарын келтіру арқылы сөйлеу қабілеттерін дамыту; қоршаған ортамен таныстыру; сөздік қорды кеңейту және сөйлеу белсенділігін арттыру; балаларға жаңа сөздер мен ұғымдарды үйрету үшін анимациялық көріністер қолдану. Диалогтарға қатысуға және оқиғаларды баяндауға ынталандыру; қимыл-қозғалыс белсенділігімен үйлестіру. 3D мэппингтің сөйлеу тіліне мынандай әсері: балалар жаңа сөздерді тез меңгереді; әңгімелеу дағдылары жетіледі; диалог жүргізу қабілеті артады; - эмоциялық және вербалды өзара әрекет күшейеді.[14].

3D мэппинг технологиясын тәжірибе жүзінде іске асыру. Ересек топтағы балалардың байланыстырып сөйлеу дағдысын дамытуға арналған 3D мэппинг технологиясын пайдалану бойынша “Ғажайып орманға саяхат” тақырыбында ұйымдастырылған іс-әрекет және дидактикалық ойындардың жиынтығы өткізілді. Аталған педагогикалық жұмыстардың нәтижесінде балалардың сөйлеуінде өзгерістер болғанын байқадық. Оны төмендегі суреттен көре аласыздар.

Диагностикалау нәтижелерін салыстыра отырып, 3D мэппинг технологиясын қолдану балалардың байланыстырып сөйлеу дағдыларын жақсартуға көмектескенін байқауға болады: Балалар толық сөйлемдер құрастыра бастады.

Сөздік қоры кеңейіп, жаңа сөздер қосылды. Сөйлемдердің грамматикалық құрылымы дұрысталды. Әңгімелеу дағдылары жақсарып, оқиға желісін реттілікпен баяндау қабілеттері дамыды. Бұл тәсіл балаларға қызықты әрі тиімді болатынын көрсетті. 3D мэппинг технологиясын қолдану арқылы балалардың сөйлеу белсенділігі артады, көрнекілік арқылы есте сақтау қабілеті күшейеді. Диагностикалық салыстыру нәтижесінде олардың байланыстырып сөйлеу дағдылары жақсарғанын байқауға болады.

Қорыта айтқанда, цифрлық технологиялар мен инновациялық әдістерді білім беру үдерісіне енгізу – болашаққа жасалған маңызды қадам. Цифрландыру сөйлеу тілін дамытудың тиімділігін арттырып, балалардың ойлау қабілетін, қарым-қатынас жасау дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Осы бағыттағы зерттеулер мен жаңашылдықтар жалғаса берсе, болашақ ұрпақ үшін білім алу үрдісі әлдеқайда жеңіл әрі қолжетімді болатыны сөзсіз. Сондықтан цифрландыруды тек технологиялық даму құралы ретінде ғана емес, сапалы білім беруге, тілдік дағдыларды жетілдіруге және әр баланың әлеуетін толық ашуға мүмкіндік беретін маңызды фактор ретінде қарастыру қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 2007 жылғы 27 шілде (өзгерістер мен толықтырулар енгізілген нұсқасы). Қол жеткізу мүмкіндігі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
2. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты (МЖМБС). (2022 ж.). ҚР Білім және ғылым министрлігі. Қол жеткізу мүмкіндігі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200027523>
3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту» үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана: ҚР Оқу-ағарту министрлігі, 2022. Қол жеткізу мүмкіндігі: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu?lang=kk>
4. Қазақстан Республикасы Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – Астана: ҚР ЦДИАӨМ, 2017. Қол жеткізу мүмкіндігі: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai/documents/details/38692?lang=kk>
5. Тоқаев Қ.К. «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» Қазақстан халқына Жолдауы, 2 қыркүйек 2024 ж.
6. Білім берудегі трендтер = Тренды в образовании: Респ.ғыл-әдіс.конф.жинағы. = Сб.респ.науч-метод.конф. – Орал: М.Өтемісов атындағы БҚУ РБО, 2024. – 406 б., 2 том.
7. Bremer, D The Internet and children: advantages and disadvantages. Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America, 14, 405-428. DOI: 10.1016/j.chc.2005.02.003
8. Arsenic, B., Pepper, A., and Gabor, D. (2019). Developing skills in preschool age through computer and mobile applications. Journal of Applied Multimedia 13(4), 97-101. DOI:10.26648/JAM.2018.4.001
9. Емельянова И.Д. Речевое развитие детей дошкольного возраста в условиях цифровой трансформации // Гуманитарные исследования Центральной России. – 2023. – No4. – С. 44-52.
10. R. Williams, H.W. Park, K. Breazeale A is artificial intelligence: the impact of artificial intelligence activities on the perception of robots by young children Proceedings of the CHI 2019 Conference on the Human Factor in Computing Systems (May 2019)
11. Jiangsu, Davi Tzu Kit Ng, Samuel Kai Wang Chu Artificial Intelligence (AI) literacy in preschool education: challenges and opportunities <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2023.100124>
12. Сағындықова, С. (2015). 3D технология және инновациялық қоғам. ҚазҰУ хабаршысы. Журналистика сериясы, №1/1 (37). <https://iref.kz/3d-tehnologiya-zh-ne-innovatsiyalyi-o-am/>
13. Gherman, A.R. (2017). New Technologies in 3D Mapping. Bulletin of Geography. Physical Geography Series, 13(1), 27.
14. Portalés, C., Lerma, J.L., & Navarro, S. (2010). Augmented Reality and Photogrammetry: A Synergy to Visualize Physical and Virtual City Environments. ISPRS Journal of Photogrammetry

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ

Стыбаева Айгуль Шилдебайқызы, п.ғ.к., доцент,
ҚР ПІБ МО «Қарлығаш 1» балабақшасының меңгерушісі,
Астана, Қазақстан

E-mail: a.stybaieva@mail.ru

Тойлыбай Алима Асхатқызы

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ студенті, Астана, Қазақстан,

E-mail: alima.toilybaeva@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада қазіргі қоғамдағы өзекті мәселелердің бірі – мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдыларын цифрлық технологиялар арқылы дамыту мәселесі қарастырылады. Зерттеуде авторлар «цифрлық кеңістік» ұғымына теориялық тұрғыдан талдау жасап, цифрлық құралдарға қойылатын негізгі талаптарды айқындаған. Сонымен қатар, мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеуін жетілдіруге бағытталған цифрлық құрылғылар мен технологиялар түрлері жан-жақты талданған.

Кілт сөздер. Сөйлеуді дамыту, мектепке дейінгі жас, цифрлық технологиялар, цифрлық құралдар.

Мектепке дейінгі жас – бұл сөйлеудің белсенді дамитын кезеңі. Осы уақытта есту қабілетінің, есте сақтау мен ойлаудың дамуына байланысты сөйлеу дағдыларының қарқынды қалыптасуы жүреді. Балалар фонетиканы, грамматиканы игере бастайды, сөздік қорын арттырады, бұл оларға өз ойларын білдіріп қана қоймай, басқалармен қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді. Сөйлеу баланың әлеуметтік, эмоционалдық және когнитивті дағдыларына айтарлықтай әсер ететін жалпы дамуының негізгі аспектілерінің бірі. Сөйлеу қарым-қатынас контекстінде дамитынын ескеру маңызды: бала ересектермен және құрдастарымен неғұрлым көп қарым-қатынас жасаса, соғұрлым процесс тезірек және сапалы болады.

Қазіргі қарқынды дамып келе жатқан әлемде цифрлық технологиялар мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуінің дамуына айтарлықтай әсер етеді, өйткені олар қоршаған ортаның ажырамас бөлігі болып табылады. Цифрлық құралдар арқылы ұйымдастырылған ойындар сөздік қорын кеңейтуге және диалогтық сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. И.С. Плахтийдің пікірінше, әдеби шығармалар негізінде аудио ертегілерді, әңгімелерді тыңдау және дамытатын видеороликтерді, мультфильмдерді қарау, балалардың тілін байытып қана қоймай, қиялын дамытуға, сөйлеу дағдыларын жаттықтыруға, сұрақтар қоюға, ақпарат алуға көмектеседі [1].

Сапалы интерактивті қосымшалар, аудио және бейне материалдар балалардың назарын аударып қана қоймай, олардың сөйлеуге деген қызығушылығын оята алады. Алайда, ақпараттық контенттің мазмұнын қадағалау және оның дәстүрлі оқыту әдістерімен байланысын бақылауды есте ұстаған жөн. Бетпе-бет қарым-қатынас құру мен цифрлық құралдар арқылы жасалған медиа кеңістіктегі байланыс үйлесімі мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдыларын тиімді дамыту үшін оңтайлы жағдай жасай алады. Осылайша, цифрлық кеңістік – бұл электронды байланыс құралдары арқылы құрылған кеңістік, яғни балалар әрекет ете алатын, нақты кеңістікке әсер ететін музыкалық, дыбыстық ортаны құра алатын электронды орта. Білім беру ортасына әртүрлі цифрлық технологияларды енгізу белсенді сөйлеу әрекетіне, сөздік қорын, үйлесімді сөйлеу және коммуникативтік дағдыларды дамытуға жағдай жасауға мүмкіндік береді. Бұл көзқарасты келесі ғалымдар ұстанады: С.А. Аблезгова, Е.Н. Юдина, Л.Г. Куштанова, А.А. Немирич және басқалар [2-5].

Теориялық дереккөздерді талдау балабақшадағы цифрлық технологиялар келесі талаптарға сай болуы керек екенін көрсетеді:

- балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкестігі;
- цифрлық контент мазмұнының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасының мақсаттары мен міндеттеріне сәйкестігі;

- балалардың танымдық қызығушылығын қалыптастыруға және өз бетінше таңдау үшін жағдай жасауға ықпал ететін әртүрлі тапсырмалар мен материалдардың болуы;
- бағалау және кері байланыс құралдарының болуы, олардың көмегімен педагогтер баланың даму динамикасын қадағалап, оған түзетулер енгізе алады;
- оқудың мәлімделген мақсаттарына қол жеткізуге және балалардың сөйлеуін дамытуда сапалы нәтижелерге қол жеткізуге ықпал ететін жағдайлардың болуы;
- интерактивті әсер ету формалары арқылы біртұтас сөйлеуді (монологтық және диалогтық) оқытуға және дамытуға мотивация құру [6].

Тәжірибе көрсеткендей, жоғарыда аталған талаптарды сақтау, балаларда қажетті коммуникативті білік пен дағдыларды, соның ішінде шығармашылық ойлауды, коммуникативті дағдыларды дамытатын әртүрлі медиа форматтар (аудио, видео, фото, компьютерлік графика, анимация) арқылы ойлар мен эмоцияларды білдіру дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға ықпал етеді.

Цифрлық технологиялар арқылы балалардың сөйлеуін дамыту, біз бұрын атап өткендей, олардың сөздік қорын, сөйлеудің дыбыстық мәдениетін, фонематикалық есту қабілетін, сөйлеудің грамматикалық құрылымын және байланыстырып сөйлеуді қалыптастырудың тиімді әдісі болып табылады.

Балабақшада балалардың сөйлеуін дамыту үшін келесі цифрлық технологияларды қолдану ұсынылады: лого айнасы немесе ақылды айна; хромакей студиясы; интерактивті тақталар, панельдер, үстелдер, интерактивті еден, қабырға, құмсалғыш; смартфондар, Алиса станциясы; мобильді кітапхана; виртуалды мұражай; көлеңкелі театр; QR кодтары; шағын роботтар (бибот, логобот, автобот); 3D қаламдар.

Жоғарыда айтылғанға сүйене отырып, әрбір цифрлық құрал мектеп жасына дейінгі балаларда сөйлеуді қалыптастыру мен дамытуда маңызды рөл атқарады, олардың сөйлеу тәжірибесін заманауи, қызықты және тиімді оқыту формалары арқылы байытады. Цифрлық технологиялар сөздік қорының белсенді кеңеюіне және грамматикалық тұрғыдан дұрыс сөйлеудің дамуына ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар танымға деген қызығушылықты ынталандырады, сөйлеу белсенділігіне тұрақты мотивация қалыптастырады. Интерактивті ойындарды, мультфильмдерді, аудио және бейне материалдарды пайдалану оқу процесін қол жетімді және эмоционалды түрде қанықтырады. Ол өз кезегінде мәнерлі және грамматикалық тұрғыдан дұрыс сөйлеуді қалыптастыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар, цифрлық технологиялар мектеп жасына дейінгі балалардың қарым-қатынас дағдыларын, қиялын, есте сақтау қабілетін, зейінін және ойлауын дамытуда үлкен рөл атқарады. Тәрбиешінің сауатты ұйымдастырған цифрлық кеңістігі білім беруді дараландыруға және оның тиімділігін арттыруға жағдай жасайтын білім беру процесінің ажырамас элементіне айналады. Осылайша, мектепке дейінгі мекемеге цифрлық технологияларды интеграциялау балалардың сөйлеу құзыреттілігін дамытуда және оларды білім берудің келесі кезеңінде табысты оқуға дайындауда маңызды бағыт болып табылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Плахтий И.С. Развитие медиапространства в современном обществе. // Молодой ученый – 2017 – № 17. – 204-207 с.
2. Аблѐзгова С.А. Применение цифровых образовательных технологий в детском саду. //Актуальные исследования, №44 (174), ноябрь 2023.
3. Юдина Е.Н. Развитие медиапространства современной России. – Москва: – 2008. – 35 с.
4. Куштанова Л.Г. К вопросу о трактовке понятий «медиапространство» и «медиаасфера» // Вестник магистратуры – 2019 – № 4 – 135-137 с.
5. Немирич А.А. Медиаграмотность как результат медиаобразования детей дошкольного возраста // Медиаобразование – 2011 – №2.
6. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 14 қазандағы № 422 бұйрығымен бекітілген.
7. Баймұратова Б.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту методикасы. А, -1991.
8. Бакреденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту. Пед.ғыл.канд.дис. – 1993.

РАЗВИТИЕ СВЯЗНОЙ РЕЧИ У ДОШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ ЦИФРОВЫХ МНЕМОТАБЛИЦ

Байжанова Сауле Аскарбековна

к.п.н., ассистент профессора кафедры ДиНО,

КРУ им Ахмет Байтұрсынұлы

E-mail: baijanova77@mail.ru

Дементей Алина Геннадьевна

КРУ имени А. Байтұрсынұлы г. Костанай

E-mail: dementei_15@mail.ru

Соавтор:

Аннотация. Цифровые мнемотаблицы — эффективный инструмент развития связной речи у дошкольников, сочетающий визуальные образы, символы и технологии. Они учитывают особенности мышления детей, повышают мотивацию к обучению, стимулируют развитие речи, логики и памяти, соответствуя государственным стандартам образования Казахстана.

Ключевые слова. Связная речь, дошкольники, цифровые мнемотаблицы, инклюзивное образование, билингвизм, развитие речи.

Связная речь является важнейшим показателем речевого и общего психического развития ребёнка-дошкольника. В соответствии с Государственным общеобязательным стандартом дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан [1], формирование устной речи у детей дошкольного возраста является одним из приоритетных направлений образовательной деятельности в детском саду. Это обусловлено тем, что речь — не только средство общения, но и инструмент мышления, социализации, формирования личности ребёнка.

Современная система образования всё активнее ориентируется на использование цифровых технологий, соответствующих вызовам времени и требованиям цифровизации общества. В условиях стремительного развития информационно-коммуникационных технологий возникает необходимость внедрения инновационных методов обучения, способствующих более эффективному развитию ключевых умений и навыков у дошкольников, в том числе — развития связной речи. Одним из наиболее результативных и доступных инструментов, применяемых в этой области, являются цифровые мнемотаблицы.

Цифровые мнемотаблицы представляют собой визуальные схемы или таблицы, в которых информация подаётся в виде пиктограмм, значков, символов, опорных изображений и ключевых слов. Они используются в электронном виде — через интерактивные доски, презентации, мультимедийные приложения или планшеты, что делает процесс обучения более наглядным, доступным и интересным для детей. Дети дошкольного возраста обладают ярко выраженным наглядно-образным мышлением, и мнемотаблицы как раз соответствуют этой возрастной особенности. Благодаря этим схемам ребёнку легче представить и удерживать в памяти логическую структуру рассказа, последовательность событий или сюжет литературного произведения.

Эффективность цифровых мнемотаблиц заключается в том, что они одновременно задействуют зрительную, слуховую и моторную память, стимулируют развитие речи, логики, воображения и способности к самостоятельному построению высказываний. Важно отметить, что работа с мнемотаблицами позволяет не только воспроизводить текст, но и формировать собственные высказывания, что особенно важно при развитии монологической речи.

Учёный и практик в области дошкольного образования Е. А. Стребелева подчёркивает, что внедрение мнемотехники, включая цифровые формы, даёт положительные результаты в практике речевого развития детей. В своих исследованиях она указывает, что визуальные образы, заложенные в мнемотаблицах, выполняют функцию "опорных точек", благодаря

которым ребёнку становится легче строить логические связи между элементами высказывания. Особенно значимым этот подход является для детей, испытывающих затруднения в формулировании мыслей, с нерезко выраженными нарушениями речи или недостаточным словарным запасом. По мнению Стребелевой, «визуальная схема помогает ребёнку удерживать мысль, видеть её целиком, а не по частям, что способствует развитию логичности и завершённости речевых высказываний» [2].

Известный специалист в области дошкольного образования, доктор педагогических наук О. С. Ушакова подчёркивает, что использование визуальных опор, таких как мнемотаблицы, особенно эффективно при развитии связной речи у детей, испытывающих трудности в речевом развитии. В своих исследованиях она отмечает высокую результативность данного метода при работе с детьми с задержкой психического развития (ЗПР), логопедическими нарушениями, а также с билингвальными детьми, для которых русский язык не является родным [3]. По мнению учёного, использование визуальных и символических средств активизирует процессы понимания и воспроизведения речевого материала, способствует формированию грамматически правильных и логически завершённых высказываний.

Особое значение приобретает цифровая форма реализации мнемотаблиц, которая предполагает использование таких технических средств, как интерактивные доски, планшеты, презентации, обучающие приложения. Эти формы подачи информации полностью соответствуют интересам и типу восприятия современных дошкольников, которых сегодня всё чаще называют «цифровыми аборигенами». Эти дети с раннего возраста активно взаимодействуют с гаджетами, воспринимают визуальную и мультимедийную информацию быстрее и легче, чем традиционные текстовые формы. В связи с этим цифровые мнемотаблицы усиливают мотивацию к обучению, делают занятия более динамичными, увлекательными и значимыми для самих детей. Они способствуют не только развитию речи, но и формированию познавательного интереса, улучшению внимания, памяти и концентрации.

Профессор А. С. Умурзакова, специалист в области педагогики и цифровой трансформации образования, подчёркивает, что внедрение цифровых инструментов в образовательный процесс не просто расширяет педагогический арсенал, но и соответствует стратегическим задачам государственной политики в сфере образования. Она отмечает, что цифровизация образования является ключевым направлением развития человеческого капитала Республики Казахстан, о чём говорится в нормативных документах, в том числе в Государственной программе развития образования и науки на 2020–2025 годы [4]. В этих документах подчёркивается необходимость внедрения цифровых технологий в образовательную среду, адаптации педагогических практик к современным требованиям, а также ориентации на индивидуализацию обучения и инклюзивный подход.

Таким образом, цифровые мнемотаблицы представляют собой не только современное и эффективное средство развития связной речи у дошкольников, но и соответствуют ключевым задачам государственной образовательной политики Республики Казахстан. Их использование способствует повышению качества образования, позволяет учитывать индивидуальные особенности и потребности каждого ребёнка, а также способствует интеграции инновационных методов в практику воспитания и обучения.

Цифровые мнемотаблицы становятся действенным инструментом формирования связной речи у детей дошкольного возраста. Они способствуют развитию памяти, внимания, логического мышления, воображения и грамматически правильной речи. Эффективность их применения подтверждается как практическим опытом педагогов, так и результатами научных исследований. Соответствие данного подхода государственным образовательным стандартам делает его актуальным и перспективным в системе дошкольного образования Казахстана.

Список использованной литературы

1. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан. - 2023. - <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000055>
2. Стребелева Е. А. Развитие связной речи у дошкольников с использованием мнемотехники // Вестник практической логопедии. – 2020. – № 4. – С. 24–28. - <https://elibrary.ru/item.asp?id=44201265>

3. Ушакова О. С. Развитие речи детей дошкольного возраста: программа, методические рекомендации. – М.: Просвещение, 2019. – 144 с.
4. Умурзакова А. С. Цифровизация дошкольного образования в Казахстане: вызовы и возможности // Педагогика и психология. – 2022. – № 1. – С. 71–77. - <https://articlekz.com/article/36993>
5. Михайлова Е. В. Правовая справедливость как основа правового государства // Правовая справедливость. – 2021. – № 6. – С. 15–18. -<https://cyberleninka.ru/article/n/pravovaya-spravedlivost-kak-osnova-pravovogo-gosudarstva>

HOW THE INTEGRATION OF PRESCHOOL CHILDREN'S SPEECH DEVELOPMENT ENHANCES FUTURE ACADEMIC PERFORMANCE

Lyu Anqi,

Doctoral student of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

E-mail: 744782235@qq.com

Abstract. Language development is of vital importance in early childhood education, influencing academic, social and cognitive development. The age range of 0 to 6 years old is crucial. This article analyzes the correlation between good language ability and future academic performance and provides promotion strategies.

Key words. Language development, early childhood education, academic performance, cognitive development, parent-child interaction

Introduction:

Language is not only a tool for communication, but also a carrier for the development of thinking. The language ability in early childhood directly affects their future learning potential and social adaptability. Neuroscience research indicates that the period from 0 to 6 years old is a critical stage for the formation of the brain's language neural network. Language stimulation at this time can significantly promote synaptic connections and influence children's cognitive architecture[2, p. 831].

I. Key Stages of Speech Development in Preschool Children

1. Pre-language Stage (0-1 year old) :Infants interact with adults through non-verbal means such as crying, cooing, and babbling, and gradually develop phonetic perception abilities. For example, 6-month-old infants can distinguish between the phonemes of their native language and those of a non-native language [2, p. 831]. Infants aged 9 to 12 months begin to understand common words such as "mom" and "milk bottle".

2. One-word Stage (1-2 years old) :Toddlers enter the "vocabulary explosion period", and their vocabulary surges from 50 words to more than 200 words. They use single words to express complete meanings, such as "milk" (meaning "I want to drink milk").

3. Two-word Stage (2-3 years old) :Toddlers start to combine words (such as "Mom hug" and "Eat cookies") and master the basic word order. At this time, grammatical errors are common (for example, saying "I ate the meal" as "I meal ate"), but there is no need for excessive correction.

4. Complete Sentence Stage (3-6 years old) :Preschool children can use complex sentences (such as "Because it's raining, we can't go out and play") and understand the logic of stories. This stage is a critical period for cultivating narrative abilities.

II. The Influence of Speech Development on Future Academic Performance

1. Promotion of Reading Ability Improvement :Language ability serves as the foundation for decoding characters and understanding texts. Young children with a large vocabulary are more likely to master "phonemic awareness", which is a core skill for learning pinyin and independent reading. Research shows that children who engage in parent-child reading for 20 minutes every day have a 30% higher vocabulary level in the first grade of primary school compared to the control group [1, p. 1].

2. Enhancement of Logical Thinking and Mathematical Ability :Mathematical problems are often presented in the form of language (for example, "Xiaoming has 3 apples and eats 1. How many are left?"). Children with weak language ability may answer incorrectly due to understanding deviations. Mathematical concepts can be integrated into language activities. For example, children can learn

about "weeks" and "quantities" through the book **The Very Hungry Caterpillar**. Encourage children to describe the problem-solving steps in words (for example, "I counted 5 building blocks first and then took away 2").

3. **Improvement of Social Skills and Classroom Participation** :Children with strong language skills can clearly express their needs and are more likely to gain the attention of teachers and opportunities for peer cooperation. Kindergartens can set up "Morning Sharing Sessions", allowing children to talk about their weekend experiences, which can exercise their courage to express themselves. Through group cooperation tasks (such as building with blocks), children can learn negotiation language (for example, "Can I exchange with you?").

III. Integrated strategies for promoting language development

1. Optimization of the family language environment

The optimization of the family language environment is the cornerstone of the development of language ability. Studies have confirmed that when parents adopt the "extended dialogue method" for language interaction, the vocabulary growth rate of young children can reach 1.8 times that of ordinary families [4, p. 700]. For example, in the supermarket scenario, when parents expand "apple" to "This red apple feels smooth, smells fragrant and is rich in vitamins", children simultaneously activate multiple representations of sensory experience, physical attributes and nutritional knowledge.

2. Language education strategies for kindergartens

As professional educational institutions, kindergartens need to transform from "experience-oriented" to "evidence-oriented" and promote the all-round development of children's language abilities through systematic language activities. Take the theme of "Plant growth" as an example. During the process of keeping observation diaries, children not only learn terms such as "germination" and "photosynthesis", but also through "because..." So... Construct scientific thinking with causal sentence structures. It is suggested that kindergartens establish a "Language Development Tracking System", and use standardized tools (such as the CELF-P Clinical Assessment scale) to assess children's language ability every quarter, providing data support for personalized intervention.

3. Interdisciplinary integration strategy

The cultivation of language ability should not be confined to language activities themselves, but should permeate all learning fields. The practice of "language-based problem-solving" in the field of mathematics shows that children who can clearly describe the thinking process in words have a 23% higher accuracy rate in application problems than the control group. This language-cognitive interaction is particularly significant in STEAM education: When young children explain the construction of building blocks with terms such as "gear transmission" and "inclined plane labor-saving", their spatial reasoning and engineering thinking develop simultaneously.

Conclusion

The words of the phase prior to the development of integration is a biological basis, education practice and social support of complex systems engineering. By analyzing the phased characteristics of language development and its correlation mechanism with academic achievements, the core position of language ability in the cognitive framework is revealed - it is not only the medium for knowledge acquisition, but also the scaffolding for the development of higher-order thinking. To achieve an all-round improvement in children's language ability, it is necessary to build a three-in-one support network of families, kindergartens and society. Through scientific, systematic and personalized intervention strategies, language learning should be integrated into the full-dimensional ecosystem of children's development.

References

1. Bus, A. G., van IJzendoorn, M. H., & Pellegrini, A. D. (1995). Joint book reading makes for success in learning to read: A meta-analysis on intergenerational transmission of literacy. *Review of Educational Research*, 65(1), 1–21.
2. Kuhl, P. K. (2004). Early language acquisition: Cracking the speech code. *Nature Reviews Neuroscience*, 5(11), 831–843.
3. Kuhl, P. K. (2010). Brain mechanisms in early language acquisition. *Neuron*, 67(5), 713–727.
4. Romeo, R. R., Leonard, J. A., Robinson, S. T., West, M. R., Mackey, A. P., Rowe, M. L., & Gabrieli, J. D. (2018). Beyond the 30-million-word gap: Children's conversational exposure is associated with language-related

DIGITAL TOOLS FOR YOUNG BILINGUALS' VERBAL SKILLS

Xiu Si

Doctoral Student of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

E-mail: syuy_si@live.kaznu.kz

Abstract. As bilingualism becomes increasingly prevalent in globalized societies, digital tools offer innovative ways to support language development. The paper reviews current research on digital interventions and evaluates their effectiveness. Findings suggest that well-designed digital tools can complement traditional language instruction by providing personalized, engaging, and context-rich learning experiences.

Keywords. Bilingualism, Digital Tools, Language Development, Digital Interventions, Personalized Learning

Introduction

The acquisition of verbal skills in young bilingual children presents unique challenges and opportunities. In recent years, digital tools have emerged as valuable resources for supporting language development in this population. This article examines empirical studies on the effectiveness of digital interventions in enhancing verbal skills among young bilinguals, focusing on vocabulary acquisition, phonological awareness, and narrative production. While technology-enhanced learning can uniquely support bilingual development, careful implementation is also necessary.

Vocabulary Development

Digital tools, particularly interactive apps and games, have shown promise in expanding bilingual children's lexicons. A study by Hoff et al. [1, p. 934] demonstrated that preschoolers who used a tablet-based vocabulary app for 15 minutes daily over eight weeks showed significant gains in both their dominant and non-dominant languages compared to a control group. The study highlighted the importance of multimodal input (combining visual, auditory, and tactile elements) in reinforcing word learning.

Similarly, Paradis et al. [2, p. 131] found that bilingual children aged 4-6 who engaged with a storybook app featuring interactive vocabulary exercises outperformed peers using traditional print books in receptive vocabulary tests. The researchers attributed this advantage to the app's immediate feedback and adaptive difficulty features.

Phonological Awareness

Phonological awareness—the ability to recognize and manipulate sounds in language—is crucial for literacy development. Digital tools that incorporate speech recognition and sound manipulation have proven effective in this domain. Wise et al. [3, p. 1429] conducted a randomized controlled trial with 120 bilingual kindergarteners, comparing a digital phonics program to traditional instruction. After 12 weeks, the digital intervention group showed greater improvement in phoneme segmentation and blending tasks, particularly in their second language.

Notably, the study found that children with weaker initial phonological skills benefited most from the digital tool, suggesting its potential as an intervention for at-risk bilingual learners. The researchers hypothesized that the program's ability to provide individualized pacing and repeated practice opportunities contributed to these outcomes.

Narrative Production

The development of narrative skills is essential for academic success and social communication. Digital storytelling tools that allow children to create and share multimedia stories have shown positive effects. Uccelli et al. [4, p. 791] examined the impact of a digital storytelling app on bilingual children's narrative coherence and complexity. Over six months, participants who used the app weekly produced longer, more structured narratives with richer vocabulary in both languages compared to a control group.

The study emphasized the value of the app's visual scaffolds (e.g., story maps) and the opportunity for children to record and listen to their own narratives. These features appeared to enhance metalinguistic awareness and self-monitoring skills.

Discussion

Digital tools offer unique advantages for young bilinguals, including accessibility and adaptability. Unlike traditional methods, digital platforms can tailor content to individual proficiency levels, ensuring appropriate challenges [5, p. 567]. For example, adaptive algorithms in apps like Duolingo adjust difficulty based on user performance, promoting sustained engagement.

Moreover, digital tools facilitate exposure to diverse linguistic contexts, which is particularly beneficial for minority-language speakers [6, p. 3]. Virtual interactions with native speakers through video calls or language-exchange platforms further enhance conversational practice [7, p. 134].

While digital tools offer significant potential, their effectiveness depends on thoughtful implementation. Bialystok and Kroll [8, p. 524] caution that passive screen time does not yield language benefits; rather, interactive, purposeful engagement is key. Their meta-analysis found that digital interventions with adult scaffolding (either in-person or built into the program) produced the largest effects.

The role of caregivers and educators is critical in mediating digital language learning. Co-viewing and co-using strategies can enhance comprehension and retention [9, p. 1263]. Future research should explore hybrid models that integrate digital tools with human interaction to optimize outcomes.

Conclusion

Digital tools hold significant potential for enhancing verbal skills in young bilinguals. By leveraging interactive and adaptive technologies, educators can support dual-language development in engaging and effective ways. When designed with research-based principles and implemented appropriately, these tools can enhance vocabulary, phonological awareness, and narrative abilities in both languages. As technology continues to evolve, ongoing research will be essential to maximize its benefits for bilingual language development.

References

1. Hoff, E., Core, C., & Shanks, K. F. (2018). The quality of child-directed speech in bilingual families: Comparison to monolingual families. *Applied Psycholinguistics*, 39(4), 933-955.
2. Paradis, J., Tulpur, Y., & Arppe, A. (2020). Digital versus traditional storybook reading: Effects on bilingual vocabulary. *Early Childhood Research Quarterly*, 51, 124-138.
3. Wise, J. C., Sevcik, R. A., & Morris, R. D. (2019). The effects of a digital phonics program on bilingual kindergarteners' phonological awareness. *Reading and Writing*, 32(6), 1429-1451.
4. Uccelli, P., Barr, C. D., & Phillips Galloway, E. (2021). Digital storytelling and bilingual narrative development. *Language Learning*, 71(3), 789-823.
5. Choi, J., & Yi, Y. (2022). Digital tools for bilingual language development: A meta-analysis. *Journal of Child Language*, 49(3), 567-589.
6. Gutiérrez-Clellen, V. F., & Simon-Cerejido, G. (2022). Bilingualism and technology: Implications for language intervention. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 53(1), 1-15.
7. Kohnke, L., Moorhouse, B. L., & Zou, D. (2023). Chatbots for language learning: Current trends and future directions. *Computer Assisted Language Learning*, 36(2), 123-145.
8. Bialystok, E., & Kroll, J. F. (2021). The effectiveness of digital language learning tools for bilingual children: A meta-analysis. *Journal of Child Language*, 48(3), 521-545.
9. Strouse, G. A., O'Doherty, K., & Troseth, G. L. (2018). Co-viewing supports toddlers' word learning. *Developmental Psychology*, 54(7).

БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЕНГІЗУ ПРОЦЕСІН БАСҚАРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қалмаханбет Гүлжауһар Маханбетқызы
Магистрант, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан
Таженова Гүльсара Сериковна

Аңдатпа. Бұл зерттеу білім беру саласына цифрлық технологияларды енгізу процесін басқарудың тиімді әдістерін анықтауға және оларды жүзеге асыруға бағытталған. Цифрлық технологиялар білім беру процесін жаңғыртып, оқыту сапасын арттыруға, оқу материалдарын бейімдеуге және оқушылардың оқуға деген ынтасын күшейтуге зор мүмкіндік береді. Сонымен қатар, зерттеуде цифрлық технологияларды енгізу барысында туындайтын негізгі қиындықтар – инфрақұрылым тапшылығы, аймақтар арасындағы цифрлық теңсіздік, педагог кадрлардың біліктілігі мәселелері де талданады.

Кілт сөздер. Цифрлық трансформация, онлайн оқыту платформалары, цифрлық технологиялар, интерактивті оқыту әдістері, сандық бағалау жүйелері

Зерттеудің өзектілігі. Қазіргі заманда цифрлық технологияларды тиімді пайдалануды басқару білім беру ұйымдарының стратегиялық дамуының маңызды бөлігі болып табылады. Цифрлық технологиялар білім алушылардың оқуына жаңа форматтар мен әдістер енгізеді. Зерттеудің өзектілігі цифрлық технологияларды енгізу мен оларды басқарудың стратегиялық маңыздылығымен байланысты. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, цифрлық технологияларды тиімді пайдалану оқыту процесін жекелендіруге, білім алушылардың үлгерімін арттыруға және білім алуда тең мүмкіндіктер жасауға ықпал етеді. Бұл зерттеу білім беру ұйымдары үшін практикалық маңызы бар ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік береді және цифрлық технологияларды басқарудың тиімді стратегияларын ұсынуға септігін тигізеді.

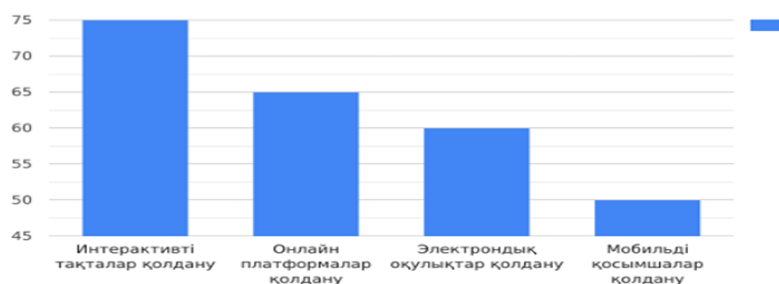
Зерттеу мақсаты: Білім беру ұйымдарында цифрлық технологияларды енгізу процесін басқарудың тиімді әдістерін анықтау және оларды жүзеге асыру жолдарын ұсыну.

Зерттеу міндеттері:

1. «Цифрлық трансформация» ұғымының мәнін ашып, оның білім беру жүйесіндегі рөлін сипаттау.
2. Цифрлық басқарудың халықаралық тәжірибесін зерделеу.
3. Цифрлық технологияларды енгізу кезіндегі негізгі қиындықтарды анықтау.
4. Цифрлық технологияларды басқару бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Цифрлық трансформация – заманауи цифрлық технологияларды енгізу және қолдану арқылы ұйымның қызметін, құрылымын, бизнес-процестерін немесе білім беру үдерісін түбегейлі өзгерту процесі. Бұл тек технологияларды пайдалану ғана емес, сонымен қатар ұйым мәдениеті мен басқару тәсілдерін жаңғырту, тиімділікті арттыру және жаңа мүмкіндіктерге бейімделу болып табылады. Білім беру саласында цифрлық трансформация – оқу процесіне цифрлық құралдарды (онлайн платформалар, жасанды интеллект, Big Data, виртуалды зертханалар және т.б.) енгізу арқылы оқытудың мазмұнын, әдістерін, басқару жүйесін жаңарту. Ол білім алушылардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес білім беру, оқу сапасын арттыру, қолжетімділікті кеңейту және оқыту процесін икемді ету мақсатында жүзеге асады. Оқу платформалары, жасанды интеллект негізінде ұсынылатын бейімделген оқыту модельдері және онлайн бағалау жүйелері білім беру сапасын жақсартуға ықпал етеді. Бұл білім алушылардың оқу материалдарын меңгеру жылдамдығын арттырып, олардың академиялық көрсеткіштерін жақсартуға әсер етеді. Сандық технологиялар арқылы оқыту үдерісін автоматтандыру педагогдердің жұмыс жүктемесін азайтады. [1, 12 б.].

Қазақстанның 1000-нан астам мектебінде оқушылар мен педагогдер үшін оқу процесін жеңілдететін және тиімді ететін электрондық оқулықтар мен сандық ресурстар кеңінен қолданысқа енгізілген. Мектептерде интерактивті тақталар қолдану пайызы 75%-ға жетті, ал онлайн платформаларды пайдалану деңгейі 65%-ға дейін артқан. Зерттеуге қатысушылар санына келсек, зерттеу барысында 500 мектептің педагогдері мен оқушылары сұралған. Зерттеу әдістері ретінде сауалнама, интервью және статистикалық талдау қолданылған. Сауалнама барысында қатысушыларға интерактивті тақталардың, онлайн платформалардың, электрондық оқулықтардың және басқа да сандық технологиялардың қолданылуы туралы сұрақтар қойылған.

1 Сурет. Мектептерде интерактивті тақталар мен онлайн платформаларды қолдану пайызы.

Бұл суретте көрсеткендей, интерактивті тақталар мен онлайн платформалар Қазақстан мектептерінде білім беру процесінің бір бөлігі ретінде кеңінен қолданылып келеді [1, 25 б.].

Цифрлық бағалау жүйелері студенттердің білім деңгейін объективті түрде анықтауға мүмкіндік береді. Сандық бағалау жүйелері арқылы оқушылардың оқу үлгерімі әділ әрі нақты бағаланады. Бұл технологиялар тест тапсырмаларын автоматты түрде өңдеп, оқушылардың жетістіктерін мониторингтеуге мүмкіндік береді. Педагогдер мен студенттер бағалау нәтижелерін нақты уақыт режимінде көре алады [2].

Цифрлық технологиялар білім беру әдістерін жаңғыртып, студенттердің оқу процесіне қызығушылығын арттыруда маңызды рөл атқарады. Интерактивті оқыту құралдары – онлайн-симуляциялар, бейнесабақтар мен виртуалды зертханалар күрделі тақырыптарды визуалды түрде меңгеруге жағдай жасап, оқу материалының тиімді әрі терең қабылдануына ықпал етеді. Цифрлық платформалар студент пен оқытушы арасындағы кері байланысты жандандырып, оқу үлгерімін нақты уақыт режимінде бақылауға мүмкіндік береді. Әсіресе аралас оқыту жүйесінде тиімді, себебі дәстүрлі және қашықтықтан оқытуды ұштастырады. Жасанды интеллект негізіндегі оқыту жүйелері білім алушының қабілеті мен оқу қарқынына бейімделген жеке траекторияларды құра алады, студенттердің мотивациясын арттыру мен эмоционалды жай-күйін бақылауға мүмкіндік береді. Оқытушылар үшін де бұл технологиялар оқу материалдарын автоматты түрде жаңарту және бағдарламаларды бейімдеу тұрғысынан тиімді. Цифрлық білім беру жүйелері сонымен қатар виртуалды және толықтырылған шындық (VR/AR), Big Data және блокчейн секілді заманауи технологияларды қамтиды. VR/AR технологиялары күрделі тәжірибелерді қауіпсіз ортада жүргізуге, тарихи оқиғаларды жаңғыртуға мүмкіндік берсе, Big Data оқу үлгерімін терең талдауға жағдай жасайды. Ал блокчейн академиялық құжаттардың түпнұсқалығын қамтамасыз етеді. Жалпы алғанда, цифрлық трансформация білім беру жүйесін түбегейлі жаңғыртып, оқытудың сапасын, икемділігі мен қолжетімділігін арттыруға ықпал етуде [3].

Әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, цифрлық трансформация оқыту сапасын арттыру, оқу үдерісін дербестендіру және білім алушылардың қажеттіліктеріне бейімделу бағытында маңызды алғышарт болып отыр. Атап айтқанда, Финляндия, Сингапур және АҚШ секілді алдыңғы қатарлы елдерде жасанды интеллект негізінде оқыту платформалары кеңінен қолданылуда. Мысалы, Knewton (АҚШ) және Squirrel AI (Қытай) жүйелері білім алушылардың оқу деңгейі мен қарқынына қарай материалдарды бейімдеп ұсынады. Бұл – оқушының әлсіз тұстарын анықтап, жекеленген оқу жолдарын құруға мүмкіндік беретін тиімді әдіс. Виртуалды және толықтырылған шындық (VR/AR) Ұлыбританиядағы Labster виртуалды зертханалар платформасы биология, химия және физика пәндерін зерттеуде кеңінен қолданылады. Бұл технологиялар студенттерге қауіпті немесе қымбат тәжірибелерді қауіпсіз, визуалды және шынайы ортада орындауға мүмкіндік береді. VR/AR технологиялары танымдық белсенділікті арттырып, оқу материалын терең түсінуге ықпал етеді. АҚШ-тағы Georgia State University Big Data арқылы студенттердің оқу траекториясын бақылап, оқудан шығып қалу қаупін алдын ала болжайды. Бұл мәліметтерге негізделген басқару жүйелері оқу сапасын арттыруға және оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға көмектеседі. Цифрлық бағалау және кері байланыс Ұлыбританияның Turnitin және Quizziz, Нидерландтағы FeedbackFruits платформалары студенттердің білімін сандық түрде бағалап, нақты уақыт режимінде кері байланыс орнатады.

Бұл – бағалаудың объективтілігін қамтамасыз етіп, оқушының прогресін дәл бақылауға жағдай жасайтын құралдар [4].

Цифрлық технологияларды білім беру жүйесіне енгізу қазіргі таңда маңызды әрі қажетті қадам болып табылады. Алайда, бұл процесс көптеген қиындықтармен кездесуде. Біріншіден, инфрақұрылымдық мәселелер мен техникалық құралдардың жеткіліксіздігі айтарлықтай қиындық тудырады. Көптеген мектептер мен оқу орындарында заманауи компьютерлер, интернет желісі немесе арнайы бағдарламалар мен платформалар жоқ. Бұл жағдай цифрлық технологиялардың тиімді пайдаланылуына кедергі келтіреді. Екіншіден, педагогдердің цифрлық дағдыларының жеткіліксіздігі де маңызды мәселе болып табылады. Көптеген оқытушылар жаңа технологияларды қолдануға жеткілікті дайын емес, бұл олардың оқыту әдістерін жетілдіруге кедергі жасайды. Жаңа құралдар мен платформаларды меңгеру үшін арнайы дайындық пен кәсіби даму қажет. Үшіншіден, оқу материалдарының цифрлық форматқа көшуі кезінде мазмұнның сапасы мен әдістемесіне байланысты қиындықтар туындайды. Цифрлық ресурстарды құру мен жаңарту процесі уақытты талап етеді, ал оларды оқу бағдарламаларына сәйкес бейімдеу әрдайым оңай болмайды. Сонымен қатар, цифрлық технологиялардың қолданылуы кейбір пәндер мен арнайы мамандықтарда әлі де толыққанды нәтижелер бере алмайды, өйткені бұл салаларда практикалық тәжірибелер мен зертханалық жұмыстар маңызды. Төртіншіден, оқытушылардың жаңа технологияларды меңгеру деңгейінің әркелкілігі. Кейбір педагогтер цифрлық құралдарды тиімді пайдалану үшін қосымша дайындықтан өтуді қажет етеді. Сондықтан, цифрлық білім беру жүйесін тиімді енгізу үшін педагогдердің біліктілігін арттыру және инфрақұрылымды жақсарту маңызды. Бұл жағдайда білім беру мекемелері арнайы техникалық қолдау қызметтерін құру және жүйелі түрде жаңарту жұмыстарын жүргізу қажет [5].

Студенттердің цифрлық технологияларды қабылдауы олардың жаңа білімді игеру деңгейіне әсер етеді. Цифрлық технологиялардың білім беру жүйесіне енгізілуі студенттердің білім алу тәжірибесін түбегейлі өзгертеді. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы оқушыларға жаңа білімді игеру үшін қосымша мүмкіндіктер беріледі. Білім беру мекемелері цифрлық технологияларды тиімді қолдану үшін оқытушылар мен студенттерге әдістемелік қолдау көрсетуі қажет. Оқушылардың жаңа технологияларды қабылдау деңгейін зерттеу олардың оқу үлгерімін арттыруда маңызды рөл атқарады [6].

Зерттеу нәтижелері білім беру саласындағы цифрлық трансформацияның өзектілігі мен маңыздылығын дәлелдейді. Бұл үдеріс оқу процесін жекелендіруге, оқыту сапасын арттыруға, оқу материалдарының қолжетімділігін кеңейтуге және білім алушылардың оқуға деген ынтасын күшейтуге ықпал етеді. Интерактивті оқыту әдістері, онлайн білім беру платформалары, жасанды интеллект және үлкен деректерді талдау технологиялары заманауи білім беру жүйесінің маңызды элементтеріне айналууда. Сонымен қатар, цифрлық трансформация педагогдердің жұмысын оңтайландырып, оқу процесін автоматтандыру арқылы басқарушылық шешімдерді жедел қабылдауға жағдай жасайды. Цифрлық трансформацияны басқару барысында кездесетін негізгі қиындықтарды еңсеру үшін, төмендегідей ұсыныстарды әзірлеуге болады:

1. Инфрақұрылымдық шектеулерді еңсеру: Бұл мәселені шешу үшін мемлекеттік деңгейде қолдау көрсету, сондай-ақ жеке және мемлекеттік секторлар арасындағы серіктестік негізінде инвестициялар тарту тиімді болады.

2. Педагогтардың цифрлық құзыреттерін дамыту: Цифрлық технологияларды тиімді пайдалану үшін педагог мамандардың цифрлық сауаттылығын арттыру қажет. Осыған байланысты педагогдерге арналған жүйелі біліктілікті арттыру курстары мен практикалық тренингтер ұйымдастыру ұсынылады.

3. Оқу контентінің сапасын арттыру: Цифрлық форматта ұсынылатын оқу материалдары білім беру стандарттарына және жас ерекшеліктеріне сай болуы тиіс. Бұл үшін ғылыми-әдістемелік тұрғыда негізделген, сапалы және қолжетімді электрондық контент әзірлеу маңызды.

4. Ақпараттық қауіпсіздік шараларын күшейту: Оқушылардың жеке деректерінің қорғалуын қамтамасыз ету қажет. Сондықтан білім беру мекемелерінде ақпараттық қауіпсіздік жүйелерін жетілдіру және тиісті құқықтық реттеу тетіктерін енгізу қажет.

Осылайша, цифрлық технологиялар білім беру жүйесін жаңғыртуға, оқыту үдерісін анағұрлым икемді, қолжетімді және дербестендірілген етуге мол мүмкіндік береді. Қорыта айтқанда, тиімді стратегиялық басқару цифрлық трансформацияның тұрақты дамуын қамтамасыз етіп, білім беру сапасын арттыруға және заманауи талаптарға сай келетін инновациялық оқу ортасын қалыптастыруға негіз болады деп санаймыз.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қайыржанов М.А. Білім берудегі сандық трансформация: қолдану әдістері және инновациялық мүмкіндіктер // Ғылыми мақалалар жинағы. – 2024. – №3. – Б. 12-25.
2. Мұстафа Ф.Б. Цифрландырудың білім беру жүйесіндегі рөлі: мүмкіндіктер, міндеттер және болашағы // Жетісу университетінің ғылыми журналы. – 2024. – №2. – Б. 10-20.
3. Төлеубекова Р.К., Маусымбаев Р.С. Білім беру жүйесінде цифрлық технологияларды пайдалану әдістері // Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ хабаршысы. – 2024. – №4. – Б. 13-22.
4. Абирова Ж.Д. Цифрлық білім беру ресурстарын оқытуда қолдану // Ғылыми зерттеулер жинағы. – 2024. – №1. – Б. 56-64.
5. Медешова А.Б., Күшеккалиев А.Н. Цифрлық білім беру ресурстарына шолу және Part-Time оқыту платформасын құру // Білім беру технологиялары журналы. – 2024. – №5. – Б. 15-19.

ЦИФРЛЫҚ ҚОҒАМ ЖАҒДАЙЫНДА МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУДА КІРІКТІРІЛГЕН ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Айтжанов Арапбек Казыбекович

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

2 курс докторанты

E-mail: Arapbek_86-86@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада цифрлық қоғам жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту процесіндегі кіріктірілген дағдыларды қалыптастырудың педагогикалық ерекшеліктері қарастырылады. Заман талабына сай баланың тілдік дамуын қолдау үшін білім беру мазмұнына цифрлық құралдарды тиімді енгізу маңызды болып отыр. Автор сөйлеу дағдыларын дамытуда танымдық, әлеуметтік, эмоционалдық және цифрлық дағдыларды кіріктірудің қажеттілігіне тоқталады. Мақалада мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде қолдануға болатын заманауи цифрлық технологиялар мен әдістемелер талданып, олардың бала тілінің дамуына ықпалы сипатталады. Сонымен қатар, педагогтардың кәсіби құзыреттілігі мен цифрлық сауаттылығы бұл процесте маңызды рөл атқаратыны айтылған. Зерттеу нәтижесінде цифрлық қоғам талаптарына сай баланың сөйлеуін жан-жақты дамытуға бағытталған кіріктірілген педагогикалық модельдің негізгі қағидаттары ұсынылады.

Кілт сөздер. Цифрлық қоғам, мектеп жасына дейінгі балалар, сөйлеу тілін дамыту, кіріктірілген дағдылар, цифрлық технология, педагогикалық ерекшеліктер, мектепке дейінгі білім беру.

Бүгінгі таңда қоғам өмірінің барлық саласында цифрландыру үдерісі кеңінен орын алып, адам өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Бұл өзгерістер білім беру жүйесін, соның ішінде мектепке дейінгі білім беру саласын да түбегейлі өзгертуді талап етеді. Балалардың ойлау, сөйлеу, танымдық және әлеуметтік дағдылары цифрлық ортада жаңа форматта қалыптасып келеді. Осыған орай, мектепке дейінгі ұйымдарда білім беру мазмұнын заманауи технологиялармен және кіріктірілген (интеграциялық) әдістермен ұштастыра отырып ұйымдастыру қажеттілігі туындайды.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілі – олардың тұлғалық дамуы мен болашақта табысты білім алуының негізі. Сөйлеу қабілеті арқылы бала қоршаған ортамен өзара байланыс орнатады, өзінің ішкі ойын, сезімін, қажеттіліктерін жеткізеді және әлеуметтік қатынасқа түседі.

Бұл кезеңде баланың тілі қарқынды дамып, сөздік қоры кеңейіп, грамматикалық құрылымдарды меңгеру басталады. Сондықтан сөйлеу дағдыларын дамыту – мектепке дейінгі тәрбиенің негізгі бағыттарының бірі.

Дегенмен, цифрлық қоғамда өмір сүріп жатқан қазіргі баланың тілін дамытуда дәстүрлі әдістер жеткіліксіз болуы мүмкін. Балалардың назары тез ауысады, ақпаратты қабылдау ерекшеліктері өзгеше, ал визуалды және интерактивті құралдарға деген қызығушылығы жоғары. Осы ретте, кіріктірілген оқыту әдістерін қолдану – яғни сөйлеу дамуын танымдық, әлеуметтік, эмоционалдық және цифрлық дағдылармен ұштастыра дамыту – педагогикалық үдерістің тиімділігін арттырады.

Сонымен қатар, педагогтың кәсіби құзыреттілігі, цифрлық сауаттылығы және балалармен заманауи технологиялар негізінде жұмыс жүргізу дағдылары да маңызды рөл атқарады. Цифрлық ресурстар мен құралдарды мақсатты, жүйелі және педагогикалық тұрғыда негізделген түрде қолдану арқылы баланың тілін дамытудың жаңа деңгейіне көшуге мүмкіндік туады.

Осы мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытуда кіріктірілген дағдыларды қалыптастырудың педагогикалық ерекшеліктері қарастырылады. Цифрлық құралдар мен оқыту технологияларын тиімді пайдаланудың жолдары, педагогикалық тәсілдер мен олардың бала дамуына ықпалы жан-жақты талданады. Мақаланың мақсаты – цифрлық қоғам жағдайында мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда кіріктірілген тәсілдердің тиімділігін айқындау және педагогтерге әдістемелік бағыт беру [1].

1. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудың маңыздылығы

Сөйлеу – адамның негізгі коммуникативтік әрекеті. Мектеп жасына дейінгі кезең – тілдік қабілеттерді қалыптастырудың ең қарқынды уақыты. Бұл кезде баланың сөздік қоры дамып, ойлау, есте сақтау және зейін сияқты когнитивтік процестер белсенді қалыптасады. Сөйлеу арқылы бала әлемді танып, өзін-өзі білдіру мүмкіндігіне ие болады. Сөйлеу тілі дамыған бала өз ойын еркін жеткізіп, айналасымен тиімді қарым-қатынас орната алады.

Психологтар мен педагогтердің зерттеулеріне сүйенсек, сөйлеу дағдылары дұрыс қалыптаспаған балада өзіне деген сенімсіздік, эмоциялық тұрақсыздық және оқуға деген қызығушылықтың төмендігі байқалады. Сондықтан баланың сөйлеуін дамыту – мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың басым бағыттарының бірі [2].

2. Цифрлық қоғам және сөйлеу дамуына ықпалы

Цифрлық қоғамда балалар ерте жастан бастап смартфон, планшет, компьютер сияқты құралдарды қолдана бастайды. Ақпаратты қабылдау көздері өзгеріп, визуалды және интерактивті мазмұндар балалардың негізгі назар объектісіне айналды. Осы орайда, баланың сөйлеуіне сыртқы ортаның, әсіресе цифрлық контенттің тікелей әсері бар.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі мекемелерде интерактивті тақталар, мультимедиялық бағдарламалар, анимациялық бейнежазбалар, онлайн-сабақтар сөйлеуді дамытуда кеңінен қолданыла бастады. Мұндай технологиялар:

- баланың тыңдау қабілетін,
- сөздік қорын,
- сөйлеу қарқынын,
- дыбыстау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Алайда бұл құралдарды педагогикалық тұрғыда сауатты қолдану маңызды. Мазмұны жағынан сапасыз, сөйлеу нормалары бұзылған немесе баланың жас ерекшелігіне сай келмейтін материалдар кері әсер етуі мүмкін [3].

3. Кіріктірілген дағдыларды дамытудағы педагогикалық ерекшеліктер

Кіріктірілген оқыту дегеніміз – бірнеше білім саласын, яғни танымдық, тілдік, әлеуметтік және цифрлық дағдыларды біртұтас педагогикалық үдерісте үйлестіре дамыту. Бұл тәсіл балада тілдік құзыреттілікпен қатар:

- ойлау және талдау,
- шешім қабылдау,
- қарым-қатынас орнату,
- технологияны қауіпсіз әрі тиімді пайдалану дағдыларын қалыптастырады.

Мысалы, мультимедиялық ертегілер тыңдау барысында бала әңгімені түсінеді, кейіпкерлердің әрекетін сипаттайды, жаңа сөздермен танысады және өз ойын айтуға машықтанады. Сонымен қатар, сол мультимедиа мазмұны арқылы бала эмоцияны таниды, кейіпкермен салыстыру жасайды, әңгіме желісін суреттейді — бұл кіріктірілген даму үдерісі.

Педагогтың рөлі мұнда аса маңызды: ол баланы дұрыс бағыттап, сұрақтар қою арқылы ойландыруы, сөздерді нақтылап беруі, әрі балалардың жауаптарына мән беруі тиіс. Сондай-ақ, цифрлық құралдарды таңдауда баланың жасына, тіл деңгейіне және қабылдау ерекшелігіне сәйкес әдістемелік дәлдік қажет[4].

Қорытындылап айтқанда, цифрлық қоғам жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту — күрделі әрі көпқырлы үдеріс. Бұл үдерісте кіріктірілген дағдыларды қалыптастыру маңызды рөл атқарады. Тек тілді дамыту ғана емес, оны танымдық, эмоциялық және цифрлық дағдылармен ұштастыру арқылы балада жан-жақты сөйлеу құзыреттілігі қалыптасады. Зерттеу нәтижесінде цифрлық технологияларды педагогикалық тұрғыда негіздеп, тиімді қолдану баланың сөйлеу тілін дамытуға оң әсер ететіні анықталды.

Сондықтан мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында сөйлеуді дамытудың кіріктірілген модельдерін қолдану, педагогтардың цифрлық сауаттылығын арттыру және сапалы цифрлық контентпен қамтамасыз ету — басты міндеттердің бірі ретінде қарастырылуы тиіс.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қалиева С. «Цифрлық технология және тіл дамыту». — Нұр-Сұлтан: Білім, 2021. Мақалада пайдаланылған беттер: 45–48-беттер
2. Vygotsky, L. S. Thought and Language. — MIT Press, 1986. — 168 p. Used pages in article: pp. 102–105
3. Жунусова А. «Кіріктірілген оқыту әдістері мектепке дейінгі білім беруде». // Педагогика және психология журналы, 2022, №4.
Мақалада пайдаланылған беттер: 15–18-беттер
4. UNESCO. Digital Learning for Early Childhood Education. — 2021. Used pages in article: pp. 10–13.
5. Жиенбаева С.Н, Адамова М.Е Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу онтогенезінің мәселелері: тәсілдері мен шешімдері // Қазақстан Республикасында мемлекеттік тілді оқытудың жүйесі: деңгейлері мен сатылары. Конференция, семинар-кеңес материалдарының жинағы. — Алматы, 2024. — 394 б.

ИНТЕГРАЦИЯ ПРОЕКТНОГО ОБУЧЕНИЯ И ЦИФРОВЫХ РЕСУРСОВ: КАК ДЕТИ УЧАТСЯ ГОВОРИТЬ, ИССЛЕДОВАТЬ И РАССКАЗЫВАТЬ

Есенбаева Раушан Маратовна

магистрант КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

E-mail: raudan78@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические возможности цифровых ресурсов в проектной деятельности дошкольников. Приведены конкретные практики и доказана их эффективность для речевого и познавательного развития.

Ключевые слова. Проектное обучение, цифровые ресурсы, дошкольное образование, развитие речи, STEAM, исследование, рассказ.

Современное дошкольное образование предъявляет к педагогическому процессу новые, усложнённые требования. Сегодня от педагогов ожидается не только формирование базовых знаний и умений у детей, но и создание таких условий, при которых ребёнок становится активным участником образовательной среды. В центре внимания находятся не просто усвоение информации, а развитие личности ребёнка как самостоятельного мыслителя, исследователя, коммуникатора и рассказчика, способного осмысленно взаимодействовать с окружающим миром, задавать вопросы, формулировать гипотезы и делиться результатами своих наблюдений.

Особое значение в этом контексте приобретает проектное обучение — технология, которая направлена на активное включение ребёнка в познавательную деятельность через решение реальных задач и участие в коллективных проектах. Проектная деятельность, организованная в соответствии с возрастными возможностями дошкольников, способствует развитию таких ключевых компетенций, как умение сотрудничать, аргументированно высказываться, слушать и слышать других, анализировать информацию и делать выводы.

В последние годы эта технология успешно сочетается с цифровыми инструментами, что значительно расширяет возможности педагогов и детей. Интеграция цифровых ресурсов — таких как интерактивные презентации, аудиовизуальные материалы, QR-коды, мультимедийные книги и онлайн-приложения — делает процесс проектной работы более наглядным, интерактивным и привлекательным для детей. Использование цифровых технологий не только усиливает мотивацию дошкольников, но и позволяет создать условия для более глубокого погружения в содержание проекта.

Согласно ГОСО ДООиВ РК, основным направлением образовательной работы является развитие у ребёнка физических, коммуникативных, интеллектуальных, творческих и социально-эмоциональных навыков [1]. Проектная деятельность позволяет объединить эти навыки в практикоориентированной форме: дети вместе с воспитателем формулируют проблему, обсуждают пути её решения, собирают информацию и представляют результаты. Если в эту структуру интегрировать цифровые ресурсы (интерактивные доски, аудиозаписи, приложения), то усиливается не только визуализация, но и речевая активность детей.

Как отмечают Atay-Turhan и соавт., одним из ключевых компонентов современной дошкольной подготовки является формирование способности детей «объяснять, делиться, пересказывать» в условиях совместного действия [2, с.347]. Использование цифровых средств усиливает мотивацию ребёнка рассказывать и осмысливать. Например, в проектах, где дети исследуют природу или быт, цифровые ресурсы позволяют: делать фото, записывать аудиоотчёты, сравнивать результаты, делать мини-презентации. Такой опыт способствует не только развитию связной речи, но и формированию исследовательской культуры. Это подтверждается исследованиями Öztürk & Yalçın, где показано, что STEAM-подходы (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics), интегрированные в дошкольное обучение, повышают речевую и командную активность [3, с.128].

Важно отметить, что цифровые средства в проектном обучении должны использоваться как инструмент для выстраивания диалога между детьми и взрослыми, а не как замена живой речи.

Примеры эффективной цифровой интеграции — создание цифровых книг рассказов, запись интервью детей, QR-коды с рассказами родителей. Так, создание цифровых книг рассказов с использованием интерактивных платформ, например, FlipHTML5, позволяет детям участвовать в оформлении мультимедийных историй, дополняя их голосовыми комментариями и изображениями. Это стимулирует развитие навыков пересказа, логического построения текста и творческого выражения. Дети могут не только читать, но и озвучивать собственные истории, что усиливает мотивацию к речевой активности.

Другим важным направлением является запись интервью с детьми. Подобные практики позволяют фиксировать высказывания дошкольников по актуальным темам, помогая им формулировать мысли и делиться личным опытом. Примером может служить проект, в рамках которого дети делились своими мечтами, переживаниями и впечатлениями, что активизировало их эмоционально-речевую сферу. Особый интерес представляет использование QR-кодов с озвученными родителями сказками или рассказами. В проектах, подобных «Читаем вместе» (детский сад № 91, Якутск) [4], «Мамин голос» (ясли-сад № 102, Алматы) родители записывают аудиоверсии рассказов и сказок, которые затем кодируются и размещаются на плакатах или в альбомах. Дети, прослушивая рассказы родных, получают не только речевой стимул, но и эмоциональную поддержку, что способствует развитию интереса к чтению и умению пересказывать, а также проходят адаптационный период в дошкольной организации в легкой форме.

Дополнительную аргументацию в пользу интеграции проектной и цифровой деятельности предоставляет Аманжолова Э.Н. По её мнению, «применение STEAM в дошкольном

образовании позволяет детям в игровой форме осваивать базовые научные понятия, развивая креативность и способность решать проблемы» [5, с. 97]. Кроме того, автор подчёркивает, что цифровые технологии усиливают междисциплинарное мышление и командную работу, а интеграция таких ресурсов как робототехника и интерактивные проекты становится эффективным способом повышения речевой и познавательной активности.

Эффективное внедрение проектного обучения в дошкольную среду возможно только при комплексной поддержке педагогов и родителей. Проекты в дошкольной среде становятся эффективными тогда, когда ребёнок обсуждает результаты своих наблюдений с родителями, задаёт вопросы и получает отклик, тем самым формируя устойчивую мотивацию к речевому и познавательному самовыражению. Участие семьи формирует у детей чувство уверенности в коммуникации и открытости в выражении идей, что напрямую влияет на когнитивное и социальное развитие ребёнка в условиях цифровизации и проектного обучения.

Таким образом, проектное обучение в сочетании с цифровыми технологиями становится мощным инструментом для формирования речевых, познавательных и коммуникативных навыков у детей дошкольного возраста. Этот подход позволяет объединить традиционные ценности дошкольного образования с инновационными формами и средствами, формируя у ребёнка опыт самостоятельного открытия, взаимодействия и рассказа.

Список использованной литературы

1. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан, утверждён приказом Министра просвещения РК от 3 августа 2022 года № 348. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200038715>
2. Atay-Turhan, T., Koc, Y., Isiksal, M., & Isiksal, H. (2009). The new Turkish early childhood teacher education curriculum: A brief outlook. *Asia Pacific Education Review*, 10(3), 345–356.
3. Öztürk, M., & Yalçın, V. (2020). The effect of STEAM activities on preschool children's collaborative and verbal skills. *International Journal of Early Childhood Education Research*, 12(3), 122–135.
4. Назарова Р.Г., Бакарова Р.В. Проект «Читаем вместе»: стимулирование чтения в семье и детском саду // Международный педагогический портал. – Эл № ФС 77 – 88824. – Лицензия № 9757-л. – 2024. – URL: https://ds14-ros.edu.yar.ru/yarmarka_22/proekt_1_.pdf (дата обращения: 15.05.2025).
5. Аманжолова Ә.Н., Akman B. (2022). Развитие познавательных навыков дошкольников через STEAM-образование в Казахстане и Турции. *Педагогические науки / Pedagogical Sciences*. ОФ “Международный научно-исследовательский центр “Endless Light in Science”.

РЕЧЬ ДОШКОЛЬНИКА В ЦИФРОВОЙ СРЕДЕ: ИНТЕГРАЦИЯ, ТРУДНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Третьяк Наталья Юрьевна

Методист ГККП Детский сад №4 «Арман», Степногорск, Казахстан

E-mail: armandetskiisad@yandex.kz

Аннотация. Автор раскрывает специфику взаимодействия между цифровыми технологиями и традиционным процессом формирования речевых навыков, акцентируя внимание на проблемных аспектах интеграции цифровых инструментов в повседневную практику детских садов.

Рассмотрены современные образовательные концепции, такие как STEAM-подход и мульт - студия, позволяющие гармонично интегрировать различные дисциплины (науку, технологию, инженерию, искусство и математику) для повышения эффективности обучения дошкольников. Обосновывается необходимость осмысленного подхода к выбору цифровых ресурсов, обеспечивающих оптимальное сочетание игрового и образовательного компонентов.

Ключевые слова. Формирование речевых навыков, проблемы интеграции, цифровые инструменты, STEAM-подход, мульт - студия

Развитие речи - один из ключевых аспектов формирования личности ребенка дошкольного возраста. Сегодня, в эпоху цифровых технологий, дети сталкиваются с огромным количеством экранного времени и информационных потоков, что существенно влияет на процессы коммуникации и когнитивного развития.

Современные исследования показывают значительное увеличение числа случаев задержки речевого развития среди дошкольников. По данным Министерства образования Республики Казахстан, около 18% детей имеют признаки нарушения речевой деятельности, что является серьезным фактором риска дальнейшего успешного обучения и социализации. [1, с. 214].

Еще одной проблемой является недостаточное внимание со стороны взрослых к вопросам развития речи. Многие родители считают, что речь развивается естественным образом, без специальных усилий. Это заблуждение ведет к отсутствию целенаправленной работы над развитием речи, что особенно важно в современном мире, насыщенном цифровыми технологиями.

Педагогические учреждения также испытывают трудности в адаптации традиционных методик к новым условиям. Несмотря на наличие современных подходов, многие педагоги продолжают применять устаревшие методы, не учитывая особенности восприятия информации детьми нового поколения. [2, с. 265].

Современные дети растут в мире, насыщенном цифровыми устройствами и интерактивными средами. Это открывает новые возможности для коммуникации и взаимодействия, однако создает ряд проблем:

Проблема №1: Перегрузка информацией

Цифровые устройства предоставляют доступ к огромному количеству информации, которую ребенок не всегда способен осмыслить и правильно интерпретировать. Недостаточное развитие критического мышления и умения анализировать информацию может привести к когнитивным перегрузкам и снижению качества общения.

Проблема №2: Замещение живого общения виртуальным взаимодействием

Использование гаджетов и онлайн-платформ нередко вытесняет живое общение между детьми и взрослыми. Цифровые устройства, такие как смартфоны и планшеты, часто используются родителями как способ занять ребенка. Однако чрезмерная зависимость от гаджетов негативно сказывается на формировании коммуникативных навыков и развитии активной речи. Отсутствие непосредственного контакта негативно сказывается на развитии эмоциональной сферы ребенка и формировании социальных навыков. Дети теряют способность выражать свои мысли словами, предпочитая визуальные стимулы аудиальным и вербальным взаимодействиям.

Проблема №3: Недостаточная адаптация образовательных методик

Многие образовательные программы не успевают адаптироваться к новым условиям цифровой среды. Педагогические технологии зачастую отстают от реальных потребностей современных детей, что снижает эффективность образовательного процесса. [3, с. 267].

Для разработки эффективных педагогических технологий требуются значительные финансовые вложения, квалифицированные специалисты и современное оборудование. Школы и детские сады часто не располагают необходимыми ресурсами для быстрой адаптации учебных материалов и практик. Взрослые преподаватели, выросшие в другой информационной реальности, иногда испытывают сложности с пониманием особенностей восприятия информации современным ребенком. Например, ребенок привык получать знания визуально, быстро переключаясь между разными источниками информации, тогда как учитель склонен полагаться на устные объяснения и бумажные учебники.

Для успешного преодоления указанных трудностей предлагается внедрение инновационных подходов и методов, учитывающих особенности детского восприятия и развития в цифровом обществе:

- использование STEAM-технологий и организация мульт - студии (данные технологии объединяют науки (Science), технологии (Technology), инженерию (Engineering), искусство (Art) и математику (Mathematics) [4, с. 311].

Как STEAM-технологии и мульт - студия способствуют развитию речи?

1. Развитие когнитивных функций

Через исследования и эксперименты дети расширяют кругозор, познают мир вокруг себя и учатся выражать свои мысли словами. Например, проводя опыты с водой или песком, ребенок учится описывать ощущения, свойства материалов и рассказывать о результатах экспериментов. Выбирая персонажей для мультфильма, ребенок учится объяснить свой выбор.

2. Увеличение активного словаря

Во время занятий сталкиваются с новыми понятиями, такими как «материал», «текстура», «процесс», «сценарий», «озвучивание». Регулярное повторение новых терминов развивает активный словарь ребенка.

3. Формирование связной речи

Игры и задания по созданию конструкций (например, башни из кубиков или роботов из деталей конструктора LEGO, декораций для мультфильма) требуют обсуждения идей, планирования действий и объяснения своего выбора. Дети начинают формулировать полные предложения и рассуждать вслух.

4. Стимулирование воображения и творчества

Занятия искусством помогают детям выразить эмоции и впечатления, развивая умение создавать собственные истории и рассказы. Рисование, лепка, аппликация активизируют образное мышление и влияют на расширение творческих способностей, что также отражается на развитии выразительной речи.

5. Обучение работе в команде

Совместные проекты в группах позволяют ребенку учиться вести диалог, обсуждать идеи, договариваться и аргументированно отстаивать свою точку зрения. Всё это способствует совершенствованию коммуникативных навыков.

Перспективы дальнейшего развития процессов интеграции навыков в образовательную среду связаны с несколькими ключевыми аспектами:

1. Повышение квалификации педагогов: Необходимость подготовки специалистов, владеющих современными технологиями и методиками работы с цифровыми ресурсами.

2. Формирование медиакультуры: Важность воспитания грамотного отношения к использованию информационных ресурсов и форматов общения.

3. Разработка единых стандартов оценки эффективности цифровых инструментов в образовательной деятельности. [5, с. 116].

Таким образом, интеграция навыков в процессе развития речи дошкольников требует комплексного подхода, включающего инновационные методики, современные технологии и активное участие всех заинтересованных сторон. Только таким образом можно обеспечить гармоничное развитие личности ребенка в условиях стремительно меняющегося мира.

Список использованной литературы

1. Абдыхалыкова Г.К. Формирование готовности педагогов к использованию современных информационных технологий в образовательных учреждениях Казахстана № 3 (53), 2019. С. 213–218.
2. Акмұхамбетова Ж.А. Возможности ИКТ в формировании грамотности дошкольников, 2020 г. С. 265–276.
3. Байгелова Г.Е. Информационные технологии в образовании детей дошкольного возраста: опыт внедрения в детских садах Республики Казахстан, 2020. С. 146–149.
4. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. ИНТОР, 2019. 304с.
5. Джумагалиева Г.Т. Актуальные проблемы информатизации системы дошкольного образования Казахстана, 2019. С. 114–121.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА МУЛЬТСТУДИЯНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Муханбеткалиева Жанат

Меңгеруші, бірінші санатты басшы, «Бегім ана» бөбекжай-бақшасы, Қызылорда,
Қазақстан

Аңдатпа. Қазіргі таңда цифрландыру жағдайында бөбекжай бақшада тәрбиеші инновациялық технологияларды енгізу арқылы оқыт-тәрбиелеу үрдісін ұйымдастыра алуы, бүлдіршіндерге білім берудің тиімді мүмкіндіктері мен жолдарын дағдыларын кіріктіре отырып, пайдалану маңызды мәселе болып табылады. Осыған орай баланың даралығы мен субъективтілігін, эмоционалдық, коммуникативтік танымдық дағдыларды дамытуды қолдауға бағдарланған кедергісіз, қауіпсіз жайлы дамытушы орта трансформацияланатын ойындар аймақтары құрылды.

Кілт сөздер. Анимация, қиял, кейіпкер, сюжет/оқиға желісі, ертегі, дыбыстау, сахна.

Егеменді еліміздің болашағы жас жеткіншектердің білім дәрежесінің тереңдігімен өлшенеді. Қазіргі заманғы білім беру әлеуметтік құрылымының маңызды элементтерінің біріне айналды. Адамның жеке басын қалыптастыру негізі мектепке дейінгі ұйымда қаланатыны белгілі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында мектепке дейінгі ұйымда балалардың тіршілік әрекетін ұйымдастыру – балалардың жас ерекшеліктерін ескеріп, олардың физикалық, адамгершілік және зияткерлік дамуы үшін уақытты үйлесімді бөлу және қолайлы жағдайларды жасау керек делінген.

Балабақшадан бастап балаларға білімнің қыры мен сырын жетік таныту, қабілеттерін шыңдау адамгершілік қасиеттерін дарытып, толыққанды етіп тәрбиелеу – біздің міндетіміз болмақ. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделінің мақсатында айтылғандай дені сау, дербес білуге құмар, көпшіл, сын тұрғысынан ойлайтын балаларды қалыптастырумен әлеуметтендіруге бағытталған тәрбиелеу мен оқыту жүйесін өзгерту арқылы мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамытудың бағыттары мен қағидаттарын айқындауда балабақшаның алар орны ерекше. Сондықтан да балабақшадан бастап балалардың жан-жақты дамуына басты назар аударылуы керек. Талабы мен таланты, бағы мен бабы қатар жүретін дарынды балалардың мәдени кеңістігін қалыптастыру, адамгершілікке, отансүйгіштікке тәрбиелеу.

Балабақша қабырғасында тәрбиеші суретке қарап әңгіме құрауды, әсер алған оқиғаларды айтып беруді, қиялында жаңа бейнелерді жасауға үйретеді. Баланың көркемдікті сезінуге талғамы пайда болып, рухани күші дамиды. Қазіргі кездегі эстетикалық тәрбиенің міндеттерін шешу үшін халықтың осы уақытқа дейінгі жинаған мол тәжірибесін меңгеру қажет. Халық әрдайым әсемдікті іздеуін қолдан жасады, оны өмірге, тұрмыста, еңбекте бекітуге тырысты. Оны халқымыздың үй жиназдарын жасауынан және оны әсемдікті сезінуге тәрбие құралы ретінде пайдалануынан көруге болады.

Балабақша тәрбиешілері эстетикалық тәрбиені кітап оқу, ән тыңдау, бейнелеу өнері мен театр, кино т.б. өнер түрлері арқылы көркем өнерге тарту, тағы басқа да жолдармен жүргізуге болатынын біліп қана қоймай, оны қалай жүзеге асыру тәсілдерін жан-жақты меңгеріп, жетілдіруі тиіс. Тәрбиеші эстетикалық тәрбиені балаларға өнер түрлерін меңгерту арқылы жүзеге асырады.

Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделінде: «Мектепке дейінгі ұйымдар вариативтік жеке бейімделген бағдарламаларды оқытудың әртүрлі әдістемелері мен технологияларын, білім беру процесін ұйымдастырудың нысандарын, әдістерін, тәсілдерін пайдаланады, баланың даралағы мен субъективтілігін, өмірлік қажетті физикалық, әлеуметтік, эмоционалдық, коммуникативтік, танымдық дағдыларды дамытуды қолдауға бағдарланған кедергісіз дамытушы ортаны, трансформацияланатын ойындар мен тақырыптық аймақтарды құрады»- делінген [1, 9-б.].

Осы орайда бөбекжай- бақшаның педагог мамандары баланы эстетикалық тәрбиелеуді тиімді әдіс-тәсілін іздеп тапты. Бұл әдіс балаларға өте ұнайды, әрі жұмыс жасауға да өте ыңғайлы және заманауи талаптарға сай, баланың қиялын, ойлауын, сөздік қорын және т.б. қабілеттерін ашып баланы дамытуға көмектеседі. Ол әрине мультипликация.

Мультипликация – термині латынның «multiplicatio» сөзінен аударғанда «үлкею», «көбею», «еселене түсу», ал ағылшын тілінде – «жандандыру» деген мағынаны білдіреді [2, 121-б.].

Мультипликациялық фильм ісінің белгілі 4 тәсілі бар:

Біріншісі – суреттер (графикалық мультипликация)

Екіншісі – қуыршақтар (көлемді мультипликация)

Үшіншісі – жалпақ, жұқа қуыршақтар (жазық пішінге салып қиылған) пішінінде пайдаланылады.

Төртіншісі – ермексаздармен [3, 90 -б.].

Балалардың шығармашылығын дамыту әдісін іздеу барысында, қолжетімді цифрлық технологиялардың арқасында, балалардың жеке анимациялық фильмін жасап шығаруға болады. Балабақшада ермексазбен жасалған анимация түрін дамыту қолға алынуда. Бұл баланың қиялын, сөйлеуін, ойын, логикасын ғана емес ұсақ қол моторикасын да дамытады.

Ол өзінің қолжетілімділігімен, қайталанбастығымен мектепке дейінгі жастағы балалар ересек адамдардың қызығушылықтарын барынша жақындастыра алады. Оның көмегімен ойын іс-әрекеттерін қызықты сәтке толы етіп өткізе алады. Баланың түрлі қабілеттерін, яғни қиялын, ойлауын, сөздік қорын және т.б. қабілеттерін ашып баланы дамытуға көмектеседі

Жұмыс жасау аясында балалар анимациялық фильм жасау дағдысын нығайтуға мүмкіндік алады, олардың құрылымы мен мүмкіндіктерімен, шығармашылық жұмыстардың техникасын, компьютер мен жұмыс камерасымен танысады және алғашқы «мультипликатор» қасиеттерін меңгереді. Ең бастысы балалар өздерінің құрдастарымен және ересектермен бір ұжымда жұмыс жасауды үйренеді, сценарий құрастырып «режиссер», түсіру алаңын дайындап «безендіруші», дайын бейнелерді қозғап, түсіру арқылы «оператор», дайын болған жұмыс нәтижесін көру арқылы «көрермен» болады.

Қазіргі әлемде білімге деген көзқарас балалар өмір сүріп, өсіп жатқан, жылдам өзгеріп отыратын болмыспен бірге өзгеруде. Білімді баланың туылған сәтінен бастап өмір бойы жалғасатын процесс ретінде қарау білім беру процесін ұйымдастырудың икемді стандарттарын қабылдауды қажет етеді. Балалар көп уақытын білім беру ұйымдарында өткізеді, бұл балалардың мәдени және эстетикалық, этникалық әртүрлілікке құрмет көрсетілген үйлесімді, мейірімді, дамытушы әділ ортада балалық шағын өткізуі үшін жағдайлар жасаудың маңыздылығын түсінуге әкеледі. Бала өзінің әлем жайлы жеке түсінігін қалыптастыру құқығы мен мүмкіндігі бар оқу қызметіне белсенді қатысушы ретінде сезінуі тиіс.

Материалдық қажеттілік.

Бағдарламаны табысты іске асыру үшін мынадай материалдық-техникалық жағдайлар қажет:

1. Құжат- камера
2. Компьютер
3. Бағдарламалық жасақтама(windows movie maker, киностудия windows live)
4. Кеңсе жарақтары (жүн, пластилин, қайшы, жүн мата, картон, сым, велкро, желім).
5. Жақын қашықтықтағы видеопроектор;
6. Акт;
7. Белсенді динамик жүйесі;
8. Микрофон;
9. Үстел, орындық.

Бағдарламаның кезеңдері:

Бірінші кезең- ұйымдастырушылық

Инновацияларды енгізу мен қабылдауды қамтамасыз ету үшін барлық қажетті жағдайларды жасауды қамтиды.

Екінші кезең- практикалық.

Өнімді жасау (мультфильм).

Мультипликацияны құрудың этаптары:

1. Болашақ фильмді іздеу.
2. Сценарии құру
3. Кейіпкерлерді ойлап жасау және дайындау
4. Түсірім алаңын дайындау, әрлеу
5. Дыбыстық жазба жасау
6. Кадрларды монтаждау
7. Фильмді бірге көру және оны талқылау.

Үшінші кезең- қорытынды

Балабақшада авторлық анимациялық фильмдерді презентациялау, таныстыру, аймақтық әдістемелік бірлестіктерде жұмыс тәжірибесін жинақтау, youtube желісіне салу.

Мектепке дейінгі ұйымда баланың дамытушы, танымдық қызығушылықтары мен білуге құмарлығы, дербестілігі, жеке ерекшеліктерімен қажеттіліктері ескеріліп, әділ ортада балалық шағын өткізуі үшін тиісті жағдайлар жасалу керек. Цифрлық технологияның оңтайлы дағдыларын үйрету арқылы жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастырумыз қажет.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы №137 қаулысы.
2. Асени С. В. Волшебники экрана: Восьмое искусство. Своеобразие синтеза 3d-master.org.
3. Александр Раппапорт. Жест и пространство в искусстве мультипликации // Проблема синтеза в художественной культуре / Отв. ред. Б. В. Раушенбах — М.: Наука, 1985.
4. Гарольд Уайтэкер, Джонс Халас. Тайминг в анимации. — М.: Магазин искусств, 2001.
5. Harold Whitaker, John Halas. Timing for animation. — London: Focal Press, 1990. — ISBN 0-240-51310-X.
6. Киноведческие записки. — 2001. — № 52. Номер, посвященный анимации. Содержание.
7. Кривуля Н. Г. Аниматология: Эволюция мировых аниматографий. В 2-х томах. — М.2012
8. <http://balalaralemi.kz/article/4392/Qasyq-pen-Aiyr#.W6mjsnszaM8>
9. Анимационное кино. Большая российская энциклопедия - электронная версия. bigenc.ru. Проверено 19 августа 2018.
10. Е.К.Сензенко. Так оживают мультфильмы (англ.). программа «Сегодня», НТВ (13 апреля 2009). Проверено 19 августа 2018.
11. Кто заставил танцевать кукол? Телеканал «100 ТВ», 6 марта 2009. Сенсация в мире кино: найден первый русский мультфильм.

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРЫН КІРІКТІРУ

Бейсенова Жұлдыз Болатовна

Тәрбиеші, № 54 «Нұр-Ай» балабақшасы, Астана, Қазақстан

E-mail: Zhuldyz.beisenova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада цифрлық технологияларды қолдана отырып, мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік дағдыларын кіріктіру жолдары қарастырылады. Ақылды тақта, мобильді қосымшалар, анимациялық бейнелер мен интерактивті ойындар арқылы балалардың тыңдалым, айтылым, түсіну және байланыстырып сөйлеу қабілеттерін дамыту әдістері сипатталады. Цифрлық ресурстарды тиімді пайдалану тілдік орта қалыптастырып, балалардың сөйлеу белсенділігін арттыруға ықпал ететіні жазылған.

Кілт сөздер. мектепке дейінгі білім, тілдік дағдылар, цифрлық технологиялар, ақылды тақта, интерактивті оқыту, мобильді қосымшалар, тіл дамыту, байланыстырып сөйлеу.

Тіл, тіл мәдениеті, оны игеру әр балада әртүрлі жеке ерекшелікке сай біртіндеп дами бастайды. Баланың тілі денсаулығында ақауы болмаса бір жасында да, төрт жасында да шығуы мүмкін. «Бала тілі бал» деп, айтқан дана халқымыз, баланың дұрыс сөйлеуін қадағалап отырған. Тіл – ұлттың тірегі, адамның жан дүниесін көрсететін айна десе артық емес. Тіл – дүниені танудың кілті. Демек, әр халықтың өз мәдениеті бар десек, сол мәдениеттің ажырамас бөлігі осы тіл болып саналады. Сондықтан ел мәдениетінің жоғары болуы тілдің ұшқырлығында. Бүгінде қазақ тілінің коммуникациялық әлеуетін күшейтуге байланысты өнімді жобалар жүзеге асып келеді. Осы орайда тілдің қолданыс аясын кеңейту, қазақ тілін ғылым мен білім тіліне айналдыру, цифрлы кеңістіктегі рөлін арттыру сияқты маңызды мәселелерге назар аударатынымыз анық.

Сондықтан да Президент Қасым-Жомарт Тоқаев қазақ тілінің қолдану аясын кеңейте түсу мемлекеттік саясаттың басты бағыты болып қала беретінін мәлімдейді. "Қазақ тілі бизнестің, ғылым мен техниканың тіліне айнала бастады. Бұл үрдісті одан әрі дамытудың ең тиімді әрі төте жолы – ағартушылық, экономиканы дамыту үшін "Креативті индустрияның" мән-маңызы зор, бұл мемлекеттік тілдің болашағы үшін де өте маңызды екенін айта келе, "Қазақ тілін дамытамыз десек, қазіргі заманғы әдіс-тәсілдерді барынша тиімді пайдаланған дұрыс", - деп санайды мемлекет басшысы [1]

Балабақшадағы баланың білімге, тәрбиеге қатысты бүгінгі сұранысы айтарлықтай орынды. Десек те, кей мектепке дейінгі білім беру мекемелеріндегі әдістемелік-материалдық жетіспеушілік пен педагогтардың сандық сауаттылығының төмендігі, заман талабына сай болашақты тәрбиелеп жатыр ма деген мәселені де тудырады. Бірақ, әлемдік кеңістік ғаламторға байланғалы, адамзаттың міндеті тек артта қалып қоймай, даму, өсу.

Сондықтан өзгеріске толы заман талабы педагогтер қауымына өзгермелі заманауи мәселелерге сай баланың алған білімі мен игерген дағдыларын болашағында қолдана алатындай әр салада қызмет жасай алатын әмбебап бола алуында. Ал баланың сан қырлы болып өсуі отбасынан басталса, балабақшамен, мектеппен ұштала түседі.

Тілді игеру арқылы бала жан-жағымен танысады, қарым-қатынасқа түседі. Бала тілінің шұрайлы, көркем болуы ортасына, тәрбиеленіп отырған отбасына байланысты. Тіл тек сөйлеу құралы болып қана қоймай, баланың бар мүмкіндігін, баланың бар қабілетін ашатындай етіп дамыту керек, сөйлеп үйрету керек [2, 9-б.]

Бүгінгі білім беру аймағы үлкен үдерісті басынан кешуде. Ғаламтор жайлаған әлеуметтік-экономикалық сұраныс білім саласын жай қалдырған жоқ. Жаппай желілік білім беру, жасанды интеллект, цифрлық сауаттылық кеңінен орын алуда. Дәстүрлі білім беру жүйесі білім берудің жаңа технологияларымен алмасып толассыз өзгерістерге, кедергілерге кездесуде. Осы өзгерістер педагог қауымының білім деңгейін көтеруге итермелеуде.

Қазіргі білім беру жүйесіне цифрландыру ісі белсенді түрде енгізіліп жатыр. Бұл, әрине мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда жаңа мүмкіндіктерді ашуда. Цифрлық технологиялар арқылы балалардың тыңдалым, айтылым, түсінім және байланыстырып сөйлеу дағдыларын кешенді түрде дамыту – уақыт талабына айналды.

Мектеп жасына дейінгі баланың тілін дамытуда тиімді әдістердің бірі – дағдыларды кіріктіру (интеграциялау). Бұл тәсілде әртүрлі тілдік дағдылар бір мезгілде, өзара байланысты түрде қалыптасады. Цифрлық технологиялар мұндай кіріктіруді оңтайлы, ұтымды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Барлық дерлік балабақшаларда ақылды тақтаны қолдану белсендірілген. Ақылды тақта арқылы интерактивті тапсырмалар орындау баланың қызығушылығын оятады. Балалардағы сөздік қорды байытуға арналған суретті жұмбақтар, дыбыстар мен әріптерді сәйкестендіру ойындары, қысқа мультфильмдерден кейін сұрақ-жауап түрінде диалог құру т.б. қолданылуда. Мобильді қосымшалар және "Balapan", "BilimLand", "Күнделік", "LearningApps" секілді онлайн платформалар арқылы балаларда тыңдау арқылы сөздерді түсіну, сурет бойынша әңгіме құрастыру, сөздерді дұрыс дыбыстау және сөйлем құрастыру жаттығулары және т.б. тәсілдер күн санап түрленіп, баланың тілдік құзыреттілігін арттыруға сеп болуда. QR-код технологиясы арқылы тапсырмалар беру, тыңдалым мен айтылым дағдысын кіріктірудің тиімді әдісі. Анимациялық және бейне материалдар арқылы тілдік орта құруда балаларға арналған қысқаметражды анимациялық бейнелерді талдау – байланыстырып сөйлеу, сұрақ қою, жауап беру дағдыларын дамытуда таптырмас әдістемелік құралға айналды. Ал, интерактивті ойындар мен виртуалды сахна арқылы тіл дамытуда театрландырылған қойылымдарды виртуалды ортада жасау балалардың тілін, шығармашылығын және коммуникативтік қабілетін қатар дамытуда қолдануға болады.

Филология ғылымдарының докторы, профессор Бағдан Момынова: «Тілдік қолданысты кеңейту бала танымын қазақша қалыптастыруға көңілді көбірек бөлуден басталады. Ол үшін балалар қызығатын телебағдарламалардан бөлек, түрлі қызылықты ойын бағдарламаларын ұсыну керек. Балаларға арналған мультфильмдерді тек қазақ ертегілеріне ғана негіздегеннен гөрі, адамгершілік құндылықтарды түсіндіретін аса сауатты аударма мультфильмдермен

толықтыру қажеттігі тұр» дейді. Демек, отандық цифрлы платформалардың бағытының да ұлттық құндылыққа сай болуы, өскелең ұрпаққа қазақи тәрбие беретін мультимедиялық бағдарламалар дайындау қазіргі заман қажеттілігі. Қарап отырсаң қазақ балаларына арналған цифрлық сауаттылыққа кіріктірілген платформалар жоқ десе де болады. Балалар ғаламтормен, желілік ақпаратпен өсіп жатыр десек, олардың жағдайын, дұрыс контенттерді қарауын қаласақ, әрине қазақи нақышпен бағдарламалардың көбірек болуын қамтамасыз ету керекпіз.

Цифрлық технологиялар арқылы тілдік дағдыларды кіріктіру мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда үлкен мүмкіндіктер береді. Интерактивті, көрнекі әрі қызықты цифрлық құралдар балалардың танымдық қызығушылығын арттырып, сөйлеу белсенділігін қалыптастырады. Мұндай заманауи тәсілдер педагогтардың кәсіби шеберлігін арттырып, білім беру үрдісінің сапасын жаңа деңгейге көтереді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақ тілі бизнестің, ғылым мен техниканың тіліне айнала бастады – президент - 15.03.2024, Sputnik Қазақстан
2. Байжунусова Г.К, . Сатынская А.К Мектеп жасына дейінгі балалардың көркем әдебиет арқылы тілдерін дамыту// Вестник Инновационного Евразийского университета. 2017. № 3 ISSN 1729-536X
3. Струнина Е.М., Ушакова О.С. Влияние словарной работы на связность речи II Дошкольное воспитание. — 1981. — № 2.

БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУДА ЦИФРЛЫҚ ӘЛЕМ МЕН ШЫНАЙЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ТЕПЕ-ТЕНДІГІ

Мазаржанова Жазира Даулеткановна

Панфилов ауданы, Нұркент қалашығы

МКҚК «Арай» балабақшасы

Педагог-модератор

Аңдатпа. Мақалада қазіргі білім беру кеңістігінде балалардың сөйлеу тілін дамыту мәселесі қарастырылады. Автор цифрлық технологиялардың артықшылықтарымен қатар, олардың баланың шынайы қарым-қатынас жасау дағдысына әсерін саралайды. М.Монтессори педагогикасы, диалогтік коммуникация, TRIZ әдісі мен ертегі терапиясы секілді тиімді әдістерді талдай отырып, баланың тілдік ортасын байыту жолдары ұсынылады. Зерттеуде баланың сөйлеу дағдысын дамытуда цифрлық құралдарды тірі қарым-қатынаспен үйлестірудің маңыздылығы айқындалады. Мақала педагогтер мен ата-аналарға арналған практикалық ұсыныстарға негізделген.

Кілт сөздер. Сөйлеу дағдысы, цифрлық технология, қарым-қатынас, тілдік орта, Монтессори педагогикасы, ертегі терапиясы, TRIZ әдісі, диалогтік оқыту,

Бүгінгі таңдағы білім беру кеңістігі баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз етуді көздейді. Бұл үдерісте сөйлеу тілі мен коммуникативтік қабілет алдыңғы қатарға шығуда. Алайда цифрлық технологиялар кеңінен таралған ХХІ ғасырда балалардың шынайы тілдік қарым-қатынас мүмкіндігі шектеліп бара жатқаны жасырын емес. Осы тұста маңызды мәселе туындайды: баланың сөйлеуін дамытуда цифрлық әлем мен бетпе-бет қарым-қатынас арасындағы тепе-теңдікті қалай сақтауға болады?

Сөйлеу дегеніміз адамның ойлау, сезіну, өзін білдіру және қоғамдық ортада өмір сүру қабілетінің басты көрінісі. Ерте жастан басталатын тілдік орта мен шынайы қарым-қатынас баланың сөздік қорын байытып, ойын жүйелеуге, эмоциясын жеткізуге үйретеді. Ата-анамен, тәрбиешімен немесе құрдастарымен күнделікті әңгімелесу сөйлеудің табиғи дамуына ықпал етеді. Цифрлық құралдар болса қазіргі баланың өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Интерактивті кітаптар, мультфильмдер, дыбыстық ойындар мен оқу платформалары баланың тілді меңгеруіне белгілі бір деңгейде көмектеседі. Олар арқылы бала жаңа сөздер үйренеді,

тыңдау дағдысын дамытады, визуалды және аудиалды ақпаратты қатар қабылдайды. Алайда, мұндай ресурстардың шектен тыс пайдаланылуы тілдік пассивтілікке, эмоционалдық оқшаулануға, біржақты қабылдауға әкелуі мүмкін. Экранмен ұзақ уақыт байланыс шынайы диалогтық сөйлеуді, ым-ишара, интонация, сөйлеу мәнері секілді вербалды және вербалсыз қарым-қатынас элементтерін дамытуға кері әсер етеді. Бала тілін дамытудың ең тиімді жолы шынайы, тікелей қарым-қатынас болып саналады. Бұл «тірі сөздің» күшімен жүретін, сезім мен ой алмасатын орта болуы керек. Мысалы, ересектердің баламен ашық сөйлесуі, сұрақ-жауап арқылы диалог құруы, ертегі айту, пікірлесу, рөлдік ойындар ұйымдастыруы секілді әрекеттер баланың тілдік қорын белсенді түрде дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, тілдік қарым-қатынас барысында бала өзін тыңдата білуді, тыңдауды, эмоцияны жеткізуді, пікір білдіруді үйренеді. Мұндай дағдылар болашақ тұлғаның әлеуметтік, зияткерлік дамуына тікелей әсер етеді.[1]

М.Монтессори педагогикасында баланың жеке дамуы мен еркін таңдау құқығына ерекше мән беріледі. Бұл жүйе баланы пассивті тыңдаушы емес, білім алуда белсенді әрекет етуші, субъект ретінде қарастырады. Мұндағы басты қағида баланың табиғи қажеттіліктері мен қызығушылықтарына сүйене отырып, дамуына жағдай жасау болып табылады. Алайда цифрлық құралдар арқылы берілетін ақпарат баланың өздігінен әрекет ету қабілетін шектеп, сөйлеу белсенділігін төмендетуі мүмкін. Сондықтан педагогикалық үдерісте баланың табиғи тілдік ортада өз ойын еркін жеткізуіне, пікір алмасуына мүмкіндік беретін шынайы қарым-қатынастың орны толмас рөлі бар. Психологиялық және педагогикалық зерттеулер көрсеткендей, баланың тұлғалық дамуы оның әлеуметтік тәжірибе жинауы мен белсенді танымдық әрекетінің нәтижесі. Мұнда сөйлеу баланың өзін, өз ойын, сезімін білдіру құралы ретінде қарастырылады. Егер бұл процесс тек цифрлық контентпен шектелсе, баланың ішкі әлемі мен тілдік қоры дамымай қалуы мүмкін. Қоршаған ортамен тірі байланыс жасау арқылы бала нақты эмоцияны, интонацияны, көзқарасты, мимиканы түсінуге үйренеді. М.Монтессори көзқарасы бойынша, 3–6 жас аралығы баланың сөйлеу, қимыл-қозғалыс және сенсорлық дамуындағы аса сезімтал кезең. Бұл кезеңде бала тек көріп, естіп қоймайды, айналасын зерттейді, сұрақ қояды, сөйлейді, тыңдайды. Цифрлық әлем бұл үдеріске тек қосымша құрал бола алады, негізгі даму көзі – шынайы әлеуметтік әрекеттестік. Егер бұл кезеңде бала тек экран алдындағы пассив қабылдаушы болса, оның белсенді сөйлеу, сұрақ қою, жауап беру, диалогқа түсу қабілеті әлсірейді. [2, 56-58 б.]

Дамыған заманда цифрлық ресурстар арқылы көптеген қызықты материалдар ұсынуға болады. Соның ішінде мультимедиялық ертегілер, интерактивті тапсырмалар, сөйлеу жаттығулары мен аудио ертегілерді қарастырсақ. Мұндай құралдар баланың дыбыстық естуін, интонациялық қабылдауын жақсартып алады. Дегенмен, баланың сөйлеу тілінің шынайы дамуы үшін тірі қарым-қатынас қажетті яғни ересек адаммен, құрдастарымен диалог, бірлескен ойын, ертегі құрастыру, драматизация жасалуы тиіс. Бұл процестер баланың эмоциялық, тұлғалық және әлеуметтік дамуына ықпал етеді. Педагогтің әңгімесі, бетпе-бет тілдік өзара әрекеті балаға тілдік үлгі береді. Бірақ тек дайын әңгімені тыңдатып қою да жеткіліксіз. Егер бала тек тыңдап, қайталап айтумен шектелсе, ол сөйлеу белсенділігін көрсетпейді. Демек, балада өз ойын құрастыру дағдысы қалыптаспайды. Бұл жерде шынайы тілдік әрекетке итермелейтін ойын технологиялары қажет. Мысалы, «ертегі терапиясы», «модельдеу», «мнемотехника», «саусақ театры», «диалогтік коммуникация» секілді тәсілдерді қарастыруға болады. А.Г. Арушанова ұсынған «Диалогтік коммуникацияны дамыту» технологиясы шынайы тілдік өзара әрекетке негізделген тиімді әдіс болып табылады. Бұл технология арқылы бала басқа адамның пікірін тыңдап, жауап беруге, ойын дәлелдеуге, эмоциясын жеткізуге үйренеді. Мұндай тәжірибе цифрлық құрылғымен өзара әрекеттен гөрі анағұрлым терең сөйлеу дамуын қамтамасыз етеді. Модельдеу арқылы бала сөйлеудің құрылымын түсінеді, яғни қайда бастау керек, қалай байланыстыру керек, қалай аяқтау қажет екенін аңғарады. Мнемотехникалық кестелер сөйлеу үшін көрнекілік береді. Бұл әдістер баланың есте сақтау, байқағыштық, логикалық байланысты түсіну сияқты дағдыларын дамытады. Бұл процестердің бәрі тілдің терең дамуына жағдай жасайды. Цифрлық құралдар мұндай жүйелі дамуды әрдайым қамтамасыз ете бермейді.[3]

Осы тұрғыдан алғанда, TRIZ әдістемесі мен ертегі терапиясы балаға шынайы қарым-қатынас жасауға, өз ойын жеткізуге және шығармашылық тұрғыда ойлануға мүмкіндік беретін тиімді

құралдар қатарында. TRIZ дегеніміз балалардың шығармашылық, логикалық және ауызша ойлау қабілеттерін дамытатын заманауи әдістеме. Бұл тәсілде педагог дайын білімді бермейді, керісінше, баланың өзі сұрақ қойып, жауапты іздеуге ұмтылатын орта қалыптастырады. Мәселен, «күн жақсы ма, жаман ба?» деген сұрақ баланың ойлануына, қарсы пікірлер айтуына және өз ой-пікірін дәлелдеуге итермелейді. Бұл процесте баланың сөйлеу дағдысы белсенді іске қосылып, тілдік қор, аргументтеу, қисынды байланыстыру қабілеті артады. Цифрлық құралдар бұл әдісті толықтыра алады. Мысалы, балаларға мультфильм кейіпкерлері арасындағы қайшылықтарды шешу ұсынылып, кейін осы тақырыпта пікірталас ұйымдастырылады. Бірақ шешуші сәті баланың өз ойын дауыстап жеткізуінде, педагогмен және құрдастарымен диалог жүргізуінде болады. Яғни цифрлық әлем тек серпін беруші құрал ғана, ал сөйлеуді дамыту шынайы қарым-қатынаста жүзеге асады. Балалардың сөйлеу дағдысын қалыптастыруда **ертегі терапиясы** зор рөл атқарады. Балалар өздері ертегі құрастырып, кейіпкерлермен «сөйлесе» отырып, ішкі сезімдерін сөзбен жеткізуді үйренеді. Мысалы, бала қорқыныш сезімін айдаһар арқылы сипаттап, оның шешімін батыр кейіпкердің әрекетімен байланыстыра алады. Мұндай әдістерге цифрлық құралдарды қоса отырып, балалардың сөйлеу белсенділігі арта түседі. [4]

Цифрлық құралдардың мүмкіндіктері мол болғанымен, баланың тілдік және коммуникативтік қабілеттерінің қалыптасуы негізінен тірі, шынайы қарым-қатынас арқылы жүзеге асады. Баланың белсенді сөйлеуін, эмоциясын, логикалық ойлауын, тілдік қорын дамытуда бетпе-бет қарым-қатынастың маңызы ерекше. Сондықтан педагогикалық үдерісте тіл дамыту мақсатында цифрлық технологияларды шынайы әлеуметтік әрекетпен үйлестіре отырып қолдану маңызды болуы тиіс.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Алхазишвили, А.А. Ауызша сипаттамалық сөйлеуге үйрету психологиясы / А.А. Альхазишвили. - М., 2003 ж
2. Жаздықбаева М., Ұ.Сердалиева. Мария Монтессоридің педагогикалық еңбектерінің маңызы // Білім беру жүйесінің интеграциялау жағдайында бәсекеге қабілетті маман даярлаудың мәселелері (ғылыми-теориялық конференция) 23 желтоқсан. 2015 ж.
3. Бородич, А.М. Балалардың сөйлеуін дамыту әдістемесі / А.М. Бородич. – М., Білім, 1981 ж.
4. Мектеп жасына дейінгі балалардың ақыл-ой қабілеттерін дамытуға арналған ойындар мен жаттығулар / өңдеген Л.А. Венгер.-М., Просвещение, 1989 ж.

БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІ ПАЙДАЛАНУ ЖОЛДАРЫ

Жолбарсова Мөлдір Айткалиевна

№5 Ақбота балабақшаның меңгерушісі, Астана.

E-mail: moldir.molya.1987@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын қолданудың тиімді жолдары қарастырылады. Қазіргі білім беру кеңістігінде интерактивті және цифрлық құралдардың маңызы артып келеді. ЖИ арқылы сөйлеу дағдыларын қалыптастырудың әдістемелік мүмкіндіктері, оның ішінде виртуалды көмекшілер, дауыстық чат-боттар мен интерактивті оқыту платформаларының әлеуеті сипатталады.

Кілт сөздер. Жасанды интеллект, сөйлеу тілі, мектепке дейінгі тәрбие, цифрлық технология, интерактивті оқыту

Мемлекеттік жалпыға міндетті мектепке дейінгі білім беру стандартында баланың сөйлеу, коммуникативтік дағдыларын дамыту - білім беру саласының негізгі мақсаттарының бірі ретінде көрсетіледі. Сондай-ақ, заманауи цифрлық және инновациялық технологияларды қолдануға рұқсат беріледі. Оқу қызметінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану баланың қызығушылығы мен танымдық белсенділігін арттыруға бағытталуы тиіс - деп көрсетілген [1].

«Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы аясында білім беру жүйесіне жасанды интеллект, машиналық оқыту, цифрлық білім беру ресурстарын ендіру қарастырылған. Ол мектепке дейінгі ұйымдардың цифрлық трансформациясына құқықтық негіз береді. Баланың жеке дамуына, оның сөйлеу және өз ойын білдіру құқығына ерекше мән беріледі. ЖИ технологиялары осы құқықтарды іске асырудың құралы ретінде қолданылуы мүмкін [2].

Бұл құжаттарда сөйлеу тілі мен коммуникативтік қабілетті дамытуда ақпараттық технологияларды (соның ішінде ЖИ элементтері) қолданудың әдістері ұсынылады. Мысалы, мультимедиа, интерактивті тапсырмалар, аудио-визуалды құралдар.

Сөйлеу тілінің дамуы - мектепке дейінгі баланың тұлғалық, когнитивтік және әлеуметтік жетілуінің маңызды көрсеткіші. Қазіргі заманда инновациялық технологиялардың дамуымен бірге балалардың тілдік дамуын қолдайтын жаңа мүмкіндіктер пайда болуда. Әсіресе жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын білім беру процесіне енгізу сөйлеу тілін дамытудың тиімді құралдарының біріне айналып келеді.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын қолдану келесі тиімді жолдармен жүзеге асырылады:

Біріншіден, интерактивті сөйлеу серіктестері - ЖИ негізіндегі сөйлеу роботы немесе қосымшалар (мысалы, баламен сөйлесетін виртуалды ассистенттер) баланың сөздік қорын байытып, сөйлеу белсенділігін арттырады. Дыбысты тану және кері байланыс - ЖИ технологиялары баланың дыбыстауын талдап, дұрыс айтуға бағытталған нақты ұсыныстар бере алады (мысалы, дұрыс айтылмаған дыбысты түзету). Сөйлеуді дамытатын ойындар-ЖИ технологиялары қолданылатын ойындар (мысалы, дыбысты сәйкестендіру, сурет бойынша сөйлеу) баланы қызықтырып, тіл дамыту процесін ойын арқылы жүргізуге мүмкіндік береді [3].

Екіншіден, жекелендірілген оқу бағдарламалары - ЖИ баланың деңгейіне қарай тапсырмаларды бейімдейді: сөйлем құрау, сұрақтарға жауап беру, ойын түріндегі жаттығулар арқылы баланың тілдік қабілетін дамытады. Аудио-визуалды материалдарды автоматты түрде іріктеу - ЖИ баланың қызығушылығы мен жас ерекшелігіне сай анимация, ертегі, бейнежазбалар ұсынады, бұл баланың тыңдау, түсіну, қайталау дағдыларын қалыптастырады.

Жалпы, ЖИ технологияларын тиімді пайдалану баланың сөйлеу қабілетін жүйелі дамытуға, тілдік белсенділігін арттыруға және балабақша педагогтарына дербес көмекші құрал ретінде қызмет етуге мүмкіндік береді.

Жасанды интеллекттің тіл дамытудағы рөлі ерекше. ЖИ негізіндегі құралдар балалардың тілін дамытуда келесі бағыттарда қолданылады:

1. *Виртуалды көмекшілер* (мысалы, Alexa, Siri) - балалардың сұрақтарына жауап беру арқылы диалог жүргізуге, дұрыс сөйлеу үлгісін көрсетуге ықпал етеді. Мектепке дейінгі ұйымдарда виртуалды көмекшілермен жұмыс жасаудың тәжірибелік жұмыстарда сөйлеуді дамытуға арналған сұхбаттық серіктес. Мысалы: Балалар "Сәлем, Айна!" атты қазақ тіліндегі виртуалды көмекшімен диалог құрады. Көмекші балаға сұрақтар қояды:

- «Сенің атың кім?»
- «Бүгін ауа райы қандай?»
- «Қандай түстерді білесің?»

Бұл сұхбаттар арқылы бала сөйлем құрауды, жауап қайтаруды үйренеді. Сюжеттік-рольдік ойындарда қолдануға болады. Мысалы: «Дүкен» ойынында виртуалды көмекші сатып алушы немесе сатушы рөлін атқарады. Бала ЖИ-мен диалог құрып, тауар ұсынады, бағаны атайды. Бұл сөйлеу дағдысын, сөздік қорын байытады. Дыбысты тануға арналған жаттығулар. Мысалы: Виртуалды көмекші баланың айтқан сөзін тыңдап, дұрыс/бұрыс екенін көрсетіп, түзету ұсынады:

– Бала «алма» десе, көмекші: «Тамаша! Алма сөзі дұрыс айтылды» немесе «Айтқанда "л" дыбысын анық шығар» - деп кері байланыс береді.

Ертегі тыңдау және мазмұнын айту. Мысалы: Балалар виртуалды көмекшіден қазақ ертегісін тыңдайды (мысалы, «Жеті лақ») және кейін көмекші олардың мазмұндауына көмектесіп, сұрақтар қояды:

- «Кім не істеді?»
- «Сеніңше, неге қасқыр алданды?»

Бұл есте сақтау мен байланыстырып сөйлеуді дамытады.

Күнделікті жаттығулармен тіл дамыту. Мысалы: Таңертеңгі жаттығу кезінде көмекші дене қимылын айтып тұрады: «Қолыңды көтер!», «Секір!», «Күлімде!». Бала қимыл мен сөзді сәйкестендіріп, бұйрықты түсіну мен орындау дағдысын дамытады. Осындай тәжірибелер педагогтің қатысуымен, бақылауымен жүргізіледі және баланың сөйлеу белсенділігі мен ынтасын арттыруда тиімді құрал ретінде қолданылады. Егер керек болса - нақты платформа/қосымшалар тізімін де ұсынам.

2. *Дауыстық ойындар мен интерактивті қосымшалар* - сөздік қорын кеңейту, дыбыстарды дұрыс айту, сөйлем құрастыру сияқты дағдыларды жетілдіреді.

1. «Дауыспен басқар» ойыны

Мақсаты: Сөйлеу анықтылығын арттыру. Мысалы: Бала экранда тұрған аюды «Аю, тұр!» немесе «Аю, биле!» деп дауыстап бұйрық береді. ЖИ баланың даусын таниды да, әрекетті орындайды. Бұл – сөйлеуді нақты айтуға үйретеді.

2. «Сөз тап» ойыны (*интерактивті экран арқылы*). Мақсаты: Сөздік қорды байыту. Мысалы: Қосымша экранда бірнеше заттың суретін көрсетеді, бала: «Қайда алма?», «Көк көйлек қайда?» деген сұрақтарды дауыстап қояды. ЖИ бала сұрағын түсініп, сәйкес затты көрсетеді.

3. «Сөйлемді аяқта» ойыны. Мақсаты: Сөйлем құрау дағдысын дамыту

Мысалы: Қосымша: «Қоян сәбізді...», бала жалғастырады: «жеп жатыр» немесе «жақсы көреді». ЖИ жауапты таниды және дұрыс-бұрысын анықтайды.

4. «Суретпен сөйлесейік» қосымшасы. Мақсаты: Байланыстырып сөйлеуді дамыту. Мысалы: Экранда сурет (мысалы, балалар ойнап жатыр) көрсетіледі. Бала суретке қарап әңгімелейді, ЖИ оның әңгімелеуін тыңдайды, керек жағдайда түзетулер мен кеңестер береді. 5. «Дауысты сәйкестендір» ойыны

Мақсаты: Дыбысты дұрыс айту. Мысалы: Қосымша балаға «С» дыбысын естіртіп, «Су», «Сақа», «Сандық» деген сөздерді дауыстап айтуын сұрайды. ЖИ дұрыс дыбыстауды бағалап, кері байланыс береді.

Осындай ойындар мен қосымшалар: Speech Blubs, Lingokids, Сөйлейік бірге! (қазақ тілінде) сияқты платформаларда қолжетімді және баланың сөйлеу дағдысын ойын арқылы дамытуға ықпал етеді. Қажет болса-нақты қосымшаның сипаттамасын жеке ұсынам.

3. *AI-жетекші мультфильмдер немесе анимациялар* - баланың қызығушылығын оятып, тыңдау және түсіну қабілетін арттырады.

«Miko Mini» және оның интерактивті мультфильмдері. Сипаттамасы: ЖИ арқылы жұмыс істейтін робот балаға мультфильм көрсетіп қана қоймай, көргені туралы сұрақтар қояды, пікір алмасады. Мысалы, «Батыр қоян» туралы көріп болған соң: «Қоян не істеді?», «Саған қай кейіпкер ұнады?»

Бала өз ойымен бөлісіп, байланыстырып сөйлеуді үйренеді [4].

«Расса Alpaca» (AI-анализбен бейімделетін анимация). Сипаттамасы: Бұл қосымша баланың деңгейін ЖИ арқылы талдап, қай дыбыс пен сөзді нашар меңгергенін анықтап, сәйкес мультфильм сюжетін ұсынады. Әр бөлімнен соң балаға сұрақтар қойылып, диалог жүргізіледі.

«Lingokids Animated Episodes» (AI + интерактив). Сипаттамасы: Lingokids платформасында анимациялық эпизодтардан соң ЖИ баламен сөйлеседі, айтқанын қайталауды сұрайды, сөйлеу үлгілерін түзетеді. Мысалы, "The Color Adventure" мультфильмінен соң: «What color is the sun?» -деп сұрайды,

– Бала: «Yellow!» - деп жауап береді. (Қазақша платформаларда да осы формат адаптациялана алады) [5]

«AI-powered StoryBots» (Netflix + ЖИ интеграция). Сипаттамасы: ЖИ баланың қызығушылығы мен өткен жауаптарына қарай келесі эпизодтарды бейімдеп ұсынады, диалогқа тартуға арналған сұрақтар дайындайды.

Мақсаты - баланың ойлау және сөйлеу белсенділігін ояту.

Қазақ тіліндегі анимациялармен жұмыс (пилоттық мысал). Сценарий үлгісі: Балаларға «Алдар көсе» мультфильмін көріп болған соң, ЖИ көмекші: «Алдар көсе не істеді?», «Қандай сөздер жаңа болды?», «Сен Алдарға не айтар едің?» - деген рефлексивті сұрақтар қояды. Мұндай мультфильмдер мен анимациялар сөйлеу белсенділігін арттырып қана қоймай, баланың

эмоциялық, логикалық және тілдік дамуын қатар дамытады. Қажет болса - қазақ тіліндегі үлгі анимацияға арналған сценарий дайындап бере аламын.

4. *AI-бағдарланған логопедтік бағдарламалар* - артикуляциялық жаттығулар мен фонетикалық жаттығуларды баланың деңгейіне бейімдейді. Мысалы, мектепке дейінгі топтарда "AI voice assistant" көмегімен күнделікті тіл дамыту сабақтарын ұйымдастыруға болады. Балаға сұрақтар қойып, дұрыс жауап берген жағдайда марапат ұсынады. Сонымен қатар, қазақ тілінде сөйлейтін чат-боттар баланың ана тілін дамытуға тиімді құрал болуы мүмкін.

Артықшылықтары мен шектеулері

Артықшылықтары:

- Жеке қарқынмен жұмыс жасауға мүмкіндік береді
- Баланың қызығушылығын арттырады
- Мазмұнды визуализациялау және дыбыспен толықтыру арқылы әсерлі етеді

Шектеулері:

- Баланың ЖИ-мен шектен тыс байланысы тірі қарым-қатынасты азайтуы мүмкін
- Тілдік қателерді түзетуде ЖИ әрдайым нақты болмауы мүмкін
- Қазақ тіліндегі сапалы ЖИ контенттің тапшылығы [6].

Ойымызды қорытындылай келе, жасанды интеллект - мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытудағы әлеуеті зор құрал. Ол дұрыс қолданылған жағдайда баланың коммуникативтік және когнитивтік дамуын қолдап, тілді меңгеруге деген ынтасын арттырады. Бірақ ЖИ тек көмекші құрал ретінде қолданылуы керек, негізгі тіл дамыту процесі - тірі қарым-қатынас пен педагогикалық ықпалдастық негізінде қалыптасуы тиіс. Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын қолдану - заман талабына сай инновациялық бағыт болып табылады. Виртуалды көмекшілермен тілдік серіктестік орнату, дауыстық ойындар, интерактивті қосымшалар мен бейімделетін анимациялар арқылы балалардың сөздік қоры, сөйлем құрау дағдысы және байланыстырып сөйлеу қабілеті едәуір дамиды. ЖИ технологиялары балалардың жас ерекшеліктері мен жеке даму деңгейіне бейімделе отырып, педагогке көмекші құрал ретінде қызмет атқара алады. Цифрлық оқыту ортасын тиімді ұйымдастыру арқылы сөйлеу белсенділігі жоғары, өз ойын еркін жеткізе алатын, коммуникативтік құзыреттілігі қалыптасқан балаларды тәрбиелеуге мүмкіндік туады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
2. Қазақстан Республикасы Үкіметі. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2018.
3. Савелова Е.В. Цифровые образовательные ресурсы в школе: методика использования. Обществознание. Сборник учебно-методических материалов для педагогических вузов. – Москва, 2008.
4. Баймұхамедов М.Ф., Молдамурат К. Искусственный интеллект: современная теория и практика. //Материалы международной научно-практической конференции «Байтұрсыновские чтения – 2019», Костанай, 2019. – с.501-504.
5. Клиффорд Пиквер Искусственный интеллект. Иллюстрированная история. От автоматов до нейросетей 2021.250 с.
6. Стюарт Рассел, Питер Норвиг. Искусственный интеллект. Современный подход.// Учебник, второе издание, СанктПетербург, 2016. – 258 с. •
7. Акулова О.В., Сомкова О.Н., Гурович Л.М. Теория и технологии развития речи детей дошкольного возраста. М.: Центр педагогического образования, 2014. 204 с.
8. Ушакова О.С. Развитие речи дошкольников / О.С. Ушакова. М.: Изд-во Института психотерапии, 2014. 240 с
9. Емельянова И.Д. Развитие речи детей дошкольного возраста в условиях цифровой трансформации // Гуманитарные исследования Центральной России. – 2023. – №4 (29). – С. 44-52

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ

Альжанова Үрзада Жұмабайқызы

Тәрбиеші: педагог - модератор, 28 «Ақбота» бөбекжай-балабақшасы, Әйтеке би
кенті, Қазалы ауданы, Қызылорда облысы, Қазақстан

E-mail: Alganova75@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада қазіргі кезеңдегі барлық салада жүріп жатқан цифрландыру үдерісі мен оның мектепке дейінгі білім беру жүйесіне ықпалы, цифрлық технологияларды ендірудегі оң нәтижелер және туындайтын мәселелер қарастырылады. Сонымен қатар, мектепке дейінгі білім беру ерекшеліктері, цифрлық технологиялардың артықшылықтары мен оларды тиімді әрі ұтымды қолдануға қойылатын талаптар талданады. Мақалада когнитивтік белсенділікті арттыруда, ақпараттық-коммуникациялық және цифрлық технологияларды қолдана отырып, мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру мәселесі зерттеледі.

Кілт сөздер. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, цифрлық технологиялар, мектепке дейінгі білім беру, цифрландыру, интернет, құзыреттілік.

Қазіргі таңда Қазақстан дамыған елдер секілді цифрлық дәуірге қарқынды қадам басып келеді. Бұл қозғалыс әсіресе өндіріс, тұрғын үй-коммуналдық қызметтер, экономика, сауда және басқа да маңызды салаларда көрініс табуда. Бүгінде адамдар өмірінің көп бөлігін виртуалды әлемде өткізуде: компьютерлер, ноутбуктар, планшеттер мен мобильді байланыс құрылғылары осының айқын дәлелі. Адамдар бұл құрылғылар арқылы сөйлеседі, жұмыс істейді, фотосуреттермен бөліседі, ақпарат жинайды. Ақпараттық ресурстардың барлық санаттары жас буыннан бастап егде жастағыларға дейінгі адамдардың өміріне енуі, ақпараттық технологиялардың қазіргі қоғам үшін маңызды әрі өзекті екенін дәлелдейді.

Егер білім беру саласына келер болсақ, ақпараттық технологиялар қазіргі заманда ең маңызды әрі ажырамас бөлікке айналды. Бұл өмір бойы білім алу жүйесінің барлық кезеңдерінде көрініс табады. Соңғы жылдары мектепке дейінгі білім беру жүйесі қарқынды дамып келеді. Мектепке дейінгі білім беру саласын, басқа да салалар секілді, цифрландырусыз елестету мүмкін емес. Шын мәнінде, білім беру жүйесінің тиімділігін арттыру тікелей цифрландыру технологияларын енгізуді талап етеді.

Мектепке дейінгі білім беруде АКТ (ақпараттық-коммуникациялық технологиялар) ұғымына компьютерлер, цифрлық фотоаппараттар мен бейнекамералар, шығармашылық пен қарым-қатынасқа арналған бағдарламалық жасақтама мен құралдар, интернет, телефондар, ұялы телефондар, таспа жазғыштар, интерактивті ертегілер, компьютерлік ойындар, бағдарламаланатын ойыншықтар, бейнеконференция технологиялары мен жабық тізбекті теледидар, деректерді проектор арқылы көрсету құрылғылары, микрофондар, құлаққаптар, электронды тақталар және тағы басқа құралдар кіруі мүмкін [1].

Ресейлік ғалымдар (В.Р. Кучма, М.И. Степанова, М.А. Поленова) ақпараттық технологиялардың танымдық процестерге жағымды әсерін атап көрсетеді [2]. Сонымен қатар, балалар денсаулығы саласындағы ресейлік мамандар планшеттерді ұтымды пайдаланудың бала психикасына, эмоциялық жағдайына және танымдық белсенділігіне оң әсері бар екенін дәлелдеген.

Біздің ойымызша, мектепке дейінгі білім беру саласында ақпараттық технологияларды тәрбиеші мен ата-ананың көмегімен және ұтымды пайдалану жағдайында келесі функцияларды атқара алады:

1. Танымдық – жаңа ақпаратты игеруге деген ұмтылысты арттыру;
2. Оқыту – тұлғаның дамуына ықпал ететін оқу бағдарламаларын жүзеге асыру;

3. Дамытушы – ұсақ моториканы, дербестік пен табандылықты және шығармашылықты дамыту;
4. Коммуникативтік – топпен жұмыс жасау арқылы тіл табысу, бірлесе әрекет ету мәдениетін қалыптастыру;
5. Тәрбиелік – тапсырмаларды орындау арқылы балаларды тәртіпке үйрету;
6. Престиждік – компьютерлік сауаттылық баланың ұжымдағы мәртебесін арттыруы мүмкін;
7. Болжамдық – ақпараттық ғасырда өмір сүруге баланы алдын ала дайындау [3].

Балалардың коммуникативтік дағдыларын түзету мен дамытуда біз ертегі терапиясын ең тиімді әдістердің бірі деп санаймыз. Ертегі арқылы балалар өзара әрекеттесу дағдыларын дамытып, шынайы өмірге жақсы бейімделеді. Тапсырмаларды қызығушылықпен орындап, шынайы қарым-қатынасқа ашық бола бастайды. Кемінде үш айлық сабақтар нәтижесінде балаларда қорқыныш пен мазасыздық азайып, сөйлеу және эмоциялық жағдайлары жақсарады. Тәрбиешілер ертегі терапиясы арқылы ерекше қажеттіліктері бар балалардың да ойынды қабылдауға дайын болатынын айтады [4].

Зерттеу мақсаты – ертегі терапиясы әдісі арқылы мектепке дейінгі жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру мүмкіндігін теориялық және тәжірибелік тұрғыдан дәлелдеу.

Әдістеме. Мектепке дейінгі жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын бағалау 4-5 жастағы тәрбиеленушілер қатысқан екі даярлық тобында жүргізілді. Зерттеуге барлығы 24 бала қатысты: 13-і тәжірибелік топқа, 11-і бақылау тобына енгізілді.

Балалардың көпшілігінде (ересектермен және құрдастарымен вербалды және вербалды емес қарым-қатынас жасау, өзге адамның күйі мен әрекетін түсіну, жағдаятқа сай әрекет таңдау қабілеті) коммуникативтік дағдылардың төмен деңгейі байқалды. Тек ересектердің тапсырмаларын түсінуге қатысты дағдылар жоғары деңгейде дамығаны анықталды. Бұл тәрбиешілермен және басқа да мамандармен жиі қарым-қатынастың нәтижесі ретінде түсіндіріледі.

Бастапқы диагностика нәтижелеріне сүйене отырып, «Ертегілер әлемі» атты түзету-дамытушылық бағдарлама жасалды. Бұл бағдарламада балалардың бір-бірін жақсы танымайтыны, коммуникативтік дағдылары жеткілікті дамымағаны ескерілді. Балабақшада өткізілген «Ертегілер апталығында» балалардың көпшілігі танымал ертегілерді білмейтіні анықталды. Мысалы, бір топтағы 13 баланың тек біреуі «Етік киген мысық» ертегісімен, екеуі «Қызыл телпекпен» таныс болған. Бірақ ешқайсысы ертегінің мазмұнын толық жеткізе алмады.

Сабақтар екі кезеңде өтті. Бірінші кезеңде балалар мультфильм арқылы ертегімен танысты. Бір бөлігі компьютер арқылы орындықта отырып қаралды, ал қалғаны проектормен төбеден көрсетілді (балалар кілемде жатты). Бұл әдіс балалардың ертегілерге қызығушылығын арттырып, тәрбиешімен еркін әңгімелесуге ынталандырды. Microsoft PowerPoint бағдарламасы арқылы арнайы слайдтар жасалды.

Екінші кезеңде ертегінің бейімделген нұсқасы оқылды. Әр ертегі белгілі бір коммуникативтік дағдыны қалыптастыруға бағытталды. Мысалы, «Ит пен мысық неге араз?» ертегісі балаларды әділдікке, еңбексүйгіштікке, біреудің еңбегін иеленбеуге, және адал болуға тәрбиелейді. Сонымен қатар, «өтірікпен алысқа бармайсың», «еңбек – ердің қазынасы» деген халық даналығына үндейді. Сабақ барысында түрлі ойындар мен жаттығулар өткізілді, музыкалық сүйемелдеу пайдаланылды. Кейбір сабақтарда планшет арқылы сандарға байланысты бояу тапсырмалары берілді.

Қайта диагностика нәтижесінде тәжірибелік топта коммуникативтік дағдылардың барлық көрсеткіштері бойынша оң өзгерістер байқалды: эмпатия деңгейі артты, балалар арасындағы қақтығыстар азайды, вербалды қарым-қатынас жақсарды, әлеуметтік нормалар мен құндылықтар туралы түсініктер қалыптасты, дербестік деңгейі жоғарылады. Бақылау тобында тек кейбір көрсеткіштер бойынша ғана оң өзгерістер байқалды. Тәжірибе нәтижесі ертегі терапиясының және ақпараттық технологияларды қолданудың маңыздылығын көрсетті. Коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру – мектепке дейінгі жастағы баланың тұлғалық дамуы мен әлеуметтік бейімделуінің маңызды шарты.

Қорытынды. Бастапқы кезеңде балалардың коммуникативтік дағдылары төмен деңгейде болғаны анықталды. Зерттеу нәтижесіне сүйене отырып, ертегі терапиясы әдісіне негізделген дамытушы бағдарлама әзірленіп, жүзеге асырылды. Жеке психологиялық ерекшеліктер ескеріліп, ақпараттық технологиялар қолданылды. Нәтижесінде, тәжірибелік топта коммуникативтік дағдылар айтарлықтай жақсарды, ал бақылау тобында өзгерістер болмады.

Осылайша, жасалған бағдарлама тиімді екені дәлелденді және балабақшадағы балалармен жұмыс барысында қолдануға ұсынылады. Зерттеу нәтижелері «Психология», «Педагогика», «Мектепке дейінгі білім беру» мамандықтарында оқитын болашақ мамандар үшін пайдалы болуы мүмкін.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Olowe P. K., Kutelu B. O. Perceived importance of ICT in preparing early childhood education teachers for the new generation children //International journal of Evaluation and Research in Education. – 2014. – Т. 3. – №. 2. – С. 119-124.
2. V.R. Kuchma, M.I. Stepanova, M.A. Polenova, et al. The Russian Pediatric Journal 4 (18), 51-55 (2014). 2 (34), 25-32 (2019).
3. Golovina A., Feofanov V. Application of information technologies for the development of communication skills //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2021. – Т. 273. – С. 10031.
4. V.N. Feofanov, N. Konstantinova, Economic and Social Development. Book of Proceedings 568-577 (2019).

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ СКАЗОК ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧИ И ВООБРАЖЕНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В СООТВЕТСТВИИ С ГОСУДАРСТВЕННЫМ ОБЩЕОБЯЗАТЕЛЬНЫМ СТАНДАРТОМ ДОШКОЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ И ОБУЧЕНИЯ

**Катусенко Виктория Валерьевна,
Малюка Анастасия Александровна,**

воспитатели мини – центра при КГУ «Средняя школа №9 имени Ахмета
Байтурсынулы», Петропавловск, Казахстан

E-mail: katusenko_1982@mail.ru

Аннотация. В статье рассматривается использование мультимедийных сказок как средства развития речи и воображения у детей дошкольного возраста в контексте реализации Государственного общеобязательного стандарта дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан (ГОС ДВО). Представлены теоретические и практические аспекты интеграции мультимедийных технологий в образовательный процесс. Подчеркнута их роль в стимулировании речевой активности, творческого мышления и эмоционального развития детей.

Ключевые слова. Мультимедийная сказка, речь, воображение, дошкольное образование, развитие, ИКТ.

Введение. Мультимедийные средства становятся неотъемлемой частью образовательного процесса. Их использование в дошкольном образовании особенно важно, так как на этом этапе формируются основы речевого развития ребенка. Сказка как традиционное средство воспитания, представлена в мультимедийном формате, что расширяет возможности для стимулирования речи и воображения, соответствуя задачам, поставленным в ГОС ДВО [5,4с.].

Актуальность исследования

ГОС ДВО акцентирует внимание на создании условий для разностороннего развития ребенка, включая развитие речи, воображения и познавательной активности. Мультимедийные сказки, сочетающие визуальные, аудиальные и интерактивные элементы, эффективно решают эти задачи, активизируя восприятие, удерживая внимание и стимулируя участие ребенка в процессе обучения [3, 190 с.].

Цель исследования: Обосновать эффективность использования мультимедийных сказок для развития речи и воображения детей дошкольного возраста в контексте реализации ГОС ДВО.

Задачи исследования:

1. Проанализировать теоретические основы использования сказок в развитии речи и воображения детей дошкольного возраста.
2. Рассмотреть особенности мультимедийных сказок как средства развития речи и воображения.
3. Определить возможности мультимедийных сказок в контексте реализации ГОС ДВО.
4. Разработать и апробировать методические рекомендации по использованию мультимедийных сказок в образовательном процессе дошкольного учреждения.

Методы исследования: Теоретический анализ психолого-педагогической литературы по теме исследования. Сказка является важным инструментом для развития речи, поскольку она знакомит детей с богатым языковым материалом, образными выражениями и стилистическими приемами. Прослушивание сказок помогает детям развивать грамматический строй речи, обогащать словарный запас и улучшать навыки связной речи [1, 60 с.].

Воображение — важнейшая психическая функция, лежащая в основе творческого мышления. Сказка с её фантастическими элементами и необычными персонажами стимулирует воображение, позволяя ребенку создавать новые образы и находить нестандартные решения [2, 250 с.].

Особенности мультимедийных сказок как средства развития речи и воображения. Мультимедийная сказка — это синтез традиционной сказки и современных технологий (анимированные фильмы, интерактивные игры).

Среди преимуществ мультимедийных сказок: *Визуализация:* Яркие образы и анимация привлекают внимание, облегчают восприятие и способствуют лучшему запоминанию. *Интерактивность:* Возможность взаимодействия с героями сказки и выполнение заданий стимулирует активное участие ребенка в процессе обучения. *Эмоциональное воздействие:* Звуковое сопровождение и музыка усиливают восприятие и эмоциональное вовлечение ребенка. *Доступность:* Мультимедийные сказки могут быть использованы в различных образовательных ситуациях: во время различных видов детской деятельности, в свободной деятельности, дома. Возможности мультимедийных сказок в контексте реализации ГОС ДВО. Мультимедийные сказки способствуют реализации задач ГОС ДВО, таких как:

Развитие речи: Они способствуют обогащению словарного запаса, улучшению грамматического строя речи и развитию умения выражать мысли последовательно.

Развитие воображения: Сюжеты сказок стимулируют фантазию и помогают ребенку создавать образы, развивать творческое мышление.

Формирование познавательной активности: Интерактивные элементы сказок расширяют кругозор ребенка, развивают его познавательный интерес и позволяют закрепить полученные знания.

Эмоциональное развитие: Мультимедийные сказки способствуют развитию эмоциональной сферы ребенка, помогают ему выражать эмоции и развивать нравственные качества.

Методические рекомендации по использованию мультимедийных сказок в воспитательно-образовательном процессе дошкольных организаций

1. **Отбор сказок:** При выборе мультимедийных сказок необходимо учитывать возрастные особенности детей, их интересы и уровень развития. Сказка должна быть понятной, интересной и соответствовать задачам образовательной программы. Важно обращать внимание на качество анимации, звукового сопровождения и интерактивных элементов.
2. **Организация просмотра:** Просмотр мультимедийной сказки должен быть организован в комфортной и безопасной обстановке. Необходимо обеспечить хорошее качество изображения и звука. Перед просмотром рекомендуется провести предварительную беседу, чтобы заинтересовать детей и активизировать их познавательную деятельность.
3. **Работа после просмотра:** После просмотра сказки необходимо провести обсуждение, в ходе которого дети смогут поделиться своими впечатлениями, ответить на вопросы, выполнить

задания. Можно организовать творческую деятельность: рисование, лепку, конструирование, драматизацию.

4. Использование интерактивных элементов: Интерактивные элементы мультимедийной сказки необходимо использовать для активизации речевой и познавательной деятельности детей. Важно создавать условия для активного участия каждого ребенка в выполнении заданий.

5. Интеграция с другими видами деятельности: Использование мультимедийных сказок должно быть интегрировано с другими видами деятельности: игровой, познавательной, художественной. Это позволит создать целостную образовательную среду, способствующую разностороннему развитию ребенка.

Закключение. Использование мультимедийных сказок в дошкольном образовании является эффективным способом развития речи и воображения детей, что полностью соответствует задачам ГОС ДВО. Мультимедийные сказки, сочетая визуальные, аудиальные и интерактивные элементы, активизируют восприятие, удерживают внимание и способствуют глубокому усвоению материала. Важно применять правильные методические подходы, что позволяет эффективно решать задачи, поставленные в ГОС ДВО, такие как развитие речи, воображения, познавательной активности и эмоциональной сферы ребенка.

Список использованной литературы

1. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения (приказ МП РК от 3 августа 2022 года №348).
2. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М.: Педагогика, 1978. – 304 с.
3. Амонашвили Ш.А. Здравствуйте, дети! – М.: Просвещение, 1983. – 208 с.
4. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. - М.: Изд-во МГУ, 1981. – 584 с.
- Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - М.: Просвещение, 1991. – 93 с.

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУЫНЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ДАҒДЫЛАРДЫ КІРІКТІРУ

Қарамолдаева Айжан Қарабекқызы

Тәрбиеші, педагог-модератор, «Бегім ана» бөбекжай-бақшасы, Қызылорда,
Қазақстан

E-mail: beqim.ana@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада цифрландыру үдерісінің мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудағы рөлі мен дағдыларды кіріктіру мүмкіндіктері жан-жақты талданады. Автор тілдік қабілеттерді қалыптастыруда мультимедиялық мазмұндарды, интерактивті құрылғыларды, қимылдық және ойын элементтерін біріктіріп пайдаланудың теориялық-әдістемелік негіздерін сипаттайды. Зерттеу барысында цифрлық технологиялардың баланың қабылдау, есте сақтау, сөйлеу белсенділігіне әсері ғылыми деректермен дәлелденіп, нақты педагогикалық шешімдер ұсынылады. Сондай-ақ тәрбиешілердің цифрлық құзыреттілігін арттыру мен интеграциялық әдістерді сабаққа тиімді енгізу жолдары көрсетіледі. Мақала педагогтерге, балабақша мамандарына, болашақ тәрбиешілерге әдістемелік құрал ретінде ұсынылады.

Кілт сөздер. Цифрлық орта, тіл дамыту, ерте жастағы балалар, интеграция, оқу технологиясы, балабақша, сөйлеу дағдысы.

Қазіргі таңда әлемдік білім беру кеңістігі түбегейлі өзгерістерді бастан өткеруде. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы қоғамның барлық саласына терең еніп, адам өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. «Бұл үдеріс, әсіресе, білім беру саласына жаңа талаптар қойып отыр. Соның ішінде мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінде цифрлық трансформация кезеңіне қадам басып, оқу үдерісінің құрылымдық және мазмұндық жаңғыруын қажет етіп отыр» [1, 12-б.]

XXI ғасырдың балалары – «цифрлы буын» өкілдері. Олар дүниеге келген сәттен бастап смартфон, планшет, теледидар, интернет сынды құралдармен етене таныс. Бұл құрылғылар арқылы олар әлемді таниды, дыбыс пен бейнені қабылдайды, қарым-қатынас орнатады. Мұндай жаңа жағдай балалардың тілдік дамуына әсер етпей қоймайды. «Дәстүрлі оқыту тәсілдері баланың танымдық сұранысына әрдайым жауап бере бермейді. Сол себепті тілдік дағдыларды дамытуда цифрлық технологияларды тиімді пайдалану – бүгінгі күннің басты педагогикалық міндеттерінің біріне айналуға»[1, 25-б.].

Мектеп жасына дейінгі кезең – баланың тілдік, танымдық және әлеуметтік дамуының іргетасы қаланатын ең маңызды кезең. Бұл жастағы балалар үшін сөйлеу қабілеті – тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар танымдық процестердің қозғаушы күші. Ойлау, елестету, есте сақтау, қиял, назар аудару секілді функциялар тілмен тікелей байланысты қалыптасады. «Осы тұрғыдан алғанда, тіл дамуының сапасы – баланың болашақ оқуы мен әлеуметтенуінің негізін анықтайды» [2, 14-б.]. Осы ретте, баланың тілін дамытудағы тиімді әдістердің бірі ретінде дағдыларды кіріктіру тәсілі ерекше мәнге ие бола бастады. «Дағдыларды кіріктіру дегеніміз – оқу әрекеті барысында баланың түрлі қабілеттерін (қозғалыс, есту, көру, сөйлеу, ойлау, эмоция) бір мезетте бір жүйеде іске қосу арқылы оқу мазмұнын меңгертудің кешенді жолы. Бұл тәсіл қазіргі таңда тіл дамыту мен сөйлеу белсенділігін арттыруда өзіндік орнын тапқан тиімді бағыттардың бірі»[2, 17-б.].

Осы ретте мен өзімнің балабақшадағы жеке іс-тәжірибемнен айтып өтуді жөн көрдім. Қызылорда қаласы, «Бегім ана» бөбекжай бақшасының тәрбиеленушілері – әр түрлі жастағы сәбилер. Олармен күнделікті қарым-қатынас кезінде жоғарыда айтып өткен қозғалыс, есту, көру, сөйлеу, ойлау, эмоция, яғни баланың қабілеттерінің түрліше сипатта болатынын анық аңғаруға болады. Ал біз мақаламызға тиек етіп отырған цифрлық құралдар осындай кіріктірілген тәсілдерді жүзеге асыруға кең мүмкіндік береді. Мәселен, мультимедиялық мазмұн, интерактивті құрылғылар, виртуалды кейіпкерлер мен ойын платформалары балаларды белсенді әрекетке тарту арқылы тілдік қатынасқа итермелейді. Дегенмен, бұл үдерістің табысты болуы педагогтің кәсіби құзыреттілігі мен әдістемелік шеберлігіне тікелей байланысты.

Қазіргі ғылыми зерттеулер цифрлық технологиялардың сөйлеу тіліне әсерін екі жақты сипатта бағалайды. Бір жағынан, технологиялар визуалды-есту материалдары арқылы сөздік қорды байытып, тілдік модельдерді меңгеруге көмектеседі. Екінші жағынан, экранға бағытталған пассив қабылдау шынайы диалог пен тұлға аралық қатынасты шектей отырып, сөйлеу белсенділігінің төмендеуіне себеп болуы мүмкін. Сондықтан балабақшада цифрлық құралдарды механикалық емес, педагогикалық мақсатта қолдану – аса маңызды. Осы мақалада біз дәл осы аспектілерді – цифрландыру жағдайында дағдыларды кіріктіруді мектепке дейінгі балалардың тілін дамытудың тиімді құралы ретінде қолдану жолдарын ғылыми-педагогикалық және тәжірибелік тұрғыдан талдаймыз. «Цифрлы әлемге бейімделген жаңа ұрпаққа сапалы білім беру үшін қандай педагогикалық ұстанымдар қажет? Қандай құралдар тиімді? Қандай әдістер нәтижелі? Осы сұрақтар төңірегінде тұжырымдар жасалып, ұсыныстар беріледі»[3].

Қазіргі білім беру жүйесінде цифрландыру үдерісі мектепке дейінгі ұйымдарды да айналып өтпеді. Балабақшалардағы оқу-тәрбие жұмысы да біртіндеп заманауи технологиялармен үйлесімді түрде жаңғырып келеді. «Бұл үрдіс оқу мазмұны мен әдістемесіне айтарлықтай өзгерістер енгізіп, педагогикалық тәсілдердің жаңаша ұйымдастырылуын талап етуде»[4]. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында бүгінгі күні кеңінен қолданылып жүрген цифрлық шешімдерге мыналар жатады:

- Интерактивті тақталар – визуалды, динамикалық материалдарды көрсетуге және бала назарын белсенді түрде аударуға мүмкіндік береді. «Бұл құралдар педагогтің түсіндіру процесін көрнекі етуге, ал баланың ойлау қабілетін жандандыруға көмектеседі»[4, 42-б.].

- Смарт планшеттер – әр бала жеке жұмыс істей алатын құрылғы ретінде қолданылады. «Ойын, тапсырма, сурет салу, аудиожазба жасау арқылы баланың жеке танымдық әрекетін жандандырады»[4,44-б.].

- Бейнематериалдар (аудиоертегілер, мультфильмдер, танымдық роликтер) – балалардың есту және көру арқылы қабылдауын арттырады. Сюжеттік мазмұнды тыңдап, көрген бала

оқиғаны қайталауға, мазмұнын баяндауға, кейіпкерлердің рөлін ойнауға тырысады. Бұл сөйлеу әрекетінің белсенділігін арттырады[4, 48-б.].

– Мобильді қосымшалар (мысалы: Balapan TV, Bilimland, Kundelik, Aqyl balapan) – қазақ тілінде жасалған контенттің сапасын арттырып, тіл үйренуді ойын және бейнелеу арқылы жүзеге асырады. «Бұл қосымшаларда әртүрлі жас ерекшеліктеріне бейімделген интерактивті тапсырмалар бар»[4, 51-б.].

– Онлайн-платформалар (Kahoot, LearningApps, Quizizz) – ойын түріндегі оқу белсенділігін арттыратын құралдар. «Балалар қарапайым сұрақтарға жауап беру, сәйкестік табу, суретпен жұмыс істеу арқылы тілді меңгеру дағдыларын дамытады»[4, 52-б.]. Аталған технологиялық шешімдердің әрқайсысы баланың қабылдау, есте сақтау, сөйлеу, логикалық ойлау, зейін, қиял сынды танымдық және тілдік қабілеттерін дамытуға бағытталған. Цифрлық құралдардың артықшылығы – олар баланың жас ерекшелігі мен даму деңгейіне сай бейімделе алады. Мұндай құралдар арқылы балалар белсенді түрде қатыса алатын орта қалыптасады, нәтижесінде оқу процесі тек ақпарат беру емес, өзара әрекет пен тәжірибе алмасу алаңына айналады. Алайда бұл құралдардың тиімділігі автоматты түрде қамтамасыз етілмейді. Яғни, цифрлық ресурстардың өзі емес, олардың мазмұны, әдістемелік құрылымы және оларды қолдану тәсілі – басты назарда болуы тиіс. Баланың белсенді қатысуы, өз ойын білдіруі, жаңа сөздерді қолдануы мен нақты сөйлеу әрекетіне көшуі – тек педагогтің кәсіби шеберлігі арқылы жүзеге асады. Цифрлық құрал баланың дамуына бағытталған құрал ретінде ғана қарастырылуы керек, ал оны қолданудың мәні – педагогтің дидактикалық біліктілігінде. Міне, біздің аталмыш балабақша тәрбиешілері осы біліктілік қағидасымен жүруді өзінің көп міндеттерінің бірі санайды. «Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда технологияны тек құрал ретінде емес, дағдыларды кіріктірудің бір тетігі ретінде қарастырып, оны баланың тілін, танымын, қимылын және эмоциялық интеллектісін қатар дамытуға бағытталған әдістермен ұштастыру қажет»[5]. Мұның бәрін бір мақалаға сыйғызу мүмкін емес. Қорытындылай келе айтарымыз, мектепке дейінгі кезеңде тілді дамытуда цифрлық технологиялар мен дағдыларды кіріктіру тәсілін үйлестіре пайдалану – баланың көпқырлы дамуына жағдай жасайды. Бұл әдістер баланың когнитивтік, сөйлеу және эмоциялық қабілеттерін қатар дамытып, оны цифрлық ортада еркін бағдарлай алатын жаңа буын ретінде қалыптастыруға ықпал етеді. Ал бұл үдерістері педагогтің рөлі – құрал мен баланың арасында көпір бола отырып, технологияны мақсатқа сай қолдануға үйрету.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қараева А.Б. Мектепке дейінгі білім беруде инновациялық технологиялар. – А., 2021
2. Сейітқұлова Л.А. Цифрлық педагогика негіздері. Нұр-Сұлтан, 2022
3. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Мектепке дейінгі білім беруді цифрландыру стратегиясы, 2023
4. OECD. Early Learning and Digital Literacy: Policy Brief. – Paris: OECD Publishing, 2021
5. Әубәкірова Д.С. AR технологиясының мектепке дейінгі білім берудегі әлеуеті. – Цифрлық білім журналы, №1, 2024

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ СӨЙЛЕУДІ ДАМУ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ КІРІКТІРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Боздулова Айзада Мендилдаевна

Тәрбиеші-модератор, 28 «Ақбота» бөбекжай-балабақшасы, Әйтеке би кенті, Қазалы ауданы, Қызылорда облысы, Қазақстан
E-mail: bozdulova71@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада цифрландыру жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың тиімді құралы ретінде дағдыларды кіріктіру мәселесі қарастырылады. Цифрлық технологиялар дәуірінде балалардың танымдық, тілдік, коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларын бірлікте дамыту өзекті міндетке айналууда. Зерттеу барысында дағдыларды кіріктіру

арқылы тілдік дамуды қамтамасыз ететін инновациялық тәсілдер мен әдістемелер талданып, олардың тиімділігі тәжірибелік негізде дәйектеледі.

Кілт сөздер. Цифрлық орта, дағдыларды кіріктіру, мектепке дейінгі білім, тілдік даму, интеграцияланған оқыту, цифрлық құзыреттілік.

Қазіргі қоғамның дамуы цифрландыру үдерісін жеделдетті. Бұл өзгерістер мектеп жасына дейінгі балалардың дағдыларын қалыптастыру үдерісіне де әсер етуде. Цифрлық технологиялар арқылы балалардың тілдік, когнитивтік, әлеуметтік және шығармашылық дағдыларын бірлікте дамыту жаңа талаптар қойып отыр. Дағдыларды кіріктіру – баланың жеке тұлғасын кешенді дамытуға бағытталған, білім беру үдерісінің тиімділігін арттыратын заманауи әдіс.

Зерттеулерде дағдыларды кіріктіру балалардың тілдік дамуына оң әсер ететіні, сондай-ақ цифрлық технологиялар бұл үдерісте қосымша мүмкіндік тудыратындығы көрсетілуде [1; 2]. Алайда, мектепке дейінгі кезеңде бұл тәсілді жүзеге асыруда педагогтер мен ата-аналар үшін жаңа әдістемелік негіздер қажет. Осыған байланысты мақалада дағдыларды кіріктіру арқылы тілдік дамуды қамтамасыз етудің тиімді тәсілдері қарастырылады.

Мақаланың мақсаты – цифрландыру жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың тиімді құралы ретінде дағдыларды кіріктіру мүмкіндіктерін ғылыми-теориялық және практикалық тұрғыда талдау.

Міндеттері:

- 1) дағдыларды кіріктірудің тілдік дамуға әсерін анықтау;
- 2) цифрлық ортада дағдыларды кіріктіру тәсілдерін сипаттау;
- 3) мектепке дейінгі ұйымдарда бұл тәсілді қолданудың әдістемелік жолдарын ұсыну.

Дағдыларды кіріктіру – қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде балалардың кешенді дамуын қамтамасыз етудің өзекті тәсілі болып табылады. Бұл тәсіл балалардың когнитивтік, тілдік, әлеуметтік, шығармашылық және цифрлық дағдыларын біртұтас дамытуды көздейді [3]. Қазіргі таңда цифрлық құралдардың кең қолданысы балалардың оқу, қарым-қатынас, ойын әрекеттерінде негізгі орынға шықты. Бұл жағдай педагогтерді цифрлық ресурстарды дұрыс, тиімді, мақсатты қолдана отырып, балалардың тілдік дамуын жаңа деңгейге шығаруға итермелейді. Цифрлық ортада дағдыларды кіріктірудің тиімділігі төмендегідей аспектілермен айқындалады: тілдік дағдыларды ойын арқылы дамыту (интерактивті қосымшалар, цифрлық кітаптар); когнитивтік дағдыларды цифрлық құралдар арқылы қалыптастыру (логикалық ойындар, тапсырмалар); коммуникативтік дағдыларды онлайн-платформаларда бірлескен жұмыстар арқылы дамыту (виртуалды достық, чатты қолдану). Жүргізілген зерттеулер балалардың цифрлық ортада тілдік белсенділігі жоғары екенін, алайда бұл үдерісті педагог тарапынан бағыттау қажеттігін көрсетеді [4]. Тілдік дамуды дағдыларды кіріктіру арқылы жүзеге асыруда баланың танымдық қабілеттері, шығармашылық ойлау, логикалық пайымдау және әлеуметтік коммуникация дағдылары тікелей ықпал етеді. Л.С. Выготскийдің әлеуметтік-мәдени даму теориясы бойынша, баланың тілі мен ойы әлеуметтік қарым-қатынас арқылы дамиды. Бұл үдерісте цифрлық құралдар – жаңа контекст пен жаңа мазмұн беруші ресурс рөлін атқарады [5].

Цифрлық ортада дағдыларды кіріктіру кезінде бала пассивті тұтынушы емес, белсенді тілдік қатысушы ретінде әрекет етеді. Бала цифрлық кітаптарды оқығанда немесе интерактивті тапсырмалар орындағанда, ол тек тыңдаушы емес, сұрақ қоюшы, жауап беруші, өз ойын білдіруші белсенді субъектке айналады. Мұндай әрекеттер баланың сөйлеу тілінің белсенділігін арттырып, сөздік қорын кеңейтуге, сөйлем құрастыру машығын жетілдіруге мүмкіндік береді.

Цифрлық технологияларды қолдана отырып, балалардың тілдік дамуын басқа дағдылармен кіріктіру бірқатар әдістемелік тәсілдерді талап етеді. Мұндай тәсілдерге мыналарды жатқызуға болады:

Интерактивті ертегілерді қолдану. Электронды ертегілерді тыңдау барысында бала тек тыңдаушы болып қалмайды, керісінше оқиға желісіне араласады, сұрақтарға жауап береді, кейіпкерлермен диалог жүргізеді. Мұндай формат тілдік белсенділікті арттырып қана қоймай, баланың қиялы мен шығармашылығын дамытады.

QR-код арқылы тапсырмаларды орындау. QR-кодтар арқылы балаларға суреттер, дыбыстар, сөздер немесе қысқа бейнероликтер ұсынылады. Бала QR-кодты сканерлеу арқылы тапсырма

алады және сол тапсырманы орындай отырып, жаңа сөздерді меңгереді, сөз тіркестерін қолданады.

Цифрлық сурет салу және әңгімелеу. Балаларға цифрлық сурет салу құралдарын пайдаланып, өз әңгімесін құрастыру ұсынылады. Бала салған суреті бойынша оқиға құрастырады, бұл оның ойлауын, тілін және шығармашылық қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Интерактивті презентациялар құру. Топтық жұмыс барысында балалар цифрлық тақтаны, слайдтарды пайдаланып, өз жобаларын жасап, таныстырады. Бұл тәсіл тілдік дағдыларды коммуникативтік және әлеуметтік дағдылармен біріктіре отырып дамытуға ықпал етеді.

Қызылорда облысы, Қазалы ауданы, Әйтеке би кенті, 28 «Ақбота» бөбекжай-балабақшасында жүргізілген тәжірибелік жұмыс барысында дағдыларды кіріктіру әдісі қолданылды. Педагогтар балаларға арналған интерактивті кітаптарды оқу, QR-код арқылы тапсырмалар шешу, мультимедиялық бейнелермен жұмыс жасау, виртуалды ойындар арқылы жаңа сөздерді меңгерту сияқты тәсілдерді жүйелі түрде қолданды. Нәтижесінде балалардың сөздік қоры 18%-ға өсіп, сөз тіркестерін қолдану белсенділігі артты, еркін сөйлеу қабілеті жақсарды.

Сонымен қатар, балалардың цифрлық құралдармен жұмыс жасаудағы сауаттылығы да жоғарылады, олар өздігінен ақпарат іздеу, сұрақ қою, шешім қабылдау дағдыларын көрсетті. Бұл кіріктіру тәсілінің балалардың тілдік дамуы мен цифрлық құзыреттілігін бірге дамытуда тиімді екенін көрсетті.

Зерттеу нәтижелері цифрландыру жағдайында дағдыларды кіріктіру мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың тиімді құралы екенін дәлелдейді. Цифрлық құралдармен жұмыс жасауда баланың тілдік, когнитивтік және әлеуметтік дағдылары бір-бірімен байланыста дамиды. Педагогтер мен ата-аналар бұл үдерісті саналы түрде ұйымдастырғанда, балалардың тілдік дамуы сапалы деңгейге көтеріледі. Келешекте дағдыларды кіріктірудің әртүрлі жас топтарында тілдік даму тиімділігіне әсерін терең зерттеу қажет.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Golinkoff, R. M., Hirsh-Pasek, K. Becoming Brilliant: What Science Tells Us About Raising Successful Children. – Washington: American Psychological Association, 2016. – 352 p.
2. Maureen, I.Y., van der Meij, H. & de Jong, T. Supporting Literacy and Digital Literacy Development in Early Childhood Education Using Storytelling Activities. IJEC 50, 371–389 (2018). <https://doi.org/10.1007/s13158-018-0230-z>
3. Robinson, K. Creative Schools: The Grassroots Revolution That's Transforming Education. – London: Penguin, 2017. – 320 p.
4. Strouse, G. A., Ganea, P. A. Parent–Toddler Behavior and Language Differ When Reading Electronic and Print Picture Books // Frontiers in Psychology. – 2017. – Vol. 8. – Article 677. – doi:10.3389/fpsyg.2017.00677.
5. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии [Электронный ресурс]. — М.: Эксмо, 2025. — 256 с. — ISBN 9785047143934. — Режим доступа: <https://books.google.kz/books?id=GLFCEQAAQBAJ>

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ОЙЫН ТӘСІЛДЕРІМЕН МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУ

Жумабаева Зайда Ефимовна

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
Астана халықаралық университеті, Астана, Қазақстан

Әділбекова Талжібек Ризабекқызы

«6B01201-Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» БББ,
Астана халықаралық университеті, Астана, Қазақстан

E-mail: Talzhibek05@icloud.com

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту мәселесі қарастырылады. Автор дәстүрлі және инновациялық әдістердің, соның ішінде цифрлық технологиялар мен ойын тәсілдерінің тиімділігін талдай отырып, баланың тілдік қабілеттерін қалыптастыруда олардың маңызын ашады. Сонымен қатар, «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы аясындағы білім беруді цифрландырудың мектепке дейінгі ұйымдардағы тіл дамыту үдерісіне ықпалы қарастырылады.

Кілт сөздер. Мектепке дейінгі тәрбие, тіл дамыту, сөйлеу тілі, инновациялық әдістер, цифрлық технология, ойын тәсілдері, Цифрлық Қазақстан

Осы уақытта көптеген елдерде сондай-ақ Қазақстанда цифрландыру бағдарламасы күнделікті өмірде кеңінен пайдаланылуда. "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасының мақсаттары орта мерзімді перспективада Қазақстан Республикасы экономикасының даму қарқынын жеделдету және цифрлық технологияларды пайдалану есебінен халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, сондай-ақ ұзақ мерзімді перспективада Қазақстанның экономикасын болашақтың цифрлық экономикасын құруды қамтамасыз ететін түбегейлі жаңа даму траекториясына көшіруге жағдай жасау болып табылады [1, 16].

Цифрлық Қазақстан аясында тек еліміздің экономикалық болашағына ғана қатысты емес, өз мамандығыма байланыстыра айта кетсем ол тіліміздің, ұлттық тәлім-тәрбиенің, сауаттылықтың болуында, яғни ол балалардың білімінде. Ал балаларға білім, тәрбие беру педагогтың ең басты міндеті. Сол міндеттерге не кіреді? Әрине, физикалық, коммуникативтік, танымдық және зияткерлік, шығармашылық, әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларды дамыту бағыты бойынша балалармен жұмыстар жүргізу [2]. Әсіресе, коммуникативтік дағдыларды дамыту бағыты ішінде тіл дамыту іс-әрекеттеріне көңіл бөлу. Ол заман талабына сай көптеген тәсілдер болуы мүмкін. Мысалы, интерактивті технологиялар арқылы тіл дамыту, балалармен диалог және әңгімені модельдеу, QR-код пен мультимедиялық тапсырмалар, көрнекілік пен визуалды қолдау деген сияқты т.б.

Алайда жоғарыда тізіліп кеткен тіл дамытудың кейбір тәсілдері әр балабақшада қолданылып жатыр дей алмаймын. Оның бірнеше себептері бар, ол балабақшалардың, мектепке дейінгі мекемелердің компьютер, цифрлық технологиялар құралдарымен аз жабдықталуы, тәрбиешілердің жаңа қоғамның қарқынына сәйкес емес қызметі. Бірақ бұрыңғы тәсілдердің ішінде де көптеген тиімді әлі күнге дейін қолданылып келе жатқан тәсілдер бар. Балалардың тілін дамыту мәселесі бойынша профессор Жумабаева З.Е. ұстанымы: “балалардың сөйлеуі олардың ірі және ұсақ моторикасының дамуымен тығыз байланысты”. Шын мәнісінде мен бұл пікірмен келісемін, себебі баланың жан-жақты дамуы біркелкі жүріп отыруы қажет. Ірі моторика – баланың денесінің ірі бұлшықеттерін пайдалана отырып, үлкен қозғалыстар жасау қабілеті (жүру, жүгіріп ойнау, секіру, орындыққа отыру). Ұсақ моторика — саусақ, алақан сияқты ұсақ бұлшықеттерді қолдану арқылы жасалатын әрекеттер. (қалам ұстау, мозаика қою, мүсіндеу, моншақ тізу). Енді олардың қалай байланысатынына тоқталсақ, біріншіден, жүйке жүйесінің жетілуі арқылы ірі және ұсақ моторика сөйлеу орталығымен бір жүйке құрылымдары арқылы реттеледі (мысалы, мидың моторлық аймақтары). Баланың қозғалысы неғұрлым жақсы дамыса, оның сөйлеу орталығы да соғұрлым белсенді жұмыс істейді. Екіншіден, координация және бақылау балалар бір нәрсені қолымен ұстап, зерттегенде, сол әрекетті сөзбен бейнелеуге тырысады. Бұл — сөйлеу мотивациясын арттырады. Мысалы, бала кубикпен ойнап отырып, түстерді, пішіндерді атай бастайды. Үшіншіден, жады және түсінік дегеніміз бала қимыл арқылы әлемді таниды. Бұл танымдық тәжірибе сөйлеу сөздігін байытуға көмектеседі. Яғни қорытындылай келе мысал келтірсем, бала құммен ойнағанда қолын қимылдатады (ұсақ моторика), еңкейеді (ірі моторика), және «құм», «қазам», «үй салам» деп сөйлейді. Осылай бұлшық етті қимылдар арқылы бала айналаны таниды, әрекетті сөзге айналдырады, сөйлеуді белсенді түрде меңгереді.

Осыған қарай, ұсақ моториканың тілмен байланысуына “құрастыру” ойын іс-әрекеттерін тәсіл ретінде қосуға болады. “Құрастыру” дағдыларын қалыптастыру туралы ұсынымда былай делінген: мектепке дейінгі ұйым жағдайларында «Құрастыру» балалардың сөйлеуін жетілдіруге ықпал етеді, олар өз ойларымен бөліседі, өз әрекеттерін түсіндіреді, шешімдерін айтады, сөздік

қоры кеңейеді, эмоционалдық көңілкүйі жақсарады. Ойында лексика-грамматикалық құрылымды бекітуге болады: сан есім мен сын есімді (бірінші вагон, екінші, үшінші, сары кірпіш, қызыл) үйретуге болады. Балалар ойын барысында өздерінің сүйікті кейіпкерлерінің рөліне енеді және әлемге өзінің көзқарасын білдіреді, тілектері мен қызығушылықтарын жүзеге асырады. Педагог суреттер қарастыруда, экскурсияларда балалардың эмоционалды түрде қабылдауы үшін түрлі тәсілдерді: көркем сөз, жұмбақтар, сұрақтар, бейне көрсетілімдер және т.б. қолданады. Тұрғызылған құрылыстарды, қолдан жасалған бұйымдарды балалар бірлескен ойындарда және театрландырылған әрекетте пайдаланады [3,56.]. Бұнда мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін дамытуда "Құрастыру" әрекетінің маңыздылығын көрсетеді және оны тіл дамыту әдістемесі тұрғысынан оңтайлы тәсілдердің бірі ретінде сипаттайды.

Мектепке дейінгі ұйымдарда тіл дамытуда ойын арқылы оқыту – тиімді әдіс. «Құрастыру» әрекеті балалардың сөйлеу қабілетін жетілдіреді. Ойын арқылы грамматикалық құрылымдар меңгеріліп, балалар өз ойы мен тілектерін білдіреді. Педагог көркем сөз бен бейнематериалдар арқылы эмоционалдық қабылдауды арттырады. Құрастырылған бұйымдарды театрландырылған ойындарда қолдану тіл дамуына шығармашылықпен ықпал етеді.

XXI ғасырдағы цифрлық қоғамда мектепке дейінгі білім беру жүйесіне инновациялық технологияларды енгізу – баланың тілін дамытуда жаңа мүмкіндіктерге жол ашады. Интерактивті технологиялар баланың қызығушылығын оятып, танымдық белсенділігін арттыру арқылы тілді табиғи әрі белсенді меңгеруге жағдай жасайды. Интерактивті тақта — мультимедиялық контентпен байытылған оқыту ортасын қалыптастырады. Тәрбиеші суреттер, бейнероликтер, аудиожазбалар және анимациялар арқылы балаға көрнекі материал ұсынады. Мұндай әдіс жаңа сөздердің мағынасын нақты мысалмен түсінуге, сөздерді тыңдап, қайталау арқылы дұрыс дыбыстауға, сөйлем құрылымын визуалды түрде ұғынуға көмектеседі. Мысалы, "жануарлар" тақырыбында интерактивті слайдпен жұмыс істеу кезінде бала тек суретті көріп қана қоймай, дыбыстық бейнелер арқылы әр жануардың даусын тыңдап, олар туралы сөйлем құрауға үйренеді [4].

Мультимедиялық оқыту бағдарламалары – кешенді тілдік орта. BilimKids, BalApp, Sabaq.online секілді мультимедиялық білім беру платформалары мектепке дейінгі балаларға арнап жасалған ойын түріндегі тапсырмалар ұсынады. Бұл бағдарламаларда сөз үйрену, сөйлем құрау, дұрыс дыбыстау, тыңдап түсіну, сөйлеу қарқынын дамытуға арналған жаттығулар жүйелі беріледі. Мұндай бағдарламалар ойын мен оқытудың үйлесімін сақтай отырып, баланың еріктік және танымдық қабілетін дамытады [5]. Цифрлық форматта ұсынылған ертегілер мен қысқа анимациялар балалардың сөйлеуге деген қызығушылығын арттырады. Олар оқиғаны тыңдай отырып, сөздердің мағынасын меңгереді. Сюжетті суреттер арқылы өз ойын жеткізуге дағдыланады. Ертегі кейіпкерлерінің сөйлеу үлгісін қайталап, сөйлеу стилін меңгереді.

Менің байқауымша, қазіргі балаларда клиптік ойлауы артып келеді. Клиптік ойлау дегеніміз бұл ақпарат бейнедегі клиптерге ұқсас қысқа, айқын үзінділермен қабылданатын ойлау тәсілі. Осыған байланысты тақырыпқа сәйкес келесі тәсілді ұсынғым келеді. QR-код пен мультимедиялық тапсырмалар және олардың тиімділігі. QR-код (Quick Response – жылдам жауап) — ақпаратқа жылдам қол жеткізуге арналған арнайы шифр. Оны смартфон немесе планшет арқылы сканерлеу арқылы тәрбиеші немесе бала бейнематериал, аудиожазба, ойын тапсырмалары, сөйлеу үлгілері немесе кейіпкермен диалогтар секілді контентке тез арада қол жеткізе алады. QR-кодтың басты артықшылығы — интерактивтілік пен қызығушылықты арттыру. Оның тіл дамытуда көптеген артықшылықтары бар. Біріншіден, зейінді шоғырландыру. Мысалы, мультфильм көріп болған соң, балаға кейіпкердің не айтқанын қайталау тапсырмасы беріледі. Екіншіден, көрнекілік пен дыбыстың үйлесімі. Балалар визуалды бейне мен дыбыстық мазмұнды бір уақытта қабылдай отырып, жаңа сөздерді жеңіл әрі табиғи түрде меңгереді. Үшіншіден, мотивация және эмоциялық байланыс. Балалар мультфильм кейіпкерлерімен сөйлескендей әсер алады, тапсырманы орындау оларға қызықты ойын сияқты көрінеді. Бұл эмоциялық жағынан оң мотивация туғызып, баланың сөйлеуге деген ниетін арттырады.

Қазіргі таңда мектепке дейінгі білім беру жүйесінде бала тілін дамыту - басты басымдықтардың бірі. Себебі тіл – баланың әлемді тану, қарым-қатынас жасау, ойлау, өзін көрсете білу құралы. XXI ғасырдың шешуін талап ететін күрделі сұрақ - баланың тілін дамыту

және оған арналған тиімді тәсілдер табу деуге болады. Сонымен қатар, заманауи қоғам талаптарына сай, баланың тілін дамытудың дәстүрлі әдістерімен қатар жаңа, инновациялық тәсілдерді енгізу өзекті мәселе болып отыр. Әсіресе, цифрлық технологиялар мен ойын әдістерін біріктіру – баланың сөйлеу қабілетін дамытуда тиімді құрал ретінде қолданыла бастады.

Мектепке дейінгі балалардың тілін дамыту – жан-жақты дамудың негізі. Заманауи әдістемеді дәстүрлі және инновациялық тәсілдерді (QR-код, мультимедиа, «құрастыру» ойындары) тиімді үйлестіру маңызды. Бұл балалардың сөйлеу дағдысы мен белсенділігін арттырады. Тіл мен моторика байланысын ескеру де қажет. Тіл дамыту – педагогтың шығармашылығы мен жаңашылдығына байланысты.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827>
2. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200030183>
3. Мектепке дейінгі ересек жаста құрастыру дағдыларын қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар - Астана, 2019ж. - 30 бет.
4. <https://repo.kspi.kz/handle/item/3165>
5. <https://bilimkids.kz/>

САХНАЛЫҚ ҚОЙЫЛЫМДАР АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ

Аманжол Нағашбай

№11 «Гауһар» балабақшасы, Мектепке дейінгі ұйымның музыка жетекшісі, Астана қаласы

E-mail: Nagashybai8331n@bk.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда сахналық қойылымдарды қолданудың маңыздылығы қарастырылады. Сахналық әрекеттер арқылы баланың сөздік қоры молайып, байланыстырып сөйлеу қабілеті артып, өз ойын еркін жеткізу дағдысы қалыптасады. Автор сахналық қойылымдардың сөйлеу белсенділігіне әсер ететін әдіс ретінде тиімділігін тәжірибе негізінде дәлелдейді.

Кілт сөздер. Сөйлеу тілі, сахналық қойылым, мектепке дейінгі тәрбие, тіл дамыту, шығармашылық, балалар театры.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында мектепке дейінгі ұйымдарда тіл дамыту бағытындағы оқу іс-әрекеттері құрылымдалған. Онда коммуникативтік, тілдік, шығармашылық қабілеттерді дамыту нақты мақсат ретінде қарастырылған. Сахналық қойылымдар осы мақсаттарға жетудің тиімді тәсілі ретінде ұсынылады. Тәрбиешінің кәсіби құзыреттіліктерінің қатарында баланың тілдік және шығармашылық дамуын ұйымдастыру, театрландырылған әрекеттерді жүргізу, сахналық тәсілдерді қолдану сынды талаптар бар. Бұл құжат сахналық жұмыс барысында педагогтың міндеттері мен жауапкершілігін нақтылайды [1].

Үлгілік оқу бағдарламасында көркем әдебиет, театрландырылған әрекет, ертегілер мен драмалық ойындар арқылы сөйлеуді дамыту жолдары нақтыланған. Онда диалог құру, мәнерлеп сөйлеу, еркін сөйлеу сияқты мақсаттар қойылады, ал сахналық әрекет сол міндеттерді іске асыру құралы ретінде ұсынылады. Балалардың сөйлеу мәдениетін, эмоционалдық және креативті қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған түрлі сахналық жаттығулар мен ойындар қамтылған [2].

Сахналық қойылымдарды қолдану тек баланың сөйлеу қабілетін ғана емес, оның әлеуметтік және эмоционалдық дамуын қамтамасыз ететін кешенді құрал. Осы бағыттағы жұмыс мемлекеттік стандарттар мен бағдарламаларға толық сәйкес келеді және педагогтар жоғарыда аталған нормативтік құжаттарға сүйене отырып жүзеге асыруы тиіс.

Сахналық қойылым - бұл балалардың белгілі бір сюжетке немесе тақырыпқа негізделген рөлдік әрекеттері мен көріністерін сахнада немесе арнайы дайындалған ортада орындауы. Ол балалардың сөйлеу тілін, шығармашылық ойлауын, эмоциялық сезімдерін, қимылын және эстетикалық талғамын дамытуға бағытталған педагогикалық әдіс болып табылады.

Сахналық қойылым - драматургиялық шығарманың, ертегінің, өлеңнің немесе күнделікті өмір көріністерінің сахнада көркем және мәнерлі түрде көрсетілуі. Сахналық қойылымдардың түрлері:

1. Драмалық қойылым – белгілі бір дайын мәтін (ертегі, әңгіме, көркем шығарма) негізінде рөлдерге бөлініп, сахнада көрініс түрінде қойылады. Мақсаты: сөйлеу тілі, мәнерлі оқу, диалог құру дағдыларын дамыту.

2. Импровизациялық қойылым - балалар алдын ала жатталған мәтінсіз, тек берілген жағдай немесе бейне бойынша еркін сөйлеу мен әрекет жасайды. Мақсаты: баланың тілдік икемділігін, ойлау жылдамдығын, еркін сөйлеу қабілетін дамыту.

3. Қуыршақ театры (саусақ, қолғапты, үстел үсті) - қуыршақтар арқылы кейіпкерлерді ойнау. Балалар өз даусымен немесе дайын мәтінмен сөйлеу арқылы кейіпкерлерді «тірілтеді».

Мақсаты: ұялшақ балаларды сөйлеуге тарту, тіл белсенділігін арттыру.

4. Ертегі қойылымы-танымал халық немесе авторлық ертегіні сахналау. Мақсаты: тілдік қорды байыту, ұлттық мәдениетпен таныстыру.

5. Музыкалық-драмалық қойылым (опера, мюзикл үлгісінде) - сахналық әрекетке ән, би, музыка қосылады.

Мақсаты: сөйлеумен қатар ырғақ, интонация, қимыл-қозғалыс үйлесімділігін дамыту.

6. Пантомималық қойылым - сөзсіз, тек ым мен қимыл арқылы қойылатын көріністер. Кейде сөздер кейіннен қосылады [3].

Мақсаты: дене тілі, мимика және эмоциялық көріністі дамыту, кейіннен сөйлеуге көшу.

Сахналық қойылым - мектепке дейінгі балалардың тілін, қарым-қатынасын, шығармашылығын, эмоциялық өрісін жан-жақты дамытатын маңызды әдіс. Түрлі форматтағы сахналық жұмыстар баланың сөйлеуге деген қызығушылығын арттырып, еркін әрі дұрыс сөйлеу қабілетін қалыптастырады. Сөйлеу тілі - баланың тұлғалық дамуы мен қоршаған ортамен өзара әрекеттесуінің маңызды құралы. Мектепке дейінгі кезеңде сөйлеу дағдыларын дамытудың ең әсерлі әдістерінің бірі - сахналық қойылымдар ұйымдастыру. Балалар театрында ойнау арқылы олар өз ойларын ашық айтуға, рөлдерді сезінуге және сөздік қорларын байытуға үйренеді.

Сахналық қойылымдардың ерекшелігі - баланың қиялын дамытып, эмоциялық күйін реттеуге ықпал ететін, сөйлеуін белсендірудің тиімді тәсілі. Онда әр бала өз рөлін жаттап, дауыс ырғағын, сөйлеу мәнерін қолдана отырып көрерменге жеткізуге тырысады. Бұл процессте сөйлеу мүшелері жаттығып, дыбыстардың дұрыс айтылуы және тілдің логикалық құрылымы қалыптасады.

Сахналық қойылым арқылы баланың тілін дамытудың тиімді жолдары:

1. Рөлге бөлініп сөйлеу - балалардың сөйлеу белсенділігін арттырады.

2. Мәтінді жаттау және мәнерлеп айту - сөз қорын байытады, ес және зейін дамиды.

3. Импровизация және ертегі желісін жалғастыру-тілдік икемділікті дамытады.

4. Топпен әрекет ету - коммуникативтік дағдылар мен тыңдау мәдениетін қалыптастырады.

Тәрбиешінің рөлі: тәрбиеші сахналық қойылымды ұйымдастырушы әрі бағыт беруші. Ол балалардың мүмкіндігіне сай рөлдерді бөліп, репетиция кезінде дұрыс сөйлеуге үйретіп, шығармашылық белсенділігін арттыруы қажет. Сахналық қойылым - баланың сөйлеу тілі дамуына үлкен ықпал ететін, қызықты әрі тиімді педагогикалық әдіс. Ол баланың өз ойын еркін жеткізуіне, шығармашылық қабілетін арттыруға, дұрыс сөйлеу дағдысын қалыптастыруға жағдай жасайды [4].

Сахналық қойылым арқылы баланың тілін дамытудың тәжірибелік үлгісін ұсынамыз.

Тақырыбы: «Аққала мен Күннің достығы» - сахналық қойылым

Мақсаты: балалардың байланыстырып сөйлеуін, сөздік қорын, диалог жүргізу қабілетін дамыту. Эмоцияны дауыс арқылы жеткізуге және рөлге енуге дағдыландыру.

Қатысушылар:

5–6 жасар балалар (6–8 бала)

Керек құрал-жабдықтар:

Аққала, Күн, бұлт, қар, бала кейіпкерлеріне арналған баскиімдер немесе маскалар, жеңіл декорация.

Қойылым барысы:

1. Кіріспе (тәрбиеші сөзі):

Балаларға кейіпкерлер таныстырылады, қысқа сюжетпен танысады (Күн көктем жақындап келе жатқанын айтып, Аққалаға жылы сөз айтады. Аққала күннен жасырынып, дос болғысы келеді. Олар достасып, басқаларға қуаныш сыйлайды).

2. Рөлдерге бөлу және жаттықтыру: әр бала өз кейіпкерінің дауыс ырғағын, сөйлеу мәнерін үйренеді.

Диалог жатталады: Күн: «Сәлем, досым! Менің сәулем сені жылытқысы келеді.»

Аққала: «Сен жақындасаң, мен еріп кетем. Бірақ мен де сені жақсы көрем!»

Балалар жаттап қана қоймай, өз сөзімен толықтыруға, сұрақ-жауап түрінде жалғастыруға ынталандырылады.

3. Қойылым көрсету: балалар сахнада өз рөлін ойнайды. Тәрбиеші көмектесіп отырады, қажет болғанда бағыт береді.

4. Қорытынды: тәрбиеші балалардың сөйлеуіне, дауыс мәнеріне, сөздік қорының байытылуына кері байланыс береді. Әр бала өз рөлінен қандай сөздер үйренгенін, не сезінгенін айтып береді.

Нәтиже күтілетін:

- Балалар өз ойын еркін жеткізеді.
- Жаңа сөздер мен сөйлеу үлгілерін меңгереді.
- Диалог жүргізу дағдылары қалыптасады.
- Эмоциялық және көркем сөйлеу қабілеті дамиды.

Әрбір тәрбиеші, әрбір ата-ана қысқа ертегі, әңгімелерді, өлеңдерді рольдерге бөліп, сахна көрінісін жасап, қойылым жасауға мән берген жөн. Бұл әдістің пайдасы біздің кішкентай бөбектеріміз сахнада ойнау арқылы жан-жақты өнерге баулиды.

Біріншіден: қарапайым шығармадан кереметтей сахналық көрініс жасауға болатынын сезініп, оған кіп-кішкентай болып өздері қатысқандарына қуанады, арман, қиял құшағына енеді, ақыл - ой белсенділігі күшейеді.

Екіншіден: өзі жасаған кейіпкердің сөзін жаттайды да тіл байлығы кеңейеді.

Үшіншіден: басқа балалармен ұжымдық қарым-қатынасқа түсіп адамгершілікке, сыйластыққа, бауырмалдыққа тәрбиеленеді.

Бұдан әрі саралап айтатын болсақ рольдерге байланысты киетін киімдерін дайындау барысында өз ой-пікірлерін айтуға, сол киім әзір болғанша әбігерленіп бірге еңбектенеді. Мұның әсерінен қолына алған іске деген жауапкершілік күшейеді. Сондай-ақ сахнада жүру, тұру, сөйлеу өзін-өзі ұстай білу мәдениеттілігіне үйренеді. Қойылымдағы роль барлық балаға жете бермейді, соны көрермен ретінде тыңдау, көзбен көру, көргенін басқаларға әңгімелеп, баяндап беру арқылы да дұрыс байланыстыра сөйлеу мәдениетін меңгере алады. Осылайша жан-жақты тәрбиеге баулыған баланың қабылдау қасиеті күшейіп, көргенін, білгенін, естігенін жаңғырта отырып, қайта әңгімелеуде жетістікке жетеді. Тілі жаттығып, сөздік қоры кеңейіп, орынды сөйлеу, әділдік айту дағдылары қалыптасады [4].

Ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті кезінде 5-10 минуттық қойылымдар көрсетіп бала көңілан аударып отыру бала өмірінде маңызды орын алмақ.

Ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті (ҰОІӘ) кезінде сахналық қойылымдар баланың сөйлеу тілі мен коммуникативтік дағдыларын дамытуда, эмоциялық интеллектін жетілдіруде, шығармашылық ойлауын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Олар көркем әдебиет, тіл дамыту, музыка, қоршаған ортамен таныстыру, эстетикалық тәрбие сабақтарымен ықпалдаса отырып жүзеге асады. Сахналық қойылымдарды ҰОІӘ-де қолданудың тиімділігі:

Сөйлеу тілін белсендіреді: балалар көркем сөздерді, диалог құрылымдарын меңгереді, мәнерлеп айтуға үйренеді.

Коммуникативтік дағдыны қалыптастырады: бір-бірімен әрекеттесу, тыңдау, жауап беру қабілеті дамиды.

Эмоциялық-эстетикалық сезімін жетілдіреді: балалар кейіпкерлердің сезімін түсінуге, өз эмоциясын жеткізуге үйренеді.

Шығармашылық қабілеттерін дамытады: қиял, елестету, рөлге ену дағдылары жетіледі [5].

ҰОІӘ құрылымындағы сахналық қойылым үлгісі:

Тақырыбы: «Арыстан мен Тышқан» (мысал бойынша сахналық қойылым)

Мақсаты: мәнерлеп сөйлеу мен байланыстырып сөйлеу дағдыларын жетілдіру, достық, мейірімділік ұғымдарын түсіндіру.

Құрылымы: Кіріспе бөлім: балаларға мысал мазмұны айтылып, кейіпкерлермен таныстырылады. Қойылымның мақсаты мен мазмұны түсіндіріледі.

Негізгі бөлім: балалар рөлдерге бөлініп, сахналық көріністі орындайды. Сахнада әр кейіпкер өз мәтінін жатқа айтып, диалог құрады.

Қорытынды бөлім: балалар қойылымнан қандай әсер алғанын айтып береді.

Тәрбиеші тілдік, сөйлеу және мінез-құлықтық тұрғыдан қорытынды жасайды. Сахналық қойылымды қолдануға болатын тақырыптар:

Қызыл телпек», «Мақта қыз бен мысық», «Төрт дос» (әнмен қойылым), Ағашты қорға!», Көктем келді», «Наурыз мерекесі», «Шалқан», «Бауырсақ», «Қарлығаштың құйрығы неге айыр?» т.б.

Ойымызды қорытындылай келе, сахналық қойылымдарды жүйелі және мақсатты түрде қолдану арқылы балалардың тілдік қорын байытып, сөйлеу мәдениетін қалыптастырып, тұлғалық дамуына жағдай жасауға болады. Бұл әдіс - баланы тек үйретіп қана қоймай, оның ішкі жан дүниесін, сезімін, шығармашылығын ашатын қуатты құрал. Сахналық қойылымдар - мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда тиімді әрі жан-жақты әдіс. Ол баланың сөздік қорын байытып, байланыстырып сөйлеу қабілетін қалыптастырады, диалог жүргізу мен мәнерлі сөйлеуге баулиды. Сонымен қатар, қойылымдар баланың шығармашылық ойлауын, эмоциялық сезімін, ұжыммен әрекет ету дағдысын жетілдіреді. Ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттері барысында театрландырылған жұмыстарды жүйелі қолдану арқылы баланың тұлғалық дамуына, тілдік икемінің қалыптасуына және көркемдік талғамының артуына жол ашуға болады. Сондықтан сахналық қойылымдар мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту үдерісінің маңызды бөлігі ретінде қолданыла беруі тиіс.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына (Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы).
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. 2022. Қазақ балалар әдебиетінің хрестоматиясы – «Арман –ПВ» баспасы, 2005.
3. Омарова М.К. Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. Инфоурок.ru
4. Васильева Л. Н. Теневой театр как средство развития творческих способностей дошкольников. Материал из Википедии.
5. Безкоровая Н. Театральная деятельность в детском саду. Москва, 20219.

ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ РЕЧИ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА

Туралина Жанар Анварбековна, к.э.н., доцент

ГНМЦНТО, г.Алматы, Казахстан

E-mail: jtur190467@gmail.com

Карасёва Наталья Викторовна, руководитель ГДРЦ

ГНМЦНТО, г.Алматы, Казахстан

E-mail: natasha,.71@mai. ru

Аннотация. В статье рассматривается проектная деятельность в дошкольном образовании как инструмент развития речи детей в контексте цифровизации общества. Описаны теоретико-методологические основы проектного подхода, приведены практические кейсы, способствующие речевому развитию дошкольников. Особое внимание уделено роли цифровых технологий и среды в реализации проектов по развитию речи.

Ключевые слова. Проектная деятельность; дошкольное образование; развитие речи; коммуникативные навыки; цифровизация; цифровые технологии; родительское участие

Введение. Проектная деятельность в дошкольном образовании Казахстана приобретает всё большее значение в условиях модернизации образовательного процесса. Активные методы обучения, включая метод проектов, рассматриваются как ключевые инструменты развития личности ребенка дошкольного возраста. Одновременно одной из основных задач дошкольной организации является развитие у детей правильной речи – становление их коммуникативной компетентности. Речь имеет огромное значение для психического развития ребенка; формирование личности напрямую связано с развитием речи [1, 92].

Цель данной статьи – проанализировать теоретические основы и практические кейсы проектной деятельности, способствующей развитию речи дошкольников, а также выявить роль цифровых средств в таких проектах. Статья опирается на опыт казахстанских дошкольных организаций (в частности, г. Алматы) и на исследования отечественных и зарубежных авторов по решению проблемы развития речи через проектную деятельность.

Педагогическая ценность проектной деятельности заключается в ее интегрирующем влиянии на развитие ребенка. В процессе работы над проектом у детей развиваются познавательные навыки, воображение, формируется инициативность и самостоятельность, повышается поисковая активность. Проектная деятельность в детском саду всегда связана с игрой, что делает обучение естественным и увлекательным для ребенка [2, 12,13]. Кроме того, проектная деятельность обеспечивает сотрудничество детей и взрослых, выступая способом реализации личностно-ориентированного подхода: дети и педагоги совместно творят, решают проблемы, обмениваются идеями [3, 9]. Всё это создаёт богатую речевую среду, где речь выступает необходимым инструментом общения и совместной деятельности.

Опыт дошкольных организаций города Алматы демонстрирует успешную реализацию проектной деятельности для развития речи детей. В 2023-2025 годах в рамках программы обмена международным опытом были разработаны несколько десятков проектов, направленных на различные аспекты развития дошкольников, включая коммуникативные навыки. Рассмотрим несколько примеров таких проектов (кейсов) и их результаты.

Кейс 1. «Кітап – рухани қазына», «Книга – духовное сокровище». Эти проекты реализованы в ДО №10 и ДО №102 г. Алматы и нацелены на развитие устной речи и культуры чтения у дошкольников через приобщение к художественной литературе. Идея проектов возникла под влиянием британского опыта программы *Bookstart*, успешно применяемой в Англии для раннего знакомства детей с книгой. *Цель проектов* – сформировать у детей устойчивый интерес к чтению и обогатить их речь, а также вовлечь родителей в совместное чтение с детьми.

Результаты проекта. По завершении проектов педагоги зафиксировали обогащение словарного запаса детей и явное улучшение качества речи: высказывания малышей стали более связными, осмысленными и грамматически правильными. Данный кейс показывает, что проектная деятельность, опирающаяся на литературу и семейное взаимодействие, может существенно продвинуть развитие речи дошкольников.

Кейс 2. «Полиглот». Проект «Полиглот» (ДО №53, г. Алматы) был направлен на развитие коммуникации детей через изучение сразу трех языков: казахского, русского и английского. В условиях многокультурности и глобализации владение несколькими языками рассматривается как необходимый навык, поэтому целью проекта стало формирование у детей элементарных навыков общения на трех языках, расширение их языкового кругозора.

Результаты проекта. Реализация проекта «Полиглот» принесла заметные плоды. Многие воспитанники стали правильно произносить сложные звуки на казахском и английском,

улучшили интонацию речи. Педагоги отметили рост уверенности детей: если в начале года малыши стеснялись говорить на новом языке, то к концу проекта они с энтузиазмом использовали иностранные слова в играх и беседах. Кроме того, проект укрепил сотрудничество с родителями. В целом, данный кейс демонстрирует, что полиязычный проект, основанный на игровом подходе, может эффективно развивать речевые навыки и коммуникативную смелость дошкольников.

Кейс 3. «Қазақшаң қалай, балақай?». Данный проект был реализован в коррекционном детском саду №66 г. Алматы и представлял особый интерес, поскольку его целевой группой были дети с тяжелыми нарушениями речи. Проект ставил задачу развития коммуникативных навыков у воспитанников через изучение казахского языка в естественной языковой среде. Уникальной чертой стало привлечение родителей в качестве волонтеров: носители языка (родители) активно участвовали в образовательном процессе, помогая детям осваивать казахскую речь через фольклор, традиции и обычаи казахского народа.

Цель проекта. Основная цель – создать единое языковое пространство между семьей и детским садом, убрав барьеры в общении на государственном языке.

Итоги проекта. В результате дети с ОНР (общим недоразвитием речи) достигли значимых успехов: у многих существенно расширился активный словарь казахской лексики, фразы из отдельных слов превратились в более связные предложения. Проект получил признание на городском уровне, завоевав номинацию «Лучший патриотический проект года» на конкурсе инновационных проектов. Этот кейс показывает, что при тесном взаимодействии с семьей и погружении в естественную языковую среду даже дети с особыми образовательными потребностями способны значительно продвинуться в речевом развитии.

Приведенные примеры далеко не исчерпывают всего разнообразия проектов. Современный опыт г. Алматы показывает, что сочетание традиционных методик развития речи с инновационными цифровыми технологиями повышает эффективность проектов. Один из ярких примеров – проект «Развитие речи детей дошкольного возраста» в детском саду №116, специально ориентированный на условия цифровой трансформации образования. Цель данного проекта – создать условия для формирования коммуникативных умений и речевой активности детей с использованием ресурсов искусственного интеллекта (ИИ) и вовлечением всех участников образовательного процесса. В рамках проекта педагоги изучили новейшие методы речевого развития (включая зарубежный опыт) и интегрировали цифровые инструменты – в частности, приложения с элементами ИИ, помогающие детям в игровой форме тренировать произношение и словообразование. Таким образом, цифровизация стала не отвлекающим фактором, а органичной частью педагогической стратегии, расширив арсенал средств развития речи.

Заключение. Проектная деятельность в дошкольных организациях зарекомендовала себя как эффективный инструмент развития речи детей, особенно в контексте современных цифровых реалий. Развитие речи дошкольников – сложный многогранный процесс, требующий разнообразных воздействий. В условиях цифрового общества проектный подход демонстрирует свою универсальность, соединяя веками проверенные педагогические приемы с новейшими технологиями. Опыт и исследования свидетельствуют, что правильно организованные проекты способны значительно обогатить речь детей, подготовить их к успешному обучению в школе и дальнейшей жизни в информационную эпоху.

Список использованной литературы

1. Воробьева, Т. Н. Роль проектной деятельности в развитии речи детей / Т. Н. Воробьева, Н. В. Гребенкина, Т. В. Комарова. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2020. — № 28 (318). — С. 92-93.
2. Левшина Н. И. Роль проектной деятельности в речевом развитии дошкольников. // Дошкольная педагогика. — 2024 — № 10. — С. 12-15.
3. Жуйкова Т. П. Характеристика проектной деятельности в работе с детьми старшего дошкольного возраста // Педагогика: традиции и инновации: Материалы междунар. науч. конф. (г. Челябинск, октябрь 2021 г.). Т. I. — Челябинск: Два комсомольца, 2021.

4. Проектный метод в деятельности дошкольного учреждения: Пособие для руководителей и практических работников ДОУ /Авт.-сост. Л. С. Кисилева, Т. А. Данилина и др. — М.: АРКТИ, 2023.

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА DAҒДЫЛАРДЫ КІРІКТІРУ – МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДАҒЫ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Бекен Алмагул

Тәрбиеші, модератор, №70 «Құлыншақ» балабақшасы, Астана қ.

E-mail: a-beken76@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда цифрлық технологияларды дағдыларды кіріктіру құралы ретінде пайдалану мүмкіндіктері қарастырылады. Автор баланың ерте жастағы тілдік қабілетін дамытуда цифрлық білім беру ортасының маңыздылығын атап өтеді. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған кіріктірілген тапсырмалардың үлгілері ұсынылып, тыңдау, сөйлеу, сөздік қорын байыту және тілдік белсенділікті дамыту тәсілдері сипатталады. Цифрландыру жағдайында білім мазмұнын кіріктіру – мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың тиімді жолдарының бірі ретінде көрсетіледі.

Кілт сөздер. Цифрлық білім беру ортасы, дағдыларды кіріктіру, мектеп жасына дейінгі балалар, тіл дамыту, коммуникативтік құзыреттілік, мультимедиа, интерактивті тапсырмалар, тіл үйрету, ерте даму, цифрлық технологиялар.

Қазіргі замандағы білім беру жүйесі қоғамның цифрлық трансформациясымен тығыз байланысты. Әсіресе мектепке дейінгі білім беруде баланың тілдік, когнитивтік және әлеуметтік дамуына әсер ететін жаңа әдістер мен құралдарды қолдану қажеттілігі артып отыр. Цифрлық технологиялар арқылы оқытуды ұйымдастыру – баланың қызығушылығын арттырып, білімге деген ынтасын оятудың тиімді жолы. Осы тұрғыда білім беру мазмұнын кіріктіру – бала бойында әртүрлі дағдыларды кешенді түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мектеп жасына дейінгі кезең – тіл дамуының ең маңызды сатысы. Бұл кезеңде баланың сөйлеу, тыңдау, түсіну, сөздік қор жинақтау қабілеттері қалыптасып, дамиды. Алайда дәстүрлі әдістермен шектелу қазіргі балалардың сұранысы мен қызығушылығына сәйкес келмейді. Балалар көбіне гаджеттермен, экрандық технологиялармен ерте танысады, сондықтан тілдік қабілетті дамытатын білім беру формалары да осы цифрлық форматқа бейімделуі тиіс. Дағдыларды цифрлық ортада кіріктіре отырып беру – баланың тілді табиғи әрі қызықты жолмен меңгеруіне мүмкіндік туғызады. Сондықтан бұл бағыт қазіргі мектепке дейінгі білім берудің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады.

Зерттеудің негізгі мақсаты – цифрландыру жағдайында түрлі дағдыларды кіріктіре отырып, мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың тиімді жолдарын анықтау. Бұл мақсатқа жету үшін цифрлық білім беру ортасының ерекшеліктері мен оның бала тіліне ықпалы қарастырылады, сондай-ақ кіріктірілген тапсырмалардың практикалық үлгілері ұсынылады.

Цифрлық технологияларды мектепке дейінгі білім беру үдерісіне тиімді кіріктіру мәселесі қазіргі педагогикалық зерттеулерде кеңінен қарастырылып отырған өзекті бағыттардың бірі болып табылады. Бұл салада бірқатар шетелдік және отандық ғалымдар теориялық-әдістемелік тұрғыдан ауқымды еңбектер жазып, мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың инновациялық жолдарын ұсынуда.

Австралиялық зерттеуші Nicola Yelland (2011) өз еңбектерінде мектепке дейінгі жастағы балалардың цифрлық ортадағы оқу үдерісін дәстүрлі оқыту модельдерінен ерекшеленетін жаңа парадигма ретінде қарастырады. Автордың пікірінше, цифрлық құралдарды қолдану тек техникалық сауаттылықты ғана емес, сонымен қатар баланың тілдік және когнитивтік дамуын да тиімді арттырады. Зерттеуде балалардың мультимедиялық тапсырмалар мен интерактивті ойындар арқылы жаңа лексиканы тез меңгеретіні, сөйлеу белсенділігінің күшейетіні ғылыми негізде дәлелденген. Бұл тәсіл әсіресе тілге алғаш қадам басқан балалар үшін тиімді орта қалыптастырады. [1, 4–12 б]. Ұлыбританиялық ғалымдар Lydia Plowman мен Stephen McPake

(2013) мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік дамуына цифрлық технологиялардың ықпалын зерттей отырып, "цифрлық алшақтық" ұғымын енгізген. Зерттеулерінде олар отбасындағы және балабақшадағы цифрлық құрылғыларды қолдану арасындағы сәйкессіздіктің баланың тілдік әлеуетіне әсер ететінін айтады. Авторлар баланың үйде және оқу орнында бірізді цифрлық тәжірибеге ие болуы, соның ішінде арнайы тіл үйрететін қосымшалар мен бейнематериалдарды жүйелі пайдалану – баланың тілдік дағдыларының қалыптасуына оң әсер ететінін атап көрсеткен. [2, 27–33 б].

Қазақстандық зерттеуші Нұртаева А. К. (2020) өзінің ғылыми-әдістемелік еңбегінде еліміздің мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде цифрлық технологияларды қолданудың нақты әдістемелік жолдарын ұсынады. Автор Smart Board тақталарын, интерактивті мультимедиялық материалдарды, сондай-ақ бейне және аудио ертегілерді қолданудың тілдік белсенділік пен сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда маңызын жан-жақты дәлелдейді. Ол заманауи баланың тілдік дамуына тек педагогикалық әсер емес, сонымен қатар технологиялық ортаның да ықпал ететінін ғылыми тұрғыдан негіздейді [3, 112 б]. Ал Zevenbergen (2007) мектепке дейінгі балалардың цифрлық сауаттылығы мен тілдік дамуы арасындағы байланысты зерттеп, арнайы жасақталған цифрлық контенттің оқу-танымдық процестерге ықпалын жан-жақты қарастырған. Зерттеуде мультимедиялық орта арқылы бала эмоционалды тұрғыда белсендіріліп, сөйлеуге, тыңдауға және түсінуге деген ішкі уәжі күшейетіні нақты мысалдармен дәлелденген. Автор цифрлық білім беру ресурстарының құрылымдалған түрі баланың логикалық ойлау қабілеті мен сөздік қорын дамытуға зор мүмкіндік беретініне баса назар аударады. [4, 19–29 б]. Дағдыларды кіріктіру (интеграциялау) дегеніміз – баланың оқу үдерісінде бірнеше білім беру саласындағы (тілдік, танымдық, шығармашылық, моторлық және әлеуметтік) дағдыларды бір мезгілде дамыту әдісі. Мектеп жасына дейінгі балалар үшін бұл тәсіл ерекше маңызды, өйткені олардың қабылдауы кешенді түрде жүреді: бала бір мезетте тыңдайды, көреді, сөйлейді, қимылдайды және еліктейді. Сондықтан білім беру мазмұны да осындай кіріктірілген тәсілдер арқылы ұсынылуы тиіс. Цифрлық орта – бұл интерактивті құрылғылар мен мультимедиялық контент арқылы білім беру кеңістігін ұйымдастыру. Мұндай ортада бала белсенді әрекетке тартылып, білімді тек қабылдап қана қоймай, оны қолдануға, талдауға, бағалауға үйренеді. Цифрлық білім беру ортасы келесі мүмкіндіктерді ұсынады:

- Мультимедиа құралдары (бейнематериалдар, дыбыстар, анимациялар): көріп-түйсінуге арқылы есте сақтауды жақсартады; <https://www.instagram.com/share/BAPnBeh4JV>
- Интерактивті ойындар: қызығушылықты арттырады, бала тілді қолдану арқылы әрекет етеді; <https://learningapps.org/display?v=pyvj3adc525>
- Сөйлеу мен тыңдауға арналған қосымшалар: дыбыстау, есту, сөйлеу дағдыларын дамытады;
- AR/VR технологиялары: баланы виртуалды кеңістікке енгізіп, шынайы тәжірибе береді. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік дағдылары тек сөз жаттау арқылы емес, әрекет барысында қалыптасады. Сондықтан оларды түрлі әрекетпен байланыстыру маңызды. Мысалы, бала «алма» сөзін естіген кезде тек оның атауын емес, түрін, дәмін, көлемін елестетеді. Егер бұл сөз интерактивті суретпен, дыбыспен, қозғалыспен бірге берілсе, ол баланың жадында тұрақты сақталады. Кіріктірілген тапсырмалар арқылы бала:
- жаңа сөздерді контексте меңгереді;
- сөйлем құрауды интуитивті үйренеді;
- тілдік белсенділік танытады;
- сөйлеу мотивациясы артады.

Цифрлық құралдармен жұмыс істеуде педагогтің бағыттаушы рөлі өте маңызды. Педагог баланың жас ерекшелігіне сай тапсырмаларды іріктеп, оларды тиімді үйлестіруі қажет. Сонымен қатар балаға кері байланыс беру, оны мадақтау және қателерін түзету де — тіл дамуына әсер ететін негізгі факторлар.

Практикалық мысалдар. Мысал 1: «Түстер әлемі» тақырыбы

- Тыңдалым: бала интерактивті суреттер арқылы «Қызыл алма», «Сары банан», «Жасыл жапырақ» деген тіркестерді тыңдайды.

- Айтылым: педагог баладан естігенін қайталауды, өз ойын айтуды сұрайды («Менің бананым сары»).
- Ойын: планшет арқылы «Түсті заттарды сәйкестендір» ойыны ойналады.
- Қимыл: бала қызыл, көк, жасыл түсті карточкаларды дұрыс көрсетіп, қозғалыспен бекітеді.

- Сурет: бала өзі қалаған түспен жемістерді бояйды.

Мысал 2: «Менің отбасым» тақырыбы

- Бейнематериал: отбасы мүшелерін таныстыратын қысқаша анимация көрсетіледі.
- Сөйлеу жаттығуы: «Бұл – менің анам. Бұл – менің әкем» секілді сөйлемдерді қайталау.
- Ойын: отбасы мүшелерін суретпен сәйкестендіру ойыны.
- Құрастыру: бала суреттерден өзінің отбасын құрастырады, атауларын айтады.

Цифрлық технологияларды білім беру процесіне тиімді енгізу – бүгінгі мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың маңызды талабы. Дағдыларды кіріктіру арқылы ұйымдастырылған оқыту баланың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, оның тілдік қабілетін де қарқынды дамытады. Әсіресе тіл үйрену үдерісінде цифрлық ортада орындалатын интеграцияланған тапсырмалар баланың қызығушылығын оятып, тілді табиғи әрі ойын арқылы меңгеруіне жол ашады. Мұндай тәсіл баланың сөздік қорын байытып, сөйлеу белсенділігін күшейтеді, тыңдап түсіну, сұраққа жауап беру, өз ойын жеткізу секілді коммуникативтік дағдыларын қалыптастырады. Сонымен қатар, әртүрлі әрекетті біріктіре отырып оқыту — баланың эмоционалдық, қимыл-қозғалыс және логикалық ойлау дағдыларының да дамуына септігін тигізеді. Баланың оқуға деген ішкі ынтасы оянып, ол білім алуға белсенді түрде қатыса бастайды. Бұл процесте педагогтің кәсіби шеберлігі шешуші рөл атқарады. Педагог цифрлық құралдарды баланың жас ерекшеліктеріне сай іріктеп, оқу тапсырмаларын жүйелі түрде біріктіре отырып ұйымдастырса, онда бала тұлғасының жан-жақты дамуына нақты жағдай жасалады. Демек, дағдыларды цифрлық ортада кіріктіре отырып оқыту – қазіргі заман талабына сай, баланың болашағына бағытталған пәрменді әдіс болып табылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Yelland, N. Reconceptualising play and learning in the lives of young children // Australasian Journal of Early Childhood. – 2011. – Vol. 36, № 2. – P. 4–12.
2. Plowman, L., McPake, J. Seven myths about young children and technology // Childhood Education. – 2013. – Vol. 89, № 1. – P. 27–33.
3. Нұртаева А. К. Цифрлық технологияларды қолдану арқылы мектепке дейінгі ұйымдарда баланың тілін дамыту. – Алматы: Білім, 2020. – 112 б.
4. Zevenbergen, R. Digital natives come to preschool: implications for early childhood practice // Contemporary Issues in Early Childhood. – 2007. – Vol. 8, № 1. – P. 19–29.

О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ

Островская Анастасия Сергеевна

воспитатель, магистрант Омского государственного педагогического университета

ГККП я\с № 34 «Ақ бидай» акимата г. Астаны

Республика Казахстан, г. Астана

E-mail: samsonenko-anas@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются ключевые проблемы, с которыми сталкиваются старшие дошкольники в процессе формирования и развития коммуникативных навыков. Особое внимание уделяется различиям в развитии коммуникативных навыков у детей с учетом их индивидуальных особенностей и социальной среды. Обосновывается важность развития речевых и неречевых аспектов общения, а также их взаимосвязи с общей когнитивной и эмоциональной сферами дошкольников. Представлены эмпирические данные, полученные в

результате наблюдения за дошкольниками. На основе их анализа определены ориентировочные направления взаимодействия ДОО и семьи по развитию коммуникативных навыков дошкольников.

Ключевые слова. Коммуникативные навыки, семья, старшие дошкольники, взаимодействие, критерии оценки коммуникативных навыков.

Развитие коммуникативных навыков старших дошкольников является актуальной областью исследования психологической и педагогической науки. Именно в этом возрасте формируются основные социальные навыки, необходимые для взаимодействия с окружающими.

В целом развитие коммуникативных навыков является важнейшей задачей обучения. В законе Республики Казахстан «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.08.2021 г.) говорится: «О приеме детей в первый класс с шести лет. Это тот возраст, когда формируется сложная форма общения. Ребенок должен уметь выражать свои мысли посредством монолога, четко и развернуто рассказывать о каких-то событиях или увиденном» [1, с. 7]. Но на практике у детей шестилетнего возраста мы имеем большие проблемы с нарушением грамматического строя, выраженную медленную «заторможенную» речь, когда вместо ответов, ребенок растягивает звуки, повторяет вопрос, отсутствует связная речь, ребенок не может взаимодействовать с другими детьми.

Так, Г.А. Урунтаева отмечает: «В детском саду дети все больше расширяют свой опыт взаимодействия со сверстниками, которые являются не только партнёрами по играм и другим видам совместной деятельности детей, но и партнёрами по личностно значимому для них общению друг с другом» [2, с. 24].

В своих исследованиях Я.Л. Коломинский и Е.А. Панько пришли к выводу, что на протяжении дошкольного детства в общении со сверстниками возрастает избирательность. Авторы утверждают - если в 3 - 4 года дети достаточно легко меняют партнёров по общению, то с 5 - 6 лет они стараются общаться с конкретными детьми, которых трудно заменить даже в том случае, если это общение не устраивает взрослого. В старшем дошкольном возрасте впервые внимание детей начинает переключаться с взрослого на сверстника, интерес общения с которым постепенно увеличивается. Важное место в исследовании дошкольников занимает изучение их общения со сверстниками [3].

Дети исследуемой нами возрастной категории активно осваивают речевые средства и начинают строить первые межличностные отношения, что влияет на их эмоциональное и социальное развитие. Вместе с тем, существует ряд проблем, проявляющихся во взаимодействии детского сада и семьи по развитию коммуникативных навыков дошкольников. Так, например, родители старших дошкольников могут не замечать коммуникативных затруднений у собственных детей, не быть достаточно заинтересованными и готовыми оказывать им помощь и поддержку в преодолении коммуникативных трудностей.

Понимание актуальности и важности исследуемой проблемы побудило нас к проведению диагностики, перед которой был поставлен ряд задач, связанных с выявлением уровня развития представлений детей старшего дошкольного возраста об общении, оценкой опыта взаимодействия с людьми и окружающим миром, а также изучением уровня готовности ребенка к социальной жизни и общению.

Диагностика проводилась на основе комплекса критериев, показателей и диагностических методик. Для анализа коммуникативных навыков были выделены критерии: когнитивный (наличие знаний и представлений об общении) диагностировали по методике «Картинки» (авторы Е.О. Смирнова, Е.А. Калягина), поведенческо-деятельностный компонент (опыт взаимодействия с людьми и окружающим миром) по методике «Секрет» (Т. А. Репиной), эмоционально-ценностный компонент (понимание уровня готовности ребенка к социальной жизни и общению) по опроснику «Характер проявлений эмпатических реакций и поведения у детей» (А. М. Щетинина).

Исследование проводилось на базе ясли- сада № 34 «Ақ бидай» акимата г. Астаны, Республики Казахстан, количество испытуемых составило 25 детей в возрасте 5-6 лет. Учитывались индивидуальные особенности детей, их фоновые знания и опыт общения. По

методике «Картинки» (авторы Е.О. Смирнова, Е.А. Калягина) Средний 40 % и низкий 24 % уровень указывал на заметный недостаток социальной компетенции, а также проявления вербальной и невербальной агрессии. По методике «Секрет» (Т. А. Репиной) - 52 % - среднестатусные – эти дети проявляли различные интересы и способности, но искали одобрения со стороны сверстников, 28 % (низкостатусные) – дети сталкиваются с трудностями в социализации, испытывают отвержение со стороны других детей, имели трудности в общении. По опроснику «Характер проявлений эмпатических реакций и поведения у детей» (А. М. Щетинина) получены следующие результаты: средний уровень 56 % - данная группа детей изображала сочувствие, с целью получения похвалы от взрослого, различали основные эмоции, но их реакции были поверхностными или неадекватными; низкий уровень 16 % - данные дети не проявляли интереса к эмоциональному состоянию других детей, их реакции на эмоциональные состояния других людей были минимальны, и они, как правило, не проявляли желания помочь. Полученные данные свидетельствуют о имеющейся взаимосвязи между уровнем развития коммуникативных качеств у детей и развитием социальных эмоций у детей. Проведённый нами анализ материалов и результатов исследования позволил заключить, что большинство детей имеют средний и низкий уровень развития коммуникативных навыков. Данные проблемы могут быть связаны с недостаточным опытом коммуникативной деятельности у дошкольников, отсутствием каждодневных речевых практик, где ребёнок выступает как в роли говорящего, так и в роли слушателя. Кроме того, недостаточной заинтересованностью и готовностью родителей и ближайшего окружения к развитию данных умений у детей, высоким уровнем включенности современных дошкольников в игры с использованием различных электронных устройств, недостатком внимания со стороны взрослых и живого общения со взрослыми и сверстниками.

Результаты исследования могут стать основой для разработки особых программ, направленных на повышение уровня коммуникации среди детей, что в свою очередь будет способствовать их успешной адаптации в школе и других социальных группах. На наш взгляд, требуют проектирования педагогические ситуации, направленные на освоение ребёнком старшего дошкольного возраста роли субъекта коммуникации в разных видах деятельности: игровой, трудовой, двигательной экспериментирования, художественно-творческой и других.

Для родителей дошкольников могут быть актуальны специальные занятия, ресурсные круги, семейные гостиные, детско-родительские проекты, совместные праздники, детско-родительские театральные постановки, построенные как диалог семейной коммуникативной культуры и педагогического опыта развития дошкольников в данной сфере деятельности, а также как взаимодействие личностных смыслов семьи и профессиональных смыслов педагогов в развитии коммуникативных качеств у дошкольников.

Список использованной литературы

1. Об утверждении государственных общеобязательных стандартов образования всех уровней образования Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 1 ноября 2018 года № 17669. – 198 с. [Электронный ресурс].

URL: https://specialedu.kz/EDU_LFSI/LegislativeBasicsKZ/ru/ГОСО%20всех%20уровней%20образования.pdf (дата обращения: 04.06.2025).

2. Урунтаева, Г. А. Дошкольная психология: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. - 5-е изд., стереотип. - М.: Издательский центр «Академия», 2001 - 336 с.

3. Коломинский, Я. П. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция: Я. П. Коломинский, Е. А. Панько, С. А. Игумнов - СПб.: Питер, 2004 – 480 с.

МУЗЫКАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТІҢ БАЛАЛАРДЫҢ АУЫЗЕКІ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНА ӘСЕРІ

Азизханова Дидар Каримжановна

Доктор Phd,аға оқытушы Ж.А.Тәшенев атындағы университет Шымкент,Қазақстан

E-mail: meruert2006@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада музыка - сөйлеуді ынталандырудың тиімді әдістерінің бірі, адамға эмоционалды әсер етудің ең күшті құралы екені сөз болды. Музыканың күші баланы баурап алатындығы және баланың белсенділігін ынталандыратындығы баяндалған. Музыкалық іс-әрекет ырғақ сезімін, эмоционалды жауаптылықты, жалпы моториканы және есту зейінін қалыптастыруға ықпал ететіндігі сонымен қатар музыкалық іс-әрекеттің барлық түрлері балалардың ауызекі сөйлеу тілінің қалыптасуына әсер ететіндігі қарастырылған.

Кілт сөздер. Іс-әрекет,ынта,мектеп,музыка,ән,қимыл,сөйлеу,дағды

Кез-келген халықтың ұлттық қазынасы тіл болып табылады. Әрбір халықтың тілінде оның ұлттық дәстүрінің, сана-сезімінің, ойлау тәсілінің,мінез-құлқы белгілері көрініс табады. Ал тілді, тіл мәдениетін игеру баланың сәби шағынан іске аса бастайтын, біртіндеп жетілетін үрдіс.Адамзат алдында тұрған басты міндеттердің бірі — есті, еңбексүйгіш, қайырымды, бала тәрбиелеу. Ол тіл арқылы жүзеге асады. Баланың тілі бай болса, оның ойы да кең болады. Сондықтан оның тілін байытып, ойын кенейте түсу үшін өлең,ертегі, әңгіме, мақал мәтел, жұмбақ, жаңылтпаш, әдеби шығармалардан үзінділер оқытып, таныстырудың маңызы зор.сол арқылы олардың ойлау қабілеттері артып, көргендерінен ой түйіп, қорытынды жасауға үйренеді.Балалардың ақыл – ойына қабілеттерінің дамуына жетудің бірден – бір жолы — өзара тілдік қарым – қатынас. Әр баланың табиғи қабілетін ескере отырып, балаға көмекші әрі сүйемелдеуші болып,әрдайым жанында достық қарым – қатынаста болсақ, оқыту мазмұнын жаңғыртуға, әрі тиімді әдіс – тәсілдерді кеңірек қолдануға еркін жол ашылады. Музыкалық іс-әрекет балалардың ауызекі сөйлеу тілінің қалыптасуына әсер етеді. Музыкалық шығармаларды тыңдау, ән айту, музыкалық аспаптарда ойнау, музыкаға әуестену дыбыстарды есту арқылы ажырата білу қабілетін қалыптастырады, қиялын дамытады, өз ойлары мен эмоцияларын сөзбен ғана емес, жест-ишарамен, би қимылдарымен, музыкалық дыбыстармен жеткізе білу қабілетін дамытады.

Музыка ежелден адамның жеке қасиеттерін, оның рухани әлемін қалыптастырудың маңызды құралы ретінде танылған. Музыканың баланың жеке басына тәрбиелік әсері туралы Н.Б. Берхин, О.П. Радынова, А.Н. Сохор, М.Марков, Д.Кабалевскийдің еңбектерінде айтылған.Балалардың сөйлеуін дамытудың бір жолы - музыкалық тәрбиені жүйелі түрде қолдану. Музыка - сөйлеуді ынталандырудың тиімді әдістерінің бірі, адамға эмоционалды әсер етудің ең күшті құралы. Оның күші баланы баурап алады және оның белсенділігін ынталандырады. Музыкалық іс-әрекет ырғақ сезімін, эмоционалды жауаптылықты, жалпы моториканы және есту зейінін қалыптастыруға ықпал етеді. Музыкалық іс-әрекеттің барлық түрлері балалардың ауызекі сөйлеу тілінің қалыптасуына әсер етеді. Музыка тыңдау – музыкалық шығарманы қабылдау мен жүзеге асырудың мақсатты процесі, ән айту, музыкалық аспаптарда ойнау, музыкаға қимылдау дыбыстарды есту арқылы ажырата білу қабілетін қалыптастырады, қиялын дамытады және өз ойлары мен эмоцияларын сөзбен ғана емес, жест- ишара, би қимылдары, музыкалық дыбыстар арқылы жеткізе білу. Музыка ырғақ сезімін, фонетикалық естуді, есту зейінін, сөйлеу және жалпы моториканы, тыныс алуды, естуді-қол-көз координациясын, бейнелі ойлау мен мәнерлілікті дамытуға ықпал етеді. Мұның бәрі мектеп жасына дейінгі балалардың дұрыс сөйлеуін қалыптастыру үшін қажет. Сонымен қатар, музыкалық іс-шаралар балалар үшін ерекше шығармашылық, қуаныш атмосферасын болжайды, сондықтан көтеріңкі көңіл-күй жағдайында тәрбиелік және дамытушылық міндеттер шешіліп қана қоймай, сонымен қатар бала-педагог-бала арасындағы өнімді қарым-қатынас қалыптасады. Музыкалық іс-әрекеттің бірнеше түрін олардың балалардың сөйлеуін дамытуға тиімді әсері тұрғысынан қарастыра отырып, сіз бұған жұмыс тәжірибесіне сүйене отырып,

балаларды олардың дамуы барысында бақылай отырып көз жеткізесіз. Ән айту кезінде сөйлеу бойынша жұмыс барынша көрнекі және тиімді түрде жүреді. Ән айту кезінде мектеп жасына дейінгі балалар белсенділік танытады, ұжымдық ән айтудан ләззат алады. Ән айту дұрыс тыныс алуды, дауысты қалыптастырады, сөйлеу ырғағы мен қарқынын дамытады, дикцияны жақсартады, есту мен дауысты үйлестіреді. Сонымен қатар, әншілік іс-әрекет сөйлеу тілінің кемшіліктерін түзетуге көмектеседі, мысалы, айтылымды бұрмалау, сөздердің соңын жұту, ал жеке дауысты дыбыстар мен буындарда ән айту дыбысты автоматтандыруға, дұрыс айтылуын бекітуге ықпал етеді. Тілді меңгерудің және сөйлеу әрекетін дамытудың негізгі құралы қайталау болып табылады. Ән айту балаларды сөздер мен сөз тіркестерін өздеріне ыңғайлы түрде қайталауға ынталандырады: ән шумақтары мен хорлар. Балалар әншілік орындаушылық қызметтен ләззат алады, сонымен бірге қайталау арқылы сөздерді жаттап алады, өйткені олар қайта-қайта жырлайды. Сондықтан балалар әндерінің мәтіндерінің көпшілігі қайталанатын сөздерден құралады. Сондай-ақ, әндер балалардың ойнауы оңай болатын жақсы тілдік үлгілерді үйретуді қамтамасыз етеді, өйткені сөйлеу ағыны музыкамен сүйемелденеді. Әндердің тағы бір артықшылығы – ұйқас, ал ұйқасты сезіне білу - балалар үшін, әсіресе сөйлеу қабілеті бұзылған балалар үшін маңызды дағды. Ән айту балалардың дауыстық аппаратын тек вокалды орындау үшін ғана емес, ауызекі сөйлеу тілі үшін де жетілдіреді, сөйлеу мәнерлілігін қалыптастырады, сөздік қорын молайтады, бейнелі ойлауды ынталандырады, сонымен қатар ұжымдық ән айту бір-бірін есту қабілетін дамытады. Сөйлеу дағдыларын дамыту үшін музыкалық ырғақтың маңызды бөлімдерінің бірі логопедиялық ырғақ немесе логоритмика болып табылады. Бұл әдістеме сөз, музыка және қимыл-қозғалыс байланысына сүйенеді. Оған сөйлеу, музыкалық, қимыл-қозғалыс және коммуникативті ойындар кіреді. [1, 121-б.];

Логопедиялық ырғақ есту зейінін және фонематикалық естуді қалыптастырады, жалпы және сөйлеу моторикасын, мимиканы, сондай-ақ есту-көру-қимыл координациясын дамытады. Музыка мен сөйлеу бір-бірімен тығыз байланысты. Біріншіден, музыкалық дыбыстар, сөйлеу тілі сияқты, есту арқылы қабылданады. Екіншіден, музыкалық мәнерлілік сөйлеу мәнеріне ұқсас. Үшіншіден, музыка да, сөйлеу де интонациялық сипатқа ие. Дауыс адамның эмоционалдық күйін интонациялық бояу арқылы жеткізеді. Ал музыка интонациямен көңіл-күйді, мінезді білдіреді. Төртіншіден, музыка да, сөйлеу де ырғақты құрылымға ие. Музыка балалардың дамуына, оның ішінде сөйлеудің қалыптасуы мен дамуына әсер етеді. Музыка балалардың сөйлеуін дамытуға әсер етеді, өйткені оны тыңдау, ән айту, музыкалық аспаптарда ойнау, музыкаға әуестену арқылы жүзеге асыруды қамтиды. Бұл балаларды дыбыстарды есту арқылы ажырата білу қабілетін қалыптастырады, қиялын дамытады және өз ойлары мен эмоцияларын сөзбен ғана емес, жест-ишарамен, би қимылдарымен, музыкалық дыбыстармен білдіреді. Музыкалық іс-әрекеттер ырғақ сезімін, эмоционалды жауаптылықты, жалпы моториканы және есту зейінін қалыптастыруға ықпал етеді. Олар баланың шығармашылық, қуаныш атмосферасын ұсынады, сондықтан көтеріңкі көңіл-күй жағдайында тәрбиелік және дамытушылық міндеттер шешіледі. Баланың жан-жақты болып өсуінің басты мақсаты музыка тәрбиесіне байланысты. Осыған орай балалар бақшасындағы музыка іс-әрекетіне көп көңіл бөлінеді. Музыкалық тәрбие дегеніміз- музыкалық өнердің ықпалы арқылы баланың жеке басын қалыптастыру- музыкалық ынтасын, қабілетін, музыкаға эстетикалық көз қарасын қалыптастыру деген сөз. Музыка- тілмен жеткізе алмайтын, адамның тереңде жатқан нәзік сезімнің құралы. Атамыз Абай, «Құлақтан кіріп, бойды алар. Әсем ән мен тәтті күй» десе Л.Н. Толстой, «Жақсы музыка- көңіл күйдің жан сезімнің шежіресі»- деген. Н.К. Крупская: «Балаға музыка арқылы өзінің ойлары мен сезімдерін тереңірек түсінуіне, айқынырақ ойлап, тереңірек сезінуіне көмектесу қажет...» деп өнердің жеке адамды тәрбиелеудегі маңызын айтқан екен. [2, 85-б.];

Мектепке дейінгі балалық шақ — бөбекті әсемдік әлеміне неғұрлым кеңінен араластыратын кезең. Эстетикалық тәрбиенің жарқын құралдарының бірі — музыка. Баланы жан-жақты, әрі үйлесімді дамыту музыканың атқаратын міндеті. Музыка осы маңызды міндетті орындау үшін балада жалпы музыкалық қабілетті дамыту керек. Бала музыканы тыңдап отырғанда, көркем образды әнді, ойынды көз алдына елестете отырып, өзінше қабылдайды. Мысалы: маң-маң басқан аю, үркек қоян т.б. Музыка баланың сезімдеріне тікелей әсер ете отырып, оның патриоттық, адамгершілік сезімдерін қалыптастырады. Оның ықпалы үгіттеуден

де, нұсқаулардан да анағұрлым күшті болады. Отан, Қазақстан, батырлық туралы айтқан балалардың әндерінен өз елдеріне деген сүйіспеншіліктерін көруге болды.

Баланың музыкалық ерекшеліктерді айыра біледі және оларды есіне ала отырып, музыканы тыңдағанда, ән мен би қимылдарын орындағанда белгілі бір образға сай қимыл жасайды. Ән арқылы бала өзінің қоршаған ортаның жан-жақты сезініп, оның рухани байлығын түсінеді. Ән орындаудағы балаға қойылатын талаптардың ішінде, оның шығармашылық деңгейін арттырудағы әнді таза айта білуге, эмоцияналыды жағдайы, есту, сезу қабілеттерін қалыптастырады. Ырғақты музыкаға қосылып отырып-тұру, басын шайқау, бір аяқпен екінші аяққа кезек басып шайқау, бір аяқпен екінші аяққа кезек басып иілу қозғалыстарын орындайды. Көркем шығарманы қабылдауы мен музыкаға ықыласының, қиялының қызығушылығы мен білуге құштарлығының күрт артуы байқалады. Бұл баланың қабілеті мен талантын анықтауға мүмкіндік береді. Балалардың эстетикалық талғамын қалыптастыру, музыкалық шығармашылық әрекеттер түрінде эмоциональдық қатынасын білдіруге талпындыру жолында кейбір музыкалық мәнерлілік құралдары туралы музыкалық қабылдау ұғымдарын қалыптастыру бағыттары болады.

Музыкалық-ырғақтық қимылдар:

- Жаттығулар, ойындар, хороводтар, билер, би шығармашылығы.

- Мектеп жасына дейінгі балалар қызметінің негізгі түрі, оған хороводтар, сюжеттік-рөлдік әндер, қимыл ойындары енеді.

Музыканың түрлі бөліктерін: ән бастамасы, қайырмасын ажыратуға үйрету.

- Би қимылдарын, музыкалық ойын әрекеттерін орындауға талпындыру.

Балалар музыкалық аспаптарында ойнау:

Үлкендердің домбырада, сырнайда, метоллофонда, ксилофонда және басқа да түрлі музыкалық және даңғырлақ аспаптарындағы ойнауын тыңдау іскерлігіне тәрбиелеу. Даңғырақ оркестрге қатысуын талпындыру. Балалар музыкалық аспаптарын танып, атай білуге үйреті.

Музыкалық- дидактикалық ойындар балалардың музыкалық даму міндеттерін шешуге көмектеседі. Ритм сезімін қалыптастыруға, музыка қабілетін дамытуға, қандай да болмасын дағдыны түзетуге немесе музыкалық талғамын тәрбиелейді.

Мейрам күндері- балалар үшін жан тебіренгірер ән мен күйдің, әсем бидің, көз қуантар көріністердің қызғылықты әлемі. Сондықтан да, мерекелік сәттерді әрбір сәби, әсіресе балабақша балалары асыға күтеді, өз өнерін жолдастарына және ата-аналарына көрсетуге тырысады.

Мерекелік ертеңгіліктер ән салу, әуен ырғағымен би билеу, музыка аспаптарында ойнау, толғану, жеткіншіктерге татулыққа, коллективтік жауапкершілікке үйретеді. Дегенмен, ертеңгіліктің маңызы эстетикалық тәрбие құралдарының бірі ретінде тек музыка ықпалымен шектеліп қалмай, сонымен қатар өнердің бірнеше түрін үйлестіріп, бір тақырыпты шешуге бірін-бірі толықтырады. . [3, 35-б.]; Музыка өнерінде музыка тыңдау, ән үйрету жолдарында баланы әсемдікке әдемілікке қоршаған ортаны сүюге тәрбиелейді.

Музыка өнері тек эстетикалық тәрбие ғана емес, оның өзге де сипаттары бар ұлттық болмыс, мазмұн, тәрбие. Мектепке дейінгі мекемелерде музыкалық тәрбие беру бала бойында белгілі бір деңгейдегі білім мен музыка мәдениетінің негізгілерін қалыптастыру. Жаңа бағдарламалар талаптарына сай мектепалды ересек топ балалары мен мектептің бірінші сынып оқушыларының оқу-тәрбие міндеттері өзара тығыз байланысты. Халықтық педагогикалық тәрбиеге сүйене отырып, ата-аналармен бірлесе отырып, балалардың музыкалық қабілетін жетілдіріп дамыту, оларға рухани байлықпен таныстыра отырып тиімді жағдай жасау. Балалармен жеке жұмыс жолдарын жетілдіру, бағыттарын қалыптастыру. Тәрбиешімен бірлесе отырып қызмет етуі арқылы музыкалық-эстетикалық жағынан жан-жақты дамыған, шығармашылығы мол, өзбетімен әрекет етуге даяр, түсінігі қалыптасқан, айналасын толық білетін, тәрбиелі, ибалы, кішіпейіл өнерлі бүлдіршіндер даярлау.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Б. Баймұратова. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту методикасы-Алматы: «Рауан»1991.- 210б

2. Бақраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың ауызша сөйлеу тілін дамыту. Оқу-әдістемелік құрал. – Павлодар: ПМПИ баспасы, 2012. — 153 б

3. Өсерова Ш. «Сөз өнерін меңгерту-тұлғаның рухани дамуының қазығы». Білім беру жүйесіндегі этнопедагогика ғылыми-әдістемелік журналы

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІН ОЙЫН ІС-ӘРЕКЕТІ АРҚЫЛЫ ОТБАСЫ ИНСТИТУТЫНДА ДАМУЫ

Сарбасова Гульзат Жакеевна

Аға оқытушы, PhD «Alikhan Bokeikhan University» ББМ, Семей, Қазақстан

E-mail: 85gulzat@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу қабілетін ойын іс-әрекеті арқылы дамытудың маңыздылығы туралы сипатталған және оның негізгі басты шарттары отбасында қаланатындығы туралы қарастырылған. Ойын іс-әрекеті балаларды сөйлеу қабілетін дамытуда педагогикалық-психологиялық қолдаудың негізі болып табылатындығы туралы негізгі идеялар да орын алады. Мектеп жасына дейінгі баланың психологиялық дамуы мен сөйлеу қабілеті арасындағы байланыстың маңыздылығы да мақалада орын алады.

Кілт сөздер. Ойын іс-әрекеті, отбасы, диагностика, түзету-дамыту, ата-ана.

Елдің, ұлттың болашағын құратын ол әр бір отбасына қуаныш сыйлап дүниеге келіп жатқан бүлдіршіндер. Әр отбасындағы баланың дүниеге келген күннен бастап өсіп жетілуі және осы өмірінің бастапқы кезеңінен бастап өзінің ортасын тануы мен күнделікті өміріндегі қарапайым заңдылықтарды түсіну баланың психологиялық дамуының негізгі. Осы жолында баланы педагогикалық-психологиялық қолдаудың шарттары отбасы институтынан бастау алады.

Әрбір баланың генетикалық дамуының үйлесімді болуы, оның іс-әрекеттерінің жас ерекшелікке сай дамуы да осы отбасындағы қолдаудан басталуына аса назар аудара білген ата-аналар қазіргі қоғамда болып жатқан көптеген баланың психикалық дамуындағы кедергілердің алдын ала білуінің ең негізгі қадамы деп айтар едім. Осымен қатар балалардың қазіргі қарқынды әлемдік тұрғыда болып жатқан өзгерісте дүниеге келуі де үлкен бейімделуді талап етеді, себебі қазіргі әлем бойынша болып жатақан өзгерістер әр отбасынан айналып өтпейтіні мәлім, ал қоғамдағы өзгерістерге бала тәрбиесінде төтеп бере алушы ол тек ата-ана.

Осы орайда өз мақаламда мектеп жасына дейінгі балаларды педагогикалық-психологиялық қолдауды отбасында басату керек деген тұжырымды да атап өткім келеді, себебі біздің қоғамда қазіргі таңда бала дамуындағы түрлі бұзылыстармен жұмыс жасау үшін арнайы педагогтер барлық мүмкіндіктерді қолданып нәтижелі еңбек етуде, әрине бұл үлкен жетістік дегемен әр маманның да жұмысының өнімді болуына қолдау көрсететін ол ата-ана. Бала мәселесін қарастыруда ата-ана ол незігі орынды алады деген ойдамын. Себебі мектеп жасына дейін баланың сөйлеу қабілетін дамытуда ата-ана бірінші рөлді атқарушы тұлғалар.

Мектепке дейінгі жас – бұл сөйлеу тілін белсенді меңгеру, сөйлеудің барлық аспектілерін қалыптастыру және дамытушы кезең: фонематикалық, лексикалық, грамматикалық, бұл тиімді қарым-қатынас дағдыларын дамытудың қолайлы уақыты.

Мектеп жасына дейінгі баларды педагогикалық-психологиялық қолдаудың негізі ойын іс-әрекеті арқылы жүзеге асады осыған орай баланың таным аймағы, ортада өз ойын жеткізуі, бейімделуі де осы үдірістің бастамасында қаланады. Қазіргі кезде баланың ойын іс-әрекетінің өзгеруі де оның сөйлеу қабілетінің дамуына өз кедергісін тигізіп жатқанына баршамыз куәміз. Қарапайым іс-әрекет болып көрінгенімен өсіп өмірдің түрлі заңдылықтарын күннен күнге танып, оны түсінуге тырысып келе жатқан бала үшін ол үлкен жаңалық. Бала дүниеге келген күннен бастап қоршаған әлемді ең алдымен рефлексі, сенсорлық жүйесі және эмоциясын көрсету арқылы дамиды, ал осы бастамаларды ары қарай жалғастыратын ол ойын. Ата-ананың баласымен сапалы уақыт өткізуі, ойын арқылы өзінде түрлі эмоция танытуы, әр түрлі дыбыстарды

естітуі, қанық түсті ойыншықтармен ойнатуы баланы қызықтыруы оның ең алғашқы нейрондық қызметтерінің байланысуына әсер етеді.

Бұл туралы педагогика және психология ғылымында үлкен із қалдарған ғаламдарымыз Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, А.В. Запорожец, Д.Б. Эльконин, «ойын өздігінен жетілу нәтижесінде пайда болмайтын, бірақ өмір сүру мен тәрбиенің әлеуметтік жағдайларының әсерінен қалыптасатын жетекші іс-әрекет түрі ретінде анықталады» деген [1].

Ойын барысында іс-әрекеттерді жүзеге асыру, нақты объектілерді психологиялық алмастыру қабілеттерін қалыптастыру үшін қолайлы жағдайлар жасалады.

Ойын арқылы балаларды педагогикалық-психологиялық қолдау жұмыстары отбасынан кейін балабақшада өтеді, осы арқылы тәрбиешілер мен балбақшаның педагог-психологтері, логопедтері және т.б. мамандар баланың ойын функциялары арқылы көңіл күйімен, эмоциясымен жұмыс жасау арқылы қызығушылығын оятады, коммуникативті дағдыларын қалыптастырады. Жұмыс мақсатына қарай диагностикалық (қалыпты мінез-құлықтан қарым-қатынасты анықтау, ойын барысында өзін-өзі тану) бағытта қажетті ақпараттарды жинақтай алады. Баланың педагогикалық-психологиялық дамуына байланысты қандай да бір кедергілер болса ойын функциясы арқылы түзету-дамыту (тұлғалық көрсеткіштердің құрылымына оң өзгерістер енгізу) жұмыстарын да жүзеге асыра алады, осымен қатар әлеуметтену (қоғамдық қатынастар жүйесіне ену, адамзат қоғамының нормаларын игеру) үдірісін де тиімді, бала үшін қолайлы жағдай жасау арқылы жүзеге асыра алады.

Ойын отбасында да, мектепке дейінгі мекемеде де үш класқа бөлінеді, олар:

1. Баланың бастамасымен туындайтын ойындар, олар: «ойын-эксперимент»; «тәуелсіз сюжеттік».

2. Тәрбиелік ойындар, олар: «тәрбиелік»; «импривизация (бос уақыт)».

3. Этникалық топтың тарихи қалыптасқан дәстүрлерінен туындайтын ойындар (ересек адамның немесе одан үлкен балалардың бастамасымен ұйымдастырылатын «ұлттық ойындар». Мұнда ұлттық ойындардың барлық түрлері кіреді және оны мектепке дейінгі мекемеде де және үй жағдайында да жүзеге асыра алады. Бұл ойындардың ерекшелігі оның мақсаттары айқын және қандай да бір нәтижеге жететін әрекетпен аяқталуында. Қазіргі кезде осындай ойындарды қарқынды жүргізу баланың қандай да бір іс-әрекеттің соңы бір жетістікке әкелетін түсінігін қалыптастыруда маңызды, осы арқылы баланың ерік жігері, мотивациясы қалыптасады [2].

Әрине ойынның түрлері, функциялары баланың дүниеге келгеннен бастап мектепке қадам басқанға дейін оның жас ерекшелігіне сай өзгеріп жалғасын тауып отырады. Бірақ осы іс-әрекет арқылы біз баланың таным аймағын, сенсорлық дамуының негізін салу арқылы сөйлеу қабілетін дамытудың ең негізгі бастамасына жол ашамыз.

Мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеу қабілетін дамыту бағытында рөлдік ойындарды белсенді түрде қолдану қажет, себебі рөлдік ойындар - бұл мектеп жасына дейінгі баланың негізгі ойыны болып келеді. Сөйлеу мен ойын арасында екі жақты байланыс бар. Бір жағынан, сөйлеу ойында дамиды және белсендіріледі, ал екінші жағынан, ойынның өзі сөйлеу дамуының әсерінен арта түседі. Бала сөзбен өзінің іс-әрекетін білдіреді және сол арқылы оларды түсінеді; ол сөзді қолданады және іс-әрекеттерді толықтырады, өз ойлары мен сезімдерін білдіреді. Баланың сөйлеу қабілетінің белсенді дамыту үшін ойынның барлық эпизодтары тек сөздің көмегімен жасалады.

Ойын барысында бала құрдастарымен немесе ойыншықтармен дауыстап сөйлеседі, сонымен қатар дыбыстарға (мотордың гүрілдеуі, пароходтың дыбысы) және жануарлардың дауыстарына (жылқының күңкілдеуі, мысықтың мияулауы) еліктейді дыбыстарды салуының өзі ми қызметінде сөйлеу функциясын дамытуда аса маңызды рөлді атқарады. Балалар ересектердің рөлдерін алады және олардың қызметі мен олардың арасындағы қарым-қатынасты ойын түрінде қайталайды. Сонымен бірге олар өздерінің әрекеттері туралы: «Анашым, тамақ ішемін», «жүргізуші көлікпен жүреді» деп түсіндіреді. Ойындағы алмастырушы заттарға жүгіну балаларды тақырыптың атын өзгерту қажеттілігінің алдына қояды, содан кейін бұл туралы басқа ойыншыларға хабарлайды [3]. Осылайша, ойында, қабылданған рөлдің ерекшеліктерімен анықталған сөйлеуден басқа, оны бала өздігінен анализ, синтез жасауы пайда болады, оның функциясы бірлескен әрекеттерді үйлестіру арқылы когнитивті дамуына қарқынды түрде әсер

етеді. Осымен қатар қозғалмалы, логикалық ойындар мен тапсырмалар да баланың сөйлеу қабілетінің дамуында белсенді рөлді атқарады.

Қазіргі кезде осы ойын элементтерінің барлығын арнайы коррекциялық орталықтарда мамандар жоғары деңгейде, сапалы түрде балаға қолайлы психологиялық қолдау көрсету арқылы жүзеге асыруда.

Осы жоғарыда сипатталған мәліметтерді қорытындылай келе баланың сөйлеу қабілетін дамыту бағытында оларға жайлы және қолайлы педагогикалық-психологиялық қолдау ол ең алдымен баланың жас ерекшелігіне сай атқарылатын іс-әрекет арқылы жүретіндігі туралы тұжырым жасаймын, әрине баланың генетикалық, патологиялық ерекшелігі болған жағдайда бірнеше маман бірлесе әрекет жасайды, дегенмен арнайым педагогтер мен ата-ана тарапынан бастау алатын педагогикалық-психологиялық қолдау ол осы ойын әрекеті арқылы жүзеге асады деген пікірмен өз ойымды түйіндеймін.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Меңжанова М.М. Мектепке дейінгі педагогика – Алматы: Білім, 2005 ж.
2. Баймұратова Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту жөніндегі педагогикалық училищелердің педагогдері мен оқушыларына көмекші құрал. – Алматы, 1984. – 63 б.
3. Меңдаяқова Қ. Байланыстырып сөйлеуге үйрету арқылы қазақ тілін оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері (мектепалды даярлық топтары мен 1 сынып): пед. ғыл. канд. дис. – Алматы, 2009. – 141 б.
4. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту. – Алматы, 1993. – 144 б.
5. Таубаева Ғ.З. Мектепалды дайындығында оқу-тәрбие үдерісінде балалар әдебиетін пайдалану: пед. ғыл. канд. ... дис. – Алматы, 2005. – 132 б. 73 Метербаева К.М. Қоршаған дүниемен таныстыру арқылы балалардың байланыстырып сөйлеуін қалыптастыру (5-7 жас): пед. ғыл. канд. ... дис. – Алматы, 2005. – 150 б.
6. Атыманова К.Ж. Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік біліктерін қалыптастырудың педагогикалық шарттары: пед. ғыл. канд. ... дис. – Алматы, 2010. – 152 б.

БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДА 3D МЭПИНГ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНУ

Софиева Айгүл Ерсаиновна

№88 «Баян сұлу» балабақшасының меңгерушісі, Астана.

E-mail: aika26@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда инновациялық 3D мэпинг технологиясын қолданудың мүмкіндіктері мен тиімділігі қарастырылады. Көру, есту және қозғалыс арқылы әсер ететін бұл технология балалардың қызығушылығын арттырып, танымдық және тілдік белсенділігін күшейтеді. Мақалада тәжірибелік сабақ үлгілері мен әдістемелік ұсыныстар берілген.

Кілт сөздер. 3D мэпинг, сөйлеу тілі, мультимедиялық технологиялар, визуалды стимул, тілдік дамыту, инновациялық әдістер, цифрлық педагогика

ҚР Білім беруді және ғылымды дамытудың 2025-2029 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында: «Білім беру ұйымдарының цифрлық инфрақұрылымын (сымсыз коммуникациялар, бұлтты технологиялар, микросерверлер, компьютерлер мен перифериялық жабдықтар, жергілікті желі, кең жолақты интернетке қол жеткізу және т.б.) дамыту жұмысы жалғастырылады» - деп атап көрсетілген [1].

Мемлекеттік жалпыға міндетті стандартта балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту басты міндеттердің бірі ретінде көрсетілген. Бұл бағытта тілдік қарым-қатынас ортасын құру, сөйлеуді және фонематикалық естуді дамыту, түсінетін және белсенді сөздік қорын қалыптастыру ересектер мен құрдастарының сөзіне еліктеу қабілетін дамыту, вербалды және вербалды емес қарым-қатынас құралдарын қолдануға үйрету, дыбыстау мәдениетін қалыптастыру сияқты міндеттер айқындалған [2].

Мемлекеттік стандарт пен үлгілік оқу бағдарламасы балалардың сөйлеу тілін дамытуға кешенді түрде қарастырады. Олар тілдік дағдыларды қалыптастыруда инновациялық әдістер мен технологияларды қолдануға кеңес береді, бұл балалардың коммуникативтік қабілеттерін тиімді дамытуға ықпал етеді. Бұл білім беру ұйымдарын сандық жүйеге көшіруді талап етеді. Қазіргі заманда адамның оқи алуы мен жаза алуы оның сауаттылығына дәлел бола алмайды. Кім болсын ақпаратпен жұмыс істей алуы керек.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, соның ішінде 3D мэпингі қолдану - баланың тілдік және танымдық қабілеттерін дамытудағы жаңа бағыт. Бұл технология визуалды-қозғалысты әсер ету арқылы баланың елестету қабілетін дамыта отырып, сөздік қорын байытуға ықпал етеді. 3D мэпинг технологиясының мәні мен ерекшелігі: Бұл - нақты кеңістікке көлемді суреттер мен анимацияларды проекциялау арқылы оқытуға мүмкіндік беретін әдіс. Балалар үшін ертегілерді, табиғат құбылыстарын немесе тілдік жағдаяттарды тірілтіп көрсету арқылы қызығушылық пен белсенділік артады [3].

Медиа-құралдар, қазіргі уақытта тренд, ең қажетті, ең өзекті мәселеге айналып отыр, әлемдік кеңістікке шығудың жолы болып отыр. Медиа- құралдар арқылы - балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың мүмкіндіктерін қарастыру көзделуде. Мұнда заңды түрдегі барлық қажетті құралдарды қолдана отырып, ақпараттық және медиа-өнімдерге тиімді қол жеткізуге, талдауға, сыни бағалауға, түсіндіруге, пайдалануға, оны жасауға және таратуға мүмкіндік беретін білімнің, дағдылардың, көзқарастардың, құзіреттіліктер мен тәжірибелердің жиынтығы және этикалық негізі болып табылады. Медиалық сауаттылық:

- демократиялық қоғамда медианың функциялары мен рөлін түсіну;
- медиа өз функцияларын орындай алатын жағдайлардың болуы;
- өзіне лайық функциялары бар медиа контентін пайдалану;
- өз ойын білдіру мен демократиялық процесстерге қатысуда медиамен байланыс орнату;
- пайдаланушы контентін жасауға қажетті (АКТ мен жұмыс дағдысын қоса есептегенде)

дағдыларды қолдану.

-МАС экожүйесі Адам өмірінің әр саласында қабілет пен дағдылардың болуы қажет.

Ақпараттық сауаттылық:

- ақпараттық қажеттіліктерді анықтау және тұжырымдау;
- ақпаратты табу және қол жеткізу;
- ақпаратты бағалау;
- ақпаратты жүйеге салу;
- ақпаратты этикалық нормаларды сақтай отырып пайдалану;
- ақпаратты әр түрлі платформада трансформациялау;
- ақпаратты жіберу;
- ақпаратты өңдеу үшін АКТ (ИКТ) мен жұмыс дағдысын қолдану [3].

Педагогтар төмендегідей медиа ақпараттық сауаттылықты игеруі тиіс:

ақпараттық қажеттіліктерді анықтау және хабардар ету; ақпарат көздерін анықтау; ақпаратты табу немесе іздеу; ақпараттың сапасын талдау және бағалау; ақпаратты ұйымдастыру, сақтау немесе мұрағаттау; ақпаратты этикалық нормаларға сәйкес пайдалану; жаңа білім құру және алмасу; табылған ақпараттың мазмұны мен көлемін талдау және бағалау.

Мектепке дейінгі ұйымдарда медиа құралдар арқылы ақпараттық сауаттылықты қалыптастыру үшін: тәрбиеші педагогтар және мамандар медиа сауаттылықты - бұқаралық ақпарат құралдарының маркетинг пен хабарлама алмасу тұрғысында қалай жұмыс істейтінін түсінуі керек;

- кез-келген мазмұн үшін мақсатты аудитория туралы нақты түсінік алу, сонымен бірге оның не үшін және қалай пайда болғандығы туралы жауап бере алуы маңызды;
- ақпараттық сауаттылықты арттыруда - ақпараттың шындыққа қарсы пікірге немесе растауға қатысты ақпараттың не екенін түсінуі;
- цитаталар мен дереккөздерді түсіну кез-келген интеллектуалды ұмтылысқа, әсіресе Интернетпен сауатты жұмыс жасай білуге дағдылануы қажет;

Осы орайда, Балалардың сөйлеу тілін дамытуда инновациялық 3D мэпинг технологиясын қолдану - заманауи білім беру үдерісінде визуалды, аудиалды және интерактивті әдістерді

біріктіре отырып, сөйлеу белсенділігін арттырудың тиімді тәсілі. Төменде оның мүмкіндіктері мен тиімділігі нақты сипатталады.

Мүмкіндіктері: көпарналы қабылдауға негізделуі-3D мэпинг баланың көру, есту және кинестетикалық (қимыл) арналарын қатар іске қосады. Бұл сөйлеуді қабылдауды күшейтіп, есте сақтау мен айтылымды жақсартады. Сюжеттік визуализация арқылы мазмұнды меңгеруде - тілдік материалдар (ертегі, әңгіме, диалог) кеңістікте тірі көрініске айналып, балалар кейіпкерлермен бірге әрекетке қатыса отырып, сөздерді, тіркестерді және сөйлем құрылымдарын нақты жағдаятта үйренеді. Интерактивтілік және эмоционалдық тартуда - балалар оқиға барысын өздері басқара алады (таңдау, жалғастыру, жауап беру), бұл сөйлеу әрекетіне деген қызығушылықты арттырады және еркін сөйлеуге итермелейді. Жас ерекшеліктеріне сай мазмұн беруде - 3D мэпинг мультфильм, ертегі, табиғат құбылыстары сияқты баланың қиялына жақын сюжеттер арқылы тілдік материалды оңай әрі түсінікті етеді.

Тиімділігі: Сөйлеу белсенділігін арттырады - балалар визуалды әсер арқылы көргенін айтып беруге, сұрақ қоюға, пікір айтуға ынталанады. Бұл тілдік қордың белсенді қолданылуына сеп болады. Сөздік қорды кеңейтеді - 3D көріністер арқылы жаңа сөздер мағынасы мен қолданысын контексте меңгереді. Мысалы: «орман», «құдық», «айдаһар» деген сөздер нақты бейнелермен бірге қабылданады. Әңгімелеу және байланыстырып сөйлеу дағдысын дамытады - балалар 3D-сюжет желісін жалғастырып айтуға, кейіпкерлер атынан сөйлеуге үйренеді. Бұл олардың сөйлем құрау, логикалық байланыс жасау қабілетін жетілдіреді. Креативтілік пен қиялды дамытады - үш өлшемді әлемде балалар өз ойынша сценарий құрып, сөйлеу әрекетінде шығармашылық танытады. Бұл сөйлеуді тек механикалық емес, саналы деңгейде меңгеруге ықпал етеді [4].

3D мэпингтің баланың сөйлеу тілін дамытудағы рөлі: ол баланың сөздік қорын молайтуға ықпал етеді, сөйлеу әрекетін жандандырады, сөйлем құрауға әңгімелеуге үйретуде тиімді. Тәжірибелік қолдану барысында «Тіл әлеміне саяхат» атты 3D анимацияланған сабақ. Сюжеттік желіге сәйкес балалар кейіпкерлермен бірге оқиғаны жалғастырады, диалог жүргізеді, жаңа сөздер мен тіркестерді меңгереді. 3D мэпингтің баланың сөйлеу тілін дамытуға арналаған іс-әрекеттің үлгісін ұсынамыз.

Тақырыбы: «Тіл әлеміне саяхат»

Мақсаты: балалардың сөздік қорын байыту, байланыстырып сөйлеуін дамыту және диалогтік сөйлеуге үйрету.

Міндеттері:

- балаларға жаңа сөздерді үйрету (табиғат құбылыстары мен заттар атаулары);
- сұрақ-жауап үлгілері арқылы тілдік қарым-қатынасты дамыту;
- 3D мэпинг арқылы қызығушылығын арттырып, сөйлеуге ынталандыру.

Құрал-жабдықтар: проектор мен үлкен экран (немесе интерактивті еден/қабырға); 3D мэпингке арналған ертегі сюжеті: «Сиқырлы тіл елі» (анимацияланған орман, көл, тау, кейіпкерлер); Микрофон, дыбыстық колонка, карточкалар (сүреттер), жұмсақ ойыншықтар.

Іс-әрекет барысы: Психологиялық дайындық: балалар шеңберге тұрып, амандасу, жақсы көңіл-күй тілеу.

Тәрбиеші: балалар, бүгін біз сиқырлы Тіл еліне саяхат жасаймыз. Ол елге тек тілмен сөйлесу арқылы ғана жол ашылады!

Негізгі бөлім. 1-бөлім: Орман көрінісі (3D визуализация)

Проекторда орман ішіндегі жануарлар мен құстар көрінісі бейнеленеді. Әр кейіпкер сөйлейді.

Балалар кейіпкерлердің сөзін қайталап айтады, «Бұл не?», «Кім бұл?» сияқты сұрақтарға жауап береді. Мысал диалог: Бұл не? Бұл тиін. Тиін не істеп жатыр? Тиін жаңғақ жеп жатыр.

2-бөлім: Көл жағасы (3D визуализация). Көлде балықтар, бақалар, жел соғып тұрған бейне. Жел дыбысы, су сылдыры естіледі.

Тапсырма: «Сен не көрдің?» – Балалар сөйлем құрайды.

Мысал: Мен көлді көрдім. Көлде балық жүзіп жүр. Жел қатты соғып тұр.

3-бөлім: Таулы аймақ (3D визуализация). Тау ішінде үңгір, күннің шығуы, батуы, жаңбыр мен кемпірқосақ.

Тапсырма: Сөз тіркестерін құру (үлкен тау, ашық аспан, кемпірқосақ шықты). Қимыл арқылы сөйлеу: «Қолмен бұлтты көрсет», «Кемпірқосақты сипатта». Мәнерлеп айту: балалар жаңбыр туралы қысқа тақпақ айтады.

Рефлексия. Сұрақ-жауап: Қайда бардық? Не көрдік? Сенің көңіл-күйің қандай болды? Сендер бүгін өте жақсы сөйлеп, тамаша саяхаттадыңдар. Енді тіл елі бізді әрқашан қарсы алады!

Сергіту сәті (3D музыкамен):

Қимылмен орындайтын тілдік жаттығу ("Сиқырлы сөздер" биі: сәлем, рақмет, кешір, болайық дос!)

Күтілетін нәтиже:

- балалар 5–7 жаңа сөзді меңгереді;
- қарапайым сөйлемдер құрастырады;
- диалогке белсенді қатысады;
- қиялы мен танымдық қызығушылығы дамиды.

Психологиялық-педагогикалық артықшылықтары: мотивацияны күшейту, зейінді шоғырландыру, сөйлеу әрекетіне эмоционалды тарту. 3D мэпинг технологиясы - мектепке дейінгі ұйымдарда тіл дамыту жұмысына жаңа серпін беретін құрал. Ол балаларды қызықтыра отырып, сөйлеуге жетелеп, тілдік ортаға белсенді түрде тартуға мүмкіндік береді [5].

Ойымызды қорытындылай келе, 3D мэпинг- баланың сөйлеу тілін дамытудың заманауи әрі тиімді құралы. Бұл технологияны мектепке дейінгі ұйымдардың оқу іс-әрекетіне кіріктіру - білім беру мазмұнын жаңғыртудың жарқын мысалы. Ол тек тілдік қана емес, шығармашылық, коммуникативтік қабілеттерді де жетілдіреді. Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде сөйлеу тілін дамытуда 3D мэпинг технологиясын қолдану - инновациялық әрі тиімді әдістердің бірі. Бұл технология балалардың көру, есту және қозғалыс арқылы қабылдау арналарын бір мезгілде іске қосып, тілдік материалды терең әрі қызығушылықпен меңгеруіне мүмкіндік береді. 3D визуализация балалардың елестету қабілетін дамытып қана қоймай, олардың сөйлеу белсенділігін арттырып, байланыстырып сөйлеу, сөздік қорды кеңейту және диалогтік қарым-қатынасты қалыптастыруда зор рөл атқарады. «Тіл әлеміне саяхат» секілді 3D сабақтар арқылы балалардың тілдік дамуына жағымды орта құруға, шығармашылықпен ойлап сөйлеуге бағыт беруге болады. Демек, 3D мэпинг технологиясын оқу-тәрбие процесіне мақсатты әрі жүйелі енгізу - заманауи педагогиканың сұранысына сай келетін жаңа серпінді қадам.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2025–2029 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 2023.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына (Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы).
3. Ахметова Л.С., «Медиалық және ақпараттық сауаттылық», ЮНЕСКО Алматы бюросы. 2015.
4. Ландер И.Г., Видео-маппинг как новая форма творчества, его виды и возможности | sibac.info. sibac.info. Санкт-Петербург, 2016 года.
5. Кантарюк Е.А., Кукушкина В.А «Антропология дизайна: философия, технология, техники», Липецкий государственный технический университет. 2021.

БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДА БУСОГРАД ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Зейтенова Гульдана Серикхановна

Ақмола облысы, Қосшы қаласы, Тайтөбе ауылы,
«Сұлу-Ай» бөбекжайы МКҚК, тәрбиеші
«gzejtenova@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақалада Бусоград технологиясы мен ұсақ моториканы дамыту әдістерін біріктіру арқылы мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін жетілдіру жолдары

қарастырылады. Бусоград технологиясының пиктограммалар мен құрылымдық кестелер арқылы байланыстырып сөйлеу, сөздік қорды байыту, логикалық ойлау және дыбыстық талдау дағдыларын қалыптастырудағы маңызы сипатталады. Сонымен қатар, моншақпен жұмыс істеу арқылы балалардың ұсақ моторикасын дамыту тәсілдері ұсынылып, бұл үдерістің сөйлеу белсенділігіне оң әсер ететіні айқындалады. Бусоград технологиясы балалардың сөйлеу тілін дамытуға мүмкіндік береді.

Кілт сөздар. Бусоград технологиясы, Бусоград кестелері, пиктограммалар, құрылымдық кестелер, сюжеттік тізбектер.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту – тұлғаның қалыптасуы мен табысты әлеуметтенуінің маңызды шарты. Бүгінгі таңда балалардың тілдік дағдыларын дамытуда инновациялық әдістер мен технологиялар белсенді қолданылады. Солардың бірі – Бусоград технологиясы. Бұл технология баланың сөйлеу, ойлау, есте сақтау және коммуникативтік дағдыларын кешенді түрде дамытуға бағытталған тиімді құрал болып табылады.

Бусоград технологиясы - Ресейлік педагог-логопедтер Ольга Александровна Бусыгина және Татьяна Николаевна Согрина авторлығымен әзірленген авторлық әдістеме. "Бусоград" атауы авторлардың тектерінің бірігуінен құралған (Бусыгина + Согрина). Бұл технология сөйлеу тілі бұзылыстары бар балалармен тиімді жұмыс жүргізуге бағытталған және жалпы тіл дамытуда да кеңінен қолданылады. Авторлар өзінің педагогикалық жүйесінде, ол визуалды-құрылымдық кестелер, символдар және пиктограммалар арқылы сөйлеуді дамытуға негізделеді. Бұл тәсіл күрделі тілдік материалды балалардың жас ерекшеліктеріне сай жеңіл әрі қолжетімді түрде меңгертуге мүмкіндік береді [1].

Бусоград технологиясы – балалардың сөйлеу тілін дамытуға, логикалық ойлауын, есте сақтау қабілетін, байланыстырып сөйлеуін қалыптастыруға бағытталған визуалды-символдық әдістеме. Бұл технологияның басты мәні – күрделі тілдік материалды балаларға қарапайым және қолжетімді түрде ұсыну, сөйлеуді дамытуда көрнекілік пен құрылымдық тәсілдерді тиімді пайдалану. Бусоград әдісі арқылы балалар сөздердің мағынасын көзбен көріп түсінеді, сөйлем құрастырып, мәтін мазмұнын реттілікпен баяндауға үйренеді.

Бусоград технологиясының мазмұны бірнеше негізгі компоненттерден тұрады:

1. Пиктограммалар мен символдар: әр сөзге, ұғымға арнайы символдық бейнелер жасалған. Бала көрнекі белгілерді пайдалана отырып, сөздердің мағынасын түсінеді және есте сақтайды.

2. Құрылымдық мнемокестелер: сөйлемдерді дұрыс құрастыруға арналған кестелік құрылымдар. Сөздердің орын тәртібі, грамматикалық байланыстары көрнекі түрде көрсетіледі.

3. Сюжеттік тізбектер (логикалық схемалар). Байланыстырып сөйлеуді дамыту үшін оқиға желісі бойынша суреттер мен пиктограммалар тізбектеліп беріледі. Балалар соларға сүйене отырып, әңгімелеу немесе сипаттау жұмысын орындайды.

4. Дыбыстық жұмысқа арналған кестелер. Дыбыстарды талдау, буындармен жұмыс жасауға арналған арнайы символдар мен тапсырмалар. Дыбыстық мәдениетті қалыптастыруға ықпал етеді. Лексикалық тақырыптар бойынша жұмыс жасауда «Жануарлар», «Көлік түрлері», «Жемістер», «Киімдер» сияқты тақырыптар бойынша пиктограммалар арқылы сөздік қорды дамыту.

5. Ойын элементтері: оқу іс әрекеті ойын түрінде ұйымдастырылады, бұл балалардың қызығушылығын арттырады. Лото, пазл, сюжеттік ойындар арқылы материал бекітіледі. Көрнекілік пен ойын тәсілдері – балалардың қызығушылығын арттырады.

Негізгі қағидаттары:

- Көрнекілік пен символизмді пайдалану.
- Тілді меңгертуде жүйелілік пен кезеңділік.
- Қарапайымнан күрделіге қарай оқыту.
- Қимыл, ойын, визуалды тіректер арқылы үйрету.
- Баланың жас және психологиялық ерекшеліктерін ескеру [2].

Сөйлеу тілін дамытудағы ерекшеліктері. Бусоград технологиясы балалардың ақпаратты көрнекі бейнелер арқылы қабылдауына негізделген. Сөздік қорды дамытуда Бусоград кестелері жаңа сөздерді оңай меңгеруге көмектеседі. Сөйлем құрастыру дағдыларын қалыптастыруда визуалды тіректер арқылы сөйлемнің құрылымын түсіну жеңілдетіледі. Байланыстырып сөйлеуді дамытуда оқиғаларды реттілікпен баяндау дағдылары қалыптасады. Фонематикалық есту және дыбыстық талдау дағдыларын дамытуда әр дыбысқа сәйкес символдар арқылы жұмыс жүргізіледі. Логикалық ойлау мен есте сақтау қабілетін жетілдіруде ақпаратты құрылымдау арқылы есте сақтау жақсарады. Бусоград технологиясында оқу материалы қадамдап, қарапайымнан күрделіге қарай беріледі. Әр бала өз деңгейінде меңгере алады.

Бусоград технологиясының ерекшелігі-сөйлеуді дамытуда көрнекілік, жүйелілік, ойын элементтері мен құрылымдық тәсілдерді үйлестіре отырып, баланың тілдік және танымдық қабілеттерін жан-жақты дамытады.

Қолдану әдістері. Сюжеттік суреттер мен пиктограммаларды пайдалану арқылы әңгімелеудегі тәжірибелік тапсырмаларды орындайды.

Бусоград технологиясы - сөйлеу тілінің дамуын кешенді түрде қамтамасыз ететін заманауи әдістеме. Ол балалардың танымдық, сөйлеу, коммуникативтік және ойлау дағдыларын көрнекілік арқылы дамытуға мүмкіндік береді. Сондықтан бұл технология сөйлеу тілі бұзылыстары бар балалармен жұмыс істеуде ғана емес, жалпы тіл дамытуда да тиімді қолданылады.

Бусоград технологиясының мәні – сөйлеу тілін дамыту процесін бала үшін түсінікті, қызықты әрі қолжетімді ету. Оның мазмұны көрнекілікке негізделген құрылымдық тәсілдерден тұрып, сөйлеу, ойлау, есте сақтау және коммуникативтік дағдыларды кешенді дамытуға бағытталған [3].

Бусоград технологиясы – балалардың сөйлеу тілін дамытуда тиімді, көрнекі және қолжетімді әдіс. Бұл технологияны мектепке дейінгі ұйымдарда жүйелі қолдану баланың тілдік және танымдық дамуын жеделдетіп, оқу-тәрбие үдерісінің сапасын арттырады. Бусоград тәсілі баланы қызықтыра отырып, күрделі тілдік құбылыстарды оңай меңгеруге жол ашады. Бусоград технологиясын жүйелі қолдану нәтижесінде балалардың сөздік қоры кеңейеді, сөйлеу мәдениеті қалыптасады, өз ойын еркін жеткізуге машықтанады. Сонымен қатар, балалардың зейіні, логикалық ойлауы, коммуникативтік құзыреттілігі артады. Осыған сәйкес тәжірибелік жұмыстарды ұсынамыз.

1. «Сөйлемді құрастыр» (моншақпен тізбек жасау)

Мақсаты: Сөйлеу тілін, ұсақ моториканы, логикалық ойлауды дамыту.

Құралдар: Әр түстегі моншақтар белгілі бір сөздерге сәйкес таңдалады (мысалы, қызыл – зат есім, көк – етістік, сары – сын есім).

Тапсырма: бала Бусоград кестесіне қарап сөйлем құрастырады.

Әр сөзге сәйкес моншақты тізбекке қосады: мысалы, [Қоян] – қызыл моншақ, [секіреді] – көк моншақ, [жылдам] – сары моншақ. Сөйлемді дауыстап айтады және моншақты тізеді.

Нәтиже: Баланың сөздік қорын бекіту, сөйлем құрастыру, саусақ икемділігін дамыту.

2. «Әңгімелеу жіпшесі»

Мақсаты: Байланыстырып сөйлеу, оқиғаны жүйелі баяндау, ұсақ моториканы жетілдіру.

Құралдар: Оқиға желісіне сәйкес әртүрлі формадағы моншақтар (дөңгелек – бастау, үшбұрыш – оқиға дамуы, төртбұрыш – аяқталуы).

Тапсырма: бала Бусоград пиктограммаларын пайдаланып, оқиғаны ретімен әңгімелейді. Әр кезеңді өткен сайын тиісті формадағы моншақты жіпке өткізеді.

Нәтиже: Логикалық байланыс, оқиғаны ретті баяндау және саусақтың ұсақ қимылдарын үйлестіру дамиды.

3. «Моншақ арқылы сипаттау»

Мақсаты: Сын есімдер мен етістіктерді қолдану, сөйлеу белсенділігін арттыру.

Құралдар: Түрлі өлшемдегі және түстегі моншақтар (үлкен – көп, кіші – аз, жасыл – табиғат, көк – ауа райы).

Тапсырма: бала Бусоград кестесіне қарап табиғат құбылысын сипаттайды.

Әр сипаттамаға сәйкес моншақтарды таңдап, оларды жіпке тізеді.

Мысалы: «Орманда көп жасыл ағаш өседі» деген сөйлем үшін жасыл, үлкен моншақтар тізіледі.

Нәтиже: Баланың сипаттау дағдылары мен ұсақ моторикасы дамиды.

4. «Қимылды сөйлемдер» (қимыл және моншақ)

Мақсаты: Дыбыстық, артикуляциялық сөйлеу белсенділігін арттыру.

Құралдар: Әр дыбысқа байланысты кішкентай моншақтар (мысалы, «с» – көк, «ш» – қызыл).

Тапсырма: бала Бусоград схемасы бойынша дыбыстарды дұрыс айтуға жаттығады. Әр дұрыс дыбыс үшін тиісті түстегі моншақты тізіп отырады.

Нәтиже: Дыбысты дұрыс айту, сөйлеу жылдамдығы мен саусақ үйлесімділігі қалыптасады.

5. «Менің отбасым» (топтық жұмыс)

Мақсаты: Коммуникативтік сөйлеуді дамыту, ұжымдық әрекет, ұсақ моториканы жетілдіру.

Құралдар: Әр отбасы мүшесіне сәйкес түстегі моншақтар.

Тапсырма: балалар Бусоград пиктограммалары арқылы өз отбасы мүшелерін сипаттайды. Әңгімелеп отырып, әрқайсысына тиісті моншақтарды тізіп, ортақ «Отбасы ағашын» жасайды.

Нәтиже: Сөйлеу белсенділігі, әлеуметтік қарым-қатынас дағдылары және саусақ қимылдары дамиды [4].

Бусоград технологиясын ұсақ моториканы дамыту әдістерімен біріктіру балалардың тілдік дамуын жан-жақты қолдайды. Моншақтарды қолдану көрнекілікпен ұштасып, балалар үшін қызықты әрі нәтижелі жұмыс формасын қалыптастырады. Осыған орай төмен оқу іс-әрекетін ұсынамыз.

Тақырыбы: Бусоград кестесін қолдана отырып сөйлеуді дамыту және ұсақ моториканы жетілдіру (моншақпен жұмыс).

Міндеттері:

- Бусоград технологиясы арқылы сөйлем құрастыру, байланыстырып сөйлеуді дамыту. Пиктограммалар арқылы сөйлем құрату
- Моншақпен жұмыс арқылы ұсақ моторикасын дамыту. Моншақтарды тізу арқылы моторика мен сөйлеуді ұштастыру,
- Сөздік қорды байыту, ойлау, есте сақтау қабілеттерін арттыру, Балалардың ойлау, сипаттау дағдыларын жетілдіру.

Қажетті құралдар: Бусоград кестелері (тақырыпқа байланысты (моншақ тізуге арналған). Логопедиялық айна (артикуляция үшін). Балаларға арналған жеке жұмыс парақшалары.

Іс әрекетті барысы: Балалармен шеңбер жасап, саусақ жаттығуы: «Моншақ тіземін» саусақ ойыны (бас бармақ пен сұқ саусақпен моншақ тәрізді айналдыру).

Мотивациялық сұрақ: «Бүгін біз моншақтың көмегімен әңгіме құрастырамыз. Қалай ойлайсыңдар, суреттер мен белгілер арқылы сөйлем құру оңай ма?»

Бусоград кестесімен жұмыс. Педагог пиктограммалардан құралған кестені көрсетеді (мысалы: қоян – сәбіз – жейді). Балалар кестеге қарап, сөйлем құрастырады: «Қоян сәбіз жейді». Әр сөз үшін сәйкес түсті моншақ таңдалады: Қоян – қызыл, сәбіз – сары, жейді – жасыл.

Моншақпен сөйлем құрау (жеке жұмыс). Балаларға жеке кестелер ұсынылады (тақырыптары: "Менің күнім", "Отбасым", "Жемістер"). Әр бала кестеге қарап сөйлем құрайды, моншақтарды тиісті тәртіппен тізеді. Мысалы: Ана – көк моншақ, тамақ пісіреді – қызыл моншақ. Сөйлем: «Анам тамақ пісіреді».

Топтық тапсырма: Әңгімелеу жіпшесі. Топпен бірге сюжеттік пиктограммалар тізбегі арқылы шағын әңгіме құралады (мысалы: «Көктем келді» тақырыбы).

Әр бөлімге сәйкес формадағы моншақтарды тізеді: басталуы – дөңгелек, дамуы – үшбұрыш, аяқталуы – төртбұрыш. Әр бала өз үлесін қосып, топтық сөйлем айтады.

Рефлексия кезеңінде балалардың тізген моншақтарын қарап, олармен қандай сөйлемдер құрастырғанын сұрау. "Кім не үйренді?" рефлексиялық сұрақтар: «Қай сөздерді үйрендіңдер?», «Моншақпен сөйлем құрау қиын болды ма?» Саусаққа арналған тыныштандыру жаттығуы (саусақпен моншақ жылжыту).

Нәтижесінде: балалар пиктограммаларды қолдана отырып сөйлем құрайды. Ұсақ моторика мен сөйлеу әрекеті қатар дамиды. Сөздік қорлары толықтырылады, есте сақтау қабілеттері артады [5].

Ойымызды қорыта келе, Бусоград технологиясы мен ұсақ моториканы дамыту әдістерін біріктіре отырып жүргізілетін жұмыс мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда тиімді нәтижелер береді. Пиктограммалар мен құрылымдық кестелерді пайдалану арқылы бала күрделі тілдік материалды жеңіл қабылдап, сөйлем құрастыруды, байланыстырып сөйлеуді үйренеді. Ал моншақпен жұмыс жасау арқылы ұсақ моторикасы дамып, сөйлеу аппаратын белсендіру, ойлау және зейін тұрақтылығын қалыптастыру жүзеге асады. Екі әдістің үйлесімділігі балалардың танымдық белсенділігін арттырып, тілді меңгеру үдерісін қызықты әрі қолжетімді етеді. Сондықтан бұл тәсілді мектепке дейінгі ұйымдардың күнделікті оқу-тәрбие үдерісінде жүйелі қолдану ұсынылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Бусыгина О.А., Согрина Т.Н. "Технология Бусоград в развитии речи детей". – Москва: Просвещение, 2021.
2. Лалаева Р.И. "Логопедическая работа в ДОУ: современные технологии". – Санкт-Петербург: Питер, 2020.
3. Выготский Л.С. "Развитие высших психических функций". – Москва: Педагогика, 1986.
4. Байжунусова Г.К., Сатынская А.К. Мектеп жасына дейінгі балалардың көркем әдебиет арқылы тілдерін дамыту. Вестник Инновационного Евразийского университета. 2017. № 3 ISSN 1729-536X
5. Ишанова А.М., Малдыбаева В.А., Сатканов М.Ж. Формирование речи у детей дошкольного возраста через художественный метод «пластинография» // Инновационные процессы в научной среде: материалы международной научно-практической конференции. – Прага, Чехия, 2021. – С. 161-165.
6. Омар Б.С., Ишанова А.М. Мектеп жасына дейінгі жалпы тіл дамыту жетілмеген балалардың шығармашылық қабілетін пластинография әдісімен дамыту. – Қарағанды: Капиталь ИД- 2013. – 98 б.
7. Ишанова А.М., Сатканов М.Ж., Темиров К.У Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдыларын пластинография әдісі арқылы дамыту// Хабаршы Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, № 2(143)/2023

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ

Каирбекова Гаухар Түлегеновна,

№62 «Нұрсәуле» балабақшасының әдіскері, Астана қаласы

E-mail: kairbekova_71@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуда ұлттық құндылықтардың маңызы қарастырылады. Қазақ халқының салт-дәстүрі, ұлттық ойындары, мақал-мәтелдері, жыр-аңыздары арқылы баланың тілдік қорын молайту, сөйлеу белсенділігін арттыру және коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру жолдары ұсынылады. Тақырып заманауи тәрбие мен білім беру үрдісінде ұлттық негіздерді сақтаудың қажеттілігін негіздейді.

Кілт сөздер. Ұлттық құндылықтар, сөйлеу тілі, мектепке дейінгі тәрбие, тіл дамыту, ұлттық ойындар, дәстүр.

Балалардың сөйлеу тілін дамытуда ұлттық құндылықтардың маңыздылығы бірқатар нормативтік құжаттар мен мемлекеттік стандартта көрсетілген. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту мазмұны бала тұлғасының жан-жақты дамуын, оның ішінде ана тілін меңгеруін, сөйлеу дағдыларын жетілдіруді, ұлттық мәдениетті танып-білуін қамтамасыз етуі тиіс». Бұл сөйлеу тілін дамытуда ұлттық мәдени компоненттерді қолдану міндетті екенін растайды [1].

Мектепке дейінгі тәрбие мен білім беруді дамыту моделінде: «балаларды ерте жастан дамытуда ұлттық құндылықтарды заманауи теорияларымен үйлестіру басты бағдар, ұлттық мәдениет пен дәстүр арқылы рухани-адамгершілік құндылықтар негізінде баланың жеке қасиеттерін қалыптастыру, отбасымен ынтымақтастық нысандарын кеңейту» қажеттілігі нақты

айтылған. Халқымыздың баға жетпес мұралары зерттеліп, оқу-тәрбиелеу үрдісінде қолданылып келеді [2]

Ұлттық құндылықтарға ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан: салт-дәстүрлер, халық әндері, билері, күйлері, әдет-ғұрыптары, ұлттық аспаптары және мақал-мәтелдер, жұмбақтар, ертегілер біздің ұлттық мұрамыз. Қазақ халқының патриоттық тәрбиесінің тамыры терең. Халқымыздың тарихында отансүйгіштік пен қаһармандықтың үлгілері мол. Отаншылдық сезім - ертеден қалыптасқан, ескірмейтін, әрқашан жаңа жақтан көрініс табатын, мәңгілік қасиетті ұғым. Ол Отанға деген сүйіспеншілік, бойында бар күш- қуатын, ерік- жігерін Отан игілігін мен мүддесіне аямай жұмса, туған жерін, қасиетті ана тілін, елдің әдет-ғұрпы мен салт-дәстүрін құрметтеу. Патриотизм біртіндеп қалыптасатын, тынымсыз, үздіксіз тәрбиенің негізінде орнығатын ұлы сезім. Патриоттық тәрбие ананың ақ сүтімен, есейе келе өскен ортасына, қалыптасқан қоғамына байланысты дамиды үздіксіз тәрбиенің желісі. Қай заманда болсын, ұлттық құндылыққа тәрбиелеуде халықтық қалыптасудың ең негізгі шарты-білім. Ұлттық тәрбиенің өрісі мен өресі - бүгін де, ертең де, халық үшін көкейтесті мәселе. Ұлттық мәдениет болмаса ұлт сақталмайды. Ал балабақша ұлттың да, ұлттық мәдениеттің де, өмір сүруімен дамуының алғашқы баспалдағы болып саналады. Сондықтан да қазіргі кезде халқымыздың ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан салт дәстүрі мен әдет ғұрыптарын қымбат қазына ретінде бағалап балабақшадағы тәрбие жұмысын кешенді ұйымдастыру жағына көңіл бөлуіміз қажет.

Осыған орай, «Ұлттық құндылықтар балабақшада» атты авторлық бағдарлама дайындалып тәжірибелік байқаудан өтізілді. Мектепке дейінгі ұйымдардан бастап балалардың бойына ұлттық құндылықтарды сіңдіруге бағытталған [3].

Мектепке дейінгі жастағы бала - тілдік дамудың ең қарқынды кезеңінде болатын тұлға. Бұл кезеңде алған тілдік дағдылар оның болашақтағы оқу жетістіктері мен әлеуметтік бейімделуіне үлкен әсер етеді. Бүгінде балабақша бағдарламасында баланың сөйлеу тілін дамыту негізгі міндеттердің бірі ретінде белгіленген. Сонымен қатар, ұлттық тәрбиені бойына сіңірген бала болашақта елін сүйетін, мәдени құндылықтарды қадірлейтін азамат болып қалыптасады. Осы орайда ұлттық құндылықтарды пайдалану - тіл дамытуда ерекше тәсіл болып табылады.

Коммуникативтік дағдаларды дамыту білім беру саласында сөздік қорды молайту, байланыстырып сөйлеу, көркем әдебиетпен, фольклормен жұмыс істеу сияқты міндеттер анықталып, ұлттық мазмұндағы ертегілер, тақпақтар, жаңылтпаштар, ұлттық ойындар қолданылуы ұсынылады.

Ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан ұлттық құндылықтар: салт-дәстүрлер, халық әндері, билері, күйлері, әдет-ғұрыптары, ұлттық аспаптары және мақал-мәтелдер, жұмбақтар, ертегілермен таныстыруда іс-әрекеттің алуан түрлерінде көрініс тапқан. Қазақ халқының патриоттық тәрбиесі, отансүйгіштік пен қаһармандықтың үлгілері, отаншылдық сезімге тәрбиелеу назардан тыс қалмаған. Мектепке дейінгі ұйымдарда балаларды ұлттық құндылықтарға тәрбиелеудің теориясы мен тәжірибесін жүйеленген және тәрбиешіге бағыт-бағдар берудің тиімді-әдіс-тәсілдердің ұсынылуымен құнды болып отыр [4]. Ұлттық құндылықтардың тәрбиелік маңызы:

Біріншіден, ұлттық құндылықтар - халықтың сан ғасырлық тарихы, мәдениеті мен рухани мұрасы. Бұған салт-дәстүр, ұлттық киім, тағам, қолөнер, халық ауыз әдебиеті, ойындар, музыка мен би, және ұлттық дүниетаным жатады. Осы элементтер баланың дүниетанымын кеңейтіп, тілдік қабілеттерін арттыруда мол мүмкіндік береді.

Екіншіден, сөйлеу тілін дамытуда халық ауыз әдебиетінің рөлі ерекше. Ертегілер, жаңылтпаштар, мақал-мәтелдер мен тақпақтар - баланың сөздік қорын молайтатын, сөйлеу мәнерін жақсартатын құралдар. Жаңылтпаш айту арқылы дыбыстарды дұрыс айтуға дағдыланса, ертегі тыңдау мен мазмұндау арқылы ойды жүйелі жеткізуге үйренеді. Сонымен қатар, ата-бабалардан қалған нақыл сөздерді үйрену-баланың логикалық ойлауын, өмірлік ұстанымын қалыптастырады.

Үшіншіден, ұлттық ойындардың тіл дамытудағы мүмкіндіктері мол. Мысалы: «Соқыр теке», «Ақ серек, көк серек», «Асық ойыны», «Қара көз», «Тақия тастамақ» сынды ойындар - балалардың тек қимыл қозғалысын ғана емес, тілдік қарым-қатынасын да дамытатын бірегей

тәсіл. Бұл ойындарда балалар бір-бірімен сөйлесіп, келісіп, жауап беріп, өз ойын жеткізуге үйренеді.

Төртіншіден, ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде ұлттық құндылықтарды қолдануда тиімді екеніні тәжірибе дәлеледеп отыр. Тәрбиеші ұйымдастырған оқу қызметінде қазақтың ұлттық тағамдарын, киімін, үй жабдықтарын таныстыру арқылы бала тіліне жаңа сөздер еңгізіп, оны күнделікті өмірмен байланыстырады. Мысалы, «Наурыз мерекесін қарсы алайық», «Қазақтың киіз үйі», «Ата-әже өнегесі» сияқты тақырыптарда ұйымдастырылған сабақтарда балалар ұлттық тілмен, терминдермен танысады.

Бесіншіден, отбасымен байланыс - ұлттық сөйлеу ортасын қалыптастыруда баланы тек балабақшада ғана емес, отбасында да ұлттық рухта тәрбиелеу маңызды. Үйде ертегі оқу, ата-әженің әңгімесін тыңдау, ұлттық тағам әзірлеуге қатысу - баланың сөйлеу дағдыларын табиғи жолмен дамытуға септігін тигізеді. Ата-ана мен тәрбиеші арасындағы тығыз байланыс бұл жұмысты жүйелі етеді [5].

Ұлттық құндылықтар негізінде балалардың сөйлеу тілін дамытуда қазақ халқының салт-дәстүрі, ұлттық ойындары, ертегілер мен мақал-мәтелдері басқа да ауыз әдебиеті үлгілері тиімді пайдаланылды. Осыған сәйкес ұйымдастырылған іс-әрекет үлгісін ұсынамыз.

Тақырыбы: Қазақ халқының ертегілері

Мақсаты: Балалардың ертегі жайлы білімдерін тиянақтау, ертегілерді көрсету үшін сұрақ жауап арқылы баланың тілін жетілдіру, ауызша сөйлегенде дыбыстарды анық айтуға үйрету, кейіпкерлердің іс-әрекеттері мен дауыс ырғақтарын сәйкестендіре дұрыс сөйлеуге баулу; ертегі кейіпкерлерінің рөлін сомдауға тәрбиелеу.

Міндеттері:

- балалар сурет бойынша ертегіні таңдайды;
- QR - код арқылы ертегілерді оқу;
- ертегі кейіпкерлерінің рөлге бөлініп орындау.

Тапсырмалар: 1. QR - код арқылы ертегілерді оқу. Мобильді кітапхана

Мобильді кітапхана - кітапхананың жаңа қызметі, тәжірибелік біліктілік, келешек. Қазір адамдар интернет желісіне смартфондардың көмегімен кіріп, керек ақпаратқа қол жеткізе алады, үйдегі баланы смартфондағы контенттің тәрбиелеп отырғанын мойындауымыз керек. Бала экраннан көргенін ешкімнің үйретуінсіз, бағыт-бағдарынсыз қайталайды. Балабақшада кітап бұрышын ұйымдастырумен қатар ата-аналар мен балаларға арналған ерекше “Балалар мобильді кітапханасы” ашылды. Мобильді кітапханада түрлі жанрдағы, атап айтсақ, “Халық” ертегілері, “Қиял- ғажайып” ертегілері, “Хайуанаттар” туралы ертегілерін және мақал -мәтелдер жиынтығы QR код арқылы көріп танысуға болады. Сонымен қатар ертегілерді көру планшеттің немесе ұялы телефонның QR код программасы арқылы жүзеге асады. Осы орайда ата-аналар мен балалардың мобильді кітапханаға деген қызығушылығы жоғары екендігі байқалды. Оның дәлелі балалардың қызығушылығына қарай, ата-аналар балаларымен бірге отырып ертегілерді көруі. Басқа да қызыққан ертегілерінің QR кодын ата-аналар сақтап алып, балаларымен үй жағдайында да тамашалауда. Мобильді кітапханада түрлі жанрдағы, атап айтсақ, “Халық” ертегілері, “Қиял- ғажайып” ертегілері, “Хайуанаттар” туралы ертегілер мен мақал- мәтелдермен танысуға болады. Ертегілер балалардың әр түрлі жас ерекшелігін ескере отырып таңдалған. Кіші және ортаңғы топтарына арналған «Бауырсақ», «Қолғап», «Шалқан», ересек топтарына «Үш аю», «Түлкі мен тырна», «Қаңбақ шал», мектепалды даярлық балаларына «Мақта қыз», «Алдар көсе», «Жыл басына таласқан хайуанаттар» ертегілері топтастырылған. Мектепалды тобының тәрбиеленушілері Бауыржан Нұрислам мен Абдолла-Насыр Алдияр QR кодтың көмегі арқылы қазақтың халық ертегісі «Толағайды» әңгімелеуде.

Мектепалды тобының тәрбиеленушісі Кәусария мобильді кітапханадағы мақал-мәтелдер жинағынан өзіне көптеген мағлұмат алуда - өз ұлтына деген мақтаныш сезімін оятып, кішіпейіл болуға мақал-мәтелдердің берері көп екеніне сенімді. «Денсаулық зор байлық» спорт денсаулыққа өте пайдалы екендігін достарымен Ерәмір бөлісуде.

Мобильді кітапханадан көрініс: Балалар еркін кітап суреттерін ғана қарап қоймай, тәрбиеші немесе ата-ана көмегімен ертегілерді оқып, әңгімелеп бере алады.

Мобильді кітапхана балаларға ұлттық құндылықтарымызды дәріптеу мен қатар ұлтымыздың келешегіне мол дәріс беретіні сөзсіз.

Ұйымдастырған іс-әрекетті баланың сөйлеу тілін дамытуда мақал-мәтелдердің маңызы зор.

Мақсаты: Мақал- мәтелдер туралы түсіндіру, мағыналарын ашу, ана тілін сүйе, құрметтеуге, сөз арасында мақалдарды орынды қолдана білуге үйрету. логикалық тапсырмалар арқылы ойлау қабілеттерін арттыру, қазақ халқының әдебиетін, мәдениетін дәріптеуге тәрбиелеу.

Міндеттері:

- мақал-мәтел туралы түсіндіру, оларды орынды қолдану;
- мақал-мәтелдерді жатқа айту;
- тапсырмалар орындау.

Тапсырмалар: Ойын «Мақалды жалғастыр»

Отан..... да ыстық. (оттан)

Туған жердің да шипа. (суы)

Адам... .. ішінде, (аласы)

Мал сыртында (аласы)

Әкенің баласын болма,

Адамның бол. (баласы)

Үлестірме қағаздар. Сұрақтың орнына дұрыс жауабын қойып, мақал- мәтелді аяқта. Күлме кімге? (досқа) Келер басыңа. Талаптыға не жауар? (нұр).Тіл не жарады? (бас). Қандай үй базар? (балалы)

Ой толғаныс. «Сәйкестендіру» әдісі Ердің атын еңбек шығарар. (Оқу, білім, өнер туралы) Өнер алды – қызыл тіл. (Еңбек) Нар тәуекел - ер ісі (Отан, туған жер, халық туралы) Көп түкірсе - көл (Достық, жолдастық туралы) Жігітті - жолдасынан таны. (Ерлік, батырлық туралы)

Сурет арқылы мақал-мәтелді тап. (ребус)

1. Көз қорқақ –қол батыр;
2. Ата-бәйтерек, бала-жапырақ;
3. Өнер алды-қызыл тіл.

Күтілетін нәтиже: мақал-мәтел туралы түсінеді, сөз арасында мақалдарды орынды қолдана алады; тілдері жаттығады, өз халқының әдебиетін, мәдениетін құрметтейді.

Ойымызды қорытындылай келе, ұлттық құндылықтарды тәрбие мен оқытуда жүйелі қолдану - баланың сөйлеу тілін дамытудағы тиімді тәсілдердің бірі. Бұл тәсіл баланы туған тіліне ғана емес, туған мәдениетіне де жақындатып, ұлтжандылық қасиеттерін бойына сіңіреді. Сонымен бірге, ұлттық тілдік ортада өскен бала өзін еркін, сенімді сезінеді. Сондықтан мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде тіл дамыту жұмыстары ұлттық негізде құрылуы тиіс. Ұрпақ тәрбиесіндегі басты ұстаным тәрбиелеудің ұлттық жолдарын саралап, бала бойына ұлттық құндылықтарды сіңіре отырып, адамгершілікке тәрбиелеу. Ұлттық тәрбиенің мақсаты болашақта сана-сезімі жоғары, өз елінің салт-дәстүрін, тарихын, мәдениетін жақсы білетін, сүйетін, ұлттық құндылықтар мен жалпы адамзаттық құндылықтарды ұштастыра білетін ұлтжанды тұлға тәрбиелеу. Ұлттық санасын ояту, өз ұлтының ана тілін, дінін, мәдени мұраларын меңгерту. Бала бойына жанашырлық, сенімділік, шыдамдылық, намысшылдық тәрізді ұлттық мінезді қалыптастыру болып табылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Астана. 2022.
2. Жарықбаев Қ., Қалиев С. «Қазақтың тәлімдік ой-пікірлері». – Алматы: Рауан, 2000.
3. Бөлеев Қ. Қазақстан халық педагогикасы.- Жамбыл, 1993-28 б.54. 4.Кенжеахметұлы С. Қазақтың салт-дәстүрлері мен әдеп- ғұрыптары.- Алматы: Ана тілі, 1994-82 б.
5. Кенжеахметұлы С. Жеті қазына. Ана тілі, 2005.- 134б.

РАЗВИТИЕ РЕЧИ ДЕТЕЙ ЧЕРЕЗ ИНТЕГРЦИИ РАЗНЫХ НАВЫКОВ В ЭПОХУ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Курманбекова Роза Акназаровна
заведующая КГКП «Ясли-сад № 157» УО г. Алматы
Республика Казахстан г.Алматы
E-mail: rrose_69@mail.ru

Аннотация. В статье рассмотрено стремительное развитие цифровых технологий и их внедрения в повседневную жизнь, а также влияние на речевое развитие детей дошкольного возраста. В рамках данной статьи будут освещены несколько ключевых тем. Во-первых, будет рассмотрен контекст цифровизации и его влияние на развитие речи, что позволит понять, как современные технологии изменяют подходы к обучению и коммуникации. Во-вторых, мы проанализируем педагогические условия, необходимые для успешного речевого развития детей, включая создание благоприятной образовательной среды и использование интерактивных методов обучения. Третьим важным аспектом станет изучение методик средств речевого развития через цифровые технологии.

Ключевые слова. Цифровизация, цифровые технологии, интерактивные методы обучения.

Цифровизация уже проникла в повседневную жизнь детей, в том числе младшего дошкольного возраста, и имеет сложное воздействие на их речевое развитие. Современные технологии, такие как планшеты, смартфоны и обучающие приложения, стали важными инструментами в образовательном процессе. Эти новшества открывают новые горизонты для обучения, давая возможность интерактивного взаимодействия, которое может значительно улучшить мотивацию и интерес детей к обучению [7]. Исследования показывают, что использование цифровых технологий в процессе развития речи может содействовать улучшению речевых навыков, однако по мере их активного внедрения возникает ряд рисков. Одной из важнейших проблем, связанных с использованием цифровых технологий, является снижение разнообразия речевых конструкций. Дети, имея в своем распоряжении простые и понятные механизмы общения в приложениях, могут начать упрощать свои собственные высказывания, что может привести к ограничению словарного запаса и сокращению богатства речевого выражения [1]. Исследования показывают, что использование технологии может отрицательно сказаться на развитии социальных навыков, что является важной частью речевого развития [8]. Педагоги и родители должны следить за тем, чтобы цифровые технологии использовались как вспомогательные инструменты, а не замещали живое взаимодействие между детьми и взрослыми. Необходимость в четком и сбалансированном подходе к использованию цифровых средств актуальна для образовательной среды. Наличие четкой программы развития речи в условиях цифровизации может повысить общую эффективность обучения [4]. Важно также учитывать, что каждый ребенок уникален и может по-разному реагировать на цифровые средства, что делает необходимым индивидуализированный подход к обучению. Таким образом, взаимодействие традиционных методов обучения и современных технологий должно строиться на принципах осознанности и баланса.

Основной задачей для успешного речевого развития является создание предметно-развивающей речевой среды, которая способствует активному усвоению языка детьми через непосредственное взаимодействие и игровые практики. Подобная среда позволяет не только развивать коммуникационные навыки, но и формировать личностные качества, необходимые для эффективного общения [1]. Важной частью педагогического процесса становится применение инновационных методов. Например, логоритмика, которая сочетает музыку и движение, значительно усиливает речевое развитие, улучшая фонематическое восприятие и моторные навыки. Такие занятия демонстрируют положительные результаты, улучшая как уровень речи, так и всесторонние способности детей [2]. Интерактивные приложения и обучающие игры, могут быть эффективно интегрированы в образовательный процесс, что позволяет значительно повысить уровень вовлеченности и мотивации детей [3]. Применение

цифровых технологий в речевом развитии детей дошкольного возраста открывает новые горизонты и для педагогов. Использование интерактивных программ, таких как «Речезнайка», которые успешно интегрируют цифровую среду в образовательный процесс, создавая более привлекательные и интересные занятия для детей. Использование ярких интерфейсов и аудиовизуальных материалов создает положительные ассоциации и облегчает детям усваивание новых знаний. Данные методики не только способствуют повышению интереса к обучению, но и помогают в коррекции речевых нарушений у детей[1].

Речевое развитие в условиях цифровизации не ограничивается лишь внедрением новых технологий. Это подразумевает создание комплексного образовательного процесса, который включает в себя специально разработанные педагогические условия и методы. К таким условиям относится индивидуализация и дифференциация обучения, что помогает учитывать индивидуальные особенности каждого ребенка[4]. Такое взаимодействие с современными средствами обучения позволяет не только развивать речевые навыки, но и способствовать общему развитию детей, включая критическое мышление, творчество и социальные навыки. Поэтому использование информационно-коммуникативных технологий в образовании становится не просто дополнительным, а необходимым элементом образовательного процесса, что особенно важно в условиях стремительных изменений в обществе[5]. Диверсификация подходов и интеграция цифровых технологий в обучение создают условия для многообразия опыта, что позволяет детям не только развивать свои речевые навыки, но и учит их новому восприятию мира. В итоге, современное средство обучения, основанное на цифровизации, становится одним из основополагающих факторов качественного речевого развития, что в свою очередь открывает новые горизонты для будущих поколений. Это особенно актуально для детей с особыми образовательными потребностями, которые могут легче воспринимать материал в игровой форме.

Одним из ключевых компонентов успешного внедрения цифровых технологий является развитие цифровой грамотности у педагогов. Это включает в себя не только умение эффективно использовать различные ресурсы, но и критически оценивать информацию, получаемую через интернет. Электронные платформы и мультимедийные материалы постепенно становятся стандартом в учебном процессе, создавая множественные варианты для работы с речью и языком [2]. Современные технологии открывают новые горизонты для коммуникации с родителями, позволяя им более активно участвовать в образовании своих детей. Участие семьи в обучении способствует более глубокому восприятию материала и может служить дополнительным мотивирующим фактором для учащихся [5]. Важно учитывать, что цифровизация не должна подменять традиционные методы обучения, а дополнять их. Эффективное обучение включает в себя баланс между цифровыми и традиционными методами, где каждая из составляющих выполняет свою уникальную роль.

Исследования показывают, что к 2025 году объем рынка может достигнуть \$4,1 миллиарда [2]. Это открывает новые горизонты для внедрения инновационных методов обучения и создания эффективных инструментов для развития речевых навыков у детей. Сравнение различных подходов может служить основой для внедрения более эффективных стратегий в нашей практике [1]. Например, международные проекты по изучению влияния новых медиаплатформ могут дать подсказки для оптимизации образовательных программ. Существующие методы работы с речью в условиях цифровизации охватывают как практические, так и теоретические аспекты. Нарботанный опыт может служить основой для создания новых образовательных стандартов, соответствующих требованиям времени. Таким образом, интеграция навыков в контексте цифровизации общества представляет собой многообещающий путь для развития речевых умений детей.

Список использованной литературы

1. «Влияние цифровизации на умственное и речевое здоровье...» [Электронный ресурс] // nsportal.ru - Режим доступа: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2025/01/19/vliyanie-tsifrovizatsii-na-umstvennoe-i-rechevoe-zdorove-rebenka>, свободный. - Загл. с экрана
2. Ощепкова Екатерина Сергеевна, Сухих Вера Леонидовна, Шатская Арина Николаевна Влияние разных типов игры на развитие связной монологической речи у детей 5-6 лет // Вестник Российского университета

дружбы народов. Серия: Психология и педагогика. 2023. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-raznyh-tipov-igry-na-razvitie-svyaznoy-monologicheskoy-rechi-u-detey-5-6-let> (11.12.2024).

3. Влияние цифровых устройств на формирование... - Маам.ру [Электронный ресурс] // www.maam.ru - Режим доступа: <https://www.maam.ru/detskijasad/statja-vlijanie-cifrovyh-ustroystv-na-formirovanie-i-razvitie-rechi-rebenka.html>, свободный. - Загл. с экрана

4. Емельянова Ирина Дмитриевна Развитие речи детей дошкольного возраста в условиях цифровой трансформации // Гуманитарные исследования Центральной России. 2023. №4 (29). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-rechi-detey-doshkolnogo-vozrasta-v-usloviyah-tsifrovoy-transformatsii> (22.12.2024).

5. Развитие речи у детей дошкольного возраста в век цифровизации [Электронный ресурс] // moluch.ru - Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/391/86199/>, свободный. - Загл. с экрана

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ DAҒДЫЛАРЫН ДАМУДА ОЙЫН МЕН ОЙЫНШЫҚТЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Рамазанова Дариға Шамилевна

Аға сарапшы, ҚР Оқу-ағарту министрлігінің «Балаларды ерте дамыту институты»
РММ, Мектепке дейінгі білім беру мазмұны департаменті, Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдыларын дамытуда ойын мен ойыншықтардың рөлі теориялық және практикалық тұрғыдан қарастырылады. Әсіресе ұлттық ойындардың тілдік әлеуеті, сөйлеу белсенділігіне ықпалы, сөздік қорды байытудағы мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар, сөйлеуді дамытудағы ойыншықтардың коммуникативтік қызметі мен тілдік қарым-қатынасты жетілдірудегі маңыздылығы зерделенеді. Автор ойын мен ойыншықты баланың сөйлеу қабілетін қалыптастыруда тиімді әдіс ретінде ұсынады.

Кілт сөздер. Мектепке дейінгі білім беру, сөйлеу тілі, ойын әрекеті, ұлттық ойындар, ойыншық, тілдік қарым-қатынас, коммуникативтік қабілет.

Мектепке дейінгі кезеңдегі балалардың негізгі әрекеті – ойын. Ойын барысында бала тілдік құралдарды еркін қолданады, тыңдайды, жауап береді, сұрақ қояды, яғни сөйлеу әрекетінің барлық түрін меңгере бастайды. Әсіресе, дидактикалық, рөлдік, ұлттық және шығармашылық ойын түрлері баланың тілін дамытуда үлкен маңызға ие. Дидактикалық ойындарда (мысалы, «Не өзгерді?», «Сипатта және тап») бала логикалық ойлауын, сөздік қорын кеңейтіп, заттар мен құбылыстардың қасиеттерін сипаттауға дағдыланады. Рөлдік ойындарда («Дәрігер», «Сатушы», «Қонақта») балалар диалогке түсіп, сөйлеу интонациясы мен сөйлем құрылымын меңгереді, өз ойын байланыстырып жеткізуге үйренеді. Мұндай ойындар баланың әлеуметтік ортасымен тілдік қарым-қатынас орнатуына мүмкіндік береді.

Ұлттық ойындар – қазақ халқының мәдени мұрасы ғана емес, сонымен қатар баланың сөйлеу дағдыларын дамытуда таптырмас әдіс. Мысалы, «Асық ату», «Байге», «Көнілді керуенмен саяхат» ойындарда балалар бір-бірімен қарым-қатынас жасап, келісіп әрекет етеді. Олар нұсқау береді, сұрақ қояды, жауап береді, яғни сөйлеу әрекеті табиғи ортада жүзеге асады. «Санамақ» және «Әжемнің сыр сандығы» ойындары арқылы балалардың дыбыстық сөйлеу мәдениеті қалыптасып, дикциясы жақсарады, сөйлеу мүшелерінің артикуляциясы дамиды. Бұл ойындарда балалар дайын сөз орамдарын қайталап, сөйлем құрылымын жаттайды, соның нәтижесінде есте сақтау қабілеті, зейіні және тіл байлығы қатар дамиды. Ұлттық ойындардың мазмұны мен құрылымында сөз бен қимыл, тіл мен әрекеттің үйлесімі сақталған. Бұл – баланың сөйлеу мен ойлау әрекетін бірге дамытатын маңызды фактор. Бала сөзді әрекетпен байланыстырады, ал әрекетін сөзбен түсіндіреді. Мұндай тілдік жаттығулар сөйлеуді автоматтандырып, коммуникативтік қабілетін күшейтеді.

Сөйлеуді дамытуда ойыншықтардың рөлі де айрықша. Ойыншық – баланың алғашқы тілдік серігі. Бала ойыншықпен сөйлесіп, оның атынан сөйлейді, диалог құрастырады. Бұл процесте сөйлеу – ішкі ойдың сыртқы көрінісіне айналады. Ойыншық ойнау арқылы бала рөлге енеді,

сөйлем құрау тәжірибесін алады, эмоция мен интонацияны еркін қолданады. Қуыршақ театры, саусақ қуыршақтары да баланың тілін дамытуға зор үлес қосады. Мұнда бала репликаларды жаттайды, кейіпкер дауысын келтіруге тырысады, өз ойын образ арқылы жеткізеді. Құрылыс ойыншықтары (текше, конструктор, т.б.) да сөйлеуді дамытады: бала жасап жатқан әрекетін сөзбен сипаттайды («мынау – үй», «мұнара биік»), заттар мен кеңістік жайлы түсініктерді игереді.

Педагогикалық тұрғыдан ойындар мен ойыншықтарды сөйлеуді дамытуда тиімді қолдану үшін тәрбиеші бірнеше маңызды қағидаларды ескеруі тиіс. Біріншіден, ойындар баланың жас ерекшелігі мен тілдік даму деңгейіне сай болуы қажет. Екіншіден, ойын мазмұны балаға таныс, қызықты әрі әрекетке итермелейтіндей болғаны жөн. Үшіншіден, әр балаға сөйлеуге мүмкіндік беру, ынталандыру әдістерін қолдану – сөйлеу белсенділігін арттырады. Төртіншіден, ойын барысында көрнекі құралдарды (суреттер, карточкалар, ұлттық бұйымдар) қолдану, сұрақ-жауап, рөлдік әдістерді енгізу, сөздік жұмыс жүргізу қажет. Мысалы, ойын соңында жаңа сөздерді қайталау, сөйлем құрату, сурет бойынша әңгіме құрау – сөйлеуді бекітудің тиімді жолдары. Сонымен қатар, ата-анамен тығыз байланыс орнатып, үй жағдайында да ұлттық ойындар мен сөйлесуге бағытталған ойыншықтарды қолдануға кеңес берген жөн.

Ойын мен ойыншық – тек баланы қызықтыру құралы ғана емес, сонымен қатар оқыту мен тәрбиелеудің қуатты әдісі. Бұл құралдар арқылы бала тек сөйлеуді ғана емес, сонымен қатар тыңдауды, түсінуді, қарым-қатынас жасауды үйренеді. Сондай-ақ, сөйлеу дағдыларын қалыптастырумен қатар, ойындар баланың эмоционалдық ахуалын жақсартады, өзін еркін сезінуіне көмектеседі. Қызғаныш, ұялшақтық, сенімсіздік сынды кедергілер ойын барысында жойылып, бала өз ойын ашық айтуға бейімделеді. Әсіресе ұлттық ойындар арқылы балалар халықтың тілі мен мәдениетін бойына сіңіріп, ұлттық сана мен рухани дүниетанымын қалыптастырады. Бұл – сөйлеуді тек тілдік деңгейде ғана емес, тұлғалық деңгейде де дамыту деген сөз.

Қорытындылай келе, ойындар мен ойыншықтар – мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу дағдыларын дамытуға арналған табиғи, мазмұнды және тиімді құрал. Оларды оқу-тәрбие процесінде жүйелі әрі мақсатты қолдану арқылы баланың сөздік қорын, сөйлем құрау дағдысын, дыбыстау мәдениетін, коммуникативтік икемін қалыптастыруға болады. Бұл – тек тілдік дамуға ғана емес, баланың жан-жақты жетілуіне жол ашатын маңызды педагогикалық бағыт. Сондықтан педагогтер мен ата-аналар ойын мен ойыншықтың тәрбиелік, танымдық және тілдік әлеуетін барынша ұтымды пайдаланып, болашақ ұрпақтың тілдік мәдениеті мен ұлттық санасының негізін қалау ісіне белсенді қатысуы тиіс.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Балақаев М., Қордабаев Т. Қазақ тілінің стилистикасы. — Алматы: Мектеп, 1971.
2. Сүлейменова Э.Д. Қазақ тілінің коммуникативтік грамматикасы. — Алматы: Ғылым, 1998.
3. Жарықбаев Қ. Психология негіздері. — Алматы: Білім, 1993.
4. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка. — Москва: Педагогика, 1975.
5. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту: педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін жазылған дисс. —А., 1993

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Абдильдинова Айзель Алибековна

Аға сарапшы, ҚР Оқу-ағарту министрлігінің «Балаларды ерте дамыту институты»
РММ, Мектепке дейінгі білім беру мазмұны департаменті, Астана, Қазақстан
a-abduldinova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың әдіс-тәсілдері туралы айтылған. Мектепке дейінгі ұйымдардағы заттық-дамытушы ортаның баланың сөздік қорын арттыруына тигізетін септігі туралы да ой бөліспекші.

Кілт сөздер. Үлгілік бағдарлама мазмұны, тәрбиелеу-білім беру процесі, қызығушылықтар орталығы, түрлі әрекет, кәсіби шыңдалған педагог.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқыту жүйесіндегі мемлекеттік саясат бүлдіршіндердің сапалы тәрбие мен білім алуға қол жеткізуін қамтамасыз ету, олардың ақыл-ойын және сөйлеуін дамыту, құрбы-құрдастарымен, ересектермен қарым-қатынас дағдысын қалыптастыру, оларды мектепке, қоғамдық өмірге дайындау басты назарда ұстайды.

Еліміздегі барлық мектепке дейінгі ұйымдарының негізгі функциялары-тәрбиеленушілердің физикалық қасиеттерін, коммуникативтік, танымдық-зияткерлік, әлеметтік-эмоционалдық дағдыларын, шығармашылық және зерттеу әрекетінің дамуын қамтамасыз ету ортақ. Бұл дағдыларды дамыту мазмұны тәрбиеленушілердің жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасында айқындалған.

Коммуникативтік дағдылар – бұл адамның қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас жасауына мүмкіндік беретін қабілеттер жиынтығы. Баланың алғашқы әлеуметтік тәжірибесі мектепке дейінгі жаста қалыптасатыны баршаға белгілі. Дәл, осы кезеңде Үлгілік бағдарламаның мазмұнында айқындалған дағдылардың негіздері қалыптастырылып, дамыту жұмыстары ұйымдастырылады. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

Коммуникативтік дағдыларды дамытудың маңызы қандай? Коммуникация – баланың ойлауын, сөйлеуін және әлеуметтік қатынасын дамытудың негізі. Ересектермен, құрдастарымен қарым-қатынас жасау арқылы бала:

- өзінің болашағына, табысты болу үшін білімнің қажеттігін түсінеді;
- құрдастарымен өз бетінше қарым-қатынас жасай алады, әртүрлі ойындарды бірге, келісіп ойнайды;
- негізгі ойды дұрыс тұжырымдайды, өз пікірін айтады;
- түрлі дереккөздерден алған ақпараттарымен, әсерлерімен бөліседі;
- айналасында болып жатқан оқиғаларға өзінің көзқарасын білдіреді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту: сөйлеуді дамыту, көркем әдебиет, қазақ тілі, сауат ашу негіздері ұйымдастырылған әрекеттерінде және режимдік сәттерді балалардың түрлі әрекетін кіріктіру арқылы жүзеге асырылады.

Жалпы, коммуникативтік дағдыларды дамыту белгілі бір уақытта жүзеге асырылатын процесс емес. Өйткені, бала кез келген уақтты, кез келген әрекеттің үстінде сөйлеп, өз ойын айтып, сұрақтар қойып, өтінішін білдіре алады. Бұл жерде осы дағдыны дамытудағы педагогтің шеберлігі, қолданатын әдіс-тәсілдері, баланың қызығушылығы мен жас ерекшеліктерін ескере білуі үлкен рөл атқарады.

Демек, педагог Үлгілік бағдарламаның мақсатында айқындалған әр баланың қызығушылықтарын, ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, жалпы адами және ұлттық құндылықтар негізінде оларды толыққанды дамыту мен әлеуетін ашу үшін топ бөлмелеріндегі балалардың қызығушылықтары бойынша бөлінген орталықтарда күні бойы педагогтің ойын түріндегі түрлі балалар әрекетін (қимыл, танымдық, шығармашылық, зерттеу, еңбек, дербес, т.б.) кіріктіру және қауіпсіздік пен жайлылықты қамтамасыз ете отырып, тәрбиелеу-білім беру процесін жүзеге асырады.

Осы орайда, педагогтер түрлі әрекеттерді кіріктіре отырып, өздеріне тиімді әдіс-тәсілдер мен технологиялардың элементтерін қолдану үстінде. Мысалы:

Көркем әдебиет арқылы дамыту. Ертегілер, шағын шығармалар, өлеңдер, жаңылтпаштар мен жұмбақтар баланың тілін дамытуда үлкен рөл атқарады. Күнделікті режимдік сәттерде, театрландырылған ойындарда, ертегілерді сахналауда кейіпкерлермен танысу арқылы бала жаңа сөздермен танысады. Демек, сөздік минимумда берілген жаңа сөздерді меңгеруге ықпалын тигізеді.

Суретпен жұмыс. Балаларға тақырыптық суреттер көрсетіп, олардан суретте не бейнеленгенін сұрау арқылы сөздік қорын толықтыруға болады. Яғни, бағдарламаның мазмұнындағы сұрақтарға жауап беру, өз пікірін білдіру, шағын ертегілер құрастыру т.б. міндеттері іске асады.

Дидактикалық ойындар. «Кім жылдам?», «Не өзгерді?», «Бұл не?», «Қайда жасырынып тұр?» сияқты ойындар баланың қызығушылығын арттыра отырып, сөздік қорын байытады, физикалық қасиеттерін де дамытады.

Осы орайда, балалардың сөздік қорын жаңа сөздермен толықтырумен қатар, олардың байланыстырып сөйлеуіне, өзара диалог құруларына да баса назар аударылады.

Қазіргі таңда Стандарт пен Үлгілік бағдарламаның өзгеруі педагогтерге өте тиімді болып отыр. Өйткені, педагогтер белгілі бір тақырыптың аясында емес, міндеттерді өз шығармашылықтары мен кәсіби шеберліктерінің арқасында жүзеге асыруға болатын мүмкіндікке ие. Оған ұйымдастырған заттық-дамытушы орталары да көмекші.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын арттыруға, бағдарламаның мазмұнын жүзеге асыруға театрландырылған және сюжеттік-рөлдік ойындардың да ықпалы зор. Күні бойы ойын түрінде ұйымдастырылған іс-әрекеттерді өткізуге болатындығын ескере отырып, кез келген сюжетті-рөлдік мысалы, «Мейрамхана», «Құрылысшы», «Тігін шеберханасы», т.б. ойындарын таңдап, топтарында қарастырылған қызығушылықтар орталығында ойнауға болады. Бұл өз кезегінде, балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытумен қатар, қоршаған ортаны тануына, ересектермен, құрдастарымен қарым-қатынас орнатуын, мамандық түрлеріне, еңбек етуге деген қызығушылығын, тіпті, қаржылық сауаттылықтарын да арттырады.

Осылайша, мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын байыту мен байланыстырып сөйлеуін дамыту - кешенді әрі жүйелі жұмысты қажет ететін үдеріс екенін айтқым келеді. Мұнда педагогтердің, заттық-дамытушы ортаның рөлі зор. Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық және әлеуметтік дамуының негізі қаланатын уақыт. Демек, осы кезеңде коммуникативтік дағдыларды дамыту – баланың болашақта өз ойын еркін жеткізуі мен қоғамда өз орнын табуы үшін аса маңызды екенін ескере отырып, отбасымен де ынтамқтастықты күшейту керек деп санаймын. Өйткені, педагог пен ата-ананың бірлесе әрекет етуі бұл процесті табысты етеді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>;
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың Үлгілік оқу бағдарламасы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600014235>
3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасына нұсқаулық http://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/2022/12/rukovodstvo_kz_131222.pdf
4. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі ұйымдары мен мектепалды сыныптарында тәрбиелеу-білім беру процесін ұйымдастыру туралы әдістемелік нұсқау хаттары http://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/imp/2023/09/imp_kz_1509.pdf

АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ МЕҢГЕРТУ АРҚЫЛЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУЫ ЖОЛДАРЫ

Темірболат Алия

№93 «Айгөлек» балабақшасының меңгерушісі, Астана,

E-mail: aliya.temirbolat88@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту үдерісінде адамгершілік құндылықтарды меңгертудің тиімді жолдары қарастырылады. Сөйлеу мен тәрбие арасындағы өзара байланысты күшейту арқылы баланың тіл байлығын дамыту ғана емес, тұлғалық қалыптасуын жетілдіру де мақсат етіледі. Мақалада практикалық тәсілдер мен әдістемелік ұсыныстар ұсынылады.

Кілт сөздер. Адамгершілік құндылықтар, сөйлеу тілі, тәрбиелік әңгіме, балабақша, сөздік қор, моральдық тәрбие, мазмұнды сөйлету

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде бала тәрбиесі мен тілді дамытудың өзара байланысы маңызды орын алады. Әсіресе мектепке дейінгі кезең - баланың адамгершілік қасиеттері мен сөйлеу дағдыларының қалыптасу негізі. Сондықтан бұл екі бағытты біріктіре отырып жүргізу - тәрбиешінің басты міндеті.

ҚР Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында балалардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру (мейірімділік, әділдік, өзара көмек, жауапкершілік) - тәрбие мен оқыту мазмұнының маңызды компоненті ретінде анықталған. Коммуникативтік дағдыларды дамыту барысында балалардың қоғамдық ережелер мен мінез-құлық нормаларын сөз арқылы меңгеруі қарастырылады [1].

Үлгілік оқу бағдарламасының «Коммуникативтік дағдыларды дамыту», білім беру саласында баланың сөйлеу әрекеті арқылы рухани құндылықтарды меңгеруін қамтамасыз ету көзделеді: құндылыққа бағытталған мәтіндер арқылы пікір айту, Адамгершілік тақырыптағы ертегілерді мазмұндау, мақал-мәтелдер, дидактикалық ойындар қолдану ұсынылады [2].

Адамгершілік құндылықтар мен мәдениетті зерттеуде отандық ғалымдар: Р.К.Төлеубекова, Л.В.Байсерке, Э.А.Орынбасарова, А.Калюжный, В.Ким, Ж.Б.Сәдірмекова, А.Е.Дайрабаева, А.Қ.Қисымова, Г.А.Мұратбаева, Р.Ә.Сқақова т.б. еңбектерінде зерделенген [3].

Адамгершілік тәрбиесіне қатысты жекелеген аспектілеріне: әдістемелік (В.В.Краевский, В.А.Сластенин; А.И.Шемшурина); рухани-адамгершілік және эстетикалық (Е.И. Артамонова, Б.Т. Лихачев, Т.С. Комарова, Г.П. Новикова, М.Б. Зацепина, Е.А. Леванова, Г.П. Скамницкая, Н. Е. Щуркова), коммуникативті (О. О. Киселева, Т. В. Муовад. технологиялық (Н.В. Кузьмина, М.М. Левина, Н.Ф. Талызына). Б.Г. шығармаларына үндеу. Ананьева, Л.С. Выготский, В.В. Давыдова, А.Н. Леонтьева, Н.В. Кузьмина, М.М. Рубинштейн тұлғаның қалыптасу заңдылықтарын аша отырып оны мүмкіндіктерін қарастырған [3].

Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздерінде балаларды мемлекеттік тілде өз ойын еркін айтуға үйрету мен рухани-адамгершілік тәрбиелеу - басты қағидат ретінде ұсынылған. Әңгіме, пікірталас, сахналау сияқты әрекеттер арқылы адамгершілік пен сөйлеу мәдениеті біртұтас қарастырылады. Коммуникативтік дағдыларды дамыту барысында эмоцияны жеткізу, сөздік қорды адамгершілік ұғымдармен байыту ұсынылады.Этикалық ситуациялар мен диалогтық жаттығулар балалардың тілді тиімді қолдануына және моральдық сезімін оятуға бағытталады [4].

Адамгершілік тәрбиесі жалпы адамдық ғибрат мөлшеріне сәйкес, кіші жасөспірімдердің барлық өмірін ұйымдастыратын педагогикалық процесс түрінде жүйелі түрде жүзеге асырылады, олардың жеке және жас ерекшелігі есебімен іс - әрекет, қарым – қатынас. Адамгершілік тәрбиесіне қоғаммен байланыс санасын қалыптастыру, оған тәуелділік, қоғамның қызықты мінез - құлқымен келісуге міндетті, адамгершілік мүдделерімен танысу, адамгершілік білімді адамгершілік нанымға айналдыру, жоғарғы мәдениеттілігі адамдардың адамға деген негізгі құрметін туғызады. «Жеке тұлғаның адамгершілік тәрбиесі» - педагогикалық және әлеуметтік көріністер туғызатын, күрделі және көпқырлы процесс.

Адамгершілік ақыл - ой - өнегелік қарым - қатынастың, жағдайдың белсенді үрдісінің айнасы, ол өнегелік фактілерді үнемі жинақтайтын, ой елегінен өткізетін, қарым қатынасқа түсетін, жағдаяттардың, олардың талдауын жасайтын, бағалайтын, шешім қабылдайтын, жаңа таңдаулар жасайтын үрдіс.

Осы орайда Әл-Фарабидің “Адам алдымен ойлы, парасатты болуға, ақыл - ойдың жан - жақты дамуына көңіл бөлуі қажет. Шын мағынасындағы білімділік - тамаша адамгершілік сипат”, - деген

Абай, Шәкәрім өз еңбектерінде тұлға бойында, рақымшылық, қанағат, төзімділік, жауапкершілік секілді қасиеттердің қалыптасуына көп көңіл бөлген. Бұл тұлғаның адамгершілігінің белгісі ретінде қарастырған [4].

Мектепке дейінгі жаста балаларға адамгершілік құндылықтары меңгертудің мәні мен тәрбиелік маңызы - бұл баланың тұлғалық дамуы мен болашақ қоғам мүшесі ретіндегі қалыптасуы үшін аса маңызды процесс.

Ал адамгершілік құндылықтардың мәні - бұл адамның ішкі рухани өлшемдері, мінез-құлқын реттеуші, басқа адамдармен қарым-қатынаста бағыт-бағдар беретін ізгілік, әділдік, адалдық,

мейірімділік, сыйластық, жауапкершілік, қамқорлық сияқты ұғымдар. Бұл құндылықтар балаға ерте жастан сіңірілсе, ол тұлғаның негізін құрайды. Мектепке дейінгі шақ- адамның моральдық-этикалық базасын қалыптастыруда ең шешуші кезеңдердің бірі.

Адамгершілік құндылықтарды меңгерту арқылы сөйлеу тілін дамытудың тиімді жолдары келесі бағыттар арқылы жүзеге асады:

1. *Тәрбиелік мәні бар әңгімелер мен ертегілерді қолдану.* Адамгершілікке негізделген оқиғаларды тыңдату, кейіпкерлердің іс-әрекеттерін талдау арқылы бала өз ойын айтуға, пікір білдіруге үйренеді. Мысалы: «Мейірімді қоян», «Әдепті бала» т.б.

2. *Мақал-мәтел, тыйым сөздер арқылы сөздік қорды байыту.* Халықтық даналық негізінде бала ізгілік ұғымдарын меңгеріп қана қоймай, тілді де терең түсінеді. Тапсырма: мақалдың мағынасын түсіндіріп, мысал келтіру.

3. *Рөлдік және жағдаяттық ойындар.* «Кешірім сұрау», «Көмектесу», «Досыңмен бөлісу» сияқты жағдаяттарды сахналау арқылы бала қарым-қатынас құрып, сөйлеу дағдыларын жетілдіреді.

4. *Диалог пен пікір айтуға үйрету.* Әңгімелесу, пікір білдіру, сұрақ-жауап арқылы бала логикалық ойлауға және өз көзқарасын сөйлеу арқылы жеткізуге машықтанады. Тәсілдері: "Сен не істер едің?", "Бұл дұрыс па?"

5. *Дидактикалық ойындар мен сөздік жаттығулар.* Адамгершілікке байланысты сөздермен сөз тіркестері құрау, әдептілік сөздерін қолданып сөйлемдер құрастыру тіл дамытуға ықпал етеді.

6. *Суретпен жұмыс және әңгімелеу.* Ізгілікке қатысты көріністерден тұратын суреттер арқылы бала сөйлеуге, өз ойын сипаттап айтуға дағдыланады. Мысалы: «Балалар қарияға жол беріп жатыр» – сурет арқылы әңгіме құрау.

7. *Үлкендердің үлгісі мен күнделікті өмірлік ситуациялар.* Тәрбиеші мен ата-ананың үлгісі бала үшін басты бағдар. Күнделікті тұрмыстағы диалогтар - сөйлеуді де, тәрбиеуі де дамыту құралы. Осы жолдарды жүйелі және кешенді түрде пайдалану арқылы бала тіл арқылы адамгершілікті меңгереді, ал адамгершілік мазмұндар тілдік әрекетті жандандырады [5].

Осы мақсатты іске асырудағы өткізілген іс-әрекет үлгісін ұсынамыз. *Тақырыбы: Мейірімді бала.* Оқу қызметінің түрі: сөйлеу тілін дамыту арқылы адамгершілікке тәрбиелеу.

Мақсаты: мейірімділік ұғымының мәнін түсіндіру, сөздік қорын байыту, байланыстырып сөйлеу дағдыларын жетілдіру, жақсы істер жасауға тәрбиелеу.

Құрал-жабдықтар: мейірімділікке байланысты суреттер. Сюжетті суреттер (жақсы-жаман әрекеттер). Әңгіме мәтіні. Қағаз жүректер, қарындаштар

I. Ұйымдастыру кезеңі. Жақсы сөздер: Мейірімді болайық, Көмек беріп жүрейік. Жақсылықты күн сайын. Жүрегімізбен білейік!

II. Сұрақ-жауап арқылы әңгімелесу: «Мейірімді болу деген не?», «Сен кімге көмектескенсің?», «Адамдар қандай жақсы істер жасайды?»

III. Негізгі бөлім: 1. Әңгіме тыңдау. «Мейірімді бала» атты қысқа әңгімені тәрбиеші оқып береді (мысалы, бала әжесіне сү әкеліп беріп көмектескені туралы). Балалар әңгіменің мазмұнын айтып береді. Кейіпкердің іс-әрекетіне баға береді.

2. Сөздік жұмыс: мейірімділік, жақсылық, қамқорлық, жарқын жүз, көмектесу сияқты сөздерді түсіндіріп, сөйлемде қолдану.

3. Тапсырма: суретпен жұмыс: Балаларға бірнеше сурет ұсынылады (мейірімділік пен бейжай әрекеттер бейнеленген). Балалар мейірімді әрекеттерді көрсетіп, не болып жатқанын әңгімелейді.

Тапсырма: "Суретке қарап, баланың не істегенін айтып бер."

4. Шығармашылық тапсырма: Балаларға жүрек формасындағы қағаз таратылады. Тапсырма: «Менің мейірімді ісім»- сол жүрекке бала өз жақсылық істерін бейнелейді (сурет салады немесе ауызша айтады).

5. Дидактикалық ойын: «Жақсы - жаман» ойыны. Тәрбиеші әртүрлі іс-әрекеттерді сипаттайды, балалар жақсы мен жаманды ажыратып айтады. Мысалы: Балалар ойыншықтарды жинады - (Жақсы). Бала досын итеріп жіберді - (Жаман).

IV. Қорытынды бөлім. Балалардың жауаптарын қорытындылау. «Мейірімді болудың пайдасы бар ма?» сұрағына ой бөлісу.

Күтілетін нәтиже:

- мейірімділік деген не екенін, жақсы мен жаман әрекеттерді ажыратады;
- жақсы сөз айту мен көмектесудің маңызын түсінеді;
- жаңа сөздерді сөйлеуде, жақсы істер жасауға ұмтылады;

Баланың сөйлеу тілін дамытуда мейірімділікке қатысты интерактивті сұрақтар қою ЖИ пайдалануға болады. ЖИ арқылы балаларға бағытталған сұрақтар қойылып, олар жауап береді. Мысалы: «Сен қандай мейірімді іс жасадың?», «Досыңа қалай көмектесесің?». ЖИ баланың жауабына сәйкес кері байланыс беріп, ойын толықтыруға көмектеседі.

Баланың айтқан әңгімесін визуалға айналдыру. ЖИ құралдары баланың әңгімесін суретке, комикске немесе анимацияға айналдырып, баланың тіл арқылы жеткізген ойын көрнекілікпен бекітуге мүмкіндік береді. ЖИ сөйлеуді дамытуда көмекші құрал ретінде баланың ойын еркін жеткізуге, әңгімелеу дағдысын жетілдіруге, жауаптарына кері байланыс беруге, мотивациясын арттыруға мүмкіндік береді.

Ең бастысы - ЖИ-ды педагог шебер бағыттап қолдануына болады.

Балалардың сөйлеу тілін дамыту үдерісінде адамгершілік құндылықтарды меңгертудің тәрбиелік маңызы: тұлғаның іргетасы қаланады, баланың мінезі мен құндылықтар жүйесі қалыптаса бастайды. Бұл кезде берілген тәрбие өмір бойына әсер етеді. Адамгершілікке баулу арқылы бала дұрыс пен бұрысты ажырата алуды, ішкі ар-ұят механизмдерін қалыптастырады. Қоғамда өмір сүруге бейімделеді. Бала үлкенмен де, құрдасымен де жағымды қарым-қатынас орнатуға үйренеді. Бұл болашақта әлеуметтік бейімділігін, эмпатия мен ынтымақтастық қабілетін дамытады [6].

Тіл мен сөйлеудің дамуына ықпал етеді. Адамгершілікке, ізгілікке құрылған диалогтар, әңгімелеу, пікір білдіру арқылы балада сөз байлығы мен ойлау дағдылары жетіледі. Адамгершілік мәні бар ситуациялар арқылы бала тілдік қарым-қатынас мәдениетіне тәрбиеленеді. Қазақтың ұлттық құндылықтарын бойына сіңіреді. Халқымыздың бай фольклоры (ертегі, мақал-мәтел, тыйым сөздер) арқылы бала тек тілді ғана емес, ұлттық дүниетанымды меңгереді. Әлеуметтік және эмоционалдық интеллект дамиды. Басқаның сезімін түсіну, көмектесу, сабыр сақтау, кешіре білу - өмірлік маңызды қабілеттер болып табылады.

Адамгершілік - қоғамда тұлғаның мінез-құлқын, қарым-қатынасын реттейтін ішкі рухани бағдар. Бала бойына адалдық, сыйластық, мейірімділік, әділеттілік, қамқорлық секілді қасиеттерді сіңіру арқылы оның тұлғалық және тілдік дамуына ықпал етуге болады [7].

Оймызды қорытындалай келе, мектепке дейінгі кезеңде адамгершілік құндылықтарды меңгерту-жай ғана тәрбие емес, болашақ азаматты қалыптастыру. Бұл үдеріс баланың танымына, қарым-қатынасына, сөйлеу тіліне және жүріс-тұрысына тікелей әсер етіп, өмір бойы серік болатын тұлғалық бағдарын белгілейді. Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту мен адамгершілік құндылықтарды меңгерту - өзара тығыз байланыста жүзеге асуы тиіс маңызды тәрбиелік-педагогикалық бағыттар. «Мейірімді бала» тақырыбындағы оқу іс-әрекеті арқылы балалар ізгілік ұғымдарын сөзбен жеткізуге, өз пікірін айтуға, жағымды мінез-құлық үлгілерін меңгеруге үйренеді. Бұл үдерісте ЖИ құралдарын тиімді пайдалану балалардың қызығушылығын арттырып, сөйлеу әрекетінің сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Оқу қызметі мазмұнды, эмоциялық және тілдік жағынан бай болса, бала бойында адамгершілік пен тіл мәдениеті қатар дамиды. Адамгершілік тәрбиесі мен сөйлеу тілін дамыту - бір-бірімен өзара тығыз байланысты маңызды бағыттар. Баланың тілдік қоры мен сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда рухани құндылықтарды негізге ала отырып жүргізілген жұмыс нәтиже береді. Сөйтіп, бала өз ойын еркін жеткізе алатын, ізгілікке бейім тұлға болып қалыптасады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. 2022.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы, ҚР Білім Министрінің 2022.10.14 № 422 бұйрығы.
3. «Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері» (ҚР БҒМ, 2019 ж.)
4. Баймұратова Б.Б Мектеп жасына дейінгі балаларды сөйлеуге үйрету. – А.: Мектеп, 1991.
5. Метербаева К. А., Исакова Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі: Оқу құралы / – Астана: Фолиант, 2017. – 184 б.

6. Бақраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың ауызша сөйлеу тілін дамыту. Оқу-әдістемелік құрал. – Павлодар: ПМПИ баспасы, 2012. - 153 бет.
7. Васильева М.А. «Развитие речи детей дошкольного возраста». – Москва: Просвещение, 2019.ж.

БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДА КВЕСТ ОЙЫНДАРЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Айбатырова Жаңыл Құттыбковна

Ақмола облысы, Қосшы қаласы, Тайтөбе ауылы,

«Сұлу-Ай» бөбекжайы МКҚК, тәрбиеші

E-mail:ujanyl1979@mail.ru

Аңдатпа. Бұл баяндамада мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін дамытуда квест ойындарын пайдаланудың тиімділігі жан-жақты қарастырылады. Автор балалардың сөйлеу тілін жетілдірудегі квест ойындарының артықшылықтарын талдап, нақты тәжірибелік жұмыстар арқылы дәлелдейді. Әсіресе «Ертегілер әлеміне саяхат» квест ойынының үлгісінде тапсырмалардың мазмұны мен жүргізілу барысы ұсынылған. Қазақстандық және ресейлік зерттеушілердің ғылыми еңбектеріне талдау жасалып, олардың квест ойындарын қолдану тәжірибелері сипатталған.

Кілт сөздер. Квест ойындары, тіл дамыту, сөйлеу дағдылары, ертегі, сөздік қор, коммуникативтік дағдылар, ұлттық құндылықтар.

Қазіргі заманғы білім беру үрдісінде мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін дамыту – басты мақсаттардың бірі. Осы бағытта инновациялық әдіс ретінде кең таралып келе жатқан тәсілдердің бірі – квест ойындары. Квест ойындары – бұл алдын ала белгіленген мақсатқа жету үшін балалар түрлі тапсырмаларды орындайтын, танымдық, шығармашылық және коммуникативтік әрекеттерге құрылған ойын түрі.

Квест ойындарының тіл дамытудағы тиімділігі бірнеше қырынан байқалады. *Біріншіден*, ойын барысында балалар жаңа сөздерді үйреніп, сөздік қорларын молайтады. Ойын тапсырмаларының мазмұны арқылы бала күнделікті қолданатын сөздер мен тіркестердің мағынасын түсініп, оларды практика жүзінде қолданады. *Екіншіден*, квест ойындары балалардың сөйлеу белсенділігін арттырады. Топтық жұмыс барысында балалар бір-бірімен диалогқа түсіп, сұрақтар қою, жауап беру арқылы өз ойларын нақты жеткізуді үйренеді. *Үшіншіден*, ойынның қызықты сюжеттері мен тапсырмалары балалардың сөйлеу тілінің грамматикалық құрылымын дамытуға көмектеседі. Олар қарапайым сөйлемдерді құрастыруды үйреніп, өз ойын жүйелі түрде баяндауға дағдыланады.

Квест ойындары балалардың тілін дамытуда тиімді құрал болып табылады. Олардың авторлары мен зерттеушілері бұл әдістің оқу процесіне оң әсерін дәлелдеді. Қазақстанда да бұл тәжірибені енгізу арқылы білім беру сапасын арттыруға болады. Квест ойындарын мектепке дейінгі білім беру сапасын арттыру мақсатында пайдаланудың бірнеше тиімді жолдары бар. Атап айтқанда: тілдік орта құру арқылы квест ойындарын ұйымдастыру кезінде балаларға қазақ тілінде қызықты тапсырмалар беру арқылы олардың сөздік қорын байытып, еркін сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға болады. Ұлттық құндылықтарды енгізу арқылы квест мазмұнына қазақ халқының ертегілері, аңыздары, салт-дәстүрлері мен ұлттық ойын элементтерін қосу арқылы балалардың мәдени және ұлттық санасын қалыптастыру мүмкіндігі артады. Топтық қарым-қатынас және әлеуметтік бейімделу кезінде квест барысында командалық тапсырмалар беріп, балалардың бір-бірімен қарым-қатынас жасау, бірлесіп әрекет ету қабілеттерін дамытуға қолайлы жағдай жасалады. Шығармашылық ойлау қабілетін жетілдіру барысында тапсырмаларды түрлендіріп, шығармашылыққа бағытталған сұрақтар қою арқылы балалардың ой-өрісі мен қиялын дамытып, өз бетімен шешім қабылдауға үйретеді. Сондай-ақ, цифрлық технологияларды қолдануда заманауи цифрлық құралдар (планшеттер, интерактивті тақталар, AR және VR технологиялары) арқылы квест ойындарын жүргізу балалардың цифрлық сауаттылығын арттырады. Осылайша, Қазақстанның мектепке дейінгі ұйымдарында квест

ойындарын мақсатты түрде қолдану арқылы тілдік, мәдени, әлеуметтік және когнитивтік дағдыларды кешенді дамыту арқылы білім сапасын едәуір арттыруға болады

Квест ойындарының маңызды артықшылығы – баланың эмоционалды және әлеуметтік дамуына жағымды ықпал етуі. Ойын барысында балалар ортақ мақсатқа жету үшін бір-бірімен ынтымақтастықта жұмыс жасайды, өзара қарым-қатынас құру қабілеттері нығаяды. Бұл өз кезегінде балалардың тілдік коммуникациясын жақсартады.

Квест ойындарын шетелдік және қазақстандық зерттеушілер: Кэти Сален, Саша Бараб, Джеймс Лестер, Майкл Хорнбергер, Мелисса Гресалфи және әріптестері, ресйлік Чебукина Е.А. және Майтак С.В, Чернышова Л.В, Валерия Беккер және Виктория Максимова т.б қарастырған. Бұл зерттеушілер мектеп оқушыларына арналған квест ойындарын әзірлеп, олардың логикалық ойлау, командада жұмыс істеу және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталғанын атап өткен.

Қазақстандық педагогтар өз тәжірибелерінде жоба ретінде: «Менің елім Казахстан» квест-ойынында балалардың Қазақстан туралы білімдерін тереңдетуге, патриоттық сезімдерін оятуға бағытталған. Ойын барысында балалар елдің географиясы, мәдениеті және тарихы туралы тапсырмаларды орындайды. «Ақбота» – «Ерекше саяхат» квест-ойыны балалардың адалдық, шыншылдық сияқты моральдық қасиеттерін дамытуға бағытталған. Ойын барысында балалар әртүрлі тапсырмаларды орындап, дұрыс және бұрыс әрекеттерді ажыратуға үйренеді.

Батыс Қазақстан облысы, Шыңғырлау ауданының «Бөбек» бөбекжайының тәрбиешісі Акбулатова Н.А. мектепке дейінгі білім беру мекемесінде дамушы ойын ортасын құру арқылы балалардың психофизиологиялық әлеуетін дамытуға бағытталған жұмыстар жүргізген. Ол ойын процесінің белгілі бір аспектілерін бақылау және баланың осы жағдайларда қабылдайтын тәуелсіз шешімін бақылау арқылы балалардың тілдік және коммуникативтік дағдыларын дамытуға ықпал ететінін көрсеткен.

Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың креативтік әлеуетін ойын арқылы дамытуда жүргізілген зерттеу жұмысы мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың креативтік әлеуетін ойын арқылы дамытудың теориялық-әдіснамалық негіздерін қарастырады. Зерттеу барысында балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған «100 креативті ойын» жинағы әзірленіп, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар жүргізілген. Зерттеу нәтижелері мектепке дейінгі ұйымдарда креативтік ойындарды қолданудың тиімділігін дәлелдеген.

Осылайша, Қазақстандық педагогтар мен зерттеушілер квест ойындарын балалардың тілін дамытуда тиімді құрал ретінде пайдаланып, әртүрлі әдістемелік ұсыныстар мен ойын түрлерін әзірлеген. Бұл тәжірибелер мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында кеңінен қолданылып, балалардың тілдік, коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Квест ойындарын балалардың тілін дамытудағы өз тәжірибелік жұмыстарымызға тоқталатын болсақ, баланың тілін дамытуда тиімді құрал екеніне көз жеткіздің. Мысал ретінде төмендегі тақырыптарды ұсынамыз.

1. «Ертегілер әлеміне саяхат» квест ойыны

Мақсаты: Балалардың сөздік қорын байыту, сөйлеу тілін жетілдіру.

Құралдар: ертегі кітаптары, кейіпкерлердің суреттері, тапсырма карталары.

Жүргізілу барысы: Балалар топтарға бөлінеді. Әр топқа белгілі бір ертегінің кейіпкерлері бойынша тапсырмалар беріледі. Тапсырмаларда кейіпкерлердің аттарын, мінез-құлқын, оқиға желісін баяндап беру міндеттеледі.

1- аялдама: «Ғажайып кітапхана». Балаларға танымал ертегілерден қысқа үзінділер оқылады.

Тапсырма: Балалар үзінді қай ертегіге тиесілі екенін табады және сол ертегі туралы қысқаша әңгімелейді. *Мысалы:* «Бауырсақ» ертегісі туралы бір-екі сөйлем айту.

2- аялдама: «Кейіпкерлер сыр шертеді». Кейіпкерлердің суреттері көрсетіледі.

Тапсырма: Балалар суреттегі кейіпкерді танып, оның есімін атайды, сипаттап береді (киімі, мінез-құлқы, әрекеттері). *Мысалы:* «Қызыл телпек» ертегісіндегі қасқырдың әрекеттерін айтып беру.

3- аялдама: «Жұмбақтар аралы». Балаларға ертегі кейіпкерлері туралы жұмбақтар ұсынылады.

Тапсырма: Балалар жұмбақтың шешуін тауып, сол кейіпкер туралы толық сөйлем құрап айтуы тиіс. *Мысалы:* «Ұзын мұрын ағаштан жасалған бала кім?» (Буратино).

4-аялдама: «*Ертегі құрастыр!*». Балалар топқа бөлініп, суреттер бойынша шағын ертегі құрастырады.

Тапсырма: Берілген кейіпкерлер мен оқиғалар арқылы 2–3 сөйлемнен тұратын шағын ертегіні құрастырып, баяндап береді. *Мысалы:* «Орманда бір қоян мен кірпі кездесіпті...».

5-аялдама: «*Шешендік сарайы*». Балалар ертегіден алған әсерлерімен бөліседі.

Тапсырма: Өздерінің сүйікті ертегісін таңдап, ол неге ұнайтынын, ондағы жақсы кейіпкерлер туралы қысқаша әңгімелеп беру. *Мысалы:* «Маған «Мақта қыз бен мысық» ертегісі ұнайды, себебі ол мейірімді болуға үйретеді».

Нәтижесінде: ойын соңында балалардың сөздік қоры кеңейіп, сөйлеу тілдері дамиды, ертегі мазмұнын баяндауға, еркін сөйлеуге және топта бірлесіп жұмыс істеуге дағдыланады, балалардың сөздік қоры молаяды, байланыстырып сөйлеуі жетіледі.

2. «Сөздер сандығы» квест ойыны

Мақсаты: Жаңа сөздерді меңгерту, грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдануға үйрету.

Құралдар: сандық макеті, түрлі суреттер, сөз жазылған карточкалар.

Жүргізілу барысы: Балалар сандық ішінен суреттер мен сөздер жазылған карточкаларды алып, суретке сәйкес сөздерді тауып сөйлем құрастырады. Әрбір дұрыс жауап бергенде келесі тапсырмаға өтеді. Педагог әр ойынның тапсырмаларын шығармашылықпен түрлендіріп толықтырып отырады.

Нәтижесі: Сөйлем құрау дағдылары, грамматикалық байланыстарды меңгеру қабілеті артады.

3. «Жануарлар бағына сапар» квест ойыны

Мақсаты: Тақырыптық сөздік қорды қалыптастыру, танымдық белсенділікті арттыру.

Құралдар: жануарлардың суреттері, жануарлар туралы жұмбақтар, жол белгілері.

Жүргізілу барысы: Балалар топпен жүріп, түрлі «станцияларда» тоқтап, жануарлар туралы жұмбақтарды шешіп, олардың тіршілігі, мекені, ерекшеліктері туралы әңгімелейді.

Нәтижесі: Танымдық қызығушылық пен тілдік қабілеттері дамиды.

4. «Менің сүйікті қалам» квест ойыны

Мақсаты: Балалардың ауызекі сөйлеу дағдыларын дамыту, ойларын анық жеткізе білуге үйрету.

Құралдар: қала көріністерінің суреттері, қаланың маңызды орындары бейнеленген маршрут карталары.

Жүргізілу барысы: Балалар карта бойынша қозғалып, әр бекетте өздерінің сүйікті орындары туралы шағын әңгіме құрайды және сұрақтарға жауап береді.

Нәтижесі: Балалардың ауызша баяндау дағдысы жетіледі, қарым-қатынас қабілеті артады.

5. «Тылсым табиғат» квест ойыны

Мақсаты: Табиғат құбылыстарымен таныстыра отырып, баланың сөздік қорын кеңейту және сөйлеу тілін дамыту.

Құралдар: табиғат элементтерінің суреттері, жұмбақтар, дидактикалық ойындар.

Жүргізілу барысы: Әрбір аялдамада балалар табиғат құбылыстарын сипаттайды (жаңбыр, жел, қар, кемпірқосақ). Сурет бойынша сөйлемдер құрап, сұрақтарға жауап береді.

Нәтижесі: Балалардың тақырыптық сөздік қоры мен сөйлеу қабілеттері артады.

Осындай тәжірибелік жұмыстар арқылы квест ойындарының көмегімен балалардың сөйлеу тілін дамытуға мүмкіндік мол. *Балалардың тілін дамытуда квест ойындарын пайдаланудың тиімділігі* балалардың танымдық қызығушылығын арттырып, олардың сөздік қорын, сөйлеу тілінің белсенділігін және коммуникативтік дағдыларын дамытуда ерекше орын алады. Квест ойындары арқылы балалар ертегі кейіпкерлерімен таныса отырып, сөйлем құрастыруға, өз ойларын нақты жеткізуге үйренеді, шығармашылық пен әлеуметтік бейімділігі жетіледі. Осы әдістемені мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында жүйелі түрде қолдану балалардың тілдік дамуын жаңа сапалы деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Ойымызды қорытындылай келе, квест ойындары балалардың тілін дамытуда жоғары тиімділігін көрсетеді. Ойын элементтерін қолдану арқылы балалардың сөйлеу қабілеті,

коммуникативті дағдылары және әлеуметтік бейімділігі дамиды. Сондықтан квест технологиясын мектепке дейінгі мекемелерде кеңінен енгізу өзекті және перспективалы бағыт болып табылады. Квест ойындары балалардың тілін дамытуда аса тиімді педагогикалық технология болып табылады. Ойын барысында балалардың сөздік қоры кеңейеді, байланыстырып сөйлеу қабілеті артады, шығармашылық және әлеуметтік дағдылары дамиды. Квест технологиясы арқылы балалардың қазақ тілін меңгеру деңгейін арттыруға және ұлттық құндылықтарды насихаттауға мүмкіндік мол. Сондықтан бұл әдісті Қазақстанның мектепке дейінгі білім беру жүйесінде кеңінен қолдану ұсынылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Сален К., Циммерман Э. «Правила игры. Основы игрового дизайна», М.: «Манн, Иванов и Фербер», 2019. – 576 с.
2. Бараб С.А., Томас М.К. «Quest Atlantis: A socially responsive play space for learning», Educational Technology Research and Development, Springer, 2005, Vol. 53(1), pp. 86-107.
3. Колесникова, И. В. Проведение игры-квеста «В поисках сокровищ» [Текст]: справочник старшего воспитателя дошкольного учреждения» №2 2015, стр. 48-59.
4. Чернышова Л.В. «Игры-квесты в дошкольном образовании: сценарии и методические рекомендации», СПб.: «Детство-Пресс», 2020. – 128 с.
5. Сокол, И. Н. Классификация квестов [Текст]: педагогам дошкольных образовательных организаций // И. Н. Сокол. - Молодийвчений. - 2014. - Вып. №6 (09). – с.138-140

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДА ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Абилда Гулбала Нұрланқызы

Астана қаласы әкімдігінің №94 «Сұңқар» балабақшасы МКҚК

Инновация жөніндегі әдіскері

Астана, Қазақстан

E-mail: gulbala0211@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі балалардың тілін дамытуда цифрлық білім беру ресурстарын қолданудың маңыздылығы мен тиімді әдістері қарастырылады. Заманауи цифрлық ортада баланың коммуникативтік қабілетін жетілдіру үшін интерактивті платформалар, мультимедиялық құралдар, сөйлейтін кітаптар мен ойындық бағдарламалардың мүмкіндіктері сипатталады.

Кілт сөздер. Цифрлық ресурстар, тіл дамыту, мектепке дейінгі білім беру, мультимедия, интерактивті технология, ойын арқылы оқыту.

ҚР Президентінің Жолдауларында (2021–2023 жж.) Білім беру процесінде жаңа технологияларды енгізу және білім беру инфрақұрылымын цифрландыру тапсырмалары нақты айтылған. Ерте жастан бастап балаларды цифрлық ортаға бейімдеу арқылы шығармашылық пен коммуникативтік дағдыларды дамыту қажеттілігі айтылған [1].

Қазақстан Республикасының 2022 жылғы мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты да оқытуда цифрлық ресурстарды қолдануға ерекше назар аударуды талап етеді. Цифрлық технологияларды мектепке дейінгі білім беру процесінде кеңінен қолдану қажеттілігі атап өтіледі. Тәрбиешілерге интерактивті құралдарды, мультимедиялық ресурстарды, цифрлық ойын платформаларын қолдану арқылы балалардың тілдік және коммуникативтік қабілеттерін дамыту ұсынылады. Білім беру ортасын цифрландыру балалардың танымдық белсенділігі мен сөйлеуін жандандыруға ықпал ететін фактор ретінде қарастырылады [2].

«Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасында мектепке дейінгі ұйымдарда цифрлық білім беру ортасын дамыту міндеті қойылған. Тәрбиешілердің цифрлық құзыреттілігін арттыру арқылы оқыту мен тәрбиелеу сапасын жетілдіру көзделеді. Балабақша педагогтеріне арналған

нұсқаулықтарда цифрлық оқыту ресурстарының түрлері, оларды сабақта қолдану жолдары мен бала тіліне әсер ету тетіктері көрсетілген. Интерактивті контент, анимация, QR-жинақтар, Genially, Kahoot сияқты платформаларды қолдану баланың сөйлеу белсенділігін арттыратын тиімді тәсіл ретінде сипатталады [3].

Нормативтік құжаттарда цифрлық ресурстарды баланың тілін дамытуда пайдалану - заманауи талап және тиімді педагогикалық құрал ретінде қарастырылып, оны қолдануға нақты әдістемелік және техникалық негіздемелер берілген. Бұл тәрбиеші жұмысын жаңа сапалық деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Балалардың тілін дамытуда цифрлық білім беру ресурстарының тиімділігі туралы зерттеуші ғалымдардың пікірлері мен зерттеулері төмендегідей:

Наталия Куциркова - балалардың цифрлық сауаттылығы мен оқу дағдыларын зерттейтін маман. Ол цифрлық кітаптар мен қосымшалардың балалардың тілдік дамуына оң әсерін атап өтеді. Куциркова балалардың өз тәжірибесіне негізделген жеке мазмұн жасау арқылы тілдік дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік беретін цифрлық құралдарды қолдауды ұсынады [4].

Сьюзен Данби - ерте жастағы балалардың цифрлық технологиялармен өзара әрекеттесуін зерттейтін австралиялық ғалым. Ол балалардың цифрлық құралдарды қолдану арқылы тілдік және әлеуметтік дағдыларын дамытатынын көрсетеді. Данбидің зерттеулері бойынша, балалар мен тәрбиешілердің бірлесіп цифрлық технологияларды қолдануы тілдік дамуға оң әсер етеді – деп есептейді [5].

Сара Кукер - балалардың тілдік дамуына цифрлық медиа әсерін зерттейтін психолог. Оның зерттеулері бойынша, пассивті бейнематериалдарды көру балалардың тілдік дамуына теріс әсер етуі мүмкін. Алайда, ата-аналар мен тәрбиешілердің белсенді қатысуымен цифрлық медиа құралдарын қолдану балалардың тілдік дағдыларын дамытуға көмектеседі [6].

Зерттеуші ғалымдардың пікірлері мен зерттеулері көрсеткендей, цифрлық білім беру ресурстары балалардың тілін дамытуда тиімді құрал бола алады. Алайда, бұл құралдарды тиімді пайдалану үшін тәрбиешілер мен ата-аналардың белсенді қатысуы, мазмұнның сапасы және балалардың жас ерекшеліктерін ескеру маңызды.

Қазіргі білім беру кеңістігінде цифрлық технологиялар тіл дамыту жұмысының ажырамас бөлігіне айналды. Әсіресе мектепке дейінгі жастағы балалар үшін визуалды, дыбыстық, анимациялық мазмұн арқылы берілетін материалдар танымдық қызығушылықты оятып, баланың белсенділігін арттырады.

Цифрлық білім беру ресурстары - білім беру мазмұнын анықтайтын электронды жүйе компоненттерінің бірі. Өзінің цифрлық білім беру ресурстарын мектепте қолдану туралы әдістемісінде Е.В.Савелова цифрлық білім беру ресурстарының жиынтығында шартты түрде мынадай компоненттерді атап көрсетеді: «интербелсенді компоненттер, демонстрациялық графика, мәтіндер, педагогқа арналған материалдар» [7].

Цифрлық білім беру ресурстарын педагог сабақ жүргізу үшін де, балалар онымен ойындар мен тапсырмаларды орындап көру үшін де пайдалана алады. Цифрлық білім беру ресурстары педагогтарға оқытудың әр түрлі мақсаттары үшін оқу материалын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Цифрлық ресурс дегеніміз - ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) арқылы жасалған және білім беру процесінде қолданылатын электрондық құралдар мен материалдардың жиынтығы. Олар дыбыс, мәтін, сурет, анимация, бейне және интерактив элементтер арқылы оқытуды қолдауға арналған.

Цифрлық ресурстарға мысалдар:

- Электрондық кітаптар (аудио/видео сүйемелмен)
- Интерактивті жаттығулар (LearningApps, Wordwall т.б.)
- Сөйлейтін суреттер мен бейнематериалдар
- Онлайн платформалар (Kahoot, Genially, ClassDojo)
- Мультимедиялық презентациялар, анимациялар
- Виртуалды экскурсиялар, цифрлық ойындар

Мектепке дейінгі білім берудегі цифрлық ресурстарды пайдаланудың маңызы ол баланың танымдық белсенділігін арттырады, тілді естіп, көріп, қайталау арқылы сөйлеу

дағдысын дамытады. Қызығушылықты оятады және есте сақтау қабілетін нығайтады. Ойын элементтері арқылы оқытуды жеңіл әрі тиімді етеді.

Мектепке дейінгі жаста балалардың тілін дамытуда цифрлық ресурстардың түрлерін тиімді пайдалану жолдарына тоқталамыз. Интерактивті платформалар (Kahoot, Genially, LearningApps):

Мұндай платформаларда суретпен сәйкестендіру, дыбысты тану, сөздерден сөйлем құрау сынды тілдік жаттығулар ұйымдастыруға болады.

Мультимедиялық презентациялар мен видеоматериалдар: тәрбиеші мультфильмнен үзінді көрсетіп, оны мазмұндау, сұрақ-жауап жүргізу арқылы баланың сөйлеу белсенділігін арттырады. Сөйлейтін кітаптар және аудиоертегілер: балалар дыбыстық сүйемелдеумен ертегіні тыңдап, өз бетімен мазмұндауға үйренеді. Бұл тыңдалым мен айтылым дағдыларын дамытады.

QR-код арқылы тапсырмалар: суреттер мен дыбыстарды сәйкестендіретін тапсырмалар орындату арқылы баланың есте сақтау қабілеті мен сөздік қорын арттыруға болады. AR/VR технологиялары: қарапайым бейнеойын элементтері арқылы баланың назарын шоғырландыру мен сюжетті түсінуіне әсер етіп, әңгімелеу дағдыларын дамытады.

Цифрлық технологияларды қолданудың тиімді жақтары: көру, есту, қимыл арқылы есте сақтау қабілетін арттырады. Баланың тілдік белсенділігін және еркін сөйлеуіне жағдай жасайды. Сөздік қорын байытып, байланыстырып сөйлеу дағдыларын жетілдіреді. Жеке және топтық жұмыстарды әртараптандыруға мүмкіндік береді. Ойын элементтері арқылы сабаққа деген қызығушылықты арттырады.

Цифрлық құралдарды пайдалануда тәрбиеші жұмысына қойылатын талаптар: цифрлық құралдарды нәтижелі қолдану үшін педагог:

- цифрлық ресурстармен жұмыс істеу дағдыларын меңгеруі тиіс;
- мазмұнды баланың жас ерекшелігіне сай іріктей білуі қажет;
- дидактикалық мақсатқа жету үшін әр құралдың әдістемелік бағытын анықтауы керек.

Балалардың тілін дамытуда цифрлық білім беру ресурстарын тиімді қолдануға арналған тәжірибелік ойын және оқу-іс әрекетіні үлгісін ұсынамыз.

1. *Ойын: «Суретті тап!»*. Мақсаты: жаңа сөздерді меңгерту, сөздік қорды байыту. Құралы: интерактивті жаттығу. «Сөйлемге сәйкес суретті тап». Өту барысы: Тәрбиеші сөйлем оқиды: «*Мысық терезеде отыр*». Балалар бірнеше сурет арасынан тиісті бейнені таңдайды. Дұрыс жауап дыбыстық белгілермен расталады.

Нәтижесінде: баланың тыңдалым және қабылдау, сөзбен байланыстыру дағдысы дамиды.

2. *Интерактивті әңгіме: «Ертегіні аяқта» (PowerPoint + дыбыспен)*

Мақсаты: байланыстырып сөйлеу дағдыларын қалыптастыру. Құралы: мультимедиялық ертегі слайды (кейіпкерлер сөйлейді). Өту барысы: Балаларға ертегінің жартысы интерактивті түрде тыңдатылып көрсетіледі. Ары қарай: «Егер сен Аю болсаң, не істер едің?» деген сұрақ қойылады. Балалар өз нұсқаларын дауыстап айтып, сахналайды.

Нәтижесінде: баланың қиялы дамиды, ойын жүйелі жеткізуге үйренеді.

3. *Цифрлық серуен: «QR арқылы сөйлес» (QR-кодпен жұмыс)*

Мақсаты: сөйлеу әрекетінде зат пен әрекетті байланыстыру.

Құралы: бөлме ішіндегі нысандарға QR-код жапсырылған.

Өту барысы: QR кодты планшетпен сканерлегенде дыбыстық сөйлем шығады: «*Тышқан ірімшік жеді*». Бала оны қайталап айтып, соған қатысты суретті тауып көрсетеді.

Нәтижесінде: сөйлем құрылымын түсіну, дыбыстау және жаттау қабілеті дамиды.

4. *Ойын: «Дұрысын таңда» (Kahoot викторинасы)*

Мақсаты: сөйлемді дұрыс құрастыру.

Құралы: Kahoot платформасында сұрақ-жауап ойыны.

Өту барысы: Мысалы: «*Мысық... үстелде отыр*» – қай сөз дұрыс?

а) жүгіреді б) ұшады в) отыр. Балалар планшетте дұрыс жауапты таңдайды.

Нәтижесінде: сөз мағынасы мен сөйлем құрылысы туралы түсінігі артады.

5. *Видеосабақ: «Сөйле де, ойна» (анимациялық тапсырма)*

Мақсаты: диалогтік сөйлеуді дамыту.

Құралы: мультфильм кейіпкерлерімен сұхбаттасу (мысалы, Talking Tom).

Өту барысы:

– Кейіпкер: «Сәлем! Сенің атың кім?»

– Бала: «Менің атым Аружан»

– Кейіпкер жауап береді: «Кел, бірге ойнайық!»

Нәтижесінде: өз аты-жөнін айту, сұрақ-жауап формасында сөйлеу. Бұл үлгі жұмыстар баланың сөйлеу белсенділігін арттыруға, сөздік қорын дамытуға, байланыстырып сөйлеу мен диалогке түсуге мүмкіндік береді. Ойын түрінде ұйымдастырылған цифрлық іс-әрекеттер баланың қызығушылығын оятып, тілді еркін қолдануға бейімдейді.

Ойымызды қорыта келе, цифрлық білім беру ресурстары - мектепке дейінгі кезеңдегі тіл дамытудың тиімді құралы. Олар арқылы баланың сөздік қоры байып, сөйлеу дағдылары дамып, оқуға деген қызығушылығы артады. Ең бастысы - бұл ресурстардың мазмұнын мақсатты түрде таңдап, жүйелі қолдану. Педагог пен баланың өзара іс-әрекетін цифрлық ортада тиімді ұйымдастыру тіл дамыту процесінің сапасын жаңа деңгейге көтереді.

Балалардың тілін дамытуда цифрлық білім беру ресурстарын тиімді қолдану - заманауи білім беру талаптарына толық сәйкес келетін, педагогикалық үдерістің нәтижелілігін арттыратын бағыт. Интерактивті ойындар, мультимедиялық жаттығулар, сөйлейтін кітаптар мен мобильді қосымшалар балалардың сөздік қорын кеңейтіп, сөйлеу белсенділігін арттырады, диалогке түсуге, ойын жүйелі жеткізуге үйретеді. Бұл ретте тәрбиеші рөлі - цифрлық құралдарды дұрыс іріктеп, жас ерекшелігіне сай қолдану, балалардың сөйлеу әрекетіне белсенді қатысуын қамтамасыз ету. Цифрлық ресурстарды ойын түрінде ұйымдастырылған іс-әрекетпен ұштастыру - баланың тілдік, танымдық және коммуникативтік қабілеттерін жан-жақты дамытуға жағдай жасайды.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Президентінің Жолдауларында (2021–2023 жж.)
2. ҚР БҒМ. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты. – Астана, 2022.
3. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. 2022.
4. Наталия Куциркова, Ерте жастағы балалық шақта цифрлық жекелендіру: Деректермен диалог".

Баспасы: Routledge, 2017 жыл

5. Сьюзен Данби. *Children's Voices: Multimodal Texts in a Digital Age*. – Springer, 2020.
6. Сара Кукер. Цифрлық медиа және балалардың тіл дамуы. (*Digital media and children's language development*). – *Journal of Developmental Psychology*, 2020.
7. Савелова Е.В. Цифровые образовательные ресурсы в школе: методика использования. Обществознание. Сборник учебно-методических материалов для педагогических вузов. – Москва, 2008.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ОҚЫТУ РЕСУРСТАРЫНЫҢ РӨЛІ

Абенова Гульнара Абиевна

директор, Ұлытау облысы білім басқармасының Жаңаарқа ауданы білім бөлімінің

«ЕрТөстік» бөбекжайы» КМҚК,

Жаңаарқа ауданы, Ұлытау облысы, Қазақстан

E-mail: abenova_g69@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада цифрлық оқыту ресурстарын қолдану арқылы тәрбиеленушілердің сөйлеу тілін дамыту жолдары қарастырылады.

Кілт сөздер. Цифрлық оқыту ресурстары, оқыту үдерісі, тәрбие, балалардың сөйлеу тілін дамыту, мектепке дейінгі мекеме

Кіріспе. Цифрландыру көптеген адамдардың күнделікті өмірінің бөлігі болып табылады және әлемнің көптеген елдерінде балалар мен жастарды ақпараттық және коммуникациялық технологиялармен таныстыру бағдарламалары бар. Өскелең ұрпақтың цифрлық құралдарды пайдалануы туралы пікірлері әртүрлі болуы ғажап емес; қоғамдық, топтық және жеке деңгейлерде цифрландыру жаһандық және ұлттық деңгейлерде қызықты тақырып болып табылады және цифрландыру процесіне қатысқан балалар неғұрлым жас болса, соғұрлым көп пікірталас болады. Кейбір ғалымдар кішкентай балаларға арналған цифрлық құралдарды (1-5 жас) оларды қолданудың жағымсыз әсерлері туралы көбірек білмейінше енгізуге болмайды деп санайды [1]. Мұндай дәлелдер көбінесе экранда ұзақ уақыт өткізу дамудың нашарлауына ықпал ететінін көрсететін зерттеулерге негізделген, мысалы, тілдік және әлеуметтік-эмоционалдық дағдылар немесе денсаулықтың нашарлауына, қозғалыссыз өмір салтынан туындаған мәселелерге әкеледі. Бұл кейбір елдерде мектепке дейінгі білім беру цифрландыру бағдарламаларынан шығарылуының себебі, ал педагогдер көбінесе мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс жасауда цифрлық құралдарды пайдаланбайды. Дегенмен мектепке дейінгі білім берудің көптеген педагогдері цифрлық технологияларды білім беру мақсаттары үшін пайдалы және физикалық дамуға байланысты іс-шараларға есту қосымшасы деп санайды, яғни біреуі екіншісін жоққа шығармауы керек. Цифрлық технологиялардың жағымсыз және теріс әсері олардың мүмкіндіктерін сауатты пайдалану дағдыларын дамытуға байланысты.

Негізгі бөлім. Мектепке дейінгі мекемеде қолданылатын «цифрлық құралдарға» планшеттер, бағдарламалық қамсыздандырулар, қарапайым роботтар, интерактивті тақта және т.б. сияқты тәрбиеші өзінің жұмысында қолданылатын кез келген цифрлық технология үлгісі жатады.

Балабақшада цифрлық құралдарды қолдану және балалардың цифрлық құзыреттілігін дамыту көптеген елдер үшін міндетті болып табылмаса да, мектепке дейінгі жастағы балалармен жұмыста цифрлық құралдар кеңінен қолданылады. Зерттеушілердің пікірінше, 2010 жылы цифрлық технология әлемінде iPad пайда болуына байланысты, мектепке дейінгі жастағы балалардың цифрлық технологияны қолдану белсенділігі артқан [2]. Оған аталған құрылғының үстел үстінде тұратын компьютерлерге қарағанда балаларды дамыту жолындағы икемділігі себеп болды.

Балабақшадағы педагогикалық қызмет көбіне ойынға негізделеді, сондықтан да бала өміріне ерте жастан цифрлық технологияны енгізудің педагогикалық маңыздылығы мен балалардың логикалық ойлауы мен тілін дамыту үшін цифрлық технологияларды сабаққа енгізу кезінде педагогтің жұмысына қойылатын талаптар мен мүмкіндіктерге ерекше назар аударылуда.

Мектепке дейінгі мекеменің педагогтері үшін цифрлық құзыреттілік білім беру мен тәрбие үдерісінде цифрлық технологияларды не үшін қолдану керек және қай кезде қолданбау керектігін ажыратуды білдіреді. Аталған сала педагогтерінің жұмысына цифрлық құралдарды енгізу оның цифрлық құралдармен жұмысына тікелей әсер ететін үш өзара байланысты аспектіден тұрады. Тәжірибелік аспект технологияның қалай, не үшін қолданылатынын, оның мақсатқа сай қолданылуда ма екеніне байланысты, символдық аспект пайдаланушы үшін цифрлық технологияның маңызын, оны қолдануға әсерін білдіреді, ал когнитивті аспект осы құралды қолдануды үйретуден тұрады.

Қазіргі таңда балабақшада компьютер, цифрлық камералар, проекторлар, микроскоптар, сканерлер, смартфондар мен планшеттер қолданылады. Осы цифрлық құралдарды қолдану арқылы тәрбиеленушілер дыбыстармен, сандармен, түстермен, қоршаған ортамен танысады. Мектепке дейінгі мекеме тәрбиешілері тәрбиеленушілерді цифрлық құралдарды қолдануға тарту бойынша белсенді әрекет етеді. Оларды қолдану арқылы ортақ ойын ойнау баланың оқуға ынтасын арттырып, топ жұмысына үлес қосуына мүмкіндік береді. Балабақша балалары цифрлық технологияларды қолдану тәсілдерін білгенімен, оларды қалай қауіпсіз қолдану қажеттілігін анықтай бермейді.

Мектепке дейінгі жастағы балалармен жұмыста цифрлық технологияларды белсенді қолданудың кейбір қарапайым әдістерін қарастырайық:

- Цифрлық микроскоппен жәндіктерді зерттеу;
- Қарапайым робот құрастырумен айналысу;
- Балалармен фото, бейне, аудио жазбаларды қолданып әңгімелесу, ойын ойнау;

- Онлайн басқа адамдармен қарым-қатынас жасау, мәселен, жол полициясы өкілімен онлайн жол жүру ережесі туралы сабақ өткізу;
- Микрофон қолданып бір-бірінен сұқбат алу, сұқбатты тыңдау;
- Бірлесіп жұмыс жасау үшін онлайн құралды қолдану, мәселен, Google Drawings көмегімен сурет салу;
- Ұйымдастырылған қызмет барысында цифрлық құралдарды қолдану [3].

Тәрбиешілер өз жұмыстарында дәстүрлі оқыту әдістеріне қосымша ретінде қолдана алатын көптеген қосымшалар бар. Олар тәрбиеленушілерге өзінің цифрлық контентін жасауға, оны басқалармен бөлісуге көмектеседі. Мәселен, балалар балабақшада фото жасап, оны өз бетімен өңдей алады. Немесе дауыс жазу арқылы бақшадағы бір күніне қатысты бейне баяндама жасайды.

Тәрбиеленушілердің сөйлеу тілін дамыту кезінде цифрлық оқыту ресурстарын қолдану арқылы олардың лексикалық қорын байыту және белсендіру, грамматикалық құрылымдарды меңгеру деңгейін арттыру, дыбыстарды айту дағдысын дамыту, байланыстырып сөйлеу қабілетін қалыптастыру және арттыруға мүмкіндік мол.

Балабақша тәрбиешілері балалардың сөйлеу тілін дамытуда цифрлық оқыту ресурстарын қолдану жолдары келесі кестеде берілді.

1-кесте. Цифрлық оқыту ресурстары арқылы тіл дамыту жолдары

Блок	Цифрлық оқыту ресурстары
Дыбысты ажырату, дұрыс айту дағдысын дамыту	Балалардың вербальды емес дыбыстарды (есікті кілтпен ашу, ыдыстың сылдыры, автомобиль дабылы, жануарлардың дыбысы, т.б.) қабылдауын қамтамасыз ететін цифрлық оқыту ресурстары
Сөйлеу тілінің лексика-грамматикалық құрылымын қалыптастыру	Қарама-қарсы ұғымдарды, артық затты табуға арналған, «Жәндіктер», «Жануарлар», «Көкөністер», «Жемістер» және т.б. тақырыбындағы лексикалық қорды дамытуға арналған электронды ойындар
Монологтік және диалогтік сөйлеу тілін дамыту	Сюжетті суреттер негізінде әңгіме құрастыруға мүмкіндік беретін презентациялар, көркем шығарманы мазмұндауға мүмкіндік беретін мнемокестелер

Тәрбиеленушілермен ертегілерді цифрлық құралдар арқылы тыңдау олардың лексикалық және грамматикалық сөйлеу тілін, байланыстырып сөйлеу қабілетін дамытып қана қоймай, тыңдаған мәтінді есте сақтауына көмектеседі, бұл олардың мазмұндау, өз ойын жеткізу дағдыларын дамытады. Цифрлық оқыту ресурстары ішінде ерекше рөл монологиялық мәтіндерді құрастыру кезінде тірек ретінде әрекет ететін презентацияларға және балалардың мәтіндік құрастыру процесін қолдайтын мнемоникалық кестелерге тиесілі, бұл көркем әдебиеттен үзінділерді қайталауды және өлеңдерді жаттауды жеңілдетеді. Балалардың сөйлеуін дамыту процесіне цифрлық технологияларды енгізу қоршаған шындық туралы көркем ойлаудың дамуы, лексикалық қордың кеңеюі, сөйлеу байланысының дамуы, оның дыбыстық мәдениетінің қалыптасуына көмектеседі. Мектеп жасына дейінгі балалар сандық форматта, мәселен, музыка, ертегі тыңдау, презентация көру, компьютерлік ойын ойнау арқылы алған позитивті әсерлерімен әрдайым бөлісуге дайын. Бұл да өз кезегінде балалардың сөйлеу тілін дамытады.

Қорытынды. Мектепке дейінгі мекемелерде балалардың сөйлеу тілін дамытуда қолданылатын цифрлық оқыту ресурстары олардың:

- Дыбыстарды ажыратуына, оларды дұрыс айтуына;

- Лексикалық қорын молайтуға;
- Грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдануына;
- Тыңдаған мәтінді есте сақтау қабілетін дамытуға;
- Байланыстырып сөйлеуін қалыптастыруға;
- Өз ойын ашық, еркін жеткізу дағдысын жетілдіруге көмектеседі.

Сондықтан да қазіргі цифрлық технологиялардың дамыған заманында тәрбиеленушілердің оларды қолдануына толыққанды тыйым салғаннан гөрі, оларды балабақшадағы оқыту және тәрбиелеу, дамыту үдерісіне орнымен қолдану маңызды. Бұл аталған жұмысты түрлендіруге, қызықты етуге, балаларды дамытуға мүмкіндік береді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Веракса, А.Н. Особенности использования цифровых устройств современными дошкольниками / А.Н. Веракса // Социологические исследования – 2020. – № 6. – С. 82-92
2. Калабина, И.А. Формирование цифровой компетентности детей старшего дошкольного возраста / И.А. Калабина // Современное дошкольное образование. – 2022. – №2(110). – С. 58-69
3. Барсукова О.В., Мавлютова М.А., Савка М.А. Ребенок и гаджеты: психологическое исследование мнений современных родителей // Вопросы дошкольной педагогики. – 2016. – №1 (4). – С. 14–18.

ДӘСТҮРЛІ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ЖЕТІЛДІРУ

Агажанова Жұлдызай Сагындыковна

Дене тәрбиесі нұсқаушысы, № 19 «Қызғалдақ» бөбекжай бақшасы, Шымкент

E-mail: agajanova.j@mail.ru

Аңдатпа: мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу қабілеттерін дамытуда дене тәрбиесіндегі дәстүрлі әдістер мен қазақтың ұлттық қозғалмалы ойындарының маңызы жан-жақты қарастырылады. Дене тәрбиесі нұсқаушысының жұмыс тәжірибесі арқылы ұлттық ойындардың бай тілдік компоненттерінің балалардың сөйлеуін жетілдіруге тигізетін әсері нақты мысалдармен көрсетіледі. Зерттеу нәтижелері ұлттық ойындарды мектепке дейінгі білім беру процесінде тиімді қолдану арқылы балалардың тілдік дамуын байытуға болатынын дәлелдейді.

Кілт сөздер. Дәстүрлі ойындар, ұлттық мұра, фольклор, тілдік қарым-қатынас, ұлттық құндылықтар, дәстүрлі тәрбие.

Қазіргі жаһандану үрдісінің күшеюі ұлттық құндылықтардың ролін төмендету қаупін тудырып отыр. Бұл жағдайда балалардың тілдік және мәдени дамуында ұлттық ойындардың маңызын зерттеу және оларды мектепке дейінгі білім беру үдерісіне енгізу өзекті мәселе болып табылады. Дәстүрлі ойындар балалардың сөздік қорын байытып, тілдік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі, сонымен қатар оларды ұлттық мәдениетке деген құрметке тәрбиелейді.

Дене тәрбиесі саласындағы дәстүрлі әдістер мен ұлттық қозғалмалы ойындар ғасырлар бойы балалардың үйлесімді дамуына зор үлес қосып келеді. Әрбір ұлттың өзіне тән ойын мәдениеті бар және бұл ойындар ұрпақтан-ұрпаққа беріліп, балалардың тілдік, әлеуметтік және мәдени дамуына ықпал етеді. Мен дене тәрбиесі нұсқаушысы ретінде өз тәжірибемде қазақтың ұлттық ойындарын мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу қабілеттерін дамытудың таптырмас құралы ретінде пайдаландым. Қазақ халқының ғасырлар бойы сұрыпталып, ұрпақ тәрбиесінде қолданған асық ойыны, бес тас, шертпек, орамал тастау, бестемше сынды ойындары-тек ермек қана емес. Бұл - баланың ойы мен қимылын үйлестірумен қатар, тілін дамытуға да зор ықпал ететін тәрбиелік құрал. Себебі, бұл ойындар кезінде балалар ережені түсінеді, қарым-қатынасқа түседі, өз ойын айтып, шешім қабылдайды. Осы сәттерде сөйлеу дағдылары табиғи, еркін ортада дамиды. Менің тәжірибем көрсеткендей, ұлттық ойындар балалардың тілдік қорын байытып, олардың ана тіліне деген сүйіспеншілігін арттырады.

Ұлттық ойындар-тілдік қарым-қатынастың алаңы: «Ақсерек-көксерек», «Теңге алу», «Қыз қуу» сияқты ұлттық ойындардың бай тілдік құрылымы (ережелері, өлеңдері, диалогтары) балалардың сөздік қорын молайтуға, тілдік қарым-қатынас дағдыларын жетілдіруге және ана тіліне деген сүйіспеншілігін арттыруға ықпал етеді[1,78-б]. Мысалы, «Ақсерек-көксерек» ойынында балалар санамақтарды айтып, жаңылтпаштарды жаттайды, ал «Қыз қуу» ойынында олар өз ойларын еркін жеткізеді және диалогқа түседі. Бұл ойындар балалардың тілдік қорын молайтып қана қоймай, сонымен қатар олардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырады.

Фольклор-сөйлеу әуезділігінің бастауы: Санамақтар, жаңылтпаштар, қысқа өлеңдер мен тақпақтарды қозғалыспен үйлестіріп айту балалардың сөйлеу ырғағын, интонациясын, темпін және артикуляциясын жақсартады [3, 56-б]. Мысалы, «Бір дегенім – білек, екі дегенім – етек» санамағын айта отырып, әр сөзге сәйкес қимылдар жасау балалардың сөздік қорын молайтып қана қоймай, сонымен қатар олардың тілдік есту қабілетін дамытады.

Ұлттық ойындардағы әлеуметтік өзара әрекеттесу-тілдік дамудың негізі: ұлттық ойындар топтық сипатта болғандықтан, балалар бір-бірімен белсенді тілдік қарым-қатынасқа түседі, өз әрекеттерін үйлестіреді, рөлдерді бөліседі және ортақ мақсатқа жету үшін сөйлеседі [2, 90-б]. Мысалы, «Теңге алу» ойынында балалар бір-бірімен сөз жарыстырып, өз тапқырлықтарын көрсетеді. Бұл ойындар балалардың коммуникативтік құзыреттілігін және әлеуметтік бейімделуін дамытады.

Дәстүрлі ұлттық қозғалмалы ойындардың мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудағы өлшеусіз құндылығын көрсетеді. Дене тәрбиесі нұсқаушысы ретінде мен атап өткім келетіні, ұлттық мұраны құрметтеу арқылы біз балалардың тілдік байлығын арттырып қана қоймай, сонымен қатар олардың рухани дүниесін байытамыз және ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілігін оятамыз. Ұлттық ойындарды қолдану арқылы біз балаларды ұлттық құндылықтарға тәрбиелеп, олардың тілдік және мәдени білімін байытамыз.

Дәстүрлі қазақ ойындары соны табиғи түрде жүзеге асырады. Олар баланың ұсақ қол моторикасын дамытып, көз бен қол тепе-теңдігін жақсартып, ең бастысы-тілдік белсенділігін оятады. Баланың өзін-өзі еркін білдіруіне жол ашады. Ұлттық ойын арқылы бала тек тілдік қабілетін дамытып қана қоймайды. Ол туған халқының рухани мұрасымен танысып, мәдениетке деген сүйіспеншілігі артады. Ойын барысында айтылатын мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар мен тақпақтар баланың сөздік қорын молайтып, көркем сөйлеуге баулиды.

Демек, дәстүрлі ойын - бұл рухани тәрбие мен тіл дамытуға қатар ықпал ететін құндылық. Оны қазіргі заман талабына сай бейімдеп, балабақша мен отбасы тәрбиесіне кеңінен енгізу – біздің міндетіміз. Өйткені бала ойнай отырып, үйренеді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Мамонтова, И.В. Развитие речи дошкольников в движении. - Москва: Сфера, 2019. - 160 б.
2. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. Алматы: "Қазақ Совет энциклопедиясының" Бас редакциясы, 1986. - 592 б.
3. Мухамеджанова А.Ж., Жубандыкова А.М.. Мектеп жасына дейінгі балалардың дене тәрбиесінің теориясымен мен әдістемесі. Оқу құралы, Алматы-2018-344 б.
4. Аралбаева Р.К. Мектеп жасына дейінгі балалардың (орыс және қазақ) ересектер еңбегі туралы білім меңгеруі барысында сөздігін қалыптастыру: педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін жазылған дисс. –М., 1991.
5. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту: педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін жазылған дисс. –А., 1993

ИНТЕГРАЦИЯ КОГНИТИВНЫХ И РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Алимбекова Найля Кажмуратовна,
воспитатель, nailya.alimbekova@mail.ru

Саитгареева Дарья Владимировна
воспитатель, sdvr1992@mail.ru

Анотация. Современные образовательные приоритеты Республики Казахстан определяют необходимость интеграции когнитивных и речевых навыков у дошкольников как основу формирования ключевых компетенций. В условиях цифровизации образования особую актуальность приобретает разработка и внедрение цифровой образовательной среды (ЦОС), обеспечивающей развитие мышления, памяти, внимания и связной речи. В статье рассматриваются теоретико-методологические основы, практические подходы и условия эффективной интеграции когнитивного и речевого развития в рамках ГОСО ДВО РК.

Ключевые слова. Когнитивные навыки, речевое развитие, дошкольное образование, цифровая образовательная среда, интеграция, ГОСО ДВО РК.

Введение. Современные требования к дошкольному образованию, закрепленные в Государственном общеобязательном стандарте дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан (ГОСО ДВО РК), ориентированы на развитие личности ребёнка, его познавательных и коммуникативных способностей, формирование функциональной грамотности и готовности к обучению в школе [1]. Учитывая возрастающее влияние цифровых технологий, важно не только адаптировать традиционные методики, но и интегрировать когнитивные и речевые процессы в цифровую образовательную среду (ЦОС), обеспечивая всестороннее развитие детей.

Теоретические основы интеграции когнитивного и речевого развития. Когнитивные навыки (внимание, восприятие, память, мышление, воображение) и речевые навыки (понимание речи, активная речь, словарный запас, грамматический строй речи) развиваются взаимосвязано. Современные исследования подтверждают, что активное речевое общение стимулирует когнитивную активность, а развитие мышления способствует уточнению и расширению речевых структур [2]. Интеграция этих направлений на уровне методик ДО позволяет усилить эффект от педагогического воздействия и обеспечить полноценное развитие дошкольников.

Цифровая образовательная среда как ресурс интеграции
Под цифровой образовательной средой понимается совокупность цифровых ресурсов, интерактивных платформ, мультимедийных приложений, способствующих организации развивающей, игровой и познавательной деятельности [3]. В ЦОС возможно целенаправленно развивать когнитивные и речевые навыки через такие формы, как:

- интерактивные сказки с заданиями на понимание текста и развитие логики;
- обучающие игры на классификацию, сравнение, сериацию объектов;
- мультимедийные карточки для развития активного и пассивного словаря;
- голосовые помощники и технологии распознавания речи.

Примеры эффективной интеграции в цифровой среде. В рамках проектной деятельности в ДО можно использовать платформы типа BilimLand, Kumon, iSmartKids, где контент адаптирован под возрастные особенности детей и способствует формированию как познавательных, так и речевых умений. Например, использование интерактивного модуля "Логика и речь" позволяет в игровой форме развивать умение анализировать, классифицировать и описывать предметы, формируя связную речь и логическое мышление одновременно. *Педагогические условия интеграции.* Для эффективной интеграции когнитивных и речевых навыков в ЦОС необходимы следующие условия:

- профессиональная подготовка педагогов в области цифровых технологий;
- наличие технической базы и доступа к цифровым ресурсам;
- методическое сопровождение интегративных занятий;
- обеспечение мотивации и безопасности цифровой среды для ребёнка.

Заключение. Интеграция когнитивных и речевых навыков в цифровой образовательной среде открывает новые возможности для реализации целей дошкольного образования, обозначенных в ГОСО ДВО РК. Современные цифровые инструменты позволяют повысить эффективность педагогического процесса, активизировать познавательную и речевую деятельность детей,

формируя у них фундаментальные навыки, необходимые для успешного обучения в начальной школе.

Список использованной литературы

1. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан. – Астана, 2023.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь. – М.: Педагогика, 2001.
3. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие. – М.: Академия, 2022.
4. Беспалько В.П. Теория и практика дистанционного обучения. – М.: Высшая школа, 2002.
5. Кадырова А.Ж., Ергалиева А.К. Инновационные технологии в дошкольном образовании: опыт и перспективы. // Вестник образования Казахстана. – 2023. – №4.
6. Лапшина Н.В. Цифровые технологии в развитии речи детей дошкольного возраста. // Дошкольная педагогика. – 2022. – №6.

МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ПРЕЗИДЕНТАЦИЯЛАР АРҚЫЛЫ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛГЕ ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Аршкенова Салтанат Абдалиевна

педагог-сарапшы инновация әдіскері, әрі қазақ тілі педагогі,

Астана қаласы, Қазақстан

E-mail: arshkenova2022@mail.ru

Аңдатпа: Мақалада мультимедиялық президентациялар арқылы бүлдіршіндердің тілге деген қызығушылығын арттырудың жолдары, тиімділігі қарастырылған.

Кілт сөздер. Мектепке дейінгі жас, тіл, қызығушылық, ақпараттық технология

Қазіргі заманда балаларға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет. Жаңа ақпараттық технология дегеніміз - білім беру ісінде ақпараттарды даярлап, оны білім алушыға беру процесі. Бұл процесті іске асырудың негізгі құралы компьютер болып табылады.

Қазіргі ақпараттық қоғамда мықты да білікті, жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруда ақпараттық технологияны меңгеру орынды. Ақпараттық технологияны меңгеру – әр педагогтің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік және басқа адами қабілетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді. Өзін-өзі дамыта отырып, ұйымдастырылған іс-әрекетін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Ал, қазақ тілі ұйымдастырылған іс-әрекетінде ақпараттық технологияны қолдану арқылы көптеген жетістіктерге жетуге болады.

Баланың дамуын кішкентайынан бастап қолға алып, тілді үйрету мәселесін де ерте бастаған тиімді. Қоғамның тарапынан қазақ тілін ерте жастан оқытуға деген қызығушылық арта түсті. Ерте кезден оқыту тілдік кемшіліктерді жоюға, болашақта тілді тез игеруге көмектеседі. Мектепке дейінгі жастағы балалар тілдік құбылысты қабылдау қабілеттілігімен ерекшеленеді: оларда өзінің сөйлеу тәжірибесін, тіл «құпияларын» байқау қызығушылығы пайда болады. Олар берілген шағын материалды лезде меңгеріп алып, оны өте жақсы кері айтып бере алады. Балалардың жасы қосылған сайын мұндай факторлар өзінің күшін жоғалта бастайды. Ал, балабақшадағы бүгінгі заманға сай берілген ұйымдастырылған іс-әрекет осы мәселелерді шешуші күш болып отыр. Сауаттылықтың алғашқы баспалдағын балабақшадан бастап қазақ тілін үйреніп шыққан балалар, мектепке барғанда тілді меңгеруі жеңіл болады.

АКТ педагогтің көптеген қиындаған қызметтерін жеңілдетіп, осы іскерліктің ұстанымды жаңа тәсілдерінің пайда болуына мүмкіндік туғызады. Ұйымдастырылған іс-әрекетте балалардың қабілетін, шығармашылығын дамытуда бірнеше ҰӘ үлгілерін өткізіп, ақпараттық технологияның оқу әрекетін ұйымдастырудағы заман талабына сай келетін жаңаша оқытудың бірі екендігіне

кезімді жеткіздім. Ақпараттық технология арқылы балалармен жұмыс жүргізген кезінде компьютерді қолдануда төмендегі тиімділіктер анықталды:

АКТ арқылы шетел тілін оқытудың педагог үшін тиімді жақтары:

- АКТ қолдану педагогтің балалар алдындағы беделін арттыра түседі;
- АКТ педагогті көп механикалық жаттығу жұмыстарынан босатады;
- АКТ үйе тиімді қолдану арқылы педагогтің уақыты үнемделіп, бос уақытын тілді меңгеруге қиналатын балаларға жұмсауға мүмкіндік алады;

• Педагогтің жұмысы шығармашылық реңкке ие болып, үйе сапалы әрі қызықты, нәтижелі өтеді

- АКТ қазақ тілін оқыту үрдісіне ендіру арқылы білім мазмұны жүйесін жаңалайды.
- Бала белсенді түрде оқу үрдісіне тартылды.
- Жас ерекшеліктерін ескере отырып ойлауын дамыту тапсырмалары балалардың зейін, зерде, ойлау, қиялдау, қисынды ойлау қабілеттерін дамытты.

АКТ элементтерін қазақ тілін оқытуда қолданудың бала үшін тиімді жақтары

➤ Қазақ тілінде балалардың еркін сөйлеу дағдысын дамытып, қарым-қатынас біліктілігін қалыптастырады.

- Балалар да техникалық құралдарды қолдануды үйренеді;
- АКТ берілетін білімнің түпкі нәтижесін тиімді етеді;
- Оқуға деген шәкірттердің ынта – ықыласы арта түседі;
- Компьютер алдында оқушы өзін еркін, дербес жұмыс жасай алды.
- Компьютер балаға өзінің іс- әрекетінің нәтижесін көрнекі түрде көруге мүмкіндік берді.
- Өз бетімен шығармашылық жұмыс істеуге бейімделеді.

Ақпараттық -коммуникациялық технологияны оқу тәрбие үрдісіндегі қолдану баланың қызығушылығын арттырып, шабытын шыңдайтыны сөзсіз. Мен өз үйе АКТ үнемі қолданып отырамын. Қазіргі заман педагогі тек өз пәнінің терең білгірі ғана емес, АКТ жан-жақты меңгерген ақпараттық құзырлы маман болу керек деген ұстанымым бар.

Компьютер және мультимедиялық құралдардың қуаттылығы соншалықты онымен бірге білім жүйесіне жаңа әдістермен бірге әлемдік ойлаудың жаңа идеологиясы енгізілді. Шәкірттеріміздің қазақ тілі пәніне деген қызығушылығын арттыруда көп ізденіп, жаңа ақпараттық технологияларды меңгеріп, әр - түрлі әдіс-тәсілдерді өз орнымен қолдана білгеніміз жөн. Бұл жұмыстың басты мақсаты: қазақ тілі үйе презентациялар және мультимедиялық - электрондық құралдарды, флеш –роликтер, интернет –ресурстар мен мультфильмдерді, видеофильмдер мен ойын бағдарламаларын балабақшадағы білім беру үрдісінде терең қолдану.

Қазіргі заманғы білім беру технологияларын іске асырудағы механизмдердің бірі- *интерактивті тақтамен өткізу*. Ол баланың пәнге деген қызығушылығын арттырып, интеллектуалдық, шығармашылық белсенділігін, дарындылығын дамыту факторларының бірі болып табылса, ұстаз үшін шеберлік пен сауаттылығын арттыра отырып, даму бағытына сәйкес ізденімпаздыққа үйрету құралы болып табылады.

Бұл тақта үш бағытта жұмыс атқарады:

1) Компьютер ретінде жұмыс жасайды, яғни электрондық оқулықтарын үлкен экранда көрсете отырып пайдалануға, интернетпен жұмыс жасауға мүмкіндік береді.

2) Тақта “StarBoard” бағдарламасы арқылы жұмыс атқарады, яғни керекті құралдар, суреттер, бейнехабарлар, дайындалған құжаттар, фигуралар, бояулар, карталар т.б. көптеген мүмкіндіктерді пайдалануға болады.

3) Жай тақта ретінде қолданылады, яғни тақтаның түр түсін әр қилы өзгерте отырып жазу тақтасы ретінде қолдануға болады.

Осы интерактивті тақта арқылы мультимедиялық презентациядарды әсірелеп көрсетуге болады. Презентациялар жасауда ең тиімді программалардың бірі -Microsoft Power Point екеніне дау жоқ. Ерекшелігі: Қысқа мерзімде үлкен дидактикалық материалдармен қамтамасыз етеді. Өз үйе қарай ыңғайлап, басқара аламын. Және ол балалардың эмоционалды, автоматты есте сақтау, көру, есту, ойлау сияқты қабілеттерін ашады. Баланың ауызекі тілді дұрыс

меңгеруіне көмектеседі. Интерактивті тақта мен презентацияны бірге қолдану - оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын ерекше арттыратынын үнемі байқаймын. Мақсатым: АКТ қолдана отырып қазіргі заман талабына сай тартымды, ерекше сабақ ұйымдастыра білу болғандықтан бұл жолдың мен үшін тиімділігі жоғары.

Баланың ойын жүйелі дамытатын әдіс тәсілдерді қолдана отырып, түрлі қызықты тапсырмалар бере отырып, әр іс-әрекетімді қызықты нәтижелі етуге тырысамын. Осы орайда баланың өз ойын жеткізе білуіне көп көңіл бөлемін. Баланың айтар ойының қисындылығы ойлау қабілеттерінің дұрыс дамуына байланысты екендігі сөзсіз. Осы ретте әр тақырыптың белгілі бір кезеңдеріне баланың ой - өрісін дамытатын тапсырмалардың компьютерлік слайд - көрнекілік топтамасын жасадым. Баланың шығармашылық дарынын дамытуда да ақпараттық технологияны пайдалану арқылы есте сақтау, жылдам ойлау қабілеттері дамыған, білімін өмірде қолдана алатын өзіндік көзқарасы мен пікірін ашық айта алатын, шығармашылық қабілеті дамыған, білімін өмірде қолдана алатын жеке тұлғаны тәрбиелеп шығару әрбір педагогтің міндеті деп санаймын. «Баланы үйрет, үйренетін кезінде» -деген халық даналығы бекер айтылмаса керек.

Жаңа ақпараттық құралдарды қазақ тілін үйретуде байқалған нәтижелер:

- балалардың үйі деген қызығушылығының ерекше артуы
- ҰІӨ пайдаланылатын көрнекіліктердің санының артуы
- балалардың сөздік қорының артуы
- өздігімен жеке жұмыс істеуге бейімделуі
- есте сақтау, есту, көру, сөйлеу, ойлау қабілеттерін дамуы
- диалог, монолог және рөлдік ойындар ойнауға бейімделуі

Балаларға жас ерекшеліктеріне сай тілді меңгерту білімге, болашаққа жол ашады. Бағдарлама бойынша әр тақырыпқа байланысты слайдтар, презентациялар жасаймын.

Мысалы, «Полиглот» ойынында балалар берілген сандарды атайды. Санды ашқанда сол санға сәйкес шыққан суретті қазақ тілде атап береді. «Киімдер» тақырыбында «Сәйкестендір» деген ойын ойнаттым. Бұнда бала тақтадан қуыршаққа қандай киім керегін тауып, қазақ тілінде атай алса ол киім қуыршаққа киіледі немесе қуыршақтың киімдері сөреге жиналады. Бұл не? сұрағын меңгереді.

Ертегілерді арнайы дискіден тыңдатамын. Қазақ тілінде мультфильм көрсетемін. Сосын балалардан қандай таныс сөздер кездескенін сұраймын, мазмұнын түсіндіремін. Жұмысты өз ыңғайыңызға қарай түрлендіре беруге болады. Осы жұмыстың нәтижесінде «Қайдан келдің бауырсақ?» ертегісін мектепалды тобының балалары тамаша ойнап, алып шықты.

Сергіту сәтін үйреткенде қазақ әндерінің тақырыпқа сай, әуенді әндерін таңдап аламын. Әнді фонаграммамен бірнеше қайтара тыңдатып, соңынан бірге айтқызамын. Әртүрлі қимылдар көрсетілсе бала әнді есінде жылдам сақтайды. Бала тез есте сақтау үшін ойындар, тез жатталатын сөздері ұйқас тақпақтар, өлеңдер үйретемін. Балаға ойын барысында тіл үйрену қызықтырақ болады.

«Жануарлар», «Көкөністер мен Жемістер» тақырыбында «Не артық?» ойынын ойнаттым. Мұндағы суреттерден бала қай заттың артық екенін атай отырап табады, сол кезде артық зат жоғалып кетеді. Сөздерді қосып сөйлем құрауды, сұраққа жауап беруді, диалогтық қатынас жасауды, қолындағы затты сипаттап, оның түсін, мөлшерін айтуды, ән салып, би билеуді үйренді. Әрбір атаулы күндерде өткен ертеңгіліктерде балалар қазақ тілінде ән шырқады, ролдерде ойнады, өлеңдер оқыды. Осы жоғарыда айтылған нәтижелердің барлығы жыл бойы үйі АКТ қолданудың нәтижесінде көрсетіліп отыр. Керек материалдарымды күнделікті қайталанбас үшін интернетке жүгіне отырып балалардың ерекше сезімін оятуда тың материалдар, видеороликтер, әндер мен рифмовкалар, қазақ тілінде мультфильмдер аламын. Әртүрлі сайттарға кіремін. Қажеттілік тұса оларды компьютердің көмегімен өңдеп, балалардың ұғымына ыңғайлы етуге тырысамын. Сондықтан да бүгінгі өскелең уақыт талабына сай білім беруді одан әрі жетілдіру мәселесі үздіксіз дамыған тұста, қазақ тілін үйренуде қызығушылық қабілеттілігін арттыру жолына баса назар аударсақ деймін. Бұл жол бізді үздіксіз ізденістерге, жаңалықтарға жетелейді.

«Ұстаз жан-жақты ізденісті қажет етеді. Нашар ұстаз шындықты қайталайды, жақсы ұстаз сол шындықты іздеп табуға үйретеді», - деп ұлы ойшыл А. Дистерверг айтқандай, ұстаз еңбегінің қыр-сыры мол, қиын да жауапты. Өз білімімді үздіксіз көтеріп, үнемі ізденіс үстінде боламын деген үміттемін.

Қорыта келе, ақпараттық технологияны пайдалану баланың дүниетанымын кеңейтуге, тілге деген ынтасын, танымдық қызығуын арттыруға, алғырлыққа, ізденімпаздыққа, байқампаздыққа баулып, шығармашылыққа жетелеуге, нақты, тұжырымды сөйлеуге, дербес ой- өрісін дамытуға ықпал ететінін өз тәжірибемде көріп келемін.

Қазақ әдебиетінің классигі, ұлы атамыз Абай Құнанбайұлы: «Шәкірттерің жақсы оқу үшін, оның оқуға деген ынтасы және қызығушылығы зор болу керек», - деген.

Сондықтан балалармен жұмыс жүргізуде АКТның сыңары - мультимедиялық презентацияларды тиімді пайдалану-жеткіншек ұрпақтарды терең біліммен қаруландырудың, ал меңгерген білімдерін күнделікті өмірде өз деңгейіндегі іскерлікпен қолдана білудің бастамасы екеніне көзім жетті.

Пайданылған әдебиеттер тізім

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің бұйрығы 14 қазан 2022 ж, № 422. – 611 бет.
2. Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінің, лицейлері мен гимназияларының мектепке дейінгі ұйымдары мен мектепалды сыныптарында тәрбие-білім беру процесін ұйымдастыру жөніндегі нұсқаулық-әдістемелік хат: нұсқаулық-әдістемелік хат. Астана қ, 2023 ж - 65 б.
3. Ата-аналарды мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының тәрбие-білім беру процесіне тарту: әдістемелік ұсынымдар. Астана, 2023 ж, 25 бет.
4. Б.Б.Аккуланова «Ақпараттық – коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы білім беру деңгейін көтеру.
5. Н.Исабек «Компьютерлік технологияны пайдаланудың оңтайлы өлшемдері»
6. Сайт бетінен М.Қиятовна «Баланың тілін дамытудағы ойынның маңызы» атты мақаласы.
7. Сайт бетінен Б.С.Кожанова «Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде педагогикалық технологияларды қолдану» атты мақаласы.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДАҒЫ ҚОЗҒАЛМАЛЫ ОЙЫНДАРДЫҢ ӘСЕРІ

Жакипбеков Бағлан Нургараулы

Дене тәрбиесі нұсқаушысы, №11«Гаухар» балабақшасының шағын орталығы МКҚК,
Астана, Қазақстан

E-mail: zakipbekovbaglan1@xmail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуда қозғалмалы ойындардың әсері зерттелді. Зерттеу Астана қаласындағы № 11 «Гаухар» балабақшасының шағын орталығында дене тәрбиесі ұйымдастырылған іс-әрекеттері барысында жүргізілді. Зерттеу нәтижелері қозғалмалы ойындардың балалардың сөздік қорын кеңейтуге, артикуляциялық дағдыларын жетілдіруге және сөйлеу қабілеттерін дамытуға жақсы әсер еткенін көрсетті. Зерттеу барысында қолданылған нақты қозғалмалы ойындардың тиімділігі бастапқы және қорытынды диагностикаларды салыстырумен расталды. Осы зерттеудің нәтижелері қозғалмалы ойындардың мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында кеңінен қолданылуы қажеттігін дәлелдейді.

Кілт сөздер. Мектеп жасына дейінгі балалар, сөйлеу тілі, қозғалмалы ойындар, дене тәрбиесі, балабақша, артикуляция.

Мектеп жасына дейінгі кезең баланың сөйлеу тілінің қалыптасуы мен дамуы үшін шешуші әрі маңызды кезең болып табылады. Бұл кезеңде қолданылатын педагогикалық әдістер мен тәсілдер баланың сөйлеу дағдыларын дамытуға, сөздік қорды ұлғайтуға, сондай-ақ әлеуметтік ортаға бейімделуіне әсер етеді [1, 50-6]. Соңғы жылдары қозғалмалы ойындардың балалардың танымдық және тілінің дамуына, әсіресе сөйлеу тілінің қалыптасуына әсер ететіндігі туралы зерттеулер саны артып келеді [3, 25-6]. Қозғалмалы ойындар тек физикалық белсенділікті арттырып қана қоймай, сонымен қатар баланың сөздік қорын молайтуға және артикуляциялық дағдыларын жақсартуға мүмкіндік береді [4, 80-6] .

Бұл мақалада балабақшадағы дене тәрбиесі нұсқаушысының тәжірибесі негізінде қозғалмалы ойындардың мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілінің дамуына тигізетін әсері зерттелді.

Зерттеудің мақсаты - қозғалмалы ойындардың балалардың тілдік қабілеттерін дамыту тиімділігін эмпирикалық зерттеу әдістері тұрғысынан және олардың білім беру процесіне кіріктіру мүмкіндіктерін көрсету.

Зерттеу орны және қатысушылар

Астана қаласындағы № 11 «Гаухар» балабақшасының шағын орталығында жүргізілді. Зерттеуге 3 жас аралығындағы 25 бала қатысты, олар екі топқа бөлінді: эксперименттік топ (1 бала) және бақылау тобы (15 бала). Эксперименттік топта қозғалмалы ойындар қолданылса, бақылау тобында дәстүрлі әдістермен ұйымдастырылған іс-әрекеттер өткізілді.

Зерттеу 2024 жылдың қаңтар-наурыз айлары аралығында 3 ай бойы жүргізілді. Эксперименттік топта қозғалмалы ойындар аптасына 3 рет, әр ұйымдастырылған іс-әрекет 20 минуттан өткізілді. Зерттеу алдында және кейін балалардың сөйлеу тілінің даму деңгейін бағалау үшін бастапқы және қорытынды диагностика жүргізілді.

Зерттеуде мынадай қозғалмалы ойындар қолданылды:

1. «Жануарларға еліктеу»-балалар жануарлардың қозғалысын қайталап, олардың дыбыстарын шығарды (мысалы, «мысық сияқты мияулау»).

2. «Түстерді іздеу» - балалар белгілі бір түсті заттарды тауып, олардың атауын айтады, сол түске байланысты әртүрлі қимылдар жасайды. (Мысалы: қызыл түсті көрсеткенде - шапалақты ұрып, қатты айқайлайды, көк түсті көрсеткенде, аяқтарымен еденді тарсылдатады, жасыл түсті көрсеткенде екі қолдарын жоғары көтеріп, терең тыныс алса, сары түсті көрсеткенде, қолдарын төменге түсіріп, демдерің сыртқа шығарады)

3. «Доп лақтыру» - допты лақтыру кезінде балалар заттардың немесе әрекеттердің атауын атады (мысалы, «допты лақтыр», «допты ұста»).

Балалардың сөйлеу тілінің дамуын бағалау үшін мынадай көрсеткіштер қолданылды:

- Сөздік қор – баланың белсенді қолданатын сөздерінің саны.
- Артикуляция – дыбыстарды дұрыс айту қабілеті.
- Сөз тіркесін және сөйлем құрау – жай сөйлемдерді қолдану дағдысы.

Бағалау логопед мамандардың қатысуымен жүргізілді, сонымен қатар ата-аналар мен тәрбиешілердің бақылаулары ескерілді.

Зерттеу нәтижелері қозғалмалы ойындардың балалардың сөйлеу тілінің дамуына айтарлықтай әсер етті деп айтуға болады. Эксперименттік топтағы балалардың сөздік қоры зерттеу басталғанға дейін орта есеппен 100 сөзді құраса, зерттеу соңында бұл көрсеткіш 130 сөзге (20%-ға өсу) жетті. Бақылау тобында сөздік қордың өсуі небәрі 5%-ды құрады.

Артикуляциялық дағдылар бойынша эксперименттік топтағы балалардың 60%-ы дыбыстарды дұрыс айту қабілетін жақсартты, ал бақылау тобында бұл көрсеткіш 20%-ды ғана құрады. Сонымен қатар, эксперименттік топтағы балалардың 50%-ы жай сөйлемдерді (мысалы, «Мен допты лақтырдым», «Менің добым кішкентай», «Менің добым қызыл») қолдана бастады, ал бақылау тобында мұндай жетістік тек 20%-да байқалды.

Зерттеу нәтижелерінің салыстырмалы көрсеткіштері

Көрсеткіш	Эксперименттік топ (өсу, %)	Бақылау тобы (өсу, %)
Сөздік қор	20%	5%
Артикуляция	60%	20%
Сөйлем құрау	50%	20%

Зерттеу нәтижелері қозғалмалы ойындардың балалардың сөйлеу тілінің дамуына әсер ететінін растайды және алдыңғы зерттеулермен сәйкес келеді. Мысалы, қозғалмалы ойындардың артикуляцияны жақсартуға ықпал ететінін атап өтсе [4.80-6], қозғалыс пен сөйлеудің когнитивтік дамумен байланысын дәлелдеген. Қозғалмалы ойындар балаларға жаңа сөздерді үйренуге және оларды тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді. Бұл процесс сөздік қорды кеңейтіп қана қоймай, баланың қарым-қатынас дағдыларын да жетілдіреді [5.47-6].

Сонымен қатар, қозғалыс пен сөйлеу арасындағы нейрофизиологиялық байланыс маңызды рөл атқарады. Қозғалыстың мидың тілдік орталықтарына стимул беретінін және осы арқылы сөйлеу қабілеттерін дамытатынын атап өтеді [1,55-6]. Зерттеу барысында «Жанұарларға еліктеу» ойыны дыбыстарды дұрыс айтуға, ал «Түстерді іздеу» ойыны сөздік қорды кеңейтуге ерекше ықпал еткені байқалды.

Қозғалмалы ойындардың мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытудағы тиімді құрал екенін дәлелдеді. Балабақшадағы дене тәрбиесі нұсқаушысының тәжірибесі бұл ойындардың сөздік қорды кеңейту, артикуляцияны жақсарту және сөйлем құрау дағдыларын жетілдіруде маңызды екенін көрсетті. Осыған байланысты, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында қозғалмалы ойындарды жүйелі түрде қолдану ұсынылады.

Болашақта қозғалмалы ойындардың әсерін әртүрлі жастағы балаларға және ұзақ мерзімді перспективада зерттеу маңызды. Сондай-ақ, ойындардың тиімділігін арттыру үшін технологиялық құралдарды (мысалы, интерактивті платформаларды) қолдану мүмкіндіктерін қарастыру ұсынылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Түкеев С. А. Мектепке дейінгі ересек және кіші жастағы балаларды физикалық тұрғыдан тәрбиелеуде жекпе-жек элементтері бар қозғалмалы ойындарды пайдалану жүйесі, пед. ғыл. канд... дис. – Алматы, 1998
2. Мендалиев Б.М. Мектепке дейінгі жастағы балалардың дене тәрбиесінде халықтық-ұлттық ойындарын пайдалану): пед. ғыл. канд. ... дис. – Алматы, 2009.
3. Теленова Ұ. Т. Балабақшадағы аралас топ балаларын ұлттық ойын арқылы адамгершілікке тәрбиелеу): пед. ғыл. канд. ... дис. – Алматы, 2002.
4. Бақреденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту: пед. ғыл. канд. ... дис. - Алматы, 1993.

БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДА АСЫҚ ТЕРАПИЯСЫН ПАЙДАЛАНУ

Блимтай Еркежан

«Балауса» балабақшасының тәрбиешісі, Астана қ.

E-mail: ybilimtay@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада қазақ халқының ұлттық ойыны - асық арқылы балалардың сөйлеу тілін дамыту жолдары қарастырылады. Асық терапиясы баланың сөздік қорын кеңейтуде, дыбыстау мәдениетін қалыптастыруда, коммуникативтік дағдыларын арттыруда тиімді құрал болып табылады. Мақалада асық терапиясын ұйымдастырудың әдіс-тәсілдері мен сөйлеу тіліне әсері сипатталып, тәжірибелік үлгілер ұсынылады.

Кілт сөздер. Асық терапиясы, сөйлеу тілі, мектепке дейінгі жастағы балалар, ұлттық ойын, тіл дамыту, коммуникативтік қабілет.

Қазіргі мектепке дейінгі тәрбие жүйесінде балалардың сөйлеу тілін дамыту - басты міндеттердің бірі. Сөйлеу-баланың танымдық және әлеуметтік дамуының негізі. Ұлттық ойындарды, оның ішінде асық ойынын қолдану - тілдік қорды байытып, сөйлеу белсенділігін арттырудың дәстүрлі әрі тиімді әдісі. Асық терапиясы-ұлттық құндылық пен заманауи педагогиканың ұштасқан әдісі.

Қазақстанда асық терапиясы мен ұлттық ойындарды балалардың сөйлеу тілін дамытуда қолдану бойынша нақты ғылыми зерттеулер шектеулі болғанымен, отандық педагогтар бұл бағытта бірқатар тәжірибелік жұмыстар жүргізіп келеді. Мысалы, кейбір балабақшаларда асық ойынын оқу-тәрбие үдерісіне енгізу арқылы балалардың сөйлеу, моторика, танымдық және эмоционалдық дамуын жетілдіруге бағытталған әдістемелер қолданылуда.

Асық терапиясы - ұлттық ойын арқылы балалардың сөйлеу, моторика, танымдық және эмоционалдық даму салаларын жетілдірудің тиімді әдісі ретінде соңғы жылдары ғылыми-педагогикалық ортада қызығушылық тудырып отырған бағыт. Бұл салада арнайы зерттеу жүргізген немесе асық терапиясының педагогикалық, психологиялық мүмкіндіктерін сипаттап, тәжірибеге енгізген отандық және шетелді ғалымдарды атап өтуге болады.

Қазақ халқының ұлттық ойындарына А.А. Горячкин, Ә.А. Диваев, А.Е. Алехторов, Е.А. Покровский, А.И. Ивановский, Н.И. Гродеков, А.Левшин, Н.Пантусов, Ф.Лазаревский, П.П. Пашин, Г.С. Запрудский, А.Шиле, А.Харунзин, П.Ходыров, Е.Букин, О.Әлжанов сияқты ғалымдар көңіл аударған. М.Тәнекеев, Б.Төтенаев, Е.С. Сағындықов, М.Шотаев, М.Т. Түрскельдина, Ә.Бүркітбаев, М.Балғымбаев, Т.Иманбеков, Б.О. Арзанбаева, А.К. Айтпаева, Ұ.Т. Төленова және т.б. ғалымдар қазақтың ұлттық ойындарын сан қырынан қарастырған [1].

Асық терапиясы - сөйлеу тілін дамытудың заманауи талаптарына сай, ұлттық мазмұнмен байытылған тиімді әдіс. Бұл тәсіл балалардың тілдік белсенділігін арттырып қана қоймай, ұлттық құндылықты сіңіруге де ықпал етеді. Асық арқылы ұйымдастырылған оқу-ойын әрекеті баланың логикалық ойлауын, сөйлеу мәдениетін, серіктестік қарым-қатынасын жетілдіреді. Сондықтан асық терапиясын мектепке дейінгі ұйымдардың күнделікті жұмыс тәжірибесіне енгізу - баланың жан-жақты дамуына жол ашады.

Асық терапиясының баланың дамуына әсері көпқырлы әрі жан-жақты болып табылады. Ол тек ойнау құралы емес, баланың физиологиялық, психологиялық, когнитивтік және әлеуметтік қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Негізгі әсер ету бағыттары мыналар: баланың сөйлеу тілін дамытуда асықпен ойналатын ойындар кезінде бала дыбыстарды дұрыс айтуға жаттығады. Сөздік қоры кеңейіп, сөйлем құрау дағдылары дамиды. Диалогқа түсу, өз ойын жеткізу арқылы коммуникативтік қабілеті артады. Қолдың ұсақ моториканы жетілдіруде асықты ұстау, иіру, шашу сияқты әрекеттер саусақ бұлшықеттерін дамытады. Саусақ моторикасы мен сөйлеу функциясы ми құрылымында тығыз байланысты болғандықтан, мотор белсенділік сөйлеу дамуына оң әсер етеді. Танымдық қабілеттерді мен эмоционалдық және мінез-құлықтық дамытуда баланың ойлау, есте сақтау, зейін, қиял және салыстыру қабілеттері артады. Түстер, сандар, бағыттар, кеңістікті бағдарлау ұғымдары меңгеріледі. Асық ойындары баланың қуаныш, жеңіс, ынтымақтастық, шыдамдылық сияқты эмоцияларын дамытуға көмектеседі. Жеңіске жету мен жеңілісті қабылдау мәдениеті қалыптасады. Әлеуметтену және ұлттық құндылықты меңгеруде балалар бірге ойнау кезінде бала өз қатарларымен қарым-қатынас орнатады, ережелерді сақтауға, өзгені тыңдауға үйренеді [2].

Асық ойыны арқылы бала қазақ халқының дәстүрі мен мәдениетін бойына сіңіреді. Асық терапиясы - ұлттық ерекшелікке негізделген, бірақ қазіргі педагогикалық талаптарға толық сай келетін дамытушы құрал. Ол сөйлеу, ойлау, қозғалыс және әлеуметтік дағдыларды кешенді түрде жетілдіруге мүмкіндік береді. Балалардың сөйлеу тілін дамытуда асық терапиясын пайдаланудың тиімді жолдары мынадай:

1. Дыбыстарды дұрыс айтуға бағытталған ойындар. Асықтарға дыбыстарды немесе әріптерді жазып, бала сол дыбыстан басталатын сөз ойлап айтуы керек. Бұл жаттығу артикуляцияны жаттықтырып, фонематикалық естуді дамытады.

2. Сөздік қорды кеңейтуде асықтарға түрлі заттардың атаулары жазылады (немесе суретпен таңбаланады), бала сол сөзге сөйлем құрастырады немесе сипаттама береді. Мысалы: "Жасыл алма" - "Жасыл алма тәтті және дөңгелек".

3. Диалог пен әңгімелесу дағдыларын дамытуда асықты кезекпен алып, бір-біріне сұрақ қою және жауап беру ойынын ұйымдастыру. Бұл әдіс сөйлеу тілін жандандырады және коммуникативтік дағдыларды дамытады.

4. Ұсақ моториканы жетілдіру арқылы сөйлеуге жанама әсер етуде асықты сұрыптау, түстерге, көлемге қарай бөлу, жинау сияқты әрекеттер сөйлеу орталықтарымен тығыз байланысты мотор белсенділікті арттырады.

5. Сюжеттік ойындар құруда асықтар көмегімен қарапайым әңгімелер немесе ертегілер құру: мысалы, асықтар кейіпкер ретінде таңдалып, оқиға желісі құрылады. Бұл балада логикалық, дәйекті сөйлеу дағдысын қалыптастырады.

6. Дидактикалық тапсырмалар арқылы сөйлеу жаттығуларын орындауда - «Қай асық қайда жасырынып тұр?» (орын мен бағытты сипаттайды) -«Асықты сипатта» (түсі, көлемі, салмағы туралы сипаттама айту) [3].

Бұл әдістер арқылы асық терапиясы тек ұлттық тәрбие берудің құралы ғана емес, сонымен қатар сөйлеуді кешенді түрде дамытатын тиімді құрал ретінде қолданылады. Асық - қазақ халқының тұрмысында кең таралған, балалар үшін қолжетімді әрі тәрбиелік мәні зор ойын құралы. Асықпен ойнау кезінде бала ұсақ моторикасын дамытады, дене қозғалысын үйлестіреді, сөйлеу процесіне жауап беретін ми бөліктерін белсендіреді.

Психологтар мен логопедтердің зерттеулерінде қол қимылдарының сөйлеу мүшелерімен тығыз байланысы дәлелденген. Сондықтан, асық терапиясы сөйлеу дамуы кешеуілдеген немесе тілдік қорды байытуда қиындық көріп жүрген балалар үшін қолайлы құрал болып табылады [4].

Асық терапиясын қолдану арқылы сөйлеу тілін дамытуда келесі міндеттер жүзеге асырылады:

- дыбыстарды дұрыс айтуға үйрету;
- сөздік қорды байыту;
- грамматикалық құрылымды дамыту;
- сөйлеу ситуацияларын құру;
- коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру.

Бұл міндеттерді жүзеге асыруда қолданатын тәжірибелік әдістер мен ойын түрлеріне тоқталамыз.

1. "Түстерді ата" - түрлі түске боялған асықтар арқылы бала түстерді атайды және сөйлем құрайды: "Мен қызыл асықты алдым".

2. "Кім тез табады?" - тәрбиеші бір дыбыс береді, балалар сол дыбыстан басталатын сөзді айтып, асықты алады.

3. "Сұрақ - жауап" - асықты лақтырған бала сұрақ қойып, қарсылас жауап береді.

4. "Сөйлем құрастыр" - әр асықтың астында сөз жазылады. Балалар олардан сөйлем құрастырады.

5. "Мақал құра" - асықтарда мақалдың жартысы жазылады, балалар екінші бөлігін табады.

6. "Сөздік қорды байыту" - асықтардың көмегімен жаңа сөздерді үйрену және оларды сөйлемде қолдану.

7. "Дыбыстарды дұрыс айт" асықтарды пайдаланып, белгілі бір дыбыстарды қайталау және дұрыс айтуға жаттығу жасау.

Бұл әдістер балалардың сөйлеу белсенділігін арттырып, коммуникативтік қабілеттерін жетілдіруге ықпал етеді [5].

Асық терапиясын пайдалану арқылы балалардың сөйлеу тілін дамытуға арналған оқу іс-әрекетінің үлгісін ұсынамыз.

Тақырыбы: Асықпен ойнау және сөйлеу.

Мақсаты: асық арқылы балалардың сөздік қорын кеңейту, байланыстырып сөйлеуін дамыту, дыбыстарды дұрыс айтуға және сөйлем құрауға үйрету; ұлттық ойын арқылы қызығушылықты ояту, ұжымда жұмыс істеу дағдысын қалыптастыру, ұлттық құндылықтарға тәрбиелеу.

Қажетті құралдар: боялған асықтар, әріп жазылған асықтар, асыққа бекітілген суреттер, кестелер, интерактивті тақта, себет.

Ұйымдастыру кезеңі. Тәрбиеші: балалар, бүгін біз ерекше сабақ өткіземіз. Қазақ халқының ұлттық ойыны - асықпен ойнап, өзіміздің сөйлеу шеберлігімізді арттырамыз.

Жұмбақ шешу: Кішкене ғана домалақ, Қазақтың ойынына жарамақ? (Асық)

Негізгі кезең. 1. «Асық арқылы дыбыс айту» ойыны. Мақсаты: Дыбысты дұрыс айтуға үйрету. Әр асықта бір әріп (мысалы: «С», «М», «Қ») жазылған. Бала асықты алып, сол әріптен басталатын сөз айтады: «С - себет», «М - мейірім».

2. «Суретті асық» тапсырмасы. Мақсаты: Сөйлем құрау, сөздік қорды байыту.

Асықтың астына жабыстырылған суретті көріп, бала сол зат туралы 2–3 сөйлем айтады. Мысалы, «Алма – дөңгелек. Ол қызыл түсті. Мен алма жегенді жақсы көремін».

3. «Асық лақтыр да, сұраққа жауап бер». Мақсаты: Диалогқа түсу, жауап беру шеберлігін арттыру. Тәрбиеші асықты бір балаға лақтырып, сұрақ қояды: «Қай мезгілді ұнатасың?» немесе «Сенің атың кім?», бала жауап береді. Сосын келесіге лақтырады.

4. «Асықты сипатта» тапсырмасы. Мақсаты: Заттарды сипаттап сөйлеу. Бала өз қолындағы асықты сипаттап айтады: «Бұл – көк түсті. Жұмсақ емес, домалақ. Бұл – менің сүйікті асығым.»

5. «Қай асық қайда?» ойыны. Мақсаты: Кеңістікті бағдарлау және сөйлеу.

Асықтар бөлмеге жасырылып қойылады. Балалар тауып, «Асық үстелде тұр», «Асық орындықтың астында жатыр» т.б. сөйлемдер құрастырады.

Қорытынды кезең. Бүгін біз не үйрендік?. Қай тапсырма ұнады?. Асықпен ойнау арқылы сөйлеу тілін дамытуға бола ма?

Рефлексия: «Смайлик» әдісі - балалар асыққа жабыстырылған көңіл-күйді таңдайды (күлген, бейтарап, көңілсіз), неге олай таңдағанын айтады.

Балалар белсенділігі, сөйлеу шеберлігі, дыбыстарды дұрыс айту, сөз тіркесі мен сөйлем құрауы бойынша ауызша мадақталады [5].

Нәтижесінде: асық түрлері мен ұлттық ойындар туралы толық ақпарат алады, асық ойынының баланың сөйлеуіне әсері болды, асықпен ойналатын тапсырмаларда дұрыс сөйлеуді, сөздерді байланыстырып айтуға дағдыланады.

Ойымызды қорытыа келе, асық терапиясы - мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуда ұлттық құндылық пен заманауи педагогиканы үйлестіретін тиімді әдіс. Асықпен ойнау барысында балалардың дыбыстарды дұрыс айтуы, сөздік қорын байытуы, байланыстырып сөйлеуі мен өз ойын еркін жеткізу қабілеті артады. Сонымен қатар, асық ойындары ұсақ моториканы жетілдіреді, ойлау және кеңістікті бағдарлау қабілеттерін дамытады. Асық арқылы ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті балалардың қызығушылығын оятып, сөйлеуге белсенді қатысуына жағдай жасайды. Сондықтан асық терапиясын сөйлеу тілі дамуына кешенді әсер ететін ұлттық әдіс ретінде тәрбие үдерісіне енгізу - уақыт талабы.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Арзанбаева Б.А. Формирование профессионально-ценностных ориентаций будущих педагогов на игровую деятельность дошкольников (на материале казахских народных игр) – Алматы. – 2001. – 160с.

2. Нұрбекова С.М., Алимбекова А.А., Қыякбаева У.Қ, Мектеп жасына дейінгі балалардың креативтік әлеуетін дамытуға қолданылатын ұлттық ойын түрлерінің жіктелуі, педагогика және психология /педагогика и психология, №3(52), 2022

3. Тайжанов С. Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы, 2019. – 124 Б.

4. Төленова Ұ.Т. Балабақшадағы аралас топ балаларын ұлттық ойындар арқылы адамгершілікке тәрбиелеу: Дис... пед. ғыл. канд./Ұ.Т. Төленова. – Атырау, 2002. – 132 б.

5. Рахметов Е.С, Шотаев М.Е, Адильбаев Ж.Ш, Бекбосынова Б.Е. “Бес кеней” асық ойындары, - Астана, 2024.-36 б.

6. Меңдалиев М.Б. Ұлттық халық ойындарын мектеп жасына дейінгі балалардың дене шынықтыру сабағында қолдану: Дис... пед. ғыл. канд./ М.Б. Меңдалиев. – Астана, 2009. – 119 б.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ МНЕМОТЕХНИКИ В КОММУНИКАТИВНОМ РАЗВИТИИ ДОШКОЛЬНИКОВ

Богданова Алла Юрьевна

Воспитатель ГККП «Детский сад №4 «Арман»,

Степногорск, Казахстан

E-mail: armandetskiisad@yandex.kz

Аннотация. Проблема развития связной речи всегда остаётся актуальной, поскольку выступает одной из центральных образовательных задач в дошкольном возрасте, влияя на формирование личности ребёнка и его социализацию, успешность в школьном обучении. В процессе формирования связной речи постепенно происходит усложнение коммуникативных способностей ребёнка.

Современные образовательные программы и стандарты предъявляют достаточно высокие требования к развитию речи дошкольников. Одной из главных задач речевого воспитания дошкольника является формирование связности речи, развитие умений содержательно и логично строить высказывания. Поэтому педагог находится в постоянном поиске для достижения эффективного положительного результата, применяя методы и приёмы различных педагогических технологий.

Ключевые слова. Дошкольный возраст, социально-коммуникативные навыки, мнемотехника, мнемотаблица развитие, игра.

В жизни людей речь играет ключевую роль и присутствует во всех сферах, особенно в процессе обучения. Успешность образовательной деятельности во многом зависит от качества речи. Чистота и правильность речевых выражений являются основополагающими факторами для нормального психического развития. Через общение и речь дети легко и естественно познают окружающий мир, открывают для себя много нового и интересного, а также учатся выражать свои мысли, желания и потребности [1.5]

Однако в настоящее время у детей наблюдаются все более частые случаи речевых нарушений, которые сказываются на их способности общаться с окружающими. Образная и богатая синонимами, дополнениями и описаниями речь у дошкольников становится все более редким явлением. Устная речь является первым шагом в формировании образовательных навыков, которые осваивает ребенок. Сначала он произносит свои первые слова, а затем начинает изучать буквы и цифры, осваивает чтение, письмо, счет и другие важные для жизни навыки.[1.7]

Если с детьми не заниматься целенаправленно, у многих так и останется односложная речь, неспособность грамматически верно выстроить предложение, неумение согласовать слова в предложении.

В речи детей существуют множество проблем:

- недостаточный словарный запас
- неумение составить распространенное предложение
- бедная диалогическая речь: проблематично грамотно и доступно сформулировать вопрос.
- дать правильный содержательный ответ;
- бедная монологическая речь.
- составить сюжетный или описательный рассказ на предложенную тему.
- пересказать текст.
- придумать новый сюжет или окончание сказки.[1.9]

Одним из приёмов новейшей педагогических технологий в качестве дидактического материала для развития коммуникативных навыков, является мнемотехника.

Мнемотехника представляет собой комплекс методов и приемов, которые способствуют эффективному запоминанию, хранению и воспроизведению информации. В работе с детьми особое внимание уделяется дидактическому материалу, представленному в виде мнемотаблиц.[5.6]

Каких результатов может добиться педагог в развитии коммуникативных навыков у дошкольников, используя мнемотехнику:

- помогает упростить процесс запоминания.
- развивает ассоциативное мышление и воображение.
- повышает внимательность ребёнка.
- вызывает интерес к заучиванию и пересказу художественных произведений
- способствует расширению словарного запаса у дошкольников.
- расширяет объём знаний об окружающем мире.[5.2]

Основная идея мнемосхем заключается в том, что к каждому слову или небольшому словосочетанию создается соответствующее изображение. С младшими дошкольниками педагог самостоятельно подбирает картинки для художественного произведения, что позволяет оформить весь текст в виде таблицы. На обратной стороне таблицы записывается текст. Смотря на эти схемы и рисунки, ребенок легко воспроизводит текстовую информацию. С детьми постарше педагог может вовлечь их в процесс создания рисунков, что дополнительно активизирует их участие в создании мнемотаблицы.[6.3]

Использование ярких опорных рисунков при обучении заучиванию стихотворений значительно ускоряет процесс их запоминания и развивает память, внимание и образное мышление. Это делает учебный процесс более увлекательным и превращает занятия в игру. В дошкольном возрасте у детей преобладает наглядно-образная память, поэтому запоминание происходит, как правило, произвольно.[4.5]

Мнемотехника - очень интересный и эффективный метод работы с детьми, который способствует развитию их творческого мышления и коммуникативных навыков. Использование символов в мнемотаблицах позволяет детям визуально воспринимать информацию и активно участвовать в обсуждении.[2.4]

Вот несколько дополнительных примеров, как правильно организовать работу с мнемотаблицами:

-Символы для действий: Используем символы, которые обозначают действия (например, стрелка, указывающая вверх, для обозначения "поднять", или стрелка вниз для "опустить").[7.1]

Это поможет детям не только описывать предметы, но и говорить о действиях с ними. Обязательный символ действия –это ладонь, которая указывает на действие с предметом.

-Эмоции: Вводим символы, которые обозначают эмоции (например, улыбающееся лицо для "радостный" или грустное лицо для "печальный"), может помочь детям выражать свои чувства по отношению к объектам или ситуациям. Можно использовать смайлики, они более понятны для детского восприятия.[7.2]

- Символы для времени: Используем часы, которые могут помочь детям понять временные аспекты (например, "сейчас", "позже", "вчера"). Эти символы будут понятны старшим дошкольникам, которые уже знакомы с часами и временными понятиями.[7.3]

- Отрицание: Символ "перечеркнутый рот" для обозначения "несъедобный" - это отличная идея. Также можно использовать другие символы, такие как "перечеркнутый предмет" для обозначения, что что-то не является тем, чем кажется. Можно применить цветовое решение (красный-черный цвет)

- Сравнение: Использование символов, таких как весы, может помочь детям говорить о сравнении объектов (например, "больше" или "меньше").

Использование символов цвета, различных материалов, составных частей.[7.4]

Обращаем внимание, что мнемотаблицы даются в одном цвете и без детализации изображений, образы все также должны быть доступны и понятны детям, объем информации увеличивается по мере необходимости. Кроме того, в процесс создания мнемотаблиц вовлекаются дети, их участие способствует развитию не только коммуникативных навыков, но и лучшему запоминанию и кодированию информации. [4.6]

Для детей младшего возраста лучше всего мнемотаблицы использовать готовые. Для детей старшего возраста можно предоставить возможность составить мнемотаблицу самостоятельно.[4.8]

Заключение. Использование мнемотехники, облегчает и ускоряет процесс запоминания и усвоения текстов, формирует приёмы работы с памятью. В этом виде деятельности включаются все физиологические рецепторы, как слуховые, так и зрительные и даже осязательные. Дети легко вспоминают картинку, а затем и словесный текст. В результате применения в начале с младшего возраста и на протяжении всего дошкольного возраста наблюдается эффективность этого метода в развитии монологической и связной речи, памяти, дикции, речевого дыхания, правильному звукопроизношению, хорошей дикции, выразительной артикуляции и различных когнитивных способностей, таких как внимание, мышление, память, воображение. Улучшение работы всех мыслительных процессов, способствующих достижению желаемого результата в развитии коммуникативных навыков у дошкольников и в дальнейшем успешном обучении в школе. [3.12]

Список использованной литературы

1. Большова, Т.В. Учимся по сказке. Развитие мышления дошкольников с помощью мнемотехники Т.В. Большова / СПб., 2015. С. 71. 4. /- Издательство «ДЕТСТВО- ПРЕСС».
2. Волкова, В. Е. Использование методов мнемотехники в обучении детей дошкольного возраста.
3. Полянская Т.Б. Использование метода мнемотехники в обучении рассказыванию детей дошкольного возраста. - СПб.: «ИЗДАТЕЛЬСТВО «ДЕТСТВО- ПРЕСС», 2019.
4. Самченко Н. В., Приходько Е. Г. Мнемотехника в речевом развитии дошкольников // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 10. – С. 246–250. – URL: <http://e-koncept.ru/2019/56857.htm>.
5. Ткаченко Т.А. «Составление описательных рассказов по опорным схемам». Метод. руководство, картинный комплект. - М.: Книголюб, 2017.
6. Интернет ресурс <https://nsportal.ru/detskiysad/razvitierechi/2022/10/20/innovatsionnye-metodyki>.
7. Образовательная социальная сеть nsportal.ru.

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ИНСТРУМЕНТ КОМПЛЕКСНОГО РАЗВИТИЯ РЕЧЕВЫХ УМЕНИЙ

**Бутакова Наталья Александровна, воспитатель,
Бламбаева Айнагуль Жусуповна, воспитатель**

Мини-центр при КГУ «Средняя школа № 9 имени Ахмета Байтурсынулы»
Республика Казахстан, Северо-Казахстанская область, г. Петропавловск.
E-mail: Nata_0493_1993@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются возможности использования цифровых технологий как инструмента комплексного развития речевых умений у детей дошкольного возраста. Раскрываются особенности речевого развития в дошкольный период, а также преимущества применения современных информационно-коммуникационных средств в образовательной деятельности. Особое внимание уделяется актуальности цифровизации в контексте Государственного общеобязательного стандарта дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан и типовой учебной программы. Анализируются практические методы и формы работы с детьми с использованием цифровых ресурсов, применяемых в дошкольных организациях Казахстана. Подчеркивается значимость взаимодействия педагогов и родителей в организации речевой деятельности с использованием ИКТ [1, 2].

Ключевые слова. Дошкольники, речевое развитие, цифровые технологии, ИКТ, развитие речи, интерактивные методы, образование, типовая учебная программа, государственный стандарт.

Развитие речи у детей дошкольного возраста — один из ключевых факторов их всестороннего развития, успешной социализации и подготовки к школьному обучению.

Согласно Государственному общеобязательному стандарту дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан, одной из приоритетных задач образования на дошкольном уровне является формирование речевой и коммуникативной компетентности детей [1]. Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения (утверждена приказом Министра образования и науки РК от 12 августа 2016 года № 499 с изменениями и дополнениями) предусматривает развитие всех компонентов речи: фонетического, лексического, грамматического и коммуникативного через интеграцию игровых, речевых, и ИКТ-методов в образовательный процесс. [2]. Речевое развитие напрямую связано с интеллектуальной и эмоциональной сферой ребёнка, влияя на его способность выражать мысли, понимать других и взаимодействовать с окружающим миром.

Однако реалии современного мира диктуют новые условия для развития ребёнка. В повседневную жизнь всё активнее внедряются цифровые технологии, и дети с раннего возраста сталкиваются с электронными устройствами, интернет-контентом и интерактивными платформами. Это ставит перед педагогами и родителями задачу не только контролировать информационную среду ребёнка, но и эффективно использовать её потенциал для образовательных целей.

В этой связи всё более актуальным становится вопрос: могут ли цифровые технологии стать полезным инструментом для комплексного развития речи дошкольников? Как интегрировать современные ресурсы в педагогический процесс так, чтобы они способствовали, а не мешали формированию речевой компетентности?

Цель данной статьи — раскрыть возможности применения цифровых образовательных технологий в развитии речевых умений дошкольников, с опорой на нормативные документы Республики Казахстан, включая Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения, а также типовую учебную программу. Цифровые технологии становятся неотъемлемой частью образовательного процесса, в том числе и в дошкольных учреждениях. Они способствуют индивидуализации обучения, обеспечивают доступ к разнообразным ресурсам и формируют новые подходы к взаимодействию ребёнка с образовательной средой [3]. Среди наиболее распространённых цифровых средств, применяемых в практике развития речи:

1. Интерактивные приложения («Говори правильно», «Речевые игры»);

Цель: автоматизация звуков, расширение словаря, развитие связной речи.

– Индивидуальная работа — ребёнок повторяет слова и предложения за диктором, тренируя произношение.

– Подгрупповая работа — выполнение заданий по подбору синонимов, антонимов, классификации предметов.

– После работы в приложении проводится обсуждение, где ребёнок объясняет, что он делал, развивая монологическую речь.

2. Обучающие мультимедийные презентации с озвученными заданиями и анимацией;

Цель: развитие понимания текста, обогащение словарного запаса, формирование интонационной выразительности речи.

– Просмотр интерактивной сказки с остановками для обсуждения сюжета и героев.

– После просмотра детям предлагается озвучить персонажей или продолжить рассказ, придумывая свою концовку.

– Использование мультимедийных презентаций с заданиями: «Собери сюжет», «Найди лишнее слово», «Составь предложение».

3. Работа с интерактивной доской (Пример: Программное обеспечение типа «Мимимишки. Учим слова» или SmartNotebook).

Цель: формирование грамматического строя речи, развитие диалогической речи, обучение словообразованию.

– Составление рассказа по картинке с использованием наглядных подсказок.

– Игра «Подбери слово» (например, к слову «лес» — «лесной», «лесник», «лесной домик»).

- Совместное построение диалога по заданной ситуации (на картинке показан магазин, дети распределяют роли: продавец, покупатель и т.д.).
 - 4. Речевая разминка с аудио и видеоматериалами
Цель: развитие артикуляционного аппарата и фонематического слуха.
 - Ежедневно утром или перед занятиями воспроизводится ролик, дети повторяют упражнения.
 - Комбинация с речевыми скороговорками и рифмовками.
 - 5. Использование платформ для дистанционного взаимодействия с родителями (Пример: ClassDojo, WhatsApp-группы, Google Classroom (адаптировано под дошкольников)).
Цель: укрепление связи «педагог — родитель», вовлечение семьи в процесс речевого развития.
 - Отправка родителям речевых игр и заданий, выполненных в детском саду, для повторения дома.
 - Совместные мини-проекты: «Моя любимая книга», «Сказка на новый лад» с фото- и видеопрезентацией. Технологии позволяют варьировать уровень сложности заданий, оперативно получать обратную связь, а также вовлекать ребёнка в игровую форму обучения. Важную роль играет предварительный отбор материала, его адаптация под возрастные особенности детей и цели конкретного занятия. [4]; Ключевую роль в процессе цифрового речевого развития играют взрослые — педагоги и родители. Именно они направляют деятельность ребёнка, обеспечивают качественный подбор цифровых ресурсов, а также создают эмоционально благоприятную среду для речевого взаимодействия. Педагог должен не только хорошо ориентироваться в цифровых ресурсах, но и уметь грамотно интегрировать их в содержание занятий, обеспечивая при этом педагогическую целесообразность и методическую обоснованность использования ИКТ в образовательной деятельности. [5]. А родителям важно не только контролировать использование цифровых ресурсов, но и активно участвовать в обучении — читать вместе тексты на экране, обсуждать просмотренное, играть в речевые игры.
- Перспективы дальнейшего внедрения цифровых технологий в практику ДОО требуют внимания со стороны государства, системы повышения квалификации педагогов, а также активного включения родителей в совместную цифровую образовательную деятельность. Только при взаимодействии всех участников образовательного процесса можно добиться устойчивых результатов в развитии речевых умений дошкольников в условиях современной цифровой эпохи. [6].

Список использованной литературы

1. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан. — Астана, 2022.
2. Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения (утверждена приказом Министра образования и науки РК от 12.08.2016 г. № 499 с изменениями).
3. Баймухамбетова Д. М. Современные подходы к речевому развитию дошкольников в условиях цифровизации образования // Педагогика и психология. — 2023. — № 2(51).
4. Сарсенбаева А. К. Информационно-коммуникационные технологии в дошкольных организациях Казахстана. — Алматы: Қазақ университеті, 2020.
5. Оразалина Г. Р. Инновационные методы и технологии развития речи дошкольников. — Нур-Султан: Фолиант, 2021.
6. Министерство образования РК. Методические рекомендации по внедрению цифровых ресурсов в образовательный процесс ДОО. — Астана, 2022.

МНЕМОТЕХНИКА АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Досанбек Қасира
«Сұлу-Ай» бөбекжайы МКҚК, тәрбиеші

Аңдатпа. Бұл мақалада мнемотехника әдістерін қолдану арқылы мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту жолдары қарастырылады. Мнемотехника – баланың есте сақтау, ойлау және байланыстырып сөйлеу қабілеттерін жетілдіруге бағытталған тиімді құрал ретінде ұсынылады. Мақалада мнемокестелер, дыбыстық мнемосуреттер, рифмдік жаттығулар секілді жұмыс түрлері арқылы сөздік қорды байыту, сөйлем құрастыру, дыбыстарды дұрыс айту және әңгімелеу дағдыларын дамыту әдістері сипатталады. Сондай-ақ практикалық мысалдар келтіріліп, мнемотехниканың тілдік даму үдерісіндегі маңыздылығы көрсетілген.

Кілт сөздер. Инновция, мнемотехника, мнемошаршы, мнемокесте, мнемоалаша, мнемосызбалар.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында белгіленген мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу, қимыл, коммуникативтік, танымдық, шығармашылық, әлеуметтік білім, білік, дағдыларын, өз бетінше үйрену дағдыларын, сонымен бірге аталған білім, білік, дағдыларды ерте жастағы балаларда қалыптастыру, креативтілікті, коммуникативтілікті, сыни ойлауды және командада жұмыс істей білуді дамытуда инновациялық технологияларды пайдалануға көңіл бөлу қарастырылған болатын [1].

Қазақстанда мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту бойынша жүйелі шаралар кешені іске асырылуда. Қазіргі кезеңде балаларды дамыту, тәрбиелеу және оқыту үрдісін ұйымдастырудың жаңа әдіс-тәсілдерін іздеуді талап етіп отыр. Осындай жаңа инновциялық технологиялардың бір түрі мнемотехника. Ол есте сақтауды жақсартуға көмектесетін және ақпаратты есте сақтауды жеңілдететін әдістер жиынтығы. Бұл балалар мен мектеп оқушылары үшін ғана емес, сонымен қатар ересектер үшін де пайдалы, бұл әркімге есте сақтау қабілетінің қалай жұмыс істейтінін түсінуге және оны басқаруды үйренуге мүмкіндік береді. Мнемотехника ассоциацияларға негізделген және ақпаратты тиімдірек есте сақтауға мүмкіндік беретін мағыналы фразалар, локустар және пиктограммалар сияқты әртүрлі әдістерді қамтуы мүмкін [2].

Мнемотехника – ақпаратты есте сақтау мен қайта жаңғырту үшін арнайы тәсілдер мен құралдарды қолдану әдісі. Мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуда мнемотехника көрнекілік, ойлау және есте сақтау үдерістерін тиімді ұштастыра отырып, тілдік дағдыларды қалыптастыруға көмектеседі.

Мнемотехниканың әдістері: ассоциациялар әдісі – сөздерді немесе ұғымдарды белгілі бір бейнелермен байланыстыру арқылы есте сақтау. Мнемокестелер – суреттер мен белгілер арқылы сөйлем немесе мәтін құрастыру. Қимыл-әрекетпен байланысты мнемотехника – сөздер мен ұғымдарды қимыл арқылы есте сақтау. Рифмдеу және өлең жолдары – тілді дамытуда дыбыстарды жаттықтыру үшін өлеңдер мен шумақтар қолдану. Осы әдістердің балалардың сөйлеу тілін дамытудағы рөлі -сөздік қорды байытады және жаңа сөздерді көрнекі мнемокестелер арқылы меңгереді. Сөз тіркестерін дұрыс құрастыруда – мнемосхемалар арқылы сөйлемдерді құруға үйреенеді. Сөздің дыбыстық мәдениетін қалыптастыруда – дыбыстарды дұрыс айтуға бағытталған мнемосуреттер қолданылады. Байланыстырып сөйлеуді дамытуда – реттік мнемокарталар арқылы әңгімелеу дағдылары қалыптасады. Есте сақтау және ойлау қабілеттерін дамытуда – балалар ақпаратты оңай меңгеріп, өз ойын жүйелі жеткізуге машықтанады [3].

Қолдану әдістері: сюжеттік мнемокестелер – ертегі, оқиға желісі бойынша суреттерді тізбектеп әңгімелеу.

Дыбыстық мнемосуреттер – дыбыс буындарын меңгерту үшін. Мақал-мәтелдер мен жұмбақтарды мнемотехника арқылы жаттау.

Жеке дыбыстарды бекіту үшін қозғалыс және ырғақпен бірге қолдану. Төменде тәжірибелік мысал келтірілді. Тақырыбы: «Жемістер туралы әңгіме»

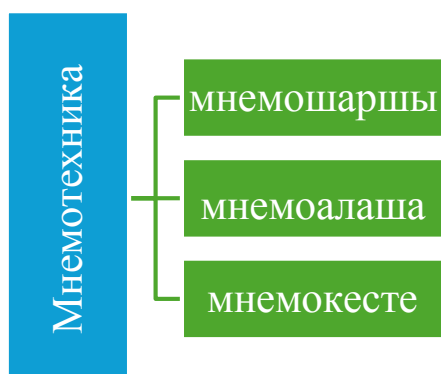
Мнемокесте: алма, алмұрт, жүзім, банан суреттері.

Тапсырма: Балалар әр суретті атап, олар туралы шағын сөйлем құрастырады.

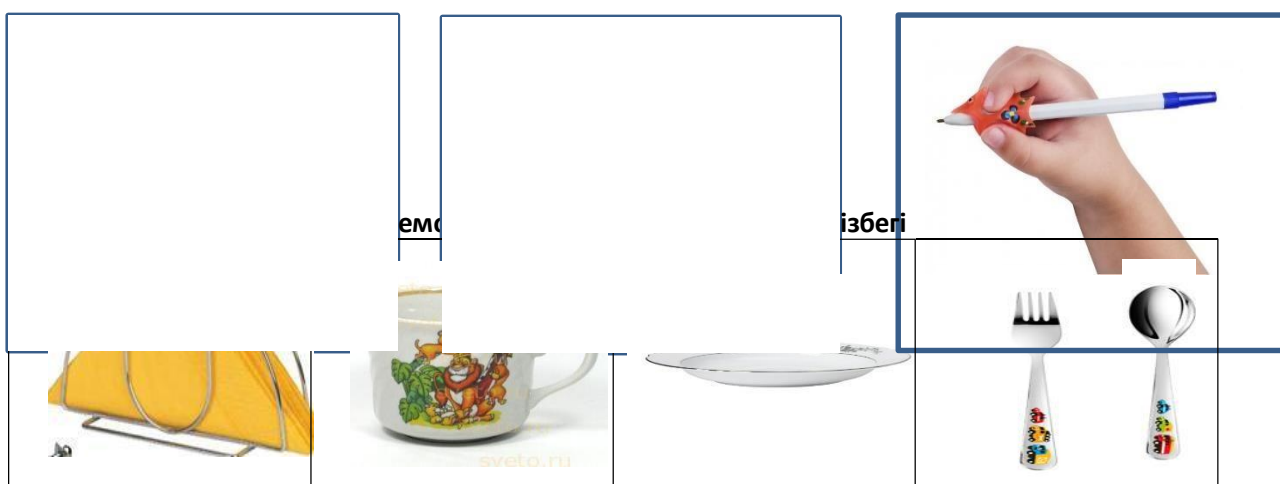
Қорытынды: балалардың сөздік қоры кеңейіп, сөйлем құру дағдылары жетіледі.

«Мнемотехника» - бұл әдіс-тәсілдер жүйесі, табиғаттың құбылыстары жайлы, қоршаған орта жайлы әңгімені есте сақтау және жаңғырту. Кез-келген әдіс-тәсілдер сияқты мнемотехника әдісі де жеңілден-ауырға қарай болады.

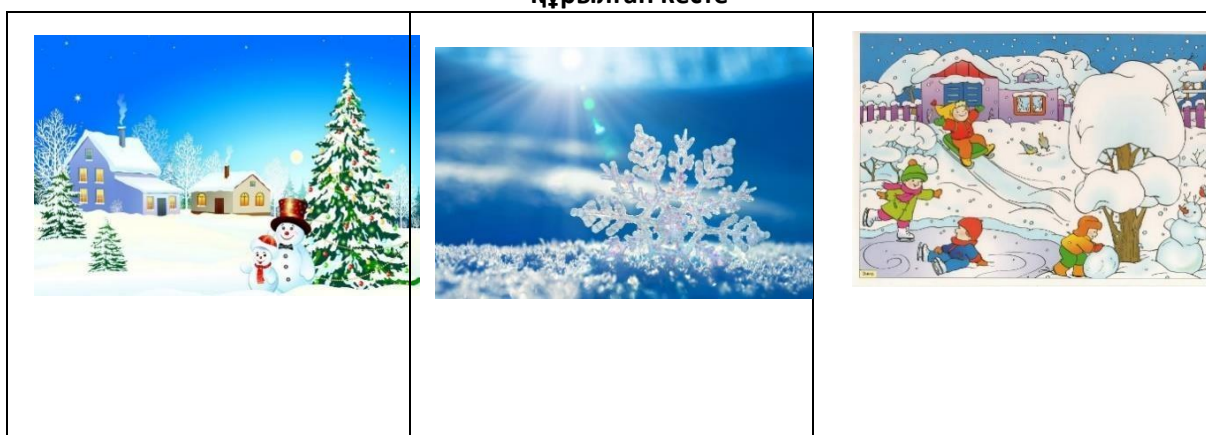
Жұмысты қарапайым мнемощаршыдан бастаған жөн. Содан кейін-мнемоалаша, ал содан соң, мнемосызбамен жұмысты жүргізу керек.

Мнемощаршы – бұл заттардың суреті салынған жеке карточка

Мнемокесте – арнайы мәлімет салынған бірнеше шаршыдан құрылған кесте

Жұмысты қарапайым мнемомашаршыдан бастаған жөн. Содан кейін-мнемоалаша, ал содан соң, мнемосызбамен жұмысты жүргізу керек.

«Мнемосызбалар»-бұл ертегілердегі кейіпкерлердің графикалық бейнелері, басқа да іс-әрекеттер. Суретті дайындағанда аса көркем салу керек емес, басты мәселе кез-келген ұстаздың өзіне сай символикалық бейнені сала білуі. Шығарма баланың жас ерекшелігіне сай болуы керек. Бала сонда тез ұғады, ертегі желісін жылдам айтып береді. Сызба үлгісі көркем шығарманы жаттағанда қолданылады. Іс-әрекеттің бұл түрі баланың тек қана зейінін дамытып қоймай, көру, есту, зерттеу зейінін де дамытады қалыптасады. Бала көз алдындағы суретті елестеді де, содан соң естеріне түсіреді [4].

Балабақшада мнемотехника әдісі арқылы балалардың тілдерін дамыту жолдары өте көп. Бұл әрекетте есте сақтау қабілеті ғана емес, көру анализаторы да дамиды. Көркем шығармамен таныстырғанда мнемотехниканы қолданамын. Балалармен бірге мәтін бойынша әңгімелесеміз, суреттерді қараймыз, сызбалардың біртіндептіктерін зерттейміз. Ересек, даярлық топтарда сызбаның керекті элементтерін таңдайды, бірліктерін орналастыру, әдеби шығармаларды әңгімелеп беру үшін қажет. Бастапқы бөлімде балаларға дайын сызбаларды көрсету керек, одан әрі әртүрлі жағдаяттарын талқылайды. Баланың біртіндеп шығармашылығы артады. Дамыту сабақтарда мнемосызбаларды қолдану, ертегі желісін негізгі принциптері бойынша символикалық бейнелерге қарап құру. Ал кіші топтарда ертегі кейіпкерлерінің суретімен құрастыру көзделеді [5].

«Бауырсақ» ертегісі

«Үйшік ертерісі

ардың тілі

қоршаған ортаны танып білуде түсініктері қалыптасады. Айналамен таныстыру сабағында балалардың қоршаған ортаға деген жағымды көзқарасы қалыптасады, белгілі бір нысанды зерттеп отырып, тірі, өлі табиғатпен танысады. Балалар сабақта тәжірибе жасайды, анализ шығарады, сөздік қоры артады. Сызба-үлгілерді қолдана отырып, балалар топырақты, суды, ауаны, күнді т.б. зерттейді. Мысалы, ауа-көзге көрінбейді, түссіз, пішіні жоқ, серіппелі т.с.с. Осылайша барлық өлі табиғатты осылай өзіне тән сапасын, қасиетін сипаттап шығады. Сызба арқылы бала қарап отырып, затты зерттейді, сол зат жайлы баяндап береді.

Жұмыста көрнекі-құралдарды қолдана отырып, балаларға не үйретеміз:

- Ақпаратты қолдану, зерттеу, салыстыру, ақыл іс – әрекеттік жоспарды іштей нақты құру, тілдік сөйлеу.

- Зейінінің дамуы, ойлау қабілеттерінің қалыптасуы.

Сызба-тіректі әңгімелеудің жоспары ретінде қолдануға болады.

Сипаттау әңгімелері сабақтың басында және аяғында құрылады.

Алынған білімді балалармен бірлесіп жинақтауға болады. Жұмыста көрнекі сызбаларды қолдана отырып, біз ақпаратты қабылдауға, зерттеп, салыстыруға, ақыл іс-әрекеттік жоспарды іштей нақты құруға, тілдік сөйлеуге үйретеміз. Балалар талқылауға, оны бекітуге машықтанады.

Сызбаны қолдану сөздік емес үрдістердің дамуына жағымды әсерін тигізеді: бала жаңа материалды меңгере отырып, өз бетімен оқуға, шыдамдылыққа үйренеді, өз ісінің жоспарын қабылдайды. Оның жауапкершілігі артады, қызығушылық сезімі оянады, өз еңбегіне деген қанағат сезімі артады. Сызба-тіреппен жұмысты кемшілігін жою мақсатында да, бүкіл топпен жұмыста да қолдана береді [5].

Ойымызды қорыта келе, мнемотехника – балалардың сөйлеу тілін дамытуда тиімді әрі қызықты әдіс. Мнемотехниканы қолдану арқылы балалардың шығармашылығы дамиды, бала іс-әрекетін белгілі бір мақсатқа жүйелейді, жаңа тақырыпты тез меңгереді. Мнемотехниканы қолданғанда балаларды тек қана көркем шығармамен таныстырып қана қоймай, сонымен қатар, лексикалық тақырыптармен де таныстыруға болады. Ол баланың есте сақтау, ойлау, байланыстырып сөйлеу дағдыларын кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Мектепке дейінгі жастағы балалар үшін визуалды және кинестетикалық қолдаудың арқасында тілдік дамуда оң нәтижелерге қол жеткізуге болады.

Мнемотехника әдістері мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда тиімді құрал болып табылады. Көрнекілік пен ассоциацияға негізделген тәсілдер балалардың сөздік қорын байытып, байланыстырып сөйлеу, ойды жүйелі жеткізу, дыбыстарды дұрыс айту дағдыларын қалыптастырады. Сонымен қатар мнемотехника баланың есте сақтау қабілетін, зейінін және шығармашылық ойлауын дамытады. Балалар үшін қиын саналатын тілдік тапсырмалар жеңіл әрі қызықты формада меңгеріледі. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда мнемотехника тәсілдерін жүйелі қолдану сөйлеу тілі дамуының тиімділігін арттырып, балалардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. 2022.
2. Ефимова М.А. "Мнемотехника как средство развития связной речи детей". – Москва, Владос, 2016.
3. Куцакова Н.Ю. "Развитие речи дошкольников средствами мнемотехники". – Санкт-Петербург, Питер, 2020.
4. Большева Т. В. «Учимся по сказке. Развитие мышления дошкольников с помощью мнемотехники», 2001. Ушакова О.С., Гавриш Н.В. Знакомим дошкольников с художественной литературой: Конспекты занятий. – М.: ТЦ «Сфера», 1998. –224
5. Полянская Т. Б. «Использование метода мнемотехники в обучении рассказыванию детей дошкольного возраста», 2009.

РАЗВИТИИ РЕЧИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ РОБОТЕХНИЧЕСКОГО НАБОРА «MATATALAB»

Елемесова Лаура Калыбековна

воспитатель, КГКП «Ясли-сд №5 «Бала әлемі»

отдел образования г.Семей управление образования обл.Абай Казахстан

E-mail: lauraelemesova@yandex.ru

Аннотация. Современные образовательные технологии открывают новые возможности для всестороннего развития детей дошкольного возраста. Одним из перспективных направлений является внедрение STEM-подхода в работу дошкольных образовательных организаций. В

рамках данной статьи рассматривается использование робототехнического набора Matatalab как инструмента не только для формирования начальных навыков программирования, логического и критического мышления, но и для развития речи у дошкольников. Показано, что взаимодействие с робототехническими наборами способствует активному речевому общению, совместному поиску решений, формированию умения аргументировать и объяснять действия.

Ключевые слова. Робототехника, в Matatalab STEM-образование, коммуникативные способности, игровое обучение, речевое развитие детей

В условиях модернизации системы образования возрастает потребность в формировании у детей универсальных учебных действий, логического мышления, способности к коммуникации. В последние годы всё большую популярность приобретает STEM-подход в обучении, предполагающий интеграцию науки, технологий, инженерии и математики [1, с. 46]. Однако в дошкольной практике такой подход требует адаптации с учетом возрастных особенностей детей.

Образовательная робототехника становится эффективным средством внедрения STEM в дошкольное образование. Одним из таких инструментов является Matatalab — программируемый робот, предназначенный для детей от 4 лет [6]. Интеграция робототехники в образовательный процесс позволяет формировать речевые навыки в игровой форме, стимулируя когнитивную, коммуникативную и эмоциональную активность ребёнка.

Традиционные методы речевого развития, хотя и остаются эффективными, требуют усиления мотивационного компонента. Современные дети живут в цифровом мире, поэтому особый интерес вызывают интерактивные формы обучения. Использование робототехники способствует созданию развивающей среды, где обучение происходит через исследование, эксперимент и сотрудничество. Робот Matatalab, не требующий навыков программирования, даёт возможность детям управлять персонажем с помощью блоков команд, развивая тем самым не только логическое мышление, но и речевые способности.

Matatalab — это образовательный конструктор, позволяющий детям программировать передвижения маленького робота на специальном игровом поле. Управление осуществляется с помощью блоков, каждый из которых обозначает определённую команду (вперёд, поворот, музыка, рисование и др.). Программирование проходит без экранов, что делает его безопасным и интуитивно понятным для дошкольников.

Развитие речи является важнейшей задачей дошкольного образования, поскольку речевая деятельность лежит в основе мышления, социальной адаптации и дальнейшего обучения. Средства образовательной робототехники могут эффективно использоваться для речевого развития, включая: активизацию словаря; формирование связной речи; развитие умения строить логически последовательные высказывания; развитие диалогической и монологической речи [2, с. 16]. Робот Matatalab позволяет организовать обучение в форме игры, что соответствует ведущему виду деятельности в дошкольном возрасте. Взаимодействие с набором требует от детей обсуждения действий, построения речевых инструкций, объяснения решений [3, с. 30].

Применение Matatalab может осуществляться по следующим направлениям:

1. Развитие связной речи

Пример: педагог предлагает детям составить рассказ по заданному маршруту робота. Дети описывают, куда едет робот, кого он встречает, что делает. Это стимулирует развитие повествовательных умений [4, с. 41].

2. Формирование понятий и лексических категорий

Используя тематические карточки (животные, транспорт, предметы быта), дети программируют маршрут робота и озвучивают, какие объекты он проходит. Это помогает в расширении активного и пассивного словаря [2, с. 17].

3. Развитие диалогической речи

Работа в паре или мини-группе требует обсуждения маршрута, распределения ролей, аргументации выбора. Это способствует формированию коммуникативной компетентности [4, с. 42].

4. Развитие грамматического строя речи

Задания могут включать в себя описание действий робота с использованием различных грамматических конструкций (направление, количество, пространственные предлоги и т. д.) [2, с. 18].

Примеры заданий

"Робот идёт в гости" — дети программируют путь и составляют рассказ о визите робота.

"Найди лишнее" — на поле размещаются предметы, робот движется к тому, который не подходит по теме, дети объясняют свой выбор.

"Составь маршрут и расскажи" — дети самостоятельно составляют путь и проговаривают его действия по шагам [3, с. 31].

Практика показала, что систематическое использование Matatalab в образовательном процессе:

повышает интерес детей к занятиям;

способствует увеличению объема активного словаря;

улучшает навыки построения связного высказывания;

развивает способность к сотрудничеству и коммуникации в группе [4, с. 43]. Интеграция STEM-подхода в дошкольное образование посредством использования робототехнического набора Matatalab позволяет эффективно развивать не только логическое и техническое мышление, но и речевые навыки детей. Игровой формат заданий, возможность совместной деятельности и доступность программирования без экрана делают Matatalab универсальным инструментом для педагогов и логопедов [6].

Список использованной литературы

1. Блинова, Т. А., Муравьёва, Е. А. (2020). STEM-образование как инновационный подход в системе дошкольного образования. // Вестник педагогических наук, №4, с. 45–49. <https://cyberleninka.ru/article/n/stem-obrazovanie-kak-innovatsionnyy-podhod-v-sisteme-doshkolnogo-obrazovaniya>
2. Панасюк, О. А. (2021). Использование образовательной робототехники в развитии речи дошкольников. // Дошкольное образование, №3, с. 15–18.
3. Герасимова, С. В. (2019). STEM-образование: теория и практика внедрения в ДОУ. // Современное дошкольное образование, №2, с. 28–32.
4. Зайцева, Е. В. (2022). Развитие коммуникативных навыков у дошкольников средствами образовательной робототехники. // Инновации в образовании, №1, с. 40–43.
6. Matatalab – официальный сайт. URL: <https://www.matatalab.com> (дата обращения: 25.05.2025).

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ АРҚЫЛЫ ЖЕТІЛДІРУ

Емжаева Жадыра Толыбайқызы

Тәрбиеші: педагог - сарапшы, №28 «Ақбота» бөбекжай – балабақшасы

Әйтеке би кенті, Қазалы ауданы, Қызылорда облысы, Қазақстан

E-mail: jadra19021977@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін цифрлық білім беру технологиялары арқылы жетілдіру әдістері мен тиімділігі қарастырылады. Мақалада интерактивті бағдарламалар, мобильді қосымшалар және мультимедиялық технологиялар сияқты заманауи цифрлық құралдардың балалардың ауызша сөйлеуінің дамуына әсері зерттеледі. Сондай-ақ, цифрлық технологияларды пайдалану арқылы балалардың сөздік қорын кеңейту, фонетикалық дағдыларды қалыптастыру және коммуникация мәдениетін дамыту мүмкіндіктері талданады. Зерттеу нәтижелері цифрлық технологиялардың балалардың сөйлеуін дамытудағы маңызды рөлін растап, олардың білім беру процесіне тиімді енгізілуіне арналған ұсыныстар береді.

Кілт сөздер. Цифрлық білім беру технологиялары, мектеп жасына дейінгі балалар, сөйлеу дамуы, интерактивті бағдарламалар, мультимедиялық құралдар, педагогикалық инновациялар, коммуникация мәдениеті.

Кіріспе. Қазіргі уақытта технологиялар қарқынды дамып, өміріміздің ажырамас бөлігіне айналды. Әсіресе, білім беру саласында цифрлық технологиялардың кеңінен қолданылуы заманауи педагогикалық тәсілдердің қалыптасуына және оқу процесіне жаңа мүмкіндіктерді ашуға ықпал етеді. Мектеп жасына дейінгі кезеңдегі балалардың сөйлеуін дамыту мәселесі де заманауи әдістер мен технологияларды қажет етеді. Себебі осы кезең баланың сөйлеу қабілеттері, ойлау дағдылары және коммуникация мәдениеті қалыптасатын ең маңызды негіз болып табылады [1].

Цифрлық технологиялар балалардың дүниетанымын кеңейтіп, оларды заманауи білім мен дағдыларға бағыттайды. Интерактивті бағдарламалар, мультимедиялық құралдар және мобильді қосымшалар оқу процесін жандандырып қана қоймай, балалардың тілді үйренуге ынтасын арттырады, тәуелсіз оқыту дағдыларын дамытады. Технологиялардың көмегімен ұйымдастырылған іс-шаралар балалардың сөйлеу мүмкіндіктерін толық көрсетуге жәрдемдесіп, олардың коммуникация мәдениеті мен әлеуметтенуіне оң әсер етеді.

Мектеп жасына дейінгі балаларда көрнекі-бейнелі ойлау басым екені баршаға мәлім. Жарқын презентациялар, қызықты онлайн-квесттер мен виртуалды экскурсиялар тәрбиешілерге балабақшаның шекарасын кеңейтіп, бір ғана сабақта балаларды музейге немесе қалаға апаруға мүмкіндік береді [2].

Мектепке дейінгі білім беру кезеңінде тілдік дағдыларға вербалды түсіну, вербалды шығармашылық, сөздік қорының көлемі мен күрделілігі сияқты кешенді факторлар әсер етеді [3]. Сонымен қатар, өзара әрекеттесу мен коммуникация [4], сауаттылық дағдыларын жақсарту және балалардың оқуға қызығушылығын арттыру [5], оқу және дұрыс айту дағдылары [6] маңызды рөл атқарады.

Әдістеме. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін цифрлық технологиялар арқылы жетілдіру мәселесін зерттеу ғылыми негізделген және практикада қолданылатын әдістемені қажет етеді. Бұл зерттеуде балалармен жұмыс істеуде цифрлық білім беру құралдарын енгізудің мүмкіндіктерін зерттеуге бағытталған заманауи педагогикалық әдістер қолданылды.

Зерттеудің негізгі әдістеріне эксперименттік бақылау, интерактивті технологияларды сынақтан өткізу және нәтижелерін талдау кірді. Алғашында балалардың сөйлеу даму деңгейін анықтау үшін диагностика әдістері пайдаланылды. Бұл кезеңде балалардың сөздік қоры, дыбыстау дұрыстығы және коммуникация дағдылары өлшенді. Содан кейін цифрлық технологияларға негізделген оқу бағдарламалары сынақтан өткізілді. Бағдарламаларға ойындық тапсырмалар, дыбыстық және визуалды құралдар, интерактивті жаттығулар енгізіліп, балаларға қызықты әрі тиімді етіп жасалды.

Сынақ кезінде балалардың әрекеттерін бақылау және олардың өзгерістерін бағалау маңызды болды. Бақылау нәтижелері цифрлық білім беру бағдарламаларына қатысқан балалардың сөйлеу дамуында оң динамиканың байқалғанын көрсетті. Бұл процесте ата-аналар мен тәрбиешілердің бірлесе жұмыс істеуі маңызды рөл атқарды, себебі олар оқыту процесіне белсенді араласып, балалардың дамуын қолдады.

Осы әдістеме цифрлық білім беру құралдарының балалардың сөйлеуін жетілдірудегі тиімділігін бағалауға және олардың нақты тәжірибеде қолдану мүмкіндіктерін кеңейтуге бағытталған. Нәтижесінде, қазіргі технологияларды білім беру процесіне сәтті енгізу үшін қажетті ұсыныстар әзірленді. Бұл мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Талқылау және қорытынды. Цифрлық технологиялар білім беру процесіне барған сайын терең енуде, және бұл өзгерістер, әсіресе мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс істеуде, айтарлықтай нәтижелер беруде. Зерттеу нәтижелері цифрлық білім беру құралдарын қолдану балалардың оқу процесіне қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың сөйлеу қабілеттерін тиімді дамытуға мүмкіндік беретінін көрсетті. Талқылау барысында алынған

деректер мен бақылаулар, сынақ нәтижелерін талдай отырып, цифрлық технологиялардың білім беру саласындағы рөлі жөнінде маңызды қорытындылар жасалды.

Біріншіден, цифрлық технологиялар балалардың сөйлеуін дамытуда олардың қарым-қатынасқа деген ынтасын арттырады. Интерактивті ойындар, аудиовизуалды материалдар және виртуалды орталар балалар үшін ыңғайлы әрі қызықты құралдар болып табылады. Бұл құралдар балалардың сөздік қорын байытып, дұрыс дыбыстауға үйретіп, ауызша өзін-өзі білдіру дағдыларын дамытады. Мысалы, арнайы мобильді қосымшалардың көмегімен балалар жаңа сөздерді тез үйреніп, оларды қарым-қатынаста қолдануы байқалды.

Екіншіден, цифрлық технологиялар оқу процесіне жеке көзқарас ұсынады. Әр баланың даму деңгейі мен қызығушылықтарына сай бағдарланған бағдарламалар оқытудың тиімділігін арттырады. Сонымен қатар, технология арқылы құрылған тәуелсіз оқу ортасы балаларда өзін-өзі бақылау және сыни ойлау қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады.

Алайда, цифрлық технологияларды қолдануда кейбір мәселелер де бар. Балалардың экран алдында көп уақыт отыруы олардың денсаулығына кері әсер етуі немесе әлеуметтік дағдыларын шектеуі мүмкін. Сондықтан оларды білім беру процесіне енгізуде уақыт шектеулерін орнатып, тепе-теңдікті сақтау қажет.

Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері цифрлық білім беру технологияларының мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытуға оң әсер ететінін растады. Бірақ бұл процесті тиімді ұйымдастыру үшін ата-аналар, тәрбиешілер мен мамандардың бірлесе жұмысы және құралдарды тиімді пайдалану бойынша тұрақты зерттеулер жүргізу маңызды. Осылайша, цифрлық технологияларды дұрыс қолдану балалардың сөйлеуінің ғана емес, жалпы интеллектуалдық және әлеуметтік дамуының да негізі болады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы: Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 14 қазандағы №422 бұйрығы
6. Ушакова Н. В., Машина А. А. Возможности и трудности использования цифровых технологий в дошкольном образовании //Актуальные вопросы гуманитарных и социальных наук: от теории к практике. – 2023. – С. 99-100.
7. Butler Y. G. Language education in the era of digital technology //JALT Journal. – 2022. – Т. 44. – №. 1. – С. 137-152.
8. Harangus K., Kovács G. Digital competence of language teacher trainees. A comparative study //Acta Universitatis Sapientiae, Philologica. – 2022. – Т. 14. – №. 2. – С. 1-14.
9. Husbye N. E. et al. Critical Lessons and Playful Literacies: Digital Media in PK—2 Classrooms //Language Arts. – 2012. – Т. 90. – №. Development. – С. 82-92.
10. Lumbin N. F., Ardini P. P., Jamin N. S. The Effect of Digital Card Media Towards Children's Ability to Recognize Letters //JPUD-Jurnal Pendidikan Usia Dini. – 2023. – Т. 17. – №. 1. – С. 44-54.

АУЫЗ ӘДЕБИЕТ ҮЛГІЛЕРІ АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ ТІЛІН ДАМУ

Есимова Айжан Бозымбековна

Астана қаласы әкімдігінің №72 «Жанарым» балабақшасы МКҚК тәрбиеші

E-mail: a.yesimova21@mail.ru

Сөйлеу - бұл адамның іс-әрекеті, оның негізінде тіл арқылы ойлау жүзеге асырылады: сөздер, олардың тіркестері, сөйлем мәтіні. Сөйлеудің негізгі функциялары: қарым-қатынастағы эмоционалды көрініс және оның басқа адамға әсері. Сонымен қатар 5-6 жастағы балалардың тілін дамытуда заманауи әдіс-тәсілдерді жетілдіру, тиімді әдістерді қолдану өзекті болып отыр. Баланың ауызекі сөйлеу тілін дамытудың маңызды шарты педагогнің осы жұмысты жүзеге асыру формаларымен қатар тиімді, орынды әдіс-тәсілдерді таңдауы болып табылады.

«Сөздік қордың дамуы баланың қабылдайтын жаңа идеялары мен ұғымдарына байланысты екені даусыз; екінші жағынан, сөйлеу осы ұғымдар мен идеяларды танудың негізі болып табылады деген ой айтқан» [8,17 б.]. Сөйлеуі жақсы дамыған тәрбиеленушілердің

тапсырмаларды жақсы орындайды. Баланың тілдік дамуы ең алдымен қоршаған ортамен, соның ішінде ересектермен қарым-қатынас арқылы жүзеге асады. Осы қарым-қатынаста қазақ халқының дәстүрінде балаға ертегі айту, бесік жырын айту, жұмбақ жасыру, мақал айту, жаңылтпаш айтқызу – барлық кезеңдерде тіл үйретудің негізі болған. Мектепке дейінгі шақ – тілдің белсенді түрде қалыптасатын кезеңі. Бұл кезеңде баланың сөйлеу дағдысы, сөздік қоры, сөйлем құрау қабілеті мен тілдің грамматикалық құрылымдарын меңгеруі басталады. Осы үдеріске ықпал ететін маңызды факторлардың бірі – ауыз әдебиетінің үлгілері. Қазақ ауыз әдебиетінің бала тіліне әсерін белгілі педагогтар мен психологтардың еңбектері де қуаттайды. Л.С.Выготскийдің «Жақын даму аймағы» теориясы бойынша: «Бала өз бетінше орындай алмайтын іс-әрекеттерді ересек адамның көмегімен орындай алады, бұл – оның жақын даму аймағы» деп шегелеп көрсетіп кеткен. Ауыз әдебиеті үлгілері арқылы бала ересекпен (тәрбиеші, ата-анамен) қарым-қатынасқа түсіп, тілдік модельдерді меңгереді.

Ертегі тыңдап, жұмбақ шешіп, жаңылтпашты қайталау арқылы баланың тілі дами отырып, жақын даму аймағы кеңейеді. Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, Д.Б. Эльконин сынды ғалымдар: «Тілді дамыту үшін баланың сөйлеуге деген қажеттілігін арттыру қажет» деп, ауыз әдебиеті ойын түрінде берілетіндіктен, балада еркін сөйлеуге деген мотивация қалыптасады. Ол баланың эмоциялық және когнитивтік белсенділігін оятады деп тіл дамуына әсер ететін негізгі аспектілерді атап көрсетті:

Кесте-1. Бала тілінің дамуына әсер ететін негізгі аспектілер

Ауыз әдебиеттің жанры	Дамытатын тілдік қабілеттер
Санамақтар	Санау, реттілік, логика, сөз ырғағы
Жаңылтпаштар	Дыбыстарды дұрыс айту, дикция
Жұмбақтар	Логикалық ойлау, сөз мағынасы, бейнелі сөйлеу
Ертегілер	Сюжеттік байланыс, сөйлем құрау, кейіптеу
Мақал-мәтелдер	Мән-мағына түсіну, салыстыру, пікір айту

Бұл жанрлардың барлығы баланың фонематикалық естуін, лексикалық қорын, синтаксистік құрылымдарды меңгеруін және байланыстырып сөйлеу дағдысын қалыптастырады. Тілдік қорды байыту; Жаңа сөздерді игеру; Сөйлеу мәдениетін қалыптастыру;

- Диалогтік және монологтік сөйлеуді дамыту; Есте сақтау мен мәнерлеп сөйлеуді жетілдіру – негізгі мақсаттар ретінде көрсетілген.
- Ауыз әдебиетінің үлгілері осы талаптардың барлығын табиғи жолмен, ойын арқылы жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Ауыз әдебиетін жүйелі қолдану арқылы:

- 3-4 жастағы бала сөздік қорын 2 есе арттыра алады;

4-5 жастағы балада байланыстырып сөйлеу қабілеті қалыптаса бастайды; 5-6 жастағы бала мәтіндік құрылымдарды құра білуге машықтанады (мысалы: ертегі мазмұнын айтып беру, өз ертегісін ойдан шығару).

Балаларды байланыстырып сөйлеуге үйретуде, интеллектуалдық дамуында, оның шығармашылық мүмкіндіктерін байыта түсуінде көп септігін тигізеді. Сол себептен, халық ауыз әдебиетімен таныстыруда әдіс-тәсілді қолданудың маңызы өте зор. Қазіргі білім беру үдерісінде баланың тілін дамытуда инновациялық әдістерді қолдану ерекше маңызды. Солардың ішінде аудио-визуалды құралдарды тиімді пайдалану – баланың тіл байлығын арттыруда, ойлауын дамытуда, танымдық белсенділігін жоғарылатуда зор мүмкіндік береді. Аудио-визуалды құралдар баланың сөйлеуін дамытып қана қоймай, сонымен қатар, тыңдау, көру, есте сақтау, байланыстырып сөйлеу дағдыларын жетілдіреді. Аудио-визуалды құралдарды пайдаланудың мақсаты:

- Мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін дамытуда аудио-визуалды құралдарды тиімді пайдалану жолдарын көрсету;
- Сөйлеу қабілетін арттыруға бағытталған әдістермен таныстыру;
- Тіл дамыту жұмыстарында жаңа технологияларды қолдану дағдыларын жетілдіру жатса, міндеттеріне:

- Аудио-визуалды құралдардың түрлерін саралау;
- Тіл дамытуда олардың ықпалын анықтау;
- Практикалық қолдану әдістерін ұсыну жатады.

Бала тілін дамытатын аудио-визуалды құралдардың түрлеріне келесідей құралдар жатады:

1. Аудио құралдар:

- Дыбыстық ертегілер;
- Балаларға арналған әндер мен өлеңдер;
- Подкасттар мен тыңдалым тапсырмалары.

2. Визуалды құралдар:

- Суреттер мен иллюстрациялар;
- Мультфильмдер, бейнежазбалар;
- Интерактивті презентациялар, слайдтар.

3. Аудио-визуалды кешенді құралдар:

- Мультимедиялық бағдарламалар;
- Балаларға арналған оқу қосымшалары;
- Интерактивті тақта арқылы жүргізілетін сабақтар.

Ал аудио-визуалды әдістердің қолдану әдістері:

- Көріп-тыңдау арқылы қабылдау: Балалар мультфильмді көріп, оның мазмұнын айтып беру арқылы өз ойларын жеткізуге дағдыланады.

- Сұрақ-жауап әдісі: Тыңдалған немесе көрген материал бойынша сұрақтар қойылып, баланың сөйлеу белсенділігі артады.

- Драмаландыру: Аудио немесе бейне ертегілерді сахналау арқылы баланың сөздік қоры мен сөйлеу мәнері дамиды.

- Суретпен жұмыс: Видеодан немесе ертегіден кейін сол оқиғаға қатысты сурет салғызу және әңгімелету.

- Ойын элементтері: Интерактивті ойындар арқылы жаңа сөздерді меңгерту, сөйлеу құрылымын жетілдіру арқылы төмендегідей нәтиже күтуге болады:

1. Баланың сөздік қоры кеңейеді;
2. Дыбыстарды дұрыс айту қабілеті қалыптасады;
3. Байланыстырып сөйлеу және еркін ой жеткізу дағдысы дамиды;
4. Тыңдауға деген қызығушылығы артады;
5. Көру және есту арқылы ақпаратты тез қабылдайды және есте сақтайды.

1. Аудио-визуалды құралдарды қолданудың артықшылықтары:

- Бала материалды оңай қабылдайды және есінде жақсы сақтайды;
- Көңілді, ойын түрінде беріледі, сондықтан қызығушылығы жоғары болады;
- Диалог құру, монолог айту, сахналандыру арқылы сөйлеуге үйренеді;
- Қиын сөздер мен ұғымдарды нақты бейне немесе дыбыс арқылы тез меңгереді;
- Сөйлеу тілімен қатар, эмоциялық сөйлеу мәдениетін де дамыта отырып, төмендегідей қолдану әдістерін ұсынамын:

Кесте – 2, аудио-визуалды әдістердің қолданылуы.

Әдістер	Мысалы:	Мақсаты:
Мультфильм көру	"Айгөлек", "Қоңыр қозы", қазақ ертегілері	Оқиға құрылымын түсініп, мазмұндау

Әдістер	Мысалы:	Мақсаты:
Аудиоертегілер тыңдау	"Бауырсақ", "Алдар көсе"	Тыңдалған мәтін бойынша сұрақтарға жауап беру
Суретпен жұмыс	Бейнематериалдағы кейіпкердің суретін салу	Сөйлем құрау, сипаттау дағдылары
Интерактивті тапсырмалар	Сөз тіркестерімен ойындар, дыбысты сәйкестендіру	Сөздік қорды дамыту
Рөлдік ойындар	"Дүкен", "Дәрігер", "Мектеп"	Қарым-қатынас тілі мен диалог дағдысын дамыту

Аудио-визуалды құралдарды мақсатты түрде қолдану – мектепке дейінгі балалардың тілін тиімді дамытуға жол ашады. Мұндай құралдар баланың қызығушылығын оятып, оны белсенді әрекетке итермелейді. Сонымен қатар, баланың танымдық қабілеттерін арттырумен қатар, тілдік қорын да жүйелі түрде жетілдіреді.

Қазақтың бай ауыз әдебиеті – тіл дамытудың сарқылмас қайнар көзі. Ертегілер, жаңылтпаштар, мақал-мәтелдер, жұмбақтар – баланың сөздік қорын байытып, ойлау қабілетін, сөйлеу мәдениетін дамытатын тәрбиелік мәні зор дүниелер.

Осы ұлттық мұраны заманауи аудио-визуалды құралдармен ұштастыру — тіл дамытудың жаңа, тиімді бағыты болып табылады. Бүгінде ертегілерді тек кітаптан оқып қана қоймай, мультфильм ретінде көріп, дыбысталған нұсқасын тыңдап, сахналанған түрде қабылдау мүмкіндігі бар.

Бұл баланың:

- есту, көру арқылы тез қабылдауына,
- қызығушылығының артуына,
- жүйелі сөйлеуіне, ойлау қабілетінің дамуына тікелей әсер етеді.

Мысалы, "Алдар көсе" туралы ертегіні бала мультфильм арқылы көрсе, кейін сахнада ойнап көрсете алады, ал ертегіден кейін мақал-мәтел үйренсе – тілі ширай түседі. Яғни, аудио-визуалды құралдар – ауыз әдебиетін балаға "тірілтіп", оны терең сезінуге жол ашады. Сөйтіп, біз ұлттық дүниетанымды сақтай отырып, қазіргі баланың қызығушылығына сай әдіс қолданамыз. Бұл – дәстүр мен технологияның ұтымды үйлесімі. Ауыз әдебиеті мен аудио-визуалды құралдардың осындай байланысы бала тілін ғана емес, ұлттық сана-сезімін де қалыптастырады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы мектепке дейінгі тәрбиемен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. - Астана, 2020. - 3 б.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан республикасы үкіметінің 2019 жылғы 29 желтоқсандағы № 988 қаулысымен бекітілген.
3. А. Б. Бакраденова Мектеп жасына дейінгі балалар тілін дамыту теориясы мен әдістемесі. - Алматы, 2013. - 47 б.
4. Ж. К. Бисембаева Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі. - Қостанай, 2019. - 7 б.
5. Б. Баймұратова Тіл дамыту әдістемесінің методикасы. - Алматы: Рауан, 2007. - 144 б.
6. Метербаева, А. Исакова Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі. - Астана: Фолиант, 2017. - 30 б.

«KIKUS» ӘДІСТЕМЕСІ АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Кайыргалиева Балауса Толеугалиевна
Меңгеруші, №84 «Кәусар» балабақшасы МКҚК
Астана қ.
info@84kausar-balabaksha.edu.kz

Аңдатпа. Бұл мақалада Kikus әдістемесінің мақсаты, тіл үйретудегі ерекшеліктері, негізгі принциптері, кімдерді оқытуға бағытталғаны, қандай нәтиже беретіндігі жайлы толық ақпарат беріледі. Сонымен қатар, Kikus әдістемесі қандай әдістер мен тәсілдерді басшылыққа алатындығы және оның тиімділігі айтылады.

Кілт сөздер. «Kikus» әдістемесі, тілдік ортаға ену, қарым-қатынас.

Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінің барлық сатыларының алдында тұрған көкейкесті мәселелерінің бірі – мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеру [1]. Балаларда әлеуметтік қарым-қатынастың алғашқы дағдылары құрдастарымен қарым-қатынас кезінде қалыптасады. Ендеше, мектепке дейінгі ұйымдарда балаларды сөйлеуге үйрету маңызды рөл атқарады. Себебі білім беру жүйесінің алғашқы сатысы болып есептелетін мектепке дейінгі мекемелерде өзге ұлт балаларына қазақ тілін үйрету өзекті мәселелердің бірі.

Бұдан басқа, оқыту орыс және басқа да тілдерде жүргізілетін мектепке дейінгі ұйымдарда қазақ тіліне тілдік тереңдету бағдарламасы қарастырылады. Әрбір жас тобында тілдік құзыреттілікті қалыптастыру үшін күні бойы қазақ тілінде қажетті сөздік қоры қалыптастырылады. Бұл баланы тек қазақ тілін түсінуге ғана емес, әуезділігіне де үйрете отырып, оны жас кезінен бастап қазақ тіліндегі күнделікті сөздік қорды, сөз тіркестері мен қазақ тілінде тұтас сөз орамдарын үйренуге және қолдануға мүмкіндік береді. Тілмен бірге бала қазақ халқының мәдениеті мен дәстүрлеріне бойлай түседі, осылайша бағдарлама біздің кішкентай азаматтарымызда қазақстандық бірегейлікті қалыптастырады [2].

Үнемі ана тілінде ғана сөйлейтін адамға өзге тілде сөйлеу қиындық тудыратыны сөзсіз. Бұл, әсіресе, орыс тілді орта қалыптасып қалған біздің мемлекетімізге, қазақ тіліне қатысты. Әр түрлі ұлт өкілдерінің балаларына мемлекеттік тілді үйрету тілдік сананың жаңа жүйесін қалыптастырудың күрделі процесі болып табылады. Тілді, тіл мәдениетін игеру – баланың сәби шағынан іске аса бастайтын, біртіндеп жетілетін үрдіс. Олай болса, баланың тілін дамыту жұмысы отбасынан, балабақшадан бастап жүйелі түрде жүргізілуі тиіс [3].

Дегенмен де, Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес балаларға 3 жастан бастап қазақ тілін оқыту көзделеді. Демек, тіл үйрену мектеп жасына дейінгі кезеңнен басталады және бұл дұрыс та. Себебі «бұл жастағы балалар тілді үйренуге бейім, ересектерге еліктейді. Мектепке дейінгі балалық шақта мемлекеттік тілді ерте үйрену баланың жеке басының үйлесімді дамуына ықпал етеді. Тілдерді ерте жастан үйрету баланың зияткерлік қабілетін дамытуға сонымен қатар, балаларды мемлекеттік тілге және өз елінің мәдениетіне баулуға мүмкіндік береді [4].

Мектепке дейінгі мекемеде тәрбиеленетін балаларға қазақ тілін оқыту балалар қазақ тілінде ауызекі сөйлесе білуге үйренеді, сөйлемдерді дұрыс айтады, тәрбиешінің сұрағын дұрыс түсініп, жауап беру тәсілдерін меңгереді. Заман талабына сай әр педагог өз сабағын жаңаша ұйымдастырып, шығармашылық ізденіспен өткізуі тиіс. Осы мақсатпен біз өз мақаламызда көптеген елдерге танымал болып, жақсы нәтиже беріп отырған KIKUS әдістемесін ұсынғалы отырмыз.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеуін дамыту, қазақ тілін үйрету бойынша әдістемелік ұсынымда балаларға мемлекеттік тілді үйрету – ұйымдастырылған оқу қызметінде, күнделікті әрекеттерде ойын түрінде жүзеге асырылуы қажеттігі, ойын – жетекші әрекет және балаларды дамытудың негізгі құралы екендігі туралы айтылған. KIKUS әдістемесі дәл осы талаптарға жауап беретін әдістеме.

Kikus әдістемесі мектеп жасына дейінгі балалар арасында шет тілдерін тиімді оқыту қажеттілігіне орай пайда болған әдістеме. «Kikus» грек сөзі ол «күш, қуат» деген мағынаны білдіреді [5].

Бұл әдістеме әртүрлі мәдени және білім беру контекстеріне бейімделгіш және кез келген тілді үйретуде тиімді. Германияда Kikus әдісі тілдік ортаға ену әдістемесі мен ойын элементтерін белсенді қолданудың арқасында танымал болып отыр. Бұл бағдарламаны іске асыру баланың одан әрі дамуға дайындығына – әлеуметтік, жеке, танымдық, оның қазіргі әлемдегі көптілді және көпмәдениетті жағдайға алғашқы бейімделуінің пайда болуына ықпал етеді» - деп көрсетеді.

Kikus әдістемесінің ойын және интерактивті оқыту инновациялық тәсілі ағылшындарды да бей-жай қалдырмады. Сол себепті Kikus әдістемесі Ұлыбританияда тілді ерте үйретуге/үйренуге қызығушылық танытқан тәрбиешілер мен ата-аналар арасында қолдау тауып, әртүрлі білім беру мекемелерінде белсенді қолданылады. KIKUS әдістемесі балаларға шет тілін үйрету үшін Еуропаның да, Азияның да, тіпті соңғы кезеңде Ресейдің де оқу орындарында қолданылуда. Осыдан-ақ Kikus әдістемесінің кез келген тілді үйретуде тиімді және бейімделгіштігін аңғаруға болады. «The Kikus Method» деп аталатын анықтама кітабында бұл әдістеменің мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасына арналғанын және неміс, ағылшын, испан, поляк тілдерін оқытуға бағытталғанын айта келе, оның баланың жас ерекшеліктерін және оның қызығушылықтарын ескере отырып, қолдануға оңай және тиімді, интерактивті платформа екендігін айтады [5]. Бұл әдістеме жаңа тілді үйренуге ғана емес, сонымен қатар коммуникативті дағдыларды, шығармашылық ойлауды және тілді қолдануға деген сенімділікті дамытуға көмектеседі, сондықтан да бүгінгі күні әлемнің бірнеше елдерінде білім беру мекемелеріне ол сәтті енгізілуде. Алайда, ол арнайы дайындықты қажет етеді. Мәселен, тіл үйретуші педагогтер мен тәрбиешілердің дайындығы. Сонымен қатар бұл әдістемені қолданамын деген мекеменің техника мен технологиялық жабдықталуы және т.б.

KIKUS әдістемесі негізінен шағын топтарға арналған. Кейбір деректерде бұл әдістеме бойынша тіл үйренетін топта бала саны 8-ден аспауы керек десе, кейбірі топтағы тіл үйренушілер саны 10 адамға дейін деп көрсетеді [5]. Қалай болғанда да бұл әдістеме арқылы тілді үйрету тек шағын адамнан тұратын топта тиімді болмақ. Біріншіден, тіл үйретуші тіл үйренушілердің жаңа сөздерді қаншалықты қолданатынын қадағалау, мониторинг жүргізу ыңғайлы. Екіншіден, шағын адамнан тұратын топта жаңа сөздер қайталанып, бірнеше рет қолданылғандықтан, біріне-бірі сеп болып тіл үйрену оңайға түседі. Оның негізінде үш принципке негізделген қарапайым және тиімді модель жатыр: шағын топтарда тіл үйрену, күнделікті ортада үйренген нәрселерді (сөз, сөз тіркесі, сөйлемді) бекіту, үйде ата-аналармен тіл үйренуді жеделдету.

Kikus әдістемесінің негізгі мақсаты – балалар ойын және интерактивті әрекеттер арқылы табиғи түрде жаңа тілге ене алатын кеңістік құру және сол арқылы тіл үйренушіні тілге бойлату(языковое погружение). Рөлдік ойындарды, музыканы, қозғалысты және визуалды көрнекі құралдарды пайдалану тілді үйренуге уәждеп, шет тілін оқуға ынталандырудың негізгі құралына айналды. Kikus әдістемесі тіл үйренушінің тілдік деңгейін дамытудың, оқушыны тіл үйренуге ынталандырудың бірден-бір құралы десек болады. Kikus әдістемесі тиімділігі мен танымалдылығына ықпал ететін бірнеше негізгі ерекшеліктерге негізделген. Ойын әдісі: Kikus әдістемесінің негізгі идеясы – педагогикалық, рөлдік, сюжеттік және басқа да ойын әрекеттерін пайдалану. Балалар ана тіліндегі ойындар, рөлдік ойындар, әндер және тіл үйренушілердің қиялдары мен қызығушылықтарын оятатын басқа интерактивті формалар арқылы үйренеді. Тілдік ортаға ену: Kikus тілдік ортаға мүмкіндігінше жақын орта жасайды, онда балалар қарым-қатынас (коммуникация) пен күнделікті жағдаяттар үшін мақсатты (үйренуші) тілді пайдаланады. Бұл оларға тілді тезірек және табиғи түрде меңгеруге мүмкіндік береді. Музыка мен қимыл-қозғалысты кіріктіру: музыкалық элементтер мен қозғалыс Kikus әдістемесінде маңызды рөл атқарады. Әндер, ритмикалық жаттығулар және физикалық белсенділік балаларға жаңа лексиканы есте сақтауға және тілді қолдануға деген сенімділікті қалыптастыруға көмектеседі.

Мультимедиялық материалдарды қолдану: мультфильмдер, суреттер, аудиожазбалар және ойыншықтар сияқты визуалды және аудиовизуалды материалдарды пайдалану оқуды тартымды әрі тиімді етеді. Оқытуды даралау немесе саралап оқыту: Kikus әдістемесі бойынша әр

баланың жеке мүмкіндіктері, қажеттіліктері мен ерекшеліктері ескерілуі тиіс. Сондай-ақ, ана тілінде сөйлеу мәдениетін дамытуда оң нәтижеге қол жеткізу үшін жайлы және қолдау көрсететін оқу ортасы құрылуы қажет. Бұл бағыттар Kikus әдістемесіне өзгермелі білім беру ландшафтында өзектілігі мен тиімділігін сақтауға көмектеседі, сонымен қатар оны бүкіл әлем бойынша балалар мен тәрбиешілерге қол жетімді етеді. Kikus әдістемесі мектепке дейінгі (2-6 жас) балалардың мүдделеріне толықтай сәйкес келеді. Ол негізінен ойын әдісіне негізделгенмен, басқа да әр түрлі жаттығуларды қолдана отырып, баланы ана тілінде сөйлеу мәдениетін жетілдіруге толық мүмкіндік береді. Kikus әдістемесін ересектер тобында да қолдануға болады. Kikus әдістемесі әртүрлі мәдени және білім беру контекстеріне сәтті бейімделеді, сол себепті кез келген тілді үйретуде қолдануға болады. Тіл үйретудегі Kikus әдістемесінің ерекшелігі оның икемділігінде. Баланың тілдік ортаға толығымен енуіне жағдай жасайды, бұл тілдік дағдыларды табиғи түрде игеруге ықпал етеді және сол тілде сөйлейтіндерге тиімді жағдай туғызады.

Қазіргі білім беру үдерісіндегі Kikus әдістемесінің маңыздылығы – оның ойын тәсілін тілдерді үйретуде тиімді үйлестіру қабілетінде жатыр. Бұл оқу процесін неғұрлым тиімді және жағымды етеді. Kikus әдістемесі балаларға тілді үйренуге көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар олардың қазіргі әлемде сәтті бейімделуі мен оқуы үшін қажетті танымдық, әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларын дамытады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Балабақшада қазақ тілін үйретудің тиімді әрі тереңірек ұғындыру жолдары// <https://daryn.online/article/2926>
2. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249#z27>
3. «Балабақшада мемлекеттік тілді меңгеруде қолданатын әдіс-тәсілдер мен технологиялар»// <http://123.almatybala.kz/o-detskom-sade/dstemelk-zhmystar/1578-pedagogterge-arnalan-kees-balabashada-memlekettik-tld-megerude-oldanatyn-ds-tslider-men-tehnologijalar.html>
4. Мектепке дейінгі жастағы балаларға қазақ тілін үйрету бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Нұр-Сұлтан, 2021. – 57 б.
5. <https://tudors.academy/kikus-method/>
6. https://www.hueber.de/media/36/978-3-19-511431-8_Einfuehrung.pdf

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДАҒЫ ТИІМДІ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Капешова Асемгуль Айтбаевна

Әдіскер, «Зерек» бөбекжайы, Көкшетау қаласы, Ақмола облысы, Қазақстан Республикасы.

E-mail: asemgul.kapeshova.75@mail.ru

Қазіргі заманғы білім беру кеңістігінде тіл дамыту - мектепке дейінгі жастағы балалардың толыққанды жеке тұлға болып қалыптасуындағы маңызды бағыттардың бірі. Тіл - баланың әлемді тану құралы, қарым-қатынас жасау және өз ойын білдіру тәсілі. Тіл – ең маңызды қарым-қатынас құралы. Ал тіл дамуы - баланың жалпы танымдық, интеллектуалдық және әлеуметтік дамуының негізгі көрсеткіші. Мектеп жасына дейінгі кезең – тіл негізі қаланатын, сөйлеу дағдылары қалыптасатын ең жауапты әрі маңызды уақыттардың бірі. Мектепке дейінгі кезең - бұл баланың сөйлеуінің қарқынды дамуының шешуші кезеңі. Бұл жаста балалар сөздік қорын меңгеріп, грамматикалық құрылымдарды үйренеді, өз ойын білдіру және өзгелерді түсіну қабілетін дамытады.

Баланың тілінің дамуы оның танымдық, эмоциялық және әлеуметтік дамуына тікелей әсер етеді. Сөйлеу тілінің дамуына әсер ететін негізгі факторлар: отбасындағы қарым-қатынас, педагогикалық ықпал, баланың денсаулығы мен психоэмоциялық жағдайы. Цифрлық

технологиялар осы факторларға қосымша ретінде қарастырылып, сөйлеуді дамыту процесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда бала тілін дамыту – балабақша педагогтерінің басты міндеттерінің бірі. Бұл бағытта түрлі дәстүрлі және инновациялық әдістер кешенді түрде қолданылуы қажет. Цифрландыру жағдайында балалардың сөйлеу қабілетін дамыту жаңа мазмұн мен әдістерді қажет етеді. Өйткені қазіргі балалардың сұраныстары жоғары. Оларды қызықтыру үшін ескі, дәстүрлі әдістер белсенді емес. Мына жаһандану заманы, цифрлық технологиялар заманы мектепке дейінгі білім беру жүйесіне белсенді енгізілуде, бұл педагогтердің алдына жаңа міндеттер қояды: бір жағынан – заманауи баланың қызығушылығына сай болу, екінші жағынан – тілдік және коммуникативтік дағдыларды толыққанды дамыту мүмкіндігін сақтау және қауіпсіздігін, денсаулығын сақтау. Сондықтан заман талабынан қалмай мектепке дейінгі балалардың сөйлеу қабілетін дамытудың тиімді жолдарын іздеу - өзекті мәселеге айналуда. Виртуалды шындыққа негізделген білім беру үдерісі дәстүрлі тәсілдерге қарағанда балаларға анағұрлым тартымды. Балалар түрлі-түсті бейнелерге, дыбыстық эффектілерге, динамикалық мазмұнға қызығады. Бұл педагогтерді интерактивті тақталарды қолдануға, оқыту бағдарламаларын меңгеруге итермелейді. Мұның бәрі цифрлық ақпаратты дұрыс қолдануға жол ашады.

Қазіргі таңда мектепке дейінгі ұйымдарда интерактивті тақталар, мультимедиялық бағдарламалар, логопедиялық ойындар, мобильді қосымшалар және басқа да цифрлық ресурстар кеңінен қолданылады. Бұл құралдар балалардың сөздік қорын байытуға, дыбыстарды дұрыс айтуға, диалогтық және монологтық сөйлеуді дамытуға ықпал етеді. Цифрлық технологиялар арқылы балалар визуалды және дыбыстық ақпаратты қабылдай отырып, тілдік материалды жақсы меңгереді. Сонымен қатар, ойын арқылы оқыту әдістері мотивацияны арттырып, оқу процесін қызықты әрі тиімді етеді. Сөйлеуді дамытуда цифрлық технологияларды тиімді пайдалану үшін педагогтерде арнайы цифрлық құзыреттілік болуы қажет. Бұл дегеніміз — цифрлық құралдарды дұрыс таңдау, оларды оқу процесіне үйлесімді енгізу, сондай-ақ балалардың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып қолдану. Қолдану барысында қауіпсіздік ережелерін сақтай білу сауаттылығы болуы шарт. Педагогтің рөлі – тек ақпарат беруші емес, сонымен қатар ұйымдастырушы, бағыттаушы және қолдаушы болуы тиіс.

Цифрлану жағдайында мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу қабілетін дамыту өзекті әрі маңызды мәселе болып табылады. Цифрлық технологиялар дәстүрлі әдістерді толықтыра отырып, оқу процесін жаңа деңгейге көтереді. Балалар заманауи құралдардың көмегімен өз ойын еркін жеткізіп, тілдік дағдыларын жетілдіреді. Бұл бағытта педагогтердің кәсіби шеберлігі, шығармашылығы және цифрлық сауаттылығы шешуші рөл атқарады. Сондықтан мектепке дейінгі білім беру жүйесінде инновациялық тәсілдер мен цифрлық құралдарды біріктіру – балалардың жан-жақты дамуына кепілдік бола алады.

Қазіргі таңда білім беру үдерісінде баланың танымдық және коммуникативтік қабілеттерін дамытуға бағытталған инновациялық әдіс-тәсілдерге басымдық берілуде. Әсіресе мектеп жасына дейінгі кезеңдегі балалардың тілін дамыту – тұлғаның әрі қарайғы дамуының іргетасы болып табылады. Осы тұрғыда тіл дамытуда мультфильм жасауды педагогикалық үдеріске енгізу баланың сөйлеу қабілетін арттыруда ерекше нәтиже береді.

Мектепке дейінгі жастағы баланың тілі табиғи жолмен, ересек ортасында, ойын арқылы дамиды. Осы жастағы балалардың қабылдауы көрнекі-бейнелі болғандықтан, тіл дамытуда көрнекілік пен әрекетке негізделген әдістердің тиімділігі жоғары. Солардың бірі мультфильм жасау

Мультфильм жасау – баланы тек көрермен емес, шығармашылық продюсер рөліне енгізетін инновациялық әдіс. Бұл тәсіл креативтілік, байланыстырып сөйлеу, тыңдалым және айтылым дағдыларын кешенді дамытудың тиімді құралы ретінде қарастырады

Мультфильм жасау процесі бірнеше кезеңнен тұрады және әр кезең баланың тілін дамытуға бағытталады.

1. Кейіпкерді ойлап табу және сипаттау. Бала өз мультфильміне кейіпкер ойлап тауып, оның атын, сыртқы бейнесін, мінезін сипаттайды. Бұл – баланың сөздік қорын арттырумен қатар, сипаттамалық сөйлеуін дамытатын тиімді әдіс.

2. Сюжеттік желі құру

Мультфильм желісін жоспарлау кезінде бала оқиға құрылымын ойлайды (кіріспе, дамуы, шарықтау шегі, қорытынды). Бұл балада логикалық және себеп-салдарлы сөйлеу құрылымдарын қалыптастырады.

3. Анимациялық көріністер дайындау

Көркем материалдар арқылы кейіпкерлер мен сахналарды жасау барысында бала қимылды, әрекетті білдіретін сөздер мен етістіктерді белсенді қолданады.

4. Дыбыстау және диалог құру

Мультфильмнің кейіпкерлеріне дауыс беру кезінде бала өз ойын сөйлеу арқылы жеткізеді, интонация, дыбыстарды дұрыс айту, диалог құру дағдыларын дамытады.

5. Мазмұндау және таныстыру

Мектепке дейінгі ұйымда «Менің мультфильмім» жобасын жүзеге асыруға болады.

Жобаның кезеңдері:

3–4 баладан шағын топтарға бөлінеді. Балалар кейіпкер мен сюжет ойлап тауып, бейнелерін пластилин немесе қағазбен жасауға болады.

Анимация жасау үшін «Stop Motion Studio» қолданбасы пайдаланылды.

Әр бала өз кейіпкерін дыбыстап, репликаларды өзі ойлап табуға болады.

Соңында мультфильм топ алдында көрсетіліп, балалар мазмұнын айтып береді.

Нәтижелері:

- Балалардың сөйлеу белсенділігі артады
- Сөздік қор байып, балалар жаңа сөздерді өз бетінше қолдана бастайды.
- Балалардың сөйлем құрау және сөйлеу ұзақтығы ұзарады.
- Тыңдау, сөйлеу мәдениеті және өз ойын дәл жеткізу қабілеттері жақсарады.

Мектепке дейінгі білім беру жүйесі цифрландырумен байланысты терең өзгерістер кезеңінде тұр. Бұл жағдайда балалардың сөйлеу тілін дамытуда инновациялық технологияларды тиімді қолдану өте маңызды.

Интерактивті тақталарды пайдалану арқылы, түрлі мобильді қосымшаларды қолдану арқылы жұмыс жасау, мультфильм жасау – мектепке дейінгі ұйымдарда тіл дамытуда қолдануға болатын тиімді, кешенді және баланың қызығушылығына негізделген инновациялық әдістер. Бұл тәсілдер арқылы бала тілді тек тыңдап, қайталамай, өз шығармашылығы арқылы белсенді қолдануға үйренеді.

Осы әдістерді жүйелі түрде оқу үдерісіне енгізу – мектепке дейінгі баланың коммуникативтік құзыреттілігін дамытудың жаңа мүмкіндігі болып табылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. — М., 1982.
2. Эльконин Д.Б. Психология игры. — М., 1978.
3. Флерица Е.А. Баланың сөйлеу әрекеті. М: Просвещение, 2021

БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДАҒЫ СПОРТТЫҚ ОЙЫНДАР МЕН ЖАТТЫҒУЛАР

Кибатова Бейнегуль Женисовна

Дене тәрбиесі нұсқаушысы, «Zerek» бөбекжайы

E-mail: kibatova_75@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақала Көкшетау қаласындағы «Zerek» бөбекжайында спорттық ойындар мен жаттығулардың балалардың сөйлеу тілін дамытуға қосқан үлесін дене тәрбиесі нұсқаушысының көзқарасымен талдайды. Автордың жеке тәжірибесіне сүйене отырып, жүру, секіру және

командалық ойындардың сөйлеу дағдыларын, сөздік қорды және әлеуметтік өзара әрекеттесуді дамытуға әсері сипатталады. Мақалада балабақшадағы нақты іс-шаралар мен олардың нәтижелеріне баса назар аударылады.

Кілт сөздер. Сөйлеу тілі, спорттық ойындар, мектепке дейінгі білім, коммуникативтік дағдылар, физикалық даму, дене тәрбиесі.

Спорттық ойындардың элементтері мектеп жасына дейінгі балалардың жан-жақты дамуында маңызды рөл атқарады. Балабақшадағы спорттық ойындар баланың жас ерекшелігін, денсаулық жағдайын, жеке бейімділігі мен қызығушылықтарын ескере отырып таңдалады [1]. Спорттық ойындар мектеп жасына дейінгі балалар үшін қол жетімді болуы тиіс. Сонымен қатар ересектерге арналған спорттық ойындар техникасының кейбір элементтерін де пайдалануға болады. Балалардың үйренген жаттығулар негізінде жеңілдетілген ережелер бойынша жүргізілетін ойындардың тиімділігі бар.

Спорттық ойындар баланың жалпы моторикасын нығайтады, сонымен қатар психофизикалық қасиеттерін дамытады: күш, жылдамдық, ептілік, төзімділік т.б. Спорттық ойындарда баланың ақыл-ой әрекеті, кеңістіктегі бағыты дамып, зеректілігі мен ойлау шапшаңдығы дамиды. Өзінің іс-әрекетін ерте басқаруға қабілеті артады. Бала өз әрекеттерін жолдастарының әрекеттерімен үйлестіруді үйренеді; бойында ұстамдылық, ұстамдылық, жауапкершілік, ерік және шешімділік тәрбиеленеді; оның тәжірибесі байиды, шығармашылығы артады[2]. Баланың ойынға деген құлшынысы организмнің физиологиялық жағдайын жақсартып ғана қоймай, танымдық қабілеттерін дамытуға да өз үлесін тигізеді. Ерте жастан бастап денсаулық, физикалық даму негіздері дұрыс қаланса, баланың жалпы және ұсақ қол моторикалары дұрыс қалыптасады.

Мен, Көкшетау қаласындағы «Zerek» бөбекжайының дене тәрбиесі нұсқаушысы ретінде, спорттық ойындар мен жаттығулардың балалардың сөйлеу тілін дамытуға айтарлықтай әсер ететінін өз тәжірибемде байқадым. Бөбекжайымызда спорттық іс-әрекеттер сөйлеу тілін дамытуға бағытталған тәсілдердің маңызды бөлігі ретінде қолданылды.

Спорттық ойындар мен жаттығуларды балалардың сөйлеу тілін қалыптастыруда негізгі педагогикалық міндеттер мыналар болып табылады:

- қолдың ұсақ бұлшықеттерінің моторикасын дамыту;
- жалпы моториканы дамыту;
- дене жаттығуларын орындау барысында тыныс алу қызметін жетілдіру;
- дене қалпын қалыптастыру және оның бұзылуының алдын алу;
- дене жаттығуларын орындау кезінде ауызекі сөйлеуді дамыту;
- ойын барысында дене жаттығуларын қолдана отырып, фонематикалық естуді қалыптастыру;
- дене жаттығуларын орындау барысында артикуляцияды қалыптастыру;
- дене жаттығуларын орындау барысында қол-көз тепе-теңдігін қалыптастыру.

Спорттық ойындар мен жаттығулар балалардың сөйлеу тілі дамытуда айрықша маңызға ие. Бұл бағыттағы зерттеулер мен тәжірибелер баланың дене белсенділігі неғұрлым жоғары болса, оның сөйлеуі соғұрлым қарқынды дамидынын нақты дәлелдеді[3]. Бұл екі процесс, яғни қозғалыс пен сөйлеу, өзара тығыз байланыста болып, бірін-бірі толықтырады.

Бір жағынан, баланың дене белсенділігі артқан сайын, оның миындағы сөйлеу орталықтарының дамуына оң әсер ететін нейрондық байланыстар күшейеді. Мысалы, жүгіру, секіру, лақтыру сияқты жалпы моториканы қажет ететін қимылдар кезінде балалар жиі дыбыс шығарады, ырғақпен сөйлейді немесе әрекеттерін сөзбен сүйемелдейді. Бұл өз кезегінде артикуляциялық аппараттың жұмысын жақсартып, тыныс алуды реттейді.

Екінші жағынан, қимыл-қозғалыстардың қалыптасуы, әсіресе күрделірек әрекеттерді меңгеру кезінде, сөйлеудің тікелей қатысуымен жүреді. Балалар қозғалысты үйрену барысында нұсқауларды тыңдайды, оларды түсінеді және кейіннен өз әрекеттерін сөзбен сипаттайды. Сөйлеу- қимыл-қозғалыс-кеңістіктік жаттығулардың негізгі элементтерінің бірі. Мысалы, «оңға бұрыл», «сол аяғыңды көтер», «секір» деген сияқты бұйрықтарды орындау арқылы балалар сөздер мен қозғалыстар арасындағы байланысты терең түсінеді.

Сөйлеу ырғағы үйлестіруді, жалпы және ұсақ моториканы дамытуға ықпал етеді. Дыбыстық ырғақтарды, санамақтарды немесе қысқа өлеңдерді айту арқылы орындалатын қимылдар баланың қимылдарының үйлесімділігін арттырады. Бұл әсіресе ұсақ моторикаға қатысты. Саусақ қимылдарының дамуы сөйлеу тілінің дамуымен тікелей байланысты екені белгілі[4]. Мысалы, саусақ ойындары, ермексазбен жұмыс істеу, ұсақ заттармен ойнау сияқты іс-әрекеттер мидың сөйлеуге жауапты аймақтарын белсендіреді. Жалпы моториканы дамыту, яғни ірі бұлшықеттердің үйлесімді жұмысы, баланың денесін басқару қабілетін арттырады, бұл сөйлеу кезіндегі дұрыс тыныс алуға және дене позициясына да әсер етеді.

Бұл факт балалармен жұмыс кезінде, әсіресе сөйлеу тілінің дамуы дер кезінде жүрмеген, моторлық жағының дамуы артта қалған немесе кешіктірілген жағдайларда ерекше қолданылуы керек. Дене шынықтыру нұсқаушылары

сабақ барысында ойын элементтерін, ырғақты жаттығуларды, саусақ және жалпы моториканы дамытатын қимылдарды қолдану арқылы балалардың сөйлеу тілін дамытуды тиімді ынталандыра алады. Бұл кешенді тәсіл балалардың физикалық денсаулығын нығайтып қана қоймай, олардың коммуникативтік және когнитивтік қабілеттерін де жан-жақты дамытуға мүмкіндік береді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Астана, 2022.
2. А.Ж.Мухамеджанова, А.М.Жубандыкова. Мектеп жасына дейінгі балалардың дене тәрбиесінің теориясымен мен әдістемесі. Оқу құралы, Алматы-2018-344 б.
3. Шебеко, В.Н. Теория и методика физического воспитания детей дошкольного возраста : учебное пособие / В.Н. Шебеко. – 3-е изд., испр. – Минск : Вышэйшая школа, 2015. – 288 с.
4. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін: педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін жазылған дисс. –А., 1992
5. Струнина Е.М. Лексическое развитие дошкольников // В кн.: Раз-витие речи дошкольника. — М., 1990

ҚАРАПАЙЫМ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ТҮСІНІКТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МЕН СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДЫҢ БАЙЛАНЫСЫ

Копбаева Орынтай Бауыржановна

Тәрбиеші, Ұлытау облысы білім басқармасының Жаңаарқа ауданы білім бөлімінің
«ЕрТөстік» бөбекжайы» КМҚК,
Жаңаарқа ауданы, Ұлытау облысы, Қазақстан
E-mail: janar.shumbulova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі мекемедегі қарапайым математикалық түсініктерді қалыптастырудың тәрбиеленушілердің сөйлеу тілін дамытуға ықпалы туралы айтылады.

Кілт сөздер. Математика, оқыту мен тәрбиелеу, сөйлеу тілін дамыту, тәрбиеленушілер, функционалдық сауаттылық

Мектепке дейінгі жастағы бала үшін математика – қоршаған ортаны қабылдау тәсілі. Ата-аналар да, педагогдер де математика баланың интеллектуалды дамуының, оның танымдық және шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудың қуатты факторы екенін біледі. Бастауыш мектепте математиканы оқытудың сәттілігі мектепке дейінгі жастағы баланың математикалық дамуының тиімділігіне байланысты екені белгілі.

Балабақша балаларды мектепке дайындаудың маңызды функциясын орындайды. Баланың мектепке қаншалықты сапалы және уақтылы дайындалуына оның одан әрі оқуының сәттілігі көп жағдайда байланысты болады. Мектепке дейінгі мекемедегі негізгі пәндердің бірі – математика ерекше дамушы әсерге ие. Оны зерттеу есте сақтау, сөйлеу, қиял, эмоцияны дамытуға ықпал етеді; адамның табандылығын, шыдамдылығын, шығармашылығын қалыптастырады.

Балабақшада балалардың әртүрлі математикалық операцияларды пәндік жиындармен орындауы болашақта балаларда сандық қатынастар туралы түсінік қалыптастыруға және табиғи сан туралы түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді [1]. Заттардың сапалық белгілерін ажырата білу және олардың барлығына ортақ бір белгінің негізінде заттарды топқа біріктіру сапалы бақылаулардан сандық белгілерге көшудің маңызды шарты болып табылады.

Әлі жазу мен оқу білмейтін, әріп пен сан танымайтын бала өзінің сүйкімді саусақтарымен нешеде екенін көрсете алады. Қолына шеңбер затты ұстап, машина рөліне ұқсатып, айналдырады, доптың домалайтынын біледі. Демек, осы кезден бастап-ақ оның бойында қарапайым математикалық ұғым қалыптасып келеді. Мектепке дейінгі білім мекемелеріндегі оқу қызметінің міндеті – осы қалыптасып келе жатқан қарапайым математикалық түсініктерін дамытып, одан әрі өмірде математика ғылымын меңгеруінің іргетасын қалау болса, осы ұйымдастырылған оқу қызметінің бүлдіршіндердің сөйлеу тілін дамытуда да орны ерекше.

Балабақшадағы математикада математикалық мағынасы бар «Жеті лақ», «Он екі ай», «Сандар мен цифрлар» ертегілерін оқуға; сан туралы тақпақтар, санамақтар, математикалық жұмбақтар жаттауға; геометриялық фигуралар көмегімен сурет салып, ол туралы әңгімелеуге; математикалық жазу – боямақтармен жұмыс жасауға болады. Осы жұмыстар барысында тәрбиеленушілерге сұрақ қоя отырып баяндату арқылы олардың сөйлеу тілін дамытуға болады.

Мәселен, математикалық-логикалық тапсырма ретінде орта топтағы балалардың сөйлеу тілін дамытуға мынадай ойын ұсынамын: Тәрбиеші бірнеше жемістің не көкөністің суретін қатар қойып, өзі бастап бір затты жасырады. Мысалы: бұл ұзын жеміс. Ол піспеген кезде жасыл болады. Егер оны жегің келсе, қабығын аршу керек. Ол қандай жеміс?

1-сурет. «Сырттай сипатта» ойыны

Одан әрі балалар бір-біріне суреттегі заттарды кезегімен жасырады: мысалы, ол дөңгелек, сары және оның дәмі қышқыл болады. Суреттен оны тап. Ол дөңгелек емес, сырты жылтыр емес. Бірақ өте тәтті. Суреттен оны тап.

Осындай тапсырмалар арқылы, біріншіден, балалардың логикасы, жылдам ойлана алу қабілеті дамыса, екінші жағынан, олардың байланыстырып, көркем сөйлеу дағдысы жетіледі.

Сонымен қатар геометриялық фигуралардың көмегімен өз фантазиясын іске қосып, өз бетінше сурет салдыртып, кейіннен неліктен дәл сол суретті таңдағаны, суретті салу кезіндегі көңіл-күйі туралы әңгімелетеміз.

Орта топ балаларының сөздік қорын дамытудың негізгі көздеріне Н.А.Стародубова мыналарды жатқызады:

- Қоршаған ортаны бақылау (табиғатты, қоғамдық өмірді, адамдардың еңбек әрекетін, балалардың ойынын т.б. бақылау);
- Пікірлесу (әңгіме, ортақ әрекет);
- Ересектердің әңгімесін тыңдау (күнделікті сөйлесу);
- Көркем әдебиет (ертегі, әңгіме оқу, мазмұндау, өлең жаттау) [2].

Орта топта тәрбиеленушілердің сөйлеу дағдысын дамыту, сөздік қорын молайту мақсатындағы жұмыстар күнделікті жүргізіледі. Күн сайын таңертең балаларды күтіп алғаннан бастап, таңғы жаттығуда балалар жаттаған тақпақты айтып тұрып жаттығу жасайды. Одан әрі ұйымдастырылған әрекет кезінде де, мәселен, сандар бойынша сурет бояу барысында олар сурет бояп жатқанда мен тәрбиеші ретінде қысқа ертегі не өлең оқып отырамын. Және оны жай монологтық оқу тәсілімен оқып қана қоймай, диалогтік тәсіл арқылы оқыған шығарманы талдап, талқылап, сұрақ-жауап арқылы есте сақтауына назар аударамыз. Осылайша, бір жағынан, балалардың сөздік қоры молайса, екінші жағынан, бір уақытта зейінін екі бірдей әрекетке (бояу, тыңдау) аударуға жаттығады және оқылған шығарманы есте сақтап, ұйымдастырылған әрекет аяғында өздері мазмұндай алатын дәрежеге жетеді.

Аталған жұмыстардың барлығы балабақшадағы математика мен сөйлеу тілін дамыту жұмыстары арасындағы байланысты байқатады. Сондықтан да қарапайым математикалық түсініктерді қалыптастыру кезінде де тәрбиеленушілердің сөздік қорын молайту, өз ойын ашық жеткізе білу қабілетін дамыту, байланыстырып, дұрыс сөйлеу дағдысын дамытуға болады. Балабақшадан осындай қабілеттері дамыған баланың болашақта функционалды сауатты болып өсері сөзсіз.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Стародубова Н.А. Теория и методика развития речи дошкольников: учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / Н.А. Стародубова. – 5-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2012. – 256 с.
2. Жиенбаева С.Н., Сыздықбаева А.Д., Тянь В.Д. Мектеп жасына дейінгі балаларды логикалық-математикалық дамыту әдістемесі: оқулық. Алматы, «Alash Book» 2025. – 274 бет
3. Сыздық Р.М. Мектеп жасына дейінгі балалардың математикаға қызығушылығын қазақ халық педагогикасы негізін арқылы қалыптастыру әдістемесі: пед. ғыл. канд. дис. – Алматы, 2001.
4. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту: педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін жазылған дисс. –А., 1993.

ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ҚИМЫЛ-ҚОЗҒАЛЫС АРҚЫЛЫ ДАМУ

Мырзаханқызы Жанна

Дене тәрбиесі нұсқаушысы, «Құрама үлгідегі № 1 ясли-бақшасы» МКҚК, Жетісу облысы, Талдықорған қаласы, Қазақстан
E-mail: zhansaya.m000@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада ерте жастағы балалардың сөйлеу тілінің дамуына қимыл-қозғалыс жаттығуларының тиімді әсері қарастырылады. Жалпы және ұсақ моториканың сөйлеу қызметімен өзара байланысы ғылыми тұрғыда негізделеді. Дене тәрбиесі нұсқаушысы балалармен жүргізген тәжірибелік жұмыс нәтижесінде саусаққа арналған жаттығулардың, тілдік-қимыл жаттығуларының және қозғалыс ойындарының бала тілін дамытудағы тиімділігін көрсетеді. Сонымен қатар, баланың эмоционалдық және психикалық дамуына да жақсы әсер ететіні дәлелденді. Жұмыс балабақша жағдайында қолдануға қолайлы әдіс-тәсілдермен толықтырылды.

Кілт сөздер. Ерте жастағы балалар, сөйлеу тілі, моторика, саусақ жаттығулары, қимылды ойын, тілдік жаттығу, дене тәрбиесі, балабақша, эмоционалдық даму.

Бала сөйлемейді. Бала нашар сөйлейді. Әр ата-ана бұл жағдайға әртүрлі қарайды. Кейбір ата-аналар бір жасқа толған баласының екі-үш қана сөз айтуына алаңдаса, басқалары үш жасар баласының қарапайым сөйлем құрай алмауына, күнделікті сөздік қордың аздығына қарамастан, сабырмен қарайды. Мұндай ата-аналар баласының уақыты келгенде қатарластарын қуып жетіп, өздігінен сөйлей бастайды деп ойлайды. Бірақ бұл ата-аналар тарапынан жіберілетін үлкен қателіктердің бірі. Себебі, сөйлеу тілінің тежелуі баланың жалпы дамуына кері әсер етеді, құрдастарымен еркін ойнап, қарым-қатынас жасауына кедергі келтіреді, қоршаған ортаны тануды қиындатады және баланың эмоциялық-психологиялық жай-күйін ауырлатады. Егер баланың тілін дамытуға дер кезінде көмектесіп, оны дамытуға барлық тәсілдерді жүйелі қолданса, бұл күрделі мәселелерді шешуге болады [1, 7-б.].

Ғалымдардың зерттеулері бойынша, сөйлеу мен қимыл-қозғалыс арасында тығыз байланыс бар. Бала қимыл арқылы қоршаған ортаны танып, дене мүшелерін меңгеріп, сөйлеу мүшелерінің қызметін жетілдіреді. Сондықтан тіл дамытудың бірден-бір тиімді жолы - қимыл әрекеті арқылы сөйлеуді белсендіру [2, 11-б.].

Бала тілінің уақытында шығуына оның өмірінің алғашқы апталарынан бастап көңіл бөлу қажет: есту қабілетін, зейінін дамыту, онымен сөйлесу, бірге ойнау, қимыл-қозғалыс

дағдыларын жетілдіру маңызды. Баланың қимыл белсенділігі неғұрлым жоғары болса, оның тілі де соғұрлым жақсы дамиды. Бала қимыл-қозғалыс дағдыларын меңгеру арқылы қозғалысты үйлестіруді дамытады. Қимыл-қозғалыстардың қалыптасуы сөйлеудің қатысуымен жүреді.

Аяқ, дене, қол және басқа арналған нақты жаттығулар сөйлеу мүшелерінің – ерін, тіл, жақтың жетілуіне негіз болады. Сөйлеу тілі дамымаған балаларда жалпы және ұсақ қол моторика бұзылыстары, қозғалыстың нашар үйлесуі байқалады, сондықтан олардың қозғалысы ебедейсіз, ыңғайсыз, асығыс әрі сенімсіз болады.

Баланың қимылы мен сөйлеу тілі арасында тығыз байланыс бар. Біздің балабақшамызда көптеген балалар сөйлемейтіндіктен, мен «Ерте жастағы балалардың тілін қимыл арқылы дамыту» тақырыбына қызығушылық таныттым. Келесі міндеттерді алдыма қойып, оларды шешуге тырыстым:

1. Ұсақ және жалпы моториканы дамытуға арналған ойындар мен жаттығуларды балалардың сөйлеу әрекетімен байланыстыру;
2. Тілді және қимылды жетілдіру жұмыстарын жүйелі түрде ұйымдастырып, оған уақыт бөлу;
3. Балалардың осындай жаттығуларға қызығушылығын арттырып, оларды қызықты ойынға айналдыру.

Зерттеу барысында бақылау, салыстыру, қимылдық және тілдік жаттығуларды жүйелі қолдану, мониторинг әдістері қолданылды. Жүргізілген практикалық жұмыстар балалардың сөйлеу әрекетіндегі өзгерістерді нақты бақылауға мүмкіндік берді.

Қимыл мен сөйлеу байланысы Бала денесінің үйлесімді қозғалысы сөйлеу мүшелерінің: ерін, тіл, жақтың жетілуіне тікелей әсер етеді. Қимыл белсенділігі жоғары болған сайын, тілдің даму мүмкіндігі де артады [3, 5-б.].

Саусаққа арналған жаттығулардың маңызы. Саусақтардың ұсақ моторикасын дамытатын «Қуырмаш», «Жанұя», «Қомағай», «Санамақ», «Өрмекші» сияқты ойын жүйелі түрде қолданылды. Бұл ойындар баланың сөйлеу мүшелерін дамытуға үлесін қосып, сөздік қорын кеңейтті, артикуляцияны жақсартты.

Тілдік-қимылдық жаттығулар. «Қораз», «Қоян», «Қоңыз», «Ұшақ» сынды тілді дамытуға арналған сергіту сәттері мен «Үлкен аяқтар», «Түзу жолмен жүр» деген ойындар бала тілін дамытумен қатар, дене қозғалысының тепе-теңдігін қалыптастыруға көмегін тигізді.

Ауыз әдебиеті және поэзия элементтері. Мақал-мәтел, жаңылтпаштар, өлеңдер, тақпақтарды ойын барысында қолдану балаға ырғақ, темп, дұрыс тыныс алуды меңгеруге әсер етеді. «Секіргіштер», «Қошақан», «Мысық» атты жаттығулар балада есту арқылы, эмоционалды сезімді жетілдіреді [4, 9-б.].

Балалар ауыз әдебиеті тіл мен жалпы моториканы дамытатын бірегей материал болып табылады. Негізгі қозғалыс түрлері (жүру, секіру, жүгіру, еңбектеу) ойын барысында жүзеге асырылады, жақсы есте сақталады және тіл дамиды. Мақал-мәтелдер мен жаңылтпаштар сөйлеу мен қимылды үйлестіруге үлкен мүмкіндік береді. Жаттығу мәтіндері- бұл қозғалыстарға арналған ұйқасы бар нұсқаулар. Олар баланың құлағына жағымды естіліп, арнайы нұсқаусыз-ақ ойынға тартуға көмектеседі.

Саусаққа арналған жаттығулар мен ойындарды жүйелі түрде қолдану сөйлеу тілінде ерекшелігі бар балаларға оң әсерін тигізді. Қимыл мен сөйлеудің байланысы баланың тілін дамытумен қатар, оның психикалық, әлеуметтік және эмоционалдық дамуын да қамтамасыз етеді. Ерте жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда қимыл-қозғалыстың, әсіресе ұсақ қол моторикасының маңызы зор. Қимылды ойындар мен тілді дамытуға арналған жаттығулардың байланысы баланың сөйлеу әрекетін белсендендіріп, өз ойын еркін жеткізуіне жол ашады. Мұндай тәсілдер балабақша жағдайында кеңінен қолдануға тиімді әрі нәтижелі болып табылады. Барлық жаттығулар ойын арқылы балалардың сөйлеу кемшіліктерін түзетуге көмектеседі, ал өлең ырғағы арқылы саусақ икемділігі, қимыл үйлесімі және эмоциялық сезімталдық дамиды. Жалпы және ұсақ қол моторикасы қатар дамиды, баланың жас ерекшелігіне және мүмкіндіктеріне сай жаттығулар ұсыну қажет.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту: педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін жазылған дисс. –А., 1993.
2. Струнина Е.М. Лексическое развитие дошкольников // В кн.: Развитие речи дошкольника. — М., 1990.
3. Арушанова А.Г. Речь и речевое общение детей: формирование грамматического строя речи//Методическое пособие для воспитателей. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Мозаика-синтез, 2005.- 296 с
4. Дене тәрбиесі : жалпы білім беретін мектептің 3-сыныбына арналған оқулық / М. Т. Тұрыскелдина ... – Алматы : Атамұра, 2003. - 112 б.

БУСОГРАД ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ

Нурбаева Гүлвира Исабековна

№72 «Жанарым» балабақшасының тәрбиешісі

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда тиімді құрал ретінде ұсынылатын Бусоград технологиясының маңызы қарастырылады. Моншақтар мен пиктограммаларға негізделген бұл әдістеме ұсақ моторика мен байланыстырып сөйлеуді қатар дамытуды көздейді. Авторлар балалардың сөйлеу белсенділігін арттыру, оқиға құрылымын түсіну және еркін әңгімелеу дағдыларын қалыптастыруда Бусоград әдісінің тиімділігін нақты практикалық іс-әрекеттер арқылы дәлелдейді. Әдістеме педагогтарға оқу-тәрбие процесін жандандырудың тиімді құралы ретінде ұсынылады.

Кілт сөздер. Бусоград технологиясы, сөйлеу тілі, моншақ әдісі, байланыстырып сөйлеу, мектепке дейінгі тәрбие, пиктограмма, ұсақ моторика, тіл дамыту.

Қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде балалардың сөйлеу тілін дамыту басты бағыттардың бірі болып табылады. Осы бағытта түрлі инновациялық әдістер мен технологиялар енгізіліп келеді. Солардың бірі – Бусоград технологиясы. Бұл әдіс балалардың ұсақ моторикасын дамыта отырып, сөйлеу белсенділігін арттыруға бағытталған тиімді құрал ретінде қолданылады. Бусоград технологиясы – сөйлеу қабілетін дамыту мен түзетуде бұс (моншақ), пиктограмма, схемалық сурет элементтерін қолдануға негізделген әдіс. Бұл әдіс когнитивті, сенсорлық және тілдік дағдыларды кешенді түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Балалар сюжеттік суреттерді, сөйлем үлгілерін, тақырыптық схемаларды пайдалана отырып, өз ойын еркін жеткізе білуге үйренеді.

«Бусоград» сөзі екі компоненттен құралған: «Бусинки» – орыс тілінен аударғанда *моншақтар* деген мағына береді; «Град» – *қала* деген мағынадағы көне славян сөзі. Сондықтан «Бусоград» = «Моншақтар қалашығы» деген сөздік-концептуалды мағынада ұсынылады. Бұл атау әдістемедегі басты метафораны білдіреді: бала түрлі моншақтар (сюжеттер, әрекеттер) арқылы «қала» (сюжеттік жүйе) құрастырады [1].

М. Родинаның үлесі мен әдістемелік негізі: ол әдістемені логопедиялық көмекке мұқтаж балалармен жұмыс істеуге бейімдеген; Ол бейнелі ойлау, сөйлеу моторикасы және байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамытуда моншақтарды пиктограммалық құрал ретінде қолданған; Кейін бұл тәсіл Тихонова Л.В. сияқты мамандар тарапынан жетілдіріліп, әртүрлі жастағы балалармен қолдану тәжірибесі кеңейтілді.

Бусоград технологиясының авторы – ресейлік логопед-әдіскер Тихонова Лариса Валерьевна. Ол бұл технологияны сөйлеу тілі бұзылған балалардың тілін дамыту, байланыстырып сөйлеуін қалыптастыру және ұсақ моториканы жетілдіру мақсатында әзірлеген [2].

Бусоград – бұл шартты түрде «моншақтар қалашығы» деп аталатын визуалды-кинестетикалық әдіс, мұнда балалар моншақтарды тізу арқылы сөйлемдер құрастырып, оқиғалар желісін сипаттайды. Әр моншақ түсі мен формасы белгілі бір мағынаны білдіреді (мысалы: кейіпкер, әрекет, сезім т.б.).

Бусоград Родина М.А. технологиясы—мектепке дейінгі жастағы балалармен жұмыста ойын, қиял және шығармашылық әрекетті біріктіретін дамытушы әдіс. Бұл технология арқылы баланың өзіндік ойын жеткізуіне; әртүрлі рөлдерге ену арқылы сезімін білдіруіне; бейнелі ойлау қабілетінің дамуына; визуалды, вербалды және кинестетикалық сезіну арқылы әлемді тануына мүмкіндік береді. Технологияның негізінде театрландырылған әрекет, ертегі терапиясы, бейнелеу өнері, құрастыру, шығармашылық әңгімелеу сынды әдістер қолданылады. Бусоград технологиясы арқылы қиял-ғажайып ойындар – балалар Бусоград қаласының тұрғындары ретінде әрекет етеді; Кейіпкерлер жүйесі – әр бала өз кейіпкерін таңдай алады (мысалы, суретші, зерттеуші, ертегіші); Тақырыптық аймақтар – «Суретшілер шатыры», «Зерттеушілер орманы», «Музыка елі» сияқты кеңістіктер құрылады; Шығармашылық тапсырмалар – сурет салу, мүсіндеу, құрастыру, ертегі ойлап табу, сахналау; Эмоциялық-танымдық қолдау – бала өз жетістігін көрсетіп, рефлексия арқылы ішкі дүниесін таниды [1].

Балалабақшада Бусоград технологиясын қолдану ерекшелігі мысалы, сурет салуда ертегілер бойынша сурет салып бейнелеуге болса, құрастыру арқылы Бусоград қаласының макетін жасауға болады, зерттеу арқылы Зерттеуші моншақтың тәжірибелерін жасауға болады. Бусоград Родина М.А. технологиясының қолдану нәтижесінде: балалардың сөздік қоры байиды; ойлау қабілеті артады; өз ойын еркін жеткізуге үйренеді; ұялшақ, тұйық балалар ашыла бастайды; ұжыммен жұмыс істеу дағдылары дамиды [1].

Педагог бусоград технологиясын қолдануда төмендегідей жолдарды қарастырады.

Біріншіден, дайындық кезеңінде педагог тақырыпқа сай пиктограммалар, суретті карточкалар, түрлі түсті моншақтар және схемалар дайындайды.

Әр балаға жіп және моншақтар жиынтығы ұсынылады. Сюжеттік байланыс құруға бағыт беріледі. Балалар көрнекі құралдарға қарап, бірізді оқиғаны өз бетімен құрастырады. Әр моншақ кейіпкерді, әрекетті, орынды немесе эмоцияны білдіреді. Педагог балаға бағыттаушы сұрақтар қояды: «Бұл кім?», «Не істеп жатыр?», «Қайда болды?», «Не сезінді?»

Екіншіден, сөйлем құрау және айтуда балалар тізілген бусаларға қарап, толық сөйлемдер құрастырады. Тапсырмалар дара, жұптық, топтық түрде ұйымдастырылады. Кері байланыс пен рефлексия: Балалар бір-бірінің әңгімесін тыңдап, өз нұсқаларын салыстырады. Педагог сөйлеу құрылымындағы қателерді түзетіп, грамматикалық дұрыс айтуға үйретеді.

Педагог үшін бұл технологияны пайдаланудың артықшылықтары:

- түсінуге жеңіл, баланың есте сақтауын, ойлауын дамытады;
- сөйлеу белсенділігін арттырады;
- тақырыптық және креативті жұмыстар үшін бейімдеуге ыңғайлы;
- дамытушы ортаға оңай енгізіледі (сөрелерге, тіл дамыту орталықтарына, логопед кабинетіне);

Бусоград технологиясының қолдану ерекшеліктері:

- балалар бус жіптерін тізіп, сол арқылы белгілі бір оқиғаны бейнелейді;
- әрбір моншақ – әрекет немесе кейіпкердің белгісі ретінде қабылданады;
- сурет пен сөзді байланыстыру арқылы сөйлеудің құрылымын түсінеді;
- тапсырмалар топтық және жеке түрде ұйымдастырылады, бұл ынтымақтастықты дамытады;
- ұсақ моторика мен есте сақтау процесі қатар дамиды [3].

Бусоград технологиясы негізінде тіл дамытуға арналған оқу іс-әрекетінің үлгісін ұсынынамыз. Бұл іс-әрекеттер 4–5 жастағы балалармен қолдануға бейімделген. Балаларға «Менің күнім» тақырыбында бус тізбегі ұсынылады. Бірінші бус – бала, екінші – күн, үшінші – ойын, төртінші – ұйқы. Бұл тізбек бойынша бала сөйлем құрастырады: «Мен таңертең тұрдым, серуендедім, ойнадым, кешке ұйықтадым».

Ұйымдастырылған іс-әрекет тақырыбы: "Менің күнім"

Білім саласы: Коммуникация

Бөлімі: Тіл дамыту

Мақсаты: Балалардың байланыстырып сөйлеуін дамыту, уақыт тәртібі туралы түсінік қалыптастыру.

Құралдар: Түрлі түсті моншақтар (сары – таң, көк – күндіз, қызғылт – кеш, көкшіл – түн), жіп, пиктограмма-суреттер (таңғы ас, серуен, ойын, ұйқы).

Іс-әрекет барысы: педагог балаларға «Бүгін қалай өтеді?» деген сұрақ қоя отырып, күн тәртібін шолып өтеді.

Негізгі бөлім: Әр балаға жіп пен 4 моншақ беріледі. Балалар моншақты тізу арқылы өз күнін суреттейді: Сары (таң – ояндым); Көк (күндіз – ойнадым); Қызғылт (кеш – тамақтандым); Көкшіл (түн – ұйықтадым). Балалар осы тізбек бойынша қысқа сөйлем құрайды: «Таңертең тұрдым», «Күндіз серуендедім», «Кешке тамақтандым», «Түнде ұйықтадым».

Рефлексия. Балалар бір-бірінің әңгімесін тыңдайды, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын талқылайды [4].

Ұйымдастырылған іс-әрекет тақырыбы: «Ертегі құрастыру»

Білім саласы: Коммуникация

Бөлімі: Тіл дамыту + Шығармашылық.

Мақсаты: Сюжеттік байланысты сөйлемдер құрастыру, ойлау мен елестетуін дамыту.

Құралдар: Моншақтар (әртүрлі формада: дөңгелек – кейіпкер, жұлдызша – сиқырлы оқиға, жүрек – эмоция, шаршы – орын), жіп, сюжеттік суреттер.

Іс-әрекет барысы:

Кіріспе: педагог балаларға: «Бүгін өзіміздің ертегімізді жасаймыз. Ол үшін бізге моншақтар көмектеседі» – деп түсіндіреді.

Негізгі бөлім: Әр бала моншақты таңдайды және оларды жіпке тізеді. Олардан белгілі бір кейіпкерлердің бейнесін жасайды. Ертегі кейіпкерлерін өздері таңдайды және оны әңгімелеп береді.

Мысалы: Дөңгелек (қыз), Жұлдыз (сиқырлы гүл), Жүрек (қуанды), Шаршы (орманда). Осы моншақтарға қарап бала өз ертегісін әңгімелейді: «Бір күні орманда қыз сиқырлы гүлді тауып алып, қуанды.»

Рефлексия. Балалар ертегіні жалғастырып, бір-бірінің қиялын толықтырады.

Ұйымдастырылған іс-әрекет тақырыбы: «Ормандағы серуен»

Білім саласы: Қатынас (Коммуникация)

Бөлімі: Тіл дамыту

Мақсаты: балалардың сөйлеу белсенділігін арттыру, оқиға желісімен байланысты сөйлем құрауға үйрету, моншақ тізу арқылы сөйлеу құрылымын дамыту.

Құралдар: түрлі түсті моншақтар (жасыл – ағаштар, қоңыр – аңдар, көк – өзен, қызыл – жидек); Жіп (әр балаға жеке); Пиктограммалар (кейіпкерлер, әрекеттер); Орман бейнесі бар макет не сурет; Сюжеттік карточкалар (мысалы: қоян секіріп жүр, бала жидек теріп жүр т.б.).

Іс-әрекет барысы: педагог балалармен орман туралы әңгіме жүргізеді:

– «Сендер орманда болдыңдар ма?»

– «Онда қандай жануарлар мен өсімдіктер болады?»

– Орман суретін көрсетіп, балалардың ойын белсендіреді.

Негізгі бөлім: педагог балаларға моншақтардың мағынасын түсіндіреді:

Жасыл – ағаш;

Қоңыр – аң;

Көк – өзен;

Қызыл – жидек.

Әр бала өзінің ормандағы серуенін моншақтар тізбегі арқылы құрайды. Мысалы: жасыл → қоңыр → қызыл → көк. Осы тізбек бойынша сөйлем құрастырады: «Мен орманға бардым, қоян көрдім, жидек тердім, өзеннің жанында демалдым.»

Рефлексия. Балалар өз әңгімелерін топпен бөліседі. Педагог сөйлем құрылымын нақтылап, толықтыруға көмектеседі. Балалардың жұмысына мадақтау беріледі: «Сен керемет оқиға ойлап таптың!» Қорытынды сұрақтар: «Не ұнады? Қандай моншақ ең қызықты болды?»

Нәтижесінде: балалар оқиға тізбегін дұрыс құрастырып, толық сөйлемдермен жеткізе алады; Сөздік қоры мен грамматикалық құрылымы жақсарады; Ұсақ моторика мен логикалық ойлауы дамиды [5].

Бусоград технологиясын оқу іс-әрекетінде пайдаланудың тиімділігі ол сөйлеу тілін жүйелі дамытуда моншақтар мен пиктограммалар арқылы бала байланыстырып сөйлеу дағдысын қалыптастырады. Сөйлеудің логикалық құрылымын түсінеді (бастау – әрекет – нәтиже); Диалогтық және монологтық сөйлеу дағдылары қалыптасады. Қолдың ұсақ моторикасы мен сөйлеу байланысын күшейтеді. Моншақ тізу – саусақ қимылдарын дамытады, ал бұл сөйлеу моторикасына оң әсер етеді. Жұқа моторика мен сөйлеу орталықтары (нейрофизиологияда) тығыз байланысты. Танымдық және эмоционалдық дамуға ықпал етеді. Бала моншақтар арқылы оқиғаны құрастырып, елестетеді, яғни қиялы мен логикасы қатар дамиды. Моншақтар эмоциялармен (қуаныш, қорқыныш, таңғалу) байланысты болғанда эмоционалдық интеллект артады. Дамытушы ойын ортасына оңай бейімделеді. Технологияны түрлі тақырыптар мен пәндерде (тіл дамыту, көркем әдебиет, математика, жаратылыстану) қолдануға болады. Балалар үшін қызықты әрі қолжетімді тәсіл. Индивидуализация мен инклюзивтілікке бейімдей отырып әр бала өз қарқынымен жұмыс істей алады. Сөйлеу тілінде бұзылысы бар немесе эмоционалдық дамуы кешеуілдеген балаларға өте қолайлы. Бусоград технологиясы – мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда тиімді, қызықты және ғылыми негізделген әдіс. Ол оқыту процесін ойын түрінде ұйымдастырып, баланың ішкі сөйлеу белсенділігін ашады және оны еркін жеткізуге тәрбиелейді [6].

Қорыта айтқанда, Бусоград технологиясы – сөйлеу тілін дамытуда тиімді әрі қызықты әдістердің бірі. Ол тек сөйлеу дағдыларын ғана емес, сонымен бірге шығармашылық ойлау, логикалық байланыс құру, ұсақ моториканы жетілдіру, еркін әңгімелеу сияқты маңызды қабілеттерді дамытады. Мектепке дейінгі мекемелерде бұл әдісті жүйелі түрде қолдану – балалардың тілдік дамуына оң әсер етеді. Бусоград технологиясы – баланың сөйлеу тілін дамытуға мүмкіндік беретін тиімді әдіс. Бұл технологияны жүйелі және мақсатты түрде қолдану арқылы мектепке дейінгі білім беру сапасын арттыруға болады. Бусоград технологиясы – сөйлеу тілі дамуы кешеуілдеген немесе сөйлеу белсенділігі төмен балалармен жұмыс істеуде тиімді педагогикалық құрал. Ол балалардың когнитивтік қабілеттерін, шығармашылық қиялын, сөйлеу дағдысын және ұсақ моторикасын кешенді түрде дамытады. Педагог бұл әдісті жүйелі және тақырыпқа сай бейімдей отырып қолданған жағдайда, балалардың тілдік дамуына оң ықпал ететіні сөзсіз. Бусоград технологиясы – мектепке дейінгі білім берудегі инновациялық және қызықты әдістердің бірі ретінде кеңінен қолданыс табуға лайық.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Родина М. Методика развития речи с помощью бусинок «Бусоград». – М.: Детство-Пресс, 2016.
2. Тихонова Л.В. Бусоград: методическое пособие по развитию речи. — СПб.: Детство-Пресс, 2017.
3. Тихонова Л.В. Технология «Бусоград» в логопедической практике. // Журнал «Логопед», №4, 2018.
4. Ушакова О.С. Развитие речи детей 5–7 лет. – М.: Просвещение, 2020.
5. Нищева Н.В. Занятия по развитию речи в детском саду. – СПб.: Детство-Пресс, 2019.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ДИАЛОГТІК СӨЙЛЕУІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Шәкіртқызы Нұрдина

Астана қаласы әкімдігінің №94 Сұңқар балабақшасы МКҚК тәрбиешісі

Астана, Қазақстан

E-mail: nurdina.shakrt97@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың диалогтік сөйлеуін қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылып, сөйлеу әрекетін жандандыру жолдары сипатталған. Балалардың өзара және ересектермен қарым-қатынаста тілдік белсенділігін арттыруға бағытталған әдістер мен тәсілдер ұсынылады.

Кілт сөздер. Диалогтік сөйлеу, тіл дамыту, мектепке дейінгі тәрбие, коммуникация, сөйлеу дағдылары, ойын технологиясы, интерактивті әдістер.

Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында мектеп жасына дейінгі балалардың диалогтік сөйлеуін дамыту мәселесі қарастырылған. Атап айтқанда, стандартта балалардың байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамытуға ерекше көңіл бөлінеді, оның ішінде диалогтік сөйлеуді меңгеру негізгі мақсаттардың бірі ретінде көрсетілген. Сонымен қатар, стандартта балалардың сөйлеу қабілеттерін дамыту үшін түрлі әдістер мен тәсілдерді қолдану қажеттілігі атап өтіледі. Мысалы, сюжеттік-рөлдік ойындар, сұрақ-жауап әдістері, интерактивті әдістер, кітап оқу мен әңгімелеу сияқты тәсілдер арқылы балалардың диалогтік сөйлеу дағдыларын жетілдіру көзделеді [1].

Мектепке дейінгі кезең - баланың сөйлеу тілінің қарқынды дамиды кезеңі. Әсіресе диалогтік сөйлеу - баланың әлеуметтену, қарым-қатынас орнату және ойлау қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Диалог - екі немесе одан да көп адамдардың тілдік өзара іс-әрекеті ретінде бала тілінің мазмұндық және грамматикалық құрылымын жетілдіреді. Сондықтан диалогтік сөйлеуді дамыту - мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының басты міндеттерінің бірі.

Мектеп жасына дейінгі балалардың диалогтік сөйлеуін дамыту мәселесі шетелдік және отандық ғалымдардың зерттеулерінде кеңінен қарастырылған. Бұл саладағы зерттеулер балалардың тілдік және коммуникативтік дағдыларын қалыптастырудың тиімді әдістерін анықтауға бағытталған.

Шетелдік зерттеушілер: Т.И. Бабаева, Б.Б. Гербова, Т.Г. Федоренко балалардың сөйлеуін дамыту әдістемесін зерттеп, диалогтік сөйлеудің қалыптасуына ықпал ететін әдіс-тәсілдерді ұсынған [2]. О.С. Ушакова, Е.М. Струнина еңбектерінде - баланың сөйлеуінің дамуы мен әлеуметтік орта арасындағы байланысты зерттеген [3]. Диалогтік сөйлеудің баланың когнитивтік дамуына әсерін атап өткен. диалог ұғымын философиялық және лингвистикалық тұрғыдан қарастырып, оның тұлғааралық қатынастағы рөлін сипаттаған. "Диалогтік оқу" әдісін әзірлеп, оның балалардың сөздік қорын және сөйлеу дағдыларын дамытудағы тиімділігін дәлелдеген. Мектепке дейінгі балалардың диалогтік сөйлеуін дамытуға арналған ойындар мен жаттығулар жүйесін әзірлеген.

Баланың тілін дамыту мәселесін әр қырынан терең зерделеп, мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту саласында ана тілін дамыту әдістемесін қалыптастырған көрнекті ғалым Б.Б. Баймұратованың еңбектері мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту, байланыстырып сөйлеуін жетілдіру, диалогты сөйлеуді дамыту, сөздік қорын байыту және грамматикалық құрылымдарды меңгерту мәселелеріне арналған [4].

Мектеп жасына дейінгі балалардың диалогтік сөйлеуін дамыту - олардың тілдік, когнитивтік және әлеуметтік дамуының негізі болып табылады. Шетелдік және отандық зерттеушілердің еңбектері бұл саланың маңыздылығын көрсетіп, тиімді әдіс-тәсілдерді ұсынуда. Осы зерттеулердің нәтижелері мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында диалогтік сөйлеуді дамыту бағдарламаларын әзірлеу мен жүзеге асыруда маңызды рөл атқарады.

Аталған зерттеулерге сүйенсек *диалогтік сөйлеудің ерекшеліктеріне* тоқталатын болсақ диалогтік сөйлеу - балалардың сұрақ қою, жауап беру, пікір білдіру, келісу немесе келіспеу сияқты коммуникативтік әрекеттер арқылы жүзеге асады. Диалог - екі немесе бірнеше адамның кезектесіп сөйлесуі арқылы пікір алмасатын ауызекі сөйлеу формасы. Диалогта сұрақ қою арқылы сұхбаттасушы өзі күткен мәліметті ала алады. Мысалы, егер өзіне берілген мағұлмат толық болмаса, қарсы сұрақ қою арқылы күткен жауабын толықтырады. Диалог қысқа түрде екі немесе үш сөйлемнен мазмұны жағынан көлемді келеді. Диалогта келесі айтылымдардың қолданылатынын байқаймыз: сөйлемде фразаларды кірістіріп қолдану, сөзге жауап күту т.б. Диалог барысында сөйлесуші сөз орнына ым-ишара мен ауыз екі сөйлеу түрлерін пайдаланады. Мұндай сөйлеу түрі көбінесе жағдаяттық сипатқа ие және нақты бір жағдайға негізделеді. Бұл балалардың тілдік қорын байытып, синтаксистік құрылымдарды меңгеруіне септігін тигізеді [5].

Мектепке дейін жаста балалармен жүргізілетін диалогтің түрлері:

1. Күнделікті (тұрмыстық) диалог

Сипаты: Қарапайым амандасу, сәлемдесу, сұрау, жауап беру.

Қолдану жолы: Таңертеңгі шеңберде балалармен амандасу, көңіл күйін сұрау.

– Қайырлы таң, Айша! Қалың қалай?

– Жақсы, рақмет. Ал сіз ше?

2. Сұрақ-жауап диалогі

Сипаты: Бірі сұрақ қойып, екіншісі жауап береді.

Қолдану жолы: Сурет, кітап немесе мультфильм бойынша сұрақ-жауап ойынын өткізу. Бұл ертегіде кімдер болды? Қасқыр мен ешкі.

3. Рөлдік диалог (жасанды жағдаят)

Сипаты: Арнайы жағдайға негізделген кейіпкерлер арасындағы сөйлесу.

Қолдану жолы: «Дәрігер мен науқас», «Дүкенде», «Қонақта» сияқты рөлдік ойындар ұйымдастыру. Сізге не ауыртып тұр? Тамағым ауырды.

4. Ойындық диалог

Сипаты: Қиялға негізделген, еркін ойын барысында пайда болатын диалог.

Қолдану жолы: Құрылыс, қуыршақ, көлік ойындары кезінде балалардың өзара сөйлеуін қолдау. Бұл үй кімге арналған? Бұл менің отбасым үшін.

5. Әңгімелесу диалогі

Сипаты: Өзара пікір алмасу, ой бөлісу.

Қолдану жолы: Балалардан оқиға, демалысы, туған күні, достары жайлы айтып беруін сұрау. Сен демалыста не істедің? Ата-әжемнің үйіне бардым. Олар маған ертегі айтып берді.

Балалармен жұмыс жасағанда диалог түрлерін күнделікті іс-әрекетпен ұштастыру, сөйлеуге ынталандыру және еркін жауап беруге мүмкіндік беру маңызды. Диалог - баланың тілдік, әлеуметтік және эмоционалдық дамуына жол ашады. *Диалогтік сөйлеуді дамыту әдістері:*

1. Сюжеттік-рөлдік ойындар: Балалар белгілі бір жағдаяттарды ойнап, әр кейіпкердің сөзін қайталау және өз бетінше сөйлеу арқылы диалогке түседі. Мысалы, "Дүкен", "Дәрігер мен науқас", "Қонаққа бару" сияқты ойындар.

2. Сұрақ-жауап әдісі: Тәрбиеші баланы ойлануға жетелейтін сұрақтар қойып, толық жауап беруге ынталандырады. Ашық сұрақтар баланың ойлауын, сөйлеуін дамытуға тиімді.

3. Интерактивті әдістер: Интерактивті тақта, мультимедиялық материалдар, суреттер, бейнежазбалар арқылы балаларды әңгімеге тарту. Мысалы, мультфильм көру арқылы оқиға желісін талқылау.

4. Кітап оқу мен әңгімелеу: Ертегі немесе шағын әңгіме тыңдатқан соң балаларға сұрақтар қойып, олардың ойын айтуға ынталандыру.

5. Тілдік орта құру: Балалар күнделікті өмірде ересектермен және құрдастарымен еркін сөйлесе алатындай тілдік орта қалыптастыру маңызды.

Бұл тәсілдер баланы еркін сөйлеуге, сұрақ қоюға, жауап беруге, пікір білдіруге үйретеді. Осы әдістерді пайдаланып мектеп жасына дейінгі балалардың диалогтік сөйлеуін дамытуға арналған тәжірибелік жұмыстарды ұсынамыз.

1. Сюжеттік-рөлдік ойын (жағдаяттық әдіс)

Мақсаты: нақты өмірлік жағдаяттарды елестету арқылы сөйлеуге үйрету.

Ойын тақырыбы: «Дүкенге бару»

Рөлдер: сатушы, сатып алушы, күзетші

Диалог үлгісі:

– Сатушы: Қайырлы күн! Сізге не керек еді?

– Сатып алушы: Сүт пен нан сатып алайын деп едім.

– Сатушы: Міне, алыңыз. Басқа бірдеңе керек пе?

– Сатып алушы: Жоқ, рақмет. Қанша тұрады? (балалардың қызығушылығына сәйкес диалог толықтырылып жалғастырыла береді.)

2. Сурет бойынша әңгімелесу (вербалды қолдау әдісі)

Мақсаты: зат, іс-әрекет, жағдаятты сипаттау арқылы тіл байлығын дамыту.

Педагог балаларға бақтағы суретті көрсетіп сұрақ қояды:

– Бұл жерде кімдер бар? Олар не істеп жатыр?

– Аулада неше ағаш өсіп тұр?

– Сен бақта не істегенді ұнатасың?

– Бау-бақша, гүлдіктер мен, гүлзарлар, ағаштардың түрлері т.б. жайында педагог диалогты өрбітіп толықтырып жітілдеріп отырады, баланың жас ееркшеліген сәйкес балалардың неғұрлым өздігінен өзарп бір-бірімен диалог құрып әңгімелесуіне жағдай жасалады.

3. *Интерактивті кітап оқу* (диалогтік оқу әдісі)

Мақсаты: ертегі тыңдау арқылы сұрақ-жауап алмасу, ой бөлісу.

Ертегі: «*Мақта қыз бен мысық*»

– Мақта қыз мысыққа не деді?

– Мысық не үшін ренжіді?

– Егер сен мысықтың орнында болсаң, не істер едің?

Ата-ана немесе педагог балалардың таңдауымен сұранысы бойынша қандай ертегіні айтқысы келеді соны аудиоқұралдардан тыңдайды содан кейін сұрақ қою арқылы диалог жасап мазмұнын баяндап айтып береді.

4. «*Сұрақ-жауап шеңбері*» ойыны

Мақсаты: бір-біріне сұрақ қойып, жауап беру арқылы өзара тілдесу.

Балалар дөңгеленіп отырады. Бір бала допты алып, сұрақ қояды:

- Сенің сүйікті ойыншығың қандай?

Допты лақтырған бала жауап береді:

- Менің сүйікті ойыншығым – қонжық.

- Сен жазда қайда барғың келеді?

- Жазда апам мен атамның ауылына барғым келеді.

5. «*Қонаққа бару*» квест-ойыны

Мақсаты: диалогтік сөйлеуді белсенді қолдану үшін жағдаятты ойын ұйымдастыру.

Ойын сценарийі: балалар топқа қонақ келеді деп елестетіп, қонақты қарсы алады.

- Қонақпен амандасу.

- Оған сұрақ қою: қош келдіңіз? “Қайдан келдіңіз?”, “Сізге қандай тамақ ұнайды?”

- Қонаққы қандай көлікпен барасың?

- Қонақтың жауаптары бойынша әңгіме құру [5].

Педагогтің рөлі: тәрбиеші баланың сөйлеу белсенділігін қолдап, оның жауаптарын толықтыру, түзету және мадақтау арқылы диалогтік қарым-қатынасқа тартуы керек. Сонымен қатар, сөйлеу мәдениетін қалыптастыру, тілдік әдептілікке үйрету де педагог міндеті болып саналады. Диалогтік сөйлеуді дамыту - баланың тілдік және әлеуметтік дамуының негізі. Ол баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуына, өз ойын еркін жеткізуіне, қоғаммен байланыс орнатуына жол ашады. Осы бағыттағы жұмысты жүйелі ұйымдастыру, тиімді әдістерді қолдану, педагог пен баланың өзара әрекеттестігін арттыру - сапалы нәтижеге жеткізеді.

Педагог балалардың диалогтік сөйлеуін дамытудың төмендегідей тиімді жолдарын өз тәжірибесінде пайдалануды ұсынамыз.

Сюжеттік-рөлдік ойындарды қолдану - бала нақты жағдаятта кейіпкер рөлінде ойнап, өз ойын сөйлеу арқылы жеткізеді. Бұл сөйлеудің табиғи түрде дамуына көмектеседі.

Сұрақ-жауап әдісі - ашық және мазмұнды сұрақтар қою арқылы баланы толық, мәнді жауап беруге ынталандырады, сөйлеу белсенділігін арттырады.

Әңгімелеу мен әңгімелесу тәсілдері - балаларға оқиғаларды мазмұндау, ой бөлісу, пікір айту, оқиғаның дамуын болжау арқылы тілін жетілдіру.

Диалогтік оқу әдісі - ертегі, өлең немесе мәтін мазмұнын талдап, кейіпкерлер арасындағы сұхбаттарды талқылау арқылы сөйлеуін дамыту.

Интерактивті құралдарды пайдалану - мультимедиялық ресурстар, анимациялар, сөйлейтін кітаптар арқылы сөйлеу тілін ынталандыру.

Топтық жұмыс және бірлескен тапсырмалар - балалардың өзара сөйлесуін талап ететін тапсырмалар арқылы диалогтік сөйлеуді белсендіру.

Педагогтің үлгісі және қолдауы - тәрбиешінің тілдік үлгісі, диалогті бастау мен қолдау дағдылары балалардың сөйлеуге деген сенімділігін арттырады [6].

Осы тәсілдер жүйелі қолданылса, бала өз ойын еркін жеткізуге дағдыланып, нақты жағдаяттарда орынды сөйлеуге үйренеді.

Ойымызды қорытындылай келе, мектеп жасына дейінгі балалардың диалогтік сөйлеуін дамыту - тілдік және коммуникативтік қабілеттерін жетілдірудің негізгі жолы болып табылады. Диалог арқылы бала өз ойын еркін жеткізуді, өзгелерді тыңдауды, пікір алмасуды, сұрақ қою мен жауап беруді үйренеді. Диалогтің әртүрлі түрлерін (тұрмыстық, сұрақ-жауап, рөлдік, ойындық, әңгімелесу) жүйелі түрде қолдану, соған сай әдістемелік тәсілдерді тәжірибеде ұтымды пайдаланумен қатар жүруі тиіс. Тәрбиеші тарапынан сөйлеу әрекетіне белсенді қолдау көрсету, жағымды тілдік орта қалыптастыру - баланың тілдік дамуына елеулі әсер етеді. Осылайша, диалогтік сөйлеуді дамыту - баланың тұлғалық, тілдік әрі әлеуметтік қалыптасуындағы маңызды бағыттардың бірі.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. 2022
2. Федоренко Л.П. Методика развития речи детей дошкольного возраста. Москва Просвещение, 2015.
3. Струнина Е.М. Лексическое развитие дошкольников // Развитие речи дошкольника. — М., 2023.
4. Баймұратова Б.Б Баймұратова Б. Мектеп жасына дейінгі балаларды сөйлеуге үйрету. — А.: Мектеп, 1991.
5. Метербаева К. А., Исакова Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі: Оқу құралы / — Астана: Фолиант, 2017. — 184 б.
6. Бақраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың ауызша сөйлеу тілін дамыту. Оқу-әдістемелік құрал. — Павлодар: ПМПИ баспасы, 2012. - 153 бет.

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ НҰСҚАУШЫСЫНЫҢ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДА ҰЛТТЫҚ «БЕС КЕНЕЙ» ОЙЫНЫН ҚОЛДАНУЫ

Оразов Зарлык Канатович

Дене тәрбиесі нұсқаушысы, «Сауле» бөбекжайы МКҚК, Көкшетау, Қазақстан

E-mail: ozarlyk@bk.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада дене тәрбиесі нұсқаушысының мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуда ұлттық ойындарды, әсіресе «Бес кеней» асық ойынын қолдануы қарастырылады. Аталған ойын арқылы балалардың сөздік қоры, байланыстырып сөйлеу, диалог жүргізу және эмоцияны жеткізу қабілеттерін дамыту жолдары талданады. Сонымен қатар, нұсқаушының сөйлеу тіліне бағытталған әдістемелік тәсілдері ұсынылады.

Кілт сөздер: сөйлеуді дамыту, ұлттық ойын, дене тәрбиесі, асық ойыны, мектепке дейінгі тәрбие.

Мектепке дейінгі кезең - баланың сөйлеу тілін белсенді меңгеру уақыты. Осы уақытта бала сөздік қорын кеңейтіп, байланыстырып сөйлеуді, диалог құруды, өзінің көңіл-күйін тіл арқылы жеткізуді үйренеді. Қазіргі таңда сөйлеу тілін дамытуда ойын тәсілдері кеңінен қолданылып келеді. Соның ішінде ұлттық ойындар, әсіресе асық ойындары балалардың сөйлеу әрекетін табиғи түрде дамытатын тиімді құралға айналып отыр. Асық ойыны арқылы қарым-қатынас орнатуға, пікір алмасуға, келісім жасауға, түсінісуге үйретуге болады[1, 12-б.].

«Бес кеней» ойыны - тілдік белсенділікті арттыратын құрал № «Бес кеней»-қазақ халқының дәстүрлі асық ойыны. Ол балалардың қол қимылы мен ептілігін ғана емес, сөйлеу тілін дамыту үшін де қолайлы жағдай жасайды. Ойын құрылымы қарапайым, бірақ бірнеше кезеңнен тұратындықтан, балалар ойынды ойнау барысында жиі сөйлесуге, сұрақ қоюға, жауап беруге мәжбүр болады. Бұл сөйлеудің барлық түрлерін дамытуға ықпал етеді [2, 7-б.].

1. **Сөздік қорды дамыту.** Ойын барысында балалар көптеген жаңа сөздермен танысады: «сақа», «кеней», «шік», «омпы», «бүк», т.б. Нұсқаушы бұл сөздердің мағынасын түсіндіріп,

оларды сөйлемде дұрыс қолдануға үйретеді. Балалар осы сөздерді қайталап, ойын кезінде белсенді түрде қолданады[1,10-б].Мысалы:

– «Мен сақаны омпымен атып жібердім»

– «Кенейдің орнын ауыстырма!»

Бұл ойында пассив сөздік қоры белсенді сөздік қорына айналады[3, 21-б.].

2. *Байланыстырып сөйлеуді қалыптастыру.* Ойын кезінде нұсқаушы балаларға өз әрекеттерін сөзбен сипаттауды ұсынады:

– «Мен қандай асықты алдым?»;

– «Ойынның қай сатысындамын?»

– «Қазір не істеуім керек?»

Мұндай сұрақтар балаларды тұтас сөйлеммен жауап беруге итермелейді. Байланыстырып сөйлеу тілінің дамуы-логикалық ойлау мен сөйлеу құрылымдарының қалыптасуына ықпал етеді [4, 29-б.].

3. *Диалогтық және полиглоттық сөйлеуді дамыту.* «Бес кеней» ойыны бірнеше баланың қатысуымен өтетіндіктен, ойыншылар бір-бірімен жиі сөйлесуге мәжбүр болады. Олар келісіп, кезек пен тәртіпті анықтап, ойын ережелерін талқылайды. Бұл кезде «Кім бірінші ойнайды?», «Сен қандай әдіспен аттың?» сияқты диалогтар туындайды. Бұл балалардың диалог жүргізу мәдениетін дамытады [3, 24-б.].

4. *Көңіл-күйді тіл арқылы жеткізу*

Ойын кезінде балалар қуаныш пен толқуға толы сәттерді басынан кешіреді. Олар жеңіске жеткенде, жеңіліс тапқанда, қателік жібергенде өз эмоцияларын сөзбен жеткізуге үйренеді. Нұсқаушы оларға бағыттап сұрақтар қояды:

– «Сен қазір қандай әсер алдың?»

– «Неге қуанып тұрсың?»

Осылайша балалар әр түрлі сөздерді қолдана отырып эмоциясын білдіруге үйренеді[4, 30-б.].

5. *Сөйлеу әрекетін жоспарлауға үйрету.* Ойын барысында балалар өз іс-әрекетін алдын ала ойластырып, оны құрдастарына түсіндіруге тырысады. «Алдымен сақаны аламын, сосын оң жақтағы кенейді аламын» сияқты сөйлемдер баланың сөйлеудің жоспарлы құрылымын меңгеруге көмектеседі. Бұл - еркін сөйлеу қабілетін дамытудың алғашқы сатысы болып табылады [5, 15-б.].

«Бес кеней» асық ойыны - тек қана физикалық дамуға емес, сөйлеу тілінің барлық компоненттерін дамытуға мүмкіндік беретін ұлттық ойын түрі. Ойын барысында балалардың сөздік қоры кеңейеді, байланыстырып сөйлеу дағдысы дамиды, эмоциясын жеткізе білу мен қарым-қатынас жасауға үйренеді. Дене тәрбиесі нұсқаушысы бұл ойынды жүйелі түрде қолдана отырып, сөйлеу тілінде ерекшеліктері бар немесе тіл дамуы кешеуілдеген балаларға да тиімді әсер ете алады. Ұлттық ойындар - тіл дамытудың қуатты құралы ретінде оқу-тәрбие процесіне белсенді енгізілуі тиіс.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Шотаев М.Е., Амантай Д.С., Рахметов Е.С. «Бес кеней» асық ойындары: Бастауыш сынып білім алушылары және мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының тәрбиеленушілеріне арналған ойындар. Әдістемелік құрал. – Астана: 2024. – 36 б.
2. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту: педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін жазылған дисс. –А., 1993
3. Тихеева Е.И. Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста). Пособие для воспитателей дет. сада / Под ред. Ф.А. Сохина. 5-е изд. М.: Просвещение, 2012. 159 с
4. Алексеева М.М., Яшина В.И. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников / М.М. Алексеева, В.И. Яшина. М.: Академия, 2015. 412 с.
5. Ушакова О.С. Развитие речи дошкольников / О.С. Ушакова. М.: Изд-во Института психотерапии, 2014. 240 с.

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ БАЛАНЫҢ ТІЛІН ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Оспанова Самал Маратовна

Ақмола облысы, Қосшы қаласы, Тайтөбе ауылы,

«Сұлу-Ай» бөбекжайы МКҚК, тәрбиеші

E-mail: samalospanova1@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытуда қазақ халқының ұлттық құндылықтарын, дәстүрлі мәдениетін және фольклорын қолдану мәселесі қарастырылған. Ұлттық құндылықтар арқылы баланың тілін дамытудың әдіс-тәсілдері мен ұйымдастырылған іс-әрекет тәжірибелері ұсынылған. Ұлттық құндылықтар арқылы баланың тіл байлығын арттыру, сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың тиімді жолдары сипатталған.

Кілт сөздер. Ұлттық құндылықтар, ұлттық мұра, мәдени мұра, дәстүрлі мәдениет, фольклор,

Қай заманда, қандай қоғамда болсын алдымызда тұрған зор міндеттердің бірі – болашақ ұрпақ тәрбиелеу. Жан-жақты жетілген, ақыл- парасаты мен мәдениеті мол, саналы ұрпақ тәрбиелеуде әр халықтың салт-дәстүрі, ел дамуындағы бағалы байлықтың нәрін біртіндеп сіңіру арқылы ғана жүзеге асыруға болады. Басқа халықтар сияқты қазақ елінің де ұрпақ тәрбиелеуде мол тәжірибесі, жиған-тергені, озық ойлары мен өзіндік ерекшеліктері бар.

Ұлттық құндылыққа тәрбиелеу - бұл жас ұрпақты ұлттық мәдениетке, тілге, салт-дәстүрлерге және рухани мұраға деген құрметін, сүйіспеншілігін қалыптастыруға бағытталған педагогикалық процесс. Бұл тәрбие түрі тұлғаның ұлттық сана-сезімін, патриотизмін және ұлттық бірегейлігін дамытуға негізделген. Ұлттық құндылықтар арқылы - жас ұрпақты ата-бабалардың мәдени мұрасын құрметтеуге, ұлттық рухты нығайтуға және оларды ұлттық ерекшеліктері мен дәстүрлерді сақтауға баулимыз [1].

Қазақ ақыны Мағжан Жұмабаев «Жас бала – жас бір шыбық, жас күнде қай түрде иіп тастасаң, есейгенде сол иілген күйінде қалмақ» деп тұжырым жасаған екен. Бүгінгі жас ұрпақты бала шақтан, яғни ерте жастан ұлттық құндылықтарға сүйене отырып тәрбиелеу керек -деп атап көрсеткен [2].

Ұлттық тәрбие отбасылық тәрбиеден басталып, ел-жұрт, ауыл- аймақ, тіпті бүкіл халықтық қарым- қатынастан берік орын алған тәлім- тәрбиенің түрі. Ендеше, ұлттық құндылық қоғам дамуының барлық сатыларынан өтіп, тәжірибеде жүйеленіп, ғылыми педагогикалық дәрежеге жеткенше ұрпақ тәрбиесінің қайнар көзі, алтын діңгегі болып келгені даусыз. Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беру үшін ұлттық құндылық негіздерін меңгеру маңызды болып табылады. Ұлттық құндылықтар жайлы ақындарымыз да, ұлт ұстаздарымызбен ұлы дала даналарымыз да өз еңбектері мен сөздеріне тиек етіп айтқан болатын.

Бір ұлтты екіншілерінен ерекшелендіріп тұратыны оның: тілі, ертегілері, мақал-мәтелдері, лиро-эпостық және батырлар жырлары, әдет- ғұрпы, салт-санасы, менталитеті, мәдениеті, өнері, тағамдары, ұлттық қолөнері, тұрмыстық бұйымдары, ұлттық ойындары, т.б. өзгелерге ұқсамайтын қасиеттері. Осылардың бәрі – ұлттық құндылықтарға жатады. Кез-келген ұлттың сипаты бес қағидаға келіп тіреледі. Біріншісі –тілі, екіншісі –діні, үшіншісі-дәстүрі, төртіншісі – тарихы, бесінші - атамекені. Құндылықтар –шынайы ғана болады, ол адамға тәуелді емес, дей тұрғанмен ол ең алдымен адам санасында орын алады. Құндылықтарды сезім арқылы қабылдап, ал сана арқылы түсінуге болады, соның нәтижесінде тұлға құндылықты игереді, соған сай әрекет етеді. Біз үшін еліміздің өркендеуі, ұлттық ерекшелігіміз бен ұлттық құндылықтарымызды сақтау – қымбат қазына, халқымыздың ұлттық құндылықтары өте көп, оларды тиімді пайдалану заман талабы.

Бала тілінің дамуы - оның жалпы тұлғалық, танымдық, эмоциялық және әлеуметтік дамуының негізі. Бүгінгі таңда тіл дамытуда ұлттық құндылықтарға сүйене отырып тәрбие беру – маңызды педагогикалық бағыттардың бірі. Өйткені ұлттық мәдениетке негізделген тәрбие баланың ойлауын, дүниетанымын, сөйлеу ерекшелігін қалыптастырады.

Ұлттық құндылықтар – халықтың болмысын айқындайтын, тарихи-мәдени мұрасын сақтап, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін рухани қазына. Бала тілі – оның дүниетанымының, ұлттық санасының бастауы. Сондықтан тіл дамыту жұмысында халықтың салт-дәстүрі, ұлттық ойындары, ауыз әдебиеті үлгілері маңызды құрал бола алады. Бала өміріне ұлттық киімдер, тағамдар, ойындар, ертегілер, мақал-мәтелдер мен жаңылтпаштар арқылы енгізілген мұра – оның ана тілінде еркін сөйлеуіне, сөздік қорын байытуға мүмкіндік береді [3].

Ұлттық құндылықтардың мазмұнына сипаттама жасайтын болсақ бұл халықтың тарихи, мәдени, рухани, және әлеуметтік тәжірибелерінен қалыптасқан, қоғамның моральдық және этикалық негізін құрайтын ұғымдар, дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар. Олар ұлттың болмысы мен ерекшелігін көрсететін маңызды элементтер болып табылады. Ұлттық құндылықтар халықтың болашағы мен ұлт ретінде сақталуының негізі. Олар әрбір адамның жүрегінде сақталып, ұрпақтан ұрпаққа жетуі тиіс. Ұлттық құндылықтарды ұрпаққа үйрету ұлттық бірегейлікті сақтаудың маңызды бөлігі.

Ұлттық құндылықтар арқылы баланың тілді дамытудың тиімді әдістері мен тәсілдері: *мақал-мәтелдер* мен *жұмбақтар* арқылы логикалық ойлау және сөйлеу икемін дамыту. *Ұлттық ертегілерді* тыңдау және әңгімелеу арқылы байланыстырып сөйлеуді үйрету. *Ұлттық ойындар* (асық ату, теңге алу, т.б.) кезінде сөздік нұсқаулар беру арқылы сөз түсіну және жауап қайтару дағдыларын жетілдіру. *Қолөнер, ою-өрнек, музыкалық аспаптармен таныстыру* кезінде жаңа сөздерді енгізу, сөйлем құрастыру.

Ұлттық құндылықтар негізінде баланың тілін дамытудың тиімді жолдарын әдістемелік бағыттарын төмендегі кесте түрінде көрсетеміз.

Кесте – 1. Ұлттық құндылықтар негізінде баланың тілін дамытудың тиімді жолдары

№	Бағыт	Мақсаты	Әдістері	Қолданылатын құралдар	Күтілетін нәтиже
1	Халық ауыз әдебиеті	Сөздік қорды байыту, байланыстырып сөйлеу	Ертегі айту, мақал-мәтелдер жаттау, жұмбақ шешу, жаңылтпаштар айту	Ертегілер жинағы, мақал-мәтелдер, суретті карточкалар	Сөз байлығы артады, ойлау мен сөйлеу қабілеті дамиды
2	Ұлттық ойындар	Сөйлеу белсенділігін арттыру	Ойын арқылы тілдік қарым-қатынас жүргізу	«Сақина салу», «Асық ату» құралдары	Қарым-қатынас дағдылары қалыптасады, қызығушылық артады
3	Салт-дәстүрлер	Ұлттық тілдік мәдениетті меңгерту	Дәстүрлерді сахналау, түсіндіру	Бесік, тұсаукесер лентасы, ұлттық нақыштағы атрибуттар	Тілдік қатынас өмірмен байланыстырылады
4	Ұлттық тағамдар	Сипаттап сөйлеу дағдыларын дамыту	Дәмін татып, сипаттау, ретімен айту	Баурсақ, құрт, ет тағамдары үлгілері	Заттарды сипаттау, сөйлем құрау машығы дамиды
5	Ұлттық киім, ою-өрнек	Танымдық сөз қорын дамыту	Сипаттау, әңгімелеу, салыстыру	Ұлттық киім үлгілері, ою-өрнек суреттері	Сипаттау сөздері, ұлттық терминдер меңгеріледі

6	Музыка және поэзия	Есту, айту, түсіну қабілетін дамыту	Бесік жыры айту, терме тыңдату, өлең жаттату	Музыкалық жазбалар, мәтіндер	Сөздің әуезділігі мен мәнін түсіну дағдысы дамиды
7	Отбасым ен байланыс	Тілдік ортаны кеңейту	Отбасылық әңгіме, ұлттық кештер ұйымдастыру	Ата-аналармен бірлескен жобалар	Бала отбасында да ана тілін еркін қолданады
8	Жобалық жұмыс	Іздену, зерттеу, өз ойын жеткізу	«Менің отбасымның дәстүрі» жобасы, сұхбат жүргізу	Суреттер, бейнематериалдар, презентация	Бала өз ойын жүйелі жеткізуге үй

Күнделікті іс-әрекет барысында өз тәжірибемізде «Шаңырақ», «Киіз үй», «Төрт түлік» сияқты тақырыптар аясында балалар ұлттық заттармен танысып, олар туралы өз ойларын айтуға үйренеді. «Тіл өрнегі» атты жаттығу барысында балалар оюлар сипаттамасын сөзбен бейнелейді. Баланың сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда қазақ тілінің көркемдік ерекшелігі мен бейнелі сөздер қоры маңызды орын алады. Тіл дамыту барысында ұлттық нақыштағы поэзия, терме, баталар пайдаланылып, тілдің саздылығы мен әуезділігіне назар аударылады. Арнайы өткізілген ұйымдастырылған іс-әрекетті ұсынмыз.

1. Тақырып: "Туған жер – тұғырым"

Міндеттері:

- туған жерге деген құрмет сезімін қалыптастыру, балалардың шығармашылық қабілеттерін арттыру;
- табиғат байлықтарын тану және қорғау дағдыларын дамыту;
- балаларға туған жердің маңыздылығын түсіндіру және табиғатты қорғауға баулу, туған жерге сүйіспеншілікке тәрбиелеу;

Заттық дамытушы орта: «сөйлейтін қабырғаны» жабдықтау.

Балалар шеңберге тұрып, туған жер туралы ән шырқайды ("Жаса, Қазақстан").

2. Балаларға туған жердің табиғаты мен байлықтары туралы әңгіме.

Негізгі бөлім. Туған жердің суреттерін көрсету.

1-тапсырма: Балалар туған жердің табиғаты мен жануарларын бейнелейтін сурет салады.

Ойын: "Табиғатты қорға" (балалар табиғатқа зиян тигізбеу жолдарын талқылайды).

2- тапсырма: Құрлыс материалдарынан (ұсақ немесе ірі) өздеріне ұнайтын құрлыстарды құрастыруды ұсынады.

Рефлексия. Балалар өз жұмыстарын таныстырады. Табиғатты қорғау туралы шағын қорытынды жасайды.

Тақырып: "Ұлттық өнер – мәңгілік мұра"

Міндеттері:

- балаларды қазақ халқының ұлттық өнерімен таныстыру және өнерге қызығушылығын ояту.
- ұлттық музыка аспаптарын таныстыру, музыкалық мәдениетті қалыптастыру;
- балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Ұйымдастыру бөлімі: Балалар музыкалық аспаптардың суреттерін қарап, олардың атауларын айтады (домбыра, қобыз, сыбызғы).

Кіріспе: Қазақтың ұлттық өнері мен күйлері туралы қысқаша әңгіме. Домбырамен күй тыңдату ("Көңіл ашар", "Адай").

Негізгі бөлім. Шығармашылық жұмыс: Балалар қағаздан домбыраның макетін жасайды.

Ойын: "Аспапты тап" (аспаптардың дыбысы арқылы олардың атауларын табу).

Қорытынды: балалар өздері жасаған жұмыстарын көрсетеді.

Ұлттық өнердің маңыздылығын қорытындылайды.

Тақырып: "Ұлттық киімдер"

Мақсаты: Балаларға қазақтың ұлттық киімдерінің ерекшеліктерін түсіндіру.

Міндеттері:

- ұлттық киімдердің түрлері мен маңызын таныстыру;
- балалардың эстетикалық талғамын қалыптастыру;
- сурет салу және сәндік-қолданбалы өнерге қызығушылықты дамыту;

Ұйымдастыру бөлімі: Тәрбиеші ұлттық киімдер туралы суреттер көрсетеді немесе бейне жазбаларадан ұлттық киімдермен таныстырады. Балалар "Сәукеле" немесе "Қамзол" туралы қысқаша тақпақтар айтады.

Ұлттық киімдер туралы әңгіме.

Негізгі бөлім: Тапсырма: Балалар ұлттық киімдерді қағаздан қиып, оларға ою-өрнек салады.

Ойын: "Киімдерді ата" (киім атаулары мен олардың қолданылуын сәйкестендіру).

Қорытынды: балалар өз жұмыстарын көрсетеді. Педагог ұлттық киімдердің қазақ мәдениетіндегі маңыздылығын қорытындылайды [4].

Ұлттық құндылықтарды үйрету балалардың жас ерекшелігіне сай қарапайым әрі қызықты әдістер арқылы жүзеге асуы қажет. Бұл процесс ойын түрінде, шығармашылық жұмыстар мен қызықты әңгімелер арқылы бала санасына тез сіңеді. Ең бастысы, педагог пен ата-ана үлгі бола отырып, ұлттық құндылықтарды күнделікті өмірде көрсетуі керек.

Ұлттық құндылықтар—ұлттық идеяның негізгі өзегі, ұлт қалыптасуының басты факторларының бірі. Ұлттық идея – туған жер, өскен орта әсерлерінен қалыптасып, халықтың тілі, ауыз әдебиеті, салт-санасы, әдет-ғұрпы, ырымдары мен тыйымдары арқылы жүйеленген сезім. Ол – ұлттың болмысы, психологиялық өзіндік ерекшелігі. Ал осы ұлттық идеологиямыз әлсіз болса, барлық салаға өзінің теріс әсерін тигізетіні шүбәсіз. Ұлттық құндылықтар баланың тілін дамытуда табиғи әрі тәрбиелік маңызы жоғары құрал болып табылады. Олар арқылы бала тек сөздік қорын молайтпайды, сонымен қатар ата-бабадан қалған мұраны, ұлттық болмысты терең сезінеді. Халық ауыз әдебиеті үлгілері, салт-дәстүрлер мен ұлттық ойындар бала үшін қызықты әрі түсінікті формада беріледі. Бұл баланың тілге деген қызығушылығын арттырады, сөздік қоры мен байланыстырып сөйлеу дағдысын дамытады [5].

Ойымызды қорытындылай келе, ұлттық құндылықтар арқылы тіл үйрету барысында баланың эмоционалдық әсерленуі күшейеді, ол сөзді тек механикалық жаттамай, оның мағынасын терең түсінеді. Әсіресе, мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар, ұлттық ойындар арқылы бала сөйлеудің мәнерлілігіне, дыбыстарды дұрыс айтуға, ойды жүйелі жеткізуге дағдыланады. Сонымен қатар, ұлттық құндылықтарға негізделген тіл дамыту баланың патриоттық сезімін оятады, туған тіліне, еліне деген құрметін қалыптастырады. Бұл тәсіл баланың тұлғалық дамуына, рухани-адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуына оң әсер етеді. Баланың сөйлеу тілін дамытуда ұлттық құндылықтарды пайдалану—тіл мен рухани тәрбиені бірлікте жүргізудің тиімді жолы. Бұл тәсіл баланың сөздік қорын байытып қана қоймай, ұлттық болмысты тануға, мәдени мұраны құрметтеуге, отансүйгіштік сезімін қалыптастыруға ықпал етеді. Ұлттық құндылықтарға сүйенген тіл дамыту жұмысы - бала бойында ұлттық сана мен тілдік құзыреттілікті қатар дамытуға мүмкіндік береді. Ұлттық құндылықтар негізінде тілді дамыту – баланың рухани байлығын арттырып қана қоймай, оны өз халқының тіліне, мәдениетіне деген сүйіспеншілікке тәрбиелейді. Бүгінгі таңда осы тәсілді жүйелі түрде оқу-тәрбие үдерісіне енгізу – педагогтің маңызды міндеттерінің бірі.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қалиев С., Қасабекова А. «Қазақ этнопедагогикасы» – Алматы: Рауан, 2003.
2. Жұмабаев М. Педагогика. Marfu Press6 2024.
3. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту: педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін жазылған дисс. –А., 1993

БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДАҒЫ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР МЕН ІС-ШАРАЛАР

Сабиева Нұрсұлу Жақсыбекқызы
Тәрбиеші, «Zerek» бөбекжайы МКҚК,
E-mail: Nur_9.3@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақала «Zerek» бөбекжайындағы балалардың сөйлеу тілін дамытуға бағытталған тәрбиешінің жұмыстарын талдайды. Мақалада ойын технологиялары, сұрақ-жауап әдістері, көркем әдебиетпен жұмыс және инклюзивті тәсілдер сияқты әдіс-тәсілдердің қолданылуы сипатталады. Сондай-ақ, тақырыптық ертеңгіліктер, шығармашылық жобалар және ата-аналармен бірлескен іс-шаралар сияқты нақты іс-шараларға мысалдар келтіріледі. Мақала сөйлеу тілін дамытудағы заманауи әдістемелердің тиімділігін және олардың балалардың коммуникативтік дағдыларына әсерін бағалайды.

Кілтсөздер: сөйлеу тілі, мектепке дейінгі білім, тәрбиеші, ойын технологиялары, коммуникативтік дағдылар, инклюзивті тәсілдер.

Қазіргі цифрлық қоғам жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамыту өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Балалардың ерте жастан бастап сөйлеу тілін дұрыс қалыптастыруы олардың болашақтағы оқуына, қарым-қатынас дағдыларына және жалпы әлеуметтік дамуына тікелей әсер етеді.

Сол себепті, мектепке дейінгі білім беру жүйесінде балалардың сөйлеу тілін дамыту - тәрбиешілердің басты міндеттерінің бірі. Сөйлеу тілі баланың қоғаммен қарым-қатынас жасау құралы ретінде қызмет етіп, оның танымдық, әлеуметтік және эмоционалдық дамуына негіз болады. Қазақстан Республикасының «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты» бойынша, мектепке дейінгі ұйымдар балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға, сөздік қорын байытуға және сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға бағытталған кешенді жұмыстар жүргізуге міндетті [1, 5-6 б.]. Тәрбиеші ретінде балалардың сөйлеу тілін дамыту үшін заманауи әдіс-тәсілдерді, ойын технологияларын және шығармашылық іс-шараларды белсенді қолдандым. Бұл мақалада осы бағыттағы нақты жұмыстар мен олардың нәтижелері нақты мысалдармен сипатталады.

Сөйлеу тілін дамытуға бағытталған нақты әдіс-тәсілдерді қолдандым:

1. Ойын технологиялары: Ойын арқылы балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту маңызды рөл атқарды. Мысалы, біздің бөбекжайымызда «Ұлттық ойындар» тақырыбында көптеген қазақтың ұлттық ойындары ұйымдастырылды. Балалар «Бестемше» ойынын ойнап, құрдастарымен қарым-қатынасқа түсуді үйренді. Ойындар арқылы балалардың сөздік қорын арттыруға болады, өйткені олар жаңа сөздерді тиімді қолдануды үйренеді [2, 45 б.].

2. Сұрақ-жауап әдісі: Бұл әдіс балалардың байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамытуға бағытталды. Өзімнің тобымда «Менің отбасым» тақырыбында ұйымдастырылған іс-әрекет өткіздім, ол жерде балаларға «Отбасыңда кімдер бар?», «Олар не істейді?» деген және тағы басқа сұрақтар қою арқылы, толық сөйлемдермен жауап беруге дағдыландырдым. Бұл әдіс балалардың сөйлем құру қабілетін жақсартты [3, 72 б.].

3. Көркем әдебиетпен жұмыс: Бөбекжайымызда «Қыс мезгілі» тақырыбында Мұхтар Әуезовтің «Қар» әңгімесі оқылып, балалар әңгіменің мазмұнын талқылап, өз сөздерімен қайта айтып берді. Бұл әдіс сөздік қорын байытумен қатар, балалардың мәнерлеп сөйлеу дағдыларын дамытты [4, 19-20 б.].

4. Инклюзивті тәсілдер: Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу үшін логопедиялық жаттығулар қолдандым. Мысалы, бөбекжайымыздың логопеді «Р» және «Л» дыбыстарын дұрыс айтуға бағытталған артикуляциялық жаттығулар жүргізді. Бұл жұмыстар тобымдағы сөйлеу тілі кешеуілдеген балалардың сөйлеу кемшіліктерін түзетуге әсер етті [5, 88 б.].

5. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ): Сөйлеу тілін дамытуда интерактивті тақта, білім беру қосымшалары, аудио-кітаптар және дамытушы мультфильмдер белсенді

қолданылады. Бұл балалардың ақпаратты қабылдауын жеңілдетіп, қызығушылығын арттыруға көмектесті.

Сөйлеу тілін дамытуға бағытталған мынадай іс-шаралар ұйымдастырылды:

1. Тақырыптық ертеңгіліктер: Бөбекжайымызда «Тіл – байлығым» атты ертеңгілік өткізілді, онда балалар қазақ тілінің маңызы туралы тақпақтар оқып, шағын көріністер қойды. Іс-шараға бөбекжайымыздың әр тобынан балалар қатысып, олар мәнерлеп сөйлеу дағдыларын көрсетті [2, 47 б.].

2. Шығармашылық жобалар: «Ұлттық ойындар» жобасы аясында балалар «Асық ату» және «Бестемше» ойындарының ережелерін әңгімелеп, оларды топ алдында түсіндірді. Аталған ойындарға балалар қызығушылықпен қатысты [3, 75 б.].

3. Тіл дамыту сайыстары: «Жаңылтпаш патшалығы» сайысы ұйымдастырылды, онда балалар жаңылтпаштарды жатқа айтып, сөйлеу жылдамдығы мен анықтығын дамытты. Сайысқа қатысқан балалар жаңылтпаштарды сүрінбей айтып, дыбыстарды дұрыс әрі нақты айтуға үйренді [4, 22 б.].

4. Ата-аналармен бірлескен шаралар: Өзімнің тәрбиеленушілерімнің ата-аналарымен «Ертегі кеші» шарасын өткіздім, онда ата-аналар мен балалар бірге «Бауырсақ» ертегісін заманауи ерекше форматта сахналады [6]. Бұл шараға тобымдағы балалардың отбасылары қатысып, балалардың ересектермен қарым-қатынасын жақсартуға өз үлесін тигізді.

Бөбекжайымызда және өз тобымда балалардың сөйлеу тілін дамыту үшін ойын технологияларын, сұрақ-жауап әдістерін, көркем әдебиетпен жұмыс, инклюзивті тәсілдер және интерактивті технологияларды кеңінен қолдандым. Тақырыптық ертеңгіліктер, шығармашылық жобалар және ата-аналармен бірлескен іс-шаралар балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға және тілге деген қызығушылықтарын арттыруға ықпал етті.

Педагогтардың кәсіби біліктілігін арттыруға бағытталған семинарлар мен тренингтерге қатыстым. Алған білімімді заманауи әдіс-тәсілдерді, оның ішінде АКТ-ны белсенді қолдандым, балалардың тілдік дағдыларын кешенді түрде жетілдіруге тырыстым. Сөйлеу тілінің дамуы баланың жалпы дамуына, оның зияткерлік, эмоционалды және әлеуметтік қалыптасуына үлкен әсер етеді. Сондықтан, мектепке дейінгі білім беруде сөйлеу тілін дамытуға бағытталған жұмыстардың маңызы зор.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Астана, 2022.
2. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін: педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін жазылған дисс. –А., 1992
3. Струнина Е.М. Лексическое развитие дошкольников // В кн.: Развитие речи дошкольника. — М., 1990
4. Арушанова А.Г. Речь и речевое общение детей: формирование грамматического строя речи//Методическое пособие для воспитателей. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Мозаика-синтез, 2005.- 296 с
5. Александрова, Т. В. Практические задания по формированию грамматического строя у дошкольников : пособие для логопедов и воспитателей. — Санкт-Петербург : Детство-пресс, 2007. — 48 с. — Текст : непосредственный. 3.
6. Алексеева, М. М. Методика развития речи и обучение родному языку дошкольников : учебное пособие для студентов высших и средних учебных заведений / М. М. Алексеева, В. И.Яшина. — 3-е издание. — Москва : Академия, 2000. — 400 с. — Текст : непосредственный.

ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУЫ МЕН ИНТЕГРАЦИЯЛАУ

Сарсенова Л. Т.

«Шаңырақ» бөбекжайы КМҚК, Қарағанды қаласы

E-mail: liza1_1972@mail.Ru

Аңдатпа. Мақалада білім берудің цифрлық трансформациясы жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту және интеграциялау мәселесі қарастырылады. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін тиімді қалыптастыруға ықпал ететін заманауи тәсілдер, цифрлық құралдар талданады. Балалардың сөйлеу құзыреттерін кешенді дамыту үшін педагогтарды цифрлық технологияларды қолдануға дайындаудың маңыздылығы атап өтіледі.

Кілт сөздер. Сөйлеу дағдылары, мектеп жасына дейінгі балалар, цифрлық трансформация, цифрлық технологиялар, интеграция.

Қазіргі кезде, көптеген авторлар мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдысы жетілуінде артта қалу туындағанын айтуда. Балалардың сөйлеу дамуындағы ауытқулар (жалпы сөйлеу тілінің дамымауы) жиі анықталуда және бұл өсу тенденциясына ие. Кез келген бала үшін мектепке дейінгі шақта ең бастысы – толық келісілген мәлімдеме қалыптастыру (сұрақ қою, жауап беруі, түсіндіру, қарсы болу немесе келісу және т.б.), өйткені оның дамуының негіздері осы кезеңде қаланады [1].

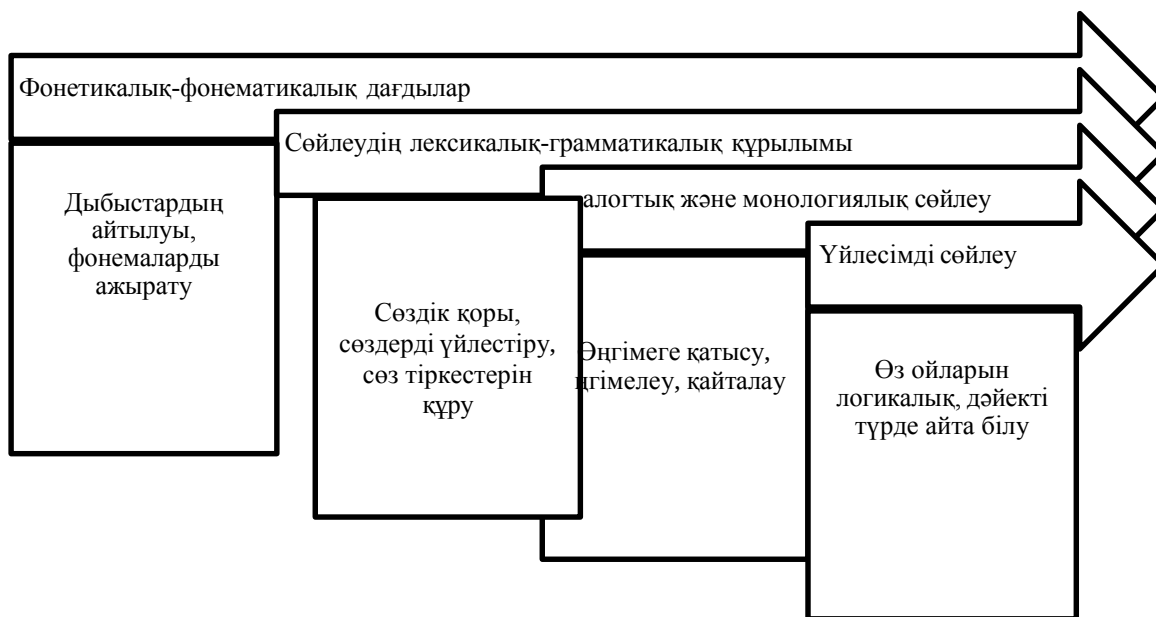
Ендеше мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдысын қалыптастыру басты міндет, өйткені тілдік құзырет білімді табысты игеруге, қоғамда тиімді қарым-қатынас пен бейімделуге негіз болады.

Кейінгі жылдары мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту мәселерін елімізде А.М. Ишанова, М.Ж. Сатканов, К.У. Темиров, Сатова А.К., Айдарбаева Д.Р. және т.б. қарастырған.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту Мектепке дейінгі білім беру мен оқытудың мемлекеттік стандартында [2] айқындалған негізгі бағыттардың бірі болып отыр. Сонымен қатар стандартта цифрлық технологияларға қатысты да мектепке дейінгі жастағы балаларға арналған мультимедиялық, цифрлық дидактикалық құралдарды пайдалану мен балалардың ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен таныстығы туралы айтылған. Осыған орай мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік құзыреттіліктерін қалыптастыруда цифрлық технологияларды пайдалану, оны білім беру процесіне тиімді және ойластырылған енгізу өзекті мәселе болып табылады. Себебі цифрлық технологиялар бала өмірінің алғашқы күндерінен бастап өзіне берілген қоршаған әлемге еніп отыр.

С.Н. Литвинованың пікірінше, цифрлық технологиялар барлық қызмет түрлерін түбегейлі өзгертеді. Балалар жасына арналған нормативтік дағдылармен қатар цифрлық қоғамға тән дағдылар (мысалы, интербелсенді ойыншықтарды пайдалану дағдысы) игеріледі. Сонымен қатар, әртүрлі цифрлық құрылғыларды, іздеу жүйелерін, қосымшалар мен гаджеттерді қолдану технологиялары қазіргі баланың өмірі мен қызметінің ажырамас бөлігі болып табылады. Қазіргі уақытта цифрландыру білім берудің барлық кезеңдерін қамтыды. Осыған орай Е.П. Сахарованың пікірінше, мектепке дейінгі білімге де еніп, соның негізінде дамушы заттық-кеңістіктік ортаны өзгерту арқылы мектепке дейінгі білім беруде инновациялық процесті енгізуге ықпал етіп отыр [3].

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдылары төмендегі суретте бейнеленген.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдылары

Сөйлеу дағдыларын интеграциялау, баланың әртүрлі іс-әрекеттеріне - танымдық, ойын, көркемдік, коммуникативтілік компоненттерін цифрлық және дәстүрлі құралдарды қолдана отырып қосуды қамтиды.

Мектепке дейінгі білім берудегі цифрлық трансформация келесі жолдармен көрінеді:

- цифрлық білім беру платформаларын кеңінен енгізу;
- сөйлеуді дамыту үшін интербелсенді қосымшаларды қолдану (логопедиялық ойындар, дыбыстық жаттықтырушылар);
- мультимедиялық технологияларды қолдану (аудиокітаптар, мультфильмдер, презентациялар);
- интербелсенді тақталармен, сенсорлық экрандармен ұйымдастырылған іс-әрекеттер өткізу;
- электрондық әдістемелік құралдар мен цифрлық ұйымдастырылған іс-әрекеттердің сценарийлерін енгізу.

Сөйлеу дағдыларын цифрлық ортаға интеграциялау әдістері мен формалары:

1. Ойын цифрлық технологиясы. Оқу ойындарын, қосымшаларды және электронды жаттықтырушыларды пайдалану балаларға көмектеседі: сөйлеудің дыбыстық мәдениетін үйрету; сөздік қорын кеңейту; грамматикалық жүйені дамыту.

2. Интербелсенді ертегілер мен мультимедиялық әңгімелер. Олар қиялды ынталандыруға, үйлесімді сөйлеуді дамытуға, сюжеттік-композициялық дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

3. Виртуалды экскурсиялар мен квесттер. Сөйлеу әрекетін шығармашылық және танымдық форматтарға біріктіру - балалар сипаттайды, түсіндіреді, пайымдайды.

4. Цифрлық шығармашылық элементтері бар жобалау қызметі. Мысалы, цифрлық құралдардың көмегімен ертегілер жасау, бейне жобаларға қатысу.

5. Дауыстық көмекшілерді және сөйлеуді тануды қолдану. Диалогтық сөйлеуді және дербес сөйлеу белсенділігін жаттықтыру үшін қолдану [4].

Цифрлық құралдар тірі байланысты алмастырмайды, тек оны толықтырады. Сондықтан сөйлеуді дамытудағы шешуші рөлді педагог болып табылады:

- цифрлық элементтермен сөйлеу жағдайларын жобалау;
- балалардың жасын ескере отырып, сапалы цифрлық ресурстарды таңдау;
- онлайн және офлайн ортада сөйлеу белсенділігін сақтау;
- сөйлеуді дамыту деңгейіне байланысты тәсілдерді саралау;
- дәстүрлі және цифрлық байланыс арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз ету.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдыларын дамытуда цифрлық технологияларды пайдаланудың мүмкіндіктеріне қарамастан, оның қауіптері де жоқ емес екенін естен шығармаған жөн:

- экрандағы мазмұнның көптігі кезінде тікелей байланысқа деген ынтаның төмендеуі;
- белсенді талқылаусыз медианы пассивті қабылдау кезінде сөздіктің тапшылығы;
- түзету қолдауының жетіспеушілігімен айтылу мәселелері.

Сондықтан бұл орайда дәстүрлі әдістерді алмастырмай, педагогикалық мағыналы интеграцияны құру маңызды екенін ұмытпаған абзал.

Цифрлық трансформация жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту және интеграциялау педагогтардан жоғары әдістемелік және цифрлық құзыреттілікті, заманауи технологияларды сөйлеу міндеттерімен үйлестіре білуді талап етеді. Педагог жанды өзара әрекеттесу мен цифрлық құралдар арасындағы тепе-теңдікті сақтай отырып, уақыт талаптары мен баланың жеке ерекшеліктеріне сәйкес келетін сапалы сөйлеу дамуына қол жеткізуі тиіс.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Сатова А.К., Айдарбаева Д.Р. Мектепке дейінгі жастағы жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалардың диалогтық сөйлеу тілін дамытуда театрландырылған ойындарды қолдану жолдары // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Специальная педагогика». – 2019. – Т. 59. – №4. – С. 70-75
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің м.а. 2016 жылғы 12 тамыздағы № 499 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2016 жылы 14 қыркүйекте № 14235
3. Трофимова Е. И., Развитие речи у детей дошкольного возраста в век цифровизации / Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2021. — № 49 (391). — С. 431-433. — URL: <https://moluch.ru/archive/391/86199/>
4. Бузни В.А., Абдураимова С.З., использование цифровых инструментов в обучении дошкольников // Проблемы современного педагогического образования. 2023. №81-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-tsifrovyyh-instrumentov-v-obuchenii-doshkolnikov>

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ТІЛ ДАМУЫ ҮДЕРІСІН ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕРІ

Саткалиева Н.С.

«Сандуғаш» бөбекжай-балабақшасы» КМҚК, Мақат ауданы, Атырау облысы

E-mail: satkalievan@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада заманауи цифрлық технологиялар және олардың мектеп жасына дейінгі балаларда сөйлеу мен тілді дамытудағы әлеуеті қарастырылады. Білім беру процесіне цифрлық құралдарды енгізу қажеттілігі негізделді, негізгі артықшылықтар мен тәуекелдер бөлінеді, сондай-ақ балалардың сөйлеу әрекетін дамыту үшін цифрлық ресурстарды пайдаланудың тиімді тәсілдері ұсынылады.

Кілт сөздер: мектепке дейінгі білім беру, цифрландыру, сөйлеуді дамыту, цифрлық технологиялар, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, білім беру ресурстары.

Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі ұйымда цифрлық қызметтер көрсету мектепке дейінгі тәрбиелеу және оқыту ұйымдары педагогтерінің цифрлық технологияларды меңгеру және қолдану дағдыларының болуын көздейді («Педагог» кәсіптік стандарты). Бұл олардың онлайн-кеңес беруді ендіру мүмкіндігіне толықтай қатысты. Алайда, отандық зерттеушілер цифрландырудың практикалық мәселелерін орта білім беру шеңберінде кеңінен жариялағанымен, мектепке дейінгі білім беруде дәстүрлі форматты жетілдіру мен трансформациялау қажеттілігін, оның білім беру процесі субъектілерінің психологиялық өзара іс-әрекет шарттарын ескере бермейді. Бұл фактіге қарамастан, жақын және алыс шетелдердің

ғалымдары мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс жасауда цифрлық технологияларды қолдану мүмкіндігіне көбірек көңіл бөлуде.

Мектепке дейінгі білім беруді цифрландыру білім беру процесіне ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) енгізуді білдіреді. Бұған электрондық платформаларды, білім беру қосымшаларын, интербелсенді тақталарды, мультимедиялық ресурстарды және басқа цифрлық құралдарды пайдалану кіреді. Цифрландырудың мақсаты - оқытуды қол жетімді, қызықты және тиімді ету.

Сонымен мектепке дейінгі білім беруде цифрлық технологиялар педагогикалық практиканың ажырамас элементіне айналып отырғанына көзіміз жетеді. Оларды сөйлеуді дамыту процесінде қолдану әсіресе өзекті-жас балаларды тәрбиелеу мен оқытудың негізгі бағыттарының бірі [1].

Мектепке дейінгі жастағы сөйлеуді дамыту баланың танымдық және әлеуметтік қалыптасуының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Л. С. Выготскийдің айтуынша, сөйлеу-ойлау құралы, ал толық сөйлеу дамуы сәтті әлеуметтенуді қамтамасыз етеді. Цифрландыру жағдайында дәстүрлі тәсілдерді қазіргі шындыққа бейімдеу қажеттілігі туындайды. Интербелсенді ойындар, оқу мультфильмдері, сөйлеу машиналары және мобильді қосымшалар сияқты цифрлық технологиялар қол жетімді әдістер мен материалдардың ауқымын кеңейте отырып, сөйлеуді дамытудың жаңа мүмкіндіктерін ашады.

Бүгінгі таңда педагогтарға сөйлеудің әртүрлі аспектілерін дамытуға бағытталған әртүрлі цифрлық ресурстар қол жетімді:

- Интербелсенді қосымшалар (мысалы, “дұрыс сөйле”, “сөйлеуді үйрен”): сөйлеудің дыбыстық мәдениетін қалыптастырады, сөздік қорын байытады.

- Білім беру платформалары: жеке және топтық ұйымдастырылған іс-әрекеттерді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

- Аудио және бейне мазмұны: қабылдауды, артикуляцияны және интонациялық экспрессивтілікті дамытады.

- Цифрлық ертегілер мен театрландыру: үйлесімді сөйлеуді, қиялды және коммуникативтік дағдыларды дамытуды ынталандырады.

Сөйлеуді дамытуды цифрландырудың артықшылықтары

1. Оқытуды даралау - бала материалды өз қарқынымен игере алады.

2. Мотивация және қатысу – жарқын визуалды және дыбыстық бейнелер оқуға деген қызығушылықты арттырады.

3. Әр түрлі мазмұнға қол жеткізу – педагог балалардың дайындық деңгейіне байланысты мазмұнды өзгерте алады.

4. Инклюзивтілік - цифрлық технологиялар тапсырмаларды олардың қажеттіліктеріне бейімдей отырып, ерекше балалармен жұмыс істеуге мүмкіндік береді [2].

Артықшылықтарға қарамастан, гаджеттерді шамадан тыс пайдалану жанды байланыс пен пассивтіліктің төмендеуіне әкелуі мүмкін. Дәстүрлі және цифрлық жұмыс формалары арасындағы тепе-теңдікті сақтау маңызды. Сонымен қатар, педагогтарды технологияларды дұрыс және педагогикалық тұрғыдан қолдануға үйрету қажет. Сонымен мәселе бойынша жасалған теориялық және әдістемелік тұрғыдан талдаудан кейін келесідей ұсыныстар беруге болады:

- Логопедтер мен әдіскерлердің қатысуымен цифрлық сөйлеу ойындарын дамыту.

- АКТ-құзыреттілік саласында педагогтердің біліктілігін арттыруды жүргізу.

- Цифрлық ресурстарды коммуникативтік ойындарға, театрландыруға, әңгімелеуге біріктіру.

- Балалардың сөйлеу дамуының электрондық портфолиосын құру.

Цифрландыру мектеп жасына дейінгі балаларда сөйлеуді дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер ашады, оқу процесіне икемділік, өзгергіштік және тиімділік береді. Алайда, баланың жеке ерекшеліктері мен сөйлеу дамуының мақсаттарына басшылыққа ала отырып цифрлық құралдарды педагогикалық тұрғыдан тиімді пайдалану маңызды шарт болып табылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Солдатова Г. У. Особенности использования цифровых технологий в семьях с детьми дошкольного и младшего школьного возраста // Национальный психологический журнал. 2019. Т. 4. № 4 (36). С. 12–27с.

2. Пустовойтова Ольга Васильевна, Шепилова Наталья Анатольевна, Яковлева Лариса Анатольевна, Курникова Дарья Павловна Готовность дошкольной образовательной организации к цифровой трансформации // Концепт. 2022. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gotovnost-doshkolnoy-obrazovatelnoy-organizatsii-k-tsifrovoy-transformatsii>

ЦИФРЛАНДИРУ ЖАҒДАЙЫНДА ДАҒДЫЛАРДЫ КІРІКТІРУ – МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУЫНЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Сейдахметова Калдыкул Абетайевна

Шымкент қаласы, білім басқармасының әдістемелік

орталығының әдіскері

E-mail: kaldycul7272@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада цифрландыру жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту үдерісіндегі дағдыларды кіріктірудің маңызы талданады. Инновациялық технологияларды тиімді қолдана отырып, тілдік қабілеттерді арттыру жолдары қарастырылады. Педагогтің кәсіби құзыреттілігі мен кіріктірілген тәсілдерді жүзеге асыру ерекшеліктері ашылады.

Кілт сөздер. Цифрландыру, кіріктіру, мектепке дейінгі тәрбие, тіл дамыту, цифрлық технология, инновациялық әдістер.

Цифрлық трансформация кезеңінде мектепке дейінгі білім беру ұйымдары жаңа мазмұнға ие болуда. ХХІ ғасырдың басты мақсаты – баланы тек оқыту емес, оны шығармашылыққа, сын тұрғысынан ойлауға, технологиялық ортада еркін әрекет етуге үйрету. Осы орайда тіл дамыту – баланың тұлғалық қалыптасуындағы басты бағыттардың бірі. Цифрландыру жағдайында тіл дамытуда қолданылатын әдістер мен құралдар да жаңартылып келеді. Енді тек дәстүрлі тәсілдермен шектелмей, заманауи мультимедиялық ресурстар мен цифрлық платформалар белсенді түрде қолданылуда. Сонымен қатар, түрлі білім беру салаларын кіріктіру арқылы баланың танымдық, коммуникативтік және әлеуметтік дағдылары бірге дамиды [1; 73 бет].

Қазіргі заман – ақпараттық технологиялардың дамыған, цифрлық құралдардың кеңінен қолданылатын кезеңі. Бұл үдеріс білім беру жүйесіне де жаңа серпін беріп, дәстүрлі оқыту әдістеріне балама ретінде заманауи тәсілдерді енгізуді талап етуде. Әсіресе мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда цифрландыру мен дағдыларды кіріктірудің маңызы арта түсуде.

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлға ретінде қалыптасуының іргетасы қаланатын маңызды кезең. Бұл кезеңде балалардың тілдік қорын байыту, байланыстырып сөйлеуге үйрету, ойын еркін жеткізе білуіне жағдай жасау педагогтің басты міндеттерінің бірі болып табылады. Осы ретте цифрлық технологиялар мен кіріктірілген дағдылар – сөйлеуді дамытуда тиімді құрал ретінде қолданысқа енуде. Цифрландыру – бұл ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) негізінде білім беру үдерістерін автоматтандыру, оңтайландыру және сандық құралдармен жетілдіру процесі. Ал дағдыларды кіріктіру – баланың бір мезгілде бірнеше қабілетін (тілдік, когнитивтік, әлеуметтік, шығармашылық т.б.) дамыту арқылы оқыту. Педагогикада мұндай тәсіл креативті ойлауды қалыптастырып қана қоймай, баланың тілдік дамуына да оң әсер етеді. Мысалы, интерактивті тақта, мультимедиялық презентациялар, бейне ертегілер, анимациялық тапсырмалар балалардың сөздік қорын арттырып, сөйлеуге деген қызығушылығын оятады [2; 47бет].

Цифрлық технологиялар мектеп жасына дейінгі балалар үшін ойын, көрнекілік, тыңдалым, сөйлеу сияқты әртүрлі әрекеттерді қызықты етіп жеткізуге мүмкіндік береді. Мысалы: Интерактивті тақталар мен планшеттер – дыбыстық тапсырмалар, сөйлем құрау, суретке қарай әңгімелеу т.б.; мультфильмдер – бейне арқылы оқиға құрылымын талдау, кейіпкерлерді сипаттау; Дыбыстық ойындар – фонематикалық есту қабілетін дамыту, сөздерді дұрыс айтуға үйрету.

Цифрлық контентті қолдану кезінде педагог баланың жас ерекшелігіне сай, тілдік тапсырмаларды ойын арқылы береді. Бұл әдіс баланы еркін сөйлеуге, өз ойын жеткізе білуге тәрбиелейді [3; 92бет].

Кіріктірілген оқыту – балалардың сөйлеу, ойлау, есту, көру және қолмен әрекет ету дағдыларын бір мезетте дамытуға мүмкіндік береді. Тілдік дамыту тапсырмаларын моторикамен, сурет салумен, музыкалық элементтермен байланыстыру – сөйлеу процесін жандандыра түседі. Мысалы, «QR-кодпен ертегі» әдісі арқылы бала ертегіні тыңдап, оның желісін суретке түсіреді, кейін өз сөзімен баяндап береді. Бұл тілдік, шығармашылық және логикалық ойлау дағдыларын қатар дамытады [4;56 бет]. Тағы бір мысал – «Сөз құрастыр» ойыны. Бұл ойын арқылы бала экранда берілген әріптерден сөз құрастырады, оны дауыстап оқып, мағынасын түсіндіреді. Мұндай әрекеттер сөйлеу мен сауаттылықтың бастапқы дағдыларын қалыптастыруда маңызды.

Цифрлық және кіріктірілген тәсілдердің аартықшылықтары

1. Баланың қызығушылығын оятады – визуалдық және дыбыстық мазмұн баланы тез баурап алады;

2. Белсенді әрекетке ынталандырады – бала тыңдайды, сөйлейді, суреттейді, қимылдайды;

3. Тілдік қорды молайтады – жаңа сөздермен танысады, сөйлем құруды үйренеді;

4. Ойлау мен шығармашылық қабілетті дамытады – оқиға желісін болжау, кейіпкерлерді сипаттау;

5. Жеке және топтық жұмыстарды үйлестіреді – балалар өзара пікірлесіп, ортақ шешімге келеді [5; 35-бет].

Цифрлық және кіріктірілген тәсілдердің тиімділігі педагогтің шығармашылығына, кәсіби біліктілігіне тікелей байланысты. Педагог:

тапсырмаларды баланың жасына сай таңдау керек;

сандық құралдармен жұмыс істеуді жетік меңгеруі тиіс;

тіл дамытуда сөз байлығын арттыратын мақсатты сұрақтар мен тапсырмалар беруі керек;

баланың жауаптарын жетелеу, ынталандыру әдістерін қолдануы қажет.

Сабақты жоспарлау кезінде педагог тілдік, зияткерлік, әлеуметтік және эмоционалдық дамуға ықпал ететін кіріктірілген әдіс-тәсілдерді біріктіріп қолданғаны жөн [6;66 бет].

Цифрландыру жағдайында дағдыларды кіріктіру – мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың қуатты құралы ретінде танылуда. Бұл әдіс балаларды тек сөзге үйретіп қана қоймай, олардың ойлауын, шығармашылығын, әлеуметтік бейімделуін де дамытуға мүмкіндік береді. Сондықтан педагогтер жаңа технологияларды тиімді игеріп, оларды оқытуда мақсатты қолдануы қажет. Цифрлық құралдар мектепке дейінгі балалардың тілдік құзыреттілігін дамытуда үлкен мүмкіндіктер ұсынады. «BilimLand», «Сауатты бала» «LearningApps», «Kahoot», «Balapan» платформаларындағы ресурстар баланың ойлау, тыңдау және сөйлеу қабілеттерін белсендіреді. Балалар интерактивті ортада белсенді әрекетке көшіп, тыңдағанды қайталау, сурет бойынша әңгіме құрау, логикалық ойындарды шешу арқылы жаңа сөздерді тез меңгереді. Бұл құралдар сөйлеуді дамыту іс-әрекеттерін қызықты етіп, баланың зейінін тұрақты ұстауға көмектеседі (7; 57-бет).

Дағдыларды кіріктіру (интеграция) – бұл оқу қызметінде бірден бірнеше білім саласын байланыстыра отырып, балада кешенді ойлау мен тілдік дамуды қамтамасыз ету тәсілі. Мысалы, «Сөйлеуді дамыту» мен «Қоршаған ортамен таныстыру», «Құрастыру» немесе «Музыка» салаларын біріктіріп ұйымдастыру – бала тілін жүйелі жетілдірудің тиімді жолы. Мысалы: «Менің үй жануарларым» тақырыбында өткізілетін кіріктірілген ұйымдастырылған іс-әрекетінде балалар жануарлардың аттарын атап қана қоймай, олар туралы сөйлемдер құрайды, дыбысын тыңдайды, санын анықтайды. Бұл — лексикалық қордың кеңеюімен қатар, грамматикалық құрылымды меңгеруге жол ашады [8; 91бет]. Кіріктіру баланың барлық даму саласын қамтиды:

сөйлеу (тілдік қарым-қатынас жасау),

таным (түсінік қалыптастыру),

эмоция (қызығушылық пен ерік-жігерді дамыту),

шығармашылық (ойын арқылы сөйлеу).

3. Цифрлық технологияларды кіріктірудің әдістемелік негіздері

Цифрлық технологияларды кіріктіре отырып қолдануда педагог үш негізгі талапты ескеруі тиіс:

1. Жас ерекшелігіне сәйкестік. Баланың жасына сай келмейтін күрделі құралдар кері әсер етеді.
2. Мазмұнның тәрбиелік мәні. Баланың дүниетанымын қалыптастыратын мазмұн қажет.
3. Қызығушылық пен мотивация. Цифрлық тапсырма ойын түрінде, балаға тартымды болуы керек.

Мысалы, «Quizlet» платформасында «Сурет пен сөзді сәйкестендір», «Сөзді естіп таңда», «Жұпты тап» секілді жаттығулар тілдік дамуға оң әсер етеді. Ал «Kahoot» арқылы балалар сұрақтарға жауап беріп, жарысу арқылы есте сақтау, сөзді дұрыс қолдану дағдыларын жетілдіреді [9;38бет].

4. Педагогтің рөлі мен кәсіби даярлығы

Цифрлық ортада әрекет ететін педагог цифрлық сауатты, икемді, әдістемелік тұрғыдан жан-жақты дайын болуы шарт. Ол тек технологияны меңгеріп қана қоймай, оны сабақ мақсатына сай дұрыс қолдана білуі қажет.

Педагог кіріктірілген іс-әрекеттерді жоспарлау барысында мына бағыттарды ескеруі керек: баланың жеке қабілетіне сай жұмыс түрлерін таңдау;

топтық, жеке, жұптық жұмыстарды үйлестіру;

цифрлық ресурстарды қадағалап отыру;

ата-аналармен ынтымақтастықты күшейту [10;46]бет.

5. Әдістемелік мысалдар Ұйымдастырылған іс-әрекеттің тақырыбы: «Менің сүйікті ертегім»

Кіріктірілетін салалар: Сөйлеуді дамыту мен Сурет салу, Музыка, Цифрлық ойын.

Қолданылған құралдар: Балаларға ертегі туралы бейнеролик көрсету (цифрлық экран). Басты кейіпкерлер туралы диалог (сөйлеу дағдысы). Музыка арқылы кейіпкердің көңіл-күйін сипаттау. «Сөз бен суретті сәйкестендір» (LearningApps тапсырмасы). Нәтиже: балалар жаңа сөздерді қолдана отырып, өз ертегісін айтып бере алды, сөйлем құру дағдысы артты, шығармашылық қабілеттері дамыды. Қорыта келгенде, цифрландыру жағдайында дағдыларды кіріктіру – мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың қуатты құралы. Цифрлық технологияларды мақсатты, жүйелі және кіріктірілген түрде қолдану баланың тілдік, коммуникативтік және әлеуметтік дамуын жеделдетеді. Педагог бұл үдерісте бағыттаушы, шабыттандырушы рөлін атқарады. Болашақ ұрпақтың саналы және сауатты болуына негіз – бүгінгі бала тілінің дұрыс дамуы екені сөзсіз.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Иманбеков М.М., Абылайхан С.М. Мектепке денінгі білім беру мен тәрбиелеудегі қазіргі педагогикалық технологиялар: оқу құралы. – Алматы: Иеш Бук баспасы, 2019. – 138 б.
2. Тихеева Е.И. Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста): пособие для воспитателей детских садов. - Издание 4-е. - М.: Издательство «Просвещение», 1972. – 108 с.
3. Маженова Р.Б. Болашақ тәрбиеші мамандарды мектепке дейінгі ұйымдарда жаңа педагогикалық технологияларды пайдалануға даярлау // Вестник КарГУ. - 2018. - №2(86). – Б. 121.
4. Атыманова К.Ж. Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік біліктерін қалыптастырудың педагогикалық шарттары: пед. ғыл. канд. ... дис. – Алматы, 2010. – 152 б.
5. Таубаева Ғ.З. Мектепалды дайындығында оқу-тәрбие үдерісінде балалар әдебиетін пайдалану: пед. ғыл. канд. ... дис. – Алматы, 2005. – 132 б.
6. Метербаева К.М. Қоршаған дүниемен таныстыру арқылы балалардың байланыстырып сөйлеуін қалыптастыру (5-7 жас): пед. ғыл. канд. дис. – Алматы, 2005. – 150 б.
7. Баймұратова Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту жөніндегі педагогикалық училищелердің педагогдері мен оқушыларына көмекші құрал. – Алматы, 1984. – 63 б.
8. Аверин С.А. Информационно-коммуникационная среда в современной дошкольной организации: преемственность, доступность, безопасность // Современное дошкольное образование. – 2014. – № 7 (49). – С. 50-53.
9. Литвинова С.Н. Цифровая трансформация образовательной среды дошкольной образовательной организации // Вестник ПСТГУ. Серия IV: Педагогика. Психология. – 2021. – Вып. 62. – С. 99-112.
10. Емельянова И.Д. Развитие речи детей дошкольного возраста в условиях цифровой трансформации. // Гуманитарные исследования Центральной России № 4 (29), 2023, С44-52

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ЧЕРЕЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТКАНЕВОГО КОНСТРУКТОРА ТЕХНОЛОГИИ «TEXTILE-FUN»

Суханова Елена Александровна
Воспитатель ГККП «Детский сад №4 «Арман»,
Степногорск, Казахстан
E-mail: suchanovalena@mail.ru

Аннотация. В статье рассматривается влияние применения тканевого конструктора технологии «Textile-Fun» на развитие социально-коммуникативных навыков у детей дошкольного возраста. Представлены теоретические основы проблемы, раскрыты особенности применения данной технологии в образовательном процессе, а также приведены результаты практической апробации.

Ключевые слова. Дошкольный возраст, социально-коммуникативные навыки, тканевый конструктор, технология Textile-Fun, развитие, игра.

Развитие социально-коммуникативных навыков у дошкольников является одной из приоритетных задач современного дошкольного образования, что обусловлено необходимостью успешной социализации ребенка в обществе. В последние годы в практике детских садов Казахстана все чаще применяются нетрадиционные технологии, направленные на развитие межличностного взаимодействия у детей [1, с. 12].

Учитывая современные педагогические требования и ориентируясь на развитие личности ребенка, особую актуальность приобретают инновационные образовательные технологии, направленные на формирование коммуникативной компетенции в игровой форме. Одной из таких технологий является тканевый конструктор «Textile-Fun» — гибкий инструмент, сочетающий в себе возможности для творчества, взаимодействия и развития речи.

Что такое технология «Textile-Fun»? Технология «Textile-Fun» представляет собой комплект мягких модулей из ткани, которые можно соединять между собой с помощью липучек, пуговиц, кнопок, завязок и других застежек. Эти модули имеют разные формы (фигуры, персонажи, животные, предметы обихода), что позволяет использовать их как в конструктивной, так и в сюжетно-ролевой игре. Данный вид конструктора позволяет детям совместно создавать предметы, персонажей и сцены, способствуя развитию навыков сотрудничества, диалога, разрешения конфликтов [2, с. 37]. Тактильная приятность, безопасность и доступность делают «Textile-Fun» особенно ценным для казахстанских дошкольных организаций, где в приоритете — создание комфортной, вариативной, развивающей среды, соответствующей возрастным и индивидуальным особенностям воспитанников [3].

Роль тканевого конструктора в развитии социально-коммуникативных навыков:

1. Сотрудничество и взаимодействие

Использование конструктора в коллективной работе способствует формированию у детей навыков:

- договариваться и слушать друг друга;
- распределять роли и принимать общие решения;
- соблюдать правила и нормы поведения в группе.

В ходе совместной деятельности дети учатся находить компромиссы и уважать мнение сверстников, что соответствует задачам нравственно-этического воспитания, отраженным в типовой программе дошкольного воспитания в Казахстане [4].

2. Развитие речи и речевого взаимодействия

Игра с текстильными элементами способствует:

- развитию словарного запаса;
- формированию связной монологической и диалогической речи;
- активизации речевого общения в парах и группах.

Педагоги Казахстана активно используют такие формы, как описание предмета, составление рассказа по картине, драматизация, что прекрасно сочетается с возможностями тканевого конструктора [5].

3. Формирование эмоционального интеллекта

Игра с персонажами и предметами стимулирует развитие эмоционально-ценностной сферы:

- понимание эмоций и чувств других людей;
- выражение собственного эмоционального состояния;
- развитие эмпатии, отзывчивости, сочувствия.

Для полиэтнического казахстанского общества с его ценностями взаимоуважения и мира такие качества особенно важны и подлежат воспитанию с раннего возраста [6].

4. Освоение социальных норм и моделей поведения

Через игровые сценарии дети осваивают:

- правила поведения в коллективе;
- культурные нормы общения;
- навыки вежливости, доброжелательности, саморегуляции.

Это особенно эффективно в форме сюжетно-ролевой игры, когда дети проигрывают жизненные ситуации: «в поликлинике», «в магазине», «в семье» и т.д.

Педагогические условия эффективного использования технологии в казахстанском ДО

Для успешного внедрения технологии «Textile-Fun» в образовательную практику детских садов Казахстана необходимо:

1. *Организация адаптивной предметно-пространственной среды* в соответствии с Государственными санитарными нормами и правилами РК [7].
2. *Интеграция в образовательные области*: коммуникация, творчество, познание, социальное развитие.
3. *Поддержка на государственном и методическом уровне*: включение в авторские программы и методические рекомендации для ДО.
4. *Повышение квалификации педагогов*: проведение тренингов, мастер-классов и обмен опытом.

Примеры форм работы с «Textile-Fun»

Вид деятельности	Пример	Развиваемые качества
Сюжетно-ролевая игра	«Больница», «Акимат», «Семья»	Вежливость, согласование действий, сопереживание
Драматизация казахских сказок	«Ер Төстік», «Алдар Көсе»	Языковая культура, взаимодействие, креативность
Конструирование	Модель юрты, аула, улицы	Командная работа, обсуждение, обогащение речи
Тематическая игра	«Национальные праздники» (Наурыз, День Победы)	Уважение традиций, коммуникативность, участие

Заключение. Использование тканевого конструктора «Textile-Fun» в дошкольных организациях Казахстана не только способствует социализации детей, но и соответствует современным требованиям образовательной политики страны. Эта технология органично вписывается в культурный контекст, позволяя адаптировать содержание игр под традиции, обычаи и ценности казахского народа. Через игру дети получают возможность развивать коммуникативную компетентность, эмоциональную отзывчивость и навыки социального взаимодействия — те качества, которые составляют фундамент успешного и гармоничного развития личности в условиях современного общества.

Список использованной литературы

1. Сулейменова Г.Т. Игровая деятельность как средство развития коммуникативных навыков у дошкольников // Вестник педагогических наук. – 2021. – №3 (45). – С. 11–15.
2. Иванова А.К., Каримова Л.Ш. Использование тканевых конструкторов в развивающем обучении // Образование и наука. – 2023. – Т. 25, №4. – С. 35–38.
3. Назарбаева С.А. Самопознание: духовно-нравственное образование в ДО. – Алматы: Білім, 2020.
4. Министерство просвещения РК. Типовая программа дошкольного воспитания и обучения (2022). – <https://nao.kz>
5. Джусупова А.К. Коммуникативное развитие дошкольников: теория и практика. – Нур-Султан: РИПКСО, 2022.
6. Алимova А.Б. Эмоциональное воспитание в полиэтнической среде ДОУ // Педагогика и психология. – 2021. – №2.
7. Санитарные правила «Санитарно-эпидемиологические требования к объектам образования» (РК, 2021) – <https://adilet.zan.kz>

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУДА ҚОЗҒАЛЫС ОЙЫНДАРЫН КІРІКТІРУ

Төлебай Ләзиз Әлішерұлы

Дене тәрбиесі нұсқаушысы, № 61 «Шолпан» балабақшасы, Астана, Қазақстан

E-mail: Laziz-boy@inbox.ru

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуда дене тәрбиесімен кіріктірілген қимыл-қозғалыс ойындарының маңыздылығы туралы айтылады. Сөйлеу тілі мен қозғалыс белсенділігі арасындағы өзара байланысты теориялық тұрғыдан сипаттап, тәжірибе арқылы сөйлеу тілін дамытудың жолдарын ұсынады. Зерттеу нәтижелері дене қозғалысына негізделген әдіс-тәсілдер арқылы балалардың тілдік және әлеуметтік бейімделу дағдыларын дамытуда тиімді екенін көрсетеді.

Кілт сөздер. Сөйлеу дағдысы, қимыл-қозғалыс, дене тәрбиесі, кіріктірілген оқыту, мектепке дейінгі тәрбие, тіл дамуы.

XXI ғасырда ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуына байланысты қазіргі балалардың өмірі елеулі өзгерістерге ұшырады. Техникалық құрылғылар дәстүрлі ойыншықтарды, конструкторларды, кітаптарды және шығармашылық құралдарды біртіндеп алмастырып, орын басып келеді. Ақпараттық технологияларды қолдану, бір жағынан, көру арқылы балалардың зейінін оңай аударып, олардың қызығушылығын тез оятады. Қазіргі таңда балалардың гаджеттермен танысуы тым ерте басталады. Өйткені гаджеттердің тартымды қасиеттері баланы толығымен өзіне баурап алып, толыққанды қарым-қатынасқа түсуден алшақтатып барады. Баланың сипап-сезу және сенсорлық әсерлерін шектеп жатыр. Себебі қазіргі заманның басты ерекшелігі-цифрландыру. Балалар ерте жастан цифрлық құралдарды меңгеруде, бұл, балалардың психикалық және физикалық денсаулығына кері әсер етіп жатыр. Бүгінгі цифрлық заманда ата-аналар өз балаларына әртүрлі құрылғыларды кең көлемде ұсынып, ал цифрлық құрылғылар ересектердің рөлін атқаруда, ал ата-аналар болса өз жұмыстарына уақыт бөлуге мүмкіндік алуда. Осы өзгерістер ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынастарға да теріс әсер етіп жатыр. Сонымен қатар цифрлық құралдар балалардың сөйлеу тілінің дамуына да өз зиянын тигізіп, бала тілінің кеш шығуына себепші.

Бала тілінің дамуы-оның тұлғалық қалыптасуының негізі болып табылады. Баланың тілі мен дене қозғалысы өзара тығыз байланыста дамиды. Бұл байланыс баланың когнитивтік, эмоциялық, әлеуметтік және сөйлеу әрекеттеріне тікелей әсер етеді. Педагогикалық тәжірибе мен ғылыми зерттеулерге сүйенсек, қозғалыс белсенділігі сөйлеу тілін дамытатын тиімді құрал болып саналады [1, 22-б.]. Сондықтан дене тәрбиесінен ұйымдастырылған іс-әрекеттерде қимыл мен сөйлеуді кіріктіре жүргізу-бала дамуына әсер ететін негізгі әдістердің бірі.

Қазіргі таңда мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілінің кеш шығуы, тежелуі және сөйлеу тілінің дамуындағы әртүрлі бұзылыстар көбейіп кетті. Бұған баланың цифрлық ортада көп отыруы, қимыл- қозғалыс көлемінің азаюы, тілдік қарым-қатынастың шектеулі болуы себеп. Осы мәселелердің алдын алу үшін сөйлеу әрекеті мен дене белсенділігін кіріктіру-баланың сөйлеу тілін табиғи жолмен дамытудың ұтымды жолы ретінде маңызды [2, 55-б.; 3, 64-б.].

Қимыл және сөйлеу әрекетінің кіріктірілуі нейropsychологиялық тұрғыда өзара байланысты. Қозғалыс-адамның ми қыртысында сөйлеуді басқаруға қатысатын аймақтарды белсендіреді [4, 18-б.]. Балалар қимыл-қозғалыс кезінде сөздік тапсырмаларды орындау арқылы ойлау, есте сақтау, сөйлеу және тыңдау дағдыларын бірге дамытады.

Тәжірибеде қолданылатын тиімді әдістер қатарына:

- *Тақпақтармен сүйемелденетін жаттығулар* (мысалы, «Оң қол, сол қол»);
- *Санамақ және жаңылтпаштар арқылы шеңберде ойнау* («Бес саусақ», «Айгөлек»);
- *Ұлттық ойындарды пайдалану* («Ханталапай», «Асық ату», «Қол күрес»);
- *Қимылды әндер* (музыкалық-ырғақты жаттығулар) жатады.

Мысалы, «Бестемше» ойыны кезінде балалар өзара бір-бірімен әрекетке түсіп, сөз арқылы өз ойларын білдіреді. Бұл сөйлеудің диалогтық түрін дамытады. Сонымен бірге балалардың көңіл-күйі көтеріледі, өз-өзіне сенімділігі артады, ал бұл сөйлеу тілінің дамуына өз үлесін қосады [5, 71-б.].

2024–2025 оқу жылында жүргізілген бақылау барысында қозғалыс ойындарын сөйлеу тілін дамытатын әдіс-тәсілдерді кіріктіріп өткізілген ұйымдастырылған іс-әрекеттерден кейін төмендегідей нәтижелер анықталды:

- Балалардың сөйлеу белсенділігі 34%-ға артты;
- Тыңдау, жауап беру, ойды еркін жеткізу дағдылары -29%-ға жақсарды;
- Сөйлеу тілі дамуы кешеуілдеген балалардың 23%-ында дыбыстар мен сөздерді дұрыс айтуы өсті;
- қимыл-қозғалыс ойындары арқылы өз ойын білдіруге тырысатын балалар саны 40%-ға артты.

Бұл көрсеткіштер қимыл арқылы сөйлеу тілін дамытуға болатындығынын педагогикалық тұрғыда дәлелдейді [6, 47-б.].

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуда қимыл-қозғалыс ойындарын кіріктіру-баланың табиғи дамуына сәйкес келетін, эмоциялық қызығушылығын арттыратын ұтымды тәсіл. Баланың тілі қозғалыс үстінде тез қалыптасады. Сондықтан дене тәрбиесінің ұйымдастырылған іс-әрекеттерінде тек физикалық қасиеттерді ғана емес, тілдік қарым-қатынасты дамыту ортасы ретінде қарастырылуы тиіс.

Мұндай тәсіл сөйлеу тілі дамуы кешеуілдеген балалармен жұмыс барысында да оң нәтиже беріп, олардың психоэмоциялық жай-күйін жақсартады, сөйлеуге деген ішкі мотивацияны күшейтеді. Болашақта дене тәрбиесі мен сөйлеуді кіріктіру бойынша әдістемелік кешендер дайындау-маңызды міндеттердің бірі

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. А.Ж.Мұхамеджанова, А.М.Жубандыкова. Мектеп жасына дейінгі балалардың дене тәрбиесінің теориясымен мен әдістемесі. Оқу құралы, Алматы-2018-344 б.
2. Малозёмова, И. И. Физическое воспитание дошкольников: теоретические и методические основы [Электронный ресурс] : учебное пособие для студентов педагогических вузов / И. И. Малозёмова ; Урал. гос. пед. ун-т. – Электрон. дан. – Екатеринбург : [б. и.], 2018. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM)
3. Жиенбаева С.Н., Бекмағамбетова Р.К. А.Ж.Сыздықбаева Мектепке дейінгі педагогика//Оқу құралы-Алматы, Альманах, 2018 – 269 бб
- 4.Төленова Ұ.Т. Балабақшадағы аралас топ балаларын ұлттық ойындар арқылы адамгершілікке тәрбиелеу: пед. ғыл. кан. автореф: 13.00.01. – Атырау, 2002. – 25 б.
- 5.Болғанбаев М. Қазақтың ұлттық спорт түрлері. - Алматы, 1985.
- 6.Сағындықов Е. Қазақтың ұлттық ойындары. - Алматы: Санат, 1996. - 176 б.

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ДАҒДЫЛАРДЫ КІРІКТІРУ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Түреғалиева Лаура Хайруллаевна

Қарауылкелді бөбекжай балабақшасы тәрбиешісі
Ақтөбе облысы, Байғанин ауданы, Қарауылкелді ауылы

Аңдатпа. Цифрлық дәуірде мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту педагогикалық үдерістің маңызды бағытына айналып отыр. Бұл мақалада цифрландыру жағдайында дағдыларды кіріктірудің тілдік дамуға ықпалы жан-жақты қарастырылған. Зерттеудің мақсаты – цифрлық ресурстар мен кіріктірілген дағдыларды пайдалана отырып, мектеп жасына дейінгі балалардың тілін тиімді дамыту жолдарын анықтау. Зерттеу барысында отандық және шетелдік ғылыми әдебиеттерге шолу, бақылау, сапалық талдау, эксперименттік әдістер қолданылды. Нәтижесінде цифрлық құралдармен қолдауға негізделген кіріктірілген әрекеттер – когнитивтік, тілдік, коммуникативтік дағдыларды дамытудың тиімді тәсілі екені дәлелденді. Сондай-ақ зерттеу барысында мультимедиялық құралдардың, ойындық технологиялардың, бейне-аудио ресурстардың қатысуы балалардың сөздік қорын байытып, тілдік белсенділікті арттыратыны байқалды. Мақалада мектепке дейінгі тәрбиешілерге арналған әдістемелік ұсынымдар келтірілген және цифрлық білім беру ортада тіл дамытудың инновациялық үлгілері сипатталған.

Кілт сөздер. Цифрландыру, мектеп жасына дейінгі балалар, тіл дамыту, дағдыларды кіріктіру, интеграция, цифрлық технология, мультимедиялық құралдар, ойындық әдістер, сөйлеу белсенділігі, әдістемелік тәсілдер.

Кіріспе. Қазақстанда білім беруді цифрландыру – мектепке дейінгі ұйымдарды да қамтитын кешенді мемлекеттік саясаттың бір бөлігі. Мектеп жасына дейінгі кезең – баланың сөйлеу тілінің негізі қаланатын ерекше маңызды даму сатысы. Бұл үдерісте тілдік, когнитивтік, моторлық және эмоционалдық дағдыларды өзара байланыстыру – баланың функционалдық дамуы үшін шешуші фактор. Цифрландыру жағдайында тіл дамытуды дәстүрлі әдістермен ғана емес, жаңа заманауи ресурстар арқылы жүргізудің маңыздылығы арта түсуде. Осыған байланысты дағдыларды кіріктіру – яғни бір уақытта бірнеше саланы (тіл, моторика, зейін, логика) бірлесіп дамыту – баланың тілін кешенді түрде жетілдірудің тиімді жолы ретінде қарастырылады.

Мақсаты – цифрлық құралдар арқылы жүзеге асырылатын кіріктірілген дағдылар негізінде мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту тәсілдерін анықтау.

Міндеттері:

- Тілдік дамудағы кіріктірілген тәсілдердің теориялық негіздерін зерделеу;
- Цифрлық технологияларды қолдану арқылы дағдыларды біріктірудің педагогикалық үлгілерін сипаттау;
- Мектепке дейінгі ұйым тәжірибесінде цифрлық-кіріктірілген әдістердің тиімділігін зерттеу.

Әдебиеттерге шолу. Тіл дамыту мәселесіне қатысты әлемдік және отандық педагогикада бірқатар іргелі зерттеулер жүргізілген. Л.С. Выготскийдің мәдени-тарихи теориясында баланың когнитивтік және тілдік дамуының өзара байланысы кеңінен сипатталады. Ж.Пиаже баланың ойлау әрекеті мен тілінің параллель дамуын атап өтеді.

Отандық ғалымдар – А.Бақрадинова, С.Н. Жиенбаева, А.Т. Сейтқалиева мектепке дейінгі тәрбие саласында сөйлеу мәдениетін қалыптастыру мен тілдік белсенділікті арттыруда ойын, шығармашылық, дидактикалық әдістердің маңыздылығын көрсетеді. Қазақстандық ғалым Г.А. Байденко цифрландыру аясында мультимедиялық құралдардың балалар тілін дамытудағы рөлін қарастырып, тиімді әдістемелер үлгілерін ұсынады. Шетелдік тәжірибеде (E. Whitebread, S. Neuman, C. Siraj-Blatchford) сандық ресурстар мен ерте оқытудың кіріктірілген тәсілдерін қолдану арқылы баланың танымдық және тілдік дамуына ықпал ету мәселелері жан-жақты талданады.

Жалпы шолу нәтижесінде дағдыларды кіріктірудің баланың толыққанды сөйлеуін қалыптастыруда негізгі құрал екені белгілі болды, ал цифрлық ресурстар оны жаңаша тәсілмен іске асыруға мүмкіндік береді.

Материалдар мен әдістер. Зерттеу әдістері:

- Ғылыми әдебиеттерге теориялық шолу және салыстырмалы талдау;
- Педагогикалық бақылау және сапалық талдау;
- Тәрбиешілер мен ата-аналарға арналған сауалнама;
- Мектепке дейінгі балалармен эксперименттік әрекеттер (3–5 жас аралығы).

Зерттеу базасы: Қарауылкелді бөбекжай балабақшасы.

Қатысушылар: 4 тәрбиеші, 38 бала, 26 ата-ана.

Цифрлық ресурстар: BilimLand мультимедиялық платформасы, «Balapan kids» бейнеқор, «Play and Learn» интерактивті ойындар жиынтығы.

Зерттеу нәтижелері

Сауалнама қорытындысы:

Көрсеткіш	Тәрбиешілер (%)	Ата-аналар (%)
Цифрлық ресурстарды қолдану тиімді деп санайды	100%	88%
Баланың сөздік қоры артқанын байқады	75%	73%
Кіріктірілген тапсырмалар бала қызығушылығын арттырады	92%	81%

Эксперимент нәтижелері:

- Балалардың сөздік қоры орта есеппен 27%-ға ұлғайды (2 айлық аралықта);
- Белсенді сөз тіркестерінің саны – 15-тен 34-ке дейін өсті;
- Мәтін мазмұнын түсіну мен қайта айту деңгейі – 58%-дан 81%-ға көтерілді.

Тиімді әдістер қатарына:

- Көру-сөйлеу ойындары;
- Қозғалыс және тіл бірлігі бар жаттығулар;
- Визуалды бейнелер негізінде әңгімелеу;
- Сюжеттік мультфильмге сүйене отырып диалог құру кірді.

Талдау және талқылау. Зерттеу барысында анықталғандай, цифрлық құралдармен бірге қолданылған кіріктірілген әдістер тіл дамуының негізгі компоненттеріне оң әсерін тигізеді. Когнитивтік және сөйлеу дағдылары, есту мен зейін, қозғалыс белсенділігі бір-бірімен өзара байланыста дамиды. Бұл тұжырымдар Выготский мен Whitebread ұсынған теориялармен сәйкес келеді.

Балалардың тіл белсенділігінің артуы тек жатталған сөздермен емес, қарым-қатынас жасауға деген ниетінің өсуімен ерекшеленді. Сонымен қатар, мультимедиялық мазмұн көрнекілік пен есту арқылы қабылдауды күшейтіп, сөйлеу мотивациясын арттырды.

Алайда кейбір қиындықтар да байқалды:

- Кейбір балаларда экран алдындағы шаршау белгілері байқалды;
- Ата-аналардың барлығы бірдей цифрлық ресурстарды пайдалануға дайын емес;
- Тәрбиешілер үшін арнайы әдістемелік нұсқаулықтардың жетіспеушілігі.

Қорытынды. Цифрландыру жағдайында дағдыларды кіріктіру – мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда тиімді әдіс екені зерттеу нәтижелерімен дәлелденді. Цифрлық ресурстар мен кіріктірілген әрекеттер арқылы бала тілінің, ойлау жүйесінің және коммуникативтік қабілеттерінің даму қарқыны артады. Қорытынды тұжырымдар:

- Кіріктірілген тәсілдер – тілдік дамудың жүйелі құралы;
- Цифрлық құралдар сөздік қорды байытуға, сөйлеу белсенділігін арттыруға ықпал етеді;
- Педагог мен ата-ананың бірлескен цифрлық-педагогикалық әрекеті тиімді нәтижеге қол жеткізеді.

Ұсыныстар:

- Балабақша тәрбиешілері үшін кіріктірілген цифрлық әдістер бойынша әдістемелік құралдар әзірлеу;
- Ата-аналармен бірлескен жұмыс формаларын ұйымдастыру;
- Сандық платформаларға бейімделген сөйлеу дамыту тапсырмаларының банкі құру.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. – М.: Педагогика, 1982.
2. Whitebread D. Developmental Psychology and Early Childhood Education. – London: SAGE Publications, 2012.
3. Neuman S.B., Roskos K. Multimedia and Literacy Development in Early Childhood. – Reading Research Quarterly, 2017.
4. OECD. Early Learning and Digital Resources. – Paris: OECD Publishing, 2020.
5. Siraj-Blatchford J. Supporting ICT in the Early Years. – Open University Press, 2015.
6. BilimLand.kz – мультимедиялық білім беру ресурсы. [Электронды ресурс]
7. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту. – Алматы, 1993. – 144 б.
8. Жиенбаева С.Н. , Адамова М.Е. , Жубандыкова А.М., Тезекова О.Т. Сәби шақтағы балалардың сөздік қорын дамытудың педагогикалық шарттары.// Gumilyov Journal of Pedagogy. 2025, №1 (150) ISSN: 3080-1710
9. Таубаева Ғ.З. Мектепалды дайындығында оқу-тәрбие үдерісінде балалар әдебиетін пайдалану: пед. ғыл. канд. ... дис. – Алматы, 2005. – 132 б.
10. Метербаева К.М. Қоршаған дүниемен таныстыру арқылы балалардың байланыстырып сөйлеуін қалыптастыру (5-7 жас): пед. ғыл. канд. дис. – Алматы, 2005. – 150 б.
11. Атыманова К.Ж. Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік біліктерін қалыптастырудың педагогикалық шарттары: пед. ғыл. канд. ... дис. – Алматы, 2010. – 152 б.

РАЗВИТИЕ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ И МОНОЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ В ПРОЦЕССЕ ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Тутешева Майра Жангалиевна

Воспитатель, Мини-центр при КГУ «средняя школа №9 имени А. Байтурсынулы
Республика Казахстан СКО г.Петропавловск
E-mail: tutesheva@list.ru

Аннотация. В статье рассматриваются особенности формирования диалогической и монологической речи у дошкольников посредством интерактивного обучения. Обоснована актуальность использования интерактивных методов в образовательном процессе. Представлены эффективные формы и приёмы речевого развития детей в условиях ДО.

Ключевые слова. Речь, диалог, монолог, интерактивное обучение, речевое развитие.

Развитие речи - одна из ключевых задач дошкольного образования. Именно в дошкольном возрасте закладываются основы коммуникации: умение слушать, отвечать, строить связные высказывания, выражать свои мысли. Особое значение в этом процессе приобретает интерактивное обучение, которое позволяет сделать развитие речи более живым, увлекательным и эффективным.

Диалогическая и монологическая речь: в чём разница? Диалогическая речь - это форма общения, при которой дети вступают в речевое взаимодействие: задают вопросы, отвечают, обсуждают. Диалогическая речь развивается в процессе общения с взрослыми и сверстниками и требует умения слушать, задавать вопросы, отвечать, соблюдать очередность реплик [1, с.26]. Монологическая речь - это развёрнутое высказывание, когда ребёнок последовательно излагает свои мысли: пересказывает, рассказывает, описывает. Монологическая речь, в свою очередь, требует умения выстраивать логически последовательные высказывания, использовать связующие слова, выражать собственную точку зрения [2, с.16]. Обе формы речи необходимы для успешного общения и дальнейшего обучения. Именно поэтому важно развивать их параллельно и в комплексе. Современные подходы в дошкольной педагогике акцентируют внимание на интерактивных формах взаимодействия, которые делают образовательный

процесс активным, личностно-значимым и мотивирующим для ребёнка. Именно интерактивное обучение создает условия для речевого самовыражения каждого ребёнка [3, с.24].

Интерактивное обучение предполагает активное включение ребёнка в процесс: он не просто слушает, а участвует, действует, говорит. Такие формы, как:

- сюжетно-ролевые игры (магазин, больница, парикмахерская и др.) -способствуют развитию диалога, побуждают к речевому взаимодействию.

- игры-драматизации (инсценировка сказок) - развивают как диалогическую, так и монологическую речь через пересказ, передачу реплик и интонации.

- обсуждения в кругу («Что было на прогулке», «Как прошёл день»), совместное сочинение рассказов, стимулируют детей к активной речевой деятельности.

- составление рассказов по картинкам, словесным опорам, коллективное сочинительство - развивает монологическую речь, фантазию и связность высказывания.

Во время диалога ребёнок учится слушать собеседника, учитывать его мнение, формулировать ответы. Монолог развивается через рассказывание сказок, описания предметов, пересказы событий и самостоятельные высказывания по теме. [4, с.31].

Приёмы и методы работы

1. Метод «вопрос - ответ» - помогает развить диалогическую речь: педагог задаёт наводящие вопросы, ребёнок учится давать полные ответы.

2. Картинный план - визуальные опоры помогают ребёнку выстроить связный монолог.

3. Театрализация - развивает оба вида речи, особенно при смене ролей.

4. Творческое рассказывание - ребёнок по картинке или по началу истории придумывает и рассказывает свою версию.

5. Совместное обсуждение - дети учатся выражать своё мнение, слушать других.

Развитие связной речи - одна из приоритетных задач в дошкольном образовании. В условиях современных образовательных требований особую актуальность приобретает использование интерактивных методов обучения, способствующих формированию как диалогической, так и монологической речи у детей. Интерактивные технологии создают условия для активного участия ребенка в процессе общения, побуждают его к высказыванию, обмену мнениями, формулированию собственных мыслей. Это способствует не только речевому, но и социальному, эмоциональному и когнитивному развитию дошкольников.

Взрослый - не просто слушатель, а активный участник речевого взаимодействия. Он задаёт тон, поощряет, направляет, корректирует речь детей. [5, с.19]. Очень важно использовать эмоционально окрашенную, выразительную речь и быть примером для подражания. Современные образовательные подходы делают акцент на интерактивные формы работы, где ребёнок становится активным участником общения, что особенно важно для развития как диалогической, так и монологической речи.

Интерактивное обучение в условиях дошкольного образования включает разнообразные формы взаимодействия: игры, театрализованные представления, дискуссии, совместное решение задач, использование ИКТ. Эти формы способствуют формированию речевых навыков в естественной и мотивирующей среде. Развитие диалогической и монологической речи у дошкольников возможно только в условиях активного, живого общения. Интерактивные методы обучения делают этот процесс увлекательным и естественным. [6, с.37].

Чем больше ребёнок общается, тем богаче его словарь, тем увереннее он себя чувствует в коммуникации, тем лучше подготовлен к школьному обучению.

Список использованной литературы

1. Поддьяков Н.Н. Развитие диалогической речи у детей дошкольного возраста. - М.: Педагогика, 1996.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь. - М.: Лабиринт, 2005.
3. Комарова Т.С., Яковлева Н.А. Речь, коммуникативные умения и общение детей дошкольного возраста. - М.: Мозаика-Синтез, 2014.
4. Бакраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту. – Алматы, 1993. – 144 б.
5. Баймұратова Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту жөніндегі педагогикалық училищелердің педагогдері мен оқушыларына көмекші құрал. – Алматы, 1984. – 63 б.

ИНТЕГРАЦИЯ СОДЕРЖАНИЯ РЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Ушабаева Гульмира Сериковна

воспитатель мини-центр при КГУ «Средняя школа № 9 имени Ахмета Байтурсынулы»
Республика Казахстан, Северо-Казахстанская область, г. Петропавловск,
E-mail: ushabaeva_gulmira@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются обучение как целенаправленный, систематический и планомерный процесс, при котором под руководством воспитателя дети овладевают определенным кругом речевых навыков и умений. Важнейшей формой организации обучения речи считаются специальные занятия, на которых мы ставим и целенаправленно решаем определенные задачи речевого развития детей. Занятия помогают реализовать возможности речевого развития в дошкольном детстве, самом благоприятном периоде для овладения языком. На занятиях, помимо воздействия воспитателя на речь детей, происходит взаимовлияние речи детей друг на друга. Обучение в коллективе повышает общий уровень их развития.

Ключевые слова. Дошкольный возраст, интеграция, условия речевого развития, обучение, ГОСО ДВО РК.

Введение. Дошкольный возраст – это период активного усвоения ребенком разговорного языка, становления и развития всех сторон речи: фонетической, лексической и грамматической. Полноценное овладение речью в дошкольном детстве является необходимым условием задач умственного, эстетического и нравственного воспитания детей. В дошкольном детстве процесс познания у ребёнка происходит эмоционально – практически путём во всех видах деятельности. Интеграция – одна из важнейших и перспективных методологических направлений становления современного образования. Интеграция означает объединение нескольких учебных предметов в один, в котором научные понятия связаны общим смыслом и методами преподавания. Таким образом, интеграция является одной из наиболее благоприятных форм развития речевых способностей детей дошкольного возраста.

Современное общество предъявляет высокие требования к коммуникативной деятельности личности. Меняются способы, средства и даже некоторые формулы этикета общения. Являясь сложной и многогранной деятельностью, общение требует специфических знаний и умений, которыми человек овладевает в процессе усвоения социального опыта. Высокий уровень коммуникативных умений выступает залогом успешной адаптации в любой социальной среде. Речь как ведущее средство общения сопровождает все виды деятельности ребенка. От качества речи, умения пользоваться ею в игре, во время совместной деятельности педагога и ребенка, при планировании и обсуждении рисунка, в наблюдении на прогулке, при обсуждении спектакля и т.д. зависит успешность деятельности ребенка, его принятие сверстниками авторитетное положение в детском сообществе. Проблема речевого развития детей дошкольного возраста на сегодняшний день очень актуальна, т. к. процент дошкольников с различными речевыми нарушениями остается стабильно высоким. Большинство детей, поступающих в школу, не владеют навыками связной речи в полном объеме. Ребенок – дошкольник, обладающий хорошей речью – явление очень редкое. Овладение родным языком является одним из важных приобретений ребенка в дошкольном детстве. В современном дошкольном образовании, определённых в Государственном общеобязательном стандарте дошкольного воспитания и обучения (ГОСО ДВО) речь рассматривается как одна из основ воспитания и обучения детей. Речь – это инструмент развития высших отделов психики. С развитием речи связано

формирование как личности в целом, так и во всех основных психических процессов. Обучение дошкольников родному языку должно стать одной из главных задач в подготовке детей к школе.

Условия речевого развития. Создание условий для развития речи детей в общении со взрослыми и сверстниками. Владение педагогом правильной литературной речью. Обеспечивают детям условий для овладения детьми грамматическим строем речи. Развитие у детей связной речи с учетом их возрастных особенностей. Развитие у детей понимание речи, упражняя детей в выполнении словесной инструкции. Формирование речевой деятельности представляет собой сложный процесс взаимодействия ребенка с окружающими людьми, осуществляемого с помощью материальных и языковых средств. Речь не возникает из самой природы ребенка, а формируется в процессе его существования в социальной среде. Ее возникновение и развитие вызывается потребностями общения, нуждами жизнедеятельности ребенка. Присутствие взрослого стимулирует употребление речи, они начинают говорить только в ситуации общения и только по требованию взрослого. Поэтому рекомендуем как можно больше и чаще разговаривать с детьми. Речевое общение в дошкольном возрасте осуществляется в разных видах деятельности: в игре, труде, бытовой, учебной деятельности и выступает как одна из сторон каждого вида. Поэтому очень важно уметь использовать для развития речи любую деятельность. Прежде всего, развитие речи происходит в контексте ведущей деятельности. Применительно к детям раннего возраста ведущей является предметная деятельность. Следовательно, в центре внимания педагогов должна быть организация общения с детьми в процессе деятельности с предметами.

В дошкольном возрасте большое значение в речевом развитии детей имеет игра. Ее характером определяются речевые функции, содержание и средства общения. Для речевого развития используются все виды игровой деятельности. В творческой ролевой игре, коммуникативной по своей природе, происходит дифференциация функций и форм речи. В ней совершенствуется диалогическая речь, возникает потребность в связной монологической речи. Ролевая игра способствует становлению и развитию регулирующей и планирующей функций речи. Подвижные игры оказывают влияние на обогащение словаря, воспитание звуковой культуры. Игры-драматизации способствуют развитию речевой активности, вкуса и интереса к художественному слову, выразительности речи, художественно-речевой деятельности.

Дидактические и настольно-печатные игры используются для решения всех задач речевого развития. Они закрепляют и уточняют словарь, навыки быстрого выбора наиболее подходящего слова, изменения и образования слов, упражняют в составлении связных высказываний, развивают объяснительную речь. Общение в быту помогает детям усвоить бытовой словарь, необходимый для их жизнедеятельности, развивает диалогическую речь, воспитывает культуру речевого поведения. Общение в процессе труда (бытовой, в природе, ручной) помогает обогатить содержание детских представлений и речи, пополняет словарь названиями орудий и предметов труда, трудовых действий, качеств, результатов труда. Большое влияние на речь детей оказывает общение со сверстниками, особенно начиная с 4–5-летнего возраста. В общении со сверстниками дети более активно используют речевые умения. Большее разнообразие коммуникативных задач, возникающих в деловых контактах детей, создает необходимость в более разнообразных речевых средствах. Полезно общение детей разного возраста.

Объединение с детьми более старшего возраста ставит малышей в благоприятные условия для восприятия речи и ее активизации: они активно подражают действиям и речи, усваивают новые слова, овладевают ролевой речью в играх, простейшими видами рассказов по картинкам, об игрушках. Таким образом, общение является ведущим средством развития речи. Его содержание и формы определяют содержание и уровень речи детей. Средством развития речи является культурная языковая среда. Подражая окружающим, дети перенимают не только все тонкости произношения, словоупотребления, построения фраз, но также и те несовершенства, и ошибки, которые встречаются в их речи. Поэтому к речи педагога предъявляются высокие требования: содержательность и одновременно точность, логичность; соответствие возрасту детей; лексическая, фонетическая, грамматическая, орфоэпическая правильность; образность; выразительность, эмоциональная насыщенность, богатство интонаций, неторопливость,

достаточная громкость; знание и соблюдение правил речевого этикета; соответствие слова воспитателя его делам.

Одним из основных средств речевого развития является обучение. Это – целенаправленный, систематический и планомерный процесс, при котором под руководством воспитателя дети овладевают определенным кругом речевых навыков и умений. Важнейшей формой организации обучения речи считаются специальные занятия, на которых мы ставим и целенаправленно решаем определенные задачи речевого развития детей. Занятия помогают реализовать возможности речевого развития в дошкольном детстве, самом благоприятном периоде для овладения языком. На занятиях, помимо воздействия воспитателя на речь детей, происходит взаимовлияние речи детей друг на друга. Обучение в коллективе повышает общий уровень их развития.

Список использованной литературы

1. Таубаева Г. З Использование детской литературы в учебно-воспитательном процессе: диссертация ... кандидата Педагогических наук: 13.00.07. - А., 2005 З.
2. Журнал "самопознание". № 2. 2012г с. 13. 4.
3. Ахметов Ш. Казахская детская литература. Алматы, Мектеп, 2009.
4. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан. — Астана: МОН РК, 2022.

БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДА ТӘРБИЕШІ МЕН КӨМЕКШІНІҢ БІРЛЕСКЕН ІС-ӘРЕКЕТІ

Досмұхаммедқызы Фариза

Әдіскер, «Spectrum» халықаралық балабақшасы, Астана қ.

E-mail: kuzenbayevafariza@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақалада баланың сөйлеу тілін дамытудағы тәрбиеші мен тәрбиешінің көмекшісі арасындағы бірлескен жұмыс мазмұны қарастырылады. Мектепке дейінгі ұйымдарда баланың тілін дамыту жүйелі түрде жүргізілуі тиіс және бұл үдерісте тәрбиешінің кәсіби шеберлігімен қатар, көмекшінің күнделікті қарым-қатынастағы қолдауы ерекше орын алады. Мақалада баланың тілін дамытудағы бірлескен әрекетінің мазмұндық сипаттамасы ашып көрсетілген. Күнделікті қарым-қатынас үлгілерін, ойын және танымдық іс-әрекеттерді ұйымдастырудағы рөлдерді және оның мүмкіндіктері нақты мысалдармен, дәйекті дәлелдермен баяндалған.

Кілт сөздер. Тіл дамыту, тәрбиеші, тәрбиеші көмекшісі, сөйлеу қабілеті, мектепке дейінгі ұйым, бірлескен жұмыс, қарым-қатынас, ойын, әдістеме

Мектепке дейінгі жаста тіл - баланың басты қарым-қатынас құралы. Баланың тілі отбасыда бастау алып, балабақшада жүйелі түрде дамиды. Бұл үдерісте тәрбиеші мен көмекшінің ынтымақтастығы аса маңызды. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандартында» тәрбие мен оқыту үдерісіне барлық қызметкерлердің (тәрбиеші, педагогтің көмекшісі және т.б.) қатысуы педагогикалық бірлікте жүзеге асырылады. Бұл баланың тілдік, әлеуметтік, эмоционалдық дамуына жағымды орта құруды көздейді - деп атап көрсетілген [1]. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасында «Коммуникативтік дағдыларды дамыту» бөлімінен: «Сөйлеу тілін дамытуда барлық педагогикалық қызметкерлер күн тәртібінің әр сәтін тілдік дамуға бағыттап, өзара әрекеттесуі керек. Бұл жұмыс тек арнайы ұйымдастырылған іс-әрекетте емес, күнделікті өмір сәттерінде де жалғасуы қажет»-делінген [2].

Тәрбиешінің лауазымдық нұсқаулығында: «Тәрбиеші балалардың тілін дамыту үшін көмекшісімен бірге әртүрлі ойын, сөйлеу, шығармашылық іс-әрекеттерді жоспарлап, жүзеге асырады. Тәрбиеші көмекшісі балаға сөйлеуде үлгі болуға, күнделікті қатынаста тілдік қарым-қатынасты дамытуға міндетті. Тәрбиешімен бірлесе отырып, сөйлеу тіліне жағымды орта құруға

жауапты» - деп белгіленген. Бұл дәйексөздер тәрбиеші мен көмекшінің сөйлеу тілін дамытудағы серіктестігі нормативтік деңгейде негізделгенін көрсетеді [3]. Осыған орай, тәрбиеші мен күтушінің (тәрбиешінің көмекшісі) баланың сөйлеу тілін дамытудағы бірлескен әрекетінің мазмұндық сипаттамасына тоқталамыз. Ол үшін *біріншіден*, алдымен педагогикалық өзара байланыс негізінде орта құрып алу керек. Тәрбиеші оқу қызметтерін жоспарлап, тілдік тапсырмаларды (ертегі оқу, сұрақ-жауап, рөлдік ойындар) ұйымдастырады. Көмекші күнделікті тұрмыстық сәттерде (таңертеңгі қабылдау, тамақтану, киіну, серуендеу кезінде) баламен қарым-қатынасты қолдап, сөздік қорын кеңейтуге ықпал етеді. Екеуі үнемі келісімде жұмыс істеп, тәрбие барысында бірін-бірі толықтырады.

Екіншіден, тілдік ортаны бірлесіп ұйымдастыруға басымдық беру керек. Балаларға бағытталған сөйлеу үлгісі бірізді және бай болу керек (тәрбиеші мен көмекші бірдей сөздер мен терминдерді қолданады). Күн сайын бір тақырыпта сөйлеу ортасы құрылады: мысалы, «Жемістер» тақырыбында көмекші де баламен сол сөздермен сөйлесіп, жаңа сөздерді қайталап отырады.

Үшіншіден, бірлескен ойын әрекеті арқылы сөйлеу дағдыларын дамытуға үнемі көңіл бөліп отыру керек. Тәрбиеші сөйлеуге бағытталған ойындар (сюжеттік-рөлдік, дидактикалық, қозғалыс ойындары) ұйымдастырады. Көмекші ойын барысында кейіпкерлердің рөлін орындап, баламен диалог құрып, тілдік белсенділікті арттырады. Бірігіп ойынды тіл дамыту құралы ретінде пайдаланады.

Төртіншіден, жаңа сөздерді меңгерту мен бекітудегі екі жақты өздерінің рөлдеріне мән беру қажет. Тәрбиеші жаңа сөзді таныстырады, түсіндіреді. Көмекші сол сөздерді тұрмыстық жағдайларда (киіндіргенде, тамақтандырғанда) қайталап, балаларға қолдану мүмкіндігін береді. Бұл бірлескен жұмыс сөздік қордың ұзақ мерзімді сақталуына мүмкіндік береді. Екі тараптан да сөйлеуді ынталандырушы жағдайларды жасап отыру керек. Балаларға сұрақ қою, жауаптарын қолдау, толық сөйлеуге итермелеу тәрбиеші мен көмекшінің де міндеті. Мысалы, бала бір нәрсені ыммен көрсетсе, көмекші: «Сен маған не айтқың келіп тұр? Айтшы, бұл не?» деп сөйлеуге ынталандырады.

Бесіншіден, бірлескен жоспарлау және кері байланыс жасаудағы іс-әрекеттің маңызы зор. Апта сайын тәрбиеші мен көмекші бірге отыра отырып, тіл дамытуға қатысты жағдайларды, ойындарды, сөздік материалдарды жоспарлайды. Күн соңында қай бала сөйледі, кім қиналды - талқылап, келесі күнге ұсыныстар жасайды.

Тәрбиеші мен көмекшінің әрекеті - бірін-бірі толықтыратын тұтас жүйе. Олар сөйлесу ортасын бірге жасап, әр балаға тіл арқылы өз ойын жеткізуге мүмкіндік беретін орта қалыптастырады. Бұл әрекеттердің табысты болуы олардың өзара түсінігіне, тілдік модельдерді қолданудағы бірізділігіне және кәсіби ынтымақтастығына тікелей байланысты [4].

Күнделікті тұрмыстық жағдайда сөйлеу тілін дамытудағы тәрбиеші мен көмекшінің бірлескен іс-әрекетінің тәжірибелік мүмкіндіктерін атап өтеміз. Күнделікті тұрмыстық жағдай - бала үшін ең табиғи, шынайы тілдік орта. Бұл ортада тәрбиеші мен көмекші белсенді қатысып, сөйлеуге ынталандыратын әрекеттер арқылы баланың тілін дамытуға мол мүмкіндік жасай алады. Осы *мүмкіндіктерді* нақты мысалдармен сипаттап көрсетейік.

1. Таңертеңгі қабылдау сәтіндегі мүмкіндік. Баланың көңіл-күйін, денсаулығын сұрай отырып, диалогтық қарым-қатынас құру. Мысалы: «Қайырлы таң! Қандай ойыншық әкелдің? Бүгін өзіңді қалай сезініп тұрсың?». Көмекші бұл сәтте баланың жауабын толықтырып, нақтылау сұрақтар қойып, сөйлеуге итермелейді.

2. Киіну және жуыну сәттеріндегі мүмкіндік. Зат атаулары, әрекет сөздері арқылы сөздік қорды кеңейту. Мысалы: «Қолыңды сабындап жү», «Алдымен көйлегіңді киеміз, сосын етігіңді», «Бұл-үлкен, бұл-кішкентай шұлық». Тәрбиеші мен көмекші бұл әрекеттерді сөзбен сипаттап, баланы қайталап айтуға баулиды.

3. Тамақтану сәтіндегі мүмкіндік. Сөйлеу жағдаяты мен әдептілік сөздерін қолдану. Мысалы: «Ас дәмді ме?», «Сүт жылы ма, суық па?», «Рахмет айт», «Өзіңе өзің нан ал». Астан кейін ас қайыру немесе бата беру. Көмекші балаларға қарапайым сөйлемдер арқылы өз ойын айтуға мүмкіндік береді.

4. Серуен кезіндегі мүмкіндік. қоршаған орта мен табиғат құбылыстары жайлы сөйлесу. Мысалы: «Бұлттар қандай?», аппақ мамықтай, қою бұлттар, ақша бұлттар т.б. «Жапырақ неге сары түсті?», «Кім құстың дауысын естіді?» Тәрбиеші мен көмекші балалармен бірге байқау, сипаттау, сұрақ-жауап тәсілін қолданады.

5. Ұйықтар алдындағы тыныштық сәтіндегі мүмкіндік: Сюжеттік сурет не әңгіме бойынша қысқаша пікір айтуға жағдай жасау. Мысалы: «Қандай ертегі ұнады?», «Бүгін не істедің?», «Кіммен ойнадың?» Бұл сәтте көмекші баланың жауабын күтіп, сөзін бөліп тастамай, сөйлеуіне толық мүмкіндік береді. Тәрбиеші мен көмекші рөлдерді бөліседі, тәрбиеші жаңа сөздерді таныстырады, тілдік тапсырма береді. Көмекші сол сөздерді күнделікті тұрмыстық жағдайда қайталап, бекіту жұмысын жүргізеді. Бұл баланың белсенді сөздік қорын байытады, диалог құру дағдыларын жетілдіреді. Сөйлеуге ынталандыратын тілдік орта құруға жағдай жасалады. Тәрбиеші мен көмекшінің рөлін нақтылау және жүйелі жоспар құрылады. Сөйлеуді дамыту әдістерін (ойын, сұрақ-жауап, көркем әдебиет) бірге қолдануда тиімді болады. Баланың сөйлеу тілін дамытуда тәрбиеші мен көмекшінің бірлескен әрекетіне арналған әдістемелік бағыттағы жоспардың үлгісін ұсынамыз [5]. Бірлескен іс-әрекетті жоспарлау үлгісі.

Апталық тақырып: "Менің ойыншықтарым"

Күн	Іс-әрекет кезеңі	Тәрбиешінің рөлі	Көмекшінің рөлі
Дүйсенбі	Таңертеңгі қабылдау	Баламен сұхбат: "Қандай ойыншық әкелдің?"	Баланың жауабын тыңдап, нақтылау сұрақтарын қояды
Сейсенбі	Сюжеттік-рөлдік ойын	"Ойыншық дүкені" ойынын ұйымдастырады	Сатып алушы не сатушы рөлінде сөйлесу үлгісін береді
Сәрсенбі	Кітап оқу сәті	"Қонжықтың үйі" ертегісін оқиды, сұрақ қояды	Балалармен бірге талқылап, сөйлемдер құрауға көмектеседі
Бейсенбі	Ашық ауадағы ойын	"Ойыншықты сипатта" тапсырмасын береді	Сөздерді қайталап, сөйлем үлгілерін айтқызып отырады
Жұма	Қорытынды әңгіме	"Апта бойы қандай ойыншықтармен ойнадың?" сұхбатын өткізеді	Балалардың жауаптарын қолдап, толық сөйлеуге жетелейді

Бірлескен іс - әрекетке байланысты *әдістемелік кеңестер*: Тәрбиешіні топ көмекшісімен қарым-қатынасы қандай болуы керек? Сіздің көмекшіңіз сізге дене мүшеңіз сияқты сізге жақын болуы қажет. Екеуіңіз бірдей ойлап, бірдей шешім қабылдайтын болсаңыздар тобыңызда мамыражай тамаша атмосфера қалыптастырасыздар. Екеуіңіздің қарым-қатынасыңыз балаларға беріп отырған тәрбиеңізге тікелей әсер ететінін есте сақтаңыз. Көмекшіңізбен алғашқы күннен жақын танысып, оның қызығушылықтары мен ерекшеліктерін байқаңыз. Топта жасалуы керек міндеттерін алғашқы күнінен балабақша медбикесімен бірге толық түсіндіріңіз. Ең бірінші кезекте балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету керектігін үйретіңіз. Балалармен қарым-қатынасын жақсылап бақылаңыз. Балаларға деген жауапкершілігі мен оларды жақсы көріп тұрғанын, жалпы жұмысты атқаруын толық бақылап, әдіскермен бөлісіңіз, ескертулеріңізді ақылдасып барып айтыңыз. Әр баланың киімі мен жеке заттарын таныстырыңыз. Көмекшіге сеніммен қараңыз. Бірақ әрбір тапсырған істі өзіңіз отырыңыз. Керек болған жағдайда көмекшіге қолдау көрсетіңіз. Тобыңыздың ата-аналарымен көмекшіңізді таныстырыңыз. Балалармен жақсы қарым-қатынасын, жеке ойындарын реті келгенде ата-аналарға айтып отырыңыз. Жауапты жұмыстары дұрыс не уақытында жасалмай жатса, сіз басқа тәсілмен түсіндіріңіз. Барлық іс- шараны көмекші екеуіңіз бірге отырып жоспарлаңыз. Көмекшіңіздің қызығушылығына қарай жұмыстар берсеңіз қызыға жасайды. Сіздің көмекшіңіз де болашақ тәрбиеші болатынын ескеріп, оны үнемі демеп жүріңіз [5].

Балаларға деген әрбір жаңа сөзді қолдану үшін тәрбиеші мен көмекші бірдей лексиканы қолдануы керек. *Күтуші тек көмекші тұлға емес*, ол да қарым-қатынасқа қатысушы. Сондықтан оның сөйлеу мәдениеті мен тіл байлығына мән беру маңызды. Күн тәртібіндегі табиғи сәттерді (тамақтану, серуен, киіну) тілдік байланысқа пайдалану - маңызды сөйлеу ортасы. Балалардың сөйлеу белсенділігі туралы бақылау парағы жүргізілсе (кім сөйледі, не айтты), оны бірге талдау пайдалы.

Сөйлеу тілі дамуының маңыздылығы сол сөйлеу - танымдық, әлеуметтік, эмоционалдық дамудың негізі. Ерте кезеңде тілдің толық дамуы баланың болашақ оқуына, әлеуметтік бейімделуіне әсер етеді. Тәрбиеші мен көмекшінің рөлі бойынша тәрбиеші - оқу-тәрбие үдерісін жүйелейтін маман. Ал көмекші - күнделікті тұрмыстық ортада, бейресми қарым-қатынаста баламен тығыз байланыста болатын тұлға. Екеуінің үйлесімді жұмысы сөйлеу ортасын құруда маңызды. Сондықтан, бірлескен іс-әрекетте тәрбиеші мен көмекші бірігіп ұйымдастырылған сөйлеу дамыту жаттығулары, рөлдік және сюжеттік ойындар, күн тәртібіндегі қарым-қатынас сәттерін пайдалану (тамақтану, серуен, жуыну уақыты т.б.) кітап оқу, ертегі айту, сұрақ-жауап әдістерін қолдануда өз рөлдерін дұрыс атқаруға міндетті. Көмекші күнделікті қатынаста дұрыс, бай тілмен сөйлеуі тиіс, баланың жауаптарына мән беруі, сұрақ қою арқылы белсенділігін арттыруы қажет. Тәрбиеші мен көмекші апта сайынғы жоспар шеңберінде сөйлесу бағытындағы міндеттерді бөлісіп, бірге талдау жүргізіп отыруы керек. Кездескен қиындықтар мен оны шешу жолдарын да атап өтетін болсақ; коммуникациялық олқылықтар, көмекшінің біліктілігінің төмендігі т.б. Оны шешуде ұжымдық оқыту семинарлары, тренингтер арқылы бірлестікті нығайту ұсынылады [5].

Ойымызды қорыта келе, баланың сөйлеу тілін дамыту-мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың басты бағыттарының бірі. Бұл үдерістің тиімділігі тек тәрбиешінің кәсіби шеберлігіне ғана емес, сонымен қатар оның көмекшісімен бірлескен іс-әрекетіне тікелей байланысты. Бала тілі тәрбиеші мен көмекшінің бірлескен күш-жігерімен ғана табысты дамиды. Ұйымдасқан, үздіксіз қарым-қатынас, жүйелі сөйлеу жаттығулары, тәрбиелік ортаның байлығы - негізгі алғышарттар болып табылады. Тәрбиеші мен көмекші сөйлеу тілін дамытуда өзара бірлесіп әрекет еткен жағдайда ғана баланың тілдік дамуына қолайлы орта қалыптасады. Олар бірлесе отырып күнделікті өмірлік жағдаяттарды, ойындарды, көркем әдебиет пен тіл дамыту әдістерін тиімді пайдаланып, баланың белсенді сөйлеуін ынталандырады. Бұл үшін нормативтік құжаттарда белгіленген міндеттер мен рөлдер нақты сақталып, кәсіби ынтымақтастық жолға қойылуы қажет. Сөйлеу тілін дамытуда біртұтас педагогикалық ұжым қызметі - баланың толыққанды коммуникативтік дамуының негізі болып табылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Үкіметінің №499 қаулысы. Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана: 2022.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы, ҚР Білім Министрінің 2022.10.14 № 422 бұйрығы.
3. «Баланың тілін дамытуда кешенді тәсілдерді қолдану жолдары» әдіскерлер мен педагогтерге арналған әдістемелік ұсынымдар – Астана, 2024 ж. – 42 бет.
4. Виноградова Н.А., Микляева Н.В., «Методическая работа в дошкольном образовательном учреждении», ИНФРА-М, Москва, 2023, – 219 стр.
5. Досмухаммедқызы Ф. Балабқша. GUIDE. Тәрбиешілер мен әдіскерлерге нұсқаулық. Алматы. «Шабыт». 2022. – 192 б.

МУЗЫКАЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАР АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ

Хуанар Сандыгул

Дене тәрбиесі нұсқаушысы, «Алпамыс» бөбекжай-балабақшасы, Жетісу облысы,
Көксу ауданы, Балпық би ауылы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада сөйлеу тілі кешеуілдеген балалармен музыкалық ырғаққа негізделген қимыл қозғалыс жаттығуларының ықпалы қарастырылады. Музыка мен қимылдың үйлесуі арқылы балада дыбыстық есту, сөйлеу қарқыны, тыныс алу мен сөз мәнері қалыптасатыны дәлелденеді. Музыкалық сергіту, би элементтері және тақпаққа сүйенген қимыл жаттығуларын жүйелі қолдану арқылы балалардың тіл белсенділігін арттыру тәжірибесімен бөліседі.

Кілт сөздер. Сөйлеу тілі, музыка, ырғақ, қимыл, би, тілдік қарым-қатынас

Баланың жан-жақты дамуында сөйлеу тілінің қалыптасуы ерекше орын алады. Сөйлеу тілі тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар баланың танымдық, әлеуметтік және эмоционалды дамуының негізі болып табылады.

Мектепке дейінгі жас - сөйлеу тілінің қарқынды дамиды кезеңі, сондықтан осы уақытта балаларға жан-жақты қолдау көрсету маңызды. Осы тұрғыда, музыкалық қимылдар сөйлеу тілін дамытудың бірегей әрі тиімді құралы ретінде қарастырылады, өйткені олар физикалық белсенділік пен шығармашылықты біріктіреді. Мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тіліне әсер ететін маңызды құралдардың бірі-ырғақ пен қимылдың үйлесімі. Музыкалық ырғақ - баланың сөйлеу ырғағын, дыбыстау дағдысын, тыныс алуын табиғи түрде қалыптастырушы күш. Ғалым Ю.Шевчук: «Бала сөйлеуді үйренбейді, ол оны сезіну арқылы меңгереді. Музыка сол сезінуді ашады» дейді [1, 23-б.].

Музыкалық қимылдар арқылы балалар дыбыстарды, сөздерді және интонацияларды қайталайды. Балалар педагогтың қимылдарын қайталай отырып, сөйлеу үлгілерін де бейсаналы түрде меңгереді.

Музыкалық жаттығулар үш бағытта ұйымдастырылды:

1. *Ырғақты тақпақтар жаттығулары:* балалар қысқа тақпақтарды музыка ырғағына ілесе отырып қайталап айтады;

2. *Қимылды би:* ырғақ пен дене қимылы сөздің мағынасына сай келіп, баланың сөзге эмоциялық реакциясын арттырады;

3. *Музыкалық ойындар:* «Сөзді тап», «Қимылға жауап бер» секілді ойындар арқылы бала қозғалыс кезінде сөзбен жауап беруге ынталандырылады.

4. *Дыбыстық айтылымды жетілдіру:* Музыкалық сүйемелдеумен орындалатын артикуляциялық гимнастика тіл, ерін, жақ қозғалыстарын үйлестіруге көмектеседі. Мысалы, әртүрлі жануарлардың дыбыстарын немесе табиғи құбылыстарды (желдің гуілі, жаңбырдың тамшысы) имитациялау арқылы балалар дыбыстарды дұрыс айтуға үйренеді. Ритмикалық қайталаулар дыбыстарды бекітуге ықпал етеді.

Музыкалық қимылдарды тиімді қолдану үшін келесі әдістемелік ұсыныстарды ескеруі қажет:

- *Жоспарлау және интеграция:* Музыкалық қимылдарды жеке сабақ ретінде ғана емес, сонымен қатар күнделікті оқу-тәрбие процесінің барлық кезеңдеріне – ұйымдастырылған іс-әрекеттерде, ойындарға, серуендерге – жүйелі түрде енгізу қажет.

- *Жас және жеке ерекшеліктерді ескеру:* Жаттығулардың күрделілігі мен сипатын балалардың жасына, физикалық даму деңгейіне және жеке қажеттіліктеріне қарай бейімдеу маңызды.

- *Материалдарды таңдау:* Әртүрлі жанрдағы, қарқындағы және ритмдегі музыканы, сондай-ақ қосымша дидактикалық материалдарды (ленталар, шарлар, ойыншықтар, суреттер) тиімді пайдалану керек. Музыка баланың көңіл-күйін көтеріп, қимылдарды орындауға ынталандыруы тиіс.

- *Педагогтің рөлі:* Педагог тек ұйымдастырушы ғана емес, сонымен қатар белсенді қатысушы және балалар үшін үлгі болуы тиіс. Ол балалардың шығармашылық бастамаларын қолдап, оң эмоционалды ахуалды қалыптастыруы керек. Баланың кез келген әрекетін мақтап, қолдау көрсету оның өзіне деген сенімділігін арттырады.

Музыкалық жаттығуларға қатысқан балалардың сөйлеу ырғағы, сөз қарқыны, дауыс модуляциясы жақсарып, өз бетінше сөзді анық әрі сенімді айту қабілеті қалыптасты. Психолог Н.Н. Мелехина: «Музыка баланың ішкі жан дүниесін сөйлетеді» деп көрсетеді [2, 55-б.].

Қорыта келгенде, музыкалық қимылдар баланың сөйлеу тілін кешенді дамытуға арналған ғылыми негізделген және тиімді құрал болып табылады. Қимыл мен сөйлеу тілінің

нейрофизиологиялық және психологиялық өзара байланысы осы әдістеменің маңыздылығын дәлелдейді. Дыбыстық айтылымды жетілдіруден бастап, сөздік қорды байытуға, грамматикалық құрылымды меңгеруге және байланыстырып сөйлеуді дамытуға дейін, музыкалық қимылдар барлық бағыттарда тиімді әсер етеді. Мектепке дейінгі ұйымдардың педагогтері бұл әдістемелік тәсілдерді белсенді түрде қолдану арқылы балалардың сөйлеу дағдыларын айтарлықтай жақсарты алады. Бұл тек сөйлеу қабілетін ғана емес, сонымен қатар баланың жалпы толыққанды дамуына, оның шығармашылық қабілетін ашуға және әлеуметтік бейімделуіне әсер етеді.

Музыкалық қимыл - сөйлеу тілі кешігуінің алдын алуда және сөйлеуді белсендіруде қуатты әдіс болып табылады. Бұл әдіс баланың тілін сезім, ырғақ, қимыл арқылы дамытуға мүмкіндік береді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Шевчук Ю. Музыка и речь дошкольника. – М.: Просвещение, 2019. – 128 б.
2. Мелехина Н.Н. Ритм и голос: путь к речи. – СПб.: Детство-Пресс, 2020. – 144 б.
3. Ахунджанова С.А. Особенности форм и функций речи дошкольников в различных ситуациях общения: дис. ... канд. психол. наук. М., 1986. 156 с.
4. Кони́на М.М. Некоторые вопросы обучения детей 3-5 лет грамматически правильной речи // Дошкольное воспитание. 2008. №11. С. 28-31.
5. Яшина В.И. Изучение уровня речевой коммуникации // Педагогическая практика студентов факультетов дошкольного образования. М., 1999. С. 163-170.

ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Шубаева Айгуль Мейрамовна

№46 «Самал» санаториялық балабақшасының тәрбиешісі

Астана қ.

Аңдатпа. Бұл мақалада ертегі терапиясының мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытудағы маңыздылығы қарастырылады. Ертегінің тәрбиелік, дамытушылық және түзетушілік мүмкіндіктері негізге алынып, сөйлеу қабілеті төмен немесе сөйлеу тілінде кемшілігі бар балалармен жүргізілетін жұмыс түрлері сипатталады. Ертегі терапиясының әдістері мен тәсілдері тәжірибелік мысалдар арқылы ашылып көрсетіледі.

Кілт сөздер. Ертегі терапиясы, сөйлеу тілі, мектепке дейінгі балалар, түзету, тіл дамыту, ойын элементтері

«Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында» мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың заңнамалық негізі баланың жас ерекшелігі мен жеке қабілеттерін ескере отырып, жан-жақты дамуына, соның ішінде сөйлеу тілінің қалыптасуына жағдай жасау көзделген [1].

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасының коммуникативтік дағдыларды дамыту саласы бойынша балалардың сөйлеу тілін дамыту білім беру саласының басты бағыттарының бірі ретінде қарастырылады. Мұнда мынадай міндеттерді шешу көзделген. Сөйлеу тілін дамытуға бағытталған білім беру мазмұнын анықтау; Тәрбиешілердің тілдік дамыту бойынша міндеттерін нақтылау; Логопедиялық және коррекциялық қолдау көрсетудің негіздерін белгілеу. Дыбыстарды дұрыс айтуға үйрету; сөздік қорды молайту; грамматикалық құрылымды меңгерту; байланыстырып сөйлеуге үйрету (диалог және монолог түрінде); коммуникативтік құзыреттілікті дамыту қарастырылған [2].

Осы міндеттерді іске асыру жолдарына тоқталатын болсақ балалардың жас ерекшелігіне сай ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттері; Сөйлеу ортасын қалыптастыру (ертегі, тақпақ, диалог, ойын, сахналау, т.б.); Логопед маманымен түзету-дамыту жұмыстары (қажет болған жағдайда). Сөйлеу тілі - баланың қоршаған ортамен байланыс құралы ғана емес, сонымен қатар ойлау мен

танымның негізі. Мектепке дейінгі жаста тілдің дамуы қарқынды жүреді, алайда кейбір балаларда тіл дамуының тежелісі, дыбыс айтудағы қиындықтар, сөздік қордың аздығы сияқты проблемалар кездесуі мүмкін. Мұндай жағдайда дәстүрлі әдістермен қатар баланың ішкі әлеміне әсер ететін, эмоциялық қабылдауына сүйенетін әдістердің бірі - ертегі терапиясы.

Ертегі терапиясының негізгі мақсаты: эмоционалды шиеленісті жеңілдету; топта ойынға сенімділік атмосферасын құру; балалар арасындағы тұлғааралық байланыстарды орнату; балаларда адекватты өзін-өзі бағалауды, олардың жағымсыз жақтарын қабылдауын, өзіне және басқа адамдарға ұнауға деген ұмтылысты қалыптастыру; ертегілерді құрастыру процесінде ойлау мен қиялды дамыту; баланың өзіне, өз күшіне деген сенімділік сезімін дамыту; құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас жасау дағдыларын дамыту.

Ертегі терапиясы - бұл психологиялық-педагогикалық әдіс, оның негізінде ертегілер арқылы баланың мінез-құлқы, эмоциялық жағдайы, танымы мен сөйлеу тілі дамытылады. Ертегі кейіпкерлері арқылы бала өз тәжірибесін салыстырады, өзін оқиғалар желісінде көреді, соның нәтижесінде ішкі сезімдер мен ойлар сыртқа шығып, сөйлеуге деген қызығушылық оянады [3].

Ертегі терапиясының сөйлеу тіліне әсері:

1. Сөздік қорды байыту: ертегі тыңдау барысында бала жаңа сөздермен, тіркестермен танысады.

2. Сөйлеу мотивациясын арттыру: бала өз ойын кейіпкердің атынан жеткізуге тырысады.

3. Диалогтық сөйлеуді дамыту: ертегі мазмұнын сұрақ-жауап арқылы талдау, рөлдік ойын арқылы қайталау.

4. Дыбыс айтуын түзету: рөлдер арқылы белгілі дыбыстарға назар аудару (мысалы, с дыбысы бар сөздермен ертегі құрастыру).

5. Сюжеттік сөйлеу дағдыларын дамыту: ертегіні қайта әңгімелеу, мазмұнын өзгерту, жалғастыру.

Қолданылатын әдістер;

- Ертегіні әңгімелеу және талқылау
- Рөлге бөлу арқылы сахналау
- Ертегі құрастыру (балалармен бірге)
- Сурет арқылы ертегі құрау
- Ертегі кейіпкерлеріне хат жазу, мінездеме беру [4].

Тәжірибелік жұмыс үлгісі. Тақырыбы: «Қуыршақ еліндегі достық».

Мақсаты: Достық туралы түсінік қалыптастыру, сөйлеу белсенділігін арттыру. Балалардың сөйлеу тілін дамыту, достық сезімін қалыптастыру, рөлдік сөйлеуді ынталандыру, сөздік қорын байыту.

Жасына сай: 5–6 жастағы балаларға арналған.

Қолданылатын әдістер: Ертегі тыңдату, диалог құрастыру, рөлдік ойын, ертегі мазмұнын жалғастыру, кейіпкерге мінездеме беру.

Ертегі: Ертеде-ертеде, ойыншықтар мекендейтін бір ерекше ел болыпты. Бұл ел – *Қуыршақ елі* деп аталыпты. Бұл елде қуыршақтар, аюлар, қояндар, тіпті кішкентай машиналар мен құлтемірлер де тату-тәтті өмір сүріпті.

Бір күні Қуыршақ елінде үлкен мереке ұйымдастырылыпты - «Достық күні». Барлық ойыншықтар маз-мейрам болып, бір-біріне сыйлық әзірлепті. Бірақ бір қуыршақ - Кәмпит Қуыршақ көңілсіз отырып қалыпты. Ол жаңа көшіп келген еді, ешкіммен таныс емес болатын. Оның жанында Айдана Қоян, Ботагөз Аю, Теміртұлпар Машина сияқты ойыншықтар бар еді, бірақ олар әлі Кәмпит Қуыршақты шақырмаған. Соны байқаған Ботагөз Аю:

– Біз жаңа көршімізді ұмытып бара жатыр екенбіз, – деп достарын жинап, бәрі бірге Кәмпит Қуыршаққа барыпты.

– Бізбен бірге «Достық күніне» қатысасың ба? – деп Айдана Қоян күлімсірепті.

– Шынымен бе? – деп таңғалған Кәмпит қуыршақ қуанып, иә деп жауап беріпті.

Содан бастап Кәмпит Қуыршақ жаңа достар тапқан. Олар бірге би билеп, тақпақ айтып, көңілді уақыт өткізген екен. Қуыршақ елінде сол күннен бастап ешкім жалғыз қалмайтын болыпты. Себебі бұл елде *достық* - ең басты құндылық екен. Жұмыс кезеңдері:

1. Ертегіні тыңдау:

Тәрбиеші ертегіні мәнерлеп айтып береді.

2. Сұрақ-жауап арқылы талдау:

– Ертегіде не туралы айтылды?

– Кәмпит Қуыршақ неге көңілсіз отырды?

– Достар қалай көмектесті?

– Сен досыңа қалай көмектесе аласың?

3. Рөлдік сахналау:

Балалар рөлдерге бөлініп (Кәмпит, Айдана, Ботагөз, Машина), қысқа диалог құрады.

4. Тіл дамыту тапсырмасы:

– «Дос» сөзіне ұқсас сөздер тауып айту (мейірімді, көмектеседі, бірге ойнайды).

– «Кәмпит қуыршаққа хат жаз» - балалар дос болуға шақырып қысқа хат құрастырады.

5. Тапсырма: Балалар өздерінің қуыршақтары туралы қысқаша ертегі ойлап айтады (1–2 сөйлемнен).

Бұл ертегі арқылы балалар достық сезімін түсініп қана қоймай, сөйлеу белсенділігі артады, диалог құрау, монолог айту дағдылары дамиды. Ертегі терапиясы ойынмен ұштасып, балалардың тілін табиғи және жағымды ортада жетілдіреді.

Ертегі терапиясы - сөйлеу тілі дамуы кешеуілдеген немесе белсенділігі төмен балалар үшін өте тиімді әдіс. Ол балаға еркін сөйлеуге, қоршаған ортаға бейімделуге, эмоциялық тепе-теңдігін сақтауға көмектеседі. Педагогтер мен логопедтер ертегілердің маңызын терең түсініп, оны жүйелі түрде қолдана білсе, нәтижесі жоғары болады.

Ертегі терапиясының бір ұтымдылығы - бала тілімен жеткізілуінде, баланың ой ауқымына тән оқиғалар дәрежесінде ситуация құруында. Бала ертегі тыңдау арқылы өзін-өзі емдеп, түрлі шығармашылық қабілетінің ашылуына мүмкіндік алады. Барлық ертегілерде басты кейіпкердің еркін өмірге қол жеткізуі, Отанының тәуелсіз дамуы басты мұрат ретінде бағаланса, ертегі арқылы балақайлар өздік кеңістік пен еркіндік ұғымын түйсінеді.

Ертегі терапиясы - кейіпкерлердің образын қолданған және талдаған кезде ертегілерді тыңдау немесе эмоция шығару арқылы балаға өзінің қорқынышы мен үйрейін жеңуге мүмкіндік беретін психотерапевтік бағыт.

Ертегі терапия баланың тәртібін түзетуге, және де келесіні дамытуға мүмкіндік береді: қарым-қатынастық дағдыларын; елестетуін; креативтілігін; сыни ойлауына.

Ертегі терапиясы - бұл баланың психологиясына жақсы бейімделген әдіс. Ертегі-бұл кішкентай адамның ішкі әлемімен жұмыс істеудің, яғни психологиялық әсер етудің таңғажайып құралы және дамудың қуатты құралы екені белгілі. Ертегілер арқылы бала кедергілерді жеңуді, қиын жағдайлардан шығудың жолын табуды, жақсылықтың, махаббат пен әділеттіліктің күшіне сенуді үйренеді [5].

Ертегі баланың өзін-өзі жетілдіруіне, ойлау процестерін белсендіруге көмектеседі. Балаларда ертегіні тану және көрініс қоюда, кейіпкерлерінің арасындағы қарым-қатынасты анықтауда сөйлеу белсенділігі артады. Балаларда ертегі қойылымдарын ойнауда сөйлеудің экспрессивтілігі жақсарады, сөздік қоры кеңейеді. Ертегі терапиясы бұл сөйлеу бұзылыстарын түзетуге, баланың жеке дамуына және оның денсаулығын сақтауға бағытталған кешенді жүйе және ертегі аясында оқу, түзету, тәрбиелік міндеттерді шешуге мүмкіндік береді. Ертегілер келесідей түрлерге жіктеледі: Көркем ертегілерге халықтың ғасырлар бойғы даналығымен жасалған ертегілер мен авторлық әңгімелер жатады. Дидактикалық ертегілер мектепке дейінгі жасқа арналып жасалады. Педагог балаларға белгілі бір тақырыпқа байланысты материалды айтып береді. Балалар абстрактілі бейнелерді анимациялайды, балалар білімнің маңыздылығын көмек арқылы материалды тез және оңай игере алады.

Психокоррекциялық ертегілер баланың мінез-құлқына оң әсер ету үшін жасалады. Психокоррекциялық ертегілерді қолдану жасына және жағдаятқа байланысты. Психокоррекциялық ертегіні балаға оқытып, ертегідегі образға енуге мүмкіндік береді. Психотерапиялық ертегілер - болып жатқан оқиғалардың терең мағынасын ашатын ертегілер. Психотерапиялық ертегілерде балаға жиі сұрақ қойылады. Баланың жеке өсу процесін ынталандырады [6].

Медитациялық ертегілер-психоэмоционалды шиеленісті жеңілдету, баланың жан дүниесінде қарым-қатынастың ең жақсы модельдерін құру, жеке ресурсты дамыту үшін жасалады. Ертегі терапиясының негізгі көрсеткіші - ерекше балалардың топпен қарым-қатынас құру және өзара әрекеттесуінен көрінеді.

Ертегі терапиясы арқылы балалардың сөйлеу тілін дамытудың тиімді жолдары:

1. Мазмұнды тыңдату және талқылау. Балаларға қызықты және жас ерекшеліктеріне сай ертегілерді таңдап, оны тыңдату – сөйлеу белсенділігін оятудың алғашқы қадамы. Тыңдалған мәтін бойынша сұрақтар қою, баланың өз ойын айтуына мүмкіндік беру сөздік қорын байытады және сөйлем құрау дағдысын дамытады.

2. Ертегіні сахналау (рөлдік ойындар). Кейіпкерлерге бөлініп сөйлеу барысында бала диалог құруға, өзіне тән дауыс ырғағымен сөйлеуге тырысады. Бұл артикуляцияны жақсартады, тілдің икемділігін арттырады және еркін сөйлеуге жағдай жасайды.

3. Сурет бойынша ертегі құрау. Балаларға бірнеше иллюстрация беріледі. Сол суреттерге сүйене отырып, өз ертегісін ойдан шығару арқылы бала ойлауын, тіл байлығын, сөйлеу құрылымын дамытады.

4. Аяқталмаған ертегіні жалғастыру. Балаға ертегінің басы немесе ортасы оқылып, соңын өзі ойлап табады. Бұл шығармашылық қиял мен сөйлеудің логикалық құрылымын дамытады.

5. Кейіпкердің атынан сөйлеу (монолог құру). Балалар өз таңдаған кейіпкері атынан сөйлеп, ішкі сезімін, ойын жеткізеді. Бұл тәсіл әсіресе тұйық немесе сөйлеуде қиындықтары бар балалар үшін өте пайдалы.

6. Дыбысқа бағытталған ертегімен жұмыс. Арнайы бір дыбысты меңгеру үшін сол дыбысы бар сөздерден құралған ертегі таңдалып немесе құрастырылып, сол бойынша жұмыс жүргізіледі (мысалы, "С" дыбысына арналған - Саяхатшы Сайран туралы ертегі) [7].

Ертегіні жаңғырту немесе өзгерту. Танымал ертегінің оқиғасын өзгерту - мысалы, соңғы жағын басқаша құрастыру, жаңа кейіпкер қосу-сөйлеу әрекетін жандандырып, баланың тілдік қиялын дамытады.

Бұл жолдардың барлығы ойын, шығармашылық және тіл дамыту элементтерін біріктіріп, сөйлеу тілі дамымаған немесе кешеуілдеген балалардың тілдік дағдыларын табиғи жолмен жетілдіруге мүмкіндік береді.

Ойымызды қорытындылай келе, ертегі терапиясы - балалардың сөйлеу тілін дамытуда ерекше тиімді, әрі табиғи тәсілдердің бірі. Ертегі арқылы бала өз ішкі дүниесін ашады, сөздік қорын байытып, сөйлеу құрылымдарын меңгереді, дыбыстарды дұрыс айтуға үйренеді. Бұл әдіс әсіресе мектепке дейінгі кезеңде баланың тілдік және эмоциялық дамуына қолайлы жағдай жасап, педагог пен бала арасындағы сенімді қарым-қатынас орнатады. Ертегіні тыңдау, талдау, сахналау, ойдан құрастыру сияқты түрлі формалар арқылы баланың сөйлеуге деген қызығушылығы артып, тілі белсенді түрде дами түседі. Сондықтан ертегі терапиясы логопедтер, тәрбиешілер мен ата-аналар үшін маңызды құрал ретінде оқу-тәрбие процесіне кеңінен енгізілуі қажет.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана, 2022.
3. Васькова О. В., Политыкина А. А. Сказкотерапия как средство развития речи детей дошкольного возраста. - СПб.: Детство-пресс, 2012.
4. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Путь к волшебству. Теория и практика сказкотерапии. - СПб., 1998.
5. Васильева М. А. «Сказкотерапия в дошкольной практике». – Москва: Просвещение, 2020.

БАЛАНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Әділбайқызы Әсел

№72 Жанарым балабақшасының меңгерушісі

E-mail: begimbetova.1985@mail.ru

Бегимбетова Анар Жаркинбековна

№72 Жанарым балабақшасының инновация әдіскері

E-mail: sadd@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытуда цифрлық технологияларды пайдаланудың педагогикалық тиімділігі қарастырылған. Цифрлық құралдардың сөйлеу, тыңдау, түсіну, диалог жүргізу секілді тілдік әрекеттерді жетілдіруге ықпалы сараланып, нақты мысалдар мен ұсыныстар берілген.

Кілт сөздер. коммуникативтік дағды, цифрлық технология, мектепке дейінгі білім, сөйлеу тілі, интерактивті құралдар, баланың тілі, мультимедиа.

Қазіргі заманғы мектепке дейінгі білім беру жүйесінде коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру - басты міндеттердің бірі. Баланың тіл арқылы еркін қарым-қатынас жасау дағдысы оның әлеуметтік бейімделуі мен танымдық дамуына тікелей әсер етеді. Осы бағытта цифрлық технологияларды тиімді пайдалану - уақыт талабына сай келетін шешім. Баланың коммуникативтік дағдыларын дамытуда цифрлық технологияларды пайдаланудың тиімділігі келесі негізгі нормативтік құжаттарда негізделген.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына-цифрландыру мен инновациялық технологияларды енгізу арқылы білім беруді жаңғырту мақсаты қойылған. Мектепке дейінгі ұйымдарда цифрлық білім беру ресурстарын қолдану міндеті айқындалған [1].

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында (2022 ж.) танымдық, сөйлеу және коммуникативтік құзыреттіліктерді қалыптастыруда АКТ қолдануды қолдайды. Цифрлық технологиялар арқылы білім беру үрдісінің тиімділігін арттыру міндеті енгізілген [2].

"Өрлеу" Біліктілікті арттыру ұлттық орталығының әдістемелік ұсынымдарында балалардың тілін, қарым-қатынасын және әлеуметтік дағдыларын дамытуда цифрлық ойындар мен интерактивті әдістерді қолдануды ұсынады. Цифрлық құралдарды (интерактивті панельдер, мультимедиялық контент, онлайн-платформалар) қолдану бойынша нақты нұсқаулықтар берілген. Бұл құжаттарда цифрлық технологияларды дұрыс және мақсатты пайдалану - балалардың тілдік, коммуникативтік, танымдық дағдыларын тиімді дамыту жолы ретінде қарастырылады [3].

Балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытуда цифрлық технологияларды пайдаланудың тиімділігіне сипаттама беретін боламыз. Цифрлық технологиялар - мектепке дейінгі жастағы балалардың тілдік және коммуникативтік қабілеттерін дамытуда қуатты құрал. Олар бала мен тәрбиеші арасындағы, сондай-ақ балалар арасындағы белсенді тілдік қарым-қатынасты қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Біріншіден, цифрлық технолияны пайдаланудың негізгі тиімділіктері - сөздік қорды кеңейтеді- баланың қызығушылығын оятатын визуалды және дыбыстық материал арқылы жаңа сөздер меңгереді. Қарым-қатынасқа итермелейді - диалог түріндегі жаттығулар баланы сөйлетуге ынталандырады. Жаңа сөздерді бекітеді - ойын түріндегі тапсырмалар арқылы бала тілді қайталайды, сөйлем құрайды. Эмоциялық қатынасты дамытады - кейіпкерлермен әңгімелесу, интерактивті реакциялар арқылы бала өз сезімін білдіруді үйренеді. Мысалы, «Сөйлейтін сурет» қосымшасы арқылы бала суретке қарап кейіпкерлердің диалогын тыңдап, кейін өзі қайталап айтады. Бұл жаттығу байланыстырып сөйлеу мен дұрыс дыбыстауға әсер етеді.

Екіншіден, көру және есту арқылы қабылдауды үйлестіруде -мультимедиялық материалдар (видеосюжеттер, анимациялар, интерактивті жаттығулар) арқылы бала көргенін сипаттап, тыңдағанын қайталап айтып үйренеді. Қызығушылық пен мотивацияны арттыруда-түрлі анимациялық кейіпкерлер, ойын түріндегі тапсырмалар баланың сөйлеуге деген құлшынысын оятады. Қарым-қатынасқа түсуге ынталандыруда-цифрлық ойындар мен жаттығулар балаларды жұппен немесе топпен әрекет етуге, сөйлесуге итермелейді.

Үшіншіден, жекелеп оқыту мүмкіндігі - цифрлық құралдар әр баланың даму деңгейіне сай жеке жұмыс жүргізуге жағдай жасайды (мысалы, дыбыстарды дұрыс айтуға арналған жаттығулар). Сөздік қорды кеңейту және дұрыс сөйлеуге үйретуде суретті слайдтар мен интерактивті тапсырмалар сөздерді дұрыс айту, мағынасын түсіну және сөйлем ішінде қолдану қабілетін қалыптастырады. Эмоциялық-әлеуметтік дамуға әсері мол - Виртуалды жағдаяттарда өз ойын білдіру, жауап беру, пікір айту арқылы бала өзін еркін сезінеді және сенімділік артады. Цифрлық технологияларды дұрыс әрі мақсатты қолдану - баланың коммуникативтік дағдыларын ерте жастан дамытудың заманауи, нәтижелі жолы. Олар баланың тілдік белсенділігін арттырып, қарым-қатынас құру мәдениетін қалыптастырады.

Төртіншіден, коммуникативтік дағдыларды қалыптастырады. Коммуникативтік дағдыларға баланың: басқа адамдармен қарым-қатынас орнатуы, өз ойын түсінікті жеткізуі, тыңдай білуі мен жауап беруі, диалогқа қатысуы жатады. Бұл дағдылар сөйлеу тілінің дамуы мен эмоциялық интеллектіні қалыптастыруда маңызды.

Баланың сөйлеу тілін дамытуда цифрлық технологиялардың мүмкіндіктері өте жоғары. Цифрлық технологиялар балаға сөйлеу дағдыларын үйренуге визуалды, дыбыстық және интерактивті түрде ықпал етеді. Мұнда қолдануға болатын құралдар: интерактивті тақта, аудио/бейнежазбалар; Балаларға арналған мобильді қосымшалар (мысалы, Lingokids, ABC Mouse); Сөздік ойындар, сөйлейтін кітаптар; Анимацияланған кейіпкерлермен диалог жүргізу [4]. Баланың сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда цифрлық технологияларды визуалды, дыбыстық және интерактивті түрде қолданудың тәжірибелік үлгісін ұсынамыз. Мақсаты: баланың сөздік қорын кеңейту, сөйлем құрау, дыбысты дұрыс айту және өз ойын еркін жеткізу дағдыларын дамытуда цифрлық технологияны тиімді қолдану.

Құрал-жабдықтар: интерактивті тақта немесе планшет, аудио колонкалар, проектор, мультимедиялық бағдарлама (мысалы, PowerPoint, LearningApps, Kahoot, SmartKids), визуалды бейнематериалдар (мультфильм үзінділері, суретті презентациялар), дыбыстық тапсырмалар (дыбысты ажырату, дұрыс айту, қайталау). интерактивті жаттығу (түймені басу арқылы жауап беру, сөйлесу).

Тақырыбы: «Табиғатта серуен» – сөйлеу тілін дамыту

1. Визуалды тапсырма:

Мақсаты: Сурет бойынша әңгіме құрастыру, сөздік қорды кеңейту Өткізілуі: Экранда табиғат бейнесі: орман, көл, аңдар, құстар. Балалар сұрақтарға жауап береді: Не көріп тұрсың? Бұл қайда? Бұл не істеп жатыр? Мысалы: Мен орманда ағаш көріп тұрмын. Құс ұшып жүр. Көлде балық бар.

2. Дыбыстық тапсырма.

Мақсаты: Дыбысты дұрыс айту, фонематикалық естуді дамыту Өткізілуі: табиғат дыбыстары: құстың үні, судың сылдыры, желдің дыбысы Дыбысты тыңдап, сәйкестендіру. Балалар дауысты қайталап, сөйлем құрайды Мысалы: (тыңдайды)-Бұл не? Бұл құстың үні. Құс сайрап тұр.

Интерактивті тапсырма:

Мақсаты: Диалог жүргізу, сөйлемді толық айту, ойды байланыстырып жеткізу Өткізілуі: экранда кейіпкер пайда болады (мысалы, аю немесе балапан)

Кейіпкер: «Сәлем! Менің атым – Ботақан. Сенің атың кім?»

Бала микрофонға жауап береді

Кейіпкер: «Маған орман туралы айтып берші»-бала сурет бойынша әңгімелейді

Кейін бірнеше баламен жұптық жұмыс (біреуі кейіпкерді, екіншісі өзін бейнелейді)

Қимылдық сөйлеу (бейне-жаттығу):

Мақсаты: Сөз бен қимылды сәйкестендіру

Өткізілуі: экранда қимыл жасайтын кейіпкерлер: «Құстар ұшты» - бала қанат қағады, «Жаңбыр жауды» - қолмен көрсетеді. Әр қимылмен бірге сөйлем құрау.

Рефлексия: балалар микрофон арқылы бүгін не көргенін, не істегенін айтады. «Мен орманда болдым. Құс көрдім. Ол сайрап тұр». Тәрбиеші балаларды мақтап, бейнеқұттықтау немесе көңілді анимация қосады.

Күтілетін нәтиже:

- 5–6 жаңа сөз меңгереді;
- Фразалық және сөйлем деңгейінде сөйлей алады;
- Дыбысты тыңдап, дәл қайталайды;
- Өз ойын еркін жеткізе біледі;
- Қарым-қатынасқа түсу белсенділігі артады [5].

Цифрлық технология-Луллия шеңберін пайдалануда мобильді қосымша, веб-платформа немесе интерактивті презентация ретінде жасау балалардың қызығушылығын арттырып, уақыт үнемдеуге мүмкіндік береді. Цифрлық үлгісінде:

1. Шеңбер автоматты түрде айналады;
2. Комбинациялар өздігінен ауысып отырады;
3. Балалар экран арқылы тапсырмаларды орындайды;
4. Түрлі тақырыптар мен тілдік жаттығулар қамтылады.

Интерактивті ойындар арқылы қолдану. Цифрлық Луллия шеңбері негізінде әртүрлі ойындар құрастыруға болады.

Мысалы: «Сөз табу»: үш шеңбер айналғанда шыққан суреттерден мақал-мәтел құрау; «Сөйлем құрау»: үш түрлі суретті байланыстырып сөйлем құрастыру; «Сан-сөз сәйкестігі»: сандық шеңбер мен сөздік шеңберді байланыстыру. Осы ойындар арқылы балалардың сөздік қорын байытып, сөйлеу белсенділігін арттыруға, есте сақтау қабілеттерін дамытуға болады. Балалардың жеке ерекшеліктеріне бейімдеу. Цифрлық технологиялардың тағы бір тиімді жағы - дифференциациялау мүмкіндігі. Әр балаға жеке деңгейдегі тапсырмалар беруге мүмкіндік алу:

1. Тапсырманың күрделілік деңгейін өзгерту;
2. Дыбыстық қолдау қосу;
3. Визуалды элементтерді көбейту;
4. Нәтижені автоматты түрде бағалау.

Ата-аналармен және тәрбиешілермен кері байланыс орнату арқылы цифрлық платформалар ата-аналар мен педагогтерге баланың жетістіктерін бақылауға мүмкіндік береді. Бала орындаған тапсырмалардың статистикасы көрінеді. Жетістіктер бойынша есеп беріледі. Кері байланыс жазуға болады. Үйде қосымша тапсырмалар беріледі. Ақпараттық технологиялар арқылы интеграция. Луллия шеңбері әдісін басқа технологиялармен интеграциялау да тиімді. QR-код арқылы тапсырмалар ашу. AR (кеңейтілген шындық) арқылы объектілерді көру. Google Forms, Kahoot, LearningApps арқылы жаттығулар жасау. Smart Board арқылы интерактивті тапсырмалар орындау.

Луллия шеңбері-баланың танымдық, зияткерлік және коммуникативтік, тілдік қабілеттерінің дамуының тиімді құралы. Оны цифрлық технологиялармен ұштастыру балалардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, оқу-тәрбие процесінің сапасын арттыруға көмегін береді. Мұндай интеграция арқылы білім беру үдерісі интерактивті, қызықты және нәтижелі бола түседі. Сондықтан педагогтерге бұл бағыттағы жұмысын заманауи технологиялармен үйлестіру ұсынылады [6].

Ойымызды қорытындылай келе, цифрлық технологиялар баланың коммуникативтік қабілетін дамытудың тиімді құралы бола алады. Оның көмегімен бала тілді үйренуді ойын арқылы, интерактивті тәсілдермен меңгереді. Алайда, технологияны педагогтың әдістемелік шеберлігімен үйлестіре қолдану - басты шарт. Тек осы жағдайда ғана балада сөйлеуге деген құлшыныс пен тілдік сенімділік артады. Баланың сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда цифрлық технологияларды визуалды, дыбыстық және интерактивті түрде қолдану - білім беру процесін жандандыратын, тиімділігін арттыратын заманауи әдіс. Визуалды материалдар баланың көру арқылы қабылдауын күшейтсе, дыбыстық тапсырмалар дұрыс дыбыстауға, тыңдап түсінуге баулиды. Интерактивті жаттығулар мен диалогтік платформалар балаларды белсенді қарым-

қатынасқа тартып, өз ойын еркін, нақты жеткізуге мүмкіндік береді. Мұндай құралдарды жүйелі қолдану сөйлеу белсенділігін арттырып, балалардың коммуникативтік, танымдық және әлеуметтік дағдыларын кешенді дамытуға жол ашады. Цифрлық технология - мектепке дейінгі тіл дамыту жүйесінің маңызды бөлігіне айналып келеді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 2023.
2. ҚР МЖМБС Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты. – Астана, 2022.
3. "Өрлеу" Біліктілікті арттыру ұлттық орталығының әдістемелік ұсынымдары. Астана. 2023.

БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ЖӘНЕ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДА ЛЭПБУКТІ ПАЙДАЛАНУ

Есенғалиева Марта

«Шағала» балабақшасының тәрбиешісі, Атырау қаласы, Қазақстан

E-mail: Martini_84@bk.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың танымдық қабілеттері мен сөйлеу тілін дамытуда лэпбук технологиясын қолданудың маңыздылығы қарастырылады. Автор лэпбуктің құрылымы, дидактикалық мүмкіндіктері және оны қолдану арқылы баланың қызығушылығын арттыру жолдарын сипаттайды. Мақалада практикалық мысалдар келтіріліп, лэпбук арқылы балалардың сөздік қорын байыту, логикалық ойлау мен шығармашылық қабілеттерін жетілдіру тәсілдері ұсынылады.

Кілт сөздер: Лэпбук, танымдық қабілет, сөйлеу тілі, мектепке дейінгі тәрбие, дидактикалық құрал, дамыту технологиясы

Мектепке дейінгі жастағы балалардың танымдық және сөйлеу тілін дамытуы - Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты мен Үлгілік оқу бағдарламасында басты бағыттардың бірі ретінде қарастырылады. Танымдық және зияткерлік дағдыларды дамыту білім беру саласы - баланың қарапайым математикалық ұғымдары (пішін, өлшем, санау), кеңістікте және уақытта бағдарлану, себеп-салдарлық байланысты анықтау, салыстыру, талдау қабілеттерін дамытуды көздейді. Ойын, зерттеу, тәжірибе жасау - таным мен сөйлеуді дамыту құралы ретінде қаралады [1].

Үлгілік оқу бағдарламасында таным бағытында-баланың қоршаған орта туралы алғашқы түсініктерін қалыптастыру, салыстыру, топтастыру, сәйкестендіру, логикалық ойлау дағдыларын дамыту және эксперименттік әрекеттер арқылы ғылыми қызығушылығын ояту қарастырылған. Атап айтқанда: дамытушы орта қалыптастыру және балаға табиғи тілдік ортаны ұйымдастыру міндеттеледі. Коммуникативтік дағдыларды дамыту білім беру саласы - баланың сөйлеу, тыңдау, түсіну, әңгімелеу, сөздік қорын байыту, фонематикалық естуін дамытуға бағытталған [2].

Сөйлеу бағыты бойынша - сөздік қорын жүйелі түрде кеңейту (тақырыптық сөздермен жұмыс), диалог пен монологты сөйлеуді жетілдіру, жаңа ұғымдарды қолдану арқылы байланыстырып сөйлеуге үйрету (сурет бойынша әңгімелеу, ертегі құрастыру) қарастырылған. Сондай-ақ, фонематикалық есту мен дыбыстық талдау арқылы сауат ашуға дайындық жүргізу мәселесі көзделеді. Осыған орай, танымдық және тілдік дамуына ерекше көңіл бөле отырып бұл бағыттарда тәрбиеші тек білім беруші емес, сонымен қатар ойын, зерттеу, тәжірибе арқылы бала дамуын қолдаушы тұлға болуы тиіс.

Қазіргі білім беру жүйесінде балалардың жан-жақты дамуына жағдай жасау - басты мақсаттардың бірі. Соның ішінде мектепке дейінгі кезеңде танымдық процестер мен сөйлеу тілінің дамуы ерекше мәнге ие. Бұл процестерді дамытуда жаңа әдіс-тәсілдерді қолданудың тиімділігі артуда. Солардың бірі – лэпбук (lapbook) технологиясы. Лэпбук ұғымы және оның ерекшелігіне тоқталатын болсақ - бұл бала үшін жеке кітапша немесе альбом түріндегі

дидактикалық құрал. Оның беттерінде әр түрлі тапсырмалар, қалташалар, суреттер, сөздер, ойындар мен пазлдар орналастырылады. Ләпбук арқылы бала өзіндік әрекет жасауға, ізденуге, өз бетінше ойлауға дағдыланады.

Танымдық қабілеттерді дамытудағы ләпбуктың рөлі зор. Танымдық қабілеттер - бұл қабылдау, зейін, есте сақтау, ойлау және қиялдау секілді психикалық процестер. Ләпбук материалдары осы процестерді белсендіреді: тапсырмаларды орындау барысында бала салыстыру, топтастыру, сәйкестендіру әрекеттері арқылы қарапайым математикалық түсініктерін дамытуға да ықпал етеді. Түрлі логикалық ойындар мен суретті тапсырмалар зейін мен есте сақтау қабілетін дамытады. Шығармашылықпен орындалатын бөліктер бала қиялын кеңейтеді [3].

Түрлі логикалық ойындар арқылы балалардың танымдық қабілеттерін және қарапайым математикалық түсініктерді қалыптастырып, оны сөйлеуді дамытумен байланыстыра өткізілген тәжірибелік жұмыстарды ұсынамыз.

Қайсысы артық?» ойынын ләпбук арқылы ұйымдастыру.

Мақсаты: балалардың логикалық ойлауын, топтастыру дағдысын, сөздік қорын және байланыстырып сөйлеу қабілетін дамыту.

Ләпбук элементтері:

Қалташалар - әртүрлі тақырыптағы суреттер салынған (мысалы: жануарлар, көліктер, киімдер, тағамдар);

Венн диаграммасы - ұқсастық пен айырмашылықты түсіндіру үшін;

«Себебін түсіндір» терезесі - бала жауапты айтып болған соң, қасына жазу немесе сурет салу арқылы бекітеді.

Ойын барысы:

1. Тәрбиеші ләпбук қалташасынан үш-төрт суретті шығарады.

Мысалы: алма , алмұрт , банан машина

2. Сұрақ: «Қайсысы артық? Неліктен?»

Бала суреттерге қарап, ойлану арқылы таңдайды.

3. Бала жауабы: «Машина артық, өйткені ол - көлік, ал қалғандары - жеміс».

4. Сөйлеу дағдыларын дамыту үшін қосымша сұрақтар қойылады:

– Машина не үшін керек?

– Ал жемістерді қайда өсіреді?

Артық затты тауып, себебін айту керек.

Сөйлеумен байланысы: «Қасық - бұл ыдыс, ал қалғандары – жемістер» деген секілді толық сөйлеммен жауап береді. Математикалық түсінік: Топтастыру, категориялар.

5. Қосымша әрекет: балалар жауапты «Себебін түсіндір» терезесіне салады.

Нәтижесінде: Бұл тәсіл арқылы бала көрнекілікпен жұмыс істей отырып, ойлау, салыстыру, қорытынды жасау, жүйелі сөйлеу дағдыларын меңгереді. Ләпбук визуалды қолдау көрсетіп, баланың белсенділігін арттырады.

«Сана, салыстыр, сипатта!» ойынын ләпбук арқылы ұйымдастыру.

Мақсаты: балалардың қарапайым математикалық түсініктерін (санау, салыстыру, көлем, түс, пішін), логикалық ойлауын, және байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамыту.

Ләпбук элементтері:

1. Қалташалар: әртүрлі көлемдегі және түсті пішіндер (дөңгелек, шаршы, үшбұрыш);

2. Сандар қатары: 1-ден 10-ға дейінгі сандар орналастырылған жолақ;

3. Салыстыру шкаласы: «үлкен–кіші», «ұзын–қысқа», «көп–аз» деген жазулар немесе белгілер;

4. Сипаттауға арналған тілдік тіркестер бұрышы: «Мен көріп тұрмын...», «Ол ...», «Бұлар ...», «Көлемі бойынша ...», «Саны ...»

Ойын барысы:

1. Сана: тәрбиеші қалташадан түрлі пішіндегі 5 қызыл дөңгелек пен 3 көк үшбұрыш шығарады.

Сұрақ: «Неше қызыл дөңгелек бар? Ал көк үшбұрыш ше?»

Бала жауап береді: «5 қызыл дөңгелек, 3 көк үшбұрыш».

2. Салыстыр: Сұрақ: «Қайсысы көп? Қайсысы аз?»

Бала: «Қызыл дөңгелек көп, көк үшбұрыш аз».

3. Сипатта: Балаларға бір пішінді таңдап, оны сипаттау тапсырылады:

«Мен дөңгелекті таңдадым. Ол қызыл түсті, үлкен, ол 5 рет қайталанады».

4. Қосымша тапсырма: Балалар өз пішіндерін салыстыру шкаласына орналастырады (мысалы, «үлкен – кіші» қатарына). Тілдік тіркестер бұрышынан сөйлем құру үлгісін пайдаланады.

Нәтижесінде: Ләпбук арқылы бала санай біледі, салыстыру мен сипаттау дағдыларын игереді, сөйлеу тілін дамытып, логикалық қорытынды жасауға үйренеді. Мұндай ойын көрнекілік пен тілдік белсенділікті қатар дамытады[4].

«Сиқырлы сандар әлемі» квест-сабағында ләпбукты қолдану.

Мақсаты: балалардың математикалық түсініктерін (санау, салыстыру, пішіндерді тану) және байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамытуды көздейтін ойын-сабақ ұйымдастыру.

Ләпбук құрылымы: Ләпбук 3 бекетке бөлінеді – әр бекетке жеке қалташалар мен тапсырмалар енгізіледі:

1-бекет: «Санай біл!»

Қалташа: Әртүрлі заттар салынған суреттер (алма, гүл, машиналар және т.б.).

Тапсырма: «Алмалар нешеу? Гүлдер ше?», «Қай топта зат көп?»

Бала: «Мен 4 алма санадым, гүлдер 2 ғана. Алма көп».

Сөйлеумен байланысы: Сан есімдерді, салыстыру сөздерін қолданып сөйлем құрайды.

2-бекет: «Пішіндерді тап!»

Қалташа: Пішіндер қиындысы (дөңгелек, үшбұрыш, шаршы т.б.).

Тапсырма: «Үстелден үш дөңгелек тап», «Қызыл шаршыны тауып, сипатта».

Қосымша: Пішіндерді пішіні мен түсіне қарай салыстыр.

Сөйлеумен байланысы: «Мен қызыл түсті, үлкен шаршыны таптым. Ол төртбұрышқа ұқсайды».

3-бекет: «Сиқырлы тапсырма» (шығармашылық бөлім)

Қалташа: Жұмбақтар мен сандармен байланысты логикалық тапсырмалар.

Мысалы: «Мен 3-ке дейін санағанда менімен бірге қандай заттар шығады?», «5 қоңырауды мектепке апару үшін не істейсің?». Балалар өз шешімін суретпен немесе сөйлеммен сипаттайды.

Сөйлеумен байланысы: Баланың қиялы, тілдік құрылымы, себеп-салдар сөйлемдері дамиды.

Қорытынды кезең (ләпбуктың артқы бетінде): балалар бүгінгі квест туралы не ұнағанын айтып, өз жауаптарын ләпбуктың «Бүгін мен үйрендім...» бөлімінде жазады немесе салып береді.

Нәтижесінде: Ләпбук құрылымы арқылы ұйымдастырылған «Сиқырлы сандар әлемі» квест-сабағы балаларды санай білуге, логикалық ойлауға, пішіндерді ажыратуға және өз ойын еркін жеткізуге үйретеді. Көрнекілік пен ойынды біріктіре отырып, сабақ бала үшін қызықты әрі тиімді өтеді. Осы сияқты тәжірибелік логикалық ойындар баланың танымдық дамуын, қарапайым математикалық түсініктерін және байланыстырып сөйлеуін қатар дамытады. Бұл ойындарда әр әрекет сөйлеу арқылы толықтырылады, сондықтан тіл дамуы мен таным тығыз байланыста жүзеге асады [5].

Енді балалардың сөйлеу тілін дамытудағы тиімділігіне тоқталамыз. Ләпбукпен жұмыс істеу кезінде балалар: сөздік қорын кеңейтеді (жаңа сөздер үйренеді); сөйлем құрастыру, әңгімелеу, сипаттау дағдыларын дамытады; диалог құру арқылы қарым-қатынас орнатуға үйренеді.

Тәжірибелік мысал: «Жемістер мен көкөністер» тақырыбында жасалған ләпбукта келесі бөлімдер болды:

- Сәйкестендіру қалташасы (сурет пен атауды табу)

- «Қайда өседі?» ойыны

- «Не пайдалы?» сұрақ-жауап ойыны

- Жұмбақтар бөлімі

- Сюжеттік суреттер арқылы әңгіме құрастыру. Бұл ләпбукты қолдану барысында балалардың қызығушылығы артқаны, белсенді сөйлеуге тырысқаны, жаңа ұғымдарды меңгергені байқалды.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту мен танымдық қабілеттерін қатар жетілдіруге арналған тапсырмалар мен тәжірибелік жұмыстарды ұсынамыз. Бұл тапсырмалар баланың зейінін, есте сақтауын, ойлауын, сөйлеуін және қиялын дамытуға бағытталған.

1. «Сурет бойынша әңгімелеу» тапсырмасында лэпбукты пайдалану.

Мақсаты: баланың байланыстырып сөйлеуін, сөздік қорын, логикалық ойлауын, есте сақтау және қиялдау қабілетін дамыту.

Лэпбук құрылымы: Лэпбуктың арнайы бөлімі немесе қалташасы «Суретпен әңгімелеу» деп аталады және келесі элементтерден тұрады:

1. Тақырыптық суреттер қалташасы (мысалы: «Аулада», «Дүкенде», «Жануарлар бағы»).
2. Сюжеттік суреттер қатары (оқиға тізбектелген суреттер - басталуы, дамуы, соңы).
3. Сұрақтар терезесі: «Кім? Қайда? Не істеп жатыр?» деген тірек сұрақтар.
4. Сөздер мен сөз тіркестері қалташасы - сөйлем құрауға көмектесетін тірек сөздер.

Тапсырманы орындау барысы:

1. Тәрбиеші бір тақырыптық суретті қалташадан таңдайды.

Мысалы: «Қыста балалар шанамен ойнап жүр».

2. Бала суретті қарап, әңгімені өз сөзімен құрастырады:

3. «Бұл - қыс мезгілі. Балалар далада ойнап жүр. Бір бала шанамен сырғанап келеді, екіншісі қар лақтырып жатыр...»

4. Тәрбиеші сұрақ қояды: «Қай мезгіл? Балалар не істеп жатыр? Сен де осылай ойнадың ба?» Бұл сұрақтар ойын жалғастыруға және сөйлеуін тереңдетуге көмектеседі.

5. Қосымша жұмыс: «Сюжеттік суреттер» арқылы оқиғаны ретімен құрастыру: басталуы - дамуы - соңы. Бала қысқаша мазмұнын айтып береді.

Нәтижесінде: Лэпбуктағы көрнекілік пен тірек құралдар балаларға ойын нақты жеткізуге, жүйелі сөйлеуге, сөйлем құрауға, жаңа сөздерді меңгеруге, оқиғаны ретімен баяндауға көмектеседі. Бұл әдіс тіл дамытумен қатар, таным мен қиялды да қатар дамытады [6].

Ойымызды қорытындылай келе, мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту мен танымдық қабілеттерін қатар жетілдіру - баланың зияткерлік және тұлғалық дамуының негізін қалайды. Бұл процесте ойын технологиялары мен лэпбук секілді визуалды-дидактикалық құралдарды, логикалық тапсырмалар мен тәжірибелік жұмыстарды мақсатты қолдану - балалардың қызығушылығын арттырып, белсенді әрекетке жетелейді. Танымдық тапсырмалар мен сөйлеуді дамытуға арналған жұмыстар баланың ойлауын, есте сақтауын, зейінін күшейтумен қатар, байланыстырып сөйлеу дағдыларын, сөздік қорын, еркін пікір білдіруін қалыптастырады. Сондықтан таным мен сөйлеуді ұштастыра отырып дамыту - мектепке дейінгі білім берудегі тиімді, өзекті және болашағы зор бағыт болып табылады. Лэпбук - мектепке дейінгі балалардың танымдық және сөйлеу қабілеттерін дамытуға арналған заманауи, қызықты әрі тиімді құрал. Оның көмегімен балалар белсенділік танытып, өз ойын еркін жеткізе білуге дағдыланады. Сондықтан лэпбукты тәрбие жұмысына кеңінен енгізу - педагог жұмысының сапасын арттырады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана: 2022.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы, ҚР Білім Министрінің 2022.10.14 № 422 бұйрығы.
3. «Баланың тілін дамытуда кешенді тәсілдерді қолдану жолдары» әдіскерлер мен педагогтерге арналған әдістемелік ұсынымдар – Астана, 2024 ж. – 42 бет.

**МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДА
ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ**

Байғазиева Шұғыла Амирбековна

«Сұлу-ай» бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі, Ақмола облысы, Қосшы қаласы,
Тайтөбе ауылы

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдарда баланың сөйлеу тілін дамытуда қолданылатын интерактивті әдістердің түрлері, олардың педагогикалық маңызы мен тиімділігі қарастырылады. Сөйлеу белсенділігін арттыру, сөздік қорды кеңейту, байланыстырып сөйлеуді қалыптастыру мақсатында қолданылатын ойын, мультимедиа және интерактивті диалогтық технологиялардың баланың тілдік дамуына ықпалы ғылыми-әдістемелік тұрғыда сипатталады.

Кілт сөздер: интерактивті әдістер, сөйлеу тілі, мектепке дейінгі ұйым, тіл дамыту, ойын технологиясы, мультимедиа, қарым-қатынас

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту - білім беру жүйесінің маңызды басымдықтарының бірі. ҚР Мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында да баланың коммуникативтік дағдыларын дамыту басты мақсаттардың бірі ретінде аталған. Бүгінгі күні интерактивті әдістерді қолдану балалардың танымдық қызығушылығын арттырып, сөйлеу дағдыларын белсенді дамытуға жағдай жасайды. Бұл тәсілдер арқылы бала оқу процесіне тікелей қатысып, сөйлеу әрекетінде белсенділік танытады. Мектепке дейінгі ұйымдардың нормативтік құжаттарында баланың жан-жақты дамуы, тәрбиелік орта сапасы, педагогтардың кәсіби біліктілігі, қауіпсіздік пен инклюзия, интерактивті әдістердің түрлерін енгізу және оған басқару мен басшылық жасау басты назарда болу айтылған [1]. Интерактивті әдістер дегеніміз - баланың сабаққа белсенді қатысуына, өз ойын жеткізуге және пікір алмасуға негізделген әдістемелік тәсілдер жиынтығы. Мұндай әдістер сөйлесу, ойнау, талдау, салыстыру, әрекет арқылы сөйлеуді жетілдіреді. Мектепке дейінгі ұйымдарда қолданылатын негізгі интерактивті әдістер:

Ситуациялық (жағдаяттық) әдіс: баланы нақты өмірлік жағдаяттарда сөйлетуге мүмкіндік береді. Мысалы, «Дүкенде», «Қонақта», «Ауруханада» сияқты ойын-ситуациялар арқылы рөлдік сөйлеу дамиды. Ойын әдісі: «Кім жылдам?», «Суретті сипатта», «Сөз ойыны» сынды тапсырмалар баланың белсенділігін арттырып, лексикалық қорды байытады. Интерактивті тақта, мультимедиа қолдану: бейнематериалдар, мультфильм үзінділері, аудиожазбалар арқылы бала көріп, естіп, сөйлеу дағдысын жетілдіреді. Мысалы, мультфильм кейіпкерлерімен диалог құру [2]. Баланың сөйлеу тілін дамытуда қолданылатын интерактивті әдістердің негізгі түрлері:

1. Сұрақ-жауап әдісі. Балаларға бағытталған ашық және жабық сұрақтар қойылады. Бұл әдіс сөйлеуге ынталандырып, ойды нақты жеткізуге үйретеді.

2. «Микрофон» әдісі. Әр бала өз ойын айтып, сөйлеу кезегін күтеді. Бұл әдіс балалардың өз пікірін ашық айтуына, сөйлеу мәдениетін дамытуға бағытталады.

3. Диалог және рөлдік ойындар. «Дүкенде», «Дәрігерде», «Қонақта» сияқты жағдаяттарды бейнелеп, диалог құру арқылы сөйлеу дағдысын жетілдіреді.

4. Суретпен жұмыс. Сурет бойынша әңгіме құрастыру, сипаттау, айырмашылығын табу баланың сөздік қорын байытып, байланыстырып сөйлеуге үйретеді.

5. Топтық және жұптық жұмыс. Балалар жұппен немесе топпен бір тапсырманы орындап, бір-бірімен сөйлесіп, шешім қабылдайды. Бұл қарым-қатынас жасау қабілетін дамытады.

6. «Ой қозғау» әдісі. Сабақтың басында балалардың қызығушылығын арттыру үшін ойлануға, болжауға, сөйлеуге бағытталған тапсырмалар беріледі.

7. Көрнекілікке сүйене отырып сөйлету. Аудио-визуалды құралдар (бейнефильм, слайд, анимация) арқылы тіл дамыту: көріп, тыңдап, сол бойынша сөйлеу.

8. Қимылмен сөйлеу (пантомима). Қимылды сипаттап айту, қимыл арқылы сөзді табу - сөйлеуді және түсіну қабілетін қатар дамытады [3].

Бұл әдістер баланың жас ерекшелігіне, сөйлеу деңгейіне қарай таңдалып, жүйелі қолданылған жағдайда сөйлеу тілін дамытудың нәтижелі құралы бола алады. Бұл интерактивті әдістердің тиімділігі: сөйлеуге деген қызығушылықты арттырады. Диалогтік және монологтік сөйлеуді дамытады. Балалардың өзара қарым-қатынасы мен ынтымақтастығын қалыптастырады. Сөздік қорды кеңейтеді, сөйлем құрылымын дұрыс құруға үйретеді. Тәрбиешінің бағыттауымен балалардың өздігінен сөйлеу қабілетін белсендіреді.

Мектепке дейінгі ұйымдарда баланың сөйлеу тілін дамытуда интерактивті әдістерді қолдануға арналаған іс-әрекет жоспарын ұсынамыз (5 жас).

Тақырыбы: «Менің сүйікті ойыншығым» - сөйлеу тілін дамытудағы интерактивті әдістер.

Құрал-жабдықтар: интерактивті тақта, түрлі ойыншықтар (нақты және сурет түрінде), дыбыстық файлдар (ойыншықтың дауысы), микрофон (ойын түрінде), «Сөйлеу бұлты» карточкалары.

Мақсаты: баланың сөздік қорын кеңейту, сөйлем құрауға үйрету, ойын арқылы диалог пен монологтық сөйлеуді дамыту.

Міндеттері:

- ойыншық атауларын дұрыс атай білу;
- сұраққа жауап беру және сұрақ қою;
- интерактивті әдістер арқылы белсенді қатысуға тарту.

Ұйымдастыру кезеңі. Психологиялық дайындық: балалар шеңберге тұрып, бір-біріне жылы лебіз айтып амандасады: «Қайырлы таң, досым менің, Сөйлейік біз бір-бірімізбен!»

Негізгі кезең: 1. «Суретті болжа» әдісі (интерактивті экранда).Экранда ойыншықтың бір бөлігі ғана көрінеді.Балалар: «Бұл не болуы мүмкін?» деген сұраққа жауап береді. Жауаптан кейін толық сурет ашылады.

2. «Микрофон» ойыны. Балалар қолындағы ойыншығын сипаттап айтады: «Бұл-менің қуыршағым. Оның көйлегі қызыл», «Менің көлігім үлкен, ол жүреді».

3. «Жұптасып сөйле» (Жағдаяттық әдіс).Екі бала бір-біріне сұрақ қойып, жауап береді. Сенің ойыншығың қандай?. Менің аюым жұмсақ және қоңыр.

4. Қимылмен сөйлеу (Интерактивті жаттығу). Экранда бейнематериал (ойыншық қозғалып жатыр). Балалар: «Ол не істеп жатыр?». «Доп домалап барады». «Қуыршақ билеп жатыр».

Рефлексия. «Сөйлеу бұлты» ойыны (карточкалар): балалар сөйлем құрайды. Тәрбиеші: «Бүгін біз не істедік? Қандай ойыншықтарды атадың? Жарайсыңдар! Сендер өте белсенді сөйлей алдыңдар!»

Күтілетін нәтиже:Балалар 5—7 жаңа сөзді меңгереді;Қарапайым сөйлемдер құрайды;Диалогке белсенді қатысады; Ойын арқылы өз ойын жеткізе алады.

Мектепке дейінгі ұйымдарда интерактивті әдістерді қолдану баланың сөйлеу тілін жүйелі, белсенді әрі қызықты түрде дамытуға мүмкіндік береді. Ойын, жағдаят, мультимедиа арқылы ұйымдастырылған жұмыс түрлері балалардың тілдік дамуына жағымды әсер етеді. Сөйлеу әрекетіне тартылған бала болашақ оқу дағдыларын да оңай меңгеріп, өзін еркін жеткізе алатын тұлға ретінде қалыптасады [4]. Ойын, қимыл, мультимедиялық әсерлер баланың эмоциясын оятап, сөйлеуге деген қызығушылығын арттырады. Интерактивті әдістер - баланың сөйлеу тілін жан-жақты дамытуға бағытталған тиімді құрал. Олар тілді үйрену процесін белсенді, қызықты және мағыналы етеді [5].

Ойымызды қорытындылай келе, мектепке дейінгі ұйымдардағы әдістемелік жұмысты интерактивті әдістерді пайдалану - бұл тек педагогтардың кәсіби дамуына ықпал ететін құрал ғана емес, сонымен қатар оқу-тәрбие процесінің сапасын арттырудың тиімді жолы. интерактивті әдістер тәрбиешінің шығармашылығын арттырып, балалардың танымдық, сөйлеу және әлеуметтік қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР БҒМ №499 бұйрығы. "Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты". – 2022 ж.
2. Соколова Т.В. Реализация интерактивного подхода в процессе формирования и развития речи дошкольников / Т.В. Соколова, А.О. Тулупова, Л.А. Соколова // Современные наукоемкие технологии. – 2022. – №12–2. – С. 383–387 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://top-technologies.ru/ru/article/view?id=39489> (дата обращения: 22.01.2025). DOI 10.17513/snt.39489. EDN QWODHK
3. Чуева Л. А. Развитие речи детей раннего возраста посредством интерактивных технологий // Актуальные исследования. – 2024. – №6 (188). Ч. III. – С. 41–43 [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<https://apni.ru/article/8432-razvitie-rechi-detej-rannego-vozrasta-po-sred> (дата обращения: 22.01.2025). – EDN DYNIGE

4. Технология кейс-стади в работе с дошкольниками: учебно-метод. пособие / сост. М.А. Дружинина. – Тольятти, 2015. – 89 с.

5. Использование интерактивных технологий в практической работе по овладению дошкольниками речью, как средством общения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://kssovushka.ru/zhurnal/3/102-ispolzovanie-interaktivnyh-tehnologii-v-prakticheskoi-rabote-po-ovladieniyu-doshkolnikami-rechyu-kak-sredstvom-obshcheniya/> (дата обращения: 22.01.2025).

**3-СЕКЦИЯ. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР
БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ.
СЕКЦИЯ - 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ДЕТЕЙ
ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЕМ РЕЧИ**

**ОРГАНИЗАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЛЕКСИЧЕСКОГО
ЗАПАСА У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ
РЕЧИ**

Малыхина Екатерина Викторовна

Доцент кафедры специальной педагогики и психологии
Алтайский государственный педагогический университет

г. Барнаул, Россия

E-mail: e.v.malihinina@mail.ru

Герасимова Ольга Юрьевна

Доцент кафедры социальной психологии и педагогического образования

Алтайский государственный университет

г. Барнаул, Россия

E-mail: geracimova@bk.ru

Аннотация. В статье рассматриваются организационно-методические условия, направленные на эффективное формирование лексического запаса у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи (ОНР). Особое внимание уделяется взаимодействию участников образовательного процесса, методам и приемам, которые способствуют активизации речевой деятельности и расширению словарного запаса у данной категории детей. Целью исследования является анализ и реализация организационно- методических условий, способствующих формированию лексического запаса у старших дошкольников с общим недоразвитием речи. Анализируются современные коррекционно- развивающие технологии, включающие игровые и коммуникативные практики, использование наглядного материала, стратегии взаимодействия с родителями. Материал будет полезен логопедам, педагогам дошкольного образования, заинтересованным в эффективной коррекции речевых нарушений.

Ключевые слова. Формирование лексического запаса, старшие дошкольники, общее недоразвитие речи, организационно-методические условия, взаимодействие участников образовательного процесса, словарный запас.

Актуальность. Исследователями в области дефектологии отмечается прогрессирующий рост количества детей с тяжелыми речевыми нарушениями, среди которых выделяются дети с общим недоразвитием речи (ОНР). В этой связи одной из актуальных проблем в специальной педагогике, и логопедии, в частности, является преодоление общего недоразвития речи у детей старшего дошкольного возраста.

Работе над лексическим значением слова в дошкольном возрасте отводится особое место. Слово является основной номинативной единицей языка, составляющей его лексическую систему. Многие исследователи (А. Н. Гвоздев, Д. Э. Розенталь, С. Н. Цейтлин и др.) подчеркивают, что без овладения лексической системой языка овладеть речью, как средством общения, невозможно. Расширение лексического запаса является необходимым условием полноценной речевой деятельности и построения речевых действий. Кроме того, сформированность лексического строя речи является базой для развития у ребенка навыков общения и полноценных представлений об окружающем мире [1; 6; 7].

Л. Н. Ефименкова, Р. И. Лалаева, О. С. Ушакова и другие ученые считают практическое усвоение лексических средств языка одной из важнейших задач обучения детей с ОНР. Они

указывают, что необходимо раскрыть детям разнообразные семантические отношения (синонимические, антонимические и др.) в которые вступают слова, как знаки, обозначающие объекты действительности в системе языка. Развивая лексические способности, необходимо формировать умение использовать слова и словосочетания в соответствии с контекстом, речевой ситуацией, выбирать необходимые средства при построении связного высказывания, свободно пользоваться словами и связывать их по смыслу. Важной составляющей частью такой работы является формирование лексических навыков отбора и подбора, позволяющие добиться точности словоупотребления и расширения лексического запаса детей, где значение каждого слова с наибольшей полнотой раскрывается в сочетании с другими словами [2; 3; 7].

Наблюдение за практикой работы в дошкольном образовательном учреждении (ДОУ) выявило, что у детей с ОНР отмечаются значительные трудности в усвоении лексических единиц родного языка, даже при условии систематической и целенаправленной деятельности по обогащению словарного запаса детей. Кроме того, отмечено, что содержание работы по лексическому развитию дошкольников связано преимущественно с воздействием на зрительную модальность и ориентировано на работу с картинным материалом, муляжами предметов, предполагает многократное повторение слов, обозначающих предметы, в различных вариантах игр и речевых упражнений. Осуществление этой работы с детьми требует пересмотра организации деятельности ребёнка с речевым нарушением таким образом, чтобы создать возможность полимодального восприятия объектов окружающей действительности, позволяющего максимально воздействовать на становление речевой функции. Это, в свою очередь, определяет необходимость поиска наиболее эффективных путей формирования лексического запаса у детей с ОНР в процессе психолого-педагогического сопровождения. Необходимо отметить, что проблемы формирования лексического запаса у детей в ДОУ связаны с недостаточно разработанной системой психолого-педагогического сопровождения и отсутствием четко разработанной единой системы взаимодействия специалистов ДОУ между собой, а также специалистов и родителей воспитанников.

Основная часть исследования. В МБДОУ «Детский сад №223» г. Барнаула организована деятельность, направленная на разработку и реализацию системы работы по формированию лексического запаса у детей старшего дошкольного возраста 5-6 лет с ОНР в процессе психолого-педагогического сопровождения. В связи с этим были определены цели и задачи исследования, участники, условия и средства ее реализации.

Целью исследования явилось создание организационно-методических условий, способствующих успешному формированию лексического запаса у детей старшего дошкольного возраста в ДОУ. Для реализации поставленной цели были определены следующие задачи:

1. Расширение опыта участия детей в разнообразной практической деятельности, способствующей развитию двигательной и когнитивной сферы.
2. Расширение пассивного словарного запаса у детей через обогащение речевой среды, как источника грамотной, богатой литературной речи.
3. Обогащение экспрессивного словаря, через стимуляцию речевой активности на доступном ребенку уровне с учетом зоны ближайшего развития и ведущего вида деятельности.
4. Закрепление усвоенных детьми лексических единиц с учетом их семантических взаимосвязей и формирование навыка применения их в рамках речевого высказывания.
5. Обеспечение активного включения семьи в работу по формированию лексического запаса у детей старшего дошкольного возраста 5-6 лет как участников команды сопровождения.
6. Обеспечение слаженной и эффективной работы педагогов ДОУ.

Так как формирование лексического запаса не может быть реализовано только в рамках работы воспитателя или учителя-логопеда, при разработке системы работы была учтена необходимость комплексного подхода к организации коррекционно-педагогической деятельности, предполагающего взаимодействие и взаимосвязь всех педагогов, участвующих в работе с детьми. Участниками команды сопровождения стали воспитатели, учитель-логопед, педагог-психолог, инструктор по физической культуре, музыкальный руководитель, каждый из которых реализовывал определенный круг задач.

Воспитатели:

- создание безопасных и максимально эффективных условий для знакомства детей с окружающими природными и социальными объектами и явлениями;
- насыщение режимных моментов приемами, способствующими активизации словаря и расширению пассивного словарного запаса;
- введение в план работы по реализации основной образовательной программы рекомендаций учителя-логопеда по формированию лексического запаса;
- осуществление специально организованной образовательной деятельности предусмотренной образовательной программой, реализуемой ДОУ, с учетом рекомендаций учителя-логопеда по формированию лексического запаса;
- организация совместной и самостоятельной деятельности детей в соответствии с задачами образовательной программы;
- привлечение родителей к совместным мероприятиям.

Учитель-логопед:

- курирование работы всех участников команды сопровождения;
- диагностика уровня развития речи;
- проведение индивидуальных и групповых коррекционных занятий;
- проведение консультаций для педагогов и родителей;
- организация совместных мероприятий (досуговых, просветительских и др.) обеспечивающих решение задач лексического развития;

Педагог-психолог:

- развитие коммуникативных умений и навыков детей;
- активизация речевых высказываний через создание благоприятного психологического климата в группе;
- развитие невербальных и вербальных познавательных способностей.

Инструктор по физической культуре и музыкальный руководитель:

- организация занятий и утренней гимнастики, разработанных с учетом тематического принципа;
- использование пособий, оборудования, приемов стимулирующих расширение словарного запаса;
- организация досуговых мероприятий с учетом лексических тем.

Родители детей:

- участие в совместных мероприятиях, организуемых ДОУ в рамках реализации программы;
- создание в семье условий, способствующих развитию познавательных и речевых процессов;
- осуществление необходимой помощи ребенку по рекомендациям специалистов ДОУ.

Деятельность реализовывалась с учетом следующих принципов:

1. Опора на диагностику.
2. Индивидуально-дифференцированный характер организации коррекционно-педагогической работы.
3. Необходимость специально созданной среды, задающей оптимальные условия для формирования лексического запаса у старших дошкольников.
4. Деятельностная природа процесса, учет возрастных возможностей и ведущей деятельности детей.
5. Непрерывность реализации.
6. Взаимодействие участников программы.

Организация психолого-педагогического сопровождения детей с ОНР с целью формирования у них лексического запаса была основана на данных комплексной диагностики и оценки потенциальных возможностей каждого, с учетом «зоны ближайшего развития». Каждый из участников команды сопровождения, опираясь на данные собственного диагностического обследования, вносил предложения и рекомендации по организации педагогической помощи детям. Коллегиальное обсуждение данных диагностики всеми специалистами позволило выработать единое представление о характере и особенностях развития детей, обсудить перспективы, стратегию развивающей работы и определить ключевые направления групповой и индивидуальной работы.

Планирование работы с детьми осуществлялось с учетом следующих направлений:

- параллельная работа над расширением объема словарного запаса и представлений об окружающей действительности,
- создание условий для развития когнитивных процессов и навыков детской исследовательской деятельности;
- уточнение значений слов имеющихся в словаре детей;
- формирование семантической структуры слова;
- организация семантических полей как основы лексической системы;
- обеспечение условий для речевой практики.

В основе данной работы над обогащением лексического запаса с детьми лежало расширение сенсорного и практического опыта детей, которое осуществлялось в процессе организации режимных моментов, специально организованных занятий и совместной деятельности с детьми, через обследование и изучение окружающих предметов, природных объектов, явлений и оречевление полученных детьми впечатлений. Изучаемый с детьми материал был разделен на тематические блоки, что позволяло закреплять речевой материал в различных видах детской деятельности. Органичным дополнением и продолжением работы по формированию семантического компонента лексики являлась работа по развитию связной речи, так как формирование семантических полей значений слов происходит в процессе включения слова в контекст словосочетаний и предложений, которые включались в различные игры и упражнения. С детьми проводились занятия по подготовке к обучению грамоте, которые позволяли учить их выделять в слове звуки и слоги, определять порядок, видеть различие между словами по звуковому составу. Систематически проводились упражнения на различение речевых и неречевых звуков, различение их высоты и силы с тем, чтобы стимулировать развитие фонематического слуха. В занятия по развитию речи были включены задания на выделение слов из речевого потока, составление предложений. Для того, чтобы создать детям зрительную опору для усвоения абстрактных понятий, таких как «существительное», «прилагательное», «глагол», представляемые детям в виде вопросов «что?», «какой?», «что делает?» использовались наглядно-схематические модели. Данные модели также позволили наглядно представить понятия «предложение», «слово».

Комплекс мероприятий, включающих занятия, игры и упражнения, проведенные непосредственно с детьми, строился на основе лексических тем. Работа со словарем в рамках каждой темы осуществлялась по нескольким взаимосвязанным направлениям.

Первое направление: обогащение пассивного и активного словарного запаса, формирование и расширение семантических полей на основе уже имеющихся в активе и новых лексем, установление ассоциативных связей между лексическими единицами, формирование умения подбирать синонимы и антонимы. Работа предполагала организацию деятельности детей, способствующей накоплению практического и чувственного опыта и расширение лексического запаса в процессе непосредственного взаимодействия с предметами. Детей учили выделять и называть всевозможные характеристики наблюдаемых объектов и явлений, используя различные анализаторы. Организация активной речевой практики осуществлялась в рамках игр и игровых упражнений, направленных на подбор и отбор: прилагательных к существительному, существительных к прилагательному, глаголов к существительному, наречий к глаголам и существительным, существительных к глаголу, синонимов к словосочетаниям.

Второе направление предполагало организацию детской деятельности, позволяющей создать условия, в которых дети осваивали умение отбирать и подбирать языковые единицы в соответствии с контекстом высказывания (лексической сочетаемостью). На данном этапе работа осуществлялась с опорой на наглядно-схематические модели, которые были объединены в пособие «Полянка слов». Пособие представляет собой планшет, на котором в левом верхнем углу расположен прозрачный карман для картинки главного слова. Сверху расположены символы, обозначающие задание на поиск следующих значений слов: изменение количественного признака «мало-много»; слова-ассоциации, образующиеся от взаимодействия человека с главным словом (например: снег-снеговик, вода-водопровод, тарелка-еда, чайник-чай, вишня-пирог); слова-действия; слова-признаки. Работа с пособием предполагала

размещение на нем изображений цветов с условным обозначением признаков. Ребенок может разместить цветок на планшете, лишь придумав (или назвав на начальном этапе с помощью педагога) слово, семантически родственное заданному.

Третье направление работы над лексикой, осваиваемой в рамках заданной лексической темы, предусматривало организацию деятельности с детьми, способствующей: формированию представлений о зависимости смысловых оттенков слов от формы слова; развитие умения произвольно изменять смысловые оттенки; использовать разные способы словообразования; употреблять существительные, глаголы, прилагательные с разнообразными приставками и суффиксами; формирование точности и целесообразности употребления слов в словосочетаниях, предложениях. С детьми проводились работа по грамматическому оформлению предложения и его распространению. Для этой цели использовались специально организованные занятия, а также игры и упражнения такие как: «Рассказы с картинками», «Размытое письмо», «Письма под диктовку», которые позволяли научить различать слова с различными смысловыми оттенками.

Деятельность по включению родителей в целостный процесс формирования лексического запаса дошкольников строилась с учетом приоритетных для родителей форм взаимодействия семьи и ДОУ: размещение информации в социальных сетях, совместные досуги и обучающие мастер-классы. Основные наиболее приемлемые для родителей формы взаимодействия определялись в рамках вводного родительского собрания, где были раскрыты цели и задачи работы по формированию лексического запаса, ее значимость для становления речи в целом, а также ведущие формы работы, оказывающие наибольший эффект и позволяющие максимально обогатить лексический запас. В качестве форм семейной работы по развитию лексического запаса совместно с родителями были выбраны лексические марафоны, семейные игротеки, проекты выходного дня.

В результате проведенного исследования были выявлены и обоснованы организационно-методические условия, способствующие эффективному формированию лексического запаса у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи (ОНР). Ключевыми условиями являются:

- создание специализированной речевой среды, включающей разнообразные дидактические материалы и средства обучения;
- разработка и реализация адаптированных программ коррекционно-развивающего обучения, учитывающих индивидуальные особенности детей; организация систематической работы по расширению словарного запаса с использованием игровых и коммуникативных методов;
- обеспечение взаимодействия между педагогами, логопедами и родителями для создания единого коррекционно-развивающего пространства.

Эффективность предложенных организационно-методических условий подтверждается положительной динамикой развития лексического запаса у детей, участвовавших в исследовании. Полученные результаты могут быть использованы для оптимизации организации и методического обеспечения образовательного процесса в дошкольных учреждениях, работающих с детьми с ОНР. Перспективным направлением дальнейших исследований является изучение влияния различных форм организации образовательной деятельности на формирование лексического запаса у детей с ОНР.

Список использованной литературы

1. Гвоздев А. Н. Вопросы изучения детской речи / А. Н. Гвоздев. – Москва, 2007. – 246 с.
2. Ефименкова Л. Н. Формирование речи у дошкольников / Л. Н. Ефименкова. – Москва, 1985. – 174 с.
3. Махмудова М., Абдувахובה И. Особенности развития детей дошкольного возраста с задержкой психического развития // Европейский журнал гуманитарных наук и образовательных достижений. - 2023. 4 (4), С. 170-173
4. Мингалева А.Н. Особенности развития навыка словообразования глаголов у старших дошкольников с общим недоразвитием речи // А.Н. Мингалева // VII Международная научно-практическая конференция «Вызовы глобализации и развитие цифрового общества в условиях новой реальности». № 7 МКВГ. - 2023.

5. Розенталь Д. Э. Справочник по русскому языку. Словарь лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь. Москва, 2003. – 1087 с.

6. Ушакова О. С. Развитие речи детей 3-7 лет / О. С. Ушакова. – Москва, 2004. – 176 с.

7. Цейтлин С. Н. Язык и ребёнок. Лингвистика детской речи / С. Н. Цейтлин. – Москва, 2000. – 345 с.

СӨЙЛЕУ ТІЛІ ДАМУЫНЫҢ ТЕЖЕЛУІ БАР ЕРТЕ ЖАС БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МУЛЬТИСЕНСОРЛЫҚ ТӘСІЛДЕМЕНІҢ ТИІМДІЛІГІ

Мовкебаева З.А. п.ғ.д., профессор-зерттеуші

Ермағамбет Ә.Ы. 3-курс докторант

Абай атындағы ҚазҰПУ

Қазақстан, Алматы

E-mail: ermagambet@bk.ru

Аңдатпа. Мақалада ерте жастағы балалардағы сөйлеу тілінің дамуы тежелуін (СТДТ) еңсерудегі интервенциялық ықпал ету құралы ретінде мультисенсорлық тәсілдеменің тиімділігі қарастырылады. Бұл мәселе әлеуметтік маңыздылығын арттыруда, сондықтан тиімді интервенциялық әдістерді іздеу және ғылыми тұрғыдан негіздеу қажеттілігі туындайды. Түрлі анализаторлық жүйелердің жұмысын негізге алатын мультисенсорлық тәсіл ерте логопедиялық көмекте келешегі зор бағыттардың бірі ретінде ұсынылады. Мақалада белсенді сөйлеу, түсіну және коммуникативтік бастаманы дамытуға оң әсерін дәлелдейтін эксперименттік зерттеу сипаттамасы мен нәтижелері ұсынылған.

Кілт сөздер. Мультисенсорлық тәсіл, сөйлеу тілінің дамуы тежелуі, логопедия, сенсорлық интеграция, ерте араласу, логоритмика, сөйлеу.

Ерте жастағы кезеңдегі сөйлеу тілінің дамуы баланың когнитивтік және әлеуметтік қалыптасуының табысты өтуінің негізгі факторларының бірі болып табылады. Туылғаннан үш жасқа дейінгі кезең нейрондық байланыстардың қарқынды қалыптасуымен ерекшеленіп, тілдік дағдыларды меңгерудің сензитивті уақыты ретінде сипатталады. Қазіргі логопедиялық тәжірибеде бір мезгілде бірнеше анализаторлық жүйені іске қосатын мультисенсорлық тәсілдемеге ерекше көңіл бөлінуде.

Ерте жастағы балалар арасында сөйлеу тілінің дамуы тежелуі (СТДТ) – қазіргі логопедиядағы өзекті мәселелердің бірі. Халықаралық зерттеулерге сәйкес, ерте жастағы балалардың 20%-на дейін экспрессивті және импрессивті сөйлеу тілінің жеткіліксіз қалыптасуы байқалады. Бұл жағдайдың себептері қатарында нейropsychологиялық дисфункциялар, сенсорлық интеграцияның бұзылуы, тілдік ортаның жеткіліксіздігі де бар. Ал дәстүрлі, есту-көру арқылы қабылдауына негізделген тәсілдер кейде тиімді нәтиже бермейді, әсіресе сөйлеу тілі дамуы тежелген балалар үшін. А.К.Жалмұхамедованың пікірінше, ерте көмек көрсетуде негізгі болып табылатын – дұрыс диагноз қою, дер кезінде түзету жұмыстары, ата-аналарды педагогикалық процеске тарту және психологиялық-педагогикалық қолдаудың кешенді түрде ұйымдастырылуы [1, 38-б.].

Зерттеудің өзектілігі сөйлеу тілінің дамуы тежелген балалар санының артуымен және ерте интервенциялық жұмыстың тиімді әдістерін іздеумен негізделеді. Қазіргі логопедиялық интервенция дәстүрлі әдістермен шектелмей, мультисенсорлық стратегияларға көбірек көңіл бөлуді талап етеді. Бұл стратегиялар бірнеше сенсорлық арнаны (есту, көру, сипап сезу, дәм және иіс сезу, қозғалыс) қатар белсендендіріп, нейропластиканы арттырады [2, 35-б.].

Әдіснамалық негіздер

Мультисенсорлық тәсілдеменің әдіснамалық негіздері Мария Монтессоридің еңбектерінен бастау алып, қазіргі зерттеушілердің еңбектерінде дамытылған. А.Айрес [4, 37-б.] сенсорлық интеграция туралы еңбектерінде әртүрлі сенсорлық жүйелердің үйлесімді жұмысы дағдыларды

тиімді меңгеруге ықпал ететінін көрсеткен. Шейвиц пен әріптестері жүргізген функционалды МРТ-зерттеулер мультисенсорлық оқыту кезінде мидың бірнеше аймағының белсенетінін дәлелдеген. Басқа зерттеулер [4, 23-б.] нәрестелердің сөйлеуді меңгеру кезінде әртүрлі сенсорлық арналардан келетін ақпаратты табиғи түрде біріктіретінін көрсетеді. Балалар сөйлеген адамның артикуляциялық қимылдарын көре отырып, фонетикалық айырмашылықтарды жақсырақ меңгереді деген тұжырымдар бар.

Г.Гарднердің көпқырлы интеллект теориясы да (аудиалды, визуалды, кинестетикалық қабылдау арналары) мультисенсорлық оқытудың негізін құрайды [5, 40-б.]. А.Айрестің сенсорлық интеграция тұжырымдамасы сөйлеу тілін қалыптастыруда сенсорлық жүйелердің үйлесімді жұмысының маңыздылығын баса көрсетеді [4, 27-б.].

Ресейлік ғылымда сөйлеу тілінің дамуына кешенді ықпал ету мәселелері Р.Е. Левинаның еңбектерінде қарастырылған. Ол сөйлеу бұзылыстарын түзетуде сақталған анализаторларды пайдаланудың маңызын атап өткен. Р.И. Лалаева мен Н.В. Серебрякова [6, 56-б.] өз зерттеулерінде сөйлеу тілінің бұзылыстары бар балалармен жұмыс кезінде визуалды және тактильді тіректерді қолданудың тиімділігін көрсеткен. А.Р. Лурияның нейропсихологиялық тәсілдері сөйлеу функциясының моторлық және сенсорлық координация тоғысынан туындайтынын алға тартады [7, 48-б.].

Тақырып бойынша арнайы ғылыми әдебиеттерге жүргізілген сыни талдау мультисенсорлық тәсілдің теориялық тұрғыдан негізделгенімен, оның ерте жастағы балалармен жұмыс істеудегі тиімділігіне арналған эксперименттік зерттеулердің әлі де аз екенін көрсетеді. Зерттеулердің басым бөлігі сипаттамалық бағытта немесе теориялық негіздемелерге сүйенген.

Зерттеу әдістемесі. Көптеген зерттеушілер мультисенсорлық ықпал етуде бес сезім мүшесімен шектелмей, одан да кеңірек қарастыру қажет деп есептейді. Кейбір деректер мультисенсорлық тәсіл кезінде одан да көп сенсорлық жүйелердің тартылатынын дәлелдейді. Ерте жастағы балалардың сөйлеуін дамытуда мультисенсорлық тәсілдемені қолдану бойынша жүргізілген зерттеулер көрумен қатар басқа да сенсорлық модальдіктердің қатар қолданылуы нәтижені жақсартып, оны тұрақты етеді деген тұжырымға алып келді. Түрлі сенсорлық арналардың өзара әрекеттесуі ерте логопедиялық көмектің тиімділігін арттырады. Мультисенсорлық тәсілдемені дамытудың маңыздылығы — визуалды қабылдаумен шектелмей, кешенді ықпал ету. Алайда бұл тәсілді педагогтар үшін жүзеге асыру күрделі, жоғары кәсіби даярлықты талап етеді.

Сөйлеу тілінің дамуы тежелген балалар қоршаған ортаның шуы жоғары болған жағдайда тілді меңгеруде едәуір қиындықтар көреді. Сенсорлық өңдеуде ауытқулары бар балалар үшін ең маңызды қағида — сенсорлық сигналдардың қабылдануын ескеру және олардың дұрыс өңделуін қамтамасыз ету. Мультисенсорлық тәсілдеме ерте жас дамуында немесе мінез-құлықтық және эмоциялық бұзылыстары бар балалармен жұмыс істеуде өзекті әрі орынды, өйткені сенсорлық ынталандыру — баланың өзін және әлемді тануының негізгі құралы. Комбинацияланған аудиовизуалды, тактильді-ис сезу стимулдарын қолдану сөйлеу әрекетін меңгеруді жеңілдетеді және үдетеді.

Мультисенсорлық тәсілдеменің тиімділігін тексеру үшін сөйлеу тілінің дамуы тежелген 2–3 жас аралығындағы 20 баланың қатысуымен эксперимент өткізілді. Олар Алматы қаласындағы «Шаг вперёд» түзету орталығына қатысушы балалар болатын. Балалар 2 топқа бөлінді: эксперименттік топ (10 бала) интервенциялық мультисенсорлық бағдарлама бойынша ұйымдасқан іс-әрекетпен айналысты, ал бақылау тобы (10 бала) дәстүрлі логопедиялық әдістеме бойынша көмек алды.

Балаларды бағалау Р.И. Лалаева мен Е.В. Мальцеваның әдістемелеріне сәйкес белсенді сөздік қоры, нұсқаулықтарды түсіну және дыбыс айту дағдылары бойынша жүргізілді [8, 19-б.]. Мультисенсорлық түзету бағдарламасына логоритмикалық жаттығулар (ырғақ, қозғалыс, сөйлеу), тактильді-аудиалды ойындар (сенсорлық кітаптар, виброқолғаптар), интерактивті сюжеттік сабақтар (заттармен және бейнелермен әрекет) кірді.

Эксперименттік топтың ұйымдасқан іс-әрекеті келесі құрылымда өтті:

1. Дайындық кезеңі (5 минут): түрлі материалдармен ойнау арқылы сенсорлық жүйелерді белсендіру.

2. Негізгі кезең (20 минут): көру, есту, сезіну және қозғалыс тіректерін қатар қолдана отырып, сөйлеу дағдыларын дамыту.

3. Қорытынды кезең (5 минут): меңгерілген материалды мультисенсорлық ойындармен бекіту.

Ұйымдасқан іс-әрекет ұзақтығы – 12 апта, жиілігі – аптасына 3 рет.

Бақылау тобында дәстүрлі сабақ құрылымы қолданылды: есту-көру арқылы қабылдауға және артикуляциялық жаттығуларға негізделген.

Нәтижелер мен талдау. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, эксперименттік топта белсенді сөздік қор орта есеппен 40%-ға артты; нұсқаулықтарды түсіну — 30%-ға жақсарды; ата-аналар бақылауы бойынша 60% бала сөйлеу байланысын жиі бастайтын болды. Бақылау тобында сөздік қордың өсуі — 20%; нұсқаулықтарды түсіну — 10%; сөйлеу бастамасы бойынша оң динамика тек 30% балада байқалды. Екі топ арасындағы айырмашылықтар статистикалық тұрғыдан маңызды болды ($p < 0.05$). Әсіресе, ырғақ пен сөйлеуді біріктіретін жаттығулар тиімді болып шықты — эксперименттік топтағы балалардың 60%-ы қозғалыс тіректеріне сүйене отырып, екі буынды сөйлеуді меңгерді.

Алынған деректер мультисенсорлық тәсілдеменің артықшылықтары туралы теориялық болжамдарды растайды. Тиімділік механизмін бірнеше факторлармен түсіндіруге болады:

нейропластикалық қабілет – түрлі ми аймақтарының бір мезгілде белсендігін қамтамасыз етеді, бұл мықты нейрондық байланыстарды қалыптастырады;

орын толтыру механизмдері – сақталған анализаторлардың көмегімен басқа сенсорлық жүйелердегі жетіспеушілікті толықтыруға мүмкіндік береді;

мотивациялық фактор – әртүрлі стимулдардың болуы балалардың қызығушылығын арттырады және зейінін шоғырландырады;

табиғилық – мультисенсорлық тәсіл сөйлеуді меңгерудің табиғи жағдайларын неғұрлым дәл бейнелейді.

Қорытынды

Теориялық талдау мен эксперименттік деректерге сүйене отырып, ерте жастағы сөйлеу тілінің дамуы тежелген (СТДТ) балалармен түзету жұмысында мультисенсорлық тәсілдеменің тиімділігі туралы негізделген қорытынды жасауға болады. Түрлі сенсорлық арналарды (аудиалды, визуалды, тактильді, кинестетикалық, вестибулярлы және т.б.) бір уақытта белсендіру арқылы мультисенсорлық тәсілдеме тұрақты әрі кең көлемді нейрондық байланыстарды қалыптастырады, бұл сөйлеу функциясының іске қосылуына және дамуына ықпал етеді. Бұл саладағы зерттеулердің талдауы дәстүрлі логопедиялық әдістер, көбіне артикуляциялық және есту-көру жұмыстарымен шектеледі. Сонымен бірге сенсорлық дезинтеграциямен қатар жүретін ауыр сөйлеу тілі бұзылыстарында жеткіліксіз болатынын көрсетті. Ал мультисенсорлық тәсілдеме болса, нейропсихологиялық және нейропедагогикалық интервенция қағидаттарына негізделіп, ми ресурстарын кешенді сенсомоторлық ықпал ету арқылы белсендендіреді. Көптеген зерттеулерге сүйене отырып, ерте жастағы балалардың барлық сезім мүшелерін пайдалана отырып оқитынын және араласу неғұрлым ертерек басталса, нәтижелер соғұрлым жақсы болатынын айтуға болады. Сенсорлық өзара әрекет жүйке жүйесінің дамуына ықпал етіп, баланың жалпы дамуына зор мүмкіндік береді. Мультисенсорлық тәсіл логопедияда дыбыстарды айтуға үйретуде, сөздік қорды кеңейтуде, экспрессивті сөйлеуді қалыптастыруда, фонематикалық есту қабілетін жетілдіруде және ең бастысы сөйлеуге ынтаны арттыруда тиімді қолданылуы мүмкін. Сонымен қатар, мультисенсорлық тәсіл тек сөйлеу саласына емес, баланың жалпы психоэмоционалдық дамуына да оң әсер етеді, бұл оны логопедиялық және педагогикалық практикада кешенді қолдануға әдістемелік тұрғыдан негіздейді. Осылайша, мультисенсорлық тәсіл ерте логопедиялық интервенция әдісі ретінде өз тиімділігін дәлелдеді және сөйлеу тілі дамуындағы тежелуін еңсерудің ғылыми негізделген және болашағы зор бағыты ретінде қарастырылуы мүмкін. Бұл тәсілді мектепке дейінгі ұйымдардың логопед мамандары балалардың жеке даму ерекшеліктеріне бейімделген нұсқада қолдануға ұсынуға болады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Жалмухамедова А.К. Организационно-методические основы раннего включения детей с ограниченными возможностями в образовательный процесс : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Алматы, 2006.
2. Patricia Ruhl, Brain Mechanisms in Early Language Acquisition" (2010) - Neuron, Cambridge, MA: Cell Press
3. Janet Werker, Speech Perception as a Window for Understanding Plasticity and Commitment in Language Systems of the Brain" (2005) - Developmental Psychobiology, New York: Wiley
4. Ayres A. Sensory Integration and the Child. — Western Psychological Services, 2005.
5. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. — Basic Books, 1993.
6. Лалаева Р.И., Серебрякова Н.В. Нарушение речи и их коррекция у детей с задержкой психического развития. Москва, Владос. 2016.
7. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. — М.: МГУ, 1973.
8. Лалаева Р.И., Мальцева Е.В. Диагностика речевых нарушений у дошкольников. — М.: Владос, 2017.
9. Волкова Г.А. Логопедия: ранняя диагностика и коррекция речевых расстройств. — СПб.: Питер, 2021.
10. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың тұжырымдамалары (2023–2029 жж.). ҚР Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №249 қаулысы.

ОСНОВНЫЕ ЗАКОНОМЕРНОСТИ РАЗВИТИЯ РЕЧИ У ДОШКОЛЬНИКОВ С НОРМАТИВНЫМ РАЗВИТИЕМ

Дюсенбаева Бибигүл Амангелдиновна

Phd, старший преподаватель кафедры Педагогики, Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, г.Астана

bibigul-68-68@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются основные закономерности развития речи у детей дошкольного возраста. Освещаются этапы становления речевой функции, включая развитие фонетической, лексической и грамматической сторон речи. Особое внимание уделяется роли речевой среды, общения со взрослыми и активной речевой практики в формировании полноценной речевой деятельности. Рассматриваются возрастные нормы речевого развития, индивидуальные вариации и факторы, влияющие на темпы и качество усвоения языка. Подчеркивается важность ранней диагностики отклонений и своевременной коррекционно-развивающей помощи. Материал предназначен для логопедов, педагогов дошкольного образования, студентов дефектологических специальностей и родителей.

Ключевые слова. Развитие речи, дошкольный возраст, логопедическая помощь, экспрессивная речь.

Человек не рождается с умением произношения всех звуков, он учится произносить их постепенно, этот процесс происходит параллельно с процессом развития ребенка. [1]. Для того, чтобы диагностировать нарушения речи, логопеду необходимо знать закономерности развития речи в онтогенезе. Онтогенез детской речи – это сложное взаимодействие процесса общения взрослых и ребенка, процесс, который развивается поэтапно, постепенно усложняется и совершенствуется. [2]. В онтогенезе речь является не только средством деятельности, познания окружающего мира, но и результатом активной познавательной деятельности ребенка и в конечном счете зависит от последней. Естественный онтогенез речевой моторики формируется из двух фаз:

1) происходит морфологическое развитие центральных нервных элементов: совершается миелинизация проводящих путей, которая завершается к двум - трем годам.

2) происходит многофункциональное дозирование и накопление деятельности координационных степеней. В данной фазе формирование речевой моторики проходит не всегда постоянно – в определенные этапы могут осуществляться кратковременные отставания и в том числе и упадок [3]. Следовательно, формирование речевой деятельности, создается постепенно и протекает в несколько этапов развития.

Начинается процесс развития речи непосредственно с усвоения звуков родного языка. Если проанализировать развитие речевой деятельности ребёнка в онтогенезе, то можно сказать, что ведущие специалисты в области психологии и педагогики выделяют разное количество этапов развития речи детей (Т. Л. Розенгард-Путко, А. Н. Гвоздев и др.). к примеру, А. А. Леонтьев выделил такие этапы развития речи детей: - подготовительный – это период до 1 года;

- предшкольный – это этап первичного овладения языком, который длится от 1 года до 3 лет;
- дошкольный – период от 3 до 7 лет;

- школьный – начинается со времени поступления ребёнка в школу до её окончания. В первые месяцы после своего рождения ребенок произносит звуки произвольно. Эти звуки, как правило, нечеткие и вообще могут отсутствовать в родном языке ребенка. Постепенно, слыша речь окружающих, ребенок начинает произносить те звуки, которые он слышит вокруг себя. Начиная со второго полугодия среди детского лепета уже можно разобрать довольно ясные звуки. Преобладает среди них гласный звук [а], а из согласных – [б], [п], [м], [к], [т].

Однако, эти звуки еще недостаточно устойчивы. Ближе к году ребенок начинает произносить простые в артикуляционном значении звуки: [а, у, и], некоторые согласные: [м, п, б, н, т, д, к, г]. Этот процесс индивидуальный, одни дети могут произносить больше звуков и более четко, а другие – меньше. Качество произношения звуков часто зависит от состояния и подвижности артикуляционного аппарата ребенка, который к этому возрастному периоду лишь начинает активно функционировать. И именно лепету принадлежит большая роль в его развитии [4]. На втором году жизни большинство детей начинают такие гласные звуки как [а, у, и, о], однако произношение звуков [ы] и [э] у них еще вызывает сложности. Дети их заменяют звуками [и] и [е], большинство согласных, дети в этом возрасте еще не произносят или произносят неправильно, заменяя их более простыми в артикуляционном отношении. Многие твердые звуки дети заменяют мягкими, сложность для них представляют шипящие звуки, а также звуки [л], [рь] и [р]. В период младшего дошкольного возраста существенно улучшается мобильность артикуляционного аппарата, тем не менее произношение малышей еще очень далеко от нормы. Усвоение звуков тормозится артикуляционными затруднениями. Дети в данном возрасте, обладая хорошим фонематическим восприятием, пытаются подогнать свое произношение под общепринятое. Им это не всегда удается, и они начинают заменять недостающие звуки более легкими для них. Например, [р] они часто заменяют [й]. Также, многие и в дальнейшем заменяют звук [ы] звуком [и], а [х], звуком [к]. В данном возрасте дети грамотно и точно говорят гласные А, У, И, О, определенные ребята вдобавок смогут заменять или недостаточно четко произносить звуки [ы], [э], согласные: [м, п, д, т, н, в, ф, л, х], некоторые дети вдобавок заменяют звук [х] звуком [и]. Смягчено произносят звуки [п], [д]: йотированные звуки [й, я, ю, е, ё], усваивают мягкие согласные -сь-, -зь-, твердые согласные большая часть детей начинает произносить правильно к концу года. Звук [ц] отсутствует и заменяется звуком -ть- или -сь- [с]. Обычно к концу данного возраста у некоторых детей этот звук произносится правильно, и встал на свое артикуляционное место [5]. На четвертом году жизни совершенствуется перемена изменение артикуляционного аппарата, становятся наиболее координированными движения 9 мышц, что получают содействие в образовании звуков (языка, губ, нижней челюсти). Усиление мышц кончика и спинки языка способствует правильному произношению без смягчения твердых согласных. Дети все больше начинают правильно, произносить слова со стечением 2 - 3 согласных, становится вероятным использование наиболее непростых по слоговой структуре слов (3 - 4 и более). определенные дети приступают сосредотачивать собственное внимание на звуковом оформлении слов, замечать погрешности в их звучании у ровесников. Со стороны произношения замечается возникновение многочисленных звуков. Большое количество детей грамотно говорят подобные прежде произносимые звучания, как звуки [ы, э, х], приближают к норме и наиболее точно произносят свистящие звуки, возникает звук [ц], определенные дети только приближают этот звук к норме и в три года произносят его как -тц- или -тс-. У отдельных детей возникают звуки запоздалого онтогенеза, такие звуки как: [ш, ж, ч, щ, л, р] однако, как правило, большинство детишек еще не произносят шипящие звуки, заменяя их надлежащими твердыми свистящими: звук [ш] звуком [с], [ж] на [з], [ч] на [г], [щ] на [с] или -сь-, сонорные звуки -рь-, [л] заменяют [й] или -ль-. С возникновением у отдельных ребят шипящих звуков возможна обратная

замена, когда новые звуки говорят и в тех словах, где их использование нестати [35]. В многосложных словах, особенно со стечением нескольких согласных, дети зачастую пропускают звуки, слоги, переставляют их. К окончанию 4-ого года дети преодолевают данные проблемы и приступают правильно удерживать слоговую структуру слова. К концу четвертого года произношение детей значительно улучшается, закрепляется правильное произношение свистящих звуков, начинают появляться шипящие, у некоторых детей звуки [л, р]. Однако у некоторых детей еще имеются различные погрешности в звукопроизношении: 10 отсутствие шипящих, звуков [л, р], что еще не является патологией в речевом развитии ребенка [6, с. 44]. В возрасте от 4 до 5 лет необходимая подвижность мышц артикуляционного аппарата позволяет дошкольнику совершать более точные движения языком, губами. Их правильное положение и правильное движение необходимо для того, чтобы ребенок мог произносить сложные звуки. Большее количество детей в этом возрасте уже грамотно произносят все шипящие звуки, а также [л, рь, р]. Но, у некоторых детей еще, может быть, неустойчивое произношение определённых групп звуков, например, свистящих и шипящих, звуками [л] и [р] одновременно. Это объясняется тем, что у детей не зафиксированы некоторые звуки или они не чётко их различают на слух и в собственном произношении [4]. В период старшего дошкольного возраста мышцы артикуляционного аппарата уже сформированы, что позволяет детям говорить и произносить все звуки своего родного языка. Но, у некоторых детей еще, может быть, нарушение произношения шипящих, звуков [л] и [р], а у некоторых даже неправильное их формирование: р – горловое, одноударное, звуки [с], [з] – межзубные. Могут смешивать твёрдые и мягкие согласные, шипящие и свистящие: [с и ш, ж и з], звуки [с и ц, щ и ч, ц и ч]. К семи годам, при условии систематической работы над произношением звуков эти нарушения постепенно уходят [6, с. 48].

На втором году существования ребенка слова и звуко сочетания постепенно становятся орудием речевого общения, в таком случае развивается экспрессивная речь. Развитие речи ребенка осуществляется по подражанию, откуда можно сделать вывод, что немалую значимость в ее формировании представляют родители и речевая обстановка в семье. В период первого года существования малыш повторяет все элементы речи, которая звучит вокруг него. Во втором полугодии малыш принимает некоторые звуко сочетания и объединяет их с объектами либо поступками. В 11 данный период ребенок откликается на целый комплекс совокупности влияния, на обстановку, интонацию, фразы. Все это может помочь формированию скоротечных взаимосвязей. В возрасте от 7 до 9 месяцев малыш повторяет из-за старшими всегда наиболее и наиболее многообразные сочетания звуков. С 10 - 11 месяцев возникают и реакции на слова, независимо от ситуации и интонации того, кто говорит.

После 3 лет наступает период развития интенсивной речи. В это время у ребенка возникает особенный интерес к артикуляции находящихся вокруг. Первые слова ребенка носят обобщенный смысловой характер, то есть одними и теми же словами он может выражать разные чувства. Понять ребенка можно по ситуации общения. Трансформация с этого типа речи к контекстной совершается к 5 годам. С 1,5 лет у ребенка проявлять способность понимания словесной речи взрослых. На протяжении второго и третьего годов происходит значительное накопление словарного запаса ребенка: если в 1,5 года – он знает 10 - 15 слов, к концу второго – 300 слов, то к концу третьего словарный запас составляет около 1000 слов. Значения слов становятся более определенными. К началу третьего года жизни у ребенка начинает формироваться и грамматический строй речи. Сначала ребенок выражает свои желания одним словом, затем появляются примитивные фразы, слова без согласования, соподчинения слов в предложении. К двум годам дети практически приобретают навыки употребления форм единственного и множественного числа, имен существительных, времени и лица глаголов, начинают использовать некоторые падежные окончания. Понимание речи в этот период значительно превосходит произносительные возможности. В дошкольный период развития речи для большинства детей еще характерно неверное звукопроизношение. Формируется опыт слухового контролирования, создается фонематическое понимание, возрастает лексический резерв. Активный словарный запас к старшему дошкольному 12 возрасту составляет 3000 - 4000 слов. Значения слов обогащаются и уточняются. У малыша увеличивается навык речевого

общения и на его основе формируется чувство языка. Параллельно совершается формирование грамматического строя.

В случае если ребята 4-ого года существования используют в речи элементарными и непростыми предложениями, в таком случае к 5 годам ребята сравнительно беспрепятственно используют структурой сложноподчиненного и сложносочиненного предложения. Начиная именно с этого возраста, высказывания детей напоминают небольшие рассказы. Во время бесед их ответы на вопросы состоят из большого количество предложений. К пяти годам дети овладевают монологической речью и могут выполнить пересказ сказки без дополнительных вопросов, используя при этом 40 - 50 предложений.

В 4 года ребенок, как правило, должен дифференцировать все звуки. У ребенка заканчивается формирование правильного произношения. К школьному возрасту у ребенка формируется контекстная, обобщенная на наглядной основе речь [6, с. 51].

Таким образом, в дошкольном возрасте наступает качественно новый этап освоения речи. Мотивом активного овладения речью выступают растущие потребности ребенка узнать, рассказать и воздействовать на себя и других. Речь включается во все виды деятельности.

Можно выделить характерные черты развития речи в дошкольном возрасте:

- речь отрывается от определенной ситуации, лишается ситуативности и постепенно превращается в универсальный способ общения;
- возникают связные формы речи, увеличивается ее выразительность;
- ребенок познает законы языка в ходе операций со словом;
- ребенок обучается высказывать собственные мысли связно, логично, рассуждения преобразуются в способ заключения умственных задач, а речь становится инструментом мышления и средством познания, интеллектуализации познавательных процессов;
- развивается регулирующая функция речи, что проявляется в осознании литературных произведений, подчинении указания взрослого;
- формируется планирующая функция речи, когда она приступает предупреждать разрешение практических и интеллектуальных задач;
- появляется звуковая функция речи, акцентирование слова как абстрактной единицы, что позволяет сделать слово объектом познания и освоить письменную речь;
- формируется восприятие форм языковой деятельности;
- речь становится особым видом произвольной деятельности, создается осмысленная позиция к ней;
- речь преобразуется в особую деятельность, обладающую собственными формами: слушание, беседу, рассуждения и рассказы;
- заканчивается процесс фонематического развития: ребенок верно слышит и произносит звуки;
- появляются посылы для изучения грамоты.

Список использованных источников

1. Филичева, Т. Б. Особенности формирования речи у детей дошкольного возраста [Текст] / Т. Б. Филичева. – М. : Просвещение, 1999. – 250 с.
2. Лалаева, Р. И. Методика психолингвистического исследования нарушений речи [Текст] : учебно-методическое пособие / Р. И. Лалаева. – СПб. : 2006. – 72 с.
3. Манелис, Н. Г. Нейропсихологические закономерности нормального развития [Текст] / Н. Г. Манелис // Школа здоровья. – 2013. – № 1. – С.8-24
4. Волосовец, Т. В. Преодоление общего недоразвития речи дошкольников [Текст] : учебно-методическое пособие / под общ. ред. Т. В. Волосовец – М. : В. Секачев, 2007. – 224 с
5. Дудьев, В. П. Развитие невербальной коммуникации у дошкольников с общим недоразвитием речи [Текст] / В. П. Дудьев // Логопед в детском саду. – 2006. – №2. – С.23-25
6. Волкова Г.А. Коррекция нарушений речи у детей дошкольного возраста. — М.: Просвещение, 2018.

БАЛА ТІЛІН ДАМЫТУДАҒЫ АТА-АНАНЫҢ МАҢЫЗЫ

Дүзелбаева А.Б.,

Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің
қауымдастырылған профессоры, PhD

Қинаят А.,

Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Арнайы
педагогика мамандығының 3 курс студенті

Аңдатпа. Бұл мақалада баланың сөйлеу тілінің қалыпты дамуы мен сөйлеу бұзылыстарының алдын алудағы ата-ананың рөлі қарастырылады. Зерттеуде ата-ананың бала өмірінің алғашқы кезеңдеріндегі тілдік дамуға ықпалы, сөйлеу ортасын құрудағы міндеттері мен отбасы тәрбиесінің маңыздылығы сипатталады. Сонымен қатар, тілдік бұзылыстардың алдын алу мақсатында жүргізілетін профилактикалық шаралар мен ата-аналарға арналған педагогикалық қолдау түрлері талданады. Мақалада арнайы педагогика және логопедия салаларындағы заманауи көзқарастар негізінде ата-анамен жұмыс жүргізудің тиімді тәсілдері ұсынылады.

Кілт сөздер. Бала, тілдік даму, сөйлеу қабілеті, ата-аналық қолдау, ерте жастан дамыту, сөйлеу мәдениеті, отбасы тәрбиесі, логопедиялық алдын алу.

Баланың сөйлеуін қалыпты дамыту және сөйлеу бұзылысының алдын алуда ата-ананың рөлі өте маңызды. Бұл тақырып қазіргі таңда өзекті болып табылады, себебі соңғы жылдары балабақшаға келетін балалар арасында сөйлеу тіл бұзылыстары бар, тіпті сөйлемейтін немесе дыбыстық еліктеулері жоқ балалар саны артуда. Бұл мәселе ата-аналардың балаларымен жеткілікті деңгейде қарым-қатынас жасамауы, олардың сөйлеуіне тиісті көңіл бөлмеуі және заманауи технологиялардың (теледидар, смартфон) әсерінен туындауы мүмкін.

Сөйлеу тілінің бұзылысы дегеніміз не?

Сөйлеу тілінің бұзылысы – жеке дыбыстардың дұрыс айтылмауынан сөздің бұзылуы. Баланың кекештеніп, «р» әрпін айта алмауы – сөйлеу тілінің бұзылысы айқын дәлелі болып табылады. Сөйлеу дағдыларының қалыптасуында түрлі факторлар әсер етеді, соның ішінде физиологиялық, психологиялық және әлеуметтік жағдайлар маңызды рөл атқарады. Кейбір балаларда сөйлеу қабілеті табиғи жолмен дамыса, ал кейбіреулерінде сөйлеу тілінің бұзылысы байқалып, арнайы түзетуді қажет етеді. Мұндай бұзылыстар дер кезінде анықталып, түзетілмесе, баланың білім алуы мен қоғамға бейімделуіне кері әсерін тигізуі мүмкін. Қазақстанда сөйлеу қабілетінің бұзылуы бар балалар саны өсуде. Оқу-ағарту министрлігінің мәліметінше, 2024 жылы елде 60 мыңнан астам бала сөйлеу кемшіліктеріне ұшырайды. Бастауыш сыныптарың әр сыныбында 5-6 оқушы логопедтің көмегіне мұқтаж.

Ақмола облысында 5 мыңға жуық бала сөйлеу қабілеті бұзылған. Соңғы 20 жылда сөйлеу бұзылыстары алты есе өскен. Сарапшылар сөйлеу патологияларының көбеюін келесі факторлармен байланыстырады:

- Балалардың тірі қарым-қатынасының жетіспеушілігі және тілдік ортаның әлсіздігі;
- Гаджеттерді шамадан тыс қолдану;
- Қазіргі технологиялардың балалар мен ата-аналардың өмір салтына әсері.

Ж.Аймауытұлының «Бала шыр етіп жерге түскенде дыбыспен бірге туады» деген сөзіндей, өмірге дыбыспен келген бала айналасындағы әртүрлі дыбыстардың әсерімен өсіп, дамиды. Сол дыбыстар арқылы оның ой-өрісі кеңейіп, тілі мен танымы қалыптасады[1].

Балалардың ата-аналарымен тілдік қатынасын дамыту. Қажетті ақпаратты түрлі жолдармен жеткізуге үйрету: ым, қимыл, вокал, былдыр сөздер және т.б.

Баланы қарым-қатынас жасауда ым-ишараны қолданудан сөз бен буындарды қолдануға көшуге ынталандыру. Балаларды (1 жас 2 ай – 1 жас 4 ай) былдырды белсенді қолданып, былдыр сөздерді айта білуге ынталандыру. Жиі еститін дыбыстар мен сөздерге еліктеуді жетілдіру, таңдану, қуаныш, наразылық, өкіну және т.б. дауыс сазын білдіретін дыбыстар мен сөздерді айту. Сөздік қорды туыс адамдардың атауын (ата, әже, әке, ана, тәте, т.б.), таныс заттар мен ойыншықтарды (шыныаяқ, кереует, үстел, қонжық, қуыршақ және т.б.), кейбір тағам түрлерін (ботқа, сүт), қимылдарды (ал, тұр, жібер, т.б.) білдіретін сөздермен толықтыру[2].

Балалардың тілін дамыту барысында олардың жас ерекшеліктеріне сай әдістер қолдану маңызды. 1 жас 6 айдан бастап бала айналасындағы заттарды түсіне, өлшеміне, пішініне

қарамастан ажыратып, оларды атауды үйрене бастайды. Осы кезеңде баланы ересектердің сөзін тыңдауға, сұрақтарға жауап беруге және өз ойларын білдіруге дағдыландыру қажет. Балалардың сөздік қорын кеңейту үшін қарапайым сұрақтар қойып, оларды жауап беруге ынталандыру қажет. Мысалы, «Бұл не?», «Не істеді?» деген сұрақтарға жауап беру арқылы бала ойлау және сөйлеу дағдыларын дамытады. Сонымен қатар, оларды жеңіл тапсырмаларды орындауға, тыйым сөздерді («болмайды»), рұқсат сөздерді («болады») түсініп, дұрыс әрекет етуге баулу керек.

Баланың белсенді сөздік қорын дамыту үшін екі сөзден құралған сөйлемдерді айтуға ынталандыру қажет. Мысалы, «доп бер», «ана кел» сияқты сөз тіркестері арқылы баланың өз ойын жеткізуіне көмектесуге болады. Сонымен қатар, әндер мен тақпақтарды тыңдату арқылы олардың жекелеген сөздерді қайталау қабілетін дамыту тиімді.

Балаларға жаңа сөздерді енгізіп, оларды заттар мен әрекеттерге қатысты қолдануға үйрету қажет. Былдыр сөздер мен дыбыстарды біртіндеп нақты тілдік формаға ауыстыру арқылы олардың дұрыс сөйлеуін қалыптастыруға болады. Сондай-ақ, күнделікті өмірде қолданылатын сөздер мен өтініштерді айтуға баулу (мысалы, «берші», «ары жылжы»), қарапайым еңбек әрекеттерінің атауын үйрету де маңызды.

Жыл соңында балалардың белсенді сөздік қоры 300 сөзге жетуі тиіс. Олар заттарды жалпы белгілеріне қарай атай алуы (қуыршақтар, машиналар және т.б.), ана тілінің грамматикалық ерекшеліктеріне сай сөйлем құрауы, сұрақтарға толық жауап беруі керек. 1 жас 10 айдан бастап балалар сын есімдер мен үстеулерді қолданып, 3-4 сөзден тұратын сөйлемдер құрауы қажет. Тілді қарым-қатынас құралы ретінде дамыту үшін баланы түрлі жағдаяттарда сөйлесуге ынталандыру керек. Олар өз тілектерін, өтініштерін білдіріп, көрген-білгені туралы қысқа әңгіме құра алуы қажет. Баланың айналасындағылардың сөзін тыңдау, қойылған сұрақтарға жауап беру, тапсырмаларды орындау дағдыларын жетілдіру қажет.

3-4 жас аралығындағы балалардың тілі одан әрі дамып, сөздік қоры кеңейе түседі. Бұл кезеңде олардың сөздерді дұрыс айтуға дайындығын арттырып, сөйлеу барысында жаңа сөздерді қолдануға баулу маңызды. Сонымен қатар, тілдің грамматикалық құрылымын дұрыс сақтауға, өз ойын қысқа әрі нақты жеткізуге үйрету қажет. Баланы халық ауыз әдебиетімен таныстыру, қарапайым қарым-қатынас дағдыларын дамыту да үлкен рөл атқарады. Балалар байланыстырып сөйлеуді дамыту үшін тәрбиешінің көмегімен 2-3 сөзден тұратын сөйлемдер құрауды, ойыншықтар мен суреттер туралы әңгімелеуді үйренуі тиіс. Таныс ертегілер мен әдеби шығармалардан үзінділерді сахналауға қатысу олардың тілін жетілдіреді.

Баланың барлық дауысты және дауыссыз дыбыстарды дұрыс айтуын қадағалау керек. Ол сөздерді жекеше және көпше түрде қолдануды, септік жалғаулары арқылы байланыстыруды, сұрақтарға нақты жауап беруді үйренуі қажет. Сонымен қатар, тәрбиешінің көмегімен әңгімені қайталау, әдеби шығармалардан үзінділерді сахналау дағдысын қалыптастыру маңызды.

Тіл үйрету барысында әр сабақта ойын түрлерін, өзара сөйлесу үлгілерін қолдану тиімді. Ойын элементтері баланың тілді тез әрі қызығушылықпен меңгеруіне ықпал етеді. Ойын арқылы бала өмірге құштарлықты, адамгершілік қасиеттерді бойына сіңіреді. Осылайша, балалардың тілдік дағдыларын дамыту үшін жүйелі түрде сөздік қорын кеңейтіп, сөйлем құрауға баулу қажет. Бұл баланың қоршаған ортамен дұрыс қарым-қатынас орнатуына және өз ойын еркін жеткізуіне мүмкіндік береді. Бала үшін сөйлеу – айналамен қарым-қатынас жасаудың басты құралы. Дыбыстарды қабылдау, оларды еліктеу және сөйлеу дағдыларын меңгеру үдерісі баланың дамуында маңызды рөл атқарады. Сондықтан сөйлеудің дұрыс қалыптасуы оның танымдық қабілеттеріне, эмоциялық күйіне және әлеуметтік бейімделуіне тікелей әсер етеді.

Бала дүниеге келгеннен бастап, қоршаған ортадан түрлі дыбыстарды естиді, оларды ажырата бастайды және уақыт өте келе сол дыбыстарды қайталауға тырысады. Бұл процесте ата-ананың рөлі ерекше, өйткені бала өзінің алғашқы сөздерін жақындарының сөйлеуін тыңдау арқылы үйренеді. Отбасындағы қарым-қатынас, ата-ананың сөйлеу мәнері мен сөздік қоры тікелей бала тіліне әсер етеді.

Баланың алғашқы тілдік тәжірибесі – ата-анасымен, туыстарымен қарым-қатынасы. Егер ата-ана баламен үнемі сөйлесіп, оны тыңдап, жауап беріп, пікірін білдіруге мүмкіндік берсе, бала сөйлеу дағдыларын тез меңгереді. Керісінше, егер бала жеткілікті деңгейде қарым-қатынас

жасамаса, сөйлеу қабілетінің дамуы баяу жүруі мүмкін. Сондықтан ата-ана баланың тілін дамытуға саналы түрде көңіл бөлуі қажет.

Ата-ананың сөйлеу мәнері. Баланың сөйлеуін дамыту үшін ата-ананың өзіндік сөйлеу мәдениеті маңызды. Егер ата-ана анық, мәнерлі, бай сөздік қорын пайдаланып сөйлесе, бала да солай сөйлеуге дағдыланады. Кейбір ата-аналар баламен сөйлескенде сөздерді бұрмалап, «бала тілімен» сөйлеуге тырысады, бұл баланың дұрыс сөйлеуіне кері әсер етуі мүмкін. Сондықтан ата-аналар баламен қарым-қатынас жасағанда сөздерді дұрыс айтуға, нақты және түсінікті сөйлеуге мән беруі керек[3]. Баланың тілін дамытуда ата-ананың сұрақ қою әдісі де үлкен рөл атқарады. Ашық сұрақтар қою арқылы баланың ойын толық жеткізуіне мүмкіндік беріледі. Мысалы, «Сен бақшада не істедің?», «Қандай ойын ойнадың?», «Бұл оқиға саған несімен ұнады?» деген сұрақтар балаға өз ойын еркін жеткізуге көмектеседі. Сонымен қатар, балаға уақыт беріп, оның жауабын асықпай тыңдау керек[3]. Баланың тілдік дамуы оның қоршаған ортамен қарым-қатынас жасау қабілетін қалыптастырудың маңызды бөлігі болып табылады. Ерте жастан бастап сөйлеуді үйрету мен тілдік қарым-қатынасты дамыту баланың әлеуметтік, эмоционалдық және когнитивтік дамуына оң әсер етеді. Осы мақсатта ата-аналар мен тәрбиешілер баланың тілін дамытуда әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдануы қажет[3,45-56 б].

Баламен бірге оқылған мәтіндерді талқылау, суреттер бойынша әңгіме құрастыру, сұрақтар қою – мұның бәрі баланың сөйлеу белсенділігін арттырады. Сондай-ақ, ата-аналар баланы ертегілерді өз сөзімен айтып беруге ынталандыруы керек. Бұл оның есте сақтау қабілетін дамытып, байланыстырып сөйлеу дағдысын қалыптастырады[4].

Қоршаған орта мен ата-ананың ықпалы. Қоршаған орта мен ата-ананың ықпалы баланың сөйлеу дағдыларының қалыптасуында шешуші рөл атқарады. Жалпы баланың сөйлеу қабілеті әлеуметтік және эмоционалдық контекстте дамиды, сондықтан баланың айналасындағы ортаның және ата-ананың әсері өте маңызды. Баланың сөйлеу процесінде ата-ананың қатысуы да ерекше мәнге ие. Ата-аналардың белсенді қатысуы мен дұрыс ынталандыруы баланың тілдік қорын кеңейтуге, сөйлеу мәнерін жақсартуға және қарым-қатынас дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді. Баланы сөйлеуге ынталандыру үшін оған жағымды эмоциялық орта құру өте маңызды. Егер бала өзін жайлы сезінсе, ол еркін сөйлей алады және өз ойын ашық жеткізуге үйренеді. Ата-аналар баланың әрбір сөйлеу әрекетін қолдап, мақтап, оны ынталандыруы қажет. Мысалы, бала жаңа сөз айтса немесе бір оқиғаны баяндап берсе, оны мадақтау керек. Бұл оның сөйлеуге деген сенімділігін арттырады[5].

Қорытынды. Баланың сөйлеу қабілетінің дұрыс дамуы оның жалпы танымдық және әлеуметтік дамуына тікелей әсер етеді. Сөйлеу – тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен бірге баланың ойлау жүйесінің қалыптасуына, қоршаған ортаны тануына, эмоцияларын білдіруіне көмектесетін маңызды дағды. Сондықтан баланың тілі ерте жастан бастап дұрыс қалыптасуы қажет.

Қазіргі таңда балалар арасындағы сөйлеу бұзылыстарының көбеюі алаңдатарлық мәселе болып отыр. Бұл жағдайдың негізгі себептерінің бірі – ата-аналардың балаларымен жеткілікті деңгейде тілдеспеуі, оларға назар аудармауы, сондай-ақ, заманауи технологиялардың, әсіресе смартфондар мен теледидардың шамадан тыс пайдаланылуы. Балалар еркін қарым-қатынас жасап, сөздік қорын байыту үшін олармен белсенді диалог жүргізу, сұрақтар қою, ойлау қабілетін дамытатын ойындар ойнау маңызды. Сөйлеудің қалыптасуына әсер ететін негізгі факторларға физиологиялық, психологиялық және әлеуметтік жағдайлар жатады. Кейбір балалардың сөйлеуі табиғи түрде дұрыс дамыса, кейбіреулерінде сөйлеу тілінің бұзылысы байқалып, арнайы түзетуді қажет етеді. Егер сөйлеу бұзылыстары уақытында анықталып, түзетілмесе, бала мектепте оқу барысында қиындықтарға тап болуы мүмкін, бұл оның әлеуметтік бейімделуіне де кері әсерін тигізеді.

Ата-аналар баланың тілін дамытуда маңызды рөл атқарады. Бала өз ана тілін ең алдымен отбасында меңгереді. Егер ата-ана баламен жиі сөйлесіп, түрлі тақырыптарды талқылап, оның сұрақтарына жауап беріп, ой бөліссе, балада сөйлеу дағдылары тез және дұрыс қалыптасады. Ал керісінше, баламен жеткілікті қарым-қатынас жасалмаса, оның сөйлеу дамуы баяулайды, сөздік қоры шектеулі болады және өз ойын еркін жеткізуге қиналады. Сөйлеуді дамыту тек

баланың сөздік қорын арттырумен шектелмейді. Ол дұрыс сөйлем құруды, сөздерді дұрыс айту дағдыларын меңгертуді, грамматикалық ережелерді сақтауды, дыбыстарды анық айтуға үйретуді қамтиды. Сонымен қатар, баланың эмоциясын жеткізу қабілетін, қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру да маңызды[6].

Қорытындылай келе, баланың сөйлеу дағдыларының дұрыс дамуы оның болашақтағы жетістіктеріне тікелей әсер етеді. Бұл үдерісте ата-ананың, тәрбиешілер мен педагогдердің бірлескен жұмысы қажет. Баланың сөйлеуін дамыту – оның танымдық қабілеттерін, ойлау жүйесін, қарым-қатынас жасау дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді. Сондықтан ата-аналар баламен сапалы уақыт өткізіп, оның тілі мен сөйлеу қабілетіне ерекше көңіл бөлуі керек. Жағымды тілдік орта құру, балаға еркін сөйлеуге мүмкіндік беру, оны мадақтау мен қолдау – баланың сенімділігі мен сөйлеу дағдыларының жетілуіне ықпал ететін маңызды факторлар.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Оқу-ағарту министрлігінің мәліметі (электрондық ресурс) <https://24.kz/ru/news/social/654261-v-kazakhstane-bolee-60-tysyach-detej-imeyut-defekty-rechi> 28.05.2024
2. Арнайы және әлеуметтік педагогиканың өзекті мәселелері (электрондық ресурс) <https://balabaksha.kz/38248/> 04.03.2019.
3. Леонтьев, А. А. Язык, речь, речевая деятельность. Москва: КомКнига. (2003). 213б.
4. Жарықбаев, Қ. Психология. Алматы: Білім. (2002).
5. Аймауытов, Ж. Психология. Алматы: Рауан. (1995). 312б.
6. Выготский, Л. С. Мышление и речь. Москва: Педагогика(1983).. 324б.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫ ҰСАҚ МОТОРИКА АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

Шыниева Р.Т.

аға оқытушы М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті,
«Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру» кафедрасы
e-mail: sh_rosa65@mail.ru

Шынеева Г.Т.

№39 «Балдәурен» бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Исмаил М.Б.

Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу мамандарын даярлау» мамандығының 4
курс студенті

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі сөйлеу тілінің бұзылыстары бар балаларды ұсақ моторика арқылы дамыту мәселесі қарастырылған. Күнделікті жұмыста әр баланың жеке қабілетін ескере отырып, жалпы және арнайы моторикасын дамыту үшін ойындар мен тапсырмалар беріп отыру айтылады.

Кілт сөздер. Сөйлеу аппараты, психологиялық ауытқушылықтар, моторика жүйесі, тіл дамуының баяулауы, сөздік қорды меңгеруінің қиындықтары.

Сөйлеудің дұрыс қалыптасуы үшін мидың бүкіл құрылымдарының сақталып, мүлтіксіз қызмет атқаруы қажет. Сөйлеудегі ең маңызды элементтер - есту, көру, моторика жүйесі. Ауызекі сөйлеу перифериялық сөйлеу аппаратының негізгі үш бөлімінің — дем алу, дауыс және артикуляция, бұлшық еттерінің үйлесімді жұмыс атқаруы нәтижесінде іске асырылады.

Сөйлеу қызметінде негізгі рөлді мидың доминантты жарты шарында (оңақайларда сол жақ, солақайларда оң жақ жарты шар) орналасқан сөйлеу - есту және сөйлеу - қимыл зоналары атқарады. Сөйлеу баланың психофизикалық жалпы дамуы процесінде қалыптасады.

Ата-аналардың көпшілігі баласының тілі дұрыс шығып, шықпағанына, даму ерекшеліктеріне жете мән бермейді. Баланың былдырлап сөйлегеніне мәз болып, соны қызық көретіндер де жетерлік. Олар мұны еркелік деп түсінеді. Кейбір ата-аналар 3-4 жастағы баланың тілі түсініксіз

болса, «мүлде сөйлей алмайтын жағдайда емес қой, мектепке барғанша, әйтеуір сөйлер» деп бейжай қарайды. Мұндай түсінік мүлде дұрыс емес. 1 жасар бала кем дегенде 10 сөз айтуға тиіс. 2 жаста сөздік қоры 300-ге жуықтайды. Ал 3 жасар сәби күрделі сөйлем құрауға қабілетті болады. Сондықтан кез келген ата-ана бала 1 жасқа толысымен, онымен көбірек сөйлесуі керек. Онда да баланың былдырына еріп, соның «тілімен» емес, түсінікті тілде сөйлеуге үйретуі тиіс.

Баланың сөйлеу тілін жетілдіруде саусақтарды жаттықтыра отырып бас миының жұмыс істеу қабілетіне күшті ықпал етеміз. Сондай-ақ қолдың жазуға икемділігін арттырамыз. Балалардың дыбысты дұрыс айтуын түзету жұмыстарына кіріспес бұрын, оның жеке тұлғалық белгілерін міндетті түрде білу қажет. Кейбір балалардың сөйлеу тілінің бұзылуымен қатар, нервті-психология саласында да психологиялық ауытқушылықтар болатына да назар аудару қажет. Сол себепті де балалармен күнделікті жұмыста әр баланың жеке қабілетін ескере отырып, жалпы және арнайы моторикасын дамыту үшін ойындар мен тапсырмалар беріп отыру қажет.

Жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалардың ана тілін меңгеруі ұзаққа созылады, балалардың лексикалық мағынадағы сөздерді игеруі нақты емес. Көбінесе сөз мағыналарын өзара кең түрде ауыстырады, абстрактілі лексиканы меңгеру кезінде қателер кездеседі.

Мәселен Н.С.Жукованың зерттеулерінде тіл дизонтогенезі кезіндегі сөздердің морфологиялық түсініксіздігі көрсетіледі. Онда өзара грамматикалық байланыстағы сөздердің байланысы көрінбейді. Грамматикалық мағынасы жағынан дұрыс және бұрыс құрастырылған сөйлемдер ұзақ уақыт бойы сөздік қорда сақталып қалады [1, 76.].

Жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалардың тілінің дамуы біркелкі және баяу өтеді. Соның салдарынан сөйлеу жүйесінің әртүрлі қатарлары қалыптаспай қалады. Тіл дамуының баяулауы, сөздік қорды меңгеруінің қиындықтары және грамматикалық құрылыстарын қабылдауы баланың үлкендермен және құрдастарымен сөйлесуіне шектеу жасап, тілдік қарым-қатынасқа түсуге бөгет жасайды.

Ғалым Л.А.Зайцеваның зерттеуінде сөйлеу бұзылыстарының қауіп төндіретін факторларына биологиялық (сөйлеудің отбасылық патологиялық ауырлығы, баланың пренатальді, натальді, постнатальді кезеңдеріндегі қолайсыз дамуы және т.б.) әлеуметтік-психологиялық (микроортаның психотравмалық факторлары: бұрыс қарым-қатынас пен сөйлеу тәрбиесі, баланың ата-анадан белгілі бір мерзімге ажырауы, эмоционалды қарым-қатынастың жеткіліксіздігі және т.б.). Отбасылық-орталану тәсілі ата-аналардың түзету іс-әрекетіне белсенді қатысуын қамтамасыз ететін және олардың психологиялық-педагогикалық құзіреттілігін арттыратын жолдардың бірі болып табылады [2, 166.].

Сөйлеу тілі бұзылған баланың отбасы мен логопедтің бірлескен ынтымақтастығы бала үшін табысты түзете-оқыту әсерінің қажетті шарты болып табылады. Балалардағы сөйлеу бұзылыстарын жою бойынша жұмыстың маңызды және ажырамас бөлігі логопед пен ата-аналардың тығыз өзара әрекеттесуі болып табылады. Ата-аналардың көмегі міндетті және өте құнды. Өйткені, біріншіден, ата-ана пікірі бала үшін беделді, екіншіден, тек ата-аналардың өз баласымен жеке, тікелей қарым-қатынас жасау процесінде қалыптасқан дағдыларды күн сайын бекітуге мүмкіндігі бар. Сондықтан бұл үдеріске ата-аналардың саналы қатысуы маңызды.

Ата-аналар маманның қолдауы мен көмегін іздейді, оны тыңдайды және оның кеңестерін тек кәсіби маман ата-аналарды «әсер ету нысаны» емес, түзету процесінде тең серіктес ретінде көргенде ғана ұстанады; жетекші қызмет қағидаты. Ата-аналармен жұмыс жасау кезінде әртүрлі мамандардың әрекеттерін үйлестіру қажет. Ата-аналармен өзара іс-әрекет үлкен дайындықты және бірлескен қызметті нақты жоспарлауды талап ететін өте көп еңбекті қажет ететін үдеріс. Отбасылармен қарым-қатынасты жаңа деңгейге көтере алған кезде, ата-аналардың көпшілігі өзін білім беру үдерісіне толыққанды қатысушы деп санай бастайды және баланы алға жетелеуге күш салады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамыту және қалыптастыру уақыт пен еңбек талап етеді. Бұл балалардың айнала қоршаған ортада өздерін еркін сезініп, қарым-қатынас жасап, өзін танытуы үшін ерекше маңызға ие. Соңғы жылдары мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу қарым-қатынасы, таным қабілеттерінің даму проблемасы ғалымдардың теориялық және практикалық зерттеулерінің, арнайы зерттеу тақырыбына

айналды. Себебі, балалардың сөйлеу қабілетінің бұзылыстарының күн санап артуымен сипатталады.

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен қарапайым және нақты сөйлеу үлгілерін пайдалану - баланың сөздерді анық әрі таза айтуының негізі. Балабақшада балалармен жұмыс жасағанда, баламен сөйлескенде ересектердің сөздері қарапайым және нақты болуы шарт. Өйткені балаға таныс емес сөздер оның сөйлеуін қиындатып, қызығушылығын шектейді. Сондықтан, балаларды жаңа сөздермен таныстырып, сөйлеу, сөйлем құрап айтуға үйретуде ескіден жаңаға қарай яғни бірізділік принципін сақтаған жөн. Баланың сөздік қорын молайта отырып, сөйлеуге ынтасын арттырып, қарым -қатынас жасау дағдыларын дамыту қажет.

Мектепке дейінгі жастағы сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың қарым -қатынас дағдыларын дамыту бағытында кешенді жұмыстар жүргізілуі тиіс. Бұл балалардың жас және психологиялық ерекшеліктеріне сай әзірленген бағдарламалар мен педагогикалық әдіс-тәсілдер, ұйымдастырылған іс -әрекеттер, ойын жаттығулар, дамытушы ойындар, тіл дамыту ойындары, логикалық жаттығулар т.б. қамтиды.

Қорыта келе, сөйлеу қабілеті адам өмірінің барлық салаларында маңызды рөл атқарады. Адам сөйлеу арқылы сыртқы ортамен байланыс жасап, өз ойларын айтып, сезімдерін жеткізіп, қоршаған ортамен қарым-қатынас орнатады. Демек, сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамыту мәселесі өзекті болып қала бермек. Мұндай өзекті мәселені шешудің тиімді жолдарын қарастырып, баланы дамытудың жаңаша бағытын тәжірибеге енгізіп, мектеп жасына дейінгі балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамыту - тәрбиеші-педагогтердің қазіргі және алдағы уақыттағы атқарар жұмысының маңыздылығымен сипатталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ибатова Г.Б. Коржова Г.М. Дамуында түрлі ауытқулары бар балалардың сөйлеу тілі дамуының ерекшеліктері. Оқу құралы Алматы, 2010.
2. Абашева П.А. Сөйлеу тілінің бұзылыстары бар балалардың тілін түзетуге арналған әдіс-тәсілдер: әдістемелік құрал. – Шымкент, 2020 163б.
3. Логопедия : Преодоление общ. недоразвития речи у дошкольников / Н. С. Жукова, Е. М. Мастюкова, Т. Б. Филичева. — Екатеринбург : АРД, 1998. — 316,[1] с. : ил. ; — 1100000 экз. — ISBN 5-89396-085-8.
4. Зайцева, Л.А. Психолого-педагогическое обследование детей с нарушениями речи / Л.А. Зайцева. — Минск: НМЦентр, 1998. — 32 с.
5. Ипполитова, А.Г. Открытая ринолалия / А.Г. Ипполитова; под ред. О.Н. Усановой. — Москва: Просвещение, 1983. — 95 с.
6. Лаврова, Е.В. Логопедия. Основы фонопедии: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е.В. Лаврова. — М.: Издательский центр «Академия», 2007. — 144 с.

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫ ТЕАТРЛАНДЫРЫЛҒАН ІС-ӘРЕКЕТ АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

Бекмурзина А.Б., Кельдегулова А.Н.

М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті, Петропавл қ., Қазақстан

ainur_tb81@mail.ru
aizat_keldegulova@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада психикалық дамуы тежелген (ПДТ) балалардың шығармашылық қабілеттері мен коммуникативтік дағдыларын театрландырылған іс-әрекет арқылы дамыту жолдары қарастырылады. Театр – бала бойындағы қорқынышты жеңуге, эмоцияны білдіруге және өзіне сенімділік қалыптастыруға көмектесетін тиімді әдіс. Мақалада театрландырылған ойындардың педагогикалық мүмкіндіктері мен тәжірибелік мысалдар берілген.

Кілт сөздер. ПДТ балалар, театрландырылған іс-әрекет, қуыршақ театры, сөйлеу тілі, эмоциялық даму, түзету-дамыту, шығармашылық, әлеуметтік бейімделу.

Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту және оны тәрбиелеу — бүгінгі таңдағы көкейтесті мәселелердің бірі. Соның негізінде қазіргі кезде психикалық дамуы тежелген балалармен жұмыс істеуде, оқуға деген қызығушылықтарын арттыру көп қиындық тудырғанымен жүзеге асыру мүмкіндігі бар. Психикалық дамуы тежелген балалар өз құрдастарына қарағанда танымдық, эмоционалдық және сөйлеу дамуында артта қалады. Мұндай балалардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, арнайы түзете-дамыту әдістерін қолдану қажет. Театрландырылған іс-әрекет — баланың жан-жақты дамуына жағдай жасайтын тиімді құралдардың бірі. Соған орай білім беру жүйесіндегі қазіргі мақсаттардың бірі — ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қоғамға толықтай бейімдестіру және сапалы білім берумен тәрбиелеу болып табылады.

Қазақстанда психикалық дамуы тежелген балалардың құқықтарын қорғау үшін қабылданған заңдар мен нормативтік актілер бірнеше негізгі бағытта жұмыс істейді. Алдымен, ҚР Конституциясы бойынша барлық азаматтар, соның ішінде психикалық дамуы тежелген балалар да, тең құқықтар мен бостандықтарға ие. Бұл құқықтар балалардың білім алу, денсаулық сақтау және әлеуметтік қолдау алу сияқты негізгі қажеттіліктерін қамтиды. Сонымен қатар, «Балалар құқығы туралы» заңда балалардың құқықтары мен мүдделері нақты көрсетілген, оның ішінде ерекше қажеттіліктері бар балаларға арналған арнайы шаралар мен қолдаулар да қамтылған. Халықаралық деңгейде Қазақстан 1993 жылы БҰҰ-ның Мүгедектердің құқықтары туралы конвенциясына қол қойып, психикалық дамуы тежелген балалардың құқықтарын қорғауға және олардың қоғамға интеграциялануына арналған стандарттарды қабылдаған. Бұл конвенция мүгедек балалардың тең мүмкіндіктер мен қолжетімділікке ие болуын қамтамасыз етуге бағытталған.

Қазақстандағы білім беру жүйесі де ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін арнайы шаралар ұсынады. 2015 жылы қабылданған «Білім туралы» заңда инклюзивті білім беру принциптері енгізілген, бұл психикалық дамуы тежелген балалардың жалпы білім беру жүйесіне толыққанды қатысуына мүмкіндік береді. Сондай-ақ, білім беру мекемелерінде арнайы оқу бағдарламалары мен психологиялық қолдау қызметтері ұйымдастырылған. Медициналық көмек көрсету бойынша да арнайы бағдарламалар мен қызметтер бар[1]. Психикалық дамуы тежелген балаларға арналған медициналық оңалту, психологтардың және басқа да мамандардың көмегі, сонымен қатар қажетті дәрі-дәрмектер мен физиотерапиялық қызметтер ұсынылады. Бұл балаларға тән психологиялық және физикалық ерекшеліктерді ескере отырып, денсаулығын жақсартуға арналған кешенді көмек көрсетіледі.

Қазақстанда психикалық дамуы тежелген балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау мақсатында қабылданған барлық заңдар мен бағдарламалар олардың толыққанды дамуына, әлеуметтенуіне және қоғамда өзін жайлы сезінуіне бағытталған. Бұл шаралар балалардың білім алу, медициналық көмек, әлеуметтік қызметтер мен психологиялық қолдауға тең қолжетімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Психикалық дамуы тежелген (ПДТ) балалардың ой-танымдық әрекеттері, сөйлейтін қабілеттері, сезімдері мен ерік-жігерлері тең дәрежеде дамымауы немесе даму үдерісінде кешігуі мүмкін. Мұндай балалармен жұмыс істеуде оқыту мен тәрбиеде жаңашыл тәсілдерді қолданудың маңызы зор. Олардың ішінде театрлық іс-әрекет — ПДТ балалардың жеке тұлғалық, ой-танымдық және сезімдік дамуын жақсартуға көмектесетін тиімді құралдардың бірі болып саналады. Театрлық іс-әрекет арқылы бала түрлі рөлдерге еніп, өзіндік шығармашылық қабілеттерін ашып тастай алады. Сахнадағы ойын-сауық элементтері балалардың сөздік қорын молайтуға, сөйлейтін қабілеттерін дамытуға және қарым-қатынас жасау дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, кейіпкердің іс-әрекетін және сезімін түсіну баланың сезімдік-ерік аумағын қалыптастыруға ықпал етеді.

Театрландырылған ойын — бала өз рөлін ойнап, кейіпкердің мінезін, қимылын, сөйлеуін бейнелеу арқылы өзін еркін сезінетін шығармашылық үрдіс. Бұл үрдіс арқылы балада: қарым-қатынас жасау дағдылары; сөйлеу мәдениеті; эмоциялық интеллект, қиял мен елестету қабілеті дамиды. Театрландырылған ойын — бұл эмоция, ынта, сөйлеу арқылы көрініс беретін әрекет. Әртүрлі костюмдер, қойылымдар мен шағын спектакльдер балалардың театр ойындарына деген қызығушылығын арттырады.

ПДТ балалармен жүргізілетін театрландырылған ойындар олардың психологиялық кедергілерін жоюға, сөйлеу белсенділігін арттыруға ықпал етеді. Ойын барысында балалар өз ойларын еркін жеткізуге үйренеді, рөл арқылы өзін басқаша жағынан таныта алады. Қолданылатын әдістер: қуыршақ театры; үстел театры; сахналық қойылымдар; драмалау (ертегіні инсценировкалау).

Бес жасқа дейін баланың мінезі қалыптасады. Сондықтан да, мектепке дейінгі балалардың бойына жақсы қасиеттерді сіңіру маңызды. Балалар барлық нәрсеге қызығушылық танытады, қоршаған ортадағы өзгерістерді байқауға тырысады. Олардың жан-жақты дамуына және жеке тұлға болып қалыптасуына, сондай-ақ тілін дамытуға театрландырылған қуыршақ ойындары көмектеседі. Балалар театрландырылған ойындарды қызығушылықпен ойнайды. Бұл ойындар рөлдік ойындардан тек сюжетімен ғана емес, сонымен қатар ойнау әдісімен де ерекшеленеді. Театрландырылған ойындар – бұл балаларға арналған шығармаларды сахнаға шығарып, оларды кейіпкер ретінде қатыстыруға мүмкіндік беретін қойылымдар. Сахнада кейіпкер рөлін сомдау арқылы баланың жеке тұлғасын дамытамыз, оның әдебиетке, мәдениетке және өнерге деген қызығушылығын оятамыз. Шағын рөлдерде ойнау арқылы балалар байланыстыра сөйлеуге, әдемі киінуге, үлкендермен және басқа балалармен қарым-қатынас жасауға үйренеді. Диалогтар балаларға өз ойларын жеткізуге көмектеседі.

Кейіпкерлердің диалогтары, жаңа рөлдер баланың сөйлеу қабілетін және қызығушылығын арттырады. Әсіресе балалар өлең түріндегі диалогтарды ұнатады. Театр балаға өз ойын білдіруге, мүмкіндіктерін іске асыруға және еркін сөйлеуге мүмкіндік береді. Рөлдер баланың коммуникативтік қабілетін, шығармашылық қабілетін дамытуға, қол моторикасын үйлестіруге және шығармадағы сөздерге сәйкес қимылдар жасауға көмектеседі. Театрландырылған ойын балалардың шағын әңгімелерді, тақпақтарды және ертегілерді рөлдермен ойнау дағдыларын қалыптастырады. Баланың тілін дамытуға ықпал ететін театрландырылған ойынның негізі – бұл өз бетінше ойнау, қуыршақтармен немесе кейіпкерлермен ойнау, тақырып таңдау, таныс мазмұнды айту және кейіпкерлердің атынан сөйлеу. Баланың тақырыпқа деген қызығушылығы көбінесе тәрбиешінің ертегі тілімен сөйлеуге деген қызығушылығын оятуына байланысты[2].

Психикалық дамуы тежелген балалардың нақты бір затқа, іс-әрекетке зейін аударуы өте қиынға соғады. Соған байланысты белгілі ғалым Г.И. Жаренкованың зерттеулері бойынша, ПДТ балалардың зейінін бір арнаға аударту төмендігі түрлі сипатта болуы мүмкін екен: жұмыстың алғашқы бөлімінде баланың зейінін максималды түрде жұмсау және соңына қарай оның төмендеуі; жұмыстың кейбір кезеңдерінде ғана зейінін шоғырландыра алса; зейін аударудың ауысып отыруы және оның барлық жұмыс барысында төмендеуі де байқалады[3].

Осы ерекшеліктерді ескере отырып, балалармен жұмыс істеу үшін педагогикалық және түзету әдістерін мұқият таңдау қажет. Балалардың шығармашылығын, қиялын, эмоциялық тұрақтылығын және сөйлеу қабілетін дамытудың тиімді жолы – театрландырылған іс-әрекет. Оның тәрбиелік және дамытушылық маңызы мынадай: ПДТ (психологиялық-педагогикалық түзету) жұмысында театрландырылған іс-әрекетті ұйымдастыруда негізгі әдістемелік тәсілдерге, соның ішінде қуыршақ театрына назар аудару маңызды болып табылады.

Қуыршақ театры – балалар мен ересектердің қызығушылығын оятатын, шығармашылық қабілеттерін дамытатын ерекше өнер түрі. Бұл театрда қуыршақтар кейіпкерлердің рөлін атқарады, олар спектакльде әрекет етіп, көрермендерге әңгімелер мен оқиғаларды жеткізеді. Қуыршақ театрының өзіндік ерекшеліктері мен артықшылықтары бар, олар балалардың дамуына оң әсер етеді. Әсіресе, психикалық дамуы тежелген балалар үшін бұл әдіс тиімді болып табылады..

Қуыршақ театрының тамыры тереңде жатыр. Ол ежелгі дәстүрлермен тығыз байланысты болған. Бастапқыда қуыршақтар әртүрлі мәдениеттерде салт-дәстүрлерді, мінез-құлықты көрсету және діни рәсімдерді бейнелеу үшін қолданылған. Мысалы, Еуропада орта ғасырларда қуыршақ қойылымдары балалар мен ересектерге арналған ойын-сауық ретінде алаңдарда және қоғамдық орындарда көрсетілді.

Әр халықта қуыршақ театрының өзіндік ерекшеліктері қалыптасты. Қазақстан мен Орта Азия халықтарында қуыршақтар көбінесе ұлттық аңыздарды, ертегілерді және тарихи оқиғаларды сахналау үшін қолданылды.

Қуыршақ театрларының түрлері негізінен:

- *Қол қуыршақтар*: Бұл қуыршақтар қолмен басқарылады. Олар қолға киілетін киім мен бас, аяқтардан тұрады. Негізінен балаларға арналған қойылымдарда қолданылады, басқару оңай.

- *Сахна қуыршақтары*: Үлкен сахналық қойылымдарға арналған қуыршақтар. Арқан, жіп немесе арнайы құрылғылар арқылы басқарылады, сахнада әртүрлі қимылдар жасайды.

- *Таяқша қуыршақтар*: Арнайы таяқшалар немесе бұрандалар арқылы басқарылады. Көп қозғалысқа ие, кейде қолмен немесе ілмектермен басқарылуы мүмкін.

- *Қағаз қуыршақтар*: Қарапайым қағаздан жасалады, жылжымалы сахналарда қолданылады. Жеңіл болғандықтан, балалар өздері жасап, қойылымдарға қатыса алады.

- *Механикалық қуыршақтар*: Арнайы механизмдермен жұмыс істейді, сахнада еркін қозғалады, күрделі анимацияларды көрсетуге мүмкіндік береді.

Қуыршақ театры психикалық дамуында қиындықтары бар балалар үшін өте пайдалы. Ол баланың эмоциялық және әлеуметтік дамуына әсер етеді. Балалар түрлі эмоцияларды көріп, өз сезімдерін тануға және көрсетуге үйренеді. Сондай-ақ, қуыршақ театры баланың тілін дамытуға көмектеседі. Қуыршақтар арқылы балалар сөйлеу дағдыларын, сөздік қорын кеңейтеді, ойларын дұрыс жеткізуді үйренеді. Эмоционалдық дамуы Қуыршақ театры балалардың эмоциялық интеллектін дамытуға үлкен әсер етеді. Қуыршақ кейіпкерлері арқылы балалар қуаныш, қайғы, қорқыныш, ашу, таңдану сияқты түрлі сезімдерді көреді. Балалар қуыршақтардың эмоцияларына еліктеп, оларды таниды және дұрыс білдіруді үйренеді. Бұл балаларға өз сезімдерін түсінуге және оларды көрсетуге көмектеседі.

Психикалық дамуы тежелген балаларды театрландырылған іс-әрекет арқылы дамыту – педагогикалық және психологиялық қолдаудың тиімді бағыттарының бірі. Театрландыру әдістерін жүйелі әрі мақсатты түрде қолдану балалардың сөйлеу дағдыларын жетілдіреді, эмоционалдық-ерік саласын дамытады, әлеуметтік ортада өз орнын табуға көмектеседі. Сонымен қатар шығармашылық қабілеттердің дамуы арқылы баланың өзін-өзі бағалауы, сенімділігі артады. Осылайша театрландырылған іс-әрекет баланың жан-жақты дамуына оң ықпал жасайды, қоғамға әлеуметтік бейімделуіне жағдай туғызады. Қуыршақ театры – әрдайым маңызды рөл атқаратын құрал, балалардың эмоционалды, творік және әлеуметтік дамуына ықпал етеді. Ол, әсіресе, психикалық дамуы тежелген балалар үшін аса тиімді, себебі олардың тұлғалық-интеллектуалдық дамуына, әртүрлі ойлау процестерін жетілдіруге және өз-өзін меңгеру қабілеттерін арттыруға жағдай жасайды. Қуыршақтар театрда балаларға олардың өмірде таныс болатын оқиғалар мен сезімдерді көрсетуші айна болу арқылы балалар өздерін анықтауды, басқалармен байланыс орнатуды және әлеуметтік рөлдердің мазмұнын анықтауды үйренеді.

Театр, психикалық дамуы тежелген балалардың тілдік жетістіктерін арттыруда ерекше рөл атқарады. Әр спектакль, ойын сюжеті мен актерлік шеберлігі арқылы балалардың жаңа сөздер мен тілдік құралымдарды меңгеруіне, сөйлеу стилін қалыптастыруына және сөйлеу қабілеттерін жетілдіруіне көмектеседі. Сөйлеу және байланысқа қатысты қиындықтар бар балалар үшін бұл әсіресе маңызды. Театрдағы қуыршақтар олардың қимылдары арқылы балалар өмірде сөйлеудің, өз сезімдерін ақиқатты түрде жеткізуді және бағалауды үйренеді. Қуыршақ театры арқылы балалар эмоцияларын танып, оларды дұрыс көрсетуге үйренеді. Олар қуыршақтар арқылы әртүрлі мінездер мен кейіпкерлерді бейнелеп, күрделі эмоциялық жағдайлармен танысады. Бұл олардың өздерінің және басқалардың сезімдерін дұрыс түсінуге ықпал етеді. Мұндай тәжірибе балалардың эмоционалдық-интеллектісін дамытуға зор үлес қосады, себебі олар әр түрлі жағдайлар мен адамдардың сезімдерін өздері көріп, сезініп, сонымен қатар соларға сәйкес әрекет етеді. Әлеуметтік даму тұрғысынан алғанда, қуыршақ театры балаларды топта жұмыс істеуге, бірге әрекет етуге, бір-біріне құрмет көрсетуге үйретеді. Балалар рөлдер мен қойылымдар арқылы өзара түсіністік орнатып, топтық жұмыс дағдыларын меңгереді. Бұл әдіс балаларды ұжымда әрекет етуге, өз ойын білдіруге, басқалардың пікірін ескеруге және бірге

жұмыс істей отырып ортақ мақсатқа жетуге баулиды. Сонымен қатар, қуыршақтеатры балалардың қиялын дамытады. Қуыршақтар мен олардың әрекеттері арқылы балалар өз әлемін құрып, кейіпкерлерді ойдан шығарып, жаңа оқиғалар мен кейіпкерлердің мінез-құлқын жасайды. Бұл процесс олардың шығармашылық қабілеттерін арттырып, қиялдау мен абстрактілі ойлау дағдыларын жетілдіреді.

Қорытындылай келе, қуыршақ театры – психикалық дамуы тежелген балалардың жан-жақты дамуына зор ықпал ететін қуатты құрал. Ол балалардың эмоционалдық, тілдік, әлеуметтік және шығармашылық қабілеттерін дамытып қана қоймай, олардың қоршаған әлеммен байланысын, өзіндік көзқарасын қалыптастыруға көмектеседі. Театрландырылған іс-әрекет – психикалық дамуы тежелген балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеудің, тілдік және эмоциялық дамуын қамтамасыз етудің нәтижелі жолы. Мұндай жұмыстар баланың өзін-өзі бағалауын арттырып, шығармашылық қабілетін дамытады.

Бұл әдіс балалардың сенімділігі мен шығармашылық қабілеттерін арттыруға бағытталған тиімді және қолжетімді тәсіл. Қуыршақ театрының маңыздылығы тек балаларға арнап қойылымдар жасау мен оларды көркемдік тұрғыда қызықтыруда ғана емес, сондай-ақ оларды адамгершілікке, моральдық құндылықтарға тәрбиелеу мен өзіндік дамуына ықпал етуінде.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. БҰҰ-ның “Мүгедектердің құқықтары туралы” Конвенциясы, 9-бап (1993), БҰҰ ресми сайты.
2. «Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін театр және театрландырылған қойылымдар арқылы дамытудың маңызы». URL: <https://ustazvko.orleu-edu.kz/?p=2493>
3. Жұмабаева С. «Дамуы тежелген балалармен коррекциялық жұмыс», Алматы, 2019.
4. З.Б. Мадалиева Б. А. Әрінова «Арнайы педагогика және психология негіздері» Алматы «Қазақ университеті» 2016.
5. Қуыршақ театры — мәдениеттің алғашқы мектебі. *Қазақ әдебиеті* журналы. 2021. URL: <https://qazaqadebiety.kz/45787/uyrsha-teatry-m-deniet-ti-al-ash-y-mektebi>

ДВИГАЮСЬ. ИГРАЮ. ИЗУЧАЮ

Шотыбаева Лаура Абылкасымовна

докторант, преподаватель

КазНацЖенПУ, г. Алматы

laurasoty9@gmail.com

Тұрысбаева Айнаш Сыргабековна

заведующая дошкольной организацией

КГУ «Коррекционный ясли-сад №111 для детей с тяжелыми нарушениями речи», г. Алматы

turysbaeva.a.s@gmail.com

Аннотация. Статья обобщает результаты десятимесячного проекта «Двигаюсь. Играю. Изучаю», направленного на коррекцию сенсомоторных, когнитивных и речевых нарушений дошкольников с ООП. Междисциплинарная программа сочетала АФК, сенсорную интеграцию, нейропсихологические и логопедические методы. У 24 детей зафиксированы значимые улучшения моторики, сенсорной модуляции, памяти, внимания и экспрессивной речи. Комплексный эффект ($d \approx 0,6$) подтверждён t-критерием Стьюдента, демонстрируя практическую значимость.

Ключевые слова: дети с ООП, комплексный подход, адаптивная физическая культура, сенсорное развитие, нейропсихология, коррекция речи, когнитивные навыки.

Современное дошкольное образование характеризуется устойчивым ростом количества детей с особыми образовательными потребностями (ООП), что требует научно обоснованных коррекционных программ, интегрирующих двигательные, сенсорные и когнитивно-речевые компоненты [1, с. 15]. Исследования Л.С. Выготского о функциональных системах развития ребёнка [2, с. 94] и последующие работы П. Гальперина, подтверждающие поэтапность формирования высших психических функций, показали, что изолированные логопедические или физкультурные методики не обеспечивают целостного эффекта. Научные данные нейропсихологии указывают, что формирование речи опирается на зрелость моторного

планирования и сенсорной интеграции (Gentilucci & Dalla Volta, 2008 [3]; Dunn, 1999 [4]). Включение адаптивной физической культуры (АФК) — доказанный фактор plasticity-индуцированных изменений мозговых сетей у дошкольников [5, с. 212]. Одновременно сенсорная стимуляция по модели S. Ayres способствует увеличению скорости обработки аудио- и тактильных сигналов, критически влияющих на экспрессивную речь [6, с. 47]. Таким образом, совокупность психолого-педагогических и нейрофизиологических данных однозначно подтверждает, что для полноценного развития дошкольников с ООП необходима комплексная коррекционная программа, синхронно воздействующая на моторную сферу, сенсорную интеграцию и когнитивно-речевые функции: зрелость моторного планирования служит базой для пластичности мозговых сетей, сенсорная стимуляция ускоряет обработку афферентных сигналов, а их интеграция обеспечивает формирование экспрессивной речи и других высших психических функций, чего невозможно достичь при использовании разрозненных, узконаправленных методов.

К методам организации исследования относятся четыре ключевых направления: физическое развитие, сенсорное восприятие, когнитивные функции и развитие речи. Исследование проводилось на базе КГУ «Коррекционный ясли-сад №111». В эксперименте участвовали 24 ребёнка 5–6 лет с диагнозами: ОНР, ЗПР, расстройства аутистического спектра, задержка психоречевого развития и др. Были использованы: опрос родителей (Winnie Dunn), тест Beery VMI, DTVP-2, методика Нищевой. Исходная диагностическая выборка (N = 24, возраст 5–6 лет) продемонстрировала выраженные межсферные дефициты: в 33 % случаев отмечалась дискоординация крупной моторики, у 42 % — недостаточность тонких манипуляций; нарушения проприоцептивной и тактильной модуляции выявлены у 50 % и 38 % воспитанников соответственно; когнитивный профиль характеризовался низкими показателями оперативной памяти и первичных счётных операций, а экспрессивная речь ограничивалась словосочетаниями или единичными словами у 17 % детей. После десятимесячной реализации комплексной программы (адаптивная физическая культура + сенсорная интеграция + логопедическая и игровая терапия) зафиксирован статистически значимый (t-критерий Стьюдента, $p < 0,05$) прирост по всем целевым параметрам: средний интегральный показатель моторной компетентности увеличился на 40 %, сенсорная дисфункция по шкале Dunn уменьшилась у 70 % участников, когнитивные индексы (объём рабочей памяти, устойчивость внимания, счётные операции) повысились в среднем на 0,6 σ , а речевая продуктивность выросла до уровня фразовой речи у 25 % детей при расширении активного словаря у ещё 21 % выборки. Полученные данные подтверждают высокую эффективность междисциплинарного подхода к коррекции ООП в дошкольном возрасте.

Полученные результаты подтверждают гипотезу о том, что целостное воздействие на сенсомоторный, когнитивный и речевой контуры обеспечивает синергетический рост всех целевых показателей. Динамика снижения сенсорной дисфункции по шкале Dunn у 70 % дошкольников и прирост когнитивных индексов на 0,6 σ согласуются с положениями культурно-исторической теории Л. С. Выготского о системном характере высших психических функций [2] и эмпирически поддерживают нейropsychологическую модель «движение $\leftrightarrow$ речь», описанную Gentilucci & Dalla Volta [3] и уточнённую данными о пластичности моторных сетей, опосредуемой АФК [5]. Сокращение афферентного «шума» благодаря улучшенной сенсорной модуляции (Ayres [6]) высвободило ресурсы рабочей памяти и внимания, что проявилось в статистически значимом росте когнитивных показателей и экспрессивной речи. Наша выборка демонстрирует сопоставимый эффект с результатами интегрированных программ, зафиксированных в исследованиях Muallem et al. [7] и Vujić et al. [8], где прирост моторно-когнитивных показателей находился в диапазоне 0,5–0,8 σ .

Особое значение имел фактор вовлечения родителей; регулярная домашняя практика, как показали наблюдения, поддерживала сенсорные и моторные паттерны между сеансами, что коррелирует с долгосрочными выводами HighScore-проекта о решающей роли семейного участия в устойчивости эффектов ранних вмешательств [9]. Тем не менее дизайн исследования носил квази-экспериментальный характер, без рандомизированного контрольного сравнения, что ограничивает интерпретацию причинно-следственных связей. Кроме того, объём выборки

(N = 24) снижает статистическую мощность при обобщении результатов на популяцию детей с разнообразными формами ООП.

Полученные данные свидетельствуют о том, что междисциплинарная интервенция, совмещающая адаптивную физическую культуру, нейропсихологические методы и целенаправленную сенсорную стимуляцию, обеспечивает средне-крупный эффект ($d \approx 0,6$) по совокупности моторных, сенсорных, когнитивных и речевых показателей у дошкольников с особыми образовательными потребностями. Решающее значение при этом имеет улучшение сенсорной модуляции, которое снижает уровень афферентного «шума», высвобождает ресурсы рабочей памяти и внимания и тем самым запускает пластические процессы в лобно-теменно-моторных нейронных сетях. Синхронный рост интегральных индексов подтверждает системный характер высших психических функций и демонстрирует, что изолированные логопедические или физкультурные методики не могут обеспечить столь же выраженного комплексного эффекта. Высокая степень вовлечённости семей выступила дополнительным катализатором устойчивого переноса сформированных навыков в естественные бытовые контексты, что согласуется с результатами долгосрочных продольных исследований ранних вмешательств. Хотя квази-экспериментальный дизайн и ограниченный объём выборки не позволяют окончательно утверждать причинно-следственный характер наблюдаемых изменений, совокупность эмпирических показателей указывает на перспективность предлагаемой программы; дальнейшие рандомизированные исследования с расширенной выборкой и нейрофизиологическим сопровождением необходимы для подтверждения внешней валидности и уточнения экономической целесообразности её масштабного внедрения в систему дошкольного образования.

Список использованных источников

1. Министерство образования Республики Казахстан. *Национальный отчёт о состоянии дошкольного образования в РК за 2024 год*. — Астана: МОиН РК, 2024. — 120 с.
2. Выготский Л. С. *Собрание сочинений: В 6 т.* Т. 4: Детская психология. — М.: Педагогика, 1983. — 432 с.
3. Gentilucci M., Dalla Volta R. Spoken language and arm gestures are controlled by the same motor control system // *Brain and Language*. 2008. Vol. 106, № 3. P. 167–178.
4. Dunn W. *Sensory Profile Manual*. — San Antonio (TX): The Psychological Corporation, 1999. — 195 p.
5. Gabbard C. *Lifelong Motor Development*. 6th ed. — San Francisco: Pearson Benjamin Cummings, 2012. — 416 p.
6. Ayres A. J. *Sensory Integration and the Child*. 25th Anniv. ed. — Los Angeles: Western Psychological Services, 2005. — 196 p.
7. Muallem R., Lidor R., Arnon M. et al. Impact of motor-enriched learning on preschoolers' executive functions // *Early Childhood Research Quarterly*. 2018. Vol. 45. P. 56–67.
8. Vujičić L., Peić G., Petrić M. Integration of movement into early childhood curricula: effects on engagement and motor skills // *Croatian Journal of Education*. 2020. Vol. 22, Spec. 1. P. 289–310.
9. Schweinhart L. J., Montie J., Xiang Z. et al. *Lifetime Effects: The HighScope Perry Preschool Study Through Age 40*. — Ypsilanti (MI): HighScope Press, 2014.

LISTENING TO THE SILENT CHILD'S VOICE PSYCHOLOGICAL AND INSTRUCTIONAL INTERVENTION STRATEGIES FOR PRESCHOOL CHILDREN WITH SPEECH DISORDERS

Bi Tao

Doctoral Student of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

bitao@hgnu.edu.cn

Abstract. This article focuses on preschool children with speech and language disorders and analyzes their psychological and linguistic developmental difficulties. It is found that speech and language disorders are prone to psychological problems such as impaired communication and low self-esteem. In this paper, we propose targeted strategies: psychological guidance, through building trust,

guiding emotional expression, strengthening family support to improve children's psychology; teaching and learning interventions, through the development of individualized plans, the use of multi-sensory teaching methods, and the implementation of game-based teaching to improve language skills, in order to help this group of people to grow up healthily, and integrate into the society.

Keywords. Preschool children; speech and language disorders; psychological counseling; pedagogical intervention; support strategies

Preschool is the golden period of children's linguistic and psychological development [1.p.45]. However, according to the data of the World Health Organization, about 10% of the preschoolers in the world have speech disorder. Speech and language disorders not only cause communication problems such as unclear articulation and comprehension deviations, but also cause anxiety, social withdrawal and other psychological hazards, hindering the healthy development of children's physical and mental health. Currently, the problems of uneven professional intervention resources, insufficient family capacity, and imperfect strategy system are prominent. Therefore, the construction of scientific psychological guidance and teaching intervention strategies is of profound significance to protect the rights and interests of children with special needs and promote educational equity.

I. Psychological and Speech Development of Preschool Children with Speech Disorders

(i) Characteristics of psychological development

Preschool children with speech impairment are prone to frustration due to the difficulty of verbal expression and the difficulty of accurately conveying their feelings and needs. Long-term miscommunication puts them in a state of anxiety and tension, and they are more sensitive to changes in the outside world, for example, they are prone to crying and resisting in unfamiliar environments [2.p.680]. Meanwhile, in peer interactions, due to difficulties in participating in conversational games, they are often neglected and rejected, leading to their fear and avoidance of socialization, self-isolation, and increased loneliness and low self-esteem. In addition, the persistent speech impairment and social frustration make them have a low sense of self-identity, which affects their motivation and potential in learning and life.

(ii) Difficulties in speech development

Some preschool children with speech impairment have problems of unclear pronunciation and difficulty in sound formation, and insufficient vocabulary, use of grammar and organization of utterances to express their ideas completely and accurately. In terms of language comprehension, they have difficulties in understanding complex sentence structures, abstract vocabulary and other people's intentions, and often have deviations in the execution of instructions, which hinders their speech development and learning. Compared with normal children, the speed of their speech development is obviously slow, and they tend to have delays in various stages of language development, missing the critical period and making it more difficult to intervene at a later stage.

II. Psychological guidance strategies for preschool children with speech and language disorders

(i) Establishing a relationship of trust

Educators and parents need to listen to the "voice" conveyed by children's fuzzy pronunciation or body movements with gentleness and patience, and give attention and understanding through long-term accompaniment to eliminate their guardedness and establish trust. At the same time, respect children's individual differences, avoid inappropriate comparisons, recognize their efforts and progress, and enhance their self-confidence and sense of self-worth.

(ii) Emotional expression guidance

Emotion recognition training is carried out with the help of pictures, stories and games to help children recognize various types of emotions, understand their causes and improve their recognition skills. Encourage children with speech difficulties to use non-verbal means such as drawing, gestures and facial expressions to express their emotions, such as expressing their moods through drawing and signaling their wishes with gestures, so as to cultivate their expression skills.

(iii) Strengthening family psychological support

Parents' emotions will directly affect their children. In the face of the negative emotions such as anxiety and self-blame that often arise from children's speech disorder, psychological counseling is needed to help parents correctly perceive the problem, adjust their mindset, and provide stable

support for their children with a positive attitude. At the same time, we should create a warm, harmonious and caring family atmosphere, encourage children to participate in family activities, relieve psychological pressure, and enhance the sense of security and belonging[3.p.1238].

III. Teaching Intervention Strategies for Preschool Children with Speech and Language Disorders

(i) Individualized Teaching Plan Development

Professional tools are used to comprehensively assess the children's speech ability, cognitive level and learning characteristics, pinpointing the problems and strengths in pronunciation, vocabulary, grammar and comprehension, and providing the basis for customizing the teaching plan. Based on the results of the assessment, we set tiered goals: from basic pronunciation training to the use of complex phrases, to ensure that the goals are clear and actionable, and that the children's verbal skills are improved in a gradual manner. For example, for children with articulation difficulties, the initial goal may be to produce a particular sound correctly, while the later goal may be to utilize the sound accurately in a sentence.

(ii) Multi-sensory teaching method

Visual materials such as pictures and animations are used to assist vocabulary learning and story comprehension and enhance intuitive perception; auditory stimuli such as children's songs and voice demonstrations are used to train listening and pronunciation imitation; children are guided to touch physical objects and feel the pronunciation movements, which combines the tactile and kinaesthetic senses to strengthen language memorization, and to promote language comprehension and expression in multiple dimensions. For example, when teaching pronunciation, children are allowed to touch the teacher's or their own throat, lips and other parts of the body to feel the vibration and movement changes during pronunciation; when learning vocabulary, children are allowed to touch related objects to deepen their understanding and memory of vocabulary.

(iii) Implementation of game-based teaching

Design language games such as riddles and role-playing to integrate training into fun activities and stimulate learning interest; carry out cooperative games such as group puzzles to drive children's interaction and communication with tasks, and enhance language expression, communication skills and teamwork in collaboration. For example, in role-playing games, children can imitate the language and behavior of different characters to improve their language use and social skills. In group jigsaw puzzles, children need to communicate to determine the order and method of puzzles, thus improving language expression and comprehension.

V. Conclusion

Psychological guidance and pedagogical intervention for preschool children with speech and language disorders is a long-term and complex task that requires the joint efforts of educators, parents and the community. Through psychological guidance strategies such as establishing a trusting relationship, guiding emotional expression, and strengthening family psychological support, as well as teaching intervention strategies such as formulating individualized teaching plans, applying multisensory teaching methods, and implementing game-based teaching, the children's psychological state can be effectively improved, and their speech ability enhanced[4.p.93]. In practice, various strategies should be flexibly utilized according to the individual differences and actual needs of children, and innovations should be constantly explored to provide preschool children with speech and language disorders with better and more effective support and help, so that they can come out of the silent world and grow up healthily and happily.

Reference

1. Wang Ning. Research on language development characteristics of preschool children [J]. Research on Preschool Education, 2020 (5): 45 - 52.
2. Chen Lin. Exploring the relationship between children's emotional development and speech disorders [J]. Chinese Journal of Child Health, 2020, 28 (6): 678 - 683.
3. Ding Ling. Research on the relationship between family atmosphere and children's mental health [J]. Chinese Journal of Health Psychology, 2020, 28 (8): 1234 - 1240.
4. Chen Chen. Evaluation of the Effectiveness of Comprehensive Intervention Strategies in the Education of Children with Special Needs [J]. Educational Research and Experimentation, 2022 (4): 89 - 95.

ВЛИЯНИЕ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧЕСКИХ ПРАКТИК НА РЕЧЕВОЕ И ЭМОЦИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ДОШКОЛЬНИКОВ С РЕЧЕВЫМИ НАРУШЕНИЯМИ

Тугаева Эльвира Жангельдиновна

магистр психолого-педагогических наук,
преподаватель кафедры дошкольного и начального образования
педагогического института им. У.Султангазина
КРУ им. А.Байтұрсынұлы, г. Костанай, Казахстан
elvira.tugaeva16@gmail.com

Аннотация. Статья раскрывает влияние арт-терапии на речевое и эмоциональное развитие дошкольников с речевыми нарушениями. Рассматриваются теоретические основы, формы арт-практик и их положительное воздействие на мотивацию к коммуникации, самооценку и развитие речи в условиях инклюзивного образования

Ключевые слова. Арт-терапия, речевые нарушения, эмоциональное развитие, коррекционно-развивающие практики, психолого-педагогическое сопровождение.

По данным Министерства образования и науки Республики Казахстан, численность детей с речевыми нарушениями растёт, а в дошкольных организациях страны создаются специализированные условия для их поддержки. Однако традиционные методы коррекции, часто ориентированные исключительно на логопедическую работу, недостаточно учитывают эмоциональную сферу ребёнка, что замедляет процесс адаптации и развития.

Современные условия развития инклюзивного образования требуют внедрения новых, мягких и при этом эффективных методик работы с детьми, имеющими речевые нарушения. Особое внимание в системе дошкольного образования уделяется не только коррекции речи, но и комплексному психоэмоциональному развитию ребёнка, поскольку именно эмоциональная нестабильность, тревожность, заниженная самооценка нередко становятся сопутствующими факторами речевых отклонений. В этой связи арт-терапия представляет собой уникальный инструмент, способный одновременно воздействовать как на речевую, так и на эмоциональную сферу.

Арт-терапевтические практики помогают детям выразить чувства, обрести уверенность в себе, снять внутреннее напряжение, активизировать речевые зоны через художественную деятельность. Такие методы не только укрепляют контакт ребёнка с педагогом и логопедом, но и создают комфортную и развивающую среду. Применение арт-терапии в логокоррекционной работе усиливает мотивацию ребёнка к коммуникации и позитивно влияет на общие показатели речевого развития.

Арт-терапия как метод психокоррекции получила широкое распространение в педагогической и психологической практике в XX веке. Её эффективность объясняется тем, что изобразительная деятельность является естественным и доступным способом самовыражения для ребёнка, особенно если его вербальные способности ограничены.

Для детей дошкольного возраста, имеющих речевые нарушения, арт-терапия становится альтернативным каналом коммуникации, через который ребёнок передаёт своё внутреннее состояние, переживания, страхи.

Арт-терапия, как интегративный метод, объединяющий элементы изобразительного искусства, музыки, театра и игры, зарекомендовала себя как эффективное средство коррекционно-развивающей работы с детьми, имеющими речевые нарушения. В казахстанских дошкольных учреждениях, особенно в сельской местности, арт-терапевтические практики становятся всё более востребованными благодаря своей доступности и универсальности.

Согласно исследованиям Е.Т. Аркин, Л.С. Выготского, А.И. Захарова, продуктивная деятельность (рисование, лепка, аппликация) способствует развитию психических процессов,

участвующих в речи: внимания, памяти, воображения, моторики, а также активизирует эмоциональную сферу. Известно также, что развитие мелкой моторики, особенно в ходе работы с различными художественными материалами (кисть, пластилин, уголь), тесно связано с развитием артикуляционной моторики и речевого центра Брока.

В Казахстане арт-терапия активно внедряется в работу дошкольных организаций, особенно в рамках инклюзивного образования. Педагоги и специалисты по коррекционной педагогике проходят обучение по использованию арт-терапевтических методов, разрабатываются методические рекомендации и программы, адаптированные к национальным особенностям и культурным традициям.

Особое внимание уделяется подготовке специалистов, способных эффективно применять арт-терапию в работе с детьми с речевыми нарушениями, а также созданию условий для реализации арт-терапевтических программ в детских садах, включая обеспечение необходимыми материалами и оборудованием.

Формы и приёмы арт-терапии в работе с детьми с нарушениями речи

В рамках дошкольной логопедической практики применяются различные формы арт-терапевтических занятий:

- Изотерапия (рисование) — позволяет ребёнку выразить страхи, радость, агрессию через цвет и форму, активизирует связную речь при описании рисунков.
- Песочная терапия — формирует тактильную чувствительность, развивает мелкую моторику, создает атмосферу защищённости, в которой ребёнку легче начать диалог.
- Сказкотерапия — сочетает элементы игры, ролевого взаимодействия и рефлексии. Дети сочиняют или дорисовывают сказки, проговаривают эмоции героев, идентифицируют себя с персонажами.
- Музыкально-ритмические занятия — развивают слуховое внимание, ритм, способствуют формированию правильного темпа речи.
- Аппликация и лепка — тренируют последовательность действий, координацию, связную речь, дают возможность высказывать мнения и желания.

Каждое занятие может включать речевые задания, соответствующие индивидуальным возможностям ребёнка: называние предметов, составление описаний, построение фраз и мини-диалогов. Основным условием эффективности арт-терапии является её регулярность, эмоционально поддерживающая атмосфера и уважительное отношение к выражениям ребёнка через творчество.

Эффективность арт-терапевтических практик

Применение арт-терапии в работе с дошкольниками с речевыми нарушениями приводит к следующим положительным результатам:

- увеличение речевой активности и инициативности в общении;
- расширение словарного запаса и улучшение грамматического строя речи;
- снижение уровня тревожности и эмоционального напряжения;
- повышение самооценки и уверенности в собственных силах;
- развитие коммуникативных навыков и способности к сотрудничеству.

Эти результаты подтверждаются практическим опытом педагогов и логопедов, работающих в казахстанских дошкольных организациях, где арт-терапевтические методы интегрированы в образовательный процесс. Таким образом, арт-терапевтические практики являются мощным инструментом поддержки речевого и эмоционального развития дошкольников с нарушениями речи. Они позволяют сделать образовательный процесс не только коррекционным, но и гуманным, интересным, ориентированным на личность ребёнка. Именно в условиях свободного самовыражения, эмоционального принятия и включённости в творческую деятельность у детей раскрываются речевые и психологические ресурсы, которые иначе могли бы остаться заблокированными.

Современные образовательные организации, реализующие инклюзивную практику, нуждаются в активном внедрении арт-терапевтических методик как в логопедическую работу, так и в систему психолого-педагогического сопровождения.

Список использованных источников

1. Аркин Е.Т. Развитие речи дошкольников в процессе художественной деятельности. — М.: Просвещение, 1995. — С. 45–68.
2. Тойганбекова, Ш.М. Арт-терапия: сборник упражнений и техник: методические рекомендации. — Тараз: ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Жамбылской области, 2020. — 100 с.
3. Захаров А.И. Психологическая коррекция детей с нарушениями развития. — СПб.: Речь, 2004. — С. 101–120.
4. Степанова И.Я. Арт-терапия в работе с детьми: теория и практика. — М.: Генезис, 2010. — С. 55–78.
5. Румянцева Е.Е. Использование изотерапии в логопедической практике. — СПб.: Детство-Пресс, 2011. — С. 34–59.
6. Лабунская В.А. Психологическое сопровождение детей с речевыми нарушениями. — Воронеж: Истоки, 2008. — С. 112–139.
7. Ермаков П.Н., Герасимова Е.А. Нейропсихология детского возраста. — М.: Академический проект, 2012. — С. 87–104.
8. Мухина В.С. Возрастная психология: развитие ребёнка от рождения до 17 лет. — М.: Академия, 2003. — С. 140–163.
9. Кудрявцева Н.В. Методы арт-терапии в работе с дошкольниками. — М.: Владос, 2009. — С. 49–73.
10. Григорьева С.В. Сказкотерапия как средство эмоционального развития ребёнка. — СПб.: Речь, 2005. — С. 25–48.
11. Лурия А.Р. Основы нейролингвистики. — М.: МГУ, 1975. — С. 203–228.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТЕМПО-РИТМИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ РЕЧИ У ДОШКОЛЬНИКОВ С ЗАИКАНИЕМ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Панова Наталья Владимировна

учитель-логопед КГУ ОШ №3 г. Уральска Западно-Казахстанской области, магистрант
СГСПУ (г. Самара, Россия)

panova_natali76@mail.ru

Аннотация. В статье представлен теоретический аспект проблемы формирования темпо-ритмической организации речи у дошкольников с заиканием с использованием цифровых технологий, рассматриваемые в соответствии с нормативно-правовой базой дошкольного образования. Описаны особенности темпо-ритмической организации речи у детей с заиканием. Раскрыты принципы формирования темпа и ритма речи в онтогенезе. Проанализированы методики диагностики и коррекции темпо-ритмической структуры речи у детей с заиканием. Представлены этапы коррекционно-логопедической работы по коррекции темпо-ритмической стороны речи. Указаны специальные методики по диагностике и коррекции темпо-ритмической структуры речи. Даны цифровые ресурсы, с помощью которых можно проводить коррекционно-логопедическую работу по диагностике и нормализации темпо-ритмической стороны речи.

Ключевые слова. Заикание, цифровые технологии, темп, ритм, артикуляторно-дыхательная программа, лексико-грамматическое структурирование, произносительные навыки, «ЛОГОРИТМ», NVIDIA Inception, «Игры для Тигры».

В настоящее время работа над темпо-ритмической организацией речи с использованием цифровых технологий имеет большое значение в преодолении заикания у детей дошкольного возраста.

В последнее время сильно возрастает количество дошкольников с нарушениями речи, в частности с заиканием.

Особую актуальность и коррекционно-развивающую значимость приобретает развитие чувства темпо-ритма для детей с заиканием, так как это расстройство прежде всего связано с дискоординацией речевых движений периферического аппарата в процессе высказывания.

Проблема изучения особенностей темпо-ритмической организации речи, в норме и при отклонениях в овладении речью в дошкольном возрасте является одной из актуальных и недостаточно разработанных проблем в логопедии. В этой связи возникает необходимость в изучении особенностей темпо-ритмической организации речи, методик ее формирования и коррекционной работы с использованием цифровых технологий, разработанных в последнее время для детей.

Устная речь характеризуется многими физическими параметрами. Наряду с её содержательной стороной большое значение для восприятия слушателем имеет просодическая сторона речи.

Отдельные характеристики просодии объединяются и координируются между собой темпо-ритмической организацией речевого потока. Темпо-ритмическая организация речи объединяет и координирует все составляющие устной речи, включая лексико-грамматическое структурирование, артикуляторно-дыхательную программу и весь комплекс просодических характеристик.

Таким образом, важные характеристики просодии – это темп и ритм речи. Темп – это скорость произнесения элементов речи: звуков, слогов, слов. Темп – это относительное ускорение или замедление отдельных отрезков речи. Ритм речи – это регулярное повторение сходных и соизмеримых речевых единиц, выполняющее структурирующую, текстообразующую и экспрессивно-эмоциональную функции.

Овладение темпо-ритмической организацией речи дошкольниками анализируют многие исследователи: Е.Ф. Архипова, М. Зеeman, М.М. Кольцова, И.А. Поварова, Р.В. Тонкова-Ямпольская, Ю. Филатова, Е. Н. Винарская и др.

Изначально темпо-ритмическая организация речи начинает постепенно проявляться в различных предречевых вокализациях. Их основу составляет голосовая активность младенца, основанная на врожденных безусловных рефлексах. Поэтому овладение интонационной выразительностью речи рассматривается параллельно со становлением голоса ребенка.

В конце 1-го мес. жизни резко расширяется звуковысотный диапазон ребенка, а в результате увеличения емкости легких и резонаторных полостей увеличивается интенсивность голоса и продолжительность фонации.

На 3 – 4 мес. характер гуления изменяется: он становится более тягучим и приобретает различные интонации.

К 6-ти месяцам малыш начинает сидеть, ритмично прыгает при поддержке взрослого, взмахивая при этом руками и сопровождая эти движения ритмически повторяемыми звуками. Важно отметить их взаимовлияние: ритм движений ускоряет ритм произнесения гласноподобных звуков, а позже фонем, и наоборот.

В возрасте 6-12 мес. ребенок усваивает ритм.

С развитием словесной речи темп и ритм будут играть служебную роль, подчиняясь слову, фразе. Таким образом, принадлежат к базовым структурам языковой способности, темпо-ритмическая организация речи первоначально начинает проявляться в предречевых вокализациях, на стадии гуления, а затем и лепета. Роль предречевых вокализаций в довербальный и «дограмматический» период очень велика. Она заключается в формировании коммуникативных умений, в построении первоначальной базы для развития семантической и синтаксической сторон экспрессивной речи. Кроме того, характер темпа и ритма в предречевых вокализациях способен отражать биологическое и психическое состояние ребенка, его деятельность и способность к коммуникации. В дальнейшем путем подражания ребенок учится перенимать все элементы звучащей речи, в том числе темп и ритм. Нарушение ритма и темпа отмечается у всех заикающихся детей. При заикании характерны запинки, паузы, повторы звуков. Темп может ускоряться или замедляться в зависимости от влияния внешних факторов. Нарушения ритма у заикающихся бывают разных уровней: послоговыми, пословными и синтагматическими.

Речевой ритм можно исследовать с помощью методики диагностики темпо-ритмической стороны речи Е.Ф. Архиповой и методики Ю.О. Филатовой.

Данные методики могут использоваться для коррекции многих нарушений речи. В ходе выполнения данных упражнений у детей должны сформироваться произносительные навыки. Приобретенные навыки позволяют создать ту основу, без которой практически невозможно ребенку овладеть речевой интонацией. Выделим этапы по коррекции темпо-ритмической организации речи у дошкольников с заиканием.

На первом этапе в работе над ритмокоррекцией с заикающимися детьми необходимо выработать:

- сочетание четкой артикуляции с равномерным распределением выдоха;
- соблюдение умеренного и медленного темпа речи;
- последовательное чередование ритмического рисунка собственной речи.

Второй этап работы проводится с целью установления плавной речи.

Последовательность речевых упражнений с заикающимися детьми усматривается в постепенном переходе от наглядных, облегченных форм речи к отвлеченным, контекстным высказываниям.

При подборе любых коррекционных методик необходимо подбирать такой материал, чтобы он соответствовал уровню речевого развития ребенка. Дети с заиканием должны научиться выражать свое эмоциональное состояние движениями всего тела, позами, мимикой лица, которые также должны сопровождаться отдельными гласными и простыми слогами. Детей также учат выразительному чтению различных считалок и стихов, которые способствуют становлению естественной речи.

С внедрением в мир цифровых технологий были разработаны новые методики, позволяющие справляться с заиканием у дошкольников.

В работе над коррекцией темпо-ритмической организацией речи при заикании использовать следующие программы:

Программа «ЛОГОРИТМ», которая позволяет логопеду эффективно скорректировать темп и ритм ребенка, а также правильно поставить дыхание во время речи у заикающегося с невротической или неврозоподобной формами заикания.

Программа NVIDIA Inception позволяет сделать речь плавной во время онлайн-звонков или просто коммуникации через Интернет. Программа «Игры для Тигры» имеет стандартный набор заданий, который можно вариативно использовать в зависимости от сложности случая. Нужно отметить, что программа – это все же алгоритм. Поэтому, несмотря на компьютеризацию, логопеды и психологи предпочитают лично общаться с заикающимся ребенком. Тем более что личное общение позволяет логопеду выделить индивидуальные особенности ребенка. В итоге можно сделать вывод, что для купирования заикания самым важным в работе логопеда является нормализация темпо-ритмической структуры речи ребенка. В ходе реализации коррекционно-логопедической программы логопед дозированно может использовать цифровые технологии, направленные на нормализацию темпо-ритмической стороны речи.

Список использованных источников

1. Архипова, Е. Ф. Коррекционно-логопедическая работа по преодолению стертой дизартрии. / Е. Ф. Архипова. – М.: АСТ, 2011. 200 С.
2. Жулина, Е. В., Лебедева, И. В., Шитикова, В. А. Влияние особенностей темпо-ритмической организации речи заикающихся дошкольников на процесс их коммуникации. / Е. В. Жулина, И. В. Лебедева, В. А. Шитикова. – Проблемы современного педагогического образования. – 2022. №74-З С. 76-78
3. Филатова, Ю. О., Гончарова, Н. Н., Прокопенко, Е. В. Логоритмика. Развитие ритма движений и речи у детей с заиканием: уч. Метод. Пособие / под ред. Беляковой. – М.: Нац. кн. Центр, 2011.

БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУГЕ ДЕЙІНГІ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Нұрахметова Шолпан Аянғалиқызы

Логопед-дефектолог, Астана қаласы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада баланың сөйлеуге дейінгі дағдылары, олардың маңызы және оларды қалыптастыру жолдары қарастырылады. Ерте жастан дамитын бұл дағдылар – сөйлеу тілінің негізі. Сонымен қатар, мақалада Пирамида Вильямс пен Шеленбергердің сөйлеу алдындағы дағдылар пирамидасы негізінде баламен жүргізілетін коррекциялық жұмыстың құрылымы талданады. Және де баланың сөйлеу тілін меңгеруге дейін игеруі тиіс бастапқы коммуникативтік, сенсорлық және моторлық дағдыларды қалыптастыру айтылады.

Кілт сөздер. Сөйлеуге дейінгі дағдылар, Вильямс және Шеленбергер пирамидасы, тіл дамуы, көру назары, сұқ саусақ жесті, бірлескен назар, естіп қабылдау.

Сөйлеуге дейінгі дағдыларын қалыптастыру — сөйлеу тілінің дамуы мен қарым-қатынасқа бейімделудің алғашқы және маңызды кезеңі. Балалар сөздерді естіп қабылдағанымен, оның мағынасын түсінбеуі мүмкін. Сондықтан, олармен жұмыс жасау кезінде ең алдымен тілді емес, қарым-қатынасты дамыту керек. Баланың сөйлеуге дейінгі дағдыларын қалыптастыру жалпы 5 кезеңнен тұрады. Оларға:

1. Көру назарын қалыптастыру;
2. Сұқ саусақ жестін қалыптасыру;
3. Дене мүшесін көрсете алу;
4. Бірлескен назарды қалыптастыру;
5. Естіп қабылдауын дамыту жатады.

Көру назары дегеніміз — баланың объектіні немесе адамды көзбен бақылауы, оған ұзақ уақыт назар аударуы. Бұл қабілетсіз бала басқа адамның ниетін, эмоциясын немесе әрекетін қабылдай алмайды, сәйкесінше, қарым-қатынасқа да, тілді меңгеруге де бейімделе алмайды.

Баланың сөйлеуге дейінгі қатынасы (ым, жест, мимика) тек көзбен бақылау арқылы дамиды. Ол алдымен қарап үйренеді, кейін — еліктейді, сосын — өзі әрекет етеді.

«Мынау не?» деген сұрақ кезінде бала затты көзбен бақылап, оның атауын тыңдап, байланыстырады. Бұл — сөздік қордың қалыптасуына алғашқы қадам.

Сұқ саусақ жестін қалыптастыру — баланың сөйлеуге дейінгі кезеңдегі ең маңызды коммуникативтік дағдыларының бірі. Бұл ишара баланың бір нәрсеге назарын аударуға, сұрауға, бөлісуге немесе қызығушылық танытуға қабілетті екенін көрсетеді.

Дене мүшелерін көрсету- сөйлеуге дейінгі және кейінгі дамудың, жалпы таным мен өзін-өзі танудың маңызды кезеңі. Бұл тек қарапайым білім ғана емес, баланың денесін сезінуі, кеңістікте бағдарлануы, өзін және өзгені тануы, сондай-ақ сөйлеу, зейін, есте сақтау сынды негізгі психикалық функциялардың дамуына тікелей әсер етеді.

Бірлескен назарды қалыптастыру — бала мен ересек адамның бір объектіге немесе әрекетке бір уақытта назар аударып, сол арқылы қарым-қатынасқа түсуі. Бала мен үлкеннің көзқарас, ым, көрсеткіш саусақ, дауыс арқылы ортақ зейін нүктесіне бағытталуы. Мысалы:

Ересек адам ойыншықты көрсетіп: «Мынау не?» десе, бала сол жаққа қарап қызығушылық білдіреді.

Бала өзі бір нәрсені көрсетіп, ересектің реакциясын күтеді.

Естіп қабылдауын дамыту — баланың сөйлеу, таным және оқу қабілеттерінің негізін қалайтын маңызды бағыт. Бұл — баланың дыбысты тыңдап, тануы, ажыратуы, есте сақтауы және оған жауап беруі сияқты қабілеттерінің дамуын білдіреді.

Сөйлеуге дейінгі дағдылар қалыптастыруда Вильямс пен Шеленбергердің пирамидасы бізге баланың толыққанды сөйлеуі үшін нақты жоспар құруға, баламен жүргізілетін жұмысты жүйелі түрде түсініп, нақты бағытта жұмыс жасауға мүмкіндік береді. Балаға толыққанды сөйлеу ортасын құру үшін осы сатыларды қалыптастыру – басты міндет.

Бұл пирамида балалардың нейропсихологиялық дамуына негізделе отырып, қимыл-қозғалыс, сезімдік өңдеу, өзара әрекет, тіл және ойлау сияқты қабаттарды біртіндеп көрсетеді.

Пирамида төменнен жоғары қарай 4 негізгі қабатқа бөлінеді:

1. Сенсорлық жүйелер (тактильді, вестибулярлы, проприоцептивті, дәм сезі, иіс сезу, көру, есту жүйелері)

2. Сенсомоторлы даму кезеңі (қозғалысты жоспарлау, назарын шоғырландыру, денені бақылау жатады)

3. Перцептивті- моторлы даму кезеңі (көз бен өолдв үйлестіру, тәуелсіздік, қозғалысты бағдарлау жатады)

4. Танымдық қабілеттерін дамыту кезеңдері (сөйлеу, мінез-құлық, өзін-өзі реттеу)

Сөйлеуге дейінгі дағдыларын қалыптастырған кезде ең негізгі 3 қабат сенсорлы, сенсомоторлы, перцептивті- моторлы дамытқан кезде ғана, балада сөйлеу дағыдалыр қалыптасып, балада танымдық қабылеттері дамып, бала сөйлеуге дайын болады.

Сөйлеуге дейінгі дағдылар — тіл дамуының негізгі іргетасы. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар бұл дағдыларды баяу немесе кеш меңгеретіндіктен, ерте жастан жүйелі, мақсатты бағытталған көмек қажет. Мұндай көмектің табысты болуы – ата-ана, маман және баланың өзара бірлескен әрекетінің нәтижесі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Сулейменова Р.Ж. Тіл дамытудың теориялық негіздері. — Алматы: Қазақ университеті, 2018

2. Выготский Л.С. Мышление и речь. — Москва: Педагогика, 1982

3. Маманов И. Бала тілін дамытудың психолінгвистикалық негіздері. — Алматы, 2016

4. Шелленберг Р. Пирамида развития: ступени сенсомоторного и речевого развития детей. — Практическое пособие

5. Трофимова Т.И. Логопедия. Раннее вмешательство при задержке речевого развития. — Москва: ВЛАДОС, 2019

6. Савина Н.В. Формирование предпосылок речи у детей раннего возраста. — Санкт-Петербург: Детство-Пресс, 2020

СОДЕРЖАНИЕ КОРРЕКЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ С ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧЕСКИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ

Онласынова Гульназ Кажимухановна

Учитель-логопед, КГКП «Ясли-сад № 92», г.Алматы, Казахстан

onlasynova69@mail.ru

Аннотация. Среди современных дошкольников большую группу составляют дети, имеющие фонетико-фонематическое недоразвитие речи. В силу ряда причин у них нарушено формирование звуковой стороны речи, затруднено овладение звуковыми средствами языка. Статья посвящена изучению основных направлений коррекционно-логопедической работы в группах для детей с фонетико-фонематическим недоразвитием речи. Выделены разделы коррекционного обучения, а также их содержание.

Ключевые слова. Фонетико-фонематическое недоразвитие речи, фонематические процессы, дошкольники, звукопроизношение, дифференциация звуков, звуковой анализ слов.

В нынешнее время очень часто отмечается увеличение количества зачислившихся в школу первоклассников с несформированным или недостаточно сформированными фонематическими процессами. Формирование фонематических процессов является базовым условием для благополучного обучения детей грамоте. Готовность ребенка к обучению письму и чтению тесно связана с умением слышать в слове отдельные звуки и их установленную последовательность. Обучение детей распознавать звуки способствует развитию внимания и слуховой памяти. В

норме процесс фонематического различения, как и процесс произносительной дифференциации заканчивается в дошкольном возрасте. Отставание в фонематическом развитии создает серьезные препятствия для успешного освоения программного материала по чтению и письму, т.к. оказывается недостаточным по сформированным практическим обобщениям о звуковом составе слова.

Р. Е. Левина на основе психологического изучения речи детей пришла к выводу о важнейшем значении фонематического восприятия для полноценного усвоения звуковой стороны речи. Было установлено, что у детей с сочетанием нарушения произношения и восприятия фонем отмечается незаконченность процессов формирования артикулирования и восприятия звуков, отличающихся тонкими акустико-артикуляционными признаками. Состояние фонематического развития детей влияет на овладение звуковым анализом. В своей психолого-педагогической классификации речевых нарушений она выделила группу детей с фонетико-фонематическим недоразвитием речи (ФФНР) [1, с.680].

Фонетико-фонематическое недоразвитие речи — это нарушение процессов формирования произносительной системы родного языка у детей с различными речевыми расстройствами вследствие дефектов восприятия и произношения фонем. К этой категории относятся дети с нормальным слухом и интеллектом. С развитием логопедической науки и практики, физиологии и психологии речи, стало ясно, что в случаях нарушения артикуляторной интерпретации слышимого звука может в разной степени ухудшаться и его восприятие.

Признаком фонематического недоразвития у детей является незаконченность процесса формирования звуков, отличающихся тонкими артикуляционными или акустическими признаками. Сюда чаще всего относятся свистящие, или шипящие звуки, звуки [р], [л], реже звонкие и глухие, твёрдые и мягкие, взрывные и фрикативные. Преодоление фонетико-фонематического недоразвития достигается путем целенаправленной логопедической работы по коррекции звуковой стороны речи и фонематического недоразвития.

Система обучения и воспитания детей дошкольного возраста с ФФНР включает коррекцию речевого дефекта и подготовку к полноценному обучению грамоте (Г. А. Каше, Т. Б. Филичева, Г. В. Чиркина, Т. В. Туманова). [2, с 68], [3, с 48]. В коррекционном обучении можно выделить три раздела:

I раздел работы — артикуляторный (подготовительный) предполагает уточнение артикуляционной основы сохранных и легких в артикуляции звуков: [а], [о], [у], [э], [ы], [м], [м'], [н], [н'], [п], [п'], [т], [к], [к'], [х], [х'], [ф], [ф'], [в], [в'], [1], [б'], [д], [г], [г'] в целях развития фонематического восприятия и звукового анализа. Эти звуки в речевом потоке детьми произносятся неотчетливо, с вялой артикуляцией, смешиваются между собой ([к]-[х], [в]-[б] т.д.) или являются заместителями отсутствующих звуков, что свидетельствует о незавершенности процесса фонемообразования.

II раздел работы — дифференцировочный, в котором выделяются 2 этапа.

На первом этапе дифференциации каждый правильно произносимый звук сравнивается на слух со всеми артикуляционно или акустически близкими звуками. Большое внимание уделяется уточнению дифференциации гласных звуков, от четкости произношения которых прежде всего зависит внятность речи и анализ звуко-слогового состава слова. После усвоения артикуляции второго из пары взаимозаменяющихся в речи звуков дифференциация производится не только на слух, но и в произношении, — это второй этап дифференциации.

III раздел работы — формирование звукового анализа и синтеза состоит в следующем:

1. Формирование понятий и овладение терминами, их обозначающими: слово, предложение, слог, звук, согласный и гласный, глухой и звонкий, твердый и мягкий звуки.

2. Формирование представления о линейной последовательности звуков в слове и о количестве звуков в слове.

3. На основании уточненных произносительных навыков артикуляции гласных звуков [у], [а], [и] отрабатывается наиболее легкая форма анализа — выделение первого гласного звука из начала слова.

4. Формирование умения делить слова на слоги, используя зрительную опору-схему, где длинной чертой обозначается слово, короткой — слог; формирование умения делать слоговой анализ слова.

5. Анализ и синтез обратного слога типа [ап].

6. Уточнение артикуляции согласных звуков. Выделение последнего согласного в слове типа суп.

7. Выделение начальных согласных в словах типа сок.

8. Выделение ударных гласных из положения после согласных в словах типа сом.

9. Анализ и синтез прямого слога типа [са].

10. Полный звукослоговой анализ и синтез односложных слов из 3 звуков типа сом и двухсложных типа зубы с опорой на схемы, где обозначаются и слоги, и звуки.

11. Полный звукослоговой анализ и синтез слов со стечениями согласных в составе односложных слов типа стол, стул, двухсложных с закрытым слогом типа кошка, трехсложных типа панама, произношение которых не расходится с написанием.

12. Преобразование слов путем замены отдельных звуков: сок -сук.

13. Знакомство с буквами, объединение букв в слоги и слова.

14. Полный слого-звукобуквенный анализ слов. [4,с 200].

Курс коррекционного обучения рассчитан на десять месяцев (сентябрь-июнь). В его основе лежит развитие познавательной деятельности в связи с активным наблюдением. У детей развивается внимание к языку, способность к обобщениям в сфере языковых фактов. В первую очередь, с помощью специальных приёмов логопед исправляет произношение звуков или уточняет их артикуляцию. Усвоение и закрепление артикуляционных навыков на основе осознанного контроля за собственными кинестетическими и слуховыми ощущениями на всех этапах обучения сочетается с развитием фонематического восприятия, то есть с упражнениями в различении поставленных или уточненных в произношении звуков на слух, а также с развитием слуховой памяти. Развитие артикуляционных навыков и фонематического восприятия происходит одновременно с развитием анализа и синтеза звукового состава речи. Упражнения же в звуковом анализе и синтезе, в свою очередь, способствует осознанному овладению произношением звуков речи, упражнения на анализ и синтез звукового состава речи помогают решить две задачи – нормализовать процесс фонемообразования и подготовить детей к усвоению грамоты. Учитывая встречающуюся у детей рассматриваемой группы некоторую задержку лексико-грамматического развития, в системе коррекционного обучения предусматриваются упражнения, направленные на расширение и уточнение словаря и на воспитание связной, грамматически правильной речи.

Таким образом, большая часть дошкольников с речевыми нарушениями по окончании логопедической работы по развитию фонематических функций показывает достаточную подготовленность к усвоению программы общеобразовательной школы.

Список использованных источников

1. Волкова Л.С., Шаховская С.Н. Логопедия: Учебник для студентов дефектол. фак. пед. вузов.М.: ВЛАДОС, 1998..

2. Каше Г. А., Филичева Т. Б., Чиркина Г. В. Программа воспитания и обучения детей с фонетико-фонематическим недоразвитием речи (7 год жизни). — М.: Министерство Просвещения СССР научно-исследовательский институт дефектологии АПН СССР, 1986 г.

3. Туманова Т.В. Формирование звукопроизношения у дошкольников. Учебно-методическое пособие для логопедов и воспитателей детских садов / Под ред. Т.Б.Филичевой.-- М.: Издательство ГНОМ и Д, 2001. (Практическая логопедия.)

4. Основы логопедии с практикумом по звукопроизношению: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / М.Ф.Фомичева, Т. В. Волосовец,

Е. Н. Кутепова и др.; Под ред. Т. В. Волосовец. -- М.: Издательский центр «Академия», 2002.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ

Өржан Нұрбибі Мұратқызы

Педагог, №17 «Алақай» санаториялық бөбекжай-бақшасы КММ, Қызылорда,
Казахстан

urjanova.nurbibi@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдардағы сөйлеу тілі бұзылыстары бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың ұйымдастырушылық, әдістемелік, мазмұндық негіздерін тиімді жүргізу туралы айтылған.

Кілт сөздер. Инклюзивті әдістер, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу.

Қазіргі таңда мектеп жасына дейінгі балалардың арасында жиі кездесетін өзекті мәселелердің бірі сөйлеу тілі бұзылыстары бар балалар санының артуы. Осы орайда мектепке дейінгі білім беру жүйесінде сөйлеу тілі бұзылыстары бар балалармен жұмысқа – ерекше назар аударылуда. Қоғамдық орындарға немесе таныстарымыздың үйіне қонаққа бара қалсақ балалардың басым бөлігі ұялы телефоннан басқаны керек етпейтіндігі байқалады. Ол өз кезегінде қоғамдағы үлкен мәселелердің бірі балалардың тілдерінің кеш шығуы, өз ойларын толық жеткізе алмауы, сөздік қорларының жас шамаларына сәйкес болмауы, таза, анық сөйлей алмауына, яғни сөйлеу тілі бұзылыстары бар балалар санының артуына әкеледі.

Тәрбиелеу мен дамыту ерте балалық шақтан басталады, бұл ғылыми тұжырымдармен дәлелденген. Балаларды тәрбиелеуде отбасындағы жайлы жағдай, ата-аналардың моральдық қасиеттері зор маңызға ие. Сондықтан балаларды дамыту мен тәрбиелеу үшін отбасы мен мектепке дейінгі ұйымның күш-жігерін біріктіру қажет. [1, 3-т, 25-т] Қазіргі таңда мектепке дейінгі ұйымдарда бала дамуына бар жағдай жасалып, білім беру жүйесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қолдаудың маңыздылығы артып келеді. Соның ішінде сөйлеу тілі бұзылыстары бар мектеп жасына дейінгі балаларды инклюзивті білім беру аясында қолдау басты назарға қойылған.

Инклюзия – бұл жай ғана бірге оқыту емес, ол әр баланың жеке қажеттіліктері мен ерекшеліктерін ескеріп, оның дамуына жағдай жасау. Онда барлық балалар эмоционалдық, зияткерлік және академиялық қолдауды сезінеді. Ерте диагностика мен арнайы түзету жұмыстарының жүргізілуі баланың сөйлеуін, коммуникативтік дағдыларын және жалпы психикалық дамуын тиімді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл орайда логопед, педагог және ата-аналар арасындағы үйлесімді ынтымақтастықтың арқасында оң нәтижеге жетуге болады. Балабақша педагогтері ата-аналарды педагогикалық үдеріске тарту арқылы бала тәрбиесінің мақсат-міндеттерін түсінуіне, бала тәрбиесінің ойдағыдай іске асырылуына ықпал етеді. Ең алдымен баланы зерттеу үшін төмендегі бағыттарды қамтып жұмыс жасауды ұсынамын:

*баланың бейімділігін анықтау (режимдік сәттердегі бақылау барысы, жеке жұмыс жүргізу);

*отбасы қажеттілігін есепке алу (отбасы мүшелері туралы, ата-аналары немесе заңды өкілдерінен әлеуметтік жағдайы туралы сауалнама алу);

*педагогикалық-психологиялық сауаттылығын жетілдіру (әртүрлі психологиялық дамытушы ойындар ойнату және т.б.);

*жоспарлау мен бақылауды ұйымдастыру (жеке қажеттілігіне байланысты жоспарлау және сол бойынша бақылау жүргізу);

*қалыптастыру және дамыту мәселелері бойынша тәжірибе алмасу (балабақша ішілік, аймақтық, аудандық, облыстық МДҰ-мен іс-тәжірибе алмасулар);

*әлеуметтік дамытушы орта қалыптастыру (МДҰ-да дамытушы заттық ортаны қалыптастыру, жекелеп дамытуға жағдай жасау).

Мектепке дейінгі жаста ойын – баланың негізгі әрекеті болғандықтан, тіл дамыту процесі де ойын арқылы оңай әрі қызықты өтетіні сөзсіз. Ойындарды жалпы, топтық, жекелей түрде

өткізуге болады. Ойынмен өскен балалардың ортаға тез бейімделуі, ой-өрісінің кеңеюі, балалармен тіл табысуы қарқынды болады. Тіпті ерекше білімді қажет ететін балаларда ойын арқылы дамиды. Осы орайда күнделікті іс-әрекет барысында ұсынылатын ойын түрлері:

*Артикуляциялық ойындар:

Артикуляциялық жаттығуларды балалардың қимыл дағдыларының қалыптасып, дамуы үшін күнделікті 3-5 минуттан 3-4 рет өткізген дұрыс. Балаларға 2-3 жаттығудан артық ұсынуға болмайды. Әрбір жаттығу 5-7 рет орындалады. Жаттығулардың уақыты 10-15 секундтан (артикуляциялық қалыпты бір жағдайда ұстап тұру) аспауы керек[2]. Күнделікті бақылау кезінде байқағаным, артикуляциялық жаттығуларды жүргізудің басты талабы ол – жүйелік екен. Жаттығулар күн сайын уақытылы жүргізсек, жұмыс нәтижелі болмақ. Жаттығуларды бастамас бұрын, ең алдымен міндетті түрде балалармен ерінге арналған жаттығулар жасау қажет.[3]

*Сюжетті-рөлдік ойындар:

Бұл ойындарда балалар шынайы өмірлік жағдайларды қайта жасап ойнайды. Өзінің сипаты жағынан бұлар көбінесе еліктеу, шындықты көрсету болып табылады. Мысалы, «Аспазшы», «Дүкен», «Аурухана» ойындарын балалар аса қызығушылықпен ойнайды. Мұндай ойындар сөздік қорды байытуға, диалог құруға және құрдастарымен өзара достық қарым-қатынас орнату дағдыларын дамытуға көмектеседі.

*Үстел үсті ойындары:

«Лото», «Домино» және т.б ойындар – балалардың есте сақтау қабілетін, логикалық ойлауын, коммуникативтік дағдыларын дамытуға әсер етеді.

* Шығармашылық әрекеттер ұйымдастыру:

Шығармашылық әрекет балалардың қиялын, эмоцияларын және ойларын жеткізу қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

*Театрландырылған ойындар:

Ертегілер мен шағын әңгімелерді сахналау балаларға тілдік ортаға тереңірек енуге, сөйлеудің мәнерлілігін қалыптастыруға және өзара диалог құру дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

*Сурет салу және сипаттау.

Баладан өз ойынан сурет салуды және онда бейнеленген нәрселерді айтып беруді сұраңыз. Бұл жаттығу сипаттау қабілетін дамытуға және сөздік қорды байытуға көмектеседі.

*Еліктеу әдісі

Яғни балаға кітап, ертегілерді, шағын әңгімелерді немесе қысқа өлеңдерді жүйелі түрде оқып беріп, талқылау баланың сөздік қорын байытып, тыңдай білу, қабылдау және түсіну дағдыларын қалыптастырады.

*Сөйлеу жаттығулары.

Дұрыс айтылу мен грамматикалық тұрғыдан дұрыс сөйлеуді дамыту үшін жаңылтпаштар, жұмбақтар мен мақал-мәтелдерді қолдану бала тілінің дұрыс шығуына ықпалын тигізеді. Баламен жүргізілген жұмыстар төмендегі тәртіппен ұйымдастырылғаны абзал:

- педагог ойын тәсілдерін пайдалана отырып, алдағы жаттығулар туралы әңгімелейді;
- оның орындалуын әуелі өзі көрсетеді;

• бала жаттығуды өзі орындайды, ал педагог оның қалай орындалу барысын бақылайды. Жаттығуды орындау барысында баланың көңіл - күйінің жақсы болғаны маңызды. Егер жаттығуды орындауда кемшіліктер болса, оны балаға ескертудің қажеті жоқ. Себебі, ол жаттығуды орындаудан бас тартуы мүмкін. Одан да балаға оның жетістігіне қолдау білдірген әлдеқайда тиімді болады. Балаларда бір немесе бірнеше дыбыстарды айтуда кемшіліктер кездессе, ол қалыпты жағдай. Өйткені, олар уақытша ғана, тұрақтап қалмайды [4] . Жаттығу барысын бақылауда активті – бала барлық тапсырмаларды, ойындарды өз бетімен орындайды, ал пассивті балаға – қимылдарды дұрыс орындау үшін ересектер көмектесетіндігін аңғаруға болады. [5]

Заманауи технологияларда маңызды рөл атқарады. Интерактивті әдістерді оқу процесіне, түзету жұмыстарына пайдаланудың да мүмкіндіктері көп. Көрнекіліктер және ойындар жасайтын мультимедиялық құралдар мен компьютерлік бағдарламаларды пайдалану сөйлеу материалының неғұрлым тартымды болуы жақсы игеруге ықпал етеді. Сонымен қатар, сенсорлық элементтердің интеграциясы арқылы ұсақ моториканы дамыту, қозғалыс

координациясын жақсарту, ынталандыру, кешенді ықпал ету арқылы моторика мен қозғалыс арасындағы байланысты күшейтеді. [6].

Қорыта айтқанда мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеуін дамыту – жүйелі тәсілді талап ететін көпқырлы процесс. Ойын, шығармашылық әрекеттерді және практикалық әдістерді, сондай-ақ заманауи технологияларды қолдану сөйлеу дағдыларын қалыптастыру үшін оң нәтиже алуға ықпал етеді. Педагогтер мен ата-аналар осы үдерісте баланы қажетті қолдау мен мотивациямен қамтамасыз ету арқылы маңызды рөл атқарады. Ең жақсы нәтижелерге қол жеткізу үшін ересектер шыдамдылық танытып, әр педагогтер баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, өз жұмыс әдістерін үнемі жетілдіруі керек. Сөйлеу дағдыларының дамуы – баланың болашақтағы әлеуметтенуіндегі табыстың негізі екенін ұмытпау қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделін бекіту туралы ҚР Үкіметінің №137 қаулысы 15.03.2021ж;
2. Коржова Г.М. Основы логопедии с историей логопедии: Учебное пособие, 2008. – 96с.
3. «Балалардың дене және психикалық дамуының бұзылыстарын диагностикалау» «Түзеу педагогикасының ұлттық ғылыми-практикалық орталығы. – Алматы, 2014 ж.
4. Янушко Е.А. 2-3 жастағы сөйлемейтін балалармен логопедиялық сессиялар. Сөйлеу түсінігін дамыту. // Дамуында ауытқуы бар балаларды оқыту және оқыту. 2004. №5
5. Ибатова Г.Б., Коржова Г.М. Дамуында түрлі ауытқулары бар балаларды сөйлеу тілі дамуының ерекшеліктері. Оқу құралы. – Алматы, 2010 ж.
6. Соколов Л. В. (ред.) логопедиядағы түзету және дамыту қызметі. — Санкт-Петербург: Санкт-Петербург Баспасы, 2012. — 300 б.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕГЕНДЕ ОЙЫНДАРДЫҢ РӨЛІ МЕН ТИІМДІЛІГІ ЖӘНЕ СӨЗДІК ҚОРЫНЫҢ ДАМУЫ

Нұрмаханова Кулан Ізмұратқызы., Есенғұл Бөбек Андiрқызы

№43 «Гүлдәурен» балабақшасы. Ақтөбе, Қазақстан

sabitkyzyarailym@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдарда ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеуде ойындардың рөлі мен тиімділігі туралы баяндалған.

Кілт сөздер. Дамыту, ойын, балабақша, ерекше балалар.

Қазіргі таңда мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында қолданылатын педагогикалық технологиялардың бірі жаңа әдіс-тәсілдері - инновациялық білім беру шығармашылық жұмысымыздың арқауы болып отыр. Сондықтан да оқыту үрдісінде қойылатын қазіргі талаптар үлкен ізденіс пен шеберлікті қажет етеді. Бүгінгі бала - ертеңгі жаңа әлем. Біздің де тәрбиеші ретінде алға қойған мақсатымыз – балаларға ойын арқылы тәрбие мен білім берудің жаңашыл тәсілдерін яғни инновациялық технологияларды пайдалану және заман талабына сай жаңашыл тұлға тәрбиелеу болып табылады. Ойын – үйрету мен бейімдеудің ең тиімді әдісі. Ойын – жаңа нәрсені сынап көруге мүмкіндік береді. Әдетте балаларды қызықтыратын, көңіл-күйін көтеретін белсенді ойын түрлері «ерекше балаларға» қорқыныш немесе қарсылық туғызуы мүмкін[1.45].

Менің даму ойындарымның негізгі мақсаты – баланың қоршаған ортаға деген қызығушылығын арттыру. Ойын барысында балалардың логикалық ойлау қабілеттерін, есту мен көру, танымдық қабылдауларын, зейіндерін тұрақтандыруға көмектесетін, сондай-ақ ойнай отырып жан-жақты даму дағдыларын қалыптастыратын білім беру процесін жүргізу маңызды. Алдымен, бірінші деңгейде сенсорлық жүйелерді дамыту қажет: есту, көру, зейіннің тұрақтануы, сезімталдықты дамыту, қолдың ұсақ моторикасын жақсарту, пассивті сөйлеу тілін белсенді сөйлеу тіліне айналдыру. Өмірде әрбір бала үшін қоршаған ортаны танудың ең тамаша тәсілі – оны өз көзімен көріп, қолымен ұстап, тікелей қабылдау. Сондықтан мен педагог ретінде

балаларға ойын ұсынар алдында, оның балаға қызықты болатынына көз жеткізу үшін ойынның ашық түстермен боялғанына және жас ерекшелігіне сәйкес жеңілден күрделіге қарай бағытталуына ерекше көңіл бөлемін. Менің жұмыс тәжірибемде қолданылатын дамытушы ойындар әртүрлі тақырыптарды қамтиды. Ерекше балаларды оқыту мен дамытуда жиі қолданатын ойын түрім – жабыстырмалы дамытушы ойындар.

Енді сол ойындарға ерекше тоқтала кетсем. Мысалы, кіші жастағы балаларға арналған «Не жейді?» жабыстырмалы ойынында бала жануардың атын білмесе де, оның дыбыстарын (мысалы, мысықтың «мяу», иттің «гав-гав») айту арқылы сәйкес қоректі таңдай алады. Сонымен қатар, бұл ойын бөлшектерін баланың ұсақ моторикасын дамыту мақсатында қолдануға болады. Мысалы, түрлі түсті күрішке боялған сенсорлық жәшіктің ішінде жасырылған ойын бөлшектерін саусақ ұштарымен тауып, оларды сәйкестендіру тапсырмасы беріледі. Әрбір ойынды педагог өз тәжірибесіне сай түрлендіре отырып, шығармашылықпен ұйымдастыра алады. Бұл жабыстырмалы ойын түрін қыстырғыштармен де ауыстыруға болады.

Балаларды сөйлеуге ынталандыру мақсатында қолданған ең қызықты ойындардың бірі - мультфильм желісі бойынша жасалған ойындар. Мұндай ойындар арқылы баланың ойлау, есте сақтау, қиялдау және дыбыстық шақыруға деген зейінін дамытуға болады. Мысалы, «Бармақтар отбасы» ойыны отбасы мүшелерімен таныстыру үшін пайдаланылады, ал «Бес қошақан», «Акуленок түр түру ру ру» және танымал «Синий трактор» ойындары арқылы баланың есте сақтау қабілетін тексеруге және оның шапшаңдығын арттыруға болады. Бұл ойындарды QR кодты сканерлеу арқылы ұялы телефонмен көрсетіп, балалармен бірге ойнатуға болады. Яғни, біз гаджеттерді тиімді әрі пайдалы түрде қолдана аламыз[2.25].

«Не жасырылған?» — беткі жағында сұлбесі бейнеленіп, артқы жағында жануардың суреті жасырылған, жарықпен (мысалы, фонарикпен) ойналатын ойын түрі. Бұл ойында бала жарық көмегімен жасырылған жануарды тауып, оның атауын айтып, сипатын суреттеуге және оны сәйкестендіруге үйренеді. Мұндай ойын баланың зейінін, ойлау қабілетін, заттарды тану және ажырату дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда балалардың сөйлеу дамуының кешеуілдеуі, «ерекше балаларды әлеуметтендіру», «ерекше балаларға инклюзивті білім беру» тақырыптары өзекті болып отыр. Себебі ерекше қажеттіліктері бар балалар сыртқы әсерлерге өте сезімтал болады. Олар үшін жаңа жағдайды қабылдау қиындық тудырып, өзгелермен тіл табысуға уақыт қажет етеді. Алайда дамытушы ойындар арқылы баланың еркіндігін арттырып, өз ортасына бейімделуін жеңілдетуге болады.

Ермексазбен жұмыс жасау – барлық балалар үшін қызықты әрі тартымды іс-әрекет екені сөзсіз. Қол арқылы түрлі пішіндер жасау, дайын суреттерге сәйкес ермексазбен толықтыру – баланың ұсақ моторикасын дамытуға септігін тигізіп қана қоймай, оны бір орында ұзақ отыруға дағдыландырып, төзімділікке баулиды. Өз педагогикалық тәжірибемізде мен бұл әдістің бірнеше түрін балалармен белсенді түрде қолданып келемін. Сондай-ақ, дайын суреттерге сәйкес бөліктерді ермексазбен толтыру тапсырмалары арқылы баланың ойлау қабілеті мен көзбен көріп қабылдау дағдысы артады. Өз тәжірибемізде мен осындай ермексазбен орындалатын тапсырмалардың бірнеше нұсқасын қолдана отырып, балалардың танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуды мақсат етеміз.

Жалпы алғанда, барлық балалар секілді ерекше қажеттіліктері бар балалар да ойынға қызығушылық танытады, алайда олар үшін тіпті күнделікті жағдайлардың өзі белгілі бір қиындықтар тудыруы мүмкін. Бұл олардың қарапайым балаларға қарағанда өмірлік тәжірибесінің шектеулі болуымен байланысты. Осыған орай, мұндай балалармен жұмыс істеу

кезінде арнайы кәсіби дайындық, әдістемелік шеберлік пен жүйелі тәсіл қажет. Даму кезеңдері бірізділікпен ұйымдастырылып, нақты ережелерге сай жүргізілуі тиіс.

Бүгінгі күні нақты бір мақсатқа бағытталған, үй жағдайында да тиімді пайдалануға болатын қолжетімді ойын түрлері әзірленіп, қолданылып келеді. Мысалы, «Қызықты пойыз», «Түрлі түсті пингвиндер», «Жартысын тап», «Кубикпен ойлан», «Жұбын тап», «Екі қолмен көрсет», «Көлеңкесі бойынша тап», «Көлік түрін тап», «Төлін таны», «Түстерді ірікте», «Пішіндерді сәйкестендір» секілді ойындар осыған айқын мысал бола алады.

Ойын түрін дұрыс таңдап, қажетті материалдарды өз қолымен әзірлеу – бұл, сөзсіз, педагогтың кәсіби шеберлігімен қатар, білім деңгейі мен тәжірибесіне байланысты жүзеге асады. Баланың даму ерекшеліктерін ескере отырып, қазіргі уақытта мен жабыстырмалы ойындарды Photoshop және PowerPoint сынды компьютерлік бағдарламалардың көмегімен құрастырып, оларды тиімді пайдаланудың түрлі әдіс-тәсілдерін қолданып келеміз[3.12].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Бондаренко, А.К. Дидактические игры в детском саду. – М.: Просвещение, 1985. – 176 с.
2. Воробьева, Т.А., Крупенчук О.И. Мяч и речь: Игры с мячом для развития речи, мелкой, ручной и общей моторики. – СПб.: КАРО, 2003. – 96 с.
3. Сафонова, О.В. О проблеме активности речевой деятельности старших дошкольников с общим недоразвитием речи. / О.В. Сафонова // Логопед в детском саду. - 2006. - №4. - С.29-34.
4. Соловьева, Л.Г. Особенности диалога старших дошкольников с общим недоразвитием речи. / Л.Г. Соловьева – М., 2007.
5. Крылова, Е.В. Дидактическая игра как средство развития речевых и неречевых процессов у детей с общим недоразвитием речи старшего дошкольного возраста / Е.В. Крылова // Логопедия. - 2004. - №4. - С.26.

РАЗВИТИЕ РЕЧЕВОЙ ИНИЦИАТИВЫ У ДОШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВЫЕ ИГРЫ: ОТ ЭКРАННОЙ ПАССИВНОСТИ К АКТИВНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Кугенева Анастасия Владимировна

учитель-логопед детского сада «Страна детства», педагог-модератор

ТОО Детский сад «Страна детства»

Казахстан, Алматы

Электронный адрес: kugeneva_2404@mail.ru

Аннотация. В статье рассматривается влияние цифровых игр на развитие речевой инициативы у дошкольников. Раскрыты методы перевода экранного взаимодействия в речевую активность, приведён практический опыт внедрения цифровых игр в логопедическую практику.

Ключевые слова. Речевая инициатива, дошкольники, цифровые игры, логопед, коммуникация, экранная активность

Современные дети погружены в цифровую среду с раннего возраста. Планшеты, телефоны, интерактивные доски и голосовые помощники становятся для них привычными средствами взаимодействия с миром. Однако это взаимодействие нередко носит пассивный характер: дети смотрят, нажимают, перелистывают, но не вступают в диалог. Для логопеда сегодня важно не просто отгораживать ребёнка от цифровых технологий, а использовать их для активизации речевой инициативы — одного из ключевых показателей готовности к успешной коммуникации [Котова, 2021].

Теоретические основы

Речевая инициатива — это стремление ребёнка самостоятельно вступать в речевой контакт, задавать вопросы, выражать мысли и чувства. Согласно исследованиям Чиркиной Г.В., речевая инициатива формируется при условии достаточной мотивации и эмоционального отклика [Чиркина, 2019]. В то же время цифровая среда сама по себе не развивает речь — она может как тормозить её, так и продвигать, в зависимости от подхода специалиста (Серебрякова, 2022).

Сегодня на рынке образовательных технологий появляется всё больше логопедических и коммуникативных цифровых игр, которые при грамотном использовании стимулируют не только повторение звуков и слов, но и создание фраз, инициативу в вопросах, активную ролевую речь.

Речевая инициатива — важнейший компонент речевого развития, особенно в условиях социализации дошкольника. Она проявляется в спонтанных речевых актах, вопросах, комментариях, вступлении в диалог, умении отстаивать своё мнение. По данным Л.С. Выготского, именно коммуникативная потребность становится движущей силой речевого развития, а среда либо способствует этому, либо тормозит процесс (Выготский, 1983).

Однако в эпоху «экранного детства» наблюдается смещение акцентов: дети не вступают в коммуникацию, а взаимодействуют с гаджетами односторонне. В исследованиях П.В. Мавлютова (2020) подчёркивается, что более 60% детей дошкольного возраста ежедневно проводят свыше часа за экраном, при этом речевая активность у них существенно ниже по сравнению с детьми, имеющими живой речевой контакт с взрослыми.

Вместе с тем, многие зарубежные авторы, такие как М. Resnick и К. Hirsh-Pasek, утверждают: цифровые технологии могут служить инструментом развития, если они интерактивны, позволяют ребёнку принимать решения, управлять процессом, комментировать, объяснять и обсуждать (Resnick, 2018; Hirsh-Pasek, 2020). Именно такая модель взаимодействия и лежит в основе речевой инициативы.

Следовательно, речевое развитие в цифровую эпоху требует пересмотра подходов логопеда: вместо пассивного потребления мультфильмов — активная работа с цифровыми играми, где ребёнок сам выбирает, комментирует, озвучивает и взаимодействует. Важно, чтобы:

- цифровые задания вызывали эмоции и интерес;
- была возможность озвучивать действия;
- использовалась ролевая коммуникация;
- присутствовала рефлексия — обсуждение, что сделал и зачем.

Таким образом, методическая интеграция цифровых игр должна быть не механической, а целенаправленной: под каждую речевую цель подбирается соответствующее цифровое средство. Ни одна игра не работает сама по себе — только в сопровождении логопеда, создающего мотивационно-коммуникативную рамку, она превращается в речевой инструмент.

В следующем разделе описан опыт реализации такого подхода в практике логопеда детского сада «Страна детства».

Когда логопед заходит в группу, он уже не просто специалист, работающий «по тетрадке». Сегодня он — медиатор между реальным и цифровым детством. Он должен понимать: мир ребёнка не ограничивается песочницей и кубиками — туда плотно встроились планшеты, голосовые помощники, цифровые игры.

Но что мы, взрослые, чаще всего делаем? Отбираем. Запрещаем. Пугаем последствиями. Слова «экран» и «задержка речи» у родителей уже стали синонимами. Да, экранная зависимость существует, но не сам экран виноват — а как мы его используем.

Есть два сценария:

1. Ребёнок залипает в бесконечную ленту роликов, где ничего не нужно ни понимать, ни проговаривать.
2. Ребёнок включает игру, в которой нужно договариваться с персонажем, помогать ему, выбирать фразы, объяснять, что произошло.

В первом случае — пассивность, во втором — речевая активность, внутренняя мотивация и творчество.

Вспомним, что говорил А.Н. Леонтьев: «деятельность возникает там, где есть цель и смысл». Цифровая игра может быть средством — если в ней ребёнок действительно действует, а не просто смотрит.

Пример из практики.

Мальчик, 5 лет, диагноз — ОНР III уровня. В группе молчит. На занятии логопед включает игру, где нужно «спасти инопланетянина», дав ему команды.

— Скажи: «Прыгай!»

— (тишина)
— Инопланетянин не поймёт, если ты не скажешь! Он боится!
Ребёнок смотрит. Потом тихо, почти шёпотом:
— Прыгай...

И вдруг игра отзывается, инопланетянин прыгает, смеётся, говорит спасибо.

И это «прыгай» — его первое слово за три дня.

Мы не просто учим звуки. Мы открываем дверь туда, где речь — это инструмент действия, помощи, власти, дружбы. И цифровые инструменты — наши союзники, если мы умеем с ними работать.

Цифровая игра — это сцена. Но кто напишет сценарий? Кто задаст роли? Кто научит ребёнка говорить не потому, что «надо», а потому что интересно, весело и по-настоящему важно?

Практическая часть

В рамках логопедической работы в детском саду «Страна детства» был реализован цикл занятий по развитию речевой инициативы у детей 5–6 лет с использованием цифровых игр. В группу вошли 10 детей с общим недоразвитием речи II–III уровня.

В занятиях использовались:

- Приложения «Фонемика», «Звуки и буквы», «Разговорчики»;
- Интерактивные карточки с QR-кодами, ведущими на задания с речевыми проблемными ситуациями;
- Использование голосового помощника «Алиса» для разыгрывания диалогов.

Формат занятий: 2 раза в неделю по 25 минут, курс длился 1 месяц.

Проводился сравнительный анализ уровня речевой инициативы по следующим параметрам:

- количество речевых реплик по собственной инициативе;
- количество вопросов, заданных взрослому;
- использование развернутых фраз.

Результаты:

- В 80% случаев количество инициативных речевых высказываний выросло в 1,5 раза.
- 60% детей начали чаще вступать в диалог без побуждения взрослого.
- Повысилась мотивация к речевой активности вне занятий: родители отмечали «новую болтливость» детей.

Выводы. Интеграция цифровых игр в логопедическую практику позволяет трансформировать экранную пассивность в активное речевое поведение. При соблюдении методических принципов и чёткой цели цифровые технологии становятся не врагом речи, а её помощником. Особенно эффективны они для стимуляции инициативы, интереса к диалогу и эмоционального включения в речевую ситуацию.

Список использованных источников

1. Котова Т.В. Цифровая среда в жизни дошкольника: влияние на речь // Дошкольное образование. — 2021. — №3. — С. 18–22.
2. Серебрякова Л.В. Речевая инициатива: как пробудить интерес к разговору // Логопед-практик. — 2022. — №1. — С. 34–39.
3. Чиркина Г.В. Диагностика речевого развития дошкольников. — СПб.: Речь, 2019.
4. Иванова Н.С. Интерактивные игры как средство речевого развития // Вопросы логопедии. — 2020. — №4. — С. 22–26.
5. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. — М.: Смысл, 2018.

МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЕМ РЕЧИ

Асаинова Альмира Ринатовна

методист по инклюзивной части образования, учитель-дефектолог

Аннотация. Дети с нарушениями речи в большей степени нуждаются в формировании коммуникативной компетенции. Недоразвитие речи сопровождается незрелостью отдельных психических функций, эмоциональной неустойчивостью. Все это затрудняет или делает невозможным развитие коммуникативной компетентности. Недоразвитие речевых средств снижает уровень общения, способствует возникновению психологических особенностей, порождает специфические черты общего и речевого поведения.

Ключевые слова. Нарушение речи, коммуникативная компетентность, речевое поведение, пиктограммы

У детей с нарушением речи отмечается стойкое отставание всех компонентов речевой системы. Это способствует возникновению психологических особенностей. Отмечается застенчивость, нерешительность, замкнутость, тревожность, агрессивность что в свою очередь порождает специфические черты общего и речевого поведения. [1, с.28] Дети проявляют ограниченную контактность, замедленную включаемость в ситуацию общения, не умеют поддерживать беседу, не могут правильно оценивать свои возможности и силы, часто «выпадают» из системы реальных взаимоотношений с окружающими, что неизбежно приводит к снижению их коммуникативной активности.

Основными направлениями коррекционного воздействия являются: развитие неречевых и речевых средств общения; формирование умения применять средства общения в разнообразных коммуникативных ситуациях; развитие активности в различных формах общения; формирование определённых форм, свойств и качеств личности (например, умений следовать правилам поведения). [2, с.66]

Существуют различные методы, приемы и формы работы с дошкольниками с нарушением речи. Одним из таких эффективных средств, позволяющим удовлетворять потребность в общении, является система на основе алгоритмов действий – пиктограммы [2, с.112]

Цель применения: организовать коммуникацию с неговорящими детьми, пробудить и актуализировать (активизировать) перцептуальные и понятийные возможности, активизировать невербальный интеллект. Обучение с использованием алгоритмов действий пробуждают и развивают когнитивные возможности детей. При обучении невербальной речи с помощью пиктограмм необходимо создавать у ребенка мотивацию к общению. Поэтому необходимо так организовать ближайшее окружение, чтобы чувствовал потребность и даже необходимость в коммуникации. Используя пиктограммы, необходимо предоставить ребенку комплекс впечатлений и максимум знаний на тему данного понятия. Он должен убедиться на опыте, что использование пиктограммы «подействовало» вызвав ожидаемые им изменения в действительности: взрослый дал ему попить, повел на прогулку.

Кроме того, Введение пиктограмм связанных с формированием навыков адаптивного поведения, послужит фундаментом для дальнейшего успешного усвоения определенных навыков и формирование более сложных социально-бытовых и трудовых навыков на последующих этапах развития ребенка. Дети вместе с педагогом совершают «подробный анализ» действия – выделяют его характерные части, знакомятся с функциями. Сначала происходит связывания конкретного действия с картинкой, а лучше всего испытать его (то есть, действие), а затем с рисунком пиктограммы, то есть с алгоритмом данного действия. Можно вместе с воспитателем прикрепить пиктограмму в месте, где происходит действие этого алгоритма (кухня – пить, есть; спальная комната – спать; шкафчики в раздевалке – раздеваться, одеваться; дверь на улицу – гулять). В любой момент ребенок может показать на любую пиктограмму, находящуюся в комнате, и, выразить свою просьбу или желание. Главное – уметь ими пользоваться.

Категория времени – самая сложная для понимания дошкольников, а особенно для ребенка с нарушением речи. [3, с.36] Форму мы можем потрогать, цвет – увидеть, а время - это как? Ребенок не поймет так же, как взрослый что такое «через 20 минут», «вечером после сна» и т.п. Как же тогда объяснить малышу, когда придет мама? Как помочь справиться с тревогой? На

помощь придет такой прием как «Лента времени». Проще говоря, это серия картинок, которые иллюстрируют режим дня. Главная цель данного приема: является снижение уровня тревожности у детей в детском саду, облегчение их жизни в условиях детского сада, а также гармонизация их личностного развития. Работа воспитателя в группе, направленная на профилактику и коррекцию проявлений тревожности у дошкольников с нарушением речи, должна строиться с учетом специфики их нервной системы, возрастных и личностных особенностей, а также стиля семейного воспитания. Исходя из специфичности эмоционального состояния детей с уровнем тревожности, нужно стремиться к тому, чтобы во время работы в группе царил атмосфера доброжелательности, понимания и уважения. [2, с.51] «Лента времени» - это один из эффективных приемов с целью профилактики тревожности. Так как наглядная информация легко воспринимается и дают опору на визуальное восприятие. Второстепенная цель данного приема для детей с нарушением речи – объяснить временные понятия (части суток, что было, что сейчас, что потом).

Рекомендации по использованию: располагать картинки обязательно в линию, не должно быть много по количеству, должны быть только ключевые; подбирать картинки в соответствии с возрастными и личностными особенностями ребенка; размещать картинки на уровне детей; предлагать родителям использовать данный прием дома; использовать предмет или игрушку, которые дети смогут передвигать от одной картинки к другой.

Развитие навыков общения должно происходить не только на специально организованных занятиях, но и дома, в семье. Необходимо проводить разъяснительную работу с родителями по формированию коммуникативных навыков у детей. Работа по формированию коммуникативных навыков у детей дошкольного возраста способна обогатить социальный опыт детей и возможно устранить большую часть проблем в общении.

Список использованных источников

1. Организация психолого-педагогического сопровождения инклюзивного образования в дошкольных организациях: метод. рекомендации / Абдигалиева А.К., Абдибекова С.Т. – Костанай: 2020 – 64с.
2. Безбарьерная среда для детей с ограниченными возможностями / Сулеева М.М. – Астана, 2017.
3. Визель Т. Г. Основы нейропсихологии: учеб. для студентов вузов Т.Г. Визель - М.: АСТАстрель Транзиткнига, 2005. - 384, (16)с.- (Высшая школа)
4. Айрес, Э. Дж. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития / Э. Дж. Айрес; [пер. с англ. Юлии Даре]. – М.: Теревинф, 2009. – 272 с.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ

Палымбетова Зинур Бөрібайқызы

Тәрбиеші, педагог-сарапшы, «Бегім ана» бөбекжай-бақшасы, Қызылорда, Қазақстан
beqim.ana@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілінің бұзылыстары, олардың себептері, көрініс формалары және оларды түзету мен алдын алу жолдары қарастырылады. Автор сөйлеу тілінің жалпы дамымауы (СТЖД) жағдайындағы фонетикалық, лексикалық және грамматикалық жүйелердің бұзылуын сипаттап, оның баланың әлеуметтік бейімделуіне, эмоционалдық дамуына және болашақ білім алуына әсерін айқындайды. Сонымен қатар, сөйлеу тілінің бұзылыстарын ерте диагностикалау мен психологиялық-педагогикалық қолдаудың маңыздылығы атап өтіледі. Мақалада логопедиялық түзету жұмыстарын жүргізудің әдістері, ойын терапиясы, отбасымен жұмыс және баланың коммуникативтік дағдыларын дамыту жолдары ғылыми және практикалық тұрғыда талданады. Сензитивтік кезеңдердің ерекшеліктерін ескере отырып, сөйлеу қабілетін дамытудағы тиімді тәсілдер ұсынылады. Мақалада сөйлеу тілі бұзылған балалармен жұмыс жасау барысында кешенді қолдаудың қажеттілігі дәлелденеді.

Кілт сөздер. Сөйлеу тілінің бұзылысы, сөйлеу тілінің жалпы дамымауы (СТЖД), мектепке дейінгі тәрбие, логопедиялық түзету, психологиялық-педагогикалық қолдау, сөйлеу дамуы, ерте диагностика, фонематикалық қабылдау, сензитивтік кезең, сөйлеу-ойлау әрекеті.

Мектеп жасына дейінгі кезең – баланың тұлғалық, танымдық және коммуникативтік қабілеттерінің қарқынды дамуына ықпал ететін шешуші кезең болып табылады. Аталған кезеңдегі тілдік дамудың кешеуілдеуі немесе сөйлеу тілінің түрлі бұзылыстары баланың әлеуметтік ортаға бейімделуіне, білім алудағы ілгерілеуіне және жалпы өмірлік болашағына кері әсерін тигізуі мүмкін. Осыған байланысты мектеп жасына дейінгі балалардағы сөйлеу тілінің дамуындағы ауытқуларды ерте кезеңде анықтап, оларды кешенді психологиялық-педагогикалық қолдау арқылы түзету, осы қазіргі заманғы білім беру жүйесінің маңызды әрі өзекті міндеттерінің бірі саналады.

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы (СТЖД) мектеп жасына дейінгі балаларда сөйлеу жүйесінің барлық негізгі компоненттерінің (фонетикалық, фонематикалық және лексика-грамматикалық деңгейлерінің) жүйелі түрде бұзылуымен сипатталатын күрделі тілдік патология болып табылады. Бұл бұзылыстың салдарынан тілдік дамудың айтарлықтай кешеуілдеуі, жас ерекшелігіне сәйкес келмейтін шектеулі сөз қоры, сондай-ақ грамматикалық құрылымдардың жеткіліксіз қалыптасуы байқалады. Сонымен қатар, дыбыстарды дұрыс айтудағы қиындықтар мен фонематикалық қабылдаудың бұзылуы аталған патологияның айқын белгілерінің бірі болып табылады. Зерттеулер көрсеткендей, СТЖД диагнозы қойылған балалардың есту қабілеті әдетте сақталады, олар жас ерекшеліктеріне сай қарапайым қаратпа сөздерді түсініп, қабылдай алады. Бұл сөйлеу тілінің дамуына қатысты қиындықтардың негізінен сөйлеу мен ойлау үдерістерінің жеткіліксіз дамуына байланысты туындайтынын көрсетеді. Яғни, мұндай балаларда фонемалар, лексемалар, грамматикалық формалар мен сөйлем құрылымдары тәрізді тілдік бірліктердің қалыптасу және қолданылу ерекшеліктері толық дамымаған. Мұның нәтижесінде сөйлеу-ойлау әрекетінде кешенді бұзылыстар орын алады.[1, 9-20]

Сөйлеу тілінің бұзылыстары құрылымы мен сипатына қарай әртүрлі формада байқалады. Олар сөйлеу дыбыстарын дұрыс артикуляциялай алмау, сөздік қордың шектеулілігі, сөйлем құрастырудағы қиындықтар, тілдің грамматикалық құрылымдарын меңгерудегі кемшіліктер, сондай-ақ афазия немесе басқа да нейрологиялық сипаттағы патологиялар түрінде көрініс табады. Мектеп жасына дейінгі балалар арасында жиі кездесетін сөйлеу бұзылыстарына логопедиялық ақаулар (дизартрия, алалия, ринолалия), сондай-ақ фонетикалық және лексика-грамматикалық дамудың кешеуілдеуі жатады. Аталған патологиялардың пайда болуына әртүрлі этиологиялық факторлар ықпал етеді. Олардың қатарында орталық жүйке жүйесінің жетілмегендігі немесе зақымдануы, физиологиялық ерекшеліктер, отбасылық-тәрбиелік жағдайлар, әлеуметтік ортаның әсері, эмоционалдық және психомоторлық дамудың тежелуі, көру және есту қабілетінің бұзылыстары, сондай-ақ психологиялық факторлар бар. Бұл факторлар баланың сөйлеу қабілетінің қалыптасуына кешенді түрде әсер етіп, тілдік және коммуникативтік даму деңгейін төмендетуі мүмкін. Ғалымдардың (Г.Л. Розенгард-Пупко, А.А. Леонтьев және т.б.) зерттеулеріне сәйкес, баланың сөйлеу тілі бірнеше кезеңдер арқылы қалыптасады: 1) туғаннан 1 жасқа дейінгі дайындық кезеңі; 2) 1 жастан 3 жасқа дейінгі ерте тілдік даму кезеңі; 3) 3 пен 7 жас аралығындағы мектепке дейінгі кезең; 4) 7 жастан 17 жасқа дейінгі мектеп кезеңі. Әрбір кезең сөйлеу дамуының өзіндік ерекшеліктері мен заңдылықтарына ие. Мысалы, дайындық кезеңінде бала дыбыстық реакцияларды меңгереді, ал 3–7 жас аралығында фонематикалық қабылдау мен грамматикалық құрылымдардың қалыптасуы жүзеге асады. Сөйлеу тілінің бұзылыстарын түзету жұмысын тиімді ұйымдастыру үшін баланың даму кезеңдері мен жеке ерекшеліктерін ескеріп, арнайы әдістемелерге негізделген коррекциялық-педагогикалық қолдау қажет. Мұндай жұмыстың негізгі бағыттарына сөйлеу деңгейін диагностикалау, бұзылыстың түрін және сипатын анықтау, тиімді логопедиялық әдістерді қолдану, сондай-ақ баланың эмоционалдық және әлеуметтік дамуына жағдай жасау жатады. Сонымен қатар, отбасы мүшелері мен педагогтердің қатысуымен сөйлеу тілін дамыту процесінде ынтымақтастық орнатып, бала қажеттіліктеріне бейімделген оқу-тәрбие бағдарламаларын құру, осы түзету жұмысының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.[2]

Ғылыми әдебиеттерді талдау нәтижесінде 2–3 жас аралығындағы балалардың сөйлеу дамуы бұзылыстарының пайда болу кезеңдері мен тілдік дамудың сензитивтік кезеңдері арасындағы өзара байланыс өзекті ғылыми-әдістемелік мәселе ретінде қарастырылуда. Бұл мәселе Л.И. Аксенова, Н.Ю. Борякова, В.И. Любовский, Е.А. Стребелева және басқа зерттеушілердің еңбектерінде жан-жақты қарастырылған. Зерттеулер нәтижесі бойынша, қалыпты дамудан ауытқуы бар балаларда орталық жүйке жүйесінің жетілу үдерісі баяу жүретіндіктен, сөйлеу қабілетінің дамуына ықпал ететін сензитивтік кезеңдер уақытылы өтпейді немесе толымсыз өтеді. Мұндай сәйкессіздік сөйлеу тілінің күрделі бұзылыстарының қалыптасуына әкелуі мүмкін. Сондықтан балабақшада бала бойыннан сөйлеу тілінің бұзылыстары байқалса, неғұрлым тез әрекет тесе, соғұрлым бала ертерек айығып кетеді. Себебі ерте кезеңде көмек көрсетілмеген жағдайда сөйлеу қабілетіндегі ауытқулар тұрақты сипат алып, бала дамуындағы қайтымсыз өзгерістерге ұласуы ықтимал. Диагностикалық жұмыс нәтижесінде 2–3 жастағы балалардың сөйлеу даму деңгейлері жоғары, орташа және төмен ретінде жіктелді. Әр деңгей бойынша баланың сөйлеу белсенділігі, сөздік қорының көлемі, грамматикалық құрылымдарды меңгеру ерекшеліктері сипатталды. Зерттеу барысында И.А. Смирнованың диагностикалық әдістері қолданылды. Атап айтқанда, баланың үлкендердің сөзін түсіну қабілеті, белсенді сөздік қоры, дыбыстарды айту сапасы, сондай-ақ контекстік сөйлеу жағдайындағы сөйлеу әрекеті бағаланды. Қазақстандық тәжірибе де мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балалар арасында сөйлеу тілінің бұзылыстарының жиі кездесетіндігін көрсетіп отыр. Бұл жағдай отандық білім беру жүйесінде логопедиялық, психологиялық және педагогикалық қолдаудың маңызын арттыра түседі. Тиімді түзету-педагогикалық қолдау аясында балалардың тілдік қабілеттерін дамытуға бағытталған арнайы іс-шаралар ұйымдастырылады. Олардың қатарына тіл дамытуға арналған ойындар, дауыстап оқу, зейін мен бақылауды жетілдіруге бағытталған тапсырмалар, сонымен қатар баланың эмоционалдық ынтасын арттыруға арналған әрекеттер жатады. Мұндай кешенді тәсіл сөйлеу тілі құрылымын меңгеруге, сөйлеу-ойлау әрекетіндегі бұзылыстарды жеңуге және баланың жалпы коммуникативтік мүмкіндіктерін кеңейтуге ықпал етеді. Сонымен қатар, сөйлеу тілі бұзылыстары бар балалардың оқу процесіндегі қиындықтары көбінесе зейін тұрақсыздығы, жоғары алаңдаушылық және тілдік құбылыстарға селқостықпен байланысты болады. Мұндай жағдайларда педагогикалық қолдаудың құрылымы баланың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, оқу тапсырмаларын кезең-кезеңімен жеңілдетуді, визуалды және вербалды тірек құралдарын қолдануды, оқу материалын нақтылап түсіндіру мен практикалық түрде бекітуді қажет етеді. Бұл тәсіл оқу барысында баланың танымдық белсенділігін арттыруға және оқу жетістіктерін қамтамасыз етуге бағытталады. [3, 146-148]

Бұл мақсаттамен тәрбиеші ретінде логопед, психолог және дефектолог мамандармен бірлесе отырып, баланың сөйлеуі, қимыл-қозғалысы, ойлау қабілеті мен көңіл-күйін жан-жақты қарап, ерекше ықыласпен танысып шықтым. Бұл маған әр баланың жеке ерекшелігін түсінуге, оны қай бағытта қолдау керектігін нақтылауға көмектеседі. Қызылорда қаласындағы «Бегім ана» бөбекжай-бақшасында мен осы білгендерімді пайдаланып, 5 жастағы сөйлеуінде қиындықтары бар 8 баламен үш ай бойы тығыз жұмыс жүргіздім. Бағдарламам үш бағытқа негізделді. Тіл дамыту үшін логопедиялық жаттығулар мен саусақ гимнастикасына бастап, тыныс алу арқылы артикуляцияны жақсартып, эмоциялық қолдау ретінде ойын және ертегі терапиясы, түрлі көңіл-күй жаттығуларын қоса, ал әлеуметтік ортаға бейімделуі үшін рөлдік ойындар, сахналық қойылымдар мен шығармашылық үйірмелер ұйымдастырылды. Мысалы, «Менің отбасым» тақырыбында балалар өз суреттері арқылы әңгіме құрастырып, сөздік қорын толықтырды. Бұл кезде біз тек сөз үйретіп қойған жоқпыз, олардың жүрегіне жол тауып, сенімділік пен қызығушылықты қатар ояттық. Сабақ барысында әрбір кішкентай табысты атап өтіп, баланың өз-өзіне сенімін нығайтуға тырыстық. Балалар ойын арқылы еркін сөйледі, ойын жеткізуді, тыңдауды үйреніп, ұялшақтық пен тұйықтықтан біртіндеп арылды. Мысалы, сөйлеуінде тежелуі бар Әли есімді бала бастапқыда өз аты-жөнін айтуға ұялатын. Бірақ саусақ гимнастикасы мен тыныс алу жаттығуларын тұрақты орындаудың арқасында оның артикуляциясы жақсарып, екі аптадан кейін өзінің есімін толық, анық айтып үйренді. Ал Айзере есімді қызымыз «Эмоцияны танимыз» атты жаттығуда қуаныш, реніш, қорқыныш секілді эмоцияларды бет-әлпет арқылы бейнелеп, кейін оларды сөзбен жеткізуге талпынды. Бұл оның тек тілдік қорының емес, ішкі

эмоционалдық тепе-теңдігінің де қалыптасуына әсер етті. Топтық сахналық қойылымдарға белсенді қатысқан Бекзат бұрынғыдай тұйық емес, өз рөлін жаттап айтып, кейіпкердің көңіл күйін сахнада жеткізе алатын деңгейге жетті. «Қуыршақ театры» үйірмесіне қатысқан балалардың көбі ойын арқылы еркін сөйлеуге бейімделіп, өзара диалог құру дағдысын қалыптастырды. Сонымен қатар, ата-аналармен жүргізілген бірлескен жұмыстар барысында әр балаға арналған үй тапсырмалары ұсынылып отырды. Мысалы, «Бір күнім» тақырыбына сурет салып, сол бойынша үйде ата-анасына қысқаша әңгіме құрастырып беру деген тапсырма бердім. Осы тапсырмаларды үнемі орындаған балалардың сөйлеммен сөйлеу дағдысы тезірек қалыптасты. Қайта диагностикалау кезінде балалардың 6-сы сөйлеу белсенділігін жоғары деңгейде көрсетті, 5 бала өз ойларын толық сөйлеммен жеткізе алды, ал 4 бала алғаш рет ашық түрде топ алдында сөйлей білді. Бұл біз үшін тек сандар емес әр баланың бойындағы сенімділік пен өсу көрсеткіші болып табылады. Үш айдың соңында қайта жүргізілген бақылау жұмыстары балалардың 75%-ында сөйлеу белсенділігінің айтарлықтай артқанын, өз ойын тұтас сөйлеммен жеткізе алатынын және достарымен араласу қабілетінің жақсарғанын көрсетті. Бұл біздің бірлескен еңбегіміздің, балаларға деген шынайы қамқорлығымыздың нәтижесі деп білемін. Сонымен қатар, ата-аналармен күнделікті байланыста болу, оларға үйде қандай сөздік жаттығулар жасауға болатыны жайлы кеңес беру де балалардың дамуына үлкен ықпал етті. Балаға сену – оның бойындағы мүмкіндіктерге жол ашу. Ал біз – сол жолдың алғашқы жарығын жағатын жандармыз.

Қорытынды. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілінің бұзылыстарының алдын алу және түзету жүйелі және кешенді жұмыстарды қажет етеді. Психологиялық-педагогикалық қолдау балалардың тілдік дамуын жеделдетіп, олардың әлеуметтік және эмоционалдық бейімделуіне жағдай жасайды. Сондықтан педагогтар, логопедтер, психологтар және ата-аналардың бірлескен еңбегі арқасында баланың сөйлеу қабілетін қалыптастырудағы тиімді нәтижелерге қол жеткізуге болады. Бұл балалардың болашақта мектептегі оқудағы табыстылығын арттырып, жан-жақты дамуына жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Аксенова Л.И. Дамуында ауытқуы бар балаларға ерте кешенді көмек көрсету – қазіргі арнайы (түзету) педагогиканың басым бағыттарының бірі // Дефектология. – 2002. – № 3.
2. Ушакова О.С., Струнина Е.М. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамыту әдістемесі. – М.: Гуманитарлық баспа орталығы ВЛАДОС, 2004. – 288 б.
3. Богатырева А.В., Косткина М.А. Инклюзивті білім беруде логопедиялық жұмысты ұйымдастыру ерекшеліктері / А.В. Богатырева, М.А. Косткина. – Мәтін: тікелей // Мектепке дейінгі педагогика мәселелері. – 2017. – № 1 (7).
4. Ерсарина А.К., Елисеева И.Г. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға кешенді мектепте психологиялық-педагогикалық қолдау: әдістемелік ұсынымдар. – Алматы: ННПК КП, 2019. – 118 б.

РАЗВИТИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА У ДОШКОЛЬНИКОВ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ ПРАКТИЧЕСКИЙ ОПЫТ

Ибраева Мария Анатольевна, Карпенко Людмила Викторовна

Воспитатель КГКП «Специальный ясли – сад № 49 », город Павлодар

ibraeva123maria@gmail.com

Аннотация. Статья посвящена значению развития эмоционального интеллекта (ЭИ) у дошкольников с особыми образовательными потребностями (ООП). Рассматривается программа «Школа-Qemotions», направленная на формирование навыков саморегуляции, эмпатии и эффективного общения.

Ключевые слова. Эмоциональный интеллект, дошкольники, ООП, социализация, эмпатия, эмоциональное развитие, программа обучения.

Современная система дошкольного образования всё чаще сталкивается с задачей не только обучать, но и развивать эмоционально-чувственную сферу детей. Особенно это важно в работе с детьми с особыми образовательными потребностями (ООП). Эти дети зачастую сталкиваются с трудностями в распознавании, выражении и регулировании эмоций, что влияет на их поведение, социальные контакты и общее благополучие. В связи с этим развитие эмоционального интеллекта (ЭИ) становится приоритетным направлением коррекционно- развивающей работы.

Эмоциональный интеллект влияет на всё: умение общаться, адаптироваться в новой среде, регулировать поведение, решать конфликты. Если у ребёнка с ООП развивать эти навыки системно, он становится более уверенным, спокойным и включённым в коллектив.

В психологии идея единства аффекта и интеллекта получила свое глубокое отражение в работах таких выдающихся ученых, как Л.С. Выготский, С.Л. Рубинштейн и А.Н. Леонтьев. Л.С. Выготский, например, пришел к важному выводу о существовании динамической смысловой системы, которая представляет собой комплексное единство аффективных и интеллектуальных процессов. Он отмечал: «Как известно, отделение интеллектуальной стороны нашего сознания от его аффективной и волевой стороны является одним из основных недостатков всей традиционной психологии. В результате этого мышление неизбежно превращается в автономное течение отдельных мыслей, отрываясь от всей полноты живой жизни...». [3, стр. 2]

Таким образом, работа этих мыслителей подчеркивает, что эмоциональная культура и ее развитие играют ключевую роль в понимании человеческой природы и в формировании полноценной жизни. Сегодня этой проблемой занимаются специалисты уже по всему миру. Среди них Г.Орме, К. Кеннон, Л. Моррис, Э. Ориоли, Д. Карузо, Д. Голман и другие. Впервые термин “эмоциональный интеллект” был употреблен в 1990 году Дж. Мейером и П.Саловеем. Основополагающие концепции: Теория эмоционального интеллекта Д. Гоулмана, подчеркивающая важность эмоциональной осведомленности и регуляции; Теория социального обучения А. Бандуры, акцентирующая роль моделирования поведения в развитии ЭИ; Педагогическая концепция Л. С. Выготского, указывающая на значение социальной среды в эмоциональном развитии ребенка.

Программа развития эмоционального интеллекта в дошкольном образовании с ООП строится в соответствии с Государственным общеобязательным стандартом дошкольного воспитания и обучения, утвержденного приказом Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348, и направлена на:

- создание эмоционально благоприятной образовательной среды;
- развитие коммуникативных навыков в соответствии с возрастными возможностями детей;
- развитие социального и эмоционального интеллекта;
- эмоциональной отзывчивости, сопереживания;
- формирования уважительного отношения к окружающим;
- поддержку индивидуальных образовательных маршрутов для детей с ООП;
- интеграцию современных психолого-педагогических технологий. [1, стр. 5]

Целью типовой учебной программы дошкольного воспитания и обучения, утвержденную приказом Министра просвещения Республики Казахстан от 14 октября 2022 года № 422, является целостное развитие и раскрытие потенциала каждого ребенка на основе общечеловеческих и национальных ценностей с учетом его интересов, особенностей и потребностей.

Работая с детьми дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями, мы убедились, что развитие эмоционального интеллекта (ЭИ) — не просто важное направление, а необходимое условие для их полноценной социализации и внутреннего комфорта. У таких детей эмоциональная сфера часто требует особого внимания: кто-то с трудом распознаёт свои чувства, кто-то — чувства других, а кому-то трудно выразить свои эмоции приемлемыми способами.

Возможны два подхода к развитию эмоционального интеллекта: можно работать с ним напрямую, а можно опосредованно, через развитие связанных с ним качеств. Сегодня уже доказано, что на формирование эмоционального интеллекта влияет развитие таких личностных свойств, как эмоциональная устойчивость, положительное отношение к себе и эмпатия. Таким

образом, развивая эти качества ребенка, можно повысить уровень его эмоционального интеллекта.

Этим обоснована необходимость разработки системы педагогических мероприятий, а именно программы по развитию эмоционального интеллекта детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями «Школа-Qemotions», которая направлена на развитие эмоциональной сферы дошкольника, воспитание доброжелательного отношения к окружающему. Программа рассчитана на детей 4-6 лет и включает три основных модуля:

Модуль I «Мои эмоции»,

Модуль II «Я и эмоции других людей»,

Модуль III «Навыки общения»

Цель программы: Создание условий для формирования у детей с ООП навыков осознания и выражения эмоций, развития эмпатии, саморегуляции и эмоционального взаимодействия со сверстниками и взрослыми.

Задачи:

1. Расширение знаний у детей о чувствах, эмоциях и способах их выражения, обогащение словаря детей за счет слов, обозначающих различные эмоции, чувства, настроения;
2. Развитие способностей у детей распознавать собственные эмоциональные состояния;
3. Формирование и развитие умения распознавать эмоциональные проявления других людей по различным признакам (мимике, пантомимике, интонации);
4. Развитие навыков общения в различных жизненных ситуациях со сверстниками и окружающими взрослыми.

Методы и приёмы

В своей работе мы опираемся на следующие методы и приёмы, которые доказали свою эффективность на практике:

1. Визуальные опоры.
2. Эмоциональные ритуалы.
3. Игровые и театрализованные ситуации.
4. Осознание телесных ощущений.
5. Эмоциональный словарь и проговаривание чувств.

Регулярная, системная работа по развитию ЭИ позволила достигнуть следующих изменений:

- дети стали чаще называть свои чувства словами;
- снизилось количество вспышек аффективного поведения;
- появилось умение обращаться за поддержкой;
- улучшилось эмоциональное взаимодействие со сверстниками;
- повысился уровень включённости детей в коллективную деятельность.

Список использованных источников

1. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения, утвержденный приказом Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348
2. Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения, утвержденную приказом Министра просвещения Республики Казахстан от 14 октября 2022 года № 422
3. Дэниел Гоулман. Эмоциональный интеллект. — Издательство "МИФ", 2013. — ISBN 978-5-00146-211-8.
4. Ленкина В. О., Огир А. А., Вартанян О. В., Борохович Л. Ю. Способы развития эмоционального интеллекта у детей дошкольного возраста // Молодой ученый. — 2017. — №13. — С. 569-571. — URL
5. Ноғаева А.К., Сангилбаев О.С. Эмпирическое исследование формирования эмоционального интеллекта дошкольников. *Eurasian Journal of Current Research in Psychology and Pedagogy*. 2023; <https://doi.org/10.46914/2959-3999-2023-1-1-42-50>

**СӨЙЛЕУ ТІЛІ ЖАЛПЫ ДАМЫМАҒАН ІІІ ДЕҢГЕЙ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ
БАЛАЛАРДЫҢ БАЙЛАНЫСТЫРЫП СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ**

Әсемхан Райгүл Бақытжанқызы

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі СТЖД (III деңгей) балаларда байланыстырып сөйлеу тілінің маңыздылығы және теориялық аспектісі қарастырылады. Сонымен қатар байланыстырып сөйлеудің анықтамасы беріліп топтарға жіктелген және оның негізгі құрылымдық компоненттері сипатталады. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытудағы байланыстырып сөйлеу тілінің ерекшеліктері сипатталады. Сондай-ақ, мектеп жасына дейінгі СТЖД (III деңгей) балалардың сөйлеу ерекшеліктері, олардың тілдік, когнитивтік және эмоционалдық дамуға әсері жан-жақты талданады. Мақалада мектеп жасына дейінгі СТЖД (III деңгей) балалардың байланыстырып қалыптасу заңдылықтары қарастырылып, олардың коммуникативтік мүмкіндіктерін шектейтін негізгі факторлар сараланады.

Кілт сөздер. Байланыстырып сөйлеу, диалог, монологтық сөйлеу, сөйлеу тілінің жалпы дамымауы, ситуативті сөйлеу, ым, мимика, интонация.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сыртқы ортамен дұрыс қарым-қатынасқа түсу үшін бірнеше сөйлеу тілінің түрлерін дамыту қажет. Бұл жағдайда, мектеп жасына дейінгі СТЖД (III деңгей) балалар үшін қарым-қатынасқа түсудің бірден-бір шарты байланыстырып сөйлеу тілін дамыту және қалыптастыру болып табылады. Сондықтан байланыстырып сөйлеу тілінің мектеп жасына дейінгі балалардың жалпы сөйлеу тілін дамытуда немесе қалыптастыруда маңызы зор.

Байланыстырып сөйлеу дегеніміз — адамның ойын, пікірін, сезімін логикалық ретпен, жүйелі түрде, грамматикалық жағынан дұрыс құрап жеткізуі. Мұндай сөйлеу түрі мазмұн жағынан толық, мағыналы және бірізді болуы қажет. Байланыстырып сөйлеу сөйлеу тілінің дамуының жоғары деңгейі болып есептеледі және ол әңгімелеу, сипаттау, пайымдау сияқты түрлер арқылы жүзеге асады. Бұл дағды мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік, когнитивтік және тілдік қабілеттерінің дамуы үшін аса маңызды. Мектеп жасына дейінгі балалардың байланыстырып сөйлеуін отандық ғалымдардан

Г.И. Ибатованың еңбектерінде яғни мектеп жасына дейінгі СТЖД (III деңгей) балалармен логопедиялық жұмысында атап өтілген. Отандық ғалымдар мектеп жасына дейінгі балалардың байланыстырып сөйлеу ерекшеліктерінің маңыздылығы мен оны зерттеудің түрлі аспектілеріне ерекше назар аударады. Бұл бағытта Г.И. Ибатова, К.Ж. Бектаева, Қ.Қ. Өмірбекова, Г.А. Абаева, Ф.Ш.Оразбаева, К.М.Метербаетова, Г.Ж.Есенжолова секілді ғалымдардың еңбектері ерекше орын алады.

Байланыстырып сөйлеу – баланың тілдік, ойлау және коммуникативтік қабілеттерінің күрделі көрсеткіші, сондай-ақ оның әлеуметтік ортамен өзара әрекеттестігінің негізгі құралы. Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар (III деңгей) мектеп жасына дейінгі балалардың байланыстырып сөйлеу тілі бірнеше ерекшеліктермен сипатталады. Бұл топтағы балалардың сөйлеу әрекеті көбіне мазмұндық, грамматикалық, лексикалық тұрғыдан жеткіліксіз дамыған, байланыстырып сөйлеу кезінде сөйлемдер жүйесіз, ойдың тұтастығы мен логикалық құрылымы бұзылған болады. Ғылыми еңбектерде бұл балалардың сөйлеу тілінің ерекшеліктерін зерттеген шетелдік ғалымдар бар. Атап айтқанда, В.В.Воронкова, А.К.Аксенова, В.Г.Петрова және т.б. зерттеушілер сөйлеу тілінің дыбыстық құрылымы, сөздік қоры, грамматикалық құрылысы мен байланыстырып сөйлеу компоненттерін жан-жақты сипаттап, әдістемелік ұсыныстар берген. Қазақстандық зерттеуші Г.Б.Ибатова логопедиялық жұмысты ұйымдастырудың нақты жолдарын ұсынса, Г.А. Абаева байланыстырып сөйлеудің бағалау критерийлерін айқындаған. Байланыстырып сөйлеу мағынасы, құрылымы бойынша өзара байланысты және адамдардың қарым-қатынасын қамтамасыз ететін кең ұғым екенін В.К.Воробьева атап өтті. Автордың пікірінше, сөйлем құрап сөйлеу мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеуінің дамуындағы негізгі компоненттерінің бірі болып табылады және сөйлеудің екі негізгі формасын қамтиды: монологтық және диалогтық.

Л.С. Выготскийдің пікірінше, байланыстырып сөйлеу – тілдің жоғары деңгейлі формасы, ол баланың ойлау қабілетімен тығыз байланысты және тұлғалық дамуына ықпал етеді. Байланыстырып сөйлеу – мағыналық әрі құрылымдық жағынан тұтас, бір тақырыпқа негізделген

сөйлемдерден тұратын пікір білдіру формасы. Бұл тілдік құбылыстың негізгі қызметі – коммуникативтік, яғни адам мен адам арасындағы қарым-қатынасты жүзеге асыру. Бұл қызмет екі негізгі формада іске асады: диалог және монолог. Әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар және оларды дамыту әдістемесі де әртүрлі.

Диалогтық сөйлеу – тілдік қарым-қатынастың ең алғашқы әрі табиғи формасы. Т.А.Ладыженскаяның пікірі бойынша, диалогтық сөйлеу формаларының ең алғашқы коммуникативтік формасы болып табылады. Диалогта сөйлемдер қысқа, толық құрылмаған болуы мүмкін, өйткені әңгімелесушілер бірін-бірі контекст пен жағдай арқылы түсінеді. Диалогтың негізгі белгісі – бір адам сөйлегеннен кейін екіншісінің жауап беруі. Диалог барысында сөйлеушілер бір-бірін түсінеді, сондықтан пікірді кеңінен тарқату қажет емес. Диалогтық сөйлеу көбінесе нақты жағдайда жүреді, ым, мимика, интонация арқылы толықтырылады. Осыған байланысты диалогта сөздер кейде толық айтылмайды, сөйлемдер қысқа, кейде үзік болуы мүмкін. Сонымен қатар, сөйлеу барысында дайын тіркестер мен сөйлеу стереотиптері жиі қолданылады, олар қарым-қатынасты жеңілдетеді.

Монологтық сөйлеу – бұл бір адамның өз ойын логикалық түрде толық жеткізуі. Л.В. Сахарный монологты ойдың дамуын, сөйлеушінің сөйлемдерді алдын ала жоспарлап айтуын талап ететін сөйлеу формасы ретінде қарастырады. Монологтық сөйлеуде тілдік нормалар сақталып, сөйлемдер күрделі синтаксистік құрылыммен беріледі. Монологты құрастыру үшін алдын ала ойлану, дайындалу қажет. Мұнда да ым, мимика, интонация маңызды рөл атқарса да, негізгі назар сөйлеудің мазмұны мен құрылымына бағытталады. Монологта әдеби тіл нормаларына сай лексика, синтаксистік байланыстар, логикалық бірізділік сақталады. Монолог пен диалог арасында айырмашылықтар болғанымен, олар өзара байланысты. Кей жағдайда монолог диалогқа енеді немесе керісінше – диалогтық сөйлеуде монологтық элементтер кездеседі. Кейбір сөйлеу актілері (мысалы, әңгіме) диалог пен монологтың аралас формасы ретінде көрініс табады. Сондықтан екі форманы да дамыту – баланың тілдік дамуы үшін маңызды.

Байланыстырып сөйлеуді дамыту – мектепке дейінгі кезеңдегі баланың тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді. Байланыстырып сөйлеуді дамыту баланың тұлғалық, танымдық және әлеуметтік дамуына тікелей әсер етеді. Т.А. Фотекованың айтуынша, мектеп жасына дейінгі кезеңде тілдің бұл түрін дамыту баланың болашақ оқу жетістігіне негіз болады. Балалар еркін байланыстырып сөйлей алғанда, олар айналасындағы адамдармен өзара түсіністікке оңай қол жеткізеді, ойларын нақты әрі толық жеткізе алады.

Байланыстырып сөйлеудің жетілмеуі балалардың қарым-қатынаста белсенді болмауына, ақпаратты қабылдау мен беру үдерісінің баяу жүруіне және әлеуметтік ортаға бейімделуінің күрделенуіне алып келеді. Мұндай балалармен жұмыс барысында ерте диагностикалау, түзету-дамыту бағдарламаларын тиімді ұйымдастыру және сөйлеу әрекетін ынталандыратын тілдік орта құру ерекше маңызға ие. Сондай-ақ байланыстырып сөйлеуді дамытуда жүйелі логопедиялық жұмыс, визуалды және вербалды тіректерді қолдану, тілдік белсенділікті арттыруға бағытталған ойын элементтерін енгізу тиімді нәтиже береді.

Қорытындылай келе, СТЖД (III деңгей) бар мектеп жасына дейінгі балалардың байланыстырып сөйлеу тілін дамыту – кешенді, көпаспектілі және жүйелі тәсілді талап ететін маңызды педагогикалық міндеттердің бірі болып табылады. Бұл бағыттағы әрі қарайғы зерттеулер сөйлеу тілінің құрылымдық-коммуникативтік жақтарын тереңірек зерделеуге және практикада қолдануға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ибатова Г.Б. Сөйлеу тілі жалпы дамымаған III-деңгейдегі балалармен логопедиялық жұмысты ұйымдастыру: Әдістемелік ұсынымдар. - Алматы, 2014. 70 бет.
2. Омирбекова К.К. Формирование связной письменной речи учащихся IV класса вспомогательной школы: Автореф. дис. канд.пед.наук.- М., 1985.- 19 с.
3. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі. — Алматы: Арыс, 2000. — 272 б.
4. Абаева Г.А. Программа «Научно-теоретические основы проектирования коррекционно-педагогического процесса специального образования» (2011-2013)

5. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе. Пособие для учителей и студентов дефектологических факультетов пед. ин-тов / Под ред В.В. Воронковой – М.: 1994. -416 с. ISBN 5-88527-035-8

6. Рубинштейн С.Л. основы общей психологии: учебник для университетов. 2009

7. Лалаева Р.И. Нарушения связной речи у умственно отсталых школьников 1 2 класса // Изучение и коррекция речевых расстройств. - Л.: Изд-во ЛГПИ, 1986, с. 92-96.

8. Воробьева В.К. Методика развития связной речи у детей с системным недоразвитием речи: учеб. пособие / В.К. Воробьева. — М.: АСТ: Астрель : Транзиткнига, 2006. — 158[2] с. — (Высшая школа)

ПУТИ ОКАЗАНИЯ ЛОГОПЕДИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ И ПОДДЕРЖКИ СЕМЬИ РЕБЕНКА С ООП В УСЛОВИЯХ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Лагуточкина Валентина Александровна

учитель-логопед, педагог-исследователь, КГУ ОШ №39 г. Уральск , ЗКО

vallentina71@mail.ru

Аннотация. В статье освещаются основные направления совместной работы педагогов и родителей. В работе изложена система логопедической коррекционно-образовательной работы с дошкольниками и их родителями. Определена стратегия логопедической помощи детям дошкольного возраста. Освещены принципы и задачи коррекционно – логопедического воздействия в совместной работе с родителями.

Ключевые слова. Дошкольное обучение. работа с родителями, особенности речевого развития ребенка, позитивная речевая динамика, взаимодействие логопеда и родителей, речевая готовность.

В настоящее время уровень социально-экономического развития в Республике Казахстан выдвигает на передний план систему новых требований ко всей системе образования, и к ее начальному звену — дошкольному воспитанию.

Также частью современной модели образования является переход дошкольных организаций на инклюзивную образовательную практику. В связи с этим происходит увеличение из года в год числа воспитанников с ООП, которые посещают различные дошкольные организации. Таким образом, дошкольное обучение и образование становится доступно и детям с особыми образовательными потребностями, в том числе и со сложной структурой дефекта.

Важно понимать, что без своевременно оказанной коррекционной поддержки запас знаний детей с ООП о мире сужается, также страдает и способность приема и переработки информации, появляются трудности в социализации и адаптации. Все это отрицательно воздействует на психическое развитие и здоровье ребенка.

Успешная коррекционная работа и адаптация ребенка с ООП будет происходить лишь в том случае, если и родители, и педагоги будут осуществлять однонаправленное воздействие, помогать ребенку в развитии и социализации совместными усилиями.

Именно поэтому педагогу очень важно выстроить работу с родителями, наладить качественное взаимодействие. Ведь семья для ребенка — это не только близкие и дорогие, но еще и образец для подражания, источник знаний о мире. Именно семья дает ребенку первый общественный опыт. Дети с ООП контактируют с миром не в полном объеме, следовательно, роль семьи существенно возрастает. Факторами успешного развития ребенка становятся благополучные или неблагополучные семейные отношения, участие родителей в физическом и нравственном воспитании, выбранных форм воздействия на ребенка.

Множество ученых, исследовавших развитие детей с ООП (Д. Б. Эльконин, А. Р. Маллер, С. Д. Забрамная, М. Брамбринг и т. д.), сходятся во мнении — рождение в семье ребенка с ООП вносит изменения в жизнедеятельность семьи. Так, отпечаток налагается на взаимоотношения супругов, страдает и психологический климат в семье в целом. Часто родители особых детей неадекватно оценивают возможности ребенка, его перспективы в освоении тех или иных навыков. Также часто происходит так, что родители полностью перекладывают ответственность

за воспитание и обучение детей на специалистов. Эта проблема решается в тесной связи родителями, воспитателями, специалистами ДО.

Одной из задач педагогов, воспитателей и родителей является помощь родителям «особых» детей в понимании того, что они не останутся наедине со своими проблемами, и их дети имеют возможность вместе с нормально развивающимися детьми расти, получать образование.

Важно приглашать родителей не только как пассивных слушателей, но и как активных участников педагогического процесса. Для этого приемлемой формой организации взаимодействия будет служить мастер-класс, деловая игра, тренинг, круглый стол и так далее. Здесь активно участвуют специалисты. Благодаря таким мероприятиям повышается грамотность родителей относительно развития собственного ребенка. Опять же родители берут на заметку игры и задания, которые можно применять дома.

Родители знакомятся с особенностями речевого и психического развития своего ребенка. В ходе индивидуальной консультации с воспитателем и специалистом подчеркиваются сильные стороны ребенка, обращается внимание на возможные осложнения в процессе коррекционного обучения. Большое значение имеет и проведение родительских собраний с приглашением специалистов — логопеда, дефектолога и психолога.

Воспитание ребенка с ООП является коррекционным, т.е. оно направлено на современные тенденции в организации лечебно-педагогического процесса. Логопеду необходимо разрушить иллюзию, весьма распространенную среди родителей, о возможности магического, "волшебного" разрешения всех проблем развития и воспитания ребенка только в результате посещения им коррекционных занятий.

Необходимо сформировать адекватные ожидания родителей в отношении результатов обучения, подчеркнуть, что, какие бы значительные позитивные изменения в речи ребенка ни происходили на занятиях с логопедом, они приобретут значение для ребенка лишь при условии их переноса в реальную жизненную ситуацию.

Для определения стратегии коррекционной помощи детям дошкольного возраста необходимо проведение обследования дошкольников и диагностики их родителей. Диагностика позволяет выявить степень готовности родителей к сотрудничеству, определить уровень родительской мотивации в отношении сотрудничества с логопедом, а также изучить детско-родительские отношения и внутрисемейный климат.

Система логопедической коррекционно-образовательной работы с дошкольниками и их родителями разделяется на ряд этапов:

1. Организационный
2. Основной
3. Заключительный

Каждый из этапов рассматривает родителей как активных участников коррекционно - образовательного процесса.

Организационный этап содержит несколько периодов:

Стартовая психолого-логопедическая диагностика детей.

Формирование позитивной установки детей на участие в занятиях.

Формирование информационной готовности родителей к проведению эффективной коррекционно-логопедической работы с детьми.

Индивидуальное консультирование является основной формой взаимодействия в этот период, так как многие родители не осознают необходимости в обследовании, многие при произнесении слова: "Обследование" высказывают негативную реакцию.

Во втором периоде особое место занимает формирования позитивной установки детей на участие в занятиях логопеда. Алгоритм действий логопеда в данный период:

Организовать экскурсию родителей и детей в логопедический кабинет для ознакомления с местом проведения дальнейших занятий.

Знакомить родителей с методами и формами логопедической коррекции;

Знакомить родителей с дидактической базой логопедического кабинета и теми вспомогательными средствами, которые можно использовать в коррекции недоразвития речи

как во время занятий у логопеда, так и для продолжения логопедической работы с ребенком дома.

Основные формы взаимодействия логопеда и родителей, организованные во втором периоде - индивидуальные консультации, экскурсии. Третий период организационного этапа - формирование информационной готовности родителей к проведению эффективной коррекционно-логопедической работы с детьми.

Основные формы взаимодействия логопеда и родителей, организованные в этот период - тематические консультации, семинары, индивидуальные консультации, собеседование по выбранным индивидуальным образовательным маршрутам детей, информационные средства.

Арсенал форм работы логопеда с близкими взрослыми ребенка на этом этапе существенно пополняется средствами практической организации методической помощи родителям: индивидуальные и групповые консультации, семинары, обучающие методам коррекционной работы в домашних условиях,

практикумы, которые проходят для родителей в форме "Открытых занятий", организация совместной работы взрослых и детей, тренинги.

Так, на теоретических и практических семинарах, посвященным развитию мелкой моторики рук, родителям рассказывается об оказании благотворного влияния упражнений на развитие речевой функции; проводится обучение "играм с пальчиками", приемам массажа: поглаживанию, растиранию, разминанию, выжиманию; комплексу пассивной и активной гимнастики, завершающейся упражнениями на синхронизацию движений пальцев и речи.

Речевой материал, для проведения домашних заданий, предлагается родителям на тренингах, открытых занятиях, на совместных занятиях родителя и ребенка.

Таким образом, второй этап в отличие от первого этапа, носящего информационно-ознакомительный характер, осуществляет включение родителей в коррекционно-образовательный процесс, в решение его непосредственных задач по преодолению недоразвития речи.

Заключительный этап коррекционно-речевой работы предполагает качественную оценку результатов проведенного совместного логопедического воздействия, а у старших дошкольников дополнительно и определения общей и речевой готовности к систематическому обучению в условиях школы.

Вместе с тем, для логопеда и родителей заключительный этап означает не только оценку результативности работы с детьми, но и выработку определенного суждения о мере и характере участия каждого из участников коррекционно-образовательного процесса.

Сравнительный анализ результатов начала, середины и конца учебного года позволил сделать вывод, что позитивная речевая динамика наблюдалась у тех детей, семьи которых приняли активное участие во взаимодействии с логопедом в ходе коррекционно-логопедической работы.

Эта система работы может использоваться в коррекции нарушений всех компонентов речи. Помимо коррекционно-логопедической направленности возможно её применение и специалистами других областей образования.

Список использованных источников

1. Диденко Ирина Анатольевна, Францева Елена Николаевна Особенности взаимодействия педагогов ДОУ с «Особыми» детьми и родителями // Сборник материалов Ежегодной международной научно-практической конференции «Воспитание и обучение детей младшего возраста», 2016. — № 5. — С. 571-573.
2. Минахметова А. З. Личность учителя в условиях инновационных изменений // Современные наукоемкие технологии. — 2016. — № 4. — Ч. 2. — С. 356–360.
3. Спиваковская А. С. Психотерапия: игра, детство, семья. Том 2. — М.: ООО Апрель Пресс, ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. — 464 с.
4. Терзийска П. М. Работа с детьми с особыми образовательными потребностями в условиях обычного детского сада // Наука. Мысль: электронный периодический журнал. 2014. № 7. — 82-87.
5. Казыханов А. А., Байрушин Ф. Т. К вопросу об информационных технологиях в образовании // Аллея науки. — 2017. — № 16. — С. 985–986.

ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУЫҒА ҮШІН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Кулмагамбетова Куралай Калиоллаевна, Казиева Бакытнур Бауыржановна
логопед педагогдер

Қарағанды облысының білім басқармасының «№8 Психологиялық-педагогикалық
түзету кабинеті» КММ

Қазақстан, Қарағанды облысы, Саран

izalka81@bk.ru

Аңдатпа. Елімізде қазіргі таңда ерте жаста дамуында бұзылысы бар және мүмкіндігі шектеулі немесе мүгедектігі бар балалар санының өсуі байқалады. Ерте жастағы балалардың сөйлеуін дамыту-бұл баланың жеке басының қалыптасуына маңызды әсер ететін күрделі және көп қырлы процесс. Мақалада ерте жастағы балалардың сөйлеу тілінің кешеуілдеуінің алдын алып, сөйлеу тілін дамытуды ерте қолға алатын, логопед педагогдер мен ата-аналарға арналған әдіс-тәсілдер түрі жинақталып, ұсынылады.

Кілт сөздер. Ерте жастағы балалар, сөйлеу тілін дамытудағы әдіс-тәсілдер, тыныс алу жаттығулары, дауыс ырғағы, саусақ жаттығуларын өлең жолдарымен айтып жасау, артикуляцияны жақсартуға арналған дәстүрлі емес жаттығулар, моншақпен, қасықпен жаттығулар.

Ерте жастағы баланың сөйлеуін дамыту күрделі процесс. Ана тілін меңгерудің кешігуі мен сөйлеудің бұзылуы тыныс алу процесінің бұзылуына байланысты болады. Дұрыс дамымаған тыныс алу аппараты сөйлеу техникасын меңгеруге кедергі жасайды. Бала дәйексіз сөйлейді, сөздердің аяғын жұтады, сөйлеу кезінде дем алады - бұл сөйлеуді түсініксіз етеді. Осы себепті мектеп жасына дейінгі балалардың әртүрлі логопедиялық мәселелерін түзетуді тыныс алуын дамытудан бастау керек.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуі үшін тыныс алуын дамытуда логопед пен педагогке келесі міндеттер жүктеледі: диафрагма және артикуляциялық аппараттың бұлшықеттерін күшейту, дыбыстардың айтылуын қалыпқа келтіру, сабаққа қызығушылығын арттыру, дұрыс тыныс алу дағдыларын толық меңгеруге қол жеткізу, дем шығарған кезде айтылатын сөздердің санын көбейту.

Сөйлеу бұзылысын дамытуда тыныс алу әдісі әртүрлі жастағы мектеп жасына дейінгі балалармен әртүрлі ойындар, өлеңдер, әнмен бірге айтылатын саусақ жаттығуларын да қамтиды.

Алдымен, баланың сөйлеуіне қатысатын аппараттарды дайындаймыз. Дұрыс тыныс алу сөйлеуді дамыту үшін өте маңызды, өйткені тыныс алу жүйесі сөйлеу жүйесінің энергетикалық негізі болып табылады. Тыныс алу дыбыстың айтылуына, артикуляциясына және дауыстың дамуына әсер етеді. Тыныс алу жаттығулары диафрагмалық тыныс алуды дамытуға, сонымен қатар дем шығарудың ұзақтығына, күші мен дұрыс таралуына көмектеседі. Тыныс алу бұлшықеттері ерекше кернеумен жұмыс істейтін жаттығуларды, тіпті тыныс алу мүшелерін ғана емес, сонымен қатар жүрек-тамыр жүйесінің дұрыс жұмыс істеуін дамытуға ықпал ететін гимнастиканың түрі деп алса да болады.

Тұрақты тыныс алу жаттығулары ұзақ, бірте-бірте дем шығару арқылы дұрыс сөйлеуге тынысын дамытуға көмектеседі, бұл күрделі, қиын сөздерді айта алу үшін ауаны дұрыс алуға мүмкіндік береді.

Тыныс алу жаттығулары

- **Қар.** Балаға мақтадан, кішкене қағаздан кішкентай қар үлпіршегін жасап, үрлеу ұсынылады, осылайша қарапайым бөлмені қар басқан орманға айналдыруға болады. Баланың еріндері дөңгелектеніп, сәл алға қарай созылуы керек. Бұл жаттығуды орындаған кезде ұртыңызды үрлемеген жөн.

- *Кемелер.* Бассейнге су құйыңыз және балаңызға бассейндегі жеңіл заттарды, мысалы, қайықтарды үрлеуге үйретіңіз. Кімнің қайығы ең алыс жүзгенін білу үшін жарыс өткізуге болады. Бұл мақсаттарда Kinder Surprises пластикалық жұмыртқаларын немесе аяқ киім жабындары салынған пластикалық қаптамаларды пайдалану өте жақсы.

- *Футбол.* Құрылыс жиынтығынан немесе басқа материалдан қақпа жасап, теннис добын немесе кез келген басқа жеңіл допты алып, балаңызбен футбол ойнаңыз. Бала допты қақпаға үрлеп тырысып, соғуы керек. Екі түстегі доптарды алып, «Кім жылдам» ойынын ойнауға болады.

- *Түтікше.* Баланы тілінің ұшымен шыны бөтелкеге аздап тигізіп, тар тілін алға шығаруға шақырыңыз (дәрілер, витаминдер, йод, парфюмерияға арналған кез келген шыны бөтелке көмектеседі; бөтелкенің мойыны кең болмауы керек). Көпіршік түтік тәрізді ысқырып тұруы үшін тіліңіздің ұшына ауа үрлеңіз.

- *Гүл дүкені.* Балаңызды мұрнымен терең, баяу дем алып, ойдан шығарылған гүлді иіскеп, әжесіне немесе анасына ең хош иісті гүлді таңдауға шақырыңыз. Бұл ойын үшін әртүрлі хош иісті пакеттерді қолдануға болады, бірақ оларда күшті иіс пен шаң болмауы керек және мұрынға тым жақындатпауына назар аударыңыз.

- *Шам.* Үлкен түрлі-түсті шамдарды сатып алып, олармен ойнаңыз. Сіз шырақ жағып, баладан көк майшамға, содан кейін сары шамға, т.б. үрлеуді сұрайсыз. Сіз баяу үрлеуіңіз керек. Алдымен сіз шамды балаға жақындата аласыз, содан кейін оны біртіндеп алып тастаңыз.

Дауыс ырғағын шығару

Екінші дауыстың ырғағына көңіл бөліп, дауыстың шығуын дамытамыз. Жеке дыбыстарды созып айтуға үйретіп, оның ішінде дауысты аааааааа, яяяяяяя, ооооооо, ииииии, үүүүүүү және сол сияқты басқа дыбыстарды айтқызу керек. Дыбыстарды айтқанда ауыздың еркін ашылуын қадағалаңыз. Содан кейін бір буынды сөздерді айтуға көшуге болады. Мысалы: -ап, -оп, -уп, т.б. Осыдан кейін сөздің басы еліктеу буындарын айтқыза бастаймыз, яғни жануарлар қалай дыбыстайды? Мысалы: сиыр, му-му, ешкі, бе-бе, ит, аф-аф, деген сияқты бір буынды сөздерді суретін не болмаса ойыншығын және бейнебаяндағы бейнесін көрсете отырып, қолданысқа енгізе бастаймыз. Жеке сөздердің атауларын айтқызу, бұл- айна, алма, кірпі және т.б. сөздерді суреттер арқылы көрсете отырып, түсінігін қалыптастыру, дамыту.

Саусақ жаттығуларын музыка ырғағымен қосып орындауға болады.

Көбелек

Көбелек ау, көбелек,

Әдемісің гүлдейсің.

Ұстап сені не керек?

Ойнамайсың күлмейсің?!

Көбелек өлеңін айта отырып, қағаздан, фетрдан, матадан гүлдер мен көбелек суреттерін қиып, таяқшаға жапсырып, үрлеуге болады.

Артикуляцияны жақсартуға арналған дәстүрлі емес жаттығулар

Жалпы қабылданған артикуляциялық жаттығулардан басқа, ойын түріндегі балаларға жағымды эмоциялар тудыратын дәстүрлі емес жаттығуларды қолдануға болады. Мысалы: моншақпен, қасықпен жаттығулар түрлері.

Моншақпен жаттығулар

Моншақтың диаметрі 2-3 см, жіптің ұзындығы 60 см, жіпке моншақты өткізіп, түйінге байлаймыз.

1. Моншақты екі қолдың саусақтарына көлденең созылған жіптің бойымен тілмен оңға және солға жылжыту.

2. Моншақты тігінен созылған жіп бойымен жоғары жылжыту (доп кездейсоқ төмен түседі).

3. Моншақты тілмен жоғары және төмен итеру, жіп көлденең созылады.

4. Тілімізбен – «кесе» жаттығуын жасап, моншақты «кесеге» түсіру.

5. Моншақты ерінмен қағып алып, күшпен итеріп сыртқа шығару.

6. Моншақты ерінмен ұстап, ерінді мүмкіндігінше жауып, моншақты қысып ұстап тұру.

7. Қолыңызбен жіпті ұстай отырып, ауызға доп салып, жаңылтпаштар айтып көріңіз.

Ескерту: Логопед жұмыс кезінде жіпті қолында ұстайды. Моншақ пен жіпті әрбір артикуляциялық жаттығулардан кейін жылы сумен және сабынмен мұқият жуу керек.

Қасықпен жаттығулар

1. Шай қасықты жұдырығыңызға ұстап, аузыңыздың бұрышына қойыңыз, тіліңізді қасықтың ойыс жағына солға және оңға қарай итеріңіз, қолды сәйкесінше қасықпен айналдырыңыз.

2. Қасықты ойыс бөлікке жоғары және төмен итеріңіз.

3. Босаңсыған тілді қасықтың ұшымен басып ұстап тұрыңыз.

4. Тіл – «күрекше». Шай қасықтың дөңес бөлігімен тіліңізді сүртіңіз.

5. Оң және сол қолыңызға шай қасық алыңыз да, төменнен жоғарыға және жоғарыдан төменге қарай бетіңізді жеңіл сипау қозғалыстарын жасаңыз.

6. Күлімсіреу үшін ерніңізді созыңыз. Шай қасықтың дөңес бөлігімен ерін айналасында сағат тілімен және сағат тіліне қарсы айналмалы қозғалыстар жасаңыз.

7. Бетке шай қасықпен айналмалы қозғалыстар жасаңыз (мұрыннан құлаққа және керісінше).

Қорытындылай келе, баланың сөйлеуін дамыту үшін жоғарыдағы жаттығуларды сабақтың кезеңдерінде тиімді қолдану арқылы оң нәтижеге жетуге болатыны сөзсіз. Түзету кабинетіндегі қалыпты нәтижемен шығарылған ерте жастағы балалар саны 8. Түзете дамыту кезеңі аяқталған уақытта балалар көрсетілген қимылдар мен өлең сөздерін ересектермен бірге қайталап, жаттап алып, қызғұшылықпен оңай жасай бастады. Әр сабақтарда сөздердің дұрыс айтылуы мен қимылдардың дәл болуын қадағалаймыз. Сонымен қатар, баланың белсенді сөздік қорымен бірге, дауыстың қарапайым мәнерлілігі қалыптасты және ірі және ұсақ қол моторикасы дамып, қоршаған орта туралы білімі мен түсінігі толықтырылды. Сөйлеуі анық, дем алысы еркін болып, интонациялық сөйлеу мәнері жеткілікті дами бастады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. А.И. Белякова, Н.Н. Гончарова, Т.Г. Шишкова. Сөйлеу бұзылыстары бар ерте жастағы балалардың сөйлеу тынысын дамыту әдістемесі. — М., 2004.

2. Т.М. Власова, А.Н. Пфафенродт. Фонетикалық ырғақ: Педагогге арналған әдістемелік құрал. — М.: Орталық баспасы «ВЛАДОС», 1996.

3. А.М. Горчакова, Дыбыстардың айтылу бұзылыстарын жеңу процесінде ауа ағынын қалыптастыру // Балабақшадағы логопед – 2005, № 2.

4. В.В. Коноваленко. Артикуляциялық, тыныс алу саусақ жаттығулары – М.: Гном және Д, 2008.

ВИЛЬЯМС ЖӘНЕ ШЕЛЛЕНБЕРГЕР ПИРАМИДАСЫ АРҚЫЛЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ

Жайханова Жанерке Жұмамұратқызы

Логопед-дефектолог, МБДО “Mir” мектепке дейінгі балаларды дамыту орталығы,

Ақтөбе қаласы, Қазақстан

zhaikhanova01@inbox.ru

Аңдатпа. Мақалада Уильямс пен Шелленбергер пирамидасының моделі сөйлеу бұзылыстары бар мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудың негізі ретінде қарастырылады. Пирамиданың теориялық деңгейлері, сенсорлық және моторлық базаның сөйлеу функцияларымен байланысы, сонымен қатар логопедиялық және педагогикалық жұмыстағы түзетудің практикалық әдістері талданады.

Кілт сөздер: сөйлеуді дамыту, сенсорлық интеграция, қозғалысты жоспарлау, нейропсихология, оқу пирамидасы, логопедия.

Мектепке дейінгі кезең баланың сөйлеу, танымдық және эмоционалдық функцияларын дамытудың маңызды кезеңі болып табылады. Дәл осы жаста іргелі қарым-қатынас, өзін-өзі реттеу және оқу дағдылары қалыптасады, болашақта мектепке бейімделу мен әлеуметтік интеграцияның сәттілігі осыған байланысты. Соңғы жылдары мамандар балалардың сөйлеу дамуының бұзылыстарымен жиі кездеседі, оның себептері органикалық зақымданулар ғана емес, сонымен қатар орталық жүйке жүйесінің функционалдық жетілмегендігі, сенсорлық ыдырау, қозғалыс белсенділігінің болмауы және психофизиологиялық байланыстардың

бұзылуы. Сөйлеудің дамуы мен жүйке жүйесінің жетілуі арасындағы байланысты түсіндіретін тиімді әдістемелік үлгілердің бірі – Уильямс пен Шелленбергер оқу пирамидасы. Бұл концепцияға сәйкес сөйлеу - бұл бұрынғы, негізгі функциялар негізінде қалыптасатын жоғары психикалық процесс: сенсорлық интеграция, қозғалысты жоспарлау, кеңістіктік үйлестіру және дене санасы. Авторлар баланың интеллектуалдық және сөйлеу қабілеттері оның сенсомоторлық негізінің күйінен және ми құрылымдарының жетілгендігінен бөлек дами алмайтынын атап көрсетеді [1; 2]. Бұл модельді түзету педагогикасына, атап айтқанда логопедиялық тәжірибеге бейімдеу нейропсихологиялық дамудың әрбір «қабатының» дәйекті дамуына бағытталған сөйлеуді қалыптастырудың құрылымдық тәсілін жасауға мүмкіндік берді. Отандық мамандардың еңбектері (Михайленко, Миненкова, Березенцева және т.б.) Уильямс пен Шелленбергер пирамидасын түзету жұмыстарында қолдану сөйлеу функцияларын жақсартуға ғана емес, сонымен қатар жалпы сөйлеу тілі дамымаған, аутизм спектрінің бұзылуы және т.б. бұзылыстары бар балалардың жалпы когнитивті және эмоционалдық дамуына ықпал ететінін көрсетті [1; 3].

Бұл мақала мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу функциясын қалыптастыру контекстінде осы пирамиданың негізгі деңгейлерін зерттеуге бағытталған. Модельдің теориялық негіздері де, нейростимуляциялау, сенсомоторлық және ойын технологияларын қолдану арқылы әрбір деңгейді жүзеге асырудың практикалық әдістері де талданады. Сондай-ақ сөйлеу тілі бұзылған балалардың сөйлеу дамуының іргелі факторлары ретінде физикалық және сенсорлық тәжірибенің рөліне баса назар аударылады.

Уильямс пен Шелленбергер пирамидасының теориялық негіздері .Уильямс-Шелленбергер пирамидасы орталық жүйке жүйесінің (ОЖЖ) даму кезеңдерін және оның баланың сөйлеу, ойлау және мінез-құлықты қоса алғанда, жоғары психикалық функцияларын қалыптастыруға әсерін көрсететін нейропсихологиялық модель болып табылады. Бұл модельдің мәні мынада: оқыту сенсорлық түйсіктер мен қимыл-қозғалыс координациясынан бастап, неғұрлым қарапайым, «іргелі» даму деңгейлері қалыптасқаннан кейін ғана мүмкін болады [8].

Пирамиданың классикалық нұсқасында негізді сенсорлық интеграция алады: баланың әртүрлі сенсорлық жүйелерден - көру, есту, тактильді, вестибулярлық, проприоцептивтік ақпараттарды өңдеу және байланыстыру қабілеті.

Жеткілікті сенсорлық базасыз бала сыртқы әлемді тұрақты түрде қабылдай алмайды, дене схемасын қалыптастыра алмайды, кеңістікте және уақытта бағдарлай алмайды - мұның бәрі мағыналы психофизиологиялық әрекет ретінде сөйлеу әрекетінің алдында болады [6].

1 – сурет. Уильямс пен Шелленбергер пирамидасы

Негізінен бұл сөйлеу үшін маңызды? Сөйлеу тек когнитивтік механизмдерге ғана емес, сонымен қатар қимыл-қозғалыс және сенсорлық алғышарттарға негізделген күрделі дағды. Мысалы, А.В.Семеновичтің айтуы бойынша, дене схемасы қалыптаспаған, жарты шараралық интеграция

бұзылған
және

қозғалысты жоспарлаудың жетіспеушілігімен бала артикуляцияда, сөйлеу нұсқауларын түсінуде, сондай-ақ үйлесімді сөйлеуді құруда қиындықтарға тап болады [4]. Бұл әсіресе сөйлеудің жалпы дамуы бұзылған, аутизм спектрінің бұзылуы, зейін тапшылығының гиперактивтілігінің бұзылуы және басқа да нейродаму бұзылыстары бар балаларда айқын көрінеді.

Уильямс пен Шелленбергер моделі негізінде әзірленген Михайленко Н.И. пирамидасында даму ретін көрсететін түс деңгейлері ерекшеленеді:

- Сары сектор – сенсорлық жүйелер (тактильді, есту, көру және т.б.);
- Қызғылт сары – сенсомоторлы процестер (тепе-теңдік, дене схемасы, рефлекстік интеграция);
- Жасыл — зейін, есту-сөйлеу координациясы, кеңістікті қабылдау;
- Көк (жоғарғы) — ерікті мінез-құлық, сөйлеу, оқу [1].

Бұл құрылым мамандарға белгілі бір балада «сәтсіздік» қандай деңгейде болатынын көруге көмектеседі. Мысалы, егер бала нұсқауларды қабылдасамаса, қозғалыстарды үйлестіре алмаса және жанасуға алаңдаушылықпен немесе агрессиямен әрекет етсе, бұл пирамиданың төменгі деңгейіндегі (сенсорлық) бұзылуларды көрсетеді және түзету жұмысын одан бастау керек [3].

Уильямс пен Шелленбергер моделін халықаралық зерттеулер де растайды. А.Лурияның нейропсихологиялық теориясы мен «ми блоктары» (энергетикалық, сенсорлық және интегративті) концепциясы аясында сөйлеу барлық функционалдық блоктардың үйлестірілген жұмысының нәтижесі ретінде қарастырылады. Бірінші немесе екінші блок дұрыс жұмыс істемесе, үшінші — сөйлеу — толық дами алмайды [5].

Шетелдік тәжірибеде түзету әдісі ретінде сенсорлық интеграция логопедиялық, еңбек терапиясында және мінез-құлық терапиясында белсенді қолданылады. Осылайша, Крановиц «The Out-of-Sync Child» кітабында сенсорлық модуляцияның бұзылуы сөйлеу және оқудағы кемшіліктерге қалай әкелетінін егжей-тегжейлі сипаттайды. Дыбыстар мен жанасуларға жоғары немесе жоғары сезімталдығы бар балалар сөйлеу сигналдарын бұғаттай алады, қарапайым сөйлеу жағдайларында стрессті бастан кешіреді және қашу мінез-құлқын көрсете алады [7].

Осылайша, Уильямс пен Шелленбергер пирамидасы баланың жүйке-психикалық даму принциптерін визуализациялап қана қоймайды, сонымен қатар логопедтер мен педагогдерге сөйлеуді кезең-кезеңімен түзету бағдарламасын құруға мүмкіндік беретін диагностикалық құрал ретінде қызмет етеді. Ол Монтессори педагогикасының қағидаларымен үндес, мұнда баланы «сенсорлық зерттеуші» деп санайды және ерте жастан дерексіз категорияларды тікелей оқытуға емес, дене-қозғалыс тәжірибесіне баса назар аударылады [3].

2. Сөйлеу дамуының шарты ретінде сенсорлық және моторлық база

Сенсорлық интеграция – бұл мидың сезім мүшелерінен ақпаратты алатын, оны өңдейтін және адекватты мінез-құлық немесе моторлық реакция тудыратын процесс. Бұл деңгейдегі бұзылулар көбінесе сөйлеу және когнитивті дамудың кешігуінен бұрын болады. Сондықтан Уильямс пен Шелленбергер пирамидасы сенсорлық негізді оның негізіне орналастырады, одан кейінгі барлық деңгейлердің негізін белгілейді [3; 6].

Мектепке дейінгі жаста сенсорлық жүйелердің дамуы әсіресе белсенді және педагогикалық әсерлерге сезімтал. Березенцева мен Бобунова атап көрсеткендей, сенсорлық жетіспеушілік гипер- немесе гипосезімталдықпен, дене схемасының бұзылуымен, алаңдаушылықпен, зейінді шоғырландырудағы қиындықтармен және сөйлеуді қабылдауда көрінуі мүмкін [1; 4]. Сөйлеуді тиімді дамыту үшін балаға қажет:

- ✓ айқын дене сезімі (проприоцепция);
- ✓ дене сызбасын меңгеру («Мен-дене-кеңістік» бағдары);
- ✓ сөйлеу сигналдарын қабылдауға және ажыратуға мүмкіндік беретін дамыған есту және көру модальділігі;
- ✓ қимылдарды ішкі ұйымдастыру және қозғалысты жоспарлау – артикуляциялық мүшелерді басқару және сөйлеудің дыбыстық жағын меңгеру [3].

Бұл элементтер белсенді қозғалыс және ойын әрекеттері арқылы қалыптасады. Заманауи әдістер (мысалы, үй жағдайында құрылымдық кеңістік және мотор терапиясының

тұжырымдамасы) тепе-теңдік жаттығуларын, жорғалауды, сенсорлық қораптарды, текстурасы бар ойындарды, қарсылық пен визуалды маршруттармен кеңістіктегі қозғалыстарды қамтиды [3].

Қозғалтқышты жоспарлау - жаңа қозғалысты жоспарлау және орындау қабілеті - ерекше маңызды құрамдас бөлікке айналады. Егер ол жеткіліксіз болса, балалар артикуляцияда, бірізді сөйлеуде және бір сөйлеу әрекетінен екіншісіне ауысуда қиындықтарға тап болады [9]. Сондықтан қозғалыс жаттығулары (кедергілер, сальто, жорғалау, байлау) тек денені ғана емес, сөйлеуді дамытудың құралы ретінде қарастырылады.

Логопедтер мен нейропсихологтар сенсомоторлық базаны күшейтпей сөйлеуді түзету көбінесе тиімсіз болатынын атап көрсетеді. Осылайша, Михайленконың байқауы бойынша, жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалар пирамиданың төменгі «қабаттарында» дамымаған және олардың сөйлеу проблемаларын тек дыбысты айту сабақтарымен жою мүмкін емес [1]. Сенсорлық ынталандыруды, физикалық белсенділікті және когнитивті қолдауды қамтитын жан-жақты әсер ғана тұрақты нәтиже береді. Осылайша, балалардың сөйлеуін дамытуды оқшауланған процесс деп санамай, физикалық, сенсорлық және қозғалыс компоненттерінің өзара әрекеттесетін күрделі жүйесі негізінде қалыптасқан пирамиданың шыңы ретінде қарастырған жөн. Мықты іргетас болмаса, баланы сөйлеуге үйретудің кез келген әрекеті үзік-үзік және уақытша.

3. Зейін, есте сақтау және сөйлеуді бастау: пирамиданың жоғарғы деңгейлері

Негізгі сенсорлық және қимыл-қозғалыс деңгейлері қалыптаса отырып, бала назар, есте сақтау, ойлау және сөйлеу сияқты күрделі когнитивтік функцияларға өту мүмкіндігіне ие болады. Уильямс пен Шелленбергер моделі бойынша бұл процестер пирамиданың жоғарғы «қабаттарында» орналасады және олар төменгі деңгейлердің жеткілікті жетілуінде ғана мүмкін болады [2; 3].

Балада зейіннің дамуы ерікті сенсорлық қабылдаудан басталады: көзқарасты бекітуді, позыны сақтауды және заттарды тануды үйренген бала когнитивтік шоғырлануға көшеді. Қалыптасқан визуалды-моторлы координация («көз-қол»), сондай-ақ ақпаратты сақтау және жаңғырту қабілеті сөйлеу әрекетінің міндетті шартына айналады. Егер бала ересек адамның дауысына зейінін аудара алмаса немесе сөйлеуді шу ретінде қабылдаса, онда толыққанды сөйлеу коммуникациясы жүзеге аспайды [6].

Есту және көрнекі есте сақтау да маңызды рөл атқарады. Бұл деңгейде кемістігі бар балалар сөз тіркестерін қайталауда, тақпақтар жаттауда, жүйелі сөйлеуде қиналады. Мысалы, К.Крановиц есту-сөйлеу жадысында ақауы бар балалардың тіпті қарапайым сөйлеу құрылымдарын сақтау қиынға соғатынын сипаттайды — олар сөз тіркестерін үзеді, сөздерді жоғалтады, айтылған сөздің мағынасын түсінбейді [7]. Бұл кезеңде балаға артикуляциялық аппаратты басқаруға және дыбыстарды, буындарды, сөздерді дәйекті түрде қалыптастыруға мүмкіндік беретін сөйлеу моторын үйлестіру механизмдері іске қосылады. Дәл осы жерде логопедиялық тәжірибеде артикуляциялық гимнастика, сөйлеу саусақ ойындары, музыкалық-ритмикалық терапия, тыныс алу жаттығулары сияқты әдістер қолданылады. Бұл әдістер есту-қозғалыс байланыстарын белсендіреді және ойын түрінде қайталау арқылы жаңа сөйлеу дағдыларын бекітеді [1; 3].

Эмоциялар мен мотивация ерекше рөл атқарады. Баланың эмоционалды қарым-қатынасқа қатысуынсыз сөйлеу дамымайды. Пирамидалық модель шеңберінде бұл ерікті мінез-құлық пен өзін-өзі реттеудің (пирамиданың шыңы) сенсомоторлық жетілуден кейін және ересек адаммен қарым-қатынастың жағымды эмоционалды тәжірибесімен ғана қалыптасатындығымен түсіндіріледі [4]. Педагогдер мен логопедтер сөйлеу көбінесе тікелей нұсқаудың нәтижесінде емес, баланың өз сезімін немесе ойын білдіру қажеттілігін сезінген сәтте басталатынын атап өтеді. Мұны Н.И. Михайленко, балалардың сөйлей бастайтынын көрсете отырып, өрнектің басқа түрлері — қимылдар, ым-ишара, мимика ішкі мазмұнды жеткізуге жеткіліксіз болған кезде басталады [1]. Осылайша, зейін, есте сақтау және сөйлеу қызметі бір-бірімен тығыз байланысты: сенсорлық негізсіз олар жүзеге асырылмайды, бірақ белсенді когнитивті ынталандырусыз олар дамымайды. Пирамиданың жоғарғы деңгейлері қоршаған ортаны құрылымдау, сөйлеу

бастамасын ынталандыру, жеке оқу қарқыны, ойын мен физикалық жаттығуларды біріктіру сияқты жүйелі жұмысты қажет етеді:

Қорытынды. Баланың сөйлеу тілін дамыту орталық жүйке жүйесінің қалыптасуымен және жетілуімен тығыз байланысты күрделі, сатылы процесс. Уильямс пен Шелленбергер пирамидасы негізгі идеяны баса көрсете отырып, осы процестің құрылымын нақты көрсетуге мүмкіндік береді: сөйлеу жеке түрде пайда болмайды, ол сенсорлық, қозғалыс және когнитивтік жүйелердің үйлесімді дамуының нәтижесі болып табылады. Бұл модельдің теориялық және қолданбалы аспектілерін зерттеу пирамиданың төменгі деңгейлерінде (сенсорлық және сенсомоторлы) бұзылулар болса, тек сөйлеу дағдыларымен жұмыс істеу тиімсіз болатынын көрсетеді. Сөйлеудің толыққанды функциясын қалыптастыру сенсорлық базаны нығайтуға, қозғалысты жоспарлауды, зейінді, есту және көрнекі есте сақтауды дамытуға бағытталған жүйелік түзету-дамыту әрекеттерімен ғана мүмкін болады.

Уильямс пен Шелленбергер пирамидасын логопедиялық және педагогикалық тәжірибеде қолдану сөйлеу қабілеті бұзылған балаға көмек көрсетудің жеке траекториясын құруға мүмкіндік береді. Нейростимуляциялық жаттығуларды, сенсомоторлы ойындарды және когнитивті тапсырмаларды қамтитын кешенді бағдарламалар балабақшада да, отбасылық ортада да жоғары тиімділікті көрсетеді. Сонымен, сөйлеуді дамыту логопедтің тар мақсатты міндеті ретінде емес, жоғары психикалық функциялардың қалыптасу заңдылықтарын түсінуге негізделген тұтас нейропсихологиялық-педагогикалық қолдаудың нәтижесі ретінде қарастырылуы керек. Нейрология және коррекциялық педагогиканың заманауи деректерімен толықтырылған пирамида үлгісі мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілінің бұзылуын диагностикалау, алдын алу және түзету үшін тиімді құрал болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Михайленко Н. И. Пирамида развития центральной нервной системы дошкольников с тяжёлыми нарушениями речи // *Современное дошкольное образование: теория и практика*. – 2024. – № 2 (78). – С. 87–94. – DOI: 2949-5377-2024-78-2-87-94.
2. Пирамида обучения Williams & Schellenberger версии 2020 года. (2020). Аутизм ФРЦ. <https://autism-frc.ru/life-in-society/sports/1244?ysclid=mbi0yqj545360974251>
3. Соловьёва М. В., ТРАНБО «Открой мне мир», фонд «Абсолют помощь». *Методическое пособие по физическому развитию в условиях домашней среды*. – Тюмень, 2021.
4. Семенович А.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте. — М.: Академия, 2002. - 232 с.
5. Лурия А.Р. «Основы нейропсихологии», Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2003. - 384 с.
6. Ayres, A. J. (2005). *Sensory Integration and the Child*. Los Angeles: Western Psychological Services.
7. Kranowitz, C. S. (2005). *The Out-of-Sync Child*. Perigee.
8. Bundy, A. C., Lane, S. J., & Murray, E. A. (2020). *Sensory Integration: Theory and Practice* (3rd ed.). Philadelphia: F.A. Davis.
9. Mukhortova, S. S. (2021). Моторное планирование для детей с задержкой речевого развития. *Современный урок*. <URL:1urok.ru/articles/14619>

СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҰҚПАЛДЫҢ РӨЛІ

Оразалы Жанерке Мұханқызы

«Арт-терапия басым бағыттағы №45 «Самұрық» балабақшасының
педагог-психологы, Астана, Қазақстан
orazaly.zhanerke@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада сөйлеу тілін дамытудағы психологиялық және педагогикалық ұқпалдардың өзара байланысы қарастырылады. Интегративті тәсілдің маңызы, тиімді әдістер

мен қазіргі зерттеулерге шолу берілген. Сөйлеу дағдыларын қалыптастырудағы кешенді тәсілдің практикалық мәні айқындалады.

Кілт сөздер: сөйлеу тілі, психологиялық ықпал, педагогикалық әдіс, интеграция, бала дамуы, сөйлеуді дамыту, білім беру.

Қазіргі білім беру жүйесі жеке тұлғаның когнитивтік және коммуникативтік әлеуетін толық ашуға бағытталған. Осы тұрғыда сөйлеу тілінің дамуы — адамның әлеуметтенуінің, танымдық әрекетінің және тұлғалық қалыптасуының негізі ретінде аса өзекті ғылыми-әдістемелік мәселе болып табылады. Тіл — тек қарым-қатынас құралы ғана емес, ол адамның психикалық процестерінің көрінісі, ойлаудың, зейіннің, елестетудің, эмоционалдық тәжірибенің маңызды механизмі. Демек, сөйлеудің қалыптасуы — бұл көпфакторлы және кешенді процесс, ол бір мезгілде психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік, мәдени ықпалдардың ықпалымен жүреді.

Зерттеудің мақсаты — сөйлеу тілін дамыту процесіндегі психологиялық және педагогикалық ықпалдардың табиғатын, мазмұнын, өзара әрекеттесуін теориялық-әдіснамалық тұрғыдан негіздеу және эмпирикалық деректер арқылы нақтылау.

Сөйлеу — күрделі функционалдық жүйе, ол психофизиологиялық және әлеуметтік факторлардың өзара ықпалымен дамиды. Бұл жүйенің қалыптасуында когнитивтік процестердің (қабылдау, ойлау, есте сақтау, зейін) белсенділігі жетекші рөл атқарады. Психолингвистикалық зерттеулер сөйлеу актісінің құрылымында мидың түрлі бөлімдерінің (Брока және Вернике аймақтары) бірлескен қызметін атап өтеді [1, 12-б.]. Сондықтан да сөйлеуді дамыту мәселесі биологиялық жетілу, қоршаған орта, эмоциялық жайлылық және танымдық белсенділік факторларымен тығыз байланысты қарастырылады.

Баланың сөйлеу тілінің дамуы жас ерекшелігіне қарай бірнеше кезеңге бөлінеді. 0–3 жас аралығында вербалды емес қарым-қатынастың (ым, көзқарас, интонация) басымдығы, кейіннен фонетикалық, лексикалық және синтаксистік құрылымдардың меңгерілуі жүреді. Бұл кезеңде ересектердің үлгісі, эмоционалдық жауап, тілдік еліктеу негізгі тетік ретінде қызмет етеді. Мектепке дейінгі кезеңде (3–6 жас) сөздік қоры кеңейіп, грамматикалық құрылымдар қалыптасады. Осы кезеңде артикуляциялық және фонематикалық қабылдаудың дамуы сөйлеу сапасына елеулі әсер етеді. Ал бастауыш мектеп жасында сөйлеудің логикалық, дәйекті, жүйелі сипаты жетіліп, тілдік нормаларға сәйкестік артады.

Алайда сөйлеудің қалыпты дамуынан ауытқулар жиі кездеседі. Мәселен, фонетико-фонематикалық кемшіліктер, жалпы сөйлеу тілінің дамымауы (ЖСТД), алалия, дизартрия сияқты бұзылыстар балаға коммуникативтік, оқу-танымдық, тұлғалық даму салаларында кедергілер туғызады. Мұндай патологиялар сөйлеу терапиясы мен психокоррекциялық әдістерді қажет етеді және оларды ерте диагностикалау – сәтті түзету жұмысының алғышарты.

Сөйлеуді дамытудың психологиялық негіздері жас ерекшеліктер психологиясы, когнитивтік психология және даму психологиясы тұрғысынан кешенді қарастырылады. Жас кезеңіне тән психикалық процестер мен мінез-құлық ерекшеліктерін ескере отырып, сөйлеу дағдыларын мақсатты дамыту баланың индивидуалды потенциалына сай келетін тиімді әдістемелік қолдауды талап етеді [2, 568-б.]. Ерте жастағы балалар үшін визуалдық-кеңістік қабылдауға негізделген ойын әдістері тиімді болса, бастауыш сынып оқушыларында логикалық және абстрактылы ойлау арқылы сөйлеу дағдылары жетілдіріледі.

Эмоциялық интеллект — сөйлеу тілі дамуының маңызды мотивациялық-реттеуші механизмі ретінде қарастырылады. Бала өз сезімдерін тану мен жеткізе білу арқылы сөйлеу мазмұнына мән береді және коммуникативтік дағдыларын тереңдете түседі. Бұл ретте мотивация да аса маңызды: өзін-өзі көрсетуге, жаңалық ашуға, қарым-қатынасқа ұмтылу сөйлеуді ынталандыратын басты ішкі факторлар болып саналады.

Кесте 1- Педагогикалық ықпалдың рөлі

Бағыт	Мазмұны	Тиімділігі	Жас тобы

Дидактикалық әдістер	Ойын, әңгімелеу, көрнекілік	Сөйлеу белсенділігі артады, сөздік қор дамиды	Мектепке дейінгі, бастауыш
Дамытушы құралдар	Карточкалар, суреттер, аудио-видео материалдар	Қабылдауды жақсартады, грамматика меңгеріледі	Бастауыш, орта сыныптар
Интерактивті қарым-қатынас	Диалог, сұрақ-жауап, бірлескен тапсырмалар	Еркін сөйлеу, пікір білдіру, логикалық ойлау дамиды	Орта және жоғары сыныптар

Сөйлеу тілін дамытуда психология мен педагогиканың өзара байланысы — теориялық-әдіснамалық тұрғыда аса күрделі, сонымен қатар ғылыми негізделген интегративті модельдер арқылы жүзеге асатын үдеріс. Мұнда психология ішкі когнитивтік, эмоционалдық және мотивациялық процестерді зерттеу арқылы сөйлеудің менталды негіздерін айқындаса, педагогика – осы негіздерді практикалық деңгейде жүзеге асыратын оқу-тәрбие жүйесін құрастырады [3, 47-6.].

Интегративті тәсіл тек пәнаралық синтез ғана емес, ол баланың сөйлеу қабілетінің жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін кешенді жүйе. Мысалы, Л.С. Выготскийдің «жақын даму аймағы» мен әлеуметтік-мәдени даму теориясы, Ж. Пиаже мен Дж. Брунердің когнитивтік даму теориялары осы симбиоздың методологиялық негізі ретінде қызмет етеді. Педагогикалық практикада бұл тұжырымдамалар ойын, диалог, топтық жұмыс, эмоциялық қолдау секілді әдістермен ұштасады.

Психо-педагогикалық стратегиялардың тиімділігі эмпирикалық зерттеулермен де дәлелденген. Мысалы, Ш. Амонашвилидің гуманистік педагогикасы мен Г. Имельманның «эмоциялық өзара әрекет» технологиясы сөйлеудің ішкі психикалық белсенділікпен өзара байланысын нақтылайды. Яғни, сөйлеуді дамытуда баланың ішкі уәжі, эмоционалдық күйі мен қарым-қатынас ортасының үйлесімділігі шешуші фактор болып саналады.

Сөйлеу тілін дамыту мәселесіне қатысты соңғы 5–10 жылда жүргізілген зерттеулерде интегративті тәсілдің маңыздылығы айқын көрініс табады. Ғылыми еңбектерде тілдің қалыптасуы когнитивтік даму, әлеуметтік өзара әрекет және эмоционалдық қолдау факторларымен тығыз байланысты екендігі жиі атап өтіледі. Сөйлеудің дамуы – баланың қоршаған ортамен қарым-қатынасының сапасына, оқу ортасының тілдік мазмұнына, сондай-ақ тұлғалық уәжінің деңгейіне тәуелді екендігі дәлелденген [4, 101-6.].

Шетелдік зерттеулерде сөйлеуді дамытуда диалогтік, интерактивті және ойындық әдістердің басым тиімділігі көрсетілсе, отандық еңбектерде тілдік дамудың ұлттық-мәдени ерекшеліктері мен тілдік ортаның мазмұнына мән беріледі. Әдебиеттерде баланың тілдік дағдысын қалыптастыруда отбасындағы қатынас стилі мен педагогикалық қарым-қатынастың сипаты маңызды рөл атқаратыны дәлелденген.

Салыстырмалы талдауларда әдістемелік тәсілдер кезеңдік тиімділігімен ерекшеленеді: ерте жаста – көрнекілік және еліктеу, мектепке дейінгі кезеңде – ойын арқылы тілдік белсенділікті арттыру, бастауыш сыныпта – сұрақ-жауап пен мәтінмен жұмыс, ал орта және жоғары буында – пікірталас, жобалық әдістер мен критериалды бағалауға негізделген сөйлеу тапсырмалары басым болады.

Психологиялық және педагогикалық ықпалдың синергиясы сөйлеу тілін дамытудың ең пәрменді тәсілдерінің бірі ретінде айқындалды. Сөйлеу – когнитивтік, эмоциялық және әлеуметтік процестердің түйіскен тұсы, сондықтан оның қалыптасуы мен дамуы тек тілдік жаттығуларға негізделмеуі тиіс. Қарқынды дамып жатқан қазіргі қоғамда сөйлеу дағдылары тек білім беру аясында ғана емес, кәсіби, әлеуметтік және тұлғалық өсу үшін де шешуші рөл атқарады. Ғылыми тұрғыдан алғанда, болашақ зерттеулер сөйлеу қабілетінің нейрпсихологиялық негіздерін, әсіресе ерте жастағы балаларда тілдің даму динамикасын, инклюзивті ортадағы сөйлеу интервенцияларын, және цифрлық білім беру құралдарының әсерін тереңірек зерттеуге бағытталуы қажет.

Практикалық маңыздылығы — бұл зерттеудің нәтижелері педагогтарға, логопедтерге, психологтарға және ата-аналарға баланың сөйлеу қабілетін жан-жақты қолдауға арналған әдістемелік негіз ұсынады. Сонымен қатар, бұл материалдар жаңа оқу бағдарламаларын әзірлеуге және тілдік даму диагностикасын жетілдіруге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Арзымбетова Ш., Кәрім С.У. Инклюзивті сыныпта ерекше білім беруді қажет ететін балалардың қарым-қатынасын дамыту әдістері // Арнайы педагогика сериясы бойынша ҚазҰПУ Хабаршысы. – 2022. – №4(55). – Б. 12–18.
2. Түребаева К.Ж., Балтымова М.Р. Есту қабілеті бұзылған тұлғаларды қарым-қатынас жасауға үйрету жұмыстарының мазмұны // Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. – Ақтөбе: Жұбанов ат. АӨМУ, 2023. – Б. 568–571.
3. Умұрзакова Л.К., Дюсенбаева Б.А. Есту қабілеті бұзылған оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамыту // Қазақ университетінің хабаршысы. – 2022. – №2. – Б. 45–49.
4. Жиенбаева Н.Б., Хұатхан Г. Сөйлеу қабілеті зақымданған балалардың дамуында денсаулық сақтау технологияларын қолданудың педагогикалық шарттары // Арнайы педагогика сериясы бойынша ҚазҰПУ Хабаршысы. – 2023. – №1(57). – Б. 101–106.

КИНЕЗИОЛОГИЯЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Такекова Шынар Мейрановна

Педагог-психолог, педагог-сарапшы, № 1 «Бәйтерек» балабақшасы, Астана

shynar_takekova80@mail.ru

Аңдатпа: Бұл мақалада инклюзивті №1 «Бәйтерек» балабақшасындағы психологтың ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жүргізетін жұмысы, оның көпсалалы мамандармен бірлескен қызметі баяндалады. Әсіресе, кинезиологиялық және нейрожаттығулардың бала дамуындағы, соның ішінде сөйлеу тілінің қалыптасуындағы орасан зор пайдасы мен оларды әртүрлі жас топтарында (кіші топтан мектепалды топқа дейін) қолдану тәжірибесіне баса назар аударылады.

Кілт сөздер: нейропсихология, ерекше балалар, психомоторлық жаттығу, танымдық қабілет, инклюзия, түзету-дамыту жұмысы, балабақша

Әрбір бала - бұл өзіндік бір әлем, өзіндік бір болмыс. Оның ішкі әлемі - шексіз тереңдікке толы мұхит сияқты. Ал біз, психологтар, сол мұхиттың тереңіндегі сырларды ашып, баланың жан дүниесіне үңілуге тырысамыз. Мен қызмет ететін Астана қаласының № 1 «Бәйтерек» балабақшасы – инклюзивті білім берудің көш басында тұрған ұйым. Біздің балабақшамызда бүгінде 30 ерекше білім беруді қажет ететін бала тәрбиеленуде, оның ішінде 12 баланың есту қабілеті бұзылған. Әрбір ерекше бала - менің жеке ізденісімнің, кәсіби өсуімнің көзі. Менің міндетім - олардың әрқайсысының жан дүниесіне жол тауып, мүмкіндіктерін ашып, қоғамның толыққанды мүшесі болуына көмектесу. Психологиялық жұмысымыздың ерекшеліктеріне, әсіресе кинезиологиялық және нейрожаттығулардың бала дамуындағы тиімділігіне тоқталамыз.

«Қозғалыс дәріні алмастырады, бірақ бірде-бір дәрі қозғалысты алмастыра алмайды» Ж. Тассо айтқандай сөйлеу тілін дамытуда қозғалыстың пайдасы орасан. Кинезиология-қозғалыс жаттығулары арқылы танымдық қабілеттер мен сөйлеуді дамытуға үлесін қосатын ғылымдардың бірі. Кинезиология-қозғалыс арқылы миды дамыту. Бұл жаттығулар екі жүз жылдан бері бар және бүкіл әлемде қолданылады. Кинезиологиялық жаттығулар - бұл мидың жарты шарларының арасындағы әсерді белсендіруге арналған. Адамның миы екі жарты шардан тұрады - оң және сол. Бұл бөліктер ми қыртысымен бөлінеді, бірақ ақпарат алмасу сүйелді дене арқылы жүзеге асырылады. Қысқаша айтқанда, сол жақ жарты шар негізінен талдау мен логикаға, ал оң жақ бейнеге және түйсікке жауап береді. Әр адамның миы біркелкі жұмыс істеуі керек, бірақ өмірде олай емес. Әрқашан жарты шарлардың біреуі екіншісіне қарағанда белсенді жұмыс жасайды. [2, 127-б.]

Мен өз жұмысымда кинезиологиялық және нейророботтықтарға ерекше көңіл бөлемін, өйткені бұл жаттығулардың баланың ми дамуына, оның ішінде сөйлеу тілінің қалыптасуына әсері орасан зор. Олар мидың екі жарты шарының арасындағы байланысты нығайтып, зейінді, есте сақтау қабілетін, логикалық ойлауды және сөйлеуді жетілдіреді. Ең бастысы, бұл жаттығулар кіші топ баласынан бастап, мектепалды топтың баласымен жұмыс жасауға мүмкіндік береді.

- Кинезиологиялық жаттығулар: Бұл жаттығулар дене мен ми арасындағы үйлесімділікті арттырады. Мысалы, «Кресттік қимылдар» (оң қолды сол аяққа, сол қолды оң аяққа тигізу), «Құлақ-мұрын», «Жыланша», «Сақина», «Көңілді саусақтар», «Тасбақа» жаттығулары қолданылды. Бұл жаттығулар мидың сөйлеу аймақтарын белсендіреді, зейінді шоғырландыруға көмектеседі [4, 42-б.]

- Нейророботтықтар: Бұл жаттығулар мидың әртүрлі аймақтарын ынталандырып, олардың өзара әрекетін жақсартады. Мысалы, «Бармақ-саусақ» (саусақтарды кезек-кезек біріктіру), «Параллельді сурет салу» (екі қолмен бірдей сурет салу). Мұндай жаттығулар ойлау жылдамдығын, есте сақтау қабілетін арттырып, сөйлеудің анықтығына әсер етеді. Ерекше балалар үшін бұл жаттығулар тілдік кемшіліктерін түзетуде, жаңа ақпаратты қабылдауда үлкен қолдау болады.

Біздің балабақшадағы әрбір ерекше баланың дамуы - бұл жалғыз психологтың ғана емес, логопед, дефектолог, тәрбиешілер және АФК тренерлері сияқты білікті мамандардың біртұтас, үйлесімді жұмысының жемісі. Біз арнайы мамандар әр баланың даму динамикасын талдаймыз, олардың қажеттіліктеріне сай жеке даму бағдарламаларын құрастырамыз.

- Логопедпен бірлескен жұмыстың барысында: Логопедтің тілдік кемшіліктерді түзету бойынша ұсынған жаттығуларын психологиялық тұрғыдан қолдау арқылы нығайтамын. Мысалы, баланың сөйлеуге деген қорқынышын жеңуге, өзіне сенімділігін арттыруға бағытталған ойындарды ұйымдастырамын.

- Дефектологпен ынтымақтастықта: Дефектологтың танымдық функцияларды дамыту бойынша әдістемелерін психологиялық сабақтарда қолданамын. Есту қабілеті бұзылған балалармен жұмыста, дефектологтың ерекше әдістерін ескере отырып, олардың коммуникативтік дағдыларын ым-ишара, мимика арқылы дамытуға көмектесемін.

- Тәрбиешілермен тығыз байланыс: Тәрбиешілер баламен күнделікті өмірде тығыз қарым-қатынаста болғандықтан, олардың бақылаулары мен кері байланыстары өте маңызды. Әр баланың психологиялық ерекшеліктеріне сай тәсілдерді үйретіп, топтық жұмыста психологиялық қолдауды қалай ұйымдастыру керектігін түсіндіремін.

- АФК тренерлерімен өзара әрекет: Дене қозғалысы мен ми дамуының өзара байланысы - психологияда дәлелденген ақиқат. АФК тренерлерінің баланың физикалық дамуына бағытталған жұмысы біздің тілдік және танымдық дамуға деген ұмтылысымызды толықтырады.

Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы балалардың психологиясына да өз әсерін тигізуде. Бір жағынан, дамытушы қосымшалар мен интерактивті ойындар тілдік дамуға жаңа мүмкіндіктер берсе, екінші жағынан, экранға тәуелділік, әлеуметтік қарым-қатынастың азаюы сияқты мәселелерді туындатып отыр. Психолог ретінде ата-аналармен, тәрбиешілермен бірге цифрлық құралдарды орынды және мөлшермен қолданудың маңыздылығы туралы түсіндіру жұмыстарын жүргіземін. Кинезиологиялық және нейро жаттығуларды цифрлық ойындармен біріктіру - бұл екі ортаны да тиімді пайдаланудың бір жолы.

Кинезиологиялық және нейророботтықтар баланың танымдық және психомоторлық қабілеттерін дамытуда тиімді құрал болып табылады. Балабақша жағдайында бұл әдістерді қолдану ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған түзету-дамыту жұмыстарының сапасын арттырады. № 1 «Бәйтерек» балабақшасында жүргізілген тәжірибе бұл тәсілдің тиімділігін дәлелдеді. Алдағы уақытта жаттығулардың мазмұнын кеңейтіп, ата-аналарды да осы процесске белсенді қатысушысы ету жоспарлануда.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М., 2005. – 432 б.
2. Глозман Ж.М. Нейропсихологическая коррекция в детском возрасте. – М.: Смысл, 2007. – 256 с.

3. Құлмағамбетова Б. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған психологиялық қолдау. – Алматы: 2020. – 198 б.
4. Мусатов П.В., Петренко В.Ф. Психомоторные упражнения для детей дошкольного возраста. – СПб.: Питер, 2018. – 160 с.
5. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Инклюзивті білім беруді дамыту тұжырымдамасы. – Астана, 2021.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЕМ РЕЧИ.

Курмангожина Сауле Кайнулловна

учитель –дефектолог, педагог- исследователь

ГККП ясли-сад №1 «Бәйтерек» г. Астана

saule.kurmangozhina@bk.ru

Аннотация. Статья раскрывает особенности психолого-педагогического сопровождения детей с нарушениями речи в условиях инклюзивного образования в дошкольной организации. Раскрываются ключевые направления деятельности дефектолога, такие как диагностика, коррекционная работа. В работе подчеркивается важность междисциплинарного подхода и индивидуализации сопровождения детей с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, психолого-педагогическое сопровождение (ППС), нарушение речи, тяжелые нарушения речи (ТНР), дети с особыми образовательными потребностями (ООП).

Современная система дошкольного образования в Казахстане уделяет особое внимание инклюзии и сопровождению детей с ООП, включая речевые нарушения. Одним из важнейших условий его успешной реализации является качественное психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями (ООП) и ограниченными возможностями в развитии. Основу организации психолого-педагогического сопровождения в Республике Казахстан определяет Приказ Министра образования и науки №92 от 29 апреля 2025 года «Правила деятельности службы психолого-педагогического сопровождения в организациях образования» [1]

Дети дошкольного возраста имеют речевые нарушения различной степени сложности, в частности – тяжелые нарушения речи (ТНР). Дети с нарушениями речи имеют вторичные нарушения в развитии коммуникативных навыков и умений, у них присутствует как замедленность в темпе развития, так и своеобразие в развитии личности. На сегодняшний день имеет место тенденция роста числа детей с тяжелыми нарушениями речи, у которых наблюдаются, в том числе и нарушения неречевых функций, что в ряде случаев препятствует комфортному включению этих детей в социум. Речь и мышление тесно связаны и с точки зрения психологии представляют собой единый речемыслительный комплекс. Речь является инструментом мышления, вне языковой деятельности мысли не существует. Любая мыслительная операция в той или иной мере опосредована речью. Таким образом, формирование интеллектуальной сферы ребенка напрямую зависит от уровня его речевой функции. Речь, в свою очередь, дополняется и совершенствуется под влиянием постоянно развивающихся и усложняющихся психических процессов. Неполноценная, по тем или иным причинам речевая деятельность, оказывает негативное влияние на формирование психической сферы ребенка и становление его личностных качеств. В первую очередь дефекты речевой функции приводят к нарушенному или задержанному развитию высших психических функций, опосредованных речью: вербальной памяти, смыслового запоминания, слухового внимания, словесно-логического мышления. Это отражается как на продуктивности мыслительных операций, так и на темпе развития познавательной деятельности. Кроме того, речевой дефект накладывает определенный отпечаток на формирование личности ребенка, затрудняет его общение со взрослыми и сверстниками. При организации работы по коррекции и развитию

личностной сферы необходимо учитывать следующие особенности детей с речевыми нарушениями:

1. Заниженная самооценка.
2. Коммуникативные нарушения.
3. Проявления тревожности и агрессивности разной степени выраженности

4. Особенности эмоционально-волевой сферы: повышенная возбудимость, раздражительность или общая заторможенность, обидчивость, плаксивость, многократная смена настроений. Условно, детей с тяжелыми нарушениями речи (ТНР) можно разделить на две группы: дети с комплексными нарушениями (вторичная задержка психического развития, расстройства аутистического спектра, пограничные психические состояния и т.д.) и дети с ТНР близкого к норме уровня психического речевого развития (в результате раннего выявления и оказания комплексной помощи).

Одним из важных направлений в обучении детей с нарушением речи является коррекционная системная работа. Ведь хорошая речь -важнейшее условие всестороннего полноценного развития детей. Чем богаче и правильнее у ребенка речь, тем легче ему высказывать свои мысли, тем содержательнее и полноценнее отношения со сверстниками и взрослыми, тем активнее осуществляется его психологическое развитие. Специфика работы учителя-дефектолога в условиях инклюзивного образования заключается в оказании помощи разным категориям детей с нарушениями речи и имеет ряд особенностей:

- в силу того, что нарушения речи детей носят стойкий характер, коррекционная работа осуществляется в более длительные сроки;

- ведущим нарушением является недоразвитие познавательной деятельности, поэтому весь процесс коррекционной работы направлен на формирование мыслительных операций: анализа, синтеза, сравнения, обобщения;

- планирование составляется таким образом, чтобы коррекционная работа осуществлялась над речевой системой в целом, то есть в каждое занятие включаются задачи на развитие звукопроизношения, фонетико-фонематического восприятия, лексико-грамматического строя, связной речи.

Главной задачей учителя-дефектолога является построение системы, которая удовлетворит потребности каждого ребёнка и даст возможность детям овладеть речевыми навыками. Педагогу необходимо вовлечь ребенка в индивидуальную и совместную деятельность и создать условия, в которых дети с особыми потребностями ощущали бы себя полноценными в среде сверстников. Такие дети должны обеспечиваться поддержкой, которая позволит им добиваться успехов, детям очень важно ощущать свою индивидуальность, ценность совместного пребывания в коллективе. Необходимым средством повышения эффективности коррекционно-развивающего процесса становится поиск и применение активных форм, методов и приемов обучения. Под общим недоразвитием речи у детей с нормальным слухом и первично сохранным интеллектом следует понимать такую форму речевой аномалии, при которой нарушается формирование каждого из компонентов речевой системы: фонетики, лексики, грамматики. [2 стр.71].

Модель психолого-педагогического сопровождения детей с нарушением речи, представляет собой целостную систему, включающую диагностический, профилактический и коррекционно-развивающий аспекты, обеспечивающие высокий, надёжный уровень речевого и психического развития дошкольника.

Содержание коррекционно-развивающей деятельности строится с учётом ведущих линий речевого развития – фонетики, лексики, грамматики, связной речи – и обеспечивают интеграцию речевого, познавательного, экологического, художественно-эстетического развития ребенка с общим недоразвитием речи (ОНР). Система коррекционно-развивающей деятельности предусматривает индивидуальные, фронтальные занятия, а также самостоятельную деятельность ребёнка с тяжелыми нарушениями речи (ТНР) в специально организованной пространственно-речевой среде, отвечающей особенностям психоречевого развития детей с речевыми нарушениями. [3 стр 68]

Периодичность и продолжительность коррекционных занятий определяется сложностью речевого дефекта, зависит от вида речевой патологии и этапа коррекции. В центре внимания логопедической работы все время остается наиболее пострадавший компонент речи. На коррекционных занятиях применяются наглядные методы и игровые приемы работы, предусматриваются артикуляционные, голосовые, дыхательные, физические упражнения; включаются упражнения для развития мелкой моторики рук, на развитие координации движения, релаксационные упражнения. В коррекционную работу могут включаться нейропсихологические приемы и упражнения на развитие кинестетического и кинетического праксиса, произвольной регуляции и зрительно-моторной координации.

Специфика применения коррекционных приёмов и методов создаётся за счет особой подачи и формы коррекционных заданий, цель которых активизация речевой и умственной деятельности ребенка. В ходе занятий значительное место отводится работе по формированию правильного звукопроизношения, лексико-грамматической стороны речи, построению связного высказывания.

Добиться высоких результатов у детей позволяет:

- тщательный отбор дидактического и наглядного материала к занятиям;
- оптимальное распределение времени на каждый этап работы;
- компетентная, научно-обоснованная подача программного материала;
- применение инновационных технологий, методических разработок и современных методов логопедического воздействия.

Применение компьютерных технологий помогает усовершенствовать и разнообразить традиционные формы подачи и усвоения программного материала, способствует более высокому уровню осмысления языкового материала, поддерживает мотивацию детей. Использование ИКТ на логопедических занятиях стимулирует интерес к занятиям, обеспечивает каждому возможность работы в оптимальном для него темпе, повышает самооценку детей, ребенок получает ощущение самостоятельного управления деятельностью. Здоровьесберегающие технологии для детей создают максимально возможные условия для сохранения, укрепления и развития здоровья детей, дают возможность изменить эмоциональное отношение ребенка к трудной для него речевой работе над речью. Технология игрового обучения позволяет осуществлять коррекцию с наибольшим психологическим комфортом, способствует эмоциональному подъему, что повышает результативность работы в целом, так как дети воспринимают занятие как игру.

Использование метода наглядного моделирования позволяет быстро запоминать стихи, достаточно подробно пересказывать рассказы и сказки, самостоятельно составлять детьми описательные и творческие рассказы. [4 стр 7-12] А также с помощью пиктограмм, мнемотаблиц, мнемодорожек дети заучивают скороговорки на разные звуки. Мнемотаблицы способствуют формированию правильного звукопроизношения, развитию фонематического восприятия и активизации речевой деятельности у детей с ОНР. [5 стр 25]

Важную роль в работе с детьми с нарушением речи играет логоритмика. Практический опыт логоритмической работы показывает большой коррекционный и терапевтический эффект, а, именно:

- коррекция психосоматических нарушений;
- отклонений в психоэмоциональной сфере;
- активизация творческих способностей;
- профилактика и коррекция речевого недоразвития.

Структурными составляющими при планировании логоритмического занятия являются упражнения:

- в ходьбе и маршировок
- на развитие голоса, дыхания и артикуляции;
- чувства темпа, ритма,
- общей, мелкой и артикуляционной моторики;
- творческой инициативы;
- пение, слушание музыки

Основные задачи работы по созданию модели психолого-педагогического сопровождения детей с нарушениями речи.

- Определение направления работы с родителями.
- Помощь ребёнку в адаптации к детскому коллективу.

- Разработка индивидуального коррекционного маршрута. В заключении отметим, что правильное построение коррекционных занятий играет важное значение, так как направлена не только на преодоление имеющихся речевых нарушений у детей, но и на их успешную социализацию в обществе.

Список использованных источников

1. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан №92 от 29 апреля 2025 года «Об утверждении Правил деятельности службы психолого-педагогического сопровождения в организациях образования»

2. Т.Б. Филичева Н. А. Чевелева. Логопедическая работа в специальном детском саду. Москва «Посвещение» 1987

3. Чиркина Г.В. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста. Практическое пособие. М., 2007.

4. Смышляева Т.Н. Корчуганова Е.Ю. Использование метода наглядного моделирования в коррекции общего недоразвития речи дошкольников. журнал «Логопед». 2005, выпуск № 1

5. Нищеева Н.В. Использование мнемотехники в коррекционной работе с детьми с ОНР. – М.: ТЦ Сфера, 2019. – С. 25

ЦИФРОВАЯ СРЕДА КАК ФАКТОР ИНТЕГРАЦИИ РЕЧЕВЫХ И КОГНИТИВНЫХ НАВЫКОВ У ДОШКОЛЬНИКОВ

Шагирова Бибигуль Кадырбековна

Логопед-дефектолог я/с №33 «Алтын дән», Астана, Казахстан

bibigul_106@mail.ru

Аннотация. В условиях стремительной цифровизации образования особое значение приобретает изучение влияния цифровой среды на речевое и когнитивное развитие детей дошкольного возраста. В статье рассматривается процесс интеграции речевых и познавательных навыков у дошкольников в ходе целенаправленного применения цифровых обучающих платформ в логопедической практике. Представлена теоретическая модель, обосновывающая меж функциональные связи между когнитивной и речевой сферой, а также результаты экспериментального исследования с участием детей 4–6 лет, имеющих различный уровень речевого развития. Проведённый анализ показал, что использование интерактивных цифровых модулей способствует развитию фонематического восприятия, лексико-грамматического строя речи, связного высказывания, а также активизирует когнитивные процессы — внимание, память, логическое мышление. Особое внимание уделено условиям эффективного педагогического сопровождения цифровых инструментов, что позволяет использовать их как средство адаптивной и результативной логопедической коррекции.

Ключевые слова. Логопедия, цифровая среда, дошкольники, когнитивные навыки, речевое развитие, задержка речевого развития, интерактивные модули, инклюзивное образование, цифровые технологии, интегративная модель.

Современное дошкольное образование переживает глубокую трансформацию в цифровой среде. Этот процесс охватывает не только технические аспекты, но и непосредственно влияет на содержание и методы педагогической деятельности, включая логопедическую практику. Формирование речевых и когнитивных навыков у детей старшего дошкольного возраста, у которых ранее строилось живое вербальное взаимодействие с предметной деятельностью, всё чаще стало взаимодействовать с цифровыми платформами, с развивающими приложениями и многоструктурными ресурсами. Эти изменения формируют новую образовательную среду, в

которой речевое развитие ребенка осуществляется в диалоге не только с педагогом и сверстниками, но и в насыщенной технологиями среде.

С одной стороны, цифровая среда предоставляет широкие возможности для индивидуализации, адаптивности образовательного процесса, что особенно ценно для логопедической и коррекционной работы. Такие инструменты, как интерактивные игры, визуальные сценарии, речевые тренажеры с автоматической обратной связью, позволяют стимулировать речевую активность, развивать фонематическое восприятие, лексико-грамматический строй речи и связную речь в игровой и увлекательной форме. Кроме того, цифровая среда оказывает значительное влияние на мыслительные процессы - внимание, память, восприятие, мышление, которые, в свою очередь, тесно взаимосвязаны с речевыми функциями. Таким образом, возникает необходимость рассматривать цифровую среду как фактор интеграции когнитивных и речевых навыков у дошкольников.

С другой стороны, столь активное проникновение технологий в сферу дошкольного образования требует научной рефлексии и критического анализа. Далеко не всякое цифровое вмешательство оказывает развивающее воздействие. Наоборот, при отсутствии целенаправленного педагогического сопровождения цифровая среда может оказывать фрагментарное, раздражающее воздействие на речевую и когнитивную деятельность ребенка. Более того, существует риск живого общения пассивным потреблением визуального материала в критический период становления и развития речи. В этой связи важно вырабатывать подтвержденные подходы к эффективному и развивающему применению цифровых инструментов в логопедической практике.

В данной статье предметом рассмотрения является процесс интеграции речевых и когнитивных навыков у дошкольников в условиях целенаправленного использования цифровых инструментов. Обосновывается теоретическая модель взаимодействия цифровой среды с основными компонентами речевого и познавательного развития, а также представляется экспериментальное исследование, направленное на проверку влияния цифровых обучающих средств на динамику речевых и когнитивных показателей у детей 4-6 лет с различным уровнем речевого развития. В практической части статьи анализируются конкретные примеры цифровых модулей, апробированных в логопедической практике, и приводятся обобщенные данные о результатах их применения.

Таким образом, надо обозначить ключевые механизмы цифровой интеграции речи и мышления в дошкольном возрасте, выявить возможности и ограничения этого процесса, а также предложить научно обоснованные решения для логопедов, работающих в условиях цифровой трансформации образовательной среды.

Основа работы опирается на системный комплексный подход, направленный на выявление влияния цифровой обучающей среды с детьми дошкольного возраста в инклюзивной логопедической работе. В центре внимания - взаимодействие цифровых технологий с природными механизмами речевого и познавательного развития, их потенциал как средства компенсации, стимуляции и расширения возможностей детской речевой активности, особенно в условиях речевой недостаточности.

В основе модели лежит предположение о том, что цифровые средства, если они методически выверены и внедряются в логопедический процесс с учетом индивидуального профиля ребенка, способны значительно ускорять процессы функциональной интеграции. Особенно это проявляется при направленной работе над связью слухоречевой дифференциации, лексико-грамматической организации и вербального мышления - тех компонентов, которые в естественном развитии формируются параллельно.

В исследовании приняли участие 20 детей в возрасте от 4 до 6 лет. Все участники были предварительно обследованы с использованием диагностических методик, адаптированных к возрасту и речевому статусу. Половина детей демонстрировала нормативное развитие речи, другая половина имела диагностированную задержку речевого развития (ЗРР), подтвержденную логопедическим заключением и предварительной нейропсихологической диагностикой. Каждая группа, в свою очередь, была разделена на подгруппы:

экспериментальную и контрольную. Это позволило тщательно отслеживать динамику как внутри одной группы, так и по сравнению между группами с разным уровнем речевой зрелости.

На этапе предварительной диагностики применялась шкала речевого развития «ШРР», регулирующая фонематические, лексические, грамматические и коммуникативные показатели. Для оценки состояния и последующей динамики мыслительных процессов использовалась шкала интегративных когнитивных маркеров «ИКМ», специально разработанная для дошкольников с учетом их возрастной нейропсихологической специфики. Оценивались показатели произвольного внимания, зрительной и слуховой памяти, вербального обобщения, а также логических операций.

Цифровое воздействие длилось 6 недель. Дети подгрупп проходили логопедические занятия с использованием платформы «Логоуказатель» - цифрового ресурса, разработанного для коррекционной работы в условиях инклюзии. Платформа включала разнообразные модули, направленные на проработку речевых и когнитивных умений в интерактивной и насыщенной форме.

Одним из ключевых инструментов стал модуль «Слоговик»- игра на конструирование слов из предложенных слогов. Этот элемент, ориентированный на развитие фонематического слуха и звуко-буквенного анализа, оказался особенно эффективным для детей с ЗРР. Согласно итоговой диагностике, точность выполнения заданий на фонематическое различение у детей в группе с ЗРР увеличилась на 28% по сравнению с контрольной группой. Такой рост подтверждает высокую чувствительность детей к цифровому формату, который сочетает аудиальное и визуальное представление речевых единиц.

Другим важным модулем выступил «Сюжетный конструктор» -визуально-смысловая среда, в которой ребенок составляет рассказ, ориентируясь на последовательность пиктограмм. Данный инструмент активизирует как зрительную, так и логико-вербальную память, способствует формированию связной речи и развитию способности к планированию высказывания.

Результаты показали рост уровня связности и смысловой завершенности рассказов у детей с нормативным развитием на 18%, а у детей с ЗРР -на 34%. Более выраженная динамика у второй группы объясняется низкой исходной базой и высокой степенью реагирования на визуально-организованную среду, что соответствует современным данным о компенсаторных каналах восприятия у детей с речевой недостаточностью.

Особое внимание было уделено применению модуля «ЦифроПуть», построенного как серия игровых заданий, в которых ребенок должен выполнять мысленные операции с обязательным вербальным комментарием своих действий. Эта структура позволила формировать у детей навыки словесного планирования, внутреннего речевого контроля и активного речемыслительного сопровождения познавательных решений. Анализ коррекционной работы логопеда показал значительное повышение уровня речевой инициативы и сложности высказываний у детей старшего дошкольного возраста. Особенно особый эффект проявился у детей с минимальной фразовой речью в процессе прохождения игровых заданий. Дети начали формулировать простые рассуждения и причинно-следственные связи, что ранее было для них затруднено.

Полученные данные подтверждают гипотезу о том, что интеграция цифровых ресурсов в логопедическую практику усиливает межфункциональные связи между когнитивной и речевой сферой. При этом важно подчеркнуть, что эффективность цифровых инструментов проявляется не в их самостоятельной ценности, а в грамотно выстроенной методике их включения в логопедический процесс. Решающее значение имеет сопровождающий диалог логопеда, подбор заданий в соответствии с индивидуальным речевым профилем, чередование экранной и внеэкранной активности, а также дозированная длительность работы, учитывающая возрастные особенности утомляемости.

Цифровая среда в данном исследовании предстала не как альтернатива традиционному логопедическому взаимодействию, а как его инструмент расширения способностей. Для детей с задержанным речевым развитием такие модули выступают в роли внешнего каркаса, структурирующего мысль, поддерживающий последовательность действий и речевого развития. Для детей с нормативным развитием цифровые инструменты дают пространство для более сложной речевой активности, вариативности и саморегуляции.

Основа исследования показала, что ключевым условием эффективности цифровой логопедической среды является её адаптивность, активность и способность вовлекать ребенка в речемыслительное действие через эмоционально речевую форму. Именно за счет такой интеграции цифровая среда может выполнять основную функцию между когнитивной и речевой сферами, особенно в возрасте детей 4-6 лет, когда формируется база для дальнейшего обучения и социальной адаптации.

Результаты исследования подтвердили позитивное влияние цифровой среды на интеграцию когнитивных и речевых компонентов. Особенно выраженный эффект был зафиксирован у детей с ЗРР, что позволяет говорить о потенциале цифровых инструментов как компенсаторного ресурса. Интерактивность и адаптивность цифровых решений усиливают мотивационный компонент деятельности, снижая уровень тревожности и утомляемости у детей с ограниченными возможностями речевого развития.

Статистический анализ показал различия в динамике речевых показателей между экспериментальной и контрольной группами. Так, у детей с ЗРР, работавших с цифровыми модулями, темп освоения грамматических категорий увеличился на 40% относительно контрольной группы. Более того, дети начали спонтанно использовать речевые конструкции в процессе игрового взаимодействия, что свидетельствует об активизации механизмов речевого планирования.

Вместе с тем следует подчеркнуть важность педагогического сопровождения. Без должной методической организации цифровая среда может утратить развивающий потенциал и стать фрагментированной стимуляцией.

Проведенное исследование подтвердило, что цифровая обучающая среда обладает высоким потенциалом как средство интеграции речевых и когнитивных процессов у дошкольников. Позиционируя цифровые инструменты, мы получили возможность переосмыслить подходы к логопедической коррекции в эпоху цифровизации. Особое значение приобретает то, как цифровая платформа трансформирует саму структуру речевого взаимодействия: от подражательного к творческому, от внешне опосредованного к внутренне регулируемому. Цифровая среда не вытесняет логопедические методы, она позволяет им звучать по-новому - адаптивно, индивидуально, полисенсорно.

Интеграция сенсорных стимулов показала, что активизирует не только речевую активность, но и поддерживает когнитивные функции, находящиеся в зоне ближайшего развития ребенка. Особенно важно это для детей с задержкой речевого развития, у которых традиционные формы коррекции нередко оказываются недостаточными для устойчивого продвижения в зоне формирования грамматических структур, связной речи и речевого планирования. Инструменты цифрового взаимодействия создают дополнительный канал включения ребенка в процесс обучения, снижая барьеры игровой мотивации, наглядности, возможности повторения и автоматической обратной связи. При этом эффективность достигается благодаря тонкой настройке стимулов и сопровождения их речевыми действиями педагогов - логопеда, дефектолога и родителя.

Новизна проведенной работы заключается в том, что впервые в рамках отечественной логопедии была разработана и апробирована интегративная модель цифрового речевого развития. В её основе принцип согласования нескольких уровней стимуляции: аудиальной, визуальной, моторной и семантической. Такая согласованность активирует сразу несколько функциональных систем, в том числе лобные и теменные зоны, отвечающие за планирование, внимание и смысловую обработку. За счёт этого возрастает интенсивность межполушарного взаимодействия и формируется база для дальнейшего овладения сложными языковыми структурами.

Важно отметить, что цифровой инструмент сам по себе не является коррекцией - он становится только в руках методически подготовленного специалиста.

Отдельного внимания заслуживает тот факт, что цифровая среда продемонстрировала высокую эффективность в части индивидуализации развития. Дети, имевшие схожие речевые диагнозы, реагировали на разные стимулы по-разному. Так, один ребенок с ЗРР демонстрировал стремительный рост речевых навыков при работе в модуле на классификацию, где речевое оформление следовало за логическим действием.

Сравнительный анализ контрольной и экспериментальной групп выявил, что дети, обучавшиеся с цифровым сопровождением, не только достигли более высоких результатов по шкалам речевого и когнитивного развития, но и демонстрировали более высокий уровень самостоятельности в речевых высказываниях, повышенную инициативность, сниженный уровень тревожности при выполнении речевых заданий. Эти поведенческие моменты указывают на то, что цифровая среда, при правильной организации, может выполнять роль безопасного пространства речевого самовыражения, что особенно важно для детей с задержкой речевого развития.

Перспективы дальнейших исследований в данной области чрезвычайно широки. Во-первых, необходимо изучить долговременный эффект цифрового воздействия - насколько устойчивы полученные навыки через полгода, год, каков уровень их переноса в повседневную речь и школьную готовность. Во-вторых, представляет интерес разработка позволяющих регистрировать речевую активность и когнитивное напряжение в реальном времени, что даст возможность более точно адаптировать задания. В-третьих, важно расширить спектр нозологических групп, для которых цифровая логопедия может стать эффективным средством сопровождения. Особенно актуально это с детьми с расстройствами аутистического спектра, дизартрией, сенсорной алалией - категориями, где традиционные подходы часто требуют технологического усиления.

Логопедический подход и цифровые платформы открывают перед специалистами новые горизонты. Все это позволяет перейти к гибкой, адаптивной и научно обоснованной системе сопровождения речевого развития. Цифровая среда в данном случае дополняет, усиливает и расширяет спектр возможностей и форм взаимодействия. Именно в таком подходе, где цифровая среда используется как инструмент речевого мышления, кроется парадигма логопедии XXI века, как науки, способной идти в ногу с технологическим прогрессом, оставаясь при этом в центре внимания дошкольного образования.

Таким образом, анализ возможностей цифровой образовательной среды показывает, что ее целенаправленное использование способствует эффективной интеграции речевых и когнитивных навыков у детей дошкольного возраста. Цифровые ресурсы, игровые и интерактивные формы создают условия для развития познавательной деятельности, повышают мотивации и вовлекают детей в образовательный речевой процесс, при этом формируют и развивают словарный запас, грамматический строй речи, связное высказывание, фонематическое восприятие.

Список использованных источников

1. Абрамова Н.Л. Цифровые технологии в логопедической практике: возможности и ограничения // Современная коррекционная педагогика. -2021. -№ 4. -С. 35-42.
2. Васильева И.К., Юрченко А.М. Интерактивная среда как условие развития связной речи у дошкольников // Журнал речевых коммуникаций. -2020. -Т. 12, № 3. -С. 117-125.
3. Головина Е.С. Нейропсихологические маркеры речевого недоразвития в условиях цифрового обучения // Детская нейропсихология. -2022. -№ 2. -С. 45-53.
4. Данилов М.П. Цифровизация образования и когнитивное развитие дошкольников: риски и перспективы // Образование и инновации. -2019. -Т. 8, № 1. -С. 77-85.
5. Захарова Л.В. Мультимодальные технологии в коррекционной педагогике // Теория и практика инклюзивного образования. -2021. -№ 3(17). -С. 59-66.
6. Киселева Т.Ю. Диагностика речевых и когнитивных навыков у детей 4-6 лет: адаптированные методики // Логопедия: теория и практика. -2020. -№ 5. -С. 92-101.

7. Лебедев П.А. Нейропсихология цифрового детства: структура и динамика когнитивных функций // Вестник детской психологии. -2016. -№ 2. -С. 31-38.
8. Михайлова О.С. Эффективность использования логопедических цифровых платформ при ЗРР // Вопросы специальной педагогики. -2022. -Т. 14, № 4. -С. 49-57.
9. Петрова Е.В., Синицына Н.Р. Индивидуализация логокоррекции в цифровой образовательной среде // Инклюзивное образование: методология и практика. -2023. -№ 1(25). -С. 28-36.
10. Чернова О.С. Интеграция когнитивных и речевых процессов у дошкольников с ОВЗ: роль цифровых технологий // Специальное образование. -2021. -№ 6. -С. 101-110.

ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ КОГНИТИВТІ DAҒДЫЛАРЫН ДАМУДА «MERGE CUBE» ЖӘНЕ «MOMENT AR» ҚОСЫМШАЛАРЫН ҚОЛДАНУ: ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕР

Маусанбекова Арай Мұхтарқызы

Педагог-психолог, «Сөйлеу және тірек-қозғалыс аппаратының функциялары бұзылған балаларға арналған мектепке дейінгі арнайы ұйымы» КММ
Алматы, Қазақстан
araika.saturn@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың когнитивті дағдыларын дамытуда «Merge Cube» және «Moment AR» қосымшаларын қолдану тәжірибесі сипатталады. Тәжірибеге 12 бала қатысты, оның ішінде 7 балада оң динамика байқалды. Интерактивті ойындар зейінді, тілдік және моторлы қабілеттерді дамытуға ықпал етті.

Кілт сөздер. Ерте жастағы балалар, когнитивті даму, AR технологиясы, Merge Cube, Moment AR, тіл дамыту, ойын әдістері.

Цифрландыру жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дамуын қамтамасыз ету — заманауи білім берудің басты міндеттерінің бірі. Инновациялық технологияларды, соның ішінде қосымша шындық (augmented reality — AR) құралдарын пайдалану, балалардың қызығушылығы мен белсенділігін арттырып, тиімді оқытуды жүзеге асыруға мүмкіндік береді [1, 26-6.]. Бұл мақалада «Merge Cube» және «Moment AR» қосымшаларын сөйлеу және тірек-қимыл аппараты бұзылған балалармен жұмыс барысында қолдану тәжірибесі қарастырылады.

Зерттеу жағдайы мен қатысушылар. Тәжірибе Алматы қаласындағы №143 арнайы балабақшада өткізілді. Қатысушылар — сөйлеу және тірек-қимыл аппараты бұзылған 4-6 жас аралығындағы 12 бала. Тәжірибе мақсаты — AR технологияларын қолданып, балалардың когнитивті және тілдік дағдыларын дамыту. Сабақтар аптасына 3 рет, әрқайсысы 25–30 минут көлемінде өткізілді. Жұмыс 1 ай бойы жүргізілді.

Қолданылған әдістеме мен құралдар. Merge Cube — арнайы кодталған куб. Смартфон немесе планшет камерасы арқылы виртуалды үшөлшемді бейнелермен өзара әрекет жасауға мүмкіндік береді. Бұл құрал визуалды қабылдау, қиял, ойлау мен таным процестерін жандандырады. Moment AR — AR негізінде жасалған білім беру қосымшасы. Ол бала экраннан көрген ақпаратпен тікелей байланыс орнатып, тапсырма орындауға ынталандырады. Интерактивті түрде ұсынылған ақпарат баланың зейіні мен есте сақтауын арттырады [2, 38-6.].

Қолданылған ойын түрлері:

1. «Түстерді сәйкестендіру» — Merge Cube арқылы түсті нысандарды тауып, сәйкестендіру. Көру арқылы тану мен есте сақтауға ықпал етті.
2. «Сандық пазл» — фигуралар мен сандарды қосып, бүтін бейне құрастыру. Балалардың логикалық ойлауына әсер етті.
3. «Жануарлар әлемі» — жануарларды танып, олардың дыбысын салып, атауын айту. Бұл ойын тілдік дамуға көмектесті.

4. «Қимылмен үйрену» — экрандағы нысандарға қозғалыс арқылы жауап беру. Балалардың моторикасын жетілдірді.

5. «Сандық лабиринт» — лабиринттен шығу арқылы бағыт пен кеңістік ұғымдарын дамытуға арналған тапсырма. *Тәжірибе нәтижелері:* 12 баланың ішінен 7 балада (58%) айқын оң өзгерістер байқалды. Нақты нәтижелер:

- Зейін мен есте сақтау – 58% балада жақсарды;
- Сөйлеу және сөздік қоры – 50% балада кеңейді;
- Ұсақ моторика – 42% балада дами түсті;
- Эмоционалды жауап беру және қарым-қатынас – 67% балада жоғарылады. Мысалдар:
- 5 жастағы М. баланың сабаққа зейіні бастапқыда 10 минутқа ғана жетсе, бір айдан соң 20 минутқа дейін тұрақтады.

• 6 жастағы А. «Жануарлар әлемі» ойынында 7 жаңа жануар атауын меңгеріп, өзі айтып бере алды.

• 4 жастағы Н. бұрынғыдай бір орында отыра алмайтын болса, тәжірибенің соңына қарай тапсырманы соңына дейін орындап шықты.

Қорытынды. AR технологияларын мектепке дейінгі арнайы мекемелерде қолдану балалардың танымдық, тілдік және моторлық дамуын жеделдететін тиімді құрал ретінде көрініс берді. Интерактивті формат балалардың қызығушылығын арттырып, оқу процесіне белсенді қатысуына жағдай жасайды.

Ұсыныстар:

1. Merge Cube және Moment AR секілді технологияларды кеңінен балабақша бағдарламасына енгізу.

2. Әр балаға бейімделген жеке ойын-жаттығу сценарийлерін дайындау.

3. Педагогтардың цифрлық педагогика бойынша біліктілігін арттыру.

4. Ата-аналармен бірлескен жұмыс арқылы үйде де қолдануға бейімдеу.

5. Зерттеуді ұзақ мерзімді кезеңге жалғастырып, нәтижелерді терең талдау.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Почтарькова, Т. П. Использование цифровых технологий и инструментов в дошкольном образовании: возможности и проблемы / Т. П. Почтарькова, В. В. Пашенко, И. А. Савенкова // Вопросы педагогики. – 2023. – № 4-1. – С. 58-62. – EDN UTBOFM.

2. Яковлева, Г. В. Использование цифровых технологий в образовании детей дошкольного возраста с ограниченными возможностями здоровья / Г. В. Яковлева // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2021. – № 3. – С. 62-68. – DOI 10.47639/2074-4986_2021_3_62. – EDN SAKADD.

3. Батенова Ю. В. Психолого-педагогические основы моделирования информационного пространства дошкольника: монография. Челябинск. Изд-во ЮУрГГПУ, 2017, 270 с

НЕЙРОГИМНАСТИКА В ЛОГОПЕДИИ: УПРАЖНЕНИЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧИ

Прохорова Наталья Сергеевна

логопед ГККП «Детский сад №4 «Арман»,

Степногорск, Казахстан

armandetskiisad@yandex.kz

Аннотация. В последние годы значительно увеличилось количество детей логопатов. Поэтому перед педагогами остро встают вопросы раннего распознавания, квалифицированной диагностики и выбора адекватных методов коррекционного воздействия в работе с детьми, имеющими нарушения речи. Актуальность заключается в том, что становится вопрос о внедрении в практику логопедической работы с детьми –логопатами инновационных образовательных технологий.

Ключевые слова: дошкольный возраст, социально-коммуникативные навыки, нейрогимнастика, развитие, игра.

В системе дошкольного образования наблюдаются значительные преобразования, вызванные изменением научной, материальной, методической базы обучения и воспитания детей дошкольного возраста. Одним из важных условий обновления является использование инновационных технологий. Это позволяет, с одной стороны повысить эффективность коррекционно-образовательного процесса, с другой - в большей степени применить индивидуальный подход в процессе обучения.

Результативность работы с каждым отдельным ребенком всегда разная. С одним ребенком процесс коррекции идет достаточно легко, эффективно, а у другого ребенка происходит «застывание» на различных этапах логопедической работы. Эффективной работа логопеда будет тогда, когда будет выстроена дифференцированно, с учётом логики развития мозговых структур. Успех коррекционной логопедической работы с детьми с речевой патологией также во многом зависит от комплексного подхода к коррекции речевых нарушений.

В последнее время особое внимание в логопедической практике уделяется такому направлению, как нейропсихология. Нейропсихологические методы обследования успешно применяются как для диагностики, так и для коррекции высших психических функций у детей дошкольного возраста с ограниченными возможностями здоровья, включая детей с тяжелыми нарушениями речи (общим недоразвитием речи).

Теоретическая основа метода нейропсихологического изучения была разработана А. Р. Лурия и его сотрудниками (Л. С. Цветковой, Е. Н. Винарской, Е. Д. Хомской, Т. В. Ахутиной) [1], [6]. Теоретический анализ исследований различных ученых (У. В. Ульяновская, В. И. Лубовский, И. А. Коробейникова и др.) позволяет отметить специфические особенности психического развития детей дошкольного возраста с ОНР.

Нейрогимнастика — это название двигательной нейропсихологической коррекции (или сенсомоторной коррекции). [9] Это немедикаментозный вид помощи детям, имеющим различные неврологические заболевания и синдромы, такие как: ЗПР, СДВГ, РАС, алалия, дизартрия и другие.

Кинезиология — наука о развитии головного мозга через движение. По исследованиям физиологов правое полушарие головного мозга — гуманитарное, образное, творческое — отвечает за тело, координацию движений, пространственное зрительное и кинестетическое восприятие. Левое полушарие головного мозга — математическое, знаковое, речевое, логическое, аналитическое — отвечает за восприятие слуховой информации, постановку целей и построений программ.

Метод образовательной кинезиологии (гимнастика мозга, нейрогимнастики) применяется не только для коррекции развития детей с ОВЗ, но и для развития высших психических функций у нормально развивающихся детей, вплоть до одаренности. [11]. С помощью специально подобранных упражнений организм координирует работу правого и левого полушарий и развивает взаимодействие тела и интеллекта.

Каждое из упражнений нейрогимнастики способствует возбуждению определенного участка мозга и включает механизм объединения мысли и движения, также способствуют развитию координации движений и психофизических функций. Под влиянием кинезиологических тренировок в организме происходят положительные структурные изменения. Сила, равновесие, подвижность, пластичность нервных процессов осуществляется на более высоком уровне. Совершенствуется регулирующая и координирующая роль нервной системы. Гимнастика мозга позволяет выявить скрытые способности человека и расширить границы возможности деятельности его мозга. Нейрогимнастика — это универсальная система упражнений, она эффективна и для детей, и для взрослых в любом возрасте.

Нейрогимнастика и кинезиологические игры и упражнения синхронизируют работу полушарий, способствуют улучшению запоминания, улучшению восприятия речи собеседника (родителей, педагога и других детей), вызывают стойкий интерес у ребенка, активно концентрируют его внимание, позволяют быстро переключиться с одной деятельности на другую, что способствует быстрому включению ребенка в занятие. Кинезиологические игры и задания оказывают благотворное влияние на развитие психических процессов: памяти, внимания, мышления, процессов восприятия, пространственных представлений и процессов

саморегуляции. Во время регулярных занятий происходит стабилизация эмоционального фона, раскрытие внутреннего потенциала ребёнка, повышение уровня самооценки. [4].

Гимнастика мозга (нейрогимнастика) разработана американскими психологами Полом и Гейлом Деннисон на базе образовательной кинезиологии. Кинезиология – это прикладная наука, которая помогает развивать умственные способности через выполнение определенного комплекса заданий. [6]. Данное направление было развито в 60-е годы прошлого столетия, поэтому его можно считать относительно молодым. Такая «гимнастика для мозга» состоит из определенного комплекса упражнений, которые достаточно просты в выполнении. По этой причине нейрогимнастику практикуют для детей дошкольного возраста, которая помогает сбалансировать развитие обоих полушарий головного мозга. Плюс этих упражнений в том, что их можно выполнять практически в любом месте. Как работает наш мозг. Перед тем как перейти к описанию комплекса упражнений, рассмотрим, как работает человеческий мозг. Его составляют 2 полушария, каждое из которых отвечает за определенные виды деятельности:

Правое. Оно отвечает за действие левой половины тела, т.е. когда мы шевелим левой рукой, то активизируется правое полушарие, и наоборот. Правое полушарие регулирует координацию движений, восприятие пространства и креативное развитие.

Левое. Это полушарие отвечает за абстрактно-логическое мышление, за развитие логики, математических способностей и речи. Соответственно, когда мы фантазируем, рисуем и занимаемся любой другой творческой деятельностью, то активизируется именно правое полушарие, а когда мы считаем, анализируем и что-либо говорим, то активно левое полушарие.

Происходит постоянное распределение активности между полушариями. При этом наибольшая эффективность работы мозга достигается только в том случае, когда активны оба полушария. Но при возникновении проблем с мозолистым телом (отвечает за координацию деятельности полушарий) происходит нарушение взаимосвязи между левым и правым полушарием, в результате чего одно из них берет на себя основную нагрузку. Второе полушарие оказывается заблокированным, и оно перестает развиваться, что ведет, в частности, к нарушению пространственной ориентации.

В связи с этим основными задачами для настройки мозга к работе будут восстановление связи и баланса активности между полушариями, а также восстановление связи между передней и задней частью мозга. Поэтому в своей работе я использую эти упражнения и заметила что нейрогимнастика дает следующие результаты:

- внедрение способов подачи материала, повышающих мотивацию детей к исправлению речи;
- получение необходимой энергии для обучения;
- работоспособности;
- снижение утомляемости детей;
- активизация мыслительной деятельности и развитие памяти;
- развитие общей и мелкой моторики;
- благоприятное влияние на процессы чтения и письма;
- формирование внутренней уверенности в своих силах, особенно при публичных выступлениях (это очень важный момент, потому что ребенку в школе часто придется выступать перед классом с различными докладами).

Проведение упражнений благоприятно сказывается на эмоциональной сфере ребенка: он становится более общительным, не так подвержен стрессу, он учится проявлять свои творческие способности в игре, а затем и в процессе обучения в школе. Развивается и физическая активность ребенка. Регулярные упражнения позволяют четко выполнять симметричные и ассиметричные движения, сохранять равновесие, улучшать подвижность конечностей и плечевого пояса. Дети дошкольного возраста учатся сидеть ровно, при этом не испытывая дискомфортных ощущений.

Таким образом, можно сделать вывод, что использование новых форм работы помогает организовать занятие интереснее и разнообразнее, превратить скучную работу в живую и творческую, поддержать заинтересованность детей на протяжении всего обучения, а так же обеспечить быстроту запоминания, понимания, и усвоения программного материала в полном объеме. Чем разнообразнее будут приёмы логопедического воздействия на детей с речевой патологией, тем более успешным будет формирование речи.

Список использованных источников

1. «Типовая специальная программа воспитания и обучения детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи» Алматы 2010
2. Логопедия: Учебник для студ. дефектол. фак. пед. высш. учеб. заведений / Под ред. Л.С. Волковой. - 5-е изд., перераб. и доп. - М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. - 704 с.:
3. Филичева Т. Б. и др. Основы логопедии: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Педагогика и психология (дошк.)» / Т. Б. Филичева, Н. А. Чевелева, Г. В. Чиркина. — М.: Просвещение, 1989. — 223 с.: ил
4. Визель Т.Г. Основы нейропсихологии: учебник для студентов вузов / Т. Г. Визель. — М.: АСТАстрель Транзиткнига, 2017. — 264 с.
5. Голдберг Э. Управляющий мозг. Москва, 2003.
6. Деннисон П., Деннисон Г. Образовательная кинестетика для детей. Москва, 1998.
7. Захарова Р.А., Чупаха И.В. Методика «Гимнастика мозга». В сб.: Здоровьесберегающие технологии в образовательном процессе. М., Ставрополь, «ИЛЕКСА», «СЕРВИС ШКОЛА», 2001.
8. Колганова В.С., Пивоварова Е.В. Нейропсихологические занятия с детьми. - М.: Айрис-пресс, 2015.
9. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. М., 1973.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТА НЕЙРОГИМНАСТИКАНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Халикова Ботагоз Түлегеновна

Аға оқытушы, магистр БҚИТУ, Орал, Қазақстан

Kara_kiz_84@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі жастағы сөйлеу бұзылыстары бар балалармен жүргізілетін логопедиялық жұмыста нейропсихологиялық тәсілдердің, соның ішінде нейрогимнастика мен кинезиологиялық жаттығулардың маңыздылығы қарастырылады. Автор нейропсихологиялық түзету әдістерінің тиімділігі мен оның жоғары психикалық функцияларға әсерін сипаттайды. Зерттеуде нейрогимнастиканың балалардың назарын, есте сақтауын, қабылдауын, қозғалыс үйлесімділігін дамытуға тигізетін ықпалы талданады. Сонымен қатар, бұл әдістердің кешенді түзету жұмыстарының бір бөлігі ретінде маңызы көрсетіледі.

Кілт сөздер. Нейрогимнастика, кинезиология, сөйлеу бұзылыстары, логопедия, мектепке дейінгі жас, нейропсихология, жоғары психикалық функциялар, түзету жұмысы.

Соңғы жылдары логопедиялық көмекке мұқтаж балалар санының айтарлықтай артуы байқалып отыр. Бұл жағдай педагог мамандардың алдына мектепке дейінгі кезеңде сөйлеу бұзылыстарын ерте анықтау, кәсіби деңгейде диагностикалау және түзету-дамыту жұмысына тиімді әдіс-тәсілдерді іріктеу мәселелерін өзекті етіп қояды.

Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде оқыту мен тәрбиелеудің ғылыми-әдістемелік және материалдық базаларының жаңаруы аясында бірқатар мазмұндық және құрылымдық өзгерістер орын алуда. Аталған өзгерістердің маңызды аспектілерінің бірі – инновациялық технологияларды оқу-тәрбие және түзету-дамыту үдерісіне енгізу болып табылады. Бұл, бір жағынан, педагогикалық ықпалдың тиімділігін арттырса, екінші жағынан, балалармен жеке-дара жұмыс жүргізу мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Баламен жүргізілетін логопедиялық түзету жұмысының нәтижелілігі бірдей болмайды. Кейбір балаларда оң динамика тез байқалса, басқаларында логопедиялық үдерістің түрлі кезеңдерінде ілгерілеудің баяу жүруі немесе «кідіріс» жағдайлары кездесуі мүмкін. Мұндай жағдайда логопед-мамандардың кәсіби қызметі баланың орталық жүйке жүйесінің даму ерекшеліктерін ескере отырып, сараланған және кешенді негізде құрылуы тиіс.

Қазіргі таңда логопедия саласында нейропсихологиялық тәсілдерге ерекше назар аударылып келеді. Нейропсихологиялық диагностикалық және түзету әдістері мектепке дейінгі жастағы ерекше білім беруді қажет ететін балалармен, соның ішінде жалпы сөйлеу дамымауы бар

балалармен жұмыс істеуде тиімді қолданылып отыр. Бұл әдістер балалардың жоғары психикалық функцияларын зерттеуге және қалпына келтіруге бағытталған [1, 8-б].

Нейропсихологиялық тәсілдердің теориялық негізін академик А.Р. Лурия және оның әріптестері Л.С. Цветкова, Е.Н. Винарская, Е.Д. Хомская, Т.В. Ахутина қалап, бұл бағытты отандық және шетелдік зерттеушілер — У.В. Ульяновская, В.И. Лубовский, И.А. Коробейников және басқалар — теориялық әрі практикалық тұрғыда дамытты. Бұл еңбектерді талдау нәтижесінде психикалық дамуы тежелген (ПДТ) мектепке дейінгі жастағы балалардың психикалық үдерістерінің өзіндік ерекшеліктері айқындалып отыр [2].

Нейрогимнастика – бұл сенсомоторлық немесе нейропсихологиялық қозғалыс арқылы түзету әдістерімен тығыз байланысты нейропсихологиялық интервенция тәсілі. Ол әртүрлі неврологиялық бұзылыстары бар балаларға (психикалық дамудың тежелуі, зейін тапшылығы мен гиперактивтілік синдромы, аутизм спектрі бұзылыстары, сенсорлық алалия, дизартрия және т.б.) дәрі-дәрмексіз көмек көрсету мақсатында қолданылады [3].

Нейрогимнастиканың ғылыми негіздері кинезиологиямен тығыз байланысты. Кинезиология – бұл қозғалыс арқылы орталық жүйке жүйесі мен ми қызметін жетілдіруді мақсат ететін ғылым саласы. Физиологиялық зерттеулерге сәйкес, мидың оң жақ жартышары бейнелі-кеңістіктік ойлау, шығармашылық, кинестетикалық қабылдау және қозғалысты үйлестіру функцияларына жауап береді. Ал сол жақ жартышар – логикалық, математикалық, таңбалық және тілдік ақпаратты өңдеуге, мақсат қою мен жоспарлауға қатысады.

Білім беру кинезиологиясы (мидың гимнастикасы немесе нейрогимнастика) ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың танымдық ауытқуларын түзету үшін ғана емес, сонымен қатар қалыпты дамып келе жатқан балалардың жоғары психикалық функцияларын жетілдіру, тіпті дарындылық деңгейіне дейін дамыту үшін де қолданылады. Арнайы іріктелген кинезиологиялық жаттығулар мидың оң және сол жарты шарларының өзара әрекеттестігін үйлестіріп, танымдық және сенсомоторлық функциялардың дамуын қамтамасыз етеді [4].

Нейрогимнастика жаттығулары мидың түрлі бөлімдерін белсендіре отырып, ойлау мен қимыл-қозғалыс процестерінің бірігу механизмін іске қосады, психофизикалық функциялардың қалыптасуына және қозғалысты үйлестіруге ықпал етеді. Жүйелі түрде орындалатын кинезиологиялық жаттығулар жүйке жүйесінің құрылымдық және функционалдық сипаттарына оң әсерін тигізеді: бұлшық ет күші, тепе-теңдік, икемділік артады, жүйке процестерінің қозғалғыштығы жоғарылайды. Сонымен қатар, жүйке жүйесінің реттеуші және үйлестіруші рөлі нығаяды.

Мидың гимнастикасы адамның жасырын психикалық және когнитивтік ресурстарын ашуға, сонымен қатар ми қызметінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Бұл – жас ерекшелігіне қарамастан балалар мен ересектер үшін тиімді, әмбебап жаттығулар жүйесі.

Нейрогимнастика мен кинезиологиялық ойындар мидың екі жарты шарының синхронды жұмысын қамтамасыз ете отырып, есте сақтау, сөйлеу қабылдауы (ата-аналар мен педагогтардың, қатарластардың сөзі), зейінді шоғырландыру мен тұрақтылығын жетілдіреді. Сонымен қатар, олар баланың оқу процесіне жылдам бейімделуін қамтамасыз етіп, танымдық қызығушылығын арттырады, назарды бір әрекеттен екіншісіне икемді ауыстыруға мүмкіндік береді.

Бұл жаттығулар жүйелі түрде орындалған жағдайда, балалардың психикалық процестерінің (есте сақтау, зейін, ойлау, қабылдау, кеңістіктік елестету, өзін-өзі реттеу) сапалы дамуына әсер етіп, эмоционалдық тұрақтылыққа, ішкі әлеуеттің ашылуына және өзін-өзі бағалаудың артуына ықпал етеді.

Нейрогимнастика қазіргі таңда сөйлеу тілі бұзылыстары бар мектеп жасына дейінгі балалармен жүргізілетін логопедиялық жұмыста тиімді қосымша әдіс ретінде кеңінен қолданылуда. Бұл тәсіл баланың сөйлеу және психикалық дамуын үйлесімді түрде қамтамасыз етуге ықпал етіп, түзету-педагогикалық процестің нәтижелілігін арттырады. Практикалық тәжірибе көрсетіп отырғандай, нейрожаттығуларды жүйелі түрде қолдану сөйлеу дағдыларының қарқынды дамуына, эмоциялық тұрақтылықтың қалыптасуына және оқу мотивациясының артуына әкеледі. Осыған байланысты нейрогимнастиканы логопедиялық

түзету жұмысының құрылымына енгізу – қазіргі білім беру кеңістігінің маңызды қажеттіліктерінің бірі болып табылады [5].

Нейрогимнастика жаттығуларын күнделікті оқу-тәрбие үдерісіне жүйелі түрде енгізу балалардың когнитивтік қабілеттерін қолдауға, оң және сол ми жарты шарларының үйлесімді өзара әрекеттесуін қамтамасыз етуге, ақпаратты өңдеу жылдамдығын арттыруға, сондай-ақ зейін мен есте сақтау процестерін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Арнайы іріктелген нейропсихологиялық жаттығулар ми қыртысының нақты функционалдық аймақтарын белсендіре отырып, ойлау мен қозғалыс актілері арасындағы өзара байланысты күшейтеді. Мұндай жаттығулар келесі нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған:

- қабылданған сөздік ақпаратты түсіну үдерісін жеңілдету;
- сөйлеу белсенділігін ынталандыру;
- психоэмоционалдық тұрақтылықты қалыптастыру;
- зейіннің тұрақтылығы мен назар аудару қабілетін арттыру;
- есту арқылы қабылдау функцияларын жетілдіру;
- жалпы және ұсақ моториканы, кеңістіктік бағдарлану мен сенсорлық үйлесімділікті дамыту.

Осылайша, нейрогимнастика сөйлеу тілі бұзылыстары бар балаларды кешенді түзету жұмысына енгізілетін инновациялық әдіс ретінде танылып, логопедиялық тәжірибенің тиімділігін арттыруға бағытталған заманауи құрал болып табылады [6]. Мысалы мына жаттығуларды атап өтуге болады:

1. Қолдың әртүрлі қозғалыстарын үйлестіруге арналған ойындар мен жаттығулар:

- «Айна» – бір қолмен қимыл жасап, екінші қолмен сол қимылды симметриялы түрде қайталау.

- «Сақина» – әр саусақты бас бармақпен кезекпен түйістіру (екі қолмен бірдей немесе кезекпен).

- «Крест-қимылдар» – оң қолмен сол тізеге, сол қолмен оң тізеге тигізу арқылы қиылысқан қозғалыс жасау.

2. Нейроойындар, нейрожаттығу құрылғылары, нейрожолақтар, миды белсендіруге арналған тапсырмалар:

- «Түстер мен пішіндерді сәйкестендір» – күрделі визуалды стимулдарды салыстыру.

- Нейрожолақпен жүру – аяқ астына қойылған әртүрлі пішіндегі жолақтармен қозғалу.

- «Сандарды тап» – ретсіз берілген сандар арасынан қажетті реттілікті табу.

3. Нейро-кинезиологиялық қимыл белсенділігі жаттығулары:

- «Кішкентай аңдар» – жануарлардың қозғалысын қайталау (қоян секіруі, қонжықтың жүрісі).

- «Құстар ұшады» – қолдарды қанат тәрізді сермеу, тепе-теңдік сақтау.

- «Жауынмен билеу» – ырғақты қозғалыстар мен секіру арқылы нейро-белсенділік арттыру.

4. Тыныс алу жаттығулары:

- «Кемені үрле» – стол үстіндегі қағаз қайықты үрлеу.

- «Шырақты сөндір» – ауыз арқылы терең тыныс алып, ақырын дем шығару.

- «Шар үрлеу» – қиялдағы немесе шынайы шарды үрлеу жаттығулары.

5. Өзіне-өзі массаж жасау:

- «Құмырсқалар жүгіріп жүр» – саусақтармен қол, иық бойымен жеңіл қимылдар жасау.

- «Жаңбыр жауды» – саусақтардың ұшымен бастың төбесіне, маңдайына түрту.

- «Күн жылытты» – алақанмен денені жылыту арқылы ысқылау.

6. Көз қозғалысын және көз-басқару үйлесімін дамытуға арналған жаттығулар:

- «Саусақты бақыла» – саусақты көзбен қадағалау, әр бағытта жүргізу.

- «Көзбен сурет салу» – көзбен елестетіп ауада шеңбер, үшбұрыш салу.

- «Көз және қол» – бір уақытта көзбен нысанды бақылау және қолмен дәл қимыл жасау.

7. Босаңсу жаттығулары (релаксация):

- «Бұлт үстінде» – жайлы дыбыспен көзді жұмып, елестету.

- «Терең тыныс алу» – дем алу мен дем шығаруды санап, денені бос ұстау.

- «Балғын гүл» – гүл иісін иіскегендей тыныс алу және босаңсу.

8. Кинезиологиялық ертегілер:

- «Түлкі мен қоян» – қимыл мен сюжетті біріктіре отырып қимылдау.
- «Айлакер жолбарыс» – қозғалыс арқылы ертегідегі кейіпкерді бейнелеу.
- «Жел мен ағаш» – желде тербеліп тұрған ағаш рөлінде дене қозғалысы [7].

Қорытындылай келе, жүйелі түрде нейрогимнастикалық жаттығуларды күнделікті қолдану – мектеп жасына дейінгі балалардың когнитивтік дамуын қолдаудың тиімді және ғылыми тұрғыдан негізделген әдісі болып табылады. Бұл әдістеме оқу үдерісінің белсенділігін арттырумен қатар, баланың тұлғалық, психоэмоционалдық және физиологиялық дамуында маңызды рөл атқарады.

Мектепке дейінгі жастағы балалармен нейропсихологиялық жаттығулар мен ойындарды мақсатты түрде ұйымдастыру олардың зияткерлік қабілеттерін дамытуға жағымды ықпал етеді. Атап айтқанда, мұндай жаттығулар баланың психофизиологиялық жағдайын жақсартып, шаршау деңгейін төмендетеді, ерікті мінез-құлықты реттеу және өзін-өзі бақылау дағдыларын жетілдіреді. Бұл өз кезегінде сөйлеу қызметінің, оның ішінде сөздік қордың молаюы, байланыстырып сөйлеу және сөйлеу белсенділігінің дамуына әсер етеді.

Нейропсихологиялық әдістер – мидың оң және сол жарты шарларының өзара әрекеттестігін үйлестіру арқылы когнитивтік және сенсомоторлық функцияларды белсендіруді мақсат етеді. Бұл бағыттағы жаттығуларды жүйелі әрі мотивациялық түрде ұйымдастыру – баланың зейін, ойлау, есте сақтау, кеңістіктік бағдарлану сияқты негізгі психикалық үдерістерінің қалыптасуына ықпал етеді.

Сонымен, нейрогимнастикалық жаттығулар мен ойын түріндегі белсенділік түрлерін педагогикалық үдеріске енгізу баланың жан-жақты дамуына, оқуға дайындық деңгейін арттыруға және әлеуметтік ортаға тиімді бейімделуіне ғылыми негізделген іргетасын қалайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. – Москва: МГУ, 1973.
2. Ульянова У.В. Развитие высших психических функций у детей. – М.: Просвещение, 2007.
3. Лубовский В.И. Психология умственно отсталого школьника. – М.: Просвещение, 1989.
4. Ханова С.М. Кинезиологические упражнения в системе коррекционной работы. – Казань: КазГПУ, 2018.
5. [Джаксыбаева А.Х. Задержка нейропсихического развития у детей: этиология, классификация, клиника // Наука и здравоохранение.- №1.-2008.-С. 44-47.](#)
6. Денисова О.А. Нейропсихологическая коррекция в логопедической практике. – СПб.: Речь, 2012.
7. Винарская Е.Н. Основы нейропсихологической коррекции. – М.: Академия, 2005.

**4-СЕКЦИЯ. МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
СӨЙЛЕУІН ДАМУЫДЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ МЕН ИНТЕГРАЦИЯСЫ – БІЛІМ БЕРУ
САПАСЫН АРТТЫРУ РЕСУРСЫ РЕТІНДЕ.**

**СЕКЦИЯ - 4. ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ И ИНТЕГРАЦИИ В РЕЧЕВОМ РАЗВИТИИ
ДОШКОЛЬНИКОВ И МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ КАК РЕСУРС ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА
ОБРАЗОВАНИЯ**

**РЕЧЕВОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ КАК СВЯЗУЮЩЕЕ ЗВЕНО МЕЖДУ ДОШКОЛЬНЫМ И
НАЧАЛЬНЫМ ОБРАЗОВАНИЕМ**

Абилова А. Б.

кандидат социологических наук, старший преподаватель
кафедры «Общественного гуманитарного направления» Филиала АО
«Национального центра повышения квалификации «Өрлеу», «Институт
профессионального развития» по Жамбылской области
E-mail: abilovaab@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы преемственности и интеграции в речевом развитии детей дошкольного и младшего школьного возраста. Обосновывается значимость речевого развития как одного из ключевых факторов качества образования, подчеркивается необходимость тесного взаимодействия дошкольного и начального общего образования в условиях цифрового общества. Представлены практические кейсы по реализации преемственности и интеграции в образовательной практике. Освещены положения нормативных документов Республики Казахстан и слова Президента РК Токаева К.К. о важности раннего речевого развития.

Ключевые слова: преемственность, интеграция, речевое развитие, дошкольник, младший школьник, цифровое общество, качество образования.

Современная система образования акцентирует внимание на необходимости комплексного подхода к речевому развитию детей. Речь - это не только средство коммуникации, но и инструмент мышления, социальной адаптации и учебной деятельности. Проблема преемственности между дошкольным и начальным образованием приобретает особую актуальность в условиях цифровизации, когда требования к уровню сформированности речевых умений и навыков возрастают.

Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Кемелевич Токаев в своем Послании народу Казахстана от 1 сентября 2022 года подчеркнул: «Качественное дошкольное образование - это фундамент интеллектуального, личностного и эмоционального развития ребенка. Особое внимание следует уделять формированию навыков речи и коммуникации уже на ранних этапах развития». Эти слова акцентируют внимание на важности раннего речевого развития и служат ориентиром для системной работы педагогов.

В целях повышения профессиональной компетентности педагогов, внедрения инновационных подходов в образовательный процесс, Филиалом Акционерного общества Национального центра повышения квалификации «Өрлеу» Института профессионального развития по Жамбылской области регулярно проводятся курсы повышения квалификации, семинары, тренинги, мастер-классы и конференции. Эти мероприятия направлены на методическую поддержку педагогов и распространение эффективных практик речевого развития детей.

1. Теоретические основы преемственности и интеграции

Преемственность в образовании представляет собой систематическую и целенаправленную передачу педагогических принципов, методов и содержания из одного уровня образования в

другой. В свою очередь, интеграция - это объединение различных компонентов образовательного процесса с целью достижения комплексного развития личности ребенка.

В речевом развитии детей преемственность проявляется в обеспечении непрерывности формирования языковой компетенции, начиная с раннего возраста. Интеграция позволяет связать развитие речи с другими видами деятельности: игрой, чтением, творчеством, цифровыми технологиями.

Нормативной основой организации речевого развития в дошкольных организациях Республики Казахстан выступают Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения (утвержден приказом Министра образования и науки РК от 17 июня 2022 года № 264), а также Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения. В данных документах подчеркивается важность развития устной речи, обогащения словарного запаса, формирования навыков общения.

2. Практические аспекты реализации преемственности и интеграции

Практическая реализация преемственности требует согласования образовательных программ дошкольного и начального образования, взаимопосещения занятий педагогами, проведения совместных методических мероприятий. Важную роль играет внедрение современных цифровых средств обучения, способствующих развитию связной речи, расширению словарного запаса и формированию навыков публичного выступления.

Примерами успешной интеграции могут служить тематические недели, проектная деятельность, межвозрастные мастер-классы, где дети совместно с педагогами создают мультимедийные продукты (презентации, видеоролики, подкасты).

Кейс 1. Проект «Сказка своими словами».

В одной из дошкольных групп был реализован проект по пересказу народных сказок с последующим созданием цифровых мультфильмов. Дети составляли текст, подбирали персонажей, записывали аудиосопровождение. После перехода в начальную школу ученики продолжили проект: писали авторские сказки и монтировали их в презентации. Такой подход обеспечил устойчивую мотивацию к речевой деятельности и повысил уровень грамотности.

Кейс 2. Совместные занятия «Читаем вместе».

Организация еженедельных занятий, в которых участвуют подготовительная группа ДО и 1–2 классы начальной школы. Дети читают вслух, обсуждают услышанное, отвечают на вопросы. Педагоги используют единые методические приемы, фиксируют прогресс детей, что способствует непрерывности речевого развития.

Кейс 3. Виртуальные экскурсии с речевыми заданиями

Использование цифровых платформ (например, Padlet, Google Slides) для организации виртуальных экскурсий по музеям, природным объектам с последующим выполнением заданий: описание увиденного, составление рассказа, ведение устного дневника. Этот опыт успешно применялся как в ДО, так и в начальной школе, обеспечивая преемственность форм и методов работы.

3. Роль педагогов в обеспечении преемственности

Для эффективной реализации преемственности в речевом развитии детей педагоги должны обладать глубоким пониманием возрастных и психолого-педагогических особенностей воспитанников, владеть современными методиками формирования речевых навыков, использовать цифровые ресурсы и создавать развивающую образовательную среду, способствующую активной речевой деятельности.

Курсы повышения квалификации, проводимые Филиалом Акционерного общества Национального центра повышения квалификации «Өрлеу» Института профессионального развития по Жамбылской области, позволяют педагогам не только освоить теоретические основы, но и овладеть практическими инструментами для реализации речевых задач в образовательной практике.

Важным условием педагогической преемственности является и тесное взаимодействие с семьей. Системная работа с родителями направлена на поддержку речевой активности ребёнка в домашних условиях. Для этого организуются консультации, тренинги и мастер-классы, где

демонстрируются эффективные приёмы речевой стимуляции, доступные для применения в повседневной жизни.

Таким образом, преемственность и интеграция в речевом развитии дошкольников и младших школьников являются необходимыми условиями повышения качества образования. Эффективная реализация данных принципов требует профессионального взаимодействия педагогов, согласования образовательных программ и использования современных технологий, отвечающих требованиям цифрового общества. Приведенные кейсы демонстрируют практическую значимость и эффективность интегративных подходов к речевому развитию. Учет нормативных документов Республики Казахстан и ориентация на стратегические установки Президента РК Токаева К.К. позволяют выстраивать системную и результативную образовательную практику.

Список использованной литературы:

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. — М.: Лабиринт, 2020.
2. Эльконин Д. Б. Психология обучения младшего школьника. — М.: Академия, 2021.
3. Смирнова Е. О. Речевое развитие детей: теория и практика. — М.: Просвещение, 2022.
4. Махмутов М. И. Проблемное обучение. — М.: Педагогика, 2019.
5. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348. — URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>
6. Послание Президента Республики Казахстан К.К. Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2022 г. — URL: <https://www.akorda.kz>

БАЛАНЫ ОТАБАСЫМЕН ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТА МЕКТЕПKE ДАЙЫНДАУ

Албытова Назымгүл Пышақбайқызы

п.ғ.к., доцент Л.Н.Гумилев ат. ЕҰУ, Астана, Қазақстан

nalbytova@mail.ru

Нұғман Ақмоншақ Нұртазақызы

докторант, Л.Н.Гумилев ат. ЕҰУ, Астана, Қазақстан

akmonshak1991@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада қазіргі әлеуметтік-мәдени өзгерістер жағдайындағы мектепке дейінгі жастағы балаларды мектепке дайындауда зейінді қалыптастыру өзекті мәселе ретінде қарастырылады. Баланың зейінін қалыптастыруда отбасы, ақпараттық технологиялар және әлеуметтік бейімделудің жеткіліксіздігінің әсері ерекше назарға алынады. Анықталған қиындықтарды жеңудің жолдары ретінде отбасы мен балабақша арасындағы өзара әрекеттестікті нығайту ұсынылады.

Кілт сөздер: балабақша, даярлық тобы, зейінді қалыптастыру, отбасы, заманауи балалар, педагогикалық мәселелер, ақпараттық технологиялар.

Қазіргі қоғам әлеуметтік-экономикалық және ақпараттық салалардағы жылдам өзгерістерімен сипатталады, бұл өз кезегінде өсіп келе жатқан ұрпақты тәрбиелеу үдерісіне тікелей әсер етеді. Бұл өзгерістер әсіресе мектепке дейінгі кезеңде айқын сезіледі, өйткені дәл осы уақытта баланың тұлғасының негізі қаланады. Балабақшадағы даярлық тобы — бұл баланың мектепке дейінгі соңғы кезеңі болғандықтан осы кезеңде өз бетінше әрекет ету, зейін қою, қарым-қатынас жасау, мінез-құлықты реттеу және білімге деген қызығушылық сияқты қасиеттер қалыптасады [1;2;3]. Осыдан білім беру жүйесінде баланың мектепке психологиялық және физиологиялық дайындығы маңызды орын алады. Мектепке дейінгі кезеңде балалардың зейінін дамыту — мектептегі табысты оқу мен жалпы тұлғалық дамудың негізі болып табылады.

Сондықтан мектепке дейінгі топтарда және бастауыш сыныптарда зейінді қалыптастырудың тиімді әдістері мен тәсілдерін зерттеу өзекті мәселе.

Зейінді қалыптастыру әдістері мен тәсілдерін қарастыру үшін оның қалыптасуына әсер ететін мүмкіндіктерге мән беру абзал. Соңғы кезеңдерде заманауи балалардың зейінін тәрбиелеуге отбасы мен балабақшада аса мән берілмейтіндігі байқалады, олар:

- Отбасының тәрбиелік рөлінің әлсіреуі. Қазіргі ата-аналар жұмысбасты болғандықтан, балалармен қарым-қатынас азайып, эмоциялық байланыс пен рухани-адамгершілік тәрбиелеуге жеткіліксіз көңіл бөлінеді. Көптеген отбасылар тәрбиелеу міндетін толығымен балабақшаға, мектепке жүктейді.

- Гаджиктерді шамадан тыс қолдану. Зерттеулер көрсеткендей, балалардың планшет, смартфон және компьютерлерді жиі қолдануы тілдің дамуына, қиялға, зейінге және әлеуметтік қарым-қатынасқа кері әсерін тигізеді.

- Қарым-қатынас дағдалырының әлсіздігі. Балалар қатарластарымен және ересектермен байланыста нормаға сәйкес қарым-қатынас сақтай алмайды. Көп жағдайда ынтымақтасу, келісімге келу, жанашырлық таныту сияқты әлеуметтік дағдылардың дамуы жеткіліксіз болып жатады.

- Оқуға, танып-білуге деген мотивациясының төмендігі. Даярлық топта оқу іс-әрекетіне қызығушылық қалыптастыру маңызды. Бірақ көптеген балалар балабақшаға тек көңіл көтеру орны ретінде қарап, танымдық белсенділікке қызығушылық танытпайды.

- Педагогтердің жаңа жағдайларға өз дәрежесінде дайын болмауы. Барлық тәрбиешілер жаңа буын — цифрлық ортада өскен, клиптік ойлауға бейім, жоғары мазасыздық немесе гиперактивтілік көрсететін балалармен тиімді жұмыс жасау дағдыларына ие емес [4;5;6].

Баланы мектептегі оқуға дайындау ұзақ әрі күрделі үдеріс болғандықтан мұнда ересектер (отбасы, балабақша, мектеп) балалардың зейінін қалыптастыру арқылы олардың қабылдауы мен есте сақтау қабілеттерін жетілдіру қажеттігін түсінуді тиіс. Зейін белгілі бір объектіге, әрекетке немесе ақпаратқа бағытталған психикалық қызмет бола отырып, барлық психикалық процестер мен қасиеттердің қалыптасуы мен дамуының іргетасы болады.

Зейін жүйке тоздырғыштар легінің шамадан тыс көп болуынан нашарлайды. Егер осы жүйке тоздырғыштарға қарсы тұрмасақ, зейіні нашар балалар көбейе береді. Мәселен, адам бір нәрсеге зейін қойғанда, мидың бірнеше бөлшегі бір уақытта қатар әрекет етеді. Бұған ортаңғы ми, қыртыс ми және таламус бөлімдері қатысады. Соның ішінде таламустың қызметі ерекше. Таламус ми қатпарына «қоқысты» жібермей ұстап қалатын сүзгінің қызметін атқарады. Сонда зейін қою қабілеті мидағы ақпарат сүзгісінің жұмысына тәуелді. Таламус «сүзгісіне» шамадан тыс жүк артып, салмақ салу зиян. Таламусты (сүзгіні) қорғау үшін төмендегі қағиданы ұстану қажет болады:

1. Оған тым көп ақпарат пен әсер өткізбеу;
2. Оны тым қатты тітіркендіргіштен қорғау;
3. Үнемі қауіп дабылын бере бермеу [7].

Яғни, таламусқа тым көп ақпарат пен әсер өткізбеу, тым қатты тітіркендіргіштен қорғау және үнемі қауіп дабылын бере бермеу үшін баланы мектепте оқуға дайындауда оны би, музыка, спорт үйірмелеріне қатар қатыстырмау, басқа тілді араластырмау керек. Мұнда мектепке дейін оқу мен жазуға үйретуде баланың жас ерекшеліктеріне сәйкес келмейтін дәптерлерді пайдалану, мазмұны балаға түсініксіз немесе түсінуге ауыр мәтіндерді оқып беру, оқыту зиян. Баланы у-шуы тоқтаусыз жүріп жататын ойындар мен ойын-сауық орталықтарынан, ойыншықтардан бөгеу қажет.

Сүзгі қызметін атқарып отыратын таламус толған жағдайда оның салдары ауыр болады. Ми қатпары бейберекен импульстердің екпініне шыдай алмай, ауытқи бастайды. Яғни, адам өзінің іс-әрекетін бақылай алмайды, ақылға қонымсыз әрекеттер жасайды, маңызды мен маңызсыз дүниелерді ажырата алмайды, ашушаң келеді. Бала үшін таламуытың толуы емес, тіпті оған дейін оның артық ақпарат алуының өзі бірқатар әрекеттерінің бұзылуына душар етеді. Мәселен, сөзді өз дәрежесінде түсінбеу, ашушаңдық, ерік-жігерін басқара алмау, мақсатсыз әрекеттер жасау, шаршау т.б.

Балабақша мен ата-аналар балалардың зейінін қалыптастыруды маңызды мәселе ретінде қарастырылуы тиіс. Даярлық тобында балаларды мектепке оқуға дайындауда зейінді қалыптастырудың төмендегідей жолдарын пайдалануға болады:

Отбасы мен балабақша арасындағы ынтымақтастықты нығайту. Ата-аналармен ағартушылық, тренингтер, бірлескен іс-шаралар сияқты жүйелі жұмыс жүргізу қажет. Бұл балалардың зейінін қалыптастырумен қатар бірізді тәрбиелеу бағытын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Балалардың гаджиктерді пайдалануында цифрлық гигиенасын дамыту. Экран алдындағы ұақытты шектеу зейіннің тұрақтануына және шығармашылық, спорт, кітап оқу сияқты баламалы әрекеттерді енгізу баланың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Эмоционалдық интеллектіні дамыту бағдарламалары. Эмпатияны, эмоцияларды тану мен білдіру қабілетін дамытуға бағытталған жүйелі әрі мақсатты ойындар мен жаттығулар балалардың үйлесімді дамуына көмектеседі. Эмоционалдық интеллект баланың зейінінің қалыптасуын реттейді.

Педагогикалық рефлексия және біліктілікті арттыру. Тәрбиешілерге жаңа әдіс-тәсілдерді, соның ішінде бейімделу мен әлеуметтендірудің заманауи әдістемелерін үйрену маңызды. Өз кезегінде ата-аналар педагогикалық сауаттылығын арттырулары тиіс.

Даярлық топтағы балалардың зейінін қалыптастыру мәселелері кешенді көзқарасты талап етеді, ол тек педагогтардың ғана емес, сонымен қатар отбасының белсенді қатысуымен шешіледі. Баланың мектепке толыққанды дайындығын қамтамасыз ету — тәрбиелік үдерістің барлық қатысушыларының тығыз байланысы нәтижесінде ғана мүмкін болады. Қазіргі заманның сын-тегеуріндері икемділік пен жаңашылдықты, сондай-ақ тәрбиешілердің кәсіби өсуін қажет етеді. Балабақша мен отбасы арасындағы ашық байланыс баланың зейінінің қалыптасып, алдағы оқуына оң әсер етеді. Ынтымақтастық арқылы ғана бала мектеп өміріне оңтайлы қадам басып, табысты бола алады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Байжуманова Б.Ш., Джумагулова Г.Ш. Педагогикалық психология.- Алматы : ADAL KITAP, 2024. – 485 б.
2. Сламбекова Т.С. Педагогиканың жалпы негіздері. - Алматы : Қазақ соқырлар қоғамы, 2024. – 385 б.
3. Тұлғаның психологиялық-педагогикалық диагностикасы : оқу құралы / Ұ.С. Нұрғалиева, А.И. Ахметова, А.И. Гарбер, М.М. Байбекова. - Алматы : ЛАНТАР BOOKS, 2023. – 330 б.
4. Бухарбаев М.А., Казагачев В.Н. Современные педагогические технологии.- Алматы : TechSmith, 2023. – 218 с.
5. Мирза Н.В. Педагогическое мастерство. Тренинг. Тесты. Игры. Практикум : учебно-методическое пособие / Н.В. Мирза. - Алматы : Эверо, 2023. – 229 с.
6. Руденко А.М., Самыгин С.И., Колесина К.Ю., Шевченко А.М.- Основы педагогики и психологии.- Ростов-на-Дону : Феникс, 2023. – 335 с.
7. Мырзабай Сейілбек. Балалықтан даналыққа.- Отбасы хрестоматиясы: Алматы.- 2022.-256 б.

СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТІ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕНСАУЛЫҒЫНА ҚҰНДЫЛЫҚ ҚАТЫНАСЫН ҚЫЛЫПТАСТЫРУ

Жайлауова Манат Кенесовна

п. ғ. к., доцент, Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда,
Қазақстан

mzhailauova@mail.ru

Жубанова Жанар Әбушәкімқызы

2 курс магистранты

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ.

kenje_janka@mail.ru

Қазіргі қоғам дамуындағы маңызды міндеттердің бірі – өскелең ұрпақтың денсаулығын сақтау және нығайту. Адамзат дамуының қазіргі кезеңінде, қоғамның, оның ішінде білім беру саласының қарқынды өзгеруі жағдайында, физиологиялық, физикалық және психикалық сау өскелең ұрпаққа, адамдар арасындағы өзара әрекеттесу процесінде сәтті жұмыс істеуге, дамуға және әлеуметтенуге қабілетті адамзат қауымдастығының толыққанды мүшелерін қалыптастыру қажеттілігі артып келеді. Жалпыадамзаттық өмірлік құндылықтар жүйесінде қоғамдық және жеке меншік болып табылатын денсаулық бірінші кезектегі іргелі орынға ие[1].

Қазіргі білім беру жүйесі баланы тек біліммен қаруландыруды емес, оны өмірлік маңызды құндылықтарды бағалай алатын тұлға ретінде тәрбиелеуді көздейді. Солардың бірі – денсаулыққа деген құндылық қатынас. Аталған қасиет бала жастан қалыптасуы тиіс. Бұл үдерісте **сөйлеу әрекеті** мен **тілдік қатысым** маңызды рөл атқарады. Себебі оқушының денсаулық туралы білімі, өзін-өзі бағалауы, пікір айтуы, басқаға түсіндіруі оның танымдық және тұлғалық дамуымен қатар жүреді. Бүгінгі білім беру жүйесінде оқушының тілдік, коммуникативтік, шығармашылық қабілеттерін ерте жастан қалыптастыру басты басымдықтардың бірі болып отыр. Осы тұрғыдан алғанда, бастауыш сынып оқушыларының сөйлеуін дамытудағы сабақтастық пен интеграция – білім сапасын арттырудың маңызды ресурстарының бірі. Денсаулыққа деген оң көзқарас қалыптастыру – тұлғаны ерте жастан жауапкершілікке, салауатты өмір салтына баулудың негізі. Бастауыш сынып кезеңі - бұл іргетас қаланатын шешуші сәт. Мұғалім оқушылардың:

- гигиена, дұрыс тамақтану, қозғалыс белсенділігі туралы түсініктерін қалыптастыруы;
- өз әрекеттерін бағалай алуын;
- денсаулықты сақтауға бағытталған шешімдер қабылдауын дамытуы қажет.

Сөйлеу әрекеті – құндылықты меңгертудің құралы. Сөйлеу әрекетін дамыта отырып, оқушының өз пікірін айтуына, дәлелдеуіне, денсаулыққа байланысты дұрыс әрі сындарлы шешім қабылдауына, басқалармен тіл табысуына, салауатты өмір салтын насихаттауына жағдай жасалады[2].

Біз «денсаулық» ұғымын Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДҰ) Жарғысында келтірілген анықтамаға сәйкес анықтаймыз: "Денсаулық — бұл аурудың немесе физикалық ақаудың болмауы ғана емес, физикалық, психикалық және әлеуметтік тұрғыдан толық амандық күйі".

Денсаулыққа құндылық қатынас дегеніміз — адамның өз денсаулығына деген көзқарасы, оны бағалауы, сақтау мен нығайтуға деген ниеті мен ұмтылысы. Бұл ұғым адамның денсаулықты тек жеке игілік емес, қоғамдық әрі рухани құндылық ретінде қабылдауын қамтиды[3]. Адамның салауатты өмір салтының негіздерін, денсаулыққа құндылық қатынасын мектептегі оқытудың бастапқы кезеңінде-ақ қалау керек, өйткені осы кезеңде балалар тәрбиелік әсерге ерекше сезімтал. Бұл оның негізгі ішкі құрылымдарының қарқынды әлеуметтік дамуымен, балалардың өмір салтының өзгеруімен, жаңа мүдделер және міндеттермен, қажеттіліктермен байланысты, олардың ең маңыздысы - оқыту, жаңа білім, біліктер мен дағдыларды игеру қажеттілігі болып табылады.

Сабақтастық – білім берудің барлық сатылары мен пәндері арасындағы мазмұндық, әдістемелік және тәрбиелік байланысты қамтамасыз ететін қағида. Бастауыш сыныптағы тіл дамыту жұмыстары бірізді, кезең-кезеңімен жүргізілгенде ғана оқушының сөйлеу қабілеті жүйелі түрде дамиды.

Сабақтастық принциптері:

- Білім мазмұнының логикалық жалғастығы;
- Тілдік тапсырмалардың күрделенуі;
- Қайталау мен бекітудің жүйелі жүргізілуі.

Пәнаралық және пәнішілік интеграция арқылы оқушыны біртұтас дүниетанымға бағыттау, сөйлеу әрекетін әртүрлі жағдайларда қолдануға үйрету – маңызды міндеттердің бірі. Мысалы, әдебиеттік оқу мен дүниетану сабақтарында табиғат туралы мәтіндер арқылы оқушы тек ақпарат алып қоймай, өз ойын білдіруге үйренеді.

Интеграцияның түрлері:

Пәнішілік (мысалы, "Әдебиеттік оқу" мен "Тіл дамыту");

Пәнаралық (мысалы, "Әдебиеттік оқу" мен "Көркем еңбек", "Музыка"). Денсаулық тақырыбын келесі пәндермен кіріктіре оқыту – нәтижелілікті арттырады:

Әдебиеттік оқу: мәтін арқылы денсаулық құндылығын талдау, кейіпкердің әрекетін бағалау;

Сауат ашу/қазақ тілі: денсаулыққа қатысты сөздік қорды байыту, сөйлем құрау;

Дүниетану: ағза, қоршаған орта, гигиена жайлы білім беру;

Көркем еңбек, бейнелеу өнері: пайдалы және зиянды әрекеттерді суреттеу;

Сөйлеу дамыту: пікірталас, сипаттама, әңгіме құрастыру.

Сөйлеу әрекетін дамыту әдістері. Сөйлеуді дамытуда келесі әдістер өз тиімділігін көрсетіп отыр:

- Сюжеттік-рөлдік ойындар;
- Диалог, монолог құрастыру;
- Жағдаяттық тапсырмалар;
- Мәтін құрау, әңгімелеу, пікір айту;

Сөйлеу шаблондары арқылы ой өрбіту. Мысалы: «Салауатты өмір салты» тақырыбында оқушылармен постер құрастыру, шағын топтарда өз таңдауларын қорғау, жаттығу ережесін жасап шығару – тілдік қатысымды жандандырып, денсаулыққа жауапкершілікпен қарауға тәрбиелейді.

Мұғалім – интеграция мен сабақтастықты жүзеге асырушы негізгі тұлға. Ол әр сабақта оқушының тілін дамытуға бағытталған тапсырмаларды кіріктіріп, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға жағдай жасауы тиіс. Сонымен қатар, оқушының жас ерекшелігіне сай сөйлеу әрекетін дамытатын дидактикалық материалдарды дұрыс таңдауы маңызды.

Сөйлеу әрекеті арқылы бастауыш сынып оқушыларының денсаулығына құндылық қатынасын қалыптастыру білім беру үдерісінде кешенді көзқарасты қажет ететін маңызды және өзекті міндет болып табылады. Бұл проблема педагогикалық және психологиялық аспектілерді қамтиды, өйткені денсаулық тек физиологиялық қана емес, сонымен қатар адамның өмір сапасы мен табысына әсер ететін әлеуметтік құндылық болып табылады. Денсаулыққа құндылық қатынасы оның жоғары құндылық ретіндегі маңыздылығын түсінуді білдіреді. Бұл өз денсаулығына жауапкершілік сезімін қалыптастыруды, оны сақтау мен нығайтудың маңыздылығын түсінуді қамтиды. Мектепте оқытудың бастапқы кезеңінде салауатты өмір салтының негіздерін қалыптастыру маңызды, бұл балалардың өмірлік мақсаттарға жетудің маңызды ресурсы ретінде денсаулық туралы хабардарлығын дамытуға ықпал етеді. Бастауыш сынып оқушыларының денсаулығына құндылық қатынасын қалыптастыруға ықпал ететін бірнеше педагогикалық жағдайлар бар. Оқыту үдерісі балалардың денсаулықты теориялық түсінуін ғана емес, сонымен қатар практикалық дағдыларын дамытуға бағытталуы маңызды. Бұл мыналарды қамтуы мүмкін:

* Балалардың дене шынықтыру және сауықтыру іс-шараларына белсенді қатысуы: спорт секцияларына, ойындарға және басқа да іс-шараларға қатысу балаларға дене шынықтыруды жақсартуға ғана емес, сонымен қатар жеке және ұжымдық денсаулық үшін командалық және жауапкершілік сезімін дамытуға мүмкіндік береді[3].

* Қолайлы білім беру ортасын құру: мектеп оқушылардың физикалық және эмоционалдық әл-ауқатына жағдай жасауы керек. Бұған қолдау (денсаулық мәселелері бойынша ағарту іс-шараларын өткізу), физикалық кеңістік (спорт алаңдары, демалыс бөлмелері) және психологиялық кеңістік кіреді.

Бастауыш сынып оқушыларының денсаулығына құндылық қатынасын қалыптастыру – бұл оқушылардың денсаулықты сақтау мен нығайтуға саналы көзқарасын дамытуға бағытталған педагогикалық және тәрбиелік үдеріс. Бұл үдеріс тұлғаның болашақта салауатты өмір салтын ұстануына негіз болады.

Оның мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының денсаулыққа деген құндылық қатынасын қалыптастыру арқылы олардың физикалық, психикалық және әлеуметтік саулығын қамтамасыз ету.

Бастауыш сынып оқушыларының денсаулығына құндылық қатынасын қалыптастыру *міндеттері:*

1. *Денсаулықтың маңызын түсіндіру:* денсаулық — адамның ең басты байлығы екенін ұғындыру.
2. *Салауатты өмір салты дағдыларын қалыптастыру:* дұрыс тамақтану, қозғалыс белсенділігі, күн тәртібі, жеке гигиена ережелері.
3. *Жауапкершілік сезімін дамыту:* өз денсаулығына жауапкершілікпен қарауға үйрету.
4. *Эмоционалды-рухани денсаулықты сақтау:* позитивті ойлау, қарым-қатынас мәдениеті, күйзелісті басқару.
5. *Қауіпсіз өмір сүру ережелерін үйрету:* Жарақаттан сақтану, жол ережелерін сақтау, алғашқы көмек көрсету дағдылары[4].

Бастауыш сынып оқушыларының денсаулығына құндылық қатынасын қалыптастыруға әсер ететін факторлар бар. Кіші мектеп оқушысы белсенді даму кезеңінде және оның болашақ денсаулығы оның әдеттері мен сенімдеріне байланысты болады. Бастауыш сынып оқушыларының денсаулығына құндылық қатынасын қалыптастырудың негізгі факторларының бірі-отбасы. Ата-аналар салауатты өмір салтын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Егер отбасы денсаулық сақтау технологиясын ұстанатын болса, бала оларды норма ретінде қабылдауы мүмкін. Бұл процесте бастауыш сынып мұғалімдерінің де маңызы зор. Олар салауатты өмір салты элементтерін оқу үдерісіне енгізе алады, салауатты өмір салтының маңыздылығын түсіндіре алады және оның практикалық құндылығын көрсете алады. Сонымен қатар мұғалімдер медициналық мекемелерге топсеруендер ұйымдастырып, денсаулық туралы әңгімелесу үшін мамандарды шақыра алады. Бұл бастауыш сынып оқушыларына денсаулықтың құндылығын түсінуге және оны сақтау үшін не істей алатынын түсінуге көмектеседі. Валеологиямен айналысу денсаулыққа құндылық қатынасын қалыптастыруға да ықпал етеді. Осы сабақтар кезінде балалар әртүрлі факторлардың денсаулыққа әсері туралы біледі және денсаулығына қатысты дұрыс шешім қабылдауға үйренеді.

Бастауыш сынып оқушыларының денсаулығына құндылық қатынасын қалыптастыруда ата-ананың рөлі ерекше маңызды. Бұл кезең — баланың тұлғалық дамуы мен өмірлік дағдыларының қалыптасу негізі қаланатын уақыт.

Ата-аналар — бала үшін алғашқы және ең маңызды тәрбиеші. Балалар ересектердің іс-әрекетін бақылап, соны қайталауға тырысады. Сондықтан:

- дұрыс тамақтану, күн тәртібін сақтау, спортпен шұғылдану сияқты салауатты өмір салтына бейімделген ата-аналар баласына да осы дағдыларды үйретеді.
- зиянды әдеттерден (шылым шегу, ішімдік ішу) аулақ болу арқылы балаға денсаулыққа жауапкершілікпен қараудың үлгісін көрсетеді.

Бастауыш сынып жасындағы балалардың денсаулық туралы түсінігі мен көзқарасы ата-анасының берген тәрбиесіне байланысты қалыптасады:

- ата-аналар баланың денсаулығын ең басты құндылық ретінде көрсетуі керек (мысалы, "денсаулық — зор байлық" ұстанымын күнделікті өмірде қолдану).
- баланың өзін-өзі күтуге (гигиена сақтау, демалу, таза ауада серуендеу) үйренуіне қолдау көрсету.
- денсаулыққа байланысты ақпаратты балаға жасына сай тілмен түсіндіру өте маңызды.
- ата-ана баланы дәрігерге апарғанда немесе ауру белгілері байқалғанда оған не болып жатқанын сабырмен түсіндіру арқылы денсаулығына мән беруді үйретеді[5].

Ата-ана мектеппен тығыз байланыста болып, денсаулыққа байланысты шараларға (спорттық жарыстар, пайдалы тағамдар күні, гигиена сабақтары) белсенді қатысуы тиіс:

- мұғалімдермен және мектеп медбикесімен бірлесе отырып, баланың жалпы жағдайын бақылап отыру;
- эмоционалды тұрақтылық — жалпы денсаулықтың маңызды бөлігі. Ата-ананың сүйіспеншілігі мен қамқорлығы баланың өзін қауіпсіз сезінуіне мүмкіндік береді.
- Баланың көңіл-күйіне, ішкі жан-дүниесіне көңіл бөлу, күйзеліс белгілерін дер кезінде байқау — ата-ананың маңызды міндеті[1].

Сөйлеу әрекеті — оқушының тұлғалық дамуына ғана емес, оның өмірлік ұстанымын, құндылыққа деген көзқарасын қалыптастыруға ықпал ететін маңызды құрал. Денсаулыққа құндылық қатынасты бала жастан тілдік қатысым арқылы дарыту — тәрбиенің және білім сапасын

арттырудың өзекті бағыты. Бастауыш сынып мұғалімі осы үрдісті жүйелі, мақсатты түрде ұйымдастырғанда ғана бала салауатты өмір салтын ұстануға саналы түрде ұмтылады

Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеуін дамытудың сабақтастығы мен интеграциясы – білім сапасын арттырудың маңызды факторы болып табылады. Жүйелі түрде құрылған оқу үдерісі, тиімді әдістер мен пәнаралық байланыстар арқылы оқушының тілдік құзыреттілігі жоғары деңгейде қалыптасады. Бұл өз кезегінде білім алушының жеке дамуына және сапалы білім алуына жағдай жасайды. Демек, бастауыш сынып оқушыларының денсаулыққа деген құндылық қатынасын қалыптастыру — болашақта ұлт денсаулығын нығайтудың негізі. Бұл бағытта мұғалімдер, ата-аналар және қоғам бірлесе әрекет еткенде ғана оң нәтиже береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Акишева А.К., Касимбаева Э.Н. Бастауыш сынып оқушыларының салауатты өмір салтын қалыптастыру // Молодой ученый. — 2021. — № 51 (393). — С. 545-549.
2. Тұралбаева А.Т., Умирбекова А.Н. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу әрекетін дереккөздермен жұмыс арқылы белсенді етудің психологиялық – педагогикалық негізі// Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің Хабаршысы. №4(80). 2019. –Б.272-280.
3. Саидасрорхожаева Ш.З. Формирование ценностного отношения к здоровью у младших школьников// Journal of multidisciplinary bulletin. Volume 7.—С.45-49
4. Жұмабаева С., Әмірханова А. *Оқушылардың құндылық бағыттарын тәрбиелеудегі денсаулық сақтау технологиялары. – Бастауыш мектеп. -* №2.-2021. – Б.7-9
5. Любушкина О.Н. Особенности ценностного отношения младших школьников к здоровью//Начальное образование. - 2012. - № 5. - С. 38 -45.

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ, В ФОРМИРОВАНИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ, МНОГОУРОВНЕВОМ ОБРАЗОВАНИИ

Абдыкадыров Асхат Абдыкадырович

Педагог исследователь, кандидат педагогических наук,
методист КГКП ясли сад «Құлыншақ» город Сатпаев, область Ұлытау

ashat.88@yandex.ru

Аннотация. В статье рассмотрены проблемы преемственности и непрерывности дошкольного образования, научно - практические предпосылки, при переходе многоуровневому образованию. Проанализированы новые методы и способы, осуществляющие непрерывную связь при переходе на новую уровень образования. Выявлены проблемы и ошибки на всех этапах многоуровневого образования. Достижение целостной системы перехода между ступенями образования, формирование образовательной траектории, определение принципов непрерывного образования, во взаимосвязи, обучающей средой, на пути качественному образованию.

Ключевые слова: многоуровневое образования, образовательная среда, преемственность, адаптация, учебная деятельность, успешный результат.

Актуальна тенденция преемственности в многоуровневом образовании. Важно, достичь высокого уровня развития ребенка, который дает возможность легко адаптироваться к новой ситуации, овладеть знаниями, нормами правил поведения, прогнозирует высокую степень успешности школьного обучения. Исследую эффективность применяемых инновационных методик на социально-личностное развитие ребенка, на формирование умения и навыков для успешного обучения в начальной школе, к готовности воспитанника к школе. Экспериментирую, роль элементов местного фольклора, в музыкальных занятиях, в формированиях национальной идентичности человека во взаимодействии с апробированными методиками.

Дошкольные учреждения работают взаимосвязи с инновационными проектами, которые обеспечивают условия для подготовки к школе, формируются предпосылки учебной деятельности. Дошкольное образование не обеспечивает базовыми знаниями, дети овладевают

познаниями в разных областях знания, взаимодействуя деятельностью в действии, как субъект. Ребенок достигает результатов, формируя предпосылки учебной деятельностью, которые позволяют овладеть школьными знаниями. Совместная деятельность в различных аспектах, интеграция видов деятельности, нетрадиционные формы обучения, осуществляет качественное усвоение знаний и навыков, успешный результат.

В настоящее время в Казахстане реформируется образование, изменения отражены во всех отраслях образования, внедряются новые технологий и методики. Обновление содержания учебного материала, требуют от педагогов мобильности в выборе приемлемых методов и технологий, для организации успешного образовательного процесса.

Реформирование в системе дошкольного музыкального образования, возродили реалии компетентного подхода, ориентированной адекватному отношению, соответствующему критериям, составляющего уровень человеческого капитала, культурных ценностей музыкального образования. Преобразованию дошкольного музыкального образования способствовали, фактор развития уровня обучения, достижения в музыке и искусстве, проявление интереса к нововведениям, в области музыкального образования.

В Постановлении Правительства Республики Казахстан от 24 июля 2018 года № 460: об утверждении Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2016 – 2019 годы особое значение уделяется дошкольному воспитанию и обучению. Дошкольное воспитание последние пять лет стало одним из приоритетных направлений модернизаций системы образования. Обновлено содержание дошкольного образования введен Государственный общеобязательный стандарт (далее – ГОС) дошкольного воспитания и обучения, разработана типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения. [1]

Апробация программ, ориентированных на творческое и познавательное развитие ребенка, проведена на базе 77 детских садов и 30 пилотных школ страны. Таким образом, в развитии дошкольного образования страны сделан значительный шаг вперед.

Внедрение инновационной модели 4К в детском саду, формирует успешное обучение ребенка, навыки оперативной адаптации к изменениям, происходящим в мире: критическое мышление, способность решать проблемы, построение взаимодействия в сотрудничестве в командном, коммуникативном труде, умение ориентироваться в потоке информации, принимать рациональные решения, делать выводы, сохранять умственную ясность. К числу ценных ценностей у обучающегося относится уникальное творческое и критическое мышление, включенное в информационное пространство общества. Использование информации, полученной посредством новых технологий, для получения знаний является условием современности. [2]

Проводятся совместные исследования образовательного объекта, воспитанники определяют задачи, с учетом целей и действий, прогнозов, конечного результата, проводится контроль и коррекция результатов. На протяжении всей исследовательской работы создается коллаборативная среда педагог-воспитанник, воспитанник – воспитанник, дети раскрывают свое творчество в условиях умной, интеллектуальной, образовательной среды. Исследования происходит по этапам: представление гипотезы, получение информации, самостоятельное решение проблемы. В ходе работы с парами, командной работы представляют совместные проекты по исследуемому объекту.

На этом этапе разработки проекта ребенок из обучающегося становится самостоятельным активным образователем знаний. А педагог, организатором образовательной среды. С развитым критическим мышлением воспитанник адаптирован к изменениям, способен к комплексному решению проблем. При проверке гипотезы, рассматривая исследуемый объект по всем граням, ребенок выходит из рамок привычного выполнения задач, стремится принимать нестандартные, креативные решения, становится уверенным в том, что можно самостоятельно добиться расширения кругозора знаний, обобщать познавательные, исследовательские, реализационные критерии, добиваться рационального использования средств общения в изменяющемся обществе. Использование модели 4К в музыкальных занятиях, формирует у воспитанников коммуникативные компетенции, развивает навыки сохранения и рационального использования сформированных навыков.

Например, на таблице, отображена последовательность этапов исследовательской деятельности по модели 4К с воспитанниками 4-5 лет на базе детского сада коммунального государственного казенного предприятия №26 «Қарлығаш»: «обычаи и традиции казахского народа».

Таблица: этапы исследовательской деятельности дошкольников

Этап исследования	Пример структуры исследования «Как пели колыбельную наши бабушки?» в средней группе детского сада
Постановка проблемы	Выясняют исполнения как игровая песня или как закличка.
Целеполагание	Предлагают различные решения проблемы, послушать, посмотреть исполнения колыбельной песни
Выдвижение гипотез	Осмысляют, как на деле создаётся колыбельная песня, наблюдать процесс построения песни
Проверка гипотезы	Каждый воспитанник пробует сочинить колыбельную песню, стараются построить схему песни.
Анализ полученного результата	В результате убеждаются, что песня изменилась от первоначальной формы приобрела другое значение, а мелодия осталась та же.
Формулирование выводов	Колыбельная предназначена для баюканья малыша. Значить, изменение значения песни, не влияет, тому, как звучит мелодия колыбельной.

Проектно-исследовательский метод применяется в методике преподавания музыки дошкольников, и занимает немаловажное место в развитии ребенка, в расширении и обогащении жизненного пространства воспитанников. Наблюдая результаты проектного метода, начиная с истоков его начала, можно убедиться в том, что любой из них лично взятых дает ожидаемые результаты, в любых видах деятельности. В использованиях проектно-исследовательского метода, только имея четкий план, структуру, схемы, мотивацию действий, можно добиться результатов, дойти до конечной цели. Составляя план действий, отдельно взятого проектного метода, нужно уделить внимание на индивидуальные особенности возрастной группы воспитанников-представление друг-друге, окружающий социум. [3]

В проектном методе теория сходится вместе с практикой, совместно с практическими задачами сопоставляются умственные задачи, проводится структурирование содержательной части проекта, определяется последовательность действий. Проектный метод обеспечивает действие в определённой последовательности для достижения поставленной задачи, направляет к разностороннему рассмотрению заданной проблемы, предоставив участникам проекта самостоятельные способы приобретения новых знаний.

Каждый выполненный проект – это новые знания, полученные, в результате кропотливого исследования. Проводится самостоятельный детальный анализ, поставленной проектной проблемы, переход от элементарного к целостному. [4]

В ходе выполнения участники находятся в поиске информации той или иной задачи, ищут различные источники, во всех областях знаний. Воспитанники самостоятельно ориентируются в музыкальном пространстве, развивается проектное мышление, обогащается творческое знания в разных областях. Познание музыкальной среды в дошкольном возрасте, связано с окружающим социумом, формируются определенные элементы этнического сознания. В ходе проектного метода каждый ребенок включается в творческую деятельность, работают над поставленной задачей, используя свой опыт и знания из разных областей. Использование в проектном методе элементов этнической культуры создает благоприятную почву в развитии воспитанников, создает музыкальное пространство в области народного творчества, стимулирует самостоятельному изучению народных традиции, духовной культуры. [5]

Народный фольклор искусство, которое необходимо для формирования самостоятельной творческой деятельности, в реализации практических навыков и умении, из разных областей образования, используя местный диалектический материал, близкое к пониманию, осознанию

национального колорита, характера мелодии казахских песен, кюй, жыр, толгау, терме. Концентрировать внимание детей, семантической интерпретации музыкальной фактуры, индивидуальных музыкально-интонационных факторах местной народной мелодий, расположении ладовых опор, ритма нисходящего движения местного значения казахской песни в народной гармонизации, местным музыкально-интонационным факторам спокойного, неспешного, нежного пения, где динамируют нижние тональности, который создает рисунок народной музыки. Исполнение народной песни, побуждает в детях дух прошлого, истинного познания истории народа, все краски игры звучания. [6]

В конечной цели проекта воспитанники получают результат своей деятельности, и воодушевляются тем, что они могут достигнут чего-то своими силами, а именно применив свои знания и творческие способности и талант. Осознают, что знания применимы, они для чего – то нужны в жизни, а не бесцельно приобретены, что эта необходимость продиктованное временем.

С учетом всего, проектный метод осуществляет многие задачи: развивает творческую деятельность, профессиональную ориентацию, связывает теорию с практикой, знания с реальной жизнью, социально ориентирует воспитанника, включает его в различные производственные и экономические процессы, способствует их осуществлению. В процессе выполнения проекта воспитанник осознает свои способности, находит применение в той или другой области творчества. В этом заключается преимущества проектного метода. Таким образом, происходит меж предметная интеграция знаний, происходит обратная связь теории и практики, самостоятельное обучение к навыкам, самовоспитание в процессе проектной деятельности. В завершении проекта участники получают результаты своего исследования, созерцают плоды своего труда.

Каждый завершенный проект – новые знания и опыт. В процессе проектного труда дети осмысленно приходят к тому или иному открытию, жизненному опыту, который они осознанно приобрели, участвуя в проекте. Приобретенный опыт и знания с каждым проектом расширяется, пополняется, используется для дальнейшего использования в реальной жизни. Обучение не должно быть отдельно от жизни, не должно ограничиваться от окружающего социума. Наоборот, стремиться к тому, чтобы приносило пользу, нашло применение в жизни. Применение проектного метода вызывает интерес к познанию, коллективному труду, исследованию, самостоятельности и общественному делу.

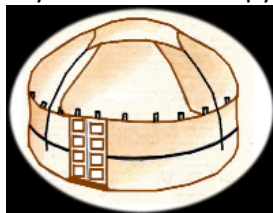
В одной возрастной группе, одновременно можно поставить несколько задач, или же вести работу в индивидуальном направлении. Проектный – исследовательский метод не чужд и в музыкальных образованиях дошкольного учреждения. Дети с удовольствием занимаются музыкой: совместно составляют проект или несколько проектов, на различные музыкальные произведения, сказки, праздники, они увлеченно трудятся. Во время занятий можно предложить несколько проектов, разделив детей в группе на несколько маленьких групп, каждая группа работает над своим проектом, изучив и справившись с задачами, меняются проектами.

В ходе совместного изучения задач у детей развивается проектное мышление, они согласованно ищут способы для решения проблем, чтобы добиться результата. Для выбора задач проекта нужна совместная работа взрослых и детей. Во время выполнения задач дети находятся под руководством педагога, в нужный момент педагог направляет и координирует деятельность воспитанников. В основном, всех целей в выполнении задания дети должны добиться самостоятельно, изъявив свою инициативу при выборе методов и путей для его достижения. А педагог выполняет роль координатора проекта. Он предоставляет воспитанникам необходимый материал для участия в проекте.

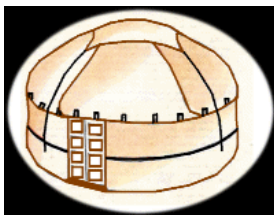
Музыкальное воспитание требует творческих навыков, различных исследовательских методик. Для организации проектно-исследовательского метода на музыкальных занятиях важно владеть определенными видами творческой деятельности. В этом случае, воспитанники используют свои навыки по музыке, в решении проектных задач. На этапе представления гипотезы: получение информации о том, что колыбель относится к фольклорному жанру,

собирает информацию из интернета, самостоятельно осваивает эту проблему, развивает критическое мышление. В ходе работы с парами, командной работы представили проекты. [7]

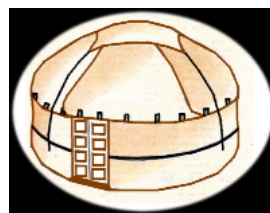
Исследовательской деятельностью на музыкальных занятиях по проектному методу с воспитанниками 4-5 лет на базе детского сада коммунального государственного казенного предприятия №22 «Құлыншақ»: «ауыл музыкальных инструментов»

Ударный

Духовой

Струнный

Применение проектного метода на занятиях музыки, направляет детей на исследовательскую деятельность, развивает познавательные и творческие навыки. В наш стремительный век эти качества помогают детям ориентироваться в поиске информации, развитию самостоятельного творческого мышления и использования, полученных знаний в процессе проектной деятельности. Применение проектно - исследовательского метода в музыкальном воспитании дает возможность развивать и формировать у детей познавательные и творческие способности, сплачивает коллектив, устанавливает связь с окружающим социумом.

Научно - практические предпосылки, влияющие в формировании учебной деятельности дошкольников, многоуровневом образовании, требуют совершенствования системы, актуализации функционирования культурного потенциала, в области музыкального воспитания, наряду сосуществующими национальными музыкальными областями, в соответствии стратегического направления государства.

На всех уровнях образования во всех этапах сохраняется преемственность, для овладения учебной деятельности, формируются определенные предпосылки, чтобы перейти к другой деятельности.

Предпосылки учебной деятельности, носить необходимые качества, для учебных действий: личностный, регулятивный, познавательный. В личностном аспекте, познавательный мотив, принятие моральных норм, обязанностей, происходящие в процессе учебной деятельности, удовлетворяет познавательные потребности, побуждает социальный мотив.

Регулятивный аспект - целесообразное отношение к основным учебным задачам, к регулятивным действиям приобретении саморегулятивной цели соответственно учебной деятельности. В аспекте регулятивных задач, необходимо последовательность регулятивных действий, сбалансированность, намеченных целей. В дошкольном образовании деятельность ребенка формирует произвольное развитие регулятивных действий поведения: дифференцированное восприятие, способности осмысления выраженной познавательной активностью учебной деятельности. [15]

Анализируя литературу по методике музыкального дошкольного воспитания, приходим к тому, что труды авторов в этой области отражают различные средства достижения знаний в многоуровневом знании, преемственность на этапе от дошкольного воспитания к начальному обучению. Авторы исследовали раннее музыкальное развитие детей в контексте многоуровневого обучения, при переходе к начальному обучению.

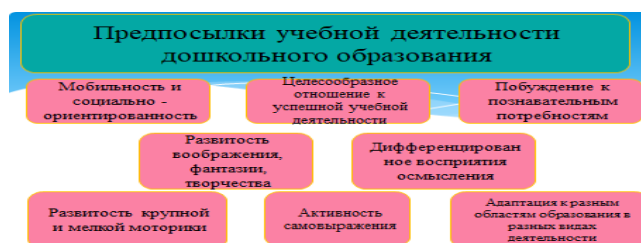
Вывод: существуют проблемы преемственности в дошкольном музыкальном образовании, в методике преподавания музыки для дошкольников. Научный-практический подход к существующим проблемам, выявил, что предпосылки в формировании учебной деятельности дошкольников, многоуровневом образовании исследуются в контексте непрерывности

музыкального образования, отражены в исследовательских трудах, опытах учёных, педагогов, психологов, обеспечивающих преемственность уровнями образования, учитывающие основные парадигмы образования, теоретические и методические предпосылки, определяющие деятельность педагога.

В модернизации дошкольного образования исследования гармонического развития школьников рассматриваются со всех позиции, педагогики и психологий, разных возрастных периодов: старшего дошкольного и младшего школьного, формирование учебных действий, умений и навыков, формирования психофизиологических предпосылок учебной деятельности, готовность к обучению к школе.

Формирование предпосылок учебной деятельности, связано социально - личностным развитием ребенка, создает благоприятные психолога - педагогические условия, в становлении субъекта учебной деятельности, адаптации обучении в школе. Противоречия в аспекте преемственности дошкольного и начального образования, выдвигает новые требования: качественная подготовка к школе, потребность систематическому обучению, преемственности разных образовательных структур. В современном образовании необходимость качественного образования исходит от формирования предпосылок учебной деятельности, адаптации в начальное школьное образование. [16]

Рисунок 4.

Теоретико-методологическую основу исследования составляют: теоретические принципы и положения отечественной психологии и педагогики о единстве сознания и деятельности.

Экспериментально проверить эффективность разработанной программы формирования предпосылок учебной деятельности детей в музыкальном воспитании и изучить динамику развития данных предпосылок в младшем школьном возрасте.

Экспериментальная база исследования. Исследование проводилось на базе дошкольных образовательных учреждений детских садов №22, 26, 7, 13, 10, детский санаторий г. Сатпаев области Ылытау, Республики Казахстан. Всего в исследовании приняли участие 125 дошкольника средней группы (62 детей в контрольной группе и 63 детей в экспериментальной группе), 10 воспитателей средней группы детского сада. Решение поставленных в исследовании задач осуществлялось в три этапа, охватывающих период с 2022 по 2025 гг.

На стартовом этапе (2022-2023 гг.) проводилась работа с научной - педагогической литературой, выявлялись проблемы учебного процесса дошкольного учреждения, анализ исследуемого объекта.

На промежуточном этапе (2023-2024 гг.) эксперимента была подготовка уровня готовности к контрольной-экспериментирующей учебной деятельности детских садов, проведение формирующего эксперимента для овладения компонентов учебной деятельностью.

На итоговом этапе (2024-2025 гг.) экспериментального исследования - у дошкольников экспериментальной и контрольных групп детского сада определялась оценка формирование основных компонентов учебной деятельности, степень готовности к обучению в начальной школе, велось анкетирование воспитателей средних групп, принимавшие участие в эксперименте.

Новизна опыта. Научная новизна исследования заключается в изучении на практике эффективности влияния фольклорных жанров на приобщение дошкольников к казахской народной культуре.

Научная новизна исследования посвящена обеспечению научно – практических предпосылок учебной деятельности дошкольников, в контексте реального социального фактора, учитывающие территориальные и национальные причинные факторы условия детского сада, преемственности учебной деятельности воспитанников средней группы, с учетом имеющихся субъектных оценок в пределах детского сада, внутреннего перехода к следующим этапам многоуровневого образования, в содействии с интеграцией меж предметных процессов, овладение учебной деятельностью в совокупности поставленным задачам, обеспечение комфортных условия для создания психологических и педагогических задач, взаимодействие внешнего и внутреннего воздействия на уровень учебной деятельности, отражающая преемственность многоуровневого образования, создания новой модели определяющих критерий учебной деятельности воспитанников средней группы.

В настоящее время дошкольные организации используют новые технологии соответствия с возрастными особенностями, образовательной деятельностью, и воздействием окружающей социальной траектории ребенка. [17]. Не будем перечислять перечень требования к будущим школьникам. До сих пор не существует взаимосвязи между дошкольным и начальным школьным образованием. Эти два образования существуют как отдельные виды образования.

Педагоги начальной школы, в свою очередь, должны ознакомиться возрастными особенностями дошкольного образования, содержанием материала, методами обучения и воспитания. На практике такая связь не существует, и проблемы остаются не решенными.

Преемственность между дошкольным и начальным школьным образованием сужается лишь передачей воспитанников в школу, с накопленными знаниями, не соответствующие современным требованиям для поступления в начальную школу. [20]

Обучения дошкольного образования не рассматривает адаптацию ребенка к особенностям условия школы, школьному коллективу. Ребенку дается поверхностная информация о школе, школьной программе.

В свою очередь, педагоги начальной школы не в полной мере ознакомлены с программой воспитания и обучения детского сада. Требования в школе существенно отличается от дошкольного образования. Дошколята при переходе в школу, тяжело вливаются в школьный коллектив, плохо адаптируются к изменениям в обучении.

В процессе обучения доминирует понятие «теория - практика». Для нового познания дошкольнику, недостаточно знания в области теории, первоначально важно познать истину в действии, на личном опыте. Теоретические знания воспринимаются поверхностно, не слишком понятно, как заучивание. В результате, ребенку сложно применить те или другие знания, уместно. Они просто накапливаются, но не применяются в деле.

Только, перепробовав, каждое действие в собственном опыте, ребенок понимает важность предлагаемых знаний, и обучается на примере своей жизни, осознанно. И поэтому, внедряя игровую деятельность, в процесс обучения, педагог прививает в детях, самостоятельность в выборе обучения новым знаниям и познаниям.

Нельзя разрывать привычную для дошкольников систему обучения, при переходе начальному образованию. Включение в школьную жизнь должна происходить постепенно, в соответствии со степенью трудности требования в обучении. Игра и игровые виды деятельности, близкие к дошкольнику, должны присутствовать в занятиях.

Исключение этих действий, порождает негативное отношение к школе, потере интереса, ослаблению здоровья. Систематические занятия, с непосильными трудными задачами, еще более затрудняют положение, причиняют вред здоровью, пропадает желание учиться, в поведении происходят необратимые пробелы.

Исходя из этого, в подготовке дошкольников к обучению и переходу в начальную школу нужно создать целостную систему, между многими уровнями обучения.

Взаимосвязано, соотнести требования разных уровней в одно, включив туда, особенные психолога – педагогические требования, близкие к адаптированному представлению о школьной жизни. [21]

Педагоги разных уровней обучения, должны систематизировать накопленные знания, будущих школьников, составлять учебный материал согласно индивидуальным способностям детей.

Рассмотреть методы обучения в первые годы обучения, в учебную деятельность включать игру, игровую деятельность.

Создать благоприятную атмосферу, приближенную к обстановке детского сада, для адаптации к школьной деятельности.

Таким образом, создание общих принципов в учебной деятельности многоуровневом образовании дошкольников, играет немаловажную роль, в формировании будущего успешного школьника. Преемственность приводит к взаимосвязанной деятельности, воспитателей и учителей, приводит результативности обучения в школе.

Такая взаимосвязь должна быть установлена и между воспитанниками детского сада и школьниками. Выбор эффективных форм и методов работы, для совместной деятельности позитивно влияет на психологическую - эмоциональную сферу, расширяет кругозор, вызывает интерес к общественной жизни.

Результаты. В результате совместных работ формируются необходимые условия преемственности в многоуровневом образовании. Научно – практические исследовательские работы, созданные учеными в области педагогики, не находят дальнейших применений. Ибо, они не в полной мере отражают действительность, которая, реализуется в дошкольном и школьном образовании. [22]. Диагностика является средством проверки результатов методов, уровня подготовки к учебной деятельности, успеваемости, овладение компонентами, способствующими формированию личности. Проверка качества знания учебной деятельности дошкольников, раскрывает поэтапному переходу, многоуровневом образовании, обеспечению базовыми знаниями соответственно той или иной ступени дошкольного образования.

В образовательном процессе дошкольного образовательного учреждения, на курсах повышения квалификации, научно – практических конференциях, мастер классах обсуждается и используется диссертационные исследования, методы применения при подготовке педагогических кадров. [23] Ведь, бесцельно полученные знания, не приносят никакой пользы для человечества и общества. И это не требует научного доказательства. В настоящее время проблема создания целостной системы образовательного пространства остается актуальной, не решенной. Но вводятся новые программы, которые формируют личностный рост, расширяют виды деятельности. Внедряя принципы преемственности, нельзя действовать однозначно, отбрасывая личностный аспект ребёнка.

Обсуждение результатов. Апробация и внедрение результатов исследования происходила в детских садах № 22, 7, 26, 10. Апробировались результаты формирования учебной деятельности по музыкальному воспитанию дошкольников, в многоуровневом образовании. Без подготовки невозможно обеспечение дошкольнику преемственности знания. Не подготовленный дошкольник не может свободно овладевать знаниями и навыками, использовать их для решения задач обучения.

Экспериментирование как новый подход в образовании дошкольников, который формирует навыки учебной деятельности, в результате ребенок успешно адаптируется, в школьном коллективе. Основная цель экспериментов развитие ребенка, качественное обучение, пробуждения желания к обучению, ввести новые формы работы, определить основные направления в преемственности при переходе на новую ступень образования.

На этапах исследования о музыкальном развитии ребенка, роли методики преподавания музыки для дошкольников, при переходе в начальное образование, выявлено: ребенок-главный объект исследования, он способен меняться, этому способствуют многие факторы, предметом исследования стали особенности формирования музыкальности у дошкольников, на раннем этапе обучения.

Изучение исследования литературы авторов о музыкальных воспитаниях дошкольников показала: нужно начинать обучение музыке с раннего возраста, каждый ребенок индивидуум, личность, свободен выбирать пути к достижению познаний.

А экспериментирование показало: введение элементов фольклора казахского народа на музыкальных занятиях, эффективно влияет на сознание ребенка, способствует успешному решению проблемы исследования.

Учебная деятельность дошкольников должна всесторонне изучаться с точки зрения науки. Научный подход должна предшествовать в формировании предпосылок учебной деятельности дошкольников. Только овладев всеми навыками одной ступени, ребенок свободно переходит на новую ступень образования.

Список использованной литературы

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016 – 2019 годы.
2. <https://mel.fm/blog/yekaterina-danilova/3492-cto-takoye-obucheniye-4k-zachem-ono-vashemu-rebenku-i-gde-uchitsya-po-takoy-sisteme>
3. Балабеков Е.О. Казахский музыкальный фольклор: особенности, основные функции, воспитательные возможности и проблемы совершенствования /Е.О. Балабеков. - Шымкент, 2000.
4. Ауэзов М., Соболев Л. Эпос и фольклор казахского народа // Ауэзов М. Собрание сочинений: В 5 т. — Т 5. Литературно-критические и публицистические статьи 1936-1961 годов. — М., 1975.
5. М.Жұмабаев. Педагогика. — Алматы: Рауан. 1992.
6. https://mama.neolove.ru/early_childhood_education/method_masaru_ibuka/metodika_masaru_ibuka.html
7. <https://o-krohe.ru/razvivayushchie-metodiki/mariya-montessori/>
8. http://lencdt.ru/images/doc/Fedorova2019_razvitie_muzykalnosti.pdf
9. Рокитянская, Т. А. Воспитание звуком. Музыкальные занятия от 3 до 9 лет / Т.А. Рокитянская. - М.: Национальное образование, 2015.
10. <https://cyberpedia.su/17x1a4e5.html>
11. Владимирова Т. В., Токарев А. А. Преемственность устойчивого развития на уровнях дошкольного и начального образования. Педагогическое мастерство: материалы IV Междунар. науч. конф. (г. Москва, февраль 2014 г.). — М.: Буки-Веди, 2014

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ КЕЗЕҢДЕРІНДЕГІ ТІЛДІК ДАМУДЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ – САПАЛЫ БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗІ

Ахметова Жанерке Жанатовна

Көктал орта мектебінің бастауыш сынып мұғалімі,

Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

Axmetova@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кезеңдеріндегі тілдік дамудың сабақтастығы білім беру мазмұнының үздіксіздігін қамтамасыз етудегі маңызды фактор ретінде қарастырылады. Тілдік даму – баланың когнитивті, әлеуметтік және тұлғалық қалыптасуының өзегі болып табылады. Зерттеуде тілдік құзыреттіліктің негіздері мектепке дейінгі жаста қаланатыны және бастауыш мектепте бұл дағдылар жүйелі түрде дамытылуы

қажет екені айтылады. Мақалада сөйлеуді дамытудың сабақтастығын қамтамасыз етудегі педагогикалық жағдайлар мен тиімді әдістер талданады.

Кілт сөздер: сабақтастық, тілдік даму, мектепке дейінгі тәрбие, сөйлеу дағдылары, интеграция, сапалы білім

«Тілі кеміс ел – түбі кеміс» дейді дана халқымыз. Себебі тіл – ұлттың жаны, рухани тірегі. Тіл дамуы – бала санасының шырағы, ой-өрісінің қанаты. Бүгінгі таңда білім беру жүйесінде балалардың тілдік құзыреттілігін қалыптастыру – ең өзекті мәселенің бірі. Әсіресе, бұл үдерістің мектепке дейінгі кезеңнен басталып, бастауыш сыныптарда сабақтаса дамуы – сапалы білімнің алтын арқауы.

Мектеп жасына дейінгі кезең – бала бойындағы алғашқы сөз дәні себілетін уақыт. Бұл шақта бала «ана тілі» атты киелі құндылықпен танысып, сөзге еліктейді, дыбысты ажыратады, алғашқы сөйлемдерін құрай бастайды. «Бала — балдан тәтті» десек те, ол сол балдай баланы тәрбиелейтін сөздің дәмін сезінбейінше, болашақта тілдің байлығын меңгере алмайды. Сондықтан да балабақша қабырғасындағы тілдік тәрбие – қарапайым қарым-қатынастан басталып, көркем сөйлеуге жетелейтін алғашқы баспалдақ.

Бастауыш сынып – осы негіздің жүйелі түрде жалғасатын тұсы. Егер мектепке дейінгі тәрбие баланың тілін ашса, бастауыш білім оның ойын ширатып, ойлау қабілетін дамытады, сөздік қорын байытады. Сабақтастық дегеніміз – осы екі кезеңнің арасындағы үзілмейтін көпір, жалғасын тапқан тәрбиелік бағдар. Әр педагог өз кезеңінде бала тіліне ұқыппен қараса, ертеңгі ұрпақ – сөзге шешен, ойы орамды, тілі шұрайлы тұлға болып қалыптасады. Бірақ бұл сабақтастық кездейсоқ емес, мақсатты түрде ұйымдастырылған, ғылыми негізделген, әдістемелік бірізділікпен жүргізілген жағдайда ғана жемісті болмақ. Бала мектепке келіп, таныс сөздік орта мен ұқсас сөйлеу үлгісін көрсе, ол өз-өзін еркін сезінеді. «Сөз бастауы – ойдан» демекші, баланың ойы еркін болу үшін тілі дамыған болуы қажет[1, 152б.].

Сондықтан да мектепке дейінгі ұйым мен бастауыш мектеп арасындағы тілдік интеграция – білім берудің сапасын арттыратын қуатты ресурс. Ол үшін біртұтас бағдарламалық мазмұн, педагогтер арасындағы кәсіби байланыс, баланың сөйлеу әрекетіне қолайлы жағдай қажет. Сонымен қатар, ата-анамен серіктестік те бұл үдерістің маңызды бөлшегі. Тіл мәдениетін отбасынан бастап дамыту қажеттігін де меңзейді. Баланың сөйлеу тілі – оның танымдық, тұлғалық және әлеуметтік дамуымен тікелей байланысты. Мектепке дейінгі кезең – баланың сөздік қоры қалыптасатын, сөйлеу дағдысы алғаш бастау алатын уақыт. Бұл кезеңде ойын арқылы, ертегі тыңдау, тақпақ жаттау, сұрақ-жауап түріндегі қарым-қатынас – баланың тіл байлығын арттырып, сөйлеу қабілетін дамытады.

Мысалы, Қазақстанда балабақшада "Қарлығаш", "Алтын ұя", "Бөбек" тәрізді бағдарламаларда тіл дамыту арнайы бағыт ретінде қарастырылып, оқыту мен тәрбиелеу үрдісінде әр жастағы топқа сәйкес тілдік тапсырмалар ұсынылады. Баланың дыбыстық мәдениетін қалыптастыру, сөздік қорын байыту, сөйлем құрау сияқты мақсаттар нақты көрсетіледі[2, 98б.].

Мектеп табалдырығын аттаған сәттен бастап, оқушы ана тілі пәні арқылы өз тілінің құрылымын тереңірек меңгереді. Бұл кезеңде сөйлеу дағдысы тек қарым-қатынас құралы ғана емес, ойды жеткізу, дәлелдеу, мәтін құрау, пікір айту секілді күрделі функцияларды орындай бастайды.

Халықаралық тәжірибеге көз жүгіртсек, Финляндия, Сингапур және Эстония сынды елдерде тілдік даму ең негізгі басым бағыт ретінде қарастырылады. Мәселен, Финляндияда мектепке дейінгі білім беруде «ойын арқылы тіл үйрену» кеңінен қолданылып, балалардың өз ойын ашық айтуына еркіндік беріледі. Ал бастауыш сыныпта «жобалық жұмыс», «топтық зерттеу» әдістері арқылы оқушылар тілдік жағынан белсенді болуға тәрбиеленеді.

Сингапурда бастауыш мектептерде үш тілдік модель (ағылшын, ана тілі, үшінші тіл) негізінде тіл үйрету жолға қойылған[3, 124б.]. Мұнда тілдік сабақтарда тек грамматиканы ғана емес, мәдени-когнитивтік байланысқа негізделген мәтіндер кеңінен пайдаланылады. Бұл тәсіл оқушының тек тілдік емес, әлеуметтік, тұлғалық дамуына да ықпал етеді.

Тіл үйрету үшін төмендегі бағыттарды жетілдіруіміз керек:

№	Жетілдіру бағыты	Қысқаша сипаттамасы
1	Бірізділік орнату	Мектепке дейінгі және бастауыш білім бағдарламалары арасында сабақтастықты қамтамасыз ету, тілдік мақсаттардың жүйелі түрде жалғасуын қадағалау.
2	Мазмұндық байланыстыру	Оқу материалдарын өзара үйлестіру, бір тақырып аясында мектепке дейінгі және бастауыш деңгейдегі тапсырмаларды логикалық жалғастыру.
3	Тәжірибе алмасу	Мұғалімдер мен тәрбиешілер арасында тілдік дамуға қатысты тәжірибе, әдіс-тәсіл, оқу материалдарымен бөлісетін ортақ кәсіби алаң қалыптастыру.
4	Цифрлық ресурстар мен ойын технологиялары	Тіл үйретуде баланың жас ерекшелігіне сай келетін мультимедиялық құралдар, мобильді қосымшалар, танымдық ойындарды пайдалану.
5	Ата-анамен жұмыс	Ата-аналарға бала тілін дамыту бойынша кеңестер беру, отбасы ішінде тілдік ортаны қалыптастыру жолдарын ұсыну, бірлескен іс-шаралар ұйымдастыру.

Тілі жоғалған халық – тарих сахнасынан өшеді. Сондықтан да қазақ тілін сақтау, дамыту, ұрпақ санасына қадір-қасиетін сіңіру – әр ұстаздың, әр ата-ананың, ең бастысы, әр азаматтың парызы.

Ана тілі балаға бесіктен сіңіп, мектеп табалдырығында жүйелі түрде дамытылуы тиіс. Әсіресе бастауыш сынып – баланың тілдік қабілеті қалыптасатын шешуші кезең. Бұл кезде сөздік қор байытылады, сөйлеу мәдениеті қалыптасады, тіл арқылы таным көкжиегі кеңейеді. Егер осы кезеңде баланың тілі дұрыс дамымаса, кейінгі білім алуында, жеке пікір білдіруінде, мәтінмен жұмыс істеуде қиындықтар туындайды.

Ана тіліміздің артықшылықтары мен құндылықтары:

Артықшылық	Сипаттамасы	Нәтижесі / Әсері
Ойлау мен таным негізі	Ана тілі арқылы бала ойын жүйелі жеткізіп, логикалық ойлау, тұжырым жасау дағдыларын қалыптастырады.	Зияткерлік даму, пәндік білімді терең меңгеру.
Мәдени мұраның қайнар көзі	Халықтың тарихы, дүниетанымы, салт-дәстүрі, мақал-мәтел, жыр-дастан тіл арқылы ұрпақтан-ұрпаққа беріледі.	Ұлттық сана қалыптасады, мәдени сабақтастық сақталады.
Тұлғалық және рухани өсу	Ана тілінде ойлайтын балада ұлттық болмыс, өзін-өзі бағалау, жауапкершілік, туған халқына деген сүйіспеншілік дамиды.	Азаматтық ұстанымы берік, рухани-мәдени тұрғыдан толыққанды тұлға қалыптасады.
Білім алудағы іргетас	Барлық пәндер мен оқу дағдылары ана тілінде меңгеріледі. Тілдік қабілеті нашар бала оқу материалын толық түсіне алмайды.	Оқу үлгерімі мен функционалдық сауаттылығы жоғары деңгейде дамиды.

Бүгінгі жаһандану дәуірі – адамның тек өз елімен шектелмей, бүкіл әлеммен байланыс орнататын кезеңі. Мұндай өзгермелі заманда шет тілін білу – өмірлік қажеттілікке айналды. Ағылшын, қытай, неміс немесе түрік тілін меңгеру – ғылым мен техниканың, бизнес пен технологияның кең ауқымды әлеміне жол ашады. Білім көкжиегін кеңейткісі келетін, шет елде оқып, жұмыс істегісі келетін жас үшін бұл – сөзсіз артықшылық. Бұл тілді меңгеру – өзге халықты танып, мәдениеттермен тоғысуға, толерантты көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік береді. Алайда мұның екінші, елеусіздеу жағы бар. Өкінішке қарай, шет тілін үйрету кейде ана тілі есебінен жүзеге асады. Мәселен, кейбір мектептерде шетел тіліне көп уақыт бөлініп, ал қазақ тілі – формальды, есеп үшін оқылатын пәнге айналып барады. Ана тілінде еркін сөйлей алмайтын бала өз ойын толық жеткізуден қиналып, ұлттың рухани негізінен ажырайды.

Баланың ана тіліне немқұрайлы қарауы – ұлттың болашағына бейқам қарауы. Балаға кішкентайынан өзге тілді басымдықпен оқытсақ, ол шетел тілінде ойлап, сол тілдің мәдени кодын бойына сіңіре бастайды. Мұндай жағдайда туған тілі, туған сөзі – оған жаттандылыққа айналады. Ана тілін білмей өскен ұрпақтың елге деген сүйіспеншілігі де үстірт қалыптасады. Себебі туған тіл – тек сөз бен дыбыс емес, ол – халықтың жаны.

Көптілділікке бет бұрған мектептерде жиі байқалатын құбылыс – қазақ тілінің жай-күйі. Қазақ тілі кейде оқушылар үшін тек оқу бағдарламасындағы міндетті пән ғана болып қала береді. Сабақтарда тілді ұғынықты, әсерлі етіп оқытудың орнына, грамматикалық ережелер мен жаттанды тапсырмаларға басымдық беріледі. Мұндайда балада тілге деген сүйіспеншілік оянбайды. Тілдің жаны кетіп, тек қаңқасы қалады[4, 135-б.].

Сондықтан көптілділік – ана тіліне негізделуі тиіс. Бастауышта ең алдымен бала өз тілінде терең сөйлеп, жаза алатын деңгейге жетуі қажет. Ана тілін жетік меңгерген баланың өзге тілді де тез әрі сапалы меңгеретіні – ғылыми дәлелденген факт.

Бала – таза парақ. Ол не жазылса, соны сіңіреді. Егер бала жасынан ана тілінің әуезін естіп, сол тілде еркелік сөз бен ертегі тыңдап өссе, ол тіл оның жүрегіне сіңіп, санасының тереңіне орнығады. Бұл сүйіспеншілік кейін мектепте де, өмірде де тілге деген құрмет ретінде жалғасады. Сондықтан тәрбиешілер мен мұғалімдер баланың тілмен алғашқы танысуын жылы, әсерлі, жүрекке қонымды етуі тиіс.

Ана тілінің мәйегі – халықтың ауыз әдебиетінде. . Сабақта ұлттық мәтіндер, ертегілер, мақал-мәтелдер, шешендік сөздер кеңінен қолданылуы қажет. Ертегі тыңдап өскен балада қиял да, тіл де бай болады. Мақал-мәтелдер – ғасырлар сүзгісінен өткен халық даналығы. Олар баланы қысқа да нұсқа ой айтуға, мән-мағына тереңіне үңілуге тәрбиелейді. Ал шешендік сөздер мен жырлар – сөз өнерінің биік үлгісі. Оларды сабаққа енгізу арқылы біз баланың ұлттық дүниетанымын, тілдік бейнесін қалыптастырамыз.

Тіл тек тыңдаумен ғана емес, қолданумен дамиды. Әр оқушының тілдік қорын дамытуға бағытталған шығармашылық тапсырмалар жүйелі жүргізілуі тиіс. Оқушыға өз ойын еркін жеткізуге, суреттеп айтуға, әңгіме құрауға, ертегі жалғастыруға, көркем тілмен жазуға жағдай жасау керек. Бұл – тілдік қорды байытып қана қоймай, баланың ойын жүйелі, көркем, әсерлі етіп айтуға үйретеді. Шығармашылық жұмыс – баланың жан дүниесін ашатын терезе.

Отбасында да ана тілінде сөйлеу, кітап оқу дәстүрі жандануы қажет. Тіл отбасынан басталады. Үйінде тек шет тілінде сөйлейтін, ата-анасынан «қазақша сөйлем» деген сөз еститін бала туған тілінен алыстайды. Керісінше, ана тілінде айтылған бесік жыры, әже ертегісі, әке өсиеті – баланың болмысына сіңетін рухани күш[5, 111-б.]. Сонымен қатар үйде бірге қазақша кітап оқу, талқылау, өлең жаттау – бала үшін ұмытылмас әсер. Тіл тек мектептің емес, отбасының, қоғамның ортақ байлығы екенін ұмытпауымыз керек. Тілді сақтау – өткенге құрмет, болашаққа қамқорлық. Ана тіліне деген сүйіспеншілік пен жауапкершілікті біз баланың жүрегіне ерте бастан дарытпасақ, келешек ұрпақ тамырынан ажыраған бәйтерекке айналуы мүмкін. Ал тамыры үзілген ағаш – көктемейді. Сондықтан тілге деген махаббатты бала бойына сәби кезден егіп, өскен сайын тереңдетіп отыру – әр ата-ана мен ұстаздың қасиетті міндеті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Бозжанова Қ. Қазақ бастауыш мектептерінде I-III класс оқушыларының оқу дағдыларын қалыптастыру. – Алма-Ата: Учпедгиз, 1961. - 147 б.
2. Лүрия А.Р. Речь и развитие психических процессов у ребёнка / в соавт. с Ф. Я. Юдович. - М., 1956. - 93 с
3. Тайтелиева Л.Р., Түрдиматова Т.А. Тіл дамыту ұйымдастырылған оқу іс-әрекетін интеграциялық-дифференциалды сипатта ұйымдастыру мүмкіндіктері // Қазақстан мектептеріндегі шетел тілдері. - 2018. - №5. – Б. 7– 12.
4. Рахметова С.Р. Қазақ тілін оқыту әдістемесі: бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі факультеттерінің студенттеріне арналған оқулық. –Алматы: Өлке, 2005. – 136 б

МЕХАНИЗМЫ ИНТЕГРАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ДЛЯ РЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ НА ЭТАПАХ ДОШКОЛЬНОГО И НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СООТВЕТСТВИИ С ГОСО ДВО РК

Сыздыкова Жанар Маратовна

методист-воспитатель мини-центра при КГУ «Средняя школа № 9 имени Ахмета Байтурсынулы» Республика

Казахстан, Северо-Казахстанская область, г. Петропавловск,

zsyzdykova81@gmail.com

Аннотация. В статье рассматриваются теоретико-методологические основы и прикладные механизмы интеграции образовательных программ речевого развития на этапах дошкольного (ДО) и начального образования (НО) в условиях реализации Государственного общеобязательного стандарта дошкольного воспитания и обучения (ГОСО ДВО) Республики Казахстан. Раскрываются особенности преемственности программ, формы взаимодействия педагогов, методические и организационные решения по формированию единого речевого пространства. Приводятся практические рекомендации по обеспечению непрерывности речевого развития детей.

Ключевые слова: речевое развитие, интеграция программ, дошкольное образование, начальное образование, преемственность, ГОСО ДВО РК.

Современное образование в Республике Казахстан ориентировано на обеспечение целостного развития личности обучающегося. Одной из приоритетных задач, определённых в Государственном общеобязательном стандарте дошкольного воспитания и обучения (ГОСО ДВО) является формирование и развитие коммуникативной компетентности на каждом этапе обучения [1]. При этом речевое развитие выступает базовой предпосылкой успешной социализации, адаптации к школьному обучению, освоению грамоты и формированию функциональной грамотности.

На практике часто наблюдаются трудности в переходе ребенка от ДО к НО, вызванные отсутствием преемственности в подходах, методах и целях речевого развития. Это определяет актуальность поиска эффективных механизмов интеграции программ речевого развития на указанных этапах.

Теоретические основы интеграции программ речевого развития относятся: Речевое развитие в контексте ГОСО трактуется как непрерывный процесс, охватывающий становление устной и письменной речи, расширение словарного запаса, овладение нормами родного языка и развитие коммуникативных навыков [1, 2]. На этапе дошкольного образования акцент делается на развитие устной речи: формирование активного и пассивного словаря, звуковой культуры речи, навыков диалогического и монологического общения [3]. В начальной школе основное внимание уделяется переходу к письменной речи, грамотному чтению, связному письму и анализу текстов [4]. Интеграция образовательных программ предполагает логичную взаимосвязь между целями, содержанием, методами и результатами на этапах ДО и НО [5]. Это требует согласования программ, диагностических процедур и форм организации речевой деятельности.

Основные механизмы интеграции по развитию речи:

1. Программно-методическая преемственность.

Разработка согласованных программ речевого развития, в которых содержание ДО логично переходит в содержание НО. Подходы, рекомендованные в исследованиях Жумабековой А.Б., включают интеграцию тем, заданий, игровых и наглядных методов [3].

2. Диагностические инструменты и мониторинг.

Для обеспечения преемственности важно применять единые критерии оценки речевых умений. Рекомендовано использовать речевые карты, листы наблюдений, а также портфолио обучающегося [6].

3. Межуровневое взаимодействие педагогов.

Практика проведения педагогических консилиумов, методических семинаров между воспитателями и учителями начальных классов способствует обмену информацией и согласованию подходов [5, 7].

4. Интеграция в содержание обучения.

Эффективными формами являются сюжетно-ролевые и театрализованные игры, речевые мастерские, мини-проекты. Подобные формы обеспечивают плавный переход от устной речи к письменной [4].

5. Индивидуализация образовательной траектории.

Учёт речевых особенностей детей возможен благодаря коррекционно-развивающим программам, логопедическому сопровождению и составлению индивидуальных траекторий [3, 8].

Практическим методам по развитию речи, который мы рекомендуем относятся:

- Введение адаптационного периода в 1 классе с игровыми и коммуникативными методами ДО.

- Разработка и внедрение речевых карт развития, передаваемых между уровнями.

- Проведение литературных праздников и речевых мероприятий с участием детей из ДО и НО.

- Привлечение родителей к участию в речевом развитии через консультации, тренинги, памятки [6].

- Внедрение цифровых образовательных ресурсов (ЦОР), адаптированных под возрастные речевые задачи [7].

Интеграция образовательных программ речевого развития на этапах дошкольного и начального образования в Республике Казахстан является необходимым условием обеспечения преемственности. Успешная реализация требует нормативной, методической и организационной согласованности всех участников образовательного процесса. Предложенные механизмы интеграции, соответствующие ГОСО ДВО РК, позволяют минимизировать трудности адаптации и способствуют успешному речевому и личностному развитию ребёнка.

Список использованных источников

1. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан. — Астана: МОН РК, 2022.
2. Государственный общеобязательный стандарт начального образования Республики Казахстан. — Астана: МОН РК, 2022.
3. Жумабекова А.Б. Методика речевого развития детей: преемственность ДО и НО. — Алматы: РОНД, 2021.
4. Назарова Л.Д. Современные технологии речевого развития детей. — СПб: Питер, 2020.
5. Куцакова Л.В. (ред.). Преемственность дошкольного и начального образования: теория и практика. — Москва: Владос, 2021.
6. Методические рекомендации МОН РК по обеспечению преемственности между ДО и НО. — Нур-Султан: МОН РК, 2023.
7. Есенгазина Г.К. Развитие речи в условиях обновленного содержания образования. — Нур-Султан: НИШ, 2022.
8. Брусникова Т.В. Речевое развитие детей дошкольного возраста. — Москва: Просвещение, 2020.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУДА ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Алпысбаева Нургуль Саркытбековна

Докторант, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,

Талдықорған, Қазақстан

nurka.tk@mail.ru

Сырлыбаева Гүлнара Торебековна

Филология ғылымдарының кандидаты, І. Жансүгіров атындағы Жетісу

университеті, Талдықорған, Қазақстан

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдыларын дамытудағы интербелсенді оқыту әдістерінің мәні мен маңыздылығы қарастырылады. Оқыту үдерісін жандандыру арқылы оқушылардың коммуникативтік қабілеттерін қалыптастыруда педагогикалық шарттардың рөлі айқындалған. Оқушылардың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, тиімді интербелсенді орта құрудың жолдары ұсынылады. Интербелсенді әдістердің оқушылардың сөйлеу әрекетін белсендіруге, оқу үдерісіне белсенді қатысуына ықпал ететіні негізделеді.

Кілт сөздер: интербелсенді оқыту, сөйлеу дағдысы, бастауыш мектеп, педагогикалық шарттар, қарым-қатынас, белсенді оқыту.

Бүгінгі күні мұғалімнің алдында тек оқушыларға білім беру ғана емес, сонымен қатар бұрын меңгерілген материалмен байланыстар орната білу, талдау жасау, салыстыру, жинақтау сияқты дағдыларды қалыптастыру міндеті тұр. Яғни оқушылардың сөйлеу әрекетін жандандыру қажет. Оқушылардың сөйлеу дағдыларын дамыту – бұл оқушылар мен мұғалімнің бірлесіп белсенді жұмыс істейтін, оқу процесі жайында саналы түрде ой жүгіртетін, өз білімін, жаңа идеяларын, сезімдерін немесе әлем туралы пікірлерін қадағалап, растап не теріске шығарып, әрі қарай кеңейтетін оқыту ортасын құруды білдіреді.

В.И. Андреевтің пікірінше, педагогикалық шарттар – бұл «оқытудың мақсатты түрде іріктелген, құрастырылған және қолданылған мазмұн элементтері, әдістері мен ұйымдастыру формалары арқылы белгілі бір дидактикалық мақсаттарға жетуге бағытталған оқу үдерісінің жағдайлары» [1]. Оқуға деген қызығушылықты арттыру үшін оқу процесін қайта ұйымдастырып, оқушылардың белсенділігін оятатын және тіпті енжар оқушыларды да тартатын әдістер мен формаларды қолдануға болады. Мұның өзі интербелсенді оқыту тәсілі болып табылады. Яғни интербелсенді оқыту – бұл қарым-қатынасқа негізделген оқыту, оның формалары өзара әрекеттестік пен өзара көмектесуге сүйенеді [2]. Оқыту мен қарым-қатынас өзара әрекет арқылы жүзеге асатындықтан, оқушылар тек пәндік дағдыларды меңгеріп қана қоймай, интербелсенді тәсіл негізінде серіктестік қарым-қатынастың диалогтық түрін дамытып, ынтымақтаса жұмыс істеуді, төзімді болуды және коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыратын оқыту үдерісін ұйымдастыру мәселесі туындайды.

Педагогикалық әдебиеттерді талдау бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу әрекетін дамытуда интербелсенді оқыту әдістерін қолданудың педагогикалық шарттарын анықтауға және негіздеуге мүмкіндік береді.

Мысалы, Л.С. Подымова интербелсенді оқыту әдістерін сабақ барысында қолданудың келесі педагогикалық шарттарын бөліп көрсетеді:

- интербелсенді оқыту әдістерінің сабақтың оқу-тәрбие мақсаттарына сай келуі;
- бұл әдістердің оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келуі;
- сабақта интербелсенді әдістерді орнымен және мөлшермен пайдалану [3].

Интербелсенді оқыту әдістерін қолданудың бірінші педагогикалық шарты ретінде, ең алдымен, олардың сабақтың мақсаттарына сәйкес пәннің ерекшелігі мен оқыту әдістемесі ескеріліп жасалуы керектігі анықталды [4]. Интербелсенді оқыту әдістерін мақсатты қолдану оқу үдерісіндегі қарым-қатынасты орнатуға оң ықпал етеді. Шынында да, интербелсенді оқытуда оқу қызметінің сәтті жүзеге асуы көбіне оқушылардың топпен жұмыс істеу барысында қалыптасатын өзара қарым-қатынасының сапасына байланысты.

Айта кету керек, интербелсенді оқыту әдістері нақты оқу-тәрбие міндеттеріне, білімге, іскерлік пен дағдыға қойылатын бағдарламалық талаптарға, сондай-ақ білім беру стандарттарына сәйкес келуі тиіс. Бастауыш сыныптағы маңызды міндеттердің бірі – оқушыларды өз ойларын дұрыс жеткізе білуге үйрету. Мұғалімдер оқушыларды оқу үдерісінің алғашқы кезеңдерінен бастап мазмұнды, дайындалған, анық және нақты сөйлеуге дағдыландыруы қажет. Дәстүрлі оқу үдерісінде оқушы көбіне пассивті рөлде болады және ол психологиялық жайлылықтан айырылып жатады. Бұл жайлылық – өзінің маңыздылығын, сенімділігін және құзыреттілігін сезіну сияқты факторларды қамтиды. Ал егер білім беру

стандартының талаптары ескерілсе, оқушы өз оқу әрекетін өзі реттеп, талдай алатын деңгейге жетеді, оның оқу үдерісіндегі рөлі белсенді бола бастайды, жағымды оқу мотивациясы қалыптасады. Бұл – оқушының оқу үдерісіне белсенді әрі қызығушылықпен қатысуына септігін тигізеді. Интербелсенді әдістерді қолдана отырып, мұғалім олардың қолданылу мақсатына сәйкестігіне сенімді болуы тиіс [5]. Сонымен қатар, интербелсенді оқыту әдістері оқытылатын материалдың мазмұнына да сай келуі керек. Оқу үдерісіне қатысушылардың өзара әрекеттесуі, қарым-қатынасы және ынтымақтастығын қамтамасыз ететін жағдайларды жасау қажет. Мұндай шарттардың бірі – оқушылардың мұндай әрекетке әлеуметтік-психологиялық дайындығы. Бұл дайындық – қатысушылардың қарастырылып отырған мәселе бойынша белгілі бір білімінің және оқу үдерісіндегі тиімді өзара әрекеттесуді қамтамасыз ететін коммуникативтік дағдыларының болуын білдіреді.

Оқу тапсырмасының мазмұны оқушылар үшін қызықты әрі маңызды болуы керек, ал кез келген әрекет белгілі бір нәтиже беруге бағытталуы тиіс.

Интербелсенді оқыту әдістерін қолдану барысында тұлғалық-бағдарлы тәсілді де естен шығармау қажет. Сондықтан, екінші педагогикалық шарт ретінде интербелсенді әдістер оқушылар үшін барынша тартымды болуы үшін олардың жас және тұлғалық ерекшеліктеріне сәйкес келуі қажет деген тұжырым алынады. Интербелсенді әдістерді қолдануда оқушылардың жеке ерекшеліктерін, дайындық деңгейін, сондай-ақ бастауыш сынып оқушыларының сөйлеуінің даму деңгейін ескеру маңызды. Бұл шарт оқушылардың қабілеттерін, қалауларын, уәждерін, қызығушылықтары мен талғамдарын жан-жақты ескеруді көздейді. Оқу жағдаяты әрбір қатысушы үшін өзекті, мағыналы және тұлғалық мәнге ие болуы тиіс [6]. Мұндай жағдайда оқушыда дербестік, табандылық, ойлау белсенділігі, қанағат, жетістік пен қызығушылық сезімі оянады.

Ғалымдар Т.А. Хайрутдинова мен А.А. Валееваның пікірінше [7], мұғалім ұйымдастырған оқу жағдаяттарына қатысу үшін оқушылардың психологиялық және зияткерлік дайындығы маңызды. Оқу ортасы оқушыларда жағымды көңіл-күй туғызып, достық, өзара түсіністік пен ынтымақтастық атмосферасында қарым-қатынас орнатуға ықпал етуі қажет. Бұл ретте мұғалімге үлкен жауапкершілік жүктеледі, ол оқушылардың жеке ерекшеліктерін: мінезін, темпераментін ескеруі керек. Оқушылардың белсенділігін арттырудың қуатты факторы – олардың оқу материалы негізінде өзара әрекеттесуін ұйымдастыру дағдысы. Себебі оқушы өзін оқиғаға тікелей қатысушы ретінде сезінгенде, алған білімі тұлғалық маңызды әрі эмоциялық бояуға ие болады. Белгілі бір психологиялық көңіл-күйді, еркін ойлау мен еркін қарым-қатынас атмосферасын құру оқушылардың ойлау әрекетін жандандырады. Маңызды факторлардың бірі – мұғалім мен оқушы пікірлерінің тең құндылығы, өйткені мұғалім бұл жағдайда бақылаушы рөлін атқарады.

А.И. Летиннің [8] зерттеулерінде интербелсенді оқытудың басты белгілерінің бірі – оқушылар мен мұғалім арасындағы тікелей немесе жанама қарым-қатынас екендігі атап өтіледі, яғни бұл – барлық қатысушылардың қызығушылығына негізделген, өзара ақпарат алмасуға, мәселені талқылауға, өз идеяларын айтуға және өз пікірін қорғауға, ортақ шешім қабылдауға бағытталған «тең деңгейдегі» қарым-қатынас. Мұндай ерекшеліктер интербелсенді оқытудың коммуникативтік жағын көрсетеді. Сонымен қатар, интербелсенді оқыту шынайы өмірде жиі кездесетін нақты проблемаларға негізделеді, бұл – оқушылар арасындағы өзара тұлғалық жауапкершілікті арттырып, белсенді қарым-қатынасты дамытуға септігін тигізеді. Сондай-ақ бұл үдеріс оқушылар мен оқыту жүйесі арасындағы үнемі әрекеттесетін және өзгеріп отыратын коммуникативтік байланысты көздейді. Мұғалім енді ақпарат беруші емес, көмекші мен қосымша ақпарат көзі рөлін атқарады, ал оқушылар тобы – мұғалім әрекетінің негізгі орталығына айналады.

Үшінші педагогикалық шарт – интербелсенді оқыту әдістерін енгізу білім алушылардың толыққанды тілдік әрекетін қамтамасыз етуі тиіс. Сабақтағы тілдік әрекет оқушылар үшін уәждеделген болуы қажет және оқушылар бұл әрекетке қажеттілік сезінуі тиіс. Оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуда тілдік жағдаятты қалыптастырудың маңызы зор. Топтарда жұмыс істеу барысында әр оқушы өз көзқарасын дәлелдеп, негіздеп, алған ақпараттарын тіл арқылы жеткізе алады, ал бұл оқытудың маңызды бөлігі болып табылады. Тілдік өзара

әрекеттесу барысында оқушыларда зейін қою, өз бетінше ойлау дағдылары дамиды, ынта мен танымға құштарлық артады. Сабақ барысында қызыға отырып, оқушылар білім алып жатқанын байқамай қалады: олар жаңа білімдерді меңгереді, тосын жағдаяттарда бағдар жасайды, білім қорын кеңейтеді, ұғымдармен танысады, дағдыларын, қиялын дамытады. Осы кезде оқушының өз еңбегінің нәтижесі оң эмоциялар тудырып, оқуға деген қосымша мотивацияны қалыптастырады.

Тіпті ең енжар оқушылардың өзі ұжымдық жұмыс барысында достарын жерге қаратпау үшін зор ынтамен әрекетке кіріседі. Дұрыс әрі сауатты ұйымдастырылған тілдік қарым-қатынас – интербелсенді оқытудың басты компоненттерінің бірі – білім алушылардың коммуникативтік қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Сабақта сенімді, қолайлы атмосфера мен дамытушы коммуникативтік ортаны қалыптастыру – интербелсенді оқытудың маңызды шарты. Түрлі қарым-қатынас жағдаяттарында тілдік құралдарды қолдана білу – табысты өзара әрекеттестікке, жағдаятты талдауға, баға беруге жол ашады. Мұндай тәсілдер арқылы жан-жақты дамыған тұлға қалыптасады.

Келесі маңызды педагогикалық шарт – интербелсенді әдістер қолданылатын оқу жағдаяттары сабақтың жекелеген кезеңдерінде немесе бүкіл сабақ бойында ұйымдастырылады. Тілдік дағдыларды қолдануға негізделген оқушы әрекеті бірқатар қабілеттердің тізбегімен сипатталады, олардың қатарына мыналар жатады: ақпаратты тыңдау, қабылдау және жеткізе білу; диалог жүргізу қабілеті; пікірталастарға қатысу; келіссөздер жүргізу; өз пікірін дәлелдеп, қорғау – яғни, бұл тілдік белсенділік [9].

Б.Ц. Бадмаевтың пікірінше, «интербелсенді әдістерді қолдануда зияткерлік белсенділікке ең күшті әсер ететін – бұл бәсекелестік рухы, жарысу, бірлесе отырып шындықты іздеу үдерісінде пайда болатын өзара бәсеке [10]. Бұл әсерлер әсіресе ойын және тренинг түріндегі сабақтарда айқын байқалады.

Осылайша, интербелсенді оқыту әдістері оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға ықпал ететін құралдардың жиынтығына ие. Бұл әдістер оқушылардың шығармашылығын, өзін-өзі танытуына мол мүмкіндік беретін, барлық қатысушылар үшін жағымды психологиялық ортада жүзеге асады.

Интербелсенді оқыту әдістерін қолдану мәселелері бойынша ғалымдардың еңбектеріндегі тұжырымдарды зерттеп, салыстырмалы талдау жасау арқылы бастауыш сынып оқушыларының тілдік дағдыларын дамытуда интербелсенді әдістерді қолданудың педагогикалық шарттарын анықтауға негіз болатын теориялық тұжырымдарды айқындадық. «Интербелсенді оқыту әдістері» ұғымын және оны қолдану принциптерін қарастырдық.

Т.М. Калинкина ұсынған анықтама негізге алынды: «Интербелсенді оқыту әдістері – бұл мұғалім мен оқушылардың өзара байланысқан бірлескен әрекеті, онда барлық білім беру процесіне қатысушылар бір-бірімен әрекеттесіп, проблемаларды бірлесіп шешеді, ақпарат алмасады, жағдаяттарды модельдейді, өз әрекеттерін және бір-бірінің әрекеттерін бағалайды, әрі осының бәрі нәтижелі ынтымақтастық жағдайында жүзеге асады» [6].

«Тілдік дағдылар» ұғымы тілдік әрекеттің оңтайлы параметрлерге сай орындалуымен сипатталады. Мұндай параметрлерге саналы түрде орындалмауы, автоматтандырылуы, тілдік нормаларға сай келуі, орындау жылдамдығы, тұрақтылығы, яғни өзгермелі жағдайда өз-өзін тануы жатады. Егер тілдік әрекет осы өлшемдерге сай орындалса, онда оқушыда тілдік дағды қалыптасады.

Баланың тілдік дамуы – оның тұлғалық дамуының негізгі көрсеткіштерінің бірі. Тыңдау, сөйлеу, оқу, жазу – бұл ана тілі аясындағы білім алуға қажетті және оқу әрекетінің құралы болып табылатын дағдылар мен іскерліктер. Ана тілі – танымға, білімге, өзін тұлға ретінде танытуға апарар кілт.

Біз С.Ф. Шатилов ұсынған тілдік дағдыларды дамыту кезеңдерінің жоспарын қарастырдық: бағыттану және дайындық кезеңі; стереотиптік жағдайлар; өзгермелі жағдайлар [35]. Сонымен қатар, бастауыш сынып оқушыларының тілдік дағдыларын дамытуда интербелсенді әдістерді қолданудың педагогикалық шарттарын айқындадық: интербелсенді әдістердің сабақтың тәрбиелік мақсаттарына сай келуі; оқушылардың жас ерекшеліктеріне

сәйкестігі; сабақта интербелсенді әдістерді қолдануда шыдамдылық (Б.Ц. Бадмаев бойынша).

Қорытындылай келе, интербелсенді оқыту әдістері бастауыш сынып оқушыларының тілдік дағдыларын дамытуға ықпал ететін қажетті құралдарға ие.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития. Казань, 1996. С. 568.
- 2 Новиков А.М. Педагогика: словарь системы основных понятий. – М.: Издательский центр ИЭТ, 2013. – 268 с.
- 3 Подымова Л.С., Сергеева В.П., Сороковых Г.В. Интерактивные методы обучения и воспитания в системе общего, среднего и высшего профессионального образования: Учебно-метод. пособие., М., 2017.
- 4 Педагогический словарь: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / [В.И. Загвязинский, А.Ф. Закирова, Т.А. Строкова и др.]; под ред. В.И. Загвязинского, А.Ф. Закировой. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 352 с.
- 5 Романовская З.И. Развитие речи и мышления в системе обучения академика Л.В. Занкова. «Начальная школа», 1994, №8, с. 55.
- 6 Яшина, В.И. Теория и методика развития речи детей: учебник для студ. учреждений высш. проф. образования / В.И. Яшина, М.М. Алексеева; под общ. ред. В.И. Яшиной. – М.: Издательский центр «Академия», 2013. – 448 с
- 7 Хайрутдинова Т.А., Валеев А.А. Педагогические условия формирования конкурентноспособности студентов средствами дисциплин гуманитарного цикла в образовательном пространстве ССУЗ// Фундаментальные исследования. – 2013. – № 10-2. – С. 428-431
- 8 Летин А.И. Дидактические свойства и функции интерактивных методов обучения и воспитания в развитии поликультурных умений школьников при обучении иностранному языку // Вестник Московского государственного гуманитарного университета им. М.А. Шолохова. Филологические науки. – 2014. – №3.–с. 108-114.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚЫРМАН МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫҢ РӨЛІ

Фейзулдаева Салтанат Арасатовна

PhD, АГЭУ, Алматы қ.

Дәурен Жадыра Дәуренқызы

ф.ғ.м., АГЭУ, Алматы қ.

Zhadyra.dauren@mail.ru

Кітап оқу адамға өзінің жеке танымдық қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік беретін ақпарат алудың негізгі құралдарының бірі. Кітап мәдениеті мен оқу құбылысы жалпы адамзаттың негізгі жетістіктеріне бағыт жасайтыны сөзсіз. Жеке тұлғаның оқырман мәдениеті қазіргі уақытта әлемдік қоғамдастық тарапынан жоғары бағаланады және жүзеге асырылады.

Цифрландыру дәуірінде бастауыш сынып оқушыларының оқырман мәдениетін қалыптастыру ерекше өзектілікке ие. Цифрлық ресурстар арқылы бастауыш сынып оқушыларының оқырман мәдениетін қалыптастыру тақырыбының өзектілігі білім беру мен қоғамдағы қазіргі тенденцияларды көрсететін бірқатар факторларға байланысты. Цифрлық ресурстар білім алушыларды оқуға тарту, олардың танымдық қабілеттерін дамыту және әдебиетке тұрақты қызығушылықты қалыптастыру үшін жаңа мүмкіндіктер ашады.

Қазіргі балалар сандық ортада өскендіктен, онда экраннан кітап оқу үйреншікті болады және бастауыш сынып оқушыларын цифрлық мәтіндермен тиімді жұмыс істеуге, ақпаратты сыни тұрғыдан бағалауға және оқуға деген қызығушылықты сақтауға үйрету маңызды.

Қоғамдық өмірдің барлық салаларын цифрлық түрлендіру кейінгі жылдары көпшіліктің назарын аударып, көптеген таныс тәжірибелерді, соның ішінде мәдени және білім беру тәжірибелерін де өзгертті. Цифрлық технологияларды кеңінен енгізу жағдайында экономика мен өндіріс саласын белсенді дамыту білім берудің жаңа сапасын, қазіргі заманғы білім

алушылардың жаңа құзыреттері мен білім беру жетістіктерін талап етеді. Қазіргі білім алушылар жылдам өзгеретін әлемге сәтті бейімделу үшін дәстүрлі біліммен қатар, цифрлық дағдыларды да меңгеруі керек.

Бүгінгі таңда оқырман мәдениетін зерттеудің тағы бір танымал тәсілі оны қоғамдағы жеке тұлғаның өзін-өзі басқару формасы ретінде түсіндіруге мүмкіндік береді; құжаттың ақпараттық мазмұнын қабылдау немесе тіпті оқу мәдениетінің даму деңгейіне байланысты ақпаратты игеру қабілеті бар мәтінді түсіндіру ретінде. Оқырман мәдениеті тұлға мәдениетімен интеграцияланғаны соншалық, әр адамның мәдени «қаріпі» туралы айтуға мүмкіндік береді.

Көптеген ғылыми зерттеулер кітап оқу мәдениетін, оның ішіндегі оқырмандық мәдениетті өзгертудің әр түрлі аспектілерін, атап айтқанда, қоғамды цифрландыру контекстіндегі заманауи тенденцияларды, проблемалар мен қиындықтарды қозғайды. Марианна Уолтерстің «цифрлық дәуірдегі оқу» монографиясы интернет пен цифрлық технологиялардың дамуына байланысты оқу мәдениетінде болып жатқан өзгерістерді қарастырады. Ол ақпарат алудың жылдамдығы мен қолжетімділігін қамтамасыз етудегі заманауи технологиялардың маңыздылығын төмендетпей, сонымен бірге олар оқудың дәстүрлі түрлеріне де қауіп төндіреді деп санайды [1].

Цифрлық трансформация соңғы жылдары көп өзгерді, бірақ оқу мәртебесі таңқаларлықтай, негізінен, өзгеріссіз қалды. Біз әлі де оқимыз, бірақ бұл процестің тереңдігі, таңдаулылығы, хабардарлығы және қабылдау сапасы айтарлықтай төмендеді, өйткені цифрлық арналардың қолжетімділігі көп жағдайда жеке адамның ақпараттық сұраныстарын да, ақпараттық қажеттіліктерін де қанағаттандырады.

Цифрлық ресурстардың мүмкіндіктері:

Біріншіден, цифрлық ресурстар әр түрлі және өзекті материалдарға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Интернет пен электронды оқу платформаларының көмегімен білім алушылар әлемнің кез келген нүктесінен білім ала алады және өзекті жаңалықтар, зерттеу шолулары немесе өзіне қажетті материалдарды, ақпараттарды ала алады.

Екіншіден, цифрлық ресурстар интерактивті форматта оқуға мүмкіндік береді. Көптеген оқу платформалары тапсырмаларды шешуге және интерактивті сабақтарға қатысуға мүмкіндік береді. Бұл материалды тереңірек игеруге және білім алушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді.

Үшіншіден, цифрлық ресурстарды пайдалану алынған ақпарат әрбір білім алушының жеке қажеттіліктеріне икемді бейімдеуге мүмкіндік береді. Электрондық материалдар мен автоматты бағалау жүйесінің көмегімен әр білім алушы жеке ұсыныстар мен тапсырмалар беруге болады.

Төртіншіден, цифрлық ресурстар ұжымдық жобаларды құруға және қашықтықтан оқытуға қатысуға мүмкіндік береді. Жобалармен бірлесіп жұмыс істеу ынтымақтастық пен қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектеседі. Цифрлық ресурстармен жүзеге асырылатын қашықтықтан оқыту уақыт пен орынның шектеулерінсіз оқуға мүмкіндік береді.

Цифрлық ортада оқырман мәдениетін дамыту бұл оқырманға ақпарат пен құжаттардың әр түрлі түрлерін, соның ішінде цифрлық құжаттарды шоғырландыруға және пайдалануға, оқу әдеттерін дамытуға, цифрлық дағдылармен және ақпараттық сауаттылықпен қарулануға мүмкіндік беретін ыңғайлылық жасау [2].

Интернет және ақпараттық технологиялар адамдарға бұрынғыдан да алуан түрлі және бай ақпараттарды жеткізушісі болуға мүмкіндік береді. Интернетте, блогтарда, әлеуметтік желілерде және басқа да онлайн-жарияланымдар арналарында құнды ақпаратты дереккөзге, түсініктемелерге, шешілген кәсіби міндеттердің сипаттамаларына, әдістемелік шешімдерге нұсқау түрінде таба аламыз [3], бірақ олардың сапасы төмен болуы мүмкін. Дегенмен, бұл оқырмандардың ақпарат сапасын бағалау дағдыларын дамыту қажеттілігін тудырады.

Ақпараттық және коммуникациялық технологиялардың дамуы ақпараттық ортаны одан әрі күрделі етті, бірақ оқырмандардың оқу қажеттіліктері мен оқу әдеттері азайған жоқ. Олар дәстүрлі мәліметтерден цифрлық және электронды ақпараттарға көшті. Цифрлық ақпараттарды оқуға деген сұраныстың артуы сөзсіз, өйткені жаңа бұқаралық ақпарат құралдары дәстүрлі кітаптарды біртіндеп ығытыстырып, ақпаратты интернетте жариялау және орналастыру тәжірибесі біртіндеп қалыпты жағдайға айналуға [4].

Оқырман мәдениетінің барлық элементтерінің ішінен таңдау мәдениеті, игеру мәдениеті, пайдалану мәдениеті цифрлық трансформацияның әсерінен біріншісі ғана өзгереді. Оқырман үйден шықпай-ақ ақпаратты шексіз іздеуге мүмкіндік алады және мәліметтерді өзі отырған жерінен жиі алады, бұл ақпараттандырудың сөзсіз оң көріністеріне жатады. Оқырманның өзі, сыртқы әсерлерсіз, оның қажеттілігіне сәйкес мәліметті таңдау туралы шешім қабылдаған кезде оқу жеке тұлғаны қалыптастыратын үдеріс болады.

Цифрлық ресурстар әрекеттесудің әр түрлі және интерактивті тәсілдерін ұсына отырып, бастауыш сынып оқушыларының оқырман мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Төменде кейбір негізгі аспектілерді ұсынып отырмыз:

1. Мазмұнның қол жетімділігі мен әртүрлілігі негізінде цифрлық кітапханалар мен онлайн платформалар электронды нұсқаларды, аудиокітаптарды және интерактивті басылымдарды қоса алғанда, көптеген кітаптарға қол жеткізуге мүмкіндік береді.

2. Интерактивтілік және қатысуда цифрлық ресурстарға көбінесе анимациялар, ойындар және викториналар сияқты интерактивті элементтер кіреді, бұл оқу процесін қызықты, әрі есте қаларлық етеді. Интерактивті кітаптарда балаларға оқығандарын жақсы түсінуге көмектесетін кіріктірілген сөздіктер, түсіндірмелер мен тапсырмалар болады. Аудио және бейне сияқты мультимедиялық элементтерді пайдалану есту және визуалды қабылдауды дамытады, сонымен қатар ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін оқуды қол жетімді етеді.

3. Оқу және түсіну дағдыларын дамыту бойынша цифрлық ресурстарға тесттер мен мәтінді түсіну жаттығулары сияқты оқу барысын бақылау құралдары кіреді. Интерактивті тапсырмалар мен ойындар балаларға ақпаратты талдау, синтездеу және түсіндіру дағдыларын дамытуға көмектеседі. Цифрлық платформалар әр баланың оқу деңгейіне және қызығушылықтарына бейімделген жеке ұсыныстар мен тапсырмаларды ұсына алады.

4. Ақпараттық сауаттылықты қалыптастыруда цифрлық ресурстарды пайдалану балаларға ақпаратты іздеу, таңдау және бағалау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Осылайша, цифрлық ресурстарды қолдану өскелең ұрпақтың оқырман мәдениетін қалыптастыру мен дамытуда маңызды рөл атқарады. Цифрлық ресурстарды қолданудың қолжетімділігі, интерактивтілігі мен түрлі форматтағы ұсыну мүмкіндігінің арқасында білімгерлердің оқуға деген қызығушылықтарын оятып, оқырмандық дүниетанымын кеңейтеді және көркем шығармаларды қабылдау үдерісін қызықты, әрі тұлғалық тұрғыдан мәнді етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Baron N.S. Reading in a digital age // Phi Delta Kappan. 2017. Т. 99, No 2. P. 15-20
2. Солдатова, Г.В. Цифровое поколение как вызов образованию в сетевом столетии / Г.В. Солдатова // Учить учиться: ответ на вызовы XXI века: Москва, 2017.
3. Бабиева Н.А., Маслова Ю.В., Матвеева Г.В. Аксиологические особенности трансформации библиотечной профессии в аспекте профессионального образования // Науч. и техн. б-ки. 2023. № 1. С. 120-135.
4. Аскарова В.Я. Культурная политика в сфере стимулирования читательской активности молодежи: приоритеты цифровой эпохи // Сфера культуры. 2022. № 2 (8). С. 113-128.

БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫНДАҒЫ СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ: ЕРТЕ ЖАСТАН БАСТАУЫШ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҮЗДІКСІЗ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Орунбасарова Забира Алтыновна

Көктал орта мектебінің бастауыш сынып мұғалімі,

Жамбыл облысы, Байзақ ауданы,

orynbasarova@mail.ru

Аннотация. Бұл мақалада мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кезеңдеріндегі сөйлеу әрекетінің мазмұндық интеграциясы қарастырылады. Ерте жастан бастап тілдік дағдыларды жүйелі дамыту жолдары талданып, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда сабақтастықтың рөлі

мен тиімді әдіс-тәсілдер айқындалады. Сонымен қатар шетелдік тәжірибелерге шолу жасалып, қазақ тілін дамытудағы өзекті мәселелер мен оларды шешудің жолдары ұсынылады. Жас ерекшеліктеріне сай оқыту принциптері мен тілдік орта құрудың маңыздылығы ғылыми-әдістемелік тұрғыда дәлелденеді.

Кілт сөздер: сөйлеу әрекеті, интеграция, мектепке дейінгі білім, бастауыш мектеп, тіл дамуы, сабақтастық, білім сапасы.

«Тілі жоғалған ел – ұлт ретінде де жойылады», – деп Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, ұлттың ғұмыры – тілімен өлшенеді. Ал сол тілдің тамырын тереңге жайып, жас ұрпақтың санасына сәби кезінен сіңіру – ең асыл міндеттердің бірі. Ана тілінің діңгегі бала жүрегіне ерте жастан дарып, бастауыш кезеңде жүйелі жалғасқанда ғана біз сапалы, бәсекеге қабілетті, ұлттық болмысы сақталған білімді ұрпақ тәрбиелей аламыз.

Сөйлеу – адамның қоғамдағы ең басты тірегі. Ол – тек ақпарат алмасу құралы ғана емес, ұлттың рухани коды, мәдениетінің, танымының, дүниетанымының айнасы. Сондықтан білім беру мазмұнындағы сөйлеу әрекетінің интеграциясы – формалды оқытудан гөрі терең, мазмұнды, мәнді үдеріс. Бұл – баланың тілін дамыту арқылы оның ойлау, сезіну, елестету, бейнелеу, бағалау сияқты ішкі қабілеттерін ояту жолы.

Мектепке дейінгі білім беру – баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуының іргетасы. Бұл кезеңде сөйлеу дағдылары ойын арқылы, ертегі, өлең, тақпақ, диалог секілді көркем тілдік құралдармен дамиды. Ал бастауыш сынып – осы қабілеттерді тереңдетіп, нақты сауаттылыққа айналдыратын негізгі баспалдақ.

Егер осы екі кезең арасында мазмұндық, әдістемелік, тілдік бірізділік болмаса, балада тілдік дағды үзіліп, қызығушылық та, қабілет те бәсеңдейді. Сондықтан интеграция ұғымы – жай ғана пәндер арасындағы байланыс емес, баланың сөйлеу әлеміне үздіксіз енуіне жағдай жасау. Бұл – балабақшада басталған тілмен ойнау, сезіну, елестету әрекеттері мектепте де жалғасуы керек дегенді білдіреді[1, 49 б.].

А.Г. Рузская, М.И. Лисина мектеп жасына дейінгі балалардың құрдастарымен қарым-қатынасының үш түрін анықтаған:

1). Эмоционалды-практикалық қарым-қатынас. 2 жасан 4 жасқа дейінгі балаларға тән. Қарым-қатынастың бұл түрінде бала құрдастарынан ойынға қатыстыруды күтеді және ойында өзін-өзі көрсетуге тырысады. Мектеп жасына дейінгі бала серіктестің назарын аударуға және эмоционалды түрде жауап алуға тырысады. Бұл кезеңде бала құрдастарының жеке басына деген көзқарасын қабылдай алады. Эмоционалды-практикалық қарым-қатынас ситуациялық болып табылады, яғни ол толығымен балалардың өзара әрекеттесуінің нақты жағдайына және құрдастарының практикалық әрекеттеріне байланысты. Мұндай қарым-қатынастың негізгі құралдары – экспрессивті-мимикалық қозғалыстар. Бала 3 жасқа толғаннан кейін басқа адамдармен қарым-қатынаста сөйлеуді көбірек қолданады, бірақ көбінесе ситуациялық сипатта болады және бұл қатынас түрі визуалды және экспрессивті байланыс құралы болып табылады.

2). Ситуациялық-іскерлік қарым-қатынас. Шамамен 4 жасқа дейін дамиды және мектеп жасына дейінгі ересек жастағы балалар белгілі типке жатады. Осы кезеңде бала құрдастарына қарағанда, ересек адамға көбірек көңіл бөле бастайды, құрдастары қарым-қатынас үшін серіктес болады. Рөлдік ойындар ұжымдық сипатқа ие бола бастайды. Рөлдік ойындағы қарым-қатынас деңгейінде де, ойын сюжетінен тыс нақты қатынастар деңгейінде де жүзеге асырылады (балалар ойын рөлдерін келіседі және ойын шарттарын талқылайды, басқалардың іс-әрекеттерін бағалайды және бақылайды). Ситуациялық-іскерлік қарым-қатынас үдерісінде ынтымақтастық пен құрдастарды тану және құрметтеу қажеттілігі байқалады. Осы кезеңде қарымқатынас құралдарының арасында сөйлеу құралдары басым бола бастайды.

3). Жағдаяттан тыс, ресми қарым-қатынас. Құрдастарымен қарымқатынастың бұл түрі көптеген балалар үшін мектепке дейінгі кезеңнің соңында дамиды. Бұл кезеңде белгілі бір объектіге немесе іс-әрекетке байланысты емес балалардың қарым-қатынасын ажыратуға болады. Мектеп жасына дейінгі балалар ешқандай практикалық әрекеттерді жасамай, ұзақ уақыт сөйлесе алады. Сондай-ақ, құрдастарының қалауына, қызығушылығына және көңіл-күйіне назар аудара бастайды[1].

Сонымен, мектепке дейінгі жастағы балалардың коммуникативтік қарымқатынас пен дағдыларын зерттеген ғалымдардың ой-пікірлерін негізге ала отырып, келесідей тұжырым жасауға болады:

- коммуникативтік дағдылар бала тұлғасының жеке психикалық қасиеттері ретінде, оның тұлғалық дамуына, әлеуметтік бейімделуіне, дербес ақпараттық, перцептивтік, интерактивтік іс-әрекеттерде субъект-субъектілік қарым-қатынастар негізінде қалыптасады;

- қарым-қатынас дағдылары – бұл баланың мағыналы іс-әрекеті (дағдылар мен коммуникативтік іс-әрекеттің құрылымдық компоненттерін білу негізінде), сондай-ақ оның мінез-құлқын дұрыс құру, оны қарым-қатынас мақсаттарына сәйкес басқару мүмкіндігі;

- мектеп жасына дейінгі балалардың ересектермен де, құрдастарымен де қарым-қатынасын дамыту коммуникативтік іс-әрекет құрылымын сапалы қайта құру үдерісі ретінде көрінеді.

А.А. Капенова қазақ отбасы мүшелерінің мектеп жасына дейінгі балалармен қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың белгілерін анықтаған[2, 145 б.]:

- тілдің тазалығы – сөйлеуші тілінде әдеби сөздерге жатпайтын, сөзді лайлап, шұбарлайтын мәні жоқ сөздер мен жаргондардың болмауы;

- тілдің нақтылығы – айтылатын құбылыс немесе жағдайдың шынайы екенін сөз арқылы нақты бейнелеу. Сөздік қоры мол, тілі жан-жақты дамыған адам әр уақытта қажетті сөздерді қиналмай тауып, тілінде жеңіл қолдана алады;

- тіл логикасы – сөйлеушінің тілі мен ойының бірлігі. Тілдің логикалық құрылымына синтаксис белгілері, яғни қажетті жерде кідіріс жасап, акцентсіз сөйлеу;

- тілдің түсініктілігі – сөйлеуші тілінде қолданылған термин сөздердің тыңдаушы үшін түсінікті болуы;

- тіл мәнері – сөйлеушінің сөзді мәнеріне келтіре, көңіл-күйге сәйкес эмоционалды сөйлей білуі. Демек қазақ отбасы мүшелерінің мектеп жасына дейінгі балалармен қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруда тілдің тазалығын, нақтылығын, логикасын, түсініктілігін, мәнерін сақтаудың маңызды екендігін ерекше атап көрсеткен.

Мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеудің үлгілік оқу жоспарында коммуникативтік дағдылар «Сөйлеуді дамыту» бөлімінде сөйлеудің дыбыстық мәдениетін, грамматикалық сөйлеу мәдениетін тәрбиелеудің әмбебап құралдары түрінде ұсынылады.

«4К» негізі арқылы сөйлеуді дамытудың мазмұны мен формасы ғана анықталмайды, сонымен қатар баланың сөйлеуінің мынадай даму деңгейі ескеріледі:

- 1) сөйлеуді қарым-қатынас тәсілі ретінде пайдалану;
- 2) белсенді сөздік қорын толықтыру;
- 3) байланыстырып сөйлеуді қалыптастыру;
- 4) грамматикалық құрылымы дұрыс диалогтық және монологтық сөйлеуді құру;
- 5) сөйлеу шығармашылығын жетілдіру[3, 28 б.].

«4К негізінің» мазмұны балаларға жаңа идеяларды қалыптастыруға, жағымды қарым-қатынас жасауға және сұрақтар қоюға, жауаптарды талдауға және қорытынды жасауға үйретуге бағытталған. Кез келген жаңа түсініктің мазмұнын түсініп, меңгеріп қана қоймай, өз бетінше білім алу және жасау қабілетін дамытып, ең маңыздысы, өзін-өзі басқару және командада жұмыс істеу қабілетін дамытуға толыққанды жағдай жасау қажет. Бұл жағдайда «4К негізінің» мазмұны мыналарды қамтиды:

1. Критикалық ойлау (сыни тұрғыдан ойлау) дағдыларын қолдану: проблеманы шешу, дәлелдеу, талдау, түсіндіру, ақпаратты жалпылау;

2. Креативтілік – көркемдік, білуге құштарлық, қиял, жаңашылдық, өзін-өзі көрсету.

3. Коммуникация – сапалы ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын, сөйлеу қабілетін игеру, көпшілік алдында сөйлеу және мұқият тыңдау;

4. Командада жұмыс істеу – көшбасшылық, топтық жұмысты ұйымдастыру, ынтымақтастық таныту.

«4К» негізінің оқыту құрылымдары балабақшада тұлғаның қажетті дағдылары мен қасиеттерін қалыптастыруға және дамытуға мүмкіндік береді, бұл болашақ өмірде жаңа жағдайға тез бейімделуге және өзін сенімді сезінуге көмектеседі. Қазіргі уақытта сыни тұрғыдан ойлау әдісі негізінен ұйымдастырылған іс-әрекет барысында (ассоциация әдісі, «жуан және

жіңішке сұрақтар әдісі», «шын-жалған» әдістері т.б.) қолданылады. Тәрбиеші-педагог балаларға тақырыпты талқылауға және ойлануға уақыт бөледі, балалар тақырып бойынша мүмкіндігінше өз ойларын, жауаптарын айтады[4, 86 б.].

Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кезеңінде сөйлеу әрекетін интеграциялау – баланың тілдік және тұлғалық дамуына бастайтын маңызды бағыт. Бұл интеграция баланың еркін сөйлеу, ойлау, түсіну, қарым-қатынас жасау қабілеттерін дамытып қана қоймай, оның өмірлік және оқу жетістіктерінің іргетасын қалайды. Тәрбиеші мен мұғалімнің бірлескен үйлесімді жұмысы, ортақ әдістемелік бағыт, мазмұндық сабақтастық – баланың тілі мен санасының үздіксіз дамуына кепіл болады. Ерте жастан басталатын бұл жұмыс баланың ана тіліне сүйіспеншілігін оята отырып, оның ұлт болмысын тануына жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Рузская А.Г., Лисина М.И. Дошкольная психология: развитие общения у детей. – М.: Просвещение, 2010. – [49 б.].
2. Капенова А.А. Мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру жолдары. – Алматы: Рауан, 2021. – [145 б.].

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕН ОҚЫТУ САПАСЫН АРТТЫРУДА САУСАҚ ОЙЫНДАРЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Сәлікбай Ақтоты Маратқызы

«Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті» КеАҚ құрамындағы Кәсіби білім беру колледжі оқытушысы

E-mail: aktotysalikbay@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі білім беру мен оқытудың сапасын арттырудағы саусақ ойындарының маңызы қарастырылады. Саусақ ойындары мектеп жасына дейінгі балалардың ұсақ моторикасын, танымдық қабілетін, сөйлеуін және эмоционалды интеллектін дамытудың тиімді әдістерінің бірі ретінде әрекет етеді. Олар зейінді шоғырландыру, қозғалыстарды үйлестіру дағдыларын қалыптастыруға және қиялдың дамуына ықпал етеді. Саусақ ойындарын білім беру ортасында қолданудың практикалық аспектілеріне, оларды оқу-тәрбие процесіне біріктіруге, сондай-ақ балалардың мектепте оқуға дайындық деңгейін арттыру мүмкіндіктеріне ерекше назар аударылады.

Кілт сөз: саусақ ойындары, ұсақ моторика, мектепке дейінгі білім беру, сөйлеуді дамыту, инновациялық әдістер

Мектепке дейінгі білім беру баланың жеке басын, оның эмоционалды, Әлеуметтік және интеллектуалды дамуын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Осы кезеңде баланың одан әрі оқу және әлеуметтену қабілетін анықтайтын негіздер қаланады. Қазіргі мектепке дейінгі білім берудің маңызды аспектілерінің бірі балалардағы негізгі дағдыларды дамытуға бағытталған әртүрлі әдістер мен технологияларды қолдану. Мұндай әдістердің ішінде ойын элементтерін, физикалық белсенділікті және когнитивті дамуды біріктіретін саусақ ойындары ерекше орын алады [1].

Саусақтарда адамның орталық жүйке жүйесіне импульстарды жіберетін көптеген рецепторлар бар. Қолдың дамуы баланың сөйлеуі мен ойлауының дамуымен тығыз байланысты. Ұсақ моториканы дамыту және қол қимылдарын үйлестіру деңгейі интеллектуалдық дамудың, демек, мектепке дайындықтың көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Атақты мұғалім В.А.Сухомлинский былай деп жазды: "Балалардың қабілеттері мен дарындылығының бастауы-саусақ ұшында" саусақтардан, бейнелеп айтқанда, шығармашылық ойдың қайнар көзін тамақтандыратын ең жақсы ағындар бар. Бұл бала өз қолымен жасауды

неғұрлым көп білсе, қаласа және ұмтылса, соғұрлым ол ақылды және өнертапқыш болады дегенді білдіреді.

Саусақ ойындары-бұл жазу, оқу, санау және сөйлеу сияқты көптеген маңызды дағдыларды қалыптастырудың негізі бола отырып, ұсақ моториканың дамуын белсендендіретін ерекше әдіс. Ғылыми зерттеулер ұсақ моториканың дамуы баланың жүйрік ойлауның, сөйлеу тілінің дамуымен тығыз байланысты екенін дәлелдейді.

Мектепке дейінгі білім берудің заманауи жүйесі баланың жеке басының интеллектуалды, сонымен қатар эмоционалды, әлеуметтік және физикалық дағдыларын дамытуды қамтитын кешенді тәсілді қажет етеді. Саусақ ойындары бұл жан-жақты дамуға көмектеседі. Олар балаға өзін-өзі бақылау дағдыларын игеруге, зейінді жақсартуға, қимылдарды үйлестіруді дамытуға және есте сақтауды нығайтуға көмектеседі. Сонымен қатар, мұндай ойындар эмоционалды тұрақтылықты қалыптастыруға мүмкіндік береді, өйткені ойын арқылы балалар эмоцияларын білдіруді, басқалармен қарым-қатынас жасауды және қарапайым мәселелерді шешуді үйренеді.

Саусақ ойындарының ерекшелігі-олардың әмбебаптығы мен қол жетімділігі. Олар күрделі дизайнды немесе айтарлықтай материалдық шығындарды қажет етпейді және оларды топта да, жеке де жүргізуге болады. Бұл ойындар саусақтарды қысу және қысу жаттығуларынан бастап, өлеңдермен, әндермен немесе ертегілермен сүйемелденетін силлабикалық ритақты қимылдарға дейін әртүрлі элементтерді қамтуы мүмкін. Бұл оларды білім беру тәжірибесінде қолдану үшін ерекше тартымды етеді [2].

Бұл зерттеудің мақсаты-мектепке дейінгі білім беру мен оқытудың сапасын арттырудағы саусақ ойындарының маңыздылығын зерттеу. Жұмыста негізгі құбылыстар мен оларды қолдану мүмкіндіктері қарастырылады, сонымен қатар саусақ ойындарының баланың дамуының әртүрлі аспектілеріне әсері талданады.

Тақырыптың өзектілігі мектепке дейінгі білім беру жүйесі алдында тұрған заманауи сын-қатерлерге, соның ішінде балаларды кешенді дамыту және оларды мектепте оқуға дайындау үшін қызметтер құру қажеттілігіне байланысты. Саусақ ойындары педагогикалық практикада бұрыннан белгілі болғанына қарамастан, соңғы жылдары оларға деген қызығушылық айтарлықтай өсті, бұл олардың жас балалардың дамуындағы тиімділігін мойындаумен байланысты.

Саусақ ойындарын білім беру процесіне енгізу іс-қимыл Достастығын қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар балаларда оқуға толық мотивация қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл оларды баланың гармоникалық дамуына қызығушылық танытқан тәрбиешілер мен ата-аналардың қолында маңызды құрал етеді.

Ағымдағы зерттеу саусақ ойындарының мектепке дейінгі білім берудің ажырамас бөлігі ретіндегі маңыздылығын қайталауға және олардың білім беру процесінің сапасын арттырудағы рөлін атап өтуге бағытталған.

Зерттеу әдістері

Зерттеу мақсатына жету және мектепке дейінгі білім беру мен оқытудың сапасын арттырудағы саусақ ойындарының маңыздылығын терең талдау үшін жұмыста зерттеу пәнін жан-жақты зерттеуге мүмкіндік беретін әртүрлі әдістер қолданылады. Солардың ішінде практикаға негізделген- Lesson study әдісі.

Лессон Стади зерттеу сабақтары – баланың қандай бір тәсіл арқылы, өте қысқа мерзімде нәтижесін көру. Мен өз зерттеуімде 3 жастағы (орта топ) балаларына жүргіздім. Зерттеу жұмысы түсінікті болушы зерттеу кезеңдеріне бөліп алдым және циклдарды анықтадым.

Бірінші кезең топ мүшелерімен бірге зерттеу мәселелері анықталды. Бақылау жүргізетін «А», «В», «С» деңгейіндегі балалар анықталынып, бақылаушылар тағайындалды. Балалардың табылдауына, дамуына қара үш деңгейде.

Екінші кезеңде өткізілетін ұйымдастырылған іс-әрекетіміздің жоспары жасалды.

Үшінші кезеңде өткізілген іс-әрекетіміз талқыланып, алынған нәтижелер бойынша екінші іс-әрекетіміздің жоспары жасалды.

Төртінші кезеңде екінші іс-әрекетіміз талқыланып, алынған нәтижелер бойынша үшінші ұйымдастырылған іс-әрекетіміздің жоспарына талдау жасалды.

Бесінші кезеңде өткізілген үшінші ұйымдастырылған іс-әрекетімізді талдап қорытынды жұмыстар жүргізіп талдау жұмыстарымен айналысып алынған нәтижелерді талдадым.

Зерттеу тобымен бірге саусақ ойындарның түрлерін әр қырынан қарастырып көрдік және ойын барысында бала жасына сай белсенді, жалпылаушы сөздерді қарастырдық. Жоспарлауда балаларға арнап қандай саусақ ойындарын алсақ болады және қандай әдістер қолданатындығымыз нақтыланды. Осылайша балаларға арнап зерттеу іс-әрекеттерінің жоспары әзірленді. Менің басты мақсатым балалардың сөздік қорын дамыту болғандықтан балалар «Бибабо қуыршақтары» әдісін қолданамын деп шештім.

Бірінші ұйымдастырылған іс-әрекеттің тақырыбы «Менің отбасым» деп алынды, іс-әрекетке зерттеу тобы қатысты. Алғашында іс-әрекет отбасы мүшелеріне сын есімдік сөздерді қосып «саусақ гимнастикасын» жасаттым.

«А» деңгейіндегі бала бұл кезеңде бақылаушының ойы бойынша белсенді қатысты, тәрбиешімен бірге қайталап отырды, педагогтың отбасы мүшелері туралы сұрақтарына белсенді жауап берді, сондай-ақ саусақтарымен белсенді жұмыс жасады. Сондай-ақ бала ойы өте еркін болды, себебі сұрақтардың жауабын түрлі қырынан қарастырып айта алды. Деседе бір орында отырмай үнемі қозғалыста болуды қажет ететін бала.

«В» деңгейіндегі баланың қатты белсенділік танытпады, бірақ жасады, қобалжып тұрып сөздерді бірге айтудан қорықты, тартыншақтық басым болды. Тәрбиеші атын айтып жасаймыз дегенде ғана іс-әрекетті жасады, отбасы жөнінде сұрақтарға жауап беріп отырды (толық емес). Үнемін жан-жағына қарап ойы бөлініп отырды.

«С» деңгейіндегі бала бұл кезеңде іс-әрекетте өзінің тұйық бала екендігін көрсетті яғни тыныш отырды, іс-әрекетке мән бермеуі, тыңдамауы, сұрақтарға жауап бермей жан-жағына жалтақтап қарап отырды. Тәрбиеші арнайылап баланы атымен жиі атап отыруға мәжбүр болды.

Келесі кезекте «Мен не істей аламын?» ойыны гүлге көбелектерді қондырып сол арқылы отбасы тақырыбында мақал-мәтел айтады.

«А» деңгейіндегі бала тапсырманы толық тыңдап, мұқият жасады сондай-ақ педагогтың артынан мақалдарды нақты қайталады, сұрақтарға жауап берді.

«В» деңгейіндегі бала тапсырманы түсінеді, алайда қызығушылық танытпады, сұрақтарға тек басын изеп отырды, мақалдарды тек тәрбиешінің көмегімен ғана айтты, белсенді балалардың сөздерін қайталап айтып отқандығы байқалды.

«С» деңгейіндегі қыз баладан қызығушылық байқалмады, үнемі жан-жағына қарап отырды. Сұрақтарға мүлдем жауап бермеді, тапсырманыда толық түсінбеді, үнемі бір қалыпта тыныш отырып қана қойды.

Осылайша іс-әрекетті қорытындыладық. Балалар негізінен отбасы мүшелерін толық біледі, сондықтан менің іс-әрекетімде арнайы сипаттау сөздеріне мән бердім мысалы: мейірім, ақылды, ұқыпты т.б. Сонымен қатар балалар іс-әрекет барысында саусақ ойындармен байланыстырып отбасы тақырыбындағы мақал-мәтелдерді жаттады. Ұйымдастырылған іс-әрекет соңында зерттеу тобы ұсыныстары айтылды, талдау жұмыстары жүргізілді. Зерттеліп отырған балалардың өздерін қалай ұстағаны жайлы сондай-ақ ұйымдастырылған іс-әрекетке қалай қатысқандығы жайлы да айтылды. Педагогтар тобы маған тапсырмаларды балалардың жасына сәйкестендіруді ұсынды.

Келесі ұйымдастырылған іс-әрекетке дайындық басталды. Алғашқы іс-әрекетте кездескен қателіктерді қайталамайтындай етіп жаңа тапсырмалар дайындалды. Келесі зерттеу іс-әрекетіне инновациялық технологияларды қолдауға шешім қабылдадым.

Екінші зерттеу іс-әрекетіміздің тақырыбы «Жабайы жануарлар» іс-әрекеттің бастапқы кезеңі саусақ гимнастикалы жасалды бұл кезеңде:

«А» деңгейіндегі бала өзі педагог нұсқауынсыз қатарға барып тұрды, іс-әрекетті нақты тәрбиешімен бірге жасады, шаттық шеңберіндегі сөздерін қайталап іс-әрекетті белсенді жасап тұрды. Жаттығуларды тәрбиешімен қатар қайталап, сөздерді де нақты айтты.

«В» деңгейіндегі баладан баяулық байқалды, педагог көмегімен шеңберге тұрып іс-әрекетте өлеңді айту барысында барынша жақсы орындап шығуға талпынғандығы байқалды. Саусақ гимнастикасында тәрбиешінің көмегімен жасады, бірақ сөздеін өз бетімен айта алды.

«С» деңгейіндегі бала әдеттегідей тыныштық танытып ,ұзақ уақыт үнсіз тұрды. Іс-әрекетке қосылмады, жаттығуды толық жасамады, бірақ сөздерін айтып тұрды. Келесі кезекте балалармен интерактивті тақтаның көмегімен «Көлеңкесін тап» ойынын ойнады. Балалар жаңалық болғандықтан негізінен топ өте белсенді болды. Бұл кезеңде «А» деңгейіндегі бала үшін тапсырма қиындық туғызбады. Тапсырманың шартында бірден түсінді, өте қызыға орындады. «В» деңгейіндегі бала тапсырманы қызығушылықпен тыңдағандығы сұрақтарға нақты жауап беруге тырысқандығы байқалды, тапсырманың шартында бірден ұқты, тапсырманы да өте белсенді орындады деседе кей тұрта тәрбиешінің көмегіне жүгінді. Бірақ жапсырма қиындық тудырған жоқ.

«С» деңгейіндегі қыз бала тапсырманы қызыға тыңдады, тіпті жасауға да ниеті болды бірақ өзіне сенімсіз болды. Сол себептен топтағы белсенді балалардың айтқанымен жасап шықты. Сондай-ақ қойылған сұрақтарға жауап беру кезінде тәрбиешінің көмегіне сүйенді әрі дұрыс жауап берді. «А» деңгейіндегі қыз тапсырманы дұрыс түсініп ,өте белсенді әрекет етті. Тепе-теңдікті сақтап жүре алды, сондай-ақ алдыңғы қатарда тұрып бірінші болып жасауға құлшынысы болды. «В» деңгейіндегі бала сергіту сәтін жасады, ұялмады қызығушылықпен ілесіп орындады, тәрбиешіге деп өз эмоциясын білдірді. Жануарларды дауысын салып ,жүгіріп ,жылдам орындады. Бірақ тепе-теңдікті сақтаудан қиналды. «С» деңгейіндегі бала іс-әрекетке қатты қызығушылық танытпасада өзі жасап шықты. Бірақ бас жағында белсенді болғанымен соңынан жай сызық бойымен жасап, тапсырманы соңына дейін орындамады.

Зерттеу іс-әрекетін қортындылап, қортынды сұрақтары қойылды. Осы кезде балалардың қаншалықты жаңа тақырыппен танысқандығын және жаңа сөздерді қаншалықты жақсы шарлақтырып, ұстаған балаға сұрақтар қою арқылы білдік. Осы кезде балаларға ұйымдасқан іс-әрекет ерекше эмоция сыйлағандығы анық байқалды.

Келесі кезекті зерттеу тобымен зерттеу іс-әрекетін талқылауды бастадық. Балалардың өздерін қалай ұстағандығын және іс-әрекет барысында қандай нәтиже көрсеткендігі туралы талқылау басталды. Балалардың қате кеткен тұстары туралы айтылды және келесі іс-әрекетте қалай осы кемшіліктің орнын толтыруға болатындығы туралы айтылды. Зерттеу іс-әрекетіндегі кемшілік балаларды көбірек сөйлету қажеттігі туралы да айтылды. Осылайшы мен үшінші циклға дайындық басталып кетті. Бұл жолы «бибабо қуыршақтарының» көмегімен ертегіні сахналаймыз.

1.1 Бибабо қуыршақтары

Келесі ұйымдастырылған іс-әрекет тақырыбы «Бауырсақ» ертегісі. Алғашқы кезең шаттық шеңбері музыкалық шаттық шеңберін жасадық, балалардың көңіл-күйін көтеріп, сәлемдесу балалардың ауа-райы жайында түсініктерін қалыптастыру болды, саусақ гимнастикасына байланысты жаттығу жасадық және осы кезеңде балаларға қызықты болуы үшін «Ата мен әжеден хат» ғажайып сәтін ұйымдастырып, балалардың іс-әрекетке деген қызығушылықтарын ашып алдық.

«А» деңгейіндегі қызығушылықпен жасады, ауа-райы туралы барлық сұрақтарға жауап беріп отырды. Жұмбаққа ойланып асықпай жауап берді, кейіпкердің хаттын жайында сұрақтарға жауап беріп қызығушылық танытты.

«В» деңгейіндегі бала бұл кезеңде өз белсенділігін көрсетіп іс-әрекетті жасап қойылған сұрақтарға дұрыс жауап беруге тырысты ауа райы жайында қойылған барлық сұрақтарға дұрыс

жауап беріп іс-әрекетте белсенділік көрсетті, жұмбақтың жауабын таба алмасада хатта қандай жануар екендігін біліп, өзі білетін ақпараттарды айтып бөлісті.

«С» деңгейіндегі бала іс-әрекетті қызығушылықпен жасады ауа-райы туралы барлық сұрақтарға дұрыс жауап беруге тырысты.

Келесі кезекте балалардың зейінің шоғырландырып «Бауырсақ» ертегісін айтып бердім. Артынша сұрақ қою арқылы балалардан ертегі туралы түсінгенін сұрап алдым. Балалар белсенді түрде отбасы мүшелерін білетіндігін сондай-ақ ертегінің ішіндегі жануарлар жайлы ақпаратты білетіндігі түсінікті болды.

«А» деңгейіндегі қыз ертегіні мұқият тыңдады, сондай-ақ қойылған сұрақтарға толық, нақты жауап берді.

«В» деңгейіндегі балада тапсырманы дұрыс орындады, сұрақтарға қызыға жауап берді және бірінші болуға тырысты. Әдеттегідей тәрбиешінің көмегіне сүйенбей өз бетімен толық, нақты жауаптар берді.

«С» деңгейіндегі қыздандан бірінші кезеңдегі емес әлде қайда белсенді. Ертегіні тыныш отырып тыңдады. Тәрбиеші қойған сұрақтарға асықпай бірақ өзі жауап берді. Ертегі кейіпкерлерін осыған дейінгі зерттеу іс-әрекеттерінен танитындығы белгілі болды. Кейіпкерлер туралы сұрақтарға қысқа бірақ дұрыс жауап ала алдық.

Келесі кезең балалар «Бибабо қуыршақтары» арқылы ертегіні қойылым етіп қойды. Ертегі кейіпкерлерін өз қалауы бойынша алдым.

Бауырсақ - А, Түлкі - Б, Қоян - С осындай құраммен қойылымды бастадық. Зерттеу іс-әрекетінің басында ата мен әженің хатында айтылғандай бауырсақты жолғалтып алған болады. Бірақ ертегіге өзгеріс еңгізіп, ертегі соңында түлкі мен бауырсақты және орман жануарларының достығын көрсететін болады.

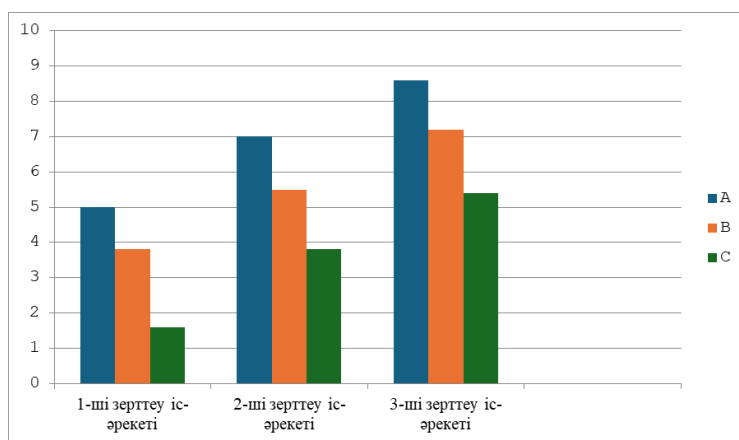
«А» деңгейіндегі бала қойылымды қатарынан белсенді орындады, салыстыру сұрақтарына дұрыс әрі нақты жауап берді.

«В» деңгейіндегі балада қойылымда өзін көрсете алды, жақсы орындады, салыстыру сұрақтарына бірінші әрі дұрыс жауап беруге тырысқандығы байқалды.

«С» деңгейіндегі баладан да қызығушылықты байқадық. Өзіне таңдаған рөлді жақсы сомдай алды.

Талдау және зерттеу нәтижелері

Зерттеудің негізгі аспектілерінің бірі саусақ ойындарының ұсақ моториканы дамытуға әсері болды. Эксперимент барысында саусақ ойындарының тұрақты сабақтары балалардың қол және саусақ қимылдарын үйлестіруді жақсартуға ықпал ететіні анықталды. Саусақ ойындарын бірнеше апта бойы қолданғаннан кейін балалар күрделі мотор әрекеттерін дәл және дәл орындау қабілетінде айтарлықтай жақсартулар көрсетті, бұл олардың жазу дағдыларының дамуына оң әсер етті.

Lesson study зерттеу жұмысы бойынша диагностика (Градусова Л.В. Левшина Н.И.

Дементьева И.С)

Қортындылай келе балаларды төмендегі критериймен бағаладым:

1. Жаңа сөздің мағынасын түсінді;

2. Жаңа сөз туралы тұжырым жасай алуы;
3. Жаңа сөзді есінде сақтады сұраққа дұрыс жасау берді;
4. Жаңа сөздің айтылуын өзгертті, түрлендірді;
5. Жаңа сөзбен сөз тіркесін ойлап тапты

Lesson Study бойынша қорытынды зерттеу нәтижелері. «А» деңгейіндегі Бала саусақ ойындарының көмегімен отбасы мүшелері туралы, адамды сипаттайтын сын есімдерді, жабайы жануарлар, түстер, пішіндер туралы жаңа сөздермен сөздік қорын толықтырды, сұрақтарға жауап беруде қолдана алды. «В» деңгейіндегі Сын есімді білдіретін сөздерді ұғымдарын түсінеді және осы сөздерді күнделікті өмірде қолданады. «С» деңгейіндегі Бала жаңа сөздердің мағынасын түсінді, алайда кейбір заттардың сипатын қасиетін білдіретін сөздерді ажырата алмай сұрақтарға жауап беру барысында педагогтың көмегін қажет етеді.

Саусақ ойындары сөйлеудің дамуына айтарлықтай әсер етеді. Педагогикалық практиканы бақылау және талдау барысында өлеңдермен, әндермен және сөйлеу жаттығуларымен сүйемелденетін саусақ ойындары балалардың сөйлеу дағдыларын белсенді дамытуға ықпал ететіндігі анықталды. Балалар сөздерді жақсы түсініп, есте сақтай бастайды, сөз тіркестерін дәйекті құру дағдыларын дамытады, дикция мен артикуляцияны жақсарттады. Сонымен қатар, балалар саусақтардың әрекеттеріне байланысты сөздер мен сөз тіркестерін белсенді қолданады, бұл олардың лексиконының кеңеюіне ықпал етеді. Өлеңдер мен рифма элементтері бар ойындар есту

Саусақ ойындары мектеп жасына дейінгі балалардың эмоционалды және әлеуметтік дамуына айтарлықтай әсер етеді. Мұндай ойындар барысында балалар топта жұмыс істеуге, басқа балалармен қарым-қатынас жасауға, кезектілікті сақтауға және өз әрекеттерін үйлестіруге үйренеді. Бұл олардың әлеуметтенудің маңызды аспектісі болып табылатын ынтымақтастық пен өзара түсіністік сезімін дамытады. Ұжымда өткізілетін ойындар балаларға өзіне деген сенімділікті дамытуға, ұялшақтықты жеңуге және бірлескен іс-әрекеттен жағымды эмоциялар қалыптастыруға көмектеседі.

Мұғалімдер мен ата-аналардың сұхбат нәтижелері бойынша саусақ ойындары баланың эмоционалды қабылдауына оң әсер етеді деп айтуға болады. Сабақ барысында балалар оқу процесіне көбірек қызығушылық танытады, ал педагогикалық процесс қызықты әрі серпінді болады. Ата-аналар саусақ ойындары балаларға демалуға, көңіл-күйді көтеруге, сондай-ақ шығармашылық ойлауды дамытуға көмектесетінін атап өтеді, өйткені көптеген ойындарда қиял мен қиял элементтері бар.

Қорытындылай келе, зерттеу саусақ ойындарының мектепке дейінгі білім беру мен оқытудағы тиімді әдіс ретіндегі маңыздылығын растайды. Саусақ ойындары мектеп жасына дейінгі балалардың дамуына жан-жақты әсер етеді, ұсақ моториканы жақсартуға, сөйлеуді, танымдық және эмоционалды дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Олар балаларды мектеп өміріне сәтті бейімдеу үшін қажетті негізгі білім беру және әлеуметтік дағдыларды қалыптастырудың маңызды құралы ретінде қызмет етеді.

Зерттеу нәтижелері саусақ ойындарын үнемі қолдану қимылдарды үйлестіруде, сондай-ақ сөйлеуді, есте сақтауды және зейінді дамытуда айтарлықтай жақсартуға ықпал ететінін көрсетті. Саусақ ойындарына қатысатын балалар жазбаша және математикалық дағдыларды игеруде жоғары нәтижелер көрсетеді, шығармашылық ойлауды және ақпаратты логикалық қабылдау қабілетін дамытады. Сонымен қатар, саусақ ойындары балалардың эмоционалды жағдайына жағымды әсер етеді, олардың басқалармен қарым-қатынасын жақсартуға және ынтымақтастық дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Саусақ ойындарының маңыздылығы әсіресе мектепке дейінгі білім берудің заманауи талаптары тұрғысынан маңызды, мұнда ең маңызды мақсаттар баланың жеке басын жан-жақты дамыту және оны мектепте оқуға дайындау болып табылады. Саусақ ойындары балалардың үйлесімді және теңдестірілген дамуына жағдай жасауға көмектеседі, болашақта олардың сәтті әлеуметтенуі мен оқу іс-әрекетінің қажетті негіздерін қалыптастырады.

Осылайша, саусақ ойындары мектепке дейінгі білім берудегі маңызды және әмбебап құрал болып табылады, ол тек моторлық және интеллектуалдық дағдыларды дамытуға ғана емес, сонымен қатар баланың эмоционалды, Әлеуметтік және жеке өсуіне ықпал етеді. Бұл

ойындарды білім беру практикасына енгізу және қолдану балалардың жан-жақты дамуын қамтамасыз ету және оларды әрі қарай оқуға дайындау арқылы мектепке дейінгі білім беру сапасын едәуір арттыра алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Сегізбаева О.А. Қазақ философиясының тарихы.-Алматы, Ғылым, 1999 ж.
2. И.Д.Богоева. Педагогикалық қызметтегі кәсіби шеберлік, 2009 ж
3. Жанпейісова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде //Алматы – 2006ж. 4-5 бет.
4. Душкина Т.В. (29.04.2021). *Влияние пальчиковых игр на гармоничное развитие ребёнка дошкольного возраста*. Дефектология Проф URL: <https://www.defectologiya.pro/>
5. Б.А.Тұрғынбаева. «Дамыта оқыту технологиялары» /Алматы, 2000 ж.

САХНАЛАУ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТІЛДІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ТИІМДІ ҚҰРАЛЫ

Бекболатқызы Аяулым

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің магистранты, Алматы қ.

bekbolatovna.ayaulym@bk.ru

Аңдатпа. Қазіргі білім беру контекстінде бастауыш мектеп жасындағы балаларда қарым-қатынас дағдыларын дамытудың тиімді құралы ретінде театр қойылымын пайдалануға қызығушылық артып келеді. Мақалада сахналау әдісінің бастауыш сынып оқушыларының тілдік қарым-қатынасын дамытудағы рөлі зерттеледі. Сахналау арқылы оқушылардың сөйлеу дағдылары, эмоциялық қабылдауы мен әлеуметтік қарым-қатынасы жақсарады. Зерттеу нәтижелері бұл тәсілдің білім берудегі тиімділігін дәлелдейді.

Кілт сөздер: театрландырылған қойылым, сахналау, коммуникативті дағдылар, даму, білім беру процесі, оқыту әдістері, педагогика.

Бастауыш сынып оқушыларында көркем шығармаларды сахналау арқылы тілдік қарым-қатынас дағдыларын дамыту білім беру процесінде өте маңызды. Қарым-қатынас әр адамның өмірінде, әсіресе қазіргі ақпараттық қоғамда шешуші рөл атқарады. Тиімді қарым-қатынас дағдыларын меңгеру қоғамда табысты бейімделуге, басқалармен сенімді қарым-қатынасты қалыптастыруға, сондай-ақ жалпы тұлғаның дамуына ықпал етеді. Көркем шығармаларды сахналау арқылы балалар өз ойлары мен сезімдерін білдіруге, басқаларды тыңдауға және түсінуге, ұжымда ынтымақтасуға, эмпатия мен аналитикалық қабілеттерін дамытуға үйренеді. Бұл тәсіл қарым-қатынас дағдыларын жақсартып қана қоймайды, сонымен қатар балалардың жалпы дамуының маңызды аспектісі болып табылатын шығармашылық ойлау мен қиялдың дамуына ықпал етеді.

Қарым-қатынас дағдылары қазіргі қоғамдағы табысты жұмыс істеудің негізгі элементі болып табылады. Оларға ақпаратты тиімді жеткізу қабілеті ғана емес, сонымен қатар тыңдау, басқа адамдардың эмоциялары мен көзқарастарын түсіну, өзара түсіністік құру және жанжалдарды шешу қабілеті кіреді. Жеке тұлға мен әлеуметтік дағдыларды Белсенді қалыптастыру сатысында тұрған бастауыш сынып оқушылары үшін коммуникативті дағдыларды дамыту ерекше маңызды рөл атқарады.

Театр қойылымдары сияқты көркем шығармаларды сахналау-балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал ететін бірегей әдіс. Театр қойылымдарындағы рөлдерді дайындау және орындау барысында балалар өз ойларын, сезімдері мен идеяларын аудитория алдында анық және мәнерлеп білдіруді үйренеді. Олар сондай-ақ сахнадағы көрермендер мен серіктестердің реакцияларын Мұқият қабылдау арқылы белсенді тыңдау дағдыларын дамытады [1, 56 б]. Сонымен қатар, театр қойылымдарына қатысу балалардан ұжымның басқа қатысушыларымен өзара әрекеттесуді талап етеді, бұл ынтымақтастық, бейімделу және төзімділік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Олар серіктестерінің пікірлері мен идеяларын

құрметтеуге, компаға келуге және қақтығыстарды сындарлы түрде шешуге үйренеді. Театрландырылған қойылымдар эмпатияны дамытудың және басқа адамдардың эмоцияларын түсінудің тиімді құралы бола алады. Балалар әртүрлі кейіпкерлердің рөлдерін үйренеді, Олардың мотивтері мен эмоцияларын түсінеді, бұл оларға құрдастары мен айналасындағылардың сезімдерін жақсы түсінуге және түсінуге көмектеседі [2, 24 б.]. Осылайша, көркем шығармаларды сахналау бастауыш сынып оқушыларына өздерінің шығармашылық әлеуетін ашу мүмкіндігін ғана емес, сонымен қатар өмірдің барлық салаларында пайдалы болатын коммуникативтік дағдыларды дамыту мен жетілдірудің тиімді құралы болып табылады. Қарым-қатынас дағдылары қоршаған әлеммен тиімді қарым-қатынас жасау және өзара әрекеттесу үшін қажетті дағдылардың кең ауқымын білдіреді. Бұл дағдылар тек өз ойларын нақты және нақты білдіру қабілетін ғана емес, сонымен бірге әңгімелесушіні белсенді тыңдау, сөйлеу мен мінез-құлықты белгілі бір жағдайға бейімдеу, қарым-қатынастың мәдени және әлеуметтік нюанстарын ескеру қабілетін де қамтиды [3, 30 б.].

Қарым-қатынас дағдылары біздің өміріміздің әртүрлі аспектілерінде шешуші рөл атқаратынын түсіну маңызды. Мысалы, білім беруде олар сәтті оқу процесінің ажырамас бөлігі болып табылады, өйткені олар оқушыларға мұғалімдерімен және сыныптастарымен тиімді қарым-қатынас жасауға, сабақтарда өз ойлары мен идеяларын білдіруге және топтық жобаларға қатысуға мүмкіндік береді. Жұмыста және кәсіби қызметте коммуникативті дағдылар бірдей маңызды. Өз ойларын нақты және анық жеткізе білу көшбасшыларға тиімді келіссөздер жүргізуге, топ жетекшілеріне бағыныштылардың жұмысын үйлестіруге, ал қызметкерлерге ұжымда табысты ынтымақтасуға және туындаған мәселелерді шешуге көмектеседі. Жеке өмірде қарым-қатынас дағдылары да маңызды рөл атқарады. Олар жақындарымен, достарымен және серіктестерімен сапалы қарым-қатынас орнатуға және сақтауға, қақтығыстарды сәтті шешуге және түсінбеушілікті шешуге көмектеседі. Коммуникативті дағдыларды дамыту қазіргі қоғамда табысты жұмыс істеу үшін үлкен маңызға ие. Олар жеке өсу мен өзін-өзі жүзеге асыруға ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар өмірдің әртүрлі салаларында сәттіліктің негізгі факторы болып табылады [4, 17 б.].

Театр қойылымдарын, драмалық оқуларды немесе музыкалық қойылымдарды қоса алғанда, көркем қойылымдар балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамытудың ерекше ортасы болып табылады. Сахнаға дайындалу және өнер көрсету барысында балалар бір-бірімен белсенді қарым-қатынас жасайды, бұл өнерді ғана емес, сонымен қатар тиімді қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Бастапқыда, қойылымға дайындық кезінде балалар командада жұмыс істеуді үйренеді. Олар ортақ мақсатпен бөліседі – қызықты презентация жасау – және рөлдерді бөлуді, үйлестіруді және бір-бірін қолдауды үйренеді. Бұл ынтымақтастық, төзімділік және басқалардың пікірін құрметтеу дағдыларын дамытады. Дайындық барысында актерлер өз рөлдерін зерттейді, бұл олардан мәтінді мұқият талдауды және бейнеге эмоционалды әсер етуді талап етеді. Олар ауызша қарым-қатынас дағдыларын жетілдіру арқылы өз ойлары мен эмоцияларын нақты білдіруді үйренеді [5]. Сондай-ақ, дайындық барысында балалар қойылымның басқа қатысушыларын тыңдауды, олардың ұсыныстары мен идеяларын қабылдауды және ескеруді үйренетінін атап өткен жөн. Сахнада өнер көрсетудің өзі де қарым-қатынас дағдыларын дамытудың тамаша мүмкіндігі болып табылады. Балалар өздерінің мінез-құлқын басқаруды және эмоцияларын рөлінің сипатына сәйкес білдіруді үйренеді. Олар сондай-ақ көпшілікпен қарым-қатынас жасауды, оның назарын аударуды және өз ойлары мен сезімдерін жеткізуді үйренеді.

Көркем қойылымдар балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамытуда, олардың тәжірибесін байытуда және өзіне деген сенімділік пен қоршаған әлеммен тиімді қарым-қатынас жасау қабілетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Театр қойылымдары немесе драмалық оқулар сияқты көркем шығармаларды сахналауға қатысу балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамыту үшін құнды тәжірибе болып табылады. Бұл процестің олардың жеке және әлеуметтік дамуына оң әсер ететін көптеген артықшылықтары бар [6].

Біріншіден, көркем шығармаларды сахналауға қатысу балалардың өзіне деген сенімділігін қалыптастыруға ықпал етеді. Көрермендермен бетпе-бет келу және сахнада өнер көрсету оларға көпшілік алдында сөйлеу қорқынышын жеңуге және өздеріне деген сенімділік сезімін дамытуға

көмектеседі. Екіншіден, көркем шығармаларды сахналау балалардағы ауызша қарым-қатынастың дамуын ынталандырады. Спектакльге дайындық барысында олар өз ойлары мен эмоцияларын анық және мәнерлі түрде білдіруді, сөздік қорын байытуды және сөйлеу дағдыларын жетілдіруді үйренеді. Сонымен қатар, қойылымға дайындық балалардың вербалды емес қарым-қатынасы дағдыларын дамытады. Олар эмоцияларды жеткізу және кейіпкерлерді білдіру үшін қимылдарды, мимиканы және интонацияны қолдануды зерттейді, бұл эмпатия дағдыларын дамытуға және басқа адамдардың эмоцияларын түсінуге ықпал етеді.

Соңында, көркем шығармаларды сахналауға қатысу балалардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Олар топта жұмыс істеуді, басқа қатысушыларды тыңдауды және олардың пікірлерін құрметтеуді, бірлескен шешімдер қабылдауды және ұжымдағы қақтығыстарды шешуді үйренеді.

Көркем шығармаларды сахналау балалардың тілдік қарым-қатынас дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады, олардың жеке өсуіне, өзіне деген сенімділігіне және қоршаған әлеммен тиімді қарым-қатынас жасау қабілетіне ықпал етеді. Бастауыш сынып оқушыларында коммуникативті дағдыларды дамыту үшін көркем шығармаларды шығаруды жүзеге асыру стратегиялары әртүрлі болуы мүмкін және бірнеше бағыттарды қамтиды [7]:

1. *Білім беру процесіне интеграция*: бұл мәдени-білім беру процесінің бөлігі ретінде мектептің оқу жоспарына көркем шығармалардың қойылымдарын енгізуді қамтиды. Мұғалімдер балалар әдеби шығармаларды оқитын сабақтарды ұйымдастыра алады, содан кейін олардан үзінділер дайындайды және ойнайды. Бұл тәсіл оқушылардың әдебиет туралы білімдерін тереңдетіп қана қоймай, сюжетті, кейіпкерлерді және диалогты талқылау арқылы олардың қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектеседі.

2. *Театр үйірмелері мен клубтарын ұйымдастыру*: мектептер немесе қосымша білім беру мекемелері театр үйірмелерін құра алады, онда балалар актерлік шеберлік негіздерін, мәтінмен және сөйлеу мәнерлілігімен жұмыс істеуді үйренеді. Мұндай үйірмелерде балалар өздерінің театрлық қабілеттерін дамытып қана қоймай, ұжымдағы өзара іс-қимыл дағдыларын жетілдіруге, қарым-қатынас пен ынтымақтастықты үйренуге мүмкіндік алады.

3. *Мастер-класстар мен тренингтер өткізу*: тәжірибелі актерлер мен педагогтар актерлік шеберлік пен коммуникация бойынша мастер-класстар мен тренингтер өткізуге шақырылуы мүмкін. Мұндай іс-шараларда балалар мәтінмен жұмыс істеудің әртүрлі әдістерін, сөйлеу мәнерлілігін игере алады, сонымен қатар ұжымда тиімді қарым-қатынас жасауды үйренеді.

4. *Жалпы мектептік театр жобаларын ұйымдастыру*: мектептер әртүрлі сыныптар мен жастағы оқушылар қатысатын жалпы театр жобаларын жүргізе алады. Бұл толық спектакль, мюзикл немесе драмалық оқудың қойылымы болуы мүмкін, мұнда әр оқушы өз рөлін тауып, жалпы іске үлес қоса алады. Мұндай жобалар балалар арасындағы командалық рухты, ынтымақтастық пен өзара түсіністікті дамытуға ықпал етеді.

Дұрыс жоспарлау және іске асыру арқылы бұл стратегиялар көркем шығармаларды сахналау арқылы бастауыш сынып оқушыларының қарым-қатынас дағдыларын дамытуға айтарлықтай ықпал етуі мүмкін.

Көркем шығармаларды сахналау бастауыш сынып оқушыларының қарым-қатынас дағдыларын дамытуға күшті әсер ететін терең және көп қырлы процеске айналады. Бұл процесте балалар шығармашылық әлеміне енеді, мұнда рөлді таңдаудан бастап кейіпкерді түсіндіруге және басқа қатысушылармен қарым-қатынасқа дейінгі барлық аспектілер олардың жеке өсуіне және әлеуметтік бейімделуіне ықпал етеді [8].

Көркем шығармаларды сахналау тек актерлік шеберлікті дамытуды ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынас дағдыларының кең спектрін де қамтиды. Рөлде жұмыс істеу балалардан кейіпкерді, оның мотивтері мен эмоцияларын терең түсінуді талап етеді [9], бұл эмпатия мен басқа адамдардың көзқарасын қабылдау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Олар тиімді қарым-қатынас пен әлеуметтік бейімделу дағдыларын дамытатын жағдайға байланысты мінез-құлық пен реакцияларды бейімдеуді үйренеді.

Сонымен қатар, көркем шығармаларды сахналау балалардағы шығармашылық ойлау мен шығармашылықтың дамуын ынталандырады. Олар стандартты емес шешімдерді табуды, өнер арқылы өз ойын білдіруді және ұжымда өздерінің ерекше дауыстарын табуды үйренеді.

Спектакльге дайындық барысында балалар командада жұмыс істеуге, қарым-қатынас орнатуға, қақтығыстарды шешуге және ортақ мақсаттарға жетуге үйренеді, бұл қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырудың маңызды элементі болып табылады. Қойылымға дайындық барысында балалар мәтінді талдауға және түсіндіруге үйренеді, бұл сыни ойлау мен ақпаратпен аналитикалық жұмыс істеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Олар оқиғалар арасындағы байланысты көруді, шығармалардың терең мағыналарын түсінуді және өз ойлары мен идеяларын түсінікті түрде білдіруді үйренеді. Осылайша, көркем шығармаларды сахналау тек қызықты және шығармашылық процесс ғана емес, сонымен қатар бастауыш сынып оқушыларының қарым-қатынас дағдыларын дамытудың қуатты құралы болып табылады. Бұл тәжірибе балалардың жеке дамуына терең және ұзақ мерзімді әсер етеді, олардың ішкі әлемін, қазіргі қоғамдағы табысты өзара әрекеттесу үшін қажетті қабілеттері мен дағдыларын байытады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ахметов К.Ә. Әдебиеттану әліппесі. – Алматы: Рауан, 2000. – 208 б.
2. Күшмурзина Д.Х., Бисембаева Ж.К. Шешендік өнерді оқыту әдістемесі: оқу-әдістемелік құрал. – Қостанай: ҚМПИ, 2013. – 78 б.
3. Омарова Г.Ж. Бастауыш сыныптың қазақ тілі сабақтарында оқушылардың сөздіктермен жұмысын ұйымдастыру // Алматы университетінің Хабаршысы. - 2019. - №2(6). – Б. 15-19.
4. Жұмабаева Ә. Тіл дамыту әдістемесі. – Алматы, 1996. - 156 б.
5. Роготнева А.В. Театральная педагогика в начальной школе. Поурочные разработки: методическое пособие / А.В. Роготнева, Т.Л. Щедова, Н.А. Кочедыкова. - М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2015. - 136 с.;
6. Чурилова Э.Г. Методика и организация театрализованной деятельности дошкольников и младших школьников. М. : Владос. - 2001. 301 с.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ МЕКТЕП БАЛАЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫСЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Әзімбай Нұржамал Кәрімбердіқызы

Орта білім беру бөлімінің бастауыш сынып әдіскері

Педагогика ғылымдарының магистрі,

Астана қаласы әкімдігінің “Әдістемелік орталығы” МКҚК

nurzhama1.azimbay@bk.ru

Аңдатпа. Мақалада баланың мектепке дайын болуы тек білімдік емес, сонымен қатар психологиялық және әлеуметтік бейімделу деңгейімен де өлшенетіндігі айтылады. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мазмұны мен бастауыш мектептегі білім мазмұнындағы сабақтастық, балалардың сөйлеуін дамытудағы сабақтастық мәселелері айтылады. Бұл сабақтастықты тиімді ұйымдастыру баланың танымдық, коммуникативтік және тұлғалық қасиеттеріннің үйлесімді дамыту мүмкіндік береді. Заманауи тәсілдер мен ойын арқылы оқыту технологиялары бала тілінің дамуына оң әсерін тигізетіндігі дәлелді беріледі. **Түйінді сөздер:** мектепке дайындық, балабақша, ойын әдістері, психологиялық бейімделу, интеграция, бастауыш мектеп, сөйлеуін дамыту.

Мектепке дейінгі білім берудің маңызды бір саласы, балабақша баласының мектепке дайындығы. Бұл тақырыптың маңыздылығы жыл сайын артып келеді, себебі қазіргі қоғам балалардың мектептегі алғашқы қадамдарының сәтті болуына зор мән береді. Мектепке дейінгі кезең – баланың жан-жақты дамуының, соның ішінде мектепке психологиялық, физиологиялық және білімдік тұрғыдан дайындалуының шешуші кезеңі болып табылады. Баланың мектепке дайындығы – оның алғашқы білім сатысында табысты оқуына негіз болады. Заманауи көзқарас баланы білімге емес, оқуға дайын болуға үйретуді басты мақсат етеді. Мектепке дайындық деген

не? Соның ішінде коммуникативтік дайындығы. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың жалпыға міндетті білім беру стандартында «Коммуникативтік дағдыларды дамыту балалардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, ауызекі сөйлеуді, сөздік қорды қалыптастыруды, өмірде әртүрлі жағдайлардағы қарым-қатынас дағдыларын меңгеруді, қолдың ұсақ моторикасын және командада жұмыс істеу дағдыларын дамытуды қарастырады»[1]. Сөйлеуін дамыту және қазақ тілін меңгеру проблемалары тек жеке мәдениеттің қалыптасуы тұрғысынан ғана маңызды емес, тілдік тұлға, сонымен қатар қоғамның ұжымдық тілдік санасын дамыту тұрғысынан қоғамдық, мемлекеттік мәселелердің бірі болып саналады. Материалдар мен әдістер. Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде сөйлеуді дамыту, коммуникативтік дағдысын дамыту жалпыға міндетті мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеу стандартының нәтижелеріне қойылатын келесі талаптарды қамтитын жеке білім беру саласы болып табылады: қарым-қатынас және мәдениет құралы ретінде сөйлеуді меңгеру; белсенді сөздікті байыту; байланыстырып сөйлеу, грамматикалық дұрыс сөйлеуді дамыту; сөйлеудің дыбыстық және интонациялық мәдениетін, фонематикалық естуді дамыту; кітап мәдениетімен, балалар әдебиетімен танысу, балалар әдебиетінің әртүрлі жанрларының мәтіндерін есту арқылы түсіну; сауат ашудың алғышарттары ретінде дыбыстық талдау дағдыларын қалыптастыру көзделеді. Мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативті дайындығы басқалармен, құрдастарымен де, ересектермен де тиімді қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастыруды қамтиды [2]. Бұл баланың әлеуметтенуіне, жеке қасиеттеріне және болашақта оқу мен өмірдегі жетістіктеріне әсер ететін баланың дамуының маңызды аспектісі.

Мектеп жасына дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балалардағы қарым-қатынас дағдыларын дамытудағы сабақтастық баланың жеке ерекшеліктерін және оның айналасын ескере отырып, мектеп жасына дейінгі балалар мен осы дағдылардың дәйекті және үздіксіз дамуын болжайды. Мектепке дейінгі жаста эмоцияларды білдіру, басқаларды тыңдау және түсіну, сөйлеу және жест-ишара арқылы сөйлесу, сондай-ақ әлеуметтік байланыстарға түсу сияқты негізгі коммуникативті дағдылар қалыптасады.

Баланың мектепке өту кезеңінде оның коммуникативті дағдылары ерекше маңызды болады (Г. Г. Кравцов, М. И. Лисина, В. А. Петровский, А. Г. Рузская, Е. Е. Шулешко және т. б.): олардың болмауы құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасты қиындатады, мазасыздықтың жоғарылауына әкеледі, процесті қиындатады. Бұл баланы білім беру мекемесінің шеңберінен тыс әлеммен өзара әрекеттесуінің нақты процесіне дайындау қажеттілігінен туындамайтын дамыған коммуникация, бұл мектепке дейінгі және бастауыш жалпы білім берудің сабақтастығын қамтамасыз етудің негізгі шарты, баланың оқу іс-әрекетінің табысты болуының маңызды шарты, оның әлеуметтік тұлғалық дамуының негізгі бағыты

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дамуының проблемасы бойынша зерттеулерді талдау көрсеткендей, бұл процесте қозғаушы күштер: дұрыс сөйлеу ортасы, тілдік ортасы; танымдық психикалық процестердің дамуы; физикалық даму; әлеуметтенуі. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту процесін белсенді жетілдіруге мұғалімнің сабақтар мен серуендерде қолданатын шарттары ықпал етеді: визуалды, есту және сөйлеу-есту зейінін дамыту (мимика мен артикуляцияға еліктеу, айналадағы әлем туралы сөйлеу дыбыстарын есту арқылы тану, ономотопея, рифмаларды, питомниктерді ритақты оқу және т. б.); жалпы және ұсақ моториканы дамыту, қозғалыстарды үйлестіру, логоритмикалық жаттығулар; ономотопея, сөйлеудің прозодикалық және интонациялық жағының дамуы; артикуляциялық және тыныс алу гимнастикасы; импрессивті сөйлеуді дамыту; ықпал ететін жағдайларды жасау сөйлеуді жандандыру; қол жетімді көркем әдебиет туындыларымен таныстыру мазмұнын көрсету арқылы (сахналау, ойнау иллюстрацияларын пайдалану мазмұны) [3].

Білім берудің екі сабақтас кезеңдерін салыстыру мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативті әрекеттері – бұл қарым – қатынас пен кооперация әрекеттері, ал бастауыш сынып оқушыларының коммуникативті әрекеттері-қарым-қатынас, кооперация, сөйлеу барысында тақырыптық мазмұн мен қызмет жағдайларын көрсету әрекеттері екенін көрсетеді. Сонымен, мен коммуникативті қызмет саласындағы мектепке дейінгі жастағы негізгі білім ретінде Г.А. Цукерман "екіншісінің позициясын ескере отырып, келісілген әрекеттерге қабілетті" деп атайды [4]. Бастауыш мектеп оқушыларының тілді меңгерудің негізгі ретінде - басқа

адамдардың (қарым-қатынас серіктесі немесе басқа балалар) позициясын саналы түрде бағдарлау қабілеті, сөйлеу құралдарын өз қызметін реттеу қабілеті.

Бастауыш мектепте "сөйлеуін дамыту" мазмұны оқушылардың ана тілін игеру процесінде мыналарға бағытталуы керек: а) қазақ тілінің мемлекеттік тілдегі маңыздылығын түсіну және оның көпфункционалды сипатын; ә) сөйлеу мәдениетіне және оның көрсеткіштеріне оң көзқарас; б) тілдік нормалар мен сөйлеу ережелерін, коммуникативтік жағдайға сәйкес оларды дұрыс таңдау шарттарын білу; в) алдында тұрған оқу және әлеуметтік-бағдарланған міндеттерді шешуде тілдік білім мен коммуникативтік іс-әрекеттерді қолдана білу. Қазіргі таңда аталған әлеуметтік тапсырысты іске асырудың оңтайлы жолдары мен шарттарын анықтайтын маңызды тұжырымдамалық әзірлемелердің қамтамасыз етілмеуі мектепке дейінгі және мектептегі білім берудің бастауыш сатыларындағы тіл мен сөйлеу оқушының тіл туралы бірлік жүйесі ретінде идеясы болмағандығы байқалады, Екі жүйенің сабақтастығын қамтамасыз ететін М. Р. Львовтың ұсынған принципі негізге алуға болады. Ғалымның пікірінше, баланың сөйлеу дамуының факторларын ескеру маңызды, атап айтқанда: 1) жағымды эмоциялар факторы; 2) жақын адаммен эмоционалды байланыс қажеттілігі; 3) сөйлеу органдарының физиологиялық дамуы; 4) мағыналы қарым-қатынас қажеттіліктері; 5) жалпылау және номинация қабілеттері; 6) сөйлеу ортасы; 7) баланың сөйлеу белсенділігі; 8) тіл теориясын зерттелуі қажет [5]. Осылайша, қалыпты белсенді мектепке дейінгі кезеңде мектепте оқудың басталуына қарай балаларда белгілі бір дәрежеде екінші кезеңнің позициясын ескере отырып, келісілген іс-әрекетке қабілеттілік қалыптасады деп күтуге болады. Алайда, бұл қабілеттің қалыптасуы көбінесе кешеуілдейді. Осыған байланысты балаларды мектепке даярлау міндеті, ең алдымен, оқу ынтымақтастығының алғышарттары тұрғысынан, ал коммуникативті және сөйлеу әрекеттерін өсу сатыларына бөлу ерекше өзекті болып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 5 тамызда № 29031 болып тіркелді.
2. «Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың психологиялық-педагогикалық шарттары». Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки " №4(64), 2019 г
3. Турбовской, Я.С. Концептуальные основы экспериментальной разработки модели «Шестилетняя начальная школа» МЦКО «Концептуальные основы и промежуточные итоги разработки модели блетней начальной школы с позиции требований принципа преемственности» / Я.С. Турбовской. – М., 2007. – 143 с.
4. Цукерман, Г.А. Введение в школьную жизнь / Г.А. Цукерман, К.Н. Поливанова. – М. : Генезис, 2003. – 128 с.
5. Львов М.Р. *Основы теории речи*: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / М.Р. Львов. – М.: Академия, 2000. 248 с.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУДЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ МЕН ИНТЕГРАЦИЯСЫ - БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУ РЕСУРСЫ РЕТІНДЕ

Гусманова Манера Муратовна

"Нұрлы болашақ" балабақшасының әдіскері

Ақтөбе облысы, Қобда ауданы

manera.gusmanova79@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада мектеп алды даярлық пен бастауыш білім берудің сабақтастығын қамтамасыз етудің педагогикалық шарттары. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жалпы

білім беретін арнайы оқу бағдарламаларын іске асырудың ерекшеліктері. Мектепке дейінгі білім беру және мектепалды сыныбының педагогіне қойылатын талаптар. Бастауыш білім беруді ұйымдастыру ерекшеліктері мектепалды даярлық пен бастауыш білім берудің сабақтастығын қамтамасыз етудің әдістемесі.

Түйін сөз: Коммуникативті қабілеттер, біліктер мен дағдылар, ынтымақтастық бірыңғай білім, жайлы жағдай.

Мектепке дейінгі және бастауыш білім берудің сабақтастығы - баланың мектепте сәтті оқуға бейімделуінің негізгі факторларының бірі. Бұл процесс мектепке дейінгі ұйымда баланың жетекші ойын әрекетінен бастауыш мектепте негізгі болып табылатын оқу әрекетіне біртіндеп өтуді қамтиды. Ойын әрекетінен оқу әрекетіне біртіндеп өту сәтті бейімделудің негізгі факторы болып табылады. Осыған байланысты мектепке дейінгі және бастауыш білім беру арасындағы сабақтастықты қамтамасыз ететін шаралар жүйесі қажет. Ол білім беру бағдарламаларын үйлестіруді, педагогтердің ынтымақтастығын, балалар мен олардың отбасын психологиялық - педагогикалық қолдауды, сондай-ақ мектеп жасына дейінгі балаларды мектеппен таныстыруды және жаңа білім беру ортасына біртіндеп енуіне ықпал ететін іс-шараларды ұйымдастыруды қамтиды.

Маңызды аспект - балалардың жас және жеке ерекшеліктерін ескеру, коммуникативті қабілеттер, өзін - өзі ұйымдастыру, қарапайым оқу әрекеттері үшін қажетті біліктер мен дағдыларды дамыту. Сонымен қатар, балабақша мен мектеп арасындағы ынтымақтастық бірыңғай білім беру бағытын құруға, балаға күйзелісті еңсеруге және оның мектепке дайындығын арттыруға мүмкіндік береді. Мектепке келген оқушы бойында жаңа ортаға үйрену барысында қорқыныш пен үрей болдырмай еш қиындықсыз жаңа өмірге бейімделу жолдарын іздеу барысында алдымен шет елдегі мектеп алды даярлық пен бастауыш білім беру үрдісінің сабақтастығына шолу жасап өтейін. Қазіргі уақытта Германияның мектепке дейінгі жүйесінде жас балаларды балабақша балаларының топтарына біріктірген "әртүрлі" жастағы жағдайында қадағалау мен күтімді ұйымдастыру отбасылық орталықтар түрінде қосымша қызмет көрсету бағытында балабақшаларды дамыту үрдісі байқалады. Германиядағы балабақшаларға тек мектеп жасына дейінгі балалар ғана емес сонымен қатар бастауыш сынып оқушылары сабақ аяқталғаннан кейін келе алады. Польшада бала мектепке барар бір жыл бұрын психологиялық - педагогикалық консультацияда мектеп жасына дейінгі баланың жүйелі оқуға дайындығы талданады. Америка Құрама штатында мемлекет балаларды тәрбиелеудің мектепке дейінгі мекемелердің барлық тәрбиенің барлық үдерістерін қадағалап, мектепке дейінгі мекемелердің барлық тәрбиелік функцияларын дамыту және жетілдіруді белсенді түрде ынталандыруда сондай-ақ отбасыларға мектепке дейінгі білім алуда қаржылық көмек көрсетеді. Францияда балалардың аналық мектептен бастауыш мектепке көшуін жеңілдету үшін мектепке дейінгі білім беру мазмұны бойынша ұсыныстар жасалды. Финляндияда мектепке дейінгі білім беру жүйесіне көп көңіл бөлінеді. Балалар балабақшаға 9 айдан бастап қабылданады. Мектепке дейінгі және бастауыш білім берудің шетелдік теориясы мен тәжірибесімен танысу ашық педагогикалық ойлауды қалыптастырады. Бастауыш білім берудің мақсаты мынадай кең ауқымды дағдылар негіздерін меңгерген білім алушы тұлға оның үйлесімді қалыптасуы мен дамуына қолайлы білім беру кеңістігін жасау болып табылады. Ұлы педагог А.А. Сухомлинский "Баланың ақыл-ой дамуының қызығушылығын қабілетін бейімін білмей оны оқытуға тәрбиелеуге болмайды" деген нақты тұжырым сабақтастықтың керектігін көздейді. Ә.Бидосов өз мәлімдеуінде "Сабақтастық дегеніміз-мектеп жасына дейінгілер мен бастауыш мектептегі пәндерді оқытудың әр түрлі сатысында балалардың білімдерінің арасында қажетті байланыстар мен қатынастар орнату". Сабақтастық жұмысындағы ортақ мақсат мектепке білім алушыларды табысты дайындаудың жолында олардың интеллектуальдық және жан-жақты дамуына қамтамасыз ететін бірыңғай білім мен тәрбие кеңістігін қалыптастыру.

Сабақтастықты жүзеге асырудың мұғалімнің міндеттері:

- кезеңнің маңыздылығын сақтау
- қоршаған ортамен баланы жаңа қарым-қатынасқа даярлау
- оқу еңбегін ұйымдастыру

- оқуға қызығушылығын қалыптастыру

Мектепке дейінгі ұйымның орта білім беру ұйымымен өзара іс-әрекет қимылының алгоритмі:

1 - қадам. Қорытынды мониторинг жүргізу

2 - қадам. Бастауыш сынып мұғалімі балалардың даму траекториясын анықтау

3 - қадам. Ата-аналармен сауалнама жүргізу

4 - қадам. Мектепке дейінгі ұйымның мектепалды тәрбиешілерін бастауыш сынып мұғалімдерімен таныстыру.

5 - қадам. Әдістемелік қолдау.

6 - қадам. Мектепке дейінгі ұйымға сәйкес бастауыш мектепте оқытуды ұйымдастыру нысандары мен әдістерін жетілдіру.

7 - қадам. Өзара іс-қимыл жоспарын құру.

Сабақтастықта практикада іске асыру балаларға арналған бірлескен іс-шараларды ұйымдастыруды, педагогтермен әдістемелік кездеулер өткізуді, ата-аналарға кеңес беруді сондай-ақ баланың мектептегі ортамен біртіндеп танысуына жағдай жасауды қамтитын жүйелі жұмысты талап етеді.

Мектеп дейінгі және бастауыш білім беру арасындағы тиімді сабақтастық баланың мектеп өміріне сәтті енуіне, оның өз күшіне деген сенімін және оқуға оң көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді. Тәрбиелеу мен білім беру процесінің барлық қатысушыларының - педагогтердің, ата-аналардың және психологтардың тығыз ынтымақтастығы жағдайында ғана үйлесімді дамуына және оның мектепке жақсы оқуына ықпал ететін жайлы білім беру ортасын құруға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. "Білім туралы" Қазақстан Республикасының Заңы;
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (ҚР ОАМ 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығы) (1 -қосымша)
3. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (ҚР ОАМ 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығы) (2-қосымша)
4. Мектепке дейінгі және орта білім беру бағдарламаларын үндестіру мақсатында тірек балабақшалардың, тірек консультациялық пункттердің және тірек мектептердің өзара іс-қимылын қамтамсыз ету бойынша 2025 жылға арналған қадамдық іс-қимыл жоспары.
5. Мектепалды даярлық пен бастауыш білім берудің сабақтастығын қамтамсыз етудің әдістемелік ұсынымдары Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА.Нұр-Сұлтан, 2022 жыл.
6. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту Министрлігі Балаларды Ерте Дамыту Институты "Мектепке дейінгі және бастауыш білім берудің сабақтастығын қамтамсыз ету үшін мектепке дейінгі ұйымның орта білім беру ұйымымен өзара іс-қимыл бойынша ұсынымдар" Астана 2025 жыл.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ УМЕНИЙ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Жунусова Гульмира Кайруллаевна

Учитель начальных классов КГУ ОШ им.Ж.Т ашенева»

zhunusova.g.k@mail.ru

Аннотация. Модернизация образования в Казахстане требует формирования у младших школьников коммуникативной компетентности как ключевого навыка XXI века. В статье раскрываются организационно-педагогические и психолого-педагогические условия, способствующие эффективному развитию коммуникативных умений. Рассматриваются методы, формы и модели обучения, обеспечивающие успешную социализацию и личностное становление учащихся в образовательной среде.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, младшие школьники, образование, педагогические условия, социализация, обучение, модернизация.

Инновационные процессы, происходящие в Республике Казахстан в условиях модернизации системы образования, обновления общественной жизни и стабилизации социально-экономической ситуации, обуславливают необходимость формирования у подрастающего поколения ключевых компетенций личности XXI века. В данном контексте образование, выступая в качестве института реализации государственного социального заказа, ориентировано на подготовку личности, обладающей выраженными организаторскими способностями, способной к генерации нестандартных идей, лидерству, эффективному взаимодействию в команде и построению результативной коммуникации с окружающими.

В соответствии с Государственным общеобязательным стандартом начального образования в Республики Казахстан целью начального образования является создание образовательного пространства, благоприятного для гармоничного становления и развития личности обучающегося, обладающего основами следующих навыков широкого спектра: функционального и творческого применения знаний, критического мышления, проведения исследовательских работ, использования информационно-коммуникационных технологий, а также применения различных способов коммуникации, в том числе языковых навыков [1].

Однако, несмотря на постоянно растущую в обществе потребность в людях коммуникабельных, современная школа с существующим в ней набором форм и методов обучения не в должной степени способствует развитию коммуникативных умений. Поэтому возникла необходимость позаботиться о своевременном и полноценном развитии коммуникативных умений. Это связано с общими задачами, с требованиями современного этапа модернизации казахстанской системы образования.

Развитие коммуникативных умений младших школьников – чрезвычайно актуальная проблема, так как то, насколько развиты данные умения влияет не только на результативности обучения детей, но и на процесс их социализации и развития личности в целом.

Эффективность образовательного процесса напрямую зависит от выявления, обоснования и проверки педагогических условий, обеспечивающих успешность деятельности. Педагогические условия являются неотъемлемой частью педагогической системы (включая педагогический процесс в целом).

По мнению ученых В.И. Андреева, А.В. Найна и Н.М. Яковлевой, образовательные условия - это совокупность всех мер воспитательного воздействия и возможностей материально-пространственной среды.

То есть это совокупность воспитательных и образовательных мер, содержания, методов (приемов) и организационных форм, включающих следующие элементы, представленные на рисунке 1.

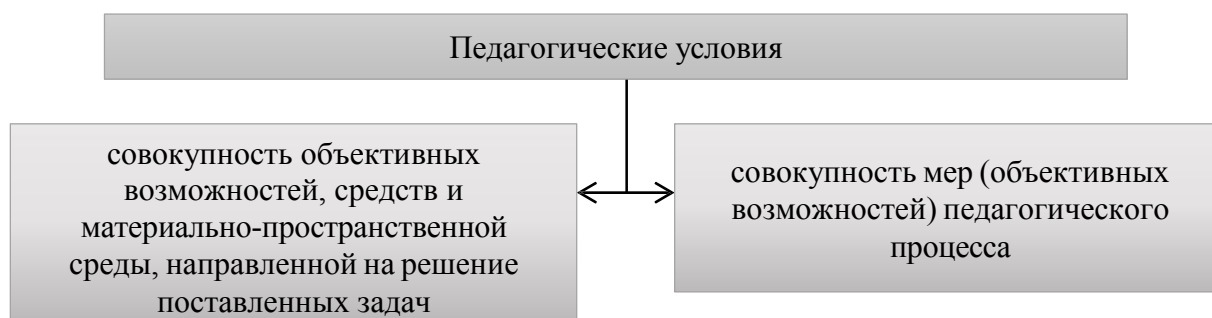

Рисунок 1. Педагогические условия развития коммуникативных умений

Резюмируя вышесказанное, можно дать следующее определение, педагогические условия - систематическая работа по выявлению закономерностей как устойчивых отношений в образовательном процессе, которые позволяют получить результаты научно-педагогических исследований.

Важно помнить, что педагогические условия можно разделить на организационно-педагогические условия, психолого-педагогические условия и педагогические условия.

Организационно-педагогические условия - это совокупность намеренно созданных возможностей содержания, формы и метода педагогического процесса в целом, которые способствуют успешному решению задач педагогического процесса (средства воздействия).

Организационно-педагогические условия очень важны, поскольку формирование коммуникативной компетенции требует, в частности, использования специально созданных наборов действий (моделей), направленных на достижение целей образовательной деятельности, которые представляют собой совокупность возможного содержания, форм и методов образовательного процесса в целом. На наш взгляд, это действительно так. В этом случае необходимо обратить внимание на интеграцию требований, учащихся к коммуникативной культуре, как на уроке, так и во внеурочной деятельности.

Психолого-педагогические условия - это совокупность воздействующих действий, характеризующихся как психолого-педагогические условия и направленных в первую очередь на развитие личности субъекта (учителя или ученика) образовательной системы и успешное достижение целей образовательного процесса в целом.

Педагогическими условиями эффективного формирования коммуникативной компетентности детей младшего школьного возраста является использование модели формирования коммуникативной компетентности, созданной специально для детей младшего школьного возраста, которая также включает создание соответствующей академической развивающей среды для успешного развития коммуникативной компетентности детей и сотрудничества с родителями.

Развитие коммуникативных навыков означает обучение учащихся уточнять и отвечать на вопросы, внимательно слушать и активно обсуждать обсуждаемые вопросы, комментировать и критически оценивать высказывания других, участвовать в групповых дискуссиях, выражать сочувствие и отождествлять свои высказывания с восприятием других участников коммуникации [2].

Возраст 6-10 лет является подходящим возрастом для развития у детей коммуникативных навыков, когда дети учатся оценивать и контролировать поведение других, вступать в диалог. С точки зрения концепции педагогики личности, именно это определяет ведущую роль коммуникативных навыков в формировании уникальной личности ребенка [3].

Переход к личностно-ориентированному подходу в школах ставит личность ребенка в центр системы образования и обеспечивает комфортную, бесконфликтную и безопасную среду для развития и реализации потенциала детей. Современные педагоги фокусируются на уникальной и целостной личности ребенка и стремятся максимально раскрыть его потенциал, принимая новый опыт.

Весьма впечатляющим примером применения ученикоцентрированного подхода в современных школах Республики Казахстан может служить современная система содержания образования, способствующая развитию коммуникативной компетенции в учебной деятельности. Ее развитие начинается с дискуссий, где учащиеся учатся отвечать на вопросы учителя, сами задавать вопросы и искать недостающую информацию, а также во время работы в парах (группах) [4].

Исследователь Т.А. Яндукова в своих работах определила ряд эффективных методов формирования коммуникативных умений младших школьников: личностно-ориентированные и дифференцированные технологии формирования коммуникативных умений, создание спецкурсов по формированию коммуникативной культуры, организация внешкольной деятельности, игра как одна из основных форм организации учебного процесса в начальной школе, театрализованная деятельность [5].

Однако, рассматривая вопрос о формировании коммуникативной компетенции в младшем школьном возрасте, мы должны учитывать тот факт, что важнейшим элементом образа жизни младшего школьника является внеклассная работа, так же, как и дети начальной школы проводят большую часть своей социальной жизни, общаясь со сверстниками вне класса. Таким образом, расширение культурного и социального опыта, сотрудничество учителя и ученика и внеклассная работа в младших классах - это педагогические условия и методы, способствующие развитию культуры общения в младших классах.

Список использованной литературы

1. Государственный общеобязательный стандарт начального образования, утвержденный приказом Министра просвещения РК от 3 августа 2022 года № 348.
2. Айхель Н.В. Педагогические условия формирования познавательных умений младших школьников в проектной деятельности [URL: <https://rrpedagogy.ru/journal/article/2722/>].
3. Епишина Л. В. Педагогические аспекты развития коммуникативных свойств личности. М., 2007. С. 12-17
4. Плотнокова Н.А. Сущность компетентностного подхода. ключевые компетенции. <https://www.vestnik-kafu.info/journal/14/539/>
5. Яндукова Т.А. Формирование коммуникативной культуры младших школьников средствами коммуникативных действий. <https://cyberleninka.ru/search?q=%D0%AF%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A2.%D0%90.&page=1>

БАЛАЛАРДЫҢ ФОНОЛОГИЯЛЫҚ ХАБАРДАРЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ «АЙНА» ӘДІСІНІҢ ТИІМДІЛІГІ

Калиева Даметкен Жиенгалиевна

«ЖАЙСАҢ БАЛА» жеке бастауыш мектеп-гимназиясының бастауыш сынып мұғалімі,
педагог-шебер,,Ақтау қ.

kalieva.dametken@mail.ru

Тоғысова Жамиля Айтуаровна

Маңғыстау облыстық оқу-әдістемелік орталығының әдіскері, педагог-зерттеуші,
Ақтау қ.

zhamila_16@bk.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесінің басым бағыты болып табылатын мектепке дейінгі ұйымдардағы балалар мен бастауыш сынып оқушыларының дұрыс дыбыстау арқылы сөйлеу дағдыларын дамытуда әдіс-тәсілдер қолдану бойынша теориялық және практикалық тәжірибенің үлгісі ұсынылған. «Айна» әдісінің ерекшелігі және оны сабақта пайдалану тиімділігі туралы жазылған. Фонологиялық хабардарлық дағдыларын дамытудағы «Айна» әдісінің рөлі, балалардың сөйлеу дағдыларын дамытуда әдістер арқылы оқуға қызығушылығын арттыру, дұрыс әрі анық сөйлеуді қалыптастыру қарастырылған.

Кілт сөздер: фонологиялық хабардарлық, «айна» әдісі, сабақтастық, бастауыш, мектепке дейінгі білім беру деңгейлері.

Сабақтастық - бұл білім берудің бір сатысынан екіншісіне дәйекті ауысу, оқыту мен тәрбиелеудің мазмұнын, формаларын, әдістерін, технологияларын сақтау және біртіндеп өзгерту арқылы көрінеді. Сабақтастық процесс екі жақты болып табылады. Мектепке дейінгі білім беру сатысында баланың мектептегі жетістігінің негізі болып табылатын іргелі жеке қасиеттері қалыптасады. Бастауыш деңгейі мектеп жасына дейінгі баланың жетістіктерін қабылдайды және ол жинақтаған әлеуетті дамытады. Мектепке дейінгі ұйымдар мен мектептің ата-аналары мен педагогикалық ұжымдарының бірлескен жұмысы ғана балалардың бастауыш мектепте табысты оқуының негізін қалайды және оларға болашақта оқу процесінде өзін-өзі жүзеге асыруды қамтамасыз етуге көмектеседі. Баланың сөйлеу дайындығының даму деңгейі мектепке жалпы дайындықтың маңызды компоненттерінің бірі болып табылады. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту өте маңызды міндет, өйткені балалардың бастауыш мектепке түсуі кезінде олардың сөйлеу дамуында, оқу және жазу дағдыларын игеруде үлкен проблемалар бар. Балалар өз сөздерін сауатты құра алмайды, оларға бір нәрсе туралы айту, кез-келген құбылысты сипаттау қиын, ойлау қабілеті жоқ. Орыс тіліндегі оқушылардың үлгермеу себептері мектепке дейінгі және тіпті ерте жастан бастау алады.

Мектепке дейінгі білім беруді аяқтау кезеңіндегі мақсатты бағдарлардың бірі мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес:

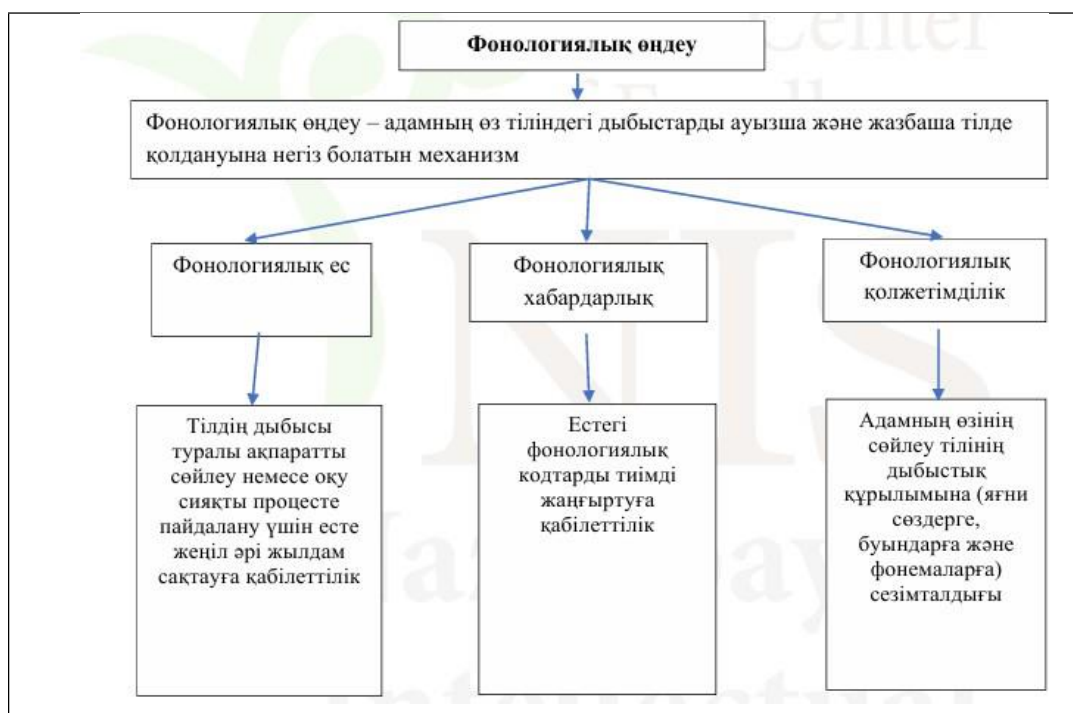
- бала ауызша сөйлеуді жақсы білу, өз ойлары мен тілектерін білдіру,
- сөйлеуді өз ойларын, сезімдері мен тілектерін білдіру үшін қолдану,
- қарым-қатынас жағдайында сөйлеуді құру,
- дыбыстарды сөзден бөліп көрсету сияқты дағдылар баланың сауаттылығының алғышарттары болып табылады.

Бастауыш мектепте грамматикалық ережелерді оқудан бұрын бала сауаттылықты игеруі керек, яғни сөздерді құрайтын дыбыстар мен әріптерді жақсы түсінуі керек. Өкінішке орай, бұл барлық балалар үшін сәтті бола бермейді және олардың көпшілігі мектепте болған алғашқы күндерінде жазуда ерекше қиындықтарға тап болады. Ағымдағы оқу жылында гимназияның бастауыш сынып оқушыларының жазбаша жұмыстарын талдау кезінде келесі қателіктер топтары анықталды: 1. Фонематикалық қабылдаудың қалыптаспауы алғышарттары болып табылатын қателер (қателер дауыссыз дыбыстарды жұмсарту белгісімен жақын дыбыстарды білдіретін әріптерді ауыстырумен байланысты). 2. Дауыссыз дыбыстардың жұмсақтығын белгілеудегі ақаулармен сипатталатын қателер (дауыссыз дыбысты кейінгі дауыстылармен қате жұмсарту, жұмсақ дыбыстарды қатты дыбыстармен ауыстыру арқылы көрінеді). 3. Сөздің дыбыстық әріптік және силлабикалық құрылымдарының бұрмалануында көрінетін қателер: әріптерді, буындарды өткізіп жіберу және қосу; әріптерді, буындарды ауыстыру.

Баланың болашақта табысты оқуының ең мықты факторларының бірі-оның мектепке дейінгі кезеңде қалыптасқан фонологиялық хабардарлық дағдылары.

1 сурет. Фонологиялық хабардарлық

Мектепте фонологиялық хабардарлық бірқатар балалар үшін оңай болса, ал кейбір балалар үшін фонологиялық хабардарлықты игеру үшін көп күш жұмсайды.

1 сурет. Фонологиялық хабардарлық

Тәрбиешілер мен мұғалімдер балалардың ауызша және жазбаша дереккөздерді пайдалану арқылы дыбыстық өңдеу қабілеттерін кеңейту арқылы дамытын балалардың еркін сөйлеу дағдыларын меңгеруде маңызды рөл атқарады. Фонематикалық хабардарлықты сөздің ішкі құрылымын тыңдау қабілеті ретінде қарастыруға болады. Бұл баланың сөзді тану барысында дыбыс бірліктеріне назар аудару болып табылады. Фонематикалық хабардарлық - фонологиялық хабардарлықтың анағұрлым күрделі немесе жетілдірілген бөлігі. Ол баланың

жеке дыбыстар (фонемаларды) деңгейінде білуін қамтиды. [2, 32-б] Фонематикалық хабардарлық - ауызша дыбысталатын сөздердегі жекелеген дыбыстарды есту, анықтау және қолдану қабілеті. Бұл бала жекелеген сөздердегі дыбыстарды танып-білудегі үйренетін кезде дамитын дағды болып табылады. Балалардың табысты оқи білуі фонематикалық қабылдау қабілетімен байланысты. Балалар фонематикалық санаға жеткен кезде сөздердегі бірінші, ортаңғы және соңғы дыбыстарды анықтай алады. Сондай-ақ олар дыбыстарды бөлшектеп саралай алады және біріктіре алады. Мысалы, *м-ы-с-ы-қ* дыбыстарын анықтап, оларды қосып оқиды.

Сөйлеу неғұрлым нормаларға сай және дұрыс болса, балаға өз ойын айту оңайырақ болады, оның қоршаған әлемді танудағы мүмкіндіктері кеңірек, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасы мағыналы және толыққанды болады, оның психикалық дамуы соғұрлым белсенді болады. Біз гимназияның дайындық топтарының тәрбиешілерімен бірлесе отырып, фонологиялық немесе фонематикалық дағдыларын дамыту мақсатында мектеп жасына дейінгі балалармен сабақтарда әдістерді, тапсырмаларды қолданамыз. Сол әдістер мен тәсілдердің бірі- «Айна» әдісі.

«Айна» әдісі сөйлеуді дамыту әдісі ретінде қарапайым айна құралы арқылы балаларға тілдегі артикуляциялық қызметті іс жүзінде көруге мүмкіндік береді, бұл оқу үдерісін көрнекі және түсінікті етеді. Бұл балаларға дыбыстауды өз бетінше түзетуге көмектеседі, оқуға деген ынтаны және өзіне деген сенімділікті арттырады. Сөйлеуді дамыту әдісі ретінде "Айна" әдісінің кейбір ерекшеліктері:

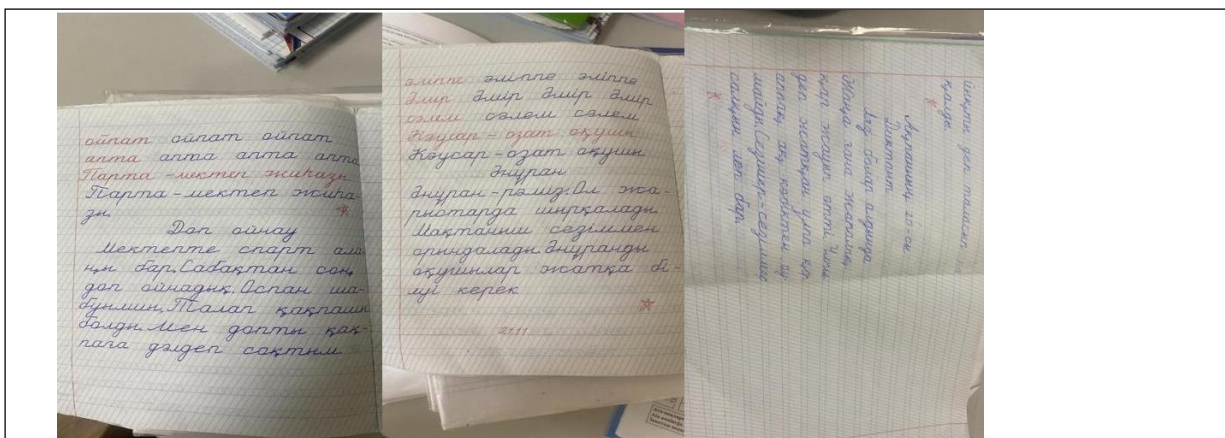
- Дыбыстарды бейнелеу және талдау. Айна құралын пайдаланып, бала немесе оқушы сабақ кезінде дыбыстарды айтып, сөйлеу бейнесін көре алады. Бұл тәрбиеші мен мұғалімге артикуляцияны, мимиканы, қимылдарды және сөйлеудің басқа да жолдарын егжей-тегжейлі талдауға, айтылу ерекшеліктері мен кемшіліктерін анықтауға мүмкіндік береді.

- Артикуляциялық аппаратты визуализациялау. Айна арқылы тілдегі сөз ішіндегі жекелеген дыбыстарды артикуляциялық аппараттың нақты уақыттағы схемалық бейнесін көрсете алады. Бұл балаларға дыбыстарды айту кезінде тілдің, еріннің, жақтың және басқа мүшелердің қозғалысын көрнекі түрде көруге және дұрыс дыбыстауға мүмкіндік береді.

- Арнайы сүзгілер мен әсерлер. Айна сөйлеудің белгілі бір аспектілерін көрнекі түрде көрсету үшін әртүрлі сүзгілер мен эффектілерді қолдана алады. Мысалы, балалардың артикуляциялық қозғалыстарын жақсырақ көруі үшін тілдің қозғалысын ажыратуға немесе ауыздың көлемін ұлғайтуға болады.

- Ортақ көру мүмкіндігі. Айнадан тәрбиеші мен мұғалім балалармен бірлесе отырып, сөздегі дыбыстарды дыбыстаудың, сөйлеудің жазбасын бір уақытта көруге мүмкіндік береді. Бұл сөйлеуді тиімдірек талдауға және кемшіліктерді нақты уақытта талқылауға мүмкіндік береді. Мысалы, «қамыс» сөзін айту үшін сөздегі әрбір дыбыстың өзіндік дұрыс дыбысталуына ерекше мән беріледі. «Қ» дыбысын айтуда тілдің жұтқыншаққа тығылып, ауызды кеңірек ашып, ауаны сыртқа шығарады. Жиі өткізілетін мұндай жаттығулар бастауыш сыныбында көбірек кездесетін жазба жұмыстарындағы қателердің алдын алуына да септігін тигізеді. 1-ші сыныпта жүргізілген жазба жұмыстарынан (бақылау диктанты) байқауға болады. 2 -сурет. 1»В» сынып оқушыларының жазба жұмыстары.

Тіл бірліктерінің дұрыс қолдана отырып, орфоэпиялық нормаларға сай дыбыстап, дұрыс әрі сауатты жазуға дағдыланады.

2 -сурет. 1 «В» сынып оқушыларының жазба жұмыстары.

Осы тақырып бойынша балалармен жұмыс жасай отырып, біз мектепке дейінгі даярлық тобы мен бастауыш мектептегі білім берудің сабақтастығының маңызды бөлігі мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуінің грамматикалық құрылымын қалыптастыру болып табылатынын, баланың сөйлеуі неғұрлым бай және дұрыс болса, оған өз ойын айту оңайырақ болатынын, қоршаған орта туралы білу мүмкіндігі соғұрлым қолжетімді болатынына, балалармен және ересектермен болашақ қарым-қатынас, оның мінез-құлқы мен жеке басының дамуына ықпал ететініне тәжірибе арқылы көз жеткіздік.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Бастауыш мектептегі сабақ: басымдықтар мен жетілдіру стратегиялары. [Тыңдаушыға арналған нұсқаулық.pdf бастауыш.pdf](#) [2, 32-б]
2. Рахметқызы С. Бастауыш сыныптарда оқушылардың тілін ұстарту. - Алматы: Рауан, 1997. – 141 б.
3. Жұмабаева Ә. Тіл дамыту әдістемесі. – Алматы, 1996. - 156 б.
4. Омарова Г.Ж., Кенжеғалиева М.Д. Формирование у учащихся начальных классов умений пользоваться словарями // «Педагогика және психология» журналы Абай атындағы ҚазҰПУ. – Алматы, 2020. - №2(43). – Б. 159-169. 154 5. Чижова Т.И. Использование словаря синонимов на уроках русского языка // Русский язык в школе. -1978. - №4. – С. 43-47

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДА СӨЙЛЕУ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУ ТУРАЛЫ САБАҚТАСТЫҚТЫ ІСКЕ АСЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Кәрібай Ұ., Шөпен М.

Ж.Тәшенев атындағы ЖББМ» КММ, Қарағанды қаласы

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балаларда сөйлеу шығармашылығын дамытудағы сабақтастықты жүзеге асырудың ерекшеліктері қарастырылады. Интегративті білім беру кеңістігі шеңберінде шығармашылық сөйлеу дағдыларын дәйекті қалыптастырудың маңыздылығы негізделеді. Баланың шығармашылық сөйлеу әлеуетін сақтай және дамыта отырып, мектепке дейінгі білім берудің бастапқы сатысына көшудің тиімділігін қамтамасыз ететін нысандар, әдістер мен жағдайлар ашылады.

Кілт сөздер: сөйлеу шығармашылығы, сабақтастық, мектепке дейінгі жас, бастауыш сынып оқушысы, интеграция, сөйлеуді дамыту, коммуникативті құзыреттілік.

Сөйлеу шығармашылығы - баланың жалпы сөйлеу және жеке дамуының маңызды компоненттерінің бірі. Ол ойларды, сезімдер мен әсерлерді әр түрлі формада тәуелсіз ауызша білдіру қабілетін болжайды: әңгіме, композиция, сипаттама, өлең, сахналау. Мектепке дейінгі балалық және бастауыш мектеп жасындағы кезең осы қабілеттердің қалыптасуы үшін ең

қолайлы. Алайда, оларды қалыптастырудың тиімділігі көбінесе екі деңгей — мектепке дейінгі және бастауыш деңгейлер арасындағы білім беру процесінің қаншалықты үздіксіз құрылғанына байланысты.

Сөйлеу шығармашылығына мыналар кіреді:

- бейнелі ойлауды дамыту;
- ауызша қиялды қалыптастыру;
- бай сөздік қорын пайдалану;
- үйлесімді, грамматикалық тұрғыдан дұрыс айту дағдыларын меңгеру.

Мектепке дейінгі жаста бала сюжеттерді ойлап табуға, суреттен әңгімелер жасауға, оқығанын түсіндіруге қабілетті. Алайда, бастауыш мектепте қолдау мен дамусыз бұл дағдылар жоғалуы немесе дұрыс дамымауы мүмкін. Сондықтан сабақтастық принципі ерекше маңызға ие болады.

Сөйлеу шығармашылығы бойынша мектепке дейінгі және бастауыш білім беру арасындағы сабақтастықты іске асыру қажеттілігі Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында [1] көркемдік-сөйлеу және коммуникативтік қызмет түрлері арқылы баланың шығармашылық әлеуетін дамыту және Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында [2] да баса назар аударылады.

Мектеп жасына дейінгі балалар мен бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу шығармашылығының ерекшеліктері

Көрсеткіштері	Мектепке дейінгі жастағы балалар	Бастауыш сынып оқушылары
Форма	Ойын, ауызша, ситуациялық	Оқу-ойын, ауызша және жазбаша
Сөйлеу түрі	Диалогтық және монологтық	Монологиялық жақсы дамыған, композиция элементтері енгізілген
Негізгі құралдар	Ертегілер, әңгімелер, театр, рифмалар	Мәтінмен жұмыс, шығармашылық жазу, эссе
Мотивация	Ойынға және қарым-қатынасқа қызығушылық	Оқу және шығармашылық мотивация

Сабақтастықты іске асырудың шарттары мен нысандарына келесілерді жатқызуға болады:

1. Бағдарламалық мазмұнды келісу:

- Сөйлеу тапсырмаларының тақырыптық және әдістемелік бірлігін қамтамасыз ету.
- Балаларға белгілі сөйлеу әрекетінің формаларын жалғастыру (сурет бойынша эссе, суреттер сериясы бойынша әңгіме және т. б.)

2. Әдістері мен әдістері:

- Шығармашылық тапсырмаларды, ертегі терапиясын, драматизацияны, импровизациялық ойындарды қолдану.
- Сабаққа «шығармашылық минуттарын» қосу, бала сюжетті құрастырады, толықтырады, өзгертеді.

3. Қоршаған ортаны ұйымдастыру:

- Дамытушы сөйлеу ортасы (кітаптар, альбомдар, сөйлеу стендтері).
- Цифрлық құралдарды қолдану: мультимедиялық ертегілер, әңгіме жазуға арналған қосымшалар.

4. Педагогтердің біліктілігін арттыру:

- Тәрбиешілер мен мұғалімдерді шығармашылық тапсырмаларды қолдануға және балалардың шығармашылық әлеуетін дамытуға дайындау.

5. МДҰ мен мектеп арасындағы өзара әрекеттесу:

- Бірлескен іс-шараларды өткізу: әңгімешілер фестивалі, ертегілер байқауы, театр қойылымдары.
- Балалардың мектептегі шығармашылық жетістіктері туралы педагогикалық ақпарат беру.

Мектепке дейінгі және бастауыш мектеп арасындағы сабақтастық мәселесін көптеген ғалымдар қарастырған. К.А. Магомедова, Т. Н. Астраханцева, М. В. Груздева, О.Г. Жукова және т.б. ғылыми зерттеу жұмыстарында аталған мәселені зерттеген [3].

О.Г. Жукова өз еңбегінде мектепке дейінгі және бастауыш мектеп арасындағы сабақтастық мәселесінде бірнеше маңызды аспектілерді анықтайтынын атап өтеді:

- 1) оқыту және тәрбиелеу процесінің мазмұнындағы сабақтастық;
- 2) мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде және бастауыш мектепте оқытуды ұйымдастыру әдістері мен нысандарындағы сабақтастық;
- 3) педагог-тәрбиешілер мен бастауыш сынып мұғалімдерінің білім беру жүйесінің сабақтас буындарындағы балалардың психофизиологиялық, жас ерекшеліктері мен әлеуетті мүмкіндіктерін түсінуінің ортақтығы; жеке тұлғаның шығармашылық қалыптасуының тұтастығын қамтамасыз ететін тәрбиеленушілердің дамуының педагогикалық жағдайларының сабақтастығы [4].

Мұғалім шығармашылық процесті ұйымдастырушы ғана емес, сонымен бірге оның белсенді қатысушысы, шабыттандырушысы болуы керек. Ол үшін ол керек:

- сөйлеу мәнері үшін қолайлы атмосфера құру;
- баланың бастамасын қолдау;
- көтермелеуді, жеке тәсілді қолдану;
- эстетикалық талғам мен қиялды дамыту.

Мектеп жасына дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балаларда сөйлеу шығармашылығын дамытудағы сабақтастық шығармашылық, тілдік сауатты және коммуникативтік табысты тұлғаны қалыптастырудың маңызды шарты болып табылады. Білім деңгейлері, әдістемелік бірлік және баланың жеке ерекшеліктерін құрметтеу арасындағы тығыз байланыс арқылы ғана сөйлеу шығармашылығының толыққанды және тұрақты дамуын қамтамасыз етуге болады. Қазіргі білім беру практикасы тек білімді ғана емес, сонымен бірге шығармашылық ойлауды да қажет етеді. Бұл оның алғашқы көріністерінің бірі болып табылатын сөйлеу шығармашылығы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің м.а. 2016 жылғы 12 тамыздағы № 499 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2016 жылы 14 қыркүйекте № 14235
2. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы
3. Груздева М. В. Особенности реализации преемственности по развитию речевого творчества у детей дошкольного и младшего школьного возраста // Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина. 2017. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-realizatsii-preemstvennosti-po-razvitiyu-rechevogo-tvorchestva-u-detey-doshkolnogo-i-mladshego-shkolnogo-vozrasta> (дата обращения: 31.05.2025).
- Жукова О.Г. Система работы дошкольных образовательных учреждений и начальной школы по обеспечению преемственности в развитии практических умений и творческих способностей детей // Вестник Ленинградского государственного университета имени А.С. Пушкина: Научный журнал. – № 4. Т. 3. Педагогика. – СПб.: ЛГУ им. А.С. Пушкина, 2013. – С. 68–85

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПСИХОТІЛДІК ДАМУЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ САБАҚТАСТЫҚ ПЕН ИНТЕГРАЦИЯНЫҢ БІЛІМ БЕРУ САПАСЫНА ӘСЕРІ

Қамбарова Нұрсұлу Базарбайқызы

Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зерттеуші,
«Тәкей Есетов атындағы №264 мектеп-лицейі» КММ, Қызылорда қ.

nur.k.91@mail.ru

Аннотация. Мақалада сөйлеу дағдыларын дамытудағы сабақтастық пен интеграцияның рөлі қарастырылып, Қазақстан өңірлеріндегі статистика негізінде мәселенің өзектілігі дәлелденеді. Ғылыми және практикалық тәсілдер ұсынылып, білім сапасын арттыру жолдары көрсетіледі.

Кілт сөздер: сөйлеу дамуы, сабақтастық, интеграция, психотілдік бұзылыс, бастауыш білім, мектепке дейінгі тәрбие.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінің трансформациялану үдерісі жеке тұлғаның жан-жақты дамуына, оның ішінде коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға басымдық беруді талап етеді. Бұл үрдіс әсіресе мектепке дейінгі және бастауыш білім беру сатыларында маңызды, себебі дәл осы кезеңдерде баланың сөйлеу мәдениеті мен тілдік әлеуеті қалыптасады. Жаңа буын стандарттарында коммуникативтік дағдыларды дамыту білім беру нәтижелерінің бірі ретінде белгіленіп отыр. Осыған байланысты сөйлеу дағдыларын дамытудағы сабақтастық пен пәнаралық интеграция қазіргі білім берудің сапасын арттыру құралы ретінде қарастырылады.

Қазақстандағы жағдай бұл мәселенің өзектілігін дәлелдейді. 2023 жылғы деректер бойынша елімізде 60000-нан астам бала түрлі дәрежедегі сөйлеу бұзылысына шалдыққан (24.kz). Астанада соңғы екі жылда сөйлеу қабілеті кешеуілдеген балалар саны 50%-ға артқан. 2020 жылы — 2 610, 2021 жылы — 3 226, 2022 жылы — 3 829 жағдай тіркелген (zakon.kz). Ақмол облысында ғана 5 000 бала сөйлеу бұзылысына шалдыққан (kokshetv.kz). Кызылорда облысында да жағдай күрделі — ресми мәліметтерге сәйкес, 10 000-нан астам бала 18 жасқа дейін сөйлеу немесе психотілдік бұзылыстарға ұшыраған (kyzylorda-news.kz). Бұл деректер мектепке дейінгі және бастауыш кезеңде сөйлеуді дамытудың сабақтастығы мен тиімділігін арттыру қажеттілігін көрсетеді. Бұл деректер мектепке дейінгі және бастауыш кезеңде сөйлеуді дамытудың сабақтастығы мен тиімділігін арттыру қажеттілігін көрсетеді.

Зерттеулер көрсеткендей, бала дамуының ерте кезеңінде сөйлеу қызметінің дұрыс және жүйелі қалыптасуы оның болашақтағы оқу жетістіктерінің, әлеуметтенуінің және тұлғалық жетілуінің негізі болып табылады (Whitehurst & Lonigan, 2001; Hart & Risley, 1995). Сол себепті бұл мақалада мектепке дейінгі және бастауыш сынып оқушыларының сөйлеуін дамытудағы сабақтастық пен интеграция ұғымдарының ғылыми-теориялық негіздері мен практикалық аспектілері қарастырылады.

Сөйлеу қызметі — адамның психикалық және әлеуметтік дамуының ажырамас компоненті. Л.С. Выготскийдің (1978) әлеуметтік-мәдени даму теориясы бойынша, сөйлеу мен ойлау баланың әлеуметтік әрекеттері арқылы дамиды және бұл даму қарым-қатынас үдерісінде жүзеге асады. Бала тілін ересектермен және құрдастарымен белсенді қарым-қатынас жасау арқылы дамытады, бұл — сөйлеу дамуының мәдени-әлеуметтік негізі.

Шетелдік және отандық зерттеушілердің пайымдауынша, баланың сөйлеу дағдыларын дамытуда тілдік орта мен эмоционалдық қолдау шешуші рөл атқарады. Hart & Risley (1995) жүргізген эмпирикалық зерттеулер ата-аналармен қарым-қатынас жиілігі мен сапасының бала сөздік қорының қалыптасуына тікелей әсер ететінін дәлелдеген. Сонымен қатар, Snow (2004) функционалдық сауаттылықтың қалыптасуында мектепке дейінгі тіл дамуы кезеңінің шешуші фактор екенін көрсетті.

Қазақстандық мамандар сөйлеу бұзылыстарының жиілеуінің себептері ретінде: гаджеттерді шамадан тыс қолдану, тірі қарым-қатынастың азаюы, медициналық-биологиялық факторлар мен арнайы мамандар тапшылығын көрсетеді (ru.sputnik.kz).

Сабақтастық қағидасы және оның сөйлеуді дамытудағы рөлі. Білім беру жүйесіндегі сабақтастық ұғымы — оқыту мазмұны мен әдістерінің логикалық байланыстылығы мен бірізділігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен бастауыш білім арасында сабақтастық сақталғанда, оқушы оқу қызметіне оңай бейімделіп, когнитивтік және сөйлеу дағдыларын үздіксіз дамыта алады. Сабақтастықтың болмауы оқу мотивациясының төмендеуіне, білім алудағы үзілістерге және сөйлеу қабілетінің баяу дамуына әкелуі мүмкін.

Мысалы, мектепке дейінгі кезеңде қолданылатын «дидактикалық ойындар», «сюжеттік-рөлдік ойындар», «ертегі терапиясы» сияқты тіл дамыту құралдары бастауыш буында «мәтінмен

жұмыс», «шығарма жазу», «ауызша әңгімелеу» тәсілдерімен жалғасуы тиіс. Бұл – оқу мазмұны мен әдіснамасының сабақтастығын сақтаудың көрінісі.

Сабақтастық қағидасының нәтижелі жүзеге асуы үшін келесі педагогикалық шарттар қажет:

- оқу бағдарламаларының үйлесімділігі;
- тілдік құзыреттілікке бағытталған бірыңғай әдістемелік негіз;
- оқушылардың сөйлеу дамуын мониторинг жасау құралдарының бірлігі.

Интеграциялық тәсіл және сөйлеу дамуының контекстуалдығы

Интеграция – бұл әртүрлі пәндік салалар мен тәжірибелік әрекеттерді біріктіре отырып, білім мазмұнының біртұтастығын қамтамасыз ететін тәсіл. Сөйлеуді дамытуда интеграциялық әдіс оқушыны шынайы өмірлік жағдаяттармен байланыста оқытуға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл әсіресе кіші жастағы оқушылар үшін маңызды, себебі олардың танымдық белсенділігі мен сөйлеу әрекеті көрнекілікке, эмоционалды ортаға, әрекеттік мотивацияға негізделеді.

Мысалы, «Қоршаған ортамен танысу» пәні мен «Сауат ашу» пәнін кіріктіре отырып, табиғат құбылыстарын сипаттау, бақылау нәтижесінде сөйлем құрау тапсырмалары оқушының байланыстырып сөйлеу қабілетін арттырады. Музыка, бейнелеу өнері, еңбек сабақтарында да бала эмоция мен әрекетті сөзбен жеткізуге үйренеді.

Drake & Burns (2004) пәнаралық интеграцияның оқушылардың креативтілігі мен вербалды белсенділігін арттыратынын ғылыми түрде дәлелдеген. Ал Darling-Hammond (2010) оқушының тілдік дамуы мен оқу жетістіктері арасындағы өзара байланысты көрсетіп, интеграцияланған білім беру үлгілерінің тиімділігін атап өтті.

Мектепке дейінгі тәрбиешілер мен бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби өзара әрекеті – білім беру мазмұны мен әдіснамасының сабақтастығын қамтамасыз етудің басты факторы. Бұл әрекет келесі бағыттарда жүзеге асуы тиіс:

- оқыту бағдарламаларын бірлесе жоспарлау;
- әдістемелік бірлестіктер шеңберінде тәжірибе алмасу;
- оқушылардың тілдік портфолиосын жүргізу;
- диагностикалық карталарды біріздендіру.

Қазақстанда арнайы мамандар тапшылығы да өзекті мәселе. Ауылдық мектептер мен шағын орталықтарда логопедтер мен дефектологтардың жетіспеушілігі балалардың уақытылы диагностика мен түзету көмегін алуына кедергі келтіреді (bulletin-pedagogic-sc.kaznu.kz).

Сөйлеу сабақтастығы мен интеграциясының сапа көрсеткіштеріне әсері. Сөйлеу дағдыларын дамытудағы сабақтастық пен интеграция білім беру сапасының бірнеше көрсеткішін жақсарттады:

- функционалдық сауаттылық – ақпаратты түсіну, өңдеу және жеткізе білу қабілеті;
- рефлексия және өз ойын білдіру – мәтіндермен жұмыс істей алу, пікір айту, дәлел келтіру дағдылары;
- әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілік – командалық жұмыс, пікірталас жүргізу, эмоцияны басқару;

- тілдік креативтілік – мәтін құрастыру, әңгіме жазу, сөзбен бейнелеу дағдылары. Бұл дағдылар оқушының оқу үлгеріміне ғана емес, оның өмірлік табыстылығына да ықпал етеді. OECD зерттеулеріне (2019) сәйкес, PISA нәтижелері бойынша жоғары тілдік құзыреттілікке ие оқушылар өмірде сыни ойлау мен проблеманы шешу дағдыларын жақсы меңгереді.

Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру сатыларындағы сөйлеу дағдыларын дамытудағы сабақтастық пен интеграция – баланың жан-жақты және үйлесімді дамуын қамтамасыз ететін ғылыми негізделген және практикалық мәні жоғары құрал. Педагогтардың үйлесімді әрекеті, пәнаралық байланыс, тілдік орта мен әдістемелік сабақтастық білім беру сапасының артуына, оқушының танымдық және әлеуметтік дағдыларының тереңдеуіне септігін тигізеді.

Мақалада талданған Қазақстан өңірлеріндегі (Астана, Ақмола, Қызылорда облыстары) нақты деректер осы мәселенің өңірлік деңгейде де өткір тұрғанын көрсетеді. Атап айтқанда, Қызылорда облысында психотілдік бұзылысы бар балалар саны 10 000-нан асатыны анықталған. Бұл жағдай сабақтастық пен интеграцияны нақты аймақтық білім беру стратегияларымен ұштастырудың өзектілігін айқындайды.

Осы бағыттағы жүйелі жұмыс баланың тек білім алушы ғана емес, сонымен қатар ойы озық, сөзі жүйелі, пікірін еркін жеткізе алатын тұлға ретінде қалыптасуына негіз қалайды. Сондықтан білім беру жүйесінде сөйлеу дамуына қатысты әдістемелік, ұйымдастырушылық және кадрлық ресурстарды жаңғырту – басты стратегиялық басымдық болуы тиіс.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Whitehurst, G. J., & Lonigan, C. J. (2001). Emergent literacy: Development from prereaders to readers. *Handbook of Early Literacy Research*, 1, 11–29.
2. Hart, B., & Risley, T. R. (1995). *Meaningful Differences in the Everyday Experience of Young American Children*. Paul H Brookes Publishing.
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
4. Snow, C. E. (2004). What counts as literacy in early childhood? *The Handbook of Research in Early Literacy*.
5. ru.sputnik.kz. (2021). Балалардың сөйлеуінің кешеуілдеуіне не себеп?
6. 24.kz. (2023). Қазақстанда 60 мыңнан астам бала сөйлеу қабілетінде ақауы бар.
7. zakon.kz. (2023). Астанада сөйлеу қабілеті кешеуілдеген балалар саны артып келеді.
8. kokshetv.kz. (2023). Ақмола облысында дамуында ерекшелігі бар 9 мың бала тіркелген.
9. kyzylorda-news.kz. (2023). Қызылорда облысында 10 мыңнан астам бала сөйлеу және психотілдік бұзылыстарға шалдыққан.
10. Drake, S. M., & Burns, R. C. (2004). *Meeting Standards Through Integrated Curriculum*. ASCD.
11. Darling-Hammond, L. (2010). *The Flat World and Education: How America's Commitment to Equity Will Determine Our Future*. Teachers College Press.
12. bulletin-pedagogic-sc.kaznu.kz. (2023). Қазақстанда логопед мамандар тапшылығы туралы ғылыми мақала.
13. OECD (2019). *PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do*. OECD Publishing.

ПРИЕМСТВЕННОСТЬ И ИНТЕГРАЦИЯ В РЕЧЕВОМ РАЗВИТИИ ДОШКОЛЬНИКОВ И МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ КАК РЕСУРС ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В СВЯЗИ С ПРЕДМЕТОМ МАТЕМАТИКИ В СРЕДНЕМ ЗВЕНЕ

Молдагулова Шынар Елюбаевна

педагог-модератор СШ №111, Астана, Казахстан

sh_mirzabekova@mail.ru

Аннотация. В статье рассматривается проблема преемственности и интеграции речевого развития дошкольников и младших школьников как ресурса повышения качества образования, особенно в контексте изучения математики в среднем звене.

В данной работе подчёркивается, что формирование речевых умений с раннего возраста — важное условие для успешного освоения математического содержания в 5–6 классах. Обосновывается, что умение формулировать мысли, объяснять действия и рассуждать — ключевые навыки, необходимые для понимания и решения математических задач. Описаны формы интеграции речевого и математического развития, включая составление задач, описание алгоритмов решений, создание рассказов с математическим содержанием и анализ терминов. Приводятся практические примеры заданий, направленных на развитие математической речи.

Ключевые слова: преемственность, речевое развитие, интеграция, дошкольное образование, начальная школа, математическое мышление, интегрированные занятия.

Речевое развитие с раннего возраста является важным условием успешного овладения математикой. В дошкольном возрасте дети учатся выражать мысли, понимать инструкции, описывать действия (например, «возьми три кубика и положи их рядом»). Эти навыки формируют основу для дальнейшего усвоения учебного материала. В начальной школе дети учатся формулировать ответы, рассуждать, объяснять свои действия при решении задач. В среднем звене требуется умение читать и понимать условия, объяснять алгоритмы и

обосновывать решения. Таким образом, речевое и логико-математическое развитие идут рука об руку. Следовательно, развитие речи с раннего возраста — необходимый ресурс для успешного освоения математики, особенно в 5–6 классах, где усложняются условия задач и возрастает объем информации.

Интеграция речевого и математического развития может быть реализована через следующие виды деятельности:

- составление математических задач в устной и письменной форме;
- описание последовательности действий при решении;
- создание рассказов с математическим содержанием;
- анализ и использование математических терминов: «равно», «на сколько больше», «разность» и др. Примеры интеграции:

3 класс: придумай задачу по рисунку и запиши её словами.

5 класс: объясни решение задачи, используя термины «делимое», «делитель», «частное».

Современное образование требует от педагога умения выстраивать межпредметные связи и обеспечивать преемственность между уровнями образования — от дошкольного к начальному и от начального к среднему. Именно в эти переходные периоды формируются универсальные учебные действия, речевые навыки и логико-математические представления [1, с. 42–45]. На дошкольном этапе речевое развитие помогает детям овладевать инструкциями, задавать вопросы, объяснять действия — всё это влияет на дальнейшее обучение математике [2, с. 88–91]. К началу школьного обучения важно, чтобы ребёнок владел связной речью, понимал логическую последовательность и мог осмысленно воспринимать задания.

В начальной школе речевые и математические навыки развиваются совместно. Учащиеся осваивают работу с текстовыми задачами, учатся использовать математическую терминологию и формулировать мысли. Объяснение решения и пересказ условий задачи способствуют развитию логического мышления [3, с. 65–68]. Пример: при решении задачи «У Коли было 18 карандашей. Он отдал другу 7. Сколько осталось?» ребёнок учится проговаривать условия, выбирать нужное действие, объяснять результат [4, с. 102]. В среднем звене повышаются требования к аналитическому мышлению, умению понимать сложные условия задач и аргументированно представлять ход решения. При этом речевая поддержка снижается, и у детей с недостаточным уровнем речевых и логико-математических навыков возникают затруднения [5, с. 21–23]. Пример задачи: «От школы до музея автобус едет 40 минут, обратно — на 10 минут быстрее. Сколько времени займёт весь путь?» Здесь важно уметь анализировать текст, выстраивать последовательность действий и обосновывать свои рассуждения [6, с. 37].

Интеграция речевого и математического развития способствует формированию метапредметных умений, таких как анализ, сравнение, обобщение, аргументация [7, с. 12]. Эффективной формой работы являются математические диалоги: учащиеся обсуждают задачи в парах, сравнивают способы решения, формулируют гипотезы. Учитель направляет процесс с помощью наводящих вопросов, стимулируя выражение мыслительного процесса [8, с. 53].

Речевая деятельность в таком контексте становится средством осмысления и преобразования знаний. Важно развивать не только вычислительные навыки, но и смысловое чтение, умение анализировать, формулировать гипотезы и делать выводы. Роль учителя заключается в создании среды, где каждый ученик может выразить свои мысли, задать вопросы, услышать других. Задания типа «объясни решение другу», «запиши решение в форме рассказа» развивают речь и мышление. Эффективность повышается при наличии методического сопровождения — системы повышения квалификации, диагностики речевых трудностей и разработки комплексных заданий.

Необходимо учитывать индивидуальные особенности учащихся: уровень речевого и математического развития может различаться. Дифференцированный подход и индивидуальные образовательные маршруты помогают преодолевать трудности и раскрывать потенциал каждого ребёнка. Конкретный пример преемственности: Начальная школа: задача «У Маши было 15 яблок, она отдала подруге 6. Сколько осталось?» сопровождается устным пересказом, выделением ключевых слов, обсуждением условия, использованием терминов («разность», «уменьшить»). 5 класс: задача «Автобус выехал в 9:15, прибыл в 11:45, остановка —

20 минут. Сколько времени был в пути без остановки?» требует понимания текста, логики, способности проговаривать решение. Другой пример — задание: «Составь задачу по выражению $(180 - 45) : 3$, запиши условие, вопрос и решение, объясни значения чисел» [9, с. 77– 79]. Это формирует математическую грамотность и межпредметные связи, активизируя речевую и мыслительную деятельность. Заключение: Преемственность и интеграция речевого и математического развития — важный ресурс повышения качества образования. Такая работа способствует формированию функциональной грамотности, метапредметных умений, мотивации и познавательной активности учащихся.

Список использованной литературы

1. Венгер Л.А. Психологические проблемы дошкольного образования. — М.: Просвещение, 2001.
2. Леонтьев А.А. Речь, мышление и обучение. — М.: Наука, 2003.
3. Глухов В.П. Методика обучения математике в начальной школе. — М.: Академия, 2012.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь. — М.: Лабиринт, 1999.
5. Смирнова З.А. Формирование смыслового чтения на уроках математики в среднем звене. — М.: Учитель, 2019.
6. Давыдов В.В., Репкин В.В. Психологические основы развивающего обучения. — М.: Институт развития школьного образования, 2010.
7. Алексеева Л.Н. Интеграция речевого и когнитивного развития школьников: теория и практика. — Екатеринбург: УрГПУ, 2020.
8. Бененсон М.А. Развитие речевой деятельности младших школьников в процессе обучения математике. — СПб.: ЛОИРО, 2015.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІНДЕ БАЛАЛАР ТЕАТРЫ АРҚЫЛЫ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ШЫҢДАУ

Битенова Алия Шинадиловна

Қаныш Сәтбаев атындағы №61 мектеп-лицей мұғалімі, Астана қ.

Темырбек Даулетбек

Қаныш Сәтбаев атындағы №61 мектеп-лицей мұғалімі, Астана қ.

Султанбекова Сабира Сейдахметқызы

№37 «Арман» балабақша тәрбиешісі

Аннотация: Мақалада мектеп жасына дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балаларда сөйлеу шығармашылығын дамытудағы сабақтастықты жүзеге асырудың ерекшеліктері қарастырылады.

Кілт сөздер: сөйлеу шығармашылығы, сабақтастық, мектепке дейінгі жас, бастауыш сынып оқушысы, интеграция, сөйлеуді дамыту, коммуникативті құзыреттілік.

Заман талабына сай өз шаңырағымызды тіктеген тұста ұлттық өнерімізді, мәдениетімізді, білімімізді жаңғыртып, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу міндеті қойылды. Әсіресе өскелең ұрпақты өз елінің, халқының соның ішінде өзі мекен ететін аймақтың мәдениетіне, салт-дәстүрлеріне деген сезімдік-эстетикалық қарым-қатынасын қалыптастырудағы саз өнерінің маңызын айқын көруге болады. Болашақ ұрпақтың санасын шыңдауға септігін тигізетін білім жүйесін қалыптастыру - қазіргі заманның өзекті мәселесі болып тұр. Ал, мұндай білім жүйесі сол ұлттың төл болмысымен санасу арқылы жүзеге асады. Өйткені, өткен тарихтың сын көзінен өткен құнды ұлттық дүниетаным мұралары жас буынның рухына негіз болып қаланып, болашаққа бағыт жасап отырған жағдайда ғана ұрпақтар арасындағы сабақтастық үзілмейді. Жастарды халықтық тәрбиенің негізінде оқытуда ұлттық өнердің өркендеуіне жол ашу қажеттілігі туып отыр. Бұл мәселе Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында білім беру жүйесінің басты міндетінің бірі ретінде көрініс тапқан. Атап айтқанда: «Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті

жағдайлар жасау» керектігі айқын белгіленіп берілген. Шығыстың ұлы ойшылы сөз өнерінің теориясын жасаған оның басты нысаны - өнердің өкілі болып саналатын музыканың мән-маңызын зерттеу деп есептеген. Ал саз өнерінің тарихи заңдылықтарын зерттеген Әбу Насыр әл-Фараби: «Оның дүниеге келуіне табиғи және сезімталдық қасиеттер әсер етті», - деп жазады. Ол бұл қасиеттерге адамның музыканы жазу мен жасауға қабілеттігін, ауыр еңбек бүтіндей тартып әкеліп, шаршаудан серпіліп, демалуға ұмтылуды жатқызады.

Әбу Насыр әл-Фараби халық шығармашылығының бастауы болып саналатын - музыкамен поэзияның қызметін былайша айқындайды: біріншіден, тынығу - адамдар ән тыңдау арқылы демалумен қатар рахатқа бөленеді; екіншіден, әсерлі сезімді шығармашылық - өз тәнінің жағдайына әсер еткісі келеді: оның бойындағы белгілі бір жағдайдан, үрей – қорқыныштан жұбату, одан серпілту немесе бірдеңені ұмыту; үшіншіден, белсенді шығармашылық - ән шырқау арқылы өзінің айтқан ауызекі сөздеріне белгілі бір мән-мағына беріп, тыңдаушыны әсерге бөлеп, оның көз алдына терең түсіністік жағдайын елестету [1]. Демек, Шығыстың ұлы ойшылы музыкалық мәдениеттің проблемаларын зерттей отырып, тұлғаның рухани жаңаруын, яғни оның педагогикалық мүмкіндіктерін бөлшектеп оқып – білу музыканың негізі боларлықтай міндеті деп есептейді. Музыканың дүниеге келуін қарастырған ол вокальдық және аспаптық музыканы бөле-жара қарап, ән-жыр өнеріне басты маңыз береді.

Қандай да бір халықтың ұлттық мәдениеті халықтың ежелден келе жатқан өзіне тән өнері, әдет-ғұрып, салт-дәстүрі есебінде жетілетіні белгілі. Сол себепті, бүгінгі таңда халықтың дәстүрлі музыка өнерінің түрлерін жинақтап зерделеудің, оның айналасындағы тәлім-тәрбиесінің мол тәжірибесі негізінде жас өспірімдерді тәрбиелеудің қажеттігі өсе түсуде. Мемлекетіміздің қоғамдық-экономикалық өміріне нарықтық қатынастардың енуіне байланысты өзгеріске түскен саяси-экономикалық, әлеуметтік-мәдени, рухани қарым-қатынас жағдайлары жас ұрпақ тәрбиесінің проблемаларын осы үдеріс талаптарына сай ойластыруды қажет етеді. Демек, оқушыларға әлемдік деңгейде, өркениетті негізде білім-тәрбие беру маңызды мәселеге айналып отыр. Ал бұл өз кезегінде оқу-тәрбие үдерісін бастапқы сатыдан бастап олардың дүниетанымын ұлттық мәдениетіміз мазмұнына бағыттау және олардың ғылыми негіздерін анықтауды алға тартады. Бүгінгі физиология, психология және медицина ғылымдарының дәлелдеуін ескеретін болсақ, болашақ дүниеге келер ұрпағымыздың, «шарананың» психикасын қалыптастыруда музыка рөлінің үлкен екенін мойындаймыз. Бұл дана халқымыздың бесік жырларының ұрпағының санасында ұлттық дүниетанымды қалыптастырудың педагогикалық шарттарының бірі екендігін басты назарға қояды.

Оқушыларды шығармашылық іс-әрекетке бастайтын сөйлеу дағдысын, шығармашыл ойлауын қалыптастырып дамыту. Қазіргі оқыту үрдісіндегі мұғалімнің басты міндеті, оқушылардың шығармашылық іс-әрекетке бастайтын шығармашыл ойлауын қалыптастырып дамыта білуі. Бұл орайда шығармашылық туралы зерттеуші ғалымдардың тұжырымдаған ойларын басшылыққа алу, оқыту тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Солардың кейбіреулеріне тоқталайық.

Ғалым Е.В.Мазалевскаяның пікірінше «Шығармашылық адамзат белсенділігі мен өзбетінше әрекетінің ең жоғарғы түрі» деп тұжырымдаса, «Танымның түпкі негізінде шығармашылық жатыр» деп ғалым И.Кант айтады. Ғалым А.Н. Лук «Адамның шығармашылығын дамыту мен қалыптастыру ең алдымен шығармашылық ойлауға байланысты».

Мектеп оқушыларының эстетикалық талғамын қанағаттандыра отырып, олардың музыка өнері жөніндегі түсінігін кеңейтуде, ой-өрісін дамытуда заман талабына сай құрылған музыкалық шығармашылық кештердің маңызы зор. «Балаға білім бергенде, алыстан жақынға, таныстан жатқа көшіп, жаңа білімді ескі білімге байлап беру керек»-деп Мағжан Жұмабаев айтқандай, оқыту процесіне жаңа көзқараспен қарау керек.

Басты міндет- сөйлеу, оқыту мен тәрбиелеу. Өз пікірінде көрнекті педагог В. Сухомлинский «Өнер - өнегелі, ақылды адамдарды тәрбиелейтін құрал» -деп тәрбие үрдісінде өнерге аса көңіл аудару қажеттілігін қысқа да түсінікті түрде атап көрсетті. Сырлы да сазды әуендерді бүгінгі күн әуендерімен, классикалық музыкамен ұштастыра, шығармашылықпен

тақырыпты аша түсіп, оқушыларды ғалым әлеміне қызықтыра білу ұстаздардың өз ісінде шеберлігін талап етеді [2]. Оқуға ынтасы барды да, ынтасыздарды да, тәртіптілер мен тәртіпсіздерді де академик әлеміне қызықтырып, оқушылардың рухани бейнесі, танымын қалыптастыра отырып, қоғамның саналы азаматы етіп шығаруда шығармашыл ұстаздардың маңызы зор. Өйткені өнер ырғағы кез келген оқушының сана түйсігі арқылы ойлау, қиялдау, елестету сынды психологиялық үдерістерді дамытуына өз септігін тигізеді хақ.

Ғұлама ғалым өмірін үлгі ету арқылы сөйлеуді үйрету тұлғаның интеллектуалдық аспектісі ғана емес, сонымен қатар оның психологиялық, мінез - құлық ерекшеліктерін де көздейді. Оған жігерлілік, жаңа жағдайларға бейімделуге икемділік, қаржылық пен табандылық, тәуелсіздік пен адамгершілік сезімі, ынтымақтастық, қажырлы еңбекке қабілеті, белгісіз жағдайдағы өзіне сенімділік, ақиқаты іздеудегі және қарым - қатынастағы адалдық жатады. Әр сыныптағы әр оқушыға байланысты мұғалім өзінің мақсатқа жету жолдарын іздейді. Ол оның үстіне басты шарты аталған қасиеттерді көрсетуге тырысады.

Мектептерде оқу сабақтарының шығармашылық сипаты оқушының танымдық белсенділігін оятып оның шығармашылық қабілеттерінің дамуына адамгершілік қасиеттеріне әсер етеді. Ұжымдық сабақтарда өзінің сыныптасының кемшілігін көруге өзгелердің ісінен сабақ алуға танымдық әлеуметтік ұстанымының қалыптасуына өз ортасының пікірінің әсері зор. Мұндай белсенділікте оқушылардың ұжымдық ой - пікірлері қалыптасады.

Ал, Платон мен оның ізбасарлары өнердің дүниеге келуінің қайнар көзі ретінде оны тек құдайдан ғана берілген қасиет деп айтса, ал Әбу Насыр әл-Фараби мен оның ізбасарлары жеке тұлғалық және қоғамдық қажеттілік «Өнер жайлы үлкен кітабында»: «Адам өмірдің сан алуан жағдайларына орай музыканы: біреулерге шаттық пен қуаныш үшін, екіншілерге қайғы-мұң үшін, үшіншілерге жұбаныш үшін, төртіншілерге ақындық сұхбат жүргізу үшін таңдай білуі тиіс», - деп жалпы мәдениеттің, соның ішінде, өнердің пайда болуымен дамуының табиғи және қоғамдық-рухани қажеттіліктері оның негізгі ерекшеліктерін айқындайтынын айтады. Халықтық өнер мәдениеті, оның «жыр», «толғау», «жоқтау» және тағы басқа түрлері мен мазмұны деп осы ойдың дәлдігін айғақтайды [3].

Поэзиясының негізгі түрі жырдың табиғатын тануға ұмтылыс, оның өзіндік шарттары мен көркемдік негіздерін құрастыру ғылыми зерттеулерінде ұдайы қарастырылып келгенін; белгілі бір ғылыми жүйеге түскен. Ана тәлә ғылымымыздағы анағұрлым оның, ғылыми негіздері мығым арна болғанын айтуға тиіспіз [4].

Сөйлеу дағдыларын шығармашылық қабілеттіліктің белгілері әртүрлі болатындығы қиындық туғызады және де олар әлеуметтің ортамен тығыз байланысты. Баланың қандай болса да кез келген шығармашылық талпынысын құптауымыз керек. Себебі оның астарында баланың таза, ашылмаған шығармашылық бастауы жатыр. О. Бальзактың “Ұдайы еңбек ету - өнердің де, өмірдің де заңы” дегеніндей, оқушылардың шығармашылық қабілеті мен белсенділігін арттыруда мұғалімге үнемі ізденуге, тұрақты еңбек етуді міндеттейді. Оқу әрекетінің мазмұны арқылы шығармашылық қабілетті ашу, жетілдіру. Оқушының білім мазмұнындағы ғылыми ұғымдардың үлесін арттыру арқылы оқушыны шығармашылық әрекет жағдайларына әкелетін ішкі байланыстарды ашуға мүмкіндік туғызып, жағдай жасау керек. Оқушы ойлауының барлық түрлерін диагностикалық бірлік арқылы дамыту керек.

Қорыта айтқанда мектеп оқушыларын әсемдік әлемінің таңғажайып сырын терең түсініп, өз ойын сөйлеуде көркемдік атаулыны шынайы сезінуге, одан рухани ләззат, әсер алуға, өмір жайлы ой толғауға, ізгілікті мұрат мақсаттарға жетелеп, өнегелі істерге баулыды. Өнер – құдіретті күш, жан дүниені ерекше әсерге бөлеп, адамды сәулелі өмірге жетелейтін сиқырлы өнер. Осы тұжырымдар сөйлеу дағдыларын шыңдау өскелең ұрпақты тәрбиелеуге, еліне деген патриоттық сезімін ояту, жерін сүйюге осындай ғалымдардың өмірінен сусындату оқытудың маңызын айқындай түседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Аль Фараби. Трактат о музыке. Избранные трактаты. -Алматы: Ғылым, 1994ж.
2. Сухомлинский А. Балаға жүрек жылуы. – Алматы: Рауан, 1976ж.136 б.

3. Қазақтың музыкалық фольклоры: болмысы, өзіндік ерекшелігі, тәрбиелік мазмұны мен заманауи өміршеңдігі. Оқу құралы. - 2-ші басылым.-Алматы: Триумф «Т», 2012 ж. -160 б.
4. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы. - Алматы: Қазақ университеті, 2001ж. - 467 б.
5. Қоспақов З. Қазақстан әншілік өнері: Зерттеу мақалалары мен очерктері. – Алматы: Өнер, 1999ж. -192 бет.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ГОТОВНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ К ШКОЛЕ

Ботабаева Адеми Еркебаевна

Кандидат педагогических наук, доцент

Евразийский национальный университет им. Л. Гумилева, г. Астана

Ademi_e76@mail.ru

Данияр Дидар Дарханқызы

Педагог, Детский центр «Эдисонка», г. Алматы

didara.daniyar@bk.ru

Аннотация. В статье рассказывается о современных методах, используемых при формировании готовности дошкольников к школе.

Ключевые слова: навыки, современные методы, формировании готовности дошкольников, развития, способности ребенка, школа.

Овладение письменной речью – важный этап в развитии способности ребенка к обучению и интеллектуального потенциала. Эта способность формируется не только в стенах детского сада или школы, но и дома, в повседневных отношениях родителей и ребенка. Обучение письму – это не просто рисование букв карандашом и тетрадь, это комплексный процесс, который постепенно развивает мировоззрение, мышление, речь, эмоции, дисциплину ребенка.

Мелкая моторика – это способность контролировать точные и гармоничные движения мелких мышц пальцев, рук. Это понятие занимает важнейшее место в подготовке ребенка к письму в дошкольном возрасте. Процесс письма требует четких и гармоничных движений, поэтому достаточное развитие мелкой моторики – основа качественного формирования навыков письма.

Ученые (Л.С. Выготский, А.Р. Лурия) [1] считают, что развитие мелкой моторики тесно связано с функциями мышления и речи ребенка. То есть точность движений пальцев – один из показателей, свидетельствующих о зрелости центральной нервной системы.

Следующие методы и упражнения рекомендуются для развития контроля и координации движений рук:

Пальчиковая гимнастика – это движения, которые идут рука об руку с определенной зажигалкой. Этот метод активизирует мышцы рук и параллельно развивает речь и моторику. Пример: игра «Куырмаш» – дать каждому пальцу наименование и сделать с ним жест.

Лепка – усиление движений пальцев через пластилин, тесто, песок. Пример: задание «Создай форму» – сформировать круг, прямоугольник или изображение животных. Вырезание и наклеивание – это вырезание фигур из бумаги и их размещение в определенной последовательности. Пример: игра «Сборка» – сборка машины, дома из кусочков бумаги. Рисование линий, раскрашивание – обучение управлению движениями рук с помощью графических диктантов и лабиринтов. Пример: задание «Найти дорогу» – провести путь через лабиринт.

На этапе подготовки детей дошкольного возраста к обучению письму важную роль играет развитие мелкой моторики и умения координировать движения рук. Мелкая моторика – это способность овладевать точной и слаженной работой мелких мышц пальцев. А координация движений – это способность поддерживать гармонию между глазами и руками. Формирование этих навыков является основой успешного овладения письменной деятельностью.

Упражнения на мелкую моторику формируют у детей двигательные навыки, необходимые для письма. С помощью этих упражнений ребенок развивает гибкость и ловкость пальцев рук, совершенствует навыки зрительного и ручного выполнения.

Пальчиковая гимнастика – комплекс упражнений для одновременной активации движений пальцев и речи ребенка. Этот метод широко используется на уроках логопедии и развития крупной моторики.

Распространенные упражнения:

- стихи для подсчета пальцев (например, «Куырмаш», «Пять человек в одном доме»);
- рисование пальцами (рисование пальцами);
- сжимать мяч рукой, сжимать пружинные предметы.

Пример применения на практике: в упражнении «Куырмаш» воспитатель дает каждому пальцу наименование и читает короткое стихотворение. В каждой строке ребенок сгибает или записывает палец. Упражнение будет еще более эффективным, если в дополнение к этому занятию будет введено пение, движение в ритме.

Способы обучения координации движений рук

Развитие координации движений рук – структурная часть обучения письму. Эта способность необходима для того, чтобы ребенок мог правильно провести линию буквы, соблюдать соответствующее расстояние и направление на лице.

Основные подходы к развитию:

- задания по прохождению лабиринта (рисование пути ручкой или пальцем);
- графические диктанты (черчение по высказыванию воспитателя);
- задания «Продолжить линию» или «Соединить точки».

Пример применения на практике: во время урока учитель дает задание -лабиринт «Отвези зайца домой». Ребенок рисует карандашом дорожку и отвозит зайца домой. При этом он старается не выходить за пределы линии – это повышает точность движения.

Игровые подходы к обучению письму. Игра – основной вид деятельности дошкольника. Это инструмент, с помощью которого ребенок усваивает знания об окружающей среде на практике. В.А. Сухомлинский [2] говорил: «Игра – это большая школа духовного развития ребенка». Следовательно, игра не только расширяет знания ребенка, но и совершенствует его личностные качества.

Обучение, проводимое игровыми способами – повышает интерес детей и формирует позитивное отношение к знаниям. Виды игровых приемов:

1. Дидактические игры – задания, преследующие определенную учебную цель;
2. «Найди букву» – найди среди изображений звучащую букву;
3. Сюжетно-ролевые игры – повышают языковую активность ребенка через овладение социальными ролями;
4. «Школа», «Магазин», «Почта» – в играх ребенок действует путем написания: написания списка, написания письма, выставления оценок;
5. Структурированные игры – содержат элементы конструирования, моделирования;
6. «Построй путь» – построй путь в порядке букв.

Игровые приемы – это совокупность специальных приемов, направленных на организацию учебной деятельности детей через игру. Они позволяют овладеть знаниями и умениями в игровой форме с учетом возрастных особенностей ребенка. В педагогике игровой метод рассматривается как один из наиболее эффективных способов активизации учебной деятельности ребенка, повышения его интереса, приобщения к самостоятельной деятельности.

По словам Л.С. Выготского [1] игра расширяет «зону ближайшего развития» ребенка и создает условия для раскрытия его истинного потенциала. В.А. Сухомлинский [2] говорил, что через игру формируется душа и характер ребенка.

Основные виды игровых приемов:

Дидактические игры. Этот тип игры помогает детям овладеть конкретными учебными целями. Они направлены на обучение распознаванию букв, различению звуков, составлению слов, письму.

Практический пример:

1. «Какая буква потеряна?» убрав одну букву из данного слова, ребенок должен найти ее место.

2. «Составь слово со слогом» - создание слов с помощью слоговых карточек.

3. Сюжетно-ролевые игры. С помощью этих игр ребенок изображает жизненные ситуации, с которыми он знаком, и тем самым связывает письменное действие с жизнью.

Практический пример:

В игре «Магазин» ребенок пишет список покупок или делает чек.

В игре «Почта» развиваются навыки написания писем, запечатывания конвертов и адресации.

4. Структурно-сборочные игры. Направлена на развитие мышления, моторики ребенка. В этих играх развивается координация движений, необходимая для подготовки к письму.

Практический пример:

«Постройте буквенную строку» - приближает ребенка к написанию от руки, составляя форму буквы.

«Составь слово с кубиками» - создание слов из кубиков с буквами.

5. Подвижные игры. Здесь сочетаются физическая активность и деятельность, связанная с письмом. Эти игры развивают такие способности, как внимательность, память и визуальное восприятие.

Практический пример:

«Угадай букву!» - дети ищут в комнате карточки с изображением буквы.

«Прыгай по буквам» - прыгай по буквам, написанным на полу, образуя слово.

При использовании игровых приемов важно соблюдать следующие методические принципы:

1. Учет возрастных особенностей. Содержание и форма игры должны соответствовать познавательному уровню ребенка. Например, детям 3-4 лет - простые игры на соответствие, детям 5-6 лет – задания по работе со слогом, словом.

2. Активная направляющая роль воспитателя. Воспитатель организует структуру игры, следит за взаимодействием детей и при необходимости оказывает помощь. Кроме того, введение элементов рефлексии – позволяет ребенку понять, чему он научился.

3. Целеустремленность и последовательность. Каждая игра должна быть нацелена на конкретную учебную цель. После игры обязательно должны быть сделаны выводы и проведен анализ результата.

4. Интеграция игры и обучения. При обучении письму игра и обучение должны проводиться в тесной взаимосвязи. Следовательно, должен соблюдаться принцип обучения через игру, а обучение – через игру [3].

Важность игровой деятельности. Игра – ведущий вид деятельности дошкольников. Это позволяет ребенку развиваться всесторонне: когнитивное, эмоциональное и физическое развитие происходит через игру. В процессе игры ребенок познает окружающую среду, осваивает различные роли, изучает социальные нормы.

Ролевые, дидактические, структурные игры – важный инструмент в качестве подготовки к письму, речи, мышлению. Например, в таких ролевых играх, как «Школа», «Врач», «Магазин», дети осваивают речевые модели, формы общения. Это – основа для развития языковых и письменных навыков в последующем обучении.

Кроме того, через игру ребенок развивает моторику рук (мозаику, конструирование, рисование), что является частью подготовки к письму. Игровые приемы, учитывающие интерес и свободу ребенка, помогут раскрыть его творческий потенциал.

Подготовка к письму у детей дошкольного возраста – это комплексный и систематический процесс. Он не ограничивается только усвоением элементов письма, но также включает умственное, моторное, сенсорное и когнитивное развитие ребенка. Методы и приемы, используемые при подготовке к письму, должны быть адаптированы к индивидуальным особенностям ребенка. Обучение через игру, сенсорный опыт, упражнения, улучшающие моторику рук, являются основными элементами подготовки к письму.

Использованная литература

1. Л.С. Выготский, А.Р. Лурия. Этюды по истории поведения: Обезьяна. Примитив. Ребенок. - М.: Педагогика-Пресс, 1993. - 224 с
2. В.А. Сухомлинский. Избранные педагогические сочинения: 3 том. /составители: О.С. Богданова, В.З. Смаль. - Москва: Педагогика, 1981.
3. А.Н. Галиева. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі: оқуәдістемелік құрал. – Алматы: Эверо, 2021. – 264 б.

**5-СЕКЦИЯ. ЦИФРАНДЫРЫЛҒАН ҚОҒАМ ЖАҒДАЙЫНДА БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН
ДАМУЫ ЖӘНЕ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ ЖҰМЫСЫНА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІ КӘСІБИ
ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕСІ МЕН БОЛАШАҒЫ.**

**СЕКЦИЯ - 5. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ
БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ
ОБЩЕСТВА**

**ИННОВАЦИОННО-КРЕАТИВНАЯ ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В
ДИНАМИКЕ ЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ**

Нагымжанова Каракат Мукашовна

Доктор педагогических наук, профессор кафедры психологии Евразийский
национальный университет им.Л.Н.Гумилева
nagymzhanova_km@enu.kz

Аннотация. В данном исследовании представлены результаты, отражающие проблему реализации инновационных подходов в образовательном процессе, их содержания, форм и методов обучения. Также в статье раскрыты вопросы психолого-педагогических условий развития креативности студентов. Полученные данные отражают проблему адаптивно-обучающих технологий в образовательной системе, в частности, её индивидуализации в соответствии с учебной траекторией будущих учителей начальной школы.

Ключевые слова: профессиональные компетенции; программа обучения; мотивация; психолого-педагогические условия; креативность.

Современный образовательный процесс предполагает применение инновационных подходов в решении проблемы становления полифункциональных специалистов. При этом внедрение новых технологий в учебную деятельность является концептуальным подходом в данном процессе. Вместе с этим условия трансформации экономической, политической и социальной жизнедеятельности общества продуцируют радикальную перестройку образовательной системы с целью формирования творчески мыслящих профессионалов, обладающих способностями к самосовершенствованию и самообразованию.

Проблема становления творческого типа мышления студентов актуализирует вопросы профессионализма педагогических работников и выдвигает требования к созданию определённых психологических и научно-технических условий. Так, инновационная образовательная среда способствует интенсивному переосмыслению ценностей и преодолению стереотипности мышления обучающихся. При этом основным назначением внедрения новшеств в систему образования остается формирование инновационного мышления выпускника высшего учебного заведения. Это обуславливает актуальность изучения содержания современных проблем реализации инновационных подходов в профессиональном образовании как фактора развития у личностей креативности.

Изучая роль инноваций в системе университета, Д. И. Закирова [1] отмечает, что для создания инновационной образовательной среды важна не только модернизация содержания, но и способы, согласно которым она будет изменяться. Реализация инновационных подходов в образовательном процессе, по мнению автора, должна основываться на совершенствовании технологии подачи материала, его логического представления во взаимосвязи с вводимыми инновациями, а также прогнозированием ожидаемого результата и конструктивного распределения ролей исполнителей. При этом исследование Ж. Ю. Султанбаева [2] касательно инновационных технологий при обучении иностранному языку указывает, что их внедрение способствует эффективному освоению материала и позволяет развить у студентов мотивацию к

обучению, создать благоприятные психологические условия взаимодействия учащихся и преподавателей, а также способствует развитию креативного мышления и повышает продуктивность.

Проблема развития креативности обучающихся отображена в исследовании Г. С. Сулеймановой [3], где автор подчеркивает, что использование современных технологий помогает расширить творческие способности студентов и развить у них устойчивую заинтересованность к процессу обучения и профессии в целом. При этом целью инноваций в высшей школе, по мнению Ж. К. Шаймарданова [4], является интеллектуально-личностное и духовное развитие студентов. Так, исследуя проблему сетевого взаимодействия в образовательном процессе, автор отмечает важность формирования у будущих специалистов навыков академического, творческого и интегративного мышления, а также развития у них знаний относительно методологии нововведений в профессиональной и социально-экономической сфере. Кроме этого, становление креативности связано с формированием содержательных знаний и культуры личности, где инновационная образовательная среда должна основываться на сотрудничестве, интеграции и синтезе участников образовательного процесса [5].

В современной, креативно-педагогической системе ученые (З.А. Абасов, Ю.К. Бабанский, Ю.Н. Кулюткин, И.Е. Норланд, А.А. Реан, Л.А. Реруш, И.А. Савитский, Р. Джонсон, Р. Штайнер) рассматривают образовательные учреждения в качестве центров, фокусирующих иерархию целей, задач, приоритетов воспитания и обучения подрастающего поколения вокруг общечеловеческих ценностей. В настоящее время все большее внимание преподавателей самых разных учебных дисциплин привлекает инновационность. Содержание данной категории включает не только создание и распространение новшеств, но и качественные преобразования в стилях мышления и деятельности учителя. В основе внедрения инноваций лежит гуманистическая идея сотрудничества как совместно развивающейся деятельности детей и взрослых, скрепленная взаимопониманием, взаимопроникновением в особенности духовного мира, коллективным анализом полученных результатов. Исследователями (В.И. Андреев, А.А. Вербицкий, В.С. Дудченко, Л.Г. Лаптев, М.М. Поташник, А.И. Пригожин, В.А. Сластенин, Н.Р. Юсуфбекова) выделены основные структурно-функциональные компоненты инновационно-педагогической деятельности, а также критерии и уровни оценки ее результативности, отраженные в следующей таблице.

Таблица 1. Основные компоненты, критерии, уровни результативности инновационно-педагогической деятельности

Структурные компоненты	Функциональные компоненты	Критерии	Уровни
Мотивационный	Личностно-мотивационная переработка образовательных программ	Творческая восприимчивость к инновациям	Адаптивный
Креативный	Планирование этапов экспериментальной работы. Принятие решения об использовании нового	Творческая активность	Репродуктивный
Технологический	Прогнозирование трудностей. Формирование целей и общих концептуальных	Методологическая и технологическая готовность к введению новшеств	Эвристический

	подходов		
Рефлексивный	Внедрение новшеств в образовательный процесс. Коррекция и оценка инновационной деятельности	Педагогическое инновационное мышление. Культура общения	Креативный

Остановимся более подробно на содержании уровней оценки инновационно-педагогической деятельности, во многом обусловленных динамикой восприятия учителем инноваций и степенью их освоения. Так, *адаптивный уровень*, по мнению ученых, отличается индифферентным, неустойчивым отношением учителя к инновациям, а также отсутствием проявления творческой активности. *Репродуктивный уровень*, как отмечают исследователи, отличается более устойчивым отношением учителя к педагогическим новшествам, проявлением творческой активности с элементами поиска новых решений в стандартных условиях, положительной направленностью потребностей, интересов к изучению альтернативных подходов к учебно-воспитательному процессу, а также открытостью учителя, готовностью к извлечению новой информации из общения с другими. *Креативный уровень* отличает доминирование творческой активности, положительная эмоциональная направленность учителя на преобразующую деятельность.

Опираясь на вышеизложенное, в качестве важных факторов, оказывающих положительное влияние на эффективность образовательного процесса в общей профессиональной подготовке будущего специалиста, выделим:

- повышение рейтинга значимости художественно-эстетических дисциплин;
- обогащение тематического содержания психолого-эстетических дисциплин средствами искусства на основе междисциплинарной интеграции.

К проблеме интеграции в разные периоды развития системы образования обращались многие ученые, последователи Я.А. Коменского. К.Д. Ушинский. Р.И. Беленький, Д.Н. Кайгородов, Д.М. Кирюшкин, А.А. Крубер, В.В. Половцев, Т.Ф. Федорец, К.П. Ягодовский рассматривали интеграцию в качестве внутрипредметных и межпредметных связей. В 60-е годы 20 века, в трудах ученых В.Г. Афанасьева, И.В. Блауберга, Л.А. Петрушенко, В.Н. Садовского, Э.Г. Юдина, разрабатываются методологические основы системного, синергетического подхода к проблеме интеграции. Современных исследователей (В.С. Безрукова. Ю.М. Колягин, Г.А. Монахова. И.С. Светловская, И.П. Яковлев) объединяет прогрессивная идея о том, что интеграция – это путь к достижению целостного взгляда на окружающий мир, а также высшая форма выражения единства целей, принципов, содержания, организации учебного процесса, направленная на интенсификацию системной подготовки учащихся.

Обогащение процесса обучения на психолого-педагогических дисциплинах художественно-эстетическими средствами способствует яркому пробуждению, а также интенсивной работе творческой мысли студентов, помогая им глубже осознать содержание определенных понятий и выразить к ним свое эмоционально-оценочное отношение. Свойственная искусству парадоксальность мобилизует, активизирует все психические процессы (внимание, восприятие, память, мышление), заставляя будущих специалистов по-новому, с обостренным интересом, подойти к психологическим закономерностям, факторам, движущим силам развития, дидактическим основам воспитательно-образовательного процесса, и обнаружив скрытые противоречия.

В исследованиях В.С. Библера, Г.В. Иванченко, А.В. Кирьяковой, Л.Ф. Михальцевой, А.А. Мелик-Пашаева, А.Н. Малюкова, В.И. Петрушина доказано, что в процессе приобщения к искусству происходит более полное познание человеком самого себя, своих возможностей, а также формируются навыки невербального чувственного контакта с окружающим миром и идентификации с ним. Ученые, занимающиеся изучением вопроса повышения эффективности профессионально-педагогического обучения будущих специалистов (Ю.К. Бабанский, Б.Ю.

Берзин, В.Е. Гмурман, А.А. Дергач, П.И. Карташов, В.Н. Козиев, В.В. Краевский, Ю.М. Орлов, И.Н. Семенов, М.Н. Скаткин, С.П. Степанов, Л.Г. Семушина), рассматривают инновационно-педагогическую направленность как сложное психологическое новообразование, синтезирующее такие структурные компоненты, как ценностные ориентации, установки, высокая мотивация достижений.

Высокий уровень самопринятия, самоуважения, рефлексии, наличие передового педагогического опыта, восприимчивость к новому, информационная компетентность, активная позиция по отношению к инновациям. Мы считаем, что предложенная структура может быть дополнена следующими, весьма важными, на наш взгляд компонентами, а именно: высокий уровень культуры (исследовательской, эстетической), полихудожественная эрудированность, положительное эмоционально-оценочное отношение к культурно-историческим ценностям. Кроме этого, создание в университете соответствующих психолого-педагогических условий для развития творческого потенциала студентов будет также способствовать атмосфере сотрудничества на занятиях как с педагогом, так и с однокурсниками, осмысленному обучению студентов, их мотивации и заинтересованности в изучении междисциплинарных дисциплин.

Список использованной литературы

1. Zakirova D. I. 2020. Innovative infrastructure of the university: small innovative enterprise. *Bulletin of the University «Turan»*, № 3, 270-275. <https://doi.org/10.46914/1562-2959-2020-1-3-270-275>
2. Sultanbaeva J. U., 2022. Seitov B.R. Innovative technologies in teaching a foreign language methods of use. *Statistics, accounting and audit*. № 4 (№ 87), 84-107. DOI: <https://www.doi.org/10.51579/1563-2415.2022-4.09>
3. Suleimenova, G. S., Smagulov B. S. 2022. Game technologies as a means of students' creativity development. *Educational environment: theory and practice: Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference*. 77-83. <https://elibrary.ru/item.asp?id=49307363&pff=1>
4. Shaimardanov, Z. K., Rakhmetullina, S. Z., Segeda, T. A., Daniyarova, K. M. 2022. Networking as a new type of partnership in education and science. *Bulletin of «Turan» University*, № 2, 323-332. <https://doi.org/10.46914/1562-2959-2022-1-2-323-332>
5. Egan, A., Maguire, R., Christophers, L., Rooney, B. 2017. Developing creativity in higher education for 21st century learners: A protocol for a scoping review. *International Journal of Educational Research*, № 82, 21-27. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2016.12.004>

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ПЕДАГОГТАРДЫҢ ЖАҢАША ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Ф. Н. Жұмабекова Фатима Ниязбековна

доцент педагогика ғылымдарының кандидаты,

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

zhumabekova.58@mail.ru

Андатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдарда педагогикалық жаңаша ойлауды қалыптастырудың тиімді жолдары және оны жүзеге асырудың нақты әдістері қарастырылған. Мектепке дейінгі ұйымдарда тәрбиешілер мен арнайы мамандардың тұлғалық және педагогикалық тұрғыдан жаңаша ойлауын қалыптастырудың маңызы сипатталған. Педагогтардың жаңаша ойлау қабілетін дамыту мақсатында рефлексия, шығармашылық ізденіс, үздіксіз біліктілікті арттыру, ынтымақтастықты дамыту, жеке тұлғаға бағытталған оқыту, инновациялық жобалау, цифрлық сауаттылықты арттыру және кері байланыс әдістерін қолданудың ерекшеліктерін талдап көрсетеді. Ұсынылған әдістер педагогтардың кәсіби шеберлігін арттыруға және заманауи талаптарға сай білім беру ортасын құруға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: жаңаша ойлау, рухани даму, тұлғалық тұрғы, педагогикалық тұрғы, кәсіби даму, негізгі жолдары, тиімді әдістер.

Қазіргі Қазақстандағы білім беру жүйесінің басты бағыттарының бірі педагогтің кәсіби құзыреттілігін арттыру, шығармашылық еркіндігін қолдау, тұлғалық өсу мен жаңаша ойлауды қалыптастыру өзекті мәселелердің бірі ретінде қарастырылады. Білім беру мазмұнының гуманистік және тұлғалық-бағдарлы бағытта дамуын, педагогтің кәсіби және рухани дамуына жағдай жасауды көздейді.

ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың Жолдауы (01.09.2023 ж.) Білім беру жөніндегі тапсырмасы: *«Жаңа мұғалім бейнесі-рухани бай, шығармашыл, ойы жаңаша, заманауи тұлға болуы тиіс»*-деп көрсетілген [1].

“Педагог мәртебесі туралы” Заңда—педагогтің өзін-өзі дамытуына, шығармашылықпен айналысуына және кәсіби еркіндігіне құқық береді. Бұл жаңаша ойлаудың құқықтық негізін қамтамасыз етеді. Кәсіби даму бағытында: «Педагогтің кәсіби құзыреттілігі мен рефлексивті ойлау қабілетін дамыту басым бағыт ретінде танылады» [2].

Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың мемлекеттік стандартының 3-тарауы, 15-тармағында «Педагог баланың тұлғалық дамуын, еркін ойын, шығармашылық қабілетін дамыту үшін ізгілікке негізделген, гуманистік көзқарасты ұстануы тиіс» - деп белгіленген [3].

Осы идеяларды іске асыру мақсатында мектепке дейінгі ұйымдарда тәрбиешілер мен арнайы мамандардың тұлғалық және педагогикалық тұрғыдан жаңаша ойлауын қалыптастырудың маңызы зор. Бұл екі қыр педагогтің ішкі дүниесі мен сыртқы іс-әрекетінде үйлесім тауып, заманауи білім беруге, баламен шынайы байланыс орнатуға және қоғамға үлгі болуына жол ашады.

Тұлғалық тұрғыдан маңызы: ішкі сана тазалығы мен рухани тепе-теңдікке жетелейді - адам өзін таниды, өмірдің мәнін түсініп, ізгілікке бет бұрады. Мейірім мен жанашырлыққа негізделген қарым-қатынас орнайды - адам айналасына жағымды ықпал етеді, сенімді орта қалыптастырады. Тұлғаның эмоционалдық тұрақтылығы артады – жағымсыз ойлардан арылып, сабырлы, салмақты шешім қабылдай алады.

Педагогикалық тұрғыдан маңызы: жаңаша ойлайтын педагог шығармашыл, серпінді, жаңалыққа ашық тұлға - ол дәстүрлі әдістермен шектелмей, баланың дамуына бағытталған заманауи тәсілдерді еркін қолданады. Баланы тұлға ретінде тануға жол ашады - жаңаша ойлайтын педагог әр баланың ерекшелігін бағалап, даралап оқыту мен тәрбиелеуді жүзеге асырады. Бұл—тұлғаның рухани кемелденуі мен кәсіби дамуының ажырамас бөлігі. Кәсіби күйзелістің алдын алады—жаңаша көзқарас, рефлексия, өзін-өзі дамыту арқылы педагог күйзелістен арылып, мотивациясын жоғалтпайды. Білім беру процесінің сапасы мен мәні артады – оқыту механикалық үрдіс емес, мәнді, құндылыққа бағытталған тірі әрекетке айналады. Педагогтің жаңаша ойлауы – бұл тек жаңа әдіс емес, адамның өзін, кәсібін және қоғамдағы орнын қайта қарап, саналы әрі жауапкершілікпен өмір сүру мәдениеті. Бұл педагогтің нағыз көшбасшыға айналуына негіз болады [4].

Жаңаша ойлауды қалыптастырудың мазмұндық бағыттары:

Жаңаша ойлаудың мәні мен маңызын түсіндіру - жаңаша ойлау – бұл педагогтың мәселеге дәстүрлі емес қырынан қарау қабілеті, креативтілік пен бейімделгіштік негізіндегі ойлау түрі. Қазіргі білім беру талаптарына сай, педагог тек білім беруші емес, сонымен қатар жаңашыл ойлаушы, зерттеуші және бағыттаушы болуы тиіс.

Жаңаша ойлаудың компоненттері - сын тұрғысынан ойлау - ақпаратты талдай білу, сұрақ қою, дәлелмен сөйлеу. Шығармашылықтың идеялар тудыру, баламалы шешімдер табу. Рефлексия - өз іс-әрекетіне талдау жасау, жетістіктер мен кемшіліктерді анықтау. Икемділік - түрлі өзгерістерге тез бейімделу, жаңа жағдайға сай әрекет ету.

Мазмұнды іске асыру тетіктері - инновациялық әдістемелерді қолдану: жобалық оқыту, дамытушы ойындар, зерттеушілік әдіс, ойын арқылы оқыту. Педагогтың кәсіби дамуын қамтамасыз ету: біліктілік арттыру курстары, шығармашылық шеберханалар. Оқыту мен тәрбиелеу үрдісін жаңғырту: заманауи технологияларды (интерактивті құралдар, цифрлық ресурстар) тиімді пайдалану.

Жаңаша ойлауды қалыптастырудың нәтижесі - педагог өзінің кәсіби қызметінде озық тәжірибелерді қолданады. Баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, тиімді шешім қабылдайды. Педагогикалық әрекетте дербестік пен бастамашылық танытады.

Педагогикалық жаңаша ойлау – бұл жаңартылған мазмұнға бейімделу ғана емес, тұлғалық және рухани кемелденудің көрінісі. Жаңаша ойлайтын педагог – баланың жан дүниесін түсініп, оны дамытатын, қоғам сұранысына сай тәрбиелей алатын тұлға.

Тұлғалық тұрғыдан жаңаша ойлау дегеніміз – адамның өзіне, айналасына және қоғамға деген көзқарасын қайта қарастырып, ескі түсініктер мен қалыптасқан стереотиптерден арылу арқылы өмірге жаңа қырынан қарау қабілеті. Бұл ойлау түрі адамның ішкі дүниесін байытады, оның эмоционалдық зияткерлігін, рухани-адамгершілік сапаларын, сындарлы және шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Тұлғалық жаңаша ойлау педагогтың кәсіби өсуіне, өзін-өзі жетілдіруіне, балалармен және әріптестермен қарым-қатынасты сапалы түрде құруына мүмкіндік беретін маңызды фактор болып табылады.

Педагогикалық тұрғыдан жаңаша ойлау дегеніміз – педагогикалық процесті дәстүрлі шеңберден тыс, шығармашылық және инновациялық тәсілдермен ұйымдастыру қабілеті. Бұл педагогикалық іс-әрекетте озық технологияларды, тиімді әдіс-тәсілдерді, жаңа білім беру тұжырымдамалары мен стратегияларын қолдана отырып, оқу-тәрбие үдерісін заманауи талаптарға сай жетілдіруге бағытталған ойлау түрі. Педагогикалық жаңаша ойлау арқылы педагогтар білім беру процесін баланың жеке қабілеттерін дамытуға бейімдеп, балалардың дербестігін, сыни ойлауын, шығармашылық мүмкіндіктерін ашуға және оларды белсенді оқыту ортасына тартуға мүмкіндік алады [5].

Осыған орай, мектепке дейінгі ұйымдарда педагогтардың тұлғалық тұрғыдан жаңаша ойлауды қалыптастырудың тиімді жолдарын қарастыратын боламыз. Бұл төмендегі кестеде көрсетілді.

Кесте-1. Мектепке дейінгі ұйымдарда педагогтардың тұлғалық және педагогикалық тұрғыдан жаңаша ойлауды қалыптастырудың тиімді жолдары

№	тұлғалық тұрғыдан жаңаша ойлауды қалыптастыру	педагогикалық тұрғыдан жаңаша ойлауды қалыптастыру
1	Сананы тазалау және педагогтің ішкі дүниесін тәрбиелеу – тәрбие мен білім беру процесінің іргетасы. Себебі баланың дамуына ықпал ететін басты тұлға – педагог, ал оның рухани әлемі, құндылықтары мен ішкі мәдениеті тікелей тәрбиелік ықпал жасайды.	Инновациялық білім беру технологияларын енгізу - жобалық, ойын технологиясы, STEAM-элементтері мен цифрлық ресурстарды пайдалану арқылы балалардың белсенділігін арттыру.
2	Өзін-өзі тану мен рефлексия – педагог өз ойы, әрекеті, құндылығы туралы үнемі ойланып, ішкі қайшылықтар мен теріс сенімдерді анықтап, олардан арылуға талпынуы керек.	Рефлексия мен зерттеушілікке негізделген оқыту – педагогтың өзі де үздіксіз үйреніп, тәжірибесін қайта қарап отыруы, балалардың қызығушылығына сүйене отырып зерттеуге ынталандыру
3	Ізгілікке негізделген құндылықтармен өмір сүру – шыншылдық, жанашырлық, кешірімділік, сабыр, адалдық сияқты адами қасиеттерді жеке өмірінде де, кәсіби істе де ұстану.	Жаңаша ойлауды қалыптастыруды ізгілікке негіздеу - бұл оқу-тәрбие процесін баланың тұлғалық дамуына бағыттап, әрбір баланың құқықтарын, даралығын, ішкі дүниесін құрметтеу арқылы жүзеге асыру.
4	Жағымсыз ойлар мен көзқарастардан арылу – "бұрыннан солай істеліп келген", "мүмкін емес" деген ескі көзқарастардың орнына "басқаша да болуы мүмкін",	Құндылыққа бағытталған тәрбие – ұлттық, адамгершілік, мәдени құндылықтарды сабақ мазмұнына енгізу, баланың рухани дамуына жағдай жасау.

	"үйренуге дайынмын" деген ашық сана қалыптастыру.	
5	Рухани-адамгершілік тәжірибені арттыру – медитация, тыныштық сәттері, рухани оқылымдар арқылы ішкі үйлесім мен сергектікке қол жеткізу.	Коммуникативті орта құру – ашық пікір алмасу, сұрақ қою, бірге шешім қабылдау дағдыларын дамыту.
6	Тұлғалық өсуге ұмтылу – жаңа идеяларға ашық болу, түрлі көзқарасты тыңдай білу, шығармашылықты қолдау арқылы ойлаудың шекарасын кеңейту.	Тәрбиешілердің кәсіби дамуы – жаңаша ойлау үшін педагог үнемі өзін жетілдіріп, заманауи білім мен тәжірибені меңгеруі қажет.
7	Басқалармен шынайы қарым-қатынас орнату – әріптестермен, балалармен, ата-аналармен ашық, адал, сенімді байланыс орнату арқылы өзара дамуға жағдай жасау.	Ата-анамен әріптестік – отбасы мен балабақша арасында сенімді қарым-қатынас орнатып, тәрбиелік міндеттерді бірлесіп шешу

Осы жолдар педагогтың жаңаша көзқарасын қалыптастырып, білім беру сапасын арттыруға ықпал етеді. Мектепке дейінгі ұйымдарда тұлғалық және педагогикалық жаңаша ойлауды қалыптастыру өзара тығыз байланысты әрі бірін-бірі толықтыратын үдеріс болып табылады. Тұлғалық жаңаша ойлау педагогтың кәсіби дамуына, дүниетанымының кеңеюіне, шығармашылық қабілетінің артуына ықпал етсе, педагогикалық жаңаша ойлау оқу-тәрбие үрдісінде заманауи әдіс-тәсілдерді қолдануды көздейді. Педагогтың жеке тұлға ретінде жаңаша ойлауы оның балалармен қарым-қатынас стилін жетілдіріп, әр баланың тұлғалық дамуына жағымды әсер етеді. Өз кезегінде, педагогикалық жаңаша ойлауды игерген маман инновациялық технологиялар мен әдістемелерді тиімді пайдаланып, балалардың тұлғалық ерекшеліктерін ашуға мүмкіндік береді. Осылайша, педагогтың тұлғалық өсуі мен педагогикалық жаңашылдығының бірлігі мектепке дейінгі білім беру сапасын арттырып, шығармашыл, сындарлы ойлайтын, өмірге бейім ұрпақты тәрбиелеуге жағдай жасайды.

Педагогикалық жаңаша ойлауды қалыптастыруды ізгілікке негіздеу–бұл оқу-тәрбие процесін баланың тұлғалық дамуына бағыттап, әрбір баланың құқықтарын, даралығын, ішкі дүниесін құрметтеу арқылы жүзеге асыру. Бұл ұстаным педагогтың тек білім мен дағды беруші емес, ізгі ниетті бағыттаушы болуын талап етеді. Төменде осы ұстанымның мазмұны берілген:

Ізгілік пен жаңаша ойлаудың байланысы - жаңаша ойлау – баланың қажеттілігі мен ерекшелігін ескере отырып, тәрбиелеу мен оқытудың тиімді жолдарын іздеуді білдіреді. Ізгілік – баланы тұлға ретінде мойындау, оған құрметпен қарау, сенім арту. Осы екі ұғымды ұштастыру – заманауи педагогтың басты міндеті.

Ізгілікке негізделген жаңаша ойлаудың ерекшеліктері - эмпатия мен моральдық жауапкершілік: педагог балалардың эмоционалдық жағдайына бей-жай қарамайды, шешім қабылдауда адамгершілік қағидаларды басшылыққа алады. Даралықты құрметтеу, әр балаға жеке тәсіл қолдану, таңдау еркіндігін ұсыну.

Қауіпсіз психологиялық орта құру - пікір айту, қателесуге мүмкіндік беру, сенім атмосферасын қалыптастыру. Оны тәжірибеде жүзеге асыру жолдарын тиімді пайдалану. Ойын, ертегі, драма, пікір алмасу арқылы ізгілік құндылықтарын дамыту. Топтық және зерттеушілік тапсырмаларда бірін-бірі тыңдауға, қолдауға үйрету. Педагогикалық әрекеттерде ізгілікке бағытталған шешімдер қабылдау (жазалаудың орнына түсіндіру тәсілін қолдану) [6].

Нәтижесінде: педагог ізгілік пен жаңашылдықты ұштастыра отырып, оқыту-тәрбие процесін балаға жақын әрі түсінікті етеді. Балаларда сенім, жауапкершілік, өзіне және өзгеге деген құрмет қалыптасады. Мектепке дейінгі ұйымдағы жалпы ахуал жағымды, ынтымақтастыққа негізделген болады.

Мектепке дейінгі ұйымдарда педагогикалық жаңаша ойлауды қалыптастыруды *іске асырудың тиімді әдістері:*

1. Педагогикалық рефлексия әдісі - педагогтардың өз әрекеттеріне, қабылдаған шешімдеріне сыни көзқарас қалыптастыруын ынталандыру. Бұл әдіс арнайы семинарлар, тренингтер және педагогикалық кеңестер арқылы жүзеге асырылады.

2. Шығармашылық ізденіс әдісі - педагогтар жаңа педагогикалық әдістер мен тәсілдерді еркін қолдануы үшін шығармашылық зертханалар, жобалау әдістері және педагогикалық эксперименттер жүргізуді ұйымдастыру.

3. Біліктілікті үздіксіз арттыру әдісі - педагогтардың кәсіби біліктілігін үздіксіз жетілдіру мақсатында цифрлық технологияларды пайдалану, онлайн курстар, шеберлік сыныптары және әдістемелік семинарларды ұйымдастыру.

4. Коллаборациялық (ынтымақтастық) әдіс - педагогтардың өзара тәжірибе алмасуы, бірлескен жобаларды әзірлеуі, командалық сабақтар өткізуі. Бұл әдіс ашық сабақтар, әдістемелік апталықтар және коучингтер арқылы іске асырылады.

5. Жеке тұлғаға бағытталған оқыту әдісі - әр баланың жеке ерекшелігін ескере отырып, оқыту-тәрбие процесін икемдеу. Педагогтарға арнайы тренингтер, оқыту бағдарламалары арқылы жеке бағдарлы тәсілді енгізу дағдыларын қалыптастыру қажет.

6. Инновациялық жобалау әдісі - педагогикалық үдерісті жаңарту үшін педагогтардың өздері жаңа жобалар мен әдістемелерді әзірлеуі және тәжірибеге енгізуі. Бұл әдісті қолдануда жобалық басқару тәсілдерін меңгеруге арналған тренингтер мен оқыту бағдарламалары іске қосылады.

7. Цифрлық сауаттылықты арттыру әдісі-педагогтардың цифрлық технологиялар арқылы педагогикалық үдерісті жетілдіруге қабілетін дамыту үшін цифрлық платформалар мен интерактивті құралдарды қолдануды үйрететін арнайы курстарды ұйымдастыру.

Кері байланыс (feedback) әдісі - педагогикалық қызметтің тиімділігін арттыру үшін тұрақты түрде кері байланыс алу және беру тәжірибесін қалыптастыру. Бұл әдіс үшін арнайы сұхбаттар, анкета жүргізу, бағалау жүйелерін енгізу маңызды. Осы аталған әдістерді жүйелі түрде қолдану мектепке дейінгі ұйымдарда педагогикалық жаңаша ойлауды тиімді әрі тұрақты қалыптастыруға ықпал етеді [7]

Ойымызды қорытындылай келе, мектепке дейінгі ұйымдарда тұлғалық және педагогикалық жаңаша ойлауды қалыптастыру - білім беру сапасын көтерудің, педагогтардың кәсіби деңгейін арттырудың және балалардың жан-жақты дамуын қамтамасыз етудің маңызды алғышарты болып табылады. Педагогтың тұлғалық жаңаша ойлауы оның ішкі әлеуетін ашып, кәсіби шеберлігін шыңдаса, педагогикалық жаңашылдық оқу-тәрбие үрдісіне жаңа әдістер мен технологияларды енгізуге мүмкіндік береді. Бұл екі аспектінің бір-бірімен тығыз байланыста болуы - заман талабына сай, шығармашыл, сындарлы ойлайтын және рухани-адамгершілік қасиеттері жоғары тұлғаларды тәрбиелеуге жол ашады. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда осы бағыттарды үнемі жетілдіріп, қолдау көрсету - бүгінгі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі деп санаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Педагог мәртебесі туралы" Заң (04.01.2019 ж. №292-VI) 4-бап. Педагог қызметінің қағидаттары.
2. ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың Жолдауы (01.09.2023 ж.)
3. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың мемлекеттік стандарты(2022 ж.).
4. Муканова Н.Е., Төлегенова Б.Н. Педагогикалық шеберлік: оқу-әдістемелік құрал, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, 2021.
5. Умирбекова А.Н Жаңа педагогикалық парадигманы жүзеге асырудағы педагогикалық жаңаша ойлау. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. 2020 ж.
6. Мырзагелдиева Б.Б. Жаңаша педагогикалық ойлауды қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері // Қазақстан жоғары мектебі, №2, 2021.
7. Сейілханова Л.Р. Цифрлық білім беру жағдайында педагогтардың кәсіби жаңаша ойлауын қалыптастыру // Заманауи педагогика, №4, 2023.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ТӘРБИЕШІЛЕРДІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУ ЖҰМЫСЫНА LESSON STUDY ӘДІСІН ПАЙДАЛАНУ БАРЫСЫНДА ДАЙЫНДАУ

Капенова Анар Амирхановна
П.ғ.к., қауымдастырылған профессор,
Серік Ару Серікқызы, магистрант
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті
Қазақстан, Алматы қ.
kapenova.a@qyzpu.edu.kz, aruserik456@gmail.com

Аннотация. Бұл мақалада болашақ педагог-тәрбиешілерді мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеуін дамыту жұмысына дайындауда Lesson Study (LS) әдісін қолданудың тиімділігі қарастырылады. Қазіргі қоғамда коммуникативтік құзыреттілігі жоғары, шығармашыл және кәсіби дағдылары дамыған мамандарға сұраныс артып отыр. Осыған байланысты болашақ педагогтерді кәсіби әрекетке даярлаудағы инновациялық тәсілдердің бірі ретінде Lesson Study моделі ұсынылып отыр. Зерттеу бес кезеңнен тұратын LS құрылымына сүйене отырып жүргізілді: мәселені анықтау, бірлескен жоспарлау, зерттеу сабағын өткізу және бақылау, рефлексия мен талдау, жаңа циклге бастау. Нәтижесінде, аталған әдістің болашақ тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігін, зерттеушілік дағдыларын, рефлексия жасау және командалық жұмыс қабілетін дамытуда маңызы зор екені көрсетіледі. Lesson Study әдісін кәсіби даярлық үдерісіне енгізу мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың тілін дамыту жұмысын сапалы жүргізуге негіз болады.

Кілт сөздер: Lesson Study, болашақ педагог-тәрбиеші, сөйлеуді дамыту, мектепке дейінгі білім беру, кәсіби даярлық, коммуникативтік құзыреттілік.

Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық үдерістер жаңа өмірлік жағдайларда тиімді әрекет етіп, өз пікірін сауатты әрі дәлелді түрде жеткізе алатын, шығармашыл және белсенді тұлға болуды талап етеді. Мұндай тұлғаны қалыптастырудың басты құралы — қарым-қатынас пен сөйлеу арқылы жүзеге асады. Сөйлеу – табиғаттың адамзатқа берген ерекше сыйлығы, сөйлеу арқылы адамзат өзара бір бірімен тілге келе алады. Тіл арқылы адамдарды белгілі бір әрекетке, қызметке біріктіре алады, өзара түсінісуге көмектеседі, белгілі бір көзқарастары мен сенімдерінің қалыптасуына мүмкіндік береді. Дегенмен, табиғат адамның тілінің дамуына қысқа уақыт бөледі, яғни ерте және мектепке дейінгі кезеңі қолайлы болып саналады [1, 194 б.]. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің міндетін атқарушының 2016 жылғы 12 тамыздағы № 499 бұйрығына 1-қосымшасына сәйкес «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасында» балалардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, ауызекі сөйлеуді, сөздік қорды қалыптастыруды, өмірде әртүрлі жағдайлардағы қарым-қатынас дағдыларын меңгертуге, қолдың ұсақ моторикасын, командада жұмыс істеу дағдыларын дамыту қарастырылады. Коммуникативтік дағдыларды дамыту тәрбиеленушілердің түрлі іс-әрекетінде Қазақстан халқының мәдениетімен, салт-дәстүрлерімен, балалар көркем әдебиетімен таныстыру арқылы ауызекі байланыстырып сөйлеу, шығарманы бірге оқу мен айтып беру, талдау, сөйлеудің дыбыстық мәдениетін қалыптастыру, белсенді сөздік қорын байыту, тілдік нормаларды, қарым-қатынас мәдениетін меңгерту міндеттерін шешеді [2].

2023 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстанды IT-елге айналдыруды маңызды стратегиялық міндет ретінде атап өтті. Президенттің айтуынша, бұл мақсатқа жетуде шешуші рөл адами капиталға тиесілі. Ол цифрлық процестерді тиімді басқару үшін цифрлық сауаттылық пен білім деңгейін арттыру қажеттігін ерекше атап өтті. «Біздің басты мақсатымыз – цифрлық даму мен креативті қоғамды қалыптастыру. Азаматтарымыз жаңашыл ойлау мен инновациялық идеяларды жүзеге асыруға бейімделуі керек», – деді мемлекет басшысы. Сонымен қатар, ол адами капиталдың цифрлық трансформацияда басты рөл атқара отырып, кейде оған кедергі келтіруі мүмкін

екенін де атап өтті. Сондықтан, цифрлық білім мен сауаттылыққа ерекше көңіл бөлу маңызды екеніне назар аударды. Осыған орай болашақ педагогтардың даярлығын арттыруға өзгерістер енгізу бойынша болашақ педагогтардың даярлығын арттыруға қатысты нақты шараларды атап өтті. Ол білім сапасының Қазақстанның индустриялық-инновациялық дамуының негізі болуға тиіс екенін баса айтты. «Сапалы білім беру – біздің негізгі басымдықтарымыздың бірі. Бұл тұрғыда болашақ педагогтар бәсекеге қабілетті, кәсіби құзыретті, практикалық тәжірибеге бейім, өз кәсібіне қызығушылық танытатын, кәсіби дағдылары мен цифрлық білім беру қабілеттерін меңгерген болуы қажет. Сонымен бірге, олардың кәсіби білімі мен әдістемелік дайындығы уақыт талаптарына сай болуы тиіс», –деді Мемлекет басшысы. Сонымен қатар, білім беру саласын цифрландыру мәселесіне ерекше назар аударылды. Президенттің айтуынша, цифрландыру үдерісін жеделдету қажет. «Барлық білім алушыларға сапалы интерактивті оқыту контенті бар цифрлық платформалар тұрақты әрі қолжетімді болуы тиіс», –деп атап өтті Қ.К.Тоқаев [3]

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 11-бап 9-тармағында: «...оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын қажеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, қашықтан оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану», – делінген. Нормативтік актідегі айтылғандар болашақ педагогтердің кәсіби даярлану жағдайында, заманауи цифрлық технологиялардың сұранысқа жауап беруі, қоғамның алға қойып отырған талабына жауап беруі, әлемдік өзгерістерге сай құзыреттілігі дамыған мамандардың даярлануы, жаңа форматтағы кез-келген білімдік өзгерістерге бейім келуінде жоғары көрсеткіш көрсетіп, өзінің кәсіби ісінде немесе практикалық машықтануда цифрлық құзыреттілігінің болуы заман талабынан туындауда. Аталмыш құжаттағы көрсетіліп отырған міндеттердің түгелі білімнің негізі саналатын мектепке дейінгі кезеңнен бастап жолға қойылғаны дұрыс деп есептейміз. Бұл ретте болашақ педагог-тәрбиешілерді кәсіби даярлау ісінде цифрлық дағдысын дамытуға кәсіби даярлануы қажеттігі бар [4].

Жоғарыда көрсетілген заңнамалар мен стандарттарға сүйене отырып, болашақ педагог-тәрбиешінің жеке құзыреттеріне қойылатын талаптарға сәйкес болуы қажет екендігін байқаймыз, олар: әдептілік, ізгілік, жоғары жауапкершілік және моральдық тұрақтылық, адалдық, жанашырлық қабілеті, қарым-қатынас құра білу, ұқыптылық, ұйымшылдық, әдептілік такт [5]. Болашақ-педагогтарды кәсіби әрекетке дайындау барысында қарым-қатынас, ұйымшылдыққа назар аударып, тиімді әдістердің бірі Lesson Study-ді ұсынамыз.

Lesson Study (LS) қазіргі таңда әлемнің көптеген білім беру жүйелерінде мұғалімдер жетекшілік ететін кәсіби дамудың тиімді құралы ретінде кеңінен танылып отыр [6]. Белгілі болғандай, Lesson Study (LS) моделі рефлексия мен әрекеттің бірізді циклдерін қамтамасыз ететін бірнеше кезеңдер арқылы іске асырылады [7, 320 б.] Біздің мақалада барлығы 5 кезең қарастырылған, олар төмендегідей сипатталады:

1-кезең. Мәселені анықтау, зерттеу тобын құру

Зерттеу мәселесі болашақ педагог-тәрбиешінің тәжірибеден өту тобындағы сөйлеу мәселелеріне сәйкес таңдалынып, студентті кәсіби әрекетке дайындау мақсатында құрылған топ: студент, студенттің тәжірибе жетекшісі, топ жетекшісі мен арнайы маманды (дефектолог, логопед) қамтиды. Бақыланатын 3 тәрбиеленушілер де критерийлерге сәйкес таңдалынады. Бұл кезеңде «Педагог» кәсіптік стандартының 2-қызметіне сәйкес тәрбиеленушілердің даму деңгейіне мониторинг жүргізіледі. Мектепке дейінгі балалардың тілін дамуына сапалы және дер кезінде оң ықпал ету, біліктілікпен қолдау жасау, тілінің дамуындағы ауытқулардың, кешеуілдеудің алдын алу және оның себептерін түсінуіміз керек [1, 194 б].

2-кезең. Жұмыс жоспарын бірлесіп әзірлеу.

Таңдалынған мәселеге сәйкес болашақ педагог-тәрбиешіге жоспар құру барысында қолдау көрсетіліп, дамыту фокусын мектепке дейінгі жастағы балаларға бағыттайды. Бұл болашақ педагог-тәрбиешінің кәсіби әрекетке дайындық барысында қысымды аз сезінуіне, сөйлеуді дамыту іс-әрекетіне жоспарды қалай әзірлеу керектігін түсінуде көмектеседі деп сенеміз. Себебі, жоспарлау кезеңі қолданылуы мүмкін құралдарды саралап, ұтымдысын таңдауға көмектеседі.

3- кезең. Зерттеу сабағын өткізу және деректерді жинау.

Бұл кезеңде LS әдебиеттерінде «оқыту және бақылау» деп аталатын іс-әрекет жүзеге асады. Деректерді жинау үшін төрт әдіс қолданылды:

- іс-әрекетті табиғи жағдайда ашық бақылау,
- күнделік жазу,
- тәрбиеленушілерден кері байланыс.

Бақылауды арнайы мамандардан құрылған топ жүргізеді. Тәрбиеленушілерден алынған кері байланыс - ұйымдастырылған іс-әрекет барысында үйретілген сөздерді немесе сөз тіркестерін сұрау арқылы жүзеге асырылып, күнделікке белгіленеді.

4- кезең. Рефлексия және талдау.

Деректер жиналып болғаннан кейін, барлық ақпарат зерттеу мақсаттарын және оқыту сапасын арттыру арқылы тәрбиеленушілердің сөйлеуін дамыту міндетін ескере отырып талданады. Сонымен қатар зерттеу басында көтерілген сұрақтар мен мәселелер де назарға алынады.

5- кезең. Зерттеудің жаңа цикліне бастау: мәселені қайта анықтау.

Жиналған мәліметтер мен зерттеу үдерісінен алынған білімдерге негізделген рефлексия жаңа мәселенің тұжырымдалуына және болашақта жүзеге асырылатын іс-әрекеттегі зерттеудің келесі цикліне арналған жетілдіру ұсыныстарының әзірленуіне алып келеді.

Бұл кезеңде ұсынылған барлық тұжырымдар мен нәтижелер болашақ тәрбиешінің қорытынды есебінде көрініс табады.

Қазіргі білім беру жүйесі болашақ педагог-тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігін, әсіресе сөйлеу мен қарым-қатынас дағдыларына бағытталған дайындық деңгейін жаңа сапалық деңгейге көтеруді талап етеді. Бұл бағытта Lesson Study әдісін кәсіби даярлық үдерісіне енгізу — болашақ мамандардың сөйлеуді дамыту әрекетін жүйелі түрде жобалау, бақылау және рефлексия жасау дағдыларын қалыптастырудың тиімді жолы ретінде танылды.

Зерттеу барысында Lesson Study әдісінің бес кезеңдік құрылымын (мәселені анықтау, жұмыс жоспарын әзірлеу, зерттеу сабағын өткізу және бақылау, талдау және рефлексия, жаңа циклге бастама) болашақ педагогтардың мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеуін дамыту іс-әрекетінде қолдану мүмкіндігі қарастырылды. Бұл модель тәжірибе барысында кәсіби шеберлікті арттыруға, нақты мәселелерге негізделген шешімдер қабылдауға және командалық жұмыс арқылы бірлескен кәсіби дамуға жол ашатыны дәлелденді.

Сонымен қатар, сөйлеу дағдыларын дамыту арқылы коммуникативтік құзыреттілікке қол жеткізу — тәрбиешінің кәсіби даярлығының маңызды компоненті болып табылады. Lesson Study әдісінің жүйелі қолданылуы болашақ педагогтардың зерттеушілік қабілетін, практикалық машықтарын және кәсіби рефлексия дағдысын дамытуға ықпал етеді. Бұл әдіс балалардың тілдік дамуына дер кезінде және сапалы қолдау көрсетуге мүмкіндік беріп, педагогтың кәсіби санасының өсуіне сеп болады.

Осыған орай, болашақ педагог-тәрбиешілерді даярлау үдерісінде Lesson Study әдісін кеңінен қолдану — теория мен практиканы ұштастыра отырып, болашақ мамандарды қазіргі білім беру талаптарына сай, бәсекеге қабілетті, кәсіби тұрғыдан кемелденген маман ретінде қалыптастырудың тиімді жолы деп санаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сәби шақтағы балалардың сөздік қорын дамытудың педагогикалық шарттары, С.Н. Жиенбаева, М.Е. Адамова, А.М. Жубандыкова, О.Т. Тезекова, <https://doi.org/10.32523/3080-1710-2025-150-1-193-214>
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы, <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600014235>
3. Қазақстан білім туралы заңы No319-III, 27 шілде 2007 жыл, ҚР 2018 жылғы 4 сәуірдегі No171-VI Заңы «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасында (ҚР Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы, No827 қаулысы) бес басым бағыттарының бірі «Адами капиталды дамыту» // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827>
4. Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы, <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
5. "Педагог" кәсіптік стандарты, <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200031149>

6. "Lesson Study in Kazakhstan, school-wide implementation of Lesson Study: an international perspective", Akimova, T. and Wilson, E. (2019), World Association of Lesson Studies Conference, Amsterdam, September.

7. The potential of Lesson Study Project as a tool for dealing with dilemmas in university teaching, Adelina C.S., Gloria M. Braga Blanco and Aquilina Fueyo Gutiérrez, 2018, <https://doi.org/10.1108/IJLLS-12-2017-0056>

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ .

Жұмабекова Жадыра Сәбитқызы

Преподаватель дошкольного отделения
Кызылординский педагогический высший колледж им
М.Маметовой, Казахстан г. Кызылорда
zhumabekova.zhadra@inbox.ru

Аннотация. Интеграция цифровых технологий в образовательный процесс детских образовательных учреждений (ДО) представляет собой важный аспект модернизации дошкольного образования. Цифровые технологии открывают новые возможности для обучения и развития детей, позволяют эффективно использовать ресурсы и внедрять инновационные методики в образовательный процесс. В статье рассматриваются основные подходы к интеграции цифровых технологий в ДО, их влияние на развитие речи, а также методы и стратегии их применения. Также говорится с чего эффективней начинать работу в цифровых технологиях и как проводить работу по развитию речи детей.

Ключевые слова: цифровые технологии, образовательный процесс, детские образовательные учреждения, инновационные методики, модернизация дошкольного образования.

В данной статье я хочу уделить проблеме речевого развития дошкольников. XIX век – век компьютерных технологий. У детей, казалось бы, есть все для их развития: компьютеры, телефоны, телевизоры, но почему-то все больше и больше встречается детей с речевыми нарушениями.

Типичные проблемы развития речи дошкольника:

- Односложная, состоящая лишь из простых предложений речь (*так называемая "ситуативная" речь*). Неспособность грамматически правильно построить распространенное предложение.
- Бедность речи. Недостаточный словарный запас.
- Замусоривание речи сленговыми словами (результат просмотров телевизионных передач, употребление нелитературных слов и выражений).
- Бедная диалогическая речь: неспособность грамотно и доступно сформулировать вопрос, построить краткий или развернутый ответ, если это необходимо и уместно.
- Неспособность построить монолог: например, сюжетный или описательный рассказ на предложенную тему, пересказ текста своими словами. (А ведь к школе приобрести это умение просто необходимо).
- Отсутствие логического обоснования своих утверждений и выводов.
- Отсутствие навыков культуры речи: неумение использовать интонации, регулировать громкость голоса и темп речи и т. д.
- Плохая дикция. В целом уровень речевого развития у современных детей - дошкольников можно охарактеризовать как неудовлетворительный. Эта проблема является актуальной. Речевые нарушения затрудняют общение, отрицательно влияют на мыслительную деятельность, ведут к изменениям в эмоциональной сфере ребенка, ограничивают овладение понятийными значениями и речевыми образцами. Степень научной разработанности проблемы. Идеи подготовки взрослых к работе с детьми по развитию их речи можно выделить

еще в трудах древнегреческих философов - Сократа, Платона, Аристотеля, древнеримского теоретика ораторского искусства и педагога Квинтилиана. В их работах даются практические советы о развитии речи детей.

Я.А. Коменский, по сути создавший первое в мире руководство по дошкольному воспитанию - «Материнскую школу», обосновал необходимость обучения и воспитания на родном языке, раскрыл задачи, содержание и рекомендации по формированию речи детей в первые шесть лет. Методические указания для взрослых относительно содержания и способов оказания помощи ребенку в усвоении родного языка, содержатся в работах И.Г. Песталоцци, Ф. Фребеля, М. Монтессори. Первые пособия для педагогов по первоначальному преподаванию русского языка были созданы К.Д. Ушинским, который по праву считается основоположником методики обучения родному языку дошкольников. Важным этапом развития изучаемого раздела профессиональной педагогики стало создание Е.И. Тихеевой, Е.А. Флериной, а позднее О.И. Соловьевой, А.М. Бородин методических пособий, ставших фактически первыми учебниками для будущих воспитателей детских садов. В настоящее время содержание подготовки педагогов к работе по развитию речи детей дошкольного возраста отражено в учебных пособиях М.М. Алексеевой, В.И. Яшиной и др. Они подготовлены на основе учета лучших традиций отечественной педагогики и современных научных представлений о речевом развитии ребенка в условиях педагогической системы.

Развитие цифровых технологий в современном обществе затрагивает все сферы жизни, включая образовательный процесс в детских образовательных учреждениях (ДО). Интеграция цифровых технологий в ДО становится важным шагом на пути к модернизации дошкольного образования, направленным на повышение качества обучения и развитие детей в условиях современного мира. Цифровые технологии включают в себя использование компьютеров, планшетов, интерактивных досок, обучающих приложений и онлайн-ресурсов, которые могут значительно обогатить образовательный процесс и сделать его более интересным и доступным для детей. Одна из ключевых задач интеграции цифровых технологий в ДО — это создание эффективной образовательной среды, где технологии служат инструментом для развития познавательных и творческих способностей детей. Использование интерактивных приложений и обучающих игр помогает детям развивать ключевые навыки, такие как внимание, память, логическое мышление и креативность.

Цифровые технологии также способствуют индивидуализации обучения, позволяя подстраивать образовательный процесс под потребности и интересы каждого ребенка. Для успешной интеграции цифровых технологий в ДО необходимо учитывать несколько аспектов. Во-первых, важно обеспечить воспитателей необходимыми знаниями и навыками для работы с цифровыми ресурсами. Это включает в себя проведение тренингов, семинаров и курсов повышения квалификации для воспитателей и педагогов. Во-вторых, необходимо обеспечить техническую поддержку и доступ к современным технологиям, что включает в себя обновление оборудования, обеспечение стабильного интернет-соединения и поддержку программного обеспечения. Важным аспектом является также выбор подходящих цифровых инструментов и приложений, которые будут соответствовать образовательным целям и возрастным особенностям детей. Программы и приложения должны быть адаптированы для детей дошкольного возраста и способствовать их развитию в различных областях — от математических навыков до художественного творчества. Использование интерактивных досок и мультимедийных презентаций может значительно расширить возможности обучения, сделав его более динамичным и увлекательным. Интеграция цифровых технологий в образовательный процесс ДОУ не только обогащает традиционные методы обучения, но и предоставляет новые возможности для взаимодействия с детьми. Технологии позволяют создавать интерактивные и игровые элементы, которые могут повысить мотивацию и вовлеченность детей в учебный процесс. Также, цифровые технологии способствуют развитию навыков работы с информацией, что является важным для успешного обучения в будущем.

Положительные аспекты влияния цифровых технологий на развитие речи

1. Расширение словарного запаса: цифровые технологии предоставляют доступ к широкому спектру информации и образовательных ресурсов, что способствует обогащению словарного запаса детей.

2. Развитие фонематического восприятия: интерактивные приложения и игры могут помочь детям развивать навыки различения звуков и слогов, что является важным этапом в формировании речи.

3. Улучшение навыков чтения: электронные книги и обучающие программы могут способствовать развитию навыков чтения у детей, делая процесс обучения более интересным и увлекательным.

4. Стимуляция интереса к изучению языка: использование мультимедийных материалов может сделать процесс изучения языка более привлекательным для детей, что способствует повышению их мотивации к общению и развитию речи.

И в конце хотелось сказать, что можно сказать интеграция цифровых технологий в образовательный процесс ДООУ представляет собой важный шаг в модернизации дошкольного образования. Цифровые технологии открывают новые возможности для развития детей, делают обучение более разнообразным и интерактивным, а также способствуют более эффективному применению образовательных ресурсов.

Список использованной литературы

Калинина Т.В. Управление ДООУ. “Новые информационные технологии в дошкольном детстве”. М, Сфера, 2008.

Никулина, Т. В. Интеграция информационно-коммуникационных технологий в дошкольное образование / Т. В. Никулина. — Текст: непосредственный // Вопросы дошкольной педагогики. — 2016. — № 3 (6). — С. 138-142.

Росткова

Т. И., Колесник М. О. Перспективы применения цифровых технологий в дошкольной образовательной организации // Научно-методический электронный журнал «Калининградский вестник образования». — 2023. — № 1 (17) / апрель. — С. 40-50.

«NEGESH» ИННОВАЦИЯЛЫҚ КЕШЕНІ НЕГІЗІНДЕ ПЕДАГОГТЕРДІ КӘСІБИ ДАМУ АРНАУЫ

Ибраимова Гүлжан Амангельдиевна

“Negesh International” ЖШС әдіскері, тренері, Тараз, Қазақстан

Gul251176@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі білім беру саласына арналған «NEGESH» инновациялық кешені негізінде педагогтерді кәсіби даму арнауы талданады. Кешен әдістемесі эмоционалдық интеллект, креативті ойлау, гумандық педагогика әдіс-тәсілдері мен ұлттық құндылықтарға негізделген. Әдістеме цифрлық форматтағы материалдармен қамтылған. Мақалада әдістеменің практикалық мәні баяндалады.

Кілт сөздер. Ұлттық құндылықтар, креативті ойлау, эмоционалдық интеллект, гумандық педагогика

Қазақстанда мектепке дейінгі білім беру жүйесі үздіксіз дамып келеді. Мемлекет тарапынан педагогтің мәртебесі көтеріліп, тәрбие мен оқытудың сапасына ерекше көңіл бөлініп отыр. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, баланың эмоционалдық, әлеуметтік және зияткерлік дамуы мектепке дейінгі кезеңде қалыптасады. Ұлы грек философы Аристотель бірде былай деген: «Маған жеті жасқа дейінгі баланы беріңіз, мен сіздерге қандай адам болатынын көрсетейін». Ол дұрыс айтқан, себебі баланың өміріндегі алғашқы жеті жыл – оның барлық маңызды даму кезеңдерінен өтетін уақыты, бұл кезең оны болашақ өмірге дайындайды.

«Нобель сыйлығының лауреаты, профессор Джеймс Джозеф Хекманның зерттеуі балалар өмірінің алғашқы бес жылында оқу және даму әлеуеті аса жоғары екенін және оларға салынған инвестицияны барынша ақтайтынын көрсетті». [1, 5-б.] Сол себепті педагогтердің кәсіби дамуы да осы кезеңге сай бейімделіп, жаңартылып отыруы тиіс. Осы бағытта әзірленген «NEGESH» инновациялық кешені – педагогтере арналған ғылыми-әдістемелік негізделген даму құралы. Бұл тек оқыту құралы емес, сонымен қатар педагогтің ішкі өзгерісіне, баламен терең байланысты орнатуына бағытталған әдістеме.

“Negesh” кешенінде біліктілікті арттыру курстарының бағдарламасы мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің ойлау жүйесін жаңартуға, педагогикалық ізденіске белсенді қатысуға ынталандыруға, балалармен өзара әрекеттесу әдістерін жетілдіруге, балалардың құзыреттіліктерін дамытуға, стандартты емес педагогикалық міндеттерді шешуге, шығармашылық көзқараспен тәрбиелеу-білім беру процесіне қатысуға, нәтижелерді алдын ала болжауға, метабілім тұрғысынан кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыруға бағытталған.

"Negesh" инновациялық кешенінің бағдарламасы Қазақстан Республикасының аумағында мектеп жасына дейінгі балаларды оқытудың жаңа әдістемесі болып табылады. Ол заманауи батыстық әдістер мен дәстүрлі қазақ құндылықтарының симбиозын білдіреді. Онда келесі прогрессивті идеялар бір-бірін толықтырады:

1. Сэр Кен Робинсонның "білім беру революциясынан" ең бастысы: білім беру туралы дәстүрлі қабылдауды өзгерту және балаларға істеп көруге және таңдауға мүмкіндік беретін құралдарды жасау.

2. Джон Готтманның эмоционалды компонентіне баса назар аудару және баланың көңіл-күйі мен оның мінез-құлқының себептерін жақсы түсінуге көмектесетін эмоционалды тәрбиенің бес қадамы.

3. Абай ілімінен үш құрамдас бөлік: ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрек – «Толық адамға», кемел адамға тән қасиеттер.

4. Әлемге «Екінші ұстаз» деп танылған Әл-Фараби: адам іс-әрекетінің мақсаты – бақытты болу, ал ата-ана мен тәрбиеші ретінде біздің міндетіміз - балаларды парасатты таным арқылы бақытты іздеуге баулу. [2, 2-б.]

«Negesh» кешені Әл-Фарабидің таным концепциясына негізделген. Оның мағынасы адамның қоршаған айналасы мен өмір сүріп отырған кеңістігі қаншалықты сан-қилы, күрделі, әрі шексіз болса, адамның жаны да соншалықты ұқсас, шексіз терең әлем. Тәрбиеші ылғи да осы қағиданы ұстанып, әрбір ыңғайлы мезетте баланың санасына сіңіріп отыруы қажет. Ол үшін ең алдымен танымдық іс-әрекеттері мен қызығушылығын арттыратын орта қалыптастыру қажет. Өз әлемінде өзін патша сезінетіндей жағдай туғызып, жан тазалығын сақтауға аса көп көңіл аудару шарт. Дүниені тануды ойнап жүріп іске асыратын болса, нағыз таптырмайтын орта сол болмақ.

«NEGESH» әдістемесі бірнеше маңызды теориялық тұғырға сүйенеді:

- ұлттық педагогика негіздері (Абай Құнанбайұлы, Шәкәрім Құдайбердіұлы, Ахмет Байтұрсынұлы, Мағжан Жұмабаев) – ұлттық дүниетанымды, салт-дәстүрді, қазақ тіліндегі бай ауыз әдебиетті жаңғырту.

- гумандық педагогика (Шалва Амоншвили) – баланы тұлға ретінде қабылдап, махаббатпен тәрбиелеу;

- эмоционалды интеллектті дамыту (Джон Готтман) – педагогтің өз эмоциясын түсініп, баланың эмоциясына жауап бере білуі;

- креативті ойлауды дамыту (Сэр Кен Робинсон) – баланың шығармашылық әлеуетін еркін ашуға мүмкіндік беру.

Енді «NEGESH» кешенінде қолданылатын әрбір әдіс-тәсілге жеке-жеке тоқталып өтуді жөн көрдік. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың негізгі басым бағыттарының бірі – балалардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттыру, қазақ тіліне деген ынта мен мотивацияны дамыту болып табылады. Кешен толығымен қазақ тілінде әзірленіп, мазмұны ұлттық құндылықтар мен халықтың дәстүрлі рухани мұрасына негізделген.

«NEGESH» әдістемесінде әрбір тақырып балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес әзірленіп, оларды ұлттық мәдениетпен табиғи түрде таныстыруды мақсат етеді. Мағжан Жұмабаев «Әрбір тәрбиешінің қолданатын жолы – ұлт тәрбиесі» деп айтқан еді және оны «көп буын қолданып

келе жатқан тақтай жол» деп атады. [3, 18-б.] Кешендегі басты кейіпкерлерге Алаш зиялысы Мағжан Жұмабаев пен оның жары Зере ханымның құрметіне «Мағжан» және «Зере» есімдері берілген.

Педагогтерге арналған әдістемелік құралдарға қазақтың халық ертегілері, балаларға арналған өлеңдер, мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар, санамақтар, салт-дәстүрлер және ауыз әдебиетінің басқа да түрлері енгізілген. Неге баланың жаны тәттіге құмартқандай ертегіге өте құштар? Себебі ертегі тыңдап отырған баланың рухы өзінің рухани әлемімен қауышады. Өз әлемімен қауышқан баланың рухы шат болып, рахатқа бөленеді, рухани азық алады ертегіден. Сондықтан да «Negesh» танымдық кешені балаға мейілінше көп ертегі тыңдауға мүмкіндік жасайды. Ертегі тыңдап өскен баланың бойында адамгершілік қасиеттер мол болады. Мұндай тілдік және мәдени материалдар балалардың сөздік қорын байытып қана қоймай, олардың этномәдени танымын қалыптастыруға, ұлттық рухта тәрбиеленуіне ықпал етеді.

«Negesh» танымдық кешенінің тағы да бір құнды дүниесі – ойын арқылы баланың ойын өсіру әдістемесі. Ойынның жан жақты баланы дамыту мен тәрбиелеудің құдіретті құралы екенін білетін қазақ: «Ойын – ойды өсіреді», «Ойын түбі – білім», «Жақсы ойын – жан сергітер», «Ойын – тәрбие құралы», «Ойында озған – өмірде озады» деп мақалдатады. Кешенде 60 ұлттық ойын бар.

Сонымен қатар, «NEGESH» кешені арқылы қазақ тілінің табиғи сөйлеу ортасы жасалып, мектепке дейінгі жастағы балалардың тілдік дағдылары мен сөйлеу мәдениеті жүйелі түрде дамытылады. Ұлттық ойындар мен халық ауыз әдебиетінің элементтері балалардың коммуникативтік және эмоционалдық интеллектін де жетілдіруге мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта білім беру процесінде баланың тұлғасына, оның жеке қызығушылықтары мен қабілеттерін ескеруге бағытталған гуманистік білім беру парадигмасы өзекті болып табылады. «Negesh» бағдарламасы гумандық педагогиканың әдістері мен тәсілдеріне негізделеді. Гумандық педагогиканың мәні тек ұзақ мерзімді білім беру процесінің нәтижесінде қол жеткізілуі тиіс мақсаттар мен міндеттер ғана емес, сонымен қатар осы мақсаттарға қол жеткізу үшін қолданылатын әдіс-тәсілдермен анықталады. Гумандық педагогиканың негізгі идеясы: «Білім беру процестері ынтымақтастық, рухани бірлік, өзара түсіністік, сенім, шығармашылық шыдамдылық, еркін таңдау, таным қуанышы және махаббат қағидаттарына негізделеді». [4, 289-б.]. Гумандық педагогиканың қалаушысы Шалва Амонашвили баланың табиғатын толықтай қабылдап және түсіне отырып былай деген: «Баланың бойында туылғаннан бастап қалыптасқан мінез-құлық, игілікке деген нұрлану, өз жолы, тағдыры, миссиясы бар. Жақындарының және ұстаздарының ізгі тәрбиесі баланың өзінің рухани сыйларын адамдар үшін әкелгенін және оларды жүзеге асыруы қажет екенін түсінуіне көмектеседі». [5, 14-б.] Курста тәрбиешілер гумандық педагогиканың әдіс-тәсілдерін іс-жүзінде қолдануды үйренеді.

Әлемге танымал психолог Джон Готтман эмоционалды интеллекті жоғары балалардың өзіне сенімді болатынын, денсаулығы мықты, оқу үлгерімі жақсы және басқа адамдармен сәтті қарым-қатынас жасай алатынын айқын көрсетеді.

Эмоционалды тәрбиелеу балалардың даму кезеңдерінің барлығында жақын қарым-қатынасты орнатуға көмектеседі. Балаларды сәтті тәрбиелеудің кілті күрделі теорияларда, отбасылық ережелерде немесе мінез-құлық формулаларында емес, баласына деген махаббат пен мейірімділік сезімінде жатыр. Жақсы тәрбие сіздің жүрегіңізден басталып, балалардың түрлі эмоцияларды бастан өткерген сәттерінде: күйзелу, ашулану немесе қорқу кезінде жалғасады. Бұл маңызды сәттерде қолдау көрсету маңызды болып табылады. [6, 16-б.] “Negesh” бағдарламасы аясында тәрбиешілер балаларға ерте жастан эмоционалды тәрбие беруді үйренеді, сондай-ақ ата-аналарға да осы мәселеге қатысты педагогикалық қолдау мен кеңес береді.

Сэр Кен Робинсонның идеялары “Negesh” Концепциясының негізіне алынған, ол білім берудің мақсаты туралы былай айтқан: ол балаларға қоршаған әлемді барынша түсінуге көмектесу және олардың ішкі таланттарын анықтап, өзін жеке тұлға ретінде танытып, өз елінің белсенді әрі жанашыр азаматтары болуына мүмкіндік жасау.

Кен Робинсон насихаттаған білім беру саласындағы революция қоршаған ортаға деген құрметке және тұлғаның құндылығына сенімге; әр адамды даму мен толыққанды өмір сүруге

құқықты деп санауға; азаматтық жауапкершіліктің маңыздылығына негізделген. Ол білім беру стандарттарына негізделген қазіргі мәдениет балаларға зиян тигізетінін атап өтті. Кен Робинсонның айтуынша: «Қай жерде жұмыс істесеңіз де, қайда тұрсаңыз да, бұл жүйені өзгертуге күшіңіз жетеді. Белгілі бір қозғалыстар, шын мәнінде, қазірдің өзінде бар. Бүкіл әлем бойынша көптеген ұлы мектептер, керемет ұстаздар мен шабыттандыратын көшбасшылар қазірдің өзінде жаңа, шығармашылық жолмен жұмыс істеп, балаларға жеке бағытталған, гуманистік және әлеуметтік бағдарланған білім беруде». [7, 134-б.]

“Negesh”-тың тағы бір ерекшелігі: 4-5 жастағы балаларға арналған soft skills, яғни «жұмсақ дағдыларын» дамытуға арналған тапсырмалар жинағы әзірленген. Мектепке дейінгі жастағы балалар тұлға ретінде қалыптасу және әлеуметтік бейімделу процесінен өтеді. Сондықтан оларға әлеуметтік ортаға сәтті бейімделуге және болашақта табысты адам болуға көмектесетін soft skills дағдыларын, яғни *коммуникативтік дағдыларды, топта жұмыс істеу қабілетін, эмоционалды интеллектісін, көшбасшылық қасиеттерді, шығармашылық ойлауды және шешім қабылдай білу дағдыларын дамыту маңызды.*

“Negesh” кешенінде әр жас ерекшелігіне арналған ұйымдастырылған іс-әрекеттер, ұлттық мазмұндағы жаттығулар, тапсырмалар, QR-кодпен берілген ертегілер, ойындар, тақпақтар, сергіту сәттері жинақталған. Аудиожазбалар кәсіби актерлермен жазылған. Кешеннің сүйкімді кейіпкерлері — Мағжан мен Зере — балалармен бірге оқиды, ертегілер тыңдайды, ойын ойнайды, сұрақ қояды, ойландырады. Бұл тәсіл storytelling (әңгімелеу) әдісін ұлттық нышанмен байланыстыра отырып жүзеге асырады.

“Negesh” цифрлық платформасы барлық педагогтерге, тіпті шалғай ауылдағы мамандарға да қолжетімді. Курстар екі тілде, яғни қазақ және орыс тілінде онлайн форматында жазылған. Бұл - цифрлық теңсіздікті азайтудағы нақты қадам.

«Negesh» кешені Қазақстан мектепке дейінгі білім жүйесінің жаңа сапалық сатысына өтуіне ықпал ете алады. Әдістеме сананы жаңартуға, педагогтерді тұлғалық өсуге итермелейді. Егер біз ұстаздың өзін өзгертуге мүмкіндік берсек, онда біз өз болашағымызды – баланы тәрбиелеудің ең тиімді жолын тапқан боламыз.

«NEGESH» – жай ғана әдістеме емес, бұл – педагог пен баланың өзара эмоционалдық, ұлттық, мәдени кеңістікте дамуын қамтамасыз ететін тұтас кешен. Ол креативтілік, ұлттық мазмұн және цифрлық құралдарды үйлестіре отырып, қазіргі педагогтің қажеттілігін толықтай өтейді. Миссиясы – саналы, бақытты, ұлтжанды ұрпақ тәрбиелеу.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы)
2. “Negesh” инновациялық танымдық кешенінің идеялық концепциясы мен қағидалары, Алматы, 2024
3. Жұмабаев М. Педагогика/ Мағжан Жұмабаев. – Нұр-Сұлтан, 2022. – 160 бет.
4. Амонашвили Ш.А. Основы гуманной педагогики. В 20 кн. Кн.3. Школа жизни/Шалва Амонашвили. – 2-е изд. – М.: Амрита – Русь, 2022 – 320 с.
5. Амонашвили Ш. Оценки. Строительство школы будущего/ Ш.Амонашвили.- М: Амрита – Русь, 2021. – 268 с.
6. Готтман, Джон Эмоциональный интеллект ребенка: практическое руководство для родителей/ Джон Готтман, Джоан Деклар: пер.с англ. Г.Федотовой. – Москва: МИФ, 2024. – 320 с.- (NEON Pocketbooks)
7. «Школа будущего. Как вырастить талантливого ребенка / Кен Робинсон и ЛүАроники»: Манн, Иванов и Фербер; Москва; 2016. ISBN 978-5-00057-734-9

MANAGEMENT STRATEGIES FOR DIGITAL INTEGRATION IN PRESCHOOL SPEECH DEVELOPMENT

Wei He

Doctoral Student in Business Administration, Kazakh National University

Abstract. This paper explores how business management strategies can be applied to improve digital integration in preschool institutions, particularly in the context of speech development. By aligning educational goals with administrative planning and digital tools, preschool institutions can foster holistic language acquisition.

Keywords. Digital transformation, preschool education, speech development, educational management, early childhood, administration, Kazakhstan

Introduction

In the age of digital transformation, preschool institutions are increasingly expected to integrate technological tools into daily learning. Speech development, a critical component of early childhood education, can greatly benefit from structured digital interventions. However, this integration requires thoughtful planning, investment, and coordination. Here, the principles of business administration play a vital role in optimizing outcomes.

Theoretical Framework

Educational institutions operate in increasingly competitive and performance-driven environments. The application of business theories such as Total Quality Management (TQM) and Strategic Human Resource Management (SHRM) ensures a structured approach to decision-making. In early childhood education, these strategies must align digital initiatives with pedagogical priorities. For instance, implementing a Key Performance Indicator (KPI) system can help monitor progress in children's speech development.

Challenges and Opportunities in Kazakhstan

Preschool institutions in Kazakhstan face challenges including limited budgets, lack of trained personnel, and digital infrastructure gaps. Many educators may not be proficient in using speech-enhancing digital applications. Yet, there are significant opportunities: government support for digital education, increasing parental awareness, and international collaboration. By adopting project-based management approaches, preschools can prioritize initiatives, allocate resources, and track impacts.

Digital Tools and Skill Integration

Speech development can be enhanced using interactive storytelling apps, pronunciation games, and AI-driven feedback tools. Integration requires more than device availability; it needs curriculum alignment and teacher training. Here, business tools like SWOT analysis help administrators evaluate strengths, weaknesses, opportunities, and threats in digital adoption. Staff capacity-building, supported by structured professional development programs, is also essential.

Recommendations

1. Develop national guidelines for digital speech development tools in preschools.
2. Train administrative staff and teachers using a tiered certification system.
3. Allocate budget based on cost-benefit analysis of digital tools.
4. Create evaluation metrics (KPIs) to assess speech development progress.
5. Foster public-private partnerships to support innovation.

Conclusion

By applying business management principles to preschool education, institutions can more effectively integrate digital tools that support children's speech development. This strategic alignment between administration and pedagogy will not only enhance language acquisition but also improve the overall quality of early childhood education.

References

1. Kotler, P., & Keller, K. (2016). *Marketing Management*. Pearson Education.
2. OECD. (2020). *Digital Education Outlook: Pushing the Frontiers with AI, Blockchain and Robots*.
3. Nurmagambetova, K. (2023). Strategic Planning in Kazakh Preschool Institutions. *KazEd Review*, 2(1), 45-58.
4. Higgins, S., Xiao, Z., & Katsipatakis, M. (2012). *The impact of digital technology on learning: A summary for the Education Endowment Foundation*.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГЫН ДАЯРЛАУДА ҒЫЛЫМИ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Темирханова Кымбат Шашубаевна

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университетінің докторанты, Алматы,
Қазақстан

E-mail: kimbat.sh@mail.ru

Аңдатпа:Мақалада педагогтердің ғылыми коммуникация мәдениетін қалыптастырудың маңыздылығы мен өзектілігі қарастырылады. Білім беру процесіндегі интеграциялық тәсілдер арқылы болашақ педагогтердің ғылыми тілде ойлау, сөйлеу және жазу дағдыларын дамыту жолдары сипатталады. Сонымен қатар, жоғары оқу орнындағы теория мен тәжірибенің өзара байланысы негізінде ғылыми-коммуникациялық құзыреттілікті қалыптастыру үлгілері ұсынылады.

Кілт сөздер: ғылыми-коммуникациялық дағдылар, болашақ педагог, мектепке дейінгі білім, педагогикалық шарттар, зерттеушілік қабілет, кәсіби құзыреттілік

Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары (2022) мазмұнында Студенттерді даярлауда қол жеткізілген нәтижелер ретінде ғылыми зерттеулердің әдістерін және академиялық хатты білу және оларды оқытылатын салада қолдану негізгі құзыреттілік болып көрсетіледі[1].

Қазақстан Республикасының «Педагог» кәсіби стандартында (2017), зерттеушілік дағдыларын дамытуды қамтамасыз ету, педагогикалық қоғамдастықта даму стратегиясын айқындау сияқты педагогқа қажет іскерлік пен дағдылар, білім мен құзыреттіліктер педагогикалық әрекетке қойылатын талаптар қамтылған[2]. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде жүріп жатқан жаңғырту үдерісі педагог мамандардың кәсіби құзыреттілігін, соның ішінде ғылыми және коммуникациялық дағдыларын дамытуды қажет етеді. Әсіресе мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің ғылыми-қоғамдық ортада еркін сөйлеуі, зерттеу жұмыстарын жүргізуі, ақпаратпен сауатты жұмыс жасауы - олардың кәсіби даярлығының ажырамас бөлігіне айналуға.

Ғылыми коммуникация – бұл педагогтің кәсіби деңгейінің айқын көрсеткіші, оның ғылыми зерттеулер нәтижесін сапалы түрде жеткізе алу қабілеті. Осыған байланысты болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің ғылыми коммуникация мәдениетін қалыптастыру – жоғары білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі болып отыр. Ғылыми коммуникация ұғымын зерттеген ғалымдар бұл ұғымды тілдік, әлеуметтік, педагогикалық және ақпараттық сияқты түрлі аспектілерде қарастырады. Осы салада зерттеу жүргізген және ғылыми коммуникация мәдениетін қарастырған шетелдік ғалымдардың тұжырымдарына тоқталсақ.

Джон Зиман (John Ziman) ғылыми білімнің әлеуметтік табиғатын терең зерделей отырып, ғылыми коммуникацияны ғылым мен қоғам арасындағы өзара түсіністіктің негізгі құралы ретінде сипаттады. Оның көзқарасы бойынша, ғылым тек нәтижелер жиынтығы емес, сонымен қатар әлеуметтік практика және тілдік қатынас жүйесі ретінде де қарастырылуы қажет[3, 22- б.]

Бруно Латур (Bruno Latour), Стив Вулгар (Steve Woolgar) ғылыми коммуникацияны әлеуметтік-мәдени тұрғыда түсіндіріп, Actor-Network Theory (Акторлық-желілік теория) аясында ғылымды динамикалық әлеуметтік құрылым ретінде ұсынды. Олар ғылыми мәтіндердің қалыптасу процесі мен оның ғылыми қауымдастықтағы коммуникациялық рөлін талдады[4, 8- б.]

Алан Г. Гросс (Alan G. Gross) ғылыми риторика мен академиялық жазу мәдениетін зерттей отырып, ғылыми дискурстың құрылымы, аргументация жүйесі мен стильдік ерекшеліктерін

талдады. Ол ғылыми мәтіннің тек мазмұндық емес, сонымен бірге коммуникативтік табиғаты бар екенін дәлелдейді[5, 56- б.] Томас Кун (Thomas Kuhn) өз еңбектерінде ғылымның дамуын парадигмалар ауысымы негізінде қарастырып, ғылыми қауымдастық ішіндегі коммуникацияның парадигмалық өзгерістерге ықпал ететінін көрсетті. Оның пікірінше, ғылыми тіл мен ұғымдар жүйесі жаңа ғылыми түсініктерді қалыптастыруда шешуші фактор болып табылады[6, 87- б.] А.В.Хуторской білім берудің құзыреттілік тәсілін негіздей отырып, болашақ педагог тұлғасының қалыптасуында тек пәндік білім жеткіліксіз екенін, кәсіби әрекетті сапалы атқару үшін тұлғалық және коммуникативтік қабілеттер қажет екенін атап көрсетеді. Ғылыми коммуникация, осы тұрғыдан, педагогтың өз білімін басқа адамдарға жеткізу, түсіндіру, және ғылыми тұрғыда дәлелдей алу қабілетінің көрінісі болып табылады[7,55- б.]

В.А.Сластенин, А.А.Деркач, В.В.Сериков және Дж.Равен зерттеушілік дағды – бұл педагогтің кәсіби қызметінде, шығармашылық ойлауында біртұтас, белсенді ұстаным ретінде көрініс табатын тұлғалық қасиет.Бұл дағды танымдық және шығармашылық қабілеттердің бірлігін қамтиды,өзін-өзі дамыту мен кәсіби өсудің ішкі қозғаушы күші болып табылады - деп тұжырымдайды[8,16- б.]

Ғалым Ш.Таубаеваның пайымдауынша, педагогтің кәсіби шеберлігі тек қана әдістемелік даярлықпен шектелмей, ғылыми-зерттеу әрекетінің мазмұнын меңгеруімен тығыз байланысты. Болашақ педагогтің ғылыми-коммуникациялық құзыреттілігі оның ғылыми ойлау мәдениетін, зерттеу жүргізу қабілетін және педагогикалық шешімдерді ғылыми негізде дәлелдей алуымен айқындалады[9,423- б.] Сондай-ақ педагогикалық зерттеудің әдіснамасы мен әдістерін меңгеруді болашақ педагогтің ғылыми мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде ұсынады. Бұл бағытта студенттердің теориялық білімді практикамен ұштастыруына, ғылыми мәтіндермен жұмыс істеу және өз бетінше зерттеу жүргізу дағдыларын игеруіне жағдай жасау қажеттілігі айқындалады. Ғылыми-коммуникациялық құзыреттілік – бұл педагогтің ғылыми ақпаратты түсіну, талдау, өз ойын логикалық әрі ғылыми стильде жеткізе білу, зерттеу жүргізу және нәтижесін кәсіби ортада сауатты ұсыну қабілеті. Бұл құзыреттілік келесі дағдыларды қамтиды:

✓ ғылыми тілде сөйлеу және жазу;

✓ зерттеу жұмысын ұйымдастыру және нәтижесін баяндау;академиялық этиканы сақтау;кәсіби ортада пікір алмасуға қатысу.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқытудың тиімділігін арттырудың басты бағыттарының бірі – интеграциялық тәсілдерді қолдану.Ғылыми-коммуникациялық құзыреттілікті дамыту мақсатында оқу процесінде интеграциялық тәсілдерді қолдану тиімді болып табылады.

Интеграция (лат. *integratio* – тұтастану, бірігу) – бұл әртүрлі білім салалары мен пәндер арасындағы мазмұндық, әдістемелік және практикалық байланыстарды үйлестіру процесі. Интеграциялық тәсілдер білім алушылардың кешенді ойлауын, шығармашылық қабілетін және пәндік құзыреттілігін дамытуға мүмкіндік береді.Интеграциялық тәсіл – білім беру мазмұнын, оқыту әдістерін және білім алушының оқу әрекетін біртұтас, өзара байланысты жүйе ретінде қарастыратын педагогикалық қағида. Бұл тәсіл арқылы білім алушылар пәндік материалды тек жекелеген пән аясында ғана емес, кеңірек – өмірлік жағдаяттар мен практикалық қолдану контекстінде меңгереді.

1. Интеграциялық оқу тапсырмасы үлгісі

Сабақ тақырыбы	Интеграцияланған пәндер	Тапсырма мазмұны	Ғылыми-коммуникациялық дағдылар
«Мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін дамыту әдістері»	Педагогика + Академиялық қазақ тілі	Балалар тілін дамыту бойынша ғылыми мақала аннотациясын жазу және презентация қорғау	Ғылыми тілде жазу, көпшілік алдында сөйлеу, академиялық дәйексөз келтіру

Сабақ тақырыбы	Интеграцияланған пәндер	Тапсырма мазмұны	Ғылыми-коммуникациялық дағдылар
«Мектепке дейінгі ұйымдағы ойын технологиялары»	Педагогика + АКТ	Презентация жасау және әдістемелік ұсыныс құрастыру	Цифрлық құралмен ғылыми ақпаратты ұсыну, визуалды коммуникация
«Педагог тұлғасы – кәсіби даму жолында»	Тәрбие теориясы + Психология	Зерттеу сұрағы бойынша сұхбат жүргізу және нәтижесін баяндау	Зерттеу жүргізу, сұхбат құрылымын жасау, деректерді талдау

Студенттің зерттеу кезеңін жүзеге асыруда белгілі бір дағдылар қажет болады. Ғылыми-коммуникациялық дағдылар - бұл болашақ педагогтің ғылыми ойлау мәдениетін, дәлелді пікір айтуын, зерттеу жүргізуін, ғылыми мәліметтермен сауатты жұмыс істеуін және ақпаратты нақты, жүйелі түрде жеткізе білуін сипаттайтын кешенді қабілеттер жиынтығы.

2. Ғылыми-коммуникациялық дағдыларды дамыту кезеңдері

Кезең	Дағды түрі	Іс-әрекет үлгісі
I кезең – Ақпарат жинау	Ғылыми мәтінді түсіну	Ғылыми мақалаларды оқу, конспект жасау
II кезең – Талдау және ой қорыту	Зерттеуге сұрақ қою, салыстыру	Әртүрлі зерттеулерді салыстырып, негізгі идеяны тұжырымдау
III кезең – Ұсыну	Жазу және сөйлеу	Эссе, мақала жазу, баяндама жасау, слайд қорғау
IV кезең – Кері байланыс	Академиялық пікірталас	Топтық талқылау, пікір білдіру, сұрақ қою

Ғылыми-коммуникациялық дағдыларды кезең-кезеңімен дамыту арқылы болашақ педагог зерттеу жұмысына дайын, өз ойын дәлелмен жеткізе алатын, кәсіби ортада сауатты сөйлейтін маман ретінде қалыптасады. Бұл кезеңдер оқу бағдарламасына бірізділікпен ендірілген жағдайда педагогтің ғылыми мәдениеті жүйелі дамиды. Мектепке дейінгі ұйым педагогін даярлау үдерісінде ғылыми-коммуникациялық құзыреттілікті дамыту – кәсіби даярлықтың сапалы көрсеткіші әрі болашақ маманның табысты қызметінің кепілі. Бұл құзыреттілік арқылы педагог ғылыми ойлайтын, кәсіби пікірін дәлелді жеткізе алатын, үздіксіз дамуға қабілетті тұлға ретінде қалыптасады. Сондықтан ғылыми-коммуникациялық дағдыларды қалыптастыру білім беру бағдарламаларының ажырамас бөлігіне айналуы тиіс.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы педагогикалық білім беруді дамыту тұжырымдамасы.,2022 (2024 жылы Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Жұмыс тобы тарапынан толықтырылып, өзектендірілген)
2. Педагогтің кәсіби стандарты Жалпы ережелер. «Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық кәсіпкерлер палатасының Басқарма төрағасының 2022 жылғы 19 желтоқсандағы №31149 бұйрығына қосымша. <https://atameken.kz/uploads/content/files/>
3. Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., & Trow, M. (1994). The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies. SAGE Publications.
4. Kuhn, T. S. (1962). The structure of scientific revolutions (1st ed.). University of Chicago Press.
5. Latour, B., & Woolgar, S. (1986). Laboratory life: The construction of scientific facts (2nd ed.). Princeton University Press.
6. Ziman, J. (2000). Real science: What it is, and what it means. Cambridge University Press.
7. Хуторской А.В. Ключевые компетенции: технология конструирования. //Народное образование. - 2003.№2 С.55-61
8. Рындина Ю.В. Становлениеи развитие исследовательской компетентности будущего учителя дисс.на соискание ученой степени канд.пед.наук 2012.С.16-57

ГЕЙМИФИКАЦИЯ АРҚЫЛЫ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ. БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУ ЖӘНЕ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ ЖҰМЫСЫНА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ.

Манашахов Ерсұлтан Исатайұлы

докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,

Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы

E-mail: manashakhov@mail.ru

Тоғатай Мадина Мырзабайқызы

магистр, аға оқытушы, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан зерттеу

университет, Шымкент, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада білім берудегі геймификация оқыту теориясы, әдісі туралы талдаулар беріледі. Геймификация әдісін бастауыш сынып оқушыларына ағылшын тілін меңгертуде цифрлық білім жағдайында қолданудың пост-талдаулары, яғни Wiki энциклопедиясы, Scopus, Web Of Science халықаралық зерттеулерге талдаулар ұсынылады. Сондай-ақ, бастауыш сынып оқушыларына ағылшын тілін меңгертуді геймификациялаудың актілері: junior – ағылшын тілін меңгеруге үйренуге талапкер, middle – ағылшын тілін үйренуші, senior – ағылшын тілін үйретуші, lead – геймификацияның элементтерін ағылшын тілін меңгертуде ұйымдастырушы статустарының мәні сипатталады. Күнделікті сабақта қолданылатын әдістер топтамасының геймификацияға байланысы көрсетіледі. Геймификацияның білім алушылардың мотивациясын басқаратын бірнеше қажеттіліктері айтылады. Олар: білімді сезіну, табысқа жету, шығармашылықты дамыту, бақылау, қоғамдық ықпал, шыдамсыздықты жою, қызығушылық, шығынға ұшырамау секілді қажеттіліктер болады. Ойын сценарийін құрудағы геймификацияның элементтері: мақсат, ережелер, міндеттер, рөлдік функциялар, механика, марапаттар (виртуалды) болып табылады, әр элемент жеке талдаулармен беріледі. Әлемдік зерттеулер бойынша геймификацияның құрамдас бөліктері графикаланады. Геймификацияны тиімді жүзеге асыруда бастауыш сыныптарда ағылшын тілін меңгертуге арналған цифрлық білім ресурстарының мазмұны сипатталады. Бастауыш сынып оқушыларына ағылшын тілін меңгертудегі Wordwall, Quizizz, Kahoot, Flippity цифрлық платформалары қарастырылады.

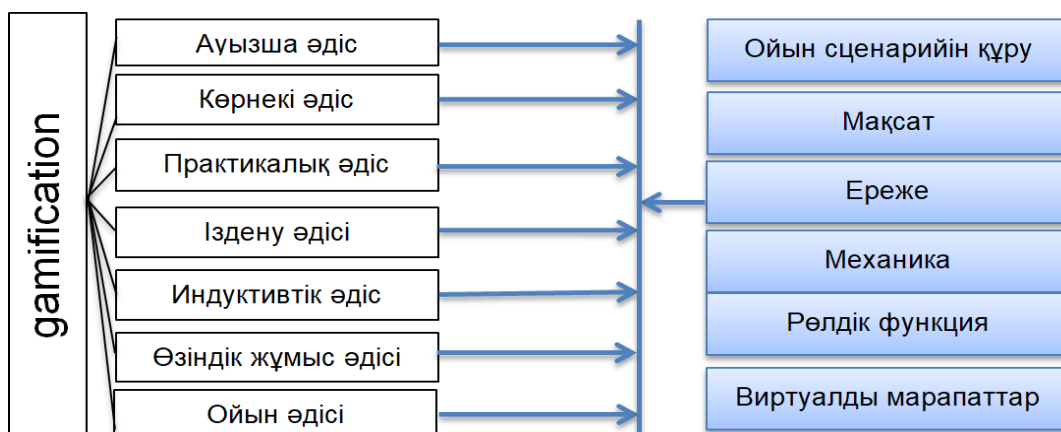
Эмпирикалық бөлімде тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар екі кезеңді қамтыды. Бірінші анықтау кезеңінде 4-сынып оқушыларының ағылшын тілінде сөйлеу дағдыларының деңгейін және геймификация элементтеріне қызығушылығын анықтау мақсатында авторлық сауалнама (google-сауалнама) 80 оқушыдан алынды. Қалыптастыру кезеңінде «Journey into space» атты тақырыпта бастауыш сынып оқушыларына геймификация әдісі арқылы ағылшын тілін меңгертудің сценарий-жобасы ұсынылды. Қорытынды бөлімде ғылыми-әдістемелік ұсыныстар берілді.

Түйін сөздер: геймификация, цифрлық білім, геймификация оқыту теориясы, экспозиция, мотивация.

Қазіргі цифрлық қоғамдағы балалардың сөйлеуді дамытуда көптеген мәселелер кездесе және сөйлеу дағдысына бірқатар қауіптер мен мүмкіндіктер тән. Интернет кеңістігіндегі бейне, мәтін, подкасттар оқушылардың тілдік қорын толықтырса, кейде нақты қарым-қатынас дағдысы әлсіреуі мүмкін. Бұл тұста мұғалімдердің заманауи технологияларды тиімді қолдану қабілеті ерекше мәнге ие. Педагогикалық жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдерді цифрлық білім беру құралдарымен жұмыс істеуге даярлау – басты талап. Оқу үрдісінде геймификация тәсілдерін меңгерту, цифрлық дидактика, интерактивті сабақ құрастыру машықтары – болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігінің негізі болып табылады [3, 89-б.]. *Ойын әдісі* – бастауыш

сынып оқушыларының сабаққа деген қызығушылығын оятып, белсенділіктерін арттыра түседі, сонымен қатар оқушылардың сөйлеу-білік дағдыларын қалыптастырады [22].

Аталған әдістерді пайдалана отырып, түрлі тапсырмалар мен жаттығуларды, теориялық мәселелер мен қағидаларды оқушыға меңгерту тиімді болып табылады. Ауызша сөйлеуге үйретудің, *біріншіден*, белгілі бір көлемде диалогты түрде және монологты түрде сөйлеудің арасында айтарлықтай формасы жағынан да, мазмұны жағынан да қандай да бір байланыстың болуы; *екіншіден*, бастауыш сынып оқушыларының өзіне тиісті пәнді жетік меңгеруімен; *үшіншіден*, қандай да бір мәтін материалдары мен ауызша сөйлеуде едәуір байланысты болуы. Оқудың бірінші кезеңінде іштей оқуға көңіл бөлу керек. Сонымен қатар оқушылардың ағылшын тілінде ауызекі сөйлеу қабілеттерін дамыту бағытында түрлі іс-әрекет ұйымдастыруға болады. Шетел тілі пәні бойынша оқушы ереже мен ұғымдар анықтамасын тек жаттап алғаннан гөрі, оларды іс жүзінде саналы түрде қолдана алуы қажет. Бұл әдістерге геймификация элементтерін байланыстыру бастауыш сынып оқушыларының ағылшын тілін оқып-білуге ынталарын арттырады.

2-сурет. Геймификация элементтерінің байланысы

Жоғарыда 2-суретте көрсетілген әдістер қатарын геймификация арқылы ұйымдастырып өткізу бастауыш сынып оқушыларының ағылшын тілін жеңіл меңгеруіне тиімділігін береді.

Ойын сценарийін құрудағы геймификацияның элементтерін атап айтсақ, олар: сценарийленген мақсат, ережелер, міндеттер, рөлдік функциялар, механика, марапаттар (виртуалды) және т.б. Әзірлеушілер оларды оқушылар үшін қызықты орта жасап біріктіреді. Педагогикада қолданылатын ойын сценарийлерінің элементтерін жеке талдап өтейік. Геймификацияда *мақсат* қою білім алушылардың дамуы, жаңа білім, мотивация алуы, жұмыста немесе күнделікті өмірде қажет болатын практикалық дағдыларды қалыптастыру үшін қойылады. Ал бұл ретте *ережелер* геймификацияның өткізілу форматына қарай құрылады. Дайындалған ережелер мақсатқа жету үшін дәйекті түрде шешілуі керек өзара байланысты ойын тапсырмаларының орындалу шарттарынан тұрады. Бұл педагогикалық әдіс гибриді түрдегі оқуда да тиімділігін береді. Белгілі бір ережеге негізделген тапсырмалар бастауыш сынып оқушыларын ағылшын тілін меңгеруде қызығушылығын оятып, кейіпкерлердің тіршілігіне жеке қатысуға мүмкіндік береді, мотивация мен топта жұмыс істеу қабілетін дамытады. Мысалы, геймификациялауда байқаулар ұйымдастыру да жақсы нәтижеге жеткізеді, себебі байқауларда бәсекелестік элементі өте дамыған. Ағылшын тілін меңгеруде бастауыш сынып оқушылары жеке немесе командаларға қатыса алады. Сондай-ақ, модельдеу де білім берудегі танымал ойындар қатарында тұр. Әр қатысушыға сарапшы рөлі беріледі. Ол нақты тәжірибеде жиі кездесетін ойын мәселелерін шешеді. Осы орайдағы ойын сценарийінің мақсаты – қызықты контекст құру, ұзақ уақыт бойы жобаға қызығушылық таныту.

Геймификацияның келесі элементі міндеттер болады, қойылатын *міндеттер* оқу кезіндегі қабылданатын әр шешімді, нәтижеге жетудегі жағдайларды, оқушының таңдауын ескеруді, қарапайымнан күрделіге (Блум таксономиясының кезеңдері) ауысуды, субъективтілікті, кері байланысты қамтитындай болуы шарт. Келесі, *рөлдік функциялар* – геймификациялаудағы берілетін тапсырмалардың орайында кездесетін кейіпкерлердің және т.б. рөлін сомдаудан,

соның орнына өзін қоя отырып, ағылшын тілінде өз ойын, пікірін, кейіпкердің рөліндегі көзқарасын білдіруден тұрады. Геймификацияны ұйымдастырудағы *механика*, бұл педагогикалық, лингвистикалық тұрғыдан келеді. Бастауыш сынып оқушыларының ағылшын тілін меңгерудегі әрекеттерінің барлығы дерлік механикалық тұрғыдан басымдық танытуы қажет.

Виртуалды марапаттар. Медальдар, бейджер – бұл профильде көрінетін виртуалды белгілер. Олар барлық қатысушыларға көрініп тұруы керек. Геймификацияға қатысушы оқушылардың қиын тапсырманы шешкені, келесі деңгейге тез ауысқаны және т.б. үшін марапаттауға болады. Егер олар бастауыш сынып оқушыларының нақты өмірдегі іс-әрекетімен байланысты болса, оның өмір сүру салтында да айқын көрінеді. Марапаттарды цифрлық жағдайға безендіру геймификация элементі ретінде әдемі визуализациямен байланысты болғаны дұрыс. Өйткені, бастауыш сынып оқушыларының мотивациясына шебер ойластырылған дизайн, түсінікті интерфейс және мазмұнмен ыңғайлы өзара әрекеттесу арқылы әсер етеді.

Геймификация әдісінде *бәсекелестік элементі* міндетті түрде орын алады. Нақтырақ айтсақ, бастауыш сынып оқушылары дайындалған геймификация арқылы өздерінің ағылшын тілін меңгеріп жатқанынан және бәсекелестікте екендігінен хабардар болуы қажеттігі бар. Ойын жаттығуларында салауатты бәсекелестік құру маңызды. Барлық оқушылар үшін бірыңғай рейтинг жасалса, онда әр оқушы бірінші қатарға шығуға тырысады, екінші жағдайда, мотивацияға оң әсер ететін бірыңғай рейтингке қарағанда көшбасшы болу екендігіне ұмтылыс жасап отырады.

Нәтижесінде білім алушы үнемі алға жылжиды және геймификациядағы өзінің үлгерімін объективті бағалай алады. Геймификацияланған ойын сценарийлерін өткізу кезінде бастауыш сынып оқушыларының бірнеше әрекеттері іске асады. Айтар болсақ, шешім қабылдауға, тәуекелге баруға, тәжірибе жасауға еркіндік береді, егер сәтсіз болса, деңгейді қайтадан аяқтауға болады. Әр кезеңінде жедел кері байланыс жасап, кез келген уақытта аяқтай алады және уақытында кері байланыс алады. Осының арқасында геймификацияланған үдеріс жеделдейді, өткен материал оңай бекітіледі.

Ал бұл бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдысын дамыту үшін: оқушы меңгерген лексикалық материалдар бойынша талқылауға қатысып, мәтін бойынша түсінгенін еркін жеткізе білуге дағдыланады. Қойылған сұрақтарға тез және нақты жауап беру және сурет бойынша әңгіме құрастыру, әр түрлі жағдаяттарға байланысты сұрақ қоя білу мен схема бойынша сөйлемдер құрастырып айту жұмыстары басты рөл атқарады.

Оқу біліктілігін меңгеру мақсатында ортадан жоғары деңгейде жұмысты күрделендіріп, көптеген жұмыстарды іске асыруға мүмкіндік туады. Сондықтан ауызша сөйлеуді меңгеруде мәтінмен жұмыстың да маңызы зор. Мәтінді ауызша мазмұндау үшін тіл үйренушілерді жазбаша сұрақтарға жауап беруге дағдыландыру, жоспар құруға, сондай-ақ белгілі бір суретке тақырып қоя білуге, сол суретке қарап сөйлем құрауға, өздерінің ойларын, қызықты іс-әрекеттерін әңгімелеуге үйрету, жаңа технологиялар және тәсілдерді қолдана отырып, ауызша сөйлеу дағдыларын дамыту әдістері қолданылады.

«Scopus» зерттеулерінде байқағанымыз, «...геймификация сабақты жүргізу механизміндегі тапсырмалар арқылы жедел кері байланыс (Hattie & Timperley, 2017)» деп көрсеткен. Ал енді кейбір зерттеулерде оқу үдерісінің тиімділігі өз кезегінде оқытудың нәтижесі ретінде өлшенетін қолданбалы білімге әсер етеді деген болжам жасалады

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» ҚР Президентінің Жолдауы 2020 жылғы 1 қыркүйек №700 Заңы («Егемен Қазақстан» 02.09.2021 ж., №165 (30144)). (қаралған күні 06.02.2024ж)

2 Қазақстан білім туралы заңы №319-III, 27 шілде 2007 жыл, ҚР 2018 жылғы 4 сәуірдегі №171-VI Заңын қараңыз (2019 ж. 1 қаңтардан бастап қолданысқа енгізілген), (2011.10.24 № 487-IV). (қаралған күні 09.01.2024ж)

3 «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы

4 «2023-2024 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2023. – 104 б.

5 Нұрлыбай А. М., Ниязбекова А. А. Ағылшын тілі сабағындағы интернет-ресурстарын қолдану тәсілдері. Алматы. – 2021ж. 130б.

6 Бидайбеков Е.Ы. Информатизация образования в Казахстане. - Алматы: АГУ им. Абая, 1998. - 64 с.

7 Қараев Ж.А. Компьютерді оқыту процесінде пайдалануға кіріспе: көмекші оқу құралы. – Алматы: Экспресс 2002. – 103 б.

8 Кырбасова Э. А., Кеңесбаев С. М., Дюскалиева Г. У. ЖОО педагогикалық мамандықтарының бітіруші курс студенттерінің АКТ сауаттылығы //Вестник Казахского национального женского педагогического университета. – 2019. – №. 1. – С. 7-11.

9 Баймұханов Б.Б., Барсай Б. Оқытудың жаңа технологияларының негізгі ерекшеліктері // Журнал «Бастауыш мектеп». - 2000. - №8-9. – Б. 3-7.

10 Сардарова Ж.Ы. Білім беруді жаңарту жағдайында бастауыш мектепті ақпараттандырудың теориясы мен практикасы. пед. ғыл. док. ... дис.: 13.00.02. – Алматы, 2008. – 34 б.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА

Макишева Клара Баранбаевна

Заведующая, магистр педагогического образования

Ясли-сад №79 «Шабьт»

Казахстан, Астана

k.makisheva@mail.ru

Аннотация: В статье рассматривается роль цифровых технологий в развитии речи детей дошкольного возраста и значимость профессиональной подготовки будущих педагогов в этом процессе. Авторы анализируют положительное и отрицательное влияние цифровизации на речевые навыки дошкольников, подчёркивая необходимость сочетания традиционных и современных методов. На основе конкретных примеров и научных источников предложены пути эффективной подготовки педагогов к работе в цифровой образовательной среде.

Ключевые слова: развитие речи, цифровизация, дошкольное образование, будущие педагоги, образовательные технологии.

Введение. В современном мире цифровизация стала важной частью образовательного процесса. Технологии и новые подходы к обучению открывают огромные возможности для развития речи детей дошкольного возраста. Однако в то же время, возникают новые вызовы, которые требуют изменений в подготовке педагогов. В особенности, это касается подходов к формированию речи детей с учетом использования современных технологий. Важно, чтобы педагоги не только овладели традиционными методами, но и могли эффективно работать с цифровыми средствами, обеспечивая гармоничное развитие детей [1, с. 70].

Цифровизация имеет двоякое влияние на развитие речи детей дошкольного возраста. С одной стороны, использование технологий может значительно улучшить навыки общения. Образовательные игры, мультимедийные пособия, интерактивные доски — все это способствует увлекательному обучению. Однако, с другой стороны, существует риск избыточного времени, которое дети проводят за экранами. Это может привести к снижению их внимания, а также к развитию зависимостей от гаджетов.

В одном из детских садов Астаны активно использовались планшеты с обучающими приложениями, направленными на развитие речи. Дети с радостью выполняли задания на экране, что позволило им значительно расширить словарный запас. Однако наблюдения

показали, что со временем дети начали терять интерес к традиционным занятиям, таким как чтение книг. Это наглядно подтверждает важность грамотного баланса между цифровыми и традиционными методами обучения [2, с. 43].

Современные педагоги должны быть не только квалифицированными специалистами в области дошкольного образования, но и обладать знаниями о цифровых технологиях. Важно, чтобы педагоги умели эффективно использовать современные средства обучения, такие как образовательные платформы и мультимедийные инструменты. Это позволяет разнообразить образовательный процесс, улучшить восприятие информации и более активно вовлекать детей в обучение [3, с. 115].

Для успешного развития речи у детей важно интегрировать традиционные методы с цифровыми технологиями. Однако этот процесс требует определенной подготовки и знаний от педагогов. Современные логопедические методики могут быть значительно улучшены при помощи цифровых инструментов, таких как специализированные приложения для тренировки произношения, игровые платформы для развития словарного запаса и грамматических навыков [4, с. 88].

Необходимо понимать, что подготовка педагогов в условиях цифровизации требует нового подхода. Будущие педагоги должны не только овладеть основами педагогики и психологии, но и уметь работать с цифровыми технологиями, которые становятся неотъемлемой частью образовательного процесса. Важно внедрять в учебный процесс курсы, которые помогут студентам развивать цифровые компетенции и применять их для улучшения качества образования детей.

Цифровизация образовательного процесса, хотя и имеет множество положительных аспектов, не обходится без ряда проблем. Одной из них является необходимость постоянного обновления знаний педагогов о новых технологиях и методиках. Другая проблема заключается в чрезмерном увлечении цифровыми средствами обучения, что может привести к негативным последствиям для психоэмоционального состояния детей. Кроме того, важно учитывать разницу в уровне технологической подготовки разных педагогов. Некоторые воспитатели, особенно в сельской местности, могут не иметь достаточного доступа к современным цифровым ресурсам, что приводит к отставанию в их профессиональной подготовке [5, с. 63].

Заключение. Таким образом, интеграция цифровых технологий в образовательный процесс требует от педагогов постоянной готовности к обучению и адаптации. Важно помнить, что цифровые средства обучения должны быть дополнением, а не заменой традиционным методам. Для эффективного развития речи детей дошкольного возраста необходим комплексный подход, включающий как цифровые технологии, так и традиционные методы. Педагоги, прошедшие соответствующую подготовку, смогут эффективно использовать инновации в своей практике, обеспечивая высокий уровень развития речи у детей [6, с. 89].

Литература:

1. Смирнова Е.А. Подготовка педагогов в цифровую эпоху // Вестник педагогики. – 2022. – №3. – С. 70–75.
2. Иванова Т.В. Цифровизация образования: возможности и риски. – М.: Просвещение, 2021. – 150 с.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 2020. – 348 с.
4. Акимова И.Н. Цифровые инструменты в дошкольном образовании. – СПб: Изд-во Речь, 2023. – 112 с.
5. Назарова Н.М. Практика подготовки педагогов: цифровой формат // Современное образование. – 2023. – №6. – С. 25–30.
6. Магомедова Р.К. Цифровизация и влияние на психоэмоциональное развитие детей дошкольного возраста // Вестник психологии. – 2022. – №2. – С. 100–105.

ЦИФРЛЫҚ ДӘУІРДІҢ ӘЛІППЕСІ: БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУЫНДА МУЛЬТИМЕДИАЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ ЖОЛДАРЫ

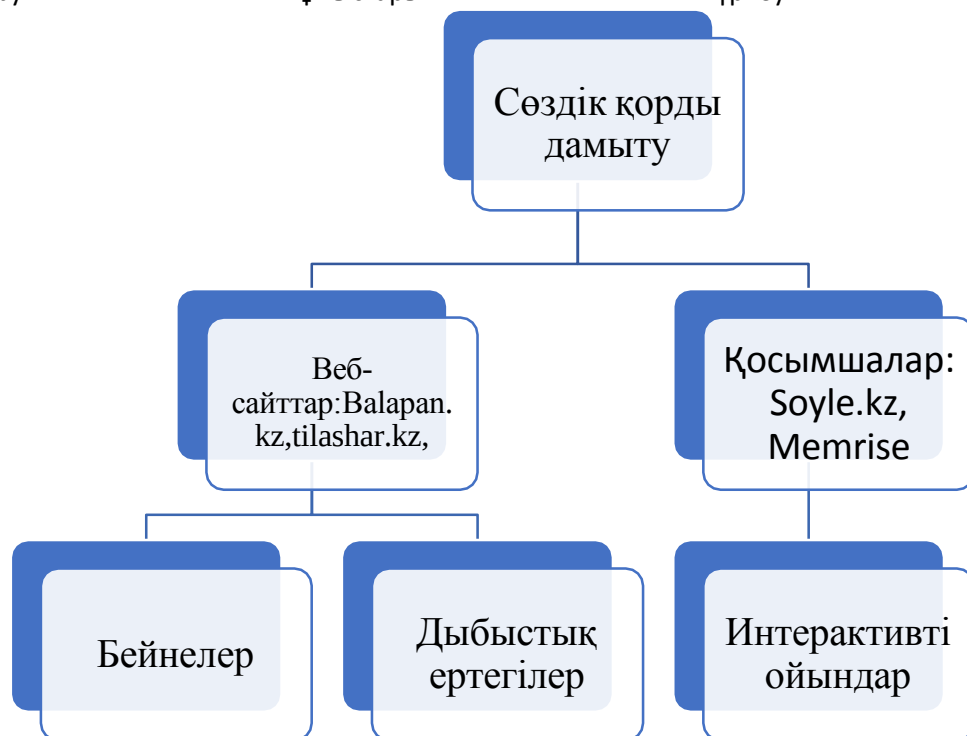
Мұқан Айзада Берегенқызы
Мектепке дейінгі ұйымның әдіскері,
КМҚК «№45бөбекжай-балабақшасы»

Аңдатпа. Бұл мақала цифрлық дәуірдегі болашақ педагогтер үшін балалардың тілдік дамуында мультимедиялық ресурстардың маңыздылығын қарастырады. Мақалада мультимедиялық құралдардың балалардың сөздік қорын байытуға, грамматикалық құрылымдарды меңгеруге, сондай-ақ тыңдау және сөйлеу дағдыларын дамытуға әсері талданады. Сонымен қатар, мультимедиялық ресурстарды тиімді қолданудың педагогикалық принциптері мен әдістемелік жолдары ұсынылады. Бұл зерттеу болашақ педагогтерге цифрлық технологияларды оқу процесіне енгізудің теориялық негіздерін түсінуге және практикалық дағдыларын жетілдіруге көмектеседі.

Кілт сөздер: мультимедиялық ресурстар, білім беру технологиялары, тыңдау дағдылары, сөздік қор, сөйлеу дағдылары,

Қазіргі таңда білім беру саласында технологиялардың қарқынды дамуы байқалуда. Әсіресе, цифрлық дәуірдің келуімен мультимедиялық ресурстар оқу процесінің ажырамас бөлігіне айналды. Бұл өзгерістер болашақ педагогтерден балалардың тілін дамытуда инновациялық тәсілдерді меңгеруді талап етеді. Мультимедиялық құралдардың білім берудегі әлеуетін тиімді пайдалану арқылы оқушылардың тілдік құзыреттіліктерін айтарлықтай арттыруға болады. Мультимедиялық ресурстардың балалардың тілдік дамуындағы рөлі Мультимедиялық ресурстар – мәтін, аудио, бейне, анимация және интерактивті элементтерді біріктіретін құралдар кешені. Олардың балалардың тілін дамытуда бірнеше артықшылықтары бар: Сөздік қорды байыту: Мультимедиялық материалдар жаңа сөздерді контексте көрсетуге мүмкіндік береді. Бейнелер мен суреттер арқылы сөздің мағынасын түсіндіру балаларға оны тез әрі оңай есте сақтауға көмектеседі. Тыңдау дағдыларын дамыту: Аудио және бейнематериалдар балалардың дұрыс айтылымды естуіне, интонацияны қабылдауына және тілдік дыбыстарды ажыратуына ықпал етеді. Сөйлеу дағдыларын жетілдіру: Интерактивті ойындар, рөлдік ойындар және презентациялар балаларды өз ойларын еркін жеткізуге, диалогқа түсуге және әртүрлі тілдік жағдаяттарда дұрыс сөйлеуге үйретеді.

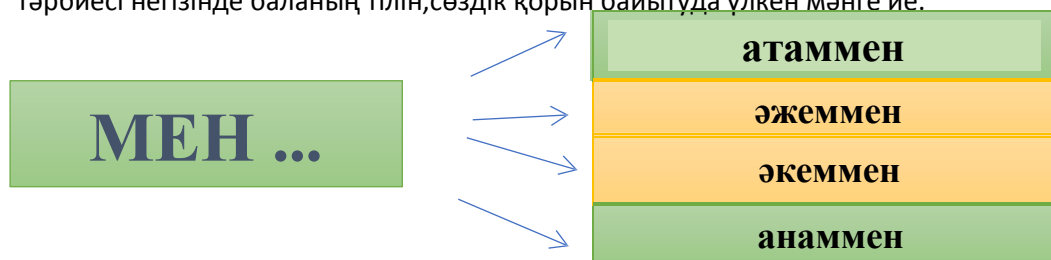
Грамматикалық құрылымдарды меңгеру: Мультимедиялық ресурстар грамматикалық ережелерді қызықты әрі көрнекі түрде ұсынуға мүмкіндік береді. Анимациялар мен интерактивті тапсырмалар арқылы грамматикалық құрылымдарды түсіну және қолдану процесі жеңілдейді. Қызығушылықты арттыру және мотивацияны күшейту: Мультимедиялық контент оқу процесін қызықты әрі тартымды етеді. Бұл балалардың белсенділігін арттырып, оқуға деген ынтасын күшейтеді. Болашақ педагогтер үшін мультимедиялық ресурстарды тиімді пайдалану жолдары. Болашақ педагогтер балалардың тілдік дамуында мультимедиялық ресурстарды тиімді пайдалану үшін келесі қадамдарды ескеруі қажет. Ресурстарды дұрыс таңдау: Оқу мақсаттарына, балалардың жас ерекшеліктеріне және тілдік деңгейлеріне сәйкес келетін сапалы мультимедиялық материалдарды таңдау маңызды. Бұл ретте білім беру платформалары, онлайн-ресурстар және мобильді қосымшалар көмекке келеді. Оқыту процесіне интеграциялау: Мультимедиялық ресурстарды сабақтың бір бөлігі ретінде ғана емес, сонымен қатар бүкіл оқу процесіне органикалық түрде енгізу қажет. Олар жаңа материалды түсіндіру, бекіту, қайталау және бағалау кезеңдерінде тиімді қолданылуы мүмкін. Интерактивтілікті қамтамасыз ету: Балалардың мультимедиялық ресурстармен белсенді өзара әрекеттесуіне мүмкіндік беру маңызды. Бұл үшін интерактивті тапсырмалар, ойындар, викториналар және басқа да әрекеттерді қолдануға болады. Сыни тұрғыдан бағалауға үйрету: Балаларды мультимедиялық контентті сыни тұрғыдан бағалауға, ақпаратты сұрыптауға және фактілерді ойдан ажыратуға үйрету қажет. Қауіпсіздікті қамтамасыз ету: Балалардың онлайн-ресурстарды пайдалану кезіндегі қауіпсіздігін қамтамасыз ету – педагогтердің маңызды міндеттерінің бірі. Бұл үшін қауіпсіз контентті таңдау, балалардың онлайн-активтілігін бақылау және киберқауіпсіздік туралы

Сурет-1. Сөздік қорды дамыту жолдары

Цифрлық дәуір білім беру саласына жаңа мүмкіндіктер әкелуде. Мультимедиялық ресурстар балалардың тілдік дамуын тиімдірек етуге, оқу процесін қызықты әрі тартымды етуге зор үлес қосады. Болашақ педагогтердің міндеті – осы мүмкіндіктерді дұрыс пайдаланып, оқушылардың жан-жақты дамуына жағдай жасау.

Балаларды ерте дамыту институтының «Тілге бойлау» жобасы аясында қазақ тілін арттыру, дәріптеу біздің еліміздің саналы ұрпағымызға қалдырар ұлтымыздың құнды мұрасы екені сөзсіз. Еліміздің болашағы балаға ұрпақ тәрбиесінде тигізер пайдасы бақшаның орасан зор екеніне сөзсіз кепіл бере отырып, балабақшада балаларға арнайы өз тәжірибеммен жасалған мультимедиялық қызықты қосымша ұсынғым келіп отыр. Отбасыдағы тәрбие мен салт-дәстүр негізі келешек ұрпақ үшін маңызы зор екені белгілі, сол себептен қосымша арнайы отбасы тәрбиесі негізінде баланың тілін, сөздік қорын байытуда үлкен мәнге ие.

Біртұтас тәрбие бағдарламасында тәрбие негізін толыққанды жүзеге асыру мақсатында қоса ала отырып, әр отбасы мүшесінің соның ішінде ата, әже, ана, әкемен байланыстыра отырып, саналы ұрпақтың биік мұратына жетелейтін қазіргі жас жеткіншік жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген еңбекқор, адал, саналы, жасампаз азаматты тәрбиелеу. Қазіргі цифрлық дәуірдегі бұл бала үшін қызықты әрі мәнді болары сөзсіз. Мультимедиялық құралдарды сауатты қолдану арқылы педагогтер балалардың тілдік құзыреттіліктерін жоғары деңгейге көтере алады және оларды заманауи әлемге бейімдей алады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Жиенбаева С.Н., Исаева Ж.К., Адамова М.Е. Система и условия подготовки педагогов дошкольного образования в казахстане Научный аспект. 2023. Т. 16. № 11. С. 1952-1957.

2. «Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығымен бекітілген (бұдан әрі – Стандарт) Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.

3. Баймуратова Б.Р. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту методикасы. – Алматы: Рауан, 1999

4. Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии. - М., 1961.

5. Ибатова Г.Б. Жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалардың сөзжасам

6. дағдыларының ерекшеліктері//Модернизация педагогического образования: проблемы и перспективы: матер. междунар. науч.-практ. конф.- 2008.- 98-105б.

7. Левченко И.Ю., Приходько О. Г. Технологии обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата: уч. пособ. для студ. сред. пед. учеб. заведений. -М.: Издательский центр «Академия», 2001. — 192 с.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДИСКУРС: ТӘРБИЕШІ МЕН БАЛА АРАСЫНДАҒЫ ТІЛДІК ӨЗАРА ӘРЕКЕТ

Улыкпанова Бакыт Жолдаскалиевна

Тәрбиеші, «Жолшы» бөбекжай бақшасы МКҚК.

ҚР., Ақтөбе облысы, Ойыл ауданы.

bakyt73ulikpanova@gmail.com

Андатпа. Мақалада мектепке дейінгі білім беру жағдайында тәрбиеші мен бала арасындағы тілдік өзара әрекеттің ерекшеліктеріне тоқталамын. Зерттеу материалы өзіміздің іс-тәжіриемізден алынып отыр. Сабақ барысында балалармен қарым-қатынас жасау үдерісінде қолданылған сұрақ қою үлгілері, мадақтау және бағыттау формалары, сөйлеуді белсендіру тәсілдері мен балалардың соған берген тілдік реакциялары талдау нысаны ретінде алынды. Осы тілдік өзара әрекет негізінде тәрбиеші дискурсының құрылымы мен бала тіліне ықпал ету ерекшеліктері айқындалады.

Кілт сөздер. қарым-қатынас, дискурс, тілдік реакция, тәрбиешінің сөйлеу стилі.

Баланың тілдік дамуы мен тұлғалық әлеуметтенуі ең алдымен мектепке дейінгі кезеңде қалыптасады. Бұл кезеңде бала тек қоршаған ортамен танысып қана қоймай, тілді қатынас құралы ретінде қолдануды, ойды білдіру мен жауап беру формаларын, сөйлеу нормаларын меңгереді. Демек, баланың тілдік тұлға ретінде қалыптасуында тәрбиешімен жүргізілетін тікелей қарым-қатынастың рөлі зор. Тәрбиешінің сөйлеу стилі, қолданған тілдік құралдары, сөйлем формалары мен үндік-интонациялық ерекшеліктері – баланың дискурстық тәжірибесіне алғашқы негіз болатын маңызды факторлар.

Дискурс ұғымы соңғы жылдары педагогика мен тіл білімінің тоғысқан тұстарында кеңінен қарастырылып келеді. Әсіресе білім беру кеңістігіндегі сөйлеу әрекеті, яғни мұғалім мен оқушы, тәрбиеші мен бала арасындағы тілдік қатынас педагогикалық дискурс ретінде зерттелуде.

Ш.Ә. Әбдірова педагогикалық дискурсты тек ақпарат жеткізу емес, тәрбиелік, бағалаушылық және тұлғааралық өзара ықпалдастық кеңістігі ретінде қарастыра отырып, мұнда тілдік мазмұннан тыс қатысушылардың әлеуметтік рөлі, интенциясы, эмоциясы да есепке алынуы қажет екенін айқындайды [1, 22.]. Бұл тұжырым мектепке дейінгі білім беру жағдайында ерекше өзектілікке ие, себебі тәрбиеші мен бала арасындағы дискурс бір уақытта әрі тілдік, әрі тәрбиелік, әрі когнитивтік сипатқа ие болады.

Мектепке дейінгі тәрбиешінің тілі – баланың алғашқы модельдік тілі. Бала тәрбиеші сөзі арқылы тыңдау, түсіну, жауап беру, қарым-қатынас жасау, ойын білдіру сияқты сөйлеу әрекеттерін меңгереді. Зерттеуші Қалиұлы Б. дискурсты «тіл мен мәтіннің ғана емес, коммуникативтік жағдаят пен сөйлеушілердің мақсаты мен өзара ықпалына негізделген күрделі әлеуметтік-тілдік құбылыс» ретінде сипаттайды [2, 14.]. Бұл анықтама тәрбиеші мен бала арасындағы қарым-қатынаста дискурстың әлеуметтік және психолингвистикалық сипатын ашып көрсетеді.

Зерттеудің мақсаты – мектепке дейінгі тәрбиеші мен бала арасындағы педагогикалық дискурстың тілдік-прагматикалық ерекшеліктерін айқындау. Бұл мақсатқа жету үшін дискурсты талдаудың құрылымдық, мазмұндық және интерактивтік деңгейлеріне сүйене отырып, нақты бейнематериал негізінде эмпирикалық талдау жүргізіледі.

Педагогикалық дискурс – білім беру кеңістігінде жүзеге асатын тілдік қарым-қатынастың ерекше түрі. Ол мұғалім мен оқушы, тәрбиеші мен бала арасындағы өзара әрекет арқылы қалыптасады. Дискурс ұғымы тек мәтін немесе сөйлемдер жиынтығы емес, ол нақты коммуникативтік жағдаятта жүзеге асатын, сөйлеуші мен тыңдаушының интенциясына, әлеуметтік рөліне, эмоциялық күйіне байланысты ұымдасатын тілдік әрекет.

Жумагулова А.М. және Хибадуллина А.С. педагогикалық дискурсты зерттеу барысында мұғалімнің лингвомәдени типажын, сөйлеу актілерін және олардың жүзеге асырылу ерекшеліктерін қарастырады. Олардың пікірінше, педагогикалық дискурс – бұл мұғалім мен оқушы арасындағы тілдік қарым-қатынастың жүзеге асырылуы мен қоғамда өзіндік орны бар мұғалімнің кәсіби қасиеттерін айқындайтын құрал [3, 140.]

Мектепке дейінгі білім беру саласында тәрбиеші мен бала арасындағы тілдік өзара әрекет ерекше маңызға ие. Бұл кезеңде бала тек тілдік қабілеттерін дамытып қана қоймай, қарым-қатынас жасаудың әлеуметтік нормаларын меңгереді. Тәрбиешінің сөйлеу стилі, қолданған тілдік құралдары, сөйлем формалары мен интонациялық ерекшеліктері – баланың дискурстық тәжірибесіне алғашқы негіз болатын маңызды факторлар.

Тұманқызы Р. дискурс ұғымының лингвистикадағы орны мен түрлерін қарастыра отырып, дискурстың өзіне тән айқындауыш белгілерін көрсетеді. Оның пікірінше, дискурс – бұл айтушыға меншіктелген сөз, яғни сөйлеушінің интенциясы мен әлеуметтік рөліне байланысты қалыптасатын тілдік құбылыс [4, 75.]

Сонымен қатар, педагогикалық дискурстағы сөйлеу актілері мен олардың жүзеге асырылу ерекшеліктері де маңызды. Сөйлеу актілері арқылы тәрбиеші балаға бағыт береді, мадақтайды, сұрақ қояды, яғни баланың тілдік дамуына ықпал етеді. Бұл үдеріс барысында тәрбиеші мен бала арасындағы тілдік өзара әрекет құрылымдық, интерактивтік және прагматикалық деңгейлерде жүзеге асады. Осылайша, педагогикалық дискурс теориясы мектепке дейінгі білім беру саласында тәрбиеші мен бала арасындағы тілдік өзара әрекетті зерттеуде маңызды рөл атқарады. Тәрбиешінің сөйлеу стилі мен тілдік құралдары баланың тілдік дамуына тікелей әсер етеді, сондықтан бұл мәселені тереңірек зерттеу қажет.

Мектепке дейінгі білім беру процесіндегі педагогикалық дискурстың нақты көрінісін тәрбиеші мен балалар арасындағы қарым-қатынас арқылы бақылауға болады. Ашық сабақ барысында тілдік өзара әрекет көбінесе нұсқау беру, сұрақ қою, мадақтау, нақтылау, қайта бағыттау формаларында жүзеге асады. Бұны тәрбиеші дискурсының құрылымдық және прагматикалық аспектілерін ашып көрсетуге мүмкіндік беретін нақты материал деп білеміз.

Сабақ тақырыбы – қарапайым математикалық түсініктерді дамыту. Балалармен қарым-қатынас жасауда сұрақ-жауап формасын, ойын элементтерін, сахналық-диалогтік тәсілді тиімді қолдануымыз қажет. Мысалы, сабақтың басында қойылатын: «Бүгін біз саяхатқа шығамыз. Қайда баратынымызды білесіңдер ме?» деген сұрақ – балаларды ситуацияға енгізетін кіріспе дискурстық сигнал ретінде қызмет атқарады. Бұл сөйлем интонациялық көтеріңкі реңмен, ынталандырушы үнмен беріледі. Балалар да белсенді қатысып, өз болжамдарын айтып отырады. Бұл кезеңде дискурс интерактивтік сипатқа ие болды.

Сабақтың негізгі бөлігінде балаларға бағытталған нақты нұсқауларды қолданамыз: «Санды аташы», «Қанша ойыншық қалды?», «Кәне, бірге санайық». Бұл сөйлеу актілері қатысуға шақыру, танымдық тапсырманы орындауға бағыттау қызметін атқарады. Сонымен қатар баланың жауабын жиі мадақтай отырып: «Жарайсың!», «Тамаша айттың», «Дұрыс жауап бердің!» деген секілді тілдік формаларды қолдану – бала дискурсын белсендіру мен мотивацияны күшейтудің тиімді тәсілі. Бұл мадақтау формалары көбіне жеке есіммен бірге айтылды («Әлихан, жарайсың!»), бұл – балаға деген дараланған назарды көрсететін прагматикалық құрал.

Балалар дұрыс жауап бере алмаған кезде сабырлы түрде нақтылай отырып бағыттау тәсілін қолданамыз. Мысалы: «Кішкене ойланып көрейік», «Қай ойыншық көп еді?» деген

репликалар – дискурсты жұмсарту және баланың жауап беруіне мүмкіндік қалдыру қызметін атқарады. Бұл – бала дискурсына қолдау көрсету мәдениетінің көрінісі.

Сабақтың соңында балаларды қорытынды жасауға шақырамыз: «Бүгін біз не үйрендік?», «Нелерді санадық?» – бұл сұрақтар рефлексивтік дискурстың бастамасы болып табылады. Балалардың кейбір жауаптары қысқа әрі нақты болды («Сан үйрендік», «Көп, аз»), ал кейбір балалар толық сөйлеммен жауап беруге тырысты. Бұл әр баланың дискурстық дағдысының даму деңгейіне байланысты.

Сабақ бойында байқалған тағы бір маңызды ерекшелік – сөзімізді мимикамен, қимылмен сүйемелдеп отырумен байланысты. Бұл вербалсыз құралдар сөйлеудің қабылдануын жеңілдетіп, балаға түсінікті тілдік орта қалыптастырды. Сонымен қатар сөйлеген кезеңде дауыс ырғағын жиі өзгертіп, назарды шоғырландыру үшін интонациямен акцент беріп отырғанымыз жөн.

Жалпы, сабақ барысында тәрбиеші мен балалар арасындағы тілдік өзара әрекетті дискурстық тұрғыда жүйелі ұйымдастыруға айрықша мән берген жөн. Тәрбиешінің қолданған сұрақ, нұсқау, мадақтау, нақтылау формалары балалардың сөйлеу белсенділігіне, танымдық әрекетіне және эмоционалдық қатысуына оң әсер еткенін байқауға болады. Сабақтың құрылымы мен тілдік мазмұны педагогикалық дискурстың функционалдығын, оның баланың тілдік тұлға ретінде қалыптасуына қосатын үлесін нақты көрсетпек.

Мектепке дейінгі білім беру – баланың тілдік, танымдық және әлеуметтік қабілеттері қалыптасатын ең маңызды кезең. Бұл кезеңде бала тілді тек қарым-қатынас құралы ретінде емес, дүниені танудың, өз ойын білдірудің, сұрақ қоюдың және жауап алудың құралы ретінде меңгере бастайды. Ал бұл үдерісте тәрбиеші сөзі – баланың алғашқы тілдік ортасы, алғашқы модельдік дискурсы.

Біз өз іс-тәжірибемізде байқағанымыздай, баламен сөйлесудің әрбір формасы – қарапайым нұсқау, мадақтау, сұрақ, күмән не үнсіздік – барлығы да баланың сөйлеу әрекетіне, эмоционалдық күйіне және қатысу белсенділігіне әсер етеді. Сабақ барысында қолданған сұрақ қою, нақтылау, бағыттау, мадақтау, және рефлексияға жетелейтін тілдік тәсілдер бала тілін дамытуға мүмкіндік беріп қана қоймай, педагог пен бала арасындағы өзара сенім мен ынтымақтастықты қалыптастырады.

Педагогикалық дискурс біз үшін – тек ақпарат жеткізудің формасы емес, баламен байланысты орнатудың, оның ойлауын дамыту мен тұлғалық дамуына ықпал етудің маңызды тілі. Әрбір сөйлеу актісі – дидактикалық құрал, ал сөйлеудің интонациялық, стилистикалық ерекшеліктері – бала санасына бағытталған сигнал. Осыны ескере отырып, біз тәрбиеші ретінде өз тілімізге, сөйлеу тәсілімізге, дискурстық құралдарымызға саналы түрде мән беруге тырысамыз.

Мектепке дейінгі білім беру – баланың тек тіл үйренуіне емес, тұтас тілдік тұлға ретінде қалыптасуына негіз қалайтын кезең. Бұл жас шамасында бала тілге тек ортақ түсінісу құралы ретінде емес, таным, эмоция, қарым-қатынас, мәдениетпен қатынас тілі ретінде қарауды үйрене бастайды. Мұндай күрделі үдеріске бағыт беретін ең маңызды фактор – тәрбиешінің сөзі, яғни педагогикалық дискурс.

Педагогикалық дискурс – тәрбиешінің баламен сөйлесу мәнері ғана емес, педагогикалық ықпал етудің негізгі тілі. Бұл дискурстың ерекшелігі – оның психологиялық, дидактикалық, лингвистикалық, мәдени, әлеуметтік сипаттарының тұтас бірлігінде. Біз күнделікті тәжірибемізде тәрбиешінің әрбір сөзі, интонациясы, тіпті үзілісі мен кідірісінің өзі баланың эмоционалдық күйіне, жауап беруге деген сенімділігіне, тілді меңгеру қарқынына әсер ететінін байқап келеміз.

Мектепке дейінгі ұйымдарда өткізілетін әрбір сабақ, әрбір ойын сәті, күн тәртібіндегі әрбір белес – педагогикалық дискурстың шағын кеңістігі. Тәрбиешінің сөзі арқылы бала таңертеңгі амандасудан бастап, кешкі қоштасуға дейінгі бүкіл күн тәртібін қабылдайды, түсінеді және күнделікті қайталанатын тілдік құрылымдар арқылы өзінің әлеуметтік әрекетін реттеуді үйренеді. Мысалы, «Сәлеметсің бе?», «Кәне, жуынып келейік», «Бүгін не үйренеміз?», «Тамақ ішкен соң не істейміз?» деген сөздер тәрбиеші мен бала арасындағы күнделікті дискурстың бөлшектері бола отырып, балада уақыт, тәртіп, әрекет кезектілігі туралы ұғымдарды қалыптастырады.

Ойын барысында тәрбиешінің тілдік әрекеті ерекше маңызды. Балаларға арнап берілген нұсқау, бағыттау немесе сахналанған диалог – барлығы да бала санасына ойын ережесін, қарым-қатынас моделі мен рөлдік әрекетті түсіндірудің тілі болып табылады. Ойын сәтіндегі «Сен дәрігер боласың, мына баланы тексер», «Дәрігерге қаралуға келдің бе? Қай жерің аурып тұр?», «Бәріміз шеңберге тұрайық» деген сияқты сөйлеу үлгілері – тек тіл үйрету емес, әлеуметтік рөлдерді меңгертудің, тілдік рөлдік қатынасты қалыптастырудың дискурстық формалары.

Күн тәртібіндегі әрекеттер де (серуенге шығу, жатын уақытын ұйымдастыру, ас ішуге даярлық, тазалық сақтау) – дискурстың шынайы жағдаятқа негізделген түрлері. Тәрбиешінің: «Қолымызды сабындап жуамыз», «Бірінші үлкен кісілерге жол береміз», «Үстел басында тыныш отырамыз» деген сияқты құрылымдары баланың мәдени дағдысын қалыптастырушы прагматикалық дискурс қызметін атқарады. Бұл тілдік үлгілер кейіннен мектепте, қоғамда, отбасында қолданылатын этикет, тәртіп, ортақ ереже сияқты ұғымдарды сөз арқылы меңгертуге жол ашады.

Бала тәрбиеші сөзі арқылы эмоцияны білдіру, өзіне жаққан немесе жақпаған нәрсеге реакция білдіру, біреумен келісу не келіспеу, көмек сұрау, ойын толық айту сияқты сөйлеу актілерін тәжірибе жүзінде игереді. Ал бұл актілер кейіннен өмірлік маңызды қарым-қатынас құралдарына айналады. Яғни тәрбиеші мен баланың арасындағы күнделікті тілдік өзара әрекет – жай ғана «сөйлесу» емес, қоғамдық өмірге бейімделу мектебі, баланың тұлғалық және мәдени өсуіндегі алғашқы әлеуметтік дискурс кеңістігі.

Тәрбиешінің педагогикалық дискурсы баланың сөйлеу қабілетін ғана емес, тыңдау, түсіну, жауап беру, өз ойын жинақтап айту, басқа адамның пікірін тыңдау, кезек күту сияқты коммуникативтік мәдениетті де қалыптастырады. Біз өз тәжірибемізде кейбір балалардың алғашқы кезде қысқа, бұйыра айтылған сөздерге реакция білдірмей, кейін диалогтік, жылы интонациялы дискурсқа жауап бере бастағанын байқаймыз. Бұл – педагог сөзі арқылы бала психикасы мен тіліне тікелей әсер ету мүмкіндігінің нақты дәлелі.

Сабақ барысында қолданылатын мадақтау сөздері, түсінікті тілмен айтылған нұсқау, ойлануға мүмкіндік беретін кідіріс, баланың жеке есімімен сөйлесу, ойын тіліне бейімделген сөз орамдары – барлығы баланың дискурстық тәжірибесін байытып, тілдік сенімділік сезімін оятады. Мектепке дейінгі ұйымдарда педагогикалық дискурсты дамыту мақсатында келесі ұсыныстарды ұсынамыз:

- Тәрбиеші тілінің бейімделген, баланың қабылдау деңгейіне сай болуына назар аудару (қарапайым құрылым, нақты сөздер, баяу қарқын);
- Сабақта біржақты емес, диалогтік қарым-қатынасқа негізделген сөйлеу моделін қолдану;
- Бала-бала дискурсын ынталандыру үшін жұппен, шағын топпен сөйлесу тапсырмаларын енгізу;
- Баланың айтқанына мән беру, дәлелсіз түзетуден гөрі мадақтай отырып бағыттау стратегиясын ұстану;
- Педагогикалық дискурсты дамытуға арналған тәрбиеші портфолиосында тілдік шаблондар мен мадақтау формаларының репертуарын құрастыру.

Бүгінгі мектепке дейінгі білім беру – тек дайын білім беру орны емес, баланың әлеуметтенуін, сөйлеу мәдениетін, өз ойын білдіруін қалыптастырушы орта. Сондықтан тәрбиешінің тілі, сөз таңдауы, сөйлеу тәсілі – педагогикалық шеберліктің негізгі өлшемі. Бұл бағытта атқарылатын жұмыстар – баланың болашақ білім алу траекториясына әсер ететін маңызды бастама болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әбдірова Ш.Ә. Қазіргі қазақ тіл біліміндегі дискурс ұғымы: теория және әдіснамалық негіздер // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. Филология ғылымдары сериясы. – 2021. – №1 (75). – Б. 20–25.
2. Қалиұлы Б. Дискурс және оның тілдік белгілері // Қазақ университеті. Филология сериясы. – 2002. – №4. – Б. 11–15.
3. Жумагулова, А. М. Дискурстың педагогикалық мәселелері [Мәтін] / А. М. Жумагулова, А. С. Хибадуллина // Педагогика және психология. - 2022. - № 2 (51). - 140-147 б. - Библиогр.: 146-147 б.
4. Тұманқызы Р. Дискурс ұғымының лингвистикадағы орны мен түрлері // Филология және өнертану мәселелері. – 2020. – №1 (69). – Б. 73–76.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ТЬЮТОРЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ

Байназарова Тұрсынай Бейсембековна

п.ғ.к., қауымдастырылған профессор м.а.

Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

Резюме. В статье автор проводит научный анализ понятий "тьютор", "тьюторское сопровождение". Отмечая, что тьюторское сопровождение активно внедряется в практику в современной системе образования, автор озвучивает цели и задачи, содержание и направления тьюторского сопровождения.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особыми потребностями, тьютор, тьюторская деятельность, тьюторское сопровождение;

Инклюзивті білім беруде тьюторлық сүйемелдеу - біздің еліміз үшін білім берудегі жаңа тәжірибе. Елімізде ерекше қажеттілікті қажет ететін балалар саны жыл сайын артуда. Сондықтанда, қазіргі білім беру жүйесінде ерекше қажеттілікті қажет ететін балалармен, қалыпты жағдайдағы балаларды интеграциялау және инклюзиялау процестері белсенді жүруде. Бұл жағдай, білікті педагогтардың, соның ішінде тьюторлық сүйемелдеу мамандарының санын едәуір арттыруды қажет етеді.

Тьюторлық феномен еуропалық университеттермен тығыз байланысты және Ұлыбританиядан бастау алады. Ол XIV ғасырда Оксфорд ағылшын классикалық университетінде және кейін Кембридж университетінде рәсімделді. Осы уақыттан бастап тьюторлық қалыптасқан университеттік тәлімгерлік формасы деп түсіндірілген.

Тьютор - (ағылш. tutor) оқушылар мен студенттердің жеке оқу бағдарламаларын жасауын қамтамасыз ететін және қосымша және үздіксіз білім беру жүйесінде мектепте және жоғары оқу орнында жеке оқыту үрдісін қоса алып жүретін ерекше педагогикалық позиция. Бұл белгілі бір пән бойынша сабақтар жүргізетін, оқу процесін жетілдіріп оны оңтайлы ұйымдастыру мен орындау бойынша кеңес беретін пән оқытушысы болып табылады.

Т. М. Ковалева: "Тьютор – бұл әр адамның танымдық қызығушылығын қарастыратын, осы қызығушылықты одан әрі дамытуына қадам жасайтын, қолдайтын арнайы педагог", - деді [1, 18-бет].

Ал, А.В.Мамаева білім алушылардың жеке білім беру бағдарламаларын әзірлеуді қамтамасыз ететін және мектепте оқу процесін сүйемелдейтін педагогикалық қызметтің ерекше түрі ретінде тьюторлық сүйемелдеуді бөліп көрсетті [2].

Т.М.Ковалева "Тьюторлық сүйемелдеу - бұл оқушының білім беру мүдделерін анықтауға және дамытуға, жеке білім беру бағдарламасын құру үшін білім беру ресурстарын іздеуге, отбасының білім беру тапсырысымен жұмыс істеуге, білім алушының оқу және білім беру рефлексиясын қалыптастыруға бағытталған педагогикалық қызмет" атап өтті [3.Б.56].

Е.А.Суханова тьюторлық сүйемелдеу бала мен ересек адамның ұзақ мерзімді дараланған өзара әрекеттесуі деп есептеді [4].

П.Г.Щедровицкий тьюторлық сүйемелдеу - бұл тәрбиешімен талқыланатын білім алушы үшін қолайлы нормаларды дербес әзірлеуге бағытталған педагогикалық фокус екенін атап өтті. Білім алушы "білім беру сынағы" деп аталатын нәрсені өзі жасауы керек, оның нәтижелері бірлескен талдаудың тақырыбы болады [5].

Н.Ю.Белякова, Т.М.Ковалева, Н. В. Рыбалкина және т.б. ғылыми зерттеулердің нәтижесінде тьютордың анықтамасы қалыптасты: педагог-тәлімгер, оқытушы консультант; студенттік топтың тәлімгері, тәрбиеші, куратор; білім алушылардың жеке ғылыми жетекшісі, студенттің жеке ғылыми кеңесшісі.

Тьютор жан-жақты бағалау арқылы оқытудың тиімділігін анықтауға көмек көрсетеді; білім беру қозғалысы мәселелері бойынша кеңес беруді жүзеге асырады; білім алушының жеке білім беру бағдарламасын сүйемелдейді; кері байланысты ұйымдастыруға және білім беру бастамасын ресімдеуге ықпал етеді [6].

Тьюторлық сүйемелдеу –бұл білім беруді дараландыруға, білім беру кеңістігінде білім алушылардың мотивтері мен мүдделерін анықтауға және дамытуға, жеке білім беру бағдарламасын құру үшін білім беру ресурстарын табуға бағытталған мұғалімнің қызметі [7]. Бұл ерекше қажеттілікті қажет ететін балалардың сапалы білім алуының шарты.

Яғни, "Тьютор"- тәрбиеші-тәлімгер, оқытушы-кеңесші, үй мұғалімі, жеке сабақ беретін тәрбиеші, мектеп тәлімгері.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы тьюторлық қызмет келесі бағыттар бойынша жүзеге асырылуы мүмкін: құрдастар арасында студенттердің әлеуметтенуіне жағдай жасау; оқытудың жеке білім беру бағытын әзірлеуге және бейімделуге көмек көрсету және қолдау көрсету жеке білім беру бағдарламасын құру; "Кедергісіз" білім беру ортасын құру.

Тьютордың мақсаты: ерекше қажеттілікті қажет ететін оқушының жеке білім алу жолын құруына көмек көрсету, мектеп оқушыларына білім алу мақсатында жеке ресурстарын, мектеп және басқада мекемелердің ресурстарын пайдалану мүмкіншіліктерін түсінуге, оқыту нәтижелерін пайдалануда көмек көрсету. Яғни тьютор, қазіргі өмір сүру салтына қабілетті тұлғаны қалыптастыруға көмек көрсетуді мақсат етеді, сол үшін тьютор адамға өзін терең танитындай жағдай жасайды.

Тьютордың міндеттері:

- оқушыға мейлінше көбірек көмек беру;
- оқушының үлгерімін жүйелі түрде бақылау;
- орындалған тапсырмалар бойынша қайта дайындық сабақтарын ұйымдастыру;
- топқа немесе жеке оқушыға кеңес беру;
- оқушының белсенділігін арттырып, оларға қолдау көрсету.

Тьютор жұмысының мазмұны: диагностика/білім беру жағдаятын анықтау/ алдағы жұмысты жобалау, білім беру ізденісін жүзеге асыру және нәтижесін көрсету, сараптау, өзінің өткен жолын қол жеткен нәтижелерін талдау.

Тьюторлық сүйемелдеу кезеңдері:

1) алғашқы кезең -бұл байланыс орнату кезеңі, тьютор ақпарат жинайды және талдайды, оқушымен және оның отбасымен танысады, білім беру мекемесінің мамандарымен талқыланған бірлескен жұмыс стратегияларымен инклюзивті оқу үдерісін қалыптастырады;

2) бейімделу кезеңі –бұл кезеңде оқушы білім беру мекемесінің үдерісімен танысып, ұжымға бейімделеді;

3) міндеттерді шешу кезеңі - білім беру мекемесіндегі күнделікті іс-әрекет, өзара білім алушымен жеке жұмыс жоспарын іске асыру қамтылады;

4) сүйемелдеу нәтижелерін бағалау кезеңі - тьютордың талдау және бағалау туралы рефлексиясы, ата-аналарды ақпараттандыру, оқушыны оқыту және әлеуметтендіру қорытындылары туралы;

5) өзіндік жұмыс кезеңі – қорытынды болып табылады. Бұл кезеңде тьюторлық рөлі тоқтайды. Тьютор оқу процесінен шығады және білім алушыға дербестік береді.

Тьюторлық қызметтің түрі мен әдістері: негізгі инструмент – сұрақ, сондай –ақ жеке жұмыс, кеңестер. Тьюторлық қызметтің нәтижесі: білім беру кезеңдерін зерттеуге көмектесетін, өзін - өзі бағалау инструменті болып табылатын қалыптастырылған «Портфолио» папкасы.

Тьюторлық сүйемелдеу– бұл оқушы қызметін сүйемелдеу. Оқушы мен тьютор бірлескен тақырыбы анықталған, мақсат, міндеттері қойылған жеке білім алу бағдарламасы жасалады. Тьюторлық сүйемелдеу оқушының тьютормен өзара әрекетінің негізгі формасының білім беру технологиясы ретінде жеке әрі жиі кездесулерін қарастырады.

Мысалы, тьютор мұғаліммен даму ерекшеліктері бар оқушыны тақтаға қашан шақыру керектігі туралы алдын-ала келісе алады. Сабақ барысында балалар кезек-кезек мысалдарды шешуге шығады, ал тьютордың тәлімгері тақтаға баруға дайын болған кезде мұғаліммен "көзбен кездеседі". Бұл жағдайда мұғалім жеңілірек тапсырма береді. Осылайша, бала сынып алдында сәтті жауап беру тәжірибесін алады.

Сабақ барысында тьютор мұғалімнің не айтқанын бақылайды және материалды оқушыға түсінікті деңгейде ұсынады. Яғни, оқушының белсенділік процесі тьютордың бақылауында болады. Мысалы, тьютор оқушыға тақтадағы сөзді жазу керектігін айтады, бір тапсырмадан

екіншісіне бағыттайды, қай уақытта қолың көтерген дұрыс және мұғалімнің қандай сұрағына жауап беретінін айта алады. Осылайша, тьютор оқушының оқуын бақылауға алып, оның білімін кеңейтіп, баланы сыныпта оқуға бейімдейді.

Тьютор - мұғалімнің көмекшісі. Бұл жағдайда оқу жүктемесін мұғалім қалыптастырады, ал тьютор ұйымдастырушылық сәттерде оның көмекшісі ретінде әрекет етеді, барлық оқушылардан дәптерлер жинайды, мұғалімнің тапсырмасын орындау кезінде сынып тәртібін сақтайды. Сыныпта ерекше қажеттілікті қажет ететін оқушы болса, сыныпта екі мұғалім жұмыс істейді. Бұл тәсіл американдық мектептерде өте жақсы орынға қойылған. Осылайша, тьютор мен мұғалім бір командаға айналады.

Баламен өзара әрекеттесу процесінде тьютор:

- оқушымен байланыс орнатады;
- өзін-өзі қолдау арқылы өз іс-әрекетін таңдауға мүмкіндік береді, оқытудағы субъективті ұстанымын қалыптастырады және дамытады;
- оқушы қателесу құқығы арқылы мойындауды, әдептілікті, жетекші сұрақтардың көмегімен түрлі мәселелерді шешуге көмектеседі;
- оқушының жетістіктерін атап өту арқылы, оның оқуға деген мотивациясын қалыптастырып, өзіне деген сенімділікті арттырады;
- оқушымен бірге оқу материалдарын талдайды және оларға сәйкес оқу материалын құрастырады;
- оқушымен бірге оның жетістіктерін талдайды, жоспарланған нәтижеге қол жеткізуге көмектеседі.

Қорыта келе, инклюзивті білім беру жағдайында тьюторлық сүйемелдеу оқушыны қазіргі қоғамға бейімдеу мәселелерін неғұрлым табысты шешуге ықпал етеді. Тьюторлық сүйемелдеу - жеке білім беру сұраныстарын іске асыру арқылы оқушының мүдделері мен уәждерін анықтауға және дамытуға сондай-ақ жеке білім беру бағдарламасын құрастыруға бағытталған педагогикалық қызмет деп қорытындылаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ковалева Т.М. Тьюторство как культура индивидуализации / Т.М. Ковалева // Журнал «Отечественные записки». – 2018. – № 5. – С. 17-24
2. Мамаева А.В., Шандыбо С.В. Тьютор в современной школе: сопровождение особого ребенка: метод. рекомендации для начинающих тьюторов / А.В. Мамаева, А.В. Шандыбо // Методист. – 2018. – № 5. – 214 с
3. Ковалева Т.М. Тьюторское сопровождение в образовании: учебнометодическое пособие: лекции 1-4. – М., 2010. – 56 с
4. Суханова Е.А. Тьюторство, как ресурс развития практики образования. – 2019. – URL: <http://www.thetutor.ru/distance/article001.html> (дата обращения: 08.05.2021).
5. Щедровицкий П.Г. Сопровождение к неизвестному – высший пилотаж / П.Г. Щедровицкий // Тьюторское сопровождение. – 2011. – № 1. – С. 7-10.
6. Челнокова Е.А., Набиев Р.Д. Внедрение тьюторской деятельности в образовательное пространство высшего учебного заведения // Вестник Мининского университета. 2014. №4 (8). С. 38
7. Профессия тьютор. Институт интегрированного (инклюзивного) образования. Информационноаналитический бюллетень, Москва, 2012.

СТУДЕНТТЕРДІҢ СЫНИ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Набуова Роза Абдрахмановна

педагогика ғылымдарының кандидаты,
қауымд.профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті

nabuova@mail.ru

Жубандыкова Аңгүл Мурзалиевна

педагогика ғылымдарының кандидаты,
профессор м.а., Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті

Түйіндеме: Мақалада студенттердің сын тұрғысынан ойлау дағдыларын қалыптастырудың жолдары айқындалған.

Болашақ педагог мамандарды даярлауда студенттердің сын тұрғысынан ойлауын қалыптастыруда ұйымдастырылған тренингтер мен жаттығулар арқылы студенттердің сын тұрғысынан ойлауын қалыптастыруда постерлер галереясы, тәжірибе алаңы, жоба қорғау сынды креативті жобаларын молайту; тәжірибе алмасу арқылы деректер базасы жинақтау; интерактивті тапсырмаларды құрастыруда әдістемелік нұсқаулықтар дайындау қажеттілігіне тоқталып, болашақтағы жұмыс бағыттарын қарастырады.

Тірек сөздер: ойлау, сыни ойлау, рефлексия, рефлексиялық оқыту.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының білім беру саясаты әлемдік білім беру кеңістігіне енуді мақсат етіп, білім беруде нәтижеге бағдарлану, оқытуды оқушының жеке тұлғасына бағыттау, ал оқыту әдістерін тұлғааралық қарым-қатынастарға бейімдеуді көздеп отыр [1, 5].

«Сыни ойлау» - бұл американдық көптеген ғалымдардың алдыңғы қатарлы идеялары негізінде құрылған жоба, оның тұтас құрылымы болғандықтан технологияға деген негіз бар. Сын тұрғыдан ойлау «ойлау туралы ойлану» деп сипатталған. Ол маңызды мәселелерді талқылау және тәжірибені ой елегінен өткізуді қамтиды. Бұл модуль оқушылардың да, мұғалімдердің да сыни тұрғыдан ойлауды дамытуды саналы және оймен қабылдауын көздейді. Сыни тұрғыдан ойлау - бақылаудың, тәжірибенің, ойлау мен талқылаудың нәтижесінде алынған ақпаратты ойлауға, талдауға, және синтездеуге бағытталған пәндік шешім. Ол болашақта әрекет жасауға негіз бола алады [3.56].

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы әлемнің түкпір-түкпірінен жиылған білім берушілердің бірлескен еңбегі. Тәжірибені жүйеге келтірген Джинни Л. Ситл, Куртис С. Мередит, Чарльз Темпл. Жобаның негізгі Ж.Пиаже, Л.С.Выготский теорияларын басшылыққа алады.

Біздің елімізде Джордж Соростың ашық қоғам институты, «Сорос-Қазақстан» қоры арқылы келген бұл технология орыс және қазақ тілдерінде мектеп тәжірибелеріне ене бастады.

«Сын тұрғысынан ойлау» ұғымын белгілі бір идеяларды қабылдай отырып, оның неге қатысты екенін зерттеу, оларды жеңіл септикалық ойларға қарсы қоя білу, салыстыра алу, сол идеяларға қарсы көзқарастармен тепе-теңдікте ұстап зерттеу, оларға сеніммен қарау деп түсіндіреді авторлар. Сын тұрғысынан ойлау – сынау емес, шыңдалған ойлау [4, 17].

Бұл деңгейдегі ойлау тек ересек адамдарға, жоғарғы сынып оқушыларына ғана тән деп ойлау аса дұрыс түсінік емес. Жас балалардың да бұл жұмысты дұрыс ұйымдастырған жағдайда өз даму деңгейіне сәйкес ойы шыңдалып, белгілі бір жетістіктерге жетері сөзсіз.

Осы тұрғыдан, Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің басты міндеті – өзгермелі қоғамда өмір сүруге икемді, өздігінен білім алуға, алған білімін өмірлік жағдаяттарға сәйкес қолдана білуге, өзін-өзі толық жүзеге асыруға дайын, шығармашылыққа бейім, құзыретті және бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру мен дамыту болып табылады.

Қазіргі кезде бастауыш сатыда білім беру 21-ғасырдың өмір талаптарына сай балаларды сапалы даярлауға бағытталған. Демек, білім беру жүйесінің түлегі қызметтік жағынан функционалды сауатты болумен қатар кез-келген өмірлік мәселені шешу барысында, қойылған мақсатқа жету үшін құрал, әдіс пен жол таңдауда рухани және адамгершілік қуатын көрсетуге қабілетті болуы тиіс.

Жаңа мазмұндағы Қазақстан Республикасы бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты нәтижелерге бағытталған сындарлы құзыретті білім беру моделін қалыптастыруға негізделген. Білім берудің құндылықтары «Мектепте не үшін оқу керек?» сұрағы аясында қарастырылып, күтілетін нәтижелер кең ауқымды дағдыларды дамытуға бағытталады. Сонымен қатар, бастауыш мұғалімдеріне оқу-тәрбие үдерісінде заманауи білім беру мазмұнына көшу арқылы білім сапасын жоғарлату, оқу ортасында оқушылардың функционалдық сауаттылығын, өздігінен іздену, зерттеу, сыни талдау және бағалау дағдыларын дамыту, яғни «білетін адамнан» «шығармашылықпен ойлауға, әрекет етуге, өзін-өзі дамытуға қабылетті адамға» көшуді іске асыру негізгі мақсат ретінде қойылады [1, 7].

Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру деңгейлі бағдарламасының негізінде әзірленген педагог кадрларды даярлайтын жоғары оқу орындарының бітіруші курс студенттеріне қосымша білім беру бағдарламасы негізінде жүзеге асырылуда.

Сын тұрғысынан ойлау «*ойлау туралы ойлану*» деп сипатталған. Ол маңызды мәселелерді талқылау және тәжірибені ой елегінен өткізуді қамтиды.

Қазақстандағы кәсіби дамудың жаңа бағдарламасына сай сын тұрғысынан ойлайтын мұғалімдер балалардың сын тұрғысынан ойлауына қатысты жоғарыда айтылған құрылым мен үдерістерге сүйенуі мүмкін. Бірақ, ең алдымен, біз рефлексиялық оқыту ұғымын саралап, білім беру бағдарламасындағы сын тұрғысынан ойлауға деген қажеттілікті ескеруіміз керек. Сын тұрғысынан ойлау әдісі негізделген дәлелдер мен мәнмәтіндерді, тұжырымдар мен әдістер және критерийлерді қолдана білетін, нысаналы, өзін реттей алатын ой үдерісі ретінде бейнеленіп отыр. Балалардың сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін дамытуға байланысты, атап айтқанда: тыңдау мен зерттеу арқылы оқу, мәнмәтінге көңіл бөліп, шешім қабылдау үшін тиісті өлшемдерді қолдана білу сияқты дағдылармен қоса, мұғалімдер:

- білім беру бағдарламасы мен оқыту үдерісін түсіну үшін қажетті теориялық базаны;
- қорытынды мен тұжырымдарды қалыптастырудың тиісті әдістері мен технологияларын дамыту керек екенін түсінуге болады.

Джон Дьюи рефлексиялық оқыту - мұғалімдердің көпшілігі, өздерінің білімдері мен кәсіби дайындықтарына сәйкес, өздерінің жұмыстары туралы толғаныста болатыны шындық, дегенмен бұл жердегі мақсат – үдерісті жарқын бейнелі, жүйелі және басқа адаммен ортақ ету деген анықтама береді. «Рефлексиялаушы практик» деген ұғым философ, психолог және оқу реформаторы Джон Дьюи мен философ, индустриялық және технологиялық зерттеуші Дональд Шонның жұмыстарынан шығып отыр [2,56].

Дьюидің «*Біз қалай ойлаймыз?*» (1910) деген кітабы рефлексиялық ойды шешілуге тиіс мәселелерді зияткерлендіру тұрғысынан қарастыра отырып, оқытуға ерекше ықпал етті: идеялар мен болжамдарды дамытып, практикалық жағдаяттарды зерттеу және талдауға бастама жасап іске асыру; болжамды тәжірибеде сынап көру деп санайды.

Үдерістің бұл мағынасы Шонның соңғы еңбектерінде рефлексиялық тәжірибені педагогтердің проблеманы анықтап, өз іс-әрекеттерінде эксперимент жүргізе отырып шешу әдісі ретінде қарастыратынына байланысты. Шонның «Рефлексиялаушы практик: кәсіпқойлар іс- әрекетте қалайша ойланады» (1983) деген кітабының ықпалы күшті болды. Оның «техникалықұтымдылық» ұғымын кәсіби білім негізі деп тануды жоққа шығара отырып, кәсіпқойлардың не істейтіндігін түсіну негізіне «рефлексия» түсінігін қоюы бұл іске қосқан зор үлесі болып табылады.

Қазақстанда 1997 жылдан бастап дамып келе жатқан «Сыни ойлауды оқу мен жазу арқылы дамыту» («Reading and Writer for Critical Thinking») халықаралық жобасының ұстанған философиясы мен әдістемесі интербелсенді оқудың/оқытудың мазмұнына толық сәйкес деп айтуға тұрарлық. Аталмыш жобаны педагогтар арасында тарату ісімен айналысатын Қазақстан Оқу Ассоциациясы (президенті С.С.Мирсейітова) бүгінде еліміздің он төрт мыңнан астам ұстаздарын интербелсенді оқуға/оқытуға үйреткен. Оқу құралының авторы да осы жоба аумағында он жылдан астам қызмет жасаған ұстаз, аталмыш ассоциация мүшелерінің бірі [5,27].

«Сыни ойлауды оқу мен жазу арқылы дамыту» жобасының көптеген идеялары мен әдіс-тәсілдері А.Әлімовтің «Интербелсенді әдістерді қолдану» атты оқу құралында қолданыс тапқан.

А.Әлімовтің «Интербелсенді әдістерді қолдану» атты оқу құралында сын тұрғысынан олаудың ғылыми-әдістемелік негіздеріне интербелсенді оқу мен оқытудың философиялық және методологиялық негіздемесі келтіріліп, көптеген интербелсенді әдістер (интербелсенді лекциялар мен семинарлар, пікірталастар, case-study, рөлдік және іскерлік ойындар, тренингтер) практикалық тұрғыдан сипатталып, студенттердің білімін бағалаудың әртүрлі тәсілдерін зерделеумен зерттеу еңбегін арнаған. [6,56].

Эннис «Сыни тұрғыдан ойлау дәлелдерді (ақпаратты) немесе сөйлемдер мен пайымдауларды бағалаудың тәртіпке келтірілген ойлау қызметі болып табылады, бұл ұстанымдарды дамытуды және шешім қабылдауды бағыттай алады» (1992) деп тұжырым жасаса, сыни ойшылдар: фактілер мен пікірлер арасындағы айырмашылықты көреді; егжей-тегжейлі қадағалау жасайды; болжамдарды ашып, олардың терминдерін анықтайды; және сенімді логикалық және салмақты дәлелдер негізінде логикалық пайымдау жасайды.

Олай болса, студенттерді сыни ойлауға бағытталған сұрақтар жүйесін құрастыруға қалай бағыттауға болады? Сыни тұрғыдан ойлауға бағытталған стратегия мен әдістерді: оқыту мен оқу тәжірибесінде қалай пайдаланғаны тиімді? Оқушылардың сыни ойлау дағдыларын өлшеуге болады ма?

Осындай сұрақтар төңірегінде жауап іздей отырып, сыни оқыту әдістерін анықтай білу, түсіну, практикада қолдана алу, талдай білу, сұрақ қою жүйесін қалыптастыру аса маңызды жұмыс бағыты – деп айқындадым.

Студенттерді «Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету» модулінің түйінді идеяларын меңгертуді мақсат етіп және сыни тұрғыдан ойлауға бағыттай отырып, тақырыпқа сай 4 топқа бөлінді. «Транспорт» тақырыбы аясында түрліше көзқарас тұрғысында салыстыра, талдай және жинақтай отырып, ойлануға, тұжырымды ой пікір айту дағдысын қалыптастыру мақсатында «Визуалды дәлеледеме», фотосуреттер берілді, суреттерді географиялық, тарихи, экономикалық, экологиялық бағытта жүйеге келтіру тапсырылды.

Мақсат - тарихи немесе географиялық нақтылықты анықтау емес, дәл түсініктер мен білімді пайдалана отырып, ойларды талқылау және айғақтарды зерттеу кезіндегі ойлау арқылы мұғалімдердің тарихи немесе географиялық, экономикалық, экологиялық тұрғыдан түсіну сатылары бойынша ойлануға және талқылау жүргізуге бағытталған болатын. Транспорт түрлерінің сурет қиындылары арқылы, яғни сыни көзқарас танытып топтасуда қиындық туындады, топтасуға берілген 2 минут 5 минутқа дейін созылды.

Біздің ойымызша, айғақтарды зерттеу кезіндегі ойлау арқылы студенттердің тарихи немесе географиялық, экономикалық, экологиялық тұрғыдан түсіну сатылары бойынша ойлану және талқылау дағдыларының қалыптаспағандығына көз жеткіздім. 2 минут уақыт 5 минутқа дейін созылды. Сын тұрғысынан ойлауда студенттердің өз мүмкіндіктерін бағалай білуге үйрету. Мысалы: уақыт, рұқсат, әр түрлілік, іспен айналысу, яғни бағалауда жаттанды ойды емес, мәнді, маңызды, құнды пікірлерді бағалау қажет деп ойлаймыз.

Тізбектеген сабақтар топтамасының өн бойында студенттерге сыни тұрғысынан ойлаудың теориялық аспектісіне бағытталған стратегия мен әдістерді: «Фишбоун», «Өрмекші», «Кемпірқосақ», «Менталді карта» оқыту мен оқу тәжірибесінде қолдана алуға бағыттай отырып сын тұрғысынан ойлау әдістерін енгізуге арналған стратегияларды: «Ойлаудың алты қалпағы», «Блум таксономиясының алты ойлау деңгейіне», «Құзырлылық» тапсырмаларын құрастыру т.б. көзделді. Бұл әдістер арқылы теория мен практиканы ұштастыруға бағытталды.

Сыни ойлауды қамтитын стратегиялардың қайсысы неғұрлым тиімді болып табылатынын ойлау, Бенджамин Блумның және басқалардың жұмысының шеңберінде сыни тұрғыдан ойлау оның жіктеуіндегі ойлаудың алты дағдысының ең жоғарғысы болып табылады.

Блум таксономиясының 6 ойлау деңгейіне студенттердің қатысуымен бастауыш сыныптың кез келген пәніне қатысты сұрақ дайындалып, талқыланды. Блум таксономиясының әсіресе жоғары ойлау деңгейіне студенттер сұрақтар құрастыра алды. Студенттердің сын тұрғысынан ойлау дағдыларының қалыптаса бастағанына көз жеткізуге болады.

Блум таксономиясына байланысты жабық сұрақты ашық сұраққа айналдыруға бағытталған тапсырма.

Тапсырма	Жабық сұрақтар	Ашық сұрақтар
Біз өзенге шомылуға бардық.	Біз өзенге шомылуға бардық па?	Біз өзенге шомылуға барғанымызды қалай дәлелдер едің?
Сәуле көйлегін жуды.	Сәуле көйлегін жуды ма?	Сәуле көйлегін жуғанын қалай аңғардың?
Алабұға – сүйекті балық.	Алабұға – сүйекті балық па?	Сүйекті балыққа қандай балық жатады?
Ауыл тұрғындары ауызсуға қол жеткізді.	Ауыл тұрғындары ауызсуға қол жеткізді ме?	Ауыл тұрғындары ауызсуға қол жеткізді деп ойлайсың ба?
1 килограмм кофе өндіру үшін 22 мың литр су қажет	1 килограмм кофе өндіру үшін 22 мың литр су қажет пе?	1 килограмм кофе өндіру үшін қанша литр су қажет?

Блумның сұрақ қою өлшемі арқылы студенттер сұрақты жүйелі қоюға дағдылана бастағанын байқадық. Блум таксономиясына және құзырлылық тапсырмалар құрастырылып, талдау жасалды.

Дүниетану пәні бойынша	Әдебиеттік оқу пәні бойынша	Құзырлылық тапсырма

Екі топқа құзырлылық тапсырмалар жүйесін құрастыру тапсырылды. Осы тұста байқағанымыз, құзырлылық тапсырманың мәтіні мен тұжырымын жасауда жетелеуші сұрақтармен бір топ құрастыра алса, екінші топ құрастыра алмады. Студенттерде құзырлылық тапсырманы орындауда қиындықтар туындады. Осы тұста аңғарғанымыз, бастауыш сыныптың пәндерінде (қазақ тілі, математика, дүниетану, жаратылыстану) өмірмен байланыстыра отырып құрастырылған құзырлылық тапсырмаларға алдын ала талдау жүргізілгені абзал.

Біздің пайымдауымызша, құзырлылық тапсырманы орындау барысында жаңаша идеялар мен пікірлерді қабылдауға, үйрену барысында білім алушылардың белсенді іс-әрекетін қолдауға, кейбір студенттердің бір-бірінің жауабына жасаған сынының дәлелді, дәйекті болуына бағдар беру қажеттігін аңғаруға болады.

Келесі жұмыстың бағыты Эдвард де Боно «6 ойлау қалпағы» арқылы әр топқа парта үстіне стикер (жасыл, ақ, қызыл, көк, сары, қара) қалпақты таңдайды, және 6 ойлау қалпағының сыры мен маңызын түсіндірілді. Әртүрлі ойлауды қажет ететін сұрақтар, проблемалар, ситуациялар төңірегінде ой қорытуды мақсат ете отырып, Эдвард де Бононың 6 ойлау қалпағы арқылы «Оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларының маңыздылығы неде?» тақырыбында постер немесе көрініс көрсету арқылы жүргізілді.

Эдвард де Бононың 6 ойлау қалпағына байланысты ойлаудың ақ қалпағы бойынша PISA, TIMSS халықаралық зерттеулерінен дәлелді құнды пікірлерді айқындаса, көк қалпақ атақты сыншы Дэвид Клустердің тұжырымын нақты оймен жеткізді, мәселен, «Сын тұрғысынан ойлау – өзіндік ойлау, проблемаларды шешудің бастамасы, жаңа нәрсені таба білу, ойды жіктеуші және әрекеттік ойлау» деген ой пікірлерін кемпірқосақ әдісі арқылы жеткізе білді. Осы тұста студенттердің қосымша ақпарат көздіктерін тиімді тұстарына нақты логикалық тұрғыда тұжырым жасағаны байқалды.

«Сын тұрғысынан ойлау модулінің ерекшеліктері неде?» және Блум таксономиясына негізделіп құрастырылған кері байланыс Google диск форматында алынды.

Сауалнама	Кері байлағыс
Сыни тұрғыдан ойлауыңызға өзгеріс енгіздім деп есептейсіз бе?	Білу: сыни ойлау дегеніміз не?

Оқушылардың сыни ойлауын жетілдіру үшін қандай жұмыс бағыттарын қолданар едіңіз?	Түсіну: сыни тұрғыдан ойлауға үйрету жолдарын түсіндіріңіз
Сіздің сыни ойлау стратегияларыңызды өз жұмысыңызда қалай қолданасыз?	Қолдану: сыни тұрғыдан ойлауға дамытуға бағытталған әдістерді қалай қолданасыз?
Сын тұрғысынан ойлау модулінің ерекшелігін талдаңыз	Талдау: сыни тұрғыдан ойлау модулі мен оқыту мен оқудағы жаңа әдістер модулін салыстырыңыз
Сіз сыни ойлау стратегияларыңызды жетілдіресіз бе және қалай?	Жинақтау: «сыни ойлау - еркін ойлау» ой-тұжырымыңыз.
Сыни тұрғыдан ойлау модулін қалай бағалайсыз?	Бағалау: сыни тұрғыдан ойлауды бағалаңыз

Кез келген тапсырманы орындатуда сөздегі айтылған ойды қайталамау, ойды қысқа тұжырымды айту, қалыс қалмау, ой шақыру, ой қозғау сәттерінде қолданған тиімді, екіншіден, құрдастарына сұрақ қою, сұраққа жауап берген студент, сол сұрақты одан жандандырып жанындағы құрдасына қоя білу, жауап бере алмаса, тағы сұрақ қоя білу дағдыларын қалыптастыруға бағытталды.

Тізбектелген сабақтар топтамасында «Сын тұрғысынан ойлау» модулінің идеяларын меңгертуде сәтсіз шыққан тұстары айқындалды:

- білім алушылардың модульдің түйінді идеяларын жаттанды түрде сипаттауға бағытталуы;
- студенттердің жазбаша ойын түйіндей және ой толғанысын зерделей алмауы;
- тапсырмалар жүйесін орындау кезінде сыни көзқарастарын білдіруде сұрақ қоя алғанмен, дәлелді жауаптарын айқындай алмауы;

Болашақта төмендегі жұмыс бағыттарымызды жетілдіруіміз қажет:

- студенттердің қажеттіліктеріне қарай сын тұрғысынан ойлауға бағытталған әдістер мен стратегиялардың жаңаша түрлерін тиімді пайдалану;
- студенттерге деректер мен талдаудың қаншалықты құнды әрі дәлелді екендігін білуге бағыттау;
- күрделендірілген тапсырмалар жүйесі арқылы білім алушылардың сын тұрғысынан ойлау өлшемдерін анықтауды дағдыландыру;
- студенттердің жазбаша ойын түйіндей алу мақсатында ой-толғанысын зерделей алуға бағыттау;
- Блумның сұрақ қою өлшемінің негізінде білім дәрежесінің саралауын, яғни өзіндік талдау, жинақтау, бағалаудың деңгейін айқындай алу дағдыларын дамыту;
- сыни көзқарастарын сұрақтар арқылы бір-біріне қоя білуі, студенттердің бір-бірінің жауабына жасаған сынының дәлелді, дәйекті болуына бағыттау.

Стратегиялардың жаңаша түрлерін тізбектелген сабақтар топтамасында тиімді пайдаланып, қажеттіліктеріме қарай қолдана білу және деректер мен талдаудың қаншалықты құнды әрі дәлелді екендігін аңғардым.

Жаңа ситуацияда қолдана алатын ұтымды әрі, оқу үдерісінде ақпараттар мен идеялар, пікір айтуда егер студент белсенділікпен үйренсе, талданса, ақпараттардың соңында ой түйіндей алса, біздің іс-әрекетіміздің нәтижесі, яғни оқытушының ой мен тәжірибенің әр түрлілігін, мәнін түсінсе, сындарлы оқыту әрекеті жүзеге асатынына көз жеткіздік.

Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз – ой қозғай отырып, білім алушының өз ойымен өзгелердің ойына сыни қарап, естіген, білгенін талдап, салытырып, реттеп, сұраптап, жүйелеп, білмегенін өзі зерттеп, дәлелдеп, тұжырым жасауға бағыттау қажет екенін байқауға болады.

Білім алушылардың шығармашылық жұмысқа баулып, олардың белсенділіктерін, қызығушылықтарын арттыра түсу үшін шығармашылық қабілеттерін дамытуда әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады. Шығармашылық жұмыстар білім алушыларды ойлауға жетелеп, қызығушылығын оятып, шығармашылық қабілетін арттыруға, белсенділікке ынталандырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. ҚР Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысы.
2. Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары. ҚР Ғылым және жоғары білім министрінің 2022 жылғы 20 шілдедегі № 2 бұйрығы.
3. ЖОО бітіруші курс студенттеріне ҚР педагог қызметкерлерлерінің біліктілігін арттырудың деңгейлі бағдарламасы, Астана 2015.
4. Тренерге арналған нұсқаулық, (үлестірме материалдар)Үшінші басылым «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДБББҰ, 2015 ж. 122 бет
5. Педагогикалық шеберлік орталығы кембридж университетінің білім беру факультетімен бірлесіп әзірлеген Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру курстарының деңгейлі бағдарламасына арналған глоссарий. «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы (Қазақстан) Кембридж университетінің Білім беру факультеті (Ұлыбритания).УДК 371 ББК 74.26 Г 49.
6. Мирсеитова С. «Оқыту ізденіс ретінде, ізденіс оқыту ретінде оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын дамыту нысандары мен әдістері» Қарағанды, 2011 жыл.
7. Әлімов А. «Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері», Алматы -2013.

МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҰҒЫМДАРДЫ МЕҢГЕРТУ АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУЫ ЖӘНЕ МЕКТЕП МАТЕМАТИКАСЫМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ

Нұрлыбаева Әйгерім Нұрлыбайқызы

Магистр, №111 орта мектеп математика пәні мұғалімі, Астана, Қазақстан
aigerim-94.05.20@mail.ru

Аңдатпа

Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың математикалық ұғымдарды меңгеруі мен сөйлеу қабілетінің өзара байланысы қарастырылады. Математикалық ұғымдарды бала тілімен меңгерту арқылы оның логикалық ойлау мен тілдік белсенділігі дамиды. Сонымен қатар, бұл дағдылар бастауыш мектеп математикасымен тығыз байланысты екені дәлелденеді. Мектепке дейінгі білім беру мазмұны мен бастауыш сыныптағы математика арасындағы сабақтастықты қамтамасыз ету жолдарын ұсынылады.

Кілт сөздер: *математикалық ұғымдар, сабақтастық, логикалық тілдік құрылым, кешенді когнитивті даму.*

Мектеп жасына дейінгі баланың танымдық, сөйлеу және логикалық қабілеттері қарқынды дамиды кезең. Бұл кезеңде баланың қоршаған ортамен қарым-қатынас жасау тілі қалыптасады, сондай-ақ негізгі ұғымдар мен түсініктер жүйесі құрылады. Солардың бірі – математикалық ұғымдар. Сан, пішін, мөлшер, кеңістік, уақыт туралы түсініктерді бала сөйлеу арқылы меңгереді. Демек, математикалық ұғымдар мен сөйлеуді қатар дамыту — баланың интеллектуалдық дамуына ықпал ететін маңызды бағыттардың бірі. Мектепке дейінгі білім беру мазмұны мен бастауыш сыныптағы математика пәні арасында сабақтастық болуы — оқушының сатылай даму жолын қамтамасыз ететін маңызды педагогикалық қағида. Сондықтан мектепке дейінгі кезеңдегі балалардың математикалық сөйлеуін қалыптастыру мәселесін қарастыру – қазіргі цифрландырылған, білімге негізделген қоғамда өзекті болып отыр.

Балаларға математикалық ұғымдарды меңгертуде тек жаттап алуға емес, түсініп, өз сөзімен айтып үйренуге баса назар аудару қажет. Мысалы, «бұл пішін қандай?», «қайсысы үлкен, қайсысы кіші?», «неше зат бар?» деген сұрақтар баланың математикалық түсінігін ғана емес, сөйлеу белсенділігін де арттырады. Сөйлеуді дамытуда келесі бағыттар маңызды: *Сөйлеу лексикасын байыту* (мысалы, «дөңгелек», «ұзын», «тең», «артық», «кем» сөздері арқылы); *Сөйлем құрау дағдыларын қалыптастыру* («Себетте үш қызыл алма және екі сары алма бар. Барлығы неше алма?»); *Түсіндіру, сипаттау, дәлелдеу дағдыларын дамыту* (мысалы, «Неліктен бұл пішін төртбұрыш?»). Баланың

математикалық ұғымдарды түсінуі сөйлеу арқылы бекітілген кезде оның *логикалық тілдік құрылымдары да қалыптасады*, бұл әрі қарай есеп шығару, мәтінді түсіну, тапсырмаларды орындау барысында қажет болады.

Мектепке дейінгі және бастауыш мектеп математикасы арасындағы сабақтастық: мектепке дейінгі жастағы балалардың меңгеретін негізгі математикалық ұғымдары — *бастауыш мектептегі математика пәнінің іргетасы*. Мысалы:

<i>Мектепке дейінгі кезең</i>	<i>Бастауыш мектеп мазмұны</i>
Санау (1-ден 10-ға дейін)	1-сынып: Натурал сандар (1–20, 100)
Заттарды салыстыру (артық/кем)	Қосу мен азайту амалдары
Кеңістікте бағдарлау (жоғары/төмен, сол/оң)	Геометрия және координаттық жүйе элементтері
Пішіндер (шеңбер, шаршы, т.б.)	Геометриялық фигуралар қасиеттері

Сабақтастықты қамтамасыз ету үшін тәрбиешілер мен бастауыш сынып мұғалімдері **бірлескен әдістемелік бағытта жұмыс істеуі тиіс**. Бұл — баланың жаңа білімді жатырқамай қабылдауына, әрі қарай еркін дамуына мүмкіндік береді.

Практикалық мысалдар мен әдістер: төменде математикалық ұғымдар арқылы сөйлеуді дамытудың бірнеше мысал:

Математикалық жұмбақтар: «Көбейсе де азаймайды, Көп болғанмен ауырламайды. Қанша санасаң — жетерлік, Ол не?» (Жауабы: Сан) Мұндай жұмбақтар баланың ойлау мен сөйлеу қабілетін белсендіреді.

Пішіндермен жұмыс: Баладан пішінді сипаттап беруін сұрау: «Бұл қандай пішін? Қанша бұрышы бар? Қайда кездеседі?»

Санап, айтып беру, балаларға сурет көрсету және: «Бұл суретте неше алма бар? Қайсысы үлкен? Қызыл алманың саны сарыдан артық па?» деген сұрақтар қою.

Диалогтық ойындар: «Мен саған тапсырма айтамын, сен оны санмен айт»

Мысалы: «Сенің алдыңда үш шар бар. Оған екі шар қосылса, қанша болады?» Бұл тапсырмалар сөйлеу мен математикалық амалдарды біріктіріп, баланың екі бағыттағы дағдыларын қатар дамытады.

<i>Тапсырма түрі</i>	<i>Мазмұны</i>	<i>Сөйлеуді дамыту үлгісі</i>
Санайық	1-ден 10-ға дейін санау	«Маған 5 алма берші. Тағы неше алма қалды?»
Кім көп, кім аз?	Заттарды салыстыру	«Бұл – ұзын қарындаш, ал бұл – қысқа. Қайсысы ұзын?»
Пішінді тап	Геометриялық фигураларды атау	«Бұл – үшбұрыш. Оның үш қабырғасы бар»
Жұмбақ шешу	Логикалық жұмбақтар	«Үстелдің төрт бұрышы бар, оны ата»
Сюжеттік ойын	«Супермаркет» ойыны	«Маған екі нан, үш сүт беріңізші. Қанша зат болды?»

Болашақ тәрбиешілер мен бастауыш мұғалімдер **баланың сөйлеуін дамыту мен математикалық ойлауының байланысын жақсы түсінуі керек**. Оларды даярлау барысында келесі бағыттарға көңіл бөлу қажет:

- Интеграцияланған сабақтар жүргізу әдістемесі;
- Баланың сөйлеуін математикалық ұғымдармен байыту әдістері;
- Цифрлық құралдар мен ойындарды қолдану.

Педагог логикалық-сөйлеу дамуын тек тілді дамыту деп емес, **кешенді когнитивті даму** ретінде қарастыруы керек. Практикалық жұмыс түрлері баланың математикалық ұғымдарын терең түсініп, өз ойын еркін жеткізуіне жағдай жасайды. Бұл бастауыш мектепке барғанда жаңа білімді жеңіл игеруге негіз болады. Педагог баланың сөйлеуін және логикалық қабілетін қатар дамытуға бағытталған тапсырмаларды жүйелі түрде жоспарлауы қажет.

Математикалық ұғымдарды меңгеру мен сөйлеуді дамыту — бір-бірімен тығыз байланысты үдерістер. Мектепке дейінгі кезеңде осы бағыттар дұрыс үйлестірілсе, бастауыш мектеп математикасын меңгеруде баланың тілі мен ойы жақсы дамиды. Сабақтастықты қамтамасыз ету — оқу жетістігінің негізгі шарты. Сондықтан бұл бағытта педагогтер мен тәрбиешілердің кәсіби біліктілігін арттыру — уақыт талабы.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Конырбаев Ж.А. Мектепке дейінгі жастағы балалардың логикалық ойлауын дамыту жолдары. — Шымкент, 2019.
2. Жуасбаева Г. Мектепке дейінгі балалардың тілін дамыту және математика элементтері арқылы байланыстыру. — Алматы, 2021.
3. Тәжібаева С.К. Математика негіздері және оны оқыту әдістемесі. — Алматы: Қазақ университеті, 2015.
4. Қазақстан Республикасы Мектепке дейінгі білім беру стандарты. — Астана, 2022. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>
5. Бейсенбаева А.А. Интеграцияланған оқыту — болашақ ұрпақ тәрбиесі. Алматы, 2018.
6. Мусина Қ. Мектепке дейінгі балалардың математикалық дамуы. — Алматы, 2020.
7. Пиаже Ж. Баланың ойлауын дамыту. — Мәскеу, 2003.
8. ҚР бастауыш білім беру стандарты. — <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ДАҒДЫЛАРДЫ КІРІКТІРУ- МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУҒА ҚҰРАЛЫ

Умиралиева Молдир Балгабаевна

КМҚК «Күнекей» бөбекжай-бақшасының меңгерушісі

Қызылорда қаласы, Тасбөгет кенті.

moldir.78.78@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда цифрландыру жағдайындағы дағдыларды кіріктірудің маңызы мен тиімділігі қарастырылады. Цифрлық технологияларды қолдана отырып, тілдік, танымдық, коммуникативтік және шығармашылық дағдыларды біріктіру арқылы балабақша тәрбиеленушілерінің сөйлеуін дамыту жолдары сипатталады. Педагогтің рөлі мен әдістемелік кеңестер ұсынылады.

Кілт сөздер: цифрландыру, дағдыларды кіріктіру, мектепке дейінгі білім, тіл дамыту, цифрлық құралдар, интерактивті әдістер.

Қазіргідей техника мен технология дамыған заманда ата-ананың алаңы да, педагог қауымның назары да осы күні өткір тұрған түйткілге ауғандай. Бұл — баланың тілі. Жасанды интеллект дәуіріне қадам басқан уақытта білім, әсіресе мектепке дейінгі білім беру жүйесін түбегейлі трансформациялау кезеңі күтіп тұрғандай. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдары дамұндай үдерістен тыс қалмай, балаларды жан-жақты, соның ішінде тілдік қабілеттерін дамытуда инновациялық тәсілдерді қолдануға көшіп жатыр. Осы ретте біз дағдыларды кіріктіру әдісі мен цифрлық ресурстарды біріктіре қолдану — бала тілін дамытуда тиімді құрал есебінде қарастырып көрдік.

Цифрландыру жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту жаңа аспектілерге ие болады. Цифрлық технологияны тиімді пайдалану сөздік қорын байытуға, грамматикалық дағдыларды жақсартуға және үйлесімді сөйлеуді дамытуға ықпал етуі мүмкін, бірақ тепе-теңдікті сақтау және дәстүрлі жұмыс әдістерін алмастырмау маңызды. Әлемдік ауқымдағы цифрландыру процесінің жаһандылығы мен өзектілігі кез келген елдің қоғамының әрбір өкілінде көрінеді. Барлық салаларға еніп, әлеуметтік процестерге әсер ете отырып,

цифрлық трансформация баланың дамуы мен жетілу сипатын, оның ересек адаммен қарым-қатынасын түбегейлі өзгертеді, осылайша ол сөзсіз сөйлеу, сенсорлық және психикалық дамуға әсер етеді. Бұл оны басқа ортада табиғи түрде әлеуметтік тәжірибе беретін өткен онжылдықтар мен ғасырлардағы балалардан жақсы ажыратады. Соңғы 10 жылда, тіпті кейінгі 5 жылда цифрландыру барлық салаға денден еніп келеді. Жасанды интеллект көз ілеспес жылдамдықпен дамып келеді. Мұндай құбылмалы, тез өзгермелі шақта әлбетте тұлға қалыптастыратын топ – педагогтер әрдайым алдыңғы қатарда, заманауи әдістерді қарқынды қолданысқа енгізуге қабілетті болуымыз қажет. Заманның, бүгінгі Z ұрпақтың өзі бізден соны талап ететіндей. Бұл бір жағынан біздің жұмысты әлдеқайда жеңілдетеді, білім сапасын арттыруға елеулі әсер етеді. С. Н. Литвинованың пікірінше, ол барлық қызмет түрлерін түбегейлі өзгертеді. Сонымен қатар, мектеп жасына дейінгі балалар цифрлық қоғамға тән дағдыларды да меңгереді (мысалы, интерактивті ойыншықтарды пайдалану дағдысы). Сонымен қатар, әртүрлі сандық құрылғыларды, іздеу жүйелерін, қосымшалар мен гаджеттерді қолдану технологиялары ажырамас компонентке айналады қазіргі баланың өмірі мен қызметі [1, 102-6]. П. Сахарова цифрландыру заттық-дамытушы кеңістіктік ортаға өзгерістер енгізіп, мектепке дейінгі білім беруде инновациялық процестің дамуына ықпал етеді [2, 11-6].

Жаңа әдістер мен тәсілдер түптеп келгенде тәжірибеден туады. Десе де теориясыз негіз болмайды. Сондықтан әуелі дағдыларды кіріктірудің мәні мен маңызына тоқталып алсақ. Дағдыларды кіріктіру дегеніміз – баланың әртүрлі қабілеттерін бір сабақ, бір әрекет аясында бірлесіп дамыту тәсілі. Толығырақ әрі тақырыпқа сай түсіндірер болсақ, дағдыларды кіріктіру – тіл дамыту үдерісін табиғи, сондай-ақ баланың өмірімен байланыстыра отырып қызықты етудің тиімді жолы. Тәрбиеленушінің тілі бір ғана жаттығу емес, тыңдау, көру, қимылдау, қиялдау арқылы да дамитынын ұмытпаған жөн. Мұндай тәсіл баланың жан-жақты, еркін, сенімді сөйлеуші ретінде қалыптасуына негіз болады, соның ішінде баланың тілді меңгеру үдерісінде: коммуникативтік дағдыларды (сөйлеу, тыңдау, сұрақ қою), танымдық дағдыларды (ойлау, салыстыру, логикалық байланыс орнату), шығармашылық дағдыларды (ойдан шығару, рөлдік ойындар), цифрлық сауатты (технологиямен жұмыс жасау) бірге дамытады. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудағы интегративті тәсіл сөйлеу әрекетінің барлық аспектілерін: сөздік, грамматика, келісілген сөйлеу, дыбыстық мәдениет және тілге деген қызығушылықты қалыптастыруға бағытталған әртүрлі әдістер мен құралдарды кешенді қолдануды қамтиды. Бұл тәсіл баланың біртұтас дамуын қамтамасыз ету үшін қоршаған әлеммен танысу, көркем әдебиет, математика және басқалары сияқты әртүрлі білім беру салаларын біріктіреді.

Ал осы дағдыларды қалай кіріктіруге болады? Мысалы, бала интерактивті тақтаның алдына шығып экранда көрсетілген түймені басады, осы арқылы оның цифрлық дағдысы дамиды. Содан соң бір аңның дыбысы шығады. Нені дыбысы екенін табуы керек. Танымдық, яғни ойлау, логикалық байланыс орнату дағдылары, жауабын айту арқылы коммуникативтік, яғни тыңдау, сөйлеу дағдылары жетіле түседі. Қандай жұмбақты тапқан соң сол аңның қимыл-қозғалысын, дауысын немесе сурет салып шығармашылық дағдысын шыңдайды. Мұндай тәсіл баланың қызығушылығын арттырып, оны белсенді оқу әрекетіне тартуға мүмкіндік береді.

Мектепке дейінгі жастағы балаларды оқыту ісін қалай цифрландыруға болады? Мұндай сұраққа білікті әрі кәсіби педагогтер өз практикасында әлдеқашан әрекетпен жауап беруді бастап кеткен. Бұл ретте біздің сала көш ілгері деуге болады. Айталық, сөздік қорды байытатын, тыңдап түсіну қабілетін дамытатын интерактивті ертегілер мен мультфильмдер; дұрыс дыбыстауға үйрететін, сөз тіркестерімен таныстыратын аудио және видео тапсырмалар; сөйлем құрау және сипаттау машығын дамытатын суретке негізделген әңгімелеу бағдарламалары; қызықтыра отырып білім беріп, зейін мен есте сақтауын жетілдіретін цифрлық ойындар – бәрі-бәрі балабақшаларда ұйымдастырылған оқу әрекеті барысында қолданылып жүр.

Цифрландыру сөйлеу дамуының дәрежесіне байланысты мектепке дейінгі балалық шақта процесті сүйемелдей алады. Оған презентация материалдары, компьютерленген жаттығулар және интерактивті бағыттағы ойындар жас ерекшелігін пен тақырыптық векторды ескере отырып өзгертілуі, жаңартылуы, қайта құрылуы керек[3]. Шындап келгенде цифрлық құралдардың тіл дамытудағы рөлі өте зор, өйткені қазіргі балалар заманауи құрылғыларға,

техникаларға өте әуес. Олардың осы қызығушылығын тілін дамытуда пайдалану жұмыс сапасын айтарлықтай арттырады.

Иә, дағдылардың үйлесімде кіріктіруге де, білім беру үдерісінде цифрландыру үлгілерін де сәтті қолдана аламыз. Бірақ барлығы да педагогтің кәсіби шеберлігі мен тәжірибесіне келіп тіреледі. Себебі техника мен технология, тіпті адамды алмастырады деген жасанды интеллекті жан-жақты жетілдіріліп жатса да тәрбиемен ұштасқан мектепке дейінгі білім беруде тәрбиешінің рөлі орасан. Кез келген жаңа технологияны оқыту ісіне енгізуде әдіснамалық негізді жасайтын да – сол педагог. Балалардың сөйлеуін дамыту процесіне цифрлық технологияларды енгізу артықшылықтардың жиынтығына байланысты: қоршаған ортадағы шындық туралы, лексикалық қордың кеңеюі, байланыстырып сөйлеуін және оның дыбыстық мәдениетін дамытады. Мектеп жасына дейінгі балалар позитивті және сандық форматта алған жинақталған әсерлерімен бөлісуге дайын, мысалы, компьютерлік ойынның оң нәтижесі, тыңдалған музыкалық ертегі, көрген иллюстрация. Педагог үйретуші ғана емес, сонымен қатар бағыттаушы, ұйымдастырушы рөлін атқарады. Ол цифрлық ресурстарды баланың жас ерекшелігіне сай іріктеп, оқу қызметін солар арқылы жобалап жүргізуі қажет. Осыған орай біз мектепке дейінгі ұйым педагогтеріне мынадай ұсынымдар беруді жөн санадық:

- Оқу әрекетінде пайдаланатын әрбір тапсырма, ойын немесе жаңа тақырып баланың жас ерекшелігіне, даму мүмкіндігіне, маңыздысы бекітілген мемлекеттік білім беру стандартына сай болуға тиіс;

- Оқу әрекеті барысында визуалды, дыбыстық материалдарды көптеп қолдану жаңа тақырыпты жақсы меңгеруіне жағдай жасайды;

- Ата-аналармен бірлесе отырып жаңа технологияларды қолдану арқылы үйде де тіл дамыту жаттығуларын, дыбыстық тапсырмаларын, түрлі танымдық ойындарды ұйымдастыру. Бұл балаларды олардың ата-аналары арқылы тереңірек тануға, қызығушылықтарын айқындай түсуге мүмкіндік береді;

- Тәрбиеленушілермен интерактивті сұхбат, ашық диалог формаларын қолдану. Мұндай тәсіл педагог пен баланың қарым-қатынасын жандандырады, сонымен қатар оларды қандай жаңа технологиялар, құрылғылар, цифрлық ойындар қызықтыратынын білуге болады. Қорытынды. Сөзімізді жинақтай келе айтарымыз, цифрландыру жағдайында дағдыларды кіріктіру – мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың заманауи, тиімді тәсілі. Бұл әдіс тек тілдік қабілетті ғана емес, баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді. Сондықтан педагогтер цифрлық құралдарды сауатты қолданып, оларды дәстүрлі әдістермен ұштастыра отырып, бала тілін дамытудың сапасын едәуір арттыра алады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2023
2. Литвинова С.Н. Цифровая трансформация образовательной среды дошкольной образовательной организации // Вестник ПСТГУ. Серия IV: Педагогика. Психология. – 2021. – Вып. 62. – С. 99-112
3. Сахарова Е.П. Цифровизация дошкольного образования: обобщение опыта муниципальной системы [Электронный ресурс] // Современное дошкольное образование – 2021. – №18. – URL: <https://sdojournal.ru/journalpril/ep-saharova-cifrovizaciya-doshkolnogoobrazovaniya-obobshhenie-opyta-municipalnojsistemy.html> (дата обращения 12.08.23)
4. Морган А. Интерактивные доски, интерактивная и игровая составляющая классных занятий с детьми от трех до семи лет // Современное дошкольное образование. – 2014. – № 9 (51). – С. 70-78
5. Емельянова И.Д. Развитие речи детей дошкольного возраста в условиях цифровой трансформации // Гуманитарные исследования Центральной России. – 2023. – №4 (29). – С. 44-52.
6. Ткаченко Т.А. Учим говорить правильно. – М.: Издательство «ГНОМ и Д», 2001. – 112 с. Филичева Т. Б., Чиркина Г. В. [Программа обучения и воспитания детей с общим недоразвитием речи.](#) — М.: МГОПИ, 2012. – 72 с.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ

Бердиева Гүлмира Қоқанқызы

Қызылорда облысы, Шиелі кенті №3 облыстық балалар оңалту
орталығының директоры

Ертаева Жазира Әбдімажитқызы

№3 облыстық балалар оңалту орталығының логопеді

Аңдатпа. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі ерекше білім беруді қажет ететін (ЕББҚ) балалардың сөйлеу тілін дамытуда цифрлық технологиялардың рөлі жан-жақты талданады. Авторлар цифрлық құралдардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру мен жетілдірудегі тиімділігін дәлелдей отырып, логопедтік қосымшалар, интерактивті құрылғылар мен ойын түріндегі тапсырмалардың балалардың танымдық, тілдік және әлеуметтік қабілеттерін арттыруға ықпал ететінін көрсетеді. Сонымен қатар, мақалада нақты мысалдар келтіріліп, тәжірибелік нәтижелерге шолу жасалады. Цифрлық технологияларды қолданудың артықшылықтарымен қатар, оның шектеулері мен қиындықтары да қарастырылып, қазақ тілді ұлттық контенттің қажеттілігі мен даму болашағы атап өтіледі. Мақала инклюзивті білім беру саласындағы мамандарға, педагогтерге және ата-аналарға арналған құнды ғылыми-әдістемелік материал болып табылады.

Кілт сөздер. Цифрлық технологиялар, интерактивті тапсырмалар, мультимедиялық материалдар, логопед

Қазіргі замандағы цифрлық қоғам білім беру саласына жаңа талаптар қойып отыр. Бұл өзгерістер, әсіресе, ерекше білім беруді қажет ететін (ЕББҚ) балалардың дамуы мен тәрбиесіне тікелей әсер етуде. Мектепке жасына дейінгі кезең – баланың тұлғалық және танымдық дамуы үшін аса маңызды кезең болып табылады. Бұл жаста сөйлеу тілі мен қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруда заманауи тәсілдер мен құралдардың маңызы зор. Осы орайда цифрлық технологиялар сөйлеу тілін дамытудың тиімді құралына айналып отыр. [5, 20-б]. Сөйлеу тілі – адамның қоршаған ортамен өзара әрекеттесуінің басты құралы. Сондықтан сөйлеу дағдыларын қалыптастыру – баланың әлеуметтік бейімделуіне, ойлау қабілетінің дамуына, танымдық процестердің жетілуіне әсер етеді. ЕББҚ балалар үшін сөйлеу – өз ойын жеткізудің және эмоцияларын білдірудің басты жолы. Цифрлық технологиялар баланың дербес қажеттілігіне икемделіп, оған қажетті қолдауды нақты уақыт режимінде бере алады. [2, 25-б]

ЕББҚ балалардың сөйлеу тілі қалыпты дамып келе жатқан құрдастарына қарағанда бірнеше ерекшеліктермен сипатталады:

- дыбыстау және артикуляция бұзылыстары;
- сөйлеу белсенділігінің төмендігі;
- сөздік қордың шектеулігі;
- байланыстырып сөйлеудің әлсіздігі;
- есту, көру, зейін немесе есте сақтау қабілеттеріндегі шектеулер. [1, 38-б]

Соңғы жылдары логопедтер мен дефектологтар арасында цифрлық құралдарды пайдалану кеңінен қолданысқа ие болуда. Бұл бағыттағы құралдарға мыналар жатады:

- Логопедтік қосымшалар (мысалы, «Дефектолог+», «Лого-Бум», «Логомер»);
- Интерактивті тақта мен мультимедиялық жаттығулар;
- Анимацияланған дыбыстық ойындар;
- Онлайн-сабақтар мен бейне-материалдар.

Цифрлық технологиялар арқылы жүргізілетін әдіс-тәсілдер мыналар:

- Дыбыстарды дұрыс айтуға үйрету үшін аудио-визуалды жаттығулар;
- Сурет пен сөзді сәйкестендіру арқылы сөздік қорды дамыту;
- Қарапайым сөйлемдер құрастыруға арналған анимациялық тапсырмалар;
- Мимика мен артикуляцияны қайталау жаттығулары (экрандағы кейіпкермен бірге);
- Ойын арқылы үйрету (геймификация) – мотивация мен тұрақты қызығушылық тудырады.

Цифрлық технологияларды қолданудың артықшылықтары мынадай:

1. Жеке оқыту траекториясын құру мүмкіндігі

Цифрлық технологиялар әр баланың даму деңгейі мен ерекшеліктерін ескере отырып, жеке бағдарлама жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, сөйлеу тілінде тежелуі бар балаға арнайы дыбыстық тапсырмалар, ал көру қабілеті шектеулі балаға ірі шрифт, контрастты визуализация ұсынылады. [3, 55-6].

2. Көру және есту арналары арқылы әсер ету

Интерактивті тапсырмалар, мультимедиялық материалдар (бейне, аудио, анимация) баланың қабылдауына оң әсер етіп, сөйлеуді қабылдау және қайта жаңғырту үдерісін жеңілдетеді. Бұл әсіресе аутизм спектрі бұзылыстары бар немесе сенсорлық дамуы тежелген балалар үшін өте маңызды.

3. Қызығушылық пен мотивацияны арттыру

Балаларға арналған заманауи қосымшалар мен ойын түріндегі жаттығулар олардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Геймификация элементтері (ұпай жинау, марапаттау, деңгейден өту) арқылы бала оқу үдерісіне белсенді қатысады.

4. Жедел кері байланыс мүмкіндігі

Көптеген логопедтік немесе түзету қосымшаларында тапсырманы орындағаннан кейін автоматты түрде дұрыс немесе бұрыс екенін көрсету мүмкіндігі бар. Бұл баланың өз қатесін көруге, қайта түзетуге және нәтижені көруге жол ашады.

5. Материалдың көрнекілігі мен қолжетімділігі

Цифрлық технологиялар арқылы сөздік қорды байытуға, сөйлем құрау дағдыларын дамытуға арналған визуалды материалдар көптеп ұсынылады. Мұндай көрнекілік сөйлеу, есте сақтау, ойлау процестерін белсендіреді.

6. Уақыт пен кеңістіктегі икемділік

Цифрлық құралдар арқылы түзету жұмыстары қашықтан да жүргізіле алады (онлайн-платформалар, бейнебайланыс). Бұл мүмкіндіктер шалғайдағы немесе қозғалыс мүмкіндігі шектеулі балалар үшін өте тиімді.

7. Ата-анамен бірлескен жұмысты ұйымдастыру

Цифрлық жаттығулар ата-аналар үшін де қолжетімді. Мұғалім ұсынған тапсырмаларды бала үйде де орындай алады. Бұл ата-ананың процеске белсенді қатысуына, баланың сөйлеуін үй жағдайында да дамытуға мүмкіндік береді.

8. Жинақталған мәліметтерді талдау

Көптеген платформалар баланың жетістіктерін сақтап, педагогке оның дамуын бақылап отыруға мүмкіндік береді. Алынған деректер арқылы педагог оқу процесін тиімді жоспарлап, қажетті түзетулер енгізе алады.

Қиындықтар мен шектеулерге келетін болсақ:

- Экран алдындағы уақыттың шектен тыс болуы – зейін мен мінез-құлыққа әсер етуі мүмкін;
- Бағдарламалардың тілдік бейімделмеуі (орыс тілді контенттің басымдығы);
- Мамандардың IT дағдыларының жетіспеуі;
- Қаржылық немесе техникалық ресурстардың шектеулілігі.

Сонымен қатар, кейбір ата-аналар мен педагогтер цифрлық технологияларды қолдануға сақтықпен қарайды. Олар технология баланың табиғи қарым-қатынас жасау қабілетін төмендетіп, шынайы өмірдегі байланысқа кедергі келтіруі мүмкін деп санайды. Сондай-ақ, ауылдық жерлерде интернет желісінің әлсіздігі мен қажетті техникалық базаның болмауы бұл құралдарды тиімді пайдалануға кедергі келтіреді. [4, 15-6].

Қазіргі таңда көптеген логопедтер арнайы балабақшаларда, оңалту орталықтарында планшет пен интерактивті тақтаны қолданып, төмендегідей нәтижелерге қол жеткізуде:

- дыбыстау сапасы жақсарды;
- белсенді сөздік қор артты;
- балалардың сөйлеуге деген қызығушылығы пайда болды;
- сөйлем құрау, сұрақтарға жауап беру дағдылары дамыды.

Мысалы, өзім оңалту орталығында логопед ретінде «Дэльфа» қосымшасын пайдалану арқылы 5–6 жастағы ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс барысында дыбыстарды айқын айтуға және сөйлем құрау дағдыларын жақсарту мақсатында күнделікті жаттығулар жасаттым. Және де дұрыс тыныстау деңгейін жақсарту мақсатында тыныстау жаттығулары жүргізілді. Нәтижесінде 3

айдың ішінде балалардың 75%-ы дұрыс дыбыстау дағдысын меңгеріп, дұрыс тыныстау дағдылары қалыптасып, белсенді және енжар сөздік қорлары кеңейтілген деңгейге жетті. Сонымен қатар сабақ барысында «Томпақ» интерактивті планшетін қолдану арқылы сөйлеу тілі жалпы дамымауы аңғарымындағы балалардың импрессивті және экспрессивті сөйлеу тілі дами бастады. Бұл тәжірибе цифрлық құралдардың жүйелі қолданылған жағдайда жоғары нәтижеге жеткізетінін көрсетеді.

Қорыта келгенде, цифрлық технологиялар – ерекше білім беруді қажет ететін мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуда тиімді құрал болып табылады. Дегенмен, оларды педагогтің кәсіби әдістемесімен және бала психологиясына бейімделген әдістермен үйлестіре қолдану – басты шарт. Болашақта осы бағыттағы бағдарламалар мен жобаларды қазақ тілінде дамыту және ұлттық контентпен толықтыру өзекті мәселе болып қала бермек. Цифрлық технологиялар тек қосымша құрал емес, сонымен қатар педагог пен баланың арасындағы көпір рөлін атқара алады. Ол арқылы бала ойын еркін жеткізіп, өзін тыңдауға мүмкіндік алады. Ал педагог оның сөйлеу әрекетін талдап, келесі қадамдарды жоспарлай алады. Келешекте қазақ тілді логопедтік платформалар мен бейімделген қосымшалардың жасалуы – цифрлық теңдікке қол жеткізудің кепілі болмақ.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Әбдіғапбарова Ұ.М. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы: Раритет, 2019.
2. Мұстафина Қ.Е. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс. – Астана, 2022.
3. Бекболатова Г.Ж. Цифрлық білім беру технологиялары. – Алматы: Білім, 2021.
4. Баранникова С.Л. Использование ИКТ в логопедической практике. – М., 2020.
5. ҚР БҒМ. Инклюзивті білім беру әдістемелік ұсынымдары. – Астана, 2023.

МАЗМҰНЫ

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС			
1	Адамова М.Е	Мектепке дейінгі білім беруді стратегиялық жаңғыртуда баланың тілдік құзіреттілігін қалыптастырудың қамтылуы	3
2	Repman Elena	Ethical aspects of using artificial intelligence in the speech development of preschool children and prospects for their integration into teacher training	8
3	Киикова Гаухар	Качественный детский сад: создание условий для развития речи и грамотности детей	11
4	Жиенбаева С. Н	Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда кітап оқып берудің тиімділігі	14
1-СЕКЦИЯ. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ӨЗЕКТІ АСПЕКТІЛЕРІ			
СЕКЦИЯ-1. АКТУАЛЬНЫЕ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ, ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ			
5	Сандуғаш Х	Мектепке дейінгі жастағы қос тілді балалардың тілінің дамуына әсер ететін факторлар	22
6	Бакраденнова А. Б.	Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу әрекетін бос уақытта ұйымдастырудың әдістемелік құралдары мен әдіс-тәсілдері	28
7	Манкеш А.Е., Джанегизова У.С., Рамазанқызы Л.	Мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік қарым-қатынас дағдыларын ойын арқылы қалыптастырудың ерекшеліктері	32
8	Жумабаева З.Е	Сөйлеуді қалыптастыруға қатысты тұжырымды ұстанымдар	36
9	Шалғынбаева Қ. Қ.	Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін ұлттық құндылықтар негізінде дамыту	41
10	Арзанбаева Б.О., Иминова Ю.Б.	«Геймифицируй это»: как превратить организованную деятельность в игру (на примере развития речи)	45
11	Таубаева Г. З.	Мектеп жасына дейінгі бала тілін дамытудағы кіріктірудің маңызы	48
12	Атемова Қ.Т.	Мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін дамытуда отбасының рөлі	53
13	Асылбекова М.П., Ермаш Ұ.М.	Балалардың сыни тұрғыдан ойлауын дамыту технологиясы негізінде сөйлеу дағдысын қалыптастыру мүмкіндіктері	56
14	Ахтанова С. К., Муталиева А.Ш.	Мектеп жасына дейінгі балалардың қарым-қатынасын жеке дара қарау арқылы тілін дамыту	60
15	Дәуірбаева Д. С.	Мектепке дейінгі балалардың байланыстыра сөйлеу тілін дамытудағы оқып беру әдісінің рөлі	63
16	Түрбекова Ж. С.	Потенциал реджио-подхода как ответ на проблемы речевого развития в дошкольном возрасте и его оценка по шкале ECERS-3	65
17	Исаева Ж.Қ., Адамова М.Е., Ерманова М.Н., Атызова А.Ж.	Мектеп жасына дейінгі балаларда тілдің кеш шығу диагностикасы, себептері және сөйлеуді қолдау әдістері	69
18	Жиенбаева С. Н Амангелді Н.А	Мектепке дейінгі жастағы балалардың кітапқа деген қызығушылығын қалыптастыру	74
19	Серікова О.С., Ерзат Ж.	Мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру	80
20	Мансурова М.А., Бахадурова Г. У.	Мектеп жасына дейінгі балалардың диалогтік сөйлеуін дамытуда тілдік орта мен эмоциялық факторлардың өзара ықпалы	82
21	Бахралинова А. Ж	Лингвистические основы обучения связной речи детей старшего дошкольного возраста	85
21	Өтегенова Е.Қ.	Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытудағы психолингвистикалық көзқарастар	87
22	Онланбекова Г.О., Асқарова А. А	Мультипликация арқылы ересек топ балаларының кітапқа қызығушылығын қалыптастыру мүмкіндіктері	90
23	Жумадилова А. Н.	Режиссерлік ойын арқылы баланың байланыстырып сөйлеуін дамыту	95
24	Нұрмағанбетова Э.Ж.	Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудың психологиялық-педагогикалық және лингвистикалық өзекті аспектілері	99
25	Орынғалиева Ш. О., Омиртаева Е. Ш.	Монологтік сөйлеуді дамытудағы ертегі терапиясының мүмкіндіктері	100

26	Бекназарова М. Ж.	Заманауи білім беру жағдайында балалардың тілін дамытудың әдістемелік мүмкіндіктері	102
27	Турсунбаева Г. Р.	Құрастыру іс-әрекетін ұлттық құндылықтар негізінде ұйымдастырудың тиімділігі және сөйлеуін дамыту	106
28	Кожасова Ф. Қ.	Балабақшадағы баланың сөйлеу тілінің дамуы: баланың тілдік қабілетін қалыптастырудағы маңызды қадамдар	110
29	Айғабыл А. Ж	Балабақшада балалардың сөйлеу тілін дамыту жолдары	112
30	Нурбаланов Е. К.	Қозғалыс карталары әдісімен сөйлеу тілін дамыту (визуалды-моторлы әдіс)	114
31	Кенжина А. М.	Сөйлеуді дамытудың лексика-грамматикалық және коммуникативтік аспектілеріндегі сабақтастық	117
32	Ерназарова З. Ш.	Мектепке дейінгі ұйымдардағы сахналық қойылымдардың бала тілін дамытуда алатын орны	120
33	Алдабергенова Г. Е	Ғаламторға тәуелді баланың сөйлеу әрекетін қалыптастыруда нейрожелілердің ықпалы	124
34	Жакпарова Г.А	Балалардың сөйлеуінде есту зейіні мен фонологиялық қабылдауын дамытудың тиімділігі	126
35	Жаздықбаева М. Б Орынбасар М.Б	Мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруда сөздік қорының рөлі	128
36	Әлімбаева А Қ	Нейроойындар – баланың сөйлеу қабілетін жетілдірудегі инновациялық әдіс	130
2-СЕКЦИЯ. ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ДАҒДЫЛАРДЫ КІРІКТІРУ- МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ СЕКЦИЯ -2. ИНТЕГРАЦИЯ НАВЫКОВ КАК СРЕДСТВА РАЗВИТИЯ РЕЧИ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА			
37	Жумабекова Ф.Н.	Бейнелеу өнері арқылы баланың сөйлеу тілін дамытудың маңызы	133
38	Бапаева М. К.	Цифрлық қоғам жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытуда дағдыларды интеграциялаудағы мәселелер	137
39	Капсанова Г. Б., Абитова Г. Т., Жакупова А. Ж., Сейлхан А. С.	Цифровые технологии в формировании экологической грамотности дошкольников средствами интегративной деятельности	139
40	Жумадуллаева А.А., Орынбасар М.Б.	Мектеп жасына дейінгі ересек топ балаларының сөздік қорын дамытуда мультимедиялық құралдардың рөлі	143
41	Жиенбаева С. Н., Сайлауова С. С., Байтуған Г	Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуда цифрлық технологияларды пайдалану	145
42	Стыбаева А. Ш., Тойлыбай А.А.	Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытуда цифрлық технологиялардың рөлі	149
43	Байжанова С. А., Дементей А. Г	Развитие связной речи у дошкольников средствами цифровых мнемотаблиц	151
44	Lyu Anqi	How the integration of preschool children's speech development enhances future academic performance	153
45	Xiu Si	Digital tools for young bilinguals' verbal skills	155
46	Қалмаханбет Г. М., Таженова Г. С.	Білім беру саласына цифрлық технологияларды енгізу процесін басқару мәселелері	156
47	Айтжанов А. К.	Цифрлық қоғам жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытуда кіріктірілген дағдыларды қалыптастырудың педагогикалық ерекшеліктері	160
48	Есенбаева Р. М.	Интеграция проектного обучения и цифровых ресурсов: как дети учатся говорить, исследовать и рассказывать	162
49	Третьяк Н. Ю.	Речь дошкольника в цифровой среде: интеграция, трудности и перспективы	164
50	Исентемирова М. Н.	Интеграция навыков как средство развития речи детей в условиях цифровизации общества: методические рекомендации	164
51	Муханбеткалиева Ж.	Мектеп жасына дейінгі балаларға цифрландыру жағдайында мультстудияның тиімділігі	166
52	Бейсенова Ж. Б.	Цифрлық технологиялар арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік дағдыларын кіріктіру	169

53	Мазаржанова Ж.Д.	Баланың сөйлеуін дамытуда цифрлық әлем мен шынайы қарым-қатынас тепе-теңдігі	171
54	Жолбарсова М. А.	Балалардың сөйлеу тілін дамытуда жасанды интеллектіні пайдалану жолдары	173
55	Альжанова Ү. Ж.	Мектепке дейінгі білім беру саласындағы балалардың сөйлеу коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруда цифрлық білім беру технологияларын қолдану	177
56	Катусенко В. В., Малюка А.А.	Использование мультимедийных сказок для развития речи и воображения детей дошкольного возраста в соответствии с государственным общеобязательным стандартом дошкольного воспитания и обучения	179
57	Қарамолдаева А. Қ.	Цифрландыру жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытудың құралы ретінде дағдыларды кіріктіру	181
58	Бозғұлова А. М.	Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде сөйлеуді дамыту және цифрлық сауаттылықты кіріктірудің өзекті мәселелері	183
59	Жұмабаева З.Е., Әділбекова Т. Р.	Цифрлық технологиялар мен ойын тәсілдерімен мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту	185
60	Аманжол Н.	Сахналық қойылымдар арқылы баланың сөйлеу тілін дамыту	188
61	Тұралина Ж.А., Карасёва Н.В.	Проектная деятельность В дошкольных образовательных организациях Как инструмент развития речи детей В условиях цифровизации общества	191
62	Бекен А.	Цифрландыру жағдайында дағдыларды кіріктіру – мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың құралы ретінде	194
63	Островская А. С.	О некоторых проблемах развития коммуникативных навыков старших дошкольников	196
64	Азизханова Д. К	Музыкалық іс-әрекеттің балалардың ауызекі сөйлеу тілінің қалыптасуына әсері	199
65	Сарбасова Г.Ж	Мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеу қабілетін ойын іс-әрекеті арқылы отбасы институтында дамыту	202
66	Софиева А. Е.	Баланың сөйлеу тілін дамытуда 3d мәлинг технологиясын пайдалану	204
67	Зейтенова Г. С.	Балалардың сөйлеу тілін дамытуда бусоград технологиясын пайдалану ерекшеліктері	207
68	Каирбекова Г.Т.	Ұлттық құндылықтар негізінде балалардың сөйлеу тілін дамыту	211
69	Күрманбекова Р.А.	Развитие речи детей через интеграции разных навыков в эпоху цифровых технологий	215
70	Рамазанова Д.Ш.	Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу дағдыларын дамытуда ойын мен ойыншықтың тиімділігі	217
71	Абдульдинова А. А.	Мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың тиімді жолдары	218
72	Темірболат А.	Адамгершілік құндылықтарды меңгерту арқылы сөйлеу тілін дамыту жолдары	220
73	Айбатырова Ж. Қ.	Балалардың тілін дамытуда квест ойындарын пайдаланудың тиімділігі	224
74	Абилда Г. Н.	Мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін дамытуда цифрлық білім беру ресурстарының тиімділігі	227
75	Абенова Г. А.	Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілін дамытудағы цифрлық оқыту ресурстарының рөлі	230
76	Агажанова Ж. С.	Дәстүрлі ойындар арқылы балалардың сөйлеуін жетілдіру	233
77	Алимбекова Н.К., Саитгареева Д. В.	Интеграция когнитивных и речевых навыков у детей дошкольного возраста в цифровой образовательной среде	234
78	Аршкенова С. А.	Мультимедиялық президентациялар арқылы мектепке дейінгі жастағы балалардың тілге деген қызығушылығын арттыру	236
79	Жакипбеков Б.Н.	Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытудағы қозғалмалы ойындардың әсері	239
80	Блинтай Е.	Баланың сөйлеу тілін дамытуда асық терапиясын пайдалану	241
81	Богданова А. Ю.	Эффективность применения мнемотехники в коммуникативном развитии дошкольников	245
82	Бутакова Н.А., Бламбаева А.Ж.	Цифровые технологии как инструмент комплексного развития речевых умений	247

83	Досанбек Қ	Мнемотехника арқылы балалардың сөйлеу тілін дамытудың тиімді жолдары	249
84	Елемесова Л.К.	Развитии речи у детей дошкольного возраста с использованием роботехнического набора «Matatalab»	253
85	Емжаева Ж. Т.	Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін цифрлық білім беру технологиялары арқылы жетілдіру	255
86	Есимова А.Б.	Ауыз әдебиет үлгілері арқылы баланың тілін дамыту	257
87	Кайыргалиева Б.Т.	«Kikus» әдістемесі арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту ерекшеліктері	261
88	Капешова А. А.	Инновациялық технологиялар: мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін дамытудың тиімді құралы ретінде	263
89	Кибатова Б. Ж.	Балалардың сөйлеу тілін дамытудағы спорттық ойындар мен жаттығулар	265
90	Копбаева О. Б.	Қарапайым математикалық түсініктерді қалыптастыру мен сөйлеу тілін дамытудың байланысы	267
91	Мырзаханқызы Ж.	Ерте жастағы балалардың сөйлеу тілін қимыл-қозғалыс арқылы дамыту	269
92	Нұрбаева Г. И.	Бусоград технологиясы арқылы балалардың сөйлеу тілін дамыту	271
93	Шәкіртқызы Н.	Мектеп жасына дейінгі балалардың диалогтік сөйлеуін дамыту жолдары	274
94	Оразов З. К.	Дене тәрбиесі нұсқаушысының сөйлеу тілін дамытуда ұлттық «Бес кеней» ойынын қолдануы	278
95	Оспанова С.М.	Ұлттық құндылықтар негізінде баланың тілін дамытудың тиімді жолдары	280
96	Сабиева Н. Ж.	Балалардың сөйлеу тілін дамытудағы әдіс-тәсілдер мен іс-шаралар	284
97	Сарсенова Л. Т.	Цифрлық трансформация жағдайында мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту мен интеграциялау	285
98	Саткалиева Н.С.	Мектепке дейінгі ұйымдарда тіл дамыту үдерісін цифрландырудың жаңа мүмкіндіктері	285
99	Сейдахметова К. А.	Цифрландыру жағдайында дағдыларды кіріктіру – мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың құралы ретінде	290
100	Сұханова Е. А.	Развитие социально-коммуникативных навыков детей дошкольного возраста через использование тканевого конструктора технологии «TEXTILE-FUN»	293
101	Төлебай Л. Ә.	Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытуда қозғалыс ойындарын кіріктіру	295
102	Түрегалиева Л. Х.	Цифрландыру жағдайында дағдыларды кіріктіру мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудың құралы ретінде	297
103	Түтешева М.Ж.	Развитие диалогической и монологической речи в процессе интерактивного обучения у детей дошкольного возраста	299
104	Ушабаева Г.С.	Интеграция содержания речевого развития детей дошкольного возраста	301
105	Досмұхаммедқызы Ф.	Баланың сөйлеу тілін дамытуда тәрбиеші мен көмекшінің бірлескен іс-әрекеті	303
106	Хуанар С.	Музыкалық қозғалыстар арқылы балалардың сөйлеу тілін дамыту	306
107	Шубаева А. М.	Ертегі терапиясы арқылы балалардың сөйлеу тілін дамыту жолдары	308
108	Әділбайқызы Ә., Бегимбетова А.Ж.	Баланың коммуникативтік дағдыларын дамытуда цифрлық технологияларды пайдаланудың тиімділігі	312
109	Есенғалиева М.	Балалардың танымдық қабілеттерін және сөйлеу тілін дамытуда ләпбукті пайдалану	315
110	Байғазиева Ш. А	Мектепке дейінгі ұйымдарда баланың сөйлеу тілін дамытуда интерактивті әдістерді қолдану мүмкіндіктері	318
3-СЕКЦИЯ. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ.			
СЕКЦИЯ - 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЕМ РЕЧИ			

110	Малыхина Е. В., Герасимова О. Ю.	Организационно-методические условия формирования лексического запаса у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи	322
111	Мовкебаева З.А., Ермағамбет Ә.Ы.	Сөйлеу тілі дамуының тежелуі бар ерте жас балалардың сөйлеуін қалыптастырудағы мультисенсорлық тәсілдеменің тиімділігі	327
112	Дюсенбаева Б.А.	Основные закономерности развития речи у дошкольников с нормативным развитием	330
113	Дүзелбаева А.Б., Қинаят А	Бала тілін дамытудағы ата-ананың маңызы	334
114	Шыниева Р.Т., Шынеева Г.Т., Исмаил М.Б.	Мектепке дейінгі сөйлеу тілінің бұзылыстары бар балаларды ұсақ моторика арқылы дамыту	337
115	Бекмурзина А.Б., Кельдегулова А.Н.	Психикалық дамуы тежелген балаларды театрландырылған іс-әрекет арқылы дамыту	339
116	Шотыбаева Л. А., Турысбаева А. С.	Двигаюсь. играю. изучаю	343
117	Bi Tao	Listening to the silent child's voice: psychological and instructional intervention strategies for preschool children with speech disorders	345
118	Тугаева Э.Ж	Влияние арт-терапевтических практик на речевое и эмоциональное развитие дошкольников с речевыми нарушениями	348
119	Панова Н.В.	Теоретический аспект проблемы формирования темпо-ритмической организации речи у дошкольников с заиканием с использованием цифровых технологий	350
120	Нұрахметова Ш.А	Баланың сөйлеуге дейінгі дағдыларын қалыптастыру	353
121	Оңласынова Г.Қ	Содержание коррекционного обучения детей с фонетико-фонематическим недоразвитием речи	354
122	Өржан Н.М.	Мектеп жасына дейінгі сөйлеу тілінің бұзылыстары бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау	357
123	Нұрмаханова К. І., Есенғұл Б. А.	Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен сөйлеуін дамытуда ойындардың рөлі мен тиімділігі	359
124	Кугенева А.В	Развитие речевой инициативы у дошкольников через цифровые игры: от экранной пассивности к активной коммуникации	361
125	Асаинова А.Р	Методы и приёмы развития коммуникативных навыков у детей дошкольного возраста с нарушением речи	363
127	Палымбетова З.Б.	Мектеп жасына дейінгі сөйлеу тілінің бұзылыстары бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау	365
128	Ибраева М.А., Карпенко Л.В.	Развитие эмоционального интеллекта у дошкольников с особыми образовательными потребностями: практический опыт	368
129	Әсемхан Р.Б.	Сөйлеу тілі жалпы дамымаған III деңгей мектеп жасына дейінгі балалардың байланыстырып сөйлеу тілін дамытудың маңыздылығы	370
130	Лагуточкина В.А.	Пути оказания логопедической помощи и поддержки семьи ребёнка с ООП в условиях дошкольного образования	373
131	Құлмағамбетова К.К., Казиева Б.Б.	Ерте жастағы баланың сөйлеу тілін дамыту үшін жүргізілетін әдіс-тәсілдер	376
132	Жайханова Ж.Ж.	Вильямс және шелленбергер пирамидасы арқылы сөйлеу тілін дамыту	378
133	Оразалы Ж.М.	Сөйлеу тілін дамытудағы психологиялық-педагогикалық ықпалдың рөлі	382
134	Такекова Ш.М	Кинезиологиялық жаттығулардың тиімділігі	385
135	Курмангожина С.К	Психолого-педагогическое сопровождение детей дошкольного возраста с нарушением речи	387
136	Шагирова Б.К.	Цифровая среда как фактор интеграции речевых и когнитивных навыков у дошкольников	390
137	Маусанбекова А.М.	Ерте жастағы балалардың когнитивті дағдыларын дамытуда «merge cube» және «moment ar» қосымшаларын қолдану: тәжірибе және нәтижелер	396
138	Прохорова Н.С.	Нейрогимнастика в логопедии: упражнения для развития речи	397
139	Халикова Б.Т.	Мектепке дейінгі жастағы балалармен жүргізілетін логопедиялық жұмыста нейрогимнастиканы қолданудың тиімділігі	400
4-СЕКЦИЯ. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМЫТУДЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ МЕН ИНТЕГРАЦИЯСЫ – БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУ РЕСУРСЫ РЕТІНДЕ. СЕКЦИЯ - 4. ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ И ИНТЕГРАЦИИ В РЕЧЕВОМ РАЗВИТИИ ДОШКОЛЬНИКОВ И МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ КАК РЕСУРС ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ			
140	Абилова А. Б.	Речевое развитие детей как связующее звено между дошкольным и начальным образованием	404

141	Албытова Н.П., Нұғман А. Н	Баланы отбасымен ынтымақтастықта мектепке дайындау	406
142	Жайлауова М. К., Қаблан А. Ғ.	Сөйлеу әрекеті арқылы бастауыш сынып оқушыларының денсаулығына құндылық қатынасын қылыптастыру	408
143	Абдықадыров А.А	Научно-практические предпосылки, в формировании учебной деятельности дошкольников, многоуровневом образовании	412
144	Ахметова Ж. Ж.	Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кезеңдеріндегі тілдік дамудың сабақтастығы – сапалы білім берудің негізі	420
145	Сыздыкова Ж.М.	Механизмы интеграции образовательных программ для речевого развития на этапах дошкольного и начального образования в соответствии с ГОСО ДВО РК	424
146	Алпысбаева Н. С., Сырлыбаева Г. Т.	Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдыларын дамытуда интербелсенді оқыту әдістерін қолданудың педагогикалық шарттары	425
147	Фейзулдаева С.А., Дәурен Ж. Д.	Оқырман мәдениетін қалыптастырудағы цифрлық ресурстардың рөлі	429
148		Білім беру мазмұнындағы сөйлеу әрекетінің интеграциясы: ерте жастан бастауыш мектепке дейінгі үздіксіз даму жолдары	431
149	Сәлікбай А. М.	Мектепке дейінгі білім беру мен оқыту сапасын арттыруда саусақ ойындарының маңызы	434
150	Бекболатқызы А.	Сахналау бастауыш сынып оқушыларының тілдік қарым-қатынасын жетілдірудің тиімді құралы ретінде	440
151	Әзімбай Н. К	Мектепке дейінгі және бастауыш мектеп балаларының коммуникативтік дағдысының сабақтастығын қалыптастыру ерекшеліктері	443
152	Гусманова М.М.	Мектепке дейінгі және бастауыш сынып оқушыларының сөйлеуін дамытудың сабақтастығы мен интеграциясы - білім беру сапасын арттыру ресурсы ретінде	445
153	Жүнусова Г.К.	Педагогические условия развития коммуникативных умений у младших школьников	447
154	Калиева Д.Ж., Тоғысова Ж.А.	Балалардың фонологиялық хабардарлық дағдыларын қалыптастырудағы «айна» әдісінің тиімділігі	450
155	Кәрібай Ұ., Шөпен М.	Мектеп жасына дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балаларда сөйлеу шығармашылығын дамыту бойынша сабақтастықты іске асыру ерекшеліктері	453
156	Қамбарова Н.Б.	Мектепке дейінгі және бастауыш сынып оқушыларының психотілдік дамуын қамтамасыз етудегі сабақтастық пен интеграцияның білім беру сапасына әсері	455
157	Молдагулова Ш. Е.	Приемственность и интеграция в речевом развитии дошкольников и младших школьников как ресурс повышения качества образования в связи с предметом математики в среднем звене	458
158	Битенова А.Ш., Темырбек Д., Сұлтанбекова С.С.,	Бастауыш сынып тәрбие үдерісінде балалар театры арқылы сөйлеу дағдыларын шыңдау	460
159	Ботабаева А. Е., Дания Д.Д	Современные методы, применяемые при формировании готовности дошкольников к школе	463
5-СЕКЦИЯ. ЦИФРЛАНДЫРЫЛҒАН ҚОҒАМ ЖАҒДАЙЫНДА БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУЫ ЖӘНЕ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ ЖҰМЫСЫНА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ. СЕКЦИЯ - 5. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА			
160	Нағымжанова К. М	Инновационно-креативная подготовка учителя начальных классов в динамике его профессионального становления	467
161	Жумабекова Ф. Н.	Мектепке дейінгі ұйымдарда педагогтардың жаңаша ойлауын қалыптастыру жолдары	470
162	Капенова А.А.	Болашақ педагог-тәрбиешілерді балалардың сөйлеуін дамыту жұмысына lesson study әдісін пайдалану барысында дайындау	475
163	Жұмабекова Ж.С.	Профессиональной подготовка будущих педагогов по развитию речи детей в условиях цифровизации	478
164	Ибраимова Г. А	«NEGESH» инновациялық кешені негізінде педагогтерді кәсіби дамыту әдістемесі	480
165	Wei He	Management strategies for digital integration in preschool speech development	483
166	Темирханова К.Ш	Мектепке дейінгі ұйым педагогын даярлауда ғылыми-коммуникациялық құзыреттіліктерін дамытудың маңызы	485

167	Манашахов Е.И., Тоғатай М.М	Геймификация арқылы тілдік дағдыларды қалыптастыру.балалардың сөйлеуін дамыту және интеграциялау жұмысына болашақ педагогтерді кәсіби даярлау	488
168	Макишева К.Б	Проблемы и перспективы профессиональной подготовки будущих педагогов по развитию речи детей дошкольного возраста в условиях цифровизации общества	491
169	Мұқан А.Б	Цифрлық дәуірдің әліппесі: болашақ педагогтердің балалардың тілін дамытуда мультимедиялық ресурстарды тиімді пайдалану жолдары	492
170	Улыкпанова Б.Ж	Мектепке дейінгі білім беру жағдайындағы педагогикалық дискурс: тәрбиеші мен бала арасындағы тілдік өзара әрекет	495
171	Байназарова Т.Б.	Инклюзивті білім беруде тьюторлық сүйемелдеу	499
172	Набуова Роза Абдрахмановна,Жубанды ыкова Акгул Мурзалиевна	Студенттердің сыни ойлау дағдыларын қалыптастырудың ерекшеліктері	501
173	Нұрлыбаева Әйгерім Нұрлыбайқызы	Математикалық ұғымдарды меңгерту арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту және мектеп математикасымен сабақтастығы	507
174	Умиральева Молдир Балгабаевна	Цифрландыру жағдайында дағдыларды кіріктіру- мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту құралы	509
175	Бердиева Г. Қ., Ертаева Ж. Ә.	Мектеп жасына дейінгі ерекше білім беруді қажет ететін балалардың сөйлеу тілін дамытудағы цифрлық технологиялардың рөлі	512

ISBN 978-601-7075-63-7

**ЦИФРЛЫҚ ҚОҒАМ ЖАҒДАЙЫНДА МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ
СӨЙЛЕУІН ДАМУЫ ПРОЦЕСІНДЕ ДАҒДЫЛАРДЫ КІРІКТІРУ:
МӘСЕЛЕЛЕР, ШЕШІМДЕР ЖӘНЕ КЕЛЕШЕГІ**

*Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары
13 маусым 2025 жыл*

**ИНТЕГРАЦИЯ НАВЫКОВ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЕ РЕЧИ ДОШКОЛЬНИКОВ В
УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБЩЕСТА: ПРОБЛЕМЫ,
РЕШЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

*Материалы международной научно-практической конференции
13 июня 2025 года*

«Бика баспасы» ЖК
Астана қ., Абылайхан көшесі, 10
Директор Б. Тоқабаева
+7 701 773 9833

Көркемдеуші редактор, мұқаба дизайнері Г. Курманова
Беттеуші - редактор Н. Сәруар
Бас редактор Б. Тоқабаева.
Тапсырыс №30
Қарпі Calibri 11. Көлемі 32/ш.б.т